

KİLƏ-MİNDİ Kİ SİGİ

Bedjond New Testament

Contents

Matiye 1

Marki 36

Luki 59

Ja 96

Knjk 122

Rom je 155

1 Koreti je 171

2 Koreti je 186

Galati je 196

Epəji je 202

Pilipi je 208

Kolosi je 212

1 Təsaloniki je 216

2 Təsaloniki je 220

1 Tımote 222

2 Tımote 227

Titi 231

Piləmq 234

Ebirə je 236

Jaki 250

1 Piyər 255

2 Piyər 260

1 Ja 263

2 Ja 268

3 Ja 269

Judi 270

Ntd 272

KHLƏ-MİNDİ KI SİGİ
New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

Language: Bedjond

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Bedjond

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

ISBN 978-1-5313-0087-6

PDF generated on 21 Sep 2016 from source files dated 20 Sep 2016

a4f34a03-c89e-55e0-bc3f-22f7829df823

This print-on-demand edition of Scripture is designed, produced, and provided at cost by the Digital Bible Society. This is made possible through partnerships with the Bible League of Canada, Open Doors International and other missions and translation agencies. We are deeply grateful for the sacrifices made in translating this edition of Scripture and the generosity of others in making this Bible available to you.

To order additional copies of this Bible or hundreds of translations like it or to learn more about our ministries and the mission of Scripture distribution in every language, we invite you to visit www.DBS.org (USA), www.BibleLeague.ca (Canada), and www.OpenDoors.org (Europe). May God bless your work in sharing and teaching these Scriptures, until, as it is written, the earth is *“filled with the knowledge of the glory of the LORD, as the waters cover the sea.”* (Habakkuk 2:14)

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi

Ta ki dō Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji ki sō, adi e Matiye, Marki, Luki ki Jə. NGa ningə, ta je ngay ki Matiye əl, toi me Poy Ta ti ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi nōō to. J-a j-ingə:

MBə lə Jə Batisi ki ilə (3.1-12);
Batəm lə Jəju ki na ki su na-e (3.13-4.11);
Kilə je ki Jəju ra-de dōnangi Galile ti, adi e kilə mbə Poy Ta ki Maji, ndo kosi dije ne, ki kaji njé moy je (4.12-18.35);

Kosi dō rəbi ti mba kaw ki Jorijaləm (19-20);

Jorijaləm ti, Jəju ra ndō ngay al, ra ndō ki asi dimasi kare be par, ningə tōl ta ndō je ləne ki ta ki gangi ki dije gangi dōe ti, tōl-e-n, 6a go ti, i taa lo koy, tēē adi dije ooi-e ki lo lo (21-28).

Nə kare ki to ta dangi, Matiye ilə ngirə makitibi ləne ki kər gin ka lə Jəju nim, koji Jəju nim, taa dōkagilo ki Jəju e-n ngon bəy nim tō. Ta ki ilə-n ngirə makitibi ləne kin əl adi goe ngal (1-2), ningə mee ti nōō, tōji dəw ki e Jəju ki n-aw tə n-ndangi Poy Ta ki Maji lie kin kadi dije gəri-e tək i e ə e NGar ki nje kaji dije ki Luwə ə nə n-a n-ilə sie, e tō ə e Emanuwəl ki kər mee nə Luwə e səje, taa e tō ə Luwə a un-e kadi tōl-n ta koji ra ləne ki un mindine dō ti kəte nu kin tō.

Nə kare ki to ta dangi bəy tō me makitibi ti lə Matiye, e kōsi ki əsi dō nə ndo je lə Jəju ngay naa ti, əsi gin mi, adi e:

Nə ndo ki dō mbal ti (5-7) ki əl ta ki dō pa njijə ti ki dana ki Luwə isi nginə tae ki rō dije ti lie ki e ngar dōde ti.

NDu je ki e ki kadi dije ki sobi kadi a iləi mbə ki kōbe ki e bəsi (10).

Kōbe lə Luwə ki e ki kəl tae me kuji ta ti əsi gin siri, e kōbe ki to lo bəyo ti basine, nə ndo ree a to ki taga pəy (13).

Go rəbi kisi naa ti lə ngakonaa je me beko ti ki sigi kin (18).

Go rəbi kisi dō nja ti nginə-n rō ki tət i ki dōbəy ti ki kōbe ki sigi kin a re-n (24-25).

Makitibi lə Matiye tōji Jəju tə Bəbe ki a re kadi adi ndune dō beko ti ləne ki sigi, tēē-n tae. Bəy tō adi dije ki a uri me ti ne ndo ki awi ki ndoee kadi mai naji lie ki rō ndəgi dije ti tō.

Gin ka lə Jəju

(Lk 3.23-38)

¹ Gin ka lə Jəju Kirisi ki ngon ka *Dabidi, ki ngon ka *Abirakam ə to kin: ² Abirakam oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngakōe je. ³ Juda əi ki Tamar oji Parəsi əi ki Jara, Parəsi oji Əsirom, Əsirom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Naso, Naso oji Salmō, ⁵ Salmō əi ki Rakabi oji Bowaji, Bowaji əi ki Ruti oji Obədi, Obədi oji Jəse, ⁶ Jəse oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji-n Salomō, ⁷ *Salomō oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Aja, ⁸ Aja oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojijasi, ⁹ Ojijasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰ Ejəkiyasi oji Manasi, Manasi oji Amō, Amō oji Jojijasi, ¹¹ Jojijasi oji Jəkonijasi ki ngakōe je. Dəkagiloe ti kin ə uwəi dije ki Jorijaləm awi səde bəə *Babilon ti[☆].

¹² Loki awi səde Babilon ti, Jəkonijasi oji Salatiyəl, Salatiyəl oji Jorobabəl, ¹³ Jorobabəl oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajər, ¹⁴ Ajər oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matə, Matə oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisəpi ki ngaw mari. Ningə Mari oji Jəju ki bəri-e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. ¹⁷ Hə ngire dō Abirakam ti biti dō Dabidi ti, gin koji e dōgi gide sō, ə i dō Dabidi ti biti kaw bəə Babilon e gin koji dōgi gide sō, taa i dō kaw bəə Babilon ti biti koji Kirisi ti, e gin koji dōgi gide sō tō.

Koji Jəju

(Lk 2.1-7)

¹⁸ Go rəbi koji Jəju Kirisi ə to kin. Kōe Mari e nje nongi lə Jisəpi ki uwə dəe. Ningə, loki ingəi-naa dāne ki dīngəm al bəy ə, Mari i səm ki tōgi lə NDil Luwə. ¹⁹ Lo kin ti nōō be, Jisəpi ki nje nongi lə Mari, ki e dəw ki dana, ndigi kadi n-əl ta kin ki taga n-ilə-n rōsəl dō Mari ti al, adi oji mene ti kadi n-iyəi-naa ki

Mari gidi ngəy par. ²⁰Loki oji ta kin be mene ti ningə, malayka lə ʔabə tɛɛ hɔy me ni ti əl-e ə nə: «Jisəpi, ngon ka *Dabidi, iʔəl al kadi itaa Mari nei ti, tado ngon ki to mee ti kin, e ngon ki re ki go rəbi lə NDil Luwə. ²¹Mari a oji ngon ki dingəm, ningə a ində tə nə ʔəju, tado ə e dəw ki a aji dije ləne me majal je ti ləde.»

²²Nə je kin pəti a rai nɛ be mba kadi ta ki ʔabə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kəte nu kin təl tane:

²³ʔabə əl ta ki ta nje kəl ta ki tae ti ə nə: «Oi ngon ki mandi ki gər dingəm al ʔəy a i səm,

A oji ngon ki dingəm,

Ningə a ʔari-e nə Emanuwəl,

Ki kər gine nə: “Luwə e səje”[☆]»

²⁴Loki Jisəpi ndəl dɔ bi ti, ra təkɪ malayka əl-e-n, adi taa Mari nene ti, re sie kəy. ²⁵Nə gər-e ki dənə ki dingəm ti al, biti kadi Mari oji-n ngon Oji ngon ki dingəm, adi Jisəpi ində tə nə ʔəju.

2

Ta ki dɔ njé nɛ gər je ki dɔ mee je ti ki koji ʔəju

¹Oji ʔəju Bətiləhəm[☆], dənangi ki Jude ti, dokagilo kɔʔe ti lə ngar Erodɪ. Go koje ti, njé nɛ gər je ki dɔ mee je ti, ²lo kɪbə kadi ti rəi Jorijaləm, ³ningə dəji əi nə: «NGar lə *ʔipi je ki oji-e kin e ra be ə? J-o mee lie tɛɛ lo kɪbə kadi ti ə ji re kadi j-əsi məkəsije nangi nɔe ti.» ⁴Loki NGar *Erodɪ oo ta kin, mee gangi man, naa ti ki dije ki Jorijaləm ti ba pəti. ⁵Be ə, ngar kaw ki bo je lə njé kɪj nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə, dəji-de se lo ki ra be ə a oji Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte titi wa? ⁶ə əli-e əi nə: «A oji-e Bətiləhəm, dənangi ki Jude ti, tado ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə to kin:

“Səi dije ki Bətiləhəm ki dənangi ti ki Jude, Kadi igəri təkɪ rɔjeti,

ʔe ləsi e ki ndae goto al jagi dan be bo je ti ki dənangi ki Jude ti, ki ndade to ti, Tado ngar ki nje kər nɔ dije ləm, je a tɛɛ dansi ti.”[☆]

⁷Lo kin ti, Erodɪ ʔa njé nɛ gər je ki dɔ mee je ti gidi ngəy, dəji-de se dokagilo ki ra wa bangi ə mee tɛɛ-n wa? ⁸ʔa go ti, ilə-de Bətiləhəm ti ə nə: «Awi idəji ta ki rɔjeti dɔ

ngon ti kin. Lo ki ingəi-e ʔa, irəi əli-mi adi mi ka m-aw m-əsi məkəsım nangi nɔe ti to.»

⁹Go ta ti lə ngar kin ʔa, njé nɛ gər je osi dɔ rəbi ti isi awi. ə loki isi awi ningə yə ooi mee ka ki ooi-e lo kɪbə kadi ti ka kin ə a njijə nɔde ti. Njijə re tɛɛ dɔ kəy ti ki ngon to ti ʔa, a lo ka ti. ¹⁰Loki ooi mee kin, rəde nəl-de ngay. ¹¹ə uri me kəy ti ningə, ooi ngon əi ki kɔe Mari, ʔa əsi məkəsıde nangi, piti-e. Go ti, tɛɛi ta ʔəl je ləde, adi-e ɔr, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹²Go nɛ je ti kin, Luwə əl-de me ni ti kadi təlɪ gogi ki rəbi ki dɔ Erodɪ ti al. Be ə, təlɪ awi ʔe ləde ki rəbi ki rangi.

Ayi-naa ki ʔəju awi sie Ejipi ti

¹³Loki njé nɛ gər je awi ningə, malayka lə ʔabə tɛɛ me ni ti əl Jisəpi ə nə: «I taa un ngon əi ki kɔe, ə ay aw səde Ejipi ti. Aw isi ti nɔɔ biti kadi mi wa m-adi ndum ʔəy taa itəl ire səde, tado *Erodɪ a sangi kadi n-təl ngon kin.»

¹⁴Jisəpi i taa kondo nɔɔ, un ngon əi ki kɔe, ʔa ay aw səde Ejipi ti. ¹⁵Isi ti nɔɔ biti koy Erodɪ, adi ta ki ʔabə əl ki ndu nje kəl ta ki tae ti ə nə: «M-ʔar ngonm kadi tɛɛ me ʔe ti ki Ejipi kɔ»[☆] kin təl tane.

Erodɪ təl ngan je ki kasi me ʔe ti ki Bətiləhəm

¹⁶Loki *Erodɪ oo kadi njé nɛ gər je ədi-e, wongi ra-e ngay. Wongi ra-e adi un ndune kadi təlɪ ngan je ki kasi ki i dɔ ʔəl ki joo ti təl ki nangi ne pəti me ʔe ti ki Bətiləhəm, ki ngan ʔe je ki gidi ti. ʔal kin e ki go dokagilo ti ki njé nɛ gər je oji-e-n. ¹⁷Be ə, ta lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi, ki əl təl-n tane. Jərəmi ə nə:

¹⁸«NDu dəw ʔa me ʔe ti ki Rama, Nɔ je, ki ndingə rɔ ki əti ʔəl ngay je.

Adi e Rasəl ə nɔ ngane je, NDigi kadi dəw səl mene al, Tado gotoi.»[☆]

Jisəpi təl Ejipi ti aw Najarəti

¹⁹Loki *Erodɪ oy ngata ʔa, go koye ti, malayka lə ʔabə tɛɛ ki rɔ Jisəpi ti, Ejipi ti me ni ti, əl-e ə nə: ²⁰«I taa, un ngon ki kɔe, ə təlɪ awi dənangi Isirayəl ti gogi, tado dije ki isi sangi kadi n-təlɪ ngon ka oyi ngata.» ²¹Jisəpi i taa, un ngon ki kɔe, ə təlɪ awi dənangi *Isirayəl ti gogi. ²²Nə loki oo kadi Arkələsi o

☆ 1:23 Ejay 7.14

☆ 2:1 1 Samiyəl 6.1

☆ 2:6 Mise 5.1

☆ 2:15 Oje 11.1

☆ 2:18 Jərəmi 31.15

be do Jude ti to bawne Erodi ti, bəl ra-e kadi aw Jude ti. Be ə, Luwə əl-e me ni ti ade aw Galile ti yo. ²³Aw isi me be bo ti ki bəri-e nə Najaratı. Be kadi ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əl əi nə: «A bəri-e dəw ki Najaratı ti kin təl-n tane.»

3

Jə ki nje ra dije batəm

(Mk 1.2-6; Lk 3.1-6; Jə 1.19-23)

¹Bal je da go ti, Jə Batısi tē, ilə mbə dilə lo ti ki Jude ə nə: ²«İyə go rəbi njiyəsi je ki majal kə, tado kəbe lə Luwə e bəsi.» ³Jə Batısi ə, e dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ta dōe ti ə nə: «NDu dəw madi bə dilə lo ti ə nə:

“İrai go rəbi lə Bəbe!

İrai go rəbi lie adi a njururu☆!”»

⁴Jə ilə kibi ki ra ki bi jambal rone ti, ningə do mene ki nda tə. Ne kusoe e gibiri je ki təji je. ⁵Dije ki be bo Jorijaləm ti, ki donangi Jude ti pəti, ki donangi ki kadi ba Jurde ti pəti, rai ro Jə ti, ⁶rai təri ndude do majal je ti lade, adi Jə ra-de batəm me ba Jurde ti.

⁷Loki Jə oo adi *Parisi je, ki *Sadusi je ngay rai kadi ra-de batəm bə, əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyə pa njiyəsi je ki majal kə. ⁹Ningə, kadi iyə ta kəji mesi ti kə nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. ¹⁰Ki ne kin, kingə e bəsi kadi tigə ngirə kəgi je gangi ngata. Kəgi ki ra ki andi maji əl ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə. ¹¹Mi, m-ra səsi batəm me man ti, mba kadi təji təkı iyə pa njiyəsi je ki majal kə, nə dəw ki a re gom ti, e nje təgi ki əti bəl, ki itə-m say. M-asi kadi sa ki njəe ti ka m-r əl. E a ra səsi batəm, me NDil Luwə ti, ki me por ti. ¹²Uwə kee to ne jine ti kadi to-n kə ko ki maji, əy me dam ti, bə ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

Jəju ra batəm

(Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Jə 1.29-34)

¹³Lo kin ti nō, Jəju i Galile ti, re ta ba Jurde ti rə Jə ti, kadi Jə ra-e batəm. ¹⁴Nə Jə ge kadi əl, adi əl Jəju ə nə: «E mi ə kadi i, ira-m batəm, ningə i taa itəl ire rəm ti kadi m-ra-i batəm bəy to a?» ¹⁵Nə Jəju əl-e ə nə:

«Ki bəsi ne kin, ira be, tado e ki goe kin ə j-a ji təl-n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jə ndigi do ti, ra-e-n batəm. ¹⁶Loki Jəju ra batəm taa par, ə tē me man ti ningə, loe ti nō, ta dora tē, adi oo NDil Luwə rasi tə də dum be re isi dōe ti. ¹⁷Ningə, ndu ta madi tē dora ti, ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dōe ti ngay☆.»

4

Su na Jəju

(Mk 1.12-13; Lk 4.1-13)

¹Go ti, NDil Luwə ər nō Jəju aw sie dilə lo ti, mba kadi su na-e. ²Jəju əgi rone kuso ne, kondə ki kada, ndo kuti sə, ə go ti bə ra-e.

³Lo kin ti, su, nje na dije əti re rəe ti, əl-e ə nə: «Re i NGon lə Luwə ə, adi mbal je kin təl mapə adi m-o.» ⁴ə Jəju ile ti ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Dəw a isi ki dōne taa ki takul ne kuso par əl, nə ki takul ta je pəti ki tē ta Luwə ti to”.»☆

⁵Go ti, su aw ki Jəju me be ti ki Jorijaləm, ki e bə bo lə Luwə, aw sie jam do kəy ti lə Luwə taa, ⁶bə əl-e ə nə: «Re i NGon lə Luwə ə, iyə jii taa əsi adi m-o, tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al☆.”» ⁷Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə to əi nə: A na Bəbe Luwə ləi al.☆»

⁸Su təl aw ki Jəju do mbal ti ki ngal taa ngay bəy, əje kəbe je ki donangi ti ne pəti, ki ne kingə je ki me ti, ⁹ningə əl-e ə nə: «M-a m-adi ne je kin pəti, loki re əsi məkəsi nangi nōm ti, ə ilə təji dōm.» ¹⁰Jəju təl əl-e ə nə: «I *Satə, əti kə say. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əsi məkəsi nangi nō Bəbe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nōe ti kadi igose.”☆»

¹¹Be ə, su iyə Jəju ə əti aw. Bə malayka je rai rə Jəju ti, rai rai sie.

Jəju ilə mbə Poy Ta ki Maji Galile ti

(Mk 1.14-15; Lk 4.14-15)

¹²Dəkagilo madi uwəi Jə dangay ti, ə Jəju oo tae bə, təl ər rone aw Galile ti. ¹³Nə ke ə, iyə be bo ki Najaratı, ə aw isi Kaparnayim ti yo. Kaparnayim ki e bə bo ki a kadi ba ti ki Galile, donangi ti lə Jabilə je, ki Nəpitali je.

☆ 3:3 Ejay 40.3 ☆ 3:17 Pa je 2.7; Ejay 42.1 ☆ 4:4 Dətarənom 8.3 ☆ 4:6 Pa je 91.11-12 ☆ 4:7 dətəranom 6.16 ☆ 4:10 Dətarənom 6.13

¹⁴ Be kadi tɔl ta ta ki nje kɛl ta ki ta Luwɛ ti Eɗay ɛl ɛ nɔ:

¹⁵ «Sɛi dije ki Dɔnangi Jabilɔ ti ki dɔnangi Nɛpitali ti,
Ki isi basɛ kadi ba ti,
Gidi ba Jurɗɛ ti,
Sɛi dije ki dɔnangi Galile ti,
Ki sɛi dije ki sɛi Jipi je all
Uri mbisi oi:
¹⁶ Dije ki kɛte isi lo ki ndul ti,
OOi kunji ki bo,
Ningɛ dije ki kɛte isi ɓe lɔ yo,
Ki e lo ki ndul kururu,
Lo kunji tɛɛ dɔde ti.»[☆]

¹⁷ Dɔ gangi loe ti kin, Jɔju ilɛ ngirɛ kilɛ mbɛ ɛ nɔ: «Iyɛi go rabi njiyɛsi je ki majal kɔ, tado kɔɓe lɛ Luwɛ e basɛ rɔsi ti.»

Njɛ ndo je ki dosay ki Jɔju ɓar-de
(Mk 1.16-20; Lk 5.1-11)

¹⁸ NDɔ kare, Jɔju a njiyɛ kadi ba bo ti ki Galile, ningɛ oo ngakonaɛ je joo, adi e Simo ki ɓari-e Piyɛr ɛi ki ngokone Andirɛ ki ɛi njɛ ndo kanji je, a ilɛi bandi me man ti. ¹⁹ Jɔju ɛl-de ɛ nɔ: «Iraɛ gom ti adi m-ndo sɛsi, kadi sɛi njɛ ndo dije kadi ingɛi kaji.» ²⁰ Kalangɛ ba, iyɛi bandi je lɛde, ɛ awi uni go Jɔju tɛ njɛ ndo je lie. ²¹ Jɔju ɔti ki kɛte say ndɔy ningɛ, oo ngakonaɛ je ki rangi joo: Jaki ɛi ki Ja ki ɛi ngan lɛ Jɛbɛde, isi me to ti ki bawde, isi rai go bandi je lɛde, ɓa ɓar-de. ²² Loki Jɔju ɓar-de ningɛ, kalangɛ ba, iyɛi bawde Jɛbɛde ki to, ɛ awi uni go Jɔju.

²³ Jɔju njiyɛ dɔnangi Galile ti ba pɛti, ndo nɛ dije me kɛy kaw-naa je ti lɛ *Jipi je, ilɛ mbɛ Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔɓe lɛ Luwɛ, taa aji njɛ mɔy je ki njɛ rɔ to je ki dan dije ti tɔ. ²⁴ Toɓa lie sane dɔnangi ti ki Siri ba pɛti, adi rai ki dije pɛti ki rɔde ra-de, njɛ rɔ to je ki dangi dangi, njɛ ki ndil je ki majal rai-de je, njɛ damsɛl je, ki njɛ rɔ koy je, adi aji-de. ²⁵ Kosi dije ngay rai go Jɔju ti. Njɛ ki dɔnangi Galile ti je, dɔnangi Be bo je ti ki Dɔgi je, ɓe bo Jorijalɛm je, ki dɔnangi Jude ti je, ki dɔnangi ki gidi ba Jurɗɛ ti je.

5

Jɔju ndo nɛ njɛ ndo je lɛne dɔ mbal ti

¹ Loki Jɔju oo kosi dije kin ɓa, ɔti aw dɔ mbal ti, isi nangɛ, ningɛ njɛ ndo je lie rai rɛe ti. ² Lo kin ti, Jɔju ilɛ rɔne ndo nɛ dije ɛ nɔ:

Maji ki rɔjeti
(Lk 6.20-26)

³ «Maji-kur e lɛ njɛ ki ooi rɔde kadi n-asi al ta kɛm Luwɛ ti, tado kɔɓe lɛ Luwɛ e yaɗe.

⁴ Maji-kur e lɛ njɛ ki isi nɔi ɓone, tado lo ti ɛ Luwɛ a sɔl mede.

⁵ Maji-kur e lɛ njɛ ki sɔli lɔm lɔm, tado Luwɛ a adi-de dɔnangi kadi-kare ti.

⁶ Maji-kur e lɛ njɛ ki ɓo ra nɛ ki go ndu Luwɛ ti e mede ti, tado lo ti ɛ a ingai tagi.

⁷ Maji-kur e lɛ njɛ ki isi ooi kɛm-to-ndoo lɛ dije, tado Luwɛ a ra sɛde maji.

⁸ Maji-kur e lɛ njɛ ki mede e kare dɔ Luwɛ ti, tado a ooi Luwɛ ki kɛmde.

⁹ Maji-kur e lɛ njɛ ki isi sangi rabi lapiya, tado a ɓari-de ngan lɛ Luwɛ.

¹⁰ Maji-kur e lɛ njɛ ki dije isi adi-de kɔ mbata nɛ ra ki dana, tado kɔɓe lɛ Luwɛ e yaɗe.

¹¹ Maji-kur e lɛsi loki dije isi taji sɛsi je, isi adi sɛsi kɔ je, isi tɛti ta dɔsi ti je mbata lɛm. ¹² Iraɛ rɔnɛl, itilɛi kole, tado nɛ kigɛ go jisi e ngay dɔra ti. *Njɛ kɛl ta je ki ta Luwɛ ti, ki rai kilɛ kɛte nɔsi ti, ingɛi kɔ kin be to.

Nje kun go Kirisi e kati ki kunji ki dɔnangi ti

¹³ «Sɛi ɛ sɛi kati ki dɔnangi ti. Ningɛ kin ɛ mbɛ kati goto ɛ, dɛw a ra ban ɛ kadi a tɛl ade mbɛ gogɛ ɓay ɛ? Maje goto ngata; a ɓuki-e kɔ gidi lo ti kadi dije njiyɛi dɔ ti par ngata.

¹⁴ «Sɛi ɛ sɛi kunji ki dɔnangi ti. Ningɛ ɓe bo ki indɛi-e dɔ mbal ti taa, asi kadi a ɓɔyɔ rɔne al. ¹⁵ Dɛw a re ki lambi kɛy ɛ dabi ngo dɔ ti al. A indɛ dɔ nɛ ti taa mba kadi dije ki me kɛy ti pɛti ooi lo. ¹⁶ Be tɔ ɛ, sɔbi kadi adi dije pɛti ooi kunjisi me nɛ ra ki maji ti. Loki ooi nɛ rasi ki maji ningɛ, a ilɛi tɔji dɔ Bawsi Luwɛ ti ki isi dɔra ti.

Nɛ ndo ki dɔ ndu-kun ti lɛ Luwɛ

¹⁷ «Sɔbi kadi igai tɛki m-re kadi m-buji ndu-kun je lɛ *Mojɛ ɛ se ta lɛ njɛ kɛl ta je ki ta Luwɛ ti al. M-re mba buji-de al, nɛ m-re mba tɔl tade yo. ¹⁸ Tɛki rɔjeti, m-ɛl sɛsi, kɛte nɔ kadi dɔra ɛi ki dɔnangi kin a gotoi kɔ, ngon ku ta ki ndɔy be, ɛ se ngon ndaji madi ki me ndu-kun ti lɛ Luwɛ ki ndangi ki dɛw a rɔ kɔ goto. A to be bitɛ kadi nɛ je pɛti ki ndangi me ti rai nɛ. ¹⁹ Dɛw ki al dɔ ngon ndu-kun ki ndɔy be dan made je ti, ɛ ndo

dije kadi rai tæki e ra-n be to ɓa, a e ki du ngay me ɓeqo ti ki dora ti to. Næ dæw ki tæl rane go ti, æ ndo dije, a e ki bo me ɓeqo ti ki dora ti. ²⁰ Adi m-əl sasi: kin æ ne ra ki dana læsi ita ya njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je al æ, a uri me ɓeqo ti ki dora ti al.

Né ndo ki do wongi ti

²¹ «Sæi, igæri maji tæki ndu ta æl kaje je æ næ: “A itæl dæw al, ²¹ dæw ki tæl madine ɓa, sɓi kadi awi sie nɔ njé gangi ta je ti.”» ²² Næ mi m-əl sasi: «Dæw ki ra wongi ki ngokone, sɓi kadi awi sie lo gangi ta ti; dæw ki taji ngokone “mbæ”, sɓi kadi awi sie lo gangi ta ti ki bo læ Jipi je, æ dæw ki ɓa ngokone “ma”, sɓi kadi ilæi-e me por ti læ su. ²³ Kin æ aw ki kadi-kare læi dingiri lo kilæ kadi-kare ti kadi Luwæ, æ mei ole do ti kadi ngokoi aw sæi ki ta madi ɓa, ²⁴ maji kadi iyæ kadi-kare kin nɔɔ, æ ire aw ilæ noji naa ti sie ɓay taa itæl ire un kadi-kare læi adi Luwæ.

²⁵ «Kin æ isi awi lo gangi ta ti ki nje ta læi ɓa, loki sæi do ræbi ti ɓay kin æ, isangi ræbi kadi ndusi osi go-naa ti sie kalangi, næ tæ aw sæi ilæi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni ilæi ji asigar je ti, adi asigar je awi sæi ilæi-ni dangay ti. ²⁶ Tæki rojeti, adi m-æli, a itæe lo kin ti al biti kadi ugæ dɔbay sisi ɓay taa a iyæ-ni taa.

Né ndo ki do kuwæ marim ti

²⁷ «Igæri ndu ki æl æ næ: “A uwæ marim al, ²⁸ kin maji. ²⁸ Næ mi m-əl sasi: “Dæw ki go dæne ki kæm-nda ɓa, uwæ sie marim mene ti ngata.” ²⁹ Kin æ kæmi ki do ji kɔ ti rai adi osi me majal ti æ, æ-e ile kɔ. Tado e soti kadi ngon roi kare goto, itæ kadi ilæi darɔi ba pu me por ti læ su. ³⁰ Kin æ ji koi rai adi osi me majal ti æ, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ngon roi kare goto, itæ kadi ilæi roi ba pu me por ti læ su.

Ta ki do gangi-naa ti læ dæne ki dingæm

³¹ «Igæri kadi ndu-kun æl ɓay to næ: “Re dæw tuwæ nene ɓa, kadi ade makitibi gangi-naa. ³² Næ mi m-əl sasi: “Dæw ki ra ki tuwæ nene mbata ne ki rangi, ɓi e ta læ kaya ki ra, al æ, dæwe kin sur-e ta kuwæ marim ti. A re dæw taa dæne ki ngawe tuwe ɓa, dæwe kin tæl nje kuwæ marim to.”

Ta ki do kibi ro ti

³³ «NDu ta æl kaje je kate ɓay to æ næ: “Re ibi roi do ne madi ti æ, a do ti, kadi ira ne ki ibi roi do ti nɔ ɓaɓe ti”» ³⁴ Næ mi m-əl sasi tæki a ibi roi al tæ kibi al. A ibi roi ki dora al, tado dora e kimbær kisi Luwæ; ³⁵ a ibi roi ki dɔnangi al, tado dɔnangi e kimbær kindæ njæ; a ibi roi ki Jorijalæm al, tado Jorijalæm e ɓe bo læ NGar ki bo; ³⁶ a ibi roi ki jam doi al, tado i asi kadi itæl bi doi kare be ki nda ti æ se ki ndul ti al. ³⁷ Re ta læsi e oyo ɓa, ai do oyo ti, re ta læsi e jagi ɓa, ai do jagi ti par to. NDægi ta je ki a re go ti kin i ro su ti.

Ta ki do dal ɓa ti

³⁸ «Igæri kadi ndu ta æl æ næ: “Re dæw to kæm madine ɓa, to kadi e ki to kæme to, a re dæw tæti ngangɔ madine ɓa, to kadi e tæti ngange to. ³⁹ Næ mi m-əl sasi kadi itæi ro nje me ndul al. Re dæw indæ dam mbai ki kɔ æ, iyæti dame ki gæl ade indæ ɓay. ⁴⁰ Re dæw aw sæi nɔ nje gangi ta ti kadi taa kibi ki goji læi æ, ade e ki ngal do ti. ⁴¹ Re dæw indæ gu doi ti kadi injiyæ njai dibi æ, injiyæ sie njay dibi joo. ⁴² Dæw ki ra ki dæji ne æ ade, ningæ re dæw ndimæi ne æ æge al to.

Ta ki do ndigi njé ɓa je ti

⁴³ «Igæri tæki ndu ta æl æ næ: “A indigi dæw madi, næ a osi ta nje ɓa læi”» ⁴⁴ Næ mi, m-əl sasi kadi indigi njé ɓa je læsi, æ æli ta ki Luwæ mbata læ njé ki isi adi sæsi kɔ. ⁴⁵ Iræi be ningæ, a sæi ngan læ Luwæ ki e Bawsi ki isi dora ti. Tado adi kadi osi do njé me maji ti ki njé me majal. Adi ndi ædi do njé ra ne ti ki dana, ki njé ra ne ti ki dana al. ⁴⁶ Kin æ indigi njé ki ndigi sæsi to par æ, ne kigæ go ji ri æ Luwæ a adi sæsi æ? *Njé taa la-mbæ je ka rai be to. ⁴⁷ Kin æ iræi lapiya ngakosi je par æ, ri ki to ta dangi æ iræi æ? Tado njé gær Luwæ al ka rai be to. ⁴⁸ Ningæ sæi, sɓi kadi indigi dije adi osi taga pay tæki Bawsi Luwæ ki isi dora ti ndigi-n dije adi osi taga pay kin be to.»

6

Ta ki do ra ki njé ndoo je ti

¹ «Kadi oi maji, kin æ re isi rai ne ki ndu Luwæ ndigi kadi iræi ɓa, kadi iræi ta kæm dije ti ki kadi dije ooi sæsi al. Re iræi be ɓa, Bawsi ki isi dora ti, a adi sæsi ne kigæ go ji læsi al. ² Kin æ ira ki nje ndoo æ, kadi indæ gængi do

✠ 5:21 Tæe ki taga 20.13; Dætarænom 5.17 ✠ 5:27 Tæe ki taga 20.14; Dætarænom 5.18 ✠ 5:31 dætarænom 24.1 ✠ 5:33 Læbætiki 19.12; Kær Isirayæl je 30.3 ✠ 5:38 Tæe ki taga 21.24; Læbætiki 24.20; Dætarænom 19.21 ✠ 5:43 Læbætiki 19.18

ti kadi dije ooi, al. Irai tæki nje kadi kæm dije isi rai gin kæy kaw-naa ti læ *Jipi je, ki go ræbi ti je kin al. Rai be mba kadi dije piti-de. Næ ki ræjeti, adi m-æl sæsi, ingæi nê kigæ go ji læde ngata. ³ Næ i, loki ira maji ki njé ndoo je, maji kadi ji gæli gær nê ki ji kõi adi al. ⁴ Be ningæ, nê læi ki adi kin to lo bõyo ti, bæ Luwæ ki oo nê je ki to lo bõyo ti, a igæi kire.»

Ta ki dæ kæl ta ti ki Luwæ

⁵ «Loki isi æli ta ki Luwæ bæ, kadi irai tæki njé kadi kæm dije isi rai kin be al. Njé kadi kæm dije ki næl-de ngay kadi ai taa me kæy ti læ *Jipi je, ki sil ræbi je, taa æli ta ki Luwæ kin. æi je rai be mba kadi dije ooi-de. Næ ki ræjeti, adi m-æl sæsi, ingæi nê kigæ go ji læde ngata. ⁶ Næ i, loki igæ kæl ta ki Luwæ bæ, maji kadi ur kæy toi ti, uti ta kæy dæi ti, bæ æl ta ki Luwæ lo bõyo ræ ti kin, ningæ Bawi Luwæ ki isi lo ki bõyo ti, a oo, æ a adi nê ki idæ-je.

⁷ «Loki isi æli ta ki Luwæ bæ, æli ta ki dæ-naa ti, dæ-naa ti tæ dije ki njé gær Luwæ al be, al. æi je ooi æ næ me ta ti ki kæl ngay kin æ Luwæ a oo-n dæ ndude. ⁸ Maji kadi irai tæki æi je isi rai kin be al, tædæ Bawsi Luwæ gær nê je ki awi ki ndooe, kætæ bæy taa kadi æli sie ta dæ ti.

Kuji kæl ta ki Luwæ

⁹ «Sæi bæ, kadi æli ta ki Luwæ æli æi næ:

“Bawje ki isi me dæra ti taa,
Kadi dæw ki ra gær toi tæki i Luwæ,

¹⁰ Kadi kofæ læi re.

Kadi dije rai ndigi læi dænangi ti ne,
Tæki njé ki dæra ti isi rai kin be to.

¹¹ Adi-je nê kusoje ki asi taje me ndæ ti ki bone.

¹² Iyæ go majal je læje kæ,

Tæki je wa ka j-iyæ-n go majal je læ dije ki rai sæje majal kæ kin be to.

¹³ Iyæ-je adi j-osi me nê na ti al,

Næ kadi ær-je ji nje majal ti kæ.

[MBata i æ, kofæ, ki tægi, ki tæba e læi biti ki nq ti.]”

¹⁴ Kin æ re iyæi go majal je læ dije kæ bæ, Bawsi ki isi dæra ti a iyæ go majal je læsi kæ to. ¹⁵ A kin æ re iyæi go majal je ki dije rai sæsi kæ al bæ, Bawsi a iyæ go majal je læsi kæ al to.

Kogæ ræ nê kuso

¹⁶ «Loki ægi ræsi nê kuso bæ, maji kadi isikiti kæmsi sikiti sikiti tæ yæ njé kadi kæm

dije be al. æi, sikiti kæmde mba kadi dije ooi-de tæki n-ægi ræde nê kuso. Næ ki ræjeti, adi m-æl sæsi, ingæi nê kigæ go ji læde ngata. ¹⁷ Ningæ i, loki ægi ræi nê kuso bæ, maji kadi itogi ta kæmi suki, æ indu dæi. ¹⁸ MBa kadi dije gæri, tæki ægi ræi nê kuso, al. Ningæ, Bawi ki isi lo ki bõyo ti par æ oo, e ki gær nê ki to lo bõyo ti a adi sæsi nê ki idæi-e.

Nê kingæ ki dæra ti

(Lk 12.33-34)

¹⁹ «Imbæi nê kingæ je mbata læsi dænangi ti ne al. Dænangi ki e lo ki nê ki titi a ndusi je, yæ je a oi je, taa njé bogi je a mbuti bole bær kadi bogii je. ²⁰ Næ kadi imbæi nê kingæ je læsi dæra ti taa, ki e lo ki nê ki titi a ndusi al nim, yæ je a oi al nim, taa njé bogi je a mbuti bole bær bæ a bogii al nim to. ²¹ Tædæ lo ki nê kingæ læi e titi æ mei a e titi to.»

Kæm e lambi læ dæra

(Lk 11.34-36)

²² «Kæm dæw æ e lambi læ dæra. Kin æ re kæmi oo lo maji bæ, dærai pæti e me kunji ti.

²³ A kin æ re kæmi oo lo maji al to bæ, dærai pæti e me til ti to. A kin æ re kunji ki to ræi ti kin tæl til ningæ, a e til ki dum kæl tæe.

Me ka sururu

(Lk 16.13; 12.22-31)

²⁴ «Dæw ki a ra kilæ bææ læ ngar je joo goto: re æsi ta ki kare æ, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare æ, a uwæ ki ki nungi to. A asi kadi irai bææ læ Luwæ nim, bææ læ læ nim al.

²⁵ «E mbata kin æ, m-æl sæsi kadi adi mesi a sururu dæ nê kusosi ti, ki man kaysi ti, ki kadi isi ki dæsi taa al, taa dæ kibi kæsi ti al nim to. Tædæ kisi ki dæ taa itæ nê kuso, taa dæra dæw itæ kibi ki kæ to. ²⁶ Igæi yæl je ki a nali dan næl ti kin oi, dibi ko al nim, tæti ko al nim, taa kawi nê me dam ti al nim to, næ Bawsi ki isi dæra ti taa, adi-de nê usoi maji. æ se, sæi je, itæi yæl je kin gidi bay bay al wa? ²⁷ Næ dansi ti æ asi kadi a ilæ ngon kadi ki ndæy be dæ ndæne ti ki takul me ka sururu læne æ? ²⁸ Asi al, nga ra ban be æ mesi a sururu dæ kibi kæsi ti æ? Igæi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilæ madi al nim, oji kibi al nim to, ²⁹ næ ngar *Salomq ki tæe bæ ngay me nê kingæ ti kin ka æ kibi ki ndole asi naa sæde al. ³⁰ æ kin æ Luwæ ilæ kibi ræ ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de bone, æ lo ti par æ a oi por kin be ningæ, sæi dije taa a ilæ kibi ræsi ti al a? Sæi to je me kadi-me ti. ³¹ Adi mesi a sururu kadi

əli ə nā: “Ri ə j-a j-uso wa? Ri ə j-a j-ay wa? J-a j-ingə kibi ra ə j-a j-ɔ wa?” al. ³²Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al, ə isi sangi ki nɔ kəmde ti. Ningə Bawsi ki isi me dɔrə ti gər maji kadi awi ki ndooe tɔ. ³³Isangi kɔbe lə Luwə ki ndigi lie kəte, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin pəti dɔ ti. ³⁴Adi mesi a sururu dɔ ndo ki lo ti ti al. Tado ndo ki lo ti ti aw ki me ka sururu ləne. NDə je pəti awi ki ne to rɔ ki sobi dode, bi awi ki made dɔ ti al.»

7

Gangi ta dɔ-naa ti

(Lk 6.37-38, 41-42)

¹İgangi ta dɔ dāw ti al, kadi Luwə gangi ta dɔsi ti al tɔ. ²Tado Luwə a gangi ta dɔsi ti təkı iğangi dɔ madisi je ti be tɔ. Ningə kadi igəri təkı go rəbi ki iğangi ta dɔ dije kin ə Luwə a gangi-n ta dɔsi ti tɔ. ³Ra ban be ə, oo burim wale ki to kəm ngokoi ti yo, ə oo kagi ki boy ki to yai ti kin al ə? ⁴Kagi ki boy ə to kəmi ti ne to kin, nga ki go rəbi ki ban ə a əl ngokoi ə nā: «Adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,» ə? ⁵I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokoi ti.

⁶Oti kadi iləi ne ki ay njay adi bisi je, nə tə a ii təli ki dɔsi ti tə tɔi səsi. Taa ibuki mədi-kəsi je ləsi nɔ kəsongi je ti al, nə tə a ii njiyəi dɔ ti, tibəi ki njade.»

Dəji ne Luwə

(Lk 11.9-13)

⁷İdəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tɛɛi adi səsi. ⁸Tado dāw ki dəji ə a adi-e, dāw ki sangi ə a ingə, dāw ki ində ta kəy ə a tɛɛi adi-e tɔ. ⁹Nə dansi ti ə ngone dəje mapə ningə a un mbal taa ade ə? ¹⁰Ə se dəje kanji ningə a un li taa ade ə? ¹¹A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawsi ki isi me dɔrə ti taa kin taa a adi ne ki maji dije ki dəji-e al ə?

¹²«Ne je pəti ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə irai adi-de tɔ. Tado e wa kin ə e ne ndo ki to me ndu-kun je ti lə *Mojı nim, me ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi nim tɔ.

Ta rəbi je ki joo

(13.23-24)

¹³«Uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado ta rəbi ki boy, tati pandangi, rəbi ki kun-e ɔ al, e rəbi ki nje kaw ki dije tuji ti. NGata ningə,

e rəbe kin ə dije ngay uni. ¹⁴Ningə ta rəbi ki nje kaw ki dije kaji ti taa e mbəngirə ba, ibə dije. Ba rəbe kin, njé kun-e je əi ngay al tɔ.

Njé bər rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je

(Lk 6.43-44)

¹⁵«İndəi kəm-kədi dɔ rəsi ti ki rɔ njé bər rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je. A rəi rəsi ti, a oi gidide taga ne əi bati je, nə mede ti kəy, əi jagim je ki njé kuwə ne kul je. ¹⁶A e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ə a igəri-de. Dəw a ijə kandi nju dɔ kon pa ti al, taa dāw a ijə kandi mbay-kote dɔ kon nga ti al tɔ. ¹⁷Kagi ki maji, bə a andi kandi ki maji, ə kagi ki majal, a andi kandi ki majal tɔ. ¹⁸Kagi ki maji a asi kadi a andi kandi ki majal al, taa kagi ki majal a asi kadi a andi kandi ki maji al tɔ. ¹⁹Kagi ki ra ki andi kandi ki majal, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kɔ. ²⁰Adi, a e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ə a igəri-de.

Njé ndo je ki rəjeti

(Lk 6.46; 13.25-27)

²¹«E njé ki isi bari-mi “Baəe, Baəel!” tade ti ne par kin ə a uri kɔbe ti lə Luwə al, nə e njé ki isi rai go ndigi ti lə Bai ki isi me dɔrə ti taa. ²²NDə gangi ta ti ə, dije ngay a əi nā: “Baəe, Baəel! e me tɔi ti al ə j-əl-n ta ki ta Luwə ti a? E me tɔi ti al ə ji tuwə-n ndil je ki majal a? E me tɔi ti al ə ji ra-n ne kɔji je ngay ki əti bəl bəl a?” ²³Ba lo kin ti, m-a m-əl-de ki taga wangi m-ə nā: “Awi say nu, m-gər səsi ndo kare al, səi ki səi njé ra majal je!”

Kəy je joo

(Lk 6.47-49)

²⁴«Be ə, dāw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti ningə, to tə dāw ki nje kəm-kədi, ki ra kəy ləne dɔ dii ti be. ²⁵Adi loki ndi ədi ningə, man kɔ lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki dɔ ti tɔ, nə kəy budi nangi al, tado ngire e dɔ dii ti. ²⁶Nə dāw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti al ningə, to tə dāw ki mbə, ki ra kəy ləne dɔ yangira ti be. ²⁷Adi loki ndi ədi ningə, man kɔ lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki dɔ ti tɔ, bə kəy budi nangi mur mur, adi toe to dila yiw.»

Təgi ne ndo lə Jəju

(Mk 1.22; Lk 4.32)

²⁸ Loki Jəju təl ta ta ləne, ne ndo lie əti kosi je bəl to ti ki dum. ²⁹ MBata ndo ne tə dəw ki aw ki təgi ki i rə Luwə ti, bi ndo ne tə njé ndo-de ndu-kun je lə Luwə al.

8

Jəju aji nje banji

(Mk 1.40-45; Lk 5.12-14)

¹ Loki Jəju i ki do mbal ti isi risi ki nangi, kosi dije ngay əi goe ti. ² Nje banji kare tēe re rə Jəju ti, əsi məkəsine nangi nəe ti, ningə əl-e ə nə: «Bəbe, re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ³ Jəju ilə jine, əde-n, ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti noo banji lie ur, adi rəe ay njay. ⁴ Go ti Jəju əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw əji rəi nje kija ne masi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki go ndu-kun ti lə *Moji. fra be mba kadi gəri təki banji ləi ur adi ingə rə nga.»*

Jəju aji ngon nje kilə lə nje kun do buti asigar je ki bu

(Lk 7.1-10; Jq 4.43-54)

⁵ Loki Jəju isi ur ki me be ki Kapərnayim ti ningə, dəw ki Rom ti kare ki nje kun do buti asigar je ki bu, re rəe ti, no ki dəe ti ə nə: ⁶ «Bəbe, ngon nje kilə ləm kare to moy be noo, njae oy ta gine ti, adi ingə ko ngay.» ⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-a m-aw kadi m-aje.» ⁸ Nə nje kun do buti asigar je ki bu əl-e ə nə: «Bəbe, mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al, ə əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga. ⁹ M-əl be tado, mi ki dəm mi gin təgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin təgi ti ləm to. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: «Aw!» ba aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: «İre!» ba re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: «İra ne ki be!» ba ra nee kin to.» ¹⁰ Loki Jəju oo ta kin tae ti, pite, ə əl njé ki ai sie ə nə: «Təki rəjeti adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, m-ingə rə dəw madi ti donangi ki *Isirayəl ti al bəy. ¹¹ NGa ningə, m-əl səsi bəy to, dije ngay ki əi *Jipi je al, a i i ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ki *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je me bəko ti ki dərə ti. ¹² Nə njé ki kəte bəko ki dərə ti səbi dode, a tuwəi-de, buki-de ko taga, me til ti. Loki a noji je, a ngəi ngangide je titi.» ¹³ Ba, Jəju təl

əl nje kun do buti asigar je ki bu ka kin ə nə: «Maji, aw! Ningə kadi ngon nje kilə ləi aji ki go kadi-me ti ləi kin.» Ningə do kade ti noo, ngon nje kilə lie ingə rə ki nga to.

Jəju aji njé moy je ngay

(Mk 1.29-34; Lk 4.38-41)

¹⁴ Go ti, Jəju aw me kəy ti lə Piyər ba, oo məme ki dəne to nangi, rəe o por rigi rigi.

¹⁵ Ə Jəju ədi jie, ningə, rəe ki kəte tingə ngay ka kin, təl sol, adi ingə rə nga. Go ti, i taa ra ne kuso adi Jəju.

¹⁶ Loki lo sol, dije rəi ki njé moy je ngay ki ndil je ki majal rai-de, rə Jəju ti. Adi Jəju tuwə ndil je ki majal ka kin dode ti ko ki ta ki tane ti, taa aji njé moy je pəti to. ¹⁷ Be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ka kin təl tane. Ejay ə nə:

«Oy tuji je,

Ki moy je ləje ki dəne ti».

Kun go Jəju

(Lk 9.57-60)

¹⁸ NDə kare, Jəju oo kosi dije ngay iləi-naa gəi gide, ningə əl njé ndo je ləne kadi n-gangi ba n-awi dame ti ki kare. ¹⁹ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun lə Luwə kare re rə Jəju ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ²⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Nja je ai ki be tode, ə yəl je ai ki kəyde to, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.» ²¹ Dəw kare dan njé ndo je ti lə Jəju əl-e ə nə: «Bəbe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.» ²² Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom, ə iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde.»

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti

(Mk 4.35-41; Lk 8.22-25)

²³ Jəju al me to ti, ba njé ndo je lie ali goe.

²⁴ Ningə ya, nəl ki bo ngay ibə səde busi do ba ti, adi to aw tə nduy man. Lo ti kin, Jəju isi to bi. ²⁵ NGa ə, njé ndo je lie rəi ki rəe ti, ndəli-e ki no tade ti əi nə: «Bəbe, aji-je, nə j-isi j-oy.» ²⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə i bəli be ə? Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba.» Ningə, i taa, ndangi nəl əi ki man ba, adi lo təl to jiji. ²⁷ Ne kin əti dije bəl ngay, adi əli əi nə: «Dəw ə wa kam e dəw ki ban ə, nəl je ki ba je ka oi ta lie be ə?»

* 8:4 ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ba to Luwə al, Ləbətiki 14.2-32. ☆ 8:17 Ejay 53.4 ☆ 8:27 Pa je 65.8; 89.10; 107.23-32

Jəju tuwə ndil je ki majal do dingəm je ti joo

(Mk 5.1-20; Lk 8.26-39)

²⁸ Loki Jəju re tɛɛ gidi ba ti, donangi ti lə dije ki Gadara, dingəm je joo, ki ndil je ki majal rai-de tɛɛ ki do badi je ti rai ingəi-e. Dije kin rai nɛ majal ngay, adi dɛw ki kadi un rabi kin goto.

²⁹ Lo kin ti, ilai rɔde uri kəl əi nɛ: «NGon lə Luwə, e ri ə ige rɔje ti ə? Ire nɛ mba kadi adi-je kɔ kəte nɔ dɔkagiloe ti a?» ³⁰ NGa ningə, kosi kɔsongi je ngay a usoi nɛ kadi lo ti nɔɔ sɔy ndɛy. ³¹ Ə NDil je ki majal nɔi do Jəju ti əli-e əi nɛ: «Re ituwə-je ə, adi j-aw me kɔsongi je ti kam.» ³² NGa ə, Jəju əl-de ə nɛ: «Awil!» Ba tɛɛi, awi uri me kɔsongi je ti, adi kosi kɔsongi je bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi. ³³ Njé ngəm kɔsongi je ayi-naa awi me ɓe bo ti, ori poy nɛ ki ra nɛ, ki nɛ ki tɛɛ do dingəm je ti ki joo ki ndil je ki majal rai-de ka kin, pəti adi dije ooi. ³⁴ Dije pəti ki me ɓe bo ti tɛɛi adi kadi ingəi Jəju, ə loki ooi-e ɓa, daji-e kadi iyə donangi ləde ə aw.

9

Jəju aji nje rɔ koy njururu

(Mk 2.1-12; Lk 5.17-25)

¹ Jəju al me to ti, ində ba gangi, aw me ɓe bo ti ləne. ² Dije madi oti dɛw ki rɔe oy njururu, me nɛ koti njé moy je ti, rai sie rɔ Jəju ti. Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dɛw ki rɔe oy njururu ka kin ə nɛ: «NGonm, uwə tɔgi ba, majal je lai e ki kiyə go kɔ.» ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nɔ je əli ta mede ti əi nɛ: «Dɛw kam əl ta ki mal do Luwə ti!» ⁴ Nə Jəju gər mər ta ləde, adi əl-de ə nɛ: «Ra ban ə isi iməri ta je ki majal mesi ti ə? ⁵ Kəl dɛw kə nɛ: “Majal je lai e ki kiyə go kɔ” ɓa ngə ngay al, ə se kəl-e kə nɛ: “I taa, ə injiyə” ə ngə ngay al ə? ⁶ Re e be ɓa, m-a m-ɔji səi təkɪ mi NGon Dɛw, m-aw ki tɔgi donangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rɔ koy njururu ə nɛ: «I taa, un tuwə lai, ə aw ɓe.» ⁷ Ba dingəm i taa, ə un rabi, aw ɓe. ⁸ Loki kam kosi je oo nɛ kin, ra-de ɓəl ki dum, adi ilai toji do Luwə ti, ki adi dije tɔgi ki əti ɓəl be kin.

Jəju ɓar Matiye kadi un goe

(Mk 2.13-17; Lk 5.27-32)

⁹ Loki Jəju oti nɔɔ isi aw ningə, lo də ti ki isi də, oo dingəm ki ɓari-e nɛ Matiye, isi me kəy taa la-mbə ti. Ə Jəju əl-e ə nɛ: «Un gom.» Ba Matiye i taa, un go Jəju. ¹⁰ Go ti, Jəju isi ta nɛ kuso ti me kəy ti lə Matiye. NGa ningə njé taa la-mbə je, ki ndəgi njé ra majal je, ngay, rai isi naa ti ki Jəju, ki njé ndo je lie ta nɛ kuso ti. ¹¹ Loki *Parisi je ooi Jəju isi uso nɛ ki dije kin ningə, əli njé ndo je lie əi nɛ: «Ra ban ə Nje ndo səsi nɛ isi uso nɛ ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?» ¹² Ə Jəju oo ndude, adi əl-de ə nɛ: «E dije ki njé moy je ə a sangi dɛw ki nje ra moy, ɓi e njé rɔ nga je ə a sangi dɛw ki nje ra moy, al. ¹³ Awi isangi kadi igəri me ta ki Luwə əl ə nɛ: “E ra maji ə m-ge, ɓi m-ge kijə məsi kadi-kare al✠. Tado, m-re mba ɓar njé ka dana je al, nɛ m-re mba njé ra majal je yo”».

Jəju əl ta do kiyə ta nɛ kuso

(Mk 2.18-22; Lk 5.33-39)

¹⁴ *Njé ndo je lə Jə Batisi rai ingəi Jəju əli-e əi nɛ: «Ra ban ə je ki *Parisi je j-iyə ta nɛ kuso, ə njé ndo je lai rai al ə?» ¹⁵ Ə Jəju ilə-de ti ə nɛ: «Oi kadi dije ki ɓari-de lo nɛ kuso taa-naa ti, ə əi ki rɔnəl al, dɔkagilo ti ki nje taa dāne isi-n sɔde naa ti a? NDə je a rai nɔɔ kadi a uni-e tade ti ningə, dɔkagiloe ti kin ə a iyəi ta nɛ kuso. ¹⁶ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kɔke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin a i ki ki kɔke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte ɓəy. ¹⁷ Taa, dɛw a un kasi kandi nju ki i al ɓəy uti me mbu nda je ti ki kɔke al tɔ. Re e be ningə, loki kasi a i ɓa, mbu nda je a ndui, kadi kasi kandi nju a lo kɔ nim, taa mbu nda je ka tɔli nɛ ki tuji kɔ nim tɔ. Be ə, re kasi kandi nju i al ɓəy ɓa, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. Be ɓa, mbu a ndu al nim, kasi ki me ti ka a lo kɔ al nim tɔ.»

Jəju aji ngon ki dāne əi ki dāne ki nje moy məsi

(Mk 5.21-43; Lk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jəju a əl-de ta kin ningə, nje kun do *Jipi je kare, re ɔsi məkəsi ne nangi nge ti, əl-e ə nɛ: «NGonm ki dāne ki du oy taji naa ti ne ɓəy. Nə re ire ində jii dɔe ti ə, a təl tɔsi ndəl.» ¹⁹ Jəju i taa, un goe əi ki njé ndo je ləne.

²⁰ Ningə, dāne kare ki moy məsi ade kɔ ɓal dɔgi gide e joo, re ɓasi rɔ Jəju ti, ki rabi ki

gide ti, ɔdi ta kibi lie. ²¹ MBata ɛl mene ti ɛ na: «Kin ɛ re ta kibi lie wa par mindi ɛ m-ɔdi ka, rom a nga.» ²² Jɛju ilɛ rati oo-e, ba ɛl-e ɛ na: «Uwɛ tɔgi ba ngonm, kadi-me lai aji.» Ningɛ dɔ kade ti wa kin par, dɛne ingɛ rɔ nga.

²³ Loki Jɛju re tɛɛ me kɛy ti lɛ ki bo lɛ Jipi je ka kin ningɛ, oo njɛ kɛl nal je, ki kosi dije singɛi sokito dɔ-naa ti, ɛ ɛl-de ɛ na: ²⁴ «Ɔri rɔsi gogi, ngon oy al, na to bi kare.» Dije ibɛi Jɛju kogii. ²⁵ Loki adi kosi dije tɛɛi taga ningɛ, Jɛju ur kɛy, uwɛ ji ngon, ba ngon ki dɛne i taa. ²⁶ Poy nɛ kin sane ki dɔnangi ki nɔɔ ba pɛti.

Jɛju adi njɛ kɛm to je joo oi lo

²⁷ Loki Jɛju isi aw, njɛ kɛm to je joo uni goe, ɛli ta ki ndude ki boy ɛi na: «NGon ka Dabidi*, o kɛm-to-ndoo laje.»

²⁸ Jɛju re bɛ ningɛ, njɛ kɛm to je ki joo ka kin rai rɛe ti basi, ɛ Jɛju ɛl-de ɛ na: «Oi kadi m-asi kadi m-ra nɛ kin wa kare wa?» Ɖ njɛ kɛm to je ilɛi-e ti ɛi na: «Oyo, j-o kadi asi, Ba bɛ.» ²⁹ Lo kin ti, Jɛju ɔdi kɛmde, ɛ ɛl-de ɛ na: «Maji, kadi nɛ je rai nɛ ki go kadi-me ti lɛsi!» ³⁰ Ba, kɛmde oo lo. Ningɛ, go ti, Jɛju ndaji-de ki tɔgine ɛ na: «Oi maji, kadi dɛw madi gɛr nɛ ki ra nɛ kin al.» ³¹ Nɛ loki tɛɛi ki taga be par ɛ, ilɛi ngirɛ kɛl ta ki dɛe ti ki go nangi ki nɔɔ pɛti.

Jɛju tuwɛ ndil ki majal dɔ dɛw ti ki ɛl ta al

³² Loki njɛ kɛm to je tɛɛi awi ningɛ, dije rai ki dingɛm kare ki ndil ki majal ra-e adi ɛl ta al. ³³ Jɛju tuwɛ ndil ki majal ba, dingɛm ki kɛte ɛl ta al ka kin, tɛl ɛl ta. Ningɛ nɛ kin ɛti kosi dije bɛl ngay, adi ɛli ɛi na: «J-o nɛ ki be kin dɔnangi *Isirayɛl ti nja kare al bɛy!»

³⁴ Nɛ *Parisi je ɛli ɛi na: «E ki tɔgi lɛ ngar lɛ ndil je ki majal, ɛ isi tuwɛ-n ndil je ki majal.»

Jɛju oo kɛm-to-ndoo lɛ kosi je

³⁵ Jɛju aw ki bɛ bo je, ki ngan bɛ je, ndo nɛ me kɛy kaw-naa ti lɛ *Jipi je, ilɛ mbɛ Poy Ta ki Maji ɔji dɔ kɔbɛ lɛ Luwɛ, taa aji njɛ mɔy je, ki njɛ rɔ to je pɛti tɔ. ³⁶ Loki Jɛju oo kosi je, oo kɛm-to-ndoo lɛde, tado kɔ rade, tɔgide goto, awi ta bati je ki nje kul-de goto be✠.

³⁷ Bɛ ɛ, Jɛju ɛl njɛ ndo je lɛne ɛ na: «Ko ki asi

kijɛ, dile e ngay, nɛ njɛ kijɛ je ɛi ngay al. ³⁸ Ɖ ɛli ta ki Ba nje ko, adi ilɛ ki njɛ ra ko je me ko ti lɛne.»

10

Njɛ ndo je lɛ Jɛju ki dɔgi gide e joo

(Mk 3.16-19; Lk 6.14-16)

¹ Jɛju bar njɛ ndo je lɛne ki dɔgi gide e joo, adi-de tɔgi kadi tuwɛi ndil je ki majal je, ajii njɛ mɔy je, ki njɛ rɔ to je, pɛti. ² Tɔ njɛ kaw kilɛ je ki dɔgi gide e joo ɛ to kin: E ki dɔsay e Simɔ, ki bari-e nɛ Piyɛr ɛi ki ngokone Andire; Jaki ɛi ki Ja ki ngan lɛ Jɛbɛde; ³ Pilipi ɛi ki Batilɛmi, Tomasɛ ɛi ki Matiye ki nje taa la-mbɛ; Jaki ki ngon lɛ Alpe ɛi ki Tade; ⁴ Simɔ ki e mbɔ njɛ rɔ mbata kingɛ dɔ lɛ bɛ lɛde ti ɛi ki Judasi Isikariyoti ki nje kun dɔ Jɛju.

Jɛju ilɛ njɛ kaw kilɛ je lɛne ki dɔgi gide joo

(Mk 6.7-11; Lk 9.2-5; Lk 10.3-12)

⁵ Jɛju ilɛ njɛ kaw kilɛ je lɛne ki dɔgi gide joo ki ndu kin ɛ na: «Awi rɔ dije ti ki ɛi *Jipi je al, al, taa awi me bɛ bo je ti ki *Samari ti al tɔ. ⁶ Awi ki rɔ gin koji ti ki *Isirayɛl, ki toi ta bati je ki ndɛmi be kin yo. ⁷ Dɔ rabi ti, ilɛi mbɛ tɛki kɔbɛ lɛ Luwɛ e basi. ⁸ Ɖ aji njɛ mɔy je, adi njɛ koy je ii lo koy ti, adi banji ur kɔ rɔ njɛ banji je ti adi rɔde ay, ɛ ituwɛi ndil je ki majal dɔ dije ti tɔ. E nɛ ki ingɛi kare, ɛ adi dije kare tɔ. ⁹ Uni ɔr al nim, la al nim, silɛ al nim, ilɛi dɔ nda ti ki bɛdisi ti al. ¹⁰ Taa, uni bɛl kaw mba al nim, ɔyi kibi joo al nim, ɔyi sa al nim, uni kagi tɔsi al nim tɔ. Tado sɔbi kadi nje ra kilɛ ingɛ nɛ kusone ji dije ti ki ra kilɛ dande ti. ¹¹ Loki uri me ngon bɛ ti, ɛ se me bɛ bo ti ɛ, idaji ta, ɛ re ingɛi dɛw ki asi kadi uwɛ sasi rɔne ti ba, isi bɛ lie nɔɔ biti kadi awii. ¹² Loki uri me kɛy ti ningɛ, irai dije ki me ti lapiya. ¹³ Kin ɛ re uwɛi sasi ki rɔde ti ba, kadi lapiya lɛsi aw ki dɔde ti, a kin ɛ re uwɛi sasi ki rɔde ti al tɔ ba, kadi itɛli itaa lapiya lɛsi gogi. ¹⁴ A kin ɛ re, me kɛy ti, ɛ se me bɛ ti, dije mbati kuwɛi sasi ki rɔde ti, ɛ se mbati koo dɔ ta lɛsi ba, loki isi tɛɛi me bɛ ti kin ki taga ɛ, indai bu ki njasi ti kɔ.* ¹⁵ M-ɛl sasi tɛki rojeti, ndo gangi ta ti

* 9:27 Igɛi Mk 10.47 ki ta ki dɔ ti gin makitibi ti nangi. ✠ 9:36 kɔr Isirayɛl je 27.17; 1 NGar je 22.17 * 10:14 ki go kuji rae ti lɛ Jipi je, kindɛ bu ki nja ti kɔ, tɔji tɛki lo ki n-ii ti, ɛ se bɛ ki n-itɛɛi me ti ki taga kin, nɛ kare ki dɔɔ-de sie naa ti goto. ✠ 10:15 kilɛ ngirɛ nɛ je 18-19

ə, ta ki gangi ki dō bee ti kin a itə yā Sodom ki Gomər bəy✠.

Kə ki a ingə njé ndo je lə Jəju
(Mk 13.9-13; Lk 12.11-12; 21.12-19)

¹⁶ «Ki ne kin, mi, m-ilə səsi tə bati je dan jagim je ti. Maji kadi indəi kəm-kədi dō rəsi ti tə li je be, ə isəli ləm ləm tə də dum je be tə.

¹⁷ Adi kəmsi ədi dō rəsi ti ki rə dije ti, tado a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa je ti. ¹⁸ A awi səsi nō njé kəbe je ti, ki nō ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti, əi je, ki dije ki əi *Jipi je al, a e ta rəbi ki kadi a ingəi naji ki ma ki dōm ti rəsi ti. ¹⁹ Loki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli-de wa, ə se a əli-de ki kuje ki ban wa. Ta ki kadi a əli-de ba, Luwə a ində tasi ti loe ti nō. ²⁰ Tado e səi je wa ə a əli ta al, nə e Ndil Bawsi Luwə ə a un səsi kadi əl-n ta.

²¹ «NGakona je a uni dō-naa awii lo tōl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tōli-e kə, ningə ngan je, mede a majal ki njé koji-de je, ə a uni dōde awi kadi tōli-de tə. ²² Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dāw ki uwə rəne ba bitə ta tōl tae ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi səsi kə me be bo ti ki kare ə, ayi-naa awi ki nungi ti. Ningə təkə rəjeti, adi m-əl səsi, a iləi ta nja be bo je ki *Isirayəl ti naa ti al bəy ə mi *NGon dāw m-a m-re. ²⁴ Nje ndo itə nje ndo-e nē al, taa bəə itə bane al tə. ²⁵ Nje ndo, re asi ki nje ndo-e nē be ba, e ngay; ə bəə, re asi ki bane ba e ngay tə. Kin ə, ba nje kəy wa mindi ə, dije bari-e Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ningə, njé ki me kəy ti lie yade a to ban?

Luwə ki karne ba ə e dāw ki səbi bəl-e
(Mk 8.38; Lk 9.26; 12.2-9)

²⁶ «İbəli-de al, tado nē ra ki gidi ngəy ti ki gine a tēē al goto, taa nē ki to lo bəyō ti, ki dāw a gər al ka goto tə. ²⁷ Nē ki m-əl səsi lo ki ndul ti, əli tae kada wangi, ə nē ki dije kəti mbisi ti ngun ngun ngun, iləi mbeē dō kagi ti taa tə. ²⁸ İbəli dije ki a tōli darəsi par, bi asi tōl ndilsi al kin, al. Nə kadi İbəli Luwə ki asi kadi tuji ndilsi əi ki darəsi naa ti me por ti lə su kin. ²⁹ Dije isi gati ki ngan yəl je joo ə gusi kare adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi osi nangi ki kanji kadi Bawsi Luwə ndigi goto. ³⁰ Ki əji dōsi, bi dōsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kore. ³¹ İbəli nē madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

✠ 10:36 Mise 7.6

³² «Dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi, təkə n-e dāw ləm, mi ka m-a m-un ndum nō Bai ti, ki isi dōrə ti, təkə e dāw ləm tə. ³³ Nə dāw ki naji ta kəm dije təkə, n-gər-m al, mi ka m-a m-naji ta kəm Bai ti, ki isi dōrə ti təkə m-gər-e al tə.»

Jəju ə nə n-re ki rə dan dije ti
(Lk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «İgai mesi ti təkə m-re ki lapiya dōnangi ti al; m-re ki lapiya al, nə m-re ki rə dan dije ti. ³⁵ M-re ki gangi-naa dan ngon ki dīngəm ti əi ki bawne, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dāne ti əi ki kone, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dāne ti əi ki məmne ki dāne. ³⁶ Dəw madi, dije ki me kəy ti lie e wa, a təli njé bə je lie✠.

³⁷ «Dəw ki ndigi kone, ə se bawne itə-m, dāwe kin asi kadi e dāw ləm al. Dəw ki ndigi ngonne ki dīngəm, ə se ki dāne itə-m, dāwe kin asi ta kadi e dāw ləm al. ³⁸ Dəw ki un kagi-dəsi ləne dāne ti, ə un gom, al, dāwe kin asi ta kadi e dāw ləm al. ³⁹ Dəw ki ge ngəm rəne ne wa, a ti tae, nə dāw ki ilə rəne kə ki mbata ləm, ta rəe a ti al.

Ta ki dō nē kigə go ji ti
(Mk 9.41)

⁴⁰ «Dəw ki uwə səsi ki rəne ti, e mi ə dāwe uwə-m ki rəne ti. Ningə dāw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti tə. ⁴¹ Dəw ki uwə nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəne ti, mbata ke ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, a ingə nē kigə go ji ki asi naa ki yə nje kəl ta ki ta Luwə ti wa kin be tə. Dəw ki uwə dāw ki dana ki rəne ti, mbata ke ki e dāw ki dana ba, a ingə nē kigə go ji ki asi naa ki yə dāw ki dana wa kin be tə. ⁴² M-əl səsi təkə rəjeti, dāw ki adi man ki səl wa kin par me ngon kal man ti, ki kare dan njé ki du ti ki dan njé ndo je ti ləm kin, mbata ke ki e nje ndo ləm ba, dāwe kin, təkə rəjeti, adi m-əl səsi, a nal nē kigə go ji ləne al.»

11

Jə Batisi əi ki Jəju
(Lk 7.18-35)

¹ Loki Jəju adi ndu kin njé ndo je ləne ki dāgi gide e joo, gine gangi ba, əti nō, aw ndo nē je, ilə mbe Poy Ta ki Maji je me be bo je ti ki dōnangi ti ki nō. ² Lo kin ti, Jə Batisi ki to kəy dangay ti, oo poy nē je ki Kirisi ra, adi ilə njé ndo je ləne, kadi dāji ta

Jəju əi nā: ³«İ ə i dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay nqo bəy kadi tə ji ngam tae ə?» ⁴Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Awi əli Jə nē je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: ⁵Njé kəm tō je ooi lo, njé mēti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je ii taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbə Poy Ta ki Maji tō. ⁶Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

⁷Loki ətə awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki dō Jə ti ə nā: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? ⁸A re e ə al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ɔ kibi ki ndole ngay bə awi oi-e ma? NGA njé ki oi kibi je ki ndole ngay ka, isi me kəy je ti ki ngar je isi ti. ⁹Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e ə, m-əl səsi m-ə nā oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy. ¹⁰E ə makitibi lə Luwə əl ta ki dōe ti kəte ə nā: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nqi ti.” ¹¹Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dōne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə Batisi goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me bəko ti ki dōrə ti, bo ite. ¹²Lo kilə ngire dəkagilo ti lə Jə Batisi, bitə bōne, kōbə lə Luwə e gin nē ra ki ki tōgi ti, ningə njé tōgi je sangi kadi n-taai-e gin tōgide ti. ¹³Makitibi je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ki ndu-kun je lə *Moj, əli ta ki dō nē je ti ki a rai nē bitə tēgi dō Jə Batisi ti. ¹⁴Re indigi kadi igəri gine maji bə, Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵Ə dəw ki aw ki mbine mba koo-n dō ta bə, kadi oo ta kin maji!

¹⁶«M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dəkagilo ti ki bōne kin al. M-a m-ə nā toi tē ngan je ki du ki isi ta mbalo je ti, bari-naa ki yo je ki ne je əi nā: ¹⁷“Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inqi, ə imbati nq.” ¹⁸E be ə, Jə re, uso nē al nim, ay man al nim bə, dije əli əi nā: “Dōe majal”, ¹⁹NGa ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso nē je, m-ay man je bə, dije əli əi nā: “Mi nje kuso nē kədi, mi nje kəy nē, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy tō! Nə njé ki ndigi gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə e gosi ki dana ki go kilə rae ti ki to ki taga.»

Be je ki mbati kiyə rəbi nē rade je ki

majal kə

(Mt 10.15; Lk 10.12-15)

²⁰Lo kin ti, Jəju ilə rōne, kəl ki dije ki me bə bo je ti, ki əi ə əi dije ki, ra nē koji je ngay dande ti, nā iyəi rəbi nē rade je ki majal kə al, ə nā: ²¹«Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Nē koji je ki əti bəl, ki Luwə ɔji dansi ti kin, re nē je kin rai nē me bə bo Tir ti, ki bə bo Sidō ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi nē rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi nē rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kəy-n bu por ki dō ti. ²²E be ə, m-əl səsi kadi igəri tək, ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dō Tir ti ki Sidō, yasi a nga ite. ²³NGa ningə i Kapərnayim, o kadi a un dōi taa bitə kadi ɔdi rə, nā Luwə a təl səi bitə kaw səi koo. Tədō nē koji je ki rai nē Kapərnayim ti kin, re rai nē Sodom ti be ə, re bōne kin bə bo ki Sodom a a ki dōne taa nē bəy. ²⁴E be ə, m-əl səsi kadi igəri tək, ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dō dije ti ki Sodom a nga ngay tə yasi be al.»

Jəju əi ki Bawne Luwə

(Lk 10.21-22)

²⁵Dō gangi loe ti kin, Jəju un ta, əl ə nā: «Bai, ki i Ba dōrə ki dōnangi, m-ilə tōji dōi ti, tək i bōyo nē je kin njé tər je, ki njé nē gər je, ə itēə ki dōe adi ngan je ki du gəri.

²⁶Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi nē kin ra nē be.»

²⁷Ba, Jəju əl dije ki ai nqo ə nā: «Bai, adim nē je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne bə par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tō, e mi NGon ki karm bə par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tō.

²⁸«trəi ki rəm ti, səi pəti ki oi rəgəgo gin nē koti ti ki ɔy, ə m-a m-adi səsi ɔri kəə. ²⁹Uni jugi ləm, ə itaai nē ndo ləm, tādō mi dəw ki səl ləm ləm, taa mi nje kilə dōm nangi nim tō. Re irai be ə, a ingəi lo kər kəə lə ndilsi. ³⁰Mi, jugi ləm ɔy al, taa nē ki madi səsi kadi oti ka ɔle pəl pəl tō.»

12

Ta lə Jəju dō ndo taa kəə ti

(Mk 2.23-28; Lk 6.1-5)

¹NDō kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndo taa kəə ti lə *Jipi je. *Njé ndo je lie ki əi sie, bō ra-de adi gangi dō ko je, usoi.

²Ə loki *Parisi je ooi-de ningə, əli Jəju əi nā:

«O njé ndo je lai rai ne ki kadi daw ra ndo taa kəə ti al.» ³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «İtidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki 6o ra-de ki dije ki goe ti kin al a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə ki ra ki kibi, əi ki dije ki gone ti, usoi mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti. E mapa ki kuso-e səbi dœ al nim, səbi dœ njé ki goe ti al nim, nə e njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dœde kadi usoi[☆]. ⁵ Ə se ta ki ndu-kun lə *Moji ndangi əl ə nə: ndo taa kəə ti, njé kijə ne məsi kadi-kare je, rai kilə ki e ne ki kadi daw ra ndo taa kəə ti al, gin kəy ti lə Luwə, nə daw tidə dœde ti kadi e majal al kin, itidəi al a? ⁶ NGA ningə kadi m-əl səsi, lo ki j-a ti ne kin, ne ki bo ngay itə kəy lə Luwə to ti ne. ⁷ Ningə kin ə re igəri me ta ki ə nə: «E koo kəm-to-ndoo ə m-ge, 6i e kilə məsi kadi-kare par al[☆]» kin ə, re a igangi ta dō dije ti ki ta ləde goto kin al. ⁸ Tado mi *NGon daw, m-aw ki tōgi dō ndo taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu (Mk 3.1-6; Lk 6.6-11)

⁹ Jəju i nōo, aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nōo. «Ba, dije sangi rəbi ki kadi n-ındəi ta dō Jəju, adi daji-e ta əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi daw aji madine ndo taa kəə ti ə se aje al ə?» ¹¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə dansi ti ə, aw ki bati kare ba, ə bati ka kin osi be ti ndo taa kəə ti, ə aw un-e tēə sie taga al ə? ¹² NGA ningə re e daw 6a, itə bati gidi bay bay! Əd m-əl səsi takı ndu-kun adi ta rəbi kadi daw ra maji ndo taa kəə ti.» ¹³ Lo kin ti nōo, Jəju əl dingəm ka kin ə nə: «İsurə jii.» Ə dingəm surə jine 6a, jie təl to maji asi-naa ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki *Parisi je tēə taga 6a, awi əli-naa ta ki dō Jəju ti, kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Jəju e 6əə kilə lə Luwə

¹⁵ Loki Jəju oo poy ne ki gei ra sie, ətı lo kin ti nōo kə. Dije ngay uni goe, ningə aji njé moy je pəti tō. ¹⁶ Ba, ndəji-de ki tōgine, kadi rai adi daw gar-ne al. ¹⁷ Ningə ne kin ra ne be kadi ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti, Ejay kin[☆], təl tane. Luwə əl ə nə:

¹⁸ «Oi 6əə kilə ləm ki m-kəte, Nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m ngay kadi m-ilə jim dœ ti.

M-a m-ındə NDilm dœ ti,

Ningə a ilə mbə ne ra ki dana rə gin be je ti ki dangi dangi[☆].

¹⁹ A kəli-naa ki daw al nim, a ındə ndu al nim. Daw a oo ndue əl ta ta mbalo ti al[☆].

²⁰ A budi gakira ki to ki mbone nangi al, Taa, a təl lambi ki isi oy al nim tō.

A ra be bitı kadi tə ne ra ki dana o 6e[☆].

²¹ Gin be je ki dangi dangi a ındəi mede dœ ti.»

Dije əi nə Jəju e ngar lə ndil je ki majal (Mk 3.22-30; Lk 11.14-23)

²² Dije rəi ki dingəm kare ki ndil ki majal ra-e adi kəme oo lo al nim, əl ta al nim, ə Jəju ade əl ta je, oo lo je. ²³ Ne kin əti kosi dije 6əl ngay, adi daji-naa ta əli əi nə: «Dəw kam e *NGon ka Dabidi al ma?» ²⁴ Nə loki *Parisi je ooi ta kin ningə, əli əi nə: «E kam isi tuwə ndil je ki majal ki tōgi lə Bəljəbul, ki e ngar lə ndil je ki majal.» ²⁵ Jəju gar mər ta ləde adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me 6eəo ti ki kare ba, təli dō-naa ti rəi-naa ə, 6e kəe kin a tuji. Taa, 6e bə, ə se me kəy ki dije ki me ti təli dō-naa ti, rəi-naa, ki kadi a a taa ka goto tō. ²⁶ Kin ə re *Satə wa tuwə dije lə Satə, e wa adi dije lie təli dō-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kəbe lie a aw ki kəte goto. ²⁷ Kin ə re e ki tōgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tōgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a tōji kadi ta ləsi e ta ki go ti al. ²⁸ A re e ki tōgi lə NDil Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tō ningə, tōji kadi kəbe lə Luwə re tēə rəsi ti ngata.

²⁹ «Ningə təkı rəjeti, re daw uwə daw ki nje tōgi dœ kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki dœ ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie təkı mene ge. ³⁰ Ningə kadi igəri, daw ki e səm al, e nje kəsi-m ta, taa daw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje tində ti tō. ³¹ Be ə, m-əl səsi təkı, majal je pəti ki dije a rai-de, ə se ta je ki mal pəti ki dije a əli dō Luwə ti, Luwə a iyə goe kə adi-de, nə ta ki mal ki kəl dō NDil Luwə ti, Luwə a iyə go kə adi-de al ratata. ³² Kin ə re daw əl ta ki majal əsi-n tat, mi *NGon daw ə, Luwə a iyə go kə ade, nə re əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə ə, Luwə a iyə go kə ade ki bone ti al nim, ki lo ti ti al nim, ratata.

Ta ki tēə ta daw ti ki ngame daw (Mt 7.16-17; Lk 6.44-45)

☆ 12:4 1 Samiyəl 21.2-7; Ləbətiki 24.9 ☆ 12:7 Oje 6.6 ☆ 12:17 Ejay 42.1-4 ☆ 12:18 Ejay 42.1

☆ 12:19 Ejay 42.2 ☆ 12:20 Ejay 42.3

³³ «Kin ə re kagi maji 6a, kande maji to, a re kagi majal 6a, kande majal to. Tado e ki kandi kagi ə dəw a gər-n kagi. ³⁴ Səi njé man majal tə li je be kam, a rai ban be ə ta ki maji a tēē tasi ti, səi ki səi dije ki majal ə? Tado e ne je ki rosi me dəw kin ə isi tēē tae ti. ³⁵ Dəw ki maji, kilə rae je tēē me ne ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae je tēē me ne ra ti ki majal ki uwə mee to. ³⁶ M-əl səsi, nğan ta je ki galala pəti ki isi tēē ta dije ti kin, a əli gine ndo gangi ta ti. ³⁷ Tado e ki ta ki tai ti ə a ɔri ta dōi ti, ə e ki ta ki tai ti to ə ta a uwəi.»

Parisi je daji Jəju ne kōji

(Mt 16.1-4; Mk 8.11-12; Lk 11.16, 29-32)

³⁸ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je uni ta əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, ji ndigi kadi ira ne kōji madi kare adi j-o.» ³⁹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kōji, nə ne kōji madi ki rangi ki kadi a oi ore do ne kōji lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jonasi, goto ngata. ⁴⁰ Tado, tə ka ki Jonasi ra kondō mitə, kadi mitə me kanji ti ki boy ka kin ə, mi *NGon dəw m-a m-ra kondō mitə, kadi mitə gin nangi ti to. ⁴¹ NDō gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a i taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a iləi ta dōde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbə Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyyi rəbi ne rade je ki majal ko. NGa ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne. ⁴² NDō gangi ta ti ə, ngar ki dāne ki i gin be ti, a i taa ta kam dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a ilə ta dōde ti. MBata, i soy dōnangi ti nu ə ndo ki re kadi oo gosi ta lə Salomo. NGa ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomo say e ne.

NDil ki majal ki təl re tone ti gogi

(Lk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majal tēē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ɔr kəə ti, nə ingə al 6a, ⁴⁴ əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tēē ka kin gogi.” Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ NGa ə, təl aw, oy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, 6a rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dōe taa a majal

ngay itə e ki kəte bəy. Be ə, dije ki majal ki dəkagilo ti ki bone ka a toi be to.»

Jəju əl ta lə kone je ki ngakone je ki rojeti

(Mk 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Jəju isi əl ta kosi je ba bəy ningə, kəe je ki ngakəe je rəi ai taga, sangi kadi n-əli sie ta. ⁴⁷ NGa ə dəw madi əl-e ə nə: «O kəi je ki ngakəi je ai taga nōo, a sangi kadi n-əli səi ta.» ⁴⁸ Ə Jəju təl əl dəw ka kin ə nə: «Nə je ə əi kom je, ki ngakom je ə?» ⁴⁹ Ba un jine təji-n njé ndo je ləne, ə ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ⁵⁰ Tado dəw ki nje ra ndigi lə Bawm ki isi me dōrə ti ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

13

Kuji ta ki do nje dibi ne ti

(Mk 4.1-9; Lk 8.4-8)

¹ NDoe ti kin, Jəju tēē me kəy ti, aw isi kadi ba bo ti. ² Kosi dije ngay kaw-i-naa gəi gide, adi aw al isi me to ti. Ba kosi dije pəti, ai ngangi ba ti ne. ³ Jəju əl-de ne je ngay me kuji ta je ti ə nə: «Nje ndər kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangi rəbi ti adi yəl je rəi ɔi maki. ⁵ Kə ko madi je, tosi dōnangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dōnangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə, təgi kalangi ba, tado ngirade to taa ne. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, nğan ko je ka kin ndoləi mbaw, 6a go ti, tuti kurim, tado ngirade aw nangi boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbol. ⁸ Nə kə ko je madi, tosi dōnangi ti ki maji, adi andi. Ki nə je andi asi bu kare, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi bəy andi asi kuti mitə to.» ⁹ Jəju ilə do ti ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n do ta 6a, kadi oo do ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju ndo-n ne ki kuji ta je

(Mk 4.10-12; Lk 10.9-10)

¹⁰ *Njé ndo je lə Jəju rəi rəe ti daji-e əi nə: «MBa ri ə əl-de ta ki kuji ta je ə?» ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl-de ta ki kuji ta tado səi, Luwə tēē ki do ne ki to lo bəyɔ ti ki əji do kəbe lie adi igəri, nə əi je, Luwə tēē ki dōe adi-de al. ¹² Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e do ti bəy, kadi to mbar mbar jie ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka,

a taai jie ti wa bəy. ¹³E mbata kin ə, m-əl-n-de ta ki kuji ta, tado goi lo maji ka, ooi ne al nim, ooi ta maji ka, gəri me al nim. ¹⁴E be kadi ta ki Luwə əl ki nje kəl ta ki tae ti Ejay kin təl tane. Ejay[✠] əl ə nā:

“A ooi dō ta maji, nə a igəri me al nim,

A igoi lo maji, nə a ooi lo al nim,

¹⁵Tado me dije kin təl nga ngororo.

Uti mbide,

NDəmi kənde,

NDigi kadi kənde oo lo al nim,

Kadi mbide oo ta al nim,

Taa kadi n-gəri ne madi kare al nim tō,

Nə təkī ne n-ji n-rəi rəm ti,

Adi m-aji-de[✠].”

¹⁶«Nə səi, səi njé maji-kur, tado kəmsi oo ne je maji nim, mbisi oo ta maji nim. ¹⁷Təki rəjeti, adi m-əl səsi, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ngay, ki njé ra ne je ki dana ngay, ndigi kadi kənde oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dō ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tō.

Jəju ər me kuji ta ki ɔji dō nje kilə ko
(Mk 4.13-20; Lk 8.11-15)

¹⁸«Səi, maji kadi gəri me kuji ta lə nje kilə ko kin maji. ¹⁹NGangī rəbi ki kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta ki dō kəbe ti lə Luwə, nə gər me al, ə su re ər ta ki dibi mee ti ka kin kō. ²⁰Dənangi njəkīrə ki kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta lə Luwə ningə, taa langisi ba ki rənəl, ²¹nə ta kin, ilə ngīrəne mee ti al. E dəw ki nje kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kō je, ə se kīndə kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ba, iyə kadi-me ləne kō kalangi ba. ²²Kə ko je ki tosi dan kon ti, e dəw ki oo ta lə Luwə, nə me ka sururu dō ne je ti ki dənangi ti, ki ra ta ne maji je uti dō ta ki oo, adi lo kadi andi goto. ²³Ningə, dənangi ki maji ki kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta lə Luwə, gər mee, adi andi maji. Dəe ki madi je andi bu kare je, ki nungi andi kuti mehe je, kuti mitə je.»

Kuji ta ki dō jəne ti

²⁴Jəju ində kuji ta ki rangi nɔde ti bəy ə nā: «Kəbe lə Luwə, tō tə dəw ki dibi kandi ne ki maji me ndor ti ləne, ²⁵ə kondə, loki dije toi bi ba, nje bə lie re dibi jəne dō ne ti ki maji ki dibi ka kin, bə ɔti aw. ²⁶Loki kandi ne ki maji ka kin ibə tɔgi, ə kande je isi tɔgi bə, jəne ka kande tɔgi tō. ²⁷Lo kin ti, njé ra

kilə je awi əli bade əi nā: “Baje, e kandi ne ki maji ə idibi me ndor ti ləi tō, nga jəne je kin tɔgi ra ə?” ²⁸Ə bade əl-de ə nā: “E nje bə ə ra ne kin.” NGA ə njé ra kilə je daji-e əi nā: “Indigi kadi ji rəy-de kō a?” ²⁹Nə bə nje ndor əl-de ə nā: “Jagi, lo rəy jəne je ti kin, a rəyi ki ko ki maji ba. ³⁰Ə iyəi-de adi tɔgi naa ti biti kagi lo kījə ko ti, ningə ndə kije ti bə, m-a m-əl njé kije je m-ə nā: rəyi jəne je kin idəi ki dōe dōe kadi tə iləi por bəy taa, ijəi wa ki me dam ti ləm.”»

Kuji ta dō kə kagi ti ki bari-e mutadi
(Mk 4.30-32; Lk 13.18-19)

³¹Jəju ində kuji ta ki rangi nɔde ti bəy ə nā: «Kəbe lə Luwə tō tə kə kagi madi ki bari-e nā mutadi ki dəw madi un dibi me ndor ti ləne kin be. ³²Kə mutadi ə e kandi ne ki du itə ndəgi kandi ne je pəti, nə lo ki tɔgi bə, təl kagi tɔy ki bo itə kam tɔy je pəti ki me ndor ti. Təl kagi ki bo, adi yəl je rəi rai kəy tode bajie je ti.»

Kuji ta dō əm ti
(Lk 13.20-21)

³³Jəju əl-de kuji ta ki rangi bəy ə nā: «Kəbe ki dɔrə ti tō titi-naa ki əm ki dəne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti i kin be.»

Jəju əl ta je pəti ki kuji ta
(Mk 4.33-34)

³⁴Tə je kin pəti, Jəju əl kosi je ki kuji ta. Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. ³⁵E be kadi ta je ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kin təl tane. Nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə nā: «M-a m-tɔgi tam kadi m-əl kuji ta je, m-a m-ilə mbə ne je ki toi lo bəyɔ ti lo kilə ngīrə dɔrə ti ki dənangi ti nu kin[✠].»

Kər gin kuji ta ki dō jəne ti

³⁶Jəju iyə kosi je ə aw bə. Loki rəi bə, njé ndo je lie rəi rəe ti, daji-e əi nā: «Ɔr-je gin kuji ta ki dō jəne ti ki a me ndor ti kin adi j-o.» ³⁷Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Dəw ki nje dibi ko ne ki maji kin, e mi NGon dəw; ³⁸ningə ndor, e dənangi; ə kandi ko ki maji, e njé je ki ndigi kadi Luwə ɔ bə dade ti; jəne, e njé je ki uni go nje majal; ³⁹nje bə ki nje dibe, e su; kagi lo kījə ko e dəbəy ndə; bə njé kījə ko je əi malayka je tō. ⁴⁰Tə ka ki, e ki rəy-n jəne bəki poro, dəbəy ndə a tō be tō. ⁴¹*Mi NGon dəw m-a m-ilə ki malayka je ləm kadi tuji dije pəti ki njé kəsi madide je kadi osi me

majal ti, ki dije ki njé ra majal. ⁴²*Malayka je a buki-de me por ti ki dum kæl tae, ki e lo ki a nõi je a ngai ngangide je titi. ⁴³Lo kin ti, njé ra ne ki dana a unji tæ kadi be me bekø ti læ Bawde Luwæ. Dæw ki aw ki mbine kadi oo-n do ta ba, kadi oo do ta kin maji.

Kuji ta ki do ne kingæ ti ki to lo bɔyɔ ti ki mædi-kosi

⁴⁴«Købe ki dora ti to tæ ne kingæ ki bɔyoi me ndor ti, æ dæw madi aw tæe do ti kin be. Dæw ka kin tæl bɔyɔ gogi, ba rœ næl-e ngay, adi aw gati ki ne maji je læne pæti, æ iyæ lae re ndogi-n ndor ka kin. ⁴⁵Købe ki dora ti to tæ nje ra gati ki isi sangi mædi-kosi ki ndole be. ⁴⁶Loki ingæ e ki gate e ngay, tæl aw gati ki ne kingæ je læne pæti, æ iyæ lae re ndogi-n mædi-kosi ka kin.

Kuji ta ki do bandi ti

⁴⁷«Købe læ Luwæ to tæ bandi ki dæw a ilæ me ba ti æ a ɔy do kɔ kanji je ki dangi dangi kam be. ⁴⁸Loki bandi ka kin rosi ba, nje ndo ndor re-n ngangî ba ti, isi nangi, ningæ tær njé ki maji maji me sukim ti, æ iyæ njé ki tæe ne al buki-de kɔ. ⁴⁹Kæe ti ka kin æ, dæbæy ndo a e be to. *Malayka je a ræi kadi ɔri kær dije ki njé ra ne je ki dana ki njé ra ne je ki dana al, naa ti. ⁵⁰A buki dije ki njé ra ne je ki majal me por ti ki dum kæl tae, ki e lo ki a nõi je a ngai ngangide je titi.»

⁵¹Lo kin ti ngo, Jæu dæji njé ndo je læne æ na: «Igæri me ta je kin pæti a?» Ø ilæi-e ti æi na: «Oyo, ji gær.» ⁵²Ningæ Jæu æl-de æ na: «E be æ, nje ndo dije ndu-kun ki tæl nje taa ne ndo ki do købe ti læ Luwæ, to tæ ba nje kæy ki ingæ ne je ki sigi ki ne je ki kœke lo ngæm ne ti læne kin be.»

Dije ki Najaræti ti adi mede Jæu al

(Mk 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³Loki Jæu æl kuji ta je gine gangi ba, æti lo ki a ti kin kɔ. ⁵⁴Øti ngo, aw be bo ti ki tægi ti. Jæu ndo ne dije gin kæy kaw-naa ti læ *Jipi je. NDo-de ne ndo ki æti-de bæl, adi æli æi na: «Gosi ta je ki ne kœji je kin ii-n ra æ? ⁵⁵Ma ngon læ nje rægi kægi do kæy ti wa ka am wa? Køe al æ e Mari a? Ø Jæki je, ki Jisæpi je, ki Simo je ki Judi je to al æ æi ngækœe je a? ⁵⁶Taa, konane je ka isi sæje ne to al a? NGA ne je kin pæti ingæ ra dana?» ⁵⁷Ta ki dæji kin ægi-de kadi adi mede Jæu, æ Jæu æl-de æ na: «Nje kæl ta ki ta Luwæ ti ba, e me be kœje ti, ki me

kæy ti lie æ dije a kidi-e ti.» ⁵⁸Lo kin ti, Jæu ra ne kœji je ngay al mbata mbati kadi-e mede.

14

Koy Jæ Batisi

(Mk 6.14-19; Lk 9.7-9; 3.19-20)

¹Dokagiloe ti kin, *Erodi ki e nje købe dænangi ti ki Galile, oo ta tæba læ Jæu. ²Ø æl njé ra kilæ je læne æ na: «Dæw kin e Jæ Batisi! E e æ i taa dan njé koy je ti. Gine kin æ, aw-n ki tægi mba ra-n ne je ki æti bæl bæl.» ³Erodi æl be, tædo ndo ki adi uwæi Jæ, dæi-e ki sæn, ilæi-e dangay ti, mbata læ Erodiyadi, ki ne ngøkœ Pilipi, *ki Jæ æl-e ta do ti æ na: «E go ti al kadi itaa-e nei ti». ⁴Me ta ti kin, Erodi ndigi tæl Jæ, næ bæl kosi je, tædo kosi je ooi Jæ kadi e nje kæl ta ki ta Luwæ ti. ⁵NGa æ, ndo rænæl kœji Erodi ti, ngon læ Erodiyadi ki dæne, tæe ndam nœ dije ti ki bari-de lo ne kuso ti, æ næl Erodi ngay, ⁶adi Erodi un ndune ki kibi ræ kadi n-æde ne je pæti ki dæi-ne. ⁷Lo kin ti, køe sule, adi æl æ na: «Adi-m, tæki j-a-n wa kin, do Jæ Batisi me supira ti.» ⁸Me ngar tuji æi-n do ne ki ngon ki dæne dæje kin, næ ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo ne kuso ti kin to ba, un ndune kadi adi-e do Jæ. ⁹Be æ, adi dæw madi aw gangi do Jæ kæy dangay ti, ¹⁰re-n me supira ti, adi ngon ki dæne ka kin, adi aw-n adi kone. ¹¹*NJé ndo je læ Jæ ræi uni nine awi dibi, ba awi ɔri poye Jæu ade oo.

Jæu adi ne kuso dibi dije usoi

(Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Jæ 6.1-15)

¹²Loki Jæu oo ta kin ba, un to æ aw æsi rœne ngærængi ki karne ba, lo ki dije gotoi ti. Loki kosi je ooi tæe ba, ii ki be bo je ki dangi dangi awi ki njade goe ti. ¹³Loki Jæu ur nangi me to ti, oo kosi dije ngay. Loki oode, oo kær-to-ndoo læde, adi æi njé moy je læde. ¹⁴Loki kadi aw tæ ur ba, njé ndo je æti ki rœ Jæu ti æli-e æi na: «Lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningæ kadi isi ur to ngata, æ ituwæ kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ndogi ne kuso usoi.» ¹⁵Næ Jæu æl-de æ na: «Awi ki ndoo kadi awi lo al, sæi je wa adi-de ne usoi.» ¹⁶Ø æli Jæu æi na: «Ki j-a-n ne kin, j-aw ki mapa mi æ kanji joo to par.» ¹⁷Ba Jæu æl-de æ na: «Æræi adi-mi m-o.» ¹⁸Ningæ go ti, adi ndune kadi kosi dije ka kin isi nangi do wale je ti. Ba ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo

ka kin, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dəe, ningə uwə gangi naa ti, adi njé ndo je, adi adi kosi je. ²⁰ Dije pəti usoi ne ndani maji, adi njé ndo je oyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dəgi gide e joo bəy. ²¹ Dije ki usoi ne kin asi dingəm je dibi mi, ki kanji tidə dəne je ki ngan je.

Jəju njiyə də man ti
(Mk 6.45-52; Jə 6.16-21)

²² NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nəne ti, dəkagilo ti ki e a tuwə-n kosi je. ²³ Loki Jəju tuwə-de adi awi ningə, əti aw də mbal ti, əsi rəne ki karne, mba kəl ta ki Luwə. Loki kadi ur, Jəju isi loe ti nqo ki karne ba. ²⁴ Də gangi loe ti kin, to lə njé ndo je e dan ba ti, say ki ngangi ba ngata. Nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungi ba ra-de majal. ²⁵ Dan lo ti ba, Jəju i a njiyə də man ti, isi aw ki rə njé ndo je ti. ²⁶ Ə loki njé ndo je ooi-e a njiyə də man ti ningə, dode majal, adi əli əi nə: «E muwə dəw,» ba bəl tol-de, adi uri kəl. ²⁷ Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə ibəli all!» ²⁸ Lo kin ti, Piyər ilə Jəju ti ə nə: «Bəbe, re e i ə, adi-m ndui adi m-njiyə də man ti m-aw rəi ti.» ²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «trel!» Ba Piyər i me to ti, ur də man ti, njiyə də ti isi re ki rə Jəju ti. ³⁰ Nə loki Piyər oo nəl ki isi ilə ba, bəl ra-e adi ilə ngirə nduy man, adi nq ə nə: «Bəbe, əji-m!» ³¹ Ə kalangi ba, Jəju ilə jine uwə-n Piyər, ba əl-e ə nə: «I dəw ki kadi-me ləi e ndikiri ba, ra ban ə ibadi ə?» ³² Ningə loki ali taa me to ti ba, gin nəl gangi. ³³ Ə njé ki isi me to ti əsi məkəsidi nangi nqə ti, ba əli-e əi nə: «Təki rəjeti, i NGon lə Luwə wal!»

Jəju nga njé moy je dənangi Gənəjarəti ti
(Mk 6.53-56)

³⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tēgi dənangi Gənəjarəti ti. ³⁵ Dije ki loe ti gəri Jəju, adi iləi kilə ki lo lo, dənangi ki Gənəjarəti ti ba pəti, ə dije rəi ki njé moy je pəti rəe ti. ³⁶ Dije nqi də Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ədi ta kibi lie par ə a ingəi rə ngə, ba dije pəti ki ədi ta kibi lie ingəi rə ngə ta.

15

Jəju əl ta ki də ne jibəl 6e ti
(Mk 7.1-13)

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki madi je i Jorijaləm ti, rəi ingəi Jəju daji-e əi nə: ² «MBa ri ə njé ndo je ləi təli rəde go ne jibəl 6e ti lə kaje je al ə? Ji daji be tado togi jide al par ə usoi ne.» ³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «NGa səi, mba ri ə itəli rəsi go ndu-kun ti lə Luwə al mbata ne jibəl 6e ləsi ə? Təki rəjeti, Luwə əl ə nə: “Əsi gon bawi ki kəi.” Taa əl bəy ə nə: “Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy☆.” ⁵ Nə səi, əli əi nə: “Dəw ki əl bawne ə se kone ə nə: «Nə maji je ki re m-a m-əsi-n səli e kadi-kare ki m-ində ta dangi mbata lə Luwə ngata,» ba, ⁶ dəwe kin aw ki ndoo kadi əsi gon bawne al ngata. Lo kin ti, isi tuji ki ta lə Luwə mbata ne jibəl 6e ləsi.” ⁷ Səi njé kadi kəm dije, ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rəjeti. Luwə əl ə nə:

“Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e say səm.

“Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tado ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki i rə dije ti to☆.”»

Nə ki nje təl dəw ne ki to nje ti
(Mk 7.14-23)

¹⁰ Go ti, Jəju bar kosi dije ki rəne ti, ə əl-de ə nə: «Uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee to. ¹¹ Nə madi ki i taga aw ta dəw ti ki a təl-e ne ki to nje ti ta kəm Luwə ti goto. Nə ne ki tēg ta dəw ti ə a təl dəw ki ne ki to nje ti.» ¹² Lo kin ti, njé ndo je lə Jəju rəi rəe ti əli-e əi nə: «Ta ki əl kin to me *Parisi je ngay, kin igər ma?» ¹³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kagi ki ra ki Bai mə-e al, a əri-e kə. ¹⁴ İyəi-de, əi njé kəm to je ki isi ndəri njé kəm to je. NGa ningə, re nje kəm to ndər nje kəm to ba, joo pu a osi me 6e ti.» ¹⁵ Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «Dr me kuji ta kin adi j-o.» ¹⁶ Ba Jəju əl ə nə: «Adi səi je wa ka igəri ne al to a? ¹⁷ Adi m-əl səsi, ne je pəti ki ədi ta dəw, a aw tēg kandae ti, ba go ti a, tēg kə, aw 6e si ti. ¹⁸ Nə ne ki tēg ta dəw ti, e ne ki i ngame dəw ti, ningə e kin ə e ne ki nje təl dəw ne ki to nje ti. ¹⁹ NGa me dəw ə e lo ki mər ta je ki majal isi tēg ti, ki tol-naa, ki kuwə marim, ki kaya ki ra, ki bogi, ki ma naji ki ngom, ki kəl ta ki majal

dō-naa ti. ²⁰Ɖi je kin ə əi ne je ki isi tɔli dɔw ne ki to nje ti; nə kuso ne, ki kanji togi ji, a tɔl dɔw ne ki to nje ti al.»

Dəne ki Kana ti adi mene Jəju
(Mk 7.24-30)

²¹Jəju i loe ti nɔɔ, ɔr rone aw dɔnangi ti ki Tɪr ki Sɪdɔ. ²²Nɪngə yə, dəne ki Kana ti kare tɛɛ nɔɔ re, ɓa un ndune ki taa əl ə nɔ: «Babe, *Ngon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm! tado ndil ki majal adi kɔ ngonm ki dāne ngay.» ²³Nə Jəju ile ta ti al. Ba njé ndo je lie rai rɔe ti, əli-e əi nɔ: «Ituwe kɔ goje ti, tado a inda ndu goje ti.» ²⁴Ɖ Jəju ila ti ə nɔ: «E ngan *Isirayəl je, ki toi tɔ bati je ki nayi-naa be kam par ə Luwə ila-m ki rɔde ti.» ²⁵Nə dəne re ɔsi məkəsiine nangi nɔe ti ə nɔ: «Babe, ire ira səml!» ²⁶Ɖ Jəju ile ti ə nɔ: «E go ti al kadi dɔw un ne kuso lə ngan je, ila adi ngan bisi je.» ²⁷Ba dəne əl Jəju ə nɔ: «E rɔjeti Babe, nga ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirɔ ne je ki tɛɛ ta bade je ti tosi nangi tɔ.» ²⁸Lo kin ti, Jəju əl-e ə nɔ: «Dəne, kadi-me ləi bo ngay! Nɪngə kadi ingə ne ki to rɔi kin, tɔki idəji-n.» Ba ngone ki dəne ka kin, ingə rɔ nga dɔ kade ti wa kin nɔɔ tɔ.

Jəju aji njé mɔy je ngay
(Mk 7.31-37)

²⁹Jəju ɔti loe ti nɔɔ, aw ta ba ti ki Galile. Al aw dɔ mbal ti, isi nangi. ³⁰Kosi dije ngay rai rɔ Jəju ti ki njé mɔti je, ki njé kəm tɔ je, ki njé kingə tuji je, ki njé mbi bəy je, taa njé mɔy je ki rangi ngay nɔɔ bəy. Rai ki njé mɔy je kin buki-de nɔ Jəju ti, ɓa Jəju aji-de. ³¹E ne ki əti kosi je ɓəl ngay, kadi njé mbi bəy je əli ta nim, njé kingə tuji je ingəi rɔ nga nim, njé mɔti je njiyəi nim, taa njé kəm tɔ je ka ooi lo nim tɔ, adi ilai tɔji dɔ Luwə ti lə *Isirayəl je.

Jəju adi ne kuso dibi dije usoi ɓəy
(Mk 8.1-10; Mt 14.13-21)

³²Jəju ɓar njé ndo je ləne əl-de ə nɔ: «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndo mitə ɓone ə əi səm naa ti, nɪngə, ne ki kadi usoi goto. Ba m-ge kadi m-tuwə-de ki mede ki ɓo ba al, nə tɔ ɓo i taa tɔgide rəbə.» ³³Ɖ njé ndo je lie daji-e əi nɔ: «J-a j-i ki mapa ra dilə lo ti ne, ə kosi dije ki əti ɓəl be kin a usoi asi-de ə?» ³⁴Ba Jəju daji-de ə nɔ: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ɖ əli-e əi nɔ: «Mapa e siri ki ngan kanji je ndəy dɔ ti.» ³⁵Ɖ Jəju əl kosi dije kadi

isi nangi. ³⁶Ba ɔy mapa ki siri ki ngan kanji je ka kin jine ti, ra oyo Luwə dɔ ti, nɪngə gangi naa ti, adi njé ndo je ləne, adi adi kosi dije usoi. ³⁷Dije pəti usoi ne ndani, adi njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri. ³⁸Dije ki usoi ne, asi dɪngəm je dibi sɔ, ki kanji tida dəne je ki ngan je. ³⁹Go ti, Jəju tuwə kosi je adi awi, ɓa al me to ti, aw dɔnangi Magada ti.

16

Parisi je ki Sadusi je, daji ne kɔji Jəju
(Mk 8.11-13; Lk 12.54-56)

¹*Parisi je ki *Sadusi je rai rɔ Jəju ti, daji-e kadi ra ne kɔji ki i dɔrɔ ti adi-de n-ooi. Daji-e be tɔ kulə ki kiyə mba kuwə-n dɔw. ²Ɖ Jəju ila-de ti ə nɔ: «Loki kadi aw tɔ ur nɪngə əli əi nɔ: “Lo a to maji, mbata dɔrɔ kər jo.” ³Loki lo ti ki sɪ ɓati nɪngə, əli əi nɔ: “Bone ndi a ədi, mbata dɔrɔ kər wuu.” E be ə, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dɔrɔ ti, nə ne je ki isi rai ne dɔkagilo ti ki ɓone taa asi gər all ⁴Dije ki dɔkagilo ti ki ɓone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kɔji, nə ne kɔji madi ki rangi ki kadi a ooi ore dɔ ne kɔji lə Jonasi, goto ngata.» Ba iyə-de, ə ɔti aw.

Əm lə Parisi je ki lə Sadusi je
(Mk 8.14-21; Lk 12.1-6)

⁵Loki isi awi dam ba ti ki kare, me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi ɔyi. ⁶NGa nɪngə Jəju əl-de ə nɔ: «Oi maji! Indai kəm-kadi dɔ rɔsi ti, ɔji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə *Sadusi je.» ⁷Nə əi je isi məri ta kin yo dɔde ti əi nɔ: «E mbata kɔy ki j-ɔy mapa all» ⁸Nə Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nɔ: «Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba, mba ri ə isi məri ta ki dɔ mapa ti ki ɔyi al ə? ⁹Igəri me ne je al ka ɓəy a? Mesi ole dɔ mapa ti ki mi ki dɪngəm je dibi mi usoi kin al a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹⁰Taa mapa ki siri ki dɪngəm je dibi sɔ usoi kin ka mesi ole dɔ ti al nim tɔ a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹¹Ta ki m-əl m-ə nɔ: Indai kəm-kadi dɔ rɔsi ti, ɔji dɔ əm lə Parisi je, ki əm lə Sadusi je kin, e ta ki ɔɓi dɔ mapa al, kin ra ban be ə asi kadi igəri mee al ə?» ¹²Lo kin ti ngata ə gəri tɔki əl-de kadi n-indai kəm-kadi dɔ rɔde ti, ɔji dɔ əm ra mapa al, nə ɔji dɔ ne ndo lə Parisi je ki Sadusi je.

Piyər əl tɔki Jəju e dɔw ki Luwə mbəte
(Mk 8.27-30; Lk 9.18-21)

¹³ Loki Jəju aw tē Səjare ti ki Pilipi ti, dəji njé ndo je ləne ta ə nā: «Dije isi əli ta ki dōm ti təkī mi *NGon dāw mi nā ə?» ¹⁴ Ə njé ndo je əli-e əi nā: «Dije madi əli əi nā i Jə Batisi; njé ki nungi əi nā i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nā i nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərami al ə ki kare dan njé kəl ta je ti ki ta Luwə ti.» ¹⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nā: «NGa səi je wa ki dəsi, əli əi nā mi nā ə?» ¹⁶ Ə Simo Piyər ile ti ə nā: «I Kiriši, ki Luwə mbəte, NGon lə Luwə ki nje kisi kəm bal» ¹⁷ Ba Jəju əl Simo ə nā: «I nje maji-kur, Simo ki ngon Jonasi, tado e dāw ba tē ki do nē kin adi igar al, nā e Bai ki nje kisi me dora ti taa ə tē ki dōe adi. ¹⁸ NGA ningə m-a m-əli m-ə nā i Piyər (ki kər mee nā MBal), ningə do mbal ti kin ə m-a m-inde ngirə njé kaw-naa je ləm do ti. Təgi koy a ra sie nē madi al. ¹⁹ M-a m-adi lakəle kəbe ki dora ti. Ningə nē je pəti ki a dō dōnangi ti ne, a dōi dora ti tō, ə nē je pəti ki a tuti dōnangi ti ne, a tuti dora ti tō.» ²⁰ Ba ndəji njé ndo je ki təgine təkī ke n-e Kiriši ki Luwə mbəte kin, kadi əli tae dāw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27)

²¹ I dəkagiloe ti nō, Jəju ilə ngirə tōji njé ndo je adi gəri təkī, səbi kadi n-aw Jorijalam, n-ingə kō ngay ji ngatəgi je ti lə *jipi je, ki ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je. A tōli-ne, nā ndo ki kō mitə lə ndo koyne bā, n-a n-tē lo koy ti. ²² Nə do ta ti kin, Piyər ər Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kol sie ə nā: «Babel Luwə a ngəm-i, nē kin a rai al!» ²³ Nə Jəju təl rone, əl Piyər ə nā: «Itəl gogi *Sata, ər roi kō gom ti! I jigi ki nje tigə-m, tado mər ta ləi e mər ta ki i rō Luwə ti al, nā e mər ta lə dije.»

²⁴ Ningə go ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nā: «Re dāw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rone tē nē madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ²⁵ Təki rəjeti, dāw ki ge kaji rone ne wa dōnangi ti ne a ti ta rone. Nə dāw ki ti ta rone ki mbata ləm, a isi ki done taa gogi. ²⁶ Kin ə re dāw ingə nē maji je ki dōnangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? Nē madi ki dāw a adi ər-n to ndilne to nō a? ²⁷ Mi *NGon dāw m-a m-re ki malayka je ləm me tōbā lə Bai Luwə, ningə m-a m-igə dāw ki ra go jie ki go kilə

rae ti. ²⁸ Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi-mi NGon dāw ki m-a m-re tə NGar kin.»

17

Jəju mbəl rone
(Mk 9.2-3; Lk 9.28-36)

¹ NDə mehe go ti ningə, Jəju ər Piyər nim, Jaki nim, taa Jə ki ngoko Jaki nim tō, ə aw səde do mbal ti ki ngal, say ki ndəge je. ² Loe ti nō, Jəju mbəl rone ta kənde ti. Ta kəme unji tə kadi be, taa kibi ki rōe ti ka unji tə kadi be tō. ³ Ningə loe ti nō, *Moji əi ki Eli tēgi ki rōde ti hōy, a əli ta ki Jəju. ⁴ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nā: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. Re ige ə, m-a m-ra kəy-lo mitə: kare e yai, kare e yā Moji, ə ki kare e yā Eli tō.» ⁵ Loki Piyər a əl ta tane ti ba bəy ningə yə, kil ndi ki kunje tō, i səbi dōde liti. Ba ndu ta madi tē me kil ndi ti ə nā: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, e ki nəl-m ngay kadi m-kote, ə oi ta lie.» ⁶ Loki njé ndo je ooi do ta kin bā, ooi ki ta kənde nangi, bəl təl-de. ⁷ Ə Jəju re rōde ti, ədi-de ə əl-de ə nā: «I taa, ə adi bəl ra səsi al.» ⁸ NGA ningə, loki əi nā n-uni kənde ki taa bā, ooi dāw madi ki rangi al, ooi Jəju ki karne ba par.

⁹ Loki ii do mbal ti isi uri ki nangi, Jəju ində ndu kin nōde ti ə nā: «Əli nē ki ra nē adi oi kin dāw madi al, biti kadi mi *NGon dāw m-tē dan njé koy je ti.» ¹⁰ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nā: «MBari wa bangi ə, njé ndo ndu-kun je əi nā səbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹¹ Ə ilə-de ti ə nā: «E ki rəjeti kadi Eli a re kadi ra go nē je pəti adi asi-naa gogi.» ¹² Ningə mi, adi m-əl səsi madi oi, Eli re ngata, nə dije gəri al, adi rai sie nē ki mede ge. Be tō ə, mi NGon dāw ka m-a m-ingə-n kō jide ti. ¹³ Lo kin ti, njé ndo je gəri kadi ta ki Jəju əl-de kin səbi do Jə Batisi.

Jəju nga ngon ki nje damsil
(Mk 9.14-29; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli isi rai ki rō kosi dije ti, dīgəmə madi kare re rō Jəju ti, əsi məkəsi ne nangi nōe ti, əl-e ə nā: ¹⁵ «Bəbe, o kəm-to-ndoo lə ngonm ki dīgəmə, ki damsil ra-e adi ingə kō ngay kin. Taa taa, isi tosi ki poro je, ki me man ti je. ¹⁶ M-re sie rō njé ndo je ləi, nə asi kadi adi-e ingə rō nga, al.» ¹⁷ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nā: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bōne ki səi njé me nga je, səi njé ra nē ki majal,

kadi tã m-isi sãsi døkagilo ban bøy taa adi mesi a? Kadi m-a m-osi ginsi døkagilo ban bøy taa a? İraı ki ngon rãm ti ne.»¹⁸ Ba Jøju ndangi ndil ki majal ade tẽẽ rø ngon ti, par a ta naa ti nõõ, ngon ingø rø nga.

¹⁹Go ti, njé ndo je rai rø Jøju ti, loki ai sie ki karde ba, daji-e ai nã: «MBari a je j-asi kadi ji tuwø ndil ki majal kin al a?»²⁰ ð Jøju ilø-de ti a nã: «Asi al, mbata kadi-me læsi e ndikiri ba. Ningø kadi m-øl sãsi tãki røjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba ta kã kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, a æli mbal kam ai nã: “Ûti, aw a nu be” a, a òti kadi aw a. Ne ki a dum dõsi goto. [²¹Taa ko ndil je ki be kin, døw a tuwø-de ki takul køl ta ki Luwø ki køg rø ne kuso par. »]

Jøju tøl øl ta ki dõ koyne ti ki kine lo koy ti bøy

(Mk 9.30-32; Lk 9.43-45)

²²NDø kare njé ndo isi naa ti pøti Galile ti, a Jøju øl-de a nã: «A iløi-mi *NGon døw ji dije ti, ²³kadi a tøl-mi, nã ndo ki kø mitø læ ndo koym a, m-a m-ı taa lo koy ti.» Ta kin ør tøgı njé ndo je a tøl ør bøy.

Jøju ai ki Piyør igøi la-mbø ki me køy ti læ Luwø

²⁴Loki Jøju ai ki njé ndo je rai tẽegi Kapørnayim ti, njé ki isi taai la-mbø me køy ti læ Luwø rai rø Piyør ti daji-e ai nã: «NJe ndo sãsi ne igø la-mbø ki me køy ti læ Luwø al a?»²⁵ ð Piyør ilø-de ti a nã: «Oyo, igø la-mbø.» Ningø loki Piyør re tẽẽ be ba, Jøju un ta køte øl-e a nã: «Mør ta læi e ri a Simo? Na je a ai njé kigø la-mbø je ki njé kigø ne ki ngar je ki dõnangi ti ne gangi dõ dije ti a? E ngan njé be je a se e mba je a?»²⁶ ð Piyør øl-e a nã: «E mba je.» Loki a nã: «MBa je», Jøju a nã: «Re e be a, ngan njé be je, ai kare øn. ²⁷Nã re e be ka, kadi je ji tøl jigi tigø dije kam al, a aw baa, ilø kuy, uwø-n kanji ki dõsay ki a re un kuy, ningø itẽẽ tae, ba a ingø silø kare mbøe ti, kadi igø-n la-mbø læi tø, yam tø.»

18

Døw ki e ki bo me bøkø ti læ Luwø

(Mk 9.33-37; Lk 9.46-48)

¹Dø kade ti wa kin, njé ndo je rai daji Jøju ai nã: «Nã a e ki bo me bøkø ti læ Luwø a?»² ð Jøju bar ngon ki du ade re a dande ti, ³ningø

øl-de a nã: «Tãki røjeti, adi m-øl sãsi, re itøli itoi tã ngan je ki du be al a, a uri me køgøe ti læ Luwø al jagi. ⁴Døw ki søl dõne løm løm tã ngon be a, døwe kin a e ki bo ngay me bøkø ti læ Luwø. ⁵Re døw uwø ngon ki be kin røne ti, me tøm ti a, e mi wa a døwe kin uwø-m røne ti.

Jøju ndaji dije dõ majal ti

(Mk 9.42-48; Lk 17.1-2)

⁶«Kin a tãki døw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti a, e soti ngay bøy mbata ti lie kadi dõsi mbal ki bo ngay minde ti, a õsi-e, iløi-e bul ba ti. ⁷Køm-to-ndoo ki dõ dije ti ki dõnangi ti ki njé re ki ne je ki isi tigøi madide je jigi ti adi osi. Tãki røjeti, sobi kadi ne je ki njé tigø dije jigi ti toi, nã køm-to-ndoo e læ døw ki nje ra kadi døw osi. ⁸Kin a jii, a se njai rai-ni adi osi me majal ti a, igangi-de ilø-de kø say. Taddo, e soti ngay kadi ingø kaji ki jii ki kare, a se ki njai kare wa, ita kadi ingøm jii je joo pu, a se njai je joo pu wa, a iløi-ni me por ti ki gine a gangi al kin. ⁹Kin a kømi kare rai adi osi majal ti a, ør-e ile kø say. Taddo, e soti kadi ingø kaji ki kømi ki kare, itø kadi ingøm kã kømi je joo pu, a iløi-ni me dilø por ti læ su. ¹⁰Oi maji! Kadi ikidi ki kare dan ngan je ti kin al, taddo, tãki røjeti, malayka je læde isi ki døkagilo je pøti, ta køm Bai ti ki isi dõrã ti taa. [¹¹MBata mi *NGon døw m-re mba kaji dije ki tade ti.] *

Kuji ta dõ bati ti ki nay

(Lk 15.3-7)

¹²«Døw madi aw ki bati je bu, a e ki kare nay ningø, iyø ndøge je ki dõ jikare gide jikare dõ wale ti, a aw sangi e ki nay ka kin. ð se ki go koe ti læsi, ta ri a a æli dõ lo kin ti wa? ¹³Tãki røjeti, adi m-øl sãsi, re ingø bati ki nay kin a, røe a nøl-e ngay døe ti itø njé ki dõ jikare gide jikare ki nayi-naa al kin. ¹⁴Be tø a, Bawsi ki isi me dõrã ti, ge kadi ki kare ka tae ti dan ngan je ti kin al.»

Røbi kingø døw ki ra majal

¹⁵«Loki ngokøi ra majal a, aw inge, sõi sie joo ba, ba ilø ji dõ majal ti lie ki ra, ade gør. Re oo ta læi ba, i ingø ngokøi gogi. ¹⁶A re oo ta læi al ba, aw un døw ki rangi kare, a se dije joo wa sõi, aw inge-n bøy. İra be mba kadi “ne je pøti e ki kun-ndu dõ ti ki go ta ti læ

✧ 17:24 Tẽẽ ki taga 30.11-16

* 18:11 Bar ta kin goto me makitibi je ti madi ki ndangi køte nu

ki ndon ta giræki. ✧ 18:16 døtærønøm 19.15

dije joo ə se mitə ki kadi mai naje[✠].¹⁷ Kin ə re mbati koo ta ləde ə, əl njé kaw-naa je. Ə re mbati koo ta lə njé kaw-naa je bəy tə ningə, kadi o-e tə dəw ki gər Luwə al, ə se tə nje taa la-mbə be.¹⁸ Təki rəjeti, adi m-əl səsi: ne je pəti ki a ddoi donangi ti ne, a ddoi dora ti tə, ə ne je pəti ki a tuti donangi ti ne, a tuti dora ti tə.»

¹⁹ «Təki rəjeti, m-əl səsi m-adi igəri bəy təki re dije joo dansi ti, indəi ndude naa ti donangi ti ne, kadi dəji ne ri ki uwə mede ə, Bai ki isi me dora ti a adi-de.²⁰ Tado lo ki dije joo ə se mitə kawi-naa ti, me təm ti ə, mi dande ti nqo.»

Kiyə go majal je lə naa ko

²¹ Lo kin ti, Piyər ətə ki rə Jəju ti dəje ə nə: «Bəbe, kin ə ngokom ra səm majal ə, kadi m-iyə go ko nja ban m-ade ə? Kadi m-iyə go ko bitə nja siri a?»²² Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əl m-ə nə bitə nja siri al, nə bitə nja dəsiri nja siri.

²³ «E be ə, kəbe lə Luwə to tə ta kin be. NDə kare ngar madi ge kadi njé ra kilə je ləne idəi kər ne je ləne nqone ti adi n-oo.²⁴ Ə ilə ngire, adi rəi ki e ki kadi a ade la ki dum kidə kore.²⁵ Nə dingəm ka kin aw ki ne ki kadi igə-n kirə kin al, adi bae un ndune kadi gati sie ki nee, ki ngane je, ki ne maji je lie ba pəti to kirə ti kin.²⁶ Ə nje ra kilə osi nangi nq bane ti, nq uwə njəe ə nə: “Isi səm do ti, ə m-a m-igə-i kirə kin pəti.”²⁷ NGA ə, lo kin ti, bae oo kəm-to-ndoo lie, adi iyə kira ki dœ ti kin ko, ə iye adi aw kare.

²⁸ «Loki dəw ki kirə e dœ ti ka kin ə nə n-tee ki taga ba, ingə madi-kilə lie kare ki e, aw ki kirə ləne ki ndəy be par dœ ti, ə osi sie uwe, səngirə minde, ningə əl-e ə nə: “Igə-m kirə ki doi til?”²⁹ Ə made osi nangi nqə ti, nq dœ ti ə nə: “Isi səm do ti, ə m-a m-igə-i kirə kin.”³⁰ Nə mbati, adi aw sie bitə ile dangay ti, nginə-n ta kirə ki kadi igə-ne.³¹ Loki madi kile je ooi ne ki ra kin ba, to rəde ngay adi awi ərə poy ne je kin pəti bade adi-e oo.³² Ə ngar bə-e ade re, ba əl-e ə nə: “I nje ra kilə ki majal, m-iyə go kirə ki doi ti pəti ko mbata nq ki inq dəm ti.³³ NGA j, ri ə ɔgi kadi o kəm-to-ndoo lə madi təki mi m-o-n kəm-to-ndoo ləi kin be tə ə? ³⁴ Lo kin ti, wongə ra bae dœ ti ngay, adi ilə sie dangay ti, lo ra kilə ti ki kq, bitə kadi igə-n kirə ki done ti pəti tigə.

³⁵ Ningə Jəju ilə do ti ə nə: E be tə ə, Bai ki isi me dora ti taa, a ra-n səsi, loki dəw madi dansi ti, iyə go majal ko kiyə ki i ngame ti adi ngokone, al.”»

19

Ta ki do gangi-naa ti lə dāne ki dingəm (Mk 10.1-12)

¹ Loki Jəju təl ta ta je ba, ətə Galile ti, aw donangi Jude ti, gidi ba Jurde ti.² Kosi dije ngay uni goe, adi aji-de do mɔy je ti ləde.³ Parisi je ətə rəi rə Jəju ti, dəji-e ta tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene, ɔji do ne ki ra ki ra adi nəl-e al ə se adi ta rəbi al ə?»⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Itidəi ndu Luwə ki ndangi kin al bitə a? NDu Luwə əl ə nə: “Lo kilə ngirə kində ne je ti, Nje kində ne je ra dingəm əi ki dāne[✠],⁵ ningə əl ə nə: E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyɔi-naa ki nene, kadi təl darə ki kare[✠].⁶ Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə əi darə ki kare ba. Ningə ne ki Luwə dœ naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.”»⁷ Ba əli Jəju əi nə: «NGa ra ban be ə *Mojə adi ndu ə nə re dingəm tuwə nene bə maji kadi ade makitibi gangi-naa jie ti ə? [✠]»⁸ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Mojə adi-n səsi ta rəbi kadi ituwəi nesi je, nə lo kilə ngirə ne je ti, e be al.⁹ NGA ningə, adi m-əl səsi, re dəw tuwə nene, mbata ne ki rangi, bi e ta lə kaya ki ra, al, ə taa dāne ki rangi ə, dāwe kin təl nje kuwə marim.»

¹⁰ Lo kin ti, njé ndo je əli-e əi nə: «Re e kin ə e ndu ki to do dingəm ti ki rə dāne ti ə, taa dāne al e soti.»¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Dije pəti gəri me ta kin al, nə njé ki Luwə adi-de ta rəbe par.¹² Dije madi əi nqo, taai dāne al, mbata togide sangi dāne goto, ningə e ne ki tɔɔi me kəde ti nu; njé ki madi je e mbata kər ki ərə-de kuji, ə njé ki nungi, mbati taa dāne mbata kəbe lə Luwə to. Dəw ki asi kadi gər me ta kin bə kadi gər.»

Jəju njangi do ngan je ki du (Mk 10.13-16; Lk 18.15-17)

¹³ Dije rəi ki ngan je ki du rə Jəju ti kadi njangi dode, ə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde, nə njé ndo je kəli səde.¹⁴ Ə Jəju əl ə nə: «Iyɔi ngan je du adi-de rəi ki rəm ti, bi ɔgi-de ta rəbi al, tado kəbe ki dora ti e yə dije ki toi tə

ngan je ki du be.»¹⁵ Go ti, Jəju njangi dade, ba ɔti ilə done aw lo ki rangi ti.

Ta ki do ngon ki basa ti ki nje ne kingə (Mk 10.17-31; Lk 18.18-30)

¹⁶NDə kare, ngon ki basa kare re rə Jəju ti, ningə daje ə nə: «Nje ndo dije, e ri ki maji, ə kadi m-ra, ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nɔ ti ə?»¹⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «Mba ri ə idəji-m ta do ne ki maji ti ə? Dəw ki maji e kare ba. Re ige kadi ingə kaji ba, itəl rəi go ndu-kun je ti.»¹⁸ Ə ngon ki basa ka kin daji Jəju ə nə: «NDu-kun je ki ra ə?» Ba Jəju ile ti ə nə: «A təl dəw al, a uwə marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom do madi ti al»,¹⁹ ɔsi gon bawi əi ki kɔi, taa a ndigi dəw madi tə dərɔi i wa be tɔ»,²⁰ Ningə ngon basa ə nə: «Ne je kin pəti, m-təl rəm go ti. NGA ki ne kin, e ri bəy ə nay-m kadi m-ra ə?»²¹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Re ige kadi asi-naa tapi ta kəm Luwə ti ba, aw, igati ki ne maji je lai pəti, adi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dərɔ ti, ə ire un gom.»²² Nə loki ngon basa oo ta je kin ba, ɔti aw ki rənəl al, tado e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Ə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, a nga ngay ki rə nje ne kingə ti kadi ur me beko ti ki dərɔ ti,²⁴ ningə m-təl m-əl səsi bəy, e ne ki nga ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a nga ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti la Luwə.»²⁵ Ta kin ɔti njé ndo je bəl ngay, adi əli əi nə: «NGA kin ə e be ningə, na wa bangi ə asi kadi ingə kaji ə?»²⁶ Ə Jəju ində manjide ba ningə əl-de ə nə: «Ki rə dije ti ba, dəw ki asi goto, nə Luwə ba, asi ra ne je pəti.»²⁷ Ə Piyar un ta əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kə, ə j-un goi kin, ri ə j-a j-ingə ə?»²⁸ Ə Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: ndo ki ne je pəti a indəi ngirəde kində ki sigi, ə mi *NGon dəw m-a m-isi do kimbər kəbe ti ləm, ki dije a iləi tɔji dəm ti kin ba, səi ki uni gom kin, səi ka a isi do kimbər kəbe ti ki dɔgi gide joo kadi igangi ta do gin ka *Isirayəl ti ki dɔgi gide joo.²⁹ Ningə re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se donangi ləne ki mbata ləm ə, a ingə ne je ki al do e kin, taa a ingə kaji ki a to biti ki nɔ ti tɔ, tə ne ki sobi done.³⁰ NGA

ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tɔ.»

20

Kuji ta do njé ra kilə me ndor nju ti

¹ «Kəbe la Luwə to tə ba njé ndor nju, ki tɛɛ ki si bati ba kadi n-ɔy njé ra kilə je kadi rai kilə me ndor nju ti ləne kin be.² NDude osi naa ti ki njé ra kilə je, kadi adi-de la ki lo ra kilə ti ki ndo kare, ba adi-de awi me ndor nju ti.³ Loki tɛɛ ki kadi ki jikare ningə, oo njé ra kilə je ki rangi bəy, ki rai ai ta mbalo ti ki kanji ra kilə,⁴ ə əl-de ə nə: «Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə, ə m-a m-adi səsi ne kigə go ji ki asi go rəbe ti.» Ba ɔti awi. Loki tɛɛ taga ki kadi ki jam do be ti nim, ki kadi ki mbə be ti nim ba, ra kae ti ka kin bəy.⁵ Go ti, tɛɛ re ki kadi ki kadi ra biyə bilə ningə, oo njé ra kilə je ki rangi bəy, ki rai ai nɔɔ, ə əl-de ə nə: «Ra ban ə isi lo kin ti lo səl, ki kanji ra kilə ə?»⁷ Ə iləi-e ti əi nə: «Dəw ki un-je kilə ti goto.» Ə əl-de ə nə: «Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə tɔ.»

⁸ «Loki kadi ur ningə, ba nje ndor nju əl nje ngəm ne lie kare ə nə: «Ibar njé ra kilə je, ə adi-de ne kigə go jide, ilə ngire do njé re gogi ti, itəl tae do njé re kəte ti.»⁹ NJé re ki kadi ra biyə bilə, nə nə ka inga la ki lo kilə ti ki ndo kare.¹⁰ Lo kin ti, njé re do kəte rai yəde ngata ba, məri kadi n-a n-ingəi la ki itə yə madide je, nə əi ka, ingəi la ki lo kilə ti ki ndo kare wa ka kin tɔ.¹¹ Loki isi taai la kin, bai ta ki nje ndor¹² əli əi nə: «NJé ki rai gogi ne kin, rai kilə kadi-kare ba par, ningə i adi-de la ki asi-naa ki yaje, je ki ji ra kilə si biti j-ilə kadi, adi kadi ndabi-je.»¹³ Lo kin ti, nje ndor əl ta ki kare dande ti ə nə: «Madim, ne madi kare ki majal ki m-ra səi go. NDuje səi osi naa ti do la ti ki lo kilə ti ki ndo kare al ma?»¹⁴ Itaa ne ləi, ə aw. M-ge kadi m-adi e ki re gogi ne kin, təki m-adi kin be tɔ.¹⁵ E ta ləm mi wa kadi ne ki mem ndigi ə m-ra ki ne kingə ləm al a? Ə se e ta ləi kadi mei oi mbata maji ki m-ra a?»¹⁶ NGA ningə Jəju ilə ti ə nə: E be ə, njé ki gogi a təlɔi njé ki kəte, ə njé ki kəte a təlɔi njé ki gogi tɔ.»

Jəju əl ta do koyne ti ki kine lo koy ti bəy (Mk 10.32-34; Lk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jorijaləm ti, loki əi do rəbi ti, Jəju ija rəne ki njé ndo je ki dɔgi gide e joo dabi kare, ningə əl-de ə nə: «Oi, j-isi j-aw

ki Jorijaləm ti, ningə a iləi-mi *NGon dəw ji njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je ti ki njé ndo ndu-kun je. A gangi ta koy dōm ti, ¹⁹ningə a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al, kadi kogi dōm ti je, tindəi-mi ki ndəy kabilay je, bəi-mi kagi-dəsi ti je. Nə ndo mitə lə ndo koy m ba, m-a m-təe lo koy ti.»

Ko Jaki əi ki Ja dəji nē Jəju

(Mk 10.35-45)

²⁰Go ti, kō ngan lə Jəbədə rai ki ngane je rō Jəju ti, bə kō ngan je əsi makəsine nangi nō Jəju ti mba dəje nē kare. ²¹Ə Jəju dəje ə nā: «E ri ə ige ə?» Ningə, əl ə nā: «Un ndui kadi nganm je ki joo kam, dəw kare isi dō ji koi ti, ə e ki nungi isi dō ji gəli ti tō, loki a isi dō kimbər kōbe ti ləi.» ²²Lo kin ti nō, Jəju ile ti ə nā: «İğəri me nē dəji ləsi kin al. A əsi kadi ingəi kō ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa?» Bə əli əi nā: «Oyo, j-a j-asi kare.» ²³Ə Jəju əl-de ə nā: «Kō ki m-aw tə m-ingə kam ə a ingəi kare, nə ta ki oji dō kisi dō ji kōm ti, ki dō ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin tō mba dije ki Bai Luwə ra goe kəte nu ki mbata ti ləde.» ²⁴NDəgi njé ndo je ki dōgi, loki oi ta je kin, rōde nəl-de ki ngan lə Jəbədə ki joo ka kin al. ²⁵Ə Jəju bə-de pəti ki rōne ti, əl-de ə nā: «İğəri kadi njé kōbe je dō gin dije ti ki dangi dangi ki dōnangi ti ne, isi tə jogi dō dije ti, adi-de kō, taa dije ki njé tōbā, oī bə dōde ti bəy tō. ²⁶Nə maji kadi tō bə dānsi ti al. Re dəw madi dānsi ti, ndigi kadi n-e ki bō ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti. ²⁷Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki dō kəte dānsi ti ningə, kadi təl bəə kilə ləsi tō. ²⁸E bə tō ə, mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rōm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tō.»

Jəju aji njé kəm tō je joo

(Mk 10.46-52; Lk 18.35-43)

²⁹Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi tēgi me bə ti ki Jəriko ki taga, kosi dije ngay njiyəi gode ti muki muki. ³⁰Ningə njé kəm tō je joo isi ngangi rəbi ti. Loki ooi kadi e Jəju ə isi ində dā ningə, əni ndune ki taa əli əi nā: «Bəbe, NGon ka Dabidi*, o kəm-tō-ndoo ləje!» ³¹Kosi je kəngi-de kəngi kadi uti tade, nə njé kəm tō je uni ndude ki taa wa bəy

əi nā: «Bəbe, *NGon ka Dabidi, o kəm-tō-ndoo ləje!» ³²Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, bə-de, bə dəji-de ə nā: «E ri ə, igei kadi m-ra madi səsi ə?» ³³Ə əli-e əi nā: «Bəbe, ji ge kadi kəmje tēe, adi j-o-n lo!» ³⁴Jəju oo kəm-tō-ndoo ləde, ə dōi kəmde, par ə ta naa ti nō, kəmde oo lo, adi uni goe.

21

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon

(Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Jə 12.12-19)

¹Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rai, indəi dō bə ki Jorijaləm bəsi, gidi bə ti ki Bətipaje, ki kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je joo, ²əl-de ə nā: «Awi me ngon bə ti ki a nōsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me bə ti par ə, a ingəi kō koro əi ki ngon koro ki dōi-de adi ai, bə ituti-de, irəi səde adi-mi. ³A re dəw madi dəji səsi ta dō ti ə, əli-e əi nā: “Bəbe ə ge-de”, ə a iyə-de kalangi bə kadi ituti-de.

⁴«Nə kin a ra nē bə mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl kin tōl tane:

⁵“Əli dije ki *Siyo ti əli əi nā:

Oi ngar ləsi a re dəsi ti,

E dəw ki səl ləm ləm,

təi dō kō koro ti əi ki ngon koro[☆].”»

⁶*NJé ndo je awi, rai təkəi Jəju əl-n-de. ⁷Rai ki kō koro əi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gidide ti, bə Jəju al isi dō ti. *Kosi dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. NJé ki nā je tətəi mbi kam je ə tələi dō rəbi ti. ⁹Nje njiyə nō Jəju ti, ki njé njiyə goe ti, uni ndude ki taa əli əi nā:

«Tōji e ki dō NGon ka Dabidi ti!

Ningə kadi Luwə njangi dō dəw ki re ki tō

Bəbe!

Tōji e ki dō Nje kisi dōrə ti taa[☆]!»

¹⁰Loki Jəju ur Jorijaləm ti, lo ki me bə ti bə pəti ndigi bīr bīr. Adi dije dəji rōde ta əi nā: «E dəw ki bān ə?» ¹¹Ə kosi je iləi-de ti əi nā: «E Jəju, nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki Najarəti, dōnangi Galile ti.»

Jəju tuwə njé ra gati je nati kəy ti lə Luwə

(Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Jə 2.13-16)

¹²Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə tuwə njé labi nē je ki njé ndogi nē je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tələ, naa ti ki nē kisi lə njé gati dā dum je. ¹³Ningə əl-de ə nā: «NDangi me

* 20:30 İgoi Mk 10.47 ki ta ki dō ti gin makitibi ti nangi. ☆ 21:5 Ejay 62.11; Jakari 9.9 ☆ 21:9 Pa je 118.25-26 ☆ 21:13 Ejay 56.7; Jərami 7.11

makitibi ti lə Luwə əi nā: “Kəy ləm a bari-e kəy kəl ta ki Luwə, nā səi, itəli-e lo bəyo rə ti lə njé bogi je yo¹⁴!”¹⁴ Lo kin ti nōq, njé kəm tə je ki njé mətə je, rai rəe ti nati kəy ti lə Luwə, adi adi-de rə nga.¹⁵ Loki njé kun do njé kijə nē məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi nē je ki əti bəl ki Jəju ra-de, ki ndu ngan je ki isi bə ə nā: «Təji e ki do *NGon ka Dabidi ti,» kin bə, mede o-de,¹⁶ adi əli Jəju əi nā: «O ta ki ngan je a əli kam ta?» Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Oyo, m-o, nə se itidəi ndu Luwə ki ndangi əi nā:

“İra adi ngan je ki du, ki njé to ta mba ti ka, tade ilə təji dəi ti,» kin al wa¹⁷»

¹⁷ Nینگə lo kin ti, Jəju iyə-de nōq, ə tē me bə bo ti kə, aw Bətani ti, aw to nu.

Jəju man kagi mbay-kote
(Mk 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Lo ti ki si, Jəju təl isi re me bə bo ti, ningə bə ra-e.¹⁹ Ə oo kagi mbay-kote ki a kadi rəbi ti, tə kadi n-aw gin ti, nə loki re bəsi bə, oo mbie je par bi oo kande al. Ə Jəju əl mbay-kote ka kin ə nā: «A andi gogi al bitə ki nō ti.» Bə loe ti nōq, mbay-kote tuti.²⁰ Loki njé ndo je ooi nē kin bə, əti-de bəl ngay, adi dəji ta əi nā: «Ra ban ə loe ti ne par ə kagi tuti ə?»²¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re awi ki kadi-me, ə mesi təsi al ə, e nē ki m-ra ki mbay-kote kin par ə a rai al, nə re əli mbal kam əi nā: «Əti lo kin ti rangi, aw osi me bə ti,» ka nē kin a ra nē.²² NGa ningə, nē je pəti ki a idəji ki kadi-me, me kəl ta ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki dəji do təgi ti ki Jəju aw-n
(Mk 11.27-33; Lk 20.1-8)

²³ Jəju ur nati kəy ti lə Luwə, isi ndo nē dije ningə, njé kun do njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je, rai ki rəe ti, dəji-e əi nā: «E ki təgi ki i ra ə isi ra-n nē je kin be ə? Ə nā tə ə adi ndune ə isi ira-n wa əl-je adi j-o?»²⁴ Ə Jəju təl əl-de ə nā: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare bə be tə. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n nē je kin tə.²⁵ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije ə?» Nə təl a əli-naa ta dande ti əi nā: «Re j-əl-e j-ə nā: “E Luwə ə ilə” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-adi Jə meje al wa? ²⁶ A kin ə re j-əl j-ə nā: “E dije ə iləi Jə” ə, e ta ki rə kosi je ti tə, tado dije pəti ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti.»

²⁷ Bə ə, təl əli Jəju əi nā: «Ji gər al.» Ə Jəju ka təl ilə-de ti ə nā: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n nē je kin al tə.»

Kuji ta do ngakonaa je ti ki joo

²⁸ Jəju əl ta ki rangi bəy ə nā: «Əli-mi ta ləsi do ta ti kin adi-mi m-o. Dینگə kare aw ki ngan dینگə je joo, ə un ta əl ki dəsəy ə nā: “NGonm, aw ira kilə me ndor nju ti bone.”

²⁹ Bə ngon ka kin ilə bawne ti ə nā: “M-a m-aw al,» isi bə bitə ningə me uwe ki ta, adi i aw.³⁰ Dینگə re rə ngon ti ki kə joo, əl-e ka ta ki əl ngokəe ka kin, ningə ə əl ə nā: “Oyo, m-a m-aw bawm,» bə aw al.³¹ Ə se dan ngan je ti ki joo kin e ki ra ə ra go ndigi ti lə bawne wa?» Bə iləi Jəju ti əi nā: «E ki dəsəy.» Ə Jəju əl-de ə nā: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, njé taa la-mbə je ki dənə je ki njé ra kaya je a tēgi kəbe ti lə Luwə nəsi ti.³² Tado Jə Batisi re rəsi ti, təji səsi rəbi ki dana, nə itai mee al, nə njé taa la-mbə je ki dənə je ki njé ra kaya je taai mee. Ə səi je, oi nē kin bə ka, mesi uwa səsi ki ta go gogi bə adi iyəi nē rasi je ki majal kə, ə itai mee al.»

Kuji ta do njé ra kilə me ndor nju ti, ki njé me majal

(Mk 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³ Go ti, Jəju əl-de ə nā: «Uri mbisi oi kuji ta ki rangi bəy. Dəw kare ki nje ndor nju e nōq, ningə ində singə gugə gide wuki. Ur bə kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur nē tə ta kagi bə, kadi dije isi do ti ngəmi ndor ka kin. Bə go ti, dəsəi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti bə, a kəyi-naa nē, ningə e wa əti aw mba.

³⁴ Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə je ləne kadi awi taai kandi nē ndor ka kin, ki yəne ji njé ra kile ti adi-ne.³⁵ Nə loki bəə je awi ningə, njé ra kilə je uwəi-de. Tindəi ki kare ngay, təl ki nungi, bə ki kə mitə, tələi-e ki mbal təl-e tə.³⁶ Nje ndor təl ilə ki bəə je ki rangi, ngay itə e ki kəte wa kin bəy. Nə rai səde ko nē wa ki rai ki njé ki kəte ka kin bəy.³⁷ Ta təl tae ti, dینگə təl ilə ngonne wa rəde ti, ə nā: “A bəli gidi ngonm.”³⁸ Nə njé ra kilə nju, loki ooi ngon ka kin bə əli-naa dande ti əi nā: “Darə ə wa kam ə a e nje nē nduwa, irəi adi ji təl-e, ningə j-a j-uwəi ndor nju kin yəje ti.”³⁹ E bə ə, uwəi ngon ka

kin, ndõri-e, awi sie gidi ndõr ti taga, tõi-e. ⁴⁰ Æ se ndo ki dingam ki ba nje ndõr kin a re a, ri a a ra ki njé ra kilá ndõr je kin wa?»

⁴¹ Ningá æi je æli Jaju æi ná: «A to kode, ba a adi ndõr lône njé ki rangi, ki kadi a adi-e kande ki dokagilo ki oji.» ⁴² Ningá Jaju æl-de æ ná: «Itidæi me makitibi ti læ Luwá oi al a? «MBal ki njé ra køy je mbati-e,

E æ tæl mbal ki e tõi køy.

E kin e kilá ra Baðe.

E nē kaji ki æti bæl æ to ta kəmje ti kin[✠]».

⁴³ Ningá adi m-æl sási bøy to: «A taai kōbe læ Luwá jisi ti, kadi tæli adi gin dije ki rangi ki kadi a raii kilá ki maji. ⁴⁴ NGA ningá, dæw ki osi do mbal ti kin a, a tæti njæki njæki, a re e æ mbal kin osi dæe ti to ningá, a rækite rækite rækite.» ⁴⁵ Loki njé kun do njé kijæ nē mæsi kadi-kare je ki *Parisi je ooi kuji ta kin ba, gøri mee kadi e ta ki dode ti æ Jaju a æl. ⁴⁶ Æ sangi ræbi kadi n-uwæi-e, næ bæli kosi je, tado kosi je ooi Jaju tæ nje kæl ta ki ta Luwá ti.

22

Kuji ta ki oji do bar dije lo nē kuso taa-naa ti

(Lk 14.15-24)

¹ Jaju ilá rone æl-de ta ki kuji ta bøy æ ná: ² «Kōbe ki dora ti to tæ ta læ ngar ki ra nē kuso ki bo mbata ngone ki aw tæ taa dæne kin be. ³ Ngar ilá njé kilá je lône adi awi æli dije ki bari-de lo nē kuso ti, kadi ræi, næ dije ka kin mbati. ⁴ Ngar tæl indæ ta ta njé kilá je ti ki rangi bøy æ ná: «Ki basine kin, nē kuso oy ngata, m-tøl baw mangi je, ki biyæ je ki bati je løm, ki æmæi maji, nē je pæti asi-naa, æ iræi lo nē kuso taa-naa ti.» ⁵ Næ dije ki bari-de ka kin, rai kilá ki ta lie kin al, njé ki madi awi ki wale je lade, njé ki næ je awi ki lo gati je ti lade, ⁶ æ njé ki nungi bøy, uwæi njé kilá je adi-de kō je, tõi-de je.

⁷ «Lo kin ti, wongi tøl ngar, adi ilá ki asigar je lône adi awi tõi njé tøl nē je ka kin nim, tilæi be je lade por nim to. ⁸ Ningá go ti, ngar æl njé kilá je lône æ ná: «Nē kuso taa-naa oy ngata, næ dije ki e ki bar-de, æi dije ki asi ta tēē loe ti al. ⁹ Awi ki ta to ræbi je, iðari dije pæti ki ingæi-de, adi-de ræi lo nē kuso taa-naa ti.» ¹⁰ Njé kilá je awi ki go ræbi je, kawi dije pæti ki ingæi-de, ki maji je, ki majal je,

adi dije rosi me køy ki kadi dije usoi nē taa-naa ti. ¹¹ Loki ngar æ ná n-ur køy kadi n-oo dije ki bari-de ka kin ningá, oo dingam madi kare ki isi ki kibi kuso nē taa-naa rone ti al. ¹² Æ ngar æl-e æ ná: «Madim, ira ban æ ur køy ne ki kanji kibi kuso nē taa-naa røi ti æ?» «Ba dingam ka kin ilá ti al. ¹³ NGA æ ngar æl njé kilá je lône æ ná: «Itæoi jie je ki njæ, æ ilæi-e taga lo ki ndul ti, ki e lo ki a nō je, a ngæ ngangine je titi.» ¹⁴ Tæki ræjeti, Luwá bar dije ngay, næ njé ki mbæti je æi ngay al.»

Ta do kigá la-mbæ nje kōbe ki bo Sajar ti (Mk 12.13-17; Lk 20.20-26)

¹⁵ *Parisi je ingæi-naa, æli-naa ta, kadi n-iyæi kulá n-uwæi Jaju me ta ti ki n-a n-dæji-e æ a tēē tæe ti. ¹⁶ Be æ, ilæi njé ndo je lade æi ki dije madi ki me búi ti læ *Erodi, adi awi æli-e æi ná: «Nje ndo dije, ji gær kadi i nje kæl ta ki ræjeti, i nje ndo dije ræbi ki ræjeti ki næl Luwá nim, iðæl kæm dæw al nim, tado i o nē ra ki gidi ti taga ne kam al. ¹⁷ Æ æl-je adi j-ō ta ki mei ti: e loe ti æ se e loe ti al kadi dæw igá la-mbæ nje kōbe ki bo Sajar æ?» ¹⁸ Næ Jaju, tæki gær-n me majal lade, æl-de æ ná: «Sæi njé kadi kam dije! MBa ri æ iyæi kulá kadi uwæi-mi æ?» ¹⁹ Oji-mi silá ki kadi dæw a igá-n la-mbæ adi-mi m-o.» «Ba oji-e silá kare. ²⁰ NGA æ dæji-de æ ná: «Do nā æ indæi, æ to nā to æ ndangi silá ti kin æ?» ²¹ Æ ilæi-e ti æi ná: «E nje kōbe ki bo Sajar.» Æ Jaju tæl æl-de æ ná: «Nē læ Sajar æ adi Sajar, nē læ Luwá æ adi Luwá to.» ²² Ta ki Jaju æl-de kin dum dode, adi iyæi-e æ oti awi.

Ta do ki njé koy je lo koy ti (Mk 12.18-27; Lk 20.27-38)

²³ NDæe ti nōō, *Sadusi je ki æi dije ki ooi kadi njé koy je a ii taa lo koy ti al, ræi rø Jaju ti dæji-e æi ná: ²⁴ «Nje ndo dije, *Moji æl æ ná: «Re dæw madi oy, ki kanji kiyæ ngan je tone ti ba, sobi kadi ngokōe taa dæne nduwæ kin, oji-n ngan je, kadi tēēi to nje goto ti[✠]» ²⁵ Ki oji do ta kin, ndo ki to danje ti nōō. NGakonnaa je æi siri, ki dōsøy taa dæne, ningá oji-n ngon ki kadi tæ or toe al bøy æ oy, adi iyæ dæne nduwæ adi ngokone. ²⁶ Nē kin ra nē be, ii-n do ki kō joo ti, ki ki kō mitæ ti, biti tēē-n do ki kō siri ti. ²⁷ Gode ti pæti, daro dæne wa re oy to. ²⁸ NGA æ se ndo ki njé koy je a ii taa lo koy ti æ, nā dande ki siri kin æ dæne kin a e nee wæ? Tado æi pæti taai-e nede ti.» ²⁹ Æ Jaju ilá-de ti æ ná: «Sæi dije ki

indəmi rəbi, tado igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri tōgi lə Luwə al nim tō. ³⁰NDō ki njé koy je a i taa lo koy ti, dingəm je ki dāne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tō *Malayka je be me dora ti. ³¹Ki oji dō ki taa lo koy ti lə njé koy je, itidəi ta ki Luwə əl səsi kin al a? ³²Luwə əl ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.” Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, 6i e Luwə lə njé koy je al[☆].» ³³Kosi je ki ooi ta lə Jəju, nē ndo lie əti-de bəl ngay.

*NDu-kun ki itə ndəgi ndu-kun je
(Mk 12.28-34; Lk 10.25-28)*

³⁴Loki *Parisi je ooi kadi Jəju dum dō *Sadusi je 6a, əi je kawi-naa. ³⁵Ə ki kare dande ti, ki e nje ndo ndu-kun je, iyə kulə me ta ti, dəji Jəju ə nə: ³⁶«Nje ndo, dan ndu-kun je ti lə Luwə pəti kin, e ki ra ə e dō madine je ti ə?» ³⁷Ə Jəju ile ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, taa ki mər ta ləi ba pəti tō[☆].» ³⁸E kin ə e ndu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti. ³⁹Ningə ndu-kun ki kə joo ki e ndu-kun ki ngə ngay tō ə to kin: A indigi dəw madi tə darci i wa be tō[☆]. ⁴⁰*NDu-kun je lə *Moji ba pəti, ki ta je lə njé kəl ta ki ta Luwə ti, ngirəde e dō ndu-kun je ti ki joo kin.»

*Dəw ki Luwə mbəte tō Dabidi tō
(Mk 12.35-37; Lk 20.41-44)*

⁴¹Loki *Parisi je kawi-naa ka kin, Jəju dəji-de ta ə nə: ⁴²«Ki go mər ta ti ləsi dō Kirisi ti ki e *Dəw ki Luwə mbəte kin, oi kadi e gin koji ti lə nā ə?» Ə əli-e əi nə: «E ngon ka *Dabidi.» ⁴³Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban be ə Dabidi ki NDil Luwə e mee ti bar-e “Bam” ə? ⁴⁴Tado Dabidi əl ə nə:

“Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə:

«fre isi dō ji kəm ti ne,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tōgi ti[☆].”

⁴⁵«Ə re Dabidi bar-e Bane ə, ra ban taa Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte a e ngon ka Dabidi ə?» ⁴⁶Lo kin ti, dəw ki asi kadi ile ta ti kare be goto. Ningə i dō ndəe ti nu kin, dəw ka sangi kadi n-dəje ta al ngata.

23

Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti ki Parisi je

(Mk 12.38-40; Lk 11.39-52; 20.45-47)

¹Jəju əl kosi je ki njé ndo je ləne ə nə: ²«NJé ndo ndu-kun je ki *Parisi je, kilə ləde e kər gin ndu-kun lə *Moji. ³NGa ningə səi, maji kadi itəli rəsi go nē je ti ki əli səsi, nə indaji kilə rade je al, tado rai nē ki əi je wa isi əli ki tade kin, al. ⁴Dəoi nē ki əy indəi dō dije ti, nə mbati kun ngon jide taa ndəy be kuwə-n səde tae. ⁵Kilə rade je pəti, rai ki kadi dije ooi gidide. NGan ndu-kun je ki ndangi iləi me ngan buwati je ti, ə dije dəoi nati nōde ti ə sə jide ti wa kin, rai yade adi boy, taa kulə je ki dije əsi sil kibi je ti kin ka, rai yade adi ngal tō[☆]. ⁶Əi dije ki gei lo kisi ki kəte nō dije ti, lo nē kuso ti, ki nē kisi ki kəte nō dije ti, gin kəy kaw-naa je ti. ⁷Taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je nim, kadi dije bari-de “NJé ndo dije” nim tō. ⁸Nə səi, adi dəw bar səsi “Nje ndo dije”, al, tado pəti, səi ngakonaa je, ningə Nje ndo səsi e kare ba tō. ⁹Ibəri dəw madi dənangi ti ne “Bawsi” al, tado Bawsi e kare ba, ə isi dora ti taa. ¹⁰Taa adi dəw bar səsi “Dije ki bo”, al tō, tado Dəw ki bo ləsi e kare ba, ə e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. ¹¹Dəw ki bo dāsi ti, a e nje ra kilə bəə ləsi. ¹²Dəw ki un dāne ki taa, a iləi dāe ki nangi, ə dəw ki ilə dāne ki nangi, a uni dāe taa tō.

Kəm-to-ndoo e lə Parisi je ki njé ndo ndu-kun je

¹³«Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je. Səi njé kadi kəm dije! İsi uti ta rəbi ki kaw kəbe ti ki dora ti dō dije ti. Səi je wa uri me ti al, ningə dije ki gei kur me ti ka, əgi-de nim tō.

[¹⁴«Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je. İtaai nē maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi səsi, təkı səi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəsi ti.*.]

¹⁵«Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kadi kəm dije! Awi

☆ 22:32 Təg ki taga 3.6, 15 ☆ 22:37 Dətərənəm 6.5 ☆ 22:39 Ləbətiki 19.18 ☆ 22:44 Paje 110.1

☆ 23:5 kər İsirayəl je 15.38-41 * 23:14 Bar ta je ki me nē je ti kin □ goto me makitibi je ti ki njé ndange ndangi kəte.

mba, ayi-naa ngodi donangi rai je ti ki lo lo, do ba ti je mba kadi ingai daw kare gosi ti. Ə loki ingai-e ningə, irai-e adi tal asi ta kaw me por ti nja joo itə səi je wa bəy to.

¹⁶ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi təl! İsi əli əi nə: “Re daw ibi rone ki kəy lə Luwə ɓa, to kare, a re ibi rone ki lər ki kəy lə Luwə ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rone.” ¹⁷ Səi mbə dije, dije ki kəmsi oo lo al! Lor e ne ki kəy lə Luwə, adi e ya Luwə. Ə se lər ɓa e ki bo ngay ə se, kəy lə Luwə ki təl lər ne ki kində ta dangi ti kin wa? ¹⁸ İtəli əli ɓay əi nə: “Re daw ibi rone ki dingiri lo kində kadi-kare ɓa, to kare, a re ibi rone ki kadi-kare ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rone.” ¹⁹ Səi njé kəm to je! E ri ə e ki bo ngay ə? E kadi-kare ə se e dingiri lo kində kadi-kare ki təl kadi-kare ne ki kində ta dangi ti kin ə? ²⁰ Daw ki ibi rone ki lo kində kadi-kare ɓa, ibi rone ki dingiri lo kində kadi-kare nim, ki ne je pəti ki isi do ti nim to. ²¹ Daw ki ibi rone ki kəy lə Luwə ɓa, ibi rone ki kəy lə Luwə nim, ki Luwə ki isi me ti nim. ²² Daw ki ibi rone ki dərɓ ɓa, ibi rone ki kimbər ngar lə Luwə nim, ki Luwə ki isi do ti nim[☆].

²³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kadi kəm dije. Əri ne kare dan ki dəgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tay je ti, ki me ngan ne ndir tay je ti, adi Luwə, ningə indai njasi do ne je ti ki rəjeti me ndu-kun ti lə Luwə, tə ne ra ki dana, ki koo kəm-to-ndoo, ki ra go ti. Ki rəjeti, e kin ə e ne je ki səbi kadi re a indai kəmsi go ti irai, ki kanji kiya ndage je. ²⁴ Səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi təl! İsi iləi ne ta ngoo man ti itaai man mbata ngan ku je ki du, ə isi tiwi kadi mesi ti.

²⁵ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kadi kəm dije! İtogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə mee kəy rosi ki ne ɓogi je, ki ne ki ingai ki go rəbi ngur ne ra ki majal. ²⁶ İ Parisi ki nje kəm təl! İtogi me ka man, ningə gide a ay to.

²⁷ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kadi kəm dije! İtoi tə do ɓadi je ki dije lati pə gidi ti adi ndai kam be: re o gide taga ne ɓa, ndole, nə mee ki kəy rosi ki singə dije, ki ne je ki ndum. ²⁸ E be to ə, gidisi ti taga ne, itəji adi dije ooi tək

səi njé təl rosi go ndu Luwə ti, nə mesi ti kəy ɓa, kadi kəm dije ki majal ki ra, rosi.

²⁹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kadi kəm dije! İndai ɓadi njé kəl ta ki ta Luwə ti adi maji, irai ɓadi dije ki dana adi ndole, ³⁰ ningə əli əi nə: “Re dəkagilo ti lə kaje je kin je ngə ə, re j-a j-ində rəje naa ti səde kadi ji təl-n njé kəl ta je ki ta Luwə ti, al.” ³¹ Lo kin ti, səi je wa isi təji kadi səi ngan ka njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti. ³² E ən ə, irai ki nəsə ti, itəlii ta ne ki kasi je ilai ngire!

³³ «Səi dije ki mansi majal tə li pi je be, ra ban ə iməri kadi a ayi-naa, ta ta ki gangi ti lə por ə? ³⁴ E mbata kin ə, m-a m-ilə-n ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki njé gosi je, ki njé ndo dije ta lə Luwə, rosi ti. A təl-de je, a ɓai-de kagi-dəsi ti je, a tindai-de ki nday kabilay gin kəy kaw-naa ti je, taa a ngodi-de, i j səde ɓe bo ti ki kare ə igangi səde ɓe bo ti ki nungi ki kəte kəte. ³⁵ Lo kin ti, dije ki dana ki məside e ki ɓuki kə, ilə ngire do Abəl ti, tē-ən do Jakari ti ki ngon lə Barasi kin, ta məside a e dəsi ti. E Jakari ki ndo ki itəli-e dadan lo ti ki j kəy ti lə Luwə re lo dingiri kadi-kare ti kin[☆]. ³⁶ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, ta ne təl je kin pəti a e do dije ti ki dəkagilo ti ki ɓone.

Jəju əl ta do ɓe bo Jorijaləm ti
(Lk 13.34-35)

³⁷ «Səi dije ki Jorijaləm ti, səi dije ki Jorijaləm ti, səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé təl dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təl-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təkə kə kinjə a kaw-n ngane je gin bagine ti kin be, nə ədi al. ³⁸ Ningə ki ne kin, Luwə a iya kəy kaw-naa ləsi ki jisi ti. ³⁹ Tado a oi-mi al ngata, bitə ndo ki a əli əi nə: “Njangi do e do daw ti ki re me to ɓəbe ti[☆].”»

24

Jəju əl təkə kəy lə Luwə a tuji
(Mk 13.1-4; Lk 21.5-7)

¹ Jəju tē me kəy ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njé ndo je lie, rəi rəe ti, əli-e kadi oo kəy lə Luwə ki dije indai adi əti ɓəl kin! ² Ə Jəju un ta əl-de ə nə: «Ne je kin pəti, kəmsi oo maji, nə təkə rəjeti, adi m-əl səsi m-adi

oi, mbal kare ki a nay kadi isi do made ti ne goto; a budi-de nangi mur mur.»

Nɛ je ki a rai nɛ kɛtɛ nɔ dɔbɔy ndo ti
(Mk 13.3-13; Lk 21.7-19)

³Go ti, loki Jəju aw isi do mbal kagi bini je ti, njé ndo je lie rai rœ ti, əli-e ta loki əi sie ki karde ba əi nɔ: «Əl-je adi j-o, dɔkagilo ki ra ti ə nɛ je kin a rai nɛ ə? Ə nɛ kɔji ki ban ə a tɔji kadi ji gər tɔki e dɔkagilo ki kadi tɔ ire-n nim, e dɔbɔy ndo nim tɔ ə?» ⁴Ə Jəju ilə-de ə nɔ: «İndəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, adi dɔw ədi səsi al. ⁵Tadɔ dije ngay a rai ki tɔm, a əli əi nɔ: «Mi ə mi Kirisi ki e Dəw ki Luwə mbəte», ningə a buki dije ngay wale tɔ. ⁶A oi ka rɔ je ki e səsi bəsi, ki poy rɔ je ki e say, nɔ oi maji! Adi bəl ra səsi al. Ri ri ka nɛ je kin a rai, nɔ e dɔbɔy ndo al bəy. ⁷Gin bɛ madi a aw rɔ dɔ gin bɛ madine ti, kɔbɛ madi a aw rɔ dɔ kɔbɛ madine ti; bɔ a o je, dɔnangi a yəki je, ki lo je ki dangi dangi, ⁸nə nɛ je kin pəti a toi tɔ lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dənə kin bɛ bəy. ⁹Dije a uni dəsi, awi səsi kadi ingəi kɔ je, kadi tɔli səsi je. Dije pəti ki əi *Jipi je al, mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁰Lo kin ti, dije ngay a iyəi kadi-me je ləde kɔ. A uni dɔ-naa ki yo je ki ne je, a əsi-naa ta. ¹¹Njé kəl ta ngom kə nɔ n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, a tɛɛi, ədi dije ngay buki-de wale. ¹²Majal a taa dɔnangi taa ki kadi, dije ngay ndiginaa ləde a təl gogi. ¹³Nə dɔw ki uwə tɔgine ba bitɔ dɔbɔy ti, a ingə kaji. ¹⁴Poy Ta ki Maji ki dɔ kɔbɛ ti lə Luwə kin, dije a iləi mbɛe ki dɔnangi pəti, kadi dije pəti ki gəri Luwə al ooi naji ki ma ki dɔ ti. Ningə go ti, dɔbɔy ndo a re.

Ko ki bo ngay ki a re
(Mk 13.14-23; Lk 21.20-24)

¹⁵«Ningə loki a oi dɔw ki nje ra nɛ ki kɔbi, dɔw ki nje tuji lo, ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Daniyəl əl ta lie kin[☆], a uwə lo kisi lo ki ay njay ti kin ba, maji kadi dɔw ki nje tidə nɛ je kin, gər gine maji. ¹⁶Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki dɔ mbal je ti. ¹⁷Dəw ki isi dɔ kəy ti, a ur nangi kadi aw me kəy ti un nɛ madi tɛɛ-n al. ¹⁸Dəw ki a e me ndɔr ti, a asi kadi təl re bɛ un kibi rɔne al. ¹⁹NDəe ti nɔo kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dənə je ki njé sɛm, ki njé kadi mba ngan je. ²⁰Əli ta ki Luwə kadi ayi-naa ngədi kin bəra al, taa kadi e ndo taa kəə ti al tɔ. ²¹Tadɔ dɔkagiloe

ti kin, kɔ ki dije a ingəi, e kɔ ki dɔw oo ndo kare al bəy. Lo kilə ngirə dɔrə ki dɔnangi ti nu, bitɔ bɔne, dɔw oo ko kɔ kin nja kare al, taa dɔw a oo ko kɔ kin gogi al tɔ. ²²Re Bəbɛ uwə ta ndo je kin gangi al ə, dɔw kare ki a isi ki dɔne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de ə, a uwə-n ta ndo je kin gangi. ²³NGa ningə, re dɔw əl səsi ə nɔ: «Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə e yo bɔ, e ə e ne bɔ» ə, onosi kadi-e mesi. ²⁴MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nɔ n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rai nɔo ta rai nɛ kɔji je ki əti bəl ki nɛ je ki dum kəl tae. A rai ra ki kadi tɔ njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka, n-buki-de wale. ²⁵E bɛ ə, m-əl səsi nɛ je kin kɛtɛ bɛ kadi igəri.

NDɔ re NGon dɔw
(Mk 13.24-31; Lk 21.25-31)

²⁶«Kin ə re dɔw əl səsi ə nɔ: «Dəw ki Luwə mbəte ə a dilə lo ti yo am» ə, awi al. Re əl səsi ə nɔ: «E ə bɔyɔ rɔne mbɔ lo ti gogi nu am» ə adi-e mesi al. ²⁷Ningə, tɔki ndi təl i-n lo kibə kadi ti, aw-n lo kur kadi ti ka kin, kirem mi *NGon dɔw ka e bɛ tɔ. ²⁸Loki nin to ti ə mal je a kawinaa ti. ²⁹NGay al par go kɔ je ti ki dɔkagiloe ti kin ba, kadi a tɛɛ kamne al, nay a nda al, mee je a iji ki dɔrə ti tosi ki nangi, ningə tɔgi je ki dɔrə ti a yəki. ³⁰Lo kin ti, nɛ kɔji ki dɔm ti mi NGon dɔw a tɛɛ dɔrə ti, ningə gin kɔji je pəti ki dɔnangi ti ne a ndigəi rɔde. NGa ningə, a oi-mi NGon dɔw m-a m-re me kil ndi ti ki tɔgi, me kunjɔ ti ki əti bəl[☆]. ³¹M-a m-ilə malayka je ləm ki təbi ki ba ɔr lo dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ kadi kawɔ njé ki Luwə mbəti-de ki naa ti. A kawɔ-de iji ngangi dɔnangi ti ki kare tɛɛi e ki nungɔ ti.

Nɛ ndo ki oji dɔ kagi mbay-kote
(Mk 13.28-31; Lk 21.29-33)

³²«Maji kadi igəri nɛ ndo ki dɔ kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indəi rungiru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ba e bəsi ngata. ³³Bɛ tɔ ə, loki oi nɛ je kin pəti rai nɛ ningə, maji kadi igəri tɔki mi *NGon dɔw mi ta kəy ti bəsi rəsi ti. ³⁴Ningə tɔki rojeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al bəy ə nɛ je kin a rai nɛ. ³⁵Dɔrə ki dɔnangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba bitɔ ki nɔ ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndo ki dɔbɔy ti
(Mk 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36; 12.39-40)

☆ 24:15 Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11 ☆ 24:30 Daniyəl 7.13

³⁶ «Dəw kare ki gər ndə əi ki do kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dora ti al nim, mi NGon la Luwə ə w al nim. Dəw ba e Bawje Luwə ki karne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, ne ki ra ne dokagilo ti la Nuwe kin ə, nee a ra ne ndə rem ti mi *NGon dəw to. ³⁸ Kəte nō kadi man kō ki bo kin re, dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa je, ilai ngande je ngaw ti je, biti ndo ti ki Nuwe ur-n me bato ti[☆]. ³⁹ Me dije uwə-de ki ta al, biti kadi man ki bo re o-n-de[☆]. E be ə, kirem mi NGon dəw ka a to be to. ⁴⁰ Dingam je joo a ai me ndər ti ba, a uni kare ə a iyəi ki nungi. ⁴¹ Dəne je joo a uri ne me bir ti ki kare, a uni ki kare ə a iyəi ki nungi. ⁴² Ə maji kadi isi dōgi ti, tado igəri do kadi ki Bəbe ləsi a re-n al. ⁴³ Igəri maji kadi re ba nje kəy gər do kadi ki nje bogi a re-n dan lo ti ə, a isi kəm ba, bi a iyə nje bogi kadi ur kəy al. ⁴⁴ E mbata kin ə, səi ka, isi do njasi ti to, tado mi NGon dəw m-a m-re do kadi ti ki igəri al.

Bəə kilə ki nje ra ne ki dana
(Lk 12.42-46)

⁴⁵ «Bəə kilə ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki bae a inde do dije ti ki me kəy ti ləne kadi adi-de ne kuso ki do kadi ki kadi adi-n-de. ⁴⁶ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁷ Təki rəjeti adi m-əl səsi, a inde do ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁸ A kin ə re e nje ra kilə ki majal ə, a əl mene ti ə nə: “Bam a re law al bəy”, ⁴⁹ ba a a ta tində madi-kiləne je ti, a uso je, a ay je ki njé kasi ra je. ⁵⁰ Lo kin ti, ba nje kəy a re ki ndo ki e ində mene do ti al, ki do kadi ki gər al. ⁵¹ Bae a tuwe kō, kadi oo ne kō ki a ra dije ki njé kadi kəm dije, lo nō ti ki lo ngə ngangti ti.»

25

Kuji ta do ngan mande je ti ki dōgi

¹ «Kōbe ki dora ti a to tə ta lə ngan mande je ki dōgi ki oyi lambi je ləde ə awi kadi tiləi kəm dəw ki aw tə taa dənə kin be. ² Njé ki mi əi mbə je ə njé ki mi əi njé kəm-kaa je to. ³ Njé ki mbə je oyi lambi je ləde nə uni yibi ki rangi do made ti al, ⁴ nə njé kəm-kaa je, oyi lambi je ləde ki yibi ki rangi do made ti. ⁵ Ngə ningə, loki dəw ki aw tə taa dənə ka kin re law al, bi rade adi toi bi. ⁶ Ə dan lo ti, ndu dəw ba ə nə: “Oi nje taa dənə ka ə am, itejei itiləi kəme.” ⁷ Lo kin ti, ngan mande je

ka kin pəti ndəli do bi ti, indai do lambi je ləde dana. ⁸ Ningə njé ki mbə je əli njé kəm-kaa je əi nə: “Adi-je yibi lambi ləsi ndəy, nə lambi je ləje isi oyi.” ⁹ Ə njé kəm-kaa je əli-de əi nə: “Jagi, a asi kadi j-əi səsi do ti al, ə awi rə njé gati ne ti indogi yasi.” ¹⁰ Ə loki mbə je awi lo ndogi yibi lambi ti ningə, nje taa dənə re tē. Njé ki isi do njade ti, uri sie kəy taa-naa ti, adi uti ta kəy dode ti. ¹¹ Go ti gogi bəy taa njé ki nungi ka kin i j nōo rai yade, əli əi nə: “Bəbe, Bəbe, iteje ta kəy adi-jel!” ¹² Nə nje taa dənə ila-de ti ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, m-gər səsi al.” ¹³ Lo kin ti, Jəju ilə do ti ə nə: «E be ə, maji kadi isi do njasi ti, tado igəri do ndə ə se do kade al.

Kuji ta do njé kilə je ti ki mitə
(Lk 19.12-27)

¹⁴ «Ta ki do Kōbe ti lə Luwə to tə ta lə dingam ki isi aw mba ə ba njé kilə je ləne adi-de ne kingə ləne kin be. ¹⁵ Adi dəw kare saki la mi, adi ki nungi saki la joo, ningə adi ki nungi bəy saki la kare to. Adi dəw ki ra ki go toge ti, ba oti aw mba. ¹⁶ Be ə, nje kilə ki ingə saki la mi, aw ra-n gati, ingə saki la mi do ti. ¹⁷ Be to ə, e ki ingə joo, ra, ingə joo do ti. ¹⁸ Nə e ki ingə saki la kare, aw ur bə, dibi la ti ki bae ade ka kin.

¹⁹ «NGata ningə, dokagilo ngay go ti, ba njé kilə je ka kin i nōo re. Loki re ba, daji-de kadi oji kandi kilə je ləde ki rai nōne ti kadi n-oo. ²⁰ Lo kin ti, e ki ingə saki la mi ka kin, re nō bane ti ki saki la ki rangi mi do ti, ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki mi ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə mi do ti kin.” ²¹ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, i nje kilə ki maji ki a dana. Təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i do ne je ti ki ngay to. İre, ira səm rənəl.” ²² E ki ingə saki la joo ka kin, re nō bane ti ki saki la ki rangi joo do ti ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki joo ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə joo do ti kin.” ²³ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, i nje kilə ki maji ki a dana. Ningə təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i do ne je ti ki ngay to. İre, ira səm rənəl.” ²⁴ Ta təl tae ti, e ki ingə saki la kare ka kin, re nō bane ti əl-e ə nə: “Bam, m-gər kadi i dəw ki ngə ngay: lo ki idibi ne ti al ka itəti nim, lo ki inaji ne ti al ka oyi nim. ²⁵ Ne kin ə m-bəl, adi m-aw m-bəyo la ki adi-m ka kin nangi. Ningə ki

☆ 24:38 kilə ngirə ne je 6.9-7.6 ☆ 24:39 kilə ngirə ne je 7.7-24

basine kin, ne lai ə to kin.” ²⁶ Lo kin ti, 6ae əl-e ə nā: “İ nje kilə ki majal, i nje dabi! İ igər maji kadi lo ki m-dibi ne ti al ka m-təti nim, lo ki m-naji ne ti al ka m-oy nim. ²⁷ NGA ə re be kin 6a, re a inda la ləm rə njé ngəm la je ti, ə təkı m-təl kin 6a, re m-a m-taa ki mane do ti. ²⁸ İtaai saki la ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki saki la dōgi kin. ²⁹ Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e do ti kadi to-e mbar mbar, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa 6əy. ³⁰ Ningə e ki e nje kilə ki ndae goto, iləi-e taga lo ki ndul ti ki kadi a nō ti je, a ngə ngangine ti je.”»

Ta ki gangi ki dobəy ti

³¹ Jəju əl 6əy ə nā: «Loki mi *NGon dəw m-a m-re me togi ti ki əti 6əl, ki malayka je pəti gom ti kin 6a, m-a m-isi do kimbər ngar ti ləm me tō6a ti. ³² Ningə gin be je ki dangi dangi a kawı-naa ki nōm ti. M-a m-ər kəm dije naa ti təkı nje ne kul je a ər-n kəm bati je ki biyə je naa ti kin be. ³³ M-ində bati je do ji kōm ti, ə m-a m-ində biyə je do ji gəlm ti tō. ³⁴ Lo kin ti, ngar a əl njé ki do ji kone ti ə nā: “İrəi, səi ki Bai ində jine dəsi ti kin, ə itaai kō6e ki Luwə ində dōe naa ti mbata ti ləsi lo kilə ngirə dərə ki dōnangi ti nu kin. ³⁵ MBata 6o ra-m ə adi-mi ne m-uso; kində ra-m ə adi-mi man m-ay; mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti; ³⁶ m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti; rəm to-m ə irai səm; m-to dangay ti ə irai oi-mi.” ³⁷ NGA ə njé ra go ndu Luwə ti a iləi-e ti əi nā: “Bə6e, kadi ban ti ə j-o-i 6o ra-i ə j-adi ne uso ə? Kində ra-i ə j-adi man ay ə? ³⁸ İ mba ə j-uwəi ki rəje ti ə? A ki rōi kare ə j-adi kibi ilə rōi ti ə? ³⁹ Rōi to-i ə ji ra səi ə? İto dangay ti ə ji re j-o-i ə?” ⁴⁰ Ə ngar əl njé ra go ti je ə nā: “Təkı rōjeti, adi m-əl səsi, dōkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam 6a, e mi ə irai səm.”»

⁴¹ «Ningə go ti, ngar a əl njé ki ai do ji gəlnə ti ə nā: “Əti say kō rəm ti, səi dije ki ndol e dəsi ti! Awi me por ti ki gine a gangi al, ki Luwə ində dōe dana mbata ti lə su əi ki malayka je ləne kin. ⁴² MBata 6o ra-m, ə adi-mi ne m-uso al; kində ra-m, ə adi-mi man m-ay al; ⁴³ mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti al; m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti al; rəm to-m ə irai səm al; m-to dangay ti ə irai oi-mi al.” ⁴⁴ Ba əi je ka a iləi-e ti əi nā: “NGa

Bə6e, kadi ban ti ə j-o-i 6o ra-i ə j-adi ne uso al, ə se kində ra-i ə j-adi man ay al ə? İ mba, ə se a ki rōi kare, ə se rōi to-i, ə se ito dangay ti ə ji mbati ra səi ə?” ⁴⁵ Ə ngar a ilə-de ti ə nā: “Təkı rōjeti, adi m-əl səsi, dōkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam, al 6a, mi ka irai səm al jagi tō.” ⁴⁶ Lo kin ti, njé ra go ti al, a awi lo kō ti ki gine a gangi al, ə njé ra go ndu Luwə ti je a awi lo kaji ti ki biti ki nō ti ⚠.»

26

Kində do ta naa ti mba tōl Jəju
(Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Jə 11.45-53)

¹ Loki Jəju tōl ta ne ndo je ləne 6a, əl njé ndo je ləne ə nā: ² «İgarı kadi ndo joo par ə, ndo ra nay Paki a asi, kadi dije a iləi-mi *NGon dəw ji dije ti kadi a 6əi-mi kagi-dəsi ti.»

³ Lo kin ti nō6, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatōgi je lə *Jipi je, kawı-naa nati lo ti lə Kayipi ki e ki boy lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. ⁴ Ningə indəi ndude naa ti kadi n-uwəi Jəju gidi ngəy n-tōli-e. ⁵ Ba əli-naa əi nā: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al, nə tə j-ii j-osi me wongi ti lə dije.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji do Jəju ti
(Mk 14.3-9; Jə 12.1-8)

⁶ Jəju e me 6e ti ki Bətani, me kəy ti lə Simō ki kate e nje banji, ningə dəne madi re rə Jəju ti ki ku mbal ki 6ari-e albatir ki yibi ki əti maji rōsi. E yibi ki gate e ngay. Ningə loki Jəju isi uso ne 6a, ur yibi ka kin do Jəju ti. ⁸ Ə loki njé ndo je ooi ne kin be 6a, nəl-de al, adi əli əi nā: «Kəm tuji yibi kin kō be e ri ə? ⁹ Asi kadi dəw iyə taa-n la ki ngay ə un ra-n ki njé ndoo je!» ¹⁰ Jəju oo ta ki isi əli be 6a, əl-de ə nā: «MBa ri ə isi njibəi dəne kin ə? Ne ki ra dōm ti kin e kilə ki maji.» ¹¹ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nō ti al. ¹² Yibi ki əti maji ki ur dōm ti kin, ur ra-n go darəm ki a aw 6ada. ¹³ Ningə adi m-əl səsi ta ki rōjeti: lo je pəti dōnangi ti ne, ki dije a iləi mbe Poy Ta ki Maji kin titi, a ərı poy ne ki dəne ra kin kadi mede ole-n dōe ti.

Judasi un do Jəju
(Mk 14.10-11; Lk 22.3-6)

¹⁴ Dəw kare ki mbō njé ndo je ti lə Jəju ki dōgi gide joo, ki tōe nə Judasi İsikariyoti aw

ingə njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ¹⁵ əl-de ə nā: «Kin ə m-ilə Jəju jisi ti ə a adi-mi ri ə?» Ba əi je tidəi la silə kuti mitə adi-e[☆]. ¹⁶ Ilə ngire loe ti kin nqo, Judasi isi sangi dəkagilo ki to kadi ilə-n Jəju jide ti.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne
(Mk 14.12-16; Lk 22.7-13)

¹⁷ NDə ki dosay lə ra nay kuso mapa ki əm əde al, njé ndo je lə Jəju rai daji-e əi nā: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi j-adi ə?» ¹⁸ Ə Jəju əl-de ə nā: «Aw me be bo ti kam, be lə dəw ki be, ə əli-e əi nā: «Nje ndo dije ə nā: «Dəkagilo ləm e basi, ningə e be ləi ə m-a m-ra paki ti ki njé ndo je ləm.»» ¹⁹ *NJé ndo je awi rai təkəi Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki.

Jəju əl təkəi nje ndo kare a un dāne

²⁰ Lōki kadi ur, Jəju isi ta ne kuso ti ki njé ndo je ləne ki dāgi gide e joo. ²¹ Lōki isi usoi ne, Jəju əl-de ə nā: «Təkəi rəjetə, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, me njé ndo je tōsi-de, adi daji ta Jəju kare kare əi nā: «E mi be, Bəbe?» ²³ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Dəw ki ilə jine sām naa ti me ka ti kin ə, dəwe a ilə-m ji dije ti. ²⁴ Mi *NGon dəw m-a m-oy təkəi ndangi me makitibi ti lə Luwə, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti. Dəwe kin, koje al wa ka e soti ngay[☆].» ²⁵ Judasi ki a ilə Jəju ji dije ti ka kin, daji Jəju ə nā: «E mi be, Nje ndo dije?» Ə Jəju ile ti ə nā: «Təe tai ti.»

Ne kuso lə Bəbe

(Mk 14.22-25; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Lōki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dō ti, uwə tətəi naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nā: «Itaai usoi, e kin e darom.» ²⁷ Go mapa ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dō ti, ningə təl-n adi njé ndo je ə nā: «Itaai, ayi-naa pəti. ²⁸ E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije, mba kiyə go majal je ləde kə. ²⁹ Ningə adi m-əl səsi, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, bitəi kadi m-a m-ay səsi ki sigi me beko ti lə Bai.»

Jəju əl təkəi Piyər a naji ta gər-ne
(Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

³⁰ Lōki osi pa kilə təji dō Luwə ti gine gangi[☆], tēji awi dō mbal kagi bini je ti.

³¹ Ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nā: «Kondə ne wa kin, a imbati-mi pəti, tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nā: «M-a m-təl bə bati je, ningə kosi bati je a sanəi-naa ki lo lo[☆].»

³² Nə lōki m-a m-i lo koy ti, m-a m-aw kəte nqsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» ³³ Lo kin ti, Piyər un ta əl Jəju ə nā: «Re dije pəti ə iyəi-ni kə ka, mi m-a m-iyəi kə al jagi.» ³⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nā: «Təkəi rəjetə, adi m-əli, me kondə ti ne wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nq, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.» ³⁵ Nə Piyər əl-e ə nā: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, bi m-a naji ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli kə ta wa ki Piyər əl ka kin tə.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti
(Mk 14.32-42; Lk 22.39-46)

³⁶ Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne oti rai lo ti madi ki bəri-e nā Jətisəmane. Jəju əl-de ə nā: «İsi lo kin ti ne be ingəmi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-aw nu kadi m-əl ta ki Luwə.» ³⁷ Jəju adi Piyər əi ki ngan lə Jəbədə ki joo awi sie. Lo kin ti, me-kə ki bəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju, ³⁸ adi əl-de ə nā: «Me-kə rosi mem rosi ki asi koy. İsi lo kin ne be, isi sām kəm bi itoi bi al.» ³⁹ Jəju oti ki kəte ndəy ningə, osi ki ta kəmne nangi, əl ta Luwə ə nā: «Bai, re to ban ə, əsi kə kin adi də ngərangi rəm ti! Nə ke ə kadi e ki go ndigi ti ləm al, nə ki go ndigi ti ləi yo taa.» ⁴⁰ Jəju təl re rə njé ndo je ti ningə ingə-de, isi toi bi, adi əl Piyər ə nā: «Kin ka asi kadi isi sām kəm dō kadi ki kare be al bitəi a?» ⁴¹ İsi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darə e ki tə.» ⁴² Təl ər ndəne səde ki kə joo, bə əl ta ki Luwə ə nā: «Bai, kin ə re kə kin, sobi kadi m-ingə bi lo kəse ngərangi rəm ti goto bə, kadi ira ndigi ləi.» ⁴³ Lōki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi bi bəy, kəmde əy diriri. ⁴⁴ Jəju iyə-de ə təl ər ndəne bəy, əl ta ki Luwə ki kə mitə, un go mindine ki kəte ka kin bəy. ⁴⁵ Go ti, təl re rəde ti əl-de ə nā: «İtoi ta bi ti ne, isi ərəi kəə bəy a? Də kadi kilə-m mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti asi ngata. ⁴⁶ İI taai adi j-awi, nje kilə-m ji dije ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mk 14.43-52; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

⁴⁷ Lōki ta nay ki ta Jəju ti bə bəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dāgi gide e joo isi re. Re ki kosi dije ngay gone

ti. Dije ki njé kuwə kiya kasigar je, njé kuwə gol jide ti je. Kosi je kin, e njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je ə iləi-de. ⁴⁸ Judasi ki nje kun do Jəju, əl-de ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwə rəm ti rututu kin ba, e darəe ə wa ən ə, uwəi-e.» ⁴⁹ E be ə, re tēē taa par ə, səbi Jəju əl-e ə nə: «M-uwə ji, Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti. ⁵⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Madim, ira ne ki ire kadi ira.» Ba loe ti noo, dije indəi jide do Jəju ti uwəi-e. ⁵¹ Ningə ya, ki kare dan njé ki əi naa ti ki Jəju, ində jine do kiya kasigar ləne, ər tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba tigə mbie lati gangi. ⁵² Nə Jəju əl-e ə nə: «Hə kiya kasigar ləi toe ti gogi, mbata dije ki njé rə ki kiya kasigar a tuji-de ki kiya kasigar to. ⁵³ Se o kadi m-asi kadi m-dəji təgi Bai, ə a ilə ki kosi malayka je dibi kuti bay bay kadi rəi rə ləm al wa? ⁵⁴ Nə kin ə re e be ə, lo kadi makitibi lə Luwə ki əl ə nə ne je a rai ne be kin təl ta ne goto.»

⁵⁵ Go ti, Jəju əl kosi je ə nə: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiya kasigar je, ki gol je taa kadi uwəi-mi be? NDə je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al. ⁵⁶ Nə ne je kin pəti rai ne be bone mba kadi ta lə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki ndangi, təl tade.» Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e.

Jəju a no njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jə 18.12-18)

⁵⁷ Njé kuwə Jəju je, awi sie no ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki təe nə Kayipi. E lo ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je lə *Jipi je kawi-naa ti. ⁵⁸ Piyər ə yə adi ndəe ngal, ba njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, biti re ur-n gode ti, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je kadi n-oo se ne kin a təl tane ban wa.

⁵⁹ Njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə Jipi je ba pəti, sangi rəbi kadi n-ingəi dije ki njé tətə ta ki ngom do Jəju ti, kadi n-gangii ta koy dōe ti, ⁶⁰ nə ingəi-de al. Dije ngay ki njé tətə ta rəi əli ta ki ngom dōe ti kin ka, asi-naa ti al. Ta təl tae ti, dije joo rəi əli ə nə: ⁶¹ «Dingəm kin əl ə nə: «M-asi kadi m-tuji kəy lə Luwə kə, ə m-təl m-ində gogi me ndo ti ki mita.» ⁶² Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je i taa əl Jəju ə nə: «Ta madi ki kadi əl do ta ti ki dije a

əli dōi ti kam goto a?» ⁶³ Nə Jəju a tane mbə. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl Jəju ə nə: «Ki tə Luwə ki nje kisi kam ba, m-dəji kadi əl-je se i, ə i Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə wa?» ⁶⁴ Ə Jəju əl-e ə nə: «Tēē tai ti! NGA ningə m-əl səsi taga wangi m-adi oi təki kaw ki kəte noo, a oi-mi *NGon dəw m-isi do ji kə Luwə ti ki nje təgi, m-a m-i dərə ti m-re me kil ndi ti⁶⁵.» ⁶⁶ Lo kin ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ti lə kibi je ki rone ti, ba əl ə nə: «Əl ta ki mal do Luwə ti. E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi taa əl ta dōe ti bəy a? Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal do Luwə ti adi oi ki mbisi ne. ⁶⁶ Ta ləsi ki dōe ti e ri ə?» Ba dije iləi-e ti əi nə: «E dəw ki sibi koy.» ⁶⁷ Ningə tibi man tade kəme ti je, bəri jide əsi-e-n je. Taa njé ki nə je tindəi mbəe je tə, ⁶⁸ ba əli-e əi nə: «Je ba, ji dəji, i Kirisi ki Luwə mbəte, kadi ira nje ndo ndil, ə ifa to dəw ki indəi adi j-o.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Jə 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nangi ta mbalo ti, tagane ningə, dāne kare ki dan dāne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je re rə Piyər ti əl-e ə nə: «I ka, i ki Jəju, dingəm ki Galile ti kin tə.» ⁷⁰ Nə Piyər naji ta kəm dije pəti ə nə: «Jagi, m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al.» ⁷¹ Go ti, Piyər əti isi aw ki ta ndogi ti be, ningə dāne ki rangi kare, ki nje ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je oo-e, ba əl njé ki ai loe ti noo ə nə: «Dəw kam e ki Jəju ki Najarəti ti tə.» ⁷² Ə nja kare bəy Piyər naji ə nə: «Jagi, təki rəjeti, m-gər dingəm kin al!» ⁷³ Ba njaba go ti ə, dije ki ai sādə noo, əti ki rə Piyər ti əli əi nə: «Təki rəjeti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tə, taa ndui ki isi əl-n ta wa kin ka təji kadi i dəw lie.» ⁷⁴ Ə lo kin ti, Piyər ibi rone ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm ne ki ngə, re m-al ta ki ngom. M-gər dingəm kin al.» Ba ta naa ti noo, kunə kinjə no. ⁷⁵ NGA ningə me Piyər ole do ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə no, a naji ta nja mita ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tēē taga, no ki man kəmnə.

27

Awı ki Jəju no Pilati ti ki e nje kəbe
(Mk 15.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jə 18.28-38)

¹ Loki lo ti, njé kun do njé kijä ne mäsi kadi-kare je pëti, ki ngatögi je lä *Jipi je, ingäi-naa, uni ndude kadi n-töli Jäju. ² Be ä, döoi Jäju, awi sie iläi-e ji *Pilati ti, dæw ki Rom ti ki e nje köbe dönanngi Jude ti.

*Koy Judasi
(Knjk 1.8-9)*

³ Loki Judasi ki nje kun do Jäju kadi-de oo kadi gangi ta koy do Jäju ti ba, me uwe ki ta adi täl ki la ki silä kuti mitä aw-n adi njé kun do njé kijä ne mäsi kadi-kare je, ki ngatögi je lä *Jipi je, ka kin, 'ningä ä-l-de ä nä: «M-ra majal, m-un do dæw ki ra ne madi al.» Ä äi je äli-e äi nä: «Ta kare ki usi-je ti nõo goto. E kin e ta läi i.» ⁵ Lo kin ti nõo, Judasi öti ilä la ki adi-e ka kin me käy ti lä Luwä, ä aw ilä kilä. ⁶ Njé kun do njé kijä ne mäsi kadi-kare je öyi la ka kin ningä äli äi nä: «E go räbe ti al kadi ji buki la kin do made ti ki me käy ti lä Luwä, tädö e la mäsi.» ⁷ Be ä, go ndude ti ki osi go-naa ti, uni la ka kin ndogi lo ndör lä nje kibä ngoo, rai tä lo dibi mba je. ⁸ E mbata kin ä, biti böne ka isi bari lo ka kin «lo mäsi». ⁹ Lo kin ti, ta ki nje käl ta ki ta Luwä ti Jërämi ä ä nä: «Taai silä kuti mitä ba par tä la ki ngan *Isirayäl je öji döe ti. ¹⁰ Adi la kin ndogi lo lä nje kibä ngoo, täki BaBe ä-l-m[✠].»

*Jäju a nõ ngar Pilati ti
(Mk 15.2-5, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)*

¹¹ Jäju a nõ nje köbe, *Pilati ti, ä nje köbe döje ä nä: «L ngar lä *Jipi je ä?» Ä Jäju ä-l-e ä nä: «E ta ki tæe tai ti.» ¹² Me ta je ti lä njé kun do njé kijä ne mäsi kadi-kare je ki ngatögi je ki isi tæti do Jäju ti kin, Jäju tæe tane ilä-de ti al. ¹³ Ä nõo be, Pilati ä Jäju ä nä: «O ta je pëti ki dije ä indäi döi ti kam al ä?» ¹⁴ Ka Jäju tæe tane ile ti al, adi ndöje ngay.

*Dije gangi ta koy do Jäju ti
(Mk 15.6-14; Lk 23.13-23; Jq 18.39-40)*

¹⁵ Dö bal je pëti, lo ra nay Paki ti, nje köbe ä ör dangay kare ile taa, adi e dæw ki kosi je döji-e kadi ör-e dangay ti. ¹⁶ Ningä dökgilöe ti kin, dangay madi kare ki dije äli ta lie ngay ki töe nä Barabasi e nõo. ¹⁷ *Pilati döji kosi je ki kawi-naa nõo ä nä: «Nä ä igei kadi m-iye taa m-adi säsi ä? Jäju Barabasi ä se Jäju ki e *Dæw ki Luwä mbäte ä?» ¹⁸ Pilati döji ta kin be mbata gær maji kadi e ni ä ra-de dö

Jäju ti ä iläi-e jine ti. ¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta ti, nee adi äli-e ä nä: «Indä röi me ta ti lä dæw ki dana kam al, tädö kondö ne m-ingä kö ngay me ni ti mbata lie.»

²⁰ Njé kun do njé kijä ne mäsi kadi-kare je, ki ngatögi je lä *Jipi je suläi kosi je adi döji Pilati kadi ör Barabasi adi-de ä töl Jäju kö.

²¹ Nje köbe täl un ta döji-de ä nä: «Nä dan dije ti ki joo kin ä igei kadi m-ör-e dangay ti m-adi säsi ä?» Ba iläi-e ti äi nä: «Barabasi!»

²² Ä Pilati, döji-de ä nä: «NGa ri ä kadi m-ra ki Jäju ki bari-e Dæw ki Luwä mbäte ä?» Ba pëti äli äi nä: «E ba, söbi be kagi-däsi til!»

²³ Ä Pilati täl döji-de ä nä: «E ri ki majal ä ra ä?» Nä uni ndude ki taa ngay böy äli äi nä: «Söbi be kagi-däsi til!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi ne madi ki kadi n-a n-ra goto, taa dije isi rai adi nga ki do made ti böy, un man togi-n jine ta käm kosi je ti, ningä ä-l-de ä nä: «Ta mäsi dæw ki dana kam e döm ti al. E ta läsi[✠].»

²⁵ Ningä dije pëti iläi-e ti äi nä: «Kadi ta mäse e döje ti ki do nga läje je til!» ²⁶ Be ä, Pilati ör Barabasi adi-de, nga ningä Jäju taa adi indäi-e ki ndäy kabilay, ba ile ji asigar je ti kadi bari-e kagi-däsi ti.

*Asigar je ibäi Jäju kogii
(Mk 15.16-20; Lk 23.11; Jq 19.2-3)*

²⁷ Asigar je lä *Pilati awi ki Jäju me lo ti ki boy ki Pilati isi ti wa kin, lo ti ki bari-e pirätuwar, ningä kawi ndägi asigar je pëti ki döe ti. ²⁸ MBA kadi tä ibäi-e kogii, öri kibi lie, ä iläi kibi ngal ki kær röe ti. ²⁹ Oji jögi kon iläi döe ti, ä iläi gäkira ji köe ti tä, ba ösi mäköside nangi nõe ti ä mbäi sie äi nä: «Lapiya ngar lä *Jipi je!» ³⁰ Tibi man tade döe ti, taai gäkira jie ti, indäi döe. ³¹ Loki ibäi-e kogii äsi-de ningä, öri kibi ngal ki kær ka kin röe ti kö, ä tæli iläi kibi je lie wa röe ti gögi, ba awi sie kadi bari-e kagi-däsi ti.

*Bäi Jäju kagi-däsi ti
(Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)*

³² Loki asigar je isi tæe me be bo ti ki taga ningä, ingäi dingäm kare ki Sirän ti, ki töe nä Simö. Uwäi-e, indäi tægi döe ti adi öti kagi-däsi lä Jäju. ³³ Awi tæe lo madi ti kare to nõo, bari-e nä Golgota, ki kær me nä: «Lo ki to tä ka dö dæw be.» ³⁴ Adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki ati kadi Jäju ay, ä loki ödi tane ti ba, mbati käy. ³⁵ Asigar je ka kin böi

Jəju kagi-dəsi ti, ningə tigəi kir (mbare) do kibi je ti lie, ləbi-naa³⁶. ³⁶Go ti, təli isi nqo, isi ngəmi tae.

³⁷NDangi me bati, ne ki ra ə n-bəi-e-n kagi-dəsi ti, indəi dōe ti taa əi nā: «Dəw kam e Jəju, ngar lə *Jipi je.» ³⁸Loe ti nqo, bəi njé bōgi je joo kagi-dəsi ti. Ki kare dō ji kōe ti ə ki nungi dō ji gəle ti tō³⁹. ³⁹Dije ki nje də rəbə, tigəi dōde, ningə taji-e, ⁴⁰əi nā: «I ki nje tuji kəy lə Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndo ti ki mitə ka kin, re i NGon lə Luwə ə, aji rōi i wa, ə i taa dō kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» ⁴¹Be tō ə, njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatōgi je lə Jipi je ibəi Jəju kogii əi nā: ⁴²«Aji dije ki rangi, nā e wa asi kaji rōne al! NGar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi i taa dō kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, ningə j-a j-o ta lie tə ta ki rōjeti!» ⁴³Uwə kul Luwə ən ə, re Luwə ndige ə, kadi taa-e ile taa adi j-o. MBata əl ə nā: «Mi NGon lə Luwə».» ⁴⁴Taa baw kaya je ki bəi-de kagi-dəsi ti nā ti sie ka kin ka taji-e kae ti wa kin tō.

Koy Jəju

(Mk 15.33-39; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

⁴⁵Ilə ngire kadi ti ki a jam dō bē ti, lo ndul dōnangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo solō. ⁴⁶Dō kadi ti ki mitə, Jəju nqo ki ndune ki bō ə nā: «Eli, Eli, lama sabatani?» Kor me nā: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kō ə⁴⁷?» ⁴⁷Dije madi dan njé ti ki ai nqo, ooi ndue, ningə əli əi nā: «Oi dəw ka yə a bər Eli!» ⁴⁸Ningə kalangi ba, dəw kare dande ti, ay ngōdi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay. ⁴⁹Nə ndəge je əli əi nā: «Hngəm adi j-o se Eli a re aje wa?» ⁵⁰Lo kin ti nqo be, Jəju təl nqo ki ndune ki bō bəy, ningə kəəe tēē. ⁵¹Ba go ti, kibi gangi lo ki a me kəy ti lə Luwə, təl dana joo, i taa nu biti re nangi. Dōnangi yəki, taa mbal je ka taji dana tō. ⁵²Ta dō badi je tēēi, adi dije ngay ki adi mede Luwə ii taa lo koy ti. ⁵³Go ti gogi, loki Jəju tēē lo koy ti bə, dije ka kin awi me bē ti ki Jorijaləm ki e bē bo ki ay njay. Dije ngay ooi-de ki kəmde. ⁵⁴Loki ki bo ki dō buti asigar je ti ki bō əi ki asigar je ki njé ngəm Jəju ki əi sie ooi dōnangi ki yəki, ki ne ki ra ne kin bə, bəl təl-de adi əli əi nā: «Təki rōjeti, dəw kin e NGon lə Luwə.»

Dibi Jəju

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁵⁵Dəne je ngay ai nqo, ai say, indəi kəmde a ooi ne je ki isi rai ne. Əi dəne je ki uni go Jəju Galile ti nu, mba kadi rai sie. ⁵⁶Dande ti, Mari ki Magidala e nqo nim, Mari ki kō Jaki əi Jisəpi nim e nqo, taa kō ngan lə Jəbədə ka e nqo nim tō. ⁵⁷Loki kadi aw tə ur, dīngəm ki nje ne kingə kare ki Arimate ti, ki tōe nā Jisəpi i nqo re. E ka e dəw ki təl rōne nje ndo ti lə Jəju tō. ⁵⁸Jisəpi aw rō *Pilati ti dāje nin Jəju, ə Pilati adi ndune kadi adi-e. ⁵⁹Jisəpi un nin Jəju, dole ki ta kibi ki sigi, ⁶⁰bə ile me bē nin ti ki adi uri me mbal ti bəsi ne bəy mbata ləne wa, ningə nduguru mbal ki bō ilə ta ti, ə ətī aw. ⁶¹Loe ti kin, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungi əi nqo, isi nangi sobi nqo badi.

Asigar je ngəmi ta badi Jəju

⁶²Lo ti go ti, ki e ndo ki re go ndo kində dō ne je dana mba ndo taa kəə ti bə, njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je awi naa ti bē lə *Pilati, ⁶³əli-e əi nā: «Dəw ki bō ləje, meje ole dō ti təkī ndo ki nje ngom dəwe kin əl, dōkagilo ti ki a-n ki dōne taa bəy əl ə nā: «NDō ki kō mitə lə ndo koy m bə, m-a m-i taa lo koy ti.» ⁶⁴Ə adi ndui adi dije ngəmi dō badi bitī ndo ki kō mitə, nā tə njé ndo je lie rəi bōgi nine, ə təli əli əi nā: «I lo koy ti.» Lo kin ti, a rai kadi ta ngom kin a itə ki kəte bəy.» ⁶⁵Ə Pilati əl-de ə nā: «Asigar je ki kadi ngəmi ta lo ə ai am, ə awi səde adi ngəmi dō badi təkī iğei.» ⁶⁶Lo kin ti, awi dō badi ti, tiyēi tae, ningə indəi asigar je kadi ngəmi tae.

28

Jəju i lo koy ti

(Mk 16.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹Go ndo taa kəə ti, adi e ndo dimasi ki gin lo, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungi awi kadi n-ooi dō badi. ²Lo kin ti nqo be, dōnangi yəki yəki ki əti bəl ngay, tado malayka kare re nduguru mbal ta badi ti kō, bə təl isi dō ti. ³Rōe unji tə kadi be, taa kibi ki rōe ti nda tə buy be tō. ⁴Loki asigar je ki njé ngəm dō badi ooi-e, bəl təl-de adi təli toi tə nin je be. ⁵Nə malayka un ta əl dāne je ə nā: «Səi, ibəli al, tado m-gər kadi isi sangi Jəju ki dije bəi-e kagi-dəsi ti. ⁶E goto ne, i taa lo koy ti təkī e wa əl-n. Irəi oi lo ki to ti ə to kare kin. ⁷Ningə kadi awi law əli njé ndo

je lie tæki “i taa dan njé koy je ti, 6a aw kadi a nginæ sæsi Galile ti. Lo kin æ a oi-e ti.” E kin æ e ta ki kadi m-æl sæsi.»

⁸Dæne je ɔti ta ɓadi ti ki ngodi njade ti, ɓal ra-de, næ rɔde næl-de ngay. Awi ɔri poy nɛ ki ra nɛ kin adi njé ndo je lie ooi. ⁹NDæy ba go ti, Jæju aw ingæ-de, æl-de æ næ: «M-uwæ jisil!» Ningæ æi je ɔti ki rɔ Jæju ti, uwæi njæe, ɔsi mækæside nangi nɔe ti. ¹⁰Æ Jæju æl-de æ næ: «tɓali al; æ awi æli ngakom je kadi awi Galile ti. Lo kin æ a ooi-mi ti.»

Ta je ki tɛɛ ta asigar je ti

¹¹Loki dæne je njiyæi dɔ ræbi ti isi awi, asigar je madi ki dan njé ngæm dɔ ɓadi ti, awi me ɓe bo ti, æli njé kun dɔ njé kijæ nɛ mæsi kadi-kare je nɛ je pæti ki ra nɛ kin adi ooi. ¹²Be æ, njé kun dɔ njé kijæ nɛ mæsi kadi-kare je kawinaa ki ngatɔgi je læ *Jipi je, uni ndude. ʔa go kun-ndu ti, adi asigar je la ngay, ¹³æ æli-de æi næ: «Ta ki kadi æli æ to kin: æli æi næ: “Njé ndo je lie æ ræi ɓogi nine kondo, loki j-isi ji to ɓi.” ¹⁴Æ re ta kin ɔsi mbi njé kɔɓe ki bo ti æ, je wa j-a gær lo ta ki kadi j-æl-e kadi j-ɔr-n ta dɔsi ti.» ¹⁵Be æ, asigar je taai la ka kin, ɓa rai ki go ndu ti ki adi-de. E be æ, ta kæ næ njé ndo je ɓogi nin Jæju kin, isi njiyæ-n dan Jipi je ti bitɔ bone.

Jæju ilæ njé ndo je læne

¹⁶*Njé ndo je ki dɔgi gide kare awi Galile, dɔ mbal ti ki Jæju æl-de kadi awi ti. ¹⁷Loki awi æ ooi-e ningæ, ɔsi mækæside nangi nɔe ti, næ ki madi je ɓadi kadi e Jæju. ¹⁸Æ Jæju ɔti ɓasi ki rɔde ti, æl-de ta je kin æ næ: «Luwæ adi-m tɔgi je pæti me dɔræ ti, ki dɔ dɔnangi ti. ¹⁹Awi ki rɔ gin dije ti ki dɔnangi ti ne pæti, itæli-de njé ndo je ti læm, irai-de batæm me tɔ Baw ti, ki NGon ti, ki NDil Luwæ ti[☆]. ²⁰Ningæ indoi-de kadi ngæmi go nɛ je pæti ki m-dæji sæsi kadi irai. NGa ningæ, mi, m-a mi sæsi naa ti ki ndo je pæti, bitɔ dɔbæy ndo ti.»

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Marki ndangi

Ta ki do Poy ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Marki ndangi, e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji la Jəju Kirisi ki ndangi so. Adi e Matiye, Marki, Luki, ki Ja. Dande ti ki so kin, Marki a nje ndange ndangi adi goji. Taa, go ndər gine ti 6a, taji kadi Marki a ndange a e kəte to.

Təki j-o-n təe do ti, e Marki ki ngon la Mari ki noji Barnabasi (Knjk 12.12; 13.5; Kolosi je 4.10) a e nje ndangi Poy Ta ki Maji kin.

Lo kilə ngirə ta ti wa 6əy, Marki taji Jəju tə «NGon Luwə». Nə Jəju ndigi kadi to kin to lo 6əyo ti biti kagi-dəsi ti 6əy taa kadi dije gəri. A gəri təkı nje kun do 6uti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy kin be.

Kəte taa kadi Jəju, NGon Luwə re, maji kadi dəw madi re nɔe ti ra rəbi lie. E be a Ja Batisi re ra-n rəbi la Jəju, ningə ra-e-n batəm to (1.2-11).

Go na ti ki su na Jəju dilə lo ti, go batəm ti ki Ja Batisi ra-e, Jəju ilə ngirə kilə ləne ki taga ta kəm dije ti. Lo kin ti, Marki taji təgi kəbe ki Jəju aw-n, ki go rəbi 6ar ki 6ar dije kadi uni goe, ki go rəbi nɛ ndo ki ndo kosi je, ki go rəbi nɛ kəji je ki əti 6əl, ki nga ki nga njé moy je (1.14-8.30).

Go ti, Marki taji Jəju ki un rəbi ki Jorijaləm, lo kə ti, ki lo koy ti, ki lo kɪ lo koy ti (8.31-10.52). Nja mitə, Jəju əl njé ndo je ləne ta do koy ti ki n-a n-oy, nə gəri me ta lie al. Taa, dəkagilo je pəti, əl ta sɔbi-n dɔne tə «NGon dəw», nə dije gəri-e al to.

Jəju ur Jorijaləm ki kəsi-gon, nə ingə ndor ki rə njé kun do Jipi je ti, loki tuwə njé ra gati je me kəy ti la Luwə kə. Ningə lo kin ti, e ta rəbi ki Jəju ingə kadi ndo-n dəbəy nɛ ndo njé ndor-e je, ki kosi je, ki njé ndo je ləne (11-13). Bəy to, Marki taji ndo ki dəbəy ti ki joo ki e dəbəy ndo la Jəju. Me ndo ti ki dəbəy ti ki joo kin a j-ingə nɛ kuso ki dəbəy ti ki Jəju uso ki njé ndo je ləne, ki ta ki əl ki Luwə Jətisəmane ti, ki kuwə ki uwəi-e, ki gangi ki

gangi ta koy do ti, ki 6ə ki 6əi-e kagi-dəsi ti, ki kilə ki iləi-e 6e nin ti (14-15).

Go ti, lo təl tae ti, Jəju i lo koy ti ndo ki kə mitə la ndo koye, adi dane je ki awi do 6adi ti, ingəi 6e nin to kare. Be a, dane je ayi-naa kadi awi ərı poye njé ndo je lie adi-de ooi (16.1-8).

Ningə se, loki i itidə Poy Ta ki Maji la Jəju Kirisi ki Marki ndangi kin ilə nangi a, igər maji təkı Jəju e «NGon Luwə» ki rəjeti wa wa? Se igər təkı nje kun do 6uti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy be to wa?

Ja ki nje ra dije batəm

(Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Ja 1.19-28)

¹ Poy Ta ki Maji ki ɔji do Jəju Kirisi, ki NGon la Luwə, a kulə ngire to kin. ² Ndangi me makitibi ti la nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«Mi Luwə m-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte nɔi ti,

Kadi ra go rəbi nɔi ti.

³ Ndu dəw madi 6a dilə lo ti a nə:

Irai go rəbi la Bəbel!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»[☆]

⁴ Ja Batisi tɛɛ ilə mbe dilə lo ti a nə: «iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.» ⁵ Dije pəti ki dənangi Jude ti ki 6e bo Jorijaləm ti, rəi rə Ja ti, tori ndude do majal je ti lade, adi Ja ra-de batəm me ba Jurde ti.

⁶ Kibi ki Ja ilə rəne ti, e ki ra ki bi jambal, ningə do mene ki nda to. Nɛ kusoe e gɪbiri je ki taji je par. ⁷ Ja əl kosi dije a nə: «Dəw madi ki nje təgi ki əti 6əl, ki itə-m say, a re gom ti nɔɔ. E dəw ki kilə sa lie ka m-asi kilə dəm nangi tuti al. ⁸ Mi, m-ra səi batəm me man ti, nə e, a ra səi batəm, me NDil Luwə ti.»

Ja ra batəm Jəju

(Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Ja 1.29-34)

⁹ Dəkagiloe ti kin, Jəju i Najarəti ti, ki e ngon 6ekə ki Galile ti, re adi Ja ra-e batəm, me ba Jurde ti. ¹⁰ Loki Jəju isi tɛɛ me man ti, oo dərə tɛɛ tane, ningə oo NDil Luwə, risi tə də dum be re isi dɔe ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi tɛɛ dərə ti, a nə: «I NGonm ki nje ndigi ləm, ki i nɛ rənəl ləm ki bo ngay»[☆].

¹² Kalangi ba go ti, NDil Luwə ɔsi Jəju aw sie dilə lo ti. ¹³ Jəju ra ndo dəsə dilə lo ti.

*Satə re rəe ti, na-e. Jəju e naa ti ki da je ki wale, malayka je rai sie.

Jəju lə mbə Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.12-17; Lk 4.14-15)

¹⁴Go kuwə ti ki uwəi Jə dangay ti, Jəju aw Galile ti, ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə ə nā: ¹⁵«Dokagilo ki Luwə oji ka re nga, ningə kəbe lə Luwə ka, e bəsi rəsi ti tə. İyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, ə adi mesı Poy Ta ki Maji.»

Dije ki dəsəy ki Jəju bər-de
(Mt 4.18-22; Lk 5.1-11)

¹⁶NDə kare, Jəju a də kadi ba bo ti ki Galile ningə, oo Simo əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti. ¹⁷Jəju əl-de ə nā: «İrəi gom ti adi m-ndo səsi, kadi itəli njé ndo dije kadi ingəi kaji.» ¹⁸Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie. ¹⁹Jəju oti ndəy kəte ningə, oo Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbədə, isi me to ti, isi rai go bandi je ləde. ²⁰Kalangi ba, Jəju bər-de, ningə iyəi bawde Jəbədə ki njé ra sie kilə je, me to ti, ə awi ki Jəju.

Jəju aji dəw ki ndil ki majal ra-e
(Lk 4.31-37)

²¹Jəju əi ki njé ndo je ləne awi Kapərnayim ti. Jəju ur kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki ndo taa kəə ləde, ningə ilə ngirə ndo nē. ²²Nē ndo lie, əti dije ki isi ooi dəe bəl ki dum, mbata ndo nē ki təgi ki ingə rə Luwə ti, bi ndo nē tə njé ndo ndu-kun je al. ²³Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde nōo, nō ki ndune ki bo ə nā: ²⁴«Jəju ki Najarəti, ri ə, ige rəje ti ə? İre mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: i ki Kay njay lə Luwə.» ²⁵Jəju ndangi ndil ki majal ki təgine ə nā: «Uti tai, ə itēē kə rə dıngəm ti kam.» ²⁶Lo kin ti, ndil ki majal, ndaji dıngəm rururu, ki təgine, ningə tēē rəe ti ki nō tane ti. ²⁷Nē kin əti dije bəl, adi daji-naa ta dande ti əi nā: «Ri ə ra nē be ə? Oı nē ndo ki sigi, ki aw ki təgine ngay kin! Ningə, ndil je ki majal ka, ilə-de gin təgine ti, adi təli rəde go ndue ti bəy tə.» ²⁸E be ə, dije sanəi-naa ki təba lə Jəju, dənangi ki Galile ti kalangi ba.

Jəju adi rə nga njé moy je ngay
(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)

²⁹Loki tēēi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ka kin ningə, Jəju əi ki Jaki nim, Jə nim, awi me kəy ti lə Simo əi ki Andire. ³⁰Məm Simo ki dāne, rəe o por rigi rigi, adi to nangi. Be ə, loki Jəju ur me kəy ti ningə, kalangi ba, əli-e ta rə to lie. ³¹Jəju re rəe ti, uwə jie, un-e ki taa, ningə, rəe ki kəte tıngə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rə nga. Go ti, ra nē kuso adi-de.

³²Loki lo səl, go kadi kur ti, dije rəi ki njé moy je, ki dije pəti ki ndil je ki majal, rai-de, rə Jəju ti. ³³Dije pəti ki me bə bo ti kawi-naa ki ta kəy ti, ta kəy ti. ³⁴Jəju adi rə nga, njé moy je ki dangi dangi, taa tuwə ndil je ki majal dəde ti kə tə. Ningə, adi ta rəbi, ndil je ki majal kadi əli ta al, tado gəri-e bəti.

Jəju ilə mbə Poy Ta ki Maji Galile ti
(Lk 4.42-44)

³⁵Ta gin lo ti, loki lo tıjə al bəy, Jəju i taa, tēē me kəy ti aw dilə lo ti, ningə loe ti nōo, ilə ngirə kəl ta ki Bawne. ³⁶Simo əi ki ndəgi dije ki əi sie, awi sangi Jəju. ³⁷Loki ingəi-e ningə, əli-e əi nā: «Dije pəti a sangi-ni.» ³⁸Ə Jəju əl-de ə nā: «Adi j-awi ngan bə je ti, ki kadi ti kin ngata, tado, səbi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji nu tə. MBata, m-re kadi m-ra kilə kin.» ³⁹E be ə, Jəju njiyə dənangi Galile ti ba pəti, ilə mbə Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ningə tuwə ndil je ki majal tə.

Jəju nga nje banji
(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰Nje banji oti re rə Jəju ti, əsi məkəsine nangi nōe ti, ningə nō dəe ti ə nā: «Re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ⁴¹Jəju oo kəm-to-ndoo lie, adi ilə jine əde-n, ningə, əl-e ə nā: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» ⁴²Ta naa ti nōo banji lie ur, adi rəe nga. ⁴³Ningə kəte bəy taa kadi Jəju iye adi aw, ndəje ki təgine ngay, ⁴⁴ə əl-e ə nā: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw oji rəi nje kijə nē məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki ndu-kun lə *Moji daji. İra be mba kadi gəri təkı banji ləi ur adi ingə rə nga.» ⁴⁵Nə loki dıngəm ka kin oti aw ningə, ilə mbə də nē ti ki Jəju ra sie kin, adi dije pəti ooi. Nē kin ra adi Jəju asi kadi ur me bə bo ti ki rangi, ta kəm dije ti ja ja al ngata. Be ə, isi gidi bə ti, dilə lo ti, ningə dije i ki lo je ki dangi dangi, rəi rəe ti.

* 1:44 ki go jıbəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo nē ra je ti ki bə tə Luwə al. ✨ 1:44 Ləbətiki 14.2-32

2

Jəju adi rəŋa dəw ki rəe oy njururu
(Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

¹ NDōŋŋay al go ti, Jəju təl aw Kapərnayim ti. Dije gəri kadi e me kəy ti nqo. ² Dije kawi-naaŋŋay, adi lo ibə-de ndingŋi ndingŋi, lo ki kadi dəw ilə njane ti ka goto, bitŋi ki ta kəy ti taga. Lo kin ti, Jəju ndo-de Poy Ta ki Maji lə Luwə. ³ Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu rai sie rə Jəju ti. Dingəm je sə, ə oti-e. ⁴ Lo kadi awi sie, iləi-e nq Jəju ti goto, mbata, dije ibəi lo ndingŋi ndingŋi. E be ə, ali taa, ndui dō kəy*, sɔbi dō lo ki Jəju e ti, ningə ki bole ka kin ə, iləi nje møy ki nq kotŋi njé møy je, ki dɔɔi kulə ti, nq Jəju ti. ⁵ Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, majal je ləi e ki kiyə go kə.» ⁶ Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nq je isi me kəy ti nqo, isi məri ta əi nə: ⁷ «Ra ban ə dəwe kam, əl ta be ə? Əl ta ki mal dō Luwə ti. Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal lə dije kə, dəw ki rangi goto.» ⁸ Ta naa ti nqo, Jəju gar mar ta je ləde kin, adi əl-de ə nə: «Ra ban isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə? ⁹ Kəl nje rə koy njururu kə nə: “Majal je ləi e ki kiyə go kə” baŋŋaŋŋay al ə se, kəl-e kə nə: “I taa, un tuwə ləi, əŋjiya,” əŋŋaŋŋay al ə? ¹⁰ Re e be ba, m-a m-ɔji sɔi təkŋi mi NGon Dəw, m-aw ki tɔgi dɔnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: ¹¹ «I taa, un tuwə ləi, ə aw be.» ¹² Ba dingəm i taa ta naa ti nqo, un tuwə ləne, ə tɛɛ ta kəm dije ti aw. Bəl ra dije pəti, adi iləi tɔji dō Luwə ti əi nə: «Jagi, j-o nq ki be kin kəte al bəy!»

Jəju ɓar Ləbi
(Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

¹³ Jəju təl aw kadi ba bo ti gogi. Dije pəti rai rəe ti, ningə ndo-de nq. ¹⁴ Loki Jəju isi də ningə, oo *Ləbi kiŋŋon lə Alpe, isi me kəy taa la-mbə ti. Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ningə Ləbi i taa, un go Jəju. ¹⁵ Go ti, Jəju isi ta nq kuso ti me kəy ti lə Ləbi. *Njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, ŋay, isi naa ti ki Jəju ki njé ndo je lie ta nq kuso ti, mbata ko dije ki be kin ŋay əŋjiyɔi goe ti, muki muki. ¹⁶ Loki njé ndo ndu-kun je ki me buti ti lə *Parisi je ooi Jəju isi uso nq ki njé taa la-mbə

je ki njé ra majal je ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Tə, Basi isi uso nq ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je a?» ¹⁷ Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé møy je ə a sangi dəw ki nje ra møy, ɓi e njé rəŋa je ə a sangi dəw ki nje ra møy, al. Ningə, m-re mba ɓar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo.»

Kəl ta ki Luwə ki kiyə ta nq kuso
(Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

¹⁸ NDōŋŋay kare njé ndo je lə Jə Batisi əi ki *Parisi je iyəi ta nq kuso. Dəkagilo ti kin ə dije rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: «Ra ban ə njé ndo je lə Jə əi ki njé ndo je lə Parisi je, isi iyəi ta nq kuso, ə yəi je, rai al ə?» ¹⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi e go rəbe ti kadi dije ki ɓari-de lo nq kuso taa-naa ti, a iyəi ta nq kuso dəkagilo ti ki nje taa dāne isi-n səde naa ti a? Jagi dəkagilo ti ki nje taa dāne isi-n səde naa ti, a asi kiyə ta nq kuso, al. ²⁰ NDō je a rai nqo kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagilo ti kin ə a iyəi ta nq kuso. ²¹ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin, a i ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo ita ki kəte bəy. ²² Taa, dəw a un kasi kandi nju ki i al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tɔ. Re e be ningə, loki kasi a i ɓa, mbu nda je a ndui. Ningə mbu nda je ki kasi kandi nju je pəti a tali nq ki tuji kə. Be ə, re kasi kandi nju i al bəy ɓa, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.»

Ta lə Jəju dō ndo ta kəɔ ti
(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)

²³ Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndo taa kəɔ ti lə *Jipi je. *Njé ndo je lie ki əi sie, gangi dō ko je dōŋjiyɔi ti usoi. ²⁴ Ningə *Parisi je əli Jəju əi nə: «O nq ki to kin: njé ndo je ləi rai nq ki kadi dəw ra ndo taa kəɔ ti al.» ²⁵ Jəju əl-de ə nə: «Tidəi nq kiŋŋar *Dabidi ra loki nqŋa səde, ə ɓo ra-de ki dije ki goe ti kin ndo kare al bitŋi a? ²⁶ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, dəkagilo ti ki Abiyatar ə e nje kijə nq məsi kadi-kare ki bo. Dabidi un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti, ki njé kijə nq məsi kadi-kare par ə sɔbi dode kadi usoi, uso, ə adi dije ki gone ti usoi tɔ.» ²⁷ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Luwə ɔr ndo ta kəɔ ində ta dangi mba maji lə dəw, ɓi ra dəw mbata ndo ta kəɔ al. ²⁸ E be ə, mi *NGon dəw, ndo taa kəɔ wa ka m-aw ki tɔgi dō ti.»

* 2.4 kəy ki əli ta dō ti e kəy ki rai adi dōe lay. E kuji ra kəy ki dɔnangi Paləsitin ti.

3

Jəju adi ro nga dingəm ki jie oy njururu
(Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)

¹ Jəju təl aw kəy kaw-naa ti gogi bəy. Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nqo. ² Dije isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin ro nga ndo ta kəə ti wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-indəi ta dœ ti. ³ Jəju əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa ire dana ne, ta kəm dije ti pəti.» ⁴ Ningə Jəju təl daji ndəgi dije ə nə: «Ri ə maji mba kadi dəw ra ndo ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi dəw ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iye adi tuji kə ə?» Lo to jiji, dəw kare ka əl ta al. ⁵ Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ki wongi, mee tinge dode ti ngay mbata me nga ləde. Ningə əl dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Dingəm surə jine ningə, jie təl to maji kare. ⁶ Ə loki *Parisi je tēgi taga ba, awi kalangi ba ingəi njé ki gin *Erodi ti əli-naa səde ta ki dō Jəju ti kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Kosi dije rəi ro Jəju ti
(Mt 4.25; 12.15-16; Lk 6.17-19)

⁷ Jəju əti aw ki njé ndo je ləne ta ba Galile ti. Ningə kosi dije ngay rəi goe ti. Kosi dije ka kin i donangi Galile ti je, donangi Jude ti je, ⁸ be bo Jorijaləm ti je, donangi Idume ti je, donangi ki gidi ba Jurde ti je, taa dije ki isi gəi gidi be bo ki Tir ki Sidō ba pəti ka rəi goe ti to. Kosi dije kin rəi ro Jəju ti, mbata oy poy ne je ki ra. ⁹ Jəju əl njé ndo je ləne kadi indəi do to madi dana dangi adi-ne, mba kadi kosi dije mborəi-ne al. ¹⁰ Təki rəjeti, Jəju adi ro nga dije ngay, adi dije pəti ki awi ki moy rəde ti, nagi rəde mba kadi n-odi rəe. ¹¹ Loki dije ki ndil je ki majal uwəi-de gin tōgide ti ooi-e ningə, əsi məkəsəde nangi nqə ti, uni ndude ki taa nqə əi nə: «I Ngon lə Luwə!» ¹² Nə, ndəji-de ki tōgine kadi rai adi dəw gər-ne al.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dōgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

¹³ Go ne je ti kin, Jəju aw dō mbal ti, 6ar njé ki ge-de, ningə rəi rəe ti. ¹⁴ MBQ dije ti ki 6ar-de kin ə Jəju mbəti njé ndo je ləne

ki dōgi gide e joo ki kadi əi sie naa ti ki dōkagilo je pəti. Əi sie naa ti, mba kadi ilə-de adi awi iləi mbə Poy Ta ki Maji. ¹⁵ Taa awi ki tōgi kadi tuwəi ndil je ki majal to. ¹⁶ To dije ki dōgi gide e joo ki Jəju mbəti-de ə to kin: Simo, ki Jəju ində tōe nə Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngon lə Jəbəde əi ki ngokone Ja, ki Jəju 6ar-de joo pu nə Bowanərjəsi, ki kər me nə «ngan lə ndangindi*», ¹⁸ ki Andire, ki Pilipi, ki Batiləmi, ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki ki ngon lə Alpe, ki Tade, ki Simo ki e mbō njé ro mbata kingə dō lə be ləde ti, ¹⁹ taa Judasi Isikariyoti ki nje kun dō Jəju to.

Jəju ki nojine je

²⁰ Jəju aw be ningə, kosi dije rəi uti kəm lo ka ka bəy, adi lo kadi əi ki njé ndo je ləne ingəi dōkagilo kadi usoi ne ka goto. ²¹ Loki noje je ooi poy ta kin ningə, rəi mba kadi n-əri-e n-awi sie be, tado əli əi nə: «Dœ isi dana al.»

(Mt 12.24-29; Lk 11.15-22)

²² Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki i Jorijaləm ti əli əi nə: «Bəljəbul isi mee ti. Ningə e ki tōgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.» ²³ Be ə Jəju 6ar-de ki rəne ti ningə, or-de gin ne je me kuji ta je ti ə nə: «Oi kadi *Satə a tuwə dije lə Satə ban? ²⁴ Kin ə, dije ki me bəko ti ki kare ba, təli dō-naa ti rəi-naa ə, bəko kin a a taa al. ²⁵ Loki dije ki me kəy ti ki kare ba təli dō-naa ti, rəi-naa, me kəye kin a ra tōgi kaw kəte al. ²⁶ Re Satə ə wa adi dije lie təli dō-naa ti ki ro, adi gangi-naa dana joo ə, kōbe lie a ra tōgi kaw ki kəte al, gine a gangi. ²⁷ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, kin ə re dəw uwə dəw ki nje tōgi dō-e kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki dō-e ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie təki mene ge. ²⁸ M-əl səsi təki rəjeti: Majal je pəti ki dije rai, se ne taji je pəti ki a tēg tade ti ki dō Luwə ti, Luwə a iye goe kə adi-de. ²⁹ Nə re dəw əl ta ki mal dō NDil Luwə ti ningə, Luwə a iye go kə ade al ratata. Dəw kin a oti kəy majal ləne kin ki nqne ti.» ³⁰ Jəju əl-de ta kin be mbata njé ndo ndu-kun je əli əi nə: «Aw ki ndil ki majal rəne ti.»

Kə Jəju ki ngakqə je ki rəjeti
(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)

* 3:17 Bowanərjəsi (ngan lə ndangindi) e to ki Jəju ində dō Jaki əi ki Ja. Dəw gər ne ki ində-n to kin dode ti al, nə dije madi ndəri gine ningə əli əi nə Jəju 6ar-de ngan lə ndangindi mbata əi dije ki ne ra ki ki tōgi to məside ti.

³¹ Kō Jəju ki ngakōe je rai ai taga, ningə iləi dəw kare kadi ɓar-e adi-de. ³² Kosi dije ngay gəi gide wuki. Loki rai əli-e əi nā: «O kōi je, ki ngakōi je ai taga nqo, a sangi-ni.» ³³ Ningə Jəju təl əl-de ə nā: «Nā je ə əi kom je ki ngakom je ə?» ³⁴ Ba gō dije ki isi gəi dōe wuki ka kin, ningə əl ə nā: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ³⁵ Tado dəw ki nje ra ndigi lə Luwə ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

4

*Kuji ta ki dō nje dibi nē ti
(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)*

¹ Jəju ilə ngirə kadi ndo dije nē kadi ba bo ti ɓəy. Kosi dije ngay kawī-naa gəi gide, adi aw, al isi me to ti, nangi dō ba ti. Kosi dije ai ngangi ba ti ne, təli kəmdə ki dōe ti. ² Jəju ndo-de nē je ngay me kuji ta je ti. Me nē ndo ti lie, əl-de ə nā: ³ «Nje ndor kare aw kadi dibi nē, ⁴ ningə dōkagilo ti ki a ilə ko, kə ko je madi tosi ngangi rəbi ti adi yəl je rai ɔi maki. ⁵ Kə ko je ki nungi tosi dōnangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dōnangi asi tam iləi ngirade ti goto. Nə ke ə tōgi kalangi ba, tado ngirade to tane. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, ɓa go ti, tuti kurim, tado ngirade aw nangi boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tōgi ndəmi-de mbəl, lo kadi andi goto. ⁸ Nə kə ko je madi tosi dōnangi ti ki maji. Be ə, tōgi kalangi ba, adi andi. Ki nā je andi asi kuti mitə, njə ki nungi andi asi kuti mehe, taa njə ki nungi ɓəy andi asi ɓu kare tə.» ⁹ Go ti ningə, Jəju əl-de ə nā: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dō ta ɓa, kadi oo dō ta kin maji!»

*MBa ri ə Jəju ndo nē ki kuji ta je ə?
(Mt 13.10-15; Lk 8.9-10)*

¹⁰ Loki kosi dije awi ningə, njə ki njə nay sie, ki njə ndo je lie ki dōgi gide e joo, daji-e kadi ɔr-de gɪn kuji ta je ki ndo-n nē kadi ngari. ¹¹ Ə əl-de ə nā: «Səi, Luwə tēē ki dō nē ki to lo ɓoyo ti ki ɔji dō kōfə lie adi səsi. Nə ndəgi dije ki ai taga, ingəi nē ndo je pəti ki kuji ta. ¹² E be mba kadi, “Re gōi lo maji ka ooi nē al nim, Re ooi dō ta maji ka gəri me al nim, Tado re gəri me ningə, A təli rōde go Luwə ti kadi Luwə iyə go majal je ləde kə.”»

*Jəju ɔr me kuji ta ki ɔji dō nje dibi ko
(Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)*

¹³ Jəju əl-de ə nā: «İgəri me kuji ta kin al a? A re igəri me kuji ta kin al ə a rai ban ə a igəri ndəge je ə?» ¹⁴ Nje kilə ko, nē kilə lie e Poy Ta ki Maji lə Luwə. ¹⁵ Kə ko ki tosi ngangi rəbi ti, ɔji dō dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə *Satə re ɔr ta ki ooi ka kin mede ti kalangi ba kə. ¹⁶ NGa ningə, əi je ki tosi dōnangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ningə, taai langisi ba ki rənəl, ¹⁷ nə ta kin, ilə ngirəne mede ti al. Əi dije ki njə kuwə ki ta lə Luwə dōkagilo ki nday be par. Dōkagilo ki kō je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ɓa, iyəi kadi-me ləde kə kalangi ba. ¹⁸ Kə ko ki tosi dan kon je ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, ¹⁹ nə me ka sururu dō nē je ti ki dōnangi ti, ki ra ta nē maji je ki dōnangi ti, taa ɓo nē je ki rangi ki dangi dangi, uti dō ta ki ooi, adi lo kadi andi goto. ²⁰ Ningə, ndəgi kə ko je ki tosi dōnangi ki maji ti, ɔji dō dije ki ooi Poy Ta ki Maji, ningə taai mede ti, ə tēēi ki kandidate tə. Ki madi je andi kuti mitə je, kuti mehe je, ki ɓu kare je.

*Kuji ta ki ɔji dō lambi
(Lk 8.16-18)*

²¹ Ningə Jəju təl əl-de ɓəy ə nā: «Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo dō ti, ə se ində gɪn tirə ti a? A ində dō nē ti taa. ²² Nē je pəti ki e ki ra gidi ngay ti, a to taga ta kəm dije, ə nē je ki e ki ra lo ɓoyo ti, a to ki taga pay tə. ²³ Re dəw aw ki mbine mba koo-n dō ta ningə, kadi oo maji.» ²⁴ Jəju təl əl-de ɓəy ə nā: «Maji kadi uri mbisi maji oi dō ta, ɓi oy ki nqo be al. Ba kadi igəri təkī go rəbi ki igangii ta dō dije kin ə Luwə a gangi-n ta dōsi ti tə. Ningə ta ki gangi ki dōsi ti a itə e ki səi igangi dōde ti kin ɓəy. ²⁵ Be ə, dəw ki aw ki nē jine ti, a adi-e dō ti ɓəy. Nə dəw ki nē lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa ɓəy.»

Kuji ta ki ɔji dō kandi nē ki dibi

²⁶ Jəju təl əl-de ɓəy ə nā: «Kōfə lə Luwə to tə dəw ki aw dibi nē me ndor ti ləne be. ²⁷ Go nē dibi ti kin, re nje ndor to ɓi ə se, to ɓi al ka, kondo ki kada, nē ki dibi, ibə ə isi tōgi to, ki kanji kadi nje dibe gər-n rəbi ki isi tōgi-n. ²⁸ Nangi wa ki dōrəne, ra adi ko ibə ə tōgi, kade tēē, ningə go ti gōgi, ɔr done, ə andi.

²⁹ Ningə dokagilo ki do ko kər asi lo kijə ti, dəw re ijə ko tado nayə asi[☆].»

Kuji ta ki do ka kagi ti ki bari-e mutadi
(Mt 13.31-32; Lk 13.18-19)

³⁰ Jəju əl-de bəy ə nə: «Ri ə j-a j-uni kadi j-əjii kəbe lə Luwə ə? Ə se kuji ta ki ban ə j-a j-un kadi j-əl-n ta ki do ti ə? ³¹ Kəbe lə Luwə to tə kandi ne ki bari-e mutadi kin be. E kandi ne ki du itə kandi ne je pəti ki dəw isi dibi donangi ti ne. ³² Loki dəw dibe ningə, tugi ə təl kagi tay ki bo, itə ndəgi kagi tay je pəti. Bajie je ki toi, boyi ngay, kadi yəl je uwəi lo kisi do ti.» ³³ Ki kuji ta je ngay ki toi be, ki dije asi kadi gari, ə Jəju ndo-n-de ta lə Luwə. ³⁴ Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. Ningə dokagilo ki nayi ki njé ndo je ləne wa par ba, ər-de me pəti.

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Lk 8.22-25)

³⁵ Me ndəe ti nqo, do ji lo səl ti ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji gangi ba, j-awi dame ti ki kare.» ³⁶ Iyəi kosi dije, ningə njé ndo je awi ki Jəju me to ti ki re e ti kate. To je ki rangi dani-e. ³⁷ Ningə, nəl ki bo ngay bə sade busi do bati. Pulum ta man ində kadi to bigim bigim adi man isi rosi to. ³⁸ Jəju lə ne gəti-n done, ə to mongi to ti, isi to bi. *Njé ndo je lie ndəli-e ki nq tade ti əi nə: «Nje ndo, j-isi j-oy be ka oo al a?» ³⁹ Jəju ndəl do bi ti, ndangi nəl, ə əl man ba ə nə: «A lo ka ti! Adi lo to jijiji!» Loe ti nqo, nəl ta kəə adi lo təl to jijiji. ⁴⁰ Ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ra ban ə iḃəli be ə? Biti bone ka adi mesi al bəy a?» ⁴¹ Bəl rade ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nq ə, nəl je ki ba je ka ooi ta lie be ə[☆]?»

5

Jəju tuwə ndil je ki majal do dingəm ti donangi Gərasa ti

(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)

¹ Jəju əi ki njé ndo je ləne tēgi gidi ba ti, donangi ti lə dije ki Gərasa ti. ² Loki Jəju i me to ti ur nangi ningə, taji naa ti nqo, dəw madi kare ki aw ki ndil ki majal rone ti, tēg do badi je ti re inge. ³ Dəw ka kin ra be do badi je ti. Re e ki kulə gindi ka, dəw kare ki asi doe lo ka ti goto. ⁴ Dəwi-e ki kulə gindi nja bay bay, taa iləi kangila gindi njae ti to. Nə gangi kulə gindi riw riw, taa təti gindi nəsi

nəsi to. Dəw ki asi kuwe gin təgine ti goto. ⁵ Dokagilo je pəti, kondə ki kada, lo njiye e do badi je ti ki dan mbal je ti ki wuy ki kur tane ti. Ningə tijə rone gangi bati bati ki gagi mbal je. ⁶ Loki oo Jəju say nu bəy ningə, ay ki ngodi re əsi məkasine nangi nqə ti. ⁷ Ningə ur kəl ki təgine ngay ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dora ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? M-uwə njai me to Luwə ti, adi-m kə al!» ⁸ Əl ta kin be tado ta ki Jəju əl-e ə nə: «I ndil ki majal, itēg ko rə dingəm ti kin.» ⁹ Jəju dəje ə nə: «Toi nə na?» E təl əl-e ə nə: «Təm nə “kosi njé rə je”, mbata ji bay ngay.» ¹⁰ Nq ki do Jəju ki nja naa ti nja naa ti kadi tuwə-de ko me be ti kin al.

¹¹ Dokagiloe ti kin, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadi mbal ti nqo. ¹² Ndil je ki majal nqi do Jəju ti əli-e əi nə: «Ituwə-je adi j-aw dan kəsongi je ti kam, j-ur mede ti.» ¹³ Jəju ndigi sade do ti, adi tēgi me dingəm ti ka kin, ə awi uri me kəsongi je ti. Taji naa ti nqo, kosi kəsongi je ki asi dibi joo kare, bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, adi ayi-naa man oyi. ¹⁴ Njé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ki me ndor je, ər poy ne ki ra ne kin dije, adi dije awi kadi n-ooi ne ki ra ne ka kin. ¹⁵ Loki dije ka kin rai tēgi rə Jəju ti ningə, ooi dingəm ki aw ki ndil je ki majal ka kin isi rəe ti. Ooi-e kadi isi ki angal ki maji, taa isi ki kibi rone ti to. Ne je kin ra adi bəl rade ngay. ¹⁶ Ningə dije ki awi lo ne je ti ki Jəju ra, ər madide je poy ne ki tēg do dingəm ti ki aw ki ndil je ki majal, ki ne ki tēg do kəsongi je ti. ¹⁷ Be ə, iləi ngirə kadi nqi do Jəju əi nə: «Njai ba, iyə donangi ləje, ə aw.» ¹⁸ Dokagilo ti ki Jəju isi al me to ti gogi ningə, dingəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal me ti ka kin dəje kadi n-aw sie. ¹⁹ Nə Jəju ədi al, ə əl-e ə nə: «Əti aw be dan noji je ti, ər-de poy ne ki Bəbe ra səi ki koo kam-to-ndoo ki əti bəl ki əji doi ti kin.» ²⁰ E be ə, dingəm ka kin əti aw donangi be bo je ti ki dōgi, ər poy ne je ki Jəju ra sie. Dije pəti ki oy ta kin, əti-de bəl.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki ta lə dənə ki nje moy məsi

(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)

²¹ Loki Jəju təl aw gidi ba ti ki to ningə, kosi dije ngay kawinaa rəe ti kadi ba ti. ²² Ningə dingəm kare ki dan njé kun do kəy kaw-naa ti lə *jipi je, ki tōe nə Jayrusi re. Loki oo

Jəju ningə, osi nangi njae ti, ²³ nō dōe ti ki man kəmne ə nā: «NGonm ki dāne ki du isi oy. Njai ba, kadi aw inda jii dōe ti adi ingə rō nga, ə oy al.» ²⁴ Jəju ətī aw sie, ningə kosi dije ngay njiyəi goe ti, mborəi-e ki yo je ki ne je.

²⁵ Dāne kare ki mōy māsī ade kō bāl dōgi gide e joo e dan kosi dije ti nōo. ²⁶ Mōy kin ade kō ngay, adi ay ngodi ngay tō go dije ti ki njē ra dije mōy, nā tuji ne kingə lāne dō ti kō kare, ningə ingə kō jide ti tē kingə yo. Mōy aw ki kate tō kaw par par, ne ki tō soti goto. ²⁷ Dāne ka kin oo ta lə Jəju. Be ə, dan kosi dije ti, re ki rəbi ki gidi Jəju ti, odi ta kibi lie. ²⁸ MBata əl mene ti ə nā: «Kin ə re ta kibi lie par ə m-odi ə, rōm a nga.» ²⁹ Ningə taji naa ti nōo par gin māsī lie gangi, adi gər me rōne ti tēki rōne nga ngata. ³⁰ Loe ti nōo, Jəju gər me angalne ti tēki tōgi tēg rōne ti. Be ə, təl kəmne gogi dan kosi je ti, dāji-de ə nā: «Nā ə odi ta kibi ləm ə?» ³¹ *Ə njē ndo je lie əli-e əi nā: «I wa igər maji kadi kosi je mborəi-ni ki yo je ki ne je, ə itəl idāji ə nā: “Nā odi-m bəy a?”» ³² Nə Jəju nay ki lo gō lo ti gə gidine kadi n-oo dāne ə wa ki ra ne kin. ³³ Bəl ra dāne ka kin ngay, adi dadi par par, mbata gər ne ki ra-e me rōe ti. Be ə, re osi nangi nja Jəju ti, əl-e ta je ki rōjeti pəti ki to mee ti. ³⁴ Nə Jəju əl-e ə nā: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya, ə kadi ingə rō nga dō mōy ti ləi.»

³⁵ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, dije madi ii me kəy ti lə Jayrusi, ki e ki bo dō kəy kaw-naa ti lə Jipi je, rəi əli Jayrusi əi nā: «NGoni oy, itapi Nje ndo, al ngata.» ³⁶ Loki Jəju oo ta kəlde be ningə, use dō ti al, ə əl ki bo ki dō kəy kaw-naa ti ə nā: «Adi bəl rai al, adi mei par!» ³⁷ Jəju ogi kadi dije awi sie, nə iyə Piyər nim, Jaki nim, Ja ki ngoko Jaki nim par ə adi awi sie. ³⁸ Loki rəi tēgi bə lə ki bo ki dō kəy kaw-naa ti ningə, Jəju oo dije ki isi singəi sokito, isi nōi je, uri wuy je. ³⁹ Jəju ur me kəy ti ningə, əl-de ə nā: «Ra ban ə dije singəi dō-naa ti sokito ki nō be ə? NGon oy al, nā to bi kare.» ⁴⁰ Dije ibəi Jəju kogii. Be ə, Jəju adi dije pəti tēg taga, ningə baw ngon nim, kō ngon nim, njē ndo je lie ki dani-e nim par ə awi sie me kəy ti ki ngon to ti. ⁴¹ Jəju uwə ji ngon, əl-e ə nā: «Talita kumi!» * Adi kər me

nā: «NGon ki dāne, m-əli m-ə nā, i taal»

⁴² Taji naa ti nōo, ngon ki dāne i taa, njiyə, tado bəle e dōgi gide e joo. Ne ki Jəju ra kin əti dije bəl ki dum. ⁴³ Lo kin ti, Jəju dāji-de kadi əli ta ne ki ra ne kin dəw madi al. Ningə, əl-de kadi adi ne kuso ngon ki dāne ka kin uso.

6

Dije ki Najarəti ti taai me Jəju al
(Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)

¹ Jəju i loe ti nōo, aw bə bo ti ki tōgi ti *, naa ti ki njē ndo je lāne. ² Loki ndo ta kəə lə *Jipi je asi ningə, Jəju ilə ngirə ndo dije ne me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Dije ngay ki oi ne ndo lie, ne ndo kin əti-de bəl, adi əli əi nā: «Dəw kam, ingə ne ndo kin ra ə? Ə nā ə ade gosi ta ki əti bəl be kin ə? Tōgi ki ra-n ne kōji je ki əti bəl be kin ingə ra ə? ³ Ma nje kijə kagi wa ka am wa? E ngon lə Mari al a? Jaki je, ki Jose je, ki Judi je, ki Simō je, əi ngakəe je al a? Taa, konane je ka isi səje ne tō al a?» Ta ki dāji kin ogi-de kadi adi mede Jəju. ⁴ Be ə, Jəju əl-de ə nā: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti bə, e me bə koje ti, ki dan noje je ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵ Lo kadi Jəju ra ne kōji ki əti bəl me bə ti ki Najarəti ti goto, nā ində jine dō njē mōy je ti ki nā je gandi gandi par, adi-de ingəi rō nga. ⁶ NDōji Jəju ngay ki mbata mbati ki mbati kadi-e mede.

Jəju ilə njē ndo je lāne ki dōgi gide e joo
(Mt 9.35; 10.1, 5-14; Lk 9.1-6)

Jəju njiyə ki ngan bə je ki gugi dō Najarəti, ndo dije ne. ⁷ Ningə, Jəju bər njē ndo je lāne ki dōgi gide e joo, ə ilə-de joo joo. Adi-de tōgi dō ndil je ti ki majal tō. ⁸ Jəju ndər mbide kadi uni ne kare mbata dō rəbi al, nā gəl kare ba par. Əl-de ə nā: «A uni ne kuso al nim, bəl al nim, taa a bigiri la me kulə dō bədisi ti al nim tō. ⁹ Həi sa njasi ti, ə awi ki kibi kare ba.» ¹⁰ Kin ə uri me kəy ti madi, ə uwə səsī rōne ti ə, isi ti ratata ndo kawsi ti. ¹¹ Ə re lo madi ti, ə dije mbati kuwəi səsī ki rōde ti, ə se mbati koo dō ta ləsi, loki isi tēgi me bə ti kin ki taga ningə, indəi bu ki njasi ti kō†, mba kadi tō tə ne ndəji ndude. ¹² *Njē ndo je awi iləi mbə Poy Ta ki Maji mba kadi dije iyəi kalde ki majal kō. ¹³ Tuwəi ndil je ki

* 5:41 Talita kumi: e ta arame ki Jipi je isi əli tō dokagilo ti lə Jəju.

* 6:1 Bə ki Jəju tōgi ti e

Najarəti, dōnangi ti ki Galile. † 6:11 Ta lə kində bu ki nja ti kō bə, igōi Mt 10.14 ki ta ki dō ti ki e gin ti nangi.

majal ngay taa uri yibi do njé moy je ti ngay adi ingəi rə nga to.

Koy Jə Batisi

(Mt 14.1-12; Lk 9.1-6)

¹⁴NGar *Erodi oo ta lə Jəju, tado toba lie asi lo je naki naki. Dije ki nā je əi nā: «Jə Batisi i taa dan njé koy je ti. Gine kin ə aw-n ki togi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.» ¹⁵Nje ki nungi əli əi nā: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti.» Njé ki nā je bəy əli əi nā: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti tə njé ki rəi kəte kin be to.» ¹⁶Loki Erodi oo ta kin ningə, əl ə nā: «E Jə ki ndo ki madi gangi doe ka ə i lo koy ti.»

¹⁷Erodi əl be, tado ndo ki adi uwəi Jə, ddoi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodidiadi, ki ne ngokqe Pilipi, ki tae nene ti, ¹⁸ə Jə əl-e ta do ti ə nā: «E go ti al kadi itaa ne ngokqi, nei ti[✱].» ¹⁹Wongi ra Erodidiadi do Jə ti ngay, adi sangi rəbi təl-e, nə asi təl-e al. ²⁰Tado Erodi bəl Jə, gər kadi e dāw ki nje ra ne ki dana, taa e dāw ki ay njay to. Be ə, Erodi ngəm-e-n maji. Loki Erodi oo ta kəl Jə ningə, ta kin uwe ki ta, nə be ka, Erodi ge koo ta kəl Jə par par. ²¹NDo ki maji ki Erodidiadi isi sangi kəte kəte ka re nga. Adi e ndo rənəl koji Erodi, ə Erodi adi rai ne kuso. Ningə ndoe ti kin, Erodi bar ki bo je ləne nim, bar njé kun do njé ro je ləne nim, taa bar njé toba je ki dənangi Galile ti to.

²²Dokagilo kuso ne ti, ngon lə Erodidiadi ki dāne, ur kəy gode ti, ndam. Ndam lə ngon ki dāne kin nəl Erodi ngay, taa nəl dije ki bar-de lo ne kuso ti ngay to, adi ngar əl ngon ki dāne ka kin ə nā: «Idəji-m ne ki mei ge par ə m-a m-adi.» ²³Erodi aw biti un ndune ki kibi rə ade ə nā: «Ne je pəti ki idəji-m, ə m-a m-adi. Re e dəbi kəbe ləm ka a ingə.»

²⁴NGon ki dāne tēg aw taga, aw dəji kone ə nā: «E ri ə kadi m-dəje ə?» Ə kqe əl-e ə nā: «Idə-je do Jə Batisi.» ²⁵NGon ki dāne təl langisi ba aw rə ngar ti əl-e ə nā: «Təki j-a-n taji-naa ti ne wa kin, kadi adi-m do Jə Batisi me supira ti.» ²⁶Me ngar tuji oji-n do ne ki ngon ki dāne dəje kin, nə lo kadi oge goto ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo ne kuso ti to kin. ²⁷Be ə, taji-naa ti noq, ngar un ndune adi asigar kare ki nje ngəm-e kadi aw kəy dangay ti gangi do Jə re-n. ²⁸Asigar aw gangi do Jə me supira ti,

re-n adi ngon ki dāne, ningə ngon ki dāne ka kin təl-n adi kone. ²⁹Loki njé ndo je lə Jə oi poye ningə, rəi uni nine awi dibi.

Jəju adi ne kuso dingəm je dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Jə 6.1-15)

³⁰Loki njé kaw kilə je təli lo kilə je ti lade ningə, kaw-i-naa rə Jəju ti, ori-e poy ne je ki rai ki ne je ki ne je ki ndoi dije adi-e oo. ³¹Kosi dije ngay awi nim, təli nim adi lo kadi njé ndo je ingəi ngon dokagilo ndi be kadi usoi ne ka goto. Be ə, Jəju əl-de ə nā: «Trəi adi j-awi lo ki dije gotoi ti mba kadi ori kəə ndəy.» ³²Be ə, ali me to ti mba kaw kəsi rəde ngərəngi, lo ki dije gotoi ti. ³³Dije ngay ooi-de lo kawde ti, ə gəri-de bəti to. Dije iij be bo je ti ki dangi dangi, ayi-naa ki njade bur bur awi kəte, lo ki Jəju ki njé ndo je isi awi ti.

³⁴Loki Jəju ur nangi me to ti ningə, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo lade, tado ai tə bati je ki nje kul-de goto be. E be ə, Jəju un dokagilo ngay ndo-n-de ne. ³⁵Loki kadi yəti rəne ki bəlme taa njé ndo je oti ki rə Jəju ti əli-e əi nā: «Lo ki j-ai me ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur to. ³⁶Maji kadi ituwə dije kam adi awi ki lo ndor je ti, ki ngan be je ti, ndogi ne kuso usoi.» ³⁷Nə Jəju təl əl-de ə nā: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ningə, njé ndo je dəji-e əi nā: «Kadi j-aw ji ndogi mapa asi silə bu joo[‡] j-adi-de usoi wa?» ³⁸Jəju təl əl-de ə nā: «Mapa ki jisi ti e ban ə? Awi dan dije ooi.» Loki awi dan dije ti, dəji ningə, təli əli-e əi nā: «Mapa e mi, ə kanji joo to.» ³⁹Jəju un ndune adi-de kadi adi dije isi nangi ki kute kute do wale ti ki mbəl. ⁴⁰Be ə, dije uwəi-naa bu bu je, kuti mi kuti mi je, ə isi nangi ki bare bare. ⁴¹Jəju oy mapa ki mi ki kanji ki joo, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi do ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti ə adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. Kanji je ki joo ka, Jəju ləbi dije pəti to. ⁴²Dije pəti usoi ne ndani maji. ⁴³Ningə, njé ndo je oyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dəgi gide e joo bəy. ⁴⁴Dije ki usoi ne kin asi dingəm je dibi mi.

Jəju njiyə do man ti

(Mt 14.22-33; Jə 6.16-21)

⁴⁵NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nqne

✱ 6:18 Ləbətiki 18.16; 20.21 ‡ 6:37 silə kare, dokagilo ti lə Jəju, e la ki lo ra kilə ndo ti ndo kare. Adi silə bu joo e la ki lo ra kilə ndo ti ndo bu joo.

ti, ki kaw ki ɓe bo Batisayda ti nu. Ninga dokagiloe ti kin, e a tuwə kosi je kadi awi. ⁴⁶Loki Jaju adi-de awi ninga, ɗi aw dɔ mbal ti mba kəl ta ki Luwə. ⁴⁷Loki lo ndul ngata ninga, to e dan bati, ɗ Jaju e ki karne ba ɗ nay nangi gogi. ⁴⁸Jaju oo kadi njé ndo je ləne ingai kɔ ngay lo kosi to ti, tado nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi punji ba ra-de majal. Dan lo ti ɓa, Jaju i a njiyə dɔ man ti, isi aw ki rɔde ti, ninga ge kadi n-də tade ɓay. ⁴⁹ɗ loki ooi-e a njiyə dɔ man ti ninga, ooi kadi e muwə daw yo, adi uri kəl. ⁵⁰ɗi je wa pəti ooi-e, adi ɓəl rade ngay. Nə kalangi ba, Jaju əl-de ɗ nɔ: «Adi mesi osi nangi nɔ e mi, ɗ iɓəli al!» ⁵¹Jaju al gode ti me to ti ninga, gin nəl gangi. Nə je kin ɗi-de ɓəl ngay. ⁵²Tado ki rojeti, njé ndo je gəri kəm nə ki Jaju ra ɗi dɔ mapa kin al, ki mba me nga lade.

Jaju adi rɔ nga njé moy je dɔnangi Gənarəti ti
(Mt 14.34-36)

⁵³Loki Jaju ɗi ki njé ndo je ləne indai ba gangi ninga, tɛɛi dɔnangi Gənarəti ti, indai to lade nangi. ⁵⁴Loki uri nangi taa par ɗ, dije gəri Jaju; ⁵⁵adi ayi-naa ngɔdi asi ɓe je ki dɔnangi Gənarəti ti naki, naki. Dije ilai rɔde, ɔyi njé moy je lade me nə koti njé moy je ti, rai sade rɔ Jaju ti. ⁵⁶Lo je pəti ki aw ti, ngan ɓe je, ki ɓe bo je, ki lo ndɔr je, dije rai ki njé moy je ɓuki-de ta mbalo ti, ɗ nɔi dɔ Jaju ti kadi iyə njé moy je adi ɗdi ta kibi lie par ɗ a ingai rɔ nga. Ninga, njé ki ɗdi ta kibi lie, ingai rɔ nga to.

7

Jaju ki nə jibəl ɓe
(Mt 15.1-9)

¹*Parisi je ki njé ndo ndu-kun je madi i Jorijalam ti, kawi-naa dɔ Jaju ti. ²Ninga ooi kadi njé ndo je lie ki madi je usoi nə ki jide ki yoro, ki kanji togi ki go jibəl rae ti. ³NGa ninga tək rojeti, Parisi je ɗi ki *Jipi je ba pəti, a usoi nə ki kanji kadi a togi jide kadi ay njay al. Adi e kində kəm go nə jibəl ɓe ti lə kade je. ⁴Be to ɗ, re təl suki ti ninga, a ndogi man rɔde suki suki ɓay taa a usoi nə. Awi ki nə jibəl ɓe je ki rangi ngay ki indai kəmde go ti ɓay tə togi nə kay man je ki ngo je ki ngoo ninga-kasi je, ki go rabi ra-e ti.

⁵Parisi je ki njé ndo ndu-kun je ɗaji Jaju ɗi nɔ: «Mba ri ɗ njé ndo je lai təl rɔde go nə jibəl ɓe ti lə kaje je al ɗ? Usoi nə ki jide ki yoro ki kanji togi kin me nɔ ri ɗ?» ⁶Jaju ilə-de ti ɗ nɔ: «Ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dɔsi ti e ta ki rojeti. Səi njé kadi kəm dije, tado Luwə adi Ejay ndangi ɗ nɔ: “Gin dije kin ɔsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e say sɔm.

⁷Təji ki isi ilai dɔm ti, ndae goto, Tado nə ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kadi ki i ro dije ti to.”»⁸

⁸Jaju əl-de ɗ nɔ: «Iyəi ndu-kun lə Luwə dabi kare, ɗ itali rasi go nə jibəl ɓe ti lə dije yo.»

⁹Ninga, Jaju əl ɓay ɗ nɔ: «To rasi al kadi iyəi go ndu-kun lə Luwə kalangi ba mba kadi ingami go nə jibəl ɓe lasi! ¹⁰Təki rojeti, *Moji ɗ nɔ: “ɔsi gon bawi ki kɔi.” Taa əl ɓay ɗ nɔ: “Daw ki taji bawne ɗ se kone asi ta koy.”»¹¹ Nə səi, əli ɗi nɔ: “Re daw madi əl bawne ɗ se kone ɗ nɔ: «Nə maji je ki re m-a m-osi-n səli ɗ e kɔrba,» adi e kadi-kare lə Luwə.” ¹²E kin ɗi kadi uti ta rabi kadi daw madi ra nə ɔsi-n səl bawne ɗ se kone. ¹³Igəi tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki nə jibəl ɓe lasi, ki isi indoi dije ki kate kate kin oi! Taa nə je ki rangi ki toi be ngay ki isi rai e ngɔ ɓay.»

Nə je ki a ra daw adi ay njay al ta kəm Luwə ti

(Mt 15.10-20)

¹⁴Go ti ninga, Jaju ɓar kosi dije ki rone ti ɓay ɗ əl-de ɗ nɔ: «Səi pəti, uri mbisi maji oi ta ləm, ɗ kadi igəri mee to.» ¹⁵Nə madi ki i taga aw me daw ti, ki a təl-e nə ki to nje ti goto. Nə nə ki i me daw ti ɗ a təl daw nə ki to nje ti. ¹⁶[Re daw madi aw ki mbine kadi oon dɔ ta ninga, kadi oo.] ¹⁷Loki Jaju iyə kosi dije, ɗ təl aw me kəy ti ninga, njé ndo je lie ɗaji-e kadi ɔr-de gin kuji ta ka kin. ¹⁸Jaju əl-de ɗ nɔ: «Adi səi je wa ka igəri nə al to a? Igəri me ta ki m-ge kəl kin al a? Nə pəti ki i taga ki aw me daw ti, nə kare ki a təl-e ki nje ti goto. ¹⁹Təki rojeti, nə je kin pəti awi ngame ti al, nə awi kanda ti yo, ɓa go ti, tɛɛi kɔ.» Ta lə Jaju kin toji kadi nə kuso je pəti ɗi ki kay njay. ²⁰Ninga Jaju əl-de ɓay ɗ nɔ: «Nə ki i me daw ti ɗ e nə ki nje təl daw nə ki to nje ti. ²¹E me daw ti kay, e ngame daw ti ɗ, mər ta je ki majal isi tɛɛ ti, ki kaya

ki ra, ki bogi, ki tol-naa, ²²ki kuwə marim, ki ra kəm-nda ne, ki me ndul, ki kədi-naa, ki ne ra ki go rəbe ti al, ki kəji rə, taa kilə ra je ki to mbə tō. ²³Ne je kin pəti i*ii* me dāw ti, ningə əi ə təli-e ne ki to nje ti.»

Dəne ki mba adi mene Jəju
(Mt 15.21-28)

²⁴Jəju i loe ti nqo ningə, aw dənangi ti ki Tir. Aw ur me kəy ti madi, ge kadi dije gəri gone al, nə loe goto. ²⁵Təki rojeti, re wa ki Jəju re tēgə bəy par ə, dəne madi ki ndil ki majal isi adi kə ngone ki dāne oo ta lie, ə ay re osi nangi njae ti. ²⁶E dəne ki e Jipi al, be kəje e Pənəsi, dənangi Siri ti. Nə ki do Jəju ti kadi tuwə ndil ki majal ki isi adi kə ngonne kin kə. ²⁷Nə Jəju əl-e ə nə: «Tyə adi ngan je ki me kəy ti usoi asi-de bəy taa. Tado e go ti al kadi daw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.» ²⁸Ə dəne ka kin ilə ti ə nə: «E rojeti Bəbe, nə ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongiro ne je ki tēgə ta ngan je ti tosi nangi tō.» ²⁹Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta kul ta ki tēgə tai ti kin, ət*i* aw be ləi, tado ndil ki majal tēgə me ngoni ti ki dāne kə ngata.» ³⁰Dəne ka kin təl aw be ningə, ingə ngonne, to do tirə ti kare, mbata ndil ki majal ka kin tēgə rəe ti kə.

Jəju adi nje mbi bəy oo ta

³¹Jəju i dənangi Tir, gangi Sido, ningə ində dənangi be bo je ki dəgi gangi bəy taa re tēgə ta ba Galile ti. ³²Dije rəi ki dīgəm kare ki mbie bəy, ki lo kəl ta to rəe, rə Jəju ti, dāji-e kadi ində jine dəe ti, kadi ingə rə nga. ³³Jəju ər-e ki kare ba aw sie say ki kosi dije. Loki tilə ngan jine je mbi nje moy ti ningə, tibi man tane ɔdi-n ndon dīgəm ka kin. ³⁴Go ti ningə, Jəju un kəmne ki dərə ti, ilə kəgə puu, ə əl ə nə: «Epata» (kər me ta kin nə: imbuti). ³⁵Taji naa ti nqo par ə mbi dīgəm ka kin mbuti, ə ndone tuti adi əl ta ay njay njay. ³⁶Jəju ndər mbi dije ki oy ne kin kadi dāw əl tae kəte adi dāw ki rangi oo al. Loki ndər mbide ki nja naa ti naa ti kadi dāw ər poy ne kin al ningə, kadi be bəy ə dije ər*i* poy ne rae ki kəte kəte. ³⁷Ne ra Jəju ət*i* kosi dije bəl ngay adi əli əi nə: «Ne rae je pəti maji: Ra njé je ki mbide bəy adi ooi do ta, taa ra mbiki je adi əli ta tō.»

8

Jəju adi ne kuso dije dibi sə
(Mt 15.32-39)

¹Me ndə je ti kin, kosi dije ngay kawi-naa tək*i* rangi bəy do Jəju ti. Ningə, ne ki kadi usoi goto. Be ə Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə: ²«M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndə mītə bone ə əi səm naa ti, ningə ne ki kadi usoi goto. ³Re m-tuwə-de madi awi be ki mede ki bo ba ə, bo a taa təgide rəbə, tado njé ki madi dande ti i*ii* say ə rəi.» ⁴*NJé ndo je lie təli əli-e əi nə: «J-a-j-ingə mapa ra dilə lo ti ne, ə a usoi asi-de ə?» ⁵Jəju dāji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri.» ⁶Go ti ningə, Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. Oy mapa ki siri ka kin jine ti, ra oyo Luwə do ti ningə, gangi naa ti, ə adi njé ndo je ləne, kadi adi kosi dije. Be ə, njé ndo je taai ləbi kosi dije tō. ⁷Aw*i* ki ngan kanji je jide ti tō. Jəju ra oyo Luwə do ti ə adi njé ndo je ləne kadi ləbi dije tō. ⁸Dije usoi ne ndani, adi, njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri. ⁹Dije ki usoi ne, asi dibi sə. Go ti ningə, Jəju iyə-de adi awi. ¹⁰Kalangi ba go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ali me to ti, awi dənangi Dalmanuta ti.

Parisi je dāji ne kəji Jəju
(Mt 16.1-4)

¹¹*Parisi je i*ii* nqo rəi ningə, iləi ngirə naji ta ti ki Jəju, ba dāji-e kadi ra ne kəji madi ki i dərə ti adi-de n-ooi. Dāji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dāw. ¹²Jəju ilə mene puu, ə əl-de ə nə: «MBari ə dije ki dəkagilo ti ki bone dāji mba kadi n-ooi ne kəji ki ət*i* bəl ə? Təki rojeti, adi m-əl səsi madi oi, ne kəji madi ki kadi dāw a ra ki mbata ləde goto.» ¹³Be ə, Jəju iyə-de, ə al me to ti mba kaw dam ba ti ki kare.

Əm lə Parisi je nim, əm lə Erod*i* nim
(Mt 16.5-12)

¹⁴Me njé ndo je oy do mapa ti ki kadi ɔyi. E ki jide ti ki isi me to ti e kare ba par. ¹⁵Jəju ndāji-de, ə əl-de ə nə: «Oi maji! Adi kəmsi ədi do rəsi ti, ɔji-n do əm lə *Parisi je, ki əm lə Erod*i*.*» ¹⁶*NJé ndo je naji-naa ta dande ti əi nə: «Jəju əl be tado ji rəi ki mapa al!» ¹⁷Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «MBa ri ə isi naji-naa ta dansi ti do mapa ti ki ɔyi al ə? Iğəri me ne je al ka bəy a? Kəmsi tēgə

* 8:15 Əm lə Parisi je e ne ndo ləde ki ngom, ningə əm lə Erod*i* e mbati kun me kadi Jəju tō.

dō ne je ti madi al ka bəy a? Səi dije ki ku dōsi goto a? ¹⁸Kəmsi to mba kadi oi lo al a? Rai mbisi kadi oi dō ta al a? Mesi ole dō ti al a? ¹⁹NDō ki m-ləbi mapa mi, dīngəm je dibi mi kin, gindi mapa ki nay, ɔyi kare ban ə?» Ningə əli əi nā: «J-ɔy kare dōgi gide e joo.» ²⁰«NGa ndō ki, m-ləbi mapa siri dīngəm je dibi sō kin, ginde je ki nay, ndō ki ɔyi kare ban ə?» Ningə əli-e əi nā: «J-ɔy kare siri.» ²¹Lo kin ti, Jəju əl-de ə nā: «Iğəri al bəy a?»

Jəju adi nje kəm to kare oo lo me be ti ki Bətisayda

²²Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tɛɛi me be ti ki Bətisayda ti ningə, dije rəi ki nje kəm to kare rō Jəju ti. Dije ka kin nōi dō Jəju ti kadi ɔde. ²³Jəju uwə ji nje kəm to ka kin, ə aw sie gidi be ti. Loki yom kəme ki man tane ningə, ində jine dōe ti ə daje ə nā: «O ne madi a?» ²⁴Nje kəm to go lo ningə ə nā: «M-o dije, nə to ə toi tə kagi je ə a njiyəi be.» ²⁵Jəju təl ində jine dō kəme ti nja kare bəy adi oo lo ay njay njay ngata. Ingə rō nga, ta oo ne je pəti ay njay njay tō. ²⁶Go ti ningə, Jəju iye adi aw be ləne, ə əl-e ə nā: «Oti təl kaw me be ti kin gogi.»

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi, ki MBəti lə Luwə

(Mt 8.13-20; Lk 9.18-21)

²⁷Jəju ɔti loe ti nōo ningə, awi ki njé ndo je ləne ngan be je ti ki gidi Səjare ti, ki Pilipi. Loki əi dō rəbi ti, Jəju dəji-de ə nā: «Dije isi əli ta ki dām ti təkɪ mi nā ə?» ²⁸Ə njé ndo je əli-e əi nā: «Dije madi əi nā i Jə Bətisi; njé ki nungi əi nā i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nā i ki kare dan njé kəl ta je ki ta Luwə ti.» ²⁹Ningə, Jəju təl re dəji-de əi je wa ə nā: «NGa səi wa ki dōsi, əli əi nā mi nā ə?» Ə Piyər ile ti ə nā: «I Kirisi, ki Luwə mbəte.» ³⁰Jəju ndəji-de ki tɔgine kadi əli ta kin kəte kadi dəw ki rangi oo al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)

³¹Go ta je ti kin ningə, Jəju ilə ngirə kadi ndo-de təkɪ ne *NGon dəw n-a n-ingə kō ngay. *NGatogi je lə *jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je a mbati-ne. Dije a təli-ne, nə ndo ki kō mitə lə ndo koyne bə, n-a n-tɛɛ lo koy ti. ³²Əl-de ta je kin pəti ay njay. Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie. ³³Nə Jəju təl rone, go njé ndo je ləne ningə

ndangi Piyər ki tɔgine ngay ə nā: «Itəl gogi *Sata, ɔr rōi kō gom ti! tado mər ta ləi e mər ta ki i rō Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

³⁴Go ti ningə, Jəju bər kosi dije ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nā: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rone tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ³⁵Təki rɔjeti, dəw ki ge kaji rone ne wa dɔnangi ti ne a ti ta rone. Nə dəw ki ti ta rone ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji, a aji rone tō. ³⁶Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dɔnangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? ³⁷Ne madi ki dəw a adi ɔr-n to ndilne to nōo a? ³⁸Təki rɔjeti, re rō dəw madi sol-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ta kəm dije ti ki njé ra kaya ki njé ra majal ki dɔkagilo ti kin, mi NGon dəw m-a m-ra rəsəl dōe ti tō, ndəe ti ki m-a m-re-n me kōsi-gon ti lə Bawm, naa ti ki malayka je ki ayi njay.»

9

¹Jəju əl-de bəy ə nā: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi kɔbē lə Luwə ki a re ki tɔgine kin.»

Jəju mbəl rone

(Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

²NDō mehe go ti ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Jaki nim, taa Jə nim tō, ə al aw sade dō mbal ti ki ngal, ki karde ba, say ki ndəge je. Loe ti kin nōo, Jəju mbəl rone ta kəmde ti. ³Kibi je lie ndoləi kəy kəy, taa ndai nda ki dəw ki dɔnangi ti ne ki kadi a togi kibi adi nda be goto. ⁴Ningə lo kin ti nōo, Eli əi ki *Moji tɛɛi ki rōde ti hɔy, a əli ta ki Jəju. ⁵Ə Piyər un ta əl Jəju ə nā: «Nje ndo dije, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yai, kare e ya Moji, ə ki kare e yə Eli tō.» ⁶Piyər gər ta wa bangi ki kadi əl al, tado əi ki madine je ki joo pu, bəl rade ngay. ⁷Ningə, taji naa ti nōo, kil ndi i səbi dode liti. Ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nā: «E kam e NGonn ki m-ndige ngay, ə oi ta lie.» ⁸Ki kəm ki kində jipi, njé ndo je goi lo gə gidide, nə dəw kare ka ooi-e al. Jəju ki karne ba par ə ooi-e rōde ti. ⁹Loki i dō mbal ti isi uri ki nangi ningə, Jəju ndəji-de kadi ɔri poy ne ki ra ne ə ooi kin dəw madi al, bitɪ kadi ne *NGon dəw n-tɛɛ dan njé koy je ti. ¹⁰*NJé ndo je təli rōde go ta ti ki Jəju əl-de, nə ke ə, gari me ta ki nā: «Ki taa dan njé

koy je ti kin» al, adi naji-naa ta do ti dande ti.

¹¹ Go ti, njé ndo je daji-e ai na: «MBari a, njé ndo ndu-kun je ai na sobi kadi Eli re kate taa a?» ¹² Jaju ila-de ti a na: «E ki rojeti kadi Eli a re kate bay taa, mba kadi ra go ne je pæti adi asi-naa gogi. Nga ra ban a, ndangi me makitibi ti la Luwa, sobi dam mi NGon daw bay ai na: «NGon daw a inga ko ngay, taa dije a kidi-e to¹³» a? ¹³ Taki rojeti, adi m-al sasi madi oi, Eli re, a dije rai sie ne ki mede ge, taki ndangi me makitibi ti sobi-n doe.»

Jaju nga ngon ki ndil ki majal ade ko
(Mt 17.14-21; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki tali rai ro ndagi njé ndo je ti ninga, oi kosi dije ilai-naa gai dade wuki, ninga njé ndo ndu-kun je a isi naji-naa ta ti sade to. ¹⁵ Loki kosi dije ooi Jaju ninga, ndaji-de ngay, adi ayi-naa bur bur ki ræ ti, uwai jie rai-e lapiya. ¹⁶ Jaju daji njé ndo je lane a na: «Ta ri a isi naji-naa ta do ti sade a?» ¹⁷ Daw madi kare dan kosi dije ti al-e a na: «Nje ndo dije, m-re ki ngonm roi ti, tado e gin tægi ti la ndil ki ra-e adi al ta al. ¹⁸ Lo je pæti ki ndil kin i sie ti ninga, ige ile nangi, adi kulum tae iba jugi jugi, nga ngangine gururu gururu, ninga nda-je ray, ade to ta kagi be. Be a, m-daji njé ndo je lai kadi tuwai ndil ki majal kin doe ti ko, na asi tægi al.» ¹⁹ Lo kin ti, Jaju un ta al njé ndo je lane a na: «Sai dije ki dokagilo ti ki bone ki sai njé me nga je, kadi ta m-isi sasi dokagilo ban bay taa adi mesi a? Kadi m-a m-osi ginsi dokagilo ban bay taa a? træ ki ngon rom ti ne.» ²⁰ Loki rai ki ngon ræ ti ninga, taji naa ti ngo wa ki ndil ki majal oo Jaju par a, dadi ngon ka kin nangi nangi, ba man tae i kulum mbuki mbuki, ninga bi-e ile nangi, ade nduguru nangi. ²¹ Jaju daji Bawe a na: «Dokagilo ki ra ti a ne kin ila sie ngire a?» a Baw ngon ile ti a na: «Ila ngire lo ki ngon to du ba bay. ²² Ninga, taa taa ndil ki majal kin, isi sur-e tile ki poro je, ki me man ti je, kadi tol-e, a re asi ra ne madi a, oo kam-to-ndoo laje, ira saje.» ²³ a Jaju tal al-e a na: «Re asi... kin al be ki mba ri a? Daw ki adi mene, asi ra ne je pæti.» ²⁴ Ta naa ti ngo, baw ngon al ta ki ndune ki bo a na: «M-adi mem, na kadi-me lam a e ngay al, a ira sam!» ²⁵ Loki Jaju oo kadi kosi dije isi ayi-naa bur bur ki ræ ti ninga, ndangi ndil ki majal a na: «I ndil ki majal ki nje bay mbi

dije ki nje kadi dije ai ta al, m-un ndum kadi itee ro ngon ti ki ko, a ire gogi al ratatal»

²⁶ NDil ki majal ka kin ur kol, ra ngon adi dadi nangi nangi ki tægine ngay, ninga tee ræ ti ki ko. NGon tal to taki oy be, adi dije pæti ki ooi ne ki ra ne, ai ai na: «Oy ngata.» ²⁷ Na Jaju uwæ ji ngon un-e ur-e taa. ²⁸ Loki Jaju ur me kay ti, a njé ndo je lie isi sie ki karde ba, daji-e ai na: «MBari a je j-asi kadi ji tuwa ndil ki majal kin al a?» ²⁹ Jaju tal al-de a na: «Ko ndil je ki be kin, daw a tuwa-de ki go rabi kal ta ki Luwa taa.»

Jaju tal al ta ki do koyné ti ki kine lo koy ti bay

(Mt 17.22-23; Lk 9.43-45)

³⁰ Ai, æti loe ti ngo ninga, indai donangi Galile gangi. Jaju ge kadi daw madi gar gone al. ³¹ Tado un dokagilo mba kadi ndo-n ne njé ndo je lane. Be a al-de a na: «A ilai-mi *mi NGon daw ji dije ti kadi a toli-mi, ninga loki toli-mi oy ba, ndo ki ko mita la ndo koym a, m-a m-i taa lo koy ti.» ³² *Nje ndo je gari me ta lie kin al, ninga bali kadi daji-e ta do ti to.

Jaju un ta la ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je lane

(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

³³ Loki rai tege me be ti ki Kaparnayim, a uri me kay ti ninga, Jaju un ta daji-de a na: «Ta ri a kate isi naji-naa ta do ti do rabi ti a?»

³⁴ Na tali isi kekeke, tado, do rabi ti, naji-naa ta, kadi n-gari se na a e ki bo wa? ³⁵ Jaju isi nangi, ninga bar njé ndo je lane ki dægi gide e joo, al-de a na: «Re daw madi ge kadi n-e daw ki dosay ninga, maji kadi tal rone daw ki dobay ti nim, nje ra kilæ bæa kadi ndage je pæti nim to.»

³⁶ Go ti, Jaju un ngon ki du, ur-e dande ti, a loki ore rone ti ba, al-de a na: ³⁷ «Re daw madi uwæ ngon ki be kin rone ti me tom ti a, e mi wa a dawæ kin uwæ-m rone ti. Ninga, daw ki uwæ-m ki rone ti, e mi a uwæ-m ki rone ti al, na e nje kilæ-m a uwe ki rone ti.»

Daw ki e nje kosi-m ta al e daw lam
(Lk 9.49-50)

³⁸ Ja al Jaju a na: «Nje ndo dije, j-o daw madi ki a tuwa ndil je ki majal me toi ti, a ji ndigi kadi j-oge do ra ne kin, tado e njijæ saje goi ti al.» ³⁹ Jaju ila-de ti a na: «Oti kadi ægi-e do, tado daw kare ki a ra ne ki æti bal

me tɔm ti ki kadi a tɔl kalangi ba ɛl ta ki majal dɔm ti goto. ⁴⁰Tɔki rɔjeti, dɔw ki ɔsi-je ta al e dɔw lɔje. ⁴¹Taa re dɔw madi adi sɛi man kay me ngon kal man ti par, mbata ke ki sɛi dije lɔ Kirisi ka, dɔwe kin, tɔki rɔjeti, adi m-ɛl sɛsi, a nal nɛ kigɛ go ji lɔne al.

NDɔji-naa dɔ majal ti
(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)

⁴²«Kin ɔ tɔki dɔw madi ra adi ki kare dan njɛ ki du ti ki adi-mi mede, ɔsi me majal ti ɔ, e soti ngay bɔy mbata ti lie kadi dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ɔ ilɔi-e me ba ti. ⁴³Kin ɔ jii kare rai adi ɔsi me majal ti ɔ, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ingɛ kaji ki jii ki kare, itɔ kadi ingɛm jii je joo pu, ɔ ilɔi-ni me por ti lɔ su, me por ti ki a oy al ratata kin. [⁴⁴]
* ⁴⁵Kin ɔ njai kare rai adi ɔsi me majal ti ɔ, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ingɛ kaji ki njai ki kare, itɔ kadi ingɛm njai je joo pu, ɔ ilɔi-ni me por ti lɔ su. [⁴⁶] ⁴⁷Kin ɔ kɛmi kare rai adi ɔsi me majal ti ɔ, ɔr-e ile kɔ. Tado, e soti kadi ur kɔbɛ ti lɔ Luwɛ ki kɛmi ki kare, itɔ kadi ingɛm kɛmi joo pu, ɔ ilɔi-ni me por ti lɔ su. ⁴⁸Loki kode je ki me ti oyi al, taa por ki sɛm ti ka oy al ratata tɔ. ⁴⁹Tɔki rɔjeti, dɔw ki ra ka por kɔ je a ra-e adi ay njay, tɔki kati a ra-n nɛ kuso adi nal be. ⁵⁰Kati e nɛ ki maji, nɔ loki nɔle goto ɔ, ri ɔ a rai kadi a tɔl nɔl gogi ɔ? Nɛ ki kadi dɔw a ra-n goto. Ningɛ maji kadi itɔji hal ki maji ki rɔ-naa ti, ɔ isi ki naa ki lapiya dansi ti.»

10

Ta ki dɔ gangi-naa ti lɔ dɔne ki dingɛm
(Mt 19.1-9; Lk 16.18)

¹Jɔju i loe ti nɔɔ, aw dɔnangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. Kosi dije kawi-naa gɛi gide wuki bɔy. Ki go jibɔl ra-e ti lɔ Jɔju, ilɔ ngirɛ ndo-de nɛ. ²*Parisi je ɔti rai rɔ Jɔju ti, ningɛ kadi tɔ iyɔi kulɔ uwɛi-e-n me ta ti, dɔji-e ɔi nɔ: «NDu-kun adi ta rɔbi kadi dingɛm tuwɛ-n nene ɔ se adi ta rɔbi al ɔ?» ³Jɔju dɔji-de ɔ nɔ: «NDu-kun ri ɔ *Moji adi sɛi dɔ ti ɔ?» ⁴ɔi tɔli ɔli-e ɔi nɔ: «Moji adi ta rɔbi kadi dingɛm tuwɛ nene, nɔ ke ɔ, kadi ade makitibi gangi-naa jie ti.» ⁵ɔ Jɔju tɔl ɔl-de ɔ nɔ: «E ki mbata me ngɛ lɔsi ɔ Moji ndangi-n ndu-kun kin adi sɛsi. ⁶Nɔ lo kilɔ ngirɛ kindɔ nɛ je ti,

Luwɛ ra dingɛm ɔi ki dɔne. ⁷E be ɔ, dingɛm a iyɔ kone je ki bawne je, ɔ a tiyɔi-naa ki nene, ⁸kadi tɔli darɔ ki kare. Lo kin ti, a ɔi joo al ngata, nɔ a ɔi darɔ ki kare ba.» ⁹Ningɛ nɛ ki Luwɛ dɔɔ naa ti, maji kadi dɔw gangi naa ti al.» ¹⁰Loki tɔli rai bɛ, njɛ ndo je lie dɔji-e ta dɔ ti bɔy. ¹¹ɔ Jɔju ɔl-de ɔ nɔ: «Re dɔw tuwɛ nene, ɔ taa dɔne ki rangi ɔ, dɔwe kin tɔl nje kuwɛ marim, tado nee ki kɔte isi nɔɔ bɔy. ¹²A re e dɔne ɔ mbati ngawne ɔ taa dingɛm ki rangi ka, e nje kuwɛ marim tɔ.»

Jɔju njangi dɔ ngan je ki du
(Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)

¹³Dije rai ki ngan je ki du rɔ Jɔju ti kadi njangi dɔde, nɔ njɛ ndo je kolɔ sɔde. ¹⁴Loki Jɔju oo kilɔ ra njɛ ndo je lɔne ningɛ, nɔl-e al adi ɔl-de ɔ nɔ: «Ityɔi ngan je ki du adi rai rɔm ti, ɔti kadi ɔgi-de ta rɔbi, tado kɔbɛ lɔ Luwɛ e ya dije ki toi tɔ ngan je ki du be. ¹⁵Tɔki rɔjeti, adi m-ɛl sɛsi, dɔw ki ndigi kadi Luwɛ ɔ bɛ dɔe ti tɔ ngon ki du be al, a ur kɔbɛ ti lɔ Luwɛ al ratata.» ¹⁶Go ti, Jɔju uwɛ ngan je ki du ka kin ki rɔne ti, indɔ jine dɔde ti, njangi dɔde.

Ta lɔ Jɔju ɔi ki dɔw ki nje nɛ kingɛ
(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)

¹⁷Loki Jɔju ɔti ɔsi dɔ rɔbi ti ningɛ, dingɛm madi kare ay re ɔsi nangi njɛe ti, ningɛ dɔje ɔ nɔ: «NJe ndo ki maji, e ri ɔ m-a m-ra ɔ m-a m-ingɛ-n kaji ki a tɔ biti ki nɔ ti ɔ?» ¹⁸Jɔju ɔl-e ɔ nɔ: «MBa ri ɔ ibar-m dɔw ki maji ɔ? Dɔw kare ki maji goto, nɔ Luwɛ ki karne ba par ɔ e dɔw ki maji. ¹⁹I igɛr ndu-kun je lɔ Luwɛ ki ɔ nɔ: «A tɔl dɔw al, a uwɛ marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom dɔ madi ti al, a ra nɛ ki majal ki dɔw madi al, ɔsi gon bawi ɔi ki kɔi kin maji.» ²⁰Dingɛm ka kin ɔl-e ɔ nɔ: «NJe ndo, nɛ je kin pɔti m-tɔl rɔm go ti dɔkagilo kilɔ ngirɛ basam ti nu.» ²¹Jɔju gɔ dingɛm ka kin ki rɔnɔl, ningɛ ɔl-e ɔ nɔ: «Nɛ kare be ɔ nayi kadi ira. Aw, igati ki nɛ maji je lɔi pɔti, adi lae njɛ ndoo je, bɔ a aw ki nɛ kingɛ ngay me dɔrɔ ti, ɔ ire un gom.» ²²Nɔ loki dingɛm ka kin oo ta je kin ningɛ, kɛme il kiriri, ɔ ɔti aw ki rɔnɔl al, tado e dɔw ki aw ki nɛ kingɛ ngay.

²³Jɔju gɔ njɛ ndo je lɔne ki gɛi gide, ningɛ ɔl-de ɔ nɔ: «A e nɛ ki ngɛ ngay rɔ njɛ nɛ

* ^{9:44} Bar ta ki joo kin, dije madi ɔli tɔki goto me makitibi je ti ki njɛ ndange ki kɔte ndangi.

✠ ^{10:4} Dɔtɛrɛnom 24.1 ✠ ^{10:8} kilɔ ngirɛ nɛ je 1.27; 2.24 ✠ ^{10:19} Tɛɛ ki taga 20.12-16; Dɔtɛrɛnom 5.16-20

kingə je ti kadi uri me beko ti lə Luwə!»²⁴ Ta lə Jəju kin ndo-je-de, nə Jəju a do ti gərərə ba ə nə: «NGanm je, e ne ki nga ngay kadi dəw ur me beko ti lə Luwə.»²⁵ E ne ki nga ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a nga ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.»²⁶ Ta kin əti-de bəl do made ti bəy, adi dəji-naa dande ti əi nə: «NGa kin ə e be ningə, nə ə asi kadi ingə kaji ə?»²⁷ Jəju ində manjide ba, ningə əl-de ə nə: «Ki rə dije ti ba, dəw ki asi goto, nə ki rə Luwə ti ba, ne ki dum-e goto, tado asi ra ne je pəti.»²⁸ Ə Piyər ilə rəne əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kə, mba kadi j-un-n goi kin.»²⁹ Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se donangi ləne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji ningə,³⁰ dəwe kin a ingə kəy je, ki ngakone je, ki konane je, ki kone je, ki ngane je, ki donangi, nja bu do ti. A ingə ne je kin, naa ti ki kə dokagilo ti ki bone, taa dokagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nq ti tə.»³¹ NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tə.»

Jəju əl ta do koyne ti ki kine lo koy ti bəy
(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)

³² Jəju əi ki njé ndo je ləne əi do rəbi ti, isi awi ki Jorijaləm. Jəju njiya nqde ti nqde ti. Lo kin ti, bəl ra njé ndo je lie ngay, taa njé njiya gode ti ka bəl rade to. Jəju təl bar njé ndo je ki dāgi gide e joo rəne ti, ningə ilə ngirə kadi əl-de ne je ki a ra-e Jorijaləm ti ə nə: ³³ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm, ningə a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je ti. A gangi ta koy dōm ti, ningə go ti, a iləi-mi ji dije ti ki əi *jipi je al. ³⁴ A kogi dōm ti je, a tibi man tade dōm ti je, a tindəi-mi ki ndəy kabilay je, taa a tōli-mi tə. Nə ndo ki kə mitə lə ndo koy m ba, m-a m-təe lo koy ti.»

Nə dəji lə Jaki əi ki Ja
(Mt 20.20-28)

³⁵ Go ta je ti kin ningə, Jaki əi ki Ja ki əi ngan lə Jəbade, rəi rə Jəju ti bəsi, əli-e əi nə: «Nje ndo, ji ndigi kadi ira ne ki j-aw tə dəji kam adi-je.»³⁶ Jəju dəji-de ə nə: «Ri ə igəi

kadi m-ra madi səsi ə?»³⁷ Ningə, təli əli-e əi nə: «Re indigi do ti səje ə, adi dəw kare isi do ji kəi ti, ə e ki nungi isi do ji gali ti tə, loki a isi do kəbe ti ə dije a iləi təji dōi ti kin.»³⁸ Jəju əl-de ə nə: «İgəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa? Taa, batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare to wa?»³⁹ Ba əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, a asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare, taa batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare to.»⁴⁰ Nə ta ki oji do kisi do ji kom ti ə se do ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to ki mba dije ki rai goe kəte nu ki mbata ləde.»⁴¹ Loki ndəgi njé ndo je ki dāgi ooi ta je kin ba, rəde ilə ngirə nəl-de al ki Jaki əi ki Ja. ⁴² Be ə, Jəju bar-de pəti ki rəne ti, əl-de ə nə: «İgəri kadi njé je ki indəi-de tə njé kəbe do gin dije ti ki dāgi dāgi ki donangi ti ne, isi tə jəgi do dije ti, adi-de kə, taa dije ki njé təba, oī bə dəde ti bəy tə.»⁴³ Nə a e be dāsi ti al. Re dəw madi dāsi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti. ⁴⁴ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki do kəte dāsi ti ningə, kadi təl bəə kilə ləsi pəti tə. ⁴⁵ Tado mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tə.»

Jəju tēe kəm Bartime ki nje kəm tə
(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)

⁴⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tēe Jəriko ti. Loki isi tēe me bə bo ti ki taga ki kosi dije ngay gode ti, nje kəm to kare ki tə nə Bartime, e ngon lə Time, isi ngangi rəbi ti nqo, isi kəy ne. ⁴⁷ Loki oo kadi e Jəju ki Najarəti ti əi isi ində də ningə, un ndune ki taa nq ə nə: «Jəju ki *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»⁴⁸ Dije ngay kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm to un ndune ki taa do made ti wa bəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»⁴⁹ Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ə nə: «İbəri-e adi-mi.» Ningə bəri nje kəm to ka kin, ə əli-e əi nə: «Uwə rəi ba, i taa, nə isi bəri.»⁵⁰ Loki oo do ta je kin ningə, bi kibi ləne, ilə kə, ə i taa rati aw rə Jəju ti. ⁵¹ Jəju dəje ə nə: «E ri ə, ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm to əl-e ə nə: «Nje

* 10:47 NGar Dabidi ra bəl asi dibi kare bəy taa oji Jəju, adi bə Jəju kə nə “NGon ka Dabidi”, me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi.

ndo, m-ge kadi kəm oo lo!»⁵² Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw! tado kadi-me ləi aji.» Par ə, ta naa ti nōq, kəme oo lo, adi un go Jəju də rəbi njiye ti.

11

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon

(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jq 12.12-19)

¹ Lōki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi dō be ki Jorijaləm bəsi, gidi ngan bə je ti ki Bətipaje ki Bətani, ki kaw kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je ləne joo. ² Jəju əl-de ə nə: «Awi me ngon bə ti ki a nōsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me bə ti par ə, a ingəi ngon koro ki dōoi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti al bəy. Ituti-e, irəi sie adi-mi. ³ A re dəw madi dəji səsi ə nə: “MBa ri ə a rai nē be,” wa ə, əli-e əi nə: “Bəbē ə ge-e, ə a təl ilə sie bəsi-ne ba.”»

⁴ *Njé ndo je awi ningə yə ingəi ngon koro ki dəw dōe taga ta kəy ti, kadi rəbi ti. Adi tuti-e. ⁵ Dije madi ki ooi-de lo tuti koro ti dəji-de əi nə: «E ri ə a irai-e bə ə? Ituti ngon koro kin mba ri ə?» «Ningə njé ndo je iləi-de ti təkī Jəju əl-n-de, bə iyyəi-de adi awi. ⁶ Lōki rəi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gide ti, bə Jəju al isi dō ti. ⁷ Dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. Nje ki madi je, e mbi kam je ki wale ə tətī tiləi ti. ⁸ Njé njiyə nō Jəju ti ki njé njiyə goe ti uni ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki dō Luwə ti! Ningə kadi Luwə njangi dō dəw ki re ki tō Bəbē. ⁹ Kadi Luwə njangi dō kōbē ki a re, adi e kōbē lə kaje *Dabidi. ¹⁰ Təji e ki dō Luwə ti, me dōrə ti taa.»

¹¹ Jəju ur Jorijaləm ti, aw me kəy ti lə Luwə. Lōki ində kəmne oo nē je pəti ki gə gide ningə, əi ki njé ndo je ləne ki dōgi gide e joo tēgi awi Bətani ti, tado lo səl ngata.

Jəju man kagi mbay-kote

(Mt 21.18-19)

¹² Lōki lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je tēgi Bətani ti ki taga, ningə bō ra-e. ¹³ Jəju oo kagi mbay-kote ki mbie to dō ti, a səy nu, ningə ətī aw gin ti kadi n-oo se n-a n-ingə kande dō ti kadi n-uso wa? Nə lōki re bəsi rō kagi ti ningə, oo mbie je par, bī oo kande al, tado e nay kandi mbay-kote al bəy. ¹⁴ Bə ə Jəju əl mbay-kote ə nə: «Kadi dəw uso kandi gogi

al bitī ki nō ti.» *Njé ndo je lie ooi ndu ta ki əl.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə (Mt 21.10-17; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)

¹⁵ Lōki rəi tēgi Jorijaləm, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rōne tuwə njé labi nē je ki njé ndogi nē je nati kəy ti lə Luwə kō. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki nē kisi lə njé gati də dum je. ¹⁶ Iyə dəw madi adi un nē də-n me kəy ti lə Luwə al. ¹⁷ Ningə ndo-de nē ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ibari-e kəy kəl ta ki Luwə ki to ki mbata lə gin dije pəti, nə səi, itəli-e lo bōyo rō ti lə njé bōgi je yo.”»¹⁸ Lōki ki njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ta je kin ningə, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, nə bəli tado kosi je ndigi nē ndo lie ngay. ¹⁹ Lōki lo səl ningə, Jəju əi ki njé ndo je tēgi me bə to ti kō.

Kadi-me ki kəl ta ki Luwə

²⁰ Lōki lo ti ki sī, Jəju əi ki njé ndo je isi indəi də ningə, njé ndo je ooi kagi mbay-kote ki tuti dōe ti ratata ki ngire ti. ²¹ Loe ti nōq, me Piyər ole dō nē ti ki ndō ki ra nē, adi əl Jəju ə nə: «Nje ndo ki bo, o kagi ki ndō ki iman-e ka tuti am.»²² Ningə Jəju təl əl njé ndo je ləne ə nə: «Maji kadi adi mesi Luwə. ²³ Təki rōjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi əl mbal kam ə nə: “Otī lo kin ti rangi, aw osi me ba ti”, ki kadi-me, ki kanji badi, ə gər təkī ta ki n-əl kin a ra nē bə, Luwə a ra ade. ²⁴ E bə ə, m-əl səsi madi igəri təkī, nē je pəti ki idəji Luwə me kəl sie ta ti, maji kadi indəi dōsi ti təkī ingəi ki bəlme, ningə Luwə a ra adi səsi. ²⁵ Lōki i taa kadi əli ta ki Luwə, re ta to dansi ti ki dəw madi ə, maji kadi iyyəi goe kō adi-e, kadi Bawsi ki isi dōrə ti, iyyə-n go majal je ləsi kō adi səsi tō. [²⁶ MBata, re iyyəi go majal je lə dije ki rangi kō al ningə, Bawsi ki isi me dōrə ti, a iyyə go majal je ləsi kō al tō.]»[†]

Ta ki dəji dō tōgi ti lə Jəju

(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)

²⁷ Jəju əi ki njé ndo je ləne təli rəi Jorijaləm ti bəy. Lōki Jəju isi njiyə nati kəy ti lə Luwə, njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatōgi je, ²⁸ rəi dəji-e

* 11:10 Kaje Dabidi, kər me ə nə Dabidi ki je dije ki gin koji ti lie. MBata Dabidi ra bəl asi dibi kare bəy taa oji Jəju Kirisi. ☆ 11:17 Ejay 56.7; Jərəmi 7.11 † 11:26 Bar ta kin dije madi əli təkī goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi.

ai nā: «E ki tōgi ki i ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nā tō ə adi ndune kadi ira-n-de wa əl-je adi j-o?»²⁹ Jəju təl əl-de ə nā: «M-a m-dəji səsi ta kare be par. Re ilai-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tō. ³⁰Nā ə ilə Jā kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije wa əli-mi adi m-o.»³¹ Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nā: «Re j-əl-e j-ə nā: “E Luwə ə ilə” ə, a dəji-je ə nā se ra ban ə j-ade meje al wa?»³² Ə j-a j-əl j-ə nā: E dije ə ilai Jā al tō...» Təki rōjeti, bəli kosi je, tado dije pəti gəri dode ti kadi Jā e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rōjeti. ³³Be ə təli əli Jəju əi nā: «Ji gər al.» Ə Jəju təl ilə-de ti əi nā: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi tōgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tō.»

12

Kuji ta dō njé ra kilə me ndor nju ti, ki njé me majal

(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)

¹Go ti Jəju lə rone əl-de ta ki kuji ta ə nā: «Dingəm kare ndor nju, ningə ində singə gugi gide wuki. Ur bə kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi dō ti ngəmi ndor ka kin. Bə go ti, dōi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kilə adie, ə kagi loe ti 6a, a kəyi-naa nee, ningə e wa əti aw mba. ²Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yane ji njé ra kile ti adi-ne. ³Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je uwəi-e, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ⁴Nje ndor təl ilə bəə ki rangi bəy. E ka, tindəi dōe mbuki mbuki je, taji-e je tō. ⁵Be ka, dingəm ka kin təl ilə bəə ki rangi bəy. Bəə kin uwəi-e tōli-e, taa njé ki goe ti ka, tindəi-de je, tōli-de je wa bəy tō. ⁶Lo kin ti, ngonne ki dingəm ki ndige ngay, par ə nay ki karne sie. Ə un-e ile tə dōbəy dəw rōde ti, tado əl ə nā: “A bəli gidi ngonm.” ⁷Nə njé ra kilə nju ka kin əli-naa dande ti əi nā: “Darəe ə wa kam ə a e nje ne nduwa, ə adi ji tōli-e, ningə ndor nju kin a e ne ləje.” ⁸E be ə, uwəi ngon ka kin tōli-e, ilai nine gidi ndor ti taga. ⁹Ə se dingəm nje ndor kin a ra ban wa? A re kadi təl njé ra kilə je kin kō, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndor ti. ¹⁰Itidəi ta kin me makitibi ti lə Luwə oi al a? “MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e tōgi kəy.

¹¹E kin e kilə ra Bəbē.

E ne kōji ki əti bəl ə tō ta kəmje ti kin.”☆

¹²Lo kin ti, ki bo je ki dō *Jipi je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju, tado gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin sobi dode, nə bəli kosi je, adi iyəi-e, ə əti awi lo ləde.

Ta dō kigə la-mbə Səjar ti ki e ngar ki bo (Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)

¹³Ki bo ki dō *Jipi je ti ilai *Parisi je madi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi ti rō Jəju ti mba kadi tə n-iyəi kulə n-uwəi-e-n ki ta ki tae ti. ¹⁴Rəi əli-e əi nā: «Nje ndo, ji gər kadi i nje kəl ta ki rōjeti, taa ibəl kəm dəw al nim. I o ne ra ki gidi ti taga ne kam al, taa i nje ndo dije rəbi lə Luwə ki goe ki rōjeti. Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kōbē ki bo Səjar ə? Kadi tə j-igə la-mbə ə se j-igə al ə?»¹⁵ Nə Jəju gər kadi kəm dije ləde adi əl-de ə nā: «MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? trəi ki silə kare adi-mi m-o.»¹⁶ Ə rəi ki silə kare adi-e, ningə dəji-de ə nā: «Dō nā ə indai, ə tō nā tō ə ndangi silə ti kin ə?» Ə ilai-e ti əi nā: «E nje kōbē ki bo Səjar.»¹⁷ Jəju təl əl-de ə nā: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, nə lə Luwə ə adi Luwə tō.» Lo kin ti, ta lə Jəju dum dode ngay.

Ta dō ki njé koy je lo koy ti

(Mt 22.23-33; Lk 20.27-38)

¹⁸*Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a i j taa lo koy ti al, rəi rō Jəju ti dəji-e əi nā: ¹⁹«Nje ndo dije, *Moj i ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nā: “Re dəw madi, ngokqə taa dane, ə ngokqə ka kin oji ngon ki dane ka kin al bəy ə oy ningə, kadi taa dane nduwə kin, oji-n ngan je kadi tēgi to nje goto ti.”☆ ²⁰Ki oji dō ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dəsəy taa dane, ə oji-n ngon ki kadi tə or toe al bəy par ə əti oy. ²¹Ki kō joo re taa dane nduwə ka kin, ningə oji sie ngon bə or to nje goto ka kin al bəy ə re oy ka bəy. Ki kō mitə re ə kae ti ə wa ka kin bəy. ²²Adi ngakonaa je ki siri kin, taai dane ki kare kin pəti tigə, ka dəw kare ki dande ti ki oji sie ngon bəy taa kadi oy goto. Gode ti pəti, darə dane wa re oy tō. ²³Ə se ndo ki njé koy je a i j taa lo koy ti, ə əi je a i j lo koy ti ə, nā dande ti ə dane kin a e nee ə? Tado əi siri pəti taai-e nede ti.»²⁴ Jəju əl-de ə nā: «Səi dije ki indami rəbi, ningə kadi igəri tək i indami rəbi tado igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri tōgi

læ Luwə al nim tō. ²⁵ Təki rōjeti, ndo dije a ii taa lo koy ti, dingəm je ki dāne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dōrə ti. ²⁶ Ta ki oji dō ki ki njé koy je a ii taa lo koy ti, itidəi ta ki oji dō por ki o me nga ti, ə e ki kəl tae me makitibi ti lə Moji kin al a? Luwə əl Moji ta lo kin ti ə nā: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.”²⁷ Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al. İndəmi rəbi ndəm ki dō gangi.»

NDu-kun ki itə ndu-kun je

(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)

²⁸ Nje ndo ndu-kun kare ki oo ndude lo naji-naa ta ti, lo ki oo adi Jəju ilə ta *Sadusi je ti maji ngay, ətə aw rō Jəju ti dəje ə nā: «Dan ndu-kun je ti pəti kin, e ki ra ə e ki dəsəy dan ti ə?» ²⁹ Jəju əl-e ə nā: «NDu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti ə to kin: “O *İsirayəll! Bəbe Luwə ləje e Bəbe ki e karne ba. ³⁰ A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti, taa ki tōgi ba pəti tō.”³¹ Ningə ndu-kun ki kō joo ə to kin: “A indigi dəw madi tə dərōi i wa be tō.” *NDu-kun ki rangi ki itə ndu-kun je ki joo kin goto.»³² Nje ndo ndu-kun je lə Luwə əl Jəju ə nā: «Maji ngay Nje ndo! ta ki əl e ta ki rōjeti: Bəbe Luwə ləje e karne ba par ə e Luwə, Luwə ki rangi goto. ³³ Ningə, kadi dəw ndige ki ngamene ba pəti, ki nē gər ki dōne ba pəti, ki tōgine ba pəti, taa kadi dəw ndigi dəw madine tə dərōne wa be tō. E kin e soti ngay itə da je ki kijə məside kadi-kare ti, kilə por dō ti tə kadi-kare, ki kijə məsi kadi-kare je ki dangi dangi ki kadi Luwə.»³⁴ Loki Jəju oo kadi nje ndo ndu-kun kin ilə ta ti ki kəm-kədi, ningə əl-e ə nā: «İ say al ki kōbe lə Luwə.» Go ta je ti kin, dəw ka sangi kadi n-dəji ta Jəju al ngata.

Kirisi ki Dabidi

(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)

³⁵ Loki Jəju isi ndo dije nē gin kəy ti lə Luwə, dəji-de ta ə nā: «Ra ban be ə njé ndo ndu-kun je əli par əi nā Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə? ³⁶ Dabidi ə wa ki dōne, loki NDil Luwə ra kilə mee ti, əl ə nā: “Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nā: «İre isi dō ji kōm ti ne,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tōgi ti.»³⁷

³⁷ «Dabidi ə wa ki dōne bər-e Bane, nga ki go rəbi ki ban taa Kirisi e-n ngon ka Dabidi* ə?» Kosi dije ngay ooi ta lə Jəju ki rənəl.

Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti lə Luwə

(Mt 23.1-12; Lk 20.45-47)

³⁸ Me nē ndo ti lə Jəju ki isi ndo kosi je, əl-de ə nā: «İndəi kəm-kədi dō rəsi ti ki rō njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tō. ³⁹ Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo nē kuso ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nō dije ti. ⁴⁰ Taai nē maji je lə nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təki n-əi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki nga ngay dode ti itə ndəgi dije.»

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo

(Lk 21.1-4)

⁴¹ Jəju isi sobi nō lo kilə kadi-kare, isi isi oo kilə ki dije isi ləi kadi-kare. Nje nē kingə je ngay adi la ngay ngay. ⁴² Ningə nje ngaw koy ki nje ndoo kare re ki ngan silə joo, tə nē ki tēē nē al ilə tō. ⁴³ Adi Jəju bər njé ndo je ləne əl-de ə nā: «M-əl səsi təki rōjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. ⁴⁴ Tado ndəgi dije adi burim la je ləde, nā nje ngaw koy kin adi nē kingə ki me kəy ti ləne ba pu. E bay nē ki nay jie ti kadi ra-n ki rōne ə un adi kin.»

13

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji

(Mt 24.1-3; Lk 21.5-7)

¹ Loki Jəju isi tēē me kəy ti lə Luwə isi aw ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nā: «Nje ndo dije, oo mbal je ki rai kəy, ki kəy je ki boy boy ki əti bəl ki dum kam!»² Jəju təl əl-e ə nā: «O kəy je ki boy boy kam maji, mbal kare ki a nay kadi isi dō made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Nē je ki a rai nē kəte nō dōbəy ndo ti

(Mt 24.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi dō mbal kagi bini je ti, sobi dō kəy lə Luwə. Piyər nim, Jaki nim, Ja nim, Andire nim, dəji-e ta loki əi sie ki karde əi nā: ⁴ «Əl-je adi j-o, dōkagilo ki ra

✠ 12:26 Tēē ki taga 3.2, 6 ✠ 12:30 Dətərənəm 6.4-5 ✠ 12:31 ləbətiki 19.18 ✠ 12:36 Pa je

110.1 * 12:37 NGon ka Dabidi, kər me ə nā dəw ki gin kōji ti lə Dabidi (10.47; 11.10).

ti ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne koji ki ban ə a toji kadi ji gar təkı ne je kin pəti a indəi ngangide ə?»

⁵ Lo kin ti Jəju lə rəne əl-de ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁶ Dije ngay a rəi ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, ningə a buki dije ngay wale tə. ⁷ Loki a oi kə rə je ki e səsi bəsi, ki poy rə je ki e say, adi bəl rə səsi al. Re e ri ri kə ne je kin a rəi, nə e dōbəy ndo al bəy. ⁸ Gin bə madi a aw rə dō gin bə madine, kōbə madi a aw rə dō kōbə madine ti; dənangi a yəki je, bə a o je ki lo je ki dangi dangi, nə ne je kin a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a rə dənə kin bə bəy. ⁹ Ningə ki oji dəsi səi je wa, maji kadi isi dō njasi ti maji, tado dije a awi səsi lo gangi ta je ti, a indəi səsi gin kəy kaw-naa je ti. A awi səsi kadi ai nō njə kōbə je ti, ki nō ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti a e ta rəbi ki kadi a ingəəi naji ki ma ki dōm ti rəsi ti. ¹⁰ NGata ningə, ne ki dəsəy, sobi kadi Poy Ta ki Maji osi mbi dije ti ki dənangi ti ne pəti. ¹¹ Loki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli nō njə gangi ta je ti wa? Ta wa ki Luwə a ində tasi ti loe ti nōq kin ə əli-de par. Tado e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Luwə ə a ində tasi ti kadi əli. ¹² NGakona je a uni dō-naa awii lo təl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tōli-e kə, ningə ngan je, mede a majal ki njə koji-de je, ə a uni dode awi kadi tōli-de tō. ¹³ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə təgine ba bitı dōbəy ti a ingə kaji.

Kə ki bo ngay ki a re
(Mt 24.15-25; Lk 21.20-24)

¹⁴ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra ne ki kobi, ki nje tuji lo, ki a uwə lo kisi lo ti ki e lo ki sobi kadi e ti al*[†]. Maji kadi dəw ki nje tidə ne je kin gər gine maji. Ningə njə ki isi Jude ti a ayi-naa ki dō mbal je ti.[☆] ¹⁵ Dəw ki isi dō kəy ti a ur nangi bə a aw me kəy ti kadi tə un ne madi tē-n al.[†] ¹⁶ Dəw ki a e me ndor ti, a asi kadi təl re bə un kibi rəne al. ¹⁷ NDəe ti nōq kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dənə je ki njə səm, ki njə kadi mba ngan je. ¹⁸ Əli ta ki Luwə kadi ne kin ra ne bəra al. ¹⁹ Ki rəjeti, a e dəkagilo kə ki dəw oō ndo kare al bəy. Lo kilə ngirə dōrə ki dənangi ti, ki Luwə ində-n ne je nu, bitı bōne, dəw oō ko kə kin

nja kare al, taa dəw a oō ko kə kin gogi al tō.

²⁰ Re Bəbe uwə ta ndo je kin gangi al ə, dəw kare ki a isi ki dənə taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de, tə dije ləne kin ə, uwə-n ta ndo je kin gangi ²¹ NGa ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi, ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə aw yo am, e ə aw ne am” ə, adi-e mesi al. ²² MBata kirisi je ki ngom, ki njə kəl kə nə n-əi njə kəl ta je ki ta Luwə ti, a rəi nōq tə rai ne koji ki ne je ki əti bəl bəl ki dum kəl tae. A rai kadi tə re to ban ə njə wa ki Luwə mbəti-de kin ka n-buki-de wale. ²³ E bə ə, kadi, səi isi dō njasi ti, m-əl səsi ne je kin pəti kadi igəri.

NDə re NGon dəw
(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dəkagiloe ti ka kin, go kə je ti kin bə, kadi a tē kəmne al, nay a nda al, ²⁵ mee je a iij ki dōrə ti tosi ki nangi, ningə tōgi je ki me dōrə ti a yəki. ²⁶ Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tōgi, me kunji ti ki əti bəl. ²⁷ M-a milə malayka je ləm kadi tə dō kum dənangi ti ki sō, a kawı njə ki mbəti-de ki naa ti. A kawı-de iij ngangi dənangi ti ki kare tēgi e ki nungı ti.

Nə ndo ki oji dō kagi mbay-kote
(Mt 24.32-36; Lk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi igəri ne ndo ki dō kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indəi rungıru, ə mbie itı kin ningə, igəri kadi nay bə e bəsi ngata. ²⁹ Bə tə ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri təkı mi *NGon dəw mi ta kəy ti, bəsi rəsi ti. ³⁰ Ningə təkı rəjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dode taa ne kin a oyi tigə al bəy ə ne je kin a rai ne. ³¹ Dōrə ki dənangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki nō ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndo ki dōbəy ti
(Mt 24.42; 25.13-15; Lk 12.36-38; 19.12-13)

³² «Dəw kare ki gər ndo ə se dō kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dōrə ti al nım, mi NGon lə Luwə ə wa al nım. Dəw bə, e Bawje Luwə bə par ə gər. ³³ Maji kadi oi go rəsi, isi dōgi ti, tado igəri dō kade kin al. ³⁴ A to tə ta lə dıngəm kare ki iyə me kəy ləne ə aw mba kin bə. Kəte bəy taa kadi aw, iyə kilə je ki me kəy ti ji njə kilə je ti ləne. Adi nə nə kilə ki sobi dōe kadi ra, ningə ndəji nje

* 13:14 Lo ki sobi kadi e ti al: E kəy lə Luwə. dənangi Paləsitin ti, dije rai kəy adi dōe ki taa lay, ningə dōe ki taa ki lay ka kin ə e lo kisi kər kəə. Mt 24.17.

☆ 13:14 Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11 † 13:15

ngəm ta kəy kadi isi dɔgi ti. ³⁵ Ə maji kadi isi dɔgi ti, tado igəri ndo ki ɓa nje kəy a re-n al. A re lo solo, ə se dan lo ti, ə se ndu nɔ kinjə ti, ə se ki sɪ, igəri al. ³⁶ Re tɛɛ pati ningə, kadi ingə səi do ɓi ti al. ³⁷ Ta ki m-əl səsi kin, e dije pəti ə m-əl-de. Isi do njasi ti.»

14

Ta kɔji ki do tɔl Jəju ti

(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jq 11.47, 49, 53)

¹ Nay ndo joo kate kadi ndo ra nay Paki, ki nay mapa ki əm ɔde al asi. Njé kun do njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju gidi ngəy n-toli-e. ² Be ə, əli-naa əi nɔ: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al nɔ dije a ɪi tɔ rai wongɪ.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji do Jəju ti

(Mt 26.6-13; Jq 12.1-8)

³ Jəju e me ɓe ti ki Bətani, me kəy ti lə Simɔ ki kate e nje banji. Loki Jəju isi uso nɛ, dəne madi re ki ku mbal ki ɓari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. Yibi kin gate e ngay, rai ki man kagi ki ɓari-e nar. Dəne tɔ ku, ningə ur yibi ka kin do Jəju ti. ⁴ Dije madi dan njé ki əi loe ti nɔɔ, rɔde nəl-de al adi əli-naa dande ti əi nɔ: «Kəm tuji yibi kin kɔ be par kin nɔ ri ə? ⁵ Asi kadi dɛw taa-n la ki al do kilə ti ki ndo ɓu mɪta be ka e ki ra-n ki njé ndoo je!» To rɔde adi əli ta dəne ka kin ngay. ⁶ Nə Jəju əl-de ə nɔ: «ɪyɔi dəne kin jəke. MBari ə isi njibəi-e ə? Nɛ ki ra dɔm ti kin e kilə ki maji. ⁷ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, adi ndo ki mesi ndigi par ə a rai sɛde, nə mi, m-a m-isi səsi ki nɔ ti al. ⁸ Dəne kin ra nɛ ki asi go tɔgine: ɔy yibi rɔm ti kate kadi tɔ darɔm aw-n ɓada. ⁹ Ningə adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: lo je pəti dɔnangɪ ti ne, ki dije a iləi mbɛ Poy Ta ki Maji titi, a ɔri poy nɛ ki dəne ra kin kadi mede ole-n doe ti.»

Judasi un do Jəju

(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Judasi Isikariyoti ki e ki kare mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo, aw ində do ta naa ti ki njé kun do njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, mba kadi ilə-n Jəju jide ti. ¹¹ Loki ki bo je ooi ta ki ta Judasi ti, rɔde nəl-de ngay adi uni mindide kadi n-adi-e la. Loe ti nɔɔ, Judasi ilə ngirə sangi kadi n-oo se n-a n-ra ban ə n-a n-ingə dɔkagilo ki to kadi n-ilə-n Jəju jide ti wa.

Jəju uso nɛ Paki ki njé ndo je ləne

(Mt 26.17-19; Lk 22.7-13)

¹² NDo ki dɔsɔy lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndo ki dije isi tɔli ngan dɔgi bati je mbata nɛ kuso Paki, njé ndo je lə Jəju dajie əi nɔ: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra nɛ kuso Paki titi, j-ində dɔe dana j-adi uso ə?»

¹³ Ningə Jəju ilə njé ndo je ləne joo, əl-de ə nɔ: «Awɪ me ɓe bo ti kam ɓa, a ingəi dɪngəm kare ki oti gum man dɔne ti ningə uni goe.

¹⁴ Me kəy ki ur ti ə, əli ɓa nje kəy kin əi nɔ: “Nje ndo dije ə nɔ se me kəy ki ra ə kadi n-re n-uso nɛ Paki ti ki njé ndo je ləne wa?” ¹⁵ A ɔji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, e ki ra oy, ki nɛ je ki me ti pəti. Lo kin ə a rai nɛ kuso Paki titi kadi j-usoi. ¹⁶ *Njé ndo je ɪi taai, awɪ me ɓe bo ti ka kin ningə, ingəi nɛ je pəti asi naa tɔki wa ki Jəju əl-n-de, adi rai nɛ kuso Paki, indəi dɔe dana.»

Nje ndo kare ki a un do Jəju

¹⁷ Loki kadi ur, Jəju re ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo. ¹⁸ Ningə loki isi ta nɛ kuso ti, Jəju əl-de ə nɔ: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dɛw kare dansi ti ki isi usoi sɔm nɛ ne kin, a ilə-m ji dije ti.» ¹⁹ Me njé ndo je ilə ngirə tɔsi-de, adi daji ta Jəju ki bare bare əi nɔ: «E mi ɓe?» ²⁰ Jəju əl-de ə nɔ: «E dɛw kare dansi ti səi ki dɔgi gide e joo wa kin. E ki isi ilə jine sɔm naa ti me ka ti wa kin. ²¹ Mi *NGon dɛw m-a m-oy tɔki ndangi me makitibi ti lə Luwə[☆], nə kəm-to-ndoo e lə dɛw ki a ilə-m mi NGon dɛw ji dije ti. Dəwe kin, koje al e soti ngay.»

Nɛ kuso lə ɓabe

(Mt 26.26-30; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²² Loki isi ta nɛ kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə do ti, uwə tɔti naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nɔ: «ɪtaai, e kin e darɔm.» ²³ Go mapa ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə do ti, ningə təl-n adi njé ndo je ayi-naa pəti dande ti, ²⁴ ningə əl-de ə nɔ: «E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije. ²⁵ Ningə tɔki rɔjeti, adi m-əl səsi m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, bitɪ kadi m-a m-ay ki sigi me ɓekɔ ti lə Luwə.» ²⁶ Loki osi pa kilə tɔji do Luwə ti gine gangi, tɛɛi awi do mbal kagi bini je ti.

Jəju əl tɔki Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

²⁷ Jaju əl njé ndo je ləne ə nā: «A imbatimi pəti, tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nā: “M-a m-təl ɓa bati je, ningə bati je a sanəi-naa ki lo lo”²⁸. ²⁸ Nə loki m-a m-i lo koy ti, m-a m-aw kəte nqsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» ²⁹ Piyər əl Jaju ə nā: «Re dije pəti ə iyəi-ni kə ka, nē kin a ra nē rəm ti mi Piyər al.» ³⁰ Jaju təl əl-e ə nā: «I, təkɪ rəjeti, adi m-əli, ɓone, me kondə ti wa kin, kunə kinjə nq nja joo əl ɓəy ə a naji ta nja mitə ə nā igər-m al.» ³¹ Nə Piyər a dō ndunə ə nā: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, ɓi m-a naji ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli kə ta wa ki Piyər əl ka kin tə.

Jaju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti
(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

³² Go ti, Jaju əi ki njé ndo je ləne ɔti rəi lo ti madi ki tɔe nā Jətisəmane. Jaju əl-de ə nā: «Isi lo kin ti ne be inginai-mi, dokagilo ti ki m-a m-əl ta ki Luwə.» ³³ Jaju adi Piyər nīm, Jaki nīm, Ja nīm awi sie. Lo kin ti, dadi ki ɓəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jaju. ³⁴ Adi Jaju əl-de ə nā: «Me-kə rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ti ne be, isi kəm ɓi itoi ɓi al.» ³⁵ Jaju ɔti ki kəte ndəy, ningə ɔsi ki nangi, daji Luwə kadi re to ban ə, ɔsi dō kadi kə kin ngərangi rone ti. ³⁶ Jaju ə nā: «Abal! Bai, nē ki dum tɔgi goto, ə ɔsi kə kin ngərangi kə rəm ti! Nə kə ə kadi e ndigi ləm al, nə kadi e ndigi ləi yoo taa.» ³⁷ Jaju təl re rə njé ndo je ti ki mitə, ningə ingə-de, isi toi ɓi, adi əl Piyər ə nā: «Simə, isi to ɓi wa biti a? Asi kadi isi kəm dō kadi ki kare be al biti a? ³⁸ Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi ɔsi me nē na ti al. NDil ndigi ra nē ki maji, nə darə e ki tɔ.» ³⁹ Ningə təl ɔr ndəne səde ki rangi ɓəy, əl ta ki Luwə, un go mindine ki kəte wa ka kin ɓəy. ⁴⁰ Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi ɓi ɓəy, kəmdə ɔy diriri, lo ta ki kadi əli ka gəri al. ⁴¹ Jaju təl aw, re ki kə mitə, əl-de ə nā: «Ittoi ta ɓi ti ne, isi ɔri kəɔ ɓəy a? Asi be nga! Dokagilo re kadi a iləi-mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti ngata. ⁴² II taai adi j-awi, nje kilə-m jide ti ə re aml!»

Kuwə Jaju

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jə 18.3-12)

⁴³ Loe ti nqo, loki ta nay ki ta Jaju ti ba ɓəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo, ə tɔe isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin,

e njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je, ə iləi-de. ⁴⁴ Judasi ki nje kun dō Jaju, əli-naa səde nē ki n-a n-ra kadi tə gəri Jaju ə nā: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ɓa, e darə ə wa ən ə, uwəi-e, indəi kəmsi goe ti awi sie!» ⁴⁵ E be ə, tɔe ə wa ki Judasi re tɔe par ə, səbi Jaju əl-e ə nā: «Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti. ⁴⁶ Ba loe ti nqo dije, ki rəi ki Judasi ka kin indəi jide dō Jaju ti uwəi-e. ⁴⁷ Loki uwəi-e, ki kare dan njé ki əi sie naa ti, ɔr kiyə kasigar, tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, ɓa tigə mbie lati gangi. ⁴⁸ Nga ningə Jaju un ta əl-de ə nā: «To tə nē ki mi nje ɓogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? ⁴⁹ NDō je pəti, mi dansi ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndō dije nē, ka uwəi-mi al, nə e kin to be ɓone mba kadi ta je ki ndangi me makitibi ti lə Luwə tɔli tade.» ⁵⁰ Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e ⁵¹ NGon ki basa kare, ki dole rone ki ta kibi ə wa par, un go Jaju. Dije uwəi ngon ki basa ka kin, ⁵² nə, iyə ta kibi ki dolə-n rone ka kin jide ti, ə ay ki rone kare aw.

Jaju a nq njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jə 18.12-18)

⁵³ NJé kuwə Jaju, awi sie nq ki bo ti lə njé kijə nē məsi kadi-kare je. E lo ki njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je, ki njé ndo ndu-kun je, pəti kawinaa ti. ⁵⁴ Piyər adi ndəe ngal, ə njiyə-n go Jaju ti, ndəy, ndəy, re ur-n gode ti kəy, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je ta por ti, isi ndibi. ⁵⁵ NJé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je, ba pəti, sangi rəbi ta madi kadi n-gangii ta koy dō Jaju ti, nə ingəi al. ⁵⁶ Dije ngay təti ta je ki ngom dōe ti, nə ta ki təti je ləde aw go-naa ti al. ⁵⁷ NJé ki na je jii ai taa ki njade, taa təti ta je ki ngom minde ti əi nā: ⁵⁸ «J-o tae ti əl ə nā: “M-a m-tuji kəy lə Luwə ki dije rai ki jide kam kə, ningə me ndo ti ki mitə, m-a m-təl m-ndə e ki rangi gogi. A e kəy ki dəw a ra ki jine al.”» ⁵⁹ Dō ta ti wa kin ka, ndu njé təti ta je ɔsi go-naa ti al. ⁶⁰ Ə ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je jii taa dan dije ti, daji Jaju ə nā: «Ta ki dije a əli dōi ti kam, a əl ta madi dō ti al a?» ⁶¹ Nə Jaju a tane mba, tɔe tane ilə-de ti al. Ə ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je daji Jaju ta ki rangi ɓəy ə nā: «E j, ə j Kirisi ki Luwə mbəte, ki

e NGon læ Luwæ ki dije isi ilæi tæji dæe ti kin a?» ⁶² ð Jæju æl-e æ næ: «E mi wa, ningæ a oi-mi *NGon dæw m-isi do ji kɔ Luwæ ti ki nje tægi, m-a m-i dora̯ ti m-re me kil ndi ti.» ⁶³ Ki bo læ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je til kibi je ki rone ti, ɓa æl æ næ: «E kin, ji sangi kadi dæw madi ki rangi æl ta dæe ti ɓæy a?» ⁶⁴ Sæi je wa oi ndue ki æl-n ta ki mal dɔ Luwæ ti ki mbisi ne. Ta ri æ imæri dæe ti æ?» ð dije pæti gangi ta dɔ Jæju ti, kadi e dæw ki sɔbi koy. ⁶⁵ Njé ki na je, ilæi gin tibi man tade dæe ti, ndami ta kæme, ningæ ɓiri jide ɔsi-e-n, æ æli-e æ næ: «Indɔ ndil, æ iɓa tɔ dæw ki indæi adi j-o.» Loe ti nɔɔ, paja je taai Jæju, ɓa agi ki ta tindæ mbæe ti.

Piyær naji ta gær Jæju

(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Loki Piyær e ta mbalo ti, nangi ne ɓæy, dæne kare ki dan dæne je ti ki njé ra kilæ me kay ti læ ki bo læ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je i nɔɔ re. ⁶⁷ ð loki oo Piyær isi ndibi por ningæ, indæ manje ba, ɓa æl-e æ næ: «I ka, i ki Jæju ki Najaræti ti tɔ al a?» ⁶⁸ Næ Piyær naji æ næ: «Jagi m-gær-e al, taa m-gær me ta læi ki iɓe kæl kin al tɔ.» Go ti Piyær ɔti njiyæ isi aw ki ta ndogɔ ti, [ningæ kunæ kinjæ nɔ.] ⁶⁹ Dæne ka kin ilæ kæmne oo-n Piyær, ningæ tæl re dɔ ta ti ka kin ɓæy, æl dije ki ai loe ti nɔɔ æ næ: «Dingam kam e ki kare dan dije ti lie tɔ.» ⁷⁰ Piyær tæl naji nja kare ɓæy, æ næ n-gær-e al. Ningæ njaba go ti æ, dije ki ai sæde nɔɔ, ræi æli Piyær ɓæy æi næ: «Tæki rɔjæti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tɔ, tado i dæw ki Galile ti.» ⁷¹ ð lo kin ti, Piyær ibi rone ki ta ki nga ngay æ næ: «M-ibi rɔm kadi Luwæ ra sæm ne ki nga, re m-æl ta ki ngom. M-gær dingam ki æ æli ta lie kam al.» ⁷² Ba ta naa ti nɔɔ, kunæ kinjæ nɔ ki kɔ joo. NGA ningæ, me Piyær ole dɔ ta ti ki Jæju æl-e æ næ: «Kæte taa kadi kunæ kinjæ nɔ nja joo, a naji ta nja mitæ æ næ igær-m al,» ka kin, adi Piyær indæ lo tæe taga ki ngodi njane ti, nɔ ki man kæmne.

15

Awi ki Jæju nɔ ngar Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Ki si ɓati ba, njé kun dɔ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je, ingæ-naa ki ngatægi je, ki njé ndo ndu-kun je, ki njé gangi ta je læ *Jipi je ba pæti, uni ndude, ɓa dɔɔi Jæju, awi sie ilæi-e

ji *Pilati ti. ² ð Pilati dæji Jæju æ næ: «I ngar læ Jipi je a?» Ba Jæju ile ti æ næ: «E ta ki tæe tai ti.» ³ Njé kun dɔ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je tæti ta je ngay dɔ Jæju ti. ⁴ ð Pilati tæl dæji Jæju ta ki rangi ɓæy æ næ: «A æl ta madi al a? O ta je pæti ki dije a indæi dæi ti kam!» *Næ Jæju tæe tane ilæ ti al, adi ndoɓi Pilati ki dum.

Gangi ta koy dɔ Jæju ti

(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jq 18.39-19.16)

⁶ Dɔ ɓal je pæti, lo ra nay Paki ti, *Pilati ɔr dangay kare ile taa, adi e dæw ki kosi je dæji-e kadi ɔr-e dangay ti adi-de. ⁷ NGA ningæ dingam kare ki ɓari-e næ Barabasi e dangay ti nɔɔ tɔ. Uwæi-de dangay ti æi ki madine je ɔji-n dɔ tæl ki tæli dæw, lo wongɔ ti ki ra-de dɔ njé kɔɓe je ti. ⁸ Kosi je awi ro Pilati ti, ningæ dæji-e kadi ra ne ki isi ra kæte kæte ka kin adi-de. ⁹ NGata æ Pilati dæji-de æ næ: «Iɓæi kadi m-iyæ ngar læ *Jipi je taa madi sæsi wa?» ¹⁰ Pilati dæji ta kin be, mbata gær maji kadi e ni æ ra njé kun dɔ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je dɔ Jæju ti æ ilæi-e jine ti. ¹¹ Næ njé kun dɔ njé kijæ ne mæsi kadi-kare sulæi kosi je adi dæji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi-de ɓi Jæju al. ¹² Pilati dæji-de ɓæy æ næ: «Iɓæi kadi m-ra ri ki e ki ɓari-e ngar læ Jipi je æ?» ¹³ Ba æi je tali uni ndude ki taa æli Pilati æi næ: «Iɓæi kagi-dæsi ti!» ¹⁴ Pilati dæji-de æ næ: «E ri ki majal æ ra æ?» Ningæ uni ndude ki taa ngay ɓæy, æli æi næ: «Iɓæi kagi-dæsi ti!» ¹⁵ E be æ, mba kadi ro kosi je næl-n-de, Pilati ɔr Barabasi adi-de. Ningæ go ti, adi indæi Jæju ki ndæy kabilay, æ ile ji asigar je ti kadi ɓæi-e kagi-dæsi ti.

Asigar je ibæi Jæju kogii

(Mt 27.27-31; Jq 19.2-3)

¹⁶ Asigar je ɔri Jæju awi sie dana, lo ti ki ɓari-e pirætuwar, me lo ti ki boy ki *Pilati isi ti wa kin nɔɔ, ningæ ɓari ndægi asigar je pæti adi-de ræi. ¹⁷ Loe ti nɔɔ, ilæi kibi ki kær pir pir* ro Jæju ti, æ oji jɔgi kon ilæi dæe ti tɔ. ¹⁸ Ningæ, ilæi rɔde ræi-e lapiya æi næ: «Lapiya ngar læ *Jipi je!» ¹⁹ Indæi dæe ki gakira, tibi man tade dæe ti, æ ɔsi mækæside nangi, ræi tæ ne ki isi ɔsi gone be. ²⁰ Loki ibæi-e kogii asi-de ningæ, ɔri kibi ki kær pir pir ka kin ræe ti kɔ, æ tæli ilæi kibi je lie wa ræe ti gogi, ɓa tæeji sie taga kadi awi ɓæi-e kagi-dæsi ti.

* 15:17 dokagiloe ti kin, kibi ki kær pir pir, sɔbi dɔ ngar je par æ kadi ɔy.

Bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

²¹ Dingəm kare ki Sirən ti, tœ nā Simo, e baw Aləgijandir əi ki Rupusi, i wale, ningə asigar je uwə-e indəi tōgi dœ ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju. ²² Awi ki Jəju lo madi ti kare to nōo, bari-e nā Golgota, ki kər me nā: «Lo ki to tə ka dō dəw be.» ²³ Gei kadi n-adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki nē ki bari-e nā mir[†], kadi ay, nā Jəju mbati kay. ²⁴ Go ti, asigar je bəi-e kagi-dəsi ti, ɓa tigəi kir (mbare) dō kibi ti lie, kadi n-ooi nē ki dəw ki ra dande ti a inga[✱]. ²⁵ E ki kadi ki jikare, ə bəi-e-n kagi-dəsi ti. ²⁶ NDangi me batī, nē ki ra ə n-bəi-e-n kagi-dəsi ti əi nā: «NGar lə *jipi je.» ²⁷ Bəi njé ɓogi je joo naa ti sie kagi-dəsi ti. Ki kare dō ji kœe ti, ki nungi dō ji gœle ti tō. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nā: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti» kin tōl-n tane.][‡] ²⁹ Dije ki njé də rəba, tigəi dode, ningə taji-e, ə əli əi nā: «Ma, i ki nje tuji kœy lə Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndo ti ki mitə ka kam! ³⁰ Aji rœi i wa, ə i taa dō kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» ³¹ Be tō ə, njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ibəi Jəju kogii dande ti əi nā: «Aji dije ki rangi, nā e wa asi kaji rone all ³² Kirisi, ki Luwə mbəte, ngar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi i taa dō kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, adi tə j-o-n ta lie tə ta ki rœjeti!» Njé ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e tō.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

³³ Loki kadi a jam dō ɓe ti, lo ndul dōnangi ti ba pəti, bitī kadi ki mitə ki lo sɔlɔ. ³⁴ Ningə kadi ti ki mitə, Jəju nō ki ndune ki bo ə nā: «Eloyi, Eloyi, lama sabatani?» Kər me nā: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kœ ə?» ³⁵ Dije madi dan njé ti ki ai nōo, ooi ndue, ningə əli əi nā: «Oi dəw ka a ɓar Eli!» ³⁶ Dəw kare dande ti ay ngədi, un nē ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay, ɓa əl

ə nā: «Ingəmi adi j-oi se Eli a re rise nangi dō kagi-dəsi ti wa?» ³⁷ Lo kin ti nōo be, Jəju nō ki ndune ki bo, ningə kœə tœe. ³⁸ Go ti, kibi gangi lo ki a me kœy ti lə Luwə, til dana joo, i taa nu bitī re nangi.[§] ³⁹ Ki bo lə ɓuti asigar je ki ɓu, ki a ta kəm Jəju ti, oo-e lo koy ti ki oy, əl ə nā: «Təki rœjeti, dəw kin e NGon lə Luwə.» ⁴⁰ Dəne je madi ai nōo tō, ai say, indəi kəmde a ooi nē je ki isi rai nē. Dande ti, Mari ki Magidala e nōo nim, Mari ki kō Jaki ki ibari-e ngon ki kō Jose e nōo nim, taa Salome e nōo nim tō. ⁴¹ E əi je kin ə ndoləi go Jəju, ta rai sie me nē ge je ti lie loki e-n Galile ti. Ningə, dāne je ki rangi ngay ki rai sie Jorijaləm ti ka əi nōo ɓay tō.

Jisəpi un nin Jəju dibi

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁴² NDœe ti kin, e ndo ki dije a osi nja nē je naa ti indəi, adi e ndo ki nō ndo ta kœə ti. ⁴³ Loki lo sɔl, Jisəpi ki Arimate ti, ki e dəw kare ki dije buki-e ti ngay dan njé gangi ta je ti lə *jipi je re. E wa ka isi ngimə ta kœœe lə Luwə ki kadi a re kin tō. Bəl ra-e al, adi aw rō *Pilati ti daje nin Jəju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jəju oy ɓa, əte ɓəl, adi ilə go nje kisi dō ɓuti asigar je ki ɓu, ade re, ningə daje ə nā se Jəju oy mari nu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi dō asigar je ti ningə, adi ta rəbi Jisəpi kadi un nin Jəju. ⁴⁶ Jisəpi ndogi ta kibi, risi nin Jəju dō kagi-dəsi ti re-n nangi, dole, ile me ɓe nin ti ki uri me mbal ti, ningə nduguru mbal ilə ta ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala əi ki Mari ki kō Jose ai, a oi lo ki iləi Jəju ti.

16

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹ Loki ndo taa kœə dā, Mari ki Magidala nim, ki Mari ki kō Jaki nim, Salome nim, ndogi yibi kagi ki əti mbi, mba kaw koy rō nin Jəju ti. ² NDō dimasi, ki si ɓati ba, loki kadi isi ɓa kin, ə yə awi dō ɓadi ti. ³ Loki isi awi ningə, əli-naa dande ti əi nā: «NGa kin, naa ə tə nduguru mbal ta ɓadi ti rangi adi-je ə?» ⁴ Nə loki uni kəmde ningə, ooi kadi mbal

[†] 15:23 mir e yibi ki rai ki nōm kagi madi dōnangi Paləsitin ti nōo. Gate e ngay, ningə lo ki dəw oy ɓa, a oyi rō nin ti ɓay taa a dibi. Taa lo ki rō dəw to-e ngay ningə, rai adi ɓa rœe yogiro ndəy. [✱] 15:24 Pa je 22.19 [‡] 15:28 Bar ta kin dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi. [§] 15:38 kibi gangi lo kin gangi lo ki kay njay ki lo ki kay njay njay naa ti. Lo ki kay njay njay, e ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je par ə a un majal lə kosi je kadi aw-n me ti nōo Luwə ti. Loki Jəju oy, kibi ka kin til dana joo, adi ta rəbi to mbata lə dije pəti kadi awi nōo Luwə ti. Tœe ki taga 26.31-33.

ka kin, dāw nduguru-e rangi. ⁵ Dāne je kin uri me 6e badi ti ningā, oi ngon ki basa madi kare, ilā kibi ngal ki nda rone ti, isi-n ki dō ji kō ti. Lo kin ti, bāl ra dāne je. ⁶ Nā, ngon ki basa ka kin āl-de ā nā: «t̄bali al. t̄si sangi Jəju ki Najarat̄i ti, ki dije b̄ai-e kagi-dasi ti, nā e goto ne, i taa lo koy ti. Oi lo ki ilāi-e ti ā to kare kin. ⁷ Ningā ki basine kin, awi āli Piyār āi ki ndāgi njé ndo je lā Jəju t̄aki a aw kadi nginā sasi Galile ti. Lo kin ā a oi-e ti, t̄aki āl-n sasi k̄ate.» ⁸ Dāne je t̄eēi, ori ngodi ta badi ti isi awi, dadi par par ki bāl, gari rabi rōde al. Ta ka āli dāw al, mbata bāl tōl-de.*

Jəju oji rone Mari ki Magidala

⁹ [Jəju i lo koy ti ki ndo dimasi, s̄i bati ba. Loki i lo koy ti, dāw ki d̄asay ki t̄oje rone e Mari ki Magidala, ki ndo ki tuwā ndil je ki majal siri d̄oe ti kō. ¹⁰ Ningā, Mari ā e nje kaw kāl njé ndo je lie ki isi ta kuwā ndoo ti ki ta nō ti. ¹¹ Nā loki Mari āl-de t̄aki Jəju i lo koy ti, adi ne wa n-oo-e ki kāmne, njé ndo je taai me al.

Jəju oji rone njé ndo je joo

¹² Go ti, Jəju oji rone kōji ki to-n ta dangi njé ndo je joo ki āi dō rabi ti, isi awi ki ngan 6e je ti. ¹³ Loki Jəju ingā-de, t̄ali awi ori poye ndāge je, nā ndāge je taai mede al tō.

Jəju oji rone njé ndo je ki d̄ogi gide kare

¹⁴ Ta tōl tae ti, Jəju oji rone njé ndo je ki d̄ogi gide e kare loki isi usoi nē. Lo kin ti, Jəju kāl s̄ade dō me ngā ti, ki kām kuti lade, mbata mbati taai me njé ki ooi-e t̄aki i lo koy ti. ¹⁵ Go ti, āl-de ā nā: «Awi ki dō 6e je ki d̄onangi ti ne p̄ati, ilāi mb̄e Poy Ta ki Maji mbi dije ti p̄ati. ¹⁶ Dāw ki un mene, ā rai-e batām, ningā a ingā kaji, nā dāw ki mbati kun mene, ta ki gangi a e d̄oe ti. ¹⁷ Nē kōji je ki njé ki uni mede adi Luwā a oji ā to kin: me t̄om ti, a tuwāi ndil je ki majal, a āli ndon ta je ki mba. ¹⁸ A uwāi li je ki jide, ningā re ayi-naa nē ki nje tōl dāw ka, a ra s̄ade nē madi al. A indāi jide dō njé moy je ti, adi njé moy je ingāi rō nga.»

Jəju t̄al aw d̄orā ti

¹⁹ Go ta je ti ki Bā6e Jəju āl-de, uni-e awi sie d̄orā ti, adi isi dō ji kō Luwā ti. ²⁰ Go kawē d̄orā ti, njé ndo je awi ilāi mb̄e Poy Ta ki

Maji. Bā6e e s̄ade naa ti, adi-de t̄ogi adi rai nē je ki āti bāl bāl. Nē kōji je kin to be, kadi t̄oji t̄aki ta lā njé ndo je e ta ki r̄ajeti.]†

* 16:8 Be nin lade d̄onangi Palasitin ti e mbal ā uri kade t̄a 6e ningā, lai nin ti, 6a ndugugui mbal ki rangi uti tae. † 16:20 Bar ta je kin dije madi āli t̄aki goto me makitibi je ti ki njé ndange k̄ote ndangi.

Poy Ta ki Maji la Jəju ki

Luki ndangi

Ta ki dō Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki ndangi sō, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. Ningə kae ti wa ki j-o-n me makitibi ti la Matiye ka kin ə, ta je ngay ki Luki əl, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi nōo tō. J-a j-ingə:

Ja Batisi ki tēē ilā mbē tə dāw ki nje ra rəbi nō Jəju ti (3.1-20);

Batəm la Jəju ki na ki Su na-e (3.21-4.13); Kilə je ki Jəju ra-de ki taga ta kəm dije ti donangi Galile ti, adi e kilā mbē Poy Ta ki Maji, ki kaji njē moy je (4.14-9.50);

Jəju osi dō rəbi ti, i Galile aw Jorijaləm ti (9.51-19.28). Nə nē kare, Luki tēē ki ngan ta je ki rangi ngay ki Marki əl al, tə kuji ta ki dō dingəm ti ki Samari ki nje me-maji, kuji ta ki dō nje nē kingə ti ki mbə, kuji ta ki dō ngon ti ki nje koo maji rone ki tae ti ə təl re kin, taa ngan ta je ki rangi ngay tə ta kaw Jəju bē la Marti əi ki Mari kin je.

Nə je ki Jəju ra-de Jorijaləm ti (19.29-21.38), ki awi bitī tōli tade dō kō je ti ki inge, ki dō koye ti (22-23).

Luki tōl ta makitibi ləne ki ra nay Paki (24), ningə lo kin ti, əl ta ki dō Jəju ti ki, go tēē lo koy ti, ingə njē ndo je joo dō rəbi ti ki kaw Emawusi nim, əl ta ki dō kawē dōrə ti nim.

Nə ki me makitibi ti la Luki ki to dangi ki ya Marki, e ta ki Luki əl dō kate ndəy be, ə əl-n ta la dāw ki makitibi kin sōbi dōe nim, gin nē ki ndangi-n makitibi kin nim tō (1.1-4). Go ngon ta ti kin, Luki ilā ngirə ndangi Poy Ta ki Maji la Jəju kin ki kōr gin nē je ki rai nē dokagilo koji Jəju ti əi ki Ja Batisi (1-2). Lo kin ti ə j-a j-ingə ta ki malayka əl ki Mari nim, ta ki dō koji Ja batisi ti nim, ta ki dō njē kul da je ti ki awi oi Jəju, taa j-a j-ingə pa la Mari ki osi nim, la Jakari nim, la Siməyo nim tō. Lo kilə ngirə ta ti kin bəy bə, Luki əl nga dan

ta ləne ki ma naje kin ki taga ngata: adi e ngirə Jəju ki i rō Luwə ti nim, kee gin koji ti ki rəjeti la Isirayəl je nim, kire ki re mbata la gin dije pəti ki donangi ti ne kin nim tō. Lo kin ti, Luki tōji ndigi ki Luwə ndigi dije ki madide je ooi tode al (njē dō səl, ki njē ki dije osi-de ngərangi, ki dāne je, ki njē ndoo je, ki mba je) nim, tōji rənəl ki bo ki njiyə naa ti Poy Ta ki Maji nim tō.

Dan Poy Ta je ti ki Maji ki sō, Luki ə ta giraki lie ki ndangi-n makitibi kin to ay njay ngay. Luki dangi makitibi kin adi dije ki əi giraki je ki gəri nē madi ngay dō nē jibəl bē ti la Isirayəl je al, adi ər gin ta ləne njəti njəti kadi nē madi to mba rōde ti al. Ki rō dije ti ki bōne kin bə, Luki ə e Poy Ta ki Maji ki dāw tidə bə gər maji ngay nim, a ingə kadi Jəju e NJe kaji dije pəti nim tō.

Kilə ngirə ta

¹Təwopil, dije ngay adi rōde, ndangi nē je ki rai nē danje ti ne kin ki goe goe[☆].

²NDangi təkī, njē ki ooi nē je kin ki kəmde əli-je. Ooi ki kəmde lo kilə ngire ti nu, ə təli njē kilə mbē Poy Ta ki Maji la Luwə. ³Be ə, mi ka, m-sangi gin nē je pəti ki rai nē kin, lo kilə ngire ti nu kōre kōre kadi m-o. Ningə go sange ti ki m-sangi, m-o maji ngay kadi, m-ndangi me makitibi ti ki goe goe madi i ki bo Təwopil. ⁴Lo kin ti, a gər kadi nē ndo je ki ingə-de e nē ndo ki rəjeti.

Ta koji Ja Batisi

⁵Dokagilo ti ki *Erodi e-n ngar ki Jude ti, dingəm kare isi nō tōe nā Jakari. Jakari e ki kare me buti ti la nje kijə nē məsi kadi-kare ki bari-e Abiya. To nee nā Elijabəti. E ngon dāne ki gin koji ti la *Aro. ⁶Jakari əi ki Elijabəti joo pu əi dije ki dana ta kəm Luwə ti. Təli rōde maji ngay go ndu-kun je ti ki go rəbi je ti la Bəbe pəti. ⁷Nə ingəi ngon al, tado Elijabəti e kuji. Ningə e dokagilo ki, əi joo pu, bəgəi ngata. ⁸NDō kare Jakari isi ra kilə kijə məsi kadi-kare ta kəm Luwə ti, tado e ndō ra kilə la buti lie. ⁹Ningə, ki go rae ti la njē kijə nē məsi kadi-kare je, kir osi dō Jakari ti kadi ur me kəy ti la Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki əti mbj poro[☆].

¹⁰Loki Jakari a buki nduji kagi ki əti mbj poro kin, kosi dije ngay ai taga nē a əli ta ki Luwə.

¹¹ Loe ti nŋo, malayka lə ʔaʔe tɛɛ hɔy ki rɔ Jakari ti, a ki dɔ ji kɔ lo buki nduji kagi ti be.

¹² Lɔki Jakari oo malayka ka kin ningə, ndile tɛɛ ɔy nay sar, bəl təl-e. ¹³ Nə Malayka əl-e ə nə: «tɛbəl al Jakari, tado Luwə oo dɔ ndu ta ki əl sie. Nei Elijabəti a oji ngon adi, a ində tɔe nə ʔa. ¹⁴ A e nɛ rɔnəl ləi ki bo ngay, taa dije ngay a rai rɔnəl dɔ koje ti tɔ. ¹⁵ Tado a e dɔw ki bo ta kəm ʔaʔe ti. A ɔy kasi nju al nim, a ɔy ndəgi kasi je ki əm ɔde al nim tɔ. Lɔki tɔ me kɔne ti ɔəy, NDil Luwə a rose. ¹⁶ A təl ki nɔan *Isirayəl je ngay re sɔde rɔ ʔaʔe Luwə ti ləde. ¹⁷ A njiyɔ ta kəm ʔaʔe ti ki NDil nim, ki tɔgi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli nim tɔ. A njiyɔ ki NDil nim ki tɔgi nim mba kadi ilə noji nɔan je ki bawde je naa ti. Taa kadi njé dɔ nɔa je tɔli njé kaw ki hal lə dije ki dana, mba kadi dije indəi dɔ rɔde dana mbata lə ʔaʔe.» ¹⁸ Jakari dɔji malayka ə nə: «Ki go rəbi ki ban ə m-a m-gər-n kadi e ta ki rojeti ə? Tado mi ki dɔm m-ɔigə, taa nem ka bale al dɔ lo tɔ ngata.» ¹⁹ ʔa malayka təl əl-e ə nə: «Mi Gabiriyəl, ki nje ra kilə ta kəm Luwə ti. Luwə ilə-m kadi m-əli ta, m-ilə Poy Ta ki Maji kin mbi ti. ²⁰ O maji, a təl mbiki, adi a asi kəl ta madi al, biti kadi ndo ki nje je ki m-əli tae kin rai nje ɔəy taa. A e be, tado adi mei dɔ ta je ti ki m-əli kin al. Nje je kin a rai nje dɔkagiloe ti ki Luwə oji.»

²¹ Me lo kin ti, kosi je toi ta ngəm ta Jakari ti, ta ndo-je, tado Jakari un dɔkagilo ngay me kəy ti lə Luwə. ²² Lɔki ində lo tɛɛ ki taga ki rɔ kosi je ti ningə, asi kadi əl-de ta al. Lɔki əl-de ta al, gəri kadi oo nje me ndil ti me kəy ti lə Luwə. Jakari əl-de ta ki jine par, ə isi ki mbiki ti.

²³ Lɔki təl ta kilə ningə, təl aw me kəy ti ləne. ²⁴ ʔa ngay al go ti, nee Elijabəti i sɔm. Elijabəti ɔɔyɔ rɔne kəy, adi dɔw oo-e al, asi nay mi, ə əl ə nə. ²⁵ «Oi maji ki ʔaʔe ra sɔm kin. ʔaʔe ində kəmne gom ti, ɔr rɔsəl dɔm ti dan dije ti.»

Ta koji ʔəju Kirisi

²⁶ Me nay ti ki kɔ mehe, Luwə ilə malayka Gabiriyəl me ɔe bo ti ki tɔe nə Najarəti, dɔnangi ti ki Galile. ²⁷ He rɔ ngon mandi ti madi ki gər ngaw al ɔəy, ki dɔngəm kare ki tɔe nə Jisəpi, ki gin koji ti lə *Dabidi uwə dɔe. Tɔ ngon mandi ka kin nə Mari.

²⁸ Malayka ur kəy go Mari ti əl-e ə nə: «M-uwə jii Mari, i ki ingə me-maji ta kəm Luwə ti, ʔaʔe e naa ti sɔi.» ²⁹ Ta kin əti Mari bəl,

adi dɔji rɔne ta ə nə se gin kuwə ji kin e ri wa? ³⁰ Malayka əl-e ə nə: «tɛbəl al Mari, tado ingə maji ta kəm Luwə ti. ³¹ A i sɔm, a oji ngon ki dɔngəm, a ində tɔe nə ʔəju. ³² A e ki bo, a ɔari-e NGon lə nje ke dɔ nje je ti pəti. Ningə, ʔaʔe Luwə a ade kimbər ngar lə kae Dabidi. ³³ A o ɔe dɔ gin koji ti lə *Jakobi biti ki nɔ ti. Ningə kɔɔe lie a ində ngangine al tɔ.» ³⁴ Mari əl malayka ə nə: «Go rəbi ki ban ə nje je kin a rai nje ə? Tado m-gər ngaw al ɔəy.» ³⁵ Malayka əl-e ə nə: «NDil Luwə a re dɔi ti, Luwə ki e dɔ nje je ti pəti a buki tɔgine dɔi ti. E mbata kin ə, ngon ki a oje i rɔ Luwə ti, a ɔari-e NGon Luwə. ³⁶ O noji Elijabəti ki ɔigə wa kin ka i sɔm tɔ. E ki dije ɔari-e kuji ka ə yə i sɔm ra nay mehe kin. ³⁷ I sɔm tado nje ki dum Luwə goto.» ³⁸ Mari ə nə: «Mi bəə lə ʔaʔe, maji kadi Luwə ra sɔm təki tɛɛ-n tai ti.» Loe ti kin, malayka iyə Mari ə ɔti aw.

Mari aw mba dɔ Elijabəti ti

³⁹ Me ndo je ti ki go ti, Mari i taa, aw law law ki dɔnangi ki mbal je əi ti, me ɔe ti ki Jude. ⁴⁰ Aw ur me kəy ti lə Jakari, uwə ji Elijabəti. ⁴¹ Lɔki Elijabəti oo ndu Mari ningə, NGon ki mee ti ɔdi rɔne ndur kuti kuti. Ningə NDil Luwə rose tɔ. ⁴² Lo kin ti, Elijabəti un ndune ki taa, əl Mari ə nə: «Luwə adi maji uri dan dɔne je ti pəti. Ningə NGon ki to mei ti ka maji ur-e tɔ. ⁴³ Ra ban ə mi kin par, Luwə buki-m ti kadi be biti, adi kɔ ʔam re me kəy ti ləm ə? ⁴⁴ Lɔki m-o ndui ki uwə-n jim, ngon ki mem ti ɔdi rɔne ndur ki rɔnəl. ⁴⁵ I nje maji-kur, tado adi mei kadi nje je ki ʔaʔe əli tae a tɔli tade.»

Pa lə Mari

⁴⁶ Be ə Mari ə nə: «NGə mem osi pa ilə tɔji dɔ ʔaʔe ti. ⁴⁷ NDilm ra rɔnəl dɔ Luwə ti ki nje kaji-m. ⁴⁸ Tado Luwə təl kəmne oo-n bəə ləne ki dɔne ki asi nje madi al. E be ə, kaw ki kəte nŋo, Dije pəti a ɔari-mi nje maji-kur ki dɔ lo je ki dangi dangi.

⁴⁹ MBata Luwə ki nje tɔgi pəti, Ra nje je ki əti bəl bəl mbata ti ləm. Maji kadi tɔe e ki kay njay.

⁵⁰ Ningə, kadi me-maji lie to ki dɔ bəl je dɔ bəl je dɔ dije ti ki njé bəl NDile.

⁵¹ Luwə oji tɔgine pəti ki taga, Njé ki ngamede rosi ki koji rɔ, Luwə tində-de sane-de.

⁵² Sur njé tɔgi je tila-de do kimbər ngar je ti lade,

Ningə njé do səl, un dode ki taa to.

⁵³ Adi ne kingə rosi ji njé ndoo je, ə tuwə njé ne je jide kare adi awi.

⁵⁴ Ɔsi sil *Isirayəl ki bəə kilə lie, Adi mee ole do me-maji ti ki mbata dije lie.

⁵⁵ Me ole do ti təkɪ un-n mindine adi kaje je kəte nu.

Un adi Abirakam ki gin koji lie ba pəti ki nɔ ti.»

⁵⁶ Mari isi ki Elijabəti asi nay mitə, ningə təl aw ɓe.

Koji Ja Batisi

⁵⁷ Dəkagilo koji ngon lə Elijabəti asi, ə oji ngon ki dingəm. ⁵⁸ Njé gədi kəy je lie ki noje je ooi poy maji ki Luwə ra sie adi rai sie rənəl. ⁵⁹ Loki ndo ki kɔ jijoo go koji ngon ti asi ningə, rəi kadi ijəi mətə[☆]. Dije ndigi kadi n-ɓari-e ki to bawe ki Jakari. ⁶⁰ Nə kɔe əl-de ə nə: «Jagi, a ɓari-e nə Ja.» ⁶¹ Ə dije əli Elijabəti əi nə: «Dəw ki gin koji ti ləi ki tɔe to be goto.» ⁶² Lo kin ti, dəji bawe ta ki jide əi nə se ge kadi n-ɓari ngon ka kin nə na wa? ⁶³ Jakari dəji adi rəi ki ba ndangi ne adie, ningə ndangi ne ti: «Təe e Ja.» Lo kin ti, ta ndoɔi dije pəti. ⁶⁴ Loe ti nɔo, ta Jakari tɛɛ, ndone tuti adi əl ta ilə-n tɔji do Luwə ti. ⁶⁵ Ne kin ra bəl dije pəti ki me ɓe je ti ki do lo ti ki nɔo, taa go nangi mbal je ti ki Juda pəti, dije əli tae ki lo lo. ⁶⁶ Dije pəti ki ooi poy ta kin ngəmi mede ti, ə əli əi nə: «NGon kin a təl ri ə?» Təki rɔjeti, ji Bəbe e dɔe ti.

Pa lə Jakari

⁶⁷ Ndil rosi Jakari ki baw ngon, adi əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

⁶⁸ Tɔji ki do Bəbe ti, ki Luwə lə *Isirayəl, MBata re oo dije ləne, taa-de ilə-de taa.

⁶⁹ E ə tɛɛ ki Nje kaji ki Nje tɔgi gin koji ti lə *Dabidi adi-je.

⁷⁰ Tɛɛ sie təkɪ ilə-n mɓee ki ta njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay, dəkagilo ti ki mari nu.

⁷¹ Nje kaji ki a taa-je ji njé bə je ti ləje ki njé koo kəmje je al pəti.

⁷² E be ə, Luwə tɔji-n me-maji ləne ki rɔ kaje je ti,

Nim taa, me ole do kilə mindi ti ki ay njay nim to.

⁷³ Kilə-mindi ki go minde ti ki un adi ka je *Abirakam.

⁷⁴ Kun mindi ki a ra kadi ji ra kilə bəə lie ki kanji bəl,

Loki a taa-je ji njé bə je ti ləje.

⁷⁵ Kadi ji njiyə ta kəme ti, me kay njay ti nim, me ka dana ti nim,

Dəkagilo pəti ki je-n ki dɔje taa.

⁷⁶ I ngonm, a ɓari-ni nje kəl ta ki ta Luwə ti ki e do ne je ti pəti,

MBata a njiyə nɔ Bəbe ti kadi ira rəbi lie.

⁷⁷ Lo kin ti, dije lie a gəri kaji ki aji-de ki go rəbi kiyə go majal je ti lade kɔ.

⁷⁸ Luwə e nje me-maji.

Ki takul me-maji ki koo kəm-to-ndoo lie ə,

Kunji ki dɔrə ti unji-n dɔje ti tə kadi be.

⁷⁹ Kunji kin unji do dije ti ki isi me til ti nim, Me ndil koy ti nim,

MBa kadi ndor-je ta rəbi, aw səje do rəbi kisi-maje ti.

⁸⁰ NGon ka kin tɔgi, təl dəw ki mbuji me ndil ti. Ra ɓe dilə mbo ti, biti ndo ki tɛɛ-n taga ta kəm Isirayəl ti.

2

Koji Jəju

(Mt 1.18-25)

¹ Dəkagilo e ti kin, nje kɔɓe ki bo Səjar Oɡusiti un ndune kadi rai kər dije ki dənangi ti pəti me makitibi ti. ² Kində to ki dəsəy kin e dəkagilo ti ki Kiriniwusi e-n nje kɔɓe dənangi ti ki Siri. ³ Dije pəti awi kadi ndangi tɔde, Nə nə ka aw ɓe koji-ne ti. ⁴ E be ə, Jisəpi ka i ɓe bo Najarəti ti, dənangi Galile ti, isi aw ɓe bo ti lə *Dabidi, ki ɓari-e Bətiləhəm, dənangi Jude ti. MBata Jisəpi e dəw ki gin koji ti lə Dabidi. ⁵ Awi kadi indəi tɔde naa ti ki Mari ki nje nongi lie, ki a ki səm.

⁶ Loki əi Bətiləhəm ti nɔo ɓəy ningə, ndo koji ngon lə Mari asi. ⁷ Mari oji ngonne ki dəsəy ta ngon ki dingəm. Bir ngon ka kin ki kibi, ile me ne ngəm ne kuso ti lə da je, tado lo ki kadi adi-de toi ti goto me kəy to mba je ti.

Njé kul da je

⁸ Njé kul da je əi me mu ti, do lo ti ki nɔo, indəi ɓi taa isi ngəmi da je lade kondo.

⁹ Ningə yə ooi malayka lə Bəbe tɛɛ həy ki rɔde ti. Tɔɓa lə Bəbe unji gugi dɔde, adi bəl tɔl-de. ¹⁰ Nə malayka əl-de ə nə: «tɓəli al, mbata m-re ki Poy Ta ki Maji kadi madi səsi. Poy Ta ki Maji kin a e ne rənəl ki bo

☆ 1:59 ləbətiki 12.3

ngay mbata ti læ dije pæti ki dɔnangi ti ne. ¹¹E bone ə oji nje kaji me 6e ti læ *Dabidi adi sasi. Nje kaji ki e Kirisi, Baʔe. ¹²Ningə nə ki a igəri-e-n ə to kin: A ingəi ngon ki kasi ki ʔiri-e ki kibi, ə iləi-e me nə ngəm nə kuso ti læ da je.»

¹³Ta naa ti nɔɔ, kosi njé rɔ je ki dɔrɔ ti, tɛɛi, indəi rɔde naa ti ki malayka ki kare ka kin, ningə osi pa tɔji Luwə əi nə: ¹⁴«Tɔba e ki dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrɔ ti taa nu. Taa, kisi maji ki dɔ dɔnangi ti, ki rɔ dije ti ki Luwə ndigi-de tɔ.»

¹⁵Loki malayka je iyɔi-de ə təli awi dɔrɔ ti gogi, njé ngəm da je əli-naa dande ti əi nə: «Adi j-awi bitɔ ki Bətiləhəm ti j-oi nə ki ra nə ə Baʔe tɛɛ ki dɔe adi-je kin.» ¹⁶II taai kalangi awi ningə yə, ingəi Mari əi ki Jisəpi, naa ti ki ngon ki kasi ki iləi-e me nə ngəm nə kuso ti læ da je. ¹⁷Loki ooi ngon ki kasi ka kin ningə, go ti ɔri gin nə je ki əli-de oji dɔ ngon ki kasi kin. ¹⁸Dije pæti ki ooi ta ki njé ngəm da je ɔri goe, ətɔi-de bəl. ¹⁹Mari ngəm nə je kin pæti mene ti, mər ta dɔ ti ki goe goe. ²⁰Njé ngəm da je təli gogi ki pa, ki kilə tɔji dɔ Luwə ti tade ti. MBata Luwə adi-de ooi nə je ki mbide je, ki kəmde je. Ningə nə je ka kin rai nə ki go rəbe ə wa ki malayka ilə-n-de mbɛe ka kin tɔ.

Koji Jəju me kəy kaw-naa ti

²¹Loki ndɔ ki kɔ jijoo go koji ngon ti asi, ijəi mɔtə[☆], ningə indəi tɔe nə Jəju. E tɔ ki malayka əl-de, loki kɔe a ki sɔmɛ əl bəy, kadi tɔ ʔari-e-n. ²²Ningə, loki ndɔ ki e ndo kay rɔ ki go ndu-kun ti læ *Moji asi[☆], Jisəpi əi ki Mari awi ki ngon ka kin Jorijaləm ti kadi tɔji-e Baʔe, ²³ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti læ Baʔe əi nə: «NGan dər je ki dɔngəm pæti a əi ki kində ji dɔde ti mbata læ Baʔe[☆].» ²⁴Nim taa, rəi kadi adi də kərməsi je joo ə se ngan də dum je joo kadi-kare ti, ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti læ Baʔe[☆].

Pa læ Siməyɔ

²⁵Dɔngəm kare e Jorijaləm ti nɔɔ tɔe nə Siməyɔ. E dəw ki dana taa e dəw ki nje ra go ndigi ti læ Luwə tɔ. Isi nginə ta nje kaji *Isirayəl mari nu ba. Ningə NDil Luwə e dɔe ti tɔ. ²⁶NDil Luwə əl-e kəte ade gər təkɔi n-a

n-oy al bitɔ kadi n-oo Kirisi ki Baʔe kote ki kəme bəy taa n-a n-oy. ²⁷NDil ɔse kadi aw gin kəy ti læ Luwə, ningə təkɔi njé koji Jəju awi sie gin kəy ti kadi rai ki go ndu-kun ti læ Baʔe, ²⁸Siməyɔ taa Jəju jine ti, ningə ilə tɔji dɔ Luwə ə nə: ²⁹«Basine, Baʔe, iyə bəə ləi ade aw maje, ki go ta ti ləi ngata, ³⁰MBata ka kəmm oo nje kaji dije ngata. ³¹Kaji ki ində dɔe dana ta kəm kosi je ti pæti. ³²E kunji ki kadi unji dɔ gin dije ti pæti, taa a e tɔji ki dɔ dije ti ləi, Isirayəl tɔ.»

³³Ta ki Siməyɔ əl dɔ Jəju ti ətɔi kɔe je ki bawe je bəl. ³⁴Siməyɔ tər ndune dɔde ti, ningə əl Mari ə nə: «Maji kadi igər maji, ngon ki oje kin a e rəbi kosi nim rəbi ki taa nim læ dije ngay dɔnangi Isirayəl ti. Taa, re tɔ nə ki nje re ki ta kasi-naa al tɔ. ³⁵A adi gər ta ki ngame dije ti ngay, gine a tɛɛ taga. Ningə rɔi j wa ti, ki yə rɔ a gangi ndili dana tɔ.»

An ra oyo Luwə mbata Jəju

³⁶Dəne kare ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi nɔɔ, tɔe nə An. E ngon læ Panuwəl, gin koji ti læ Ajər. Loki taa dɔngəm mandine ti, isi sie asi bəl siri ba par ə ngawe oy. Ningə ki basine kin, An tɔgi ngay ngata. ³⁷Bale e dɔ jijoo gide e sɔ. Nje ngaw koy kin e me kəy ti læ Luwə ki dɔkagilo je pæti. Kondo ki kada e me kəy ti læ Luwə, əl sie ta, ɔgi rɔne nə kuso. ³⁸E be ə, dɔkagilo e ti kin, e ka tɛɛ nɔɔ re tɔ. Osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti, taa əl ta ki dɔ ngon ti kin dije pæti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jorijaləm ji njé bə je ti tɔ.

³⁹Loki njé koji Jəju je rai nə je pæti ki go ndu Baʔe ti ningə, təli awi Galile me 6e bo ti ləde ki Najarəti ti gogi. ⁴⁰Ningə, ngon ka kin tɔgi, aw ki singəne. Rosi ki tər, ta me-maji læ Luwə e sie naa ti tɔ.

Jəju e me kəy ti læ Luwə loki bəle e dɔgi gide e joo

⁴¹Dɔ bəl je pæti, njé koji Jəju awi lo ra nay ti ki ʔari-e nay paki. ⁴²Loki Jəju ra bəl dɔgi gide e joo ningə, awi ki njé koji-ne je lo ra nay ti təkɔi isi rai kəte kəte go kuji rae ti[☆].

⁴³Ningə, loki ndɔ ra nay tigə bə, njé koji Jəju je isi tali gogi, nə Jəju nay gogi Jorijaləm ti, ki kanji kadi njé koje je gəri go. ⁴⁴Njé koji Jəju je ooi nə Jəju nay nja madide je ti ki uni sɔde rəbi, adi njiyəi ndɔ kare bəy taa

☆ 2:21 Ləbətiki 12.3 ☆ 2:22 Ləbətiki 12.6 ☆

☆ 2:23 Tɛɛ ki taga 13.2, 12 ☆ 2:24 Ləbətiki 12.8

☆ 2:42 Tɛɛ ki taga 12.1-27; Dətərənəm 16.1-8

iləi ngirə sange dan nojide je ti ki madide je. ⁴⁵ Sangi-e, nə sangi-e pi ingəi-e al. Loki ingəi-e al, təli tui dade awi Jorijaləm ti gogi sange ti. ⁴⁶ Sangi-e biti ndo ki kə mitə ningə yə, ingəi-e, isi gin kəy ti lə Luwə dan njé ndo ndu-kun je. Isi dande ti, isi ur mbine oo-n ta je ki isi əli tə, dəji-n-de ta tə. ⁴⁷ Dije pəti ki ooi ta kəl Jəju kin, nə gər lie, ki ta ki tur lie, əti-de bəl ngay. ⁴⁸ Loki njé koje je ooi-e, əti-de bəl ngay, adi kəe əl-e ə nə: «NGonm, ra ban ə ira səje nə be ə? O je ki bawi, j-a ta sangi ti ki nə kəmje ti.» ⁴⁹ Ningə əl-de ə nə: «Isangi-mi ki mba ri ə? Səbi kadi m-ra kilə gin kəy ti lə Bai kin, igəri ə se igəri al ə?» ⁵⁰ Nə njé koje je gəri me ta lie kin al.

⁵¹ Ningə go ti, Jəju təl aw səde Najarəti ti gogi. Jəju təl rone go ta ti lə njé koji-ne je. Kəe ngəm nə je pəti ki rai nə kin mene ti. ⁵² Jəju təgi darəne ti nim, me gosi ti nim tə, adi ingə maji ta kəm Luwə ti nim, ta kəm dije ti nim pəti.

3

Jə ilə mbə Poy Ta ki Maji
(Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Jə 1.19-28)

¹ Dəkagiloe ti kin, nje kəbe ki bo Səjar, ki bəri-e nə Tibər ɔ be bəl dəgi gide e mi. Ningə Pəsi *Pilati ə e nje kəbe dənangi ti ki Juda, *Erodi e ngar dənangi ti ki Galile, Pilipi ki ngon kə Erodi e ngar dənangi ti ki Iture ki dənangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi e ngar dənangi ti ki Abilən tə. ² An əi ki Kayipi ə əi njé kijə nə məsi kadi-kare je ki bo ki dəkagiloe ti nqo. Ningə, dəkagiloe ti nqo kin, Jə ki ngon lə Jakari e dilə lo ti ə Luwə əl-e ta. ³ Jə aw dənangi Jurde ti pəti, ilə mbə ə nə: «Iyəi go rəbi njiyasi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.» ⁴ Ra təkə ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«NDu dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi lə Bəbəl

Irai go rəbi lie adi a njururu.

⁵ Uti bole be je adi asi naa,

tkəsi do mbal je ki do gadi je adi asi ta nangi bərəre;

Irai rəbi je ki rugi gəndi gəndi adi a njururu;

Irai rəbi kəkiro je adi osi naa ti lay.

⁶ Lo kin ti, dije pəti a gəri kaji ki Luwə aji-je[☆]»

⁷ Kosi dije ki rai kadi Jə rade batəm, Jə əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyasi je ki majal kə. Ningə oti kadi əli mesi ti əi nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. ⁹ Ki basine kin, kingə e bəsi kadi tigə ngirə kəgi je gangi ngata. Kəgi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.»

¹⁰ Kosi dije dəji Jə əi nə: «E ri ə kadi ji ra ə?» ¹¹ Ə Jə əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki kibi joo ə, maji kadi adi kare dəw ki aw-n al, ningə dəw ki aw ki nə kuso ə, maji kadi ra-n ki e ki aw-n al tə.»

¹² *NJé taa la-mbə je ka, rai kadi Jə rade batəm tə. Ningə dəji Jə əi nə: «NJe ndo, e ri ə kadi ji ra ə?» ¹³ Bə Jə əl-de ə nə: «Itaai la al do e ki dəji səsi kadi itaai kin al.»

¹⁴ Asigar je ka dəji əi nə: «NGə je, e ri ə kadi ji ra ə?» Jə əl-de ə nə: «İndəi təgi do dəw ti itaai la lie al, taa, itəti ta ngom indəi dəe ti al tə. Ai do la nay ti ləsi wa kin par.»

Jə ilə mbə lə dəw ki a re gone ti

¹⁵ Dəkagiloe ti kin, dije isi nginəi dəw ki a re, adi dəji rəde ta se Jə e Kirisi ki Luwə kote al biti wa? ¹⁶ Ə Jə əl dije pəti ə nə: «Mi, m-ra səsi batəm me man ti, nə dəw madi a re gom ti nqo, a ra səi batəm me NDil Luwə, ki me por ti. E dəw ki təge əti bəl, itə-m say, kilə sa lie ka m-asi tuti al. ¹⁷ Dəw kin uwə kee tə nə jine ti kadi to-n kə ko ki maji, ɔy me dam ti, 6a ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

¹⁸ Jə adi dije ta koji je ki rangi ngay, ilə-n-de mbə Poy Ta ki Maji.

¹⁹ Nə kare bəy, Jə kəl ki *Erodi ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, mbata taa ki taa Erodiyadi ki ne ngokone nim, taa ra nə je ki rangi ki majal ngay nim tə. ²⁰ Nə, nə je ki go ti al pəti ki Erodi ra kin ka, təl uwə Jə dangay ti do ti bəy.

Jəju ra batəm

(Mt 3.13-17; Mk 1.9-11)

²¹ Loki dije pəti rai batəm ningə, Jəju ka ra batəm tə. Ə Loki isi əl ta ki Luwə 6a, ta dərə tē. ²² NDil Luwə, risi tə də dum be isi dəe ti. Ningə, ndu ta madi tē dərə ti, ə nə: «İ NGonm ki nje ndigi ləm, ki i nə rənəl ləm ki bo ngay.»

☆ 3:6 Tēe ki taga 40.3-5

Gin ka la Jəju
(Mt 1.1-17)

²³ Jəju ilə ngirə kilə ləne, loki bale e kuti mitə. Ki go gər-e ti ki dije gəri, Jəju e ngon la Jisəpi, Jisəpi ki ngon la Əli, ²⁴ Ningə Əli e ngon la Mata, Mata e ngon la *Ləbi, Ləbi e ngon la Məlsi, Məlsi e ngon la Yanay, Yanay e ngon la Jisəpi, ²⁵ Jisəpi e ngon la Matatiyasi, Matatiyasi e ngon la Amosi, Amosi e ngon la Nawim, Nawim e ngon la Əsili, Əsili e ngon la Nagay, ²⁶ Nagay e ngon la Mati, Mati e ngon la Matatiyasi, Matatiyasi e ngon la Səməyin, Səməyin e ngon la Yosəki, Yosəki e ngon la Yoda, ²⁷ Yoda e ngon la Yowana, Yowana e ngon la Rəsa, Rəsa e ngon la Jorobabəl, Jorobabəl e ngon la Salatiyə, Salatiyə e ngon la Nəri, ²⁸ Nəri e ngon la Məlki, Məlki e ngon la Adi, Adi e ngon la Kosam, Kosam e ngon la Elmadam, Elmadam e ngon la Ər, ²⁹ Ər e ngon la Jəju, Jəju e ngon la Eliyəjar, Eliyəjar e ngon la Yorim, Yorim e ngon la Mata, Mata e ngon la Ləbi, ³⁰ Ləbi e ngon la Siməyo, Siməyo e ngon la Juda, Juda e ngon la Jisəpi, Jisəpi e ngon la Yonam, Yonam e ngon la Eliyakim, ³¹ Eliyakim e ngon la Mələya, Mələya e ngon la Məna, Məna e ngon la Matata, Matata e ngon la Natə, Natə e ngon la *Dabidi, ³² Dabidi e ngon la Jəse, Jəse e ngon la Obədi, Obədi e ngon la Bowaji, Bowaji e ngon la Sala, Sala e ngon la Nasə, ³³ Nasə e ngon la Aminadabi, Aminadabi e ngon la Adimin, Adimin e ngon la Arni, Arni e ngon la Əsirom, Əsirom e ngon la Pərəsi, Pərəsi e ngon la Juda, ³⁴ Juda e ngon la *Jakobi, Jakobi e ngon la *Isaki, Isaki e ngon la *Abirakam, Abirakam e ngon la Təra, Təra e ngon la Nawor, ³⁵ Nawor e ngon la Sərugə, Sərugə e ngon la Rəwu, Rəwu e ngon la Peləgi, Peləgi e ngon la Ebər, Ebər e ngon la Səla, ³⁶ Səla e ngon la Kaynam, Kaynam e ngon la Arpasadi, Arpasadi e ngon la Səm, Səm e ngon la Nuwe, Nuwe e ngon la Ləməki, ³⁷ Ləməki e ngon la Matusaləm, Matusaləm e ngon la Ənəki, Ənəki e ngon la Yərədi, Yərədi e ngon la Malələ, Malələ e ngon la Kaynam, ³⁸ Kaynam e ngon la Ənosi, Ənosi e ngon la Səti, Səti ki ngon la Adam, Adam ki ngon la Luwə.

4

Su na Jəju
(Mt 4.1-11; Mk 1.12-13)

¹ Go NDil Luwə ti ki rosi Jəju, Jəju təl ta ba Jurde ti re. Təl re ningə, NDil Luwə ər nqe aw sie dilə lo ti. ² Su na-e ndə dəsə dilə lo ti. NDə ki Jəju ra dəsə kin, uso nqe madi al, adi 60 ra-e. ³ Nqə be, su əl-e ə nə: «Re i NGon la Luwə ə, adi mbal kin adi təl mapa adi m-o.» ⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti la Luwə əi nə: Dəw a isi ki dənə taa ki takul nqe kuso par al[☆].»

⁵ Su aw ki Jəju də lo ti taa, 6a ki kəm ki kində jipi, oje kqəbe je ki dənangi ti ne pəti ade oo. ⁶ Loki oje ningə, təl əl-e ə nə: «M-a m-adi təgi də kqəbe je ti kin ki nqe kingə je ki me ti pəti. Tadə e nqe ki adi-mi me jim ti, ningə dəw ki mem ndigə ə m-ade. ⁷ Re i, əsi məkəsi nangi nqm ti ə, m-a m-adi ba pəti tə yai.» ⁸ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti la Luwə əi nə: “A əsi məkəsi nangi nqə Bəbe Luwə ti lai, ningə e ki karne ba par ə a re nqe ti kadi igose.”[☆]»

⁹ Go ti gogi, su aw ki Jəju Jorijaləm ti, aw sie jam də kəy ti la Luwə taa. Loki aw sie taa, ningə əl-e ə nə: «Re i NGon la Luwə ə, iyə jii taa əsi adi m-o, ¹⁰ tadə ndangi me makitibi ti la Luwə əi nə: Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi tə indəi kəmde goi ti. ¹¹ Bəy taa, a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al[☆].» ¹² Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti la Luwə əi nə: “A na Bəbe Luwə lai al.”[☆]» ¹³ Loki su tigə ki nqe na je ki kadi n-na-n Jəju 6a, ər rəne gogi say rəe ti. Ɔr rəne nginə-n dəkagilo ki rangi.

Jəju ilə ngirə kilə Galile ti
(Mt 4.12-17; Mk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin ti, Jəju təl Galile. Re ki təgi ki i rə NDil Luwə ti. Tə Jəju 6a ki də lo je ki nqə pəti. ¹⁵ NDə nqe me kəy kaw-naa je ti la *Jipi je. Dije pəti iləi toji dōe ti.

Dije ki Najarəti ti mbati taai nqe ndo la Jəju
(Mt 13.54-58; Mk 6.1-6)

¹⁶ Jəju aw Najarəti ti, ki e 6e ki təgi ti. Təki isi ra-n kəte kəte, loki ndə taa kqə əsi ningə, Jəju aw kəy kaw-naa ti la *Jipi je. Jəju i taa kadi n-tidə makitibi. ¹⁷ Loki i taa, adi-e makitibi la nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay, ki

☆ 4:4 Dətarənom 8.3 ☆ 4:8 Dətarənom 6.13

☆ 4:11 Pa je 91.11-12 ☆ 4:12 Dətarənom 6.16

kai. Jəju rirə makitibi ka kin ningə, ingə ta ki ndangi əi nə:

¹⁸ «NDil lə ʔabə e dəm ti, ʔabə kəti-m kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji njé ndoo je.

ʔabə ilə-m kadi m-əl dangay je ta tēde kəy dangay ti,

Kadi m-əl njé kəm tə je tək, kəmde a oo lo.

Kadi m-taa njé ki dije isi indəi kəmde ndoo m-ilə-de taa.

¹⁹ Kadi m-ilə mbə ɓal me-maji lə ʔabə kin.»

²⁰ Go ti, Jəju kə makitibi ka kin, ningə təl-n adi nje kilə ki me kəy ti, ə isi nangi kadi əl ta. Dije pəti ki me kəy kaw-naa ti ɓuki kəmde ki dœ ti.

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Ta ki oi kin, təl tane dəs ti ɓone.» ²² Dije pəti mai naji lə Jəju, taa mbə me-maji ki tē tae ti əti-de ɓal ki dum tə, adi əli-naa əi nə: «Ma, e ngon lə Jisəpi rəje ti ne al a?» ²³ Be ə Jəju əl-de ə nə: «M-gər kadi a əli-mi kuji ta ki ə nə: «I nje ra dije moy, aji rəi i wa,» kin. A əli-mi əi nə: «J-o poy nē je pəti ki ira Kapərnayim ti kin, ə ira ɓe kəji ti ne be tə adi j-o.» ²⁴ Jəju təl əl-de ɓəy ə nə: «M-əl səsi ta ki rojeti, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ɓe kəje uwe rəne ti maji goto.

²⁵ Ki rojeti, dəkagilo ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, njé ngaw koy je əi ngay *Isirayəl ti. Nə loki ndi ədi dənangi ti al ɓal mitə ki nusi, ə ɓo ɔ ki dənangi pəti[☆], ²⁶ dəw kare dande ti ki Luwə ilə Eli rəe ti goto. E nje ngaw koy ki Sarəpita ti, dənangi ki Sidə ti yo ə Luwə ilə Eli ki rəe ti[☆]. ²⁷ Njé banji je ka əi ngay Isirayəl ti dəkagilo ti lə Elije tə, nə e ki kare ki kadi Luwə ər banji rəe ti goto. E Nama ki Siri ti yo ə Luwə ər banji rəe ti[☆].» ²⁸ Loka dije ki isi gin kəy kaw-naa ti ooi ta kin, wongi təl-de pəti. ²⁹ Lo kin ti, i taai tuwəi Jəju me ɓe bo ti kə, ningə awi sie jam də mbal ti ki indəi ɓe bo ti. Awi sie ti mba kadi n-suri-e n-ləi-e n-təli-e kə. ³⁰ Nə Jəju ur dande ti aw.

Dingəm ki ndil ki majal ra-e

(Mk 1.21-28)

³¹ Jəju aw Kapərnayim ti, ki e ɓe bo ki donangi Galile ti. Jəju ndo nē dije ndə taa kəə ti. ³² Nē ndo lie əti dije ɓal ki dum. Əti-de ɓal ki dum tado əl ta ki tōgi ki i rə Luwə ti. ³³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde nqə, nq ki ndune ki bo ə nə: ³⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə ige

rəje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: i ki Kay njay lə Luwə.» ³⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki tōgine ə nə: «Uti tai, ə itē kə rə dingəm ti kin.» Lo kin ti, ndil ki majal bi dingəm ile dande ti, ningə tē rəe ti ki kanji kade kə. ³⁶ Nē kin əti dije pəti ɓal, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ta kin e ta ki ɓan ə əti ɓal be ə? Dəw kam aw ki tōgi kəɓe də ndil je ti ki majal, ndangi-de ki tōgi ki i rə Luwə ti adi tēgi kol!» ³⁷ E be ə, təɓa lə Jəju sane ki dənangi ki nqə pəti.

Jəju adi rə nga njé moy je ngay

(Mt 8.14-17; Mk 1.29-34)

³⁸ Loka Jəju i kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, aw me kəy ti lə Simo. Məm Simo ki dāne, moy ra-e, rəe tingə ngay. Be ə, əli Jəju kadi ra nē madi mbata ti lie. ³⁹ Jəju rugi rəne dœ ti, ndangi rə ki tingə ngay ka kin adi iye. Kalangi ɓa go ti, məm Simo i taa ra nē kuso adi-de.

⁴⁰ Lo solə, ta kadi kur ti, dije pəti ki awi ki dije ki moy je ki dangi dangi rai-de, rəi səde rə Jəju ti. Jəju ində jine dœde ti kare kare pəti adi ingəi rə nga. ⁴¹ NDil je ki majal ka tēgi rə dije ti ngay ki nq tade ti əi nə: «I NGon lə Luwə!» Nə Jəju ində tōgi dœde ti, adi-de ta rəbi kadi əli ta al, tado gəri-e ɓəti kadi e Kirisi.

Jəju ilə mbə Poy ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti

(Mk 1.35-39)

⁴² Loka lo ti, Jəju tē me ɓe bo ti aw dilə lo ti. Kosi dije ngay sangi-e, awi ingəi-e. Loka ingəi-e, ndigi kadi n-uwəi-e nangi rəde ti kadi tə aw lo al. ⁴³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səbi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji ki ɔji də kəɓe lə Luwə ndəgi ɓe bo je ti tə, tado e ki mbata ta kin ə Luwə ilə-m.» ⁴⁴ E be ə, Jəju ilə-n mbə Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je dənangi Jude ti.

5

Dije ki dəsəy ki Jəju ɓar-de

(Mt 4.18-22; Mk 1.16-20; Jə 21.1-11)

¹ NDə kare, Jəju e ɓasi kadi ɓa bo ti ki Gənəjarəti ti. Kosi dije uwəi-naa gəi gide mba kadi n-ooi ta lə Luwə. ² Lo kin ti, Jəju oo to je joo ki isi ngang ba ti. Əi to je ki njé ndo je ki me ti indəi-de ə awi a tōgi bandi je ləde. ³ Jəju al me to ti ki kare ki e ya Simo,

☆ 4:25 1 NGar je 17.1

☆ 4:26 1 NGar je 17.8-16

☆ 4:27 2 NGar je 5.1-14

ningə əl Simo ade iyə ngangi ba ə aw ki dana ndəy. Go ti, Jəju isi nangi me to ti ndo ne kosi dije. ⁴Loki əl ta oy ningə, əl Simo ə nə: «Aw ki dana lo ki man u ti, ə iləi bandi je ləsi indoi kanji je.» ⁵Simo təl əl-e ə nə: «Bəbe, j-ilə bandi ndo biti lo ti, nə kanji kare ka j-ingə al. Nə tək i e j ə idəji-m, m-a m-ilə bandi tək i əl-m.» ⁶Loki iləi bandi je ləde, oyi kanji kəy ki to bəl, adi bandi je ləde ka ge gangi. ⁷Lo kin ti, dəji madide je ki əi me to ti ki nungi kadi rəi rai səde. Madide je rəi, adi oyi kanji ka kin rosi to je ki joo. Kanji rosi to je adi to je awi tə ndui man. ⁸Loki Simo oo ne kin, osi, osi makəsi ne nangi nō Jəju ti əl-e ə nə: «Bəbe, osi rəi ngərangi rəm ti, tado mi nje ra majal.» ⁹Simo ki made je ki əi sie, bəl rade oji-n go kanji ki oyi me bandi ti to bəl ngay. ¹⁰Jaki ki Ja ki ngan lə Jəbədə ki əi ki Simo ka bəl rade to. Ə Jəju əl Simo ə nə: «Adi bəl rai al, kaw ki kəte nōo, e dije ngata ə a isa-de.» ¹¹Lo kin ti, təl rəi ki to je ngangi ba ti, ningə iyəi ne je pəti ə uni go Jəju tə njé ndo je lie.

Jəju nga nje banji kare
(Mt 8.1-4; Mk 1.40-45)

¹²NDō ki rangi, Jəju e me be bo ti kare, ningə dīgəm kare ki banji ra-e tē nōo re. Loki oo Jəju ningə, osi ki ta kəmne nangi nōe ti, nō ki dōe ti ə nə: «Bəbe, re indigi ə a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ¹³Jəju ilə jine ode-n ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji lai ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti nōo par ə banji ur, adi rəe ay njay. ¹⁴Go ti, Jəju ade ndune kadi əl tae dāw madi al, ningə əl-e ə nə: «Nje kijə ne məsi kadi-kare yo ə aw oje rəi, ningə adi kadi-kare tək i ndu-kun ti lə *Moji dəji-n[☆]. İra be mba kadi gəri tək i banji lai ur adi ingə rə nga.» ¹⁵Təba lə Jəju sane ki lo lo adi dije rəi kosi kosi mba kadi n-ooi ta lie je kadi əji-n-de dō moy je ti ləde je. ¹⁶Nə Jəju ər rəne aw lo je ti ki to dīlə mba kəl ta ki Luwə.

Jəju nga dāw ki nje rə koy njururu
(Mt 9.1-8; Mk 2.1-12)

¹⁷NDō kare Jəju isi ndo ne dije ningə, *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je isi dan dije ti nōo to. Dije jī ki ngan be je pəti ki dōnangi Galile ti, ki dōnangi Jude, ki be bo Jorijaləm. Bəbe oji tōgine me kaji njé moy je ti. ¹⁸Lo kin

ti, dije madi oti dāw kare ki rəe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rəi sie rə Jəju ti. Sangi rəbi kadi n-awi sie kəy n-iləi-e nō Jəju ti. ¹⁹Nə gəri rəbi ki kadi awi sie al, tado dije əi ngay. Be ə, ali taa, rai bole dō kəy ti ningə, iləi nje moy ki ne koti njé moy je, iləi-e dan kosi dije ti nō Jəju ti. ²⁰Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dīgəm ə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə.» ²¹Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki Parisi je iləi rəde məri ta ningə əli əi nə: «Dəwe kam e nə ə əl ta ki mal dō Luwə ti be ə? Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal je lə dije kə, dāw ki rangi goto.» ²²Jəju gər mər ta je ləde ki mede ti adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə? ²³Kəl dāw kə nə: “Majal je ləi e ki kiyə go kə” ba nga ngay al ə se, kəl-e kə nə: “İ taa ə injiya” ba nga ngay al ə? ²⁴Re e be fa, m-a m-oji səi tək i mi Ngon Dəw, m-aw ki tōgi dōnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: «İ taa, un tuwə ləi, ə aw be.» ²⁵Ta naa ti nōo, dīgəm ka kin jī taa ta kəm dije ti pəti, un tirə ki kəte to ti, ə tē aw be ki kilə taji dō Luwə ti tane ti. ²⁶Dije pəti, ne kin əti-de bəl adi iləi taji dō Luwə ti. Bəl rosi mede adi əli əi nə: «J-o ne ki mba bone.»

Jəju bar Ləbi
(Mt 9.9-13; Mk 2.13-17)

²⁷Go ti Jəju tē ningə yə oo dāw kare ki nje taa la-mbə kadi njé kəbe je ki bəri-e nə *Ləbi, isi me kəy taa la-mbə ti. Loki oo Ləbi ningə əl-e ə nə: «Un gom.» ²⁸Ningə Ləbi iyə ne je pəti, ə jī taa un go Jəju.

²⁹Go ti, Ləbi ra ne kuso ki bo ngay me kəy ti ləne, bar-n Jəju. Lo ne kuso ti kin, njé taa la-mbə je, ki ndəgi dije ki rangi əi səde titi nōo. ³⁰*Parisi je ki njé ndo ndu-kun je bəi ta, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə isi usoi ne je, ayi-naa je ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?» ³¹Jəju un ta əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dāw ki nje ra moy, bi e njé rə nga je ə a sangi dāw ki nje ra moy, al. ³²Ningə, m-re mba bar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo mba kadi iyəi kilə rade je ki majal.»

Jəju əl ta ki dō kōgi rə ne kuso ti
(Mt 9.14-15; Mk 2.18-20)

☆ 5:14 Ləbatiki 14.2-32 * 5:14 ki go jibəl ra-e ti lə jipi je, nje banji e dāw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki bə to Luwə al.

³³ Njé ki madi je əli Jəju əi nə: «Taa taa, njé ndo je lə Jə Batisi əi ki njé ndo je lə *Parisi je isi iyəi ta ne kuso, taa isi əli ta ki Luwə tə, ə njé ki yai je, isi usoi ne je, ayi-naa man je.» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nə: «A asi kadi əgi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti kuso ne a? Dəgagilo ki nje taa dəne isi-n səde naa ti kin, a asi kəgi-de kuso ne al.» ³⁵ NDə je a rəi nqo kadi a uni-e tade ti ningə tə, a iyəi ta ne kuso.

Nə ndo lə Jəju aw naa ti ki kəki ne ndo lə Parisi je al

(Mt 9.16-17; Mk 2.21-22)

³⁶ Jəju əl-de kuji ta kare ə nə: «Dəw a gangi ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm e ki kəke al. Re e be ə, kibi ki sigi a e ki gangi kə, ningə ta kibi ki sigi ka kin uwəi naa ki ki kəke al bəy tə, adi joo pu təl ne ki tuji. ³⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki ki i al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al. Re e be ningə, loki kasi a i bə mbu nda je a ndui, kadi kasi lo kə. Ningə mbu nda je təli ne ki tuji kə. ³⁸ Be ə, re kasi kandi nju i al bəy bə, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. ³⁹ Loki dəw ay kasi kandi nju ki i ningə, a ge e ki i al bəy al ngata. Tado dije əli əi nə: «Kasi ki i maji.»»

6

Ta lə Jəju do ndo taa kəə ti

(Mt 12.1-8; Mk 2.23-28)

¹ NDə kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti. E ndə taa kəə lə *Jipi je. Ningə, njé ndo je lie ki əi sie, gangi do ko je jide ti, tami usoi.

² Ə *Parisi je madi əli-de əi nə: «Ra ban ə irai ne ki kadi dəw ra ndo taa kəə ti al be ə?»

³ Jəju əl-de ə nə: «İtidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bə ra-de ki dije ki goe ti kin al biti a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti uso[☆], ningə təl-n adi dije ki goe ti usoi tə. Usoi mapa ki e ne ki səbi kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə usoi[☆].» ⁵ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi *NGon dəw m-aw ki togi do ndo taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu
(Mt 12.9-14; Mk 3.1-6)

⁶ *NDə taa kəə ki rangi, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ndo ne dije. Ningə dingəm kare ki ji kəe oy njururu, e me kəy kaw-naa ti nqo. ⁷ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je isi

jəke isi indəi kəmdə kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndo ta kəə ti lə Jipi je wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-ingəi bə n-indəi ta dəe ti. ⁸ Nə Jəju gər mər ta je ləde, adi əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «İ taa, a dana ta kəm dije ti pəti.» Dingəm i a taa. ⁹ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «M-dəji səsi m-o, e ri ə maji kadi dəw ra ndo ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi ra majal ə? Kadi dəw nağı madine ta yo ti ə se kadi iyə adi tuji kə ə?» ¹⁰ Jəju ində kəmne gə-n-de ba pəti, ningə əl dingəm ka kin ə nə: «İsurə jii.» Dingəm surə jine, ningə jie təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, adi əli-naa ta dande ti do ne ti ki kadi n-rai ki Jəju.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Mk 3.13-19)

¹² Me ndəe je ti kin, Jəju aw do mbal ti mba kəl ta ki Luwə. Əl ta ki Luwə kondə biti lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jəju bər njé ndo je ləne. Ningə mbə njé ndo je ti kin ə, mbəti-de dəgi gide e joo, bər-de njé kaw kilə je. ¹⁴ Adi e Simo, ki ində təe nə Piyər əi ki ngokone Andire, ki Jaki, ki Ja, ki Pilipi, ki Batiləmi, ¹⁵ ki Matiyə, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngon lə Alpe, ki Simo ki bari-e dəw ki e mbə njé rə mbata kingə do lə bə ləde ti, ¹⁶ ki Judi ki ngon lə Jaki, taa Judasi İsikariyoti ki təl nje kun do Jəju to.

Jəju aji njé møy je dan kosi dije ti
(Mt 4.23-25)

¹⁷ Jəju i ki njé kaw kilə je do mbal ti re tēe lo ti ki gide asi naa maji ningə, ingə kosi njé ndo je ləne, ki kosi dije ngay ki i donangi Jude ti je, njé ki bə bo Jorijaləm ti je, njé ki bə bo je ti ki kadi ba ti ki Tir je ki Sido je. Rəi mba koo ta lə Jəju je mba kadi aji-de do møy je ti ləde je. ¹⁸ Njé ki ndil je ki majal yəti angalde ingəi rə nga tə. ¹⁹ Ningə kosi dije pəti sangi kadi n-ədi rəe, tado togi madi isi tēe rəe ti adi-de rə nga.

Maji-kur ki kəm-to-ndoo
(Mt 5.1-12)

²⁰ Jəju un kəmne oo-n njé ndo je ləne ningə əl-de ə nə:

Səi njé ndoo je, səi njé maji-kur, tado kəbə lə Luwə e yasi.

²¹ Səi ki bə isi ra səsi bone, səi njé maji-kur, tado lo ti ə a indani.

☆ 6:2 Tēe ki taga 34.21 ☆ 6:4 1 Samiyəl 21.2-7

☆ 6:4 Ləbətiki 24.9

Səi ki isi nɔi bone, səi njé maji-kur, tado lo ti ə a kogi.

²² Maji-kur e ləsi loki dije isi mbati səsi, dije isi tuwəi səsi, dije isi taji səsi, dije isi əli ta je ki majal dəsi ti, mbata ti ləm mi *NGon dəw. ²³ NDə ki ne je kin tee dəsi ti ə, maji kadi irai rənəl, itij bal, tado ne kiga go jisi e ngay dərə ti. Tado e be ə kade je adii kə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, kəte.

²⁴ Nə səi njé ne kingə, səi njé kəm-to-ndoo. Səi njé kəm-to-ndoo tado ingəi ne səl me ləsi ngata.

²⁵ Səi ki bone indani, səi njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə bo a ra səsi.

Səi ki bone isi kogi, səi njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo je a nɔi je.

²⁶ Səi ki dije isi əli ta ki maji maji dəsi ti, səi njé kəm-to-ndoo, tado e be ə kade je rai ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ki njé ngom je.

NDigi njé bə je

(Mt 5.39-47)

²⁷ Ningə səi ki isi oi ta ləm, m-əl səsi kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki njé ki isi əsi səsi ta. ²⁸ Injangi do njé ki isi mani səsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi əli ta je ki majal dəsi ti.

²⁹ Re dəw ində dam mbəi ki kare ə, iyəti dame ki nungi ade ində bəy. Re dəw taa kibi ki ngal lə ə, ade e ki goji do ti. ³⁰ Dəw ki ra ki daji ne ə ade, ningə dəw taa ne ləi ə idəji goe al to. ³¹ Ne je ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə, irai kae ti wa kin adi-de to. ³² Kin ə indigi njé ki ndigi səsi to par ə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka ndigi njé ki ndigi-de to. ³³ Kin ə irai maji ki njé ki rai səsi maji par ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka rai tək i irai kin be to. ³⁴ Kin ə adi njé ki igəri maji kadi a ugəi səsi bəngi par ə tunəi səsi ne ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka, adi njé ki gəri maji kadi a ugəi-de kər ne ləde gogi par ə tunəi-de ne to. ³⁵ Maji kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki nɔɔ par, ə adi dije tunəi səsi ne ki kanji kadi indəi mesi do kinge ti gogi. E be ə a ingəi ne kiga go ji ki bo, taa a səi ngan lə nje kisi do ne je ti pəti to. Tado e nje ra maji ki dije ki gəri ra oyo al ki dije ki nje me majal.

Igangi ta də dije ti al

³⁶ Maji kadi səi njé ra maji ki ngay tək i Bawsi Luwə e-n nje ra maji ki ngay kin be to. ³⁷ Igangi ta də dəw ti al, ningə Luwə a gangi ta dəsi ti al to. Uwəi dəw ki ta al, ningə Luwə a uwə səsi ki ta al to. Iygi go majal lə dəw kə, ningə Luwə a iyə go majal ləsi kə to. ³⁸ Adi, ə Luwə a adi səsi to. Luwə a buki posi kibi ti ləsi kadi rosi maji: a yək i, mbisi digi digi, buki kadi rosi re puu kə. Tado go rəbi ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti to.

³⁹ Ningə Jəju təl əl-de ta kare me kuji ta ti bəy ə nə: «Nje kəm to a ndor nje kəm to madine ban ə? A ndor-e al, tado re ndor-e ə a osi joo pu me be ti. ⁴⁰ Nje ndo itə nje ndo-e ne al, re e nje ndo ki bəe ndo-e ne bərərə bərərə maji ningə, a to tə bəne be.

⁴¹ «Ra ban be ə, o burim wale ki to kəm ngokoi ti yo, ə o kagi ki boy ki to yai ti i wa kin al ə? ⁴² Kagi ki boy ki to kəmi ti i wa kin o al ningə, ki go rəbi ki ban ə a asi kadi əl ngokoi ə nə: “NGokom, adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,” ə? I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokoi ti.

Kagi ki kande

(Mt 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majal goto, taa kagi ki majal ki kadi a andi kandi ki maji ka goto to. ⁴⁴ E ki kandi kagi ki səbi də kage kin ə a gəri-e-n. Dəw a ijə kandi mbay-kote də kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi nju də kon bər ti al to. ⁴⁵ Dəw ki maji, kilə rae tee me ne ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae tee me ne ra ti ki majal ki uwə mee to. Tado e ne je ki rosi me dəw kin ə isi tee tae ti.

Təl rə go ndu ti

(Mt 7.24-27)

⁴⁶ «Ra ban ə ifari-mi “Bəbe, Bəbe”, ə irai ne ki m-əl səsi al ə? ⁴⁷ Dəw ki ra ki re rəm ti, oo ta ləm, ə təl rone go ti ningə, e dəw ki to tə dəw ki m-a m-əl səsi ta lie kam be. ⁴⁸ To tə dəw ki nje ra kəy, ki ur be də dii ti adi əbi maji, bəy taa, ində gin kəy ti kin be. Loki man i ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nə asi kadi to kəy ka kin al, tado ində adi nga maji. ⁴⁹ Nə dəw ki oo ta ləm, ə təl rone go ti al, to tə dəw ki ində kəy ləne dənangi ti taa ne kare, ki kanji kur be kində gine ti be.

Loki man kɔ re un kɔy ka kin ningə, ndəy ba ɓəy par ə kɔy budi nangi mur mur kɔ.»

7

Jəu aji ngon nje kilə lə ki bo ki do asigar je ki ɓu

(Mt 8.5-13)

¹ Loki Jəu əl ta je kin pəti kosi dije ɓa, ɔti aw Kapərnayim ti. ² Me ɓe ti kin, dɔw kare ki nje kun do buti asigar je ki ɓu, aw ki ngon nje kilə ləne kare ki e moy, to ta koy ti. Ningə e ngon nje kilə ki ɓae ge ta lie ngay. ³ Be ə, loki ki bo lə asigar je ka kin oo ta lə Jəu ningə, ilə ngatɔgi je madi, ki əi ngatɔgi lə *Jipi je, adi-de awi ingəi Jəu kadi daji-e adi re sɔde aji ngon nje kilə ləne kin. ⁴ Loki rai ingəi Jəu ningə, nɔi dɔe ti ki nja naa ti naa ti əi nɔ: «Dingəm kin, e dɔw ki asi kadi ira sie me nɛ daji ti lie kin, ⁵ tado ndigi-je je Jipi je ngay, taa e e tɔ ə ra kɔy kaw-naa ləje adi-je.» ⁶ Ə Jəu ɔti aw sɔde. Awi, ə loki indəi do kɔy ɓasi ningə, ki bo lə asigar je ka kin ilə madine je madi adi awi əli Jəu əi nɔ: «Babe, itapi rɔi al, tado mi m-asi kadi ində njai ta kɔy ti ləm al. ⁷ E mbata kin ə, mi wa m-aw-n ki rɔm rɔi ti al. NGa ningə, m-daji kadi əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rɔ nga. ⁸ M-əl be tado, mi ki dɔm mi gin tɔgi ti lə njé ki dɔm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin tɔgi ti ləm to. Adi re m-əl asigar kare m-ə nɔ: “Aw!” ɓa aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nɔ: “İre!” ɓa re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nɔ: “İra nɛ ki bel!” ɓa ra nɛe kin to.»

⁹ Loki Jəu oo ta je kin ɓa, piti ki bo lə asigar je ka kin, ningə təl kəmne ki do kosi dije ti ki a njiyəi goe ti, əl-de ə nɔ: «Adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, dɔnangi ki *Isirayəl ti wa ka m-ingə al ɓay.» ¹⁰ Loki njé kaw kilə je əi nɔ n-təli ɓe ningə yə ingəi ngon nje kilə ka kin, rɔe nga adi isi kare.

Jəu adi ngon basa ki Nayim ti tɔsi ndəl

¹¹ Jəu ɔti nɔɔ aw ɓe bo ti ki tɔe na Nayim.

*Njé ndo je lie ki kosi dije ngay uni goe awi sie. ¹² Loki rai tɛɛi ɓasi ki ta rəbi ki ur ki me ɓe ti ka kin ningə, dije isi awi ki dɔw ki oy kadi dibi-e. Dɔw ki oy ka kin e ngon lə dɔne ki nje ngaw ngoy kare be. E ngone ki dingəm ki kare ba be, adi kosi dije ngay ki me ɓe ti, isi dani dɔne ka kin lo dibi ngone ti. ¹³ Loki Jəu o dɔne ka kin ningə, kəm kɔ

ra-e ngay mbata ti lə dɔne ka kin, adi əl-e ə nɔ: «İnɔ al.» ¹⁴ Jəu aw kadi kəsi yo ti, ilə jine ɔdi-n. Njé koti nin je ai nangi, ɓa Jəu əl ə nɔ: «Basa, m-əli kadi i taal!» ¹⁵ Ningə nje koy i isi taa, ə ilə ngirə kəl ta. Jəu təl ule ji kɔe ti. ¹⁶ Dije pəti, nɛ je kin ɔti-de ɓəl, adi iləi tɔji do Luwə ti əi nɔ: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti kare ki bo tɛɛ danje ti ne: Luwə re ra ki dije ləne.» ¹⁷ Ne ki ra nɛ kin, poye rosi dɔnangi ki Jude ti pəti ki ngan ɓe je ki gəi gide.

Jə Batisi daji ta ki do Jəu ti

(Mt 11.2-6)

¹⁸ *Njé ndo je lə Jə ɔri-e poy nɛ ki ra nɛ kin adi-e oo, ə Jə ɓar njé ndo je ləne joo, ¹⁹ ilə-de rɔ Bəbe ti adi daji-e əi nɔ: «İ ə i dɔw ki Luwə mbəte, ki sɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay nɔɔ ɓay kadi tɔ ji ngəm tae ə?» ²⁰ Loki rai tɛɛi rɔ Jəu ti, əli-e əi «E Jə Batisi ə ilə-je ki rɔi ti kadi ji daji se “İ ə i dɔw ki Luwə mbəte, ki sɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay nɔɔ ɓay kadi tɔ ji ngəm tae wa?”»

²¹ Dɔkagiloe ti wa ki isi daji-e ta kin, Jəu isi aji njé moy je ngay nim, njé məti je nim, isi tuwə ndil je ki majal do dije ti nim, taa adi njé kəm tɔ je ngay ooi lo nim tɔ. ²² Ningə ilə njé kilə je ti lə Jə ə nɔ: «Awi əli Jə nɛ je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: Njé kəm tɔ je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rɔ nga, njé mbi ɓay je ooi ta, njé koy je i taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mɓe Poy Ta ki Maji tɔ. ²³ Maji-kur e lə dɔw ki m-təl gin kosi lie, al.»

Jəu əl ta ki do Jə ti

(Mt 11.7-11)

²⁴ Loki njé ndo je lə Jə təli awi, Jəu ilə ngirə kəl kosi je ta ki do Jə ti ə nɔ: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? ²⁵ A re e e al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dɔw ki ɔ kibi ki ndole ngay ɓa awi oi-e ma? NGa njé ki ɔi kibi je ki gate e ngay ka, isi lo je ti ki səl lum, isi me kəy je ti ki boy ki ngar je isi ti. ²⁶ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nɔ oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ɓay. ²⁷ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dɔe ti kəte ə nɔ: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nɔi ti.” ²⁸ Ningə adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dɔne je oji-de kin, dɔw ki bo itə Jə goto. Nə

ki basine kin, dæw ki e ki du ngay me beko ti læ Luwə bo ite. ²⁹ Dije pəti ki ooi ta lie, naa ti ki njé taa la-mbə je gəri kadi Luwə ra ne ki dana, adi adi Jə ra-de batəm. ³⁰ Nə *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je osi ne ki Luwə ində dæ dana mbata ti lade ngəræŋgi, adi mbati kadi Jə ra-de batəm. ³¹ M-o dæw ki kadi m-un-e m-ɔji-n dije ki dəkagilo ti ki bone kin al. Toi tæ nā wa ka m-gər al. ³² M-a m-ə nə toi tæ ngan je ki du ki isi ta mbalo ti, bari-naa ki yo je, ki ne je ai nā: “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inɔi, ə imbati nɔ.” ³³ E be ə, Jə Batisi re, ə uso mapa al nim, ay kasi nju al nim ba, əli ai nā: “Dæ majal.” ³⁴ NGA ə, mi *NGon dæw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je ba, səi əli ai nā: “Mi nje kuso ne kadi, mi nje kəy ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy təl! ³⁵ Nə ngan læ Luwə pəti ki ndigi gosi lie, gəri kadi gosi lie e gosi ki dana.»

Jəju aw me kəy ti læ Parisi kare ki bari-e nā Simo

³⁶ Parisi kare ba Jəju kadi aw uso sənə ne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti. ³⁷ Lo kin ti, dənə kare ki me be ti kin tɛɛ nɔɔ re. E dənə ki nje ra kaya, ə gər kadi Jəju isi be læ Parisi ki bari-e Simo kin nɔɔ, isi uso ne. Dənə re ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. ³⁸ Re isi go Jəju ti, njæ ti, isi nɔ, ningə yom nja Jəju ki man kəmne, ba bər ki bisi dənə. Go ti, təl tən nja Jəju, ba buki yibi ti ka kin. ³⁹ Lo kin ti, Parisi ki ba Jəju be lənə ka kin əl mene ti ə nā: «Kin ə re dɪŋgəm kin e nje kəl ta ki ta Luwə ti təkɪ rɔjɛti ə, asi kadi a gər dənə ki isi ɔde kin, asi kadi a gər kilə ra-e je ki majal kin.» ⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nā: «Simo, m-aw ki ta kare ne kadi m-əli.» NGA ə Simo ilə Jəju ti ə nā: «Nje ndo dije, əl-m.» ⁴¹ Ba Jəju əl-e ə nā: «Dɪŋgəm kare adi la dije joo, ində kirə ti. Ki kare kadi a uge kirə ki lo kilə ki ndo bu mi, ə ki nungi kadi a uge kirə ki lo kilə ti ki ndo kuti mi tɔ. ⁴² Nə loki asi kadi ugəi kirə ka kin dæde ti al, dɪŋgəm ki nje la ka kin iyə kɔ ki go me-maji ti adi-de joo pu. Ə se dan dije ti ki joo kin, e ki ra a ndigi dɪŋgəm ki nje la kin ngay ə?» ⁴³ Ningə Simo ilə Jəju ti ə nā: «M-o kadi e e ki la ki dæ ti e ngay ə bæe iyə kɔ kin ə a ndigi nje la kin ngay.» Ə Jəju əl-e ə nā: «Ta ləi e ta ki rɔjɛti.»

⁴⁴ Ningə təl kəmne ki do dənə ti ka kin, ba əl Simo ə nā: «O dənə kin a? M-re be ləi, ə man ki kare ka imbəl do njam ti al, nə e, yom

njam ki man kəmne, taa bər ki bisi dənə bəy. ⁴⁵ I uwə-m ki rəi ti jururu al, nə e, loki m-ur kəy nu, ra kilə kəy njam jururu ki rənə ti. ⁴⁶ I ibuki yibi do njam ti al, nə e, buki yibi ki əti maji do njam ti pɔ pɔ. ⁴⁷ Be ə, m-a m-əli təkɪ e ki go rəbi majal je lie ki ngay ki kiyə kin ə, ɔji-n ndigi-naa ki əti bəl kin. Ningə dæw ki majal je lie e ki kiyə go kɔ ngay al, a tɔji ndigi-naa ki ngay al tɔ.» ⁴⁸ Ba Jəju əl dənə ka kin ə nā: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ kadi.» ⁴⁹ Lo kin ti, dije madi ki isi sie ta ne kuso ti iləi ngirə kal mede ti ai nā: «Dæw kin e nā ə aw bitɪ kadi iyə go majal læ dije kɔ ə?» ⁵⁰ Nə Jəju əl dənə ə nā: «Kadi-me ləi aji, aw ki lapiya.»

8

Dənə je ki njiyəi go Jəju ti

¹ Go ti, Jəju aw ki be bo je, ki ngan be je, əl ta, ilə-n mbə Poy Ta ki Maji ki ɔji do kɔbɛ læ Luwə. *NJÉ ndo je lie ki dɔgi gide joo əi sie naa ti. ² Taa, dənə je madi ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal dæde ti kɔ je, e ki adi-de rɔ nga do moy je ti lade je kin ka əi nɔɔ tɔ. Adi e Mari ki Magidala ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal siri doe ti kɔ kin nim, ³ Jan ki ne Suja, ki e dɪŋgəm ki nje ngəm ne læ *Erodi kin nim, Sujan nim, taa ndəgi dənə je ki rangi ngay bəy tɔ. Əi kin ə ai dənə je ki njé ra ki Jəju ki ne kingə je lade.

Kuji ta ki do nje dibi ne ti

(Mt 13.1-9; Mk 4.1-9)

⁴ Kosi dije ki iɪ ki be bo je ki dangi dangi, kawinaa ki do Jəju ti, ə Jəju əl-de kuji ta madi ə nā: ⁵ «Nje ndər kare aw kadi dibi ne, ningə dəkagilo ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangɪ rəbi ti, adi dije njiyəi do ti, yəl je rəi ɔi maki. ⁶ Kə ko je madi tosi dɔnangi njəkirə ti, adi loki mbie je əi nə n-tɛɛi ba, tali tuti kurim, mbata lo ki səl ki kadi iləi ngirəde ti goto. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tɔgi sæde naa ti, təlɪ ndəmi-de mbəl. ⁸ Nə kə ko je madi, tosi dɔnangi ti ki maji, adi tɔgi, kandidate tɛɛ. Dæ kare andi asi bu, bu.» NGA ningə, Jəju təl do ta lənə kin ə nā: «Dæw ki aw ki mbine mba koo-n do ta ba, kadi oo do ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju əl-n ta me kuji ta ti

(Mt 13.10-17; Mk 4.10-12)

⁹ *NJÉ ndo je læ Jəju dɔji-e əi nā se kuji ta kin me nə ri wa? ¹⁰ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Səi,

Luwə tɛɛ ki do nə ki to lo ɓɔyo ti ki ɔji do kɔɓe lie adi igəri, nə ndaɓe je, nə kin e ki kɔji-de ki kuji ta, mba kadi:

“Re kəmde oo lo maji ka, ooi nə al, MBide oo do ta maji ka gəri me al”✠.»

Jəju ɔr me kuji ta ki do nje dibi nə ti
(Mt 13.18-23; Mk 4.13-20)

¹¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kuji ta kin, me ə to kin: kɔ ko, e ta lə Luwə. ¹² E ki tosi ngangɪ rəbi ti, e dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə su re ɔr ta ki oi ka kin mede ti kɔ, nə tɔ pa nə ta iɪ adi mede Jəju kadi iɪ ingəi kaji. ¹³ Kɔ ko ki tosi donangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ɓa, taai ki rənəl, nə lo kadi ta kin ilə ngirəne mede ti nga goto. Adi mede ngon kagi lo ki ndəy be par, na loki kɔ je tɛɛ dade ti ɓa, iyəi go kadi-me ləde kɔ. ¹⁴ Kɔ ko ki tosi dan kon ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, nə go ti, me ka sururu, ki nə maji je, ki koo maji rɔ ki donangi ti ne ɔgi-de kadi togi me kadi-me ti ləde. ¹⁵ Ningə kɔ ko ki tosi donangi ti ki maji, əi dije ki ooi ta lə Luwə ki ngamede ki maji, ngame ki rojeti, ningə ngəmi mede ti, uwəi togiɗe ba, adi kandi kilə ləde tɛɛ.»

Kuji ta ki do kunji ti
(Mk 4.21-25)

¹⁶ «Dəw a ində por lambi ti kadi dabi ngo do ti al, taa ində gin tirə ti al tɔ. A ində do nə ti taa, kadi dije uri kəy ɓa, oi lo ki kunje. ¹⁷ Tado nə ki to lo ɓɔyo ti, ki gine a tɛɛ al goto, taa nə ki to lo ɓɔyo ti, ki a to taga kadi dije gəri al ka goto tɔ. ¹⁸ Maji kadi uri mbisi maji oi do ta ki isi oi, ɓi kadi oi ki nɔɔ be al. Tado dəw ki aw ki nə jine ti, a adi-e do ti ɓəy. Nə dəw ki nə lie goto, e ki ndikiri wa ki ində mene do ti kin ka, a taai jie ti wa ɓəy.»

Kɔ Jəju ki ngakɔe je
(Mt 12.46-50; Mk 3.31-35)

¹⁹ Kɔ Jəju ki ngakɔe je rai kadi n-ooi-e, nə lo kadi tɛɛi rɔe ti goto mbata kosi dije ki əi ngay. ²⁰ Ə əli-e əi nə: «O kɔi je, ki ngakɔi je ai taga nɔɔ, a sangi kadi n-ooi-ni.» ²¹ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Kom je, ki ngakom je ə əi dije ki ooi ta lə Luwə, ɓa təli rade go ti, rai kile.»

Jəju ndangi nəl adi a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Mk 4.35-41)

²² NDɔ kare, Jəju al me to ti əi ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Adi ji gangi ba j-awi dame ti ki kare.» Ba awi. ²³ Loki isi ɔsi to

isi gangi ba kin ɓa, Jəju to ɓi maki. Ə nəl ki bo ngay ɔsi do ba ti, ra adi man rosi to, əi ta yo ti. ²⁴ Lo kin ti, njé ndo je rai ki rɔe Jəju ti, ndali-e ki nɔ tade ti əi nə: «NJe ndo dije, NJe ndo dije, j-isi j-oyl» Loki Jəju ndəl, ndangi nəl je ki pungi man je adi təli toi ɔke, lo to jijiji. ²⁵ Ba təl əl njé ndo je ə nə: «Kadi-me ləsi to ra be tɔy ə?» NGa ningə ɓəl ra-de, nə kin əti-de ɓəl ngay, adi daji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə nəl je ki man je ka əl-de ta par ə təli rade goe ti be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal do dingəm madi ti

(Mt 8.28-34; Mk 5.1-20)

²⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rai tɛɛi donangi ti ki Gərasa, ki a ta ɓe ti ki Galile. ²⁷ Loki Jəju i me to ti ur ki nangi ningə, dingəm kare ki me ɓe ti ki Gərasa, i nɔɔ re ki rɔ Jəju ti. E dingəm ki ndil je ki majal rai-e. Asi dokagilo ngay, dingəm kin ilə kibi rone ti al nim, isi ɓe me kəy ti al nim. Lo kise e do ɓadi je ti par. ²⁸ Loki oo Jəju ningə, ɔsi nangi njae ti, ɓa əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dɔrɔ ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? Njai ba, adi-m kɔ al.» ²⁹ Əl be tado Jəju adi ndune ndil ki majal kadi tɛɛ rɔ dingəm ti kin kɔ. Nja ngay ndil ki majal kin i ki dingəm ka kin ɓa ra-e. Dije dɔsi-e ki kulə gindi je, iləi kangila gindi njae ti je, nə gangi kulə gindi je kin riw riw ə təti kangila gindi je kin nusi nusi rone ti kɔ, ɓa ndil je ki majal ɔsi-e adi aw ki dilə lo dilə lo. ³⁰ Ə Jəju daje ə nə: «Tɔi nə na?» Ba e ilə Jəju ti ə nə: «Təm nə kosi njé rɔ je.» Tado ndil je ki majal ngay uri me ti. ³¹ Lo kin ti, ndil je ki majal ka kin nɔi do Jəju ti kadi adi-de n-awi lo dangay ti lə ndil je ki majal al. ³² Kosi kɔsongi je ai lo ti kin nɔɔ a usoi nə do mbal ti, ə ndil je ki majal ka kin nɔi do Jəju ti kadi adi-de n-awi mede ti. Ba Jəju adi-de ta rabi kadi awi mede ti. ³³ NDil je ki majal tɛɛi me dingəm ti, awi uri me kɔsongi je ti ka kin. Ningə yə, kɔsongi je ɓingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi. ³⁴ Loki dije ki njé ngəm kɔsongi je ooi nə ki ra nə kin ɓa, ayi-naa awi me ɓe bo ti ki ngan ɓe je, ɔri poy nə ki ra nə kin dije. ³⁵ Dije tɛɛi awi kadi n-ooi nə ki ra nə kin. Be ə, loki rai tɛɛi rɔ Jəju ti ningə, ooi dingəm ki ndil je ki majal tɛɛi me ti ka kin, isi nja Jəju ti. Ooi-e kadi isi ki kibi rone ti, ki angal ki maji, adi ra-de ɓəl.

³⁶ Njé ki ai lo ne ti ki ra ne kin, ori madide je poye, toji rabi ki dingam ki aw ki ndil je ki majal kin inga-n ro nga. ³⁷ Lo kin ti ngo be, dije ki donangi Gerasa ti, bal tol-de, adi daji Jaju kadi iya donangi lade a aw. O Jaju al me to ti, tal gogi. ³⁸ Dingam ki Jaju tuwa ndil je ki majal doe ti ko ka kin daji Jaju kadi n-aw sie, na Jaju tuwe ³⁹ a na: «tɛl aw be, or poy ne je poti ki Luwa ra sai kin adi dije ooi.» Be a, dingam aw ila mbe ne ki Jaju ra sie kin me be bo ti ki tae ba.

Ta la ngon la Jayrusi ki dane ki ta la dane ki nje moy masi

(Mt 9.18-26; Mk 5.21-43)

⁴⁰ Loka Jaju tal re, kosi daji uwai-e ki rode maji, tado poti isi nginae tae. ⁴¹ Ninga ya dingam kare ki tae na Jayrusi, ki e nje kun do kay kaw-naa la *Jipi je i ngo re. Re osi nja Jaju ti, ngo doe ti kadi re aw be lane. ⁴² Kadi aw be lane mbata ngone ki dane ki e kare ba, bale e dogi gide joo to ta koy ti. Loka Jaju isi aw, kosi dije mborai-e ki yo je ki ne je, lo kor kaa goto. ⁴³ Dan kosi dije ti kin, dane kare ki moy masi ade ko bal dogi gide joo e ngo. Dane kin tuji ne kinga lane ko poti ji nje ra dije moy ti, na daw ki kadi ade ro nga goto. ⁴⁴ Dane re basi ro Jaju ti, ki rabi ki gide ti, adi ta kibi la Jaju par a, ta naa ti ngo, masi gangi roe ti. ⁴⁵ Loe ti ngo Jaju daji a na: «Na a odi-m a?» Ninga dije poti naji-e ti ai na n-odi-e al. Nga a Piyar al-e a na: «Babe, e dije ki rasi gidi, mborai-ni ki yo je ki ne je kin a odi-ni.» ⁴⁶ Na Jaju a na: «Daw madi odi-m, m-gar kadi tigi tee rom ti.» ⁴⁷ Loka dane oo kadi ne ki n-ra kin Jaju gar ba, dadi par par, osi nja Jaju ti. Ninga or go ne ki ra a adi n-odi-n Jaju kin ta kam dije ti poti. Taa, or-de go kinga ki inga ro nga ta ji naa ti ngo par kin to. ⁴⁸ O Jaju al-e a na: «NGonm, kadi-me lai aji. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loka Jaju a al ta ba bay ninga, daw kare i be la nje kun do kay kaw-naa la Jipi je re. Re al Jayrusi a na: «NGoni oy, itapi Nje ndo dije al ngata.» ⁵⁰ Na Jaju ki oo do ta kin al Jayrusi a na: «Adi rai bal al, adi mei par, a a aji.» ⁵¹ Loka rai tee me kay ti, Jaju iya ta rabi adi daw ur kay go ngon ti al. Adi Piyar nim, Ja nim, Jaki nim, baw ngon ai ki ko ngon nim to par a uri sie rade go ngon ti. ⁵² Dije poti nje je, ndingai rode je mbata ti la ngon, na

Jaju al-de a na: «Inoi al, ngon oy al, na to bi kare.» ⁵³ Ba ibai Jaju kogii, mbata gari kadi ngon oy. ⁵⁴ Na Jaju uwa ji ngon, ba al-e ta ki ndune ki boy a na: «NGonm, i taa.» ⁵⁵ Lo kin ti, ngon tasi ndal, adi i taa ta ji naa ti ngo. Ba Jaju daji-de kadi adi-e ne uso. ⁵⁶ Ne kin ra bal nje koje je ngay. Na Jaju adi-de ndune kadi ali tae daw madi al.

9

Jaju ila nje ndo je lane ki dogi gide e joo
(Mt 10.1-9, 11-14; Mk 6.6-13)

¹ Jaju bar nje ndo je ki dogi gide joo, adi-de tigi, ki kobe do ndil je ti ki majal poti, taa kadi aji nje moy je to. ² Jaju ila-de kadi ilai mbe Poy Ta ki Maji ki oji do kobe la Luwa, taa kadi adi ro nga dije to. ³ Ninga al-de a na: «Uni ne madi mbata do rabi al nim, uni kagi tasi al nim, uni bal al nim, uni mapa al nim, uni la al nim, taa kadi awi ki kibi rasi joo al nim to. ⁴ O me kay ki ra ki uri ti ba, a isi titi ngo biti kadi awii. ⁵ A kin a re, me be ti, dije mbati kuwai sasi ki rode ti ba, loka isi tee me be ti kin ki taga a, indai bu ki njasi ti ko*, mba kadi to ta ne ndaji ndude.» ⁶ *Nje ndo je ilai dode awi ki be be, ilai mbe Poy Ta ki Maji, taa aji nje moy je ki lo lo to.

Ta ndaji Erodidi do Jaju ti

(Mt 14.1-2; Mk 6.14-16)

⁷ Loka *Erodi ki e nje kobe donangi ti ki Galile, oo poy ne je ki isi rai ne kin ba, ta ndo je do Jaju ti, tado dije madi ali ai na: «E Ja Batisi a i taa dan nje koy je ti.» ⁸ Nje ki nungi ali ai na: «E Eli ki nje kal ta ki ta Luwa ti a tee.» Nje je ki na je bay ali ai na: «E nje kal ta je ki ta Luwa ti ki kate je kin a ki kare i dan nje koy je ti.» ⁹ Lo kin ti Erodi al a na: «Ja, e mi wa a ndo ki madi gangi doe, nga e na bay a m-isi m-o ta je ki be kin doe ti wa ka m-gar al.» Ba sangi kadi n-oo Jaju.

Jaju adi ne kuso dingam je dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Jg 6.1-15)

¹⁰ Loka nje kaw kilal je tali ngo rai ba, ori Jaju poy ne je ki rai adi-e oo. O Jaju or-de, aw sade kadi be bo ti ki bari-e Batisayda. ¹¹ Na kosi je gari gode, adi awi gode ti. Jaju uwa-de ki rone ti, al-de ta ki do kobe ti la Luwa, taa aji nje je ki sangi ro nga to. ¹² Ninga loka kadi aw ta ur, nje ndo je ki dogi gide e joo, rai ro Jaju ti ali-e ai na: «tuwa kosi dije kam

* 9:5 Ta la kindo bu ki nja ti ko ba, igoi Mt 10.14 ki ta ki do ti ki e gin ti nangi.

adi awi ki ngan be je ti, ki lo ndor je ti, sangi lo to je ki ne kuso je, tado lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti.» ¹³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ə njé ndo je əli əi nə: «J-aw ki mapa mi ə kanji joo wa be to par, adi re e be al wa ningə kadi je wa j-aw ji ndogi mapa mbata ti lə kosi dije kin pəti wa ta.» ¹⁴ Dingəm je asi dibi mi loe ti nqo. Nə Jəju əl njé ndo je ə nə: «Adi-de isi nangi, uwəi-naa asi kuti mi, kuti mi be.» ¹⁵ *Njé ndo je rai təkı Jəju əl-n-de, adi adi-de isi nangi pəti. ¹⁶ Ə Jəju oy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, ba un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dō ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti, ə təl-n adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. ¹⁷ Dije pəti usoi ne ndani maji. Ningə, njé ndo je oyi gindi mapa je ki nay, kare dōgi gide e joo bəy.

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte

(Mt 16.13-20; Mk 8.27-30; Jq 6.67-71)

¹⁸ NDō kare Jəju isi əl ta ki Luwə gidi lo ti gogi, njé ndo je lie əi sie naa ti, ə Jəju daji-de ə nə: «Kosi je isi əli ta ki dəm ti təkı mi nā ə?» ¹⁹ Ə iləi-e ti əi nə: «Dije madi əli əi nə i Jə Batisi, njé ki nungi əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə e njé kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə e ki kare dande ti ə i dan njé koy je ti.» ²⁰ Ningə Jəju əl-de ə nə: «NGa səi wa ki dəsi, əli əi nə mi nā ə?» Ba Piyər ile ti ə nə: «I Kirisi ki Luwə mbəte.» ²¹ Jəju ndaji njé ndo je ki tōgine ngay kadi əli ta kin dāw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mt 16.24-28; Mk 8.34-9.1)

²² Jəju ilə dō ta ti kin ə nə: «Səbi kadi mi *NGon dāw m-a m-ingə kō ngay. *NGatōgi je lə *jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-mi. Dije a tōli-mi, nə ndo ki kō mitə lə ndo koym ba, m-a m-tēg lo koy ti.» ²³ Go ti, Jəju əl dije pəti ə nə: «Re dāw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rone tə ne madi al, kadi ndo je kare kare pəti, e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ²⁴ Təkı rəjeti, dāw ki ge kaji rone ne wa dōnangi ti ne a tı ta rone. Nə dāw ki tı ta rone ki mbata ləm, a aji rone tō. ²⁵ Kin ə re dāw ingə ne maji je ki dōnangi ti ne pəti tigə, nə kadi e wa tı ta rone, ə se tuji rone ə, maje to ra be ə? ²⁶ Təkı rəjeti, re rō dāw madi sol-e ki mbata ləm, ə se ki

mbata ta ləm ningə, mi NGon dāw ka, m-a m-ra rōsol dōe ti tō, ndōe ti ki m-a m-re-n me kōsi-gon ti ləm, ki me kōsi-gon ti lə Bawm, ki me kōsi-gon ti lə malayka je ki ayi njay.» ²⁷ Təkı rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dānsi ti ne a oyi al bəy ə, a oi kōgbe lə Luwə ki kəmde.

Jəju mbəl rone

(Mt 17.1-8; Mk 9.2-8)

²⁸ NDō jijoo go ta je ti kin ningə, Jəju or Piyər nim, Jə nim, taa Jaki nim tō, ə al aw səde dō mbal ti kadi n-əli ta ki Luwə. ²⁹ Loki Jəju isi əl ta ki Luwə ningə, ta kəme mbəl, taa kibi lie təl nda bal bal tō. ³⁰ Ningə loe ti nqo, dingəm je joo a əli sie ta. Dingəm je ka kin e *Moji əi ki Eli. ³¹ Tēgi me tō bə ti, a əli sie ta oji dō kaw ki a aw Jorijaləm ti kadi oy, təl-n ta kilə ləne. ³² Piyər əi ki madine je, bi təl-de maki. Ə loki ə nə n-ndəli ningə, ooi kunji Jəju ki dingəm je ki joo ki ai sie. ³³ Loki dingəm je ka kin iyəi Jəju ə isi awi bə, Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yai, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tō.» Piyər gər me ta ki isi əl kin al. ³⁴ Ə loki a əl ta tə kəl bə bəy ningə, kil ndi i re səbi dōde liti. Loki kil ndi isi səbi dōde kin, bəl təl njé ndo je. ³⁵ Lo kin ti, ndu ta madi tēg me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm, e ə e dāw ki m-kəte, ə oi ta lie.» ³⁶ Go ndu ta ti kin, Jəju təl nay ki karne bə, dāw oo dāw madi ki rangi kade ti al. *Njé ndo je ngəmi tade, ta kare ka əli dāw madi ndōe ti nqo dō ne je ti ki ooi kin, al.

Jəju aji ngon ki ndil ki majal ra-e

(Mt 17.14-18; Mk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ki mitə i dō mbal ti isi rəi ki nangi bə, kosi dije ngay tiləi kəme. ³⁸ Ningə dan kosi dije ti ka kin, dingəm kare un ndune ki taa ə nə: «Nje ndo dije, m-nō ki dōi ti kadi igō ngonm kin adi-m, tado e ki karne bə jim ti. ³⁹ Dōkagilo je madi bə, ndil ki majal a uwə, ra-e adi ur kəl, ə yəke ki tōgine, adi kulum tae ibə jugi jugi. A ade kō ratata, tə ne ki a iye al be bəy taa təl iye. ⁴⁰ Bə ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dōe ti kō, nə asi kadi tuwəi-e al.» ⁴¹ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dōkagilo ti ki bone ki səi njé me nga je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dōkagilo ban bəy taa ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dōkagilo ban bəy taa ə? İre ki ngoni

ròm ti ne.»⁴² Loki ngon isi re basi ki rɔ Jaju ti ningə, ndil ki majal ka kin un-e, ɔte nangi, yəke ki tɔgine, na Jaju ndangi ndil ki majal ade tɛɛ rɔ ngon ti, adi ngon ingə rɔ nga, ɓa tal sie adi bawe.⁴³ Lo kin ti, dije pəti, ta ndoji-de dɔ tɔgi Luwə ti ki ətɪ ɓəl kin.

Jəju təl əl ɔəy kadi n-a n-oy
(Mt 17.22-23; Mk 9.30-32)

Loki ne je pəti ki Jəju ra, əti dije pəti bəl, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: ⁴⁴ «O! ta ki m-aw tə m-əl səsi kin maji: A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti.» ⁴⁵ Nə njé ndo je gəri me ta kin al. Ta kin to ki ndəme ba mba kadi gəri me al. Nɪngə bəli kadi dəji ta Jəju do ti to.

Jəju un ta ləŋan je ki du ndo-n n̄e njé
ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Mk 9.33-37)

⁴⁶ *Njé ndo je ilāi ngirā naji-naa ta ti kadi n-gari se nā dande ti ə e ki bo wa? ⁴⁷ Jəju gar ta ki mede ti, adi un ngon ki du, ur-e ade a gədi-ne ti, ⁴⁸ ningə əl-de ə na: «Re dəw madi u-wə ngon kin ki rone ti me tɔm ti ə, e mi wa ə dəwe kin u-wə-m ki rone ti. Ningə, dəw ki u-wə-m ki rone ti, e nje kilə-m ə uwe ki rone ti.» Təki rɔjeti, dəw ki ə e ki du ngay dānsi ti, e dəwe kin ə e ki bo dānsi ti.

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Mk 9.38-41)

⁴⁹ Ja un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me tɔi ti, ə ji ndigi kadi j-ɔge dɔ ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.» ⁵⁰ Nə Jəju ile ti ə nə: «ɔgi-e dɔ al, tado dəw ki ɔsi sasi ta al, e dəw ləsi.»

NGon be kare ki Samari ti mbati kuwə
Jəju ki rəne ti

⁵¹ Loki dokagilo nay basi kadi a uni Jəju awi sie dora ti, Jəju ila ndune kadi gar n-aw Jorijalam ti. ⁵²Be ə, ila nje kaw kilə je nqne ti kəte. *NJé kaw kilə je awi, uri me ngon be ti ki *Samari mba kadi indai do re la Jəju naa ti kəte. ⁵³Na dije ki ngon be ti ka kin mbati kuwə Jəju ki rəde ti tado isi aw ki Jorijalam. ⁵⁴Loki nje ndo je lie, Jaki əi ki Jə ooi ta kin ba, əli Jəju a nə: «Baə, indigi kadi ji dəji por j-adi i dora ti, osi dode ti, ro-de ko a?» ⁵⁵Ə Jəju təl kəmne, kol səde. ⁵⁶Ba uni rəbi, awi ngon be ti ki rangi.

Kun go Jəju
(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Løki æi dō ræbi ti, dāw madi æl Jəju æ nā:
«M-a-m-un goi lo je pæti ki a aw ti.» ⁵⁸ Ə Jəju
əl-e æ nā: «Njə je ai ki 6e tode, ə yəl je ai
ki kəyde tō, nā *mi NGon dāw m-aw ki lo ki
kadi m-ilə dōm ti al.»

⁵⁹ Go ti, Jəju əl dəw ki rangi ə nə: «Un gom.» Ningə dəw ka kin əl-e ə nə: «Baḃe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm ɓəy taa.» ⁶⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «Iyɔ njé koy je adi dibi njé koy je ləde, nə i aw ila mbe kɔḃe lə Luwə.» ⁶¹ E ki rangi ɓəy əl ə nə: «Baḃe, m-a-un goui, nə m-dəji kadi adi-m ta rəbi adi m-aw m-əl ta ki kadi j-iyɔ-n-naa ki njé ki me kəy ti ləm ɓəy taa.» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki uwə do kəsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ɓa, dəwe kin kɔḃe lə Luwə e ki ta tɔe al.»

10

Jəju ilə njé ndo je kuti siri gide joo
(Mt 9.37-38; 10.7-16; Mk 6.8-11; Lk 9.3-5)

¹Go ne je ti kin, Jaju mbəti njé ndo je ki rangi kuti siri gide joo, ɓa ila-de joo joo ki be bo je ki lo je ki dangi dangi ki ɔji kadi re e wa a aw ti. ²Ningə əl-de ə nə: “Ko ki asi kijə, dile e ngay, na njé kijje je əi ngay al. Ə əli ta ki ‘Ba nje ko, adi ila ki njé ra ko je me ko ti lie. Ningə ki ɓasine kin, osi dɔ rəbi ti awi! M-ilə sasi ta ngan bati je dan jagim je ti. ‘Uni la al nim, uni ɓol al nim, uni sa njasi al nim to. Taa ai rabə ta lapiya ki ra ti al nim to. ⁵Kin ə awi kadi uri me kəy ti madi ɓa, ne ki dɔsəy, əli əi nə: “Lapiya ki dɔ me kəy ti kin.” Ningə kin ə re dɔw ki nje ndigi lapiya isi me kəye ti kin nɔɔ ɓa, lapiya ləsi a aw ki dɔe ti. A re dɔw goto ɓa, lapiya ləsi a təl ki rəsi ti to. ⁷Isi me kəy ti ki uwə sasi ki rone ti kin nɔɔ, ne kuso ki adi səsi ə usoi, man ki adi səsi ə ayi-naa. Tado sɔbi kadi nje ra kilə ingə ne kigə go ji ləne, ji dije ti ki ra kilə dande ti. Ifiɪ kəy joo al. ⁸Kin ə re uri me be ti, ə be uwə səsi ki rone ti ɓa, ne ki adi səsi ə usoi par. ⁹Re dije ki moy ra-de əi me be ti kin nɔɔ ə, aji-de. ‘Ba əli dije ki me be ti əi nə: “Kofe la Luwə e ɓasi ki rəsi ti.” ¹⁰A re uri me be ti, ə dije ki me be ti kin uwoi sasi ki rɔde ti al ɓa, iteɛi ki taga ta mbalo ti, ə əli əi nə: ¹¹“Bu ki me be ti ləsi ki nay gin sa njaje ti ka, j-inɗə ko gogi j-adi səsi. Ningə kadi igəri təkɪ kofe la Luwə e ɓasi.” ¹²Əd me m-əl səsi m-adi igəri təkɪ ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔe be ti kin a itə ya Sodom ɓəy.”

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kəji je ki əti bəl, ki Luwə əji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tır ti ki be bo Sıdō ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rō ti, kisi-n bu por ti. ¹⁴ E be ə, kadi igəri təkı, dəkagilo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dō Tır ti ki Sıdō, yasi a nga ite. ¹⁵ Nga ningə i Kapərnayim, o kadi a un dōi taa biti kadi ədi rə, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo[☆].»

¹⁶ Jəju təl əl njé ndo je ləne bəy ə nə: «Dəw ki oo ta ləsi, e mi ə dəwe kin oo ta ləm. Ə dəw ki əsi səsi ngərəngi bə, e mi ə dəwe kin əsi-m ngərəngi. Ningə dəw ki əsi-m ngərəngi bə, e nje kilə-m tō ə cse ngərəngi.»

Təl njé ndo je ki kuti siri gide joo

¹⁷ *Njé ndo je ki kuti siri gide joo ki Jəju ilə-de, təl lo kilə ti ki rənəl, ningə əli Jəju əi nə: «Bəbe, ndil je ki majal ka, lo ki ji bə tōi bə, iləi dode gin tōgije ti.» ¹⁸ Jəju əl-de ə nə: «M-o *Sata i dora ti osi ki dənangi ti tə təl ndi be. ¹⁹ Ningə m-adi səsi tōgi kadi injiyəi dō li je ti, dō ni je ti, ki dō tōgi je ti pəti ki nje bə aw-n. Ne madi kare ki kadi a ra səsi majal goto. ²⁰ Nga ningə kadi irai rənəl mbata kilə ki ndil je ki majal iləi dode gin tōgisi ti kin al, nə kadi irai rənəl mbata tōsi ki e ki ndangi me dora ti taa.»

Rənəl lə Jəju

(Mt 11.25-27)

²¹ Dəkagiloe ti noo, NDil Luwə ra adi rənəl rosi me Jəju, ə Jəju əl ə nə: «Bai, ki i Bə dora ki dənangi, m-ilə tōji dōi ti, təkı ibəyo ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə ite ki dōe adi ngan je ki du gəri. Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.» ²² Bə, Jəju əl dije ki ai noo ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tō, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tō.» ²³ Go ti, Jəju təl kəmne ki dō njé ndo je ti əl-de ki karde ba ə nə: «Səi njé maji-kur mbata ne ki kəmsi oo kin! ²⁴ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti ngay ki ngar je ngay ndigi kadi kəmde oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dō ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tō.»

Kuji ta dō dəw ki Samari ti ki nje me-maji

²⁵ Nje ndo ndu-kun kare əsi nangi i taa, ningə dāji ta kare Jəju tə ta kuwə-naa ki ta ə nə: «Nje ndo dije, e ri ə sobi kadi m-ra kadi tə m-ingə-n kaji ki biti ki nō ti ə?» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ri ə ndangi me ndu-kun ti? Ə go gər-e ləi e ban?» ²⁷ Bə nje ndo ndu-kun ka kin ilə Jəju ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki tōgi ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti. Ningə a ndigi dəw madi tə darəi i wa be tō[☆].» ²⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ki m-dāji, ilə-m ti maji ki dum. Ə ira be, bə a ingə kaji.» ²⁹ Nje ndo ndu-kun sangi kadi n-tōji təkı ne dəw ki dana, adi təl dāji Jəju ə nə: «Nə ə e dəw madim ə?» ³⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare i Jorijaləm isi aw Jəriko, bə osi ji kaya je ti ki njé gangi rəbi, adi taai ne je lie pəti jie ti, tindəi-e adi to ta koy ti, ningə iyəi-e ə əti awi. ³¹ Go ti bə, nje kijə ne məsi kadi-kare i noo re tēē dōe ti, nə loki oo-e, gangi say aw lo ləne. ³² Go ti, dəw ki gin koji ti lə *Ləbi kare i noo re tō, nə loki oo dingəm ka kin bə, gangi say aw lo ləne. ³³ Go ti ningə, dəw ki *Samari ti kare ki isi aw mba i noo re tēē dō dingəm ti ka kin. Loki oo-e, oo kəm-to-ndoo lie ki rəjeti. ³⁴ Bə ə, re rəe ti, ur yibi kasi nju ta dō ti, dō-n, ningə un-e inde dō koro ti ləne, aw sie lo to mba je ti, ində kəmne goe ti. ³⁵ Lo ti go ti, dingəm ki Samari ti ka kin or la ki asi ra kilə ndo joo adi nje kində kəmne go kəy mba je ti, ningə əl-e dō ti ə nə: «Ində kəmi goe ti maji, a re ne ki ində-n kəmi goe ti, al dō e ki madi kin bə, ndo təlm ə, mi wa m-a m-igə-i.» ³⁶ Ningə Jəju dāje ta dō ti ə nə: «Dan dije ti ki mitə kin, e ki ra ə e madi dingəm ki kaya je ki njé gangi rəbi gangi-e kin ə?» ³⁷ Bə, nje ndo ndu-kun ə nə: «E e ki oo kəm-to-ndoo lie kin.» Nga ə Jəju əl-e ə nə: «Re e be ningə, i ka kadi aw, ə ira be tō.»

Jəju aw be lə Marti əi ki Mari

³⁸ Jəju əi ki njé ndo je ləne i dō rəbi ti rai tēēi ngon be ti kare be ningə, dāne madi ki tōe nə Marti uwə Jəju rone ti me kəy ti. ³⁹ Marti aw ki ngokone ki dāne ki tōe nə Mari noo. Ə ngokoe ka kin re isi nangi nja Bəbe Jəju ti, isi oo dō ta ki Jəju isi əl. ⁴⁰ Nə Marti a ta ngan kilə je ti ki njəe ədi nangi al, aw yo je ki ne je. Ningə tēē pati, re əl Jəju ə nə:

«Babe, ra ban ə ngokom Mari iyə-m adi m-a ta kilə je ti ki karm ba be ka usi al par ə? Əl-e adi re ra səm kilə je.» ⁴¹ Ə Babe əl Marti ə nə: «Marti, Marti, mei osi nangi al, adi aw ki yo je ki ne je mbata ne je ngay. ⁴² Nə ne ki soti e kare ba. Ningə Mari un ne ki maji itə ne je pəti. E ne ki dəw a taa jie ti al.»

11

Jəju ndo njé ndo je ləne rəbi kəl ta ki Luwə

(Mt 6.9-13)

¹ NDə kare Jəju isi əl ta ki Luwə lo madi ti. Loki əl ta ki Luwə gine gangi ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Babe, indo-je kəl ta ki Luwə tək i Jə Batisi ndo-n njé ndo je ləne kin be to.» ² Ə Jəju əl-de ə nə: «Loki isi əli ta ki Luwə ningə, kadi əli əi nə:

“Bawje,

Kadi dəw ki ra gər tōi tək i Luwə,
Kadi kəbe lai re.

³ Adi-je ne kusoje ki asi taje ki ndo je ndo je.

⁴ Iyə go majal je ləje kə, tado je wa ka,
J-iyə go majal lə dije pəti ki rai səje majal kə to.

Iyə-je adi j-osi me ne na ti al”.

⁵ Ba Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kin ə, dəw kare dānsi ti je be, aw ki madine nōō, ə i dan lo ti aw ində ta kəy dōe ti ə nə: “Madim, itunə-m mapa mitə, ⁶ mbata madim kare i mba ti re tēē dōm ti, nə ne ki kadi m-ra-e-n mba goto.” ⁷ Ə re made ka kin to ki kəy nōō ə nə: “Itapi-m al, ta kəy e ki kuti ngata, ningə je ki nganm je ji to nangi to, 6i lo kadi m-a m-i taa m-adi mapa goto.” ⁸ M-əl səsi kadi igəri, kin ə re i taa ade mapa kin mbata ke madi-naa ləde al ka, a i kadi ade ne je pəti ki ge, mbata ta kəy ki a ində ki naa ti naa ti kin. ⁹ Ningə mi, m-əl səsi: tđaji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tēēi adi səsi.

¹⁰ Tado dəw ki daji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tēēi adi-e to.

¹¹ Baw ngon ki ra dānsi ti ə ngone daje kanji, ningə a un li yo taa ade ə? ¹² Ə se ngone daje kaw, ningə a un ni yo taa ade ə? ¹³ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngānsi je ningə, ra ban be ə, Bawje ki isi dōrə ti taa kin taa, a adi NDilne dije ki daji-e əl ə?”

Jəju əi ki ndil je ki majal
(Mt 12.22-30; Mk 3.22-27)

¹⁴ NDə kare Jəju tuwə ndil ki majal dō dingəm kare ti ki ndil ka kin ra-e adi əl ta al. Loki ndil ki majal tēē bə, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta, adi əti kosi dije bəl ngay. ¹⁵ Ningə dije madi əli əi nə: «E ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.» ¹⁶ Ə njé ki nungi, kadi nai-e-n bə, daji-e kadi ra ne kōji madi kare ki i dōrə ti adi-de n-ooi. ¹⁷ Nə Jəju gər mər ta ləde bəti, adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bēkə ti ki kare ba, təl dō-naa ti rōi-naa ə, bē kōe kin a tuji, ningə kəy je a budi dō-naa ti mur mur to. ¹⁸ Kin ə re *Satə ə wa adi dije lie təl dō-naa ti rōi-naa ə, lo kadi kōbe lie a aw ki kəte goto. M-əl be mbata əli əi nə e ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal. ¹⁹ Kin ə re e ki tōgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tōgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a tōji kadi ta ləsi e ta ki go ti al. ²⁰ A re e ki tōgi lə Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal to ningə, tōji kadi kōbe lə Luwə re tēē rosi ti ngata. ²¹ Kin ə dəw ki tōge e ngay, ki aw ki ne rə je, ngəm ta kəy ləne ə, ne kare ki a dōi kadi ne kingə lie goto. ²² A re dəw madi ki tōge ite re ur goe ti ə tətə rə ə, a oy ne rə je lie ki ində mene dō ti kin pəti, taa a sane ne kingə je lie to. ²³ Ningə kadi igəri, dōw ki e səm al, e nje kōsi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje tində ti to.»

Loki ndil ki majal təl re me dəw ti gogi
(Mt 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majal tēē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə əl bə, əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tēē ka kin gogi.” ²⁵ Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin, utəi, rai adi maji. ²⁶ NGa ə, təl aw, oy ndil je ki majal itə-e e wa bəy siri, bə rai uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dōe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy.»

Maji ki rōjeti

²⁷ Loki Jəju a əl ta kin ba ningə, dāne kare ilə ndune dan kosi je ti ə nə: «Maji-kur e dō dāne ti ki nje kōji ki nje kadi mba.» ²⁸ Nə Jəju ile ti ə nə: «Maji-kur bə e dō dije ti ki njé koo ndu Luwə ə təl rōde go ti kin yo taa.»

Dije daji ne kōji
(Mt 12.38-42)

²⁹ Dije uwai naa muki muki gidi Jaju ti, adi Jaju al-de a na: «Dije ki dokagilo ti ki bone kin ai dije ki maji al. Daji kadi ta n-ooi ne koji madi, na ne koji madi ki rangi ki kadi daw a ra ore-n do ne koji la Jonasi, goto ngata. ³⁰ MBata, taki Jonasi e-n ne koji mbata ti la dije ki Ninibi ti ka kin a[☆], mi NGon daw m-a mi-n ne koji mbata la dije ki bone to. ³¹ NDō gangi ta ti a, ngar ki dane ki i gin be ti, a i taa ta kam dije ti ki dokagilo ti ki bone kin kadi a ila ta dade ti. MBata, i soy donangi ti nu a ndo ki re kadi oo gosi ta la Salomo[☆]. Nga ninga, ki basine kin, daw ki ita Salomo say e ne. ³² NDō gangi ta ti a, dije ki Ninibi ti a i taa ta kam dije ti ki dokagilo ti ki bone kin kadi a ila ta dade ti. MBata, loki Jonasi ila mbe Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyai rabi ne rade je ki majal ko[☆]. Nga ninga, ki basine kin, daw ki ita Jonasi say e ne.

Njiya me kunji ti

(Mt 5.15; Mk 4.21; Lk 8.16)

³³ «Daw a inda por lambi ti kadi boyo a se dabi ngo do ti al, na a inda do ne ti taa, kadi dije uri kay ba, ooi lo ki kunje. ³⁴ Kam daw a e lambi la daroe, re kami oo lo maji ba, daroi ba poti e me kunji ti to. A kin a re kami oo lo maji al ninga, daroi e me til ti to. ³⁵ A inda manji roi adi kunji ki aw-n roi ti tal til al. ³⁶ Kin a re daroi poti e me kunji ti ki kanji kadi ngon til ndeti kade ba, daroi a unji njay njay taki lambi a unji-n doi ti kin be to.»

Jaju gangi ta do Parisi je ti ki njé ndo ndu-kun je ti

(Mt 23.4-36)

³⁷ Loki Jaju al ta oy ninga, Parisi kare bar-e kadi aw uso ne be lane. Be a, Jaju aw isi sie ta ne kuso ti. ³⁸ Lo kin ti, ta ndaji Parisi ka kin ngay kadi Jaju togi jine kate no ne kuso ti al. ³⁹ Na Jaju al-e a na: «Sai *Parisi je, ki ne kin, isi itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, na ngur fogi, ki me ndul rosi mesi. ⁴⁰ Sai dije ki mbə, Luwa ra gidi ne, a ra me ne to. ⁴¹ Maji kadi adi njé ndoo je ne ki e me ka ti, a ne je poti a ayi njay ki rosi ti.

⁴² «Kam-to-ndoo e lasi sai Parisi je. Ori ne kare dan ki dagi ti, me mbi kam je ti ki ati maji, ki me mbi kam je ti ki dangi dangi ki mba ndir tay, adi Luwa[☆], ninga indai njasi

do ne ra ki dana ti ki do ndigi-naa ti la Luwa. Ki rojeti, e kin a e ne je ki sobi kadi re a indai kamsi go ti irai, ki kanji kor kam ndage je. ⁴³ Kam-to-ndoo e lasi, sai Parisi je, mbata igai lo kisi ki kate no dije ti gin kay kaw-naa je ti, taa igai kadi dije rai sasi lapiya lo kinga-naa je ti la kosi je to. ⁴⁴ Kam-to-ndoo e lasi sai, mbata itoi ta do badi je ki ne ki toji kadi daw gar-n-de goto, adi dije njiyai dade ti ki noo be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun kare al Jaju a na: «Nje ndo dije, me ta ti lai ki isi al kin, e je to a isi itaji-je!» ⁴⁶ A Jaju ila ti a na: «Oyo, kam-to-ndoo e lasi, sai njé ndo ndu-kun je to, tado indai ne ki oy ngay do dije ti, na ngon jisi ki nday be ka uni taa, uwai sade ne ki koy kin al. ⁴⁷ Kam-to-ndoo e lasi! Indai badi njé kal ta ki ta Luwa ti ki e bawsi je wa a toli-de. ⁴⁸ Lo kin ti, isi toji taki indigi ki bawsi je do kila rade ti ki rai, mbata ai je ai njé tol njé kal ta ki ta Luwa ti, ninga sai je sai njé kində badide to. ⁴⁹ E mbata kin a, Luwa al ta me tar ti a na: “M-a m-ilə ki njé kal ta je ki tam ti, ki njé kaw kilə je, m-adi-de, ba a toli-de je, a adi-de ko je.” ⁵⁰ E be mba kadi dajii dije ki dokagilo ti ki bone, masi njé kal ta je ki tam ti ki buki ko lo kilə ngirə dora ki donangi ti nu biti bone. ⁵¹ Masi ki ilə ngire do Abəl ti nu biti tee-n do Jakari ti, ki ndo ki toli-e dadan lo ti ki i dingiri kadi-kare ti re kay ti la Luwa[☆]. Ki rojeti, adi m-al sasi taki dije ki dokagilo ti ki bone a ugai kira ne je ki ra ne kin. ⁵² Kam-to-ndoo e lasi, sai njé ndo ndu-kun je ki ta rabi ne gar e jisi ti, a sai wa uri me ti al nim, taa dije ki gei kadi ta n-uri me ti ka ogi-de nim to.»

⁵³ Loki Jaju tee me kay ti ka kin ba, njé ndo ndu-kun je ki Parisi je ilai ngirə ra togi do Jaju ti je, daji-e ta je ki dangi dangi. ⁵⁴ Sangi rabi me ta je ti kadi ta n-ingai ta ki go ti al tae ti ba n-uwai-e-n.

12

Kal ta ay njay taki Jaju e NGon daw

(Mt 10.26-33, 19-20)

¹ Dokagiloe ti kin, dibi dije ki bay bay a kawi-naa do Jaju ti, adi mbisai-naa ki yo je, ki ne je. Lo kin ti, Jaju al njé ndo je lane a na: «Ne ki do kate, maji kadi indai kam-kadi do rosi ti oji-n do am la *Parisi je, adi e kadi

☆ 11:30 Jonasi 3.3-5

☆ 11:31 1 NGar je 10.1-10

☆ 11:32 Jonasi 3.5, 8, 10

☆ 11:42 Labətiki 27.30;

Dətarənom 14.22

☆ 11:51 kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

kām-naa lade. ²Ne ra ki gidi ngay ti ki gine a tee al goto, taa ne ki to lo boyo ti, ki daw a gar al ka goto to. ³MBata, ta je pati ki ali lo ki ndul ti, dije a oi doe kada wangi, a ta je ki uwai tasi mbinaa ti taa ali kay koroki, dije a ilai mbee do kagi ti taa to.»

⁴Sai ki sai madim je, m-al sasi kadi ibali dije ki a toli darosi par, a go ti asi ra ne ki rangi al, kin al. ⁵M-a m-toji sasi daw ki sobi kadi ibali-e. Daw ki sobi kadi ibali-e e Luwa ki a tol darosi, ba tol a do ti ngo kadi ila sasi me por ti la su bay kin. Taki rojeti, e a sobi kadi ibali-e. ⁶Dije isi gati ki ngan yal je mi a gusi joo adi oi ne, na ki kare dande ti ki kadi me Luwa oy doe ti goto. ⁷Ki ati bal ngay wa bay ki kadi igari, bi dasi wa kin ka Luwa tide kare kare gar kore. Iballi ne madi al, sai je, Luwa oo ndasi itai ngan yal je ki ngay. ⁸M-al sasi ta ki rojeti kadi igari taki, daw ki ra ki un ndune ta kam dije ti wangi taki n-e daw lam, mi *NGon daw m-a m-al ta wangi ta kam malayka je ti la Luwa taki e daw lam to. ⁹Na daw ki naji ta ta kam dije ti taki n-gar-m al, mi NGon daw m-a m-naji ta ta kam malayka je ti taki m-gar-e al to. ¹⁰Daw ki al ta ki majal asi-n tam mi NGon daw a, Luwa a iyə go majal je lie ko, na daw ki al ta ki mal asi-n ta NDil Luwa, Luwa a iyə go majal lie ko al ratata. ¹¹Loki a uwai sasi kadi awi sasi lo kaw-naa je ti la *Jipi je kadi gangi ta dasi ti, a awi sasi no ngar je ti, ki no nje kobe je ti, onosi kadi mesi bal ka na se a asi kadi inaji ta dasi ti wa, se ta ri a a ali wa. ¹²Tado, loe ti wa ngo kin, NDil Luwa a ndo sasi ta ki kadi ali.

Kuji ta do nje ne kingə ti ki mba

¹³Daw kare dan kosi dije ti al Jaju a na: «Nje ndo dije, al ngokom adi, ne nduwə ki bawje iyə adi-je kin, kay yam adi-m.» ¹⁴Ə Jaju al-e a na: «Daw ki ində-m kadi ta mi nje ngangi ta dansi ti a se kadi ta mi nje kay sasi ne kingə goto.» ¹⁵Ba tal əl dije pati a na: «Maji kadi indəi kəm-kadi do rasi ti oji-n do mal ne kingə ki duniya ti. Tado re daw ingə-n ne tə ri, tə ri ka, ne kingə lie kin a a ra adi isi-n ki dōne taa al.»

¹⁶Ba Jaju tal əl-de kuji ta madi a na: «Dingəm madi kare ki nje ne kingə isi ngo, lo ndor je lie, ingə ne me ti ngay. ¹⁷Ə daji rone ta a na: “E ri ə kadi tə m-ra dana? Lo ki kadi tə m-kaw ne ndor ti ləm goto.” ¹⁸Ningə

tal əl a na: “Maji, ne ki m-a m-ra ə to kin: m-a m-ndu dam je ləm ki kəte kin ko, ba m-a m-ur dam je ki boyi ngay kadi tə m-kaw ne ko je ləm ti pati, naa ti ki ndəgi ne maji je ləm. ¹⁹Ningə m-a m-al mem ti m-ə na: «Basine m-aw ki ne kingə ki to mbar mbar kadi m-ra-n bal bay bay, a kadi m-uwə ko rəm, m-uso je, m-ay je, m-o-n maji rəm.»” ²⁰Na Luwə əl-e a na: “I mbə daw ki isi əl ta kin, kondə ki ne wa kin ndəi a asi. Ə se ne je ki isi kaw ki do-naa ti kin, a e ya na wa?” ²¹E kin a e ne ki a tee do daw ti ki nje kaw ne kingə je ki naa ti mbata lə rone wa, bi mbata ti lə Luwə al.»

Kində me do Luwə ti

(Mt 6.25-33)

²²Jaju əl nje ndo je ləne a na: «E mbata kin a, m-al sasi kadi adi mesi a sururu do ne kusosi ti, ki kadi isi ki dasi taa al, taa do kibi kasi ti al nim to. ²³Tado kisi ki do taa itə ne kuso, taa daro daw itə kibi ki ko to. ²⁴Igəi kaga je oi, dibi ko al nim, tati al nim, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi ne ti mba ndo ki lo ti ti al nim, dam lade ka goto nim to, na Luwə isi adi-de ne usoi maji. Ningə sai, oi kadi Luwə oo ndasi itə yal je al a? ²⁵Na dansi ti a asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be do ndone ti ki takul me ka sururu ləne a? ²⁶Kin a ne ki ndəy be kin ka asi kadi irai ki dorosi al a, ra ban be a mesi osi nangi do ndəgi ne je ti al a? ²⁷Igəi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim to, na ngar *Salomo ki to e ba ngay me ne kingə ti kin ka o kibi ki ndole asi naa sade al☆. ²⁸Ə kin a Luwə ilə kibi ro ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de bone, a lo ti par a a oi por kin be ningə, ra ban ə sai dije taa a ilə kibi rasi ti al a? Sai to je me kadi-me ti. ²⁹Adi ta ga al dasi oji-n do ne kusosi a se man kaysi al. ³⁰Ne je kin pati, e dije ki gari Luwə al ki donangi ti ne kin a isi sangi ki no kəmde ti, na sai, Bawsi gar maji kadi awi ki ndooe to. ³¹Ne ki kadi isangi, e kobe lie, ningə a adi sasi ndəgi ne je kin do ti. ³²Sai ki itoi tə ne kul je ki ngay al, ki isi uni go bade be kin, adi bal ra sasi al, mbata Bawsi oo maji ngay kadi adi sasi bekə ləne.

Kində ne kingə ro Luwə ti

(Mt 6.19-21)

³³«Igati ki ne maji je ləsi, a adi lae nje ndoo je. Irai bal la ki a tuji al, ikawi ne kingə

je ləsi dora ti, ki e lo ki nje bogi a tee ti al nim, e lo ki yo goto ti nim kin. ³⁴Tado lo ki ne kinga ləsi e titi a mesi a e ti to.

Kuji ta do kisi do nja ti

³⁵«Isi do njasi ti ki kibi ra kilə, adi por lambi je ləsi o maji. ³⁶Ningə kadi itoi tə dije ki isi ngəmi ta təl bade ki aw lo taa naa ti be. Isi ngəmi tae kadi re təl taa, ə ində ta kəy ɓa teeɪ adi-e. ³⁷Maji-kur e do ɓəə kilə je ti ki, bade təl ɓa ingə-de isi do njade ti. Təki rojeti, adi m-əl səsi, bade a un kibi kilə ləne ilə rone ti, ə a adi-de isi nangi kadi adi-de ne usoi. ³⁸Kin ə re təl dan lo ti, ə se ta gin lo ti, ə ingə-de isi do njade ti ə, maji a ur-de.

³⁹«Tgəri maji kadi re ɓa nje kəy gər do kadi ki nje bogi a re-n ə, a iyə nje bogi kadi ur kəy al. ⁴⁰Ə səi ka, isi do njasi ti to, tado mi *NGon dəw m-a m-re do kadi ti ki igəri al.»

⁴¹Lo kin ti, Piyər daji Jəju ə nə: «Bəfe, kuji ta ki əl kin sɓi doje je par ə se sɓi do dije pəti ə?» ⁴²Ə Bəfe əl-e ə nə: «Nje ngəm ne ki e dəw ki dana, ki kame ədi, ə e dəw ki ɓae a inde do me kəy ti kadi ləbi ne kuso dije ki kadi ki kadi adi-n-de. ⁴³Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki ɓae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁴Təki rojeti kadi m-əl səsi, a inde do ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁵A kin ə re nje ra kilə kin əl mene ti ə nə: “Bam a re law al ɓəy” ə, a a ta tində ndəgi njé kilə je ti ki dəne ki ki dingəm, a ta kuso ti, ki ta kəy ti, ra-n kasi ra. ⁴⁶Lo kin ti, ɓa nje kəy a re ki ndo ki e ində mene do ti al, ki do kadi ki e gər al. Bae a tuwe ko, kadi oo ne kə ki a ra dije ki nje ra ne ki dana al. ⁴⁷Bəə kilə ki gər ndigi ra lə ɓane maji, nə ində rone ta ndigi ra ti kin ra al, a ingə ndəy ta ɓay ɓay. ⁴⁸NGa ningə, ɓəə kilə ki gər ndigi ra lə ɓane al, ə ra ne ki asi ta kində ə, a ingə kində ngay al. Tgəri kadi dəw ki adi-e ngay, a daji-e ngay to, ə dəw ki adi-e ne ngay kadi ngəm, a gei ne ngay jie ti to.

Jəju re ki gangi-naa

⁴⁹«M-re ki por donangi ti; ningə kin, m-ndigi kadi por ka kin o ngata! ⁵⁰Sɓi kadi m-nduy me kə ti təki dəw a ra-n batəm kin be. Ningə e ne ki adi-m kə me ndilm ti, biti kadi ne je toli tade. ⁵¹Kadi igai mesi ti təki m-re ki lapiya donangi ti, al. M-əl səsi, m-re ki lapiya al jagi, nə m-re ki gangi-naa yo. ⁵²Ningə ki ɓasine kin, dije mi ki isi me kəy

ti ki kare a gangi-naa, dije ki mitə a əsi ta njé ki joo, ə dije ki joo a əsi ta njé ki mitə. ⁵³Baw ngon a əsi ta ngonne ki dingəm, ngon ki dingəm a əsi ta bawne; kə ngon a əsi ta ngonne ki dəne, ngon ki dəne a əsi ta kone; kə ngon ki dingəm a əsi ta məmne; ngon ki dəne a əsi ta məmne ki dəne☆.»

Ta do dokagilo ti

(Mt 16.2-3)

⁵⁴Jəju əl kosi je ə nə: «Loki oi ndi i lo kibə kadi ti ningə, ta naa ti ngə əli əi nə: “NDi a ədi”, ɓa ndi ədi to. ⁵⁵A re oi nəl ki i gin ɓe ti ə isi ilə ningə, əli əi nə: “Lo a tingə”, ɓa lo tingə ka to. ⁵⁶Səi dije ki njé me nga, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne donangi ti ne, ə se dora ti, ningə dokagilo ki ɓone kin ɓa, asi kadi igəri ne je isi ra ne titi al!

Kində do ta naa ti ki nje ta ləi

(Mt 5.25-26)

⁵⁷«Ra ban be ə səi je wa, ne ki to kadi igangi ta ki dana do ti ə, igangi al ə? ⁵⁸Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi ɓa, loki səi do rəbi ti ɓəy ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je iləi-ni dangay ti. ⁵⁹Ningə adi m-əli, a itee lo kin ti al biti kadi ugə dɓəy sisi ɓəy taa a iyəi-ni taa.»

13

Maji kiya pa njiya ki majal ko

¹Dokagilo e ti ngə ə, dije madi rəi əli Jəju ta lə dije ki Galile ti ki ndo ki *Pilati ki nje kəbe adi toli-de dokagilo ti ki isi ijai məsi kadi-kare adi Luwə. ²Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Tgəri kadi dije ki Galile ti ki ingəi ne ki to ki əti ɓəl be kin e mbata ke ə əi njé ra majal je ki ngay itəi ndəgi dije ki Galile ti a? ³Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsə je ki majal ko al, kosi a to pəti be to. ⁴Se oi kadi dije ki dəgi gide e jijoo ki ndogi ɓər ki Silowe ti osi dode ti təl-de kin, majal ləde itə ndəgi dije ki Jorijaləm ti pəti tigə a? ⁵Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsə je ki majal ko al ə, kosi a to pəti be to.»

Kuji ta do kagi mbay-kote ti ki andi al

⁶Go ta je ti kin, Jəju əl kuji ta kare ə nə: «Dingəm kare aw ki kagi mbay-kote kare ki mə-e me ndər nju ti ləne, ə ndo kare

aw kadi tã n-ijã kande ba ingã kande dõ ti al. ⁷ Æ ãl nje ngãm ndõr lãne æ nã: “O, asi bal mitã ngata æ m-sangi kadi m-ijã kandi mbay-kote kam m-uso, nã m-ingã kande al. Maji kadi itige kã, tado kãme ki kadi a uti-n lo kare goto.” ⁸ Nã nje ngãm ndõ ka kin ile ti æ nã: “Bam, iye adi a bal kare bãy. M-a m-or gine kadi m-buki sji nẽ je njæ ti. ⁹ Dõmaji æ bal ki rangi æ a andi. A re bal ki rangi æ andi al bãy æ tã adi m-tige kã mindi.”»

Jõju ki ndõ taa kãõ

¹⁰ NDõ kare Jõju isi ndõ nẽ dije kãy kaw-naa ti madi kare ndõ ta kãõ ti. ¹¹ Ningã me kãy kaw-naa ti ka kin, dãne kare ki ndil ki majal uwa, ilã tae nangi, asi bal dõgi gide jijoo isi me ti nõõ. NDil ki majal ka kin dõ-e ngõn, lo kadi ndaji taa maji goto tã goto. ¹² Loki Jõju oo-e ningã bar-e æ æl-e æ nã: «Dĩne i ki taa kiyã taa dõ tõi ti lãi.» ¹³ Jõju indõjine dõ ti, ba ta ji naa ti nõõ par æ, dãne ndaji rõne taa maji, ningã ilã ngirã kilã tõi dõ Luwã ti. ¹⁴ Lo kin ti, ki bo ki dõ kãy kaw-naa lã Jipi je ka kin, mee õ-e mbata kadi ki Jõju adi dõw rõ nga ndõ taa kãõ ti, adi æl kosi dije æ nã: «NDõ ki kadi dije rai kilã e mehe[✱], æ irõi ndõe je ti ki mehe kin adi adi sãsi rõ nga, bi e ndõ taa kãõ ti al!» ¹⁵ Bãbe æl-e æ nã: «Sãi njẽ kadi kãm dije! dõw ki ra dansi ti æ tuti mangi lãne æ se koro lãne ndõ ta kãõ ti, lo kuso nẽ ti aw sie lo kãy man ti al æ?» ¹⁶ NGa dãne kam ki e ngon ka *Abirakam, ki *Satã uwe gin tõi ti lãne asi bal dõgi gide e jijoo be kin æ, kadi m-tute m-ile taa al mba ke ki e ndõ ta kãõ æ?» ¹⁷ Dõkagiloe ti ki Jõju isi æl ta kin ningã, rõ njẽ bã je lie sãl-de ngay. Nã rõ kosi dije nãl-de ngay mbata nẽ je ki æti bål ki Jõju isi ra.

Kuji ta ki dõ kã kagi ti ki bari-e mutadi
(Mt 13.31-33; Mk 4.30-32)

¹⁸ Go ti ningã Jõju æ nã: «M-a m-õji sãsi nẽ ki titi-naa ki kõbe lã Luwã, m-a m-un nẽ kare kadi m-õji-n sãsi. ¹⁹ To titi-naa ki kandi kagi madi ki a bari-e nã mutadi ki dõw madi un dibi me ndõr ti lãne kin be. Kandi kagi ka kin ibã, tõi, adi yøl je uwõi lo kisi bajie je ti.» ²⁰ Jõju tãl æl bãy æ nã: «M-a m-un nẽ ki rangi kare kadi m-õji-n sãsi kõbe lã Luwã. ²¹ To titi-naa ki æm ki dãne madi un løy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki løy ba põi i kin be.»

Ta dõ rãbi ti ki mbångirã
(Mt 7.13-14)

²² Loki Jõju isi aw Jorijalãm ti, ndõ ne dije bẽ bo je ti ki ngan bẽ je ki indã man titi. ²³ Ningã dõw madi dõje æ nã: «Bãbe, dije ngay al ba par æ a aji a?» Æ Jõju æl-de æ nã: ²⁴ «Uwõi tõiisi ba kadi uri kãy ki ta rãbi ki mbångirã, tado adi m-æl sãsi, dije ngay a sangi kadi n-urii nã a asi al. ²⁵ Loki bã nje kãy a i taa, æ a uti ta kãy ningã, sãi je inayi-naa taga, ilõi ngirã kindã ta kãy æi nã: “Bãbe, iteg ta kãy adi-je!” kin bã, e a æl sãsi æ nã: “Sãi, m-gar lo ki iji ti al.” ²⁶ Lo kin ti, a æli æi nã: “J-uso sãi nim, j-ay sãi nim, taa ta mbalo je lãje æ indõ nẽ dije ti nim tã.” ²⁷ Nã, a æl sãsi æ nã: “M-gar lo ki iji ti al, õri rõsi kã rõm ti. Sãi põi sãi njẽ ra majal je.” ²⁸ Loe ti kin, a nõi je, a ingõi ngangisi je, loki a oi *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je, ki njẽ kãl ta ki ta Luwã ti põi me bẽkõ ti lã Luwã. Ningã sãi je, a tuwõi sãsi buki sãsi kã taga. ²⁹ Dije a iji ki lo kibã kadi ti je, lo kur kadi ti je, jam dõ bẽ ti je, gin bẽ ti je, kadi rãi isi ta nẽ kuso ti bẽkõ ti lã Luwã. ³⁰ Lo kin ti, dije madi ki æi njẽ ki gogi a tõi njẽ ki kãte, æ dije ki madi ki æi njẽ ki kãte a tõi njẽ ki gogi tã.»

Jõju æl ta ki dõ Jorijalãm ti

³¹ Dõkagiloe ti wa kin, *Parisi je madi rãi rõ Jõju ti æli-e æi nã: «Õti lo kin ti kã, aw lo ki rangi ti, tado *Erodi ge kadi n-tõli.» ³² Æ Jõju æl-de æ nã: «Awi æli njã dõw kam, tãki bone ki lo ti, m-a m-tuwã ndil je ki majal nim, m-a madi dije rõ nga nim tã, bã ndõ ki kõ mitã æ m-a tãl ta kilã lãm. ³³ Ningã sõi kadi m-un ta rãbi lãm me ndõ ti ki bone nim, lo ti nim, lo ti ki go ti nim, tado e nẽ ki go rãbe ti al kadi nje kãl ta ki ta Luwã ti, oy lo ki rangi ti, bi oy Jorijalãm ti al.

³⁴ «Sãi dije ki Jorijalãm ti, oyo, sãi ki Jorijalãm ti, sãi ki sãi njẽ tãl njẽ kãl ta je ki ta Luwã ti, sãi njẽ tilã dije ki Luwã ilã sãde adi sãsi ki mbal tõi-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw sãsi tãki kõ kinjã a kaw-n ngane je ki tãde gin bagine ti kin be, nã õdi al. ³⁵ Ningã ki ne kin, Luwã a iyã kãy kaw-naa lãsi kã jisi ti. Æ adi m-æl sãsi madi oi tãki a oi-mi al biti kadi dõkagilo madi a re ki a æli æi nã: “Njangi dõ e dõ dõw ti ki re me tã Bãbe ti.”»

✱ 13:14 Teg ki taga 20.9-10; Dõtärænom 5.13-14

14

Jəju nga dəw ndo ta kəə ti

¹NDō kare, Jəju aw me kəy ti lə nje kər nq
*Parisi je kare mba kuso nē, ndo taa kəə ti.
Dije ki isi nqō, isi indai manji Jəju ba ooi-e.
²Dingəm kare ki moy ti-e a nq Jəju ti nqō. ³Ə
Jəju daji njé ndo ndu-kun je ki Parisi je ə nā:
«Ta rəbi to kadi dəw nga-n dəw ndo ta kəə ti
ə se goto ə?» ⁴Nə dəw ilə Jəju ta ti al. Ə Jəju
təl rone ki rō nje moy ti, ade rō nga ningə əl-
e ade aw. ⁵Go ti Jəju əl-de ə nā: «Nā dansi
ti ə, ngone, ə se mangi lie wa osi be man ti
ndo taa kəə ti, ə un-e taji-naa ti nqō al ə?»
⁶Ningə lo kadi iləi-e ta ti ki daji kin goto.

Ta ki dō kōji rō ti

⁷Loki Jəju oo kadi dije ki bari-de lo nē
kuso ti kin sangi lo kisi ki kəte nq dije ti ba,
əl-de kuji ta madi ə nā: ⁸«Loki dəw madi
bari lo nē kuso taa-naa ti ə, oti kadi aw
igangi rōi isi kəte nq dije ti. Dəmajal ə, bari
dəw ki itai loe ti nqō to, ⁹ningə kadi nje bar
səsi joo pu ka kin re, əli ə nā: «I taa ə iyə lo
kisi kin adi madi,» ba a e ki rōsəl ki bo ngay
ə a aw kadi isi-n lo ki gogi ti. ¹⁰Nə loki dəw
madi bari, maji kadi aw isi loki gogi ti, adi
nje bar-i ə wa loki re ningə əli ə nā: «Madim,
i taa ire isi kəte yo be.» Lo kin ti, a e kōsi-
gon lai ta kəm madi je ti pəti ki bari-de lo
nē kuso ti kin. ¹¹Təki rōjeti, dəw ki ra ki un
done taa, ə a iləi doe nangi, ningə dəw ki nje
kulə done nangi ə, a uni doe taa to.»

Ba njé ndoo je lo nē kuso ti

¹²Go ti Jəju əl dəw ki nje bar-e ka kin ə nā:
«Loki ira nē kuso ki be kin, ki kada ə se ki
lo sōlō, oti kadi ifar madi je ki ngakōi je ki
noji je, ə se njé gədi kəy be je lai ki njé nē
kingə je. Tado əi je ka a bari-ni ndo madi ti
to, ningə a igəi-ni nē ki ndo ki ira adi-de ka
kin gogi. ¹³Nə loki ira nē kuso rōnəl ki ngay
be kin, maji kadi ifar njé ndoo je ki njé je ki
ta rōde asi-naa al, ki njé məti je, ki njé kəm
to je. ¹⁴Ningə rōi a nəl-i, tado a ingəi nē kadi
a igəi-ni gogi al. Təki rōjeti, Luwə a igəi ndo
ki a tēj ki njé ra nē je ki dana lo koy ti.»

Bar dije ki bo lo nē kuso ti

(Mt 22.1-10)

¹⁵Loki oi ta kin ningə, dəw kare mbq dije
ti ki isi lo nē kuso ti əl Jəju ə nā: «Rōnəl
e lə dəw ki a uso nē me beko ti lə Luwəl»
¹⁶Ningə Jəju təl əl-e ə nā: «NDō kare, dingəm
madi ra nē kuso ki bo ngay bar-n dije ngay.

¹⁷Dokagilo kuso nē ti ningə, ilə nje kilə ləne
adi aw əl dije ki bar-de ka kin ə nā: «Nē kuso
oy ngata ə irai.» ¹⁸Nə dije pəti ki bari-de ka
kin, kare, kare, iləi ngirə kadi daji me-səl. E
ki dōsay əl-e ə nā: «M-ndogi lo ndər ngosine
bəy, m-isi m-aw kadi m-o; ə m-daji kadi adi
mei səl dəm ti.» ¹⁹E ki rangi ə nā: «M-ndogi
mangi je dōgi ngosine bəy, m-a m-aw kadi
m-na-de m-o; ə m-daji kadi adi mei səl dəm
ti.» ²⁰E ki rangi ə nā: «M-taa dəne ngosine
bəy, adi lo kadi m-a m-aw goto.» ²¹Nē kilə
təl aw rō bane ti, əl-e ta je pəti ki əli-e kin
ade oo. Lo kin ti, wongi təl ba nje kəy ka
kin, adi əl nje kilə ləne ə nā: «I taa kalangi,
aw ta mbalo je ti, ki go rəbi je, ifar njé ndoo
je, ki dije ki ta rōde asi-naa al, ki njé kəm to
je, ki dije ki njé məti je, ire sode.» ²²NDəy go
ti ningə, nje kaw kilə re əl bane ə nā: «Bam,
ji ra nē je ki idaji ka kin, nə lo kisi nay nq
bəy.» ²³Ə bae əl-e ə nā: «Oti aw taga dō rəbi
je ti, ki lo ndər je, ində tōgi dō dije ti adi-de
rəi mba kadi-me kəy ləm rosi.» ²⁴Təki rōjeti
adi m-əl səi, dəw kare mbq dije ti ki m-bar-
de kəte kin ki a dōi nē kuso ləm kin tane ti
goto.»

Kiyə nē je pəti mba kun go Jəju

(Mt 10.37-38)

²⁵Kosi dije ngay isi njiyoi ki Jəju dō rəbi ti.
Jəju təl ilə rəti ningə əl-de ə nā: ²⁶«Re dəw
madi re rōm ti ə ge-m itə bawne ki kone al,
nene ki ngane je al, ngakone je ki konane je,
ə se darone wa al ə, a asi ke nje ndo ləm al.»
²⁷Taa dəw ki un kagi-dəsi ləne ə njiyə gom
ti, al, a asi ke nje ndo ləm al to. ²⁸Təki rōjeti,
nā dansi ti ə loki aw tə kində ndogi bər ki
ngal ningə, isi nangi ilə kər nē ra kilə je naa
ti, mba kadi n-oo se n-a n-asi təl ta kilə kin
kare wa al ə? ²⁹Nə re ində gin kəy ə təl tae
al ə, dije pəti ki a oy gin kəy ki ində kin, a
kogi doe ti. ³⁰A əli əi nā: «Oi, dingəm ki ilə
ngirə kadi ində kəy, nə tōge asi kadi təl tae
al kin!» ³¹Ə se ngar ki ra ə loki isi aw kadi
rō ki ngar madine ki rangi ningə, isi nangi
ə daji ta rone oo se ki njé rō je ləne ki dibi
kuti kin n-a n-aw n-ilə-n rō madine ki isi re
ki njé rō je ləne ki əi dibi kuti joo kin kare wa
al ə? ³²Re oo kadi tōgine a asi al ningə, a ilə
daji ta ngar madine, mba sangi rəbi lapiya,
loki ndəy ngal bəy. ³³Ta ki dōsi ti ka to be to.
Iməri ta maji oi taa, adi rōsi, tado dəw ki e
basi mba kiyə nē kingə je ləne al, a asi ke nje
ndo ləm al.

Kati ki nāle goto
(Mt 5.13; Mk 9.50)

³⁴ «İğəri kadi kati e ne ki maji, nā loki nāle goto, ə se ri ə dəw a ra-n kadi təl nəl gogi ə? ³⁵ Ne ki kadi dəw a ra-n goto. A maji mba donangi al nim, a maji mba ne ki a adi togi donangi kin al nim tō. A buki-e kō gidi lo ti. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Kuji ta ki oji do ne ki kare ki nay
(Mt 18.12-14)

¹ *Njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, rai ki rō Jəju ti mba kadi n-ooi ta ki isi əl. ² *Parisi je, ki njé ndo ndu-kun je, indəi ngone ki Jəju ə əli əi nā: «Oi! Dəw ka uwə njé ra majal je rone ti nim, uso səde ne nim!» ³ Ə Jəju əl-de kuji ta madi kare ə nā: ⁴ Nə dansi ti ə re aw ki bati je bu, ə e ki kare nay ningə, a iyə ndəge je ki dō jikare gide jikare dō wale ti, ə aw sangi e ki nay kin, ratata kadi inge bəy taa al ə? ⁵ Loki inge ningə, ki rənəl un-e ile bagine ti. ⁶ Ningə təl aw bə, bə madine je ki njé gədi kəy bə je ləne, əl-de ə nā: «İrai irai rənəl səm tado m-ingə ngon bati ləm ki nay ka!» ⁷ Bə tō ə adi m-əl səsi, rənəl a e ngay me dora ti mbata lə nje ra majal kare ki iyə go rəbi njiyəne ki majal kō, itə njé je ki dana ki dō jikare gide jikare ki ta ki dō mbəl pa njiyə ti, e ta ləde al kin al. ⁸ Dəne madi kare aw ki ne mbi ki gate e ngay asi dəgi, ə e ki kare nay. Loki e ki kare nay, dəne ində por lambi ti je, itə me kəy je, sangi-n ne mbi ləne ka kin, biti ingə bəy taa, taa kəə. ⁹ Loki ingə ngata ningə, bə madine je, ki njé gədi kəy bə je ləne, əl-de ə nā: «İrai səm rənəl, tado m-ingə ne mbi ləm ki nay ka kin!» ¹⁰ Bə tō ə, adi m-əl səsi, rənəl e ngay mbō malayka je ti lə Luwə, mbata nje ra majal kare ki iyə rəbi pa njiyəne ki majal kō.

Kuji ta ki oji do ngon ki nje kaw kaya

¹¹ Jəju təl əl bəy ə nā: «Dingəm kare aw ki ngan je joo. ¹² Ə e ki du əl bawne ə nā: «Bai, adi-m ne nduwə ləm.» Bə ə bawə ləbi ne kingə ləne ngane je ki joo. ¹³ Ndo ngay al go ti ningə, e ki du gati ki ne je pəti ki ingə, ə aw mba me bə ti ki say. Me bə ti ka kin ə tuji ki lə ləne kō me kaya ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki lə ləne ka kin pəti tigə ningə, bō ki bō osi me bə ti ka kin. Ningə ilə ngirə kadi ne

je pəti to rəe ngata. ¹⁵ Aw ra kilə bə lə dəw madi kare me bə ti kin nōq. Dingəm ka kin ade kilə ngəm kəsongi je wale. ¹⁶ Bə kuso ne kuso lə kəsongi je to me ti, nə dəw ki ade goto. ¹⁷ Bə ə ilə ngirə kadi mər ta, ningə əl rəne ə nā: «Njé ra kilə je əi ban bə lə bai, ə usoi ne dum-de dum-de, ə mi ta m-isi m-oy yo bō bə ə! ¹⁸ M-a m-i taa ə m-aw rō bai ti m-a m-əl-e m-ə nā: «M-ra majal m-əsi-n ta Luwə, taa m-əsii ta tō. ¹⁹ M-asi ta kadi ifar-m ngoni al. İra-m təki kare mbō njé ra kilə je ti ləi bə.» ²⁰ Bə ə, i taa osi rəbə mba təl kaw rō bawne ti. Loki nay say ki kəy bəy ningə, bawə oo-e. Loki oo-e, aw ki me-kō ki ngay mbata lie, adi ay ngodi tilə tae, uwe rututu, ore njarara rəne ti. ²¹ NGon əl bawne ə nā: «Bai m-ra majal m-əsi-n ta Luwə nim, m-əsi-i i wa ta nim tō, m-asi ta kadi ifar-m ngoni al.» ²² Nə bawə əl njé ra kilə je ə nā: «İrai ki kibi ki maji itə ndəge je kalangi iləi rō ngonm ti. İləi ningə ngon jie ti ə iləi sa njəe ti tō. ²³ İrai ki ngon mangi ki bō mbul mbul itəli-e adi j-usoi ji rai rənəl. ²⁴ Tado ngonm kin oy ə təl isi ki dōne ta. Nay ə e ki kingel!» Ningə iləi ngirə kadi rai rənəl. ²⁵ Dəkagiloe ti kin, ngokəe ki ngatəgi e wale. Loki isi təl wale ə e ngəsi ki kəy ningə oo ndu ne kində je ki ndam je. ²⁶ Bar nje ra kilə kare, ə dəje nā se ri ə isi ra ne wa. ²⁷ Nje ra kilə ka kin əl-e ə nā: «NGokoi ə re ə bawə adi təli ngon mangi ki bō mbul mbul tado təl ki lapiya.» ²⁸ NGon ki ngatəgi ra wongə adi mbati kaw kəy. Bawə tēə taga mba kadi səl me ade ur kəy. ²⁹ Nə əl bawne ə nā: «O bəl ngay ə m-isi m-ra kilə madi, ndo kare ki m-mbati təl rəm go ta ti ləi goto. Nə ndo kare ki adi-m ngon biyə bə adi-m m-ra-n rənəl ki madim je goto. ³⁰ Nə loki ngoni ki tuji ne kingə ləi dō kaya dəne je ti kin re ningə, itəl ngon mangi ki bō mbul mbul ade.» ³¹ Ningə bawə əl-e ə nā: «İ, ngonm, i səm ne naa ti ki ndo je pəti, adi ne je pəti ki e yam e yai. ³² Nə e go ti kadi ji ra ne kuso ji ra-n rənəl, tado ngokoi kam oy ə təl isi ki dōne taa, nay ə e ki kingel!»

16

Kuji ta ki oji do nje ngəm ne ki e nje ra ne ki dana al

¹ Go ti ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nā: «Dingəm kare ki nje ne kingə aw ki nje kində kəmne go ne je ti ki me kəy ti ləne

noo. Dije rai əli-e əi nə: “Nje ngəm ne je ləi isi tuji ki ne kingə ləi tigə.” ²Nje kəy bar nje ra kilə ləne əl-e ə nə: “Ta ri ə m-isi m-o doi ti ba ə? Ɔji-m go ne je ki Ɔji do kilə ləi ki me kəy ti adi-m m-o. Tado kaw ki kəte noo kin, a asi kində kəmi go ne je ti ləm al ngata!” ³Nje ngəm ne əl rəne ə nə: “Bam ge kadi m-ində kəm go ne kingə je ti ki me kəy ti al ngata kam, m-a m-ra ri nga am ə? NDor dənangi ə, tɔgim asi kadi m-ndor-n al. Kaw kəy ne ə, rəm a səl-m tɔ. ⁴M-gər ne ki m-a m-ra mba kadi dije a uwəi-mi ki rɔde ti me kəy ti ləde loki bam tuwə-m kilə ti.” ⁵Be ə, bar njé kirə je lə bane kare kare. Əl nje kirə ki dəsəy ə nə: “Kirə lə bam e ban doi ti ə?” ⁶Nje kirə ki dəsəy ka kin ə nə: “Ku yibi bu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, isi nangi kalangi, indangi me ti kuti mi.” ⁷Go ti ningə əl ki nungi ə nə: “I yai e ban ə?” Nje kirə ki kə joo əl-e ə nə: “Yam e saki gəme bu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, indangi me ti do jijoo.” ⁸Lo kin ti, ɓa nje ne ilə tɔji do nje ngəm ne ti ki majal ka kin, tado ra ne ki kəm-kadi. Dije ki gəri Luwə al rai ne ki kəm-kadi ngay me kilə rade ti dande ti itə ngan je lə lo kunji.»

Luwə əi ki la

⁹Go ti, Jəju əl ə nə: «Adi m-əl səsi, uwəi madi ki ne kingə ki go rəbe ti al ki dənangi ti ne kin, mba kadi ndo ki goto jisi ti ə, madisi je ka kin uwəi səsi rɔde ti lo kisi ti ki ratata. ¹⁰Dəw ki ra ki asi ta kadi dəw ade mene do ne ti ki ndəy, a asi kadi dəw ade mene do ne ti ki boy tɔ. Dəw ki nje ra ne ki dana al me ne ki ndəy ti, a ra ne ki dana al me ne ki boy ti tɔ. ¹¹E be ə, re dəw asi kadi mene al do ne kingə ki go rəbe ti al ki dənangi ti ne kin ə, na ə a adi ne kingə ki rɔjeti ə? ¹²Re dəw asi kadi adi mene al do ne ti lə dəw ki rangi ə, na ə a adi yai ki sɔbi doi ə? ¹³Nje ra kilə madi, ki a ra kilə ɓəə lə ngar je joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki nungi tɔ. A asi kadi irai ɓəə lə Luwə nim, ɓəə lə la nim al.» ¹⁴*Parisi je ki njé ge ta lə la, ibəi Jəju kogii loki ooi ta je kin pəti. ¹⁵Ningə Jəju əl-de ə nə: «Irai rəsi tə dije ki njé ra ne ki dana be ta kəm dije ti, nə Luwə gər mesi. Tado ne ki dije ooi tə ne ki nga ngay ta kəmde ti kin, e ne to koo al ta kəm Luwə ti.

NDu-kun əi ki kɔɓe lə Luwə

¹⁶«NDu-kun ilə ngire do *Moji ti, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, biti dəkagilo ti lə Jə Batisi, nə go ti nu kin ɓa, dije iləi mbɛ Poy Ta ki Maji lə kɔɓe lə Luwə, ningə dəw ki ra, ində tɔgine kadi ur-n me ti. ¹⁷Dorə əi ki dənangi a dɔi kə təkɔ al be par, nə a nga ngay kadi dəw ɔr ngon ku ta ki me ndu-kun ti lə Luwə kɔ. ¹⁸Dingəm ki ra ki tuwə nene, ə taa e ki rangi, e nje kuwə marim. Taa dəw ki nje taa dāne ki ngawe tuwe ka təl nje kuwə marim tɔ.

Nje ne kingə əi ki Lajar

¹⁹«Dingəm kare ki nje ne kingə ki nje kilə kibi ki ndole pir pir ki gate e ngay e noo. NDə je kare kare pəti, isi ra rənəl mbata isi maji. ²⁰Nje ndoo kare ki tɔe nə Lajar ki do bay ində rɔe yəngi yəngi, re to ta kəy ti lie. ²¹Ge kadi n-uso burim ne kuso je ki tosi nangi ta tabilə kuso ne ti lə nje maji. Nə bisi je yo ta rəi tɔni ta do bay lie. ²²NDə kare nje ndoo ka kin oy, adi malayka je rəi uni-e awi sie kadi *Abirakam ti. Nje maji ka re oy tɔ, adi dibi-e. ²³Loki e koo, ingə kə ngay. Ningə loki un kəmne taa ɓa, oo Abirakam say nu be ki Lajar kade ti. ²⁴Nje maji ka kin un ndune ki taa nɔ ə nə: “Bai Abirakam, o kəm-to-ndoo ləm, əl Lajar adi ilə ta ngon jine man ti, kadi re səl-n ndonm mbata m-ingə kə ngay me por ti.” ²⁵Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGonm, adi mei ole do ti təkɔ ndo ki ingə maji me duniya ti, ə Lajar ingə ne ki to tɔ. NGosine, ɓəri man nɔ kəme ti, nə i, i me ne ki to ti tɔ ngata. ²⁶Ningə ki bo tɔy, ngosine bole ɓe ki bo to danje ti səsi, adi dəw ki ge kadi n-aw rəsi ti ka, a asi kadi a man do ti aw rəsi ti al, taa dəw a asi kadi a man do ti re rɔjeti al nim tɔ.” ²⁷Ə nje maji əl ə nə: “Re e be ningə, njai ba, bawm, ilə Lajar ade aw əl njé ki me kəy ti lə bai. ²⁸Tado ndəgi ngakom je nayi noo əi mi ɓəy, ə kadi aw ndor mbide kadi rəi, tɛɛi lo kɔ ti kin al ngata.” ²⁹Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGakoi je awi ki ndu-kun ki *Moji ndangi ki ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi noo. Maji kadi ooi do ndude.” ³⁰Nje maji ə nə: “E kin asi al bawm Abirakam. Re dəw madi i dan nje koy je ti ne ə aw ingə-de ə, a mbəli pa njiyade.” ³¹Ə Abirakam təl əl-e ə nə: “Re ooi ta lə Moji al nim, ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al nim ə, kin ə dəw i-n dan njé koy je ti aw rɔde ti ka, a ooi tə ta ki rɔjeti al wa kin.”»

17

Ta do kosi me majal ti
(Mt 18,7; Mk 9,42)

¹Jəju əl njé ndo je ləne ə nā: «Lo kadi dije a osi me majal ti al goto. Nə kəm-to-ndoo e do dəw ti ki majal re ki takule. ²A e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dōi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti, itə kadi ra adi ki kare be par dan ngan je ti ki du ngay kin, osi, adi Luwə gangi ta dōe ti.» ³Indəi kəm-kədi do rōsi ti! Re ngokoi ra majal ə, maji kadi indange do ti, re tu kalne ə, iyə go majal lie kō ade. ⁴Re ra majal sōi nja siri me ndo ti ki kare ka, re re roi ti nja siri dōji kiyə go kō ə, iyə go kō ade.

Təgi kadi-me

⁵*Njé kaw kilə je əli ʔabə əi nā: «Hlə kadi-me do made ti ləje adi-je.» ⁶Ə ʔabə əl-de ə nā: «Təki rōjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki ʔari-e mutadi kin be mindi ka, asi kadi əli kagi mbay-kote kam əi nā: «Ɔr ki ngirəi ba ə aw imə roi me ba ti», ə a təl rone go ta ti ləsi.

Kilə lə bəə kilə

⁷«Re dəw madi dānsi ti aw ki nje ra kilə madi ki e nje ndor ə se e nje kul da je, ə nje kilə kin təl wale re ə, a əl-e ə nā: «Ire kalangi isi nangi uso ne a?» Jagi a əl-e ba al. ⁸Ta ki a əl-e ʔa, a əl-e ə nā: «Ira roi maji, ira go ne kuso ləm, ire-n adi-m. Ningə loki m-isi m-uso ne je, m-ay je kin ningə, tə go ti i uso yai je, ay je tō.» ⁹Ngə ningə, ne kare, dəw kin a ra oyo nje kilə ləne mbata təl ki təl rone go ndu je ti lie kin, al. ¹⁰Be ə, ta ki dōsi ti ka e be tō. Loki irai ne je pəti ki Luwə un ndune kadi irai ningə, maji kadi əli əi nā: «Je njé ra kilə je ki nda je goto, ji ra kilə ki sōbi kadi ji ra par.»

Jəju nga njé banji je dōgi

¹¹Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ində man mbō dānangi *Samari ti ki dānangi ki Galile ti. ¹²Loki isi ur me ngon be ti ningə, njé banji je dōgi rəi langi tae, ʔa ai nangi say jō, ¹³uni ndude ki taa əli-e əi nā: «Jəju, nje ndo dije, oo kəm-to-ndoo ləje!» ¹⁴Loki oo-de ningə əl-de ə nā: «Awi cji rōsi njé kijə ne məsi kadi-kare je.» Ningə do rəbi kawde ti bəy par ə, ingəi rō nga. ¹⁵Ki kare dānde ti, loki oo

kadi ingə rō nga ningə, təl do njane ti, ki kilə tōji do Luwə ti, ki ndune ki bo. ¹⁶Re osi ki ta kəmne nangi nō Jəju ti, ra-e oyo. E dīngəm ki Samari ti. ¹⁷Ə Jəju əl ə nā: «Njé banji je ki dōgi pəti ingəi rō nga, ə njé ki jikare awi ra ə?» ¹⁸MBōde ti pəti, dəw kare ki təl re ilə tōji do Luwə ti goto. Dəw ʔa, e dəw ki Samari ti kin ki karne ba par. ¹⁹Ningə Jəju əl dəw ki Samari ti ka kin ə nā: «I taa aw, tado kadi-me ləi aji.»

Kōbe lə Luwə

(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰NDō kare *Parisi je dōji Jəju ta ki cji do dōkagilo re kōbe lə Luwə. Ə Jəju əl-de ə nā: «Kōbe lə Luwə a re tə ne ki dije a ooi-e ki kəmde njə njə al. ²¹A e ki kəl kə nā: «E yo ʔo», «E ne ʔo», al. Təki rōjeti, kōbe lə Luwə e dānsi ti ne ngata.» ²²Go ti ningə əl njé ndo je ə nā: «NDō madi a re nōq ki a ndingəi ngay kadi oi ndo kare me ndo je ti lə NGon Dəw, nə lo kadi a oi goto. ²³Ningə a əli səsi əi nā: «Kirisī e yo», «Kirisī e ne», nə awi al, ayi-naa ngōdi awi loe ti al. ²⁴Ningə, təkī ndi təl ə lo ay njay njay, i dam dānangi ti ki kare tēe-n dame ti ki nungi ka kin ə, ndo rem mi *NGon dəw ka a to be tō. ²⁵Nə kəte nō ti, sōbi kadi mi NGon Dəw m-ingə kō ngay, kadi dije ki dōkagilo ti ki ʔone kin mbati-mi ʔay taa. ²⁶Ningə, ko ne ki ra ne dōkagilo ti lə Nuwe kin ə, nee a ra ne ndo ki mi NGon dəw m-a m-re-n ti tō. ²⁷Dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa ki yo je ki ne je, biti ndo ti ki Nuwe ur-n me bato ti. Go ti ningə man kō ki bo re tuji dije pəti. ²⁸A to tə ne ki ra ne dōkagilo ti lə Loti be tō: Dije usoi je, ayi-naa je, ndogi ne je nim, gati ki ne je nim, məi kagi je nim, rai kəy je nim tō. ²⁹Nə ndo ki Loti tēe-n me ʔe bo ti ki Sodom, Luwə adi ndi por ki ne je ki njé taa por i dōrə ti o dije təl-de pəti. ³⁰NDō ki mi NGon dəw m-a m-tēe hāy ka, ne je a rai ne be tō. ³¹Me ndōe ti kin, dəw ki isi do kəy ti, a ur nangi kadi oy ne je ləne ki me kəy ti tēe-n taga al. Be tō ə, dəw ki a e me ndor ti ka, a təl re ʔe al tō. ³²Adi mesi ole do ne ti ki tēe do ne Loti ti, ki ilə rəti ə ingə yo kin. ³³Dəw ki sangi kadi n-ngəm rone ki nō ti, a ti ta rone. Nə dəw ki ti ta rone mbata ləm ə, a ngəm rone ki nō ti tō. ³⁴Adi m-əl səsi, me kondəe ti kin, dije joo a toi do tirə ti ningə,

☆ 17:14 Ləbətiki 14.2-3 ☆ 17:27 kilə ngirə ne je 6.9-7.24 ☆ 17:29 kilə ngirə ne je 18.20-19.25

☆ 17:32 kilə ngirə ne je 19.26

a uni ki kare, a iyəi ki nungi. ³⁵Dəne je joo, a uri ne naa ti, a uni ki kare ə, a iyəi ki nungi. ³⁶[Dingəm je joo, a rai kila me ndər ti ki kare ə, a uni ki kare ə a iyəi ki nungi.] ³⁷Ningə, njé ndo je dəji Jəju əi nā: «Bəbe, lo ki ra ti ə, ne je kin a rai ne ə?» Ə əl-de ə nā: «Loki nin a to ti, e ə mal je a kawī-naa ti.»

18

Nje gangi ta əi ki dāne ki nje ngaw koy

¹Jəju əl kuji ta madi njé ndo je lāne, toji-nde kadi əli ta ki Luwə taa taa, bi kadi təgide goto ta ti al, ²ə nā: «Nje gangi ta kare isi be bo ti madi ngə. E dāw ki bəl Luwə al nim, taa ilə koji dō dāw ti al nim to. ³Ningə me be bo ti ka kin, dāne kare ki nje ngaw koy isi ti ngə to. Dāne ka kin re ki dəkagilo je pəti əl-e ə nā: «İgangi ta ka ki to danje ti ki nje ta ləm ka kin adi-m.» ⁴Nje gangi ta ka kin mbati dəkagilo ngay. Nə təl əl ta rōne ə nā: «Re m-bəl Luwə al nim, taa m-ilə koji dō dāw madi ti kare al ka, ⁵dāne ki nje ngaw koy kam tapi-m ngay. Səbi kadi m-gangi ta lie made, mba kadi təl re gogi ndo ki rangi ti, tapi-m bəy al ngata.» ⁶Bəbe ilə dō ti bəy ə nā: «Maji kadi oi ta ki nje gangi ta ki dana al, əl kin maji. ⁷Səi oi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi dije lie ki isi nōi dōe ti kondo je ki kada je kin al a? A isi gərərə ba bi a ra sədə al a? ⁸Adi m-əl səsi, a gangi ta ki dana kalangi ba adi-de. Nə ne kare ba, se ndo ki mi NGon Dəw m-a m-təl m-re ə, m-a m-ingə dije ki adi mede dənangi ti wa mindi wa?»

Parisi əi ki nje taa la-mbə

⁹Jəju əl kuji ta ki dō njé je ti ki ooi rōde tə dije ki dana ə kidi ndəgi dije ¹⁰ə nā: «Dingəm je joo, awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə; ki kare e Parisi, ki nungi e nje taa la-mbə to. ¹¹Parisi j a taa ə əl ta ki cji dō rōne mene ti ə nā: «Luwə ləm, m-ra i oyo tado mi m-to tə ndəgi dije ki njé bəgi je ə se njé ra ne je ki go ti al, ki njé kuwə marim, taa tə nje taa la-mbə kam al to. ¹²Me ndo je ti ki siri, m-əgi rəm ne kuso ti nja joo, madi Luwə ne kare me ki dəgi ti, me ne kingə je ti ləm pəti.» ¹³Nə nje taa la-mbə ba, csi rōne ngərəngi nu, kun ka ge kun kəmne ki dərə ti al, ra rōne ndoo, ə əl ə nā: «Luwə ləm, oo kam-to-ndoo ləm tado mi nje ra majal!»

¹⁴Adi m-əl səsi, e nje taa la-mbə ə təl aw be

lāne ki ta ki kər dō ti ngə Luwə ti, bi e Parisi al. Tado dāw ki un dōne taa ə, a iləi dōe nangi, ningə dāw ki ilə dōne nangi, a uni dōe taa to.»

Jəju ində jine dō ngan je ti ki du

(Mt 19.13-15; Mk 10.13-16)

¹⁵NGan je ki kasi wa kin ka, dije rəi sədə rə Jəju ti mba kadi njangi dōde. Nə loki njé ndo je ooi ne kin ba, kəli sədə. ¹⁶Nə Jəju adi rəi ki ngan je ki du rəe ti ba əl ə nā: «İyəi ngan je ki du adi rəi rəm ti, oti kadi cgi-de ta rəbi, tado kəbe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be. ¹⁷Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dāw ki ndigi kadi Luwə o be dōe ti tə ngon ki du be, al, a ur kəbe ti lə Luwə al ratata.»

Nje ne kingə

(Mt 19.16-30; Mk 10.17-31)

¹⁸Ki bo lə *jipi je kare, dəji Jəju ə nā: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nō ti ə?» ¹⁹Ə Jəju əl-e ə nā: «Mba ri ə ibar-m dāw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dāw ki maji. ²⁰İ igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nā: «A uwə marim al, a təl dāw al, a bəgi al, a ma naji ki ngom dō madi ti al, a osi gon bawi ki kəi.» ²¹Ningə dingəm təl əl Jəju ə nā: «Ne je kin pəti m-təl rəm go ti dəkagilo kilə ngirə basam ti nu.» ²²Go ta je ti kin Jəju əl-e ə nā: «Ne kare be ə nayi kadi ira bəy. Aw igati ki ne kingə je ləi pəti, iləbi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dərə ti, ə ire un gom.» ²³Nə loki ta kin osi mbi dingəm ti ka kin, rəe təl nəl-e al, tado e dāw ki ne kingə lie e ngay. ²⁴Loki Jəju oo-e kadi mee o-e ningə əl ə nā: «E ne ki ngə ngay rə njé ne kingə je ti kadi uri me beko ti lə Luwə. ²⁵E ne ki ngə ngay wa kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a ngə ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.» ²⁶Njé ki isi ooi dō ta lə Jəju əli əi nā: «NGa kin ə e be ningə, nā ə asi kadi ingə kaji ə?» ²⁷Jəju ilə-de ti ə nā: «Ne ki dāw asi al, Luwə asi ra.» ²⁸Piyər əl-e ə nā: «NGa je kin, j-iyə ne kingə je ləje pəti kə, ə j-un goi kin.» ²⁹Jəju əl-de ə nā: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dāw madi, iyə kəy lāne, ki nene, ki ngane je, ki ngakone je, ki nojine je, ki mbata kəbe lə Luwə ə, ³⁰a ingə ne je al dō e kin, dəkagilo ti ki bone, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nō ti to.»

Jəju əl ta ki də koyne ti ki kine lo koy ti
(Mt 20.17-19; Mk 10.32-34)

³¹Jəju bar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo ki rone ti, ningə əl-de ə nə: «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi oji dəm mi *NGon dəw, a təli tade. ³²Tado a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al kadi tə kogi dəm ti je, taji-mi je, taa a tibi man tade dəm nīm tə. ³³Go ti, loki tindəi-mi ki ndəy kabilay ningə, a təli-mi. Nə ndo mitə la ndo koy m 6a, m-a m-təg lo koy ti.»

³⁴Nə ne kare ki njé ndo je gəri me ta ti kin goto. E ta ki to lo 6əyə ti rəde ti. Gəri me ta ki Jəju ge kəl-de al.

Jəju adi nje kəm tə oo lo Jəriko ti
(Mt 20.29-34; Mk 10.46-52)

³⁵Loki Jəju e bəsi ki be ki Jəriko ningə, nje kəm tə madi isi ngangi rəbi ti nqo, isi kəy ne. ³⁶Loki nje kəm tə oo ka kosi dije ki isi indəi də bur bur ningə, daji ta se ri ə isi ra ne wa. ³⁷Ə əli-e əi nə: «Jəju ki Najaratəi ə isi ində də.» ³⁸Nje kəm tə ilə ngirə kadi un ndune ki taa, ə nq ki təgine, ə nə: «Jəju ki NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləm!» ³⁹Dije ki njé njiyə kəte nq dije ti kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tə un ndune ki taa də made ti 6əy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!» ⁴⁰Jəju a lo ka ti, 6a un ndune kadi rəi sie rone ti ne. Loki re rəe ti bəsi ningə, Jəju dəje ə nə: ⁴¹«E ri ə iğe kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tə əl-e ə nə: «Bəbe, m-ge kadi kəm oo lol!» ⁴²Jəju əl-e ə nə: «O lol! Kadi-me ləi aji.» ⁴³Par ə, loe ti nqo, kəme oo lo, adi un go Jəju ki kilə təji də Luwə ti tane ti. Loki kosi dije ooi ne kin ningə, iləi ngirə kosi-gon Luwə.

19

Jəju əi ki Jase

¹Loki Jəju ur me 6e ti ki Jəriko ə isi ində də ningə, ²dینگəm ki nje ne kinga kare ki təe nə Jase, ki e boy də njé taa la-mbə je ti isi nqo. ³Dینگəm kin sangi kadi n-oo se Jəju e nq dana wa, nə lo kadi oo Jəju goto, mbata kosi dije, tado e dəw ki goji. ⁴Be ə, ay ngədi kəte, aw al də kagi mbay-kote ti, kadi n-oo Jəju ki a man ki rəbi ki loe ti kin. ⁵Loki Jəju re tēg loe ti ka kin ningə, un kəmne ki taa, əl Jase ə nə: «Jase, ur nangi ne law, tado səbi kadi m-isi me kəy ti ləi 6one.» ⁶Lo kin ti, Jase ur nangi law, uwə Jəju rone ti ki rənəl.

⁷Dije pəti ki ooi ne kin, 6ai ta də Jəju ti əli əi nə: «Aw isi 6e lə nje ra majal.» ⁸Nə Jase a taa, əl Bəbe ə nə: «Bəbe, m-a m-adi nusi ne kingə ləm njé ndoo je. A kin ə re m-taa ne lə dəw ki al də maji ə, m-a m-təl m-ige kire gogi nja sə.» ⁹Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Bone səi ki njé ki me kəy ti ləi ingəi kaji, tado j ka j ngon ka *Abirakam tə. ¹⁰Tado ki rəjeti, mi *NGon dəw m-re mba kadi m-sangi dije ki tade ti, m-aji-de.»

Dəw ki aw kadi indəi jəgi ngar dəe ti
(Mt 25.14-30)

¹¹Jəju e bəsi ki Jorijaləm adi dije ooi kadi kqbe lə Luwə a 6di rone loe ti nqo. Loki dije uri mbide isi oi ta ki Jəju isi əl-de ba 6əy ningə, Jəju un kuji ta kare tane ti kadi ¹²əl-de ə nə: «Dینگəm kare ki oji-e me maji ti isi aw 6e madi ti ki say kadi indəi jəgi ngar dəe ti 6əy taa tə təl. ¹³Be ə, kəte 6əy taa kadi aw, bar njé kilə je ləne dəgi, adi dəw ki ra dande ti mbal ər kare, ningə əl-de ə nə: «Itaai, irai gati biti kadi m-təl m-re m-ingə-n səsi.» ¹⁴Nə dije ki me 6e ti lie j gine ti, ə iləi dije goe ti əli əi nə: «Ji ndigi al kadi dəw kin re isi ngar dəje ti.» ¹⁵Be ka, indəi jəgi ngar dəe ti. Be ə, loki təl re 6e ningə, bar njé kilə je ləne ki adi-de la ka kin kadi n-oo se e ri ə rai wa. ¹⁶Dəw ki də kəte re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə dəgi də ti kin.» ¹⁷Ə ngar əl-e ə nə: «Maji ngay, j nje kilə ki maji. Ningə təkəi a-n dana me kində kəm go ne ti ki ndəy be, m-ində-i nje kqbe də 6e bo je ti dəgi.» ¹⁸Dəw ki kq joo re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə mi də ti kin.» ¹⁹Ə ngar əl-e ko ta wa ka kin tə ə nə: «J, isi tə nje kqbe də 6e bo je ti mi.» ²⁰E ki rangi re ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka yə to kin, m-aw m-6əy-e ta kibi ti m-ade to. ²¹Tado m-6əli. J, j dəw ki nga ngay, ne ki ində al ka un nīm, ne ki idibi al ka itəti nīm.» ²²Lo kin ti ngar əl-e ə nə: «J nje kilə ki majal. Ningə m-a m-gangi ta dōi ti ki ta ki tēg tai ti j wa. J igər maji kadi mi dəw ki nga ngay, ne ki m-ində al ka m-un nīm, ne ki m-dibi al ka m-təti nīm. ²³NGa ra ban be ə re a ində la ləm lo ngəm la ti al ə? Re ində lo ngəm la ti ə, m-təl kin re m-a m-taa ki mane dōi ti.» ²⁴Go ti ngar əl dije ki ai loe ti nqo ə nə: «Itaai mbal ər ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki mbal ər dəgi kin.» ²⁵Ə dije əli ngar əi

* 18:38 igoi Mk 10.47 ki ta ki dōi gin makitibi ti nangi.

nə: “E kam aw ki mbal or dɔgi ngata.” ²⁶ Nə ngar əl-de ə nə: “M-əl səsi təkɪ, dəw ki aw ki nə jine ti, a adi-e dɔ ti, nə dəw ki nə lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy. ²⁷ Ningə njé bə je ləm, ki mbati kadi mi ngar dɔ ti, irəi sɔde, itəli-de ta kəm ti ne.”»

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-10; Jə 12.12-16)

²⁸ Go ta je ti kin, Jəju gangi kəte nɔ kosi je ti, un rəbi ki kaw ki Jorijaləm. ²⁹ Loki Jəju re tɛɛ bəsi ki bə ki Bətipaje əi ki bə ki Bətani, ki kaw ki kadi mbal je ti ki bəri-de mbal kagi bini je kin bə, ila njé ndo je ləne juo ³⁰ ə nə: «Awi me ngon bə ti ki a nɔsi ti kam. Loki a uri ki me bə ti, a ingəi ngon koro ki dɔɔi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti nja kare al bəy. Ituti-e, irəi sie adi-mi. ³¹ A re dəw madi dəji səsi ə nə: “MBa ri ə isi ituti ngon koro kin” ə, əli-e əi nə: “E Bəbe ə ge-e.”»

³² Njé ki Jəju ilə-de ka kin awi ningə yə, ingəi nə je təkɪ wa ki Jəju əl-n-de. ³³ Bə ə, tuti ngon koro ka kin ningə, bə njé koro je dəji-de əi nə: «MBA ri ə ituti ngon koro kin ə?» ³⁴ Ningə njé ndo je iləi-de ti əi nə: «Bəbe ə ge-e.» ³⁵ Loki rəi ki ngon koro ka kin adi Jəju bə, labi kibi je ləde gide ti, ə adi Jəju al isi dɔ ti. ³⁶ Kəti wa ki isi ɔti kəte kəte kin bə, dije labi kibi je ləde dɔ rəbi ti adi-e njiya dɔ ti. ³⁷ Loki Jəju isi re bəsi ki Jorijaləm ti ki rəbi ki i ki dɔ mbal kagi bini je ti kin bə, kosi njé ndo je lie, rɔde nəl-de ngay adi uni ndude ki taa, pitii Luwə mbata nə kɔji je pəti ki ra adi oi ki kəmde, ³⁸ əi nə:

«Kadi Luwə njangi dɔ ngar ki re ki tɔ Bəbe! Kadi Lapiya re ki dɔ dɔrə ti, ə tɔbə e ki dɔ Luwə ti ki isi taa dɔ dɔrə ti tɔ.»

³⁹ *Parisi je madi ki əi dan kosi je ti əli Jəju əi nə: «Bəbe, əl njé ndo je ləi adi uri tade naa ti.» ⁴⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-adi oi, re əi je uri tade naa ti ə, gəji mbal je a ingəi.»

Jəju nɔ mbata bə bo Jorijaləm

⁴¹ Loki Jəju ində dɔ bə ki Jorijaləm bəsi ə un kəmne oo-e-n ningə, man nɔ re kəme ti. ⁴² Man nɔ re kəme ti adi əl ə nə: «Kin ə re dɔkagilo ki je ti bəne kin, i wa igər rəbi lapiya kin ə re a e soti səi, nə kəmi tɛɛ dɔ ti je. ⁴³ NDɔ je ki ngə a rəi nɔɔ kadi njé bə je ləi a iləi-naa gəi dɔi, a iləi-naa ki ta tɔ rəbi je pəti, a uti-ni nguy lo kadi itɛɛ goto. ⁴⁴ A budi-ni nangi mur mur ki dije ləi. MBal madi ki kadi dəw a iyə adi isi dɔ made ti

goto. Tado kəmi tɛɛ dɔ dɔkagilo ti ki Luwə re-n kadi ra-n səi kin al.»

Jəju tuwə njé ra gati je kɔ me kəy ti lə Luwə

⁴⁵ Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rəne tuwə njé labi nə je titi kɔ.

⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ibəri-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo bəyɔ rɔ ti lə njé bəgi je yo.”»

⁴⁷ NDɔ je pəti, Jəju ndo dije nə gin kəy ti lə Luwə. Lo kin ti, njé kun dɔ njé kija nə məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je, ki njé kun dɔ dije me bə, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, ⁴⁸ nə gəri rəbe al, tado kosi je indəi mbide maji ngay go ta ti lə Jəju.

20

Ta ki dəji dɔ tɔgi ti ki Jəju aw-n
(Mt 21.23-27; Mk 11.27-33)

¹ NDɔ kare, Jəju isi ndo dije nə me kəy ti lə Luwə, ilə-n mbə Poy Ta ki Maji ningə, njé kun dɔ njé kija nə məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je, tɛɛi nɔɔ rəi.

² Loki rəi ningə əli-e əi nə: «Əl-je adi j-o, e ki tɔgi ki i ra ə isi ra-n nə je kin bə ə? Ə nə tɔ ə adi ndune ə isi ira-n ə?» ³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare kadi əli-mi adi m-o tɔ. ⁴ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije?» ⁵ Nə təli a mari ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa? ⁶ A kin ə re j-əl j-ə nə: “E dije ə iləi Jə” ə, kosi je ba pəti a tɔl-je ki mbal tɔli-je, tado gəri maji ngay kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ⁷ Bə ə, təli əli Jəju təkɪ n-gəri dəw ki ile al. ⁸ Ə Jəju ilə-de ti əi nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi tɔgi ki m-isi m-ra-n nə je kin al tɔ.»

Kuji ta dɔ dije ti ki njé ra kilə ndor nju, ki njé me majal

(Mt 21.33-46; Mk 12.1-12)

⁹ Go ti, Jəju ilə rəne əl ta *Jipi je me kuji ta ti ə nə: «Dingəm kare ndor nju, ningə dɔɔi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti bə, a kəyi-naa nə, ningə e wa ɔti aw mba ki goe ngal. ¹⁰ Loki kagi lo kija kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi nə ndor ka kin, ki yane ji njé ra kilə je ti adi-ne. Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ¹¹ Nje ndor təl ilə

6æ ki rangi 6øy. Næ e ka, tindæi-e je, taji-e je, æ tuwæi-e adi tæl ki jine kare aw. ¹² Be ka dingam ka kin tæl ilæ 6æ ki nje kō mitæ 6øy. 7Ba e ki nje kō mitæ kin, njé ra kilæ je ka kin tindæi-e, adi-e do, æ tuwæi-e adi-e aw. ¹³ Lo kin ti, nje ndor dæji ta rone æ næ: "E ri æ kadi m-ra æ? M-a m-ilæ ki ngonm ki dingam ki m-ndige ngay kin. E æ, a 6æli gide." ¹⁴ Næ njé ra kilæ nju, loki kæmde osi dō ngone ti 6a, æli-naa ta kin dande ti æi næ: "Daræ e wa kam æ a e nje nē nduwæ. Ji tæli-e j-adi ndor nju kin tæl nē læj!" ¹⁵ Be æ, ndori ngon ka kin, awi sie gidi ndor ti taga, tæli-e. Æ se dingam ki nje ndor kin a ra sæde ban wa? ¹⁶ A re kadi tæl njé ra kilæ je kin kō, æ sangi njé ki rangi indæ-de ta ndor ti.» Loki dije ooi ta ki Jæju æl kin 6a, æli æi næ: «Jagi, nē kin a re nē ba al.» ¹⁷ Næ Jæju gō-de ba ningæ æl-de æ næ: «Ta ki makitibi læ Luwæ æl æ næ

"MBal ki njé ra køy je mbati-e,

E æ tæl mbal ki e tōgi køy✠," kin me næ ri æ?

¹⁸ «Dæw ki ra ki osi dō mbal ti kin æ, a tæti njæki njæki, a re e æ mbal kin æ osi dæe ti tō ningæ, a rækite rækite rækite tō.»

Ta dō kigæ la-mbæ nje kō6e ki bo Sæjar ti
(Mt 22.15-22; Mk 12.13-17)

¹⁹ Njé ndo ndu-kun je, ki ki bo je ki dō njé kijæ nē mæsi kadi-kare je ti, sangi ræbi kadi n-uwæi Jæju loe ti wa kin nōō, tado gæri maji kadi kuji ta ki Jæju æl kin sōbi dōde, næ 6æli kosi je. ²⁰ Be æ, indæi kæmde go Jæju ti, 6a ilæi dije madi ki rai rōde tæ dije ki dana be rœ. Ilæi-de rœ ti mba kadi tæ me ta ti ki a tēē tæe ti kin 6a, n-uwæi-e-n, n-ilæi-e ji njé kō6e je ti. ²¹ Dije ka kin dæji Jæju æi næ: «Nje ndo dije, ji gær kadi i nje kæl ta ki rōjeti, taa i nje ndo nē ki rōjeti tō. Kær kæm dæw dana goto roi ti, isi indo dije ræbi ki rōjeti ki næl Luwæ. ²² Æ æl-je adi j-o: e loe ti æ se e loe ti al kadi j-igæ la-mbæ nje kō6e ki bo Sæjar æ?» ²³ Næ Jæju ki gær kadi isi ædi kæme, æl-de æ næ: ²⁴ «Adi-mi silæ kare adi-mi m-o, se dō næ æ indæi ti, æ tō næ tō æ ndangi ti wa?» Ningæ æli æi næ: «E nje kō6e ki bo Sæjar.» ²⁵ NGata æ Jæju æl-de æ næ: «Nē læ Sæjar æ adi Sæjar, nē læ Luwæ æ adi Luwæ tō.» ²⁶ Lo kin ti, lo kadi uwæi Jæju ki ta ki tæe ti nō kosi je ti goto. Ta ki tur-de ti kin dum dōde, adi æi tade mbæ.

Ta ki dæji læ Sadusi je dō ki njé koy je lo koy ti

(Mt 22.23-33; Mk 12.18-27)

²⁷ Ba go ti, *Sadusi je ki æi dije ki njé maji tæki njé koy je a i i taa lo koy ti al, ki madi je dande ti, ræi rō Jæju ti dæji-e æi næ: ²⁸ «Nje ndo dije, *Moj i ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je æ næ: "Re dæw madi, ngokœ taa dæne, æ ngokœ ka kin oji ngan je ki dæne ka kin al 6øy æ oy ningæ, sōbi kadi taa dæne nduwæ kin oji-n ngan je kadi tēēi tō nje goto ti."» ²⁹ Ningæ ki oji dō ta kin, ngakonaæ je æi siri. Ki dōsæy taa dæne, æ oji-n ngon al 6øy par æ oy. ³⁰ Ki kō joo re taa dæne nduwæ ka kin, 6a kæe ti wa 6øy. ³¹ Re tēē dō ki kō mitæ be, adi ngakonaæ je ki siri kin, taai dæne ki kare kin pæti, 6a oyi ki kanji kadi dæw kare dande ti oji sie ngon. ³² Ta tæl tæe æ, daræ dæne wa re oy tō. ³³ NGa æ se ndo ki njé koy je a i i taa lo koy ti æ, næ dande ti æ dæne ka kin a e nee wa? Tado æi siri pæti taai-e nede ti.» ³⁴ Æ Jæju æl-de æ næ: «Dōnangi ti ne kin æ dingam je ki dæne je isi taai-naa. ³⁵ Næ dije ki Luwæ oo-de kadi asi kadi a i i taai lo koy ti, kadi isi me 6ekō ti ki sigi, a taai-naa al ngata. ³⁶ Taa a oyi al tō, tado a toi tæ malayka je be. Æi ngan læ Luwæ tado Luwæ adi-de i i lo koy ti. ³⁷ Ningæ ta ki ki næ njé koy a i i taa lo koy ti, Moji wa æl ta ay njay dō ti kadi njé koy je a i i taa lo koy. Loki æl ta oji-n dō por ki o me nga ti, Moji 6ar Luwæ æ næ: "Luwæ læ *Abirakam, Luwæ læ *Isaki, ki Luwæ læ Jakobi✠." ³⁸ Ningæ Jæju ilæ dō ti tæki Luwæ e Luwæ læ dije ki njé kisi kæm ba, 6i e Luwæ læ njé koy je al. Tado ta kæm Luwæ ti, dije pæti isi ki dæde taa.» ³⁹ Lo kin ti, njé ndo dije ndu-kun ki næ je æli Jæju æi næ: «Nje ndo dije, æl ta maji ngay.» ⁴⁰ Ningæ sangi kadi n-dæji-e ta ki rangi al ngata.

Kirisi æi ki Dabidi

(Mt 22.41-45; Mk 12.35-37)

⁴¹ Jæju dæji-de ta æ næ: «Ra ban be æ dije æli par æi næ Kirisi ki e *Dæw ki Luwæ mbæte e ngon ka *Dabidi æ? ⁴² Tado Dabidi æ wa ki dæne æl me makitibi Pa je ti æ næ: "Ba6e Luwæ æl Ba6e læm æ næ: «Ære isi dō ji kōm ti ne, ⁴³ Biti kadi m-aw ki njé bæ je læi m-ilæ-de gin tōgi ti✠.»

⁴⁴ «Æ re Dabidi 6ar Kirisi Bane æ, ra ban taa Kirisi a e ngon ka Dabidi æ?»

✠ 20:17 Paje 118.22 ✠ 20:28 kilæ ngiræ nē je 38.8; Dætærænom 25.5-10 ✠ 20:37 Tēē ki taga 3.2,

6 ✠ 20:43 Paje 110.1

Jəju gangi ta do njé ndo ndu-kun je ti
(Mt 23.37-39; Mk 12.38-40)

⁴⁵ Jəju əl njé ndo je ləne ta kəm kosi je ti ki isi oi do ne ndo lie ⁴⁶ ə nā: «İndəi kəm-kədi do rəsi ti ki rə njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je to. Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso je ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nō dije ti. ⁴⁷ Taai ne maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi əl, kadi dije ooi-de təkəi n-əi dije ki maji. Go kilə rade je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dode ti itə ndəgi dije.»

21

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo
(Mk 12.41-44)

¹ Jəju un kəmne isi oo-n njé ne kingə je ki isi iləi kadi-kare ləde me ne kadi-kare ti. ² Ningə oo nje ngaw koy ki nje kəm-to-ndoo kare re ki ngan silə joo ilə to. ³ Ə Jəju əl ə nā: «M-əl səsi təkəi rəjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. ⁴ Tado ndəgi dije pəti kam, adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin, me ndoo ti lie, ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rəne ə un ba pu adi.»

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji
(Mt 24.1-2; Mk 13.1-2)

⁵ Go ti, dije madi isi əli ta do kəy ti lə Luwə, əli əi nā: mbal je ki ndole ki rai, ki ne je ki dije adi Luwə kin ra adi kəy kin əti bəl ki dum biti. Nə Jəju əl-de ə nā: ⁶ «Ne je pəti ki oi-de kin, ndo madi a re nōo ki mbal kare ki a nay kadi isi do made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Ne kəji je ki a təji dəkagilo ki kə ki a re
(Mt 24.3-8; Mk 13.3-8)

⁷ Lo kin ti, dije ka kin dəji Jəju əi nā: «Nje ndo dije, dəkagilo ti ki ra bangi ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kəji ki ban ə a təji kadi dije gərii dəkagiloe kin ə?» ⁸ Ə Jəju əl-de ə nā: «İndəi kəm-kədi do rəsi ti, iyyəi ra rəbi adi dəw ədi səsi əl. Tado dije ngay a rəi ki təm əi nā: «Mi ə mi Kirişi», taa ə əli to əi nā: «Dəkagilo re ngata», nə maji kadi uni gode əl. ⁹ Ləki a oi ka rə je, dije a iji ki naa ki rə je kin, adi bəl ra səsi əl. Tado ri ri ka ne je kin

a rəi bəy taa, nə e dəbəy ndo ta ji naa ti nōo əl bəy.»

¹⁰ Ba Jəju əl-de bəy ə nā: «Gin be madi a aw rə do gin be madi-ne, kəbe madi a aw rə do kəbe madi-ne ti. ¹¹ Dənangi a yəki, yəki ki əti bəl, taa ki lo je ki dangi dangi, mōy je ki njé to ko dije a osi je, bo a o je. Ningə ne je ki əti bəl ngay a iji ki dərə ti rəi ki ne kəji je ki to bəl.

Dəkagilo kində kəm-ndoo

¹² «Nə kəte nō ne je ti kin piti, dije a indəi jide dəsi ti, a adi səsi kə. A awi səsi lo kaw-naa je ti, a buki səsi dangay ti, a awi səsi nō ngar je ti ki boy, ki nō njé kəbe je ti ki mbata ləm. ¹³ Lo kin ti, e ta rəbi ki a ingəi kadi imai naji ləm ki rəde ti. ¹⁴ Ningə ne ki kadi indəi dəsi ti ə to kin. Onosi kadi isangi ta madi indəi dəsi ti kəte kadi tə əli-de inajii ta dəsi ti. ¹⁵ Tado mi wa m-a m-adi səsi ta ki gosi ki kadi əli-de. Ningə njé kəsi səsi ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi əsi kəm yəsi ə se kadi najii əl. ¹⁶ A oi kadi kəsi je, ki bawsi je, ki ngakəsi je, nojisi je ba pəti, ki madisi je a uni dəsi kadi adi dije. Ningə a gangi ta koy do dije ti ngay dansi ti. ¹⁷ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁸ Nə bisi dəsi kare ka a osi kə əl. ¹⁹ Ningə e me kuwə təgi ba ti ə yə a ingəi kəji.

Tuji ki a tēe do be bo Jorijaləm ti
(Mt 24.15-21; Mk 13.14-19)

²⁰ «Ləki a oi njé rə je iləi-naa gəi do Jorijaləm kin bə, kadi igəri təkəi dəkagilo tuje asi ngata. ²¹ Be ə, dije ki isi Jude ti a ayi-naa ki do mbal je ti, ə kadi njé ki isi me be bo Jorijaləm ti, tēgi ki taga kə, ningə kadi dije ki awi wale, təli me be bo ti əl. ²² Tado a e ndo gangi ta ki kadi ne je pəti ki Makitibi lə Luwə əl tae a rai ne. ²³ NDəe ti kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. Tado kəm-to-ndoo ki ngay a ra dije, taa wongi lə Luwə a re dode ti me be ti kin to. ²⁴ Dije a təli-de ki kiyə kasigar, a uwəi-de awi səde bəə ti do be je ti ki dangi dangi. Dije ki gəri Luwə əl a njiyəi do Jorijaləm mbisəi-e mbaraki mbaraki, biti kadi dəkagilo ləde ki Luwə oji ində ngangine.

Re NGon dəw
(Mt 24.29-31; Mk 13.24-27)

²⁵ «Dəkagiloe ti kin, ne je ki to bəl a tēgi kəm kadi ti je, ki nay je, ki mee je». Man

ba a j, kae a ba ki taa, adi dije ki gin be je ti ki dangi dangi, bəl a töl-de. ²⁶ Bəl a töl-de adi dadi par par, isi nginai ta ne ki a tee dode ti donangi ti. Tado tugi je ki dora ti a yaki. ²⁷ Lo kin ti a ya a oi-mi *NGon daw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tugi, me kunji ti ki ati bəl[☆]. ²⁸ Loki ne je kin rai ne ningə, maji kadi irai rəsi, ori dəsi taa, tado kagi lo kingə do ləsi e basi.» ²⁹ Ningə Jəju un ne kare ndo-n-de ne ə nā: «Tgoi kagi mbaykote ki ndəgi kagi je oi. ³⁰ Loki mbie ilə ngirə kiti kin ningə, igəri kadi nay ba e basi ngata. ³¹ Be tō ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri təkı kəbe lə Luwə e basi. ³² Ningə təkı rəjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dode taa ne kin a oyi tigə al bəy ə ne je kin a rai ne. ³³ Dora ki donangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki nq ti.

Kisi dəgi ti

³⁴ «Maji kadi isi dəgi ti, bi adi go ne kuso ki go ne kay, ki taga ki do ne ki duniya ti ne uwə mesi adi ndo kin uwə səsi nangi busi al. ³⁵ Kadi uwə səsi nangi təkı bandi a osi-n do kanji je ti kin be al. Tado e ne ki a osi do dije ti pəti ki donangi ti. ³⁶ Ningə kadi itoi bi al, əli ta ki Luwə ki dəkagilo je pəti kadi tə ingəi tugi idumi do ne je pəti ki a rai ne kin, ə kadi itegi ai taa ta kəmm *mi NGon daw ti.»

³⁷ Re kada ba, Jəju ndo ne dije gin kəy ti lə Luwə. A re kondə tə ningə, tee aw do mbal ti ki bari-e do mbal kagi bini je ti. ³⁸ Loki lo ti njay tə ba, kosi je rəi gin kəy ti kadi ooi do ta lie.

22

Judasi un do Jəju

(Mt 26.1-5, 14-16; Mk 14.1-2, 10-11)

¹ Nay mapa ki əm ɔde al, ki bari-e nay Paki e basi[☆]. ² Njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju n-təli-e, nə bəli kosi je. ³ Ningə *Satə ur me Judasi ti ki bari-e Isikariyoti ki e ki kare mbə njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide juo. ⁴ Ur me ti ade aw ində ta naa ti ki njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun do njé ngəm ta kəy lə Luwə, do rəbi ti ki kadi ilə-n Jəju jide ti. ⁵ Lo kin ti, rə njé je ki Judasi aw ingə-de ka kin nəl-de ngay adi ndude osi naa ti kadi n-adi-e la. ⁶ Judasi ndigi do ti, nga ningə ilə ngirə

sangi rəbi ki to kadi ilə-n Jəju jide ti ki kanji kadi kosi je ooi loe.

Jəju adi indəi do ne kuso Paki naa ti
(Mt 26.17-19; Mk 14.12-16)

⁷ Ndo kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndo ki kadi dije təli ngan dəgi bati je mbata ne kuso Paki asi. ⁸ Ə Jəju ilə Piyər əi ki Ja ə nā: «Awi indəi do ne kuso Paki dana kadi j-usoi.» ⁹ Ba əi je təli dəji-e əi nā: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso titi ə?» ¹⁰ Ningə Jəju ilə-de ti ə nā: «Awi, loki isi uri ki me be ti ba, a ingəi dingəm kare ki oti gum man done ti ningə uni goe, uri me kay ti ki ur ti. ¹¹ Loki uri goe ti ba, əli ba nje kəy kin əi nā: «Nje ndo dije ə nə kadi ji dəji se me kəy ki ra ə kadi n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?» ¹² Lo kin ti, a oji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, ki ne je pəti me ti. Lo kin ə a rai ne kuso ti kadi j-usoi. ¹³ Piyər əi ki Ja awi ningə, ingəi ne je pəti asi naa təkı wa ki Jəju əl-n-de ka kin, adi rai ne kuso Paki, indəi dəe dana.»

Ne kuso lə Bəbe

(Mt 26.26-29; Mk 14.22-25; 1Kor 11.23-26)

¹⁴ Loki do kadi asi, Jəju əi ki njé kaw kilə je isi ta ne kuso ti. ¹⁵ Ə Jəju əl-de ə nā: «M-ndigi ngay kadi m-uso ne Paki kin səsi bəy taa kadi m-ingə kə. ¹⁶ Ningə m-əl səsi, m-a m-uso səsi ki rangi gogi al, biti kadi ne kuso kin təl tane me beko ti lə Luwə.» ¹⁷ Go ti, Jəju taa kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə do ti, ningə təl-n adi njé kaw kilə je ə əl-de ə nā: «Itaai ayi-naa dansi ti, ¹⁸ Tado, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi beko lə Luwə re-n.» ¹⁹ Go ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə do ti, uwə tətə naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nā: «E kin e darəm, ki e ki kun kadi mbata ləsi. Itaai usoi kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁰ Go ne kuso ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra təkı ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nā: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti ki a ay mbata ləsi[☆].

²¹ «Ningə kadi igəri təkı daw ki a ilə-m ji dije ti, isi səm ta ne kuso ti ki ne wa kin. ²² Mi *NGon daw m-a m-oy təkı Luwə oji-n, nə kəm-to-ndoo e lə daw ki a ilə-m mi NGon daw ji dije ti.» ²³ Lo kin ti, njé kaw kilə je iləi rəde isi dəji-naa ta dande ti se naa dande ti ə kadi a ra ne ki be kin wa?

☆ 21:27 Daniyəl 7.13 ☆ 22:1 Tee ki taga 12.1-27

☆ 22:20 Tee ki taga 24.8; Jərəmi 31.31-34

Daw ki e ki bo

(Mt 20.24-28; 19.28; Mk 10.41-45)

²⁴ Go ti, njé kaw kila je ilai ngirā naji-naa ta ti ki tōgide ai nā se nā a e ki bo dande ti wa? ²⁵ Ə Jəju əl-de ə nā: «NGar je ki ɔi be do gin dije ti ki dangi dangi ki donangi ti ne, rai rōde kadi n-əi bābe je do dije ti, taa njé ki tōgi kōbe e jide ti, indai tōgi do dije ti adi bari-de njé ra maji je tō. ²⁶ Nə səi, maji kadi irai tēki ai je isi rai kin be al. Daw ki e ki tōgi dānsi ti, maji kadi təl rōne dāw ki do du ti, ningə kadi dāw ki nje kun dāsi, təl nje ra kilā lāsi tō. ²⁷ Tado dāw ki nje kisi ta nē kuso ti nim, dāw ki nje re ki nē kuso nim, dande ti ki joo kin, e ki nje kisi ta nē kuso ti ə e ki bo al a? Ningə mi, m-isi dānsi ti tē nje re ki nē kuso kadi səsi. ²⁸ Səi ə səi dije ki uwəi tōgisi bā sām me kō ti. ²⁹ Ningə tēki Luwə ki Bai adi-m kōbe ka kin ə, mi m-adi-n səsi tō. ³⁰ A usoi je, a ayi-naa je sām me bēkō ti lām. Ningə a isi do kimbār kōbe ti kadi igangi ta do gin ka *Isirayəl ti ki dōgi gide joo.»

Jəju əl tēki Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Jə 13.37-38)

³¹ Jəju əl Simō ə nā: «Simō, Simō, Su daji ta rəbi kadi n-siyə səsi tēki dāw a siyə-n ko me kee ti be. ³² Nə mi, m-əl ta ki Luwə mbata ti lai, kadi ilā kadi-me lai kō al. Ningə loki a təl ki rōm ti, maji kadi ilā dīgām me ngakoi je ti.» ³³ Ə Piyər əl Jəju ə nā: «Bābe, mi bāsi kadi re e dangay ka m-a m-aw ti səi. A re e-n koy ka m-a m-oy səi.» ³⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nā: «Piyər, adi m-əli, bōne wa kin, kunə kinjə nō al bōy ə, a naji ta nja mitə tēki igər-m al.»

La, ki bōl, ki sa nja

³⁵ Jəju əl njé ndo je ə nā: «Loki kōte m-ilə səsi ki kanji kadi uni la, ə se bōl, ə se sa njasi kin nē madi du səsi ma?» Ə ilai Jəju ti ai nā: «Jagi, nē madi du-je al.» ³⁶ NGA ə Jəju əl-de ə nā: «Ningə ki ngosine kin, dāw ki aw ki la bā kadi un jine ti, e ki aw ki bōl ə kadi un jine ti. A kin ə re dāw madi aw ki nē kati al ə kadi or kibi ki rōne ti gati-n ə iyə lāe ndogin nē kati kare uwə jine ti tō. ³⁷ Adi m-əl səsi, sōbi kadi nē ki makitibi lə Luwə əl tae ə nā: “Tidai-e dan njé ra majal je ti[☆],” kin ra nē dōm ti. Ningə nē ki sōbi kadi a re dōm ti kin, a ra nē.» ³⁸ Ə njé ndoo je əli-e ai nā: «Bābe, nē kati ə e joo kin.» Bā əl-de ə nā: «E wa kin asi.»

Jəju əl ta ki Luwə do mbal kagi bini je ti
(Mt 26.36-41; Mk 14.32-38)

³⁹ Go ti Jəju tē, ningə tēki isi ra-n kōte kate, un ta rəbi isi aw ki do mbal kagi bini je ti. *NJé ndo je lie uni goe. ⁴⁰ Loki rai tēgi do mbal ti, Jəju əl njé ndo je ə nā: «Əli ta ki Luwə, kadi osi me nē na ti al.» ⁴¹ Bā or rōne say ndəy, ningə əsi məkəsine nangi, əl ta ki Luwə ə nā: ⁴² «Bai, re indigi ə, əsi kō kin ngərangi kō rōm ti. Nə ke ə kadi e ndigi lām mi al, nə kadi e ndigi lai i wa ə təl tane.» ⁴³ Lo kin ti nōq be, malayka kare i dōrə ti re ade tōgi. ⁴⁴ Bəl ra Jəju, NDile isi nangi al, adi əl ta ki Luwə ki tōgine, tōte tosi nangi tē kor məsi be.

⁴⁵ Go kəl ta ti ki Luwə, Jəju i taa, təl re rō njé ndo je ti ningə, ingə-de, isi toi bi ki me-kō. ⁴⁶ Ə əl-de ə nā: «Wa! isi itoi bi wa biti a? Ii taai, ə əli ta ki Luwə, kadi osi me nē na ti al.»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-55; Mk 14.43-49; Jə 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jəju a əl ta bā bōy ningə, kosi dije tēgi nōq isi rai. Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju ki dōgi gide e joo ə e nōde ti. Re ki rō Jəju ti kadi n-uwe ki rōne ti. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nā: «E ki kuwə ki a uwə-m mi *NGon dāw ki roi ti ə a ilə-m ji dije ti!»

⁴⁹ Loki njé njiyə ki Jəju ooi nē je ki isi ra nē kin be bā, daji Jəju ai nā: «Bābe, sōbi kadi ji tigə-de ki nē kati ə se kadi ji ra ban ə?» ⁵⁰ Ningə loe ti nōq, ki kare dande ti or kiyə tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, bā tigə mbie ki do ji kō ti lati gangi.

⁵¹ Nə Jəju əl-de ə nā: «Asi be ngata, iyəi-de adi rai.» Ningə ilə jine ədi-n mbi paja ka kin, bā mbie təl to maji gogi. ⁵² Go ti, Jəju un ta əl ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé je ki njé ngām ta kəy lə Luwə, ki ngatōgi je ə nā: «Tō tē nē ki mi nje bōgi, ə irai ki kiyə kasigar je, ki gōl je taa kadi uwəi-mi be? ⁵³ NDō je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, nə jisi ədi-m al, ningə e ndo lāsi bōne, e ndo ki kadi tōgi je ki majal ədi rōde me til ti.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.57-27.1; Mk 14.53-15.1; Jə 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin ti, uwəi Jəju, awi sie, uri sie kəy lə ki bo lə njé kijə nē masi kadi-kare je. Piyər adi ndəe ngal ndəy, ningə un gode isi aw sode. ⁵⁵ Dije ilai por dana nati lo ti, isi ta

ti, adi Piyər aw isi ta ti sədə. ⁵⁶ Ningə ngon dəne kare ki nje ra kilə me kəy ti, oo Piyər isi kunji por ti, ə inda manje ba, ningə əl ə nə: «E ki isi kin ka, kəte e sie to.» ⁵⁷ Nə Piyər naji ə nə: «Dəne, m-gər-e al.» ⁵⁸ Ba ndəy go ti ə dəw ki rangi oo Piyər, ningə təl əl bəy ə nə: «İ ka, i dan dije ti lie to.» Nə Piyər ilə dəw ti ka kin ə nə: «Jagi, mi sədə al.» ⁵⁹ Biti asi kadi-kare go ti, ningə dəw ki rangi təl re do ti bəy ə nə: «Ki rojeti, dingəm kin kəte e sie to, tado e dəw ki Galile ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ile ti ə nə: «Dingəm, m-gər me ta ləi ki ige kadi əl kin al.» Ba ta naa ti nqo wa ki Piyər isi əl ta tane ti ba bəy ningə, kunə kinjə nq. ⁶¹ Loe ti nqo, Jəju ilə rəti go Piyər, ba me Piyər ole do ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Bone wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nq, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al¹» ka kin. ⁶² Piyər ində lo tēe taga, nq ki man kəmnə.

Dije taji Jəju, tindəi-e
(Mt 26.67-68; Mk 14.65)

⁶³ Dije ki njə ngəm Jəju, mbəi sie je, tindəi-e je. ⁶⁴ Ba dōi kəme ə əli əi nə: «Nə ə indəi wa igər dəwe adi j-o!» ⁶⁵ Taa nē taji je ki rangi ngay tēe tade ti ki rəe ti to.

Jəju a nq njə gangi ta je ti lə Jipi je
(Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Jq 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi je lə *Jipi je, ki njə kun do njə kijə nē məsi kadi-kare je, ki njə ndo ndu-kun je, ingəi-naa, awi ki Jəju nq njə gangi ta je ti lə Jipi je. ⁶⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re e i Kirisi ki Luwə mbəte ə əl-je adi j-o.» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re m-əl səsi ka a taai mem al. ⁶⁸ Taa re m-dəji səsi ta ka a iləi-mi ti al to. ⁶⁹ Ningə ki j-ai ta jije ti ne kin, ilə ngire bone kin, mi *NGon dəw m-a m-isi do ji kə Luwə ti ki nje təgi ngata.» ⁷⁰ Ba pəti dəji-e əi nə: «Adi i ngon lə Luwə ta?» Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa əli ki tasi tək, mi NGon lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin ti, əli əi nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta doe ti bəy a? J-əi je wa j-oi ta ka tae ti ki mbije ne ngata kin.»

23

Jəju a nq ngar Pilati ti
(Mt 27.2, 11-14; Mk 15.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Go ti, ij taai pəti awi ki Jəju nq *Pilati ti.

² Ningə lo kin ti, iləi rəde isi indəi ta do Jəju ti əi nə: «Dingəm kam j-inge isi sulə dije kadi

buk-de wale. əl-de kadi ugəi la-mbə nje kə ki bo Səjar al. Taa a do ti nqo əl bəy tək n-e Kirisi, n-e ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «İ ngar lə *Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tēe tai ti.» ⁴ Lo kin ti, Pilati əl ki bo je lə njə kijə nē məsi kadi-kare je ki kosi je ə nə: «M-ingə nē madi ki asi kadi m-gangi-n ta do dingəm ti kin al.» ⁵ Nə uwəi tade ngə əi nə: «E nje sulə dije ki nē ndo ləne kadi tək rə. İlə ngire Galile ti, un-n dənangi ki Jude ba pəti, biti ə tēe-n rojeti ne kin.»

Jəju a nq Erodi ti

⁶ Loki *Pilati oo ta kin ningə dəji ə nə se dingəm kin e dəw ki Galile ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jəju i gin beko ti lə *Erodi ningə, ilə sie adi Erodi ki dəkagiloe ti kin e Jorijaləm ti nqo to. ⁸ Loki Erodi oo Jəju ba, rəe nəl-e ngay tado mari nu ba ə isi sangi kadi n-oo Jəju cji-n do ta lie ki dije isi əli. Erodi ində mene ti kadi Jəju a ra nē kəji je kadi n-oo. ⁹ Ə dəje ta je ngay, nə Jəju ile ti al. ¹⁰ Ki bo je lə njə kijə nē məsi kadi-kare je, ki njə ndo ndu-kun je əi nqo, isi səki do Jəju ki təgide. ¹¹ Erodi əi ki asigar je ləne kidi Jəju, mbəi sie, ba iləi kibi ki ndole rəe ti, ə təli iləi sie adi Pilati gogi. ¹² NDəe ti nqo, Erodi əi ki Pilati ki kəte əi njə bə je lə naa, təli madi-naa je.

Gangi ta koy do Jəju ti
(Mt 27.11-26; Mk 15.1-15; Jq 18.39-19.16)

¹³ *Pilati bar ki bo je lə njə kijə nē məsi kadi-kare je ki njə kun do kosi je, ¹⁴ əl-de ə nə: «İrəi ki dingəm kin adi-mi əi nə e nje sulə dije buki-de wale, nə me ta ti ki m-dəje nqsi ti ne kin, m-ingə nē ki majal ki isəki-e-n, ki asi kadi m-gangi-n ta doe ti al. ¹⁵ *Erodi ka ingə nē madi al to, tado təl ilə sie rojeti gogi. Nē ki asi kadi dəw təl-e-n goto. ¹⁶ Be ə, m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyə taa.» ¹⁷ Pilati əl be mbata do bal je pəti, lo ra nay paki ti, səbi kadi Pilati or dəw kare dangay ti adi-de.]

¹⁸ Nə dije pəti uni ndude ki taa əli əi nə: «İtəl-e kə ə or Barabasi adi-je.» ¹⁹ Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki wongi ra-de do njə kəbe je ti me be ti nim, təli dəw nim.

²⁰ Ningə tək Pilati ndigi-n kadi n-iyə Jəju taa, təl dəji-de ta do ti bəy. ²¹ Nə əi je əli ta ki ndu ki ngə ngay əi nə: «İbə kagi-dəsi ti, ife kagi-dəsi ti.»

²² Pilati re sǎde do ti bǎy ki kǒ mitǎ ə nǎ: «E ri ki majal ə dingǎm kin ra ə? Nǎ ki asi kadi dǎw tǎl-e-n goto, adi m-a m-adi indǎi-e par ə m-a m-iyǎ taa.» ²³ Nǎ əi je ai dǎ ndude ti, uni ndude ki taa, ǎli ta ki tǔgide ngay itǎ ki kǎte kadi bǎe kagi-dǎsi ti tǎ bǎ wa. ²⁴ Bǎ ə, Pilati un ndune kadi n-ra nǎ ki kosi je ndigi. ²⁵ Adi ǎr Barabasi ki ndigi kadi ǎr-e adi-de. Barabasi e dǎw ki uwǎi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki rai wongi dǎ njǎ kǔbǎe je ti nǎm, taa tǎli dǎw nǎm. Nǎa ningǎ ndigi kadi tǎ Jǎju taa n-ule ji asigar je ti kadi rai sie nǎ ki go ndigi ti lǎde əi kosi je.

Awi ki Jǎju ki lo bǎe kagi-dǎsi ti
(Mt 27.32; Mk 15.21)

²⁶ Lǎki asigar je isi awi ki Jǎju ningǎ, ingǎi Simǔ, dǎw ki Sirǎn ti, ki i wale, bǎ indǎi kagi-dǎsi lǎ Jǎju dǎe ti, adi ǔti goe ti. ²⁷ Kosi dije ngay uni go Jǎju. Dǎne je indǎi kadide nǔi, ndingǎi rǔde mbata lie. ²⁸ Bǎ ə, Jǎju yǎti kǎmne ki dǎde ti, ǎl-de ə nǎ: «Dǎne je ki Jorijalǎm, inǔi-mi al, nǎ kadi inǔi rǔsi sǎi je wa, ə inǔi ngansi je. ²⁹ MBata ndǎ a re nǔǔ kadi dije a ǎli əi nǎ: “Maji-kur ə dǎ kuji dǎne je ti, e dǎ njǎ je ti ki ǔji ngon ndǎ kare al, ki ilǎi mba ta ngon ti al.” ³⁰ Lo kin ti nǔǔ be, dije a ǎli mbal je əi nǎ: “Osi dǎje ti!” Ə a ǎli dii je əi nǎ: “Ibǔyǔi-je!” ³¹ Kin ə dǎw ra kagi mbǎl be ningǎ, kagi ki tuti taa yǎe a to ban ə?”

³² Lo kin ti, rai ki baw kaya je ki njǎ tǎl nǎ joo kadi tǎli-de naa ti ki Jǎju.

Dije bǎi Jǎju kagi-dǎsi ti
(Mt 27.33-44; Mk 15.22-32; Jǎ 19.17-24)

³³ Lǎki rǎi tǔǔi lo ti ki bǎri-e «Ka dǎ dǎw» bǎ, asigar je bǎi Jǎju kagi-dǎsi ti, loe ti nǔǔ, taa bǎi baw kaya je ki joo ka kin naa ti ki Jǎju dǎ kagi-dǎsi ti tǎ. Bǎi ki kare dǎ ji kǔe ti, ə bǎi ki nungi dǎ ji gale ti tǎ. ³⁴ Ningǎ Jǎju ǎl ə nǎ: «Bai, adi mei sǎl dǎde ti, tǎdǎ gǎri nǎ ki a rai kam al.» Nǔǔ be, asigar je tǔgǎi kir (mbare) dǎ kibi ti lie, lǎbi-naa. ³⁵ Kosi dije ai nǔǔ a gǔi-de, ningǎ njǎ kun dǎ *Jǎpi je ibǎi Jǎju kogii əi nǎ: «Aji dije ki rangi, ǎn ə, kadi aji rǔne e wa adi j-o tǎ, tǎki re e Kirisi lǎ Luwǎ ki Luwǎ mbǎte.» ³⁶ Asigar je ka kin agi ki rǔ Jǎju ti, mbǎi sie, bǎ adi-e kasi ki masi kade ay. ³⁷ Ningǎ ǎli-e əi nǎ: «Re i ngar lǎ Jǎpi je ə, aji rǔi i wa adi j-o.» ³⁸ Bǎ

ndangi nǎ madi bǎy tǎ me bǎ ti, indǎi taa dǎ Jǎju ti əi nǎ: «Dǎw kam e ngar lǎ Jǎpi je.»

³⁹ Ningǎ baw kaya kare ki bǎi-e dǎ kagi-dǎsi ti tǎji Jǎju ə nǎ: «I ǎl ə ǎ nǎ i Kirisi ki Luwǎ mbǎte a? Aji rǔi i wa, ə aji-je sǎi.»

⁴⁰ Nǎ e ki nungi kǎl ki madine ə nǎ: «I ki ta ki gangi ki kare wa kin isi dǎi ti tǎ kin, ifǎl Luwǎ al a? ⁴¹ Ki ǔji dǎje, e go ti, tǎdǎ e nǎ ki je wa ji dibi ə ji tǎti kande, nǎ e, nǎ madi kare ki majal ki ra goto.» ⁴² Bǎ e ki nǎe kǎl ki madine ka kin tǎl ǎl Jǎju ə nǎ: «Jǎju, ndǎ ki a re tǎ ngar ə, adi mei ole dǎde ti.» ⁴³ Ə Jǎju ile ti ə nǎ: «Tǎki rǎjeti, adi m-ǎli, bǔne wa kin a i sǎm naa ti me bǎ rǔnǎl ti.»

Koy Jǎju
(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Jǎ 19.28-30)

⁴⁴ Ki kadi ki kaw ki jam dǎ bǎ ti be, ə lo ndul dǎnangi ti biti kadi ki mitǎ ki lo solo.

⁴⁵ Kadi ur dana, dǎw ǔo-e al. Nǎa ningǎ, kibi ki gangi lo ki me kǎy ti lǎ Luwǎ gangi dana lǎ naa je joo. ⁴⁶ Bǎ Jǎju un ndune ki taa ə nǎ: «Bai, m-iyǎ ndilm me jii ti.» Ningǎ go ta ti kin bǎ kǎǎe tǔǔ. ⁴⁷ Lǎki ki bo lǎ asigar je ǔo nǎ je ki rai nǎ kin be bǎ, ilǎ tǔji dǎ Luwǎ ti ə ǎl ə nǎ: «E ki rǎjeti, dǎw kin e dǎw ki dana.» ⁴⁸ Kosi dije ki ǎi lo nǎ ti kin, lǎki ǔoi nǎ ki ra kin bǎ, tǎli bǎe je ki kadide ki kindǎ, ndingǎi rǔde. ⁴⁹ Dije pǎti ki gǎri Jǎju, ki dǎne je ki i sie Galile ti, ai sǎy indǎi kǎmde a ǔoi nǎ je ki isi rai nǎ.

Kilǎ Jǎju bǎe nǎn ti
(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Jǎ 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin ti nǔǔ be ə, dingǎm kare ki tǔe nǎ Jisǎpi i nǔǔ re. Jisǎpi e ki kare dan njǎ gangi ta je ti lǎ *Jǎpi je, e dǎw ki maji, e dǎw ki dana, ⁵¹ adi nǎ je ki made je dǔǔi naa ti ə rai kin, e ndigi sǎde dǎ ti al. Jisǎpi e dǎw ki Arimate ti, ki e bǎe lǎ Jǎpi je. E isi ngina ta kǔbǎe lǎ Luwǎ ki kadi a re. ⁵² Jisǎpi aw rǔ *Pilati ti, dǎje nǎn Jǎju. ⁵³ Bǎ ə, aw risi nǎn Jǎju dǎ kagi-dǎsi ti, re-n nangi, dole ki kibi, bǎ aw ile me bǎe nǎn ti ki rai kadi mbal ti. E bǎe ki dǎw ilǎ nǎn ti al bǎy. ⁵⁴ NDǎe ti kin, e ndǎ ki dije isi ǔsi nǎ nǎ je naa ti, tǎdǎ lo ti par ə e ndǎ taa kǎǎ. ⁵⁵ Dǎne je ki i ki Jǎju Galile ti nu, rǎi sie, awi naa ti ki Jisǎpi. Awi gǔi bǎe nǎn ki kadi ilǎi Jǎju ti ka kin, ə ǔoi kuji kilǎ ki ilǎi nine. ⁵⁶ Go ti, tǎli awi bǎe, indǎi dǎ yibi kagi ki ǎti mbi, naa ti, mba kǔy rǔ nǎn

✠ 23:30 Oje 10.8 ✠ 23:35 Paje 22.8-9 ✠ 23:36 Paje 69.22 ✠ 23:45 Tǔǔ ki taga 26.31-33 ✠ 23:56 Tǔǔ ki taga 20.10; Dǎtǎrǎnom 5.14

Jəju ti. Ningə ndo kər kəə, uwəi kə røde təkɪ ndu-kun əl-n[☆].

24

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Jə 20.1-13)

¹NDə dimasi ki sɪ ɓati ba ɓa, dənə je awi də ɓadi ti ki yibi kagi ki ətɪ mbi ki indəi dəe dana mba kəy rə nin Jəju ti. ²Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta ɓadi ka kin dəw nduguru-e rangi. ³Loki uri me ɓadi ti ɓa, oi nin ʔaɓe Jəju, al. ⁴Ləe ti nɔɔ be, gəri nɛ ki kadi rai al, ningə yə dingam je joo ki iləi kibi ki ndoy røde ti, tɛɛi hɔy ki røde ti. ⁵Bəl təl-de, adi iləi dode ki nangi, nə dingəm je ka kin əli-de əi nə: «Ra ban ə isi sangi dəw ki isi kəm dan njé koy je ti ə? ⁶E goto ne ngata, i taa lo koy ti. Ningə maji kadi adi mesɪ ole də ta ti ki əl səsɪ loki e-n Galile ti ɓəy kin.» ⁷Əl ə nə: «Səbi kadi dije a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé ra majal je ti kadi ɓəi-mi kagi-dəsi ti, ɓa go ti, m-a m-i taa lo koy ti ki ndo ki kə mitə go koym ti.» ⁸Lo kin ti, mede ole də ta ti ki Jəju əl. ⁹Be ə, loki təlɪ də ɓadi ti, rəi ərɪ poy nɛ je kin njé ndo je ki dɔgi gide kare əi ki ndəge je pəti adi-de oi. ¹⁰Njé kər poy nɛ kin njé kaw kilə je e Mari ki Magidala nim, Jan nim, Mari ki kə Jaki nim, ki ndəgi dənə je ki əi sədə. ¹¹Nə njé kaw kilə je ooi ta kin tə ta ni adi taai ta lə dənə je ka kin al. ¹²Lo kin ti nɔɔ, Piyər ə i ki ngədi, aw ilə mbone ɓe nin ti ningə, oo ta kibi je ki doləi nin par ə a nangi. Nɛ kin ndoɓi Piyər ngay, loki isi təl ki ɓe.

Jəju əi ki njé ndo je joo də rəbi ti ki kaw Emawusi

(Mk 16.12-13)

¹³NDəe ti wa ka kin, njé ndo je joo isi awi ngon ɓe ti kare ki ɓari-e Emawusi, ki a asɪ kulə mətər dɔgi gide kare ki ɓe bo ki Jorijaləm. ¹⁴*Njé ndo je ki joo ka kin, a əli-naa ta də nɛ je ti ki ra nɛ kin. ¹⁵Ningə loki a əli-naa ta, a naji-naa ti ka kin ningə, Jəju tɛɛ uwə sədə rəbi. ¹⁶Nə kəmde uti dɔe ti adi gəri-e al. ¹⁷Ə Jəju dəji-de ə nə: «E ri ə a naji-naa ta ti də rəbi ti be ə?» Ningə təlɪ ai lo ka ti, kəmde il kiriri. ¹⁸Ba ki kare dande ti ki tɔe nə Kiləwopasi əl Jəju ə nə: «I ki kari ba par ə i dəw ki isi Jorijaləm ti ne ki kanji kadi oo ka nɛ je ki rai nɛ me ndo je ki ne kin!» ¹⁹Ə təl dəji-de ə nə: «E ri ə ra nɛ ə?» Ningə iləi-e ti əi nə: «Nɛ ki ra nɛ ɔji-n də Jəju ki Najarəti

ti, ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki aw ki tɔgi ngay. Aw ki tɔgi me kilə rane ti nim, me ta kəlne ti nim, nɔ Luwə ti ki nɔ dije me ti pəti. ²⁰Nə ki bo je ki də njé kijə nɛ məsi kadi-kare ti, ki njé kun də Jipi je, uwəi-e, iləi-e ji dije ti kadi gangi ta koy dɔe ti, ə ɓəi-e də kagi-dəsi ti. ²¹Je j-o kadi e ə e dəw ki kadi a taa *Isirayəl je ilə-de taa. Ningə me nɛ je ti kin pəti, ɓone ə e ndo ki kə mitə ki nɛ je kin rai nɛ. ²²Nə nɛ kare, dənə je ki me ɓuti ti ləje əli-je nɛ ki ndoɓi-je ngay. Tɛɛi ki sɪ ɓati ba awi də ɓadi ti, ²³nə oi nine al, ɓa təlɪ rai əli-je təkɪ malayka je tɛɛi røde ti əli-de təkɪ a ki done taa. ²⁴Ə madije je madi awi də ɓadi ti ɓa, oi nɛ je təkɪ wa ki dənə je əlii. Ningə e wa taa, dəw oo-e al.» ²⁵Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki nɛ gər ləsi goto, nga səsɪ kadi adi mesɪ kalangɪ ba nje kəl ta ki ta Luwə ti! ²⁶Səbi kadi Kirisi a ingə kə be taa kadi a ingə-n tɔɓa ləne.» ²⁷Be ə, ər-n-de gin makitibi je pəti ki əl ta ki dɔe ti, ilə ngire də ndu-kun ti lə *Moji tɛɛ-n də njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti.

²⁸Loki indəi də ɓe ki isi awi ti ɓasi ɓa, Jəju ra də kəmne ti tə nɛ ki a aw ki kəte be. ²⁹Ə gangi-e əi nə: «Kadi ur ngata, adi lo dibi, ə nə isi nangi rojeti.» Be ə, tə aw sədə lo kiside ti. ³⁰Loki isi ta nɛ kuso ti sədə, un mapa, ra oyo Luwə də ti, uwə tətɪ naa ti, ɓa təl-n adide. ³¹Lo kin ti ngata ə, kəmde tɛɛ adi gəri-e təkɪ e Jəju, nə ləe ti nɔɔ, Jəju tən jipi adi ooi-e al. ³²Ə təlɪ isi əli-naa əi nə: «Loki isi əl-je ta də rəbi ti, isi ər-n-je gin nɛ je ki ndangi me makitibi je kin, to tə nɛ ki e por ə isi ɔ meje ti be.»

³³Ba ləe ti nɔɔ, iɪ taai, təlɪ iləi dode kaw Jorijaləm gogi. Awɪ ingəi njé ndo je ki dɔgi gide kare ki ndəge je ki gode ti kawɪ-naa isi. ³⁴Ə pəti əli njé ndo je ki joo ka kin əi nə: «E ta ki rojeti kadi ʔaɓe i lo koy ti! Tɛɛ ingə Simo, adi Simo oo-e ki kəmne!» ³⁵Lo kin ti, njé ndo je ki joo, iləi røde ərɪ-de gin nɛ je ki ingə-de də rəbi ti, ki gar ki gəri Jəju lo tətɪ mapa ti.

Jəju ɔji rone njé ndo je ləne
(Jə 20.19-23)

³⁶Loki isi əli-naa ta ba ɓəy ningə, Jəju wa tɛɛ hɔy dande ti, əl-de ə nə: «Lapiya e səsɪ.» ³⁷Lo kin ti, ɓəl təl-de, ndilde tɛɛ. Gai kadi e ndil ə ooi-e. ³⁸Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ndilsi goto je, mesɪ tɔsɪ je be ə? ³⁹Igoi jim je, ki njam je kin oi, e mi wa. NDil aw ki dane je, ki singane je təkɪ oi-mi kin al.» ⁴⁰Lo kin ti,

təji-de jine je, ki njane je adi-de ooi. ⁴¹Rənəl dum dō njé ndo je, e nē ki əti-de bəl ki dum, adi lo kadi ooi tə e nē ki rəjeti nga. Ə Jəju dəji-de ə nə: «Awi ki ngon nē kuso nē a?»

⁴²«Ba adi-e ngon dam kanji ki ndaw. ⁴³Ə Jəju taa, uso ta kəmdə ti.

⁴⁴Ningə go ti, əl-de ə nə: «Ta je ki ndo ki m-əl səsi loki mi-n səsi bəy ə to kin: NDō ki m-əl səsi tək, nē je pəti ki ndangi me ndu-kun ti lə *Məji je, ki me ta ti lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki me pa kosi je ti kin, səbi kadi a təli tade be.» ⁴⁵Lo kin ti nga ə, Jəju adi-de ku dode, kadi gəri me makitibi lə Luwə.

⁴⁶Ningə əl-de ə nə: «E ta ki ndangi kəte, tək mi Kirisi m-a m-ingə kə, dije a təli-mi, ba go ti, m-a m-i taa dan njé koy je ti ki ndo ki kə mətə lə ndo koym[✠]. ⁴⁷Dije a iləi mbə ki təm, ilə ngire Jorijaləm ti, biti ki rə gin dije ti pəti, kadi dije iyəi go rəbi nē rade je ki majal kə, kadi Luwə iyə-n go majal je ləde kə tə. ⁴⁸Ningə səi ə səi njé ma naji kin. ⁴⁹Ki oji dəm, m-a m-ilə ki nē ki Bai un mindine dō ti kadi n-a n-adi səsi kin. Ningə a isi bə bo ti ne biti kadi təgi ki i dərə ti kin re dəsi ti bəy taa.»

Jəju aw dərə ti

(Mk 16.19-20; Krjk 1.9-14)

⁵⁰Go ti, Jəju aw ki njé ndo je ləne bəsi kadi bə ti ki Bətani, bə əy jine ki taa, njangi dode.

⁵¹Loki njangi dode ningə, iyə-de ə ər rone kə rəde ti, bə uni-e awi sie dərə ti. ⁵²Lo kin ti nōq, njé ndo je əsi məkəsəde nangi nōq ti, bə təli gogi Jorijaləm ti ki rənəl ngay.

⁵³Dokagilo je pəti, əi gin kəy ti lə Luwə, iləi təji dō Luwə ti.

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Ja ndangi

Ta ki do Poy ta ti ki Maji la Jəju ki Ja ndangi

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Ja ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki so (Matiye, Marki, Luki ki Ja). NGa ningə ta je ki aw naa ti ki njé ki mitə e ngay al. Ta je ki aw naa ti sədə, e ta ki do koy Jəju Kirisi ti ki kaw ki ta təl ta makitibi ti kin par. Ne je madi ki Ja əl tae, made je əli al, tə ta la taa-naa ki Kana ti (2.1-12), ki ta la Nikodəm ki aw ingə Jəju (3.1-21), ki ta la dəne ki Samari ti əi ki Jəju (4.1-12), ki ta la dɪngəm ki rəe oy njururu ki Jəju aje (5.1-18), taa ta la dəw ki kəme təl lo koje ti nu ə Jəju adi kəme oo lo (9.1-41) je kin. Ne ki rə Jəju ti ki Ja a do ti ngay, e ne ndo je lie ki ndo dije.

Me ta ti ki Ja ilə-n ngirə makitibi ləne kin (1.1-18), toji Jəju kadi e Ta la Luwə. Ta ki təl rəne dəw ti, re dan dije ti ki donangi ti ne. Poy Ta ki Maji la Jəju ki Ja ndangi kin asi kadi dəw gangi kəy kəme asi joo:

Kəy kəme ki dəsəy (1.19-12.50) əl ta ki do naji ki ma ti ki dije ki dangi dangi (Ja Batisi, Andire, Pilipi ki Nataniyəl) mai do Jəju ti, nə nə ma ki go lo kooe ti ləne. Taa əl ta do dije ti ki dangi dangi ki Jəju ingə-de nīm, ne kəji je ki asi gin siri ki Jəju ra nīm to, ki kadi dije sangi gine gəri maji. Ja təl ta kəy kəm ta ləne ki dəsəy kin ki kəsi do ta je ki dangi dangi ki Jəju əl naa ti (12.37-50).

Kəy kəme ki kə joo, əl ta la Jəju ki tēe ki ta je ki təgide to, ki rai rəde tə ta je ki dəw a əl nginə-n ndone kam be, ki rə njé ndo je ti ləne (13-16). Lo kin ti, Jəju əl ta ki Bawne, ningə me kəl ta ti ki Bawe Luwə, ində do rəne dana kadi ngəm-n koy ki a re dəe ti, bə dəji Bawne kadi ində kəme go njé kun gone ti ki n-a n-iyə-de tone ti kin maji (17). Ta la Ja təl osi go ndəgi Poy ta je ti ki Maji ki mitə, loki əl-n ta kuwə ki uwəi Jəju, ki gangi ki gangi ta koy dəe ti, bəi-e kagi-dəsi ti, ningə go ti tēe dan njé koy je ti kin (18-20). NDə ra nay Paki ti, Jəju tēe ingə Mari ki Magidala nīm, ingə njé ndo je ləne nīm.

✠ 1:3 kilə ngirə ne je 1.3; Pa je 33.6, 9

Taa go ti, təl tēe ingə-de kingə ki rangi bəy mbata la Tomasi ki made je əli-e ta la Jəju ki tēe lo koy ti ə naji kin kadi tə e ka oo-e to. To tə ne ki Ja əl gin ne ki ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31), təl-n ta makitibi ləne ngata be, bəy taa təl re do tēe ti ki Jəju tēe ingə njé ndo je siri ta ba ti kin.

Gin ne ki Ja ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31) ə ilə jine do ti kin ə a ra kadi dəw ki tidə makitibi kin bə, a gər ay njay tək i Jəju e darə Kirisi wa ki Luwə mbəte ki səbi kadi a re ka kin nīm, e NGon la Luwə nīm. E lo kin ti ə dəw ki ra a ingə-n kaji tək i Jəju wa əl-n ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rəjeti, mi kisi ki do taa...» (14.6).

Jəju e ta ki j rə Luwə ti

¹ Lo kilə ngirə ne je ti pəti, dəw ki e ta e nqə ngata,

Dəw ki e ta e naa ti ki Luwə,
Dəw ki e ta e Luwə.

² Lo kilə ngirə ne ti, dəw ki e ta e naa ti ki Luwə.

³ E ə Luwə un-e ra-n ne je pəti.

Ne ki Luwə ra-e ki kanje e goto✠.

⁴ Dəw ki e ta ka kin ə e nje kadi dije isi ki dode taa.

Ningə kisi ki do taa ki j rəe ti kin ə e kunji do dije ti ki donangi ti ne.

⁵ Kunji unji do til ti,

Nə til uwə kunji ka kin ki rəne ti al.

⁶ Luwə ilə dəw kare ki təe na Ja ade re.

⁷ Re tə nje ma naji kadi ma naji la kunji,
Kadi dije pəti adi mede kunji ki takule.

⁸ Ja e kunji al, nə e nje ma naji la kunji.

⁹ Dəw ki e ta kin e ə e kunji ki rəjeti.

Kunji ki rəjeti ki re donangi ti ne,
Unji do dije ti pəti.

¹⁰ Dəw ki e ta e donangi ti ne.

Ningə e ə Luwə un-e ra-n dije ki donangi ti ne,

Nə dije ki donangi ti ne gəri-e al.

¹¹ Dəw ki e ta kin re dan dije ti lie,

Nə dije lie uwəi-e ki rəde ti al.

¹² NGa ningə, njé ki uwəi-e ki rəde ti,

Adi e njé ki adi-e mede, adi-de ta rəbi kadi təli ngan la Luwə.

¹³ Təli ngan la Luwə, ki go kəji ti ki məsi tək i dije isi ojii-naa kin al nīm,

Ki go ndig ti la dəw al nīm, nə e Luwə wa ə ra adi təli ngane je.

¹⁴ Dəw ki e ta, təl darə dəw ki rəjeti,

Uwə lo kisi danje ti.
Me-maji, ki ne ki rojeti rosi mee.
Je j-o tōba lie. E tōba ki NGon ki kare ba ingə
ki rō Bawne ti.

¹⁵Ja un ndune ki taa, ma-n naji lie ə nā:
«E ə e dāw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nā:
“Dāw ki re gom ti, e ki bo dām ti,
Tadō e isi ki dōne taa kəte nōm ti.”

¹⁶«Je pəti, j-ingə ne maji ki i rōe ti, ki go
me-maji ti lie.

Adi-je maji-kur ki ɔsi go naa go naa.

¹⁷Luwə adi-je ndu-kun ki go rəbi lə Moji[☆],
Nə me-maji ki ne ki rojeti rəi ki go rəbi lə
Jəju Kiriši.

¹⁸Dāw ki oo Luwə goto, nə NGon ki kare ba,
Ki e Luwə ə isi kadi Bawne ti, ə ra adi ji gər-
e.»

Ta ki Ja Batisi əl dō rōne ti
(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

¹⁹Loki *Jipi je ki Jorijaləm ti ilai njé kijə
ne məsi kadi-kare je ki njé je ki gin koji ti lə
*Ləbi ki rō Ja ti dāji-e ə nā: «I nā ə?» ²⁰Ba, Ja
əl-de wangi ki taga, ki kanji yəti ta ə nā: «Mi
Kiriši al.» ²¹Njé ki ilai-de ka kin təli dāji-e əi
nā: «NGa i nā dana? I nje kəl ta ki ta Luwə
ti Eli a?» Ə Ja ilə-de ti ə nā: «Jagi, mi Eli al.»
Təli dāji-e bəy əi nā: «I Nje kəl ta ki ta Luwə
ti ki j-isi ji ngəm-e a?» Ja ə nā: «Jagi, mi Nje
kəl ta ki ta Luwə ti al[☆]» ²²Lo kin ti nōq, əli-e
əi nā: «NGa i nā dana bangi wa əl-je adi j-o,
tadō ɔbi kadi j-a ji təl ki ta madi kadi j-aw-n
ki rō njé je ti ki ilai-je. Ta ri ə əl dō rōi ti i wa
ə?» ²³Nōq be ngata ə Ja ilə-de ti ə nā:

«Mi ə mi dāw ki ndue ɔa dilə lo ti ə nā:

“Irai go rəbi lə Bəbe adi a njururu!”[☆]

Təki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl-n.»

²⁴Njé ki ilai-de ka kin əi *Parisi je. ²⁵Ə təli
dāji Ja Batisi bəy əi nā: «A kin ə re i Kiriši al
nim, i Eli al nim, taa i Nje kəl ta ki ta Luwə ti
ki j-isi ji ngəm-e kin al nim tō ə, ra ban ə isi
ira dije batəm ə?» ²⁶Ə Ja əl-de ə nā: «Mi m-ra
dije batəm me man ti, nə dāw madi e mbōsi
ti nōq ki igəri-e al. ²⁷E re gom ti, nə kilə sa
ki njae ti ka mi m-asi kadi m-tuti al.» ²⁸Ne je
kin pəti rai ne Bətani ti, dam ba Jurde ti, ki
Ja ra dije batəm ti.

Ta ki Ja Batisi əl dō Jəju ti

²⁹Lo ti dō ti, Ja oo Jəju ki isi re ki rōe ti
ningə əl ə nā: «Oi *NGon dāgi bati lə Luwə
ki nje kər majal lə dije ki dōnangi ti ne kō.

³⁰E ə e dāw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nā:
“Dāw ki re gom ti, e ki bo dām ti, tadō e isi ki
dōne taa kəte nōm ti.” ³¹Mi ki dām m-gər-
e kəte al, nə m-re m-ra dije batəm me man
ti mba kadi m-adi *Isirayəl je gəri-e-n.» ³²Ja
ma naji ə nā: «M-o NDil Luwə i taa, risi tə
dā dum be re isi dōe ti. ³³Mi m-gər-e al, nə
Luwə ki ilə-m adi m-re m-ra dije batəm me
man ti ə əl-m ə nā: “Dāw ki a o NDil i taa risi
re isi dōe ti kin ə, a ra dije batəm me NDil
ti.” ³⁴Ningə mi, m-o ne kin ki kəm, adi m-
ma naje tək dāw kin e NGon Luwə.» ³⁵Lo ti
ki go ti, Ja təl re loe ti ka kin bəy, əi ki njé
ndo je lane joo. ³⁶Be ə, loki Jəju isi da, adi
kəme e ki dōe ti oo-e-n, ningə əl ə nā: «Oi
NGon dāgi bati lə Luwə.» ³⁷Loki njé ndo je lə
Ja ooi dō ta kin ningə, uni go Jəju. ³⁸Loki Jəju
ilə rəti ningə, oo-de kadi isi uni goe, ə dāji-
de ə nā: «Ə ri ə isi sangi ə?» Ə əi je ilai-e ti əi
nā: «Rabi, lo ki isi ti e ra be ə?» («Rabi» kər
me nā: Nje ndo dije) ³⁹Jəju əl-de ə nā: «Irai,
ə a oi.» Be ə, awi, ooi loki Jəju isi ti. «Ba isi,
təli ta ndō ləde rōe ti nōq. Dō kadi, e kadi ki
so ki lo solō.

⁴⁰Andire ki ngokə Simə Piyər e dāw kare
dan dije ti ki joo ki ooi ta ta Ja ti ə uni go
Jəju. ⁴¹Dāw ki dōsəy ki Andire inge, e ngokə
Simə. Ə əl-e ə nā: «J-ingə Məsi.» («Məsi»
kər me nā «Kiriši, ki e dāw ki Luwə mbəte.»)
⁴²Ba, aw ki Simə rō Jəju ti. Ə Jəju go Simə
ba ningə əl Simə ə nā: «I Simə, ki ngon lə
Jonasi. A bəri-ni Səpasi», («Səpasi», kər me
nā «Piyər».)

Pilipi əi ki Nataniyəl

⁴³Lo ti ki go ti, Jəju un ndune kadi n-aw
dōnangi Galile ti. Dō rəbi ti, ingə Pilipi,
ningə əl-e ə nā: «Un gom.» ⁴⁴Pilipi e dāw
ki Bətisayda ti, ki e ɔe lə Andire əi ki Piyər.
⁴⁵Go ti, Pilipi aw ingə Nataniyəl, ningə əl-e
ə nā: «J-ingə dāw ki *Moji əl ta lie me ndu-
kun ti, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka əli
ta lie tō ka kin. E Jəju ki ngon lə Jisəpi ki
Najarəti ti.» ⁴⁶Ə Nataniyəl əl-e ə nā: «Be ki
Najarəti ti kam kadi ne ki maji a tēē ti tō
ma?» Ə Pilipi əl-e ə nā: «Ire o.» ⁴⁷Loki Jəju
oo Nataniyəl isi re ki rōe ti, əl ta dōe ti ə nā:
«Oi *Isirayəl ki rojeti, ki dāw asi kingə ne
ki majal rōe ti al.» ⁴⁸Lo kin ti nōq, Nataniyəl
dāji Jəju ə nā: «Ira ban ə igər-m ə?» Ə Jəju əl-
e ə nā: «Kəte bəy taa kadi Pilipi bəri-i, loki isi

☆ 1:17 Tēē ki taga 31.18; 34.28

☆ 1:21 Malasi 3.23; Dətəronom 18.15, 18

☆ 1:23 Ejay 40.3

gin kagi mbay-kote ti kin m-o-i.»⁴⁹ NGata a Nataniyél al Jəju ə nā: «Nje ndo dije, i NGon la Luwə, i ngar la Isirayal je.»⁵⁰ Jəju ile ti ə nā: «MBata kəl ki m-əli m-ə nā m-o-i gin kagi mbay-kote ti kin ə adi-m mei, nə a o ne je ki əti bəl itə e kin bəy.»⁵¹ Taa Jəju təl ilə dō ta ti kin bəy ə nā: «Təki rojeti, m-əl səsi, a oi dora tē tane, ningə malayka je la Luwə a awi ki taa je, təl ki nangi je dōm ti mi *NGon dəw.»

2

Jəju ra man adi təl kasi lo taa-naa ti ki Kana

¹NDō joo go ti, taa-naa to Kana ti ki Galile. Kō Jəju e loe ti nōō, ²ningə bari Jəju əi ki njé ndo je ləne loe ti tō. ³Dō gangi lo madi ba, kasi goto. Ə kō Jəju əl-e ə nā: «Dije ayi-naa kasi tigə.» ⁴Nə Jəju ile ti ə nā: «E ri ə iğə rōm ti ə dāne? Dō kadi ləm asi al bəy.» ⁵Ba kōe əl njé ləbi ne je ə nā: «Nē ri ki əl səsi ə irai.» ⁶NGa ningə gum je mehe ki kibə ki mbal isi nōō, tə gum je ki *Jipi je isi odi man ki mee ti ndogi rōde ki go kuji ne ra je ti ləde kadi tə awi ki ta dōde al, ta kəm Luwə ti. Gum je ka kin, ki kare mee a asi mbul joo je mitə je kare. ⁷Jəju əl njé ra kilə je ə nā: «Uti man me gum je ti kin adi rosi,» ningə uti man me ti adi rosi bututu. ⁸Ba Jəju əl-de ə nā: «Odi ngata, ə awii adi nje kində kəmne go ne kuso je ti,» bə adi awii adi-e. ⁹Nje kində kəmne go ne kuso ti odi man ki təl kasi ka kin tane ti. Gər lo ki kasi kin tē ti al, nə njé ra kilə je ki odi kasi kin gəri maji. Nje kində kəmne go ne kuso ti bər nje taa dāne ¹⁰əl-e ə nā: «Dije əi njé kadi kasi ki nəl dije ayi-naa kəte, adi loki dije ayi-naa adi rade bəy taa təl dō e ki nəl al ti, nga i ra ban ə ingəm kasi ki nəl adi isi biti dō kadi ki ne kin ə?» ¹¹E kin ə e ne kōji la Jəju ki dō kəte ki ra Kana ti, dōnangi Galile ti. Ra oji-n tōgine, ningə njé ndo je lie adi-e mede. ¹²Go ne je ti kin, Jəju aw Kapərnayim ti, əi ki kone je, ki ngakone je, ki njé ndo je ləne; nə kə ə isi Kapərnayim ti ndo ngay al.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti la Luwə (Mt 21.12-17; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46)

¹³NDō ra nay Paki la *Jipi je e bəsi ə Jəju aw Jorijaləm ti[✠]. ¹⁴Jorijaləm ti, Jəju ingə njé gati mangi je, njé gati bati je, ki njé gati ki dā

dum je nati kəy ti la Luwə, taa njé mbəl la je ka isi mbəli la je ləde nōō tō. ¹⁵Lo kin ti, Jəju ra ndəy kulə, tuwə-n-de pəti nati kəy ti la Luwə kō, naa ti ki mangi je, ki bati je, taa njé mbəl la je ka, sane la je ləde kō, tində tabilə je ləde tilə tō. ¹⁶Ningə əl njé gati dā je ə nā: «Oyi ne je kin pəti kō lo kin ti rangi, ningə kadi irai me kəy la Bai tō lo gati ləsi al.» ¹⁷Lo kin ti, me njé ndo je ole dō ta ti ki ndangi me makitibi ti əi nā: «Ta la kəy ləi uwə mem kuwə ki a təl-m.»[✠] ¹⁸Nə Jipi je uni ta əli-e əi nā: «Nē kōji ri ə a tōji kadi ji gər-n təkī aw ki tōgi kadi ira-n ne je ki ira kin ə?» ¹⁹Ə Jəju əl-de ə nā: «Itōi kəy la Luwə kam, ə me ndo ti ki mitə, m-a m-təl m-ində taa gōgi.» ²⁰Ə Jipi je əli-e əi nā: «Ji ra bəl kuti sō gide mehe bə ji ra kəy la Luwə kam oy, ningə i a təl ində rangi me ndo ti ki mitə a?» ²¹Kəy ki Jəju əl tae kin e darəe. ²²NGa ningə, ndo ki Jəju i-n taa dan njé koy je ti kin, me njé ndo je ole dō ti təkī ndo ki əl ta kin, bə adi mede ta la Luwə ki ndangi nim, adi mede ta ki Jəju əl ka kin nim.

Jəju gər ne je pəti ki me dəw ti

²³Loki Jəju e-n Jorijaləm ti, dōkagilo ra nay paki ti, dije ngay adi-e mede, loki oi ne kōji je ki ra adi ooi ki kəmde. ²⁴Nə Jəju ə, taa mede al, tādō gər-de pəti maji ngay, ²⁵taa aw ki ndoo kadi dəw ma naji dō dəw ti ade al tō, tādō e wa gər ne je pəti ki to me dəw ti.

3

Jəju əi ki Nikodəm

¹Me buti ti la *Parisi je, dingəm kare e nōō, tōe nə Nikodəm. E ki kare dan ki boy je ti la *Jipi je. ²Dingəm kin re rō Jəju ti kondō əl-e ə nā: «Nje ndo dije, ji gər kadi Luwə iləi kadi ire indo-je ne, tādō dəw ki asi kadi ra ne je ki əti bəl təkī isi ira-n kin be ki kanji kadi Luwə e sie goto.» ³Jəju əl-e ə nā: «Təki rojeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a oo kōbe la Luwə ki kanji kadi oji-e kōji ki sigi goto.» ⁴Lo kin ti, Nikodəm dāji Jəju ə nā: «Dəw a ra ban be ə a təl oji-e kōji ki sigi, loki tōgi ngata kin ə? A asi kadi təl aw me kone ti gōgi bəy kadi oji-e ki kō joo a?» ⁵Jəju ile ti ə nā: «Təki rojeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a ur kōbe ti la Luwə ki kanji kadi oji-e me man ti, ki me NDil ti goto. ⁶Darō dəw ki koo ki kəm, e ki kōji me məsi ti, ningə darō ki

✠ 2:13 Tē ki taga 12.1-27 ✠ 2:17 Pa je 69.10

ndil, e NDil Luwə ə oje tō. ⁷ Ta ki m-əli m-ə nā: “Səbi kadi oji səsi koji ki sigi” kin, adi əti bəl al. ⁸ Tado nəl ilə lo ti ki me ndigi, ningə i o kae ki isi ba, nə igər lo ki i ti al nīm, igər lo ki isi aw ti al nīm tō. Be ə, dəw ki NDil oje ka e be tō. ⁹ Lo kin ti, Nikodəm daji Jəju ə nā: «Nə kin a ra nə ki go rəbi ki ban ə?» ¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nā: «I ki i nje ndo dije ndu-kun ki dije gəri dōi *Isirayəl ti ka igər nə je kin al bəy a?» ¹¹ Təki rəjeti, adi m-əli, j-əl ta dō nə ti ki ji gər, taa ji ma naji dō nə ti ki j-o ki kəmje tō, nə səi, indigi naji ki ma ləje al. ¹² Loki m-əl səsi ta dō nə je ti ki dənangi ti ne ə adi-mi mesi al, ə ra ban be a adi-mi mesi dō nə je ti ki dərā ti ki m-a m-əl səsi tae ə? ¹³ Dəw ki aw dərā ti goto. Re e dəw ə, e mi *NGon dəw ki karm ba par ə m-i dərā ti m-re dənangi ti. ¹⁴ Ningə tək i *Moj i ilə-n li ki rai-e ki ningə-kasi ta kagi ti dilə lo ti ka kin ə[☆], səbi kadi bəi-mi mi NGon dəw taa dō kagi-dəsi ti tō. ¹⁵ MBa kadi dəw ki adi-m mene ba, dəwe isi ki dōne taa biti ki nō ti. ¹⁶ Tado Luwə ndigi dije ki dənangi ti ne ngay, ə adi-de NGone ki koji kare be, mba kadi dəw ki ade mene ba, kadi dəwe kin tuji kō al, nə kadi isi ki dōne taa biti ki nōne ti. ¹⁷ Nə ki kadi dəw gər, Luwə ilə NGonne dənangi ti mba kadi gangi-n ta dō dije ti ki dənangi ti al, nə ilə sie mba kadi aji-de. ¹⁸ Dəw ki adi mene NGon Luwə, Luwə a gangi ta dōe ti al, nə dəw ki ade mene al, dəwe kin Luwə gangi ta dōe ti ngata. Tado mbati kadi mene NGon Luwə ki kare ba kin. ¹⁹ Go rəbi ki ta ki gangi re-n ə to kin: Kunji re dənangi ti, nə dije ki dənangi ti ndigi ti l yo ə mbati kunji, mbata kilə rade je e ki majal. ²⁰ Dije pəti ki əi njé ra majal, mbati kunji, awi ki rōe ti al. Ningə ki rəjeti, bəli kaw rō kunji ti, nə tə kunji tōji nə rade je ki majal ki taga. ²¹ Nə dije ki njé təl rōde go ndu Luwə ti, əi rai ki rō kunji ti, mba kadi kunji tōji kilə rade je ki taga wangi. Əi kilə je ki rai-de ki go ndu Luwə ti.»

Jə Batisi əi ki Jəju

²² Go nə je ti kin, Jəju əi ki njé ndo je ləne əti awi dənangi Jude ti. tsi ti səde nōq ba, ra-n dije batəm. ²³ Jə ka a ra dije batəm Enq ti, ki e bəsi kadi Salīm ti nōq tō. Tado e lo ki man e ti ngay. Ningə dije rai ki rōe ti adi rade batəm. ²⁴ Dəkagi loe ti kin, uwəi Jə dangay ti al bəy.

²⁵ Be ə, njé ndo je lə Jə ki nā je, naji-naa ta ti ki jipi kare be, dō togi rō mba kadi Luwə or-n ta dō dəw ti kō. ²⁶ Go ti, awi ingəi Jə əli əi nā: «Baje, dəw ki ndo ki ai sie dam ba Jurde ti ki kare, ki ndo ki ima naji lie ka kin, e ka a ra dije batəm tō, adi dije pəti awi ki rōe ti.» ²⁷ Ə Jə ilə-de ti ə nā: «Dəw ki asi kadi ingə nə madi ki rangi ki dōne dō e ti ki Luwə wa ade kin goto. ²⁸ Səi je wa ka asi kadi imai naji ləm dō ta ti ki m-əl m-ə nā: “Mi, mi Kirisi al, nə mi dəw ki iləi-mi kadi m-re kəte nōe ti.” ²⁹ Kadi igəri tək i, dəw ki nje taa dōne ə e ngaw dōne, ningə ki oji dō basa madi ngaw dōne, e, e kadi basa madine ti kadi oo ta lie, ə loki basa made əl ta ə osi mbie ti ba, rōe nəl-e ngay dō ti. NGa ningə, e kin ə e rōnəl ləm, ningə e rōnəl ki tae asi-naa bərəre. ³⁰ Səbi kadi tōba lie aw ki dō made ti dō made ti, ə kadi mi, m-təl ki gogi gogi.

Dəw ki i dərā ti

³¹ «Dəw ki i dərā ti e dō nə je ti pəti, ningə dəw ki dənangi ti ne e nə ki dənangi ti, adi əl ta dō nə je ti ki dənangi ti ne par. Nə dəw ki i dərā ti e dō nə je ti pəti. ³² Ma naji dō nə je ti ki oo ki kəmne je ki mbine je. Nə dəw ki ndigi naji ki ma lie goto. ³³ Dəw ki ndigi naji ki ma lie ba, dəwe tōji kadi Luwə əl ta ki rəjeti. ³⁴ Tək i rəjeti, dəw ki Luwə ile, əl ta je ki ta Luwə ti, tado Luwə rose ki NDilne. ³⁵ Baw NGon ndigi NGon, adi iyə nə je pəti me jie ti. ³⁶ Dəw ki adi mene NGon, a isi ki dōne taa biti ki nōne ti, nə dəw ki təl rōne go ndu ti lə NGon al, kisi ki dō taa lie goto, wongi lə Luwə a e dōe ti.»

4

Jəju əi ki dāne ki Samari ti

¹ Dije əli adi *Parisi je ooi tək i Jəju əi njé ndo je gone ti itə Jə, taa rade batəm ite tō. ² NGa ningə tək i rəjeti ba, Jəju wa ra dije batəm al, nə e njé ndo je lie. ³ Ə loki Jəju oo kadi Parisi je ooi ta kin be ba, iyə dənangi Jude ə təl aw Galile ti. ⁴ NGa ningə kadi aw Galile ti, səbi kadi a inda dənangi ki *Samari ti gangi. ⁵ E be ə aw tēq be bo ti ki bari-e Sisar ki e say al ki lo ndōr ki ndo ki *Jakobi adi ngonne Jisəpi[☆]. ⁶ E loe ti wa kin ə bilə man lə Jakobi to ti. Ə Jəju njiyə ə ba, təl isi nangi ta man ti ka kin. E dō kadi ti ki kaw ki jam dō be ti be.

☆ 3:14 kōr Isirayəl je 21.9 ☆ 4:5 kilə ngirə nə je 33.19; Jəjuwe 24.32

⁷ Lo kin ti nqo, dāne ki Samari ti kare re kadi adi man ə Jəju əl-e ə nā: «Adi-m man m-ay.» ⁸ *Njé ndo je lie 6a awi me 6e ti kadi ndogi nē kuso. ⁹ Nā dāne ki Samari ti ka kin əl Jəju ə nā: «E ta kin ban ə? I Jipi tō, ra ban be ə a dāji-m mi ki mi dāne ki Samari ti man kadi ay ə?». Dāne əl be mbata *Jipi je gei kadi n-əi ki Samari je n-indai rōde naa ti dō nē madi ti kare al. ¹⁰ Jəju ile ti ə nā: «Kin ə re kate igər kadi-kare lə Luwə nim, dāw ki nje dāji man kay kin nim ə, re i ə re a dāje kadi adi man kaji kadi ay.» ¹¹ Dāne əl-e ə nā: «Ba6e! Aw ki nē kodi man al tō, taa bilə man əbi tō, nga a ra ban be ə a ingə man kaji kin ə? ¹² I o rōi kadi itə bawje Jakobi ki adi-je man kin nim taa e wa əi ki nganne je ayi-naa ki da je lāne nim kin a?». ¹³ Jəju ile ti ə nā: «Dəw ki ay man ki j-a-n ne kin, kində a ra-e 6əy; ¹⁴ nā dāw ki a ay man ki m-a m-ade kin, kində a ra-e gogi al ratata. Man ki m-a m-ade kin yo ə a təl ta 6e man ki man kaji a tēē ti.» ¹⁵ Dāne əl ə nā: «Ba6e, adi-m man ki a əl tae kin kadi kində ra-m gogi al, taa kadi m-təl m-re-n ne be gogi m-odi man al ngata tō.» ¹⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «Aw, ifar ngawi ə itəl ire ne.» ¹⁷ Ba dāne əl Jəju ə nā: «Dəw oo ngawm al.» Ningə Jəju əl-e ə nā: «Ta ləi e ki rojeti kadi əl ə nā dāw oo ngawi al, ¹⁸ tado itaa dingəm je mi, nā e ki isi sie 6asine kin e ngawi al. Lo kin ti e ta ki rojeti ə əl.» ¹⁹ Nqo be ngata ə dāne əl ə nā: «Ba6e, m-gər kadi i nje kəl ta ki ta Luwə ti. ²⁰ Bawje je ɔsi məkəsidi nangi nqo Luwə ti dō mbal ti kin, ningə səi əli əi nā lo kəsi məkəsi nangi nqo Luwə ti e Jorijaləm.» ²¹ Jəju əl-e ə nā: «Dāne, itaa mem. Dəkagilo re ki kadi a ɔsi məkəsisi nangi nqo Bawje Luwə ti dō mbal ti kam al nim, Jorijaləm ti al nim. ²² Səi dije ki Samari ti, ɔsi məkəsisi nangi nqo Luwə ti ki igəri-e al, nā je, j-ɔsi məkəsije nangi nqo Luwə ti ki ji gər-e, tado kaji i roje ti je Jipi je. ²³ NGA ningə ndo re, 6a e ndo ki kadi njé kəsi məkəsi ki rojeti nangi nqo Luwə ti a ɔsi məkəsidi nangi nqo Bawje Luwə ti me NDil ti ki me nē ra ti ki rojeti. Əi je kin ə əi njé kəsi məkəsi ki rojeti nangi nqo Luwə ti ki Bawje isi sangi-de. ²⁴ Luwə e NDil, ningə kadi njé kəsi məkəsidi nangi nqo ɔsi me NDil ti ki me nē ra ti ki rojeti.» ²⁵ Ə dāne əl-e ə nā: «M-gər kadi Dəw ki mbəti lə Luwə ki 6ari-e Kirisi kin a re. Ningə ndo ki a re 6a, a ɔr-je me nē je pəti.» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «E darəm mi wa ə

m-a m-əli ta am.»

²⁷ Lo kin ti nqo be, njé ndo je lə Jəju tēēi nqo rai, ningə ndəji-de ngay kadi ooi Jəju a əl ta ki dāne dāw, nā dāw ki kadi əl-e ə nā: «E ri ə ige jie ti ə?» Ə se «mba ri ə əl-e ta ə?» goto. ²⁸ Dāne iyə gum man lāne nqo be, ə ay aw me 6e bo ti əl ə dije ə nā: ²⁹ «frəi oi dāw ki əl-m nē je pəti ki m-ra kin. A e Kirisi al bitə a?» ³⁰ Ba dije tēēi me 6e bo ti ki taga awi ki rə Jəju ti. ³¹ Loki dāne ɔti aw kin ə njé ndo je əli Jəju əi nā: «Nje ndo dije, uso nē!» ³² Nə Jəju əl-de ə nā: «Mi m-aw ki nē kuso ki kadi m-uso ki e nē kuso ki igəri al.» ³³ Dō ta ti kin njé ndo je dāji-naa ta dandə ti əi nā: «Dəw madi ade nē uso ma?» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nā: «Nē kuso ləm e ra go ndigi ti lə Nje kilə-m, ki təl ta kilə lie. ³⁵ Səi əli mesi ti əi nā: “Nay sō 6əy ə ko a asi təti,” nā mi m-a m-əl səsi m-ə nā: uni kəmsi ki taa igoi ndor oi; ko tuti asi kijə ngata! ³⁶ Ki j-a ne kin, dāw ki nje təti ko ingə nē kigə go ji lāne ningə kaw kandi nē ki dō-naa ti mba kisi ki dō taa ki bitə ki nqo ti kadi tə dāw ki nje dibi nē nim nje tətə nim rai rōnəl naa ti. ³⁷ Tado kuji ta ki ə nā: “Dəw kare dibi ə e ki nungi təti” kin e ki rojeti. ³⁸ M-ilə səsi m-adi awi təti ko me ndor ti ki səi je irai kile al. Njé ki rangi ingəi kōe, ningə səi irai təti kandi kilə lade.» ³⁹ Dije ki donangi Samari ti pəti ki me 6e bo ti kin adi mede Jəju dō naji ki ma ti ki dāne ma dōe ti ə nā: «Əl-m nē je pəti ki m-ra.» ⁴⁰ NGA ningə loki rai tēēi rōe ti, dāji-e kadi isi sādə, ə Jəju isi sādə ndo joo. ⁴¹ Ki takul ta ki tae ti, dije ki njé kade mede əi ngay wa 6əy; ⁴² ningə əli dāne əi nā: «E ki mbata ta je ki əl-je wa kin par 6a j-ade-n meje al, nā je wa j-o ta ki tae ti ki mbije, ningə ji gər kadi e nje kaji dije təkə rojeti.»

Nē kəji ki kq joo ki me 6e ti ki Kana

⁴³ NDō joo go ti, Jəju ɔti nqo təl aw donangi Galile ti gogi. ⁴⁴ Ningə e wa ma naji ə nā: «Dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ingə kəsi- gon me 6e kəji-ne ti goto.» ⁴⁵ Nə loki re tēē Galile ti, dije ki donangi Galile ti uwəi-e ki rōde ti maji ngay, tado əi je wa ka awi lo ra nay ti ki Jorijaləm tō adi ooi nē je pəti ki Jəju ra lo ra nay ti ki kəmde.

⁴⁶ Jəju təl re Kana ki Galile ti ki ndo ki ra man adi təl kasi ti. Ningə dingəm kare ki e dāw ki bo lə asigar je ki isi ra kilə ki ngar, ə rō ngone ki dingəm to-e Kapərnayim ti e nqo. ⁴⁷ Loki dingəm ka kin oo kadi Jəju i Jude

ti re donangi Galile ti, re inge, nɔ ki dɔe ti kadi aw Kaparnayim ti aji ngonne ki to ta koy ti kin. ⁴⁸ Ɖ Jəju əl-e ə nɔ: «Kin ə re oi nɛ kɔji je, ki nɛ je ki ɔti bəl ki kəmsi al ə a asi kadi a adi mesi al ratata.» ⁴⁹ Dəw ki bo ki nje ra kilə ki ngar ka kin əl Jəju ə nɔ: «Baɓe, təkɪ ngonm oy al bəy kin ire ɓe ləm.» ⁵⁰ Nə Jəju əl-e ə nɔ: «Aw, ngonni aji ngata.» Ba dingəm taa me Jəju dɔ ta ti ki əl, adi osi dɔ rəbi ti aw. ⁵¹ Ɖ loki e dɔ rəbi ti isi təl, ɓəə je lie awi tiləi kəme əli-e əi nɔ: «NGoni aji!» ⁵² Ningə dajji-de se kadi ki ban a rɔ ngon to-n soti wa? Ba əli-e əi nɔ: «E tagine ki kadi ki dɔgi gide mitə ə rɔe ki tingə ngay kəte ka kin təl sol.» ⁵³ Lo kin ti, baw ngon oo kadi e dɔ kadi ti wa ki Jəju əl-e-n ə nɔ: «NGoni aji ngata» kin. Loe ti nɔɔ, dingəm adi mene Jəju, naa ti ki dije ki me kəy ti lie ba pəti. ⁵⁴ E kin ə e nɛ kɔji ki kɔ joo ki Jəju ra loki təl-n Jude ti re Galile ti.

5

Jəju aji dingəm ki rɔe oy njururu

¹ Go nɛ je ti kin, *Jipi je rai nay lade adi Jəju aw Jorijaləm ti. ² Nga ningə Jorijaləm ti, lo ndogi man ki ɓari-e ki ta ebira nə Bətisata to nɔɔ, ɓasi kadi ta rəbi ndogi ɓɔr ti ki dije isi awii ki nɛ kul je me ɓe bo ti. Pal je əi mi ta lo ndogi man ti ka kin, ³ ningə gin pal je ti ka kin njé mɔy je toi ti mbar mbar: njé kəm to je, njé mətɪ je, ki njé rɔ koy njururu je. [Toi isi nginai ta man ki kadi ɔdi rɔne; ⁴ tado malayka lə Baɓe kare a ur me man ti kadi buu. Nje mɔy ki dɔsɔy ki osi me man ti ki buu ka kin ɓa, re mɔy lie to-n ban ban ka ingə rɔ nga.] ⁵ Loe ti kin, dəw ki mɔy ra-e ɓal kuti mitə gide jijoo e ti al nɔɔ. ⁶ Jəju oo-e to nangɪ, ningə loki əli-e təkɪ to me kɔ ti kin be ɓal ngay, dajje ə nɔ: «ƭge kingə rɔ nga a?» ⁷ Ɖ nje mɔy ile ti nɔ: «Baɓe, dəw ki kadi un-m ilə-m me man ti loki man isi ɔdi rɔne kin goto. Loki m-ə nɔ m-aw ɓa, dəw ki rangi ur me ti nɔm ti.» ⁸ Ɖ Jəju əl-e ə nɔ: «[ƭ taa, un tuwə ləi ə injiyə aw.» ⁹ Ningə ta naa ti nɔɔ, dingəm ingə rɔ nga adi un tuwə ləne ə njiyə aw.

Nga ningə ndɔe ti kin e ndo taa kəə. ¹⁰ Ɖ Jipi je əli dingəm ki ingə rɔ nga ka kin əi nɔ: «Bone e ndo taa kəə, e go ti al kadi ɔti tuwə ləi injiyə-n.» ¹¹ Nə əl-de ə nɔ: «E dəw wa ki adi-m rɔ nga kin ə əl-m ə nɔ: “Un tuwə ləi

ə aw.”» ¹² Ɖ dajji-e ta əi nɔ: «Dəw ə wa ki əli ə nɔ: “Un tuwə ləi ə aw kin e nɔ ə?”» ¹³ Nə dəw ki ingə rɔ nga gər-e al, tado Jəju ur kaki dan kosi dije ti ki ai loe ti nɔɔ kin. ¹⁴ NGan kadi je go ti, Jəju təl inge nati kəy ti lə Luwə ɓa əl-e ə nɔ: «O, ɓasine kin ingə rɔ nga ngata. Ningə kadi ira majal al ratata nə tə nɛ madi ki nga ngay tɛɛ dɔi ti ɓəy.» ¹⁵ Lo kin ti, dingəm aw əl Jipi je təkɪ e Jəju ə adi-ne rɔ nga. ¹⁶ E be ə, Jipi je awii ki ta ki Jəju ki ra nɛ kin ndo taa kəə ti. ¹⁷ Nə Jəju əl-de: «Biti ɓone ka Bai isi ta ra ki dije ti, ningə mi ka sɔbi kadi m-ra ki dije to.» ¹⁸ Ki mbata ta ki Jəju əl kin, njé kun dɔ Jipi je sangi rəbi ki rangi dɔ made ti kadi n-toli-e; tado əli əi nɔ Jəju ra nɛ buji-n ndo taa kəə par al, nə əl ɓəy to ə nɔ Luwə e Bawne ki oji-ne, adi ra rone kadi ne dəw ki n-asi-naa ki Luwə.

Tɔgi kɔɓe ki NGon lə Luwə aw-n

¹⁹ Jəju təl un ta əl-de ə nɔ: «Oyo, təkɪ rojeti, adi m-əl səsi, mi NGon lə Luwə m-asi kadi m-ra nɛ dɔ rɔm al. E nɛ ki m-o Bai ra ə mi m-ra. Nɛ ki Bai ra ɓa, mi NGone m-ra kae ti wa kin to. ²⁰ Tado Bai ndigi-m mi NGone adi tɔji-m nɛ je pəti ki e wa ra. A tɔji-m kilə ra je ki ɔti bəl ɓal ngay ɓəy ki kadi a ra səsi ɓal. ²¹ Tado tə ka ki Bai un-n njé koy je lo koy ti adi isi kəm ka kin ə, mi NGone, m-ge ɓa, m-a m-ade isi kəm to. ²² Bai gangi ta dɔ dəw ti al, nə adi-m tɔgi mi NGone kadi m-gangi ta dɔ dije ti, ²³ kadi dije pəti ɔsi gonm təkɪ ɔsi gon Bai be to. Dəw ki ɔsi gonm mi NGon al, ɔsi gon Bai ki nje kilə-m al jagi to. ²⁴ Təkɪ rojeti, adi m-əl səsi, dəw ki oo ta ləm, taa adi mene nje kilə-m nim to ɓa, dəwe kin a ingə kaji ki biti ki nɔ ti. Ta ki gangi a osi doe ti al, nə dɔ dɔ koy ngata adi e me kaji ti. ²⁵ Təkɪ rojeti, adi m-əl səsi, ndo a re, ningə ndɔe re ngata ki kadi njé koy je a ooi dɔ ndum mi NGon lə Luwə. Nga ningə dije ki a oi dɔ ndum a isi kəm ba. ²⁶ Tado tə ka ki Bai ə e nje kadi dije kaji ka kin ə, adi-m mi NGone tɔgi kadi m-adi dije kaji to. ²⁷ Adi-m mi NGone tɔgi kadi m-gangi-n ta dɔ dije ti, mbata mi *NGon dəw. ²⁸ Ningə kadi adi ɔti səsi ɓal al, tado ndo re ngata ki kadi dije pəti ki toi ɓe nin ti a ooi dɔ ndum. ²⁹ Njé ki rai nɛ ki maji a tɛɛi lo koy ti mba kaw ki kaji ti, ə njé ra nɛ ki majal a tɛɛi lo koy ti mba kaw ki lo gangi ta ti to[☆]. ³⁰ Mi m-asi kadi m-ra nɛ madi dɔ rɔm al. Mi m-gangi ta ki go ndu ti ki m-ingə

ro Luwə ti. NGa ningə, ta ki gangi ləm e ta ki gangi ki dana tado m-isi m-sangi ndigi ləm al nə m-isi m-sangi ndigi lə nje kilə-m.»

Naji ki ma do Jəju ti

³¹Jəju əl ə nə: «Kin ə re e mi wa ə m-ma naji do rəm ti ə re dəw ki a ndigi səm do naji ki ma ti ləm goto. ³²Nə e dəw ki rangi ə ma naji dəm ti, ningə m-gər kadi naji ki ma dəm ti kin e ta ki rojeti. ³³Səi iləi ki dije ro Ja Batisi ti, ə Ja ma naji ki rojeti dəm ti. ³⁴Mi m-aw ki ndoo kadi dəw ma naji dəm ti al, nə m-əl be mba kadi ingəai kaji. ³⁵Ja Batisi e lambi ki kində por ti mba koo lo, ningə indigi kadi irai rənal kunje ti ngon kagi lo kare. ³⁶NGa ningə mi naji ki kadi dije mai dəm ti itə ya Ja say. Kilə je ki m-ra-de, adi e kilə je ki Bai adi-m kadi m-ra kin əl ta dəm ti taa toji kadi Bai ilə-m to. ³⁷Bai wa ki ilə-m, ma naji dəm ti. Nə ke ə səi oi ndue ndo kare al nim, oi ta kəmə al nim. ³⁸Ingəmi ta lie mesi ti al tado mi ki ilə-m kin adi-mi mesi al. ³⁹Isi sangi gin ta lə Luwə maje maje tado oi kadi a ingəi kaji ki biti ki nq ti me ti; nga ningə e ta lə Luwə wa kin ə e nje ma naji dəm ti. ⁴⁰Nə səi imbati rai rəm ti kadi ingəi kaji ki biti ki nq ti. ⁴¹Mi m-sangi kadi dije piti-mi al. ⁴²Ningə nq kare ki m-o rəsi ti, m-gər kadi indigi Luwə al. ⁴³Mi m-re ki to Bai, nə imbati kadi uwəi-mi ki rəsi ti. Ningə kin ə dəw ki rangi re ki tōne wa ba, a uwəi-e ki rəsi ti maji. ⁴⁴Səi ki isi sangi kadi ingəi toji ki kadi səi je wa iləi do-naa ti ki yo je ki ne je yo, 6i isangi kadi ingəi toji ki i ro Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə kin al, ningə a rai ban be ə a adi-mi mesi ə? ⁴⁵Kadi oi təkə e mi ba m-a m-ində ta dəsi ti nq Bai ti al, nə e *Moj ki indəi mesi dōe ti kin ə a ində ta dəsi ti. ⁴⁶Ningə kin ə re adi mesi Moj təkə rojeti do ta ti ki ndangi ə re a adi-mi mesi to, nə e kadi ki adi-e mesi al ə adi-mi mesi al to, tado e ta ki dəm ti ə Moj ndangi[☆]. ⁴⁷Ə re oi ta ki ndangi kin ta ta ki rojeti al ə ra ban be ə a adi-mi mesi do ta ti ki m-əl ə?»

6

Jəju adi nq kuso dije dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17)

¹Go nq je ti kin, Jəju ətə nqo, aw gidi ba ti ki Galile, ki bari-e ba ki Tiberiyadi. ²Kosi dije ngay uni goe, tado dije ooi nq koji je ki ətə bəl ki Jəju ra do njé moy je ti aji-n-de.

☆ 5:46 Dətarənom 18.15 ☆ 6:9 2 NGar je 4.42-44

³Jəju al do mbal ti taa, ningə isi nangi ki njé ndo je ləne. ⁴Dəkagiloe ti kin, nay lə *Jipi je ki bari-e nay Paki e bəsi.

⁵Loki Jəju un kəmne ningə, oo kosi dije ngay ki isi rai ki rōe ti. Ə daji Pilipi ə nə: «J-a j-ingə mapa ra ə j-a ji ndogi kadi kosi dije kin pəti usoi ə?» ⁶Jəju daji ta kin be mba kadi oo-n ta ki me Pilipi ti, tado e wa gər nq ki kadi a ra bəti. ⁷Ə Pilipi ile ti ə nə: «Kin ə re ji ndogi mapa ki la kilə ki ndo bu joo mindi ka asi kadi a ətə tade ndəy ndəy pəti al.» ⁸Lo kin ti, nje ndo lə Jəju kare ki tōe nə Andire, ki e ngokə Simo Piyər, əl Jəju ə nə: ⁹«NGon ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki e mapa ki rai ki ko ki bari-e orji, taa ngan kanji je joo to. Nə e kin e nq ki kadi dəw əl tae kadi dije ti ki bore be kin al[☆].» ¹⁰Ə Jəju ə nə: «Adi dije pəti isi nangi.» Loe ti kin, wale e ngay titi, adi dije uwəi lo isi ti nangi. Dije kin asi dingəm je dibi mi. ¹¹Be ə, Jəju un mapa, ra oyo Luwə do ti, bə ləbi dije pəti ki ai loe ti nqo kin. Un kanji ləbi-de kae ti ka kin to. Adi-de ki go me ge ti lade. ¹²Loki usoi asi-de ngata bə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ikawi ginde je ki nay kin, kadi dəw iyə nq madi kə al.» ¹³Be ə, mapa ki mi ki dije usoi, njé ndo je kawi ginde ki nay kare dōgi gide e joo. ¹⁴Loki dije ooi nq koji ki ətə bəl ki Jəju ra kin ningə əli əi nə: «Ki rojeti, dəw kin e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki sobi kadi tə re donangi ti ka kin ə wa.» ¹⁵NGa ningə, Jəju gər kadi a rai tə uni-e awi indəi-e ngar, adi təl or rōne aw gogi do mbal ti, ki karne ba.

Jəju njiyə do man ti

(Mt 14.22-27; Mk 6.45-52)

¹⁶Loki lo səl, njé ndo je lə Jəju awi kadi ba ti. ¹⁷Aw ali me to ti, uni tade kaw ki Kapərnayim ti, ki e dam ba ti ki kare. Lo kin ti, lo ndul dode ti, taa Jəju ka təl re rōde ti al bəy to. ¹⁸Nəl ilə ki tōgine ngay, adi man i pu pu. ¹⁹*Njé ndo je əsi to asi kulə mətər mi be ningə, oi Jəju ka a njiyə do man ti isi re ki ro to ti. Loki ooi Jəju a njiyə do man ti, bəl ra-de ngay. ²⁰Nə Jəju əl-de ə nə: «E mi, ə i bəli al!» ²¹Lo kin ti, ndigi kadi n-uni Jəju me to ti, nə ta naa ti nqo par ə, to ətə nangi lo ki isi awi ti.

Kosi je sangi Jəju

²²Lo ti go ti, kosi je ki nayi-naa gidi ba ti, oi kadi tagine to e kare ba par ə njé ndo je

læ Jəju ali me ti awi dō rōde, 6i Jəju al me ti sǎde al. ²³ Lo kin ti nōō, to je ki rangi jī Tibəriyadi ti rāi, ai lo ka ti, 6asi kadi lo ti ki ʾBabe əl ta dō mapa ti titi ə tēē bay bay adi-de usoi ka kin. ²⁴ Loki kosi je ooi Jəju al nim, njé ndo je lie al nim 6a, ali me to je ti awi ki Kapərnayim sangi Jəju ti.

Jəju e mapa kuso koy al

²⁵ Loki ingəi Jəju dam ba ti ki kare, daji-e əi nā: «Nje ndo dije, ire itēē ne kadi ban ti ə?» ²⁶ Ə Jəju təl əl-de ə nā: «Adi m-əl səsi ta ki rōjeti, isi sangi-mi mbata mapa ki usoi ndan mesi, 6i e mbata gər 6a igəri me nē kōji je ki m-ra kin al. ²⁷ Maji kadi irai kilə mba nē kuso ki a ndum kin al, nə mba nē kuso ki a to biti ki nō ti. E nē kuso ki mi *NGon dāw m-a m-adi səsi, mbata Luwə ki Bawje ra ndaji kare rōm ti mba tōji-m tēki mi dāw ləne.» ²⁸ Lo kin ti, kosi je tēli daji-e əi nā: «E ri ə səbi kadi ji ra taa kadi ji ra-n kilə ki Luwə ndigi ə?» ²⁹ Ə Jəju təl əl-de ə nā: «Nē ki Luwə ge rəsi ti, e kadi adi mesi dāw ki ile.» ³⁰ Be ə əli-e əi nā: «Nē kōji ri ə a ra taa kadi j-o ə j-adi-n me je ə? Kilə ri ə a ra ə?» ³¹ Kaje je usoi nē kuso ki j dōrə ti ki 6ari-e nə man. Be ə ndangi me makitibi ti əli ə nā: «Adi-de usoi mapa ki j dōrə ti taa[✱]» ³² Lo kin ti, Jəju təl əl-de ə nā: «Tēki rōjeti, adi m-əl səsi, e *Moji ə adi səsi mapa ki j dōrə ti al, nə e Bai Luwə ə adi səsi mapa ki rōjeti ki j dōrə ti taa. ³³ MBata mapa læ Luwə ki adi dije, e mapa ki j dōrə ti taa ki nje kadi dije ki dōnangi ti ne isi ki dōde taa.» ³⁴ Be ə, tēli əli-e əi nā: «ʾBabe, adi-je mapa kin ki ndəe ndəe adi j-uso.»

³⁵ Jəju əl-de ay njay ə nā: «Mi mapa ki dāw uso ə a oy al. Dāw ki re rōm ti 6o a ra-e al nim, dāw ki adi-m me nē ka, kində a ra-e al nim tō.» ³⁶ Ningə m-əl səsi tēki oi-mi, nə adi-mi mesi al. ³⁷ Njé ki Bai adi-m-de a rəi rōm ti. Ningə dāw ki re rōm ti, m-a m-tuwe al jagi. ³⁸ MBata m-j dōrə ti, m-re dōnangi ti mba ra ndigi ləm al, nə kadi m-ra ndigi læ nje kilə-m. ³⁹ Ningə nē ki nje kilə-m ki ilə-m ndigi kadi m-ra ə to kin: ndigi kadi tē m-ti ta dāw kare dan dije ti ki adi-m-de kin al, nə kadi m-tēē sǎde ji koy ti dōbəy ndo ti. ⁴⁰ E kin ə e nē ki Bai ndigi: ndigi kadi dije pəti ki ooi-mi NGon læ Luwə ə adi-mi mede, ingəi kaji ki to biti ki nō ti, ə kadi m-tēē sǎde ji koy ti dōbəy ndo ti.

⁴¹ *Jipi je 6ai ta dō Jəju ti mbata əl ə nā: «Mi mapa ki j dōrə ti taa.» ⁴² Ningə əli-naa dande əi nā: «Jəju kam, e ngon læ jisəpi al a? Ji gər kōē je ki bawje je maji tō, nga ra ban be ə əl ə nā n-j dōrə ti taa ə n-re ə?» ⁴³ Jəju təl əl-de ə nā: «Həi ta dansi ti al. ⁴⁴ Dāw ki asi kadi re rōm ti ki kanji kadi Bai ki ilə-m, or-e ta rəbi goto. Ningə re Bai tēē ta rəbi ade 6a, mi m-a tēē sie ji koy ti dōbəy ndo ti. ⁴⁵ NDangi me makitibi ti læ ki kare dan Njé kəl ta ki ta Luwə ti əi nā: “Pəti, Luwə a ndo-de nē[✱],” ningə dāw ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa nē ndo lie, dāwe kin re rōm ti. ⁴⁶ E kin 6a tōji kadi dāw oo Bai Luwə al; e nje ki rə Luwə ti ki karne ba ə oo Bai Luwə. ⁴⁷ Ki rōjeti, m-əl səsi, dāw ki un mene adi-m, ingə kaji ki to biti ki nō ti. ⁴⁸ Mi mapa ki dāw uso ə a oy al. ⁴⁹ Dīlə mbo ti, kasi je usoi nē kuso ki j dōrə ti ki 6ari-e nə man, ka oyi. ⁵⁰ Nə mapa ki j dōrə ti kin, e mapa ki kadi re dāw uso 6a, dāwe a oy al. ⁵¹ Mi mapa kisi kəm ba ki j dōrə ti taa. Re dāw uso mapa kin 6a, dāwe a oy al. Mapa ki m-a m-adi, e darōm ki kadi dije isii kəm ba.»

⁵² Lo kin ti, Jipi je naji-naa ta ngay dande ti əi nā: «Dāw kin a ra ban ta kadi a adi-je darəe kadi j-uso ə?» ⁵³ Ə Jəju əl-de ə nā: «Ki rōjeti, adi m-əl səsi, re usoi darōm mi NGon dāw al nim, ayi-naa məsim al nim ə, a ingəi kaji al. ⁵⁴ Dāw ki uso darōm ə ay məsim tō ningə, dāwe kin a ingə kaji ki to biti ki nō ti, ningə m-a m-tēē sie ji koy ti dōbəy ndo ti. ⁵⁵ MBata darōm e nē kuso ki rōjeti, ə məsim e nē kay ki rōjeti tō. ⁵⁶ Dāw ki uso darōm nim, ay məsim nim tō 6a, je sie je naa ti kare ba. ⁵⁷ Bai ki ilə-m isi kəm ba adi mi m-isi kəm ba ki takule. Be ə, dāw ki uso darōm a isi kəm ba ki ta kulm tō. ⁵⁸ E kin ə e mapa ki j dōrə ti taa. E tē mapa ki kasi je usoi ə oyi kin al, nə e mapa ki dāw uso 6a, dāwe kin a oy al, a isi ki dōne taa ki ndəe ndəe.» ⁵⁹ Ta je kin tēē ta Jəju ti lo ki isi ndo-n nē dije gin kay kaw-naa ti læ Jipi je, me 6e ti ki Kapərnayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki nō ti

⁶⁰ Dije ngay dan njé ndo je ti læ Jəju, loki ooi ta kin ta Jəju ti ningə, əli əi nā: «Ta kin e ta ki nga ngay, dāw ki asi kadi a ində mbine go ti goto.» ⁶¹ Jəju gər mene ti kadi njé ndo je lie isi 6ai ta dō ta ti lie. Be ə əl-de ə nā: «Ta kin tigə səsi jigi ti a? ⁶² A kin ə re oi-mi

✱ 6:31 Tēē ki taga 16.4, 15; Pa je 78.24 ✱ 6:45 Ejay 54.13

*NGon dæw m-tal m-aw taa lo kisi ti ki m-isi ti kate kin a a rai ban a? ⁶³E NDil a e nje kadi dæw isi ki done taa. Dæw ki dorone e ne madi al. Ninga ta je ki m-al sasi kate kin e NDil nim e kisi ki do taa nim. ⁶⁴Næ dije madi dansi ti adi-mi mede al.» Jaju al be, tado lo kilæ ngire ti bæy, gær dije ki a adi-e mede al, taa gær dæw ki nje kile ji njé bæ je ti tæ. ⁶⁵Jaju ilæ do ti bæy a næ: «E mbata kin a m-al sasi m-a næ: “Dæw ki Bai ade ta ræbi al, asi kadi a re röm ti dorone al.”» ⁶⁶I do ndoe ti nõg kin, ngay je dan njé ndo je ti lie tæli goe ti, mbati njiyæi sie. ⁶⁷Æ Jaju tu rone ki rø njé ki dægi gide joo ti æl-de a næ: «NGa sæi, a awi al yane ma?» ⁶⁸Næ Piyær æl Jaju a næ: «Bæbe, j-a j-aw ki rø naa ti æ? I æ ta kaji e me ji ti. ⁶⁹Je, meje pæti e dæi ti. Ninga ji gær kadi i NJe kay njay ki Luwæ ile.» ⁷⁰Jaju tæl æl-de a næ: «E mi æ m-mbati sasi sæi ki dægi gide e joo kin, næ dæw kare dansi ti, ndil su e mee ti.» ⁷¹Lo kin ti, Jaju isi æl ta ki do Judasi ti ki ngon læ Simo Isikariyoti ti. Tado e æ e dæw kare dan njé ndo je ti ki dægi gide e joo ki a ilæ Jaju ji njé bæ je ti.

7

NGakø Jaju je adi mede Jaju al

¹Go ti, Jaju nay ki lo njiyæ ti dænangi Galile ti, ge al kadi n-njiyæ n-aw æ n-tæl dænangi Jude ti, tado njé kun do *Jipi je isi sangi kadi n-tæli-e. ²NGa ningæ dækagilo ra nay læ Jipi je ki kadi isi gin Kæy lo ti e basi✠, ³æ ngakø Jaju je æli-e æi næ: «I ne æ aw dænangi Jude ti adi njé ndo je læi ka ooi ne je je ki isi ra-de kin to. ⁴Dæw ki ndigi kadi dije ooi-ne kam a ra ne je kuti lo ti al. NGA ningæ, tæki isi ra ne je ki æti bæl kin, maji kadi ira adi dije pæti ooi-ni.» ⁵Næ tæki røjeti, ngakø je wa adi-e mede al. «Æ Jaju æl-de a næ: «NDæ læm re al bæy; næ sæi je, ndo je pæti to maji mbata ti læsi. ⁷Dije ki dænangi ti ne kin a awi sæsi ki ta al, næ mi bæ, mede majal sëm mbata m-æl kilæ rade je ki majal ki taga. ⁸Sæi æ awi lo ra nay ti kin. Mi bæ, m-a m-aw al, tado ndo læm nay bæy.» ⁹Go ta je ti ki æl kin, isi Galile ti ba. ¹⁰Næ loki ngakø je awi lo ra nay ti, e ka æti osi do ræbi ti to ki kanji kadi dæw oo-e. Aw tæ lo kaw ki lo bæyo ti be.

Næ ndo ki lo ra nay kisi gin Kæy lo ti

¹¹Dækagilo ra nay ti, njé kun do *Jipi je sangi Jaju ningæ dæji æi næ: «E lo ti ki ra be æ?» ¹²Dije naji-naa ta ti ngay dæe ti dan kosi je ti; njé ki næ je æli æi næ: «E dæw ki maji,» æ njé ki nungi æli æi næ: «Jagi, isi buki kosi dije wale,» tæ. ¹³E be ka dæw ki kadi æl ta lie ki taga wangi goto, bæli njé kun do Jipi je.

¹⁴NDæ je ki mba ra nay dæ tæe dana ngata bæ Jaju aw gin kæy ti læ Luwæ, isi ndo ne dije. ¹⁵E ne ki ndæji Jipi je ngay adi dæji-naa ta æi næ: «E kam dæw ndo-e ne æl tæ, nga ra ban æ gær ne æti bæ be æ?» ¹⁶Æ Jaju ilæ-de ti æ næ: «Ne ki m-isi m-ndo kin ngire i röm ti al, næ ngire i rø Luwæ ti ki nje kilæ-m. ¹⁷Kin æ re dæw ndigi kadi n-ra ne ki Luwæ ndigi bæ, lo kin ti æ a gær ay njay se ne ki m-isi m-ndo kin ngire i rø Luwæ ti æ se e mi wa æ m-indæ ngire wa. ¹⁸Dæw ki nje kæl ta ki tæne wa isi sangi tæba læne wa. Næ dæw ki nje sangi tæba læ nje kilæ-ne a æl ta ki røjeti, ningæ ne ki dana al goto ræe ti tæ. ¹⁹*Moji adi sæsi ndu-kun adi itaai maji, næ dæw ki tæl rone go ti goto. NGA ra ban æ isi sangi kadi itæli-mi æ?» ²⁰Æ kosi je æli-e æi næ: «I aw ki ndil ki majal mei ti! Næ æ isi sangi kadi n-tæli æ?» ²¹Æ Jaju tæl un ta ilæ-de ti æ næ: «M-ra ne kare bæ be, æ sæi pæti æti sæsi bæ! ²²Moji adi sæsi ndu kadi ijæi mæti ngan je (ningæ e ndu ki tæe rø Moji ti ne par al, næ e kaje je ki kate nu æ adi ndu kin) bæ sæi isi ijæi mæti ngan je ndo taa kææ ti✠. ²³Kin æ re ijæi mæti ngon ndo taa kææ ti kadi tæ dæw kidi ndu-kun læ Moji al æ, ra ban æ mesi to sæsi dæm ti mi ki m-aji dæw bæ pæti ndo taa kææ ti æ? ²⁴Iyæi ta gangi ta ki go lo koo ti læsi, æ igangi ta ki dana.»

Jaju e Kirisi ki Luwæ mbæte

²⁵Dije ki Jorijalæm ti æli æi næ: «Dæw kam al æ dije isi sangi kadi n-tæli-e a? ²⁶NGa yæ a æl ta taga wangi am, æ dæw æl-e ta madi al! Njé kun dæje je ooi kadi e Kirisi æ se? ²⁷Ki ne kin, ji gær lo ki dæw kin i ti maji, næ ndo ki Kirisi ki e dæw ki Luwæ mbæte a tæe høy bæ, dæw kare ka a gær loki i ti al.» ²⁸Lo kin ti, Jaju ki isi ndo dije ne gin kæy ti læ Luwæ un ndune ki taa æ næ: «Igai kadi igæri-mi maji, taa igæri lo ki m-i ti tæ! Ningæ e mi wa bæ m-ilæ röm al, næ Luwæ ki nje kilæ-m e dæw ki asi kadi dæw indæ mene dæe ti. Sæi, igæri-e maji al. ²⁹Mi m-gær-e maji tado m-i ræe ti, taa e e æ ilæ-m tæ.» ³⁰Lo kin ti, dije isi sangi

✠ 7:2 Læbæтики 23.34-36; Dætærænom 16.13

✠ 7:22 Læbæтики 12.3; Kilæ ngiræ ne je 17.10-13

kadi n-uwəi Jəju, nə dəw ki kadi ində jine doe ti goto, tado ndo lie asi al bəy. ³¹ Ningə dan kosi je ti, dije ngay adi-e mede 6a əli əi nə: «Dokagilo ki Kirisi a re ə a ra ne koji je ki itə ya dingəm kin wa?» ³² Ə ta ki kosi je isi kəti gin mindide ti oji do Jəju kin osi mbi *Parisi je ti, adi Parisi je, ki njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je iləi njé ngəm do lo je lade kadi awi uwəi Jəju. ³³ Ə Jəju əl ə nə: «M-a mi səsi ngan ndo je ndəy bəy, 6a m-a m-aw ki rə nje kilə-m ti. ³⁴ A sangi-mi nə a ingə-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al.» ³⁵ Ə do ta ti kin *Jipi je dəji-naa ta əi nə: «Lo ki ra be ə a aw ti ə kadi j-a j-ingə al ə? A aw go ngakone je ti ki sanəi-naa dan Girəki je ti kin kadi aw ndo ne Girəki je ma? ³⁶ Ta ki əl ə nə: “A sangi-mi nə a ingə-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al,” kin me nə ri ə?»

Dəbəy ndo ra nay

³⁷ Dəbəy ndo ra nay, ki e ndo ki bo ngay 6a[☆], Jəju j a taa un ndune əl ə nə: «Kin ə re dəw madi kində ra-e ə, kadi re rəm ti ay man. ³⁸ Dəw ki adi-m mene 6a, “ndə man ki nje kadi dije isi ki dode taa a tē ngamee ti,” təkī Makitibi lə Luwə əl-n.» ³⁹ Lo kin ti; Jəju isi əl ta lə NDil Luwə ki kadi dije ki adi-e mede a ingəi, mbata dokagiloe ti kin NDil Luwə re do dije ti al bəy, tado Jəju ingə kosi-gon al bəy.

Kosi je gangi-naa mbata lə Jəju

⁴⁰ Dan kosi je ti, dije madi ki ooi ta kəl Jəju əli əi nə: «Təki rəjeti, dəw kam e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi a re ka kin ə wal» ⁴¹ Njé ki nja je əli əi nə: «E Kirisi ki Luwə mbəte.» Nə njé ki nungi bəy naji əi nə: «Kadi Kirisi e dəw ki Galile ti a? ⁴² Makitibi lə Luwə əl təkī Kirisi a e dəw ki gin koji ti lə *Dabidi, ningə a tē ki ta rəbi ki Bətiləhəm ti, ki e ngon be koji Dabidi[☆]» ⁴³ E be ə, kosi je gangi-naa mbata lə Jəju. ⁴⁴ Dije madi dande ti ndigi kuwe, nə dəw ki kadi ində jine doe ti goto.

Me ngə lə njé kun do Jipi je

⁴⁵ Njé ngəm ta lo lə *Jipi je ki awi kadi uwəi Jəju ka kin, təli rəi rə njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ti əi ki *Parisi je, ə njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ki Parisi je

dəji-de əi nə: «Ra ban ə irəi sie al ə?» ⁴⁶ Ə njé ngəm lo je əli əi nə: «NDə kare j-o dəw əl ta təkī dingəm kin isi əl-n al.» ⁴⁷ Ə Parisi je dəji-de əi nə: «Səi je ka iyəi rəsi adi ədi səsi tə a? ⁴⁸ Oi dəw kare be dan njé ki boy je ti ə se dan Parisi je ti ade mene ngə a? ⁴⁹ Kosi je kam əi dije ki gəri ndu-kun lə *Moji al, əi dije ki Luwə a tuji-de kəl!»

⁵⁰ Nikodəm ki e ki kare dan Parisi je ti ki kəte aw rə Jəju ti un ta əl-de ə nə: ⁵¹ «Kin ə re dəw oo ta ki ta dəw ti al nim, taa oo ne ki ra al nim ə, ndu-kun ləje a gangi ta doe ti al[☆]» ⁵² Nə iləi-e ti əi nə: «I ka j dəw ki Galile ti tə a? Isangi gine maji o, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kadi e dəw ki Galile ti goto.» ⁵³ [Go ti, dəw ki ra ka oti aw be ləne.

8

Jəju əi ki dāne ki nje kuwə marim

¹ Jəju oti ngə aw do mbal kagi bini je ti. ² Nə loki lo ti njay par ə təl re nati kəy ti lə Luwə. Dije pəti rəi ki rəe ti, ə isi nangi isi ndo-de ne. ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je rəi ki dāne ki indəi jide doe ti lo kuwə marim ti, adi-e a ta kəm dije ti, *ningə əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dāne kam j-ində jije doe ti lo kuwə marim ti. ⁵ NGA ningə, *Moji əl-je me ndu-kun[☆] ti kadi ko dāne je ki be kin ji tilə-de ki mbal ji təl-de kə, ə se j, ta ləi e ri wa?» ⁶ Əli ta kin be tə kulə ki kiyə kadi uwəi Jəju tə indəi ta doe ti. Nə Jəju ilə dāne nangi ə isi ndangi ne ki ngon jine nangi. ⁷ Ə loki nayi-naa ki lə dəje ta ti, Jəju or dāne taa əl-de ə nə: «Dəw ki dānsi ti ne ki ra majal nja kare al 6a, kadi ile ki mbal dəsəy.» ⁸ Jəju əl ta be 6a təl ilə dāne nangi gogi, isi ndangi ne nangi. ⁹ Ə loki ooi ta kin 6a, oti kare kare, ilə ngire do njé ki təgi ti, təl-n do njé ki du ti. Ta təl tae ti, Jəju nay ki karne ba. Dāne ka kin ə a dadan lo ti; ¹⁰ Ə Jəju un dāne ki taa əl-e ə nə: «Dāne, dije ka awi ra? Dəw kare ka gangi ta dōi ti al a?» ¹¹ Bə dāne ile ti ə nə: «Bəbe, dəw kare ka gangi ta dōm ti al,» ə Jəju əl-e ə nə: «Mi ka m-gangi ta dōi ti al jagi tə, nga ningə aw, ə ira majal gogi al.»^{*}

Jəju e kunji ki dānangi ti

☆ 7:37 ləbətiki 23.36 ☆ 7:42 2 Samiyəl 7.12; Mise 5.1; Mt 2.5 ☆ 7:51 Dətəranom 1.16 ☆ 8:5 ləbətiki 20.10; Dətəranom 22.22-24 * 8:11 [] Bar ta je kin goto me makitibi je ti ki mari kəte ki e ta lə Luwə ki ndangi tə kun mindi ki sigi.

¹² Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi kunji ki dənangi ti, dəw ki un gom, a njiyə me til ti al, kunji ki nje kadi dije isi ki dode taa a unji doe ti.» ¹³ Lo kin ti, *Parisi je əli-e əi nə: «İ wa ə isi ma naji ki dōi ti ba, naji ki ma ləi e ki rōjeti al.» ¹⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re mi wa m-ma naji dō rōm ti ka m-gər kadi naji ki ma ləm e ta ki rōjeti, tado mi m-gər lo ki m-i ti nim, m-gər lo ki m-isi m-aw ti nim, nə səi je, igəri lo ki m-i ti al nim, igəri lo ki m-isi m-aw ti al nim tō.» ¹⁵ Səi isi gangi ta ki go lo koo ti lə dəw, nə mi m-gangi ta dō dəw ti al. ¹⁶ A kin ə re m-gangi ta nōq ba, e ta ki gangi ki go rəbe ti, tado mi ki karm ə m-gangi ta al, Bai ki nje kilə-m e səm naa ti. ¹⁷ Ningə me ndu-kun ti ləsi wa ka ndangi əi nə: «Kin ə re dije joo mai naji, ə naji ki ma ləde aw go-naa ti ba, ta ləde e ta ki rōjeti.»[☆] ¹⁸ Mi wa m-ma naji dō rōm ti, ningə Bai ki ilə-m ka ma naji ləne dōm ti tō.» ¹⁹ Ningə dəji-e əi nə: «Baw i lo ki ra ti dana?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İgəri-mi al, taa igəri Bai al tō. Kin ə re igəri-mi ə re a igəri Bai tō.» ²⁰ Ta je kin tēə ta Jəju ti loki isi ndo-n dije nē nati kəy ti lə Luwə. İsi lo ti ki nē je ki dije isi iləi kadi-kare titi adi Luwə isi ti. NGa ningə dəw uwe al, tado ndo lie asi al bəy.

Jəju əl ta dō kawne rō Bawne ti

²¹ Jəju əl-de ta ki rangi bəy ə nə: «M-a m-aw, ningə a sangi-mi, nə a oyi me majal je ti ləsi. Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al.» ²² Lo kin ti, *Jipi je əli-naa əi nə: «A təl rəne ə se ra ban ə əl ə nə: “Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al ə?”» ²³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi, səi dije ki dənangi ti nangi ne, ə mi, mi dəw ki dōrə ti taa nu tō; səi dije lə dənangi, nə mi, mi dəw lə dənangi al. ²⁴ Ningə e mbata kin ə m-əl-n səsi m-ə nə: “A oyi me majal je ti ləsi.” Kin ə re adi-mi mesi tək i mi “Nje kisi nōq” al ə, a oyi me majal je ti ləsi.» ²⁵ Ə dəji-e əi nə: «İ wa kam i nə ə?» Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Mi dəw ki m-əl səsi lo kilə ngire ti nu wa kin. ²⁶ NGa ningə, ki əji dəsi, m-aw ki ta ngay kadi m-əl je, m-gangi je; nə ta ki m-ingə rō nje kilə-m ti kin par ə m-a m-ilə mbəe rō dije ti ki dənangi ti ne. E, ta lie e ta ki rōjeti.» ²⁷ Jəju isi əl-de ta ki dō Bawne Luwə ti nə əi je gəri me ta kin al. ²⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDō ki a bəi-mi *mi NGon dəw taa kagi-dəsi ti kin ba, a gəri

kadi mi “Nje kisi nōq”; taa a gəri kadi m-ra nē madi dō rōm al tō, nə e nē ki Bai ndo-m ə m-isi m-əl. ²⁹ Nje kilə-m e səm naa ti; iyə-m ki karm al, tado dōkagilo je pəti m-ra nē ki nəl-e.» ³⁰ Lōki Jəju əl ta kin be, dije ngay adi-e mede.

NGan ka Abirakam

³¹ Jəju əl *Jipi je ki adi-e mede ə nə: «Kin ə re ai dō njasi ti me ta ti ləm ba, səi njé ndo je ləm ki rōjeti. ³² A gəri nē ki rōjeti, ningə nē ki rōjeti kin a taa səsi ilə səsi taa ji bəə ti.» ³³ Ə əi je əli Jəju əi nə: «Je ngan ka *Abirakam, ningə ji ra bəə lə dəw ndo kare al tō, nga ra ban be ə i əl ə nə nē ki rōjeti a taa-je ilə-je taa ji bəə ti ə?» ³⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Tək i rōjeti, adi m-əl səsi: dəw ki ra ki ra majal, e bəə lə majal. ³⁵ Bəə a isi ki dije ki isi ra bəə ləde kin biti ki nō ti al, nə ngon koji-de a isi səde biti ki nō ti. ³⁶ Adi re NGon lə Luwə taa səsi ji bəə ti ilə səsi taa ba, a səi dije ki taa kilə taa ki rōjeti ji bəə ti. ³⁷ NGa ningə, m-gər kadi səi ngan ka Abirakam; nə isi sangi kadi itōli-mi tado imbati ta ləm. ³⁸ Mi m-isi m-əl nē ki m-o rō Bai ti, nə səi ba, isi rai nē ki bawsi əl səsi tō.» ³⁹ Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Kaje e Abirakam.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re səi ngan ka Abirakam tək i rōjeti ə re a rai kilə ra Abirakam. ⁴⁰ Mi m-əl səsi nē ki rōjeti ki m-ingə rō Luwə ti, ningə ki basine kin isi sangi kadi itōli-mi. E kin e kilə ki Abirakam ra al jagi. ⁴¹ Səi isi rai kilə ra bawsi.» Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Je ngan je ki koji gin kaya ti al; Bawje e kare ba ə e Luwə.» ⁴² Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re Luwə e Bawsi ə re a indigi-mi, tado m-tēə rōe ti ə m-re lo kin ti. E mi wa ə m-re ki dōm al, nə e e ə ilə-m. ⁴³ MBata ri ə igəri me ta ləm al ə? İgəri al tado asi kadi uri mbisi go ta ti ləm al. ⁴⁴ Su ə e bawsi, ningə indigi kadi irai ndigi lə bawsi. E dəw ki e nje tōl dije lo kilə ngirə kosi ti lie nu. E a me nē ra ti ki rōjeti nja kare al, tado nē ki rōjeti goto rōe ti. Kin ə re əl ta ki ngom ba, e kin ə e ta ki osi bōe ti, tado e nje ngom nim, e baw nē ra ki ngom nim. ⁴⁵ Mi ba, mi nje kəl ta ki rōjeti ə imbati kadi adi-mi mesi. ⁴⁶ Nə dansi ti ə asi kadi tōji tək i m-ra majal ə? A kin ə re m-əl ta ki rōjeti ə, ra ban ə imbati kadi-mi mesi ə? ⁴⁷ Dəw ki e yə Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə səi, oi ta lie al, mbata səi yəe je al.»

Jəju əi ki Abirakam

☆ 8:17 Dətərənom 19.15; 17.6

⁴⁸ Lo kin ti, *Jipi je əli Jəju əi nə: «E go rəbe ti kadi j-əl j-ə nə: i dəw ki *Samari ti, taa ndil ki majal isi mei ti to.» ⁴⁹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Jagi, ndil ki majal goto mem ti, nə ne kare ki m-o ba, mi m-əsi gon Bai, ə səi imbati kəsi gonm to par. ⁵⁰ Mi m-isi m-sangi kadi dije iləi toji dōm ti al. Dəw ki isi sangi kadi dije iləi toji dōm ti e nōo, e ə a gangi ta kin adi-m. ⁵¹ Ningə təkı rōjeti, adi m-əl səsi, dəw ki təl rōne go ta ti ləm ba, dəwe kin a oy al ratata.» ⁵² Lo kin ti nōo, Jipi je əli-e əi nə: «Ki ne kin, ji gər maji ngata təkı ndil ki majal isi mei ti. *Abirakam oy, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka oyi to, ningə i əl ə nə: «Dəw ki təl rōne go ta ti ləi ba, dəwe kin a oy al ratata.» ⁵³ I itə kaje Abirakam ki oy kin a? Taa njé kəl ta ki ta Luwə ti ka oyi to! I o rōi kadi i nā ə?» ⁵⁴ Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re m-toji rōm mi wa ningə, e toji ki ndae goto. NGa ningə, dəw ki nje kilə toji dōm ti e Bai. E ki isi əli ta lie əi nə e Luwə ləsi, ⁵⁵ nə igəri-e al. Mi m-gər-e. Kin ə re m-əl m-ə nə m-gər-e al ə, re m-a mi nje ngom tə səi je be to. Nə mi m-gər-e, taa m-təl rōm go ta ti lie to. ⁵⁶ Kasi Abirakam ra rōnəl ngay mbata ində mene ti kadi n-a n-oo ndo ki m-a m-re-n. NGa ningə oo ndo rem, adi rōe nəl-e ngay.» ⁵⁷ Lo kin ti, Jipi je dāji Jəju əi nə: «İra bəl kuti mi al bəy ə kəmi oo Abirakam a?» ⁵⁸ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təkı rōjeti, adi m-əl səsi, kəte nō koji Abirakam ti, «Mi m-isi nōo.» ⁵⁹ Lo kin ti nōo be, kəi mbal kadi n-tiləi Jəju, nə ur dan kəsi je, ə tēē gin kəy ti lə Luwə ko, aw.

9

Jəju aji nje kəm to kare

¹ Loki Jəju isi ində də ningə, oo dəw ki kəme to lo koje ti nu isi. ² *Njé ndo je lie dāji-e əi nə: «Nje ndo dije, dingəm ki kəme to lo koje ti nu kin, kəme to oji-n dō majal lie e wa ə se, oji-n dō majal lə njé koje je ə[☆]?» ³ Ə Jəju əl-de ə nə: «E ta lə majal lie al nim, e ta lə majal lə njé koje je al nim, nə kəme to be mba kadi Luwə oji-n tōgine taga kadi dije gəri. ⁴ Dəkagilo ki kadi to bəy, səbi kadi ji rai kilə lə dāw ki nje kilə-m, tado lo a ndul ba, lo kadi dəw a ra kilə goto. ⁵ Təkı mi-n dōnangi ti ne bəy, mi kunji ki dōnangi ti.» ⁶ Loki Jəju əl ta je kin be ba, go ti, tibi man tane nangi, lōy-n nangi, or gidi kəm nje kəm to ti ka kin.

⁷ Ningə, əl nje kəm to ə nə: «Aw itogi kəmi lo ndogi man ti ki Silowe[☆].» «Silowe» kər me nə «nje kaw kilə». Be ə, nje kəm to aw togi kəmne loe ti ka kin, ba ta təl-e, kəme oo lo maji. ⁸ Njé gədi kəy je lie, ki njé je ki kəte isi ooi-e lo kəy ne ti, əli əi nə: «Ma, e kam e dəw ki nje kəsi nangi, kəy ne ka kin al a?» ⁹ Ningə njé ki nā je əli əi nə: «E darəe e wa.» Ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi e e al, nə e dəw ki nje titi naa sie.» Ningə e wa ki dōne əl ə nə: «E darōm mi wa.» ¹⁰ NGata ə dāji-e ta əi nə: «Re e i wa ə, ra ban be ə kəmi oo lo ə?» ¹¹ Ə əl-de ə nə: «Dingəm ki tōe nə Jəju ə lōy nangi or gidi kəm ti, ə əl-m ə nə: «Aw Silowe ti itogi kəmi», ə m-aw m-togi kəmm, par ə kəmm oo lo maji.» ¹² Ningə dāji-e əi nə: «Dingəm kin e ra be ə?» Ə əl-de ə nə: «M-gər al.»

Parisi je dāji ta dingəm ki kəte kəme to ka kin

¹³ Lo kin ti, orı dingəm ki kəte kəme to ka kin awi sie rō *Parisi je ti. ¹⁴ Ningə, ndəe ti ki Jəju lōy-n nangi ki man tane or gidi kəme ti adi kəme oo lo ka kin e ndo taa kəə. ¹⁵ Ə Parisi je dāji-e ta ki yade rangi bəy se n-ra ban ə n-oo lo wa? Ə əl-de ə nə: «Jəju or nangi ki lōy kəmm ti, ə m-aw m-togi kəmm, ə ngosine kəmm oo lo.» ¹⁶ Lo kin ti, Parisi je ki madi əli əi nə: «Dəw ki ra ne kin e dəw ki i rō Luwa ti al, tado ində kəme go ndo taa kəə ti al.» Nə njé ki nungi əli əi nə: «Ra ban be ə, dəw ki nje ra majal par a aw ki tōgi kadi ra-n ne koji je ki əti bəl be kin ə?» Be ə, ta kin re ki gangi-naa dande ti. ¹⁷ Ningə təli dāji nje kəm to ka kin bəy əi nə: «NGa i wa ki dōi, ta ri ə əl dō dəw ti ki tēē kəmi adi kəmi oo lo kin ə?» Ə nje kəm to əl ə nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ¹⁸ *Jipi je mbati kadi mede təkı e dəw ki kəte kəme to, ə ngosine dəw tēē kəme adi kəme oo lo. Rai biti adi njé koje je rai. ¹⁹ Ə dāji-de ta əi nə: «Dəw kam e ngonsi wa təkı rōjeti a? A re e ngonsi wa ə, kəme to lo koje ti wa a? A re kəme to lo koje ti ə, ra ban be ə ngosine kəme oo lo ə?» ²⁰ Ə njé koje je əli əi nə: «Ji gər maji kadi e ngonje wa, taa kəme to lo koje ti nu to. ²¹ Nə ki oji dō kəme ki ngosine oo lo, ə se nā ə tēē kəme adi kəme oo lo wa kin ə, ji gər ne kare me ti al. Ningə e wa tōgi gangi ə nə idəji-e, ə a əl ta ki dō rōne ti.» ²² Njé koje je əli ta kin be mbata bəl ki bəli Jipi je. Tado Jipi je dōi ta

naa ti kadi tã dãw ki re ãl ã nã Jãju e Kirisi ki Luwã mbãte ãa, sãbi tuwe gin kãy kaw-naa ti lãde kã. ²³E mbata kin ã, njẽ koje je ãli ãi nã: «E wa tãgi gangi ã nã, idaji-e.» ²⁴Ɖ Parisi je bari dãw ki kãte kãme tã ka kin adi-e re ki kã joo, ningã ãli-e ãi nã: «Ɖl ta ki rãjeti, ãsi-n gon Luwã. Ji gãr kadi dingãm kin e nje ra majal.» ²⁵Lo kin ti, dingãm ki kãte kãme tã ka kin ãl-de ã nã: «E nje ra maji, ã se e nje ra majal wa ka m-gãr nẽ kare me ti al, nẽ kare ki m-gãr maji ãn: kãte kãm tã, ningã ngõsine kãm m oo lo.» ²⁶Ningã tãli ãli-e ãi nã: «E ri ã ra sãi ã? Ɖ ra ban tã ã adi kãmi oo lo ã?» ²⁷Lo kin ti ãl-de ã nã: «Ta kin m-ãl sãsi kãte ngata, ã imbati koo ta lãm, ã ra ban ã igei kadi m-tãl m-ãl sãsi ãy ã? Indigi kadi itãli njẽ ndo je lie tã ã?» ²⁸Loki ãl Parisi je ta be ãa, ãi je taji-e ã ãli-e ãi nã: «I ã i nje ndo lie, nã je, je njẽ ndo je lã *Mojì. ²⁹Ji gãr kadi Luwã ãl ta ki Mojì, nã dãw lã kin, ji gãr lo ki tẽẽ ti al.» ³⁰Ɖ dingãm ka kin ãl Parisi je ã nã: «E nẽ ki ãti ãl ngay kadi dãw ki sãi, igãri loki tẽẽ ti al tã, ã dãwe ka kin taa adi kãm m oo lo. ³¹Ji gãri maji kadi dije ki njẽ ra majal, re ãli ta ki Luwã ã, Luwã oo dã ta lãde al, nã dãw ki nje ãl Luwã, ki nje tãl rãne go ndue ti, Luwã oo dã ta lie. ³²Ki mari nu wa kin, ndã kare kadi j-o nã dãw madi ã adi kãm dãw ki tã lo koje ti nu oo lo be kin, m-o al ãy. ³³Kin ã re dingãm kin i rã Luwã ti al ã, nẽ madi kare ki ãsi kadi ra goto.» ³⁴Lo kin ti, ãli-e ãi nã: «I dãw ki a me majal ti lo koji ti nu kam ã, ige kadi i ã indo-je nẽ!» Ba tuwã-e adi tẽẽ taga. ³⁵Jãju oo kadi tuwã-e, ã loki inge, ãje ã nã: «I adi mei *NGon dãw ã?» ³⁶Ɖ ãl Jãju ã nã: «Bãbe, NGon dãw ã e na wa ãl-m adi tã m-ade mem.» ³⁷Ningã Jãju ãl-e ã nã: «I o-e ki kãmi, e darãe e wa ã isi ãli ta kin.» ³⁸Be ã, dingãm ka kin ãl Jãju ã nã: «Bãbe, m-adi mem.» Ba ãsi makãsine nangi nge ti. ³⁹Jãju ãl-e ã nã: «M-re dãnangi ti ne mba gangi ta, m-re mba kadi dije ki kãmde tã, ooi lo, ã kadi njẽ ki kãmde oo lo, tãli njẽ kãm tã je tã.» ⁴⁰Loki Parisi je madi ki ai ki Jãju ngõ, ooi dã ta ki Jãju ãl kin ningã, ãji-e ãi nã: «Je ka je njẽ kãm tã je tã ã?» ⁴¹Ɖ Jãju ãl-de ti ã nã: «Kin ã re sãi njẽ kãm tã je tãki rãjeti ã, re majal lãsi a goto, nã tãki j-isi-n, ã oi rãsi kadi kãmsi oo lo kin ãa, majal lãsi to lo tone ti ba.»

10

Kuji ta ki dã ãa bati je ti

¹Jãju ãl ã nã: «Tãki rãjeti adi m-ãl sãsi. Kin ã re dãw madi ur go bati je ti ki ta kãy al, nã i bal ki dã bãr ki rãbi ki rangi ãa, dãwe kin e nje bõgi, e baw kaya. ²Nã dãw ki ur kãy go bati je ti ki ta kãy, e ã e ãa bati je. ³Nje ngãm ta kãy bati je tẽẽ ta kãy ade, ãa bati je ooi dã ndue. Ningã ãar bati je lãne kare kare ki tãde, tẽẽ sãde taga. ⁴Loki tẽẽ ki bati je lãne pãti taga ningã, ãti njiyã nõde ti, ãa bati je uni goe, tãdã gãri ndue. ⁵Bati je a uni go dãw ki rangi al. Re ooi dãw ki rangi ãa, a ãyi-naa ãay kã kade ti, tãdã gãri ndu dije ki rangi al.» ⁶Jãju ãl-de kuji ta kin, nã gãri nẽ ki ãl-de ta dã ti kin al. ⁷Ɖ tãl ãl-de ãy ã nã: «Tãki rãjeti, adi m-ãl sãsi, mi ta kãy bati je. ⁸Dije pãti ki rãi nõm ti, ãi njẽ bõgi je, ki baw kaya je, adi bati je ooi ta lãde al. ⁹Mi ta kãy, re dãw ur kãy ki rãbi ki rãm ti ãa, dãwe a ingã kaji. A ur kãy nim, a tẽẽ nim, taa a ingã nẽ kusone nim tã. ¹⁰Nje bõgi re ãa, re mba bõgi, re mba tãl nẽ, ã re mba tuji nẽ tã par. Nã mi, m-re mba kadi dije ingã kaji. Ningã kadi e kaji ki to mbar mbar.

¹¹«Mi ãa bati je ki m-ul bati je maji. Dãw ki ul bati je maji, adi rãne mbata bati je lãne. ¹²Nã dãw ki e nje ngãm bati je mba kingã la par ãi e ãade al, loki oo jagim isi re ki dã bati je ãa, iyã bati je ã ãy, adi jagim re uwã-de je, sane-de je. ¹³Nje ngãm bati je mbata kingã-n la kin ãy, tãdã nẽ lie e la par ã isi sangi, adi oo lo kadi indã rãne kã ti mbata lã bati je al. Mi, mi ãa bati je ki m-indã kãm m go bati je ti maji. ¹⁴M-gãr bati je lãm, ã bati je lãm gãri-mi tã. ¹⁵Gãri-mi tãki Bai gãr-m ã mi m-gãr-n Bai kin be tã. Be ã, m-adi rãm mbata bati je lãm. ¹⁶M-aw ki bati je ki rangi ngõ ãy ki ãi me kãy ti ne al. ãi je ka, sãbi kadi m-re sãde me kãy ti tã. A ooi ndum ãa, a tãli nẽ kul je ki kare ba gin ãade ti ki kare ba. ¹⁷Bai ndigi-m, mbata m-ilã rãm kã kadi tã m-tãl m-ingã kingã ki rangi. ¹⁸Dãw ki a indã tãgi ãm ti kadi m-ilã rãm kã goto. E mi wa ã m-adi ki me ndigi lãm. M-aw ki tãgi kadi m-adi-n nim, kadi m-taa-n nim. E kin ã e ndu ki m-gãr ki rã Bai ti.» ¹⁹Ta lã Jãju kin tãl re ki gangi-naa ki rangi dan *Jipi je ti ãy. ²⁰NGay je dande ti ãli ãi nã: «NDil ki majal isi mee ti, ãde a dana al, ã ra ban ã isi oi ta

★ 10:8 jërãmì 23.1-2; Ejekål 34.2-3

lie ə?» ²¹ Ə njé ki nungi əli əi nə: «Dəw ki ndil ki majal isi mee ti əl ta be al. Dəw ki ndil ki majal isi mee ti asi kadi a tee kəm njé kəm to je al.»

Jipi je mbati koo mbide ti təkı Jəju e NGon Luwə

²² Dəkagiloe ti kin, *Jipi je isi rai nay tər ndu dō kəy ti lə Luwə Jorijaləm ti. E dəkagilo kul ti. ²³ Jəju ilə lo aw je təl je gin pal ti lə *Salomə, nati kəy ti lə Luwə. ²⁴ Jipi je iləi-naa gəi gide, ningə əli-e əi nə: «Kadi ban ti ə a əl-je ta ki kadi meje osi nangi ə? Kin ə re i Kirisi ki Luwə mbəte ə, əl-je wangi adi j-o.» ²⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, nə imbati kadi itaai ta ləm. Ne je ki m-isi m-ra-de me to Bai ti kin mai naji dōm ti. ²⁶ Nə səi, imbati kadi-mi mesi. İmbati tado səi dan bati je ti ləm al. ²⁷ Bati je ləm ooi ndum, m-gər-de, ningə əi je uni gom to. ²⁸ M-adi-de kaji ki to biti ki nō ti, bi tade a ti al. Taa dəw ki kadi ində təgine taa-n-de jim ti ka goto to. ²⁹ Bai ki nje kadi-m-de aw ki tōgi dō dije ti pəti, adi dəw madi ki asi kadi ində tōgi taa-n-de ji Bai ti goto. ³⁰ Je ki Bai je dije ki kare ba.» ³¹ Lo kin ti, Jipi je təl kəi mbal bəy kadi n-tiləi Jəju n-toli-e. ³² Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ra ne je ki maji maji ngay ta kəmsi ti ki tōgi ki i rə Bai ti, nga e ki ra ə iğei kadi itiləi-mi ki mbal itoli-mi ki mbae ə?» ³³ Ə Jipi je əli-e əi nə: «E mbata ne maji ki ira ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji təl al, nə e ki mbata ta ki mal. Tado i ki i dəw kare par əl ə nə i Luwə[☆].» ³⁴ Jəju əl-de ə nə: «Luwə əl me ndu-kun ti ləsi ə nə: “Mi m-əl səsi, səi luwə je”. ³⁵ Dije ki Luwə əl-de ta ləne ə Luwə bər-de luwə je kin. Ningə igəri maji kadi dəw asi tōgi buji ta lə Luwə əl. ³⁶ Mi, e Luwə ə mbəti-m, ilə-m dənangi ti, ə m-əl-n m-ə nə mi NGon Luwə, ningə səi əli əi nə se mi nə ə m-əl m-ə nə mi NGon Luwə wa bə, mi nje kəl ta ki mal dō to Luwə ti, kin e mba ri ə? ³⁷ Kin ə re m-ra kilə lə Bai al ningə tə adi-mi mesi al! ³⁸ A kin ə re m-isi m-ra kilə lə Bai ningə, re adi-mi mesi al ka, adi mesi kilə je ki m-ra-de ka kin ndəy taa. Adi mesi kadi igəri təkı Bai isi mem ti, ə mi m-isi me Bai ti to.» ³⁹ Lo kin ti, sangi rəbi nja kare bəy kadi n-uwəi Jəju, nə tee mbode ti aw.

⁴⁰ Jəju təl aw gidi ba Jurdə ti, lo ti ki kəte Jə ra dije batəm ti. Jəju aw isi loe ti kin nōq.

⁴¹ Dije ngay awi rəe ti, ningə əli-naa əi nə:

«Jə ra ne madi kare ki əti bəl al, nə ne je pəti ki əl əji-n dō dingəm kin e ne je ki rəjeti.»

⁴² Lo kin ti nōq be dije ngay adi mede Jəju.

11

Ki Lajar lo koy ti

¹ Dingəm kare ki nje mōy e nōq, təe nə Lajar. İsi me bə ti ki Bətani ki e ngon bə lə Mari əi ki ngokone Marti. ² E darə Mari wa kin ə a oy yibi ki əti maji nja Bəbe ti nīm, bər njae ki bisi done nīm. NGa ningə e ngokəe Lajar ə rəe to-e. ³ NGakonaa je ki dənə ki joo kin iləi dəw madi ade aw əl Jəju ə nə: «Bəbe, basa madi e mōy.» ⁴ Loki Jəju oo ta kin ningə əl ə nə: «Mōy lə Lajar kin a təl-e al, nə e mōy ki re kadi tōji tōgi Luwə, taa kadi dije iləi tōji dōm ti mi NGon Luwə to.» ⁵ Jəju ndiği Marti əi ki ngokəe Mari, taa ndiği Lajar to. ⁶ Jəju oo maji kadi Lajar e mōy, nə isi lo ti ki isi ti kin ba ndə joo bəy. ⁷ Go ti, əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji təl i j-awi Jude ti gogi.» ⁸ Ə *NJé ndo je lie əli-e əi nə: «NJe ndo dije, ndə ngay al ne bəy ə *Jipi je sangi kadi n-tiləi-mi ki mbal n-toli-mi ka kin ə, iğe kadi itəl aw Jude ti bəy a?» ⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «NGan kadi e dōgi gide joo me kadi ti ki kare. Ningə kin ə re dāw njiyə kada ə a osi al, tado oo lo maji. ¹⁰ A re njiyə kondə ə a osi, tado oo lo maji al.» ¹¹ Go ta ti kin, Jəju ilə ta ki rangi dō ti ə nə: «Madije Lajar to bi, ningə m-a m-aw kadi m-ndəl-e.» ¹² Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Bəbe, re e bi ə to ə a ndəl bəy.» ¹³ Jəju əl ta lə koy Lajar, nə njé ndo je ooi təkı e ta lə bi ki kare. ¹⁴ Ə Jəju əl-de ay njay ə nə: «Lajar oy. ¹⁵ NGa ningə ki əji dəsi, rəm nəl-m ngay kadi m-goto loe ti, kadi tə səi je adii-mi mesi. Bə ki ne kin, adi j-awi dəe ti.» ¹⁶ Ə Toması ki isi bəri-e «NDingə» əl ndəgi njé ndo je ə nə: «J-əi ka adi j-awi sie tə j-oyi sie.»

Jəju e nje kadi dije təl i si ki dode taa

¹⁷ Loki Jəju re tee Bətani ti, oo kadi dibi Lajar ra ndə so ngata. ¹⁸ Bətani e bəsi ki Jorijaləm, asi kulə mətər mitə be par, ¹⁹ adi *Jipi je ngay rəi rə Marti ti əi ki Mari kadi solı mede əji-n dō koy lə ngokode. ²⁰ Loki Marti oo kadi Jəju a re nōq, i aw tilə kəme, ningə Mari taa isi yəne nangi me kəy ti. ²¹ Marti ki aw tilə kəm Jəju, əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə re i səje ne ə re ngokom a oy al. ²² Nə ki ne wa kin ka m-gər kadi ne je

pəti ki idəji Luwə ə a adi.»²³ Ə Jəju əl-e ə nə: «NGokoi a i lo koy ti.»²⁴ Ningə Marti ile ti ə nə: «E ki rəjeti, m-gər kadi ndo ki njé koy je a i taa lo koy ti dóbəy ndo ti ə, Lajar a i taa lo koy ti tɔʔ.»²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Mi nje kadi dije i taa lo koy ti, ki nje kadi dije isi ki dode taa. Dəw ki adi-m mene, re oy mindi ka, a təl isi ki dōne taa. ²⁶NGa ningə, dəw ki isi ki dōne taa, ə adi-m mene ɓa, dəwe kin a oy al ratata. M-dəji se oo be wa?»²⁷ Ba Marti ile ti ə nə: «Oyo, Baɓe, m-adi mem təkɪ i ə i Kirisi ki Luwə mbate, i ə i NGon la Luwə, i ə i dəw ki sɔbi kadi a re dɔnangi ti.»

Jəju nɔ mbata koy la Lajar

²⁸Go ta ti ki Marti əl kin ɓa, ɔti aw ɓar ngokone Mari, əl-e ta nangi yəgira be ə nə: «Nje ndo dije a nɔɔ, ə isi dəji kadi aw.»²⁹Loki Mari oo ta kin taa par ə i taa kalangi aw ki rə Jəju ti. ³⁰Jəju ur me ɓe ti al ɓəy, e lo ti wa ki Marti aw inge ti kəte ka kin ɓəy. ³¹*Jipi je ki isi me kəy ti ki Mari, isi sɔli mee, loki ooi-e i taa kalangi, tɛɛ taga, ooi ə nə isi aw ki dɔ ɓadi ti kadi nɔ wa, adi i taa goe ti. ³²Loki Mari aw tɛɛ lo ti ki Jəju a ti, ə oo Jəju ɓa, ɔsi nangi njae ti, ningə əl-e ə nə: «Baɓe, kin ə re i sɔje ne ə re ngokom a oy al.»³³Loki Jəju oo kadi Mari isi nɔ, taa Jipi je ki i goe ti ka isi nɔi tɔ ɓa, mee ur made, taa ndile isi nangi al tɔ. ³⁴Ə daji-de ə nə: «Hlɛi-e ra be ə?»³⁵Ba əli-e əi nə: «Baɓe, ire ə a o.»³⁶Lo kin ti, Jəju nɔ. ³⁷Ə Jipi je əli əi nə: «Oɪ tɔji ki tɔji ndigi ki ndige kin.»³⁸Nə njé ki nungi əli əi nə: «Tɛɛ kəm nje kəm tɔ, nga ra ban ə asi kadi ɔgi Lajar koy al tɔy?»

Jəju adi Lajar i lo koy ti

³⁹Lo kin ti, me Jəju təl ur made kur ki rangi ɓəy, adi ɔti aw ki dɔ ɓadi ti. Ningə e bole mbal ə indəi mbal made utii tae. ⁴⁰Jəju əl-de ə nə: «Əri mbal kin kɔ», nə Marti ki konan nje goto əl Jəju ə nə: «Baɓe, ra ndo sɔ ngata, adi a əti.»⁴¹Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əli m-ə nə ri ə? M-əli m-ə nə re adi mei ə a o tɔgi Luwə.»⁴²Lo kin ti, ɔri mbal kɔ, ə Jəju un kəmne ki taa ningə əl ə nə: «Bai, m-ra-i oyo təkɪ o dɔ ndum. ⁴³M-gər kadi ta je ki m-isi m-əl sɔi kin o dɔ ndum dɔrɔ, nə m-əl ta kin be mbata kosi dije ki gəi gidim kin, kadi adi-mi mede təkɪ e i ə ilə-m.»⁴⁴Go ta ti kin ɓa, Jəju un ndune ki taa əl ta ki tɔgine ə nə: «Lajar, itɛɛ taga!»⁴⁵Ningə nje goto Lajar ində lo tɛɛ taga. Jie je ki njae je e ki ragi ki

ta kibi, taa ta kəme e ki dole ki kibi tɔ. Ə Jəju əl-de ə nə: «Ituti-e, ə iyəi-e adi aw.»

Dije dɔɔi ta naa ti kadi n-tɔli Jəju
(Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁶*Jipi je ngay ki awi rɔ Mari ti, ə ooi ne ki Jəju ra, adi mede Jəju. ⁴⁷Nə njé ki nɔ je awi ingəi *Parisi je, əli-de ne ki Jəju ra. ⁴⁸Lo kin ti, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je, ɔsi dɔ njé gangi ta je la Jipi je naa ti, ningə daji-naa əi nə: «E ri dana ə kadi ji rai ə? Dingəm kin ra ne je ki əti ɓəl ɓəl ngay!»⁴⁹Kin ə re j-iyəi-e j-adi ra ne je ləne kin ki nɔne ti ə, dije pəti a adi-e mede, ningə dije ki Rom ti a rai kadi tuji kəy la Luwə, taa a tuji gin ɓe ləje tɔ!»⁵⁰Ə Kayipi ki e ki kare dan njé kun dɔ Jipi je ti, ki ɓale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, un ta əl-de ə nə: «Tɔgəri ne kare me ne ti ki isi ra ne kin al!»⁵¹Iməri ta maji oi! E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata la gin dije kosi, ə gin ɓe ki tae ba ingə tuji al.»⁵²NGa ningə e ta ki Kayipi wa ɓa əl ki dōne al, nə təkɪ ɓale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, Luwə ində ta tae ti adi ilə mɓee kəte təkɪ sɔbi kadi Jəju a oy mbata la gin ɓe la Jipi je. ⁵³Ningə a oy mbata la gin ɓe la Jipi je par al, nə a oy mba kadi kaw-n ngan la Luwə ki sanəi-naa ki lo je dangi dangi kin kadi tɔli gin dije ki kare ba. ⁵⁴I dɔ ndɔe ti nɔɔ kin, njé kun dɔ Jipi je uni ndude kadi n-tɔli Jəju. ⁵⁵E be ə, Jəju ində ngangɪ njiyɔ taga ta kəm Jipi je ti. Ɔr rone aw ɓasi kadi dilə lo ti, me ngon ɓe ti ki ɓari-e Epirayim. Aw isi ti nɔɔ ki njé ndo je ləne.

⁵⁶Dəkagilo ra nay la Jipi je ki ɓari-e Paki e ɓasi, adi dije ngay awi Jorijaləm ti kəte nɔ ti kadi tɔ rai ne je ki go kuje ti lade əi Jipi je kadi Luwə oo-n-de ta dije ki kanji majal. ⁵⁷Dije ka kin əi gin kəy ti la Luwə, ningə isi sangi Jəju, ə daji-naa ta dande ti əi nə: «Mər ta ləsi e ri ə? Kadi a re lo ra nay ti al a?»⁵⁸Ne kare ɓa, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je adi ndu kadi re dəw madi oo lo ki Jəju e ti ɓa, kadi əl-de adi n-awi n-uwəi-e.

12

Mari ɓuki yibi ki əti maji nja Jəju ti
(Mt 26.6-13; Mk 14.3-9; Lk 7.36-50)

¹NDò mehe kàte nò ra nay Paki ti, Jəju aw Bətani ti ki Lajar isi ti. Lajar ki ndò ki ade i taa lo koy ti. ²Lo kin ti nò, rai nē kuso ki tō Jəju. Marti ə e nje kadi-de nē kuso, ningə Lajar e ki kare dan njé kisi ta nē kuso ti ki Jəju. ³Mari un yibi ki rai ki man kagi ki bari-e nar, a rosi ngon ku be, buki nja Jəju ti, ningə go ti, bər njae ki bisi dōne. E yibi nar dərəe ki gate e ngay. Baye taa me kəy. ⁴Lo kin ti, Judasi Isikariyoti ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju, e ki a un dō Jəju, əl ə nə: ⁵«Mba ri ə e ki gati ki yibi kin, taa-n la ki lo kilə ti ki ndò bu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je al ə?» ⁶Judasi əl ta kin be mba to ba ta lə njé ndoo je to rəe al, nə mbata e nje bogi. E ə bəl la e jie ti, adi isi bogi la ki isi buki me ti ndəy ndəy. ⁷Nə Jəju əl ə nə: «tyəi Mari jake! Ra nē kin be nginə-n ndo ki kadi darəm a aw-n bāda. ⁸Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nq to al.»

Dije dōo ti naa ti kadi n-təli Lajar

⁹Kosi *Jipi je ngay ooi kadi Jəju e Bətani ti, adi rai. Ningə rai mbata lə Jəju par al, nə rai mba koo Lajar ki Jəju ade i taa lo koy ti ka kin to. ¹⁰E be ə, njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je uni ndude kadi n-təli Lajar kə, ¹¹mbata e ta lie ə ra adi Jipi je ngay iyəi-de ə adi mede Jəju.

Jəju ur me be ti ki Jorijaləm ki kosi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40)

¹²Lo ti go ti, kosi dije ki ngay ki rai Jorijaləm, ooi kadi Jəju isi re Jorijaləm, ¹³ə oyi baji tan je, ə tēi taga gidi be ti, awi tilə kəme. Ningə lo kin ti, uni ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki dō Luwə ti! Ningə kadi Luwə ində jine dō dəw ti ki re ki tō Bəbe, kadi Luwə ində jine dō ngar ti lə *Isirayəl jel!» ¹⁴Jəju ingə ngon koro, ningə al isi doe ti təkī ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

¹⁵«təbəl al, be bo *Siyo!
tgo lo o, ngar ləi isi re,
tsi dō ngon koro ti.»

¹⁶Dəsay ba, njé ndo je lie gəri me nē je ki isi rai kin al, nə loki dije isi iləi tōji dō Jəju ti ngata bə kadi mede ole dō ti təkī makitibi lə Luwə əl ta lie kadi nē kin a ra nē dōe ti be. Ningə e nge ka ə isi ra nē dōe ti kin.

¹⁷Dije ngay ki ndo ki əi sie naa ti loki ndəl Lajar ade tēe bāda, dan njé koy je ti, mai naji

lie. ¹⁸Ningə e naji ki ma ləde kin ə ra adi kosi dije awi tiləi kəme, tado ooi kadi ra nē kōji ki əti bəl ngay kin. ¹⁹Lo kin ti, *Parisi je əli-naa dande ti əi nə: «O! to ki taga ta kəmsi ti ne kadi asi ra nē madi al; dije pəti buki-naa ki goe ti!»

Girəki je sangi kadi n-ooi Jəju

²⁰Girəki je madi əi dan dije ti ki rai Jorijaləm lo ra nay ti kadi əsi məkəside nangi nō Luwə ti. ²¹Girəki je ka kin rai bəsi rō Pilipi ti ki e dəw ki ngon be ti ki Bətisayda ki Galile ti, dəji-e əi nə: «Ji ndigi kadi j-o Jəju.» ²²Ə Pilipi aw əl Andire, nga ə indəi rəde naa ti joo pu awi əli Jəju. ²³Jəju ilə-de ti ə nə: «Ki ne kin bə, ndo əsi kadi Luwə tōji tōgim mi *NGon dəw ki taga ngata. ²⁴Ningə ki rojeti, adi m-əl səsi, kə ko ki kare ki osi nangi kin re oy al ə, a to ki karne ba par, a re oy tō bə, a tēe ki kə ko je ki rangi ngay. ²⁵Dəw ki ndigi koo maji rone, a ti tae, nə dəw ki iyə ta koo maji rone dōnangi ti ne, a ngəm rone kadi kaji ki biti ki nq ti. ²⁶Kin ə re dəw madi ge ra kilə bəə ləm bə, sobi kadi un gom, nga ningə nje kilə bəə ləm kin a e səm lo ti ki m-a m-i ti. Dəw ki nje ra kilə bəə ləm, Bai Luwə ə əsi gone.»

Jəju əl ta ki dō koyne ti

²⁷Jəju əl ə nə: «Ki ne kin, ndilm isi nangi al, ə se ta ri ə kadi m-əl wa? Kadi m-əl m-ə nə: «Bai, aji-m ta dō kadi ti ki nga ki a re dām ti kin a?» NGA e mbata dō kadi wa kin ə m-re biti m-tēe-n ne kin. ²⁸Bai, itōji adi dije gəri tōbā ləi.» Ningə ndu dəw bə i ki dərə ti ə nə: «M-adi dije gəri tō bə ləm ngata, nə m-a m-adi-de gəri bəy.» ²⁹Kosi dije ki ai loe ti nōo ə ooi ndu ta kin ki mbide əli əi nə: «E ndi ə ndangi nē.» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «Malayka kare ə əl-e ta.» ³⁰Ə Jəju əl-de ə nə: «NDu ta ki bə ə oi kin tēe mbata ləm mi al, nə tēe ki mbata lasi səi je. ³¹Ki ne kin, e dəkagilo ki kadi Luwə a gangi-n ta dō dije ti ki dōnangi ti ne ngata, e dəkagilo ki kadi Luwə a uwə-n nje majal ki isi ində tōgine dō dije ti ki dōnangi ti ne, ile gidi lo ti kō ngata. ³²NGa ningə mi, ndo ki dije a bəi-mi taa dō kagi-dəsi ti kin bə, m-a m-ndor dije pəti ki rəm ti.» ³³Me ta ti kin, Jəju tōji kadi gəri se go rəbi ki ban ə a oy-n wa?. ³⁴Ə kosi je əli-e əi nə: «J-ingə me makitibi ndu-kun je ti ləje təkī Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte, a isi

biti ki nŋone ti ɓi a oy al[☆], nga ra ban be ə i əl ə nā: “Sobi kadi a ɓai NGon dāw taa dō kagi-dasi ti ə?” Ə NGon dāw ə wa kin e nā dana ə?”³⁵ Ba Jəju əl-de ə nā: «Kunji e dansi ti ne dōkagilo ndəy ɓəy. Ningə kadi injiyəi ki nŋosi ti loki kunji isi unji dōsi ti kin, kadi tə til ingə səsi dō rabi ti al. Tado dāw ki njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al. ³⁶Dōkagilo ki kunji e səsi kin ɓa, adi mesi kunji, kadi tə itəli dije ki me kunji ti.» Loki Jəju əl-de ta be ningə, ɔti aw ɓoyɔ rone say ta kəmde ti.

Jipi je mbati kadi mede Jəju

³⁷Jəju ra ne kōji je ki ɔti ɓəl ɓəl ta kəm *Jipi je ti ka, mbati kadi-e mede. ³⁸E kin toji ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nā:

«Babe, nā ə taa ta ki tēɛ taje ti osi mbide ti kin ə?»

E nā je ə Babe toji-de tōgine ə[☆]?»

³⁹Ningə daro Ejay ə wa təl a nŋo ɔr gin ne ki asii kadi mede al ə nā:

⁴⁰«Luwə tō kəmde,

Kadi tō ooi lo al,

Adi mede nga ngororo,

Kadi tō gəri ne madi kare al,

Kadi tō təl kəmde rō Luwə ti al,

Nə tō Luwə i aji-de.[☆]»

⁴¹Ejay əl ta kin be mbata kunji Jəju ki oo kate nu ə əl-n ta dōe ti.

⁴²Ne kare ɓa, dan njé kun dō Jipi je ti wa kin, ngay je adi mede Jəju, nə mbati kəli ki taga mbata lə *Parisi je ki kadi a tuwəi-de kō gin kəy kaw-naa ti lade əi Jipi je[☆]. ⁴³Oi maji ngay kadi dije ə piti-de ə e soti itə kadi Luwə ə piti-de.

Ta ki ta Jəju ti ə a gangi ta

⁴⁴Jəju əl ta ki ndune ki boy ə nā: «Dəw ki adi-m mene ɓa, e mi ə adi-m mene al, nə e nje kilə-m ə ade mene; ⁴⁵ningə dāw ki oo-m ə, oo nje kilə-m tō. ⁴⁶Mi, mi kunji, ə m-re donangi ti ne mba kadi dāw ki adi-m mene ɓa, dāwe njiyə me til ti al. ⁴⁷Kin ə re ta ləm osi mbi dāw ti, ə dāwe ra-n kilə al ə, e mi ɓa m-gangi ta dōe ti al, tado m-re donangi ti ne kadi m-aji dije ɓi kadi m-gangi ta dode ti al. ⁴⁸Dāw ki mbati-m nim, taa ta ləm al nim ə, aw ki nje gangi ta dōne ti ngata. Tado e ne je ki m-ndo dije wa kin ə, a gangi ta dōe ti dōɓay ndo ti. ⁴⁹Təki rojeti, m-əl ta ki dō rōm al, nə e Bai ki nje kilə-m ə adi-m ndu je ki kadi m-əl nim, m-ndo nim. ⁵⁰NGa ningə,

m-gər kadi ndu ki Luwə adi kin ə, e nje re ki kaji ki biti ki nŋo ti. Ta je ki m-əl, m-əl-de təkɪ Bai əl-m.»

13

Jəju togi nja njé ndo je ləne

¹Kate nŋo ra nay Paki ti, Jəju gər kadi ndo re nga kadi tə iyə dōnangi ə aw rō Bawne ti. Jəju ki ndigi njé ki yane je ki dōnangi ti ne mari nu, ndigi-de biti kadi təl tae. ²Jəju əi ki njé ndo je ləne isi ta ne kuso ti lo solō. Ningə dōkagiloe ti kin, su inda ta ga kulə Jəju ji njé ɓa je ti me Judasi ti ki ngon lə Simo Isikariyoti ngata. ³Jəju wa ki dōne gər kadi Bawne Luwə ilə ne je pəti jine ti, ningə gər təkɪ n-i rōe ti ə n-re, adi n-a n-təl n-aw rōe ti gogi. ⁴Jəju i taa ta ne kuso ti, ɔr kibi ləne ki ilə dō made ti, ɓa un ta kibi dōɔ-n ɓəɗine. ⁵Go ti, mbəl man me ne ti, ɓa ilə rone togi nja njé ndo je ləne, ə ɓor njade ki ta kibi ki kate dōɔ-n ɓəɗine ka kin. ⁶Loki Jəju re tēɛ dō Simo Piyəɾ ti ɓa, Simo Piyəɾ əl-e ə nā: «Babe, i ə kadi itogi njam a?» ⁷Ə Jəju əl-e ə nā: «Ne ki m-isi m-ra kin, ta ji naa ti ne igər al, nə a gər mee ki ɓay ti.» ⁸Be ka Piyəɾ əl Jəju ə nā: «Jagi, i a togi njam al.» Ə Jəju ile ti ə nā: «Kin ə re m-togi njay al ɓa, ne madi ki ɓəw-je naa ti səi goto.» ⁹Ningə Piyəɾ əl ə nā: «Babe, re e be ɓa, itogi njam par al, nə kadi itogi jim je, ki dām je tō.» ¹⁰Ə Jəju əl-e ə nā: «Dəw ki ndogi man, aw ki ndoo togi njane par, ɓi rōe je pəti al, tado ndəgi rōe je ay njay. NGa ningə səi je, rōsi ay njay, nə e dije pəti ɓa rōde ay, al ɓay tō.» ¹¹Lo kin ti, Jəju gər dāw ki a ule ji njé ɓa je ti, ə əl-n ə nā: «E səi pəti ɓa rōsi ay, al.» ¹²Loki Jəju togi njade gine gangi ningə, un kibi ləne ilə rone ti, ə təl aw isi ta ne kuso ti gogi, ɓa əl-de ə nā: «Igəri me ne ki m-ra səsi kin a?» ¹³Isi bari-mi Nje ndo dije je, Babe je, ningə e go rabe ti, tado e mi ə wa. ¹⁴NGa ningə re mi ki mi Nje ndo dije je, mi Babe je ə m-togi njasi ningə, səi ka sobi kadi itogi njanaa ki yo je ki ne je tō. ¹⁵E ne ə m-ɔji səsi, kadi səi ka indaji, irai təkɪ m-ra səsi kin be tō. ¹⁶Təkɪ rojeti, adi m-əl səsi, ɓəə itə ɓane al, taa ngon nje kaw kilə itə nje kile al tō. ¹⁷Təkɪ igəri ngata kin ə, irai kile ə, rōsi a nəl səsi ngay. ¹⁸E səi pəti ɓa m-isi m-əl ta lasi al; m-gər dije ki m-mbətɪ-de. NGa ningə, sobi kadi ta ki makitibi lə Luwə əl kin ra ne. Makitibi əl ə nā: «Dəw ki isi

uso sëm ne, tu gajine oši-m[☆].¹⁹ M-əl səsi ta kin basine, kadi tə ndo ki nee a ra ne ɓa, igəri təkɪ “Mi Nje kisi nɔɔ.”²⁰ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dɔw ki uwə dɔw ki m-ile ki rɔne ti, uwə-m ki rɔne ti, ə dɔw ki uwə-m ki rɔne ti, uwə nje kilə-m ki rɔne ti tɔ.»

Jəju əl təkɪ Judasi a un dɔne
(Mt 26.21-25; Mk 14.18-21; Lk 22.21-23)

²¹Go ta je ti kin, ndil Jəju isi nangi al, adi ta tɛɛ tae ti ki taga ə nɔ: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dɔw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.»
²²Lo kin ti, njé ndo je lie goi kəm-naa, ningə dɔji-naa se nɔ dana ə isi əl ta lie wa.²³Ki kare dan njé ndo je ti, ki e dɔw ki Jəju ndige, isi kadi Jəju ti bási.²⁴Ə Simo Piyər ra ne yɔgiro nangi əl-e-n kadi dɔji Jəju se isi əl ta lə nɔ dana wa.²⁵Nje ndo ka kin ɔy ki dɔ Jəju ti, ningə dɔje ə nɔ: «Babe, dawe e nɔ ə?»²⁶Ə Jəju ile ti ə nɔ: «E dɔw ki m-a m-ade mapa ki m-gangi, m-ilə me tɔy ti kin.» Ningə Jəju gangi mapa ilə me tɔy ti, adi Judasi ki ngon lə Simo Isikariyoti.²⁷Loki Judasi taa mapa ka kin taa par ə, *Satə ur mee ti. Ə Jəju əl-e ə nɔ: «Nɛ ki to mei ti kadi ira ka kin, ira law!»²⁸Dan dije ti ki isi sie ta ne kuso ti kin, dɔw ki kadi gər se mba ri ə əl-e ta kin be wa goto.²⁹Tə ka ki Judasi e-n nje koti ɓal la ka kin, ngay je ooi təkɪ Jəju dɔje kadi aw ndogi ne ki kadi n-rai nay Paki, ə se kadi aw adi ne madi njé ndoo je wa be.³⁰Judasi taa mapa ki Jəju ade ka kin taa par ə tɛɛ taga. Dɔ kade ti kin, lo ndul ngata.³¹Loki Judasi tɛɛ ɓa, Jəju əl ə nɔ: «Ki basine kin, dije iləi toji dɔm ti mi *NGon dɔw, ningə mi NGon dɔw m-ra m-adi dije iləi toji dɔ Luwə ti tɔ.³²Kin ə re m-ra m-adi dije iləi toji dɔ Luwə ti ɓa, Luwə wa ki dɔne a adi dije iləi toji dɔm ti mi NGon dɔw tɔ. NGA ningə e ne ki a ra ne basine.³³NGanm je, mi səsi ne, naa ti dɔkagilo ki ndɔy be par. A sangi-mi, ningə təkɪ m-əl-n *jipi je, m-əl səsi ɓone to təkɪ: “Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi awi ti al.”³⁴M-adi səsi ndu-kun ki sigi ki e ta kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je. Maji kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je təkɪ mi m-ndigi-n səsi kin be tɔ.³⁵Kin ə re indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je ɓa, dije pəti a gari təkɪ səi njé ndo je ləm.»

Jəju əl təkɪ Piyər a naji ta gər-ne
(Mt 26.33-35; Mk 14.29-31; Lk 22.31-34)

³⁶Simo Piyər dɔji Jəju ə nɔ: «Babe, a aw ra ə?» Ə Jəju ile ti ə nɔ: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi

kadi un gom ki basine kin al, nə a un gom ki ɓay ti.»³⁷Ba Piyər dɔji Jəju ə nɔ: «Babe, mba ri ə m-a m-asi kadi m-un goi ki basine kin al ə? Mi bási ngay kadi m-ilə rɔm kɔ mbata ləi!»³⁸Lo kin ti, Jəju ilə Piyər ti ə nɔ: «Adi i bási ngay kadi ilə rɔi kɔ mbata ləm wa ta? Təkɪ rɔjeti, adi m-əli, kunə kinjə nɔ al ɓay ə, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.»

14

Jəju e rəbi ki kaw ki rɔ Luwə ti

¹Jəju əl njé ndo je ləne ə nɔ: «Sɔbi kadi mesi ɓal al, adi mesi Luwə, ə adi-mi mesi tɔ.
²Me ɓe ti lə Bai, kəy je e ngay nɔɔ. Kin ə re e ne ki rɔjeti al ə, re m-a m-əl səsi, tado m-aw kadi m-ində dɔ lo dana mbata ti ləsi.³Loki m-aw, ə m-ində dɔ lo dana gine gangi ningə, m-a m-təl tɔ m-re kadi m-ɔy səsi, m-aw səsi rɔm ti, kadi tɔ lo ki mi ti, səi ka səi ti tɔ.⁴Səi, igəri rəbi ki kaw lo ti ki m-isi m-aw ti.»⁵Lo kin ti, Tomasi əl Jəju ə nɔ: «Babe, ji gər lo ki isi aw ti al tɔ, ə ra ban be ə j-a ji gər rəbi ki kaw ti ə?»⁶Ə Jəju əl-e ə nɔ: «Mi rəbi, mi ta ki rɔjeti, mi kisi ki dɔ taa. Rəbi ki rangi ki kadi dɔw asi kaw-n rɔ Bai Luwə ti goto.⁷Re igəri-mi ɓa, a igəri Bai tɔ. NGA ningə, təkɪ j-a-n ne wa kin, igəri-e nim, oi-e nim tɔ.»⁸Ningə Pilipi əl Jəju ə nɔ: «Babe, itɔji-je Bawje Luwə adi j-o-e par ə, e wa kin asi-je naki.»⁹Ə Jəju ile ti ə nɔ: «Pilipi, e mari nu ba ə m-a səsi ne kin ka igər-m al ɓay ə? Dɔw ki oo-m ɓa, oo Bai Luwə tɔ. Ra ban be ə əl ə nɔ: “Itɔji-je Bawje Luwə adi j-o-e?”¹⁰O tɔ ta ki rɔjeti al kadi mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti a? Ta je ki m-isi m-əl səsi kin, e mi wa ki dɔm ɓa m-isi m-əl al; e Bai ki isi mem ti ə isi ra kilə je ləne.¹¹Adi-mi mesi təkɪ mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti tɔ kin. A re adi-mi mesi dɔ ta je ti ki m-isi m-əl al ə, kilə ra je lə Luwə ki oi ki kəmsi kin yo ə, adii mesi ndɔy.¹²Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dɔw ki adi-m mene ɓa, e ka a ra ne je ki m-isi m-ra-de kin tɔ. A ra ne je ki əti ɓal ngay ɓay, mbata mi m-isi m-aw rɔ Bai ti.¹³NGA ningə, ne je pəti ki idɔji me tɔm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi, mba kadi mi NGon, m-ra m-adi dije iləi toji dɔ Bai Luwə ti.¹⁴Kin ə re idɔji ne madi me tɔm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi.»

Jəju un ndune kadi n-a n-ilə ki NDil Luwə

¹⁵Jəju ilə ta ki rangi dɔ ti ɓay ə nɔ: «Kin ə re indigi-mi ə, a təli rəsi go ndu-kun je ti

lām. ¹⁶ Ningə mi, m-a m-dəji Bai Luwə kadi ilə ki Nje ra səsi ki rangi, ki a isi səsi biti ki nō ti. ¹⁷ E ə NDil ki nje ra nē ki rōjeti, ki dije ki donangi ti ne asi kadi taai-e mede ti al, tado ooi-e al, taa gəri-e al tō, nə səi je, igəri-e, mbata isi kadisi ti ne, taa a isi mesi ti tō. ¹⁸ M-a m-iyə səsi ki karsi tə ngan kal je be al, nə m-a m-təl kadi m-re rōsi ti. ¹⁹ Nay ngay al kadi dije ki donangi ti ne a ooi-mi al ratata, nə səi je, a oi-mi, tado m-isi ki dōm taa, taa səi je ka a isi ki dosi taa tō. ²⁰ NDəe ti kin ə, a oi kadi mi me Bai ti, ningə səi, səi mem ti, ə mi, mi mesi ti tō. ²¹ Dəw ki nje ndigi-m, e dəw ki ngəm go ndu-kun je lām maji nim, təl rōne go ti nim. Bai a ndigi dəw ki nje ndigi-m, ningə mi ka m-a m-ndige tō, taa m-a m-tōje rōm ki taga kadi gər-m tō.»

²² Judi (ki Judasi Isikariyoti al) əl Jəju ə nə: «Bəbe, ra ban be ə je par ə a toji-je roi ki taga kadi ji gər-i, 6i a toji roi ki taga kadi ndəgi dije ki donangi ti ne kin gəri-ni al ə?» ²³ Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ndigi-m ə, a ngəm go ta je lām. Bai a ndige, ningə je ki Bai Luwə joo pu j-a ji re rōe ti, j-a j-ində 6e naa ti sie. ²⁴ Dəw ki ndigi-m al, təl rōne go ta je ti lām al. Ta je ki isi tēg tam ti ə isi oi kin, e ta je ki mi wa m-əl ki dōm al, nə e ta je ki i rō Bai ti ki nje kilə-m. ²⁵ M-əl səsi ta je kin dokagilo ki mi səsi naa ti ne 6ay kin. ²⁶ Nje ra səsi, NDil ki Bai a ilə sie adi səsi me tōm ti kin, a ndo səsi nē je pəti, taa a ole mesi dō nē je ti pəti ki m-əl səsi tō. ²⁷ M-iyə lapiya m-adi səsi, m-adi səsi lapiya. Ningə mi m-adi səsi təkı dije ki donangi ti ne adii səsi al. Adi mesi osi nangi, i6ali al. ²⁸ Oi tēg tam ti m-əl m-ə nə: “M-a m-aw, ə m-a m-təl m-re rōsi ti”. Ningə kin ə re indigi-mi ə, a irai rōnəl dō kaw ti ki m-isi m-aw rō Bai ti, tado e, e ki bo itə-m. ²⁹ M-əl səsi ta kin 6asine, kəte taa kadi nē je rai nē, kadi tə loki a rai nē 6a, adii mesi. ³⁰ M-a m-əl səsi ta gogi al ngata, tado, nje majal ki isi ində tōgine dō dije ti ki donangi ti ne, re. Ningə e aw ki tōgi madi dōm ti al, ³¹ nə a ingə ta rəbi kadi ra adi dije gəri təkı m-ndigi Bai, ə m-ra nē je təkı Bai dəji-m kadi m-ra. II taa lo kin ti adi j-awı.»

15

Jəju e kagi nju ki rōjeti

¹ Jəju əl ə nə: «Mi, mi kagi nju ki rōjeti, ningə Bai e 6a nje ndor nju tō. ² Baji nju ki i rōm ti, ə andi al ə, Bai a tige kō, nə e ki

andi maji 6a, a tige ngan bajie je ki majal kō kadi andi ki kəte dō made ti. ³ Ningə səi, nē ndo ki m-ndo səsi, ra adi səi dije ki ayi njay ngata. ⁴ Ə re uwəi rōsi rōm ti ngə 6a, mi m-a m-uwə səsi rōm ti ngə tō. Ngə ningə, tə ka ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi al ka kin ə, səi ka a asi kadi irai nē madi ki kanji kadi uwəi rōsi rōm ti, al tō. ⁵ Mi kagi nju, ə səi bajim je tō. Dəw ki uwə rōne rōm ti ngə, ə mi m-uwe rōm ti tō 6a, a ra nē je ki maji maji ngay, tado a asi kadi irai nē madi ki maji kanjim al. ⁶ Dəw ki uwə rōne ngə rōm ti al, a iləi-e kō gidi lo ti tə baji kagi be. Baji kagi je ki tuti, a kəi-de kadi 6uki-de poro kadi 6i por kō. ⁷ Kin ə re uwəi rōsi rōm ti ngə, ə ta ləm isi mesi ti tō 6a, idəji nē ki indigi ə a ingəi. ⁸ Nē ki a ra kadi dije iləi toji dō Luwə ti ki taga, e ta kadi irai kilə je ki maji maji, ki dō-naa ti, dō-naa ti nim, kadi itoji təkı səi njé ndo je lām ki rōjeti nim tō. ⁹ Mi m-ndigi səsi təkı Bai ndigi-m be tō. Ngə ningə, maji kadi ai dō njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi. ¹⁰ Kin ə re itəli rōsi go ndu-kun je ti ləm ə, a ai dō njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi, təkı m-təl-n rōm go ndu-kun je ti lə Bai Luwə, ə m-a-n dō njam ti, me ndigi ti ki e ndigi-m kin be tō.

¹¹ «M-əl səsi ta je kin be mba kadi rōnəl ki mem ti e rōnəl lasi tō, ningə kadi rōnəl lasi e rōnəl ki asi-naa tapi. ¹² *NDu-kun ləm ə to kin: indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti, təkı m-ndigi-n səsi kin be tō. ¹³ Kin ə re dəw un rōne ilə kō mbata lə madine je ə, nē madi ki rangi ki kadi a ra, toji-n indigi-naa ki itə e kin goto ngata. ¹⁴ Kin ə re irai nē ki m-dəji səsi kadi irai 6a, səi madim je. ¹⁵ M-6ar səsi 6əe kilə je al ratata, tado 6əe kilə gər nē ki 6ae isi ra al. Ngə ningə mi, m-6ar səsi madim je, mbata m-adi səi igəri nē je pəti ki m-ingə rō Bai Luwa ti. ¹⁶ E səi je 6a imbəti-mi al, nə e mi ə m-mbəti səsi. Ningə, m-adi səsi kilə kadi awi, irai kilə je ki maji maji, ki a to ratata. ʼBa lo kin ti, Bai a adi səsi nē je pəti ki idəji-e ki tōm. ¹⁷ Nē kare ki m-dəji səsi, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti.»

Dije ki donangi ti ne, mede majal ki Jəju əi ki njé ndo je ləne

¹⁸ Jəju əl 6əy ə nə: «Kin ə re dije ki donangi ti ne osi səsi ta ə, kadi igər təkı e mi ə osi-mi ta kəte nōsi ti. ¹⁹ Ngə ningə, kin ə re səi uwəi ki dije ki donangi ti ne 6a, re dije ki donangi ti ne a ndigi səsi; nə ki ne kin, səi uwəi səde

al, tado m-mbati sasi, m-tee sasi ko dande ti. Ningə e mbata kin ə, əsi sasi ta. ²⁰ Ə adi mesi ole do ta ti ki m-əl sasi kəte m-ə nə: “Bəə itə bane al” kin. Kin ə re adi-mi ko ba, a adi sasi ko to, a re təli rəde go ta ti ləm ba, a təli rəde go ta ti ləsi to. ²¹ Ki ne kin, a adi sasi ko mbata ləm, tado gəri dəw ki nje kilə-m al. ²² Kin ə re m-re al, re m-əl-de ta al ə, re dəw a tidə majal je ləde dode ti al; nə ki ne kin, lo kadi a əli əi nə: “Gər ə ji gər al,” kadi dəw iyə-n go majal je ləde ko goto. ²³ Dəw ki mee majal səm ba, mee majal ki Bai Luwə to. ²⁴ Kin ə re m-ra kilə madi ki dəw madi ki rangi ra nja kare al, dande ti al ə, re dəw a tidə majal je ləde dode ti al; nə ki ne kin, ooi kilə ram je ki kəmde. Be ka, mede majal səm nim, majal ki Bai nim. ²⁵ Ningə, e ne ki ra ne be mba kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Mede majal səm ki kanji ta madi, ☆” kin nee ra ne.

²⁶ «Nje ra sasi ki m-a m-ilə sie ki to Bai Luwə, a re. Ningə e ə NDil ki nje kəl ne je ki rəjeti do Luwə, ki a i ro Luwə ti. E ə a ma naji dəm ti. ²⁷ NGa ningə, səi ka a mai naji ləm to, tado səi səm naa ti lo kilə ngire ne je ti nu.»

16

¹ «M-əl sasi ta je kin be pəti mba kadi tə iyəi ta kadi-me ləsi al. ² Dije a tuwəi sasi ko gin kəy kaw-naa je ti. Ningə ndo je a rəi wa bəy ki kadi njé ki a təli sasi, a əli mede ti əi nə e kilə lə Luwə ə yə n-isi n-rai. ³ A rai be, mbata gəri Bai al nim, gəri-mi al nim. ⁴ NGa ningə, m-əl sasi ta je kin be kəte, kadi tə ndo ki nee je a rai ne ba, mesi ole do ti təki ndo ki m-əl sasi. M-əl sasi ta je kin lo kilə ngire ti nu al, tado mi sasi naa ti ne.

Kilə ra NDil Luwə

⁵ «Ki basine kin, m-isi m-aw ki ro nje kilə-m ti, nə dəw kare dansi ti ki kadi dəji-m ə nə: “İsi aw ra wa ka,” goto. ⁶ Mesi ur made mbata ta je ki m-əl sasi. ⁷ NGa ningə, e ta ki rəjeti ə m-əl sasi: maji ngay mbata ti ləsi kadi m-aw, tado re m-aw al ə, dəw ki nje ra sasi ki sobi kadi a re kin, a re al. A re m-aw to ba, m-a m-ilə sie m-adi sasi. ⁸ Ə loki a re ba, a ra kadi dije ki donangi ti ne gəri ne ki e majal ki ra, ki ne ra ki dana, ki ta ki gangi. ⁹ Kadi gəri ne ki e majal ki ra, tado mbati kadi-mi mede, ¹⁰ kadi gəri ne ra ki dana, tado m-isi m-aw ro Bai ti, ningə səi a oi-mi gogi

al ratata, ¹¹ kadi gəri ta ki gangi, tado gangi ta do nje majal ti ngata. Adi e nje majal ki isi inda təgine do dije ti ki donangi ti ne.

¹² «M-aw ki ta je ngay bəy kadi m-əl sasi, nə ki basine kin, a al dəsi. ¹³ NGa ningə, dəkagilo ki NDil ki nje kəji ne je ki rəjeti a re ba, a ra kadi igəri ne je pəti ki rəjeti. A əl ta ki tənə wa al, nə a əl ne je pəti ki ingə ro Luwə ti, ningə a ilə sasi mbə ne je ki a rai ne lo ti ti to. ¹⁴ E təji toba ləm ki taga, tado e ta je ləm, ə a ilə sasi mbəe. ¹⁵ Ne je pəti ki e yə Bai, e yam to. E mbata kin ə, m-əl-n m-ə nə: E ta je ləm, ə NDil a ilə sasi mbəe.»

Me kə təl rənəl

¹⁶ Jəju əl ə nə: «Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi.» ¹⁷ Ə njé ndo je madi əli-naa dande ti əi nə: «Ta ki əl-je ə nə: “Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin mee na ri ə? Taa əl ta ki kare bəy ə nə: “Tado m-isi m-aw ro Bai ti.” ¹⁸ Ə “dəkagilo ndəy” ki əl tae kin me nə ri to ə? Ji gər me ta ki ge kəl-je kin al!» ¹⁹ Loki Jəju gər kadi njé ndo je lie isi sangi kadi dəji-e ta ba, əl-de ə nə: «İsi dəji-naa ta dansi ti oji do ta ki m-əl sasi m-ə nə: “Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin. ²⁰ NGa ningə, təki rəjeti, adi m-əl sasi: A nqi je, a ndigəi ndoo je, nə dije ki donangi ti ne a rai rənəl. Me kə a ra sasi, nə me-kə ləsi kin a təl rənəl. ²¹ Loki dənə aw tə oji ngon ba, e me kə ti, tado dəkagilo kə lie re, nə loki ngon tēe rəe ti ngata ba, mee oy do kə ti, mbata rənəl dəw ki oje ile donangi ti. ²² Ningə, səi ka, ki basine kin, səi me kə ti, nə m-a m-təl m-o sasi, kadi rənəl a rosi mesi, ningə e rənəl ki dəw a ər mesi ti goto al. ²³ NDəe ti kin, a dəji-mi ta do ne madi ti al ngata. Ningə, təki rəjeti, adi m-əl sasi, Bai a adi sasi ne je pəti ki idəji-e ki təm. ²⁴ Biti bone ka, idəji ne madi ki təm al bəy. İdəji ə a ingəi, kadi rənəl ləsi asi-naa tapi.

Jəju təti ro dije ki donangi ti ne

²⁵ «M-əl sasi ta je kin me kuji ta ti, nə ndo je a rəi nqə kadi m-a m-əl sasi ta me kuji ta ti al ngata, nə m-a m-əl sasi ta ki do Bai Luwə ti wangi taga. ²⁶ İ do ndəe ti kin, a dəji ne Bai ki təm, ningə m-a m-əl sasi al, təki m-isi m-əl ta ki Bai mbata ti ləsi, ²⁷ tado Bai Luwə ə wa

ndigi səsi. Luwə ndigi səsi, mbata indigi-mi, taa adi mesi təki m-i rəe ti ə m-re tō. ²⁸M-i rō Bai ti ə m-re donangi ti ne, ningə ki basine kin, m-a m-iyə donangi ə m-təl m-aw rō Bai ti gogi.» ²⁹Ə njé ndo je lie əli əi nā: «O, ki ne kin, yə əl-je ta ay njay, ki kanji kəl me kuji ta ti kin. ³⁰Ningə ki basine kin, ji gər kadi igər ne je pəti, taa ta je ki to me dāw ti bəy, kadi tə dāw dāji ka igər kəte. Lo kin ti, j-adi meje kadi i rō Luwə ti.» ³¹Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Adi mesi ngata a? ³²Oi, dō kadi isi re, ningə ki ne kin, re tēg ne ngata ki kadi dije a sanəi səsi ki lo kare kare. A iyə-mi ki karm, nā mi ki karm al, tādō Bai Luwə ə səm naa ti ne. ³³M-əl səsi ta je kin pəti be, mba kadi lapiya ə mesi ti, me kində rō naa ti səm. A ingəi kō donangi ti ne, nā kadi uwəi tōgisi ba, tādō m-təti rō njé tōgi je ki donangi ti ne ngata.»

17

Jəju əl ta ki Luwə mbata ləne wa nim, mbata lə njé ndo je ləne nim

¹Go ta ti ki Jəju əl kin ba, un kəmnə ki taa dōrə ti, ningə əl ə nā: «Bai, ndo re nga. Itōji tōba ləm, mi NGoni ki taga adi dije gəri, kadi tə mi NGoni, m-toji tōba ləi ki taga madi dije gəri to. ²I, adi-m tōgi dō dije ti pəti, kadi tə m-adi njé ki iyə-de jim ti, isi ki dōde taa biti ki nō ti. ³Kisi ki dō taa biti ki nō ti, e ta kadi dāw gəri, i ki i ki kari ba ə i Luwə ki rōjeti kin nim, kadi gər Jəju Kirisi ki e dāw ki ile kin nim. ⁴M-toji tōba ləi m-adi dije ki donangi ti ne pəti gəri, ningə kilə ki adi-m kadi m-ra ka m-təl tae maji tō. ⁵Ki basine kin, Bai, m-dəji kadi adi-m m-ingə kəsi-gon ta kəmi ti təki ndo ki adi-m kəte nō kində dōrə ti, ki donangi ti kin.

⁶«M-ra m-adi dije ki əy-de dan madide je ti ki donangi ne, adi-m kin gəri-ni. Əi dije ləi, ə iyə-de me jim ti, ningə təli rōde maji go ta ti ləi. ⁷Ki basine kin, gəri kadi ne je pəti ki adi-m, i rōi ti. ⁸Tādō m-adi-de ta je ki adi-m, ningə taai. Loki taai ba, gəri kadi m-i rōi ti, adi adi-mi mede təki e i ə ilə-m. ⁹Ningə ə mbata ti ləde ə m-əl səi ta. M-əl səi ta mbata lə dije ki donangi ti ne al, nā mbata lə njé ki iyə-de me jim ti, tādō njé ki iyə-de me jim ti kin əi dije ləi. ¹⁰Ningə ne je pəti ki e yam, e yai, ə ne je pəti ki e yai, e yam tō. NGA ningə, əi je, toji tōba ləm ki taga adi dije ooi.

¹¹Mi, m-a mi donangi ti ne al ngata, m-isi m-aw ki rōi ti, nā əi je, isi donangi ti ne bəy. Be ə, Bai Luwə ki njé kay njay, m-dəji kadi ində kəmi gode ti maji. Ində kəmi gode ti ki tōgi ləi, ki e tōgi ki adi-m m-ra-n kilə kin, kadi tə əi kare ba təki je səi je kare ba kin be tō. ¹²Dokagilo ki mi səde, m-ində kəm gode ti maji ki tōgi ləi ki adi-m. M-dəbi bagim dōde ti, adi dāw kare ka tae ti al. Dəw ba, e e ki sobi kadi tae a ti kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təl-n tane ka kin par[☆].

¹³NGa ningə, ki basine kin, m-isi m-aw ki rōi ti, ə m-əl ta kin be təki mi-n səde donangi ti ne bəy kin, kadi tə əi wa ingəi rōnəl ki mem ti, ki e rōnəl ki asi-naa tapi kin. ¹⁴M-adi-de ta ləi ningə, dije ki donangi ti ne əsi-de ta mbata ke ki əi dije ki donangi ti ne al, təki mi mi-n dāw ki donangi ti ne al kin be tō. ¹⁵NGa ningə, m-dəji kadi əy-de kō donangi ti ne al, nā kadi əsi Nje majal ngərəngi dōde ti. ¹⁶Əi dije ki donangi ti ne al, təki mi mi-n dāw ki donangi ti ne al kin be tō. ¹⁷Maji kadi un-de ki ta ki rōjeti, ində-de ta dangi tə dije ləi. Ta ləi e ta ki rōjeti. ¹⁸Ningə, mi ka, m-ilə-de donangi ti, təki ilə-m donangi ti ka kin be tō. ¹⁹Mi wa, m-un rōm m-ində ta dangi tə dāw ləi mbata ti ləde, kadi tə əi je ka, əi ki kində ta dangi me ta ki rōjeti tə dije ləi tō.

Jəju əl ta ki Luwə mbata ti lə dije pəti ki a adi-e mede

²⁰«M-əl səi ta mbata ti lə njé ki m-ilə-de kin par al, nā mbata ti lə dije pəti ki a adi-mi mede, ki go rəbi lə ta ki a tēg ta njé je ti ki m-ilə-de. ²¹M-dəji kadi pəti, təli dije ki kare, təki i Bai, ində rōi naa ti səm, ə mi m-ində rōm naa ti səi kin be. Kadi əi ka indəi rōde naa ti səje tō, kadi tə dije ki donangi ti ne adi mede təki e i ə ilə-m. ²²Mi m-adi-de kəsi-gon ki adi-m, kadi tə əi dije ki kare, təki je səi je-n dije ki kare kin be tō. ²³Mi m-ində rōm naa ti səde, ningə i, ində rōi naa ti səm tō; ba lo kin ti, a asi kadi əi dije ki kare ba ki rōjeti, kadi dije ki donangi ti ne gəri təki e i ə ilə-m nim, indigi-de təki indigi-m be nim tō. ²⁴Oyo, Bai, njé ki adi-m-de kin, m-ndigi ngay kadi əi səm naa ti, lo ti ki m-a mi ti, kadi oi kəsi-gon ki m-aw-n, kəsi-gon ki i adi-m. M-əl m-ə nā adi-m kəsi-gon, mbata indigi-m kəte nō kində dōrə ti ki donangi. ²⁵Bai ki nje ra ne ki dana, dije ki donangi ti

ne gəri-ni al, nə mi m-gər-i, taa njé ki adi-m-de ka gəri təkí e i ə ilə-m-tə. ²⁶M-ra m-adi gəri-ni, ningə m-a m-adi gəri-ni ki kate bəy, kadi tə ko ndigi ki indigi-m kin to mede ti nim, kadi mi wa mi naa ti səde nim to.»

18

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53)

¹Go ta ti ki Jəju əl ki Luwə kin ba, ətí ki njé ndo je ləne, ali də lo, awi dam ngon man ti madi ki bəri-e Sədiro. Loe ti kin, lo ndər ki dəw mə kagi je ti to nqo, ə uri me ti. ²Judasi ki nje kun də Jəju, gər lo kin maji, mbata e lo ki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi rəi ti taa taa. ³E be ə, Judasi un də buti asigar je lə kəbe ki Rom, aw səde loe ti ka kin. Taa njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ⁴*Parisi je, iləi njé ngəm ta kəy lə Luwə adi əi səde nqo to. Dije ki go Judasi ti kin oti kiyə kasigar je, ki lambi je, ki por ngal je. ⁵Lo kin ti, Jəju ki gər ne pəti ki a re dəe ti, ətí ki rəde ti, dəji-de ə nə: «İsi sangi nə ə?» ⁶Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» Ə Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am.» Judasi wa ki nje kun də Jəju ka kin ka a səde nqo to. ⁷Loki Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am» kin ba, gədi gogi, ningə tēgi tosi. ⁸Jəju təl dəji-de bəy ə nə: «İsi sangi nə wa?» Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» ⁹Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-ə nə, e mi wa ə m-a am. Ə re e mi ə isi isangi-mi ba, iyəi ndəgi dije kam adi awi.» ¹⁰To be kadi ta ki tēg ta Jəju ti ki rə Bawə Luwə ti ə nə: «NJé ki adi-m-de, dəw kare ka m-ti tae al» kin, təl tane. ¹¹Simə Piyər ki oti kiyə kasigar rəne ti, ər tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba ədi mbie ki də ji kə ti, tigə lati gangi. To paja ka kin nə Malkusi. ¹²Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Hə kiyə ləi sawe ti gogi. O kadi m-a m-ingə kə ki Bai ində dəe dana mbata ti ləm kin al a?»

Jəju a nq An ti

(Mt 26.57-58; Mk 14.53-54; Lk 22.54)

¹³Buti asigar je lə kəbe ki Rom, naa ti ki nje kun dəde nim, ki njé ngəm ta kəy lə Luwə ki ¹⁴*Jipi je iləi-de ka kin nim, uwəi Jəju dədi-e. ¹⁵Də kəte, awi sie be lə An ¹⁶*ki e məm

Kayipi. Kayipi ə e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je bəle ti kin. ¹⁷NGa ningə e darə Kayipi wa kin ə e nje kəl kə nə: «E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi[☆]»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-70; Mk 14.66-68; Lk 22.55-57)

¹⁸Simə Piyər əi ki nje ndo kare ki dan njé ndo je ti lə Jəju, uni go Jəju. Nje ndo kare ki əi ki Piyər ka kin e dəw ki ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e, adi ur nati kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, naa ti ki Jəju ki uri sie kəy. ¹⁹Piyər ə isi yəne taga, bəsi ta kəy ti. Lo kin ti, nje ndo ki ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e ka kin, tēg taga, əl ta ki dəne ki nje ngəm ta kəy, ba go ti, dəne iyə Piyər ade ur kəy. ²⁰Dəne ki nje ngəm ta kəy ka kin əl Piyər ə nə: «J ka i dan njé ndo je ti lə dīgəm kin to al a?» Ə Piyər ile ti ə nə: «Jagi, mi səde al.» ²¹Kul o, adi njé ra kilə je, ki njé ngəm ta lo je, iləi por a ndibi. Piyər ka a səde ta por ti ka kin nqo, a ndibi səde to.

An dəji ta Jəju

²²Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji ta Jəju də njé ndo je ti lie ki də ne ndo ti lie ki isi ndo dije. ²³Ə Jəju ilə ti ə nə: «M-əl ta dije taga wangi, taa ki ndo je, ndo je, m-isi m-ndo ne dije gin kəy kaw-naa je ti lə ²⁴*Jipi je nim, gin kəy ti lə Luwə nim, ki e lo je ki də Jipi je pəti isi əsi-naa ti. Ne madi ki m-əl lo bəyo ti goto. ²⁵NGa ra ban ə idəji-m ta bəy ə? İdəji ta njé ki isi ooi-mi lo kəl ta ti kin o, gəri ta ki m-isi m-əl-de maji ngay.» ²⁶Də ta ti kin, nje ngəm ta lo kare ki a səde nqo, ində mbə Jəju, ə əl-e ə nə: «Adi e be ə kadi tur-n ta ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ti a?» ²⁷Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re ta ki m-əl kin, majal ə, əji maje al adi-m m-o, a re m-əl maji to ə, ra ban be ə ində-m ə?» ²⁸Lo kin ti, An adi awi ki Jəju ki dəo ki dədi-e kin be be lə Kayipi, ki e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Piyər təl naji bəy təkí n-gər Jəju al

(Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁹Piyər isi ta por ti nqo, isi ndibi por, ə əli-e əi nə: «Ma, i ka i dan njé ndo je ti lie to

* 18:13 An ka ndə ki e bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je to ki bal ki 6 tēg 15 ti go Kirisi ti. Go ti gogi ka, Jipi je buki-e ti təkí bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ka kin bəy. Lo ta ki gangi je ti lə Jipi je ba, e ə dije ooi ta lie ngay. ☆ 18:14 Jə 11.49

al a?» Nə Piyəər naji ə nə: «Jagi, mi səde al.»
²⁶ Ki kare dan njé ra kilə je ti lə ki bo lə njé
 kijə nə məsi kadi-kare je, ki e noji dīgəm ki
 Piyəər tigə mbie gangi, əl Piyəər ə nə: «Dəw ki
 m-o-e sie, lo ndər ti ki məi kagi je ti kin, e
 i al ə nə ə?»²⁷ Nə Piyəər naji wa bəy. Ba ta ji
 naa ti nqo, kunə kinjə nq.

Jəju a nq Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Loki i jəju be lə Kayipi bə, awi sie kəy
 ti ki boy ki *Pilati ki e nje kəbe ki ngar ki
 Rom ti inde dō dənangi ti ki Jude ti isi titi.
 E si bati ba bəy. Ningə njé kun dō *Jipi je
 mbati kur me kəy ki boy ti, kadi tə n-awi ki
 ta dōde ti al, ta kəm Luwə ti, kadi tə n-usoi
 nə lo ra nay Paki ti. ²⁹ E mbata kin ə, Pilati
 tēē ingə-de taga, ningə dəji-de ə nə: «E ri
 ə isəki dīgəm kam ə?»³⁰ Ba, əi je ilai-e ti
 əi nə: «Kin ə re e dəw ki nje ra nə ki majal
 al ə, re j-a ji re sie, j-u le jii ti al.»³¹ Ə Pilati
 əl-de ə nə: «Səi je wa, itaa-i-e, awi gangi ta
 dōe ti ki go ndu-kun je ti ləsi, səi Jipi je.» Nə
 əli Pilati əi nə: «Je, dəw adi-je ta rəbi ki kadi
 ji gangi-n ta koy dō dəw ti al.»³² E be ə, ta
 ki Jəju wa əl kadi taji-n ko koy ki a oy kin
 təl tane. ³³ Pilati təl ur me kəy ti ki boy, bə
 Jəju, ningə dəje ə nə: «I ngar lə Jipi je a?»
³⁴ Ə Jəju təl dəji Pilati ə nə: «Ta kin, e i wa
 ə əl ə se, e dije ki rangi ə əli-ni ta ki dōm ti
 ə?»³⁵ Ba Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ki o-m kin
 mi Jipi a? E dije ki gin be ti ləi ə wa nim, njé
 kun dō njé kijə nə məsi kadi-kare je nim, ə
 rai səi ilai-ni jim ti! NGA ningə m-dəji se e
 ri ə ira wa?»³⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «Mi ngar ki
 dənangi ti ne al, re mi ngar ki dənangi ti ne
 ə, re dije ki gom ti, a rai dōm ti kadi dəw ilə-
 m ji njé kun dō Jipi je ti al; nə ke ə mi ngar
 ki dənangi ti ne al.»³⁷ Ningə Pilati dəje ə nə:
 «Adi i ngar ta?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki i
 tēē t'ai ə nə mi ngar. Mi, oji-mi, ningə m-re
 dənangi ti ne mba kadi m-ma naji dō nə ki
 rəjeti. NGA ningə, dəw ki e me nə ki rəjeti,
 təl rone go ta ti ləm.»³⁸ Lo kin ti, Pilati dəje
 ə nə: «E ri ə e nə ki rəjeti ə?»

Gangi ta koy dō Jəju ti

(Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25)

Go ta ti ki Pilati dəji kin bə, təl tēē taga
 rə Jipi je ti əl-de ə nə: «M-ingə ta madi kare
 ki kadi m-gangi-n ta dō dəw ti kin al. ³⁹ NGA
 ningə, ki go jibəl rae ti ki isi rai kəte, kəte, ə

dəkagilo ra nay Paki bə, m-iyə dangay kare
 taa m-adi səsi kin, indigi dō ti kadi m-iyə
 ngar lə *Jipi je taa madi səsi a?»⁴⁰ Nə əi
 je, uni ndude ki taa əli əi nə: «Jagi, e al, e
 Barabasi ə ji ndigi kadi iye taa.» Barabasi ki
 əli ta lie kin, e baw kaya.

19

¹ *Pilati adi ndune asigar je kadi awi ki
 Jəju, ningə kadi indai-e ki ndəy kabilay.
² Asigar je oji jəgi kon ilai dōe ti, ningə ilai
 kibi ngal ki kər pir pir rəe ti tō. ³ NJiyəi rai
 rəe ti, ningə əli-e əi nə: «Lapiya, ngar lə Jipi
 je!» Ba bəki jide mbəe ti, indai-e. ⁴ Nja kare
 bəy, Pilati tēē rə kosi je ti əl-de ə nə: «Maji,
 m-a m-re sie taga rəsi ti ne, kadi igəri tək
 m-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta
 dōe ti al.»⁵ Lo kin ti nqo be, Jəju tēē taga
 ki jəgi kon dōne ti nim, ki kibi ngal ki kər
 pir pir rone ti nim. Ningə Pilati əl-de ə nə:
 «Dīgəm ka yə a am!»⁶ Nə loki, njé kun dō
 njé kijə nə məsi kadi-kare je, ki njé ngəm
 ta lo je lə Jipi je, ooi-e bə, ilai ngirə kəl ta
 ki ndude ki boy əi nə: «təbe kagi-dəsi ti! i
 bə kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa,
 itaa-i-e, awi i bəi-e kagi-dəsi ti, tado mi, m-
 ingə ta madi ki kadi m-gangi-n ta koy dōe
 ti al.»⁷ Ningə Jipi je əli Pilati əi nə: «J-aw ki
 ndu-kun kare nqo, bə ki go ndu-kun ti ka
 kin, e dəw ki səbi kadi a oy, tado əl ə nə n-e
 NGon lə Luwə⁸.»⁹ *Loki Pilati oo ta kin bə,
 ade bəl ki dō made ti bəy, ə təl ur me kəy
 ti ki boy, ningə dəji Jəju ə nə: «I, i ra ə?» Nə
 Jəju ile ta ti al. ¹⁰ Ə Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ə
 m-dəji ta ə ilə-m ti al a? Igər kadi m-aw ki
 təgi kadi m-ge ə m-iyə-i taa nim, m-ge ə m-
 bə-i kagi-dəsi ti nim, ə se igər əl ə?»¹¹ Jəju
 ile ti ə nə: «Kin ə re e təgi ki Luwə wa ə adi
 dora ti nu kin al ə, aw ki təgi madi kare dōm
 ti al. Ba e mbata kin ə, dəw ki nje kilə-m
 jii ti, majal lie e ngay itə yai.»¹² Dō ta ti wa
 kin bə, Pilati sangi kadi n-iyə Jəju, nə Jipi je
 ilai kəl, ə əli-e əi nə: «Kin ə re iye taa bə, i
 madi Səjar ki e ngar ki bo kin al. Dəw ki ə
 nə n-e ngar bə, dəwe kin e nje ta lə Səjar.»
¹³ Loki Pilati oo ta kin bə, adi awi ki Jəju taga,
 ningə e wa isi dō kimbər ngar ti, lo ti ki bari-
 e Gaji mbal je ki kində nangi, ki ta ebirə ə
 nə «Gabata». ¹⁴ E ndo ki kadi lo ti par ə e kilə
 ngirə ra nay Paki, ningə e kadi ki jam dō be
 ti be. Ə Pilati əl Jipi je ə nə: «Oi ngar ləsi.»

¹⁵ Nə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kadi oy kol kadi oy kol! tbe kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Kadi tə m-bə ngar ləsi kagi-dəsi ti a?» Bə njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je əli əi nə: «Dəw oo ngar ləje ki rangi al, ngar ləje e Səjar par.» ¹⁶ Lo kin ti, Pilati ilə Jəju ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Dije bəi Jəju kagi-dəsi ti
(Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43)

Asigar je uwəi Jəju awi sie. ¹⁷ E wa oti kagi-dəsi ləne, tēe-n gidi bə bo ti ki taga, kadi aw-n lo ti ki bəri-e «Ka dō dəw», ki ta ebirə nə «Golgota». ¹⁸ E loe ti kin ə asigar je bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti. Bəi dije joo kagi-dəsi ti sie, ki kare do ji kəe ti, ə ki kare do ji gəle ti to, ningə e wa a dana. ¹⁹ *Pilati adi rai ngon ba, ndangi ne me ti, indəi taa dō kagi-dəsi ki Jəju a ti. Ne ki ndangi me ti nə: «Jəju ki Najarəti ti, ngar lə *Jipi je.» ²⁰ Lok i bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin e bəsi ki bə bo, adi Jipi je ngay tidəi ne ki ndangi kin. NDangi ki ta ebirə nim, ki ta latə nim, taa ki ta girəki nim to. ²¹ Ə njé kun do njé kijə ne kadi-kare je əli Pilati əi nə: «Ne kin, sobi kadi re a ndangi “ngar lə Jipi” be al, nə re a ndangi “dingəm kam əl ə nə n-e ngar lə Jipi je” taa e go rəbe ti.» ²² Nə Pilati əl-de ə nə: «Ne ki m-ndangi bə, ndange ka m-ndangi kin.» ²³ Lok i asigar je bəi Jəju kagi-dəsi ti gine gangi bə, kəi kibi je lie, kayi gin so, sobi dade kare kare. Ningə nay kibi ngal ki dəw uu al, nə oji ta naa ti be par, i taa re nangi. ²⁴ Ə asigar je əli-naa əi nə: «Adi ji tili kibi ngal kin al, nə adi ji tigəi kir (mbare) dō ti j-oi se nə ə a e yəe wa.» Ningə e ne ki a to be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Kayi-naa kibi je lie,
ə tigəi kir dō kibi ngal ti lie to» kin tōl tane[☆].
Ningə e nee ka yə asigar je rai kin.

²⁵ Kō Jəju əi ki ngokone ki dāne nim, Mari ki ne Kiləwopasi nim, taa Mari ki Magidala nim ai nōo, bəsi kadi kagi-dəsi ti ki bəi Jəju ti. ²⁶ Lok i Jəju oo kone, ə oo nje ndo ləne ki e Jəju ndigi, a gadi kəe ti bə, əl kone ə nə: «Dəne, o ngoni ə a am.» ²⁷ Bə go ti, əl nje ndo ləne ka kin ə nə: «O kōi ə a am.» Ningə, ndəe ti nōo, nje ndo ka kin aw ki kō Jəju rone ti.

Koy Jəju
(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49)

²⁸ Go ne je ti kin, Jəju gər kadi gin ne je pəti gangi ngata bə, əl ta kin kadi tōl ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə ə nə: «Kində ra-m[☆].» ²⁹ NGoo ki kasi nju ki masi rosi isi nōo, ə asigar je ndui ne ki to hom hom me kasi nju ti ki masi ka kin, iləi ta kagi ti ki bəri-e ijopi, bə iləi ta Jəju ti. ³⁰ Ə loki Jəju njibi kasi ki masi ka kin ningə, əl ə nə: «Gin ne je pəti gangi ngata», bə ilə done nangi, ningə kəəe tēe.

Asigar kare əsi kadi Jəju ki ningə

³¹ E ndo ki kadi lo ti dō ti ə, e ndo taa kəə. E ndo taa kəə ki to ta dangi, ə, kadi ta nin je ai dō kagi-dəsi ti ba ndo taa kəə ti al[☆], Jipi je awi dəji Pilati kadi adi budi njade, ə ər-de ko dō kagi-dəsi ti. ³² Lo kin ti, asigar je awi budi nja dəw ki dəsəy nim, e ki kō joo nim, ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti ki Jəju. ³³ Lok i rəi tēe dō Jəju ti bə, oi kadi e oy ngata, adi budi njae al. ³⁴ Ningə asigar kare ə əsi kade ki ningə, bə ta naa ti nōo, masi əi ki man tēe ta dō ningə ti ka kin. ³⁵ Dəw ki ər go ne je kin, oo ki kəmne, ningə naji ki ma lie e ki rōjeti, taa e wa gər kadi e ta ki rōjeti ə n-əl to, mba kadi tə səi ka adii mesi[☆]. ³⁶ Təki rōjeti, ne je kin rai ne be mba kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Singe kare ka dəw a təti al[☆]», kin tōl tane. ³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bəy me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A goi lo ki rō dəw ti ki əsi kade ki ningə[☆].»

Iləi Jəju bə nin ti
(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Go ne je ti kin, Jisəpi ki e dəw ki Arimate ti, aw dəji ta rəbi *Pilati kadi n-ər nin Jəju. Jisəpi e nje ndo lə Jəju ki ra rone lo bəyo ti, mbata bəl *Jipi je. Pilati ade ta rəbi, adi aw ər nin Jəju. ³⁹ Nikodəm ki ndo ki aw ingə Jəju kondō ka kin ka, aw ki nduji kagi je ki əti maji joo ki mba kōy rō nin ti. NDuji kagi je ki bəri-de mir əi ki alowəsi, poləi-de naa ti əsi kiləw kuti mitə be. ⁴⁰ Dije ki joo kin, uni nin Jəju, doləi ki ta kibi lə. Lo dole ti, bəki nduji kagi ki əti maji titi ndəy, ndəy, taa doləi, ki go kuji rae ti lə Jipi je ki isi rai ki nin je lade bəy taa iləi bə ti. ⁴¹ Lo ki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin, lo ndər ki məi kagi je ti to nōo, ningə me ndər ti ka kin, bə ki to sigi, ki dəw ilə nin ti al bəy to ti nōo. ⁴² NGA ningə, tə ka

☆ 19:24 Paje 22.19 ☆ 19:28 Paje 69.22 ☆ 19:31 Dətərənəm 21.22-23 ☆ 19:35 Jə 20.31 ☆ 19:36

Tēe ki taga 12.46; Pa je 34.21 ☆ 19:37 Jakari 12.10

ki lo ti ə a e ndo taa kəə lə Jipi je, iləi Jəju me
be ti ka kin, tado e basi kade ti.

20

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹NDō dimasi ki gin lo, lo ki lo to piti piti ba
bəy, Mari ki Magidala isi aw dō badi ti ningə,
oo kadi mbal ki uti ta badi ka kin, dāw uwə
or. ²Ə Mari ay ngodi, aw ingə Piyər əi ki nje
ndo kare ki Jəju ndige, əl-de ə nā: «Uwəi
ʔabə ər-e bāda, ningə ji gər lo ki iləi-e ti
al.» ³Piyər əi ki nje ndo ki kare ka kin tēgi, isi
awi ki dō badi ti. ⁴Ayi-naa ngodi joo pu, nā
nje ndo ki kare ka kin ay ngodi itə Piyər, adi
aw tēg dō badi ti kəte nge ti. ⁵Loki aw tēg,
ilə mbone, go lo ningə, oo ta kibi je ki doləi
nin ə a, nā ur me be ti al. ⁶Piyər ki e goe ti,
i yane nqo re ba, ur me be ti, oo ta kibi je ki
doləi nin ə a, ʔtaa oo ta kibi ki iləi jam dō Jəju
ti tō ə to. Ta kibe kin to naa ti ki əi je ki doləi
nin kin al, nā dāw bīndi adi to yane dangi.
⁸Go ti, nje ndo ki kare ki re kəte ka kin, ur
me be ti tō, adi oo nē je ki kəmne nim, adi
mene kadi e nē ki rōjeti nim tō. ⁹NGa ningə,
biti tēg loe ti kin ka, tiʔə-de ti kadi Jəju a i
taa dan njé koy ti, təkī makitibi lə Luwə əl-
n tae kəte kin, al bəy[☆]. ¹⁰E be ə, njé ndo je
ki joo, təlī iləi dode awi be.

Jəju tōji rōne Mari ki Magidala

(Mk 16.9-11)

¹¹Loki njé ndo je awi, Mari a taga, kadi
badi ti basi, a nq. Loki a nq, ilə mbone go-
n lo be nin ti ba, ¹²oo malayka je joo ki əi
kibi ki nda, ə isi lo ti ki kəte iləi nin Jəju ti.
Ki kare isi toe ti, kaw ki dōe ti, ə e ki nungi
isi kaw ki njae ti tō. ¹³*Malayka je dāji-e əi
nā: «Dəne, ra ban ə a nq əʔ?» Ə Mari ilə-de
ti ə nā: «Əri ʔabə ləm, ningə m-gər lo ki
iləi-e ti al.» ¹⁴Loki əl ta be ningə, ilə rəti ba,
oo Jəju, nā gər kadi e Jəju al. ¹⁵Ə Jəju dāje ə
nā: «Dəne, ra ban ə a nq əʔ? Isi sangi nā əʔ?»
Ningə Mari oo ə nā e nje ra kila me ndor ti
ki to nqo ka kin wa, adi əl-e ə nā: «Bam, re
e i ə ər-e ə, əji-m lo ki ile ti, adi m-aw m-un-
e.» ¹⁶Jəju ʔar-e: «Maril!» Ə Mari yəti rōne ki
rōe ti, un ndune ki taa, əl-e ə nā: «Rabunil!»
ki ta ebirə, ki kor me nā «Nje ndo dije!» ¹⁷Lo
kin ti, Jəju əl-e ə nā: «Ədi rōm al, tado m-
aw dora ti rō Bai ti al bəy. NGa ningə, ki
basine kin ba, aw rō ngakom je ti, əl-de təkī

m-aw rō Bai ti ki e Bawsi to kin, m-aw rō
Luwə ti ləm ki e Luwə ləsi to kin.» ¹⁸Ə Mari
ki Magidala aw ingə njé ndo je əl-de ə nā:
«M-o ʔabə ki kəm!» Ningə əl-de ta je ki Jəju
əl-e ka kin adi-de ooi.

Jəju tōji rōne njé ndo je

(Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49)

¹⁹NDō dimasi ti wa nqo lo sōlə, njé ndo je
kawi-naa me kəy ti madi, ningə uti ta kəy
mbuki dode ti, mbata ʔəli njé kun dō *Jipi
je. Ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nā: «M-
dāji kadi lapiya e səsī!» ²⁰ʔa lo kin ti, tōji-de
to do ki jie ti je, kade ti je adi-de ooi. Rō njé
ndo je nəl-de ngay, loki ooi ʔabə. ²¹Jəju təl
əl-de ʔəy ə nā: «M-dāji kadi lapiya e səsī!
NGa ningə, təkī Bai ilə-m, mi ka m-ilə səsī
tō.» ²²ʔa go ta je ti kin, Jəju to kəəne dō njé
ndo je ti, ə əl-de ə nā: «ʔtaai NDil Luwə mesi
ti. ²³Dije ki a iyəi go majal je ləde kō, Luwə
a iyə go majal je ləde kō to, ə njé ki a mbati
kiyə go majal je ləde kō, Luwə a tidə majal
je ləde dode ti ba to.»

Jəju əi ki Tomasi

²⁴Loki Jəju re rō njé ndo je ti kin, Tomasi ki
ʔari-e NDigə, ki e ki kare dan njé ndo je ti e
səde loe ti al. ²⁵Ə ndəgi njé ndo je əli-e əi nā:
«J-o ʔabə ki kəmje.» Nə Tomasi əl-de ə nā:
«Kin ə m-o to do poyti ki ʔəi jie kin al nim,
m-ilə ngon jim to poyti ti kin al nim, taa m-
ilə jim m-ədi-n to do ningə ki əsi kade kin
al nim ə, m-a m-adi səsī mem al jagi.» ²⁶NDō
jijoo go ti, njé ndo je təlī ingəi-naa me kəy
ti ʔəy, ningə e kin Tomasi e səde ngata. Uti
ta kəy mbuki dode ti, ə Jəju re, a taa dande
ti, əl-de ə nā: «M-dāji kadi lapiya e səsī!»
²⁷Ningə əl Tomasi ə nā: «Tomasi, ilə ngon jii
lo kin ti, ə igo jim je kin oo, taa ilə jii ədi-n
to do ningə ki kadim ti kin o tō. Onoi kadi
mei nga, maji kadi adi mei.» ²⁸Lo kin ti nqo,
Tomasi əl Jəju ə nā: «ʔabə ləm! Luwə Ləm!»
²⁹Ə Jəju əl-e ə nā: «E koo ki o-m ki kəmi ne
kin ə adi-n mei. Ningə adi m-əli m-adi igər
təkī njé rōnəl je ə əi dije ki adi mede ki kanji
koo nē ki kəmde[☆]»

Gin ndangī makitibi kin

³⁰Jəju ra nē kōji je ki rangi ngay wa ʔəy
ta kəm njé ndo je ti ləne, ki e ki ndangī me
makitibi ti kin al. ³¹Nə e je kin e ki ndangi-
de be mba kadi adii mesi təkī Jəju e Kirisi
ki Luwə mbəte, e NGon lə Luwə. Ningə loki

adi mesi kin ba a ingai kaji ki biti ki nɔ ti ki takule.

21

Jəju tɔji rone njé ndo je siri ta ba ti ki Tibəriyadi

(Lk 5.1-11)

¹Go ti gogi, Jəju təl tɛɛ ingə njé ndo je bəy taa ba ti ki Tibəriyadi. Rəbi ki tɛɛ ingə-n-de ə to kin: ²NDə madi, Simo Piyər nīm, Tomasi ki bari-e NDingə nīm, Nataniyəl nīm ki əi dije ki Kana ti ki Galile tɔ, ngan lə Jəbədə ki joo tɔ, njé ndo je lə Jəju ki rangi əi joo tɔ isi naa ti. ³Ə Simo əl-de ə nā: «M-a m-aw baa kadi m-ndɔ kanji je.» Ba ndəge je əli-e əi nā: «Je ka j-a j-aw səi tɔ.» Ningə tɛɛi, ali me to ti awi, nə kondəe ti kin, ngon kanji kare ka uwai al. ⁴Loki lo ti, Jəju re a ta ba ti nɔɔ, nə njé ndo je gəri təkɪ e Jəju al. ⁵Ə Jəju əl-de ə nā: «NGan je, uwai kanji ndəy al a?» Ba iləi-e ti əi nā: «Jagi, ngon kanji kare ka j-uwə al.» ⁶Ningə, Jəju əl-de ə nā: «Hlāi bandi dam to ti, ki do ji kɔsi ti kin, ə a uwai kanji je.» Ə loki iləi bandi ba, bandi əy kanji kəy ki asi kadi ndəri tɛɛi taga al. ⁷Lo kin ti, nje ndo ki Jəju ndige əl Piyər ə nā: «E Bəbe.» Ə loki ta ki əl ə nā: «E Bəbe», kin osi mbi Piyər ti taa par ə, Piyər ilə kibi ləne rone ti, tado kate a ki rone kare, ningə osi me man ti. ⁸Lo ki ai ti kin, e səy al ki ngangi ba, ai asi kulə bi kare be par, adi ndəgi njé ndo je awi ki to ndəy ndəy ki ngangi ba ti, ndorli bandi ki kanji rosi ka kin gode ti.

⁹Loki uri nangi ningə, ooi por ki dəw ilə kanji ti, taa mapa ka to nɔɔ tɔ. ¹⁰Jəju əl-de ə nā: «Itrəi ki kanji je ki uwai-de ka kin ne adi j-o.» ¹¹Ə Simo Piyər al me to ti, ndor bandi ki kanji rosi ka kin nangi. E kanji je ki boy boy wa ə əi bu ki kuti mi gide mitə (153). Kərdə wa ki to bəl kin nā, bandi gangi al. ¹²Jəju əl-de ə nā: «Itrəi usoi nɛ.» NGA ningə, dəw kare dan njé ndo je ti ki kadi daji Jəju ə nā: «I nā wa?» goto, tado gəri maji kadi e Bəbe. ¹³Jəju ɔti rəde ti, un mapa adi-de, ningə adi-de kanji tɔ. ¹⁴Loki Jəju i taa dan njé koy je ti kin, e tɛɛ ki kɔ mitə ngata ə tɛɛ ki rə njé ndo je ti ləne kin.

Jəju əi ki Piyər

¹⁵Go nɛ kuso ti, Jəju daji Simo Piyər ə nā: «Simo ki ngon lə Jonasi, indigi-m itə njé je ki isi kin a?» Ə Simo ile ti ə nā: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nā: «Ul

bati je ləm.» ¹⁶Jəju təl daji Simo bəy ki kɔ joo ə nā: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ə Simo ile ti ə nā: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nā: «Ul bati je ləm.» ¹⁷Jəju təl daji Simo bəy ki kɔ mitə ə nā: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ba lo kin ti, me Piyər ɔ-e do təl ti ki Jəju təl dajə bəy ki kɔ mitə ə nā: «Indigi-m a?» kin, adi ile ti ə nā: «Bəbe, igər nɛ je pəti, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nā: «Ul bati je ləm. ¹⁸NGa ningə, təkɪ rɔjeti, adi m-əli: dəkagilo basai ti, i wa idəɔ nda bədi ti, ə aw lo ki mei ndigi, nə dəkagilo ki a bigə ba, a əy jii taa kadi dəw ki rangi ə a dɔɔ nda bədi ti, ə aw səi lo ti ki mei ndigi al.» ¹⁹Ta je kin Jəju əl be kadi tɔji-n go rəbi koy ki Piyər a oy kadi ilə-n tɔji do Luwə ti. Go ti, Jəju əl-e ə nā: «Un gom.»

Nje ndo ki Jəju ndige

²⁰Piyər ilə rəti gogi ningə, oo nje ndo ki Jəju ndige, e ki ndo ki, lo nɛ kuso ti, əy ki do Jəju ti, dajə ə nā: «Bəbe, nā ə a iləi ji dije ti ə?» ka kin. ²¹Loki Piyər oo-e ba, daji Jəju ə nā: «Bəbe, ə e kam, e ri ə a ra-e ə?» ²²Ə Jəju əl Piyər ə nā: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki done taa biti kadi tə m-təl m-re m-ingen ka, e kin ta ləi goto ti. I, ta ləi e ta kadi un gom par.» ²³Ta kin sane dan njé kadi-me je ti təkɪ nje ndo kam a oy al. Nə ki rɔjeti, kadi Jəju əl Piyər ə nā: «A oy al» kin, əl-e be al. Ta ki əl-e ba, əl-e ə nā: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki done taa biti kadi tə m-təl m-re m-ingen ka, e kin ta ləi goto ti.»

²⁴E daro nje ndo-e ə wa kin ə ma naji do nɛ je ti, ndangi-de me makitibi ti kin. NGA ningə ji gər kadi naji ki ma lie e ta ki rɔjeti.

²⁵Jəju ra nɛ je ki rangi ngay wa bəy. Re dəw ə nā n-ində tane wa nəm n-ndangi-de pəti me makitibi je ti ə, m-ga kadi donangi wa kin pəti, makitibi je kin a ibə.

Kilə Njé kaw kilə je

Ta ki dō kilə ti lə Njé kaw kilə je

Makitibi Kilə lə njé kaw kilə je e makitibi ki kō joo ki Luki ndangi. Ningə əi ki Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi, rai rōde tə makitibi ki kare ba ə dāw gangi gin joo be. Me e ki dōsəy ti ki e Poy Ta ki Maji, Luki a dō dōkagilo ti ki Jəju ra dōnangi ti ne (1.1), ningə j dō kawē dōrə ti (1.11), ki kilə ki ra ki NDilne dan njé ndo je ti, ki kində ngirə njé kaw-naa je, Luki əl tae me makitibi ti lə njé kaw kilə je.

E makitibi ki adi tōgi njé kaw-naa je lə Kirisi, tado əl ta ki dō kində ngirə njé kaw-naa je ti dan Jipi je ti tēki to-n Jorijaləm kin nim, kində ngirə njé kaw-naa je dan dije ti ki əi Jipi je al tēki to-n Aṭiyosi, ki Pilipi, ki Korēti... kin nim tō. Lo kin ti, j-o dō njə Pol me kilə mbē Poy Ta ti ki Maji ki dō bē je, dō bē je nim, j-o rō ki kadi a ingə njé kaw-naa lə Kirisi kin nim tō, nə dumi dō rō kin ki tōgi lə NDil Luwə.

Luki ki nje ndangi makitibi kin tōji kadi oo lo nē je madi ki kəmne, tado kī Tirowasi kaw Pilipi ti, Luki əl ə nə: «Ji sangi rəbi kadi J-aw...» (16.10-40) Ningə kaw tē Jorijaləm ki dije a uwəi Pol kin nim (20.5-21.18), taa kaw ki ta tōl ta ta ti, kī Səjare kaw Rom ti ki Pol nginə bal joo bəy taa kadi dije gangi ta lie kin ka Luki tōji tēki əi naa ti tō (27-28). Lo kilə ngirə makitibi ti wa bəy, Luki tōji lo je ki a əl ta tə tē- n titi adi ay njay kəte (1.8). J-ingə:

Kində ngirə njé kaw-naa je ki dōsəy Jorijaləm ti (1.1-8.3);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi lo je ki dōnangi Isirayəl ti (8.4-12.25);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi bē je ki kadi ba Məditəranə ti tē Jorijaləm ti (13.1-28.31).

Ta lə Luwə ki dije sanəi ki lo je ki j-əl tae kin, j-ingə me ta ti ki njé kaw kilə je iləi mbēje e əli tae je, ə e ki ndangi me makitibi ti kin. NGA ningə, Jəju Kirisi ki njé kaw kilə je əli ta lie ki rō Jipi je ti je, ki rō dije ti ki əi Jipi je al je kin, e darō Jəju wa ki oji-e dōnangi Paləsitin ti, ə tōgi ti, njiyə ti kin.

NDil əsi njé ndo je lie adi əli ta ki dōe ti, dō kilə rae ti, ki dō nē ndo je ti lie.

Makitibi kilə lə njé kaw kilə je tōji rəbi kilə ki kadi njé kaw-naa je ki dōkagilo je ti pəti rai, adi e kilə kilə mbē poy ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki rō dije ti pəti, biti ki ta soy dōnangi ti.

Kaw Jəju dōrə ti

¹Təwopil, me makitibi ti ləm ki dōsəy[☆], m-ndangi ta je ki oji dō nē je ki Jəju ilə ngire ra je, ndo dije je. ²Nē je ki ra biti tē- n me ndo ti ki Luwə un-e-n aw sie dōrə ti. Ningə kəte bəy taa kadi aw dōrə ti, Jəju mbəti njé kaw kilə je ləne, adi-de ndu-kun je ləne ki go rəbi lə NDil Luwə. ³Go koye ti, Jəju oji rəne njé kaw kilə je ləne. Oji-de ki rəbi je ki dangi dangi kadi gəri tēki n-a ki dōne taa. NDō kuti sō go ti ningə, tē hōy ki rōde ti əl-de ta dō kōbē ti lə Luwə. ⁴NDō kare ki isi uso nē sādē, Jəju əl-de kadi tēgi gidi bē bo Jorijaləm ti al. Nə kadi ngəmi biti kadi Bawne adi-de kadi-kare ki un mindine dō ti kadi n-a n-ade kin bəy taa[☆]. Ningə əl-de ə nə: «E kadi-kare ki mi wa m-əl səsī tae kəte ngata. ⁵Jə ra dije batəm me man ti, nə səsī je, me ndo je ti ki ngay al ne ə, a rai səsī batəm me NDil Luwə ti.»

⁶*Njé kaw kilə je lə Jəju ki kawī-naa rōe ti dəji-e əi nə: «Bəbē, e dōkagilo ti ki ngosine wa kin ə a taa kōbē adi *Isirayəl a?» ⁷Ə əl-de ə nə: «E ta ləsi kadi igəri dō kade ə se dō gangi lo je ki Bai oji ki go lo kōbē ti ləne al.» ⁸Nə a ingəi tōgi loki NDil Luwə a re dōsi ti. A təli njé ma naji ləm me bē bo Jorijaləm ti nim, dōnangi Jude ti ba pəti nim, *Samari ti nim, ratata ki ta soy dōnangi ti.

⁹Loki Jəju əl-de ta je kin gine gangi ningə, ooi-e isi aw ki taa me nəl ti. Ningə kil ndi re uti kəmde adi ooi-e al. ¹⁰Kəmde naa ki taa dōrə ti, lo koo go Jəju lo kawē ti, ningə, dīngəm je joo ki iləi kibi je ki nda bal bal tēgi hōy ki rōde ti, ningə əli-de əi nə: ¹¹«Dije ki Galile ti, mba ri ə ai a igōi lo ki taa dōrə ti be ə? Darō Jəju wa ki uni-e tasi ti awi sie dōrə ti kin ə, a təl re tēki oi goe lo kawē dōrə ti kin be tō.»

Buti lə njé kaw kilə je

¹²Bē ə njé kaw kilə je lə Jəju təli dō mbal kagi bini ti awi Jorijaləm ti gogi. MBal kagi bini kin e bāsī ki bē bo Jorijaləm. ¹³Loki

ræi tægi Jorijalæm ti ningæ, ali aw me kæy ti kare ki e do made ti taa, lo ki rai tæ lo kisode kate kate. Adi e Piyar nim, Ja nim, Jaki æi ki Andire nim, Pilipi æi ki Tomasi nim, Batilæmi æi ki Matiyæ nim, Jaki ki ngon læ Alpe nim, Simo ki nje ræ mbata ta kingæ do læ bæ læne nim, taa Judi ki ngon læ Jaki nim tæ. ¹⁴Æi pæti, ki mede ki kare ba, kawi-naa næm næm mba kadi æli ta ki Luwæ, naa ti ki dæne je madi. Mari ki kjo Jæju e dande ti nim taa ngakjo Jæju je nim tæ.

Matiyasi un to Judasi

¹⁵Me ndo je ti kin, njé kadi-me je kawi-naa asi bu ki kuti joo. Ningæ Piyar i taa dan ngakone je ti æl æ næ: ¹⁶«NGakom je, sæbi kadi ne ki NDil Luwæ æl tæ me Makitibi ti læ Luwæ tæl tane. Tado NDil Luwæ, æl ta kate ki ta *Dabidi, oji-n do Judasi ki or njo dije ki ræi uwæi Jæju. ¹⁷Judasi e ki kare danje ti, ningæ aw ki kilæ læne ki sæbi dæne kadi ra danje ti tæ. ¹⁸Ki la ki adi-e mba kigæ-n go ji kilæ ki majal ki ra kin æ, Judasi aw ndogi-n lo ndor. Me ndor ti ki ndogi ka kin æ, i taa osi ti, dæ su ki nangi, me ndu adi tie ale mba dænangi ti. ¹⁹Dije pæti ki dænangi Jorijalæm ti ooi ta kin. Be æ bari lo ndor ka kin ki ta bæ læde æ næ: «Akældama», kor me ta kin næ: «Lo ndor mæsi.» ²⁰Ningæ ndangi me makitibi Pa je ti æi næ:

“Kadi kæy lie e ki kiyæ kæ nim,

Kadi dæw kare ka isi me ti al nim[☆],”

Taa ndangi bæy æi næ:

“Kadi dæw ki rangi un toe.”

²¹«Be æ, maji kadi ji mbæti dæw kare mbjo dije ti wa ki njiyæi sæje naa ti ki ndo je pæti ki Bæbe Jæju aw-n sæje nim tæl-n sæje nim wa kin. ²²Flæ ngire do batæm ti læ Ja, ratata tægi-n do ndo ti ki Luwæ un-n Jæju taje ti awi sie doræ ti. Kadi dæw kare dande ti, e nje ma naji, naa ti sæje tæki Jæju i lo koy ti.»

²³Lo kin ti, ræi ki dije joo oji-de, ki dæsay e Jisæpi ki bari-e næ Barsabasi, ki indæi tæe ki rangi næ Jusitusi, ningæ ki kjo joo e Matiyasi.

²⁴Ningæ æli Bæbe æi næ: «Bæbe, i igær ngame dije pæti tigæ, æ oji-je se mbjo dije ti ki joo kin, e ki ra æ imbæte wa? ²⁵MBæte kadi un ta kilæ bæ læ njé kaw kilæ je ki Judasi iyæ tæ æ aw lo ti læne ki sæbi dæe kadi aw ti kin.» ²⁶Rai yuki, ningæ yuki osi do Matiyasi ti, adi Matiyasi ore kadi njé kaw kilæ je ki dægi gide e kare.

2

Re læ NDil Luwæ

¹Loki ndo nay Patækoti asi ningæ[☆], njé kadi-me je pæti kawi-naa lo kare ba. ²Ta naa ti ngo, ka ne madi i doræ ti, bæ tæ næl bo ki ilæ ki tægi ne kin be. Ka ne ka kin taa lo me kæy ti ki isi ti. ³Ooi ne je ki toi tæ por æ ndone je tægi bilim bilim be, tægi, kayi-naa dæde ti kare kare. ⁴NDil Luwæ rosi mede pæti, adi ilæi ngiræ kæl ndon ta je ki rangi ki dæw gær me al, ki go kindæ ti ki NDil Luwæ indæ-n tade ti kadi æli.

⁵Ningæ me ndæe je ti kin, *Jipi je ki njé bæ Luwæ, i ki do bæ je ki dangi dangi ki dænangi ti ne pæti, ræi kawi-naa Jorijalæm ti. ⁶Loki ooi ka ne kin ningæ, ayi-naa ngodi ræi kawi-naa, kosi kosi, bæ rade tado næ næ, dande ti, oo do ndu njé kadi-me je ki isi æli ta ki ndon ta bæ læne. ⁷Ne kin æti-de bæ læ ngay adi ndilde ay ur kaki, ooi kadi e ne ki rojeti al, adi æli æi næ: «Dije ki isi æli ta kin pæti æi dije ki i Galile ti, *nga ban be æ næ næ danje ti, oo ta ki tægi tade ti ki ndon ta bæ læne æ? ⁸Je dije ki Partæji ti, ki Medi ti, ki Elamiti ti, ki njé ki dænangi Mejopotami ti nim, ki Jude ti nim, Kapadosi ti nim, taa Po ti ki e ngon bæ ki dænangi Aji ti nim, ¹⁰Piriji ti nim, Pampili ti nim, Ejipi ti, ki dænangi Libi ti ki e basi ki Siræn, æ se njé ki dænangi Rom ti. ¹¹Je pæti je Jipi koji je ki Jipi tæl je. J-i Kiræti ti ki Arabi ti. Be ka, joo do ndude ki æli ta ki ndon ta bæ læje, oji do ne je ki æti bæ ki Luwæ ra.» ¹²Æi pæti ndilde ay ur kaki adi gæri ta wa ki kadi æli al, ningæ æli-naa mbjo de ti æi næ: «Kor me ne ki ra ne kin næ ri æ?» ¹³Næ njé ki næ je kogi do njé kæl ndon ta je ti ki dangi dangi ki dæw gær dæe al, æi næ: «E kasi nju æ ayi-naa ngay æ rade.»

Piyar æl ta kosi dije

¹⁴Piyar i a taa ki ndægi njé kaw kilæ je ki dægi gide e kare, ningæ un ndune ki taa æl ta kosi dije æ næ: «Uri mbisi maji oi do ta læm sæi *Jipi je, ki sæi pæti ki isi Jorijalæm ti ne. Sæbi kadi igæri ne ki isi ra ne kin tæ. ¹⁵Dije madi dansi ti ooi kadi e kasi æ ra dije kam. Næ Jagi kasi rade al! J-a si kadi nda ti bæy! ¹⁶Næ ngosine ne ki ndo ki nje kæl ta ki ta Luwæ ti Juwal æl tæe ka kin æ ra ne:

¹⁷“Ne je ki Luwæ æl tæe kadi a rai ne me ndo je ti ki dæbæy ti ka æ toi kin:

☆ 1:20 Pa je 69.26; 109.8 ☆ 2:1 læbæti 23.15-21; Dæterænom 16.9-11

M-a m-ilə ki NDilme do dije ti pəti.
 NGansi je ki dingəm ki njé ki dāne a təli njé
 kəl ta ki ta Luwə ti,
 Basa je ləsi a ooi nē je me ndil ti,
 'Bigə je ləsi, a ooi nē je ki to lo bəyə ti me ni
 ti.

¹⁸ Oyo me ndo je ti kin,
 M-a m-ilə ki NDilme do ngan njé kilə je ti ləm
 ki dingəm ki njé ki dāne.

A əi njé kəl ta ki tam ti.

¹⁹ M-a m-ra nē je ki dāw asi ra al me dora ti
 taa nu,

Ningə donangi ti ne, m-a m ra nē koji je ki
 əti bəl,

Adi e: məsi nim, por nim, sa ki su luy luy
 nim to,

²⁰ Kəte bəy taa kadi ndo ki bo ngay, ki rosi ki
 toba lə 'Babe kin a re,

Lo ki kada a təl lo ki ndul, ningə nay a təl
 məsi.

²¹ Ningə me ndo ti kin, dije pəti ki bai to 'Babe
 a ingəi kaji☆."

²² «Səi *Isirayəl je, uri mbisi maji oi ta
 ki m-a m-əl səsi. İğəri pəti kadi Jəju ki
 Najarəti, dingəm kin ki Luwə oje ki taga kadi
 n-ndige, ə Luwə ra nē je ki dāw asi ra al
 ki nē koji je ki əti bəl ki takule dansi ti ne.

²³ Dingəm kin, iləi-e jisi ti ki go ndu-kun ti
 ki Luwə un, ə se ki go koji ta ra ti lie ki to
 kəte. Ningə səi adi dije ki gəri Luwə al təli-
 e ki rəbi bə ki bəi-e kagi-dəsi ti. ²⁴ Nə Luwə
 gangi kulə yo rəe ti kə ade i lo koy ti, tado
 koy aw ki togi kadi uwe gin togi ne ti be nin
 ti al. ²⁵ *Dabidi əl ta oji-n dōe ə nə:

"M-o 'Babe ki dəkagilo je pəti nəm ti,
 Tado e do ji kom ti mba kadi m-təg m-osi al.

²⁶ E mbata kin ə rənəl rosi mem adi m-osi-n
 pa to.

Be ə, be nin ti ka, darəm a ər kəg ki kində
 me do ti,

²⁷ İ 'Babe, a iyə-m kə koo al,

A iyə bəə ləi ki a do njane ti ade ndum bada
 al to.

²⁸ İ ə oji-m rəbi kadi m-təl m-isi-n ki dōm taa,
 Ningə a adi-m rənəl me kei naa ti səm☆,"»

²⁹ Piyər təl əl bəy ə nə: «NGakom je, adi m-
 əl səsi ta ki rəjeti: Kaje Dabidi oy tək rəjeti
 adi dibi-e. Də bade to danje ti ne biti bəne.

³⁰ E nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə gər kadi Luwə
 un mindine ade ki kibi rə kadi n-a n-adi dāw
 kare ki gin ka ti lie a o be toe ti☆. ³¹ Dabidi

gər nē ki a ra nē lo ti ti, adi əl ta ki lo koy ti
 lə Kirisi kin kəte. E ta lie ə Dabidi ə nə Luwə
 a iyə lo ki koo ti al, taa a iyə darəe adi ndum
 be nin ti al to. ³² Jəju ki m-isi m-əl ta lie kin,
 Luwə ade i dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri
 maji. ³³ Go ti ningə, Luwə un-e aw sie dora ti
 adi isi do ji kəe ti. Ningə ngəsine Luwə ade
 NDilne tək un-n mindine. NDil kin ə, Luwə
 buki dəje ti, tək oi ngəsine ki kəmsi je, ki
 mbisi je kin. ³⁴ Tək rəjeti, Dabidi aw dora ti
 al, nə əl ə nə: "Babe əl 'Babe ləm ə nə: (İre
 isi do ji kom ti, ³⁵ ratata kadi m-ilə njé bə je
 ləi gin togi ti☆)." ³⁶ E be ə, rə Jəju wa ki i bəi-
 e kagi-dəsi ti kin ə, Luwə ade e 'Babe nim,
 Kirisi nim to. E kin ə e nē ki sobi kadi dije
 pəti ki Isirayəl ti gəri maji.»

Njé ki adi mede Kirisi dəsəy

³⁷ Ləki dije ooi ta kin ningə, mede ole wuti
 wuti adi dəji Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə
 je əi nə: «NGakoje je, e ri ə kadi ji ra ə?»

³⁸ Ə Piyər təl əl-de ə nə: «İyə rəbi nē rasi
 je ki majal kə, ningə kadi dāw ki ra dansi ti
 adi rai-e batəm me to Jəju Kirisi ti, mba kadi
 majal je ləsi e ki kiyə go kə. Ba a ingəi NDil
 Luwə. ³⁹ Tək rəjeti, kun mindi lə Luwə e ki
 mbata ləsi nim, mbata lə ngansi je nim, ki
 mbata dije ki isi say nim. Sobi do dije pəti
 ki 'Babe Luwə ləje a bə-de.» ⁴⁰ Piyər əl-de
 ta je ki rangi ngay go ti bəy mba kadi ma-n
 naji, ningə ilə dingəm mede ti ə əl-de ə nə:
 «İgangi-naa ki gin dije ki majal ki bəne kin,
 mba kadi Luwə aji-n səsi.» ⁴¹ Dije pəti ki taai
 ta lə Piyər, rai-de batəm. NDoe ti ka kin, dije
 asi dibi mitə rəi rəi kadi njé kadi-me je ki
 kəte.

⁴² İlə ngire dəkagiloe ti kin, rəi nəm nəm
 mba koo do nē ndo lə njé kaw kilə je nim, lo
 ra madi-naa ti nim, lo tətə mapa ti nim, ta
 lo kəl ta ti ki Luwə nim to. ⁴³ *Njé kaw kilə
 je rai nē je ki dāw asi ra al ki nē koji je ki əti
 bəl ngay adi dije pəti isi ki bəl mede ti. ⁴⁴ Njé
 kadi-me je indəi rəde naa ti kare ba ə kaw
 nē kingə je ləde do-naa ti kare ba to. ⁴⁵ Gati
 ki nē kingə je ki nē maji je ləde ə ləbi-naa
 lae ki go nē ge ti lə dāw ki ra. ⁴⁶ NDə je kare
 kare pəti, ki me ki kare ba, ingəi-naa me kəy
 ti lə Luwə. Ningə awi ki me kəy je ti lənaa
 usoi nē kuso lə 'Babe nim, taa usoi nē je ləde
 ki rənəl nim, ki me ki sol ləm ləm. ⁴⁷ Osi pa
 je iləi toji do Luwə ti, ningə dije pəti ndigi ta

læde tɔ. NDɔ je kare kare pɛti, ʔabɛ adi kɔr dije ki aji-de, re dɔ made ti par par.

3

Piyər adi rɔ nga dɛw ki njæ oy

¹NDɔ kare Piyər ɔi ki Jɔ isi awi kɛy kaw-naa ti mba kɛl ta ki Luwə dɔ kadi ti ki mitə ki lo sɔlɔ. ²Dɔkagilɔe ti kin ə dije awi ki dɛw ki njæ oy lo koje ti nu, indəi-e ta kɛy kaw-naa ti. Dɛw ka kin, ndɔ je kare kare pɛti, a indəi-e ta kɛy kaw-naa ti ki ɓari-e nɔ: «Ta Kɛy ki NDɔle». Indəi-e mba kadi kɛy nɛ dije ki isi uri kɛy kaw-naa ti. ³Loki oo Piyər ɔi ki Jɔ ki isi uri ki kɛy kaw-naa ti ningə, kɔy-de nɛ. ⁴Piyər ɔi ki Jɔ uri kɛmde ki dɛe ti, ningə Piyər əl-e ə nɔ: «tɔgɔ-je nɛ!» ⁵Nje nja kɔy gɔ-de, ga mene ti kadi n-a ningə nɛ madi jide ti. ⁶Nə Piyər əl-e ə nɔ: «M-aw ki la al nim, ki ɔr al nim kadi m-adi. Nə nɛ ki m-aw jim ti e tɔgi Jɔju Kirisi. Be ə kadi-me tɔ Jɔju Kirisi ki Najarəti ti, i taa ə njiyɔ!» ⁷Piyər uwə taji kɔe, ɓa un-e ki taa. Ta naa ti nɔɔ par ə njæ je ki gul njæ je tɔli toi maji kare. ⁸I bal a taa ə ilə ngirə njiyɔ. Aw sɛde naa ti kɛy kaw-naa ti. Ti bal ki rɔnɔl nim ilə tɔji dɔ Luwə ti nim tɔ. ⁹Dije pɛti ooi-e lo njiyɔ ti nim, lo kilə tɔji dɔ Luwə ti nim tɔ. ¹⁰Dije gəri-e maji kadi e nje mɛti ki kɛte e nje kisi ta kɛy kaw-naa ti ki ɓari-e nɔ: «Ta Kɛy ki NDɔle», isi kɛy nɛ wa ka am. Loki dije ooi nɛ ki tɛɛ dɛe ti kin ningə, ndilde ɔy ur kaki adi ɓɔl rade ngay.

Piyər əl ta kosi dije

¹¹Nje nja kɔy ka kin iyə go Piyər ɔi ki Jɔ al. Nɛ kin ra adi ndil dije pɛti ɔy ur kaki. Be ə, dije pɛti ɔyi-naa ngɔdi kaw-naa ki dɔde ti dɔde ti lo ti ki ɓari-e nɔ: «Pal lə Salomɔ». ¹²Loki Piyər oo nɛ kin ningə, əl kosi dije ə nɔ: «NGan *Isirayəl je, ban ə nɛ ki ra nɛ kin əti sɛsi ɓɔl kadi be ə? Ban ə uri kɛmsi ki doje ti tɔ nɛ ki e je wa ki tɔgije, ə se e ki takul kaw ki j-aw ki ɓɔl Luwə meje ə j-adi-n dingəm kam njiyɔ-n be ə? ¹³Jagi, e Luwə lə *Abirakam, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaje je ə ilə tɔji dɔ ɓəə kilə ti ləne Jɔju, ki iləi-e ji *Pilati ti, Pilati un ndune kadi n-ile taa, nə səi imbati. ¹⁴Oyo, səi inaji ta gər nje kay njay ki nje ra nɛ ki dana. Ningə idəji kadi iləi dɛw ki nje tɔl dije taa tɔe ti. ¹⁵E be ə, adi tɔli e ki e nje kadi dije isi ki dɔde taa. Nə Luwə ade i dan njé kɔy je ti, j-əi pɛti ji gəri maji. ¹⁶E mbata kadi

ki j-adi meje Jɔju kin ə, tɔgi ki to me tɔe ti, adi tɔgi dingəm ki oi-e, taa igəri-e kin, kadi i a-n taa. Oyo, kadi-me ki tɔge to, ki takul Jɔju, adi dingəm kin rɔ nga ki rɔjeti, e nɛ ki ra nɛ ta kɛmsi ti pɛti adi oi nɛ. ¹⁷NGosine ngakom je, m-gər maji ngay kadi nɛ ki irai kin, e ki go gər-e ti al, səi je ki njé kɔr nɔsi je pɛti. ¹⁸Nə, e ki rabi kin ə, Luwə tɔl-n ta nɛ ki ilə mbɛ kɛte ki takul njé kɛl ta je ki tae ti pɛti ə nɔ: Kirisi ki n-un ndune kadi n-a n-ile, a ingə kɔ. ¹⁹NGosine, iyəi go rabi njiyəsi je ki majal kɔ, ə tɔli irəi rɔ Luwə ti mba kadi iyə-n go majal je ləsi kɔ. ²⁰Ningə ʔabɛ a adi səi dɔkagilo kɔr kɔə, a ilə ki e ki ində dɛe naa ti kɛte tɔ Kirisi, adi e Jɔju, adi səi. ²¹Nə ngosine kin, sɔbi kadi Jɔju isi dɔra ti, bitɔ kadi Luwə tɔl nɛ je pɛti ki donangɔ ti ki sigi gogi, tɔki ilə-n mbɛ me ɓal je ti ki man, ki takul njé kɛl ta je ki tae ti ki ayi njay. ²²Be ə, *Moji ə nɔ: “ʔabɛ Luwə ləsi a adi nje kɛl ta ki tae ti, ki tɔ tɔ mi be, a i dan ngakɔsi je ti, ki mbata ləsi, a oi dɔ ta je pɛti ki a əl sɛsi. ²³Dɛw ki mbati tɔl rɔne go ta ti ki nje kɛl ta ki ta Luwə ti kin a əl ningə, Luwə a tuje kɔ dan dije ti ləne ki kɔy[☆].” ²⁴*NJé kɛl ta je ki ta Luwə ti pɛti, ilə ngire dɔ Samiyəl ti nu ki njé re goe ti, əli ta dɔ dɔkagilo ti ki jisi me ti ɓone kin kɛte. ²⁵Səi, ə səi dije ki ta ki Luwə əl ki ta njé kɛl ta je ki tae ti kin sɔbi dɔsi, taa kun mindi ki Luwə un adi kaje je loki un ndune adi Abirakam kin sɔbi dɔsi tɔ. Luwə un mindine ə nɔ: “Gin koji je ki donangɔ ti ne pɛti a ingəi ndu ki tɔr dɔ ti ki takul gin ka lai[☆].” ²⁶E ki mbata ləsi kɛte, ə Luwə tɛɛ-n ki ɓəə ləne, ile adi sɛsi mba kadi njangɔ dɔsi, ki takul ra ki ra adi nɔ nɔ iyə go rabi njiyɔ je ləne ki majal kɔ.»

4

Piyər ɔi ki Jɔ ai nɔ njé gangɔ ta je ti lə Jipi je

¹Loki Piyər ɔi ki Jɔ isi əli ta kosi dije tɔ kɛl ba ɓəy ə, njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki madi nim, ki bo ki dɔ kɛy kaw-naa ti nim ta ki dije madi ki mbɔ buti ti lə *Sadusi je, tɛɛi ki rɔde ti hɔy. ²Wongi ra njé kɔr nɔ *Jipi je ngay mbata ooi Piyər ɔi ki Jɔ isi ndoi nɛ kosi dije, ningə əli-de əi nɔ: «Təki Jɔju i-n lo kɔy ti wa kin ə, njé kɔy je ka a i-i lo kɔy ti tɔ.» ³Uwəi-de iləi-de kɛy dangay ti ratata

lo ti, tado lo söl ngata, adi lo kadi gangi ta dode ti goto. ⁴Ningə mbə njé je ti ki ooi ta lade, ngay je dande ti adi mede. Be ə, ra adi kor dingəm je re do made ti adi asi dibi mi kare. ⁵Lo ti do ti ningə, njé kor nō Jipi je nim, ngatəgi je nim ta njé ndo ndu-kun je nim, kawī-naa me be bo ti ki Jorijaləm. ⁶Lo kaw-naa ti kin, An ki e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je e ti nqo, taa Kayipi nim, Ja nim, Aləgijandir ki ndəgi dije pəti ki me kəy ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare ti ki bo ka kin nim ka əi nqo tō. ⁷Adi rai ki Piyər əi ki Ja nqəde ti ki nō njé kaw-naa je ti, 6a dajide ta əi nə: «Ki tōgi ki i ra, ə se me tō nā ti ə irai ne kin ə?» ⁸Ningə Piyər, NDil Luwə rosi mee, adi əl-de ə nə: «Səi njé kəbe je ki ngatəgi je, ⁹dəji-je ta bone oji do ne ki maji ki ji ra ki dāw ki njae oy ki kuji ne ki ji ra ə ingə-n rō nga. ¹⁰Maji kadi səi pəti igəri ay njay, taa dije pəti ki *Isirayəl ti ka, kadi gəri maji tō. E me tō Jəju Kirisi ki Najarəti ti ə ji ra-n ne kin. E ki takul Jəju wa ki bəi-e do kagi-dəsi ti ə Luwə ade i taa dan njé koy je ti wa kin ə, dingəm kin a-n ta nqsi ti, ki rō ki nga. ¹¹E mbal ki səi njé ra kəy je imbatie, nə e ə təl mbal ki ndae itə made je pəti, e mbal ki nje kadi tōgi kəy. ¹²Kaji e me tōe ti ki karne ba. Tō ki rangi ki Luwə adi dāw dənangi ti ne mbə dije ti ki mba kadi j-ingəi kaji goto.» ¹³NDəji njé gangi ta je ki ki bo lə Jipi je ngay loki oi Piyər əi Ja əli ta ki kanji bəl, tado gəri-de kadi əi dije ki kare ki kanji ne ndo. Nə ke ə gəri kadi əi dije ki əi naa ti ki Jəju mari nu. ¹⁴Nə loki ooi dingəm ki ngai-e ka kin a gadide ti ningə, gəri lo ta ki kadi əli-de al. ¹⁵Be ə uni ndude adi Piyər əi ki Ja, taa dingəm ka kin nim kadi tēgi taga, ningə naji-naa ta mbode ti ə əi nə: ¹⁶«Ri ə j-a rai ki dije kam ə? Tado rai ne kəji ki əti bəl ki to ndalo ti ay njay adi dije ki Jorijaləm ooi poye. Lo kadi ji naji goto. ¹⁷Nə ke ə kadi poy ta kin aw ki kəte kəte mbə dije ti al ngata. Adi j-iləi jije kəmde ti kadi kaw ki kəte nqo kam, əli dāw madi ta ki tō Jəju al ngata.» ¹⁸Go ta je ti kin, awi ki Piyər əi ki Ja kəy gogi ə ogi-de ki tōgide kadi əli ta ə se ndoi ne ki tō Jəju al ngata. ¹⁹Nə Piyər əi ki Ja əli-de əi nə: «Əli-je adi joo, se e go rəbe ti, ta kəm Luwə ti, kadi ji təl rəje go ta ti ləsi yo ə j-iyə ta lə Luwə wa? ²⁰Ki oji dəje, j-a j-asi kuti

taje do ne ti ki j-o ki kəmje nim, ki mbije nim kin al.» ²¹Loki iləi jide kəmde ti ki kə joo bəy ningə, iyəi-de adi awi. Təki rəjeti, ingəi ne madi rōde ti ki asi kuwə-n-de dangay ti al, tado dije pəti piti Luwə mba ne ki ra ne kin. ²²Bal dingəm ki ingə rō nga ki takul ne kəji ki əti bəl kin, itə kuti sō.

Njé kadi-me je əli ta ki Luwə

²³Go kiyə-de ti, Piyər əi ki Ja awi ingəi madide je ki njé kadi-me je, ori-de poy ne je pəti ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je əli-de. ²⁴Loki madide je ooi ta lade gine gangi ngata ningə, pəti ki me ki kare, əli ta ki Luwə əi nə: «Bəbe, i ə ira dora ki dənangi, taa ira ba bo ki ne je pəti ki me ti tō. ²⁵E i ə adi NDili əl ta ki ta kaje *Dabidi ki bəə ləi ə nə: «Gin be je ki dangi dangi tōi rō ki ndangi kare be. Taa kəji ta ra je lade tō rōde ti kare! ²⁶NGar je ki dənangi ti ne indəi do rōde dana mba kaw rō, Njé kəbe je indəi rōde naa ti, əsi ta Bəbe ki dāw lie ki mbəte tə NGar». ²⁷Təki rəjeti, e me be bo ti kin ə, *Erodi əi ki Pəsi *Pilati, naa ti ki gin be je ki dangi dangi ki ngan *Isirayəl je indəi rōde naa ti əsi ta bəə kilə ləi ki ay njay, ki e Jəju ki imbatie tə Kirisi. ²⁸Ne je lade ki rai kin, e təl ə tōli ta kəji ra je ləi pəti ki oji kəte, ki tōgi, me ndigi ti ləi. ²⁹Basine Bəbe, oo jide ki isi iləi kəmje ti kadi indəi je bəl ti kin! Adi bəə je ləi tōgi kadi iləi mbə ta ləi ki me ki ti kati. ³⁰Ningə, kadi oji tōgi me tō bəə kilə ti ləi ki ay njay Jəju, kadi njé moy je ingəi rō nga nim, taa kadi ne kəji je ki ne je ki dāw asi ra al rai ne nim tō. ³¹Loki tai kəə ta kəl ta ti ki Luwə ningə, dənangi yəki yikiti yikiti gin njade ti, loki ki kawī-naa ti. Ba NDil ki kay njay rosi mede pəti adi iləi mbə ta lə Luwə ki rō ki ti kati.»

Njé kadi-me je indəi rōde naa ti

³²Njé kadi-me je pəti indəi rōde naa ti ki ngame ki kare ki gir ta ki kare. Dəw kare ki indəi gune ki ne kingə ləne ki sōbi dōne goto, ne je pəti e yade. ³³Ki tōgi ki əti bəl ngay ə njé kaw kilə je mai naji ki lo koy ti lə Bəbe Jəju. Ningə, kare kare pəti, Luwə jangi dode jangi do ki əti bəl ngay. ³⁴Be ə dāw kare dande ti ki ne tō rəe goto. Tado njé je ki ay ki lo ndor je ki kəy je, uni gati ə rai ki lae, ³⁵adi njé kaw kilə je. Ningə njé kaw kilə je

☆ 4:11 Pa je 118.22

☆ 4:24 Tēgi ki taga 20.11; Pa je 146.6

☆ 4:27 1k 23.7-11; Ejay 61.1

læbi la ka kin dande ti pæti, 6a na na ingæ ki go ne ge je ti lie.

³⁶Dæw madi kare ki tœ næ Jisæpi, ki e gin koji ti læ *Læbi, ki dœnangi Sipir ti, ki njé kaw kilæ je indæi tœ næ Barnabasi, kœr me nœ: «Dæw ki nje kilæ dingæm me dije ti,» ³⁷e ka, aw ki lo ndœr, æ un lo ndœr læne ka kin gati-n, æ re ki lae adi njé kaw kilæ je.

5

Ta ki ngom læ Ananiyasi æi ki Sapira

¹Dingæm madi kare ki tœ næ Ananiyasi æi ki dæne læne Sapira, gati ki ne kingæ læde kare tœ. ²Ananiyasi æi ki dæne læne Sapira indæi ndude naa ti, 6oyoi nusi la, æ awi ki ndage adi njé kaw kilæ je. ³Piyœr æl-e æ nœ: «Ananiyasi, ra ban æ iyæ *Satæ adi ur mei ti bore be æ? Or nusi la lo ndœr læi ingæm, æ æl ta ki ngom NDil ki kay njay! ⁴Ri æ œgi kadi ingæm ne kingæ læi æ? A re gati-n æ bælme ka, ri æ œgi kadi la ki ingæ kin, ira-n ne ki mei ge æ? Ne ki iğa mei ti kin e ne ki majal. E dije æ æl-de ta ki ngom al, nœ e Luwæ æ æl-e ta ki ngom.» ⁵Loki Ananiyasi oo ta kin par æ, osi nangi, oy. Dije pæti ki ooi poy ta kin, 6æl rade ngay. ⁶Basa je ræi ragi nine, 6a uni-e, awi dibi-e. ⁷Asi ngiræ kadi mitæ go ti, dæne lie re ur kœy ki kanji kadi gœr ne ki ra ne. ⁸Piyœr dæje æ nœ: «Æl-m ædi-m m-o, se kœr la ki igati ki lo ndœr læsi wa æ n wa?» æ dæne æl-e æ nœ: «Oyo, kœr la ki j-ingæ wa æn.» ⁹Lo kin ti, Piyœr æl-e æ nœ: «Ra ban æ indæi ndusi naa ti mba kadi soki NDil ki kay njay læ *Bæbe æ?» O ka nja dije ki awi ki ngawi dibi-e æ 6a ta kœy ti kin, i ka a awi sæi tœ. ¹⁰Ta naa ti noœ par æ Sapira osi nja Piyœr ti nangi, oy. Loki basa je ki njé kaw dibi ngawe uri kœy ningæ, ingæi nine adi uni-e awi sie dibi-e kadi ngawe ti. ¹¹Ne ki ra ne kin, ra adi njé kaw-naa je pæti, 6æl rade ngay, taa dije pæti ki ooi poy ta kin ka, 6æl rade ngay tœ.

NJé kaw kilæ je rai ne je ki æti 6æl 6æl

¹²*NJé kaw kilæ je rai ne je ki æti 6æl ki ne je ki dæw asi ra al ngay dan dije ti. NJé kadi-me je pæti, kawi-naa lo kare ba, gin pal ti læ *Salomo, ta kœy ti læ Luwæ. ¹³Dije ki rangi ki adi mede Luwæ al 6æy 6æli kadi ræi rœde ti. Be ka, piti njé kadi-me je ngay. ¹⁴Dingæm je ki dæne je ngay ngay adi mede *Bæbe, adi kœrde ore dœ njé kadi-me je ki dœ ti dœ ti. ¹⁵Dije awi biti œyi njé moy je ki taga kadi ræbi

ti, tilæi-de dœ tiræ je ti æ se dœ kagi ti ki otiide, mba kadi re Piyœr man ningæ, ndile ur dœ e ki ra ti wa kare dande ti. ¹⁶Dije ngay i 6e je ti ki gidi 6e bo Jorijalæm ti, ræi bur bur ki njé moy je ki dije ki ndil je ki majal yæti dœde. Ningæ pæti ingæi rœ nga.

Uwæi njé kaw kilæ je dangay ti

¹⁷Go ne je ti kin, ki bo læ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je, ki dije ki goe ti ki æi me 6uti ti læ *Sadusi je, jangi ra-de ngay dœ njé kaw kilæ je ti. Adi uni ndude kadi n-a rai ne madi. ¹⁸Be æ, uwæi njé kaw kilæ je ilæi-de kay dangay ti. ¹⁹Næ dan kondœ ti, malayka læ *Bæbe re tœe ta kœy dangay, loki adi tœei taga ningæ, æl-de æ nœ: ²⁰«Awi me kœy kaw-naa ti, ilæi mbe ta ki nje kadi dæw tæl isi ki dæne taa kin adi dije pæti ooi!» ²¹*NJé kaw kilæ je tæli rœde go ti, ædi lo ti ki si 6ati ba par æ, awi kœy kaw-naa ti, ilæi ngiræ kadi ndoi ne dije. Ki bo ki dœ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je ti ki dije ki goe ti, 6ari ngatœgi je ki njé gangi ta, ki ngatœgi je læ ngan *Isirayæl je pæti. Ningæ ilæi kœy dangay ti mba kadi ræi ki njé kaw kilæ je tœ. ²²Næ loki njé kilæ je awi ningæ, ingæi-de kœy dangay ti al, ædi tæli ræi ori-de poye æi nœ: ²³«J-ingæ ta kœy dangay e ki kuti mbuki maji nim, njé ngam ta kœy je ka ai ta kœy ti noœ nim tœ, nœ loki j-ur me kœy ti ningæ, j-ingæ dæw madi al.» ²⁴Loki ki bo ki dœ njé ngæm ta kœy kaw-naa ti æi ki ki bo ki dœ njé kijæ ne mæsi kadi-kare ti ooi ta kin ningæ, ndilde ay ur kaki, ædi dœji-naa ta dœ ne ti ki a ra ne go ne ti kin. ²⁵*Bæ dæw madi re æl-de æ nœ: «Dingæm je ki adi uwæi-de dangay ti ka kin, ai kœy kaw-naa ti noœ, isi ndoi ne dije.» ²⁶Ki bo ki dœ kœy kaw-naa ti aw ki dije læne uwæ-n njé kaw kilæ je re sæde, nœ ke æ indæi gu dœde ti al tædœ 6æli kadi kosi dije ki kaw-i-naa dœ ne ndœ ti læ njé kaw kilæ je a tilæi-de ki mbal tœli-de. ²⁷Loki ræi sæde ningæ, awi sæde kœy ngangti ta ti ki bo. æ ki bo læ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je æl-de æ nœ: ²⁸«J-œgi sæsi ki tœgi je kadi indoi ne kosi dije ki tœ dingæm kin. æ sæi itæli ræsi go ta ti læje al, asi dœnangi Jorijalæm naki ki ne ndœ læsi, ningæ igæi kadi mæse e dœje ti 6æy.» ²⁹Næ Piyœr æi ki ndægi njé kaw kilæ je æli-de æi nœ: «Tæl rœ go ta ti læ Luwæ e soti itæ tæl rœ go ta ti læ dije. ³⁰Luwæ læ kaje je adi Jœju ki itæli-e ki ræbi 6æ-e dœ kagi-dæsi ti kin, tœe lo koy ti. ³¹E æ Luwæ un-e, inde æde isi taa, dœ ji kone

ti tã NGar ki itã ngar je pãti, taa nje kaji dije tã. Luwã inde kadi, ki ta rãbi lie, Isirayãl je iyã rãbi nẽ rade je ki majal kã, adi n-iyã-n go majal je lãde kã tã. ³²Je njẽ ma naji dã nẽ je ti ki rai nẽ kin, naa ti ki NDil ki kay njay ki Luwã adi njẽ je ki tãli rãde go ta ti lie.» ³³Loki njẽ gangi ta je ooi ta kin ningã, wongĩ rade ngay dã njẽ kaw kilã je ti, adi ndigi tãli-de. ³⁴Nã e ki kare ki mbõde ti ki tãe nã Gamaliyãl osi nangi j taa. E Parisi ki nje ndo dije ndu-kun, e dãw ki dije pãti gei ta lie ngay. Loki j taa dande ti ningã, daji mba kadi adi njẽ kaw kilã je ijai rãde dãbi kare jã. ³⁵Ba go ti, ãl-de ã nã: «Isirayãl je, indã manji nẽ ki igãĩ kadi rai ki dije kam maji oi taa. ³⁶Dokagilo ngay al nẽ bãy ã, dãw madi ki tãe nã Tãda toji rone kadi nẽ dãw ki nga. Or dije asi bũ sã gone ti. Nã dije rãĩ tãli-e adi dije ki goe ti ka kin sanãĩ-naa. Dãw oo ta lie al ãone. ³⁷Goe ti ningã, Juda ki Galile ti, tẽẽ dokagilo ndangi tã dije me makitibi ti, oy dije ngay gone ti ra-n wongĩ. Nã e wa ka dije tãli-e tã, adi dije ki goe ti sanãĩ-naa kã. ³⁸NGosine, ta lãm ã to kin: Oti kadi irai nẽ madi ki dije kam, iyãĩ-de adi awi lo lãde. Nẽ ki kadi igãĩ ã to kin, re kaji ta ra je lãde ki kilã rade je j rã dije ti ã, gin nẽ je kin a gangi tã yã ndãge je be tã. ³⁹Nã re nẽ je kin j rã Luwã ti ã, lo kadi sãĩ a õgi dã goto. Oti kadi inai rã ki Luwã.»

Lo kin ti, njẽ gangi ta je ndigi goe ti. ⁴⁰Be ã, tãli ãari njẽ kaw kilã je kãy gogi, ãa, adi tindãĩ-de, ã ndãri mbide kadi ãli ta ki to Jãju al, ningã iyãĩ-de adi awi. ⁴¹Njẽ kaw kilã je tẽẽĩ lo gangi ta ti ki rãnãl mba koo ki Luwã oo-de adi ãni naki kadi ingãĩ kã mbata lã Jãju. ⁴²Ningã ki ndo je kare kare pãti, me kãy kaw-naa ti ã se me kãy je ti madi, njẽ kaw kilã je nayĩ ki lo ndo nẽ dije ti nim, ki lo kilã mbẽ Poy Ta ki Maji ti, tãki Jãju e Kirisi.

6

Kindã njẽ koo go njẽ kaw-naa je

¹Dokagiloe ti kin, kor njẽ ndo je j ki dã made ti ki kãte kãte. Be ã, ra adi *Jipi je ki njẽ kãl ta Girãki ãai ta dã Jipi je ti ki njẽ kãl ta Ebirã. Njẽ kãl ta Girãki ãai ta mbata njẽ ngaw koy je lãde ingãĩ nẽ kuso ki dije isi lãbi ki ndo je kare kare pãti kin, ta ndãge je al. ²Be ã, njẽ kaw kilã je ki dõgi gide e joo kawi njẽ ndo je ki naa ti, ãli-de ãĩ nã: «A e nẽ ki go ti al kadi j-iyã ta kãl ta lã Luwã, ã jĩ tãl jĩ nay ta nẽ lãbi ti. ³MBata kin ã, ngakõ je je, maji

kadi ikoti dije siri dansi ti, ki dije mai naji lãde maji nim, NDil Luwã rosi mede nim, taa awi ki kãm-kadi nim tã, mba kadi j-ĩlã kilã kin jide ti. ⁴Be mba kadi j-un-n rãje j-indã ta dangi mbata kãl ta ki Luwã ki mbata ndo nẽ dije.» ⁵Ta kaji je kin nãl njẽ ndo je pãti. Be ã, mbãti Etiyãn ki e dãw ki rosi ki kadi-me nim, ki NDil ki kay njay nim tã. Taa mbãti Pilipi nim, Pirokor nim, Nikanor nim, Timõ nim, Parmãnasi nim, taa Nikola ki e dãw ki Atyosi ti, ki tãl Jipi nim tã. ⁶Rãĩ sãde ãji-de njẽ kaw kilã je, adi ãli ta ki Luwã mbata lãde, indãĩ jide dãde ti nim, njangi dãde nim tã. ⁷Ta lã Luwã aw ki kãte par par. Kor njẽ ndo je j dã made ti ngay me ãe bo ti ki Jorijalãm. Taa njẽ kijã nẽ mãsi kadi-kare je wa ngay ka adi mede Jãju tã.

Awi ki Etiyãn lo gangi ta ti

⁸Etiyãn e dãw ki rosi ki me-maji nim, ki tãgi lã Luwã nim, taa ra nẽ je ki dum ra ki nẽ kaji je ki ãti ãal ãal dan dije ti nim tã. ⁹Ningã dije madi ilãĩ ngirã kadi naji ta ki Etiyãn. Dije kin ãĩ njẽ ki me kãy kaw-naa ti lã *Jipi je. ãĩ njẽ je ki ãari rãde: «Dije ki taa kiyã taa.» Adi ãĩ Jipi je ki jĩ Sirãn ti nim, Alãgijandiri ti nim, ki njẽ ki jĩ Silisi ti nim, taa ki donangi Aji ti nim tã, ¹⁰nã tãgi ta kãlde asi go yã Etiyãn ti al, tãdã Etiyãn ãl ta ki kãm-kadi ki NDil Luwã ade. ¹¹Lo kin ti, awi ndogi dije ki la ki jide ti kadi ãli ãĩ nã: «Je wa j-o ki mbije kadi Etiyãn ãl ta ki mal dã *Moji nim, dã Luwã nim tã.» ¹²Be ã, sulãĩ kosi dije nim, ngatãgi je nim, taa njẽ ndo ndu-kun je nim adi rãĩ uwãĩ Etiyãn dã jje ti, awi sie lo gangi ta ti ki bo. ¹³Indãĩ njẽ ma naji je ki ngom adi tãti ta dõe ti, ãli ãĩ nã: «Dingãm kam ta kãg ta kãl ta ki mal dã kãy ti lã Luwã ki e lo ki ay njay kin al nim, taa dã ndu-kun ti lã Moji al nim tã.» ¹⁴Tãki rãjeti, je wa j-o ndue ki ãl-n kadi Jãju ki Najarãti ti a tuji kãy kin, ã a yãti nẽ kagi ãe je ki Moji adi-je. ¹⁵Dije pãti ki lo gangi ta ti ki bo, uri kãnde pãti dã Etiyãn ti, ningã ooi kadi ta kãme to tã yã malayka be.

7

Etiyãn ãl ta nõ njẽ gangi ta je ti

¹Ki bo lã njẽ kijã nẽ mãsi kadi-kare je daji ta Etiyãn ã nã: «Ta je ki dije ãli doi ti kin, e ki rãjeti wa ta?» ²Etiyãn ile ti ã nã: «Sãĩ bawm je ngakom je ki, uri mbisi oi dã ta ki m-a m-ãl sãsi kam maji. Me ndo je ti ki kãte, Luwã

ki nje piti oji rone kaje *Abirakam, dokagilo ti ki isi-n me be ti ki Mejopotami ti bay, kate bay taa kadi aw uwə lo kisi donangi Aram ti. ³ Luwə əl-e ə nā: “I taa iyə be lai ki nje koji je ə aw me be ti ki m-a m-oji.” ⁴ E be ə, Abirakam iyə me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram ti. Ningə go koy bawe ti, Luwə ade i taa re me be ti ki isi ti ngəsi ne kin[☆]. ⁵ Ne nduwə ki Luwə adi Abirakam me be ti kin goto. NGon nusi lo ki ndikiri be ka ade al. Nə un ndune ade kadi n-a n-ade be kam ba pati. Taa n-a n-adi ngan kae je toe ti to. Dokagilo ti ki Luwə isi əl ta Abirakam kin, Abirakam oji ngon al bay[☆]. ⁶ Ta ki Luwə əl-e ə to kin: “NGan kai je a isi tə mba je donangi ti ki rangi nim, dije a rai-de bəə ti nim, ta dije a adi-de kə asi bal bu so nim to.” ⁷ Go ta je ti kin, Luwə əl ə nā: “Gin dije ki rai-de bəə ti kin, mi wa m-a m-gangi ta dode ti. Go ti ningə, a tēgi me be mba ti ki rade bəə ti kin kə, ə a tēi rai me be ti ki i ti ə awi bəə ti kin mba kadi rai əsi məkəside nangi nəm ti[☆].” ⁸ Ba Luwə ade ne kilə mindi ki e kijə mōti. Be ə, loki Abirakam oji *Isaki ningə ndo jijoo go ti par ə ijə mōte. Isaki ra be to mbata ngone *Jakobi. Jakobi ka ra be to mbata ngane je ki əi gin *Isirayəl je ki dōgi gide e joo[☆].

⁹ «Ningə ni ki me ngan lə Jakobi ti ra adi gati ki ngokode Jisəpi adi awi sie tə bəə me be ti ki Ejipi ti. Nə Luwə e sie naa ti[☆]. ¹⁰ Be ə, ər-e me kə je ti pəti. Ningə me-maji lə Luwə ki e sie, ade kəm-kadi ta kəm Parawo ti ki e ngar ki Ejipi ti. Adi Parawo un-e inde tə nje kōbe donangi ki Ejipi ti, taa do me kəy ti ləne pəti to[☆]. ¹¹ Dokagiloe ti kin ə, bə ki bo əsi donangi Ejipi ti ba pəti, taa donangi Kana ti to. E dokagilo kəm-to-ndoo ki əti bəl ngay. Lo kadi bawje je ingəi ne ndikiri usoi goto[☆]. ¹² Loki Jakobi oo kadi ne kuso to me be ti ki Ejipi ti ningə, ilə nganne je ki əi kaje je adi awi ki dosay. ¹³ Loki təl ilə-de ki kə joo ningə, Jisəpi ra adi ngakə je gəri-e. Lo kin ti, Parawo ka, gər-n gin koji lə Jisəpi to[☆]. ¹⁴ Go ti ningə, Jisəpi ilə go bawne

Jakobi ti ade re ki gin koji lie ba pəti, əsi dije dəsiri gide e mi[☆]. ¹⁵ Jakobi aw Ejipi ti ningə oy ki kate nōo. Kaje je ka oyi nōo nim to[☆]. ¹⁶ Təli ki singade rai donangi Kana ti, me be bo ti ki tōe nə Sisəm. Dibi-de be nin ti ki Abirakam ndogi ki la ji ngan lə Amər ti me be ti ki Sisəm[☆].

¹⁷ «Dokagilo təl kon kun mindi ki Luwə un adi Abirakam e basi. Ningə kər ngan Isirayəl je bay ki də made ti də made ti donangi Ejipi ti, ¹⁸ biti dokagilo ti ki ngar ki rangi ki gər Jisəpi al o-n be donangi Ejipi ti[☆]. ¹⁹ NGar ka kin uwə dije ləje ra-n kilə ki al də maji nim, adi-de kə nim, ta ində gu dode ti adi iyəi ngande je ki kasi kə, biti kadi oyi[☆]. ²⁰ Dokagilo ti kin ə, oji *Mojī ki me-maji lə Luwə e dōe ti adi oti-e me kəy ti lə bawe əsi nay mitə[☆]. ²¹ Ningə loki dum dode adi iləi-e kə, ngon lə Parawo ki dane tēgi dōe ti, ə un-e ote tə ngonne wa be[☆]. ²² Be ə Moji ingə-n ne ndo ki oji də kəm-kadi pəti ki donangi Ejipi ti. Adi aw ki tōgi me ta kəl-e ti nim, me kilə rae ti nim to.

²³ «Loki bale e kuti so ningə, mər ta re dōe ti mba kadi n-aw n-oo ngakone je ki əi ngan Isirayəl je. ²⁴ Dokagilo ti ki e-n ki ngakone je ə, oo dəw kare ki Ejipi ti isi adi kə ki kare dande ti. Be ə, re rə də ngokone ti adi ində dəw ki Ejipi ti ka kin təl-e. ²⁵ Moji gir kadi ngakone je a gəri təkī Luwə ə ilə sənə mba kadi n-taa dode. Nə ngakə je gəri al. ²⁶ NDə ki go ti, oo ngakone je joo ki əi Isirayəl je isi rəi-naa. Ire a dande ti mba kadi gangi-de naa ti. Əl-de ə nā: “Səi ngakonaa je to, ə ban ə isi rai na majal be ə?” ²⁷ Ningə e ki nje tində ngokone ka kin əse ngərəngi, ə əl-e ə nā: “Nə ə indəi dōje ti tə ngar ləje, ə se nje gangi ta danje ti ə? ²⁸ Ige təl-m təkī tagine itəl-n dəw ki Ejipi ti ka kin be a?” ²⁹ Loki Moji oo do ta kin ningə, bəl ra-e, adi aw uwə lo kisi tə mba donangi Madiya ti. Donangi Madiya ti ə Moji taa dāne oji-n ngan je joo[☆].

³⁰ «Bal kuti so go ti ningə, malayka tēgi hōy roe ti dilə lo ti, bəsi ki də mbal Sinay, dan

☆ 7:3 kilə ngirə ne je 12.1 ☆ 7:4 kilə ngirə ne je 11.32; 12.5 ☆ 7:5 kilə ngirə ne je 12.7; 13.15; 17.8 ☆ 7:7 Tēgi ki taga 3.12 ☆ 7:8 kilə ngirə ne je 17.10-14; 21.4 ☆ 7:9 kilə ngirə ne je 37.11, 28; 39.2, 21 ☆ 7:10 kilə ngirə ne je 41.39-41 ☆ 7:11 kilə ngirə ne je 41.54-57 ☆ 7:13 kilə ngirə ne je 45.1-4, 16 ☆ 7:14 kilə ngirə ne je 45.9-10, 17-18 ☆ 7:15 kilə ngirə ne je 46.1-7 ☆ 7:16 kilə ngirə ne je 23.3-16; Jojuwe 24.32 ☆ 7:18 Tēgi ki taga 1.7-8 ☆ 7:19 Tēgi ki taga 1.10-11, 22 ☆ 7:20 Tēgi ki taga 2.2 ☆ 7:21 Tēgi ki taga 2.3, 5, 10 ☆ 7:29 23-29: Tēgi ki taga 2.11-15, 21-22; 18.3-4

ndon por ti me gu ti ki isi o por. ³¹ Loki Moji oo ne kin ningə, ndile ay ur kaki. Moji ge kadi n-oo ne kin maji adi oti re basi ro ti. Loe ti ngo ə oo do ndu 'Babe ə nā: ³² "Mi Luwə lə kai je, Luwə lə Abirakam, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi." Moji ɓəl dadi par par, lo kadi un kəmne ki taa goto. ³³ Ə 'Babe əl-e ə nā: "Ər sa njai ti tado lo ki a ti kam e lo ki ay njay. ³⁴ M-o kəm kə lə dije ləm me ɓe ti ki Ejipi ti. M-o do timə ki isi timəi rusi rusi, ə m-ur nangi m-re kadi m-taa-de m-ilə-de taa. Ningə ki ɓasine kin, ire adi m-ilə-i Ejipi ti gogi☆."

³⁵ «Oi maji! E Moji ki ngakɔe je ɔsi-e ngərangi, ə əli-e əi nā: "Nə indəi dɔje ti tə ngar ləje ə se nje gangi ta danje ti ə", wa kin ə, Luwə ile tə ngar nim, taa nje taa-de kilə-de taa nim, ki takul tɔgi lə malayka ki tɛɛ sie hɔy me gu ti, kin nim tɔ. ³⁶ E ə tɛɛ sɔde ki takul nɛ rə je ki dɔw ɔsi rə al nim, ki takul nɛ kɔji je nim, me ɓe ti ki Ejipi ti. Taa dɔkagilo ti ki isi indəi ba bo kasi gangi nim, dɔkagilo ti ki rai ɓal kuti sɔ dilə lo ti kin nim tɔ☆. ³⁷ E dərɔ Moji ki kare wa kin ɓəy ə tɔ ə l ngan Isirayəl je ə nā: "Luwə a tɛɛ ki nje kəl ta ki tane ti kare dansi ti sɔi je wa, ki a to tə mi ɓe☆." ³⁸ Loki ngan Isirayəl je kawī-naa dilə lo ti ka, e Moji wa kin ə taa ta ta malayka ti do mbal Sinay ti, əl kaje je. E ə taa ta kaji kin ro Luwə ti, mba kadi adi-je☆. ³⁹ Nə kaje je mbati kadi tɔli rɔde go ta je ti lie. Ningə ki bo tɔy, ɔsi-e ngərangi. Mede e do təl kaw donangi Ejipi ti gogi. ⁴⁰ Dɔkagilo ti ki Moji nay do mbal Sinay ti ɓəy, rai ro *Arɔ ti əli-e əi nā: "İra kagi yo je ki kadi ɔri noje, tado ji gər nɛ ki ra Moji ki nje tɛɛ sɔje me ɓe ti ki Ejipi ti kin al." ⁴¹ Be ə me ndo je ti kin, ibəi ngon yo madi ki to tə ngon baw mangi be, ə iləi kadi-kare adi-e. ʔa rai rɔnal ngay ɔsi gon nɛ ki əi je wa ibəi ki jide kin☆. ⁴² Nə Luwə təl gidine adi-de, iyə-de kə adi isi ta ra yo ti, ki kasi-gon nɛ je ki dərɔ ti tə nay je ki kadi je ki mee je tə kagi yo je lade, təkɔi ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti: "Səi dije ki Isirayəl, ɓal kuti sɔ ki irai dilə lo ti kin se da je ki itali-de ki ndəgi kadi-kare

je adi, e mi ə adi-mi a? ⁴³ Jagi, səi oti kəy yo lə kagi yo ləsi Moloki yo, ki mee lə kagi yo ləsi Rəpa, yo je ki səi wa irai-de ki jisi mba kadi ɔsi məkəsisi nɔde ti. MBata nɛ rasi je kin ə, m-a m-adi njé ɓa je ləsi a uwəi səsi, awi səsi say tə mba je gidi *Babilon ti ɓəy☆."

⁴⁴ «Me dilə lo ti, kaje je ai ki kəy kibi kingə-naa ki Luwə. Moji ra kəy kibi ka kin təkɔi Luwə un-n ndune ade. Ra go kuje ti ki oo. ⁴⁵ İyəi kəy kibi ka kin adi gin kɔji je lade ki rangi, ki əi kaje je ki rai gode ti. Kəy kibi kin e jide ti, loki Jojuwe ɔr nɔde adi rai taai donangi lə gin dije ki dangi dangi ki Luwə tuwə-de nɔde ti. Kəy kibi ka kin, to biti dɔkagilo ti lə Dabidi☆. ⁴⁶ Me-maji lə Luwə e ki *Dabidi adi daji ta rəbi mba kadi n-ra kəy n-adi Luwə lə Jakobi☆. ⁴⁷ Nə e *Salomɔ yo ə ra kəy adi Luwə☆.

⁴⁸ «NGa ningə Luwə ki e ki dɔkagilo je ti pəti, a isi me kəy ti ki dɔw ra ki jine al. Təkɔi nje kəl ta ki tae ti ə nā: ⁴⁹ "Dərɔ e kimbər ngar ləm, ningə donangi e nɛ kində njam." 'Babe əl ɓəy ə nā: "Kəy ki ban ə, a irai adi-mi ə? Lo ki ra a e lo kuwə ro ləm ə? ⁵⁰ Se e mi al ə, nɔ tɔy ə, ra nɛ je kin pəti ə☆?"

⁵¹ «Səi dije ki njé tɔ rə je, itɛɛi mesi al nim, ibəyi mbisi nim do ta ti lə Luwə tə dije ki njé gər Luwə al be. Htoi tə bawsi je wa be. Nɛ kin ə ra adi, isi ta ro ki NDil Luwə ti, ki dɔkagilo je pəti. ⁵² Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ə bawsi je adi-e kə əl ə? Əi je ə tɔli njé kilə mɓe kəte, ki ɔji do re lə dɔw ki e kare ba, ki e dɔw ki dana. Ningə ngəsine, loki Kirisi re, səi je uni dɔe, ə tɔli-e tɔ. ⁵³ Oyo, səi ingəi ndu-kun lə Luwə ki takul malayka je, nə lo kadi itəli rəsi ti go ti goto.»

Tiləi Etiyən ki mbal tɔli-e

⁵⁴ Loki njé gangi ta je ki bo lə *Jipi je ooi do ta ki Etiyən əl ningə, wongi rade ngay adi ngəi ngangide mur mur dɔe ti. ⁵⁵ Nə Etiyən ki NDil Luwə rose, un kəmne taa ki dərɔ ti ningə oo kunji Luwə nim, taa oo Jaju ki a taa do ji kə Luwə ti nim tɔ. ⁵⁶ Əl ə nā: «Oi, m-o dərɔ tɛɛ tane, ningə m-o NGon Dəw a taa do ji kə Luwə ti.» ⁵⁷ Loki ooi do ta kin ningə, uri

☆ 7:34 30-34: Tɛɛ ki taga 3.1-10 ☆ 7:36 35-36: Tɛɛ ki taga 2.14; 7.3; 14.21 ☆ 7:37 Dəterənəm 18.15-18 ☆ 7:38 Tɛɛ ki taga 19.1-20.17; Dəterənəm 5.1-33 ☆ 7:41 39-41: Kər Isirayəl je 14.3; Tɛɛ ki taga 32.1-6 ☆ 7:43 42-43: Amos 5.25-27 ☆ 7:45 44-45: Tɛɛ ki taga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 ☆ 7:46 2 Samiyəl 7.1-16; 1 Poy ta je 17.1-14 ☆ 7:47 1 NGar je 6.1-38; 2 Poy ta je 3.1-17 ☆ 7:50 49-50: Ejay 66.1-2

kol ki ndude ki bo ə uti mbide do ta ti lie, ə buki-naa doe ti.

⁵⁸NDōri-e awi sie taga gidi be bo ti, ə tilāi-e ki mbal tōli-e. Dije ka kin iyəi kibi je lade ro ngon ki basa ti ki tōe nā Sol. ⁵⁹Dokagilo ti ki isi tilāi-e ki mbal, Etiyən əl ta ə nā: «Babe Jəju, itaa ndilm ki rōi ti.» ⁶⁰Go ti ningə əsi məkəsi ne nangi, ə əl ta ki ndune ki bo ə nā: «Iyə go majal kin kə adi-de!» Go ta je kin ti, ningə Etiyən oy.

8

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je

¹Sol e mbə dije ti ki ndigi kadi tōli Etiyən. Do ndəe ti kin kində kəm-ndoo ki bo ngay tēē do njé kaw-naa je ti ki Jorijaləm. Adi njé kadi-me je pəti sanəi-naa ki go lo je. Awi ki Jude ti je ki *Samari ti je. *Njé kaw kilə je wa par ə nayi-naa Jorijaləm ti. ²Dije ki njé bəl Luwə dibi Etiyən, nqi-e ngay. ³Nā Sol ba, or njé kaw-naa je nja. Aw ki ta kəy ta kəy uwə dingəm je ki dāne je buki-de dangay ti. ⁴Njé ki sanəi-naa ka kin awi ki lo lo iləi mbə Poy Ta ki Maji.

Pilipi me be ti ki Samari

⁵E be ə, Pilipi ki aw me be bo ti ki *Samari, ilə dije mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ⁶Kosi dije ba pəti, loki ooi ta je ki Pilipi əl je ki ne kəji je ki ra adi ooi ki kəmde ningə, uri mbide ki do ta ti lie. ⁷Tado ndil je ki majal tēē me njé moy je ti ngay ki nq ki boy tade ti. Taa, dije ki rōde oy ki njé mēti je ngay ingəi rō nga tō. ⁸Rōnəl ki bo ngay to me be bo ti kin. ⁹Kəte taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki tōe nā Simo isi me be bo ti kin nq. E nje ra mbəli, adi or ndil dije ki me be ti ki Samari ngay. Ra rōne kadi ne dāw madi ki əti bəl ngay. ¹⁰Adi dije pəti, i do nğan je ki du ti, biti ki do dije ki tōgi ti, angalde e ki dōe ti. Əli əi nā dingəm kam aw ki tōgi lə Luwə ki e tōgi ki əti bəl ngay. ¹¹Angal dije e ki dōe ti, tado e mari nu ba ə isi or ndilde ki mbəli ki ra lāne. ¹²Nā loki dije adi mede Pilipi ki ilə-de mbə Poy Ta ki Maji ki oji do kōbe lə Luwə nim, ki Jəju Kirisi nim to ningə, dingəm je ki dāne je adi Pilipi ra-de batəm. ¹³Simō wa ki dōne ka adi mene tō. Loki Pilipi ra-e batəm ningə, iyə go Pilipi al. Loki oo ne kəji je ki ne je ki əti bəl ngay ka kin ningə, e wa təl re əte bəl ngay bəy tō.

Piyər əi ki Ja me be ti ki Samari

¹⁴Loki njé kaw kilə je ki isi Jorijaləm ti ooi kadi dije ki *Samari ti taa ta lə Luwə ningə, iləi Piyər əi ki Ja ki rōde ti. ¹⁵Loki rəi tēē Samari ti ningə, əli ta ki Luwə mba kadi njé kadi-me je ingəi NDil Luwə. ¹⁶Tado NDil re do dāw madi ti kare dande ti al bəy. E batəm par ə rai-de me to Bəbe Jəju ti. ¹⁷E be ə, Piyər əi ki Ja indəi jide dōde ti kadi ingəi NDil Luwə. ¹⁸Loki Simo oo kadi e ki go rəbi lə ji ki kində do ti lə njé kaw kilə je ə NDil re-n do njé kadi-me je ti ningə, adi Piyər əi ki Ja la, ¹⁹ə əl-de ə nā: «Mi ka adi-mi tōgi kin to kadi tə dāw ki m-a m-ində jim dōe ti ba, ingə NDil Luwə tō.» ²⁰Ə Piyər əl-e ə nā: «Kadi la ləi kin tuji naa ti ki darəi. Tado ində me ti kadi a ndogi kadi-kare lə Luwə ki la. ²¹Ne ki ba tōi, ə se ne ki sobi dōi goto me ne ti ki j-a-n kam, tado me e dāna nq Luwə ti al. ²²Maji kadi itər ndui do majal ti ləi, ə əl ta ki Bəbe adi re to ban ə, iyə go kəji ta je ki me ti kin kō. ²³Tado m-o kadi me atəi kanana, taa majal doləi dole tō.» ²⁴NGa ə, Simo əl Piyər əi ki Ja ə nā: «Kadi səi je wa əli ta ki Bəbe mbata ləm, kadi ne madi kare me ne je ti ki əli tae kin tēē dōm ti al.» ²⁵Loki Piyər əi ki Ja mai naji, ə ndoi ta lə Bəbe to ningə, təli ki Jorijaləm ti gogi. iləi mbə Poy Ta ki Maji me nğan be je ti ki Samari ngay ki go rəbi go rəbi.

Ta lə Pilipi əi ki kuji dingəm ki e dāw ki boy ki Etiyopi ti

²⁶NDō kare Malayka lə Bəbe əl Pilipi ə nā: «I taa aw ki gin be ti be, do rəbi ti ki i Jorijaləm aw ki Gaja ti, ki e rəbi ki dilə lo ti kin.» ²⁷Pilipi i taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dōnangi Etiyopi, ki e ki boy, ki nje ngəm ne maji je lə ngar ki dāne ki Etiyopi ti, ki tōe nā Kandasi. Dingəm kin aw Jorijaləm ti əsi dāne nangi nq Luwə ti ə isi təl ki be gogi. ²⁸Isi me pusi ti lāne, isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. ²⁹Lo kin ti, NDil Luwə əl Pilipi ə nā: «Əti aw bəsi ki rō pusi ti kin.» ³⁰Pilipi ay ngodi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi ti ka kin isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. Pilipi dāje ə nā: «Iğər me ta ki isi tidə kin maji wa a?» ³¹Dingəm ka kin əl-e ə nā: «Re nje kor mee kadi-m goto ə m-a m-gər ban ə?» Bə dāji Pilipi adi al taa goe ti, isi gade ti me pusi ti. ³²Ta ki isi tidə ə to kin:

«Əri-e tə bati ki dāw isi aw sie kadi tōl-e be;

Tə ngon bati ki a tane mbə nɔ nje kijə bje ti be.

E be ə, tɛɛ-n tane al.

³³ ɪləi rɔsɔl dɔe ti, gangi ta lie ki go rəbi ki dana al.

Nə ə a ɔr gin koji lie ə?

Tadɔ indəi ngangɪ ndɔ kisi ki dɔ taa lie[☆].

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta əl Pilipi ə nɔ: «M-dəji kadi əl-m adi m-o, nə ə nje kəl ta ki ta Luwə ti isi əl ta lie be ə? isi əl ta ki dɔ rɔne ti wa ə se isi əl ta dɔ dɔw madi ti ki rangi ə?» ³⁵ Lo kin ti nga ə, Pilipi ingə rəbi adi un ta tane ti, ningə ki rəbi lə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay kin, ile-n mbɛ Poy ta ki ki Maji lə Jəju. ³⁶ Loki njiyəi isi awi ningə, tɛɛi ta man ti, ə kuji dingəm ka kin əl ə nɔ: «Man ə am, nga ri ə ɔgi kadi m-ra batəm ə?» ³⁷ [Pilipi əl-e ə nɔ: «Re adi mei Luwə təkɪ rojɛti ə, nɛ ki ɔgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ə nɔ: «M-adi mem təkɪ Jəju Kirisi e NGon Luwə.»] ³⁸ Lo kin ti, adi pusi a nangɪ, ningə əi ki Pilipi joo pu, uri me man ti adi Pilipi ra-e batəm. ³⁹ Loki tɛɛi me man ti ki taga ningə, NDil Bəbɛ un Pilipi aw sie adi kuji dingəm oo-e al. Nə e ilə rəbi ləne ki rɔnəl aw. ⁴⁰ Pilipi aw tɛɛ me be ti ki Ajoti, ilə mbɛ Poy Ta ki Maji me be bo je ti pəti ki tɛɛ ti, bitɪ tɛɛ-n Səjare ti.

9

Sol adi mene Bəbɛ Jəju

(Knjk 22.6-16; 26.12-18)

¹ Dokagiloe ti kin, gir ta ki dɔ kadi kɔ njɛ ndo je ti lə Bəbɛ ki dɔ tɔl-de ti to dɔ Sol ti bəy. ² Be ə, aw rɔ ki boy ti lə njɛ kijə nɛ məsi kadi-kare je, dəje makitibi mba kadi n-aw-n lo kaw-naa je ti lə *jipi je ki me be ti ki Damasi, kadi re n-ingə dingəm je ki dənɛ je ki njɛ ndole go nɛ ndo ki sigi kin ə n-dɔɔ-de n-re sɔde Jorijaləm ti.

³ Loki Sol e dɔ rəbi ti, ində dɔ be ki Damasi bəsi ningə, kunji madi tɛɛ pati, i ki dɔrə ti, unji gə dɔe. ⁴ Tɛɛ osi nangɪ ningə, oo dɔ ndu ta madi əl-e ə nɔ: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kɔ be ə?» ⁵ Sol dəje ə nɔ: «I nə ə Bəbɛ?» Ningə, Bəbɛ əl-e ə nɔ: «E mi Jəju ki isi adi-m kɔ.» ⁶ I taa aw me be bo ti ə, a əlini nɛ ki kadi a ɪra. ⁷ Njɛ ki isi awi ki Sol tali ai lo ka ti. Bəl tɔl-de adi lo kadi əli ta goto. OOi dɔ ndu ta, nə ooi daw madi al. ⁸ Sol i taa, tɛɛ kəmne maji, nə oo lo al, adi made je uwəi jie, ndəri-e tɔ ndor, ə awi sie Damasi.

⁹ Isi loe ti nɔɔ ndɔ mitə ki kanji kadi oo lo. Uso nɛ al nim, ay man al nim tɔ. ¹⁰ Ningə nje ndo lə Jəju kare isi Damasi ti nɔɔ, tɔe nə Ananiyasi. Bəbɛ bə-e me nɛ koo me ndil ti ə nɔ: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ə nɔ: «Mi ne Bəbɛ». ¹¹ Bəbɛ təl un ta əl-e ə nɔ: «Aw un rəbi ki bəri-e rəbi ki kɔ ti, ə idəji me kəy ti lə Judasi, dɔw ki tɔe nə Sol ki Tarsi ti, isi nɔɔ isi əl ta ki Luwə. ¹² OO dɔw madi ki tɔe nə Ananiyasi me nɛ koo me ndil ti, ur kəy goe ti ningə, ində jine dɔe ti kadi oo lo gogi.» ¹³ Ə Ananiyasi əl ə nɔ: «Bəbɛ, m-o ta lə dɔw kin ta dije ti ngay, ɔji dɔ kɔ je pəti ki adi dije ləi ki me be ti ki Jorijaləm. ¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tɔgi ki ingə rɔ ki boy je ti lə njɛ kijə nɛ məsi kadi kare je, kadi uwə dije ki isi əli sɔi ta, dɔɔ-de.» ¹⁵ Nə Bəbɛ əl-e ə nɔ: «Aw, tadɔ dingəm kin e nɛ ra kilə ki m-kɔte kadi əl ta ləm nɔ gin dije ti ki duniya ti, ki nɔ ngar je ti, ki nɔ *Isirayəl je ti. ¹⁶ Mi wa m-a m-ɔje kɔ je pəti ki a tɛɛ dɔe ti ki mbata ləm.» ¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində jine dɔe ti, ningə əl-e ə nɔ: «NGokom Sol, e Bəbɛ ə ilə-m, e Jəju ka ki tɛɛ ingəi dɔ rəbi ti ki isi re-n ka kin ə ilə-m kadi m-adi o lo. Ningə kadi NDil Luwə rəsi tɔ.» ¹⁸ Ta naa ti nɔɔ, nɛ je ki toi tɔ ngəy kanji je be tɛɛi kəm Sol ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə i taa adi rai-e batəm. ¹⁹ Go ti, uso nɛ bə, təl ingə tɔgi nɛ gogi. Sol təl isi ki njɛ ndo je lə Jəju ki me be ti ki Damasi ngan ndo je jɔ bəy.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi ti

²⁰ Ta naa ti nɔɔ, Sol aw ilə mbɛ me kəy kaw-naa je ti lə *jipi je ə nɔ: «Jəju e NGon Luwə.» ²¹ Dije pəti ki ooi dɔ ta kin ta Sol ti, ndɔji-de ngay adi əli əi nɔ: «E kam al ə e nje kadi kɔ dije ki Jorijaləm ti ki njɛ bə tɔ kin a? Re nɛ a un girə mba kadi uwə-de, dɔɔ-de aw sɔde rɔ ki boy je ti lə njɛ kijə nɛ məsi kadi-kare je al bitɪ a?» ²² Nə Sol uwə rɔne nga adi kərne e kəte me kadi-me ti lie. Jipi je ki Damasi ti gori lo ta ki kadi əli-e al, loki tɔji-de kadi Jəju e Kirisi.

²³ Ra ndo je go ti bə, Jipi je ɔji-naa ta mba kadi n-təli-e ²⁴ Nə ta koji ləde tɛɛ mbi Sol ti. NGəmi ta rəbi kada je kondɔ je mba kadi n-təli-e. ²⁵ Be ə, me kondɔ ti madi, njɛ ndo je lə Sol, uni-e me kare ti, tuyi-e adi osi gidɪ ndogi bɔr ti.

Sol me be ti ki Jorijaləm

²⁶ Go ti, Sol aw tē me be ti ki Jorijalām 6a, sangi kadi n-indā rone naa ti ki njé ndo je, na pəti bəli-e, tado daw ki taa mee kadi e nje ndo ki rojeti goto. ²⁷ Be ə, Barnabasi un-e me jine ti, aw sie rō njé kaw kilā je ti, or-de go kingə ki Jaju ingə Sol dō rəbi ti, ki koo ki oo Jaju əl-e ta, ki ta ki əl ki taga wangi Damasi ti me to Jaju ti. ²⁸ Dō gangi loe ti nō, Sol aw sode je, təl sode je naa ti me be ti ki Jorijalām. Əl ta ki kadi-me me to Bəbe ti. ²⁹ Əl ta ki *jipi je ki njé kəl ta Girəki, naji-naa sode ta ti. Nə sangi rəbi kadi n-təli-e. ³⁰ Loki ngakojje je ooi tae ningə, ori-e awi sie Səjare ti. Ningə adi-e aw me be ti ki Tarsi.

³¹ *Njé kaw-naa je pəti ki dōnangi Jude ti ki tae ba, ki dōnangi Galile ti, ki dōnangi *Samari ti, isi ki Lapiya. Ingəi tōgi, njiyoi me bəl Bəbe ti, taa korde i ki dō ti dō ti ki takul tōgi lə NDil Luwə to.

Piyər aji dīngəm ki tōe nə Ene

³² Təki Piyər a njiyə-n ki lo je pəti oo-n dije lə Luwə, ndo kare aw tē rō njé ti ki me be ti ki Lida. ³³ Lo kin ti, ingə dīngəm kare ki tōe nə Ene, ki to dō tirə moy ti ra bəl jijoo. Tado rōe oy. ³⁴ Piyər əl-e ə nə: «Ene, Jaju Kirisi adi rō nga, i taa, ikaw nē toi.» Ningə Ene i taa ta naa ti nō. ³⁵ Dije pəti ki me be ti ki Lida ki Sarō ooi-e, 6a adi mede Bəbe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy ti

³⁶ Dəne madi e dan njé ndo je ti ki me be bo ti ki Joep nō, tōe nə Tabita. Tō kin ki ta Girəki nə Dorkasi. E dəne ki njé ra kilā je ki maji maji ngay, taa e nje ra ki njé ndoo je ki nē ki me jine ti to. ³⁷ Moy ra-e dōkagiloe ti kin adi oy. Loki ndogi-e man ningə, awi iləi-e me kəy ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida e basi ki Joep. Be ə, loki njé ndo je ooi kadi Piyər e me be ti ki Lida nō ningə, iləi dīngəm je joo rōe ti kadi re kalangi ingə-de. ³⁹ Piyər i taa aw sode. Loki re tē rōde ti ningə, ori-e awi sie me kəy ti ki taa. Njé ngaw koy je pəti iləi-naa gəi dōe ki nō, ningə tōji kibi je ki dangi dangi ki koji ta naa ti ki Dorkasi oji dōkagilo ti ki isi-n sode ki done taa bəy. ⁴⁰ Piyər adi dije pəti tēgi taga, 6a əsi məkəsiə nangi əl ta ki Luwə, ningə tu rone ki rō nin ti əl ə nə: «Tabita i taa.» Loki tē kəmne oo Piyər ningə, ndu rone, i isi taa. ⁴¹ Piyər ilə jine un-e-n ki taa, 6a, 6a dije lə Luwə ki njé ngaw koy je, oji-de Tabita ki dōe taa. ⁴² Poy nē kin

sane ki dōnangi ki Joep ba pəti, adi dije ngay adi mede Bəbe. ⁴³ Piyər ra ndo asi tati me be ti ki Joep, me kəy ti lə nje kor gidi ngirə ki tōe nə Simo.

10

Kornay ki e daw ki Rom ti oo nē me ndil

¹ Dīngəm madi isi me be ti ki Səjare nō, tōe nə Kornay. E ki boy dō buti asigar je ti ki bu kare, ki bari-e «buti ki Itali ti». ² E daw ki nje ra nē ki go ndu Luwə ti, taa, naa ti ki dije pəti ki me kəy ti lie, əi njé kəsi dōde nangi nō Luwə ti to. Ra maji ki njé ndoo je ngay, taa əl ta ki Luwə taa taa to. ³ NDō kare, ki kadi ki mitə ki lo sōlō, oo malayka lə Luwə me nē koo me ndil ti ur me kəy ti lie, ningə bəre ə nə: «Kornay.» *Kornay ur kəmne dōe ti ki bəl, ningə əl-e ə nə: «E ri ə Bəbe?» NGa ə malayka əl-e ə nə: «Kəl ta ki Luwə ləi ki maji ki isi ra ki njé ndoo je kin tē rō Luwə ti, ə Luwə ga dōi ti. ⁵ Ningə ki ngəsine kin, ilə dīngəm je me be ti ki Joep adi bari Simo ki bari-e nə Piyər ade re. ⁶ Isi me kəy ti lə Simo ki nje kor gidi ngirə ki kəy lie e kadi bati. ⁷ Loki malayka ki əl-e ta kin əti ningə, Kornay 6a ngan njé kilā je ləne joo ki nje rō ləne kare ki nje bəl Luwə mbō njé ki əi naa ti sie ki dōkagilo je pəti adi-de rəi. ⁸ Rəi adi or-de go nē je pəti ki ra nē adi-de ooi ningə, ilə-de adi awi Joep ti.»

Piyər oo nē me ndil ti me be ti ki Joep

⁹ Lo ti go ti, loki əi dō rəbə isi awi, indəi dō be bo basi ningə, Piyər al dō kəy ti ki taa, ki kadi ki dan be ti mba kəl ta ki Bəbe. ¹⁰ Bō rae adi ge kuso nē. Ningə loki isi rai nē kuso mba kadi uso 6a, oo nē me ndil ti. ¹¹ OO ta dōrə a tagira, ningə oo nē madi ki to tə ta kibi ki tati ki daw uwə sile je ki sō be ə i ki taa isi re ki nangi. ¹² Me nē ti ka kin, da je ki dangi dangi əi titi: da je ki njade e sō je, ki njé kagi nangi je, ki yəl je. ¹³ Ningə, ndu ta madi tē əl-e ə nə: «Piyər, i taa itōl uso.» ¹⁴ Nə Piyər ə nə: «Jagi Bəbe, mi m-uso nē ki nē ki majal dōe, ə se nē ki to nje nja kare al[☆].» ¹⁵ NDu ta təl re əl Piyər kəl ki kō joo bəy ə nə: «Nē ki Luwə təl-e ki kay njay ti, kadi i o-e tə e nē ki to nje al.» ¹⁶ Nē kin ra nē be nja mitə, ningə ta naa ti nō tali ndōri-e ki dōrə ti gogi. ¹⁷ Piyər gər me nē ki oo me ndil ti kin al, adi isi dōji rone ta dō ti, ningə yə dīngəm je ki Kornay ilə-de ki a sangi kay

☆ 10:14 Ləbətiki 11.1-47; Ejəkal 4.14

lə Simo rəi ai ta kəy ti. ¹⁸ Ba dəji ta ki ndude ki boy ə nə: «E me kəy kin ə Simo ki bari-e nə Piyər isi ti ti a?» ¹⁹ Piyər isi mər ta do ne ti ki oo me ndil ti kin ba bəy ningə, NDil Luwə əl-e ə nə: «O dingəm je mitə a sangini. ²⁰ I taa, ur nangi, ə aw sədə ki kanji kadi mei təsi, tado e mi ə m-ilə-de.» ²¹ Piyər re ro dingəm je ti ka kin əl-de ə nə: «E mi ə mi dəw ki isi isangi-e, ə se e ri ə isi isangi-mi wa?» ²² Əli-e əi nə: «E Kornəy ki e ki boy do buti asigar je ti ki bu, ki e dəw ki dana, taa e nje bəl Luwə to kin ə ilə-je. E dəw ki *Jipi je pəti əli ta lie maji. Malayka lə Luwə re tēē ki do ta rəe ti əl-e kadi ilə goi ti kadi ire me kəy ti lie kadi oo do ta ki tai ti.» ²³ Piyər aw sədə ra-de mba, adi-de lo toi. Lōki lo ti go ti ningə, i taa aw sədə. NGakoje je madi ki me be ti ki Jope dani-e. ²⁴ Lo ti ki rangi ningə tēēi Səjare ti. Kornəy bar nojine je ki madine je isi nginən-de kəte. ²⁵ Lōki Piyər ur me kəy ti ningə, Kornəy i taa tilə kəme, ba osi nanga njae ti, ilə done nangi. ²⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «I taa, tado mi ka mi dəw to.» Ningə osi sölə un-e-n ki taa. ²⁷ Wali-naa taa urii ki kəy ningə, Piyər oo kosi dije ngay kawinaa isi. ²⁸ Lo kin ti Piyər əl-de ə nə: «Səi je, igəri maji təkī ndu-kun ləje əgi kadi dəw ki e Jipi ində rone naa ti ki dəw ki e Jipi al, ə se kadi ur me kəy ti lie. Nə Luwə əl-m kadi m-o dəw madi tə ne ki majal, ə se ne ki to nje al. ²⁹ E mbata kin ə, m-mbati-n ba ləsi al, m-re ki kanji kəl ta madi ki rangi. Ningə təkī ibari-mi, m-dəji səsi kadi m-o se e ri ə iloi gom ti wa?» ³⁰ Kornəy ə nə: «Asi ndo so bone, ki do kadi ki təkī made wa kin be, adi e kadi ki mitə ki lo solə, ə m-isi m-əl ta ki Luwə me kəy ti ləm, ningə dingəm madi ki ilə kibi ki nda bal bal tēē a nəm ti, əl-m ə nə: ³¹ «Kornəy, Luwə oo do ta ki isi əl sie, taa ga do maji ti ki isi ra ki njé ndoo je kin to. ³² Ə kadi ilə dəw madi Jope ti, ibar Simo ki bari-e nə Piyər adi re. İsi me kəy ti lə Simo ki nje ra kilə ngirə, ki isi kadi ba ti basi.» ³³ Be ə, ta naa ti nqoq par, m-ilə-de rəi ti, ə yə ira maji adi ire to kin. Ningə ki ngosine kin, je pəti j-isi nqi ti ne kadi j-o do ta je pəti ki Bəbe ində tai ti kadi əl-je.»

Piyər əl ta lə Luwə me kəy ti lə Kornəy

³⁴ Lo kin ti, Piyər un ta tane ti əl ə nə: «Tə ki rojeti, m-gər kadi kor kəm dəw dana goto ro Luwə ti. ³⁵ Dəw ki ra ra, dan gin dije ti ki

dangi dangi, ki e nje bəl ndile, ki nje ra ne ki dana ba, uwe ki rone ti. ³⁶ İlə ki ta ləne ki ro ngan *İsrayəl je ti, ilə-n-de mbə lapiya ki takul Jəju Kirisi ki e Bəbe lə dije pəti. ³⁷ Təkī igəri, e ne ki ilə ngirəne Galile ti, go batəm ti ki Jə ilə mbəe ə ra ne donangi Jude ti ba pəti. ³⁸ İgəri kadi ki Luwə adi Jəju ki Najarəti ti NDilne, ki təgi kin maji. Jəju aw ki lo lo, ra maji ki dije, taa əji dije pəti ki isi gin təgi ti lə su to. Tado Luwə e sie naa ti. ³⁹ Je ə je njé ma naji do ne je ti pəti ki ra donangi ti lə *Jipi je ki Jorijaləm ti. Bəbe-e kagi-dasi ti, töl-e. ⁴⁰ Nə Luwə ade i lo koy ti ndo ki kə mitə lə ndo koye. Ade ta rəbi adi toji rone taga, ⁴¹ ki ro dije ti pəti al, nə ki ro njé ma naji je ti ki Luwə kəti-de kəte. Adi e je ki j-uso sie je, j-ay sie je, go tēēe dan njé koy je ti[☆]. ⁴² Jəju un ndune adi-je kadi j-ilə mbə ki ro gin dije ti, ə kadi jə toji təkī e ne ə yə Luwə ində-ne tə nje gangi ta do njé kisi ki dode taa ti ki njé koy je. ⁴³ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti mai naji dōe ti əli əi nə: «Dəw ki ra ki ade mene ba, Luwə a iyə go majal je lie kə me tōe ti[☆].» ⁴⁴ Lōki Piyər isi əl ta je kin ba bəy ningə, NDil ki kay njay risi ki do dije ti ki isi ooi do ta lie. ⁴⁵ Ne kin əti bəl njé kadi mede Luwə ki əi Jipi je ki dani Piyər, lōki ooi kadi Luwə buki NDilne do gin dije ti ki əi Jipi je al to. ⁴⁶ Tado ooi ndude isi əli ta ki ta be je ki dangi dangi iləi toji do Luwə ti. ⁴⁷ Ningə Piyər əl ə nə: «Ki təkī ingəi NDil Luwə tə je be to kin, ne ki əgi-de do ra batəm goto.» ⁴⁸ Be ə Piyər un ndune adi rai-de batəm me to Bəbe ti, ba go ti, dəji Piyər kadi isi sədə ngan ndo je bəy taa kadi tə təl.

11

Jorijaləm ti, Piyər əji ne je ki rai ne

¹ *Njé kaw kilə je ki ngakə je ki isi Jude ti ooi kadi dije ki əi *Jipi je al ka oi ta lə Luwə to. ² Lōki Piyər aw Jorijaləm ti, njé kadi mede Luwə, ki əi njé kijə mətide je gaki-e ngay, ³ əi nə: «Aw ro dije ti ki ijəi mətide al, aw uso sədə ne!» ⁴ Lo kin ti, Piyər ilə rone ər-de go ne je ki rai ne ki goe goe adi-de ooi.

⁵ Piyər əl ə nə: «Mi me be bo ti ki Jope, ningə lōki m-isi m-əl ta ki Luwə, m-o ne me ndil ti. E ne madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki so be ə i dorə ti, risi biti re nəm ti. ⁶ M-ur kəm ki do ta kibi ti ka kin

m-isi m-go, ningə m-o da je ki njade e so, ki njé kagi nangi, ki da je ki wale ki yəl je ki njé nal kadi rə ti. ⁷ Ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Piyər, i taa, itol uso.” ⁸ Ə m-əl m-ə nə: “Jagi Bəbe, ne ki to nje ədi tam nja kare al.” ⁹ Kə joo, ndu ta təl tē dərə ti bəy əl-m ə nə: “Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti bə, kadi o-e tə ne ki to nje al.” ¹⁰ Ne kin ra ne be asi nja mitə, ningə təl tuyi-e dərə ti. ¹¹ Ningə ta naa ti nqo, dingəm je mitə ki iləi-de me be ki Səjare ti, ki rəm ti rəi ay ta kəy ti ki m-isi ti. ¹² NDil əl-m kadi m-aw səde bi m-mbati al. E be ə dingəm je ki mehe kam dani-mi, ə j-ur-n me kəy ti lə Kornəy. ¹³ Kornəy əji-je go rəbi ki n-oo-n malayka ki tē ki rəne ti, me kəy ti ləne, əl ə nə: “Ilə dəw madi me be ti ki Joep kadi əl Simə ki bəri-e Piyər kadi re. ¹⁴ A əli ne je ki a ra səi kadi ingə kaji naa ti ki njé ki me kəy ti ləi.” ¹⁵ Loki m-a m-əl ta ba bəy ningə, NDil Luwə risi re dəde ti tək ndo ki re-n dəje ti lo kilə ngire ti ka kin be. ¹⁶ Ra adi mem ole də ta ti lə Bəbe ki ə nə: “Ja ra batəm me man ti, nə səi je, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.” ¹⁷ Ə se, tək Luwə adi-n-de kadi-kare ki kare wa tək adi-n-je, j-əi ki j-adi meje Bəbe Jəju Kiri si kin, kadi mi m-ndor Luwə wa?” ¹⁸ Loki ooi də ta kin ningə, angalde osi nangi adi iləi təji də Luwə ti əi nə: “Gin dije ki duniya ti ka Luwə adi-de kaji ki go rəbi kiyə go majal kə tə.”

Kində gin njé kaw-naa je me be ti ki Atiyosi

¹⁹ Kində kəm-ndoo ki tē də Etiyən ti ra adi njé ndo je sanəi-naa, awi bitit tēji me be ti ki Pənəsi, ki Sipir, ki Atiyosi. Loki awi, əli ta lə Luwə Jipi je par bi dəw ki rangi al. ²⁰ MBəde ti nqo, dije ki nə je ki əi gin koji ti ki Sipir, ki Sirən ki awi Atiyosi ti, əli ta ki maji lə Bajə Jəju gin dije ki əi *Jipi je al ki bəri-de Girəki je tə. ²¹ Təgi Bəbe e səde naa ti adi dije ngay təl ki rə Bəbe ti adi-e mede. ²² Poy ne je ki ra ne kin tē rə njé kaw-naa je ti ki isi Jorijaləm, adi iləi Barnabasi adi-e aw Atiyosi ti. ²³ Loki aw tē rəde ti, ə oo me-maji lə Luwə ki ra kilə ningə, rəe nəl-e ngay adi əsi ginde pəti ki ta lə Luwə kadi ai də njade me kində rə naa ti ki Bəbe. ²⁴ Barnabasi e dəw ki dana, NDil Luwə rose, taa aw ki kadi-me tə, adi kosi dije ngay rəi ki rə Bəbe ti. ²⁵ Barnabasi aw me be ti ki Tarsi mba kadi

sangi Sol. ²⁶ Loki inge ningə, aw sie Atiyosi ti, rai bəl kare titi. Kawi-naa ki njé kaw-naa je, ndoi ta lə Luwə kosi dije ngay. E me be ti ki Atiyosi ə yə dije iləi ngirə bər njé ndo je ti, dije lə Kiri si (kirətiye je). ²⁷ Dokagiloe ti nqo, njé kəl ta je ki ta Luwə ti i Jorijaləm awi bitit ki Atiyosi. ²⁸ E ki kare dande ti, təe nə Agabusi, i taa ningə əl ta ki takul NDil tək bi bo ki bo ngay a o dənangi ti ki tae ba. Ningə ne ka kin ra ne dokagilo ti lə nje kəbe ki bo ki bəri-e nə Kilodi tə. ²⁹ *NJé ndo je uni ndude kadi n-iləi ki ne ki jide ti, nə nə ki go təge ti kadi n-dij ngakode je ki isi Jude ti. ³⁰ Adi ne maji je ləde ka kin Barnabasi əi ki Sol adi awi adi ngatəgi je.

12

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti

¹ Dokagiloe ti wa kin ə ngar *Erodi ilə ngirə kadi kə njé kaw-naa je ki nə je ti. ² Təl Jaki ki ngokə Jə ki kiyə kasigar. ³ Nə Loki oo kadi nəl *Jipi je ngay, ningə təl adi uwəi Piyər bəy. E dokagilo ra pəti mapa ki kanji əm. ⁴ Loki uwe ile dangay ti ningə, adi njé rə je sə so nja sə ngəmi-e. Ra be kadi tə n-tē sie taga nq kosi je ti go pəti paki ti. ⁵ Piyər to dangay ti, nə njé kaw-naa je iyə ta kəl ta ki Luwə al ki mbata lie.

⁶ Me kondəe ti ki kadi re lo ti ə, Erodi tē sie nq kosi je ti ka kin ningə, Piyər to bi mbə asigar je, dəe-e ki kulə gindi joo. Ningə njé ngəm lo je, ai ta kəy ti, a ngəmi ta kəy dangay to. ⁷ Lo kin ti, malayka lə Bəbe kare tē pati, adi kunje taa lo me kəy dangay ti, lo ki Piyər to ti. Malayka ində Piyər kade ti ndəl-e-n ə nə: «I taa kalangi!» Ba kulə gindi je ki jie ti tēi tosi. ⁸ Malayka əl-e ə nə: «Idəo nda ki bədi ti, ə itilə sa njay ti.» Ningə Piyər ra tək əl-e-n. Malayka əl-e bəy ə nə: «Hlə kibi ləi rəi ti ə un gom.» Piyər tē goe ti, nə gər tək e malayka ə re tē sie tək rəjeti, al. OO tək e ne ki oo me ndil ti. ¹⁰ Loki indəi nje ngəm lo ki də kəte, ki ki kə joo dəi ningə, rəi tēi ta ta rəbi gindi ti ki aw ki bə bo ti, ta rəbi wa tē dərəne ba nōde ti, adi tēi taga awi də rəbi ti. Loki tēi də rəbi ti ningə, ta naa ti nqo, malayka iyə ə aw. ¹¹ Loki angale re rəe ti ningə əl ə nə: «M-o ay njay ngata tək e Bəbe ə ilə ki malayka ləne adi re tē səm

ji Erodi ti, ki ta ne je ti ki majal pəti ki kosi Jipi je oji kadi rai səm.»¹² Loki ga ta be ningə, ilə done aw be la Mari ki ko Ja ki bari-e na Marki. Dije ngay kaw-naa me kəy ti noo isi əli ta ki Luwə.¹³ Loki ində ta kəy ningə, ngon nje kilə ki dənə ki tōe nə Rodi ətə re kadi n-oo.¹⁴ Gər ndu Piyər adi ta rəbi ka tēē al par ə, rəe nəl-e ngay adi təl ki ngədi aw əl-de ə nə Piyər a ta kəy ti noo.¹⁵ Əli-e əi nə: «I nje kone.» Nə a do ndune ti təkə e ta ki rəjeti. NGa ə təl əli əi nə: «E malayka lie.»¹⁶ Loe ti kin, Piyər a ta kində ta kəy ti par par. Ə loki rai tēēi ta kəy ningə, e Piyər ə wa, adi gəri lo ta ki kadi əli al.¹⁷ Əl-de ta ki jine kadi əli ta al, ningə ər-de go tēē ki Bəbe tēē sie dangay ti adi gəri. Go ti, əl-de ə nə: «Awi əli Jaki ki ndagi ngakoje je adi ooi.» Ningə tēē aw lo ki rangi ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, do asigar je isi dana al. Dəji-naa se ri dana ə Piyər təl wa? ¹⁹ NGar Erodi sange ngay nə inge al. Go ti, dəji ta asigar je, bə un ndune kadi təl-de kə. Piyər iyə dənangi Jude ə i aw Səjare ti, aw isi titi nu.

Koy la ngar Erodi

²⁰ *Erodi aw ki ta ki dije ki Tir ti, ki Sido. Ə dije ki Tir ki Sido indəi ndude naa ti rai ingəi-e. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje koo go ta la ngar Erodi taai ningə, dəji kadi lapiya to dande ti. Kadi lapiya to mbata ne maji je ki dənangi ti ləde ngire e me be ti la ngar Erodi.²¹ Loki tēē me ndo ti ki oji ningə, Erodi ilə kibi koḅe ləne rəne ti, isi do kimbər ngar ti ləne, əl kosi dije ta kongi kongi.²² Kosi dije iləi təji dōe ti əi nə: «E ndu luwə madi bi e ndu dəw al.»²³ Loe ti noo malayka la Bəbe inde oje mbata adi kosi-gon Luwə al. Go ti, kode je indəi rəe yəngi yəngi adi oy.²⁴ Nə ta la Luwə taa lo aw ki kəte kəte, adi kər njé ndo je re ki do made ti.²⁵ Loki Barnabasi əi ki Sol təl kon kilə ləde ki awi ki mba kadi rai ningə, iyəi be bo ki Jorijalam ə awi. Uni Ja ki bari-e Marki naa ti səde ə təl awi me be ti ki Aṭiyosi gogi.

13

Njé kaw-naa je indəi Barnabasi əi ki Sol ta dangi mbata kilə la Bəbe

¹ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki njé ndo ne je la Luwə isi dan njé kaw-naa je ti ki

Aṭiyosi ti noo. Adi e: Barnabasi ki Simo ki bari-e Nijər, ki Lisiyusi ki be lie e Sirən ti, ki Manaye ki oti-de naa ti ki *Erodi ki isi do dənangi ti ki Galile[☆], ki Sol to.² NDə kare be əsi makəsəde nangi no Luwə ti ə əli ta sie ki kogi rə ne kuso to. Ningə NDil ki kay njay əl-de nə: «Kadi ər Barnabasi əi ki Sol indəi-de ta dangi mbata kilə ki m-bər-de kadi rai.»³ NGata ə, loki əgi rəde ne kuso ə əli ta ki Luwə ningə, indəi jide dōde ti ə iyəi-de adi awi, ⁴ təkə NDil ki kay njay əl-n-de. E be ə, Barnabasi əi ki Sol awi me be ti ki Sələsi. Ningə ai noo gangi awi Sipir ti.⁵ Loki ki tēēi Salamin ti ningə, əli ta la Luwə me kəy kaw-naa ti la *Jipi je. Ja Marki e kadide ti ta nje ra səde to.⁶ Loki indəi do dər je ki be ti ki Sipir ti gangi ningə, awi tēēi me be ti ki Paposi. Loe ti noo, ingəi Jipi kare be ki tōe nə Bar-Jəju ki e nje ra mbəli, ki ə nə ne nje kəl ta ki ta Luwə ti.⁷ Isi naa ti ki dəw ki boy ki tōe nə Sərjijusi Polusi ki e nje ne gər. Sərjijusi Polusi bər Barnabasi əi ki Sol oji-de adi gəri təkə n-aw ki bo koo ta la Luwə tade ti.⁸ Nə Elimasi ki kər gin tōe nə nje mbəli tə-de rə. Ge kadi dəw ki boy kin adi mene Kirisi al.⁹ Be ə, Sol ki bari-e Pol NDil Luwə rose adi ur kəmne ki dōe ti,¹⁰ əl-e ə nə: «I ngon lə su, tə dəw ki kadi kəm dije rosi mei. I nje kosi ta ne ra je ki dana pəti. A iyə go rəbi ndor ta la Luwə al a?»¹¹ Ki bəsi ne kin, Bəbe a indəi oji, kəmi a oo lo al, ningə a o kəm kadi al bitə dəkagilo madi. Ningə ta naa ti noo par ə kəme ndul kururu adi oo lo al, a mam lo. Sangi dəw ki kadi ər-e ta rəbi.¹² Loki dəw ki boy oo ne ki ra ne kin ningə, adi mene, mbata ne ndo ki do Bəbe ti ki adi-e, əte bəl ngay.

Pol əl ta la Luwə me be ti ki Aṭiyosi ki Pisidi ti

¹³ Pol əi ki madine je ali me bato ti me be ti ki Paposi, awi me be ti ki Pərji ki Pampili ti, ningə Ja Marki[☆] iyə-de ə təl aw Jorijalam ti gogi.¹⁴ Loki ətə me be ti ki Pərji ningə, awi tēēi me be ti ki Aṭiyosi ki Pisidi ti, awi me kəy kaw-naa ti la *Jipi je ki ndo taa kəə, isi nangi.¹⁵ Loki njé tidə makitibi je, tidəi makitibi ndu-kun ki makitibi la njé kəl ta je ki ta Luwə ti ningə, ki boy je ki njé ngəm kəy kaw-naa iləi əl-de əi nə: «NGakoje je, kin ə awi ki ta kadi əli dije, ə kadi əli.»¹⁶ Ə Pol i

☆ 13:1 Erodi Aṭipasi Lk 3.1 ☆ 13:13 Ja Marki: 12.12, 25; 13.5

taa, yaki jine tade ti kadi isi kekeke, ninga əl-de ə nə: «Səi *Isirayəl je ki dije ki njé bəl Luwə, kadi oi do ta ləm. ¹⁷Luwə ləje, j-əi kosi Isirayəl je, kəti bawje je, ningə ra sədə adi oji naa ki kəte kəte, loki isi me 6e ti ki Ejipi ti. Ər-de tē sədə ki taga ki takul tōge ki ngay. ¹⁸Asi bəl dəsə ki adi-de nē usoi dilə lo ti[☆]. ¹⁹Loki tō ko gin dije siri ki donangi ti ki Kana nōde ti ningə, təl ki donangi ka kin adi-de tə nē nduwə[☆]. ²⁰Nē je pəti ki ra nē kin, a ra bəl asi bu sō ki dami. Go ti ningə, adi-de njé gangi ta je bitī tē-n dō nje kəl ta ki ta Luwə ti Samiyəl. ²¹Ningə, daji ngar adi Luwə adi-de Sawul ki ngon lə Kisi, ki e gin ka ti lə Bənjame, adi o 6e dōde ti bəl dəsə. ²²Loki ər-e kō ningə, ində *Dabidi ngar ti toe ti. Dabidi ki ma naji lie ə nə: “M-ingə Dabidi ki e ngon lə Jase, ki e dāw ki go me ndigi ti ləm. A təl kon nē je pəti ki mem ndigi[☆].” ²³E gin ka ti lie ə, Luwə adi Jaju ki nje kaji Isirayəl tē ti, ki go kun mindi ti lie. ²⁴Kəte nō re Jaju ti, Jə ilə mbē kadi dije tōri ndude, ningə kadi rai batəm. Ilə mbē kin ki rə kosi Isirayəl je ti ba pəti. ²⁵Loki Jə aw kadi təl ta kilə ləne ningə, əl ə nə: “Mi dāw ki isi igai ta dōe ti kin al. Nə e a re gom ti nōq ki kilə sa ki njae ti ka mi m-asi tuti al[☆].”

²⁶«NGakom je ki gin ka ti lə *Abirakam, ki njé bəl Luwə ki dansi ti, e j-əi je ə Luwə ilə ki ta kaji kin roje ti. ²⁷Dije ki njé kisi Jorijaləm ti əi ki ki boy je lade gari dāw ki e Jaju kin al, taa gəri me ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki isi tidəi ki ndo taa kəə je pəti kin al tō. Be ə loki gangi ta dō Jaju ti, tōli ta ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. ²⁸Ingəi nē madi kare ki asi kadi tōli-e-n al, nə daji *Pilati kadi tōl-e par. ²⁹Loki tōli kon nē je pəti ki ndangi me makitibi ti oji dōe ningə, adi risi-e dō kagi-dəsi ti nangi, ile me 6e nin ti[☆]. ³⁰Nə Luwə ade i dan njé koy je ti. ³¹Asi ndo ngay ki tē ki rō dije ti ki i j sie donangi Galile ti nu, ə rəi sie bitī Jorijaləm ti, əi je kin ə əi njé ma naji lie ki nō kosi dije ti[☆]. ³²Je ka j-isi j-ilə səsi mbē Poy Ta ki Maji kin tō. Poy Ta ki Maji ki e ta kun mindi ki Luwə un mindine dō ti adi bawje je. ³³Luwə tōl ta kun mindi kin ki roje

ti j-əi ngande je ki go rəbi tē je ki adi Jaju tē je lo koy ti təkī ndangi me makitibi pa je ti əi nə:

“I NGonm,

Ki m-oji bone[☆].”

³⁴«Luwə ade i lo koy ti 6i ade ndum me 6e ti al, təkī əl-n ə nə:

“M-a m-adi səsi nē,

Ki m-un mindim dō ti m-adi Dabidi,

Ki e nē ki asi kadi indəi mesi dō ti[☆].”

³⁵«E mbata kin ə, əl-n me makitibi ti lo madi ti bəy ə nə: “A iyə dāw ləi ki ay njay kadi ndum al[☆].” ³⁶Nə Dabidi, loki ra kilə dōkagilo ti ləne ki go kōji ta ra ti lə Luwə ningə, oy adi dibi-e gədi kae je ti, ningə ndum me 6e ti. ³⁷Nə e ki Luwə ade i lo koy ti ndum me 6e ti al.

³⁸«Kadi igəri maji ngakom je, təkī e ki takule ə isi oi dō Poy Ta ki Maji ki oji dō kiyə go majal kō, ki kōr ta dō ti ki asi kadi ingəi me ndu-kun lə *Moji ti al. ³⁹E ki takule tō ə, re dāw ki adi mene ningə, a ingə ta ki kōr dō ti. ⁴⁰MBata kin ə, kadi oi go rəsi maji nə tə ta ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli kin tae tōl dōsi ti:

⁴¹*NJé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə:

“Səi njé kōji rəsi,

Kadi oi go rəsi maji,

A oi nē ki a əti səsi bəl bitī kadi a gotoi kō.

Tadō dōkagilo ti ləsi, m-a m-ra nē madi.

Nē ki re dāw ər səsi poye ka, a adi mesi dō ti al[☆].»

⁴²Loki Pol əi ki Barnabasi isi tēgi taga ningə, daji-de kadi ndo taa kəə ki gogi ə kadi təli rəi ndoi-de ta kin bəy. ⁴³Loki kosi njé kaw-naa je sanəi-naa ningə, Jipi je ki dije ki təli Jipi je, dani Pol əi ki Barnabasi, a wali-naa ta sədə. Ningə Pol əi ki Barnabasi iləi dingəm mede ti kadi uwəi rōde ba me me-maji ti lə Luwə kin.

Pol əi ki Barnabasi yəti rōde ki rō gin dije ti ki əi Jipi je ti

⁴⁴*NDō taa kəə ti ki gogi ningə, kosi dije ngay ki me 6e bo ti kawi-naa ki naa ti kadi n-ooi dō ta lə Bəfe. ⁴⁵Loki *Jipi je ooi kosi dije ningə, ni ra-de adi taji Pol, ə əli ta je ki mal dō ta ti lie. ⁴⁶Pol əi ki Barnabasi əli-de ki me ki tī kati əi nə: «E səi je ə kadi j-ilə səsi

☆ 13:18 17-18: Tē ki taga 1.7; 12.51; Kōr Isirayəl je 14.34; Dətarənom 1.31 ☆ 13:19 Dətarənom 7.1; Jojuwe 14.1 ☆ 13:22 21-22: 1 Samiyəl 8.5, 19; 10.21; 13.14; 16.12 ☆ 13:25 Jə 1.20, 27; Mt 3.11; Mk 1.7; Lk 3.16 ☆ 13:29 28-29: Mt 27.22-23, 57-61; Mk 15.13-14, 42-47; Lk 23.21-23, 50-56; Jə 19.15, 38, 42 ☆ 13:31 1.3 ☆ 13:33 Pa je 2.7 ☆ 13:34 Ejay 55.3 ☆ 13:35 Pa je 16.10 ☆ 13:41 Abakuk 1.5

mbɛ ta kin kate, nɔ tɔki imbatɪ ɔi tɔki sɔi je asi ta kaji ki bitɪ kin al, je j-a ji tɔl ji yɛti rɔje ki rɔ gin dije ti ki ɔi Jɪpi je al ti. ⁴⁷Tadɔ ʔabɛ lɔje un ndune adi-je ɔ nɔ:

“M-indɔ-i kadi j kunji ki mbata gin dije ki dɔnangi ti,

Ki mbata kadi aw ki ta kaji bitɪ ki dɔbɔy dɔnangi ti[☆].”

⁴⁸Loki gin dije ki ɔi Jɪpi je al ooi dɔ ta kin ningɔ, rai rɔnɔl ngay dɔ ti, adi ilɔi tɔji dɔ ta ti lɔ ʔabɛ, adi dije pɛti ki Luwɔ kɔti-de ki mbata kaji ki bitɪ ki nɔ ti, adi mede. ⁴⁹Ta lɔ ʔabɛ sane ki dɔnangi ki Atiyosi ti ki tae ba. ⁵⁰Nɔ Jɪpi je sulɔi dɛne je ki ɔi dɛne je ki njɛ tɔɔa ki me ɛe ti, ki njɛ kosi mɔkɔside nangi nɔ Luwɔ ti, ki dije ki boy ki me ɛe ti adi indɔi kɔm Pol ɔi ki Barnabasi ndoo, ningɔ tɪbɔi-de me ɛe ti lɔde kɔ. ⁵¹Pol ɔi ki Barnabasi indɔi bu ki njade ti ki dɔ ɛe ti lɔde ningɔ, ɔti awi me ɛe ti ki Ikoniyyom[☆]. ⁵²Ki rɔ njɛ ndo je ti lɔ Jɔju ɔa, rɔde nɔl-de ngay, taa NDil Luwɔ ka rosi mede tɔ.

14

Pol ɔi ki Barnabasi me ɛe ti ki Ikoniyyom

¹Loki Pol ɔi ki Barnabasi awi Ikoniyyom ti, awi me kɔy kaw-naa ti lɔ *Jɪpi je ki Ikoniyyom ti tɔ. Awi ɔli dije ta lɔ Luwɔ kɔl ki ra adi dije ngay ki ɔi Jɪpi je ki njɛ ki ɔi Girɔki je adi mede Luwɔ. ²Nɔ Jɪpi je madi ki njɛ me ngɔ, indɔi ta ki majal me dije ti ki ɔi Jɪpi je al, sulɔi-de dɔ ngakɔje je ti. ³Be ka, Pol ɔi ki Barnabasi isi Ikoniyyom ti ndɔ bay bay. ɔli ta lɔ Luwɔ ki me ki ti kati, indɔi tɔgide dɔ ʔabɛ ti ki ma naji dɔ me-maji ti lie ki isi ilɔi mbɛɛ, adi-de tɔgi adi rai nɛ kɔji je ki nɛ je ki ɔti bal. ⁴Lo kin ti, dije ki me ɛe bo ti gangi naa lo joo, njɛ ki madi je ɔi go Jɪpi je ti, njɛ ki nungi ɔi go njɛ kaw kilɔ je ti tɔ. ⁵Njɛ ki ɔi Jɪpi je al, ki njɛ ki ɔi Jɪpi je, ki ki bo je lɔde indɔi dɔ rɔde dana kadi n-adi kɔ Pol ɔi ki Barnabasi, kadi n-tɪlɔi-de ki mbal n-tɔli-de. ⁶Nɔ Pol ɔi ki Barnabasi ooi ta kin, adi ayɪ-naa awi ɔɔyɔi rɔde ɛe bo je ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dɔrbi, ki ngan lo je ki gidi ti. ⁷Lo je ti kin ka, ilɔi mbɛ Poy Ta ki Maji titi tɔ.

Pol ɔi ki Barnabasi me ɛe ti ki Lisitir

⁸Me ɛe ti ki Lisitir, dɪngɔm kare ki njae oy ta gine ti isi nɔɔ. Njae oy lo kɔje ti nu, adi njɪyɔ nja kare al. ⁹ɔ ndɔ kare, ur mbine isi

oo-n ta ki Pol a ɔl. ʔa, Pol uwɔ kɔmne ki dɔe ti oo-e-n ba ningɔ, oo kadi aw ki kadi-me ki kadi ingɔ-n kaji. ¹⁰Lo kin ti, Pol ɔl-e ta ki tɔgine ɔ nɔ: «J, a taa dɔ njai ti!» ʔa Dɪngɔm ibɔ nangi j a taa, a njɪyɔ.

¹¹Lo ki kosi dije ooi nɛ ki Pol ra kin ningɔ, uni ndude ki taa, ɔli ta ki ta likawoni ɔi nɔ: «Yo je tɔli rɔde dije ti, rɔi uri nangi danje ti.» ¹²Be ɔ, ɔari Barnabasi «Jɔsi», ɔ ɔari Pol «ɔrmɔsi» tɔ, mbata Pol ɔ e nje kɔl ta. ¹³Nje kɪjɔ nɛ mɔsi kadi-kare lɔ Jɔsi, ki isi ta lɔ ti taga gidi ɛe bo ti, re ki baw mangi je ki tɔy nɛ je ki ndole rɔde ti. Re sɔde, ningɔ, ndude e naa ti ki kosi je, kadi n-ilɔi mɔsi n-adi Pol ɔi ki Barnabasi. ¹⁴Nɔ loki, njɛ kaw kilɔ je, Pol ɔi ki Barnabasi ooi poy ta kin, gangi kibi rɔde ti, ɔa ayɪ-naa ki rɔ kosi je ti, uni ndude ki taa, ɔli-de ɔi nɔ: ¹⁵«Madije je, ra ban ɔ a rai nɛ be ɔ? Je ka je dije tɔ sɔi be tɔ, ningɔ, re j-ilɔ sɔsi mbɛ Poy Ta ki Maji ningɔ, e mba kadi iyɔi kagi yo je ki ndade goto ki isi rai-de, ɔ kadi itɔli rɔsi go Luwɔ ti ki njɛ kisi kɔm ba, Luwɔ ki nje ra dɔrɔ ki dɔnangi ki nɛ je pɛti ki me ti[☆]. ¹⁶Dɔkagilo je ti ki man kɔte, Luwɔ iyɔ dije pɛti adi uni rɔbi ki mede ndigi. ¹⁷Be wa kin ka iyɔ ta tɔji me-maji lɔne, al. Ilɔ ki man ndi dɔrɔ ti adi sɔsi je, adi sɔsi dɔkagilo ki maji adi ingɔi kandi nɛ je, adi sɔsi nɛ kuso ki tɔ mbar je, adi rɔnɔl rosi mesi je.» ¹⁸Ta je wa ki ɔli kin ka, ngɔ sɔde ngay kadi ɔgi kosi je kilɔ mɔsi nangi kadi-de.

¹⁹Lo kin ti, *Jɪpi je ki jɪ Atiyosi ki Pisidi ti, ki Ikoniyyom, rɔi, sulɔi kosi dije ka kin, ɔuki-de gode ti, adi tɪlɔi Pol ki mbal kadi n-tɔli-e, ɔa ndɔri-e, awi sie, ilɔi-e gidi ɛe ti, ooi ɔ nɔ oy. ²⁰Nɔ loki njɛ ndo je kawi-naa ki dɔe ti, j taa, tɔl aw me ɛe bo ti gogi. ʔa lo ti ki go ti, ɔi ki Barnabasi awi ki Dɔrbi ti.

Pol ɔi ki Barnabasi tɔli gogi ki Atiyosi ti ki Siri

²¹Loki Pol ɔi ki Barnabasi ilɔi mbɛ Poy Ta ki Maji Dɔrbi ti, dije ngay tɔli njɛ ndo je lɔ Kirisi. ʔa ɔi je, tɔli uni dɔ njade, tɛgi Lisitir, ki Ikoniyyom, ki Atiyosi ki Pisidi ti. ²²Ilɔi dɪngɔm me njɛ ndo je ti, adi-de ta kɔji kadi uwɔi tɔgide ba me kadi-me ti lɔde. ʔa, ai dɔ ti nɔɔ ɔli-de ɔ nɔ: «E ki kɔ ki ngay ɔ j-a j-o-n kɔɔe lɔ Luwɔ.» ²³Pol ɔi ki Barnabasi indɔi njɛ kɔr nɔɔ njɛ kaw-naa je dɔ njɛ kaw-naa je ti pɛti ki tɛgi dande ti. ɔgi rɔde nɛ kuso, ɔli

☆ 13:47 Ejay 49.6

☆ 13:51 Mk 6.11

☆ 14:15 Tɛg ki taga 20.11; Pa je 146.6

☆ 14:24 13.14

☆ 15:1 Ləbatiki 12.3 ☆ 15:8 7-8: 10.44; 11.15 ☆ 15:13 12.17 ☆ 15:18 16-18: Amos 9.11-12 ☆ 15:20
Tee ki taga 34.15-16; Ləbatiki 17.10-16; Ləbatiki 18.6-23

«Je njé kaw kilä je ki ngatögi je lä njé kaw-naa je, ji ndangi makitibi kin j-adi söi ngakoje je ki isi be bo Atiyosi ti ki donangi je ki Siri ti ki Silisi ki söi gin koji lä Jipi je al, ji ra sösi lapiya. ²⁴J-o poy dije madi ij danje ti ne awi rösi ti tuji mesi, täl sösi gogi ki ta je läde, ningä e je ba j-ilä-de al. ²⁵Be ä, j-o maji kadi j-indä taje naa ti kare ba, ji mbäti dije j-ilä-de ki rösi ti, naa ti ki Barnabasi äi ki Pol ki äi njé ndigi je läje. ²⁶Äi ki iläi röde kö mbata tö 'Bäbe läje Jöju Kirisi. ²⁷E kin ä, j-ilä-n Judi äi ki Silasi. Dije ki joo kin a äli sösi ne je kin ki tade. ²⁸MBata NDil Luwä nim, je wa nim, j-un nduje kadi däw indä ne ki rangi gidi ne ti ki e ne ki ndae to ti kin, dösi ti ki tögi al ngata. ²⁹Ningä ne ki kadi irai ä to kin: kadi usoi da ki däw ilä kadi-kare ti adi yo je al, usoi mäsi da al, usoi da ki däw tu minde al, isai-naa lo kaya ti al. Pät iitoi be ningä, a rai ne ki maji. Itaai lapiya läje, je ki je ngakösi je.»

³⁰Iyäi njé ki mbäti-de ka kin adi awi Atiyosi ti. Lök awi tēēi Atiyosi ti, kawi njé kadi-me je ki naa ti, ä iläi makitibi ka kin jide ti. ³¹Lök tidäi makitibi ka kin ningä, röde näl-de ngay tädö ingäi ta je ki adi-de tögi me ti. ³²Täki Judi äi ki Silasi wa äi njé kal ta ki ta Luwä ti, uni dokagilo ngay iläi dingäm me ngakö je ti, mbisi njade me kadi-me ti. ³³Isi säde dokagilo ndäy ba, ngakö je uwäi jide, indäi-de ta räbi ti kadi awi ki lapiya, täl ki rö njé kilä-de je ti gogi. ³⁴[Nä Silasi oo maji ngay kadi n-isi Atiyosi ti.]

³⁵Pol äi ki Barnabasi isi Atiyosi ti, naa ti ki ndagi dije ki rangi, ndoi dije ne, iläi-de mbe Poy Ta ki Maji lä 'Bäbe.

Pol äi ki Barnabasi iyäi-naa

³⁶NDäy go ti, Pol äi Barnabasi ä nä: «Adi ji täl j-un dö njaje me be bo je ti päti ki j-äl ta lä 'Bäbe titi kin, ä ji gö ngakoje je j-o se täl toi ban wa?» ³⁷Lo kin ti, Barnabasi ndigi kadi ja Marki aw säde. ³⁸Nä Pol oo kadi e löe ti al kadi ja Marki ki ndö ki iyä-de Pampili ti, bi aw säde lo kaw kilä ti al kin, kadi aw säde böne bāy. ³⁹Mindi kasi-naa al ki bo ngay to dande ti adi iyäi-naa nōō be. Barnabasi un ja Marki, ä uni bato ki aw ki Sipir ti. ⁴⁰NGa Pol ä un Silasi ä awi. NGakoje je iyäi-de ji 'Bäbe ti. ⁴¹Pol je njiyāi donangi

Siri ti ki donangi Silisi ti iläi dingäm me njé kaw-naa je ti ki lo lo.

16

Pol ingä Timote

¹Pol re tēē Därbä ti, go ti aw Lisitir ti. Lo kin ti ä, ingä nje ndo kare ki töe nä Timote. Kōe e nje kadi-me ki e Jipi, ä bawe e Giräki tö. ²NGakoje je ki Lisitir ki Ikoniom äli ta lie maji ngay. ³Adi Pol ndigi kuwe jine ti kaw sie. Be ä, aw sie ijä möte, mbata *Jipi je ki rai be lo je ti kin, gäri-e bätä kadi bawe e Giräki. ⁴Be bo je päti ki tēēi ti, äi ngaköde je ndu-kun je ki njé kaw kilä je ki ngatögi je lä njé kaw-naa je ki Jorijäläm ti uni. 'Bä äli-de kadi rai go ndu je ti ka kin. ⁵*NJé kaw-naa je ingäi tögi me kadi-me ti läde, ningä kōrde i dö made ti ki ndäe ndöe.

Pol aw Masäduwan ti

⁶NDil Luwä ögi-de kilä mbe Poy Ta ki Maji ngan be je ti ki Äji. Ädi öti nōō, indäi donangi Piriji ki donangi Galasi mani. ⁷Lök räi tēēi bäsi ki Misi, sangi räbi kadi n-awi Bitini ti, nä NDil Jöju ögi-de räbi. ⁸Be ä, indäi donangi ki Misi gangi, awi tēēi ta ba ti ki Tirowasi. ⁹Löe ti kin ä, kondö ba, Pol oo däw kare ki Masäduwan ti me ndil ti re a döe ti. Däw ka kin äi Pol ä ä nä: «NJai ba, ire Masäduwan ti ira säje. ¹⁰Go ne koo me ndil ti lä Pol, ta naa ti nōō, ji sangi räbi kadi j-aw Masäduwan ti, mbata ji gö maji täki Luwä ä wa ä bar-je kadi j-aw j-ilä mbe Poy Ta ki Maji titi. ¹¹J-al bato Tirowasi ti nōō, ba j-ösi ji tēē dö dər Samotirasi ti. Lo ti ki go ti ningä, ji tēē Nəyapolisi ti. ¹²J-i löe ti nōō, j-aw Pilipi ti, ki e be bo ki dösay ki donangi ti ki Masäduwan, ki e gin köbe ti ki Rom. J-isi nōō, ji ra ngan ndö je asi tati. ¹³Ningä ndö ta kəä ti lä *Jipi je, ji tēē gidi be bo ti taga, kadi j-aw kadi mbo ti. J-aw ti mbata ji gir kadi j-a j-ingä lo käl ta ki Luwä titi. Lök j-aw ningä, j-isi nangi rö däne je ti ki kawinaa löe ti, j-äl-de ta. ¹⁴Dan däne je ti ka kin, e ki kare isi nōō, töe nä Lidi. E däne ki be bo ti ki Tiyatir. E nje labi ta kibi ki kər pir pir. Ningä e däw ki nje bäl Luwä tö. ¹⁵Isi oo ta, ba 'Bäbe tēē ngamee, adi indä mbine maji go ta je ti ki Pol isi äi. ¹⁶Ra batäm naa ti ki njé ki me käy ti läne. 'Ba bar-je kadi j-aw be läne ä nä: «Kin ä re oi-mi kadi mi nje kadi mem

‘Baḅe ḅa, irāi isi ḅe lām.» A dō ta ti kin nga, kadi ji ndigi gone ti.

Uwāi Pol ai ki Silasi dangay ti Pilipi ti

¹⁶NDō kare j-isi j-aw ki lo kəl ta ti ki Luwā ḅa, dāne ki nje ra kilā me kəy ti kare re ingə-je. Dāne kin aw ki ndil ndō, adi lo ki indā gara ḅa, ingə-n nē ngay adi ḅane je. ¹⁷Un goje ki Pol je ḅa, əl ta ki ndune ki boy ə nā: «Dije ki ai kam ai ḅāə je lā Luwā ki e dō nē je ti pəti. Rəi a oji səsi rəbi kaji.» ¹⁸Dāne ra nē kin be ndone bay bay goje ti. Be ə, ta təl tae ti, wongī ra Pol dāe ti, adi təl tane əl ndil ki isi me dāne ti ka kin ə nā: «Me tō Jaju Kirisi ti, m-əli kadi iteḡ ko me ti.» Ningə ta naa ti nōḡ, ndil tēḡ ko me dāne ti.

¹⁹Loki ḅae je ooi kadi nē kingə nē lade ka, indā ngangine ḅa, uwāi Pol ai ki Silasi awi sədə ta mbalo ti, nō njé kəḅe je ti. ²⁰Awī sədə nō njé gangi ta je ti əli-de ai nā: «Dije ki oi-de kam ai *Jipi je, ə rəi ki ndu ki majal me ḅe bo ti laje. ²¹Rəi ki nē jibəl ḅe je ki, je ki je Rom je, səbi dāje al, kadi tə ji taa, ji ra-n kilā.» ²²Kosi dije i, ḅuki-naa dō Pol ti ai ki Silasi. ‘Ba, njé gangi ta je, adi ngii kibi rōde ti, tindai-de ki gəl. ²³Loki indai-de maji ḅa, awi ḅuki-de dangay ti, ningə əli nje ngəm dangay je kadi ngəm-de maji. ²⁴Loki nje ngəm dangay je ingə ndu kin be ḅa, aw sədə kay dangay ti ki duni nu, taa ilā kangila njade ti.

²⁵Kondō dan lo ti, Pol ai ki Silasi i isi əli ta ki Luwā, osi pa ilai toji dō Luwā, ə ndəḡi dangay je ooi ndude. ²⁶Ningə, ki kəm ki kində jipi, dōnangi yəki ki tōḡine ngay. Yəki yəki ki ra adi ngira kay dangay ka i ḅaki ḅaki. ‘Ba ki ta naa ti nōḡ, ta kəy je tēḡi nim, kulā gindi ki dōi dangay je pəti ka tuti nim tō. ²⁷Lo kin ti nōḡ, nje ngəm dangay je i dō bi ti. Loki i dō bi ti ə oo ta kəy je a tagira, oo ə nā dangay je ayi-naa wa, adi or kiya lāne kadi tə n-təl-n rōne kō. ²⁸Ə Pol Un ndune ki taa ngay əl-e ə nā: «tūji rōi al, nə j-a nē pəti.» ²⁹Lo kin ti, nje ngəm dangay je dāji por, ḅa nagi rōne ur kəy, osi nō Pol ti ki Silasi ki dadi. ³⁰Go ti, adi-de tēḡi taga, ningə dāji-de ə nā: «Bam je, e ri ə kadi m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ə?» ³¹Ə əli-e ə nā: «Adi mei ‘Baḅe Jaju, ə a ingə kaji sōi ki njé ki me kəy ti lai.» ³²Lo kin ti, ilai-e mbe ta lə ‘Baḅe, naa ti ki njé ki me kəy ti lie. ³³Dan kondō ti wa kin nōḡ, nje ngəm dangay je aw ki Pol ai ki

Silasi, togi dō je lade, ḅa kalangi ba go ti, adi rai-e batəm naa ti ki dije ki me kəy ti lāne.

³⁴Go ti, təl aw sədə me kəy ti lāne, adi-de nē kuso usoi, rai rōnəl me kəy ti mbata kadi ki adi mede Luwā.

³⁵Loki lo ti ningə, njé gangi ta je ilai paja je lade ki rō nje ngəm dangay je ti ai nā: «təy dije kin adi awi.» ³⁶Ə nje ngəm dangay je re əl Pol ta kin ə nā: «NJé gangi ta je ai nā kadi m-iyə səsi madi awi, ə nā iteḡi awi lo lāsi ki lapiya.» ³⁷Nə Pol əl paja je ə nā: «Je dije ki Rom ti tō³⁷, ə adi dije indai je ta kəm kosi je ti, ki kanji gangi ta dō je ti. Ə go ti, ḅuki je dangay ti be par tō. Ningə ḅasine, iyəi-je taa lo ngəy ti be par a? A e be al! Adi ai je wa rai ki rōde iyəi-je taa!» ³⁸Ə paja je təli ki ta kin awi rō njé gangi ta je ti, adi ḅəl ra njé gangi ta je ngay. ‘Bəl ra-de, loki ooi kadi Pol je ai dije ki Rom ti. ³⁹Be ə, i, rəi rōde ti, dāji-de me-səl, ḅa iyəi-de kadi awi, ə dāji-de kadi tēḡi me ḅe bo ti kin kō ngata. ⁴⁰Loki Pol ai ki Silasi tēḡi dangay ti ḅa, awi ḅe lə Lidi. Awī ooi ngakoje je ki njé kadi-me je, ilai dīngəm mede ti ḅa awi.

17

Pol ai ki Silasi me ḅe ti ki Təsaloniki

¹Pol ai ki Silasi indai Ampipolisi ki Apoloni gangi, ḅa awi tēḡi Təsaloniki ti. Ningə Təsaloniki ti, *Jipi je awi ki lo kaw-naa lade nōḡ. ²Be ə, Pol aw ti, təkī isi ra-n ki lo je pəti. Asi ndō taa kəḡ mitə go-naa ti, Pol naji-naa ta ti ki Jipi je dō ta je ti ki me makitibi ti lə Luwā. ³Or-de ḡin ta je, toji-de adi ḡəri təkī, makitibi lə Luwā əl kadi Kirisi a oy, ḅa go ti, a tōsi ndəl dan njé koy je ti. Ningə, Pol əl-de təkī e daro Jaju wa ki n-isi n-əl-de ta lie kin ə e Kirisi. ‘Jipi je ki nā je, ta kin ra kilā rōde ti, adi indai rōde naa ti ki Pol ai ki Silasi. Kosi ḡirāki je, ki dāne je ngay ki ai dāne je ki njé tōḅa je ka indai rōde naa ti sədə tō. ⁴Ə lo kin ti, jangi ra Jipi je, adi kawī dije ki a ilai lo ki go rəbi kare, adi əsi dō dije naa ti, rai ndu ki me ḅe. Awī tēḡi me kəy ti lə Jaso, sangi Pol ai ki Silasi kadi n-uwāi-de, n-awī sədə taga, nō kosi je ti. ⁶Nə loki ingəi-de al, uwāi Jaso ai ki njé kadi-me je ki madi je, awi sədə nō njé gangi ta je ti. ‘Ba əli ta ki ndude ki boy ai nā: «Dije ki tuji donangi ki tae ba ka, rəi tēḡi ne. ⁷Rəi ə, Jaso uwā-de rone ti ḅe lāne. Dije kin pəti, nē rade e nē ra

ki ɔsi ta ndu-kun je lə Nje kɔbɛ ki bo Səjar. ɔi əli təkɪ ngar madi ki rangi e nɔɔ tɔe nə Jəju.»⁸ Ta kin adi wongi kosi je ki njé gangi ta je, ⁹adi uwəi Jaso ki ndəgi njé kadi-me je adi ugəi la bəy taa iyəi-de taa.

Pol əi ki Silasi me be ti ki Bəre

¹⁰Loki lo ə nə n-gɔi par ə, njé kadi-me je adi Pol əi ki Silasi awi Bəre ti. Lo ki rəi tɛɛi Bəre ti ɔa, awi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹¹Jipi je ki Bəre ti, awi ki mar ta ki maji ngay itə njé ki Təsaloniki ti. Taai ta lə Luwə ki me ki maji ngay. NDəri gin ta lə Luwə ki ndo je pəti, kadi n-ooi se ta je ki Pol je əli-de kin e ta ki rɔjeti wa. ¹²Be ə, ngay je dande ti adi mede, taa dan Girəki je ti, dənə je ki njé tɔɔa, ki dɪngəm je ngay adi mede tɔ.

¹³Nə loki Jipi je ki Təsaloniki ti, ooi kadi Pol isi ilə mbɛ ta lə Luwə Bəre ti nɔɔ ningə, təli awi gode ti bəy, awi suləi kosi je adi rai ndu. ¹⁴Lo kin ti, njé kadi-me je sangi rəbi kalangi ba adi Pol aw ki kadi ba bo ti. NGA ningə, Silasi əi ki Timote ə nayi-naa Bəre ti. ¹⁵Njé ki dani Pol, dani-e bitɪ, awi tɛɛi sie Atən ti. NGata ɔa, loki isi təli, Pol adi-de ndune kadi Silasi əi ki Timote rəi law ingəi-ne.

Pol me be ti ki Atən

¹⁶Loki Pol isi ngəm Silasi əi ki Timote, angale tuji mbata yo je ki dije isi rai-de, rəsi me be bo kin. ¹⁷Pol naji-naa ta ti ki *Jipi je, ki dije ki təli Jipi je, me kəy kaw-naa ti lə Jipi je, taa ki ndo je pəti, ta mbalo ti, ki dije ki ingə-de. ¹⁸Njé nɛ gər je ki ɓari-de əpikir je ki ɪsitoyisi je ka naji-naa ta ti sɛde tɔ. Ə njé ki madi je əli əi nɔ: «Nje ta je kam ta ri ə a əl ə?» Ningə njé ki nungi əli əi nɔ: «To tə nɛ ki e nje kəl ta ki do yo je ti ki mba be ə am.» Əli be mbata ooi kadi Pol isi ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lə Jəju nim, isi ilə mbɛ kɪe lo koy ti nim. ¹⁹Be ə, uwəi Pol, awi sie rɔ njé gangi ta je ti, ɔa əli-e əi nɔ: «To kadi əl-je ta do nɛ ndo ti ki sigi ki isi indo kin adi ji gər a?

²⁰MBata isi əl-je ta je ki mbije oo nja kare al, ə kadi ɔr gine maji adi j-o.»²¹ Ningə nɛ kare ki sobi gər, dije ki Atən ti pəti, ki mba je ki isi dande ti, dɔkagilo lade ki ngay e mba kəl-n ta je, koo-n ta je ki mba.

²²Lo kin ti, Pol j a taa, dan njé gangi ta je ti, ɔa un ta əl ə nɔ: «Səi dije ki Atən ti, m-o kadi səi dije ki, pole yo ləsi əti ɓəl ki dum. ɪpoləi

yo me nɛ je ti pəti. ²³Tado, loki m-njiyə me be ti, m-o nɛ je ki isi ɔsi məkəsisɪ nangi nɔde ti. M-o lo gugɪ yo madi wa bəy ki indəi nɛ do ti əi nɔ e lo lə “yo ki igəri-e al,” ningə e e ki isi ɔsi məkəsisɪ nangi nɔe ti ki kanji gər-e ka kin ə m-isi m-ilə səsi mbɛ ta lie. ²⁴E Luwə ki nje ra dɔrə ki dɔnangi ki nɛ je pəti ki me ti, e ki e ɓa dɔrə ki dɔnangi. E nje kisi me kəy ti ki dɔw ra ki jine al. ²⁵Taa aw ki ndoo kadi dɔw ra kilə madi ade al tɔ, tado e ə e nje kadi dɔw isi kəm ba nim, nje kadi dɔw kəɔ ki nɛ je pəti nim tɔ.²⁶ Ki dɔw ki kare ba be ə ində-n dije pəti adi taai dɔnangi. Ində dɔkagilo adi-de nim, ində gangi lo kiside nim tɔ. ²⁷Luwə ində nɛ je kin be mba kadi dije sangi-e-n. Dəməji ə a ingəi-e me mam lo ti ləde. Ki rɔjeti, Luwə e sɔy al ki dɔw ki ra danje ti. ²⁸Tado kisi ki do taa ləje e me jie ti. E ə e nje kadi j-ɔdi rɔje, ki nje kadi j-isi kəm. E mbata kin ə njé gosi ta je ləsi ki madi je əli əi nɔ: “Je ka je ngane je tɔ.”²⁹ Ə re je ngan Luwə je ɔa, sɔbi kadi j-o Luwə kadi e dɔw ki to tə yo ɔr je, ki yo la je ki dije lɛi-de, ə se yo mbal je ki dije tɔli-de ki gosi ki dɔde ti kin be al. ³⁰Luwə iyə go nɛ ki dije rai kəte do day ti, dɔkagilo ti ki gəri-e al bəy kin ko, nə ki ne kin, Luwə dɔji dije pəti, ki lo je pəti, kadi iyəi rəbi nɛ rade je ki majal kɔ. ³¹Tado ɔr ndo kare ində nɔɔ kadi tə a gangi-n ta do dije ki dɔnangi ti ne pəti ki rəbi ki dana. A gangi ta kin ki rəbi lə dɔw kare ki kote mbata kilə kin, ə tɔje ki taga adi dije pəti gəri-e ki rəbi kɪe dan njé koy je ti.»

³²Loki Pol əl ta kɪ lo koy ti, ə ɔsi mbide ti ningə, njé ki madi je ibəi-e kogii, ə njé ki nungi əli əi nɔ: «J-a-j-o ta ləi kin ndo ki rangi ti.»³³ E be ə, Pol tɛɛ-n dande ti, aw. ³⁴Nə be ka, ki madi je dande ti nayi-naa go Pol ti, adi mede Jəju Kiriisi. Dande ti kin, Dənisi ki e ki kare dan njé gangi ta je ti e sɛde nɔɔ, taa dənə ki ɓari-e nə Damarisi ki ndəgi dije ki rangi ka əi sɛde nɔɔ tɔ.

18

Pol me be ti ki Korɛti

¹Loki Pol j Atən ti ningə, aw Korɛti ti. ²Lo kin ti nɔɔ, ingə Jipi kare ki tɔe nə Akilasi, ki gine e Po, jɪ Itali ki nene Piriisil rəi ngosine bəy. Rəi mbata nje kɔbɛ ki bo ki Rom ti ki tɔe nə Kilodi un ndune kadi *Jipi je pəti tɛɛi Rom ti kɔ. Pol aw ingə Akilasi je nɔɔ, ³ningə

täki kilä ki kadi rai ingäi ne e kilä ki kare ba, adi e kilä koji kibi ra käy, Pol isi säde, adi rai kilä kin naa ti. ⁴*NDö taa käö je päti, Pol un ta, äi me käy kaw-naa ti lä Jipi je. Äi ki kuje ki sangi kadi Jipi je ki Giräki taai tä ta ki röjeti.

⁵Nä loki Silasi äi ki Timote ii Masäduwan ti räi ingäi-e[☆], Pol un dökgilö läne päti mba käi-n ta lä Luwä. Töji Jipi je kadi gäri täki Jäju e Kirisi. ⁶Nä Jipi je täi-e rö, täji-e, adi Pol jängi bu kibi läne täde ti, äi äi-de äi nä: «Ta mäsi e dösi til mi m-goto me ti. Ningä ki basine kin, dije ki äi Jipi je al ä m-a m-aw ki röde ti ngata.» ⁷Be ä, Pol i nö, aw be lä Titusi Jusitusi, ki e döw kare ki nje kaw nö Luwä ti, ki käy lie ndunäi-naa ki käy kaw-naa lä Jipi je. ⁸Kirisipusi, ki e ki boy dö käy kaw-naa ti lä Jipi je äi ki dije ki me käy ti läne ba päti, adi mede Bäbe. Taa dije ki Korëti ti ngay, ki ooi ta lä Pol ka adi mede tö, adi rai-de batäm.

⁹NDö kare kondö, Bäbe äi Pol ta me ni ti ä nä: «Häl al, äi ta ki nöi ti, bi uti tai al. ¹⁰Tadö mi söi naa ti, döw madi kare ki ä ilä jine kadi ödi täki majal goto. Dije ki äi dije läm äi ngay me be bö ti kin ne.» ¹¹Be ä Pol isi-n Korëti ti bal kare ki nay mehe, ndo-n dije ta lä Luwä.

Pol a nö Galiyo ti

¹²Dökgilö ti ki Galiyo e-n nje köbe ki Akay, *Jipi je dösi ta naa ti dö Pol ti, adi awi sie nö njé gangi ta je ti, ¹³äi nä: «Döw kam isi aw ki dije kadi ösi döde nangi nö Luwä ti, ki go ndu-kun ti al.» ¹⁴Pol ra kadi tä n-äl ta ningä, Galiyo un ta tane ti käte äi Jipi je ä nä: «Kin ä re e ta lä ne töl, ä se ta lä majal madi ki ngä ngay ä tö be ä, re m-a m-o ta läsi, söi Jipi je. ¹⁵Nä täki e ta ki naji-naa ti ki öji dö ta je, ki tö je, ki ndu-kun je läsi ki söbi dösi kin bä, äi dansi ti nö. Mi m-a m-gangi ta ki be kin al.» ¹⁶Ba tuwä-de lö gangi ta ti kö. ¹⁷Äi löe ti nö, dije päti uwai Sositän ki e ki boy dö käy kaw-naa ti lä Jipi je, indäi-e, nä usi Galiyo ne kare döde ti al.

Pol täl aw Ätiyosi ti

¹⁸Pol täl isi Korëti ti nö dökgilö asi ta ti böy. Ba go ti, iyä njé kadi-me je, ä un bato ki kaw ki Siri ti, naa ti ki Pirisil äi ki Akilasi. Pol adi ngisäi dö Sakire ti, mbata un mindine adi Luwä[☆]. ¹⁹Awi tēgi Epäji ti, Pol iyä Pirisil

äi ki Akilasi ä aw käy kaw-naa ti lä *Jipi je, naji-naa ta ti säde. ²⁰Jipi je kin däji Pol kadi isi säde ngan ndö je böy, nä Pol ndigi al. ²¹Ba äi-de ä nä: «NDö ki rangi, ä Luwä ndigi ä, m-a m-täl tö m-re rösi ti böy,» ningä iyä-de ä aw. ²²Ba un bato Epäji ti, aw Säjare ti. Loki tēgi Säjare ti, aw uwaäi njé kaw-naa je, bä un räbi aw Ätiyosi ti. ²³Pol ra ngan ndö je nö, bä täl ilä döne gögi. Aw tēgi Galasi ti ki Pirisil ti, adi tōgi njé ndo je päti.

Apolosi me be ti ki Epäji ki me be ti ki Korëti

²⁴Jipi kare ki töe nä Apolosi, ki e döw ki gine e Alägijandiri ti re Epäji ti. E döw ki bal ta tö tae ti, taa gär ta lä Luwä maji tö. ²⁵NDöi-e räbi ta lä Bäbe, adi ilä mbä ta lä Jäju ki rönel ki ngay, ndo dije ne ki dö Jäju ti ki go räbe ti. Nä ke ä, gär batäm lä Jä par. ²⁶Hä röne, äi ta lä Luwä käy kaw-naa ti lä *Jipi je ki me ki ti kati. Nä loki Pirisil äi ki Akilasi ooi-e lö käi ta ti, bari-e röde ti, öji-e go räbi lä Luwä ay njay, adi-e gär. ²⁷Go ti, ndigi kaw Akay ti, ä ngaköje je ndigi dö ti sie, adi rai makitibi adi njé ndo je ki Akay ti kadi uwäi-e röde maji. Loki aw tēgi Akay ti, ki go me-maji ti lä Luwä, ra ki njé ki adi mede Luwä ngay. ²⁸Tadö dum dö Jipi je ki tōgi ta läne taga wangi ta käm dije ti. Töji ki ta lä Luwä jine ti täki Jäju e Kirisi.

19

Pol e me be ti ki Epäji

¹Dökgilö ti ki Apolosi e-n Korëti ti, Pol indä dönanngi ki mbal je äi ti ki dönanngi Äji ti gangi, bä re tēgi Epäji ti. Ingä njé ndo je lä Jäju ki nä je ti nö. Äi däji-de ä nä: ²«Loki adi mesi Jäju kin, ingäi NDil Luwä a?» Äi täl iläi-e ti äi nä: «Jagi, kö ka j-o käte kadi NDil Luwä e nö al.» ³Pol täl däji-de böy ä nä: «Batäm ki ban ä ingäi a?» Äi äi-e äi nä: «J-ingä batäm lä Jä Batisi.» ⁴Be ä, äi-de ä nä: «Oyo, Jä ra batäm *Isirayäl je mba kadi töri ndude dö majal je ti löde. Äi täl äi-de böy kadi tä adi mede döw ki ä re gone ti nö, adi döwe kin e Jäju[☆].» ⁵Loki ooi ta je kin ningä, adi rai-de batäm me tö Bäbe Jäju ti. ⁶Be ä, Pol indä jine döde ti, ä NDil Luwä risi döde ti. Ningä iläi ngirä kadi äli ta ki ndon ta je ki dangi dangi nim, taa äli ta ki ta Luwä ti nim tö. ⁷Dingäm je päti ki ai lö ne je ti kin

☆ 18:5 17:15 ☆ 18:18 köi Isirayäl je 6.5-18 ☆ 19:4 Mt 3.11; Mk 1.4, 7-8

asi dāgi gide e joo. ⁸ Go ti, asi nay mitā go-naa ti, Pol tēē a aw kāy kaw-naa ti lā *Jipi je, ał-de ta ki kanji bāl. İla mbē kōbe lā Luwā, ał-de ki go rābe, kadi ooi tā ta ki rōjeti mba kadi taai ta kin to. ⁹ Nā Jipi je ki nā je dande ti rai me ngā, adi mbati kadi adi mede. Əli ta kidii nē ndo lā Pol ki oji go rābi ta lā BaBe kin ta kām kosi dije ti. Be ə, Pol iyā-de ə ətī aw ki njé ndo je me kāy ndo nē ti ki tōe nā Tiranusi. Ningə ki ndo je kare kare pəti, ndo-de nē. ¹⁰ Nē ndo kin, Pol ra kile asi bāl joo. Be ə, ra adi Jipi ki dije ki ə Jipi je al ki isi donangi Aji ti, ooi ta lā BaBe. ¹¹ Luwā ra nē kōji je ki əti bāl ki takul Pol. ¹² Adi, dije oyi ta kibi ki kare je ki ta kibi leji je ki jie ədi, awi ədi njé moy je adi ingāi rō nga nim, ndil je ki majal ka iyāi-de nim to.

¹³ Jipi je ki nā je ki njé njiyā ki go be je, kadi n-tuwai ndil je ki majal, əi je ka gei kadi n-bai to BaBe Jaju dō dije ti ki əi gin tōgi ti lā ndil je ki majal to. Adi əli əi nā: «Me tō Jaju ti ki Pol isi ilā mbē ta lie, m-dəji səsi kadi itēgi ko.» ¹⁴ Dije ki njé ra nē be ka kin, əi siri. Əi ngan lā Jipi kare ki tōe nā Səba. E ki bo lā njé kijā nē məsi kadi-kare je. ¹⁵ NDil ki majal təl ilā-de ti ə nā: «M-gər Jaju, taa m-gər dāw ki e Pol to, nā səi, səi nā je ə?» ¹⁶ Lo kin ti, dāw ki ndil je majal isi me ti ka kin i ur dōde ti uwā-de tōsə. Ningə indā-de kindā ki dāw oo go madine al, adi tēgi me kāy ti ki kāy ki rōde kare, ki kibi ki gangi rōde ti bati bati ki məsi. ¹⁷ Dije pəti ki be bo Epəji ti, ki Jipi je, naa ti ki dije ki əi Jipi je al, gəri go nē ki ra nē kin maji. Əi pəti bāl ra-de, adi əsi gon BaBe Jaju. ¹⁸ Dije ngay ki əi njé kadi-me je rai tōri ndude, ə əli kilā rade je ki majal ki taga nō dije ti. ¹⁹ Njé ki nā je dan njé ra mbəli je ti, rai ki makitibi ra mbəli je lāde, kawi ki dō-naa ti ə ilai por ta kām dije ti. Gati makitibi je lāde kin asi silā dibi kuti mi nja dibi kare[✠]. ²⁰ E be ə, ki takul tōgi lā BaBe, ta lā Luwā sane lo je ti ki kate kate ki tōgine to. ²¹ Go nē je ti kin, NDil Luwā əsi Pol adi un ndune kadi n-aw be bo Jorijaləm ti. Dō rābi kawē ti, indā donangi Masəduwan ki Akay gangi. Ningə Pol əl ə nā: «Re m-aw m-tēē be bo Jorijaləm ti ba, maji kadi m-aw m-o donangi Rom to.» ²² Pol ilā ki njé ra sie kilā je joo, Timote əi ki Erasi adi-de awi donangi Masəduwan ti. Ningə e wa, isi donangi Aji ti ba njaba bəy.

Nē je ki rai nē Epəji ti

²³ Dəkagiloe ti kin, ta kasi-naa al ki bo ngay i dō rābi ta ti lā BaBe me be ti ki Epəji. ²⁴ Dəw kare ki tōe nā Dəmetirusi, e kadi ki nje ra ningə kasi je. E nje ra ngan kāy yo ki dāne ki a bari-e nā Artəmis. Kilā kin ra adi e soti ki njé kilā je lie ngay. ²⁵ Be ə, Dəmetirusi kaw kadi je ki dije pəti ki isi ki dōde taa ki takul kilā kin naa ti, ə əl-de ə nā: «Madim je, igəri kadi e ki takul kilā kin ə, j-isi j-ingəi nē maji. ²⁶ Səi je oi ki kəmsi taa ki mbisi to, kadi e Epəji ti ne par al, nā donangi Aji ti ba pəti, ə dingəm ki tōe nā Pol kam təl dō kosi dije basi. E əl-de ə nā: «Kagi yo je ki dije rai ki jide əi Luwā al.» ²⁷ E kilā je ki j-isi rai kin par ə dije a ooi tē nē ki kare al, nē kāy lā yo ki dāne ki bo ki e Artəmis kin ka, dije a ooi-e nē madi ti al to. Lo kadi dije a əli ə nā: «Artəmis e yo ki dāne ki bo,” goto. Artəmis ki dije ki donangi Aji ti ki ndəgi donangi ba pəti əsi gone kin.» ²⁸ Loki kadi je ooi ta je kin ningə, wongi rade ngay, adi ilai ngirā kadi əli ta ki ndude ki boy əi nā: «Artəmis lā Epəji je, e ki bo.» ²⁹ Kalangi ba go ti ningə, lo singə sokito ki ta tate ba me be bo ti. Dije ndəri Gayusi əi ki Arisitarki, dije ki Masəduwan ti, ki əi madi mba lā Pol je kəmdē ti, ə ngədi təl-n-de ki ta mbalo ti. ³⁰ Pol ndigi mba kadi n-tōji rone kosi dije, nā njé ndo je əgi-e. ³¹ Ningə basa madi Pol je madi ki əi dije ki bo ki donangi Aji ti, ilai kilā rōe ti, əli-e kadi aw ta mbalo ti al. ³² Ta mbalo ti, nē ki to ay njay dō dije ti goto. Ta je ki isi tēē ta dije ti əi ta je ki dangi dangi. Ningə dije ngay dan madide je ti gəri gin nē ki kawi-naa al. ³³ Dije ki nā je dan kosi dije ti ori gin nē ki ra nē kin adi Aləgijandir ki *Jipi je indāi-e ta nje kun dōde kin ade oo. Aləgijandir ilā jine taa, dəji-n dije mba kadi ai kekeke, tadə ge kəl ta, ər-n ta dōde ti. ³⁴ Loki gəri-e kadi e Jipi ningə, əi je pəti ilai bilā ki ndude ki bo asi ngirā kadi joo je be əi nā: «Artəmis lā Epəji je, e ki bo.» ³⁵ Ta təl ta ti ningə, nje ndo ndu-kun ki me be bo ti, re ra adi lo to jiji, bəy taa əl-de ə nā: «Səi dije ki Epəji ti, nā ə gar kadi be ki Epəji ti, e nje ngəm kāy lā Artəmis ki e yo ki dāne ki e ki bo kin al ə, ə se nā ə gər kadi e nje ngəm mbal ki e bana kəme ki i dora ti əsi kin al ə?» ³⁶ E kin e nē ki dum maji. Maji kadi uwai angalsi indāi nangi, ə iməri ta taa irai nē. ³⁷ Səi je ə ri dije kam irai sade ne, nga, nē

madi ki majal ki rai asi ta kay kin goto, taa ali ta ki mal do yo ti laje ki dane Artamisi al to. ³⁸Re Dametirusi ai ki dije ki nje ra kilä je läne, ai ki ta ki daw madi ninga, ndo gangi ta je to ngo, a maji kadi awi ooi nje gangi ta je. ³⁹Re ne madi ki rangi to ngo kadi idaji a, ndo ki kadi nje kindä manji ta je kin ki go rabe ti to ngo. ⁴⁰Ne je ki rai ne bone kin, asi kadi dije läi ta daje ti ta nje kal do ndu je, tado ta madi ki j-a j-äli a j-a j-orii ta do je ti, ki oji go kaw-naa lä dije ki bone kin goto. Be a, go ta je ti ki nje ndo ndu-kun al, tuwä dije adi sanäi-naa.

20

Pol aw donangi Masäduwan ti

¹Loki wongi lä dije yogiro ninga, Pol ilä bar nje ndo je, ilä dingam mede ti bay taa rade lapiya a oti aw Masäduwan ti. ²Pol inga dokagilo je ngay ilä-n dingam me nje kadi-me je ti loki isi inda donangi ka kin gangi. Ninga gangi ki kate ngo aw Giräki ti. ³Pol isi ti ngo nay mita. Dokagilo ti ki kadi un bato ki kaw ki donangi Siri ti ninga, gar kadi *Jipi je läi tade nangi kadi n-rai sie ne ki majal. Be a, tal un räbi ki Masäduwan ti. ⁴MBö dije ti ki dani-e a inga Sopatar ki ngon lä Pirusi ki Bäre ti nim, Arisitarki ai ki Sägodusi ki ai dije ki Tsaloniki ti nim, Gayusi ki Därbä ti nim, Timote nim, taa Tisiki ai ki Tiropim ki ai dije ki donangi Aji ti nim to. ⁵Dije kin oti kate noje ti, awi nginai-je Tirowasi ti. ⁶Je ba, go ndo je ti lä mapa ki ra ki kanji am, a j-al me bato ti me be ti ki Pilipi j-isi j-aw. J-aw, ji ra ndo mi räba, ba j-aw j-inga madije je Tirowasi ti, ji ra ndo siri.

Pol me be ti ki Tirowasi

⁷NDö dimasi, ji kaw-naa mba kuso mapa, Pol a aw lo ti ti, adi al ta ki nje ndo je. Be a, al ta ratata dan lo döe ti. ⁸Ji kaw-naa me kay ti ki e do made ti taa. Ninga me kay ti ka kin, lambi je ngay ai ti ngo. ⁹Loki Pol isi al ta adi ngal, Basa kare ki töe nä Etikusi isi pänätir ti, to bi maki, adi bi un-e, i kay ti ki kö mita do made ti, tee asi. Loki dije ai nä n-uni-e ba, basa oy. ¹⁰Pol ur nangi, däbi rone döe ti a un-e jine ti ba al-de a nä: «Kadi mesi gangi man al nä to käm bay!» ¹¹Go ti, Pol täl al aw ta gogi, gangi mapa uso. Un ta ki tane ti gogi biti ta gin lo ti, ba oti aw. ¹²NGa ninga, dije ori basa awi sie be käm, adi dije päti mede asi nangi.

Pol i Tirowasi ti aw Mile

¹³Je j-aw kate ki bato me be ti ki Asosi. Me bee ti kin a, j-a j-un Pol naa ti säje. Tado ki go koji ta ti lie, ge kadi n-un räbi ki njane. ¹⁴Loki re inga-je Asosi ti, j-un-e me bato ti naa ti säje a j-aw Mitilän ti. ¹⁵Lo ti go ti ninga, j-oti ngo, ji re ji tee ta lo ti ki Kiyo. NDö ki go ti ninga, ji tee Samosi. NDö ki kö so bay taa ji tee Mile ti. ¹⁶Pol ndigi kadi n-a lo ka ti Epäji ti al nä pane taa dokagilo dä done ti donangi Aji ti. Ge mba kadi n-aw kalangi kadi re to-n ban wa ka, ndo Patäkoti asi döe ti Jorijaläm.

Pol al ta ngatögi je me be ti ki Mile

¹⁷Loki Pol e me be ti ki Mile ba, ilä bar ngatögi je lä nje kaw-naa je ki Epäji ti. ¹⁸Loki räi tee räe ti ninga, al-de a nä: «Tgari räbi pa njiyam dokagilo je päti ki mi-n säsi naa ti, ilä ngire do ndo ki dösay ti ki m-re-n donangi Aji ti. ¹⁹M-ra kilä bää lä Bäbe ki do ki sol lom lom, me man nö ti ki me ne nä je ti ki m-inga ki räbi je ki dangi dangi ki go räbi kilä ta nangi ki i rö *Jipi je ti ki madi. ²⁰Säi igari bäti, m-böyo säsi do ne madi kare al. M-ilä säsi mbö Poy Ta ki Maji ta m-ndo säsi ne je päti ki a ra säsi maji to, taga dan kosi dije ti nim, me kay je ti nim to. ²¹M-ilä mbö Jipi je nim, Giräki je nim kadi täli röde go Luwä ti a iyä go räbi ne rade je ki majal kin kö, taa kadi adi mede Bäbe läje Jaju Kirisi to. ²²Ki basine kin, NDil Luwä inda döm ti, adi m-isi m-aw Jorijaläm ti ki kanji kadi m-gar ne ki a ra-m nu. ²³Ne ki m-gar, me be bö je ti kare kare ki m-tee ti, NDil Luwä adi-m m-gar täki dangay je ki kö je isi nginai-mi ngo. ²⁴Ki oji döm, kisi ki do ta läm e ne madi ta käm ti al. Ne ge läm e kadi m-aw ratata m-täl ta ngodi läm, a kadi m-ra kilä bää ki m-inga ji Bäbe ti kin maji. Adi e kilä kilä mbö Poy Ta ki Maji ki oji do me-maji lä Luwä. ²⁵Ninga basine, m-gar kadi säi päti ki m-njiya dansi ti a m-ilä säsi mbö Poy Ta ki Maji ki oji do köbe lä Luwä kin, a oi käm gogi al ratata ngata. ²⁶E be a, m-al ta läm taga ay njay bone, ta mäsi säi päti goto döm ti. ²⁷Tado koji ta ra je lä Luwä päti, m-ilä mbö do ti madi oi. Ne ki m-böyo döe rösi ti goto. ²⁸Indäi käm-kädi do rösi ti säi je wa, taa do ne kul je ti ki NDil Luwä adi säsi kadi ingami-de kin to. Maji kadi indäi kämsi go nje kaw-naa je ti lä Luwä ki ndogi-de ki mäsi, tä nje ngam ne kul je ki maji.

²⁹ M-gər kadi loki m-a m-goto dansi ti, dije madi ki a toi tə jagim je ki njé me ndul, a rai uri dansi ti ə a rai njé kaw-naa je majal. ³⁰ Ningə mbəsi ti wa ka, dije madi a təli njé rugi ta ki rəjeti mba kadi təli njé kaw-naa madi je njé ndo je ti ləde. ³¹ Maji kadi isi dōgi ti, adi mesi ole do ti, tək me ɓal ti ki mitə ki m-ra dansi ti, kondo ki kada, kare kare pəti, m-iyə ta kilə dīgəm mesi ti al, ki man nō kəm ti. ³² Ningə ngosine, m-ilə səsi ji Luwə ti, taa m-ndəji səsi ki ta lie ki go me-maji ti lie tō. Ta kin aw ki tōgi mba kadi adi itōgii me kadi-me ti, taa Luwə a adi səsi nē maji je pəti ki isi ngəm mbata ti lə dije pəti ki əi yəe je tō. ³³ Lo ki mi dansi ti, m-ra kəm-nda la, ə se ɔr ə se kibi lə dəw madi dansi ti al. ³⁴ Səi je wa igəri ɓəti, kadi ki ɔji dō kisi ki dō taa ləm, ə se ki yə madi-kiləm je, m-ra kilə ki jim mi wa. ³⁵ M-ɔji səsi ki lo je pəti, ə se ki dəkagilo je pəti kadi irai kilə be mba kadi indəi kəmsi go njé ndoo je ti. Ningə maji kadi mesi ole do ta ti ki ɓaɓe Jəju wa əl ki tane ə nə: “Maji-kur e ngay do ji ti ki adi itə ji ki taa.” ³⁶ Go ta je ti ki Pol əl kin ningə, əsi məkasine nangi, ɓa əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde pəti. ³⁷ Ba go ti, əi pəti, buki-naa ki nō ti, tosi mindi Pol ti uwə-e, ɔrəi-e ki rōde ti. ³⁸ Ta lie ki əl-de ə nə: «A oi kəm gogi al, ngata» kin ɔr tōgide ngay. Ningə dani-e biti awi sie ta bato ti.

21

Kaw Pol ki Jorijaləm ti

¹ Go kiyə-naa ti ki ngatōgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti, j-al me bato ti, ə j-aw njururu dō dər ti ki tōe nə Kosi. Lo ti go ti ningə, ji tē me ɓe bo ti ki Rodi. J-ɔti Rodi ti ɓa j-aw ɓe bo ti ki Patara. ² J-ingə bato ki isi aw Pənəsi ti adi j-al me ti j-aw sie. ³ Lōki j-o dō dər Sipir ki kəmje be ningə, j-iyə ki dō ji gəl je ti ə j-ɔr taa ki dənangi Siri ti. J-aw j-ur nangi Tir. Lo kin ti nō ki a ɔri nē je ki me bato ti nangi. ⁴ J-ingə njé ndo je me ɓe ti ka kin nō, adi j-isi səde asi ndo siri. *NJé ndo je ka kin, NDil Luwə əsi-de adi əli Pol kadi aw Jorijaləm ti al. ⁵ Nə lōki dəkagilo ləje asi ningə, j-i taa, j-un ta rəbi ləje. NJé ndo je pəti, ki nede je, ki ngande je dani je biti tēgi səje gidi ɓe bo ti. Loe ti nō, j-əsi məkəsije nangi ta ba ti, j-əl ta ki Luwə. ⁶ Go ti, lōki j-əl-naa ta je ki dōbəy ti ki kadi j-iyə-n-naa

ɓa, j-al me bato ti ə əi je təli ki ɓe je ləde tō. ⁷ J-ində ngangi kaw mba ləje ki bato, lo ki j-i Tir ti ji re ji tē Toləmayisi ti. Me ɓe bo ti kin nō, j-uwə ji ngakoje je, ɓa j-isi səde ndo kare. ⁸ Lo ti dō ti ningə, ji re ji tē Səjare ti. J-aw me kəy ti lə Pilipi ki e nje kilə mbə Poy Ta ki Maji, ki e mbō dije ti ki siri ki njé kində kəmde go nē maji je ti lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti. ⁹ J-isi rəe ti nō. ⁹ Me kəy ti lie, ngan dāne je sō ki gəri dīgəm al ɓəy, ki əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti isi sām ti nō. ¹⁰ J-isi me kəy ti lə Pilipi ka kin ji ra ndo ngay nga ɓa kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki tōe nə Agabusi i Jude ti re ingə je nō. ¹¹ Nje kəl ta ki ta Luwə ti ka kin un nda dō ɓədi lə Pol dō-n-jine je ki njane je, ningə əl ə nə: «NDil Luwə əl ə nə, me ɓe bo ti ki Jorijaləm, ki bo je lə *Jipi je a dōi ɓa nje nda dō ɓədi kin be. Ningə a ilai-e ji dije ti ki əi Jipi je al.» ¹² Lōki j-o ta kin ningə je ki ngakoje je ki Səjare ti j-uwə nja Pol, ji dəje kadi aw Jorijaləm ti al. ¹³ Nə Pol ila-je ti ə nə: «Oti kadi inqi adi mem gangi man. Mi Pol mi ɓasi kadi dije tōi-mi par al, nə re ɔji dō koy ka, mi ɓasi kadi m-oy ki mbata tō ɓaɓe Jəju Jorijaləm ti.» ¹⁴ Lōki j-o kadi Pol yəti ndune go ta je ti ki j-əl-e, al, je ka ji təl ji ta kəɔ tō, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi ləne par. ¹⁵ Go ndo je ti ki ɓan wa ki ji ra dənangi Səjare ti, ji ra go rəje j-ɔti j-aw Jorijaləm ti. ¹⁶ NJé ndo je ki madi ki Səjare ti awi səje naa ti Jorijaləm ti. Lōki ji tē Jorijaləm ti ningə dani je me kəy ti ki dəw madi ki tōe nə Minasə, adi j-isi ti. E dəw ki Sipir ti. E ki kare mbō njé ndo je ti ki dəsəy. ¹⁷ Lōki ji re ji tē Jorijaləm ti, ngakoje je uwəi-je rōde ti ki rənəl ki əti ɓəl. ¹⁸ Lo ti dō ti, Pol aw səje me kəy ti lə Jaki. Lo kin ti ə, j-ingə ngatōgi je lə njé kaw-naa je pəti, titi nō. ¹⁹ Go kuwə ji ti ki Pol uwə jide ningə, ɔr-de poy nē je ki Luwə ra ki mbata gin dije ki əi Jipi je al, ki takul kilə lie kin, ɓəre ɓəre adi-de ooi. ²⁰ Go nē je ti ki Pol ɔr-de poye kin ningə, iləi tōji dō Luwə ti, ɓa əli Pol əi nə: «NGokoje, ində kəmi o, Jipi je dibi bay bay ə adi mede Jəju, nə pəti uwəi go ndu-kun lə *Mojj nga. ²¹ Ningə ki ɓasine kin ooi ta dōi ti tək isi indo Jipi pəti ki isi tō mba je dənangi je ti ki rangi kadi iyəi go ndu-kun je lə Moji kə nim, əl-de kadi ijəi mōti ngande je al nim, taa nē jibəl ɓe je lə Jipi je ka kadi

uni goe al nim tō. ²²Adi ji giri dō nē ti ki kadi ji rai, tado a ooi poyi kadi ire ka par aml ²³Be ə, maji kadi ira nē je ki j-a j-əli kam. J-aw ki dije sō mbō je ti ne ki uni mindide kadi n-indəi rōde ta dangi mbata lə Luwə. ²⁴Maji kadi ər dije kin goi ti, ə ira səde nē jibəl be kay rō dō majal ti, ə igə dōde mba kadi ngisəi dōde[☆]. Ningə dije pəti a gəri kadi poy ta je pəti ki ooi ɔji dōi e ta je ki ngom. Tado i wa ki dōi, itəl rōi go ndo kun je ti lə Moji. ²⁵Ki ɔji dō dije ki əi Jipi je al ki adi mede, ndu-kun je ki ji ndangi j-ilə-n j-adi-de, e kadi usoi da ki dāw gugi-n yo al nim, kadi usoi məsi al nim, da ki dāw tu minde al nim, taa kadi sangi-naa ki go lo kaya ti ka goto dande ti tō[☆].
²⁶E be ə, lo ti go ti ningə, Pol aw ki dije ki sō ka kin, ay rōne səde, ɓa goto ur nati kəy ti lə Luwə, ɔji ndo ki gin kay rō ləde a gangi-n, ə kadi dāw ki ra dande ti a re-n ki kadi-kare, kadi adi Luwə.

Dije uwəi Pol

²⁷Loki nay bəsi kadi gin ndo ki siri gangi, *Jipi je madi ki ji dōnangi Aji ti, ooi Pol kəy kaw-naa ti, suləi kosi dije dōe ti ə osi sie uwəi-e, ²⁸ningə əli ta ki ndude ki bo əi nā: «Səi dije ki *Isirayəl, irəi osi gin je! Dəw kam ə, e nje ndo dije ki lo je pəti kadi ɔsi ta dije ləje nim, ndu-kun je ləje nim taa kəy kaw-naa kin nim tō. Ningə ki rangi ɓəy, re ur ki dije ki ijəi mətide al nati kəy ti lə Luwə mba kadi təl-n lo ki ay njay kin, lo ki tō nje ti.»
²⁹Əli ta kin be, mbata kate ooi Tiropim, dāw ki be bo Epəji ti sie me be bo Jorijaləm ti. Adi giri kadi re ur sie kəy kaw-naa ti. ³⁰Dije awi pir pir dō-naa ti me be bo ti ki Jorijaləm ti ba pəti. Ningə dije tēgi ki lo njō njō isi rəi bur bur. Rəi uwəi Pol tēgi sie kəy kaw-naa ti taga. Ningə taji naa ti nqō uwəi ta kəy je uti. ³¹Dije sangi kadi n-təli Pol. Ningə kəte ɓəy taa kadi tōli-e, poy ta osi mbi ki bo ki dō asigar je ti ki Rom ti təkəi be bo Jorijaləm ba pəti a ki njane taa. ³²Taji naa ti nqō par ə, i taa ɔy asigar je ki ki bo je ki dō ɓuti asigar je ti ki ɓu, ə ay ngodi ki rō kosi dije ti. Loki kosi dije ka kin ooi ki bo ki dō asigar je ti ki asigar je ningə, taai kəə ta kində Pol ti. ³³Loki re tēg rō kosi dije ti, ki bo ki dō asigar je ti ka kin ɔti bəsi ki rō Pol ti, un ndune adi uwəi-e, ə adi dōi-e ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ə nā: «Nə e dīngəm kam ə? Ə ri ə ra ə?»

³⁴Ningə tur ta to dangi dangi dan kosi dije ti, ta ləde un go-naa al. Adi lo kadi ki bo ki dō asigar je ti ka kin oo ta ki rəjeti goto. Be ə un ndune kadi awi ki Pol me ndogi ɓər ti ki ngal, lo kisi asigar je ti ³⁵Loki Pol re tēg rigi lo njiyə je ti kin ningə, loe goto adi asigar je uni-e, tado kosi dije ɓətirəi-e ki wongɔ ngay. ³⁶Kosi dije ki isi njiyəi goe ti bur bur əli ki ndude ki boy əi nā: «Adi ji təl-el»

Pol əl ta ngakone Jipi je

³⁷Kəte ɓəy taa kadi asigar je awi sie me ndogi ɓər ti ki ngal ki lo kisi de ti, Pol dəji ta ki bo ki dō asigar je ti ə nā: «A adi-m ta rəbi kadi m-əl-n ta kare a?» Ningə ki bo ki dō asigar je ti ka kin dəje ə nā: «Igər kəl ta Girəki ɓəti a?» ³⁸M-gər al adi m-ɔji m-ə nā i dāw ki Ejipi ti ki ndo ki me ndo je ti ki gogi ne kin, sulə dije adi rai wongɔ, ə ɔr-de asi dije dibi sō ki bundungi je jide ti, ə ur-n wale kin.» ³⁹Ə Pol ə nā: «Jagi, mi Jipi ki be bo ti ki Tarsi ki dōnangi Silisi ti, mi dāw ki me be ɓo ti ki tōe ɓa, ə njai ba iyə-m adi-m m-əl dije kin ta.» ⁴⁰Be ə, ki bo ki dō asigar je ti ade ta rəbi. Pol i a taa dō rigi lo njiyə ti, ɔy jine dəji-n kosi dije kadi uri mbide. Loki lo to jijiji ningə, əl-de ta ki ta ebirə.

22

¹Pol əl ə nā: «NGakom je ki bawm je, uri mbisi maji kadi ooi ta ki m-aw tə m-əl səi basine kadi m-naji-n ta dām ti kin.» ²Loki ooi kadi Pol əl-de ta ki ta Ebirə ningə, təlɔ adi lo to jijiji wa ɓəy kadi n-ooi ta lie. ³Be ə Pol əl-de ə nā: «Mi Jipi ki oji-mi Tarsi ti, ki dōnangi Silisi ti. Nə oti-mi Jorijaləm ti ne. Gamaliyal[☆] ə e nje ndo-m ndu-kun lə kaje je kadi m-gər kərə kərə. Kəte m-tingə ɓil mbata lə Luwə təkəi ai basine kin be tō. ⁴M-adi kə dije ki njé kun go nē ndo ki m-isi m-ndo kin kadi ki asi ta koyde. M-uwə-de, dāne je ki dīngəm je, m-tō-de m-tilə-de dangay ti. ⁵Ki bo lə njé kija nē masi kadi-kare je ki ngatəgi je pəti asi kadi a mai naji ləm dō ta ti kin. Əi je wa ə m-taa makitibi jide ti je be kadi m-aw m-uwə-n ngakə je ki Damasi ti ki njé kun go nē ndo kin. M-uwə-de kadi m-re səde Jorijaləm ti ne m-ɓuki-de dangay ti[☆]. ⁶Loki mi dō rəbi ti, m-re bəsi ki Damasi ti, ningə ki kadi ki e bəsi ki jam dō be ɓa, ta naa ti nqō par ə, kunji ki bo ngay i dōra

ti re unji gə dɔm. ⁷ M-osi ki ta kəm nangi, ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” ⁸ Ə m-ile ti m-ə nə: “I n̄a ə Bəbe?” Ningə təl əl-m ə nə: “E mi Jəju ki Najarəti ti ki isi adi-m kə.” ⁹ Njé ki əi səm ooi kunji ka kin maji, nə ooi ndu dəw ki isi əl-m ta al. ¹⁰ Lo kin ti, m-dəje m-ə nə: “Bəbe, e ri ə kadi m-ra ə?” NGata ə Bəbe əl-m ə nə: “I taa aw Damasi ti n̄o, ə a əli-ni n̄e je pəti ki kadi ira.” ¹¹ Kunji ki əti bəl ngay ka kin ra adi kəmm oo lo al, adi dije ki əi səm ndəri-mi ta ndər ə awi səm Damasi ti. ¹² Ningə Damasi ti, dingəm kare ki bari-e nə Ananiyasi isi n̄o. E dəw ki nje ra go ndu-kun ti, adi Jipi je pəti ki Damasi ti ndigi ta lie ngay. ¹³ E ə aw rəm ti əl-m ə nə: “NGokom Sol, kadi kəmi oo lo.” Ningə ta naa ti n̄o par ə kəmm oo lo adi m-o-e. ¹⁴ Bə əl-m ə nə: “Luwə lə kaje je mbəti kəte nu mba kadi igər ndigi lie, ə kadi o nje ka dana, taa kadi o ta ki tae ti tɔ. ¹⁵ Tado a i nje ma naji lie dɔ n̄e je ti ki o ki kəmi nim, o ki mbii nim, ki rɔ dije ti pəti. ¹⁶ Ningə ki bəsi ne kin, n̄e ki nay kadi dəw ra goto ngata. Ə I taa, ifa tɔ Luwə, ə ira batəm, adi majal je ləi e ki togi kɔ.”»

Pol əl ta dɔ kilə ti ki ingə

¹⁷ «Loki m-təl m-re Jorijaləm ti, m-isi m-əl ta ki Luwə gin kəy ti lie ningə, m-o n̄e me ndil ti. ¹⁸ M-o Bəbe əl-m ə nə: “I taa law kadi it̄e kɔ Jorijaləm ti, tado a taa n̄aji ləi ki a ma dɔm ti al.” ¹⁹ Lo kin ti, m-əle m-ə nə: “Bəbe, dije kin gəri maji kadi e mi ə kəte mi nje kaw ki lo kaw-naa je lə *Jipi je, m-uwə njé ki adi-ni mede, m-tində-de je, m-tilə-de dangay ti je. ²⁰ Taa loki ndo ki isi tɔli nje ma naji ləi Etiyən kin ka, mi loe ti n̄o tɔ. Adi ndum e naa ti ki njé tɔl-e je, mi wa m-isi ta kibi je ti lade m-ngəm[✠].” ²¹ Nə Bəbe əl-m ə nə: “Aw, tado m-a m-ilə-i say rɔ dije ti ki əi Jipi je al.”»

Pol əl təkɔ ne dəw ki Rom ti

²² Loki uri mbide ooi ta lə Pol bitɔ t̄eji dɔ ta ti kin ba, uni ndude ki taa əli əi nə: «Dəw ki be kin e dəw ki kadi goto kɔ dɔnangi ti. E dəw ki kadi isi ki dɔne taa al.» ²³ Uri kəl ningə, təri kibi je lade tilai kɔ, ə kəi bu sanai ki taa. ²⁴ Lo kin ti, nje kun dɔ asigar je un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bɔr ti ki ngal kadi daji-e ta ki ndəy kadi əl n̄e ki ra n̄e ə adi dije isi ilai bilə dɔe ti kin. ²⁵ Nə, loki

dəwi Pol kadi indai-e ba, Pol əl ki bɔ lə asigar je kare ki a n̄o ə nə: «Adi awi ki tɔgi kadi indai dəw ki Rom ti ki ta ka dəw gangi dɔe ti al wa[✠]?» ²⁶ Loki ki bɔ lə asigar je oo ta kin ningə, aw əl ki bɔ ki dɔde ti ə nə: «Ira n̄e ki aw tɔ ra kin al, dəw kam e dəw ki Rom ti.» ²⁷ Lo kin ti, ki bɔ ki dɔ asigar je ti re rɔ Pol ti daji ə nə: «Əl-m adi m-o, i dəw ki Rom ti a?» Ə Pol əl-e ə nə: «Oyo, mi dəw ki Rom ti.» ²⁸ Ə ki bɔ ki dɔ asigar je ti əl Pol ə nə: «Mi m-adi la ngay bəy taa kadi m-təl-n dəw ki Rom ti.» Nə Pol əl-e ə nə: «Yam mi, ojii-mi ta koji.» ²⁹ Par ə, ta naa ti n̄o, dije ki kəte kadi indai Pol, daji-e-n ta ka kin təri rɔde gogi. Ki bɔ ki dɔ asigar je ti wa ka bəl ra-e tɔ, loki oo kadi Pol e dəw ki Rom ti, ə n-adi dɔwi-e ki kula gindi.

Pol a n̄o njé gangi ta je ti lə Jipi je

³⁰ Ki bɔ ki dɔ asigar je ti sangi kadi n-gər n̄e wa ki *Jipi je saki Pol kin ay njay. Be ə, lo ti dɔ ti ningə, adi tuti Pol, bə adi ndune kadi ki bɔ je lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je ki njé gangi ta je lə Jipi je kawi-naa, bə aw ki Pol n̄ode ti.

23

¹ Pol gɔ njé gangi ta je lə Jipi je ba, bə əl-de ə nə: «NGakom je, mem uwə-m ki ta ndəy al, dɔ ka-m n̄o Luwə ti bitɔ bone.» ² Ningə ki bɔ lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi adi ndune dije ki ai kadi Pol ti kadi indai tae. ³ Ə Pol əl-e ə nə: «E i ə Luwə a indai, i bɔr ki kɔy pɔ gidi ti kadi nda kare. Isi n̄e kadi igangi ta dɔm ti ki go ndu-kun ti, ningə it̄al al dɔ ndu-kun, adi ndui kadi indai-mi bəy.» ⁴ Njé ki ai kadi Pol ti bəsi əl-e əi nə: «Itaji ki bɔ lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je lə Luwə a?» ⁵ Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-gər kadi e ki bɔ lə njé kijə n̄e məsi kadi-kare je lə Luwə al. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əl ta ki majal dɔ ngar ti lə dije ləi al[✠].”» ⁶ Loki Pol gər kadi dije ki kawi-naa kin, njé ki n̄a je əi *Sadusi je, ə njé ki nungi əi *Parisi je ningə, un ndune ki taa dan njé gangi ta je ti ə nə: «NGakom je, mi Parisi, nje koji-m e Parisi[✠]. Ningə e ki mbata kində ki m-ində mem dɔ kɔ lo koy ti lə njé koy je kin ə rai səm lo gangi ta ti.» ⁷ Loki Pol əl ta kin ba, ta ki naji-naa ti i dan Parisi je ti ki Sadusi je,

adi dije gangi-naa. ⁸Tado Sadusi je əli əi nə dije a ij lo koy ti al, taa malayka je, ki ndil je ka gotoi to. Nə Parisi je əli təkı ne je kin toi nqo[✱]. ⁹Lo singə sokito, ə njé ndangi ndu-kun je ki me buti ti lə Parisi je ij taa əli ta ki tögide əli əi nə: «Je j-o nē madi kare ki majal rə dıngəm ti kin al. Dəmajı ə e ndil ə se malayka wa ə əl-e ta.» ¹⁰Loki ta kasi-naa al aw ki kate kate, ki bo lə asigar je 6əl kadi dije kin ij ribəi Pol. Be ə, un ndune adi asigar je kadi rəi ərı Pol awi sie me ndogi bər ti ki ngal gogi. ¹¹Kondo go ti 6a, Bəfə tēē oy rə Pol ti əl-e ə nə: «Uwa tōgi ba. Təki ima-naji ləm Jorijaləm ti, maji kadi ima naji kin Rom ti to.»

Dije dōi ta naa ti kadi n-tōli Pol

¹²Loki lo ti, *Jipi je uni mindide kadi n-usoi nē al nim, n-ayı-naa man al nim, bitı kadi n-tōli Pol 6əy taa. ¹³NJé ki dōi ta naa ti kin ali do kuti sə kare. ¹⁴Nıngə awi əli ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki ngatōgi je əi nə: «J-un mindije ki ngə ngay kadi j-uso nē al nim, j-ay man al nim, bitı kadi ji təl Pol 6əy taa.» ¹⁵Nıngə ki 6asine kin, səi je kadi ndusi e naa ti ki njé gangi ta je, ə kadi awi ingəi ki bo lə asigar je, əli-e təkı igei kadi re ki Pol nqsi ti kadi indəi manji ta lie maje maje oi. NGA ə, loki Pol a re 6a, tēē rəsi ti al 6əy ə je j-a ji təl-e. ¹⁶NGon lə konan Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol ti me ndogi bər ti ki ngal əl-e. ¹⁷Be ə, Pol 6ar nje kun do buti asigar je ki 6u kare əl-e ə nə: «Aw ki ngon kin rə ki bo ti lə asigar je. Aw ki ta kare nqo kadi əl-e.» ¹⁸Nje kun do asigar je ki 6u aw ki ngon ka kin rə ki bo ti ə əl-e ə nə: «Dangay ki 6ari-e Pol ə 6ar-m, ə nə m-re ki ngon kin rəi ti, təkı aw ki ta kare nqo kadi əli.» ¹⁹Ki bo lə asigar je, uwə ngon ka kin jine ti, ər-e aw sie dam kare, 6a dajə ə nə: «Ta ri ə aw-n kadi əl-m ə?» ²⁰NGon ka kin əl-e ə nə: «Jipi je dōi ta naa ti kadi n-dəji-ni kadi itēē ki Pol lo ti ti, nq njé gangi ta je ti ləde, təkı gei kadi n-indəi manji ta lie maje maje n-ooi. ²¹Nə maji kadi o ta ləde al. Tado dije ki itəi kuti sə kare a toi rəbə kadi uwəi-e. Uni mindide ki ngə ngay be kadi n-usoi nē al nim, n-ayı-naa man al nim, bitı kadi n-tōli-e 6əy taa. Ki 6asine kin, isi do njade ti, isi ngınəi ndu ləi par.» ²²Ki bo lə asigar je, ndəji ngon ki basa ka kin kadi əl ta kin kate adi dəw ki rangi oo

al, 6a iye adi aw. ²³Go ti, ki bo lə asigar je, 6a njé kun do asigar je ki 6u əi joo əl-de ə nə: «Əsi nja asigar je 6u joo naa ti, njé sində je do siri, ə njé nıngə je 6u joo to. Ba isi do njasi ti kadi kadi ki kuti joo gide kare 6a, uni ta rəbi ki kaw ki Səjare ti. ²⁴İndəi do sində je naa ti adi Pol to. Ə kadi awi itēēi sie rə nje kōbe ti, Pəlisi ki kanji kadi nē madi rae.» ²⁵Ki bo lə asigar je ndangi makitibi kin be adi nje kōbe ə nə: ²⁶«Mi Kılodi Lisiyasi ə m-ndangi makitibi kin m-adi ki bo ləm, nje kōbe Pəlisi. Nē ki dosay, m-uwə jii! ²⁷Nıngə dıngəm kin, Jipi je uwəi-e kadi re a tōli-e, ə loki m-o kadi e dəw ki Rom ti, m-aw ki asigar je m-taa-e-n jide ti. ²⁸M-sangı kadi m-gər nē wa ki ra ə Jipi je səki-e-n, adi m-aw sie nq njé gangi ta je ti ləde əi Jipi je. ²⁹Lo kin ti ə, m-o kadi səki-e oji do ndu-kun je ləde, nə nē madi kare ki majal ki ra ki asi kadi daw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti goto. ³⁰Eli-mi kadi Jipi je isi sangı rəbi kadi n-tōli-e, be ə, m-un-e law m-ilə sie m-adi. Ba m-əl-de kadi awi səki-e rəi ti nu.» ³¹Asigar je rai təkı ki bo ləde oji-n-de, adi awi ki Pol kondo ratata tēēi sie Atıpatırısı ti. ³²Lo ti do ti, asigar je ki njé nja təli gogi lo kiside ti, ə iyyəi njé sində je adi awi ki Pol. ³³Loki tēēi Səjare ti, njé sində je adi makitibi nje kōbe, ə oji-e Pol to. ³⁴Nje kōbe tidə makitibi ka kin, 6a dəji Pol se e dəw ki dənangi ti ki ra wa? Ba oo kadi Pol e dəw ki Silisi ti. ³⁵Ə əl Pol ə nə: «M-a m-o ta ki tai ti, ndo ki njé səki-je wa a rəi.» Nıngə adi ndune kadi ngəmi Pol me kəy ngar ti lə *Erodi.

24

Jipi je indəi ta do Pol ti

¹NDo mi go ti, ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki 6ari-e nə Ananiyasi re Səjare ti. Dije ki dani-e rəi sie əi ngatōgi je taa nje naji ta do dije ti ki 6ari-e nə Tərtulusi to. Ananiyasi ki dije ki goe ti kin awi səki Pol rə nje kōbe ti ki dənangi Səjare ti[✱]. ²Loki 6ari Pol 6a, Tərtulusi ilə ngırə kində ta doe ti nqo nje kōbe ti ə nə: ³«İ ki bo, Pəlisi, ki takuli, ki takul gosi kōbe ləi, ki takul nē je ki itu ginde ki mba maji lə dije me 6e ə, j-isi-n ki lapiya. E kin e maji ki ji gər ki lo je pəti me nē je ti pəti. ⁴Nıngə, kadi j-indəi kə ti ngay al, ji dəji kadi ur mbi, ki go me-maji ti ləi kadi o-n do ta ki j-a j-əli ta je kare joo. ⁵J-o

kadi dīngəm kam e nje tuji 6e. Re ki gangi-naa dan *Jipi je ti ki lo je pəti dənangi ti ne. E nje kun dō buti lə dije ki Najarəti ti[☆]. ⁶Aw bitī kadi n-təl ki kəy lə Luwə lo ki to nje ti, ə j-uwe. [⁷Ji ndigi kadi ji gangi ta dōe ti ki go ndu-kun ti ləje, nə nje kun dō asigar je ki bari-e nə Lisiyasi, re ində tōgi taa-e-n jije ti. ⁸Nīngə un ndune kadi njé kində ta dōe ti rai nōi ti.] Kin ə idə-je ta ə, i wa a oo kadi ta je ki j-əli dōe ti kin e ta ki rōjeti. ⁹Jipi je indəi rōde naa ti ki Tərtulusi əi nə, ta je ki əl dō Pol ti e ta ki rōjeti.

Pol un ta tane ti nō Pəlisi ti ki nje kōbe

¹⁰Njé kōbe ra nē madi adi-n ta rəbi Pol kadi əl ta. Be ə, Pol un ta tane ti ə nə: «M-gər kadi asi bəl ngay ə isi gangi ta me 6e ti ləje ne. Nīngə, e ki go taa ki m-taa mei ə m-a m-naji-n ta dōm ti nōi ti. ¹¹Asi kadi i wa isangi gine ə a igər maji. Kaw ki m-aw Jorijaləm ti m-əsi dōm nangi nō Luwə ti kin, man dō ndo ki dōgi gide e joo əl 6əy. ¹²Nīngə, loki m-aw kin, e gin kəy ti lə Luwə, ə se gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ə se lo madi ti ki rangi me 6e bo ti nōo, dəw ki oo-je, j-isi ji naji-naa ta ti ki dāw madi, ə se oo-m m-isi m-sulə dije goto. ¹³Taa dije wa ki ai ne kam, asi kadi əji nē madi kare dō ta ti ki indəi dōm ti kin, kadi e ta ki rōjeti, al to. ¹⁴Nīngə, m-gər nōi ti ne təkī, m-isi m-ra kilə 6əə lə Luwə lə bawm je. M-ra kilə kin ki go rəbi ki əi je ki indəi ta dōm ti kin, ooi kadi e go rəbi ki loe ti al. Mi m-o kadi nē je pəti ki ndu-kun lə *Mojī əl tae, ki nē je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli tae əi nē je ki rōjeti. ¹⁵M-ində mem dō nē ti kin rō Luwə ti. Nīngə əi je ka, indəi mede dō ti tō. Pəti, j-ində meje ti kadi dije ki njé ra nē ki dana ki njé ra nē ki dana al, a i lo koy ti. ¹⁶E mbata kin ə, m-ində tōgi dō rəm ti mba kadi angalm uwə-m ki ta nō Luwə ti al nim, nō dije ti al nim tō. ¹⁷Go bəl je ti ki bay bay ki m-goto, m-re ki la kadi m-ra-n ki dije ləm, taa ki kadi-kare kadi m-adi Luwə tō. ¹⁸Lo kin ti, e Jipi je ki Aji ti, ə ingəi-mi m-a m-ra kuji nē ra je ki mba kay rō njay gin kəy ti lə Luwə. Loki ingəi-mi kin, dije uwəi-naa gidim ti al nim, taa dəw ra nē ki biriri al nim tō[☆]. ¹⁹NGa nīngə, e Jipi je ki Aji ti ka kin ə re a rai nōi ti ne kadi tə indəi ta dōm ti, loki re awi səm ki ta madi. ²⁰A re e be al tō nīngə, njé kində ta dōm ti ki ai nē

ka kin, əli ta nē ki m-təl ə ooi tae, loki m-a-n nō njé gangi ta ti lə Jipi je ka kin adi j-o. ²¹Ta kare ki m-un ndum taa nōde ti m-əl m-ə nə: «E ki mba kadi ki m-adi mem kadi njé koy je a i lo koy ti ə m-a-n nōsi ti lo gangi ta ti ne[☆]», kin wa ə e ta ki kare ba ki ai dō ti wa taa.»

²²Pəlisi ki gər rəbi lə Kirisi maji[☆], ər ndo kate, nīngə əl-de ə nə: «NDō ki Lisiyasi ki nje kun dō asigar je re ə tō m-ində manji ta ləsi kin 6əy.» ²³Nīngə adi ndune adi ki bo lə asigar je ki 6u, kare ki nje ngəm Pol kadi ngəm-e dangay ti. Nə ke ə kadi iyə Pol adi ilə rōne, taa kadi iyə ta rəbi adi dāw lie ki ra ki ge kadi n-ra sie ka, kadi ra sie tō.

Pol a nō Pəlisi ti əi ki nee Dirusil

²⁴Asi ndo je go ti, Pəlisi təl rai ki nene Dirusil ki e Jipi. Loki rai, ilə adi rai ki Pol adi əl-e ta ki dō kadi-me Jaju Kirisi ti. ²⁵Nə loki Pol əl ta tēe-n dō nē ra ti ki dana, ki kuwə rō gin tōgi ti, ki ta ki gangi ki a re 6a, bəl ra Pəlisi adi əl Pol ə nə: «Asi ngata, ə w tə ndo ki m-ingə dokagilo ki rangi ə m-a m-bari 6əy.» ²⁶Nīngə ga mene ti təkī Pol a adine la wa, adi taa taa, 6a Pol adi re wal sie ta. ²⁷Bəl man joo dō Pol ti, nīngə Pərsiyusi Pəsitusi ər tō Pəlisi. Pəlisi ndigi kadi n-ra nē ki nəl *Jipi je adi iyə Pol dangay ti ba.

25

Pol ndigi kadi n-aw nō nje kōbe ti ki bo ki Rom

¹NDō mitə go ree dənangi ti ki kadi a o 6e dō ti, Pəsitusi i Səjare ti aw Jorijaləm. ²Lo kin ti, ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki ki bo je lə *Jipi je, rai səki dō Pol rəe ti. ³Me səki ti, daji Pəsitusi ki nō kəmde ti kadi ra sədə ə ilə ki Pol Jorijaləm. Nə ki rōjeti 6a, indəi dō ta naa ti kadi tə gangi Pol dō rəbi ti tōli-e. ⁴Nōo be, Pəsitusi əl-de ə nə: «Pol e dangay ti Səjare, taa mi wa ki dōm ka ndo ngay al ə m-a m-təl kadi m-aw Səjare ti. ⁵Ə nə, re dīngəm kin ra nē ki go ti al nōo 6a, maji kadi ki bo je ləsi awi səm naa ti səki-e.»

⁶Pəsitusi ra ndo ki asi Jijoo, a re ngay ə dōgi be par, ə təl aw Səjare ti gōgi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go ti nīngə, aw lo gangi ta ti, un ndune adi rai ki Pol nōe ti. ⁷Loki Pol re, Jipi je ki i Jorijaləm ti iləi-naa gəi dōe, indəi ta je ki ngə nga ngay dōe ti. Nə asi kadi

oji ne je ki rojeti ki ay njay be do ti al. ⁸Be ə, Pol naji ta done ti ə nə: «M-ra ne madi ki majal ki ndu-kun la Jipi je al nim, ki kay la Luwə al nim, taa m-osi-n ta Səjar al nim tə.» ⁹Pəsitusi ki ndigi ra ne ki nəl Jipi je, əl Pol ə nə: «İndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi gangi ta doi ti do ta ti kin ta kəmm ti a?» ¹⁰Ə Pol ə nə: «Jagi, e nq lo gangi ta ti la nje kəbe ki bo Səjar ə ki m-a ti, ə e lo ki a gangi ta dəm ti titi. Təki i wa igər-n maji, ne madi kare ki majal ki m-ra ki Jipi je goto. ¹¹Kin ə re m-ra ne ki dana al, ə se m-tol ne ki asi koym, ə m-a mbati koy al. A re ta je ki indəi dəm ti e ta je ki rojeti al ə, dəw ki a ilə-m jide ti goto. M-dəji kadi m-o Səjar.» ¹²Lo kin ti, Pəsitusi əli-naa ta ki njé koji ta je ləne, ba go ti əl Pol ə nə: «İdəji kadi o Səjar ba, a aw nq Səjar ti.»

Pol a nq Agiripa ti əi ki Bəranisi

¹³Asi ndo je go ti, ngar Agiripa əi ki konane Bəranisi rai Səjare ti mba kuwə ji Pəsitusi. ¹⁴Rai ndo je asi ta ti rəe ti nq, adi Pəsitusi ində ta la Pol nq ngar Agiripa ti əl-e ə nə: «Pəlisi iyə dīgəm madi dangay ti nq. ¹⁵Adi loki m-aw Jorijaləm ti, ki bo je la njé kijə ne masi kadi-kare je, ki ki bo je la *Jipi je rai səki-e rəm ti, ə dəji-mi kadi m-gangi ta koy dœ ti. ¹⁶Ə m-əl-de təki rəbi ra-e la dije ki Rom ti e be al. Dəw ki Rom ti a ilə dəw ji njé səke je ti ki kanji kadi dəwe ingə ta rəbi naji-n ta done ti nq njé səke je ti al. ¹⁷Be ə, rai ne, ningə, m-ndigi kadi ndo je man kare al, adi lo ti ki rangi go ti par ə m-aw lo gangi ta ti m-adi rai ki dīgəm ka kin. ¹⁸M-ga mem ti kadi ne madi ki nga ki ra to nq, nə loki njé səke je rai ningə, dəw oo lo ne madi ki nga ki ra ki kadi indəi ta dœ ti be al. ¹⁹E ta ki naji par ə naji-naa ti səde oji do rəbi ra Luwə ləde əi je wa nim, oji do dəw madi ki tœ nə Jəju ki oy ə Pol ə nə isi kəm ba. ²⁰Ta ləde kin, m-gər lo kuje ki kadi m-ra ti al, adi m-dəji Pol ə wa m-ə nə se ndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi e ki gangi ta kin dœ ti wa. ²¹Nə Pol ndigi kadi nje kəbe ki bo ki Rom ti taa oo ta ləne. Be ə, m-un ndum kadi ngəmi-e dangay ti, biti kadi tə m-ilə sie madi nje kəbe ki bo ki Rom ti, Səjar.» ²²Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-o ta la dīgəm kin tə.» Ə Pəsitusi əl-e ə nə: «Lo ti ə a oo ta ki tae ti.» ²³Lo ti ki rangi, Agiripa əi ki Bəranisi rai ki dije ngay gode ti, urii lo gangi ta ti. Ki bo la asigar je ki ki bo je ki me be bo ti əi

səde. NGA ə, Pəsitusi un ndune adi rai ki Pol. ²⁴Loki Pol re, Pəsitusi un ta əl ə nə: «İ ngar Agiripa ki dije pəti ki isi ne, oi dəw kin. E ə kosi Jipi je ngay rai səki-e rəm ti ne je, ki Jorijaləm ti je. Loka səki-e, uni ndude ki taa əi nə e dəw ki səbi kadi goto ko. ²⁵Ki rəm ti, mi m-o ne madi ki nga ki ra ki asi koy al. Ningə, təki e wa dəji kadi n-oo nje kəbe ki bo ki Rom ti, m-un ndum kadi m-ade aw. ²⁶M-gər ta wa ki kadi tə m-ndangi me makitibi ti m-adi nje kəbe ki bo ki Rom ti oji do ta lie kin al. E be ə, m-adi re nqsi ti ne, ki bo tøy, m-adi re nqi ti i ngar Agiripa kadi tə go ta ti ki a idə-je ba, m-ingə ne ki kadi tə m-ndangi. ²⁷Tado m-o kadi e ne ki go rəbe ti al kadi m-ilə ki dangay Rom ti, kanji kəl ta ki dije indəi dœ ti.»

26

Pol naji ta do rəne ti nq Agiripa ti

¹Agiripa əl Pol ə nə: «Ta rəbi e lai kadi inaji-n ta do rəi ti.» Lo kin ti, Pol un jine ki taa, ningə ta ki əl do rəne ti ə to kin: ²«NGar Agiripa, rəm nəl-m ngay kadi m-ingə ta rəbi bəne, m-əl-n ta do rəm ti oji-n do ta je pəti ki *Jipi je indəi dəm ti. ³M-əl be tado igər ne jibəl be je, ki ta ki naji je ləde pəti maji. Ningə, m-dəji kadi ilə meı nangi pə, kadi o-n ta ki m-a m-əli kin maji. ⁴Jipi je pəti gəri ne ram je, lo kilə ngirə basam ti. Gəri maji tado m-təgi dan dije ti ləm, Jorijaləm ti. ⁵Gəri-mi mari ngay, ningə re ndigi ə, asi kadi a mai naje. Mai naje təki ne ram je e ki go rəbi ra-e ti la *Parisi je, ki e buti ki nga ngay dan buti je ti ki njé ra ta la Luwə ləje. ⁶Ningə ki basine kin, rai səm lo gangi ta ti, tado m-ində mem maji do ne ti ki Luwə un ndune adi kaje je kadi n-a n-adi-de. ⁷Gin koji ləje ki dəgi gide joo, indəi mede ti kadi kun-ndu kin a töl tane. Be ə, rai kilə la Luwə ki təgide kondo ki kada. Ningə e ki mbata kində me do ti kin ə Jipi je indəi ta döm ti, ngar! ⁸Ra ban be ə səi Jipi je oi kadi e ta ki rojeti al kadi Luwə a təsi njé koy je ndəl lo koy ti ə?

⁹«Mi wa ki dəm, kəte m-o kadi e go ti ngay, kadi m-rə ki təgim, ki rəbi ki dangi dangi kadi dəw ba to Jəju ki Najarəti ti kin al.

¹⁰Ningə e kin ə e kilə ra-m ki m-ra Jorijaləm ti. Be ə, ki təgi ki m-ingə ki rə ki bo je ti la njé kijə ne masi kadi-kare je, m-buki-n njé

kadi-me je ngay dangay ti. NGA ningə loki gangi ta koy dode ti 6a, m-ndigi do ti. ¹¹Taa taa, m-aw ki lo kaw-naa je la Jipi je pəti, m-adi-de kə. Ningə m-ində gu dode ti kadi naji ta gər Kirisi. Mem tingə-m ngay dode ti, adi m-aw biti gode ti, ki do 6e je ki rangi, m-adi-de kə[☆]. ¹²E goe ti kin ə, m-ij-n m-isi m-aw Damasi ti kadi m-uwə-de. Ki bo je la njé kija ne məsi kadi-kare je adi-mi tōgi je, adi-mi ndude je, kadi m-ra-n kilə kin. ¹³NGar, loki mi do rəbi ti, ki kadi ki jam do 6e ti, m-o kunji madi ki unji ita kadi i dora ti re gə dom, je ki njé ki gom ti. ¹⁴Ji tēg j-osi nangi, ningə, m-o ndu dəw madi əl-m ta ki ndon ta Ebirə ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” Mba ri ə uwə rəi nga tə mangi ki uwə rone nga ta kində ti la 6ae be ə? E ne ki ndangi kare! ¹⁵Lo kin ti m-dəje m-ə nə: “I naa ə Bəbe?” Ningə, Bəbe əl-m ə nə: “E mi Jəju ki isi adi-m kə.” ¹⁶Ningə j a taa do njai ti. Ne ki m-tēg m-ingə-i ə to kin: M-kəti kadi itəl 6əə kilə ləm, ningə kadi ima naji do koo ti ki o-m kin je, do koo ti ki a o-m 6əy je. ¹⁷M-a m-dəbi bagim doi ti ji Jipi je ti ki ji ndəgi dije ti ki m-a m-ilə-i ki rəde ti. ¹⁸Mba kadi itēg kənde, ər-de lo ki ndul ti, itēg səde lo kunji ti. Kadi ər-de kəbe ti la su, ire səde kəbe ti la Luwə, kadi Luwə iyə go majal je ləde kə, kadi ingai lo dan dije ti ki Luwə ər ta dode ti me kadi-me Jəju ti. ¹⁹Lo kin ti, NGar Agiripa, m-tə rə ne koo me ndil ti ki i dora ti kin al. ²⁰M-ilə mbe kadi-me Kirisi, ki mbe kiya go ne ra je ki majal kə. M-ilə mbe kin ki ro dije ti ki Damasi, ki ro dije ti ki Jorijaləm, ki ro dije ti ki dənangi Jude ti ba pəti, ki ki ro dije ti ki əi Jipi je al. Ningə m-dəji-de kadi kilə ra-de tōji tək rojeti, iyə go ne rade je ki majal kə. ²¹E mbata kin ə, Jipi je uwəi-mi gin kəy ti la Luwə kadi n-təli-mi. ²²Nə Luwə dəbi bagine dom ti biti 6one, adi m-a ki dom taa, m-isi ma naji ki dom ti nōg dije ti ki boy ki nō dije ti ki du. M-ilə mbe ne ki rangi al, nə e mbe ne ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti je ki *Moji je ali tae. ²³Əli tək Kirisi a ingə kə, a e dəw ki dəsəy ki a i taa dan njé koy je ti tə. Ningə a i taa kadi ilə mbe kunji ki ro Jipi je ti ki ki ro dije ti ki əi Jipi je al.»

²⁴Pol a ma naji ki done ti ba 6əy ningə, Pəsitusi un ndune ki taa əl-e ə nə: «Pol, doi majal! Ne gər ləi ki ngay tuiji doi kə.» ²⁵Nə Pol əl-e ə nə: «Ki bo, dom majal al, ta je ki m-

əl, e ta ki rəjeti, ki kəme to. ²⁶NGar Agiripa gər gin ne je kin maji, adi asi kadi m-ti rəm kati m-əl-e ta. M-gər kadi ne ki dum-e goto, tado e ne je ki rai ne lo 6əy ti al. ²⁷NGar Agiripa, adi mei do ta je ti ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli tae kin ə se adi al? M-gər kadi adi mei do ta je ti kin.» ²⁸Ningə NGar Agiripa əl Pol ə nə: «Nay ngay al par ə a iyəti angalm kadi m-təl nje kun go Kirisi ə a am!» ²⁹Pol ile ti ə nə: «Re e ki ngosine ti, ə se ki 6əy ti ka, m-dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi i ki kari par al, na kadi səi ki dije pəti ki isi ooi ndum ne kin, itali itoi tə mi be tə. Ke ə kadi ai me ka dangay ti kin al.» ³⁰Lo kin ti, NGar Agiripa je, ki nje kəbe ki dənangi ti ki nō kin je, Bəranisi je, ki ndəgi dije pəti ki əi səde, ər rəde gogi. ³¹Loki isi ər rəde gogi, əli-naa dande ti əi nə: «Dingəm kin ra ne madi kare ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti al.» ³²Ə ngar Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «Dingəm kin, e dəji ki dəji kadi n-aw nō Səjar ti kin al ə asi kadi iyə taa.»

27

Kaw Pol Rom ti

¹Loki uni ndude kadi j-aw ki bato ki Itali ti, iyəi Pol əi ki ndəgi dangay je ki rangi ji nje kun do buti asigar je ki 6u ki 6ari-e nə Juliyusi, me buti ti la Ogusiti kadi ngənde. ²J-al me bato ti ki Adirami ti, ki a un rəbi ki ay ngangi lo ki Aji ti. Loki j-əti j-isi j-aw, Arisitarki ki Təsaloniki ki dənangi Masəduwan ti e səje naa ti. ³Lo ti go ti, ji re ji tēg Sidə. Lo kin ti nōg, Juliyusi ki ində kəmnə go Pol ti maji ngay, iyə ta rəbi ade kadi aw rə made je ti kadi rai sie. ⁴Go ti, j-i-j-ilə dəje, j-un kadi dər ki 6ari-e nə Sipir. Ji təl be, tado nəl un-je ki gogi gogi. ⁵J-aw j-ində ba bo 6asi kadi Silisi ti əi ki Pampili gangi. J-aw ji tēg Mira, dənangi ti ki Lisi. ⁶Lo kin ti, nje kun do buti asigar je ki 6u, ingə bato ki Aləgijandiri ti, ki isi aw Itali ti, ə adi j-al me ti.

⁷Ji ra ndo ngay do ba ti. Bato ay ngədi ndəy ndəy ba be, ningə j-ingə kə ngay 6əy taa ji tēg 6e bo ti ki Nidi. Nəl əgi-je kaw ki kəte, adi ji tēg ki rəbi ki gin dər ti ki Kirəti, kaw ki kadi Salmone ti. ⁸Lo kəti kəte e lo təl naa. J-əti ndəy ndəy j-ində kadi lo biti taa ji re ji tēg lo ti madi ki 6ari-e nə: «Ta ba ki Maji», 6asi kadi 6e bo ti ki 6ari-e nə Lase.

⁹ Kagi lo man ngay doje ti. Dokagilo kogi ro ne kuso ki nay kul ti ka da to⁹, adi kaw ki kate la bato ka tal re nga ki asi koy daw. ¹⁰ E mbata kin a, Pol ndaji-de a na: «Kama je, m-o kadi kin a re ji ndigi kadi j-uni ta mba laje ki kate a, e mba ki ne je a tuji ti. Ninga e bato ki ne je ki me ti par a a tuji al, daroje wa ka a tuji to.» ¹¹ Na nje kun do buti asigar je ki bu oo ta la Pol al, oo ta la njé kuwa ngandi bato je ai ki ki bo ki dode ti yo. ¹² Ta ba kin maji kadi daw isi titi dokagilo kul ti al, adi dije ngay ndigi kadi n-awi ta re to ban wa ninga n-tegi do dar ti ki Kirati, ki bari-e Pənisi. Ta ba kin tu rone ki lo kur kadi ti, i gin be ti biti ki do be ti. E a kadi n-isi ti kadi ta kagi lo kul gangi dode ti titi.

¹³ Lo kin ti, ngon nəl madi ilə, i ki gin be ti be re, adi oi kadi ndigi ra lade a tol tane maji. Be a, ii taai tuti bato, ə iləi dode ki kadi dar ti ki Kirati ngosi ngosi isi awi. ¹⁴ Na nday ba go ti par a, nəl ki bo madi ki bari-e na Ərakilo i ki do dar ti, re osi dode ti. ¹⁵ Nəl un bato done ti. Lo kuwa bato nangi tae ti goto, j-iyə rəje ki jie ti adi aw səje ki nqo par. ¹⁶ J-aw ji tēg gin dar ti, ki bari-e na Koda. Lo ka kin taa nəl doje ti, adi j-ingə ta rəbi j-ində-n jije do ngon bato ti. ¹⁷ Loki njé ra kilə me bato ti uni-e indai me bato ti ki bo fa, dolai bato ki bo ka kin ki kilə bindi bindi. Ji bəl kadi j-aw j-osi doje yangira ti ki Sirti, adi uni gindi ngo ki dooi bato ti iləi-e do man ti, go bato ti. E be a, nəl aw səje ki nqo. ¹⁸ Nəl ro səje ki təgine ngay, adi lo ti do ti, dum dode a, buki ne je madi ki me bato ti ko. ¹⁹ NDə ki kə mitə go ti, oyi ne ki ro bato ti ki jide buki ko. ²⁰ NDə ngay, j-asi kadi j-o kadi al nim, j-asi kadi j-o mee je al nim. Nəl nay ki lo kilə ti ki təgine, adi daw ki ində mene do tēg ti goto.

²¹ J-uso ne al kagi lo ngay, ə Pol i a taa dan dije ti, əl-de a na: «Kama je, kin a re oi ta ləm ə j-isi Kirati ti ba a, ne je a tuji je, nay ko je be al. ²² Ningə ki basine kin, m-ilə dingəm mesi ti kadi uwəi togisi ba, tado daw ki a tuji dansi ti goto. Ne ki a tuji, e bato ki gin je ti. ²³ Luwə ləm ki m-isi m-ra kilə bəə lie kin, malayka lie kare tēg hoy ki rəm ti kondə ne əl-m a na: ²⁴ “Pol, ifəl ne madi al. ifəl al tado, sobi kadi a a nqə Səjar ti. Ningə Luwə a aji dije pəti ki əi səi me bato ti adi.”

²⁵ E be a ngakom je, m-dəji səsi kadi iləi mesi nangi. Madi mem Luwə ləm kadi a tēg səje təkə əl-n. ²⁶ Nə j-a ji tōli taje majal do dar ti.»

²⁷ Je me lo ki ndo ti ki kə dəgi gide so, nə nəl un je aw səje ki do ba bo ti ki bari-e Adiriyatiki. Loki ji tēg dan lo ti, njé ra kilə me bato ti ooi kadi je bəsi ki donangi. ²⁸ Loki iləi ne ki kadi daw gər-n ku man ningə, adi nangi asi tati ji daw kuti joo. Loki awi ki kate say nday ningə, iləi bəy fa, adi nangi lo tati ji daw ti dəgi gide mi. ²⁹ Bəli kadi j-aw j-osi rəje mbal madi ti, adi buki gindi ki dooi bato so ko, ə isi nginəi kadi lo ti law. ³⁰ Njé ra kilə me bato je ti sangi rəbi kiyə bato kadi n-ayj-naa, adi uni ngon bato indai do ba ti ningə, uni girə əi nə n-a n-awi kadi n-dooi go kilə gindi ki dooi nqə bato ti. ³¹ Nə Pol əl nje kun do buti asigar je ki bu nim, asigar je wa nim a na: «Kin a dije kin isi səje me bato ti ba al a, daw kare ka a tēg dansi ti al.» ³² Be a, asigar je gangi kulə ngon bato ka kin a iyəi-e adi aw.

³³ Kəte bəy taa kadi lo ti, Pol ilə dingəm me dije ti pəti a na: «Oi, ndə dəgi gide so bone ki isi ingəmi, ki kanji kadi usoi ne. ³⁴ Ningə ki basine kin, m-dəji səsi kadi uni ne usoi, tado e kin a a ra səsi kadi ta itēgi kaji ti. M-əl səsi təkəi ngon bisi do daw kare dansi ti a osi ko al.» ³⁵ Loki Pol əl-de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə do ti ta kəm dije ti pəti fa uso. ³⁶ Lo kin ti nqə nga a, dije pəti uwəi rəde nga usoi ne. ³⁷ Pəti, je dije bu joo ki do siri gide mehe me bato ti. ³⁸ Loki usoi ne dani maji fa, buki gəme ko kadi bato əle kəl.

³⁹ Loki lo ti, njé kuwə ngandi bato je gəri lo al. Nə ne ki ooi e sil ba ki aw tol ta ne do yangira ti par. Ə uni ndude kadi n-rai ndəy ndəy ta re to ban a n-awi ki bato titi. ⁴⁰ Ningə tuti gindi je ki dooi bato ti, buki ba, ə ai do ti nqə tuti kilə ki dooi ne ləl bato je to. Go ti, oyi kibi ki nje kuwə nəl taa. Oyi taa kadi tə nəl sur bato aw sie ki do yangira ti ka kin.

⁴¹ Loki isi awi fa, əsi bato dibi yangira ti ki təgi man ki i yo je ne je re əsi naa ti adi a. Nqə bato dibi yangira ti tuti tuti adi lo kadi oti kate goto. Ningə goe ki gogi, man re ki təgine ində tuji-n to. ⁴² Asigar je adi ndude asi-naa kadi tə n-tōli dangay je nə təkəi madi dande ti i ur me man ti ay aw. ⁴³ Nə nje kun do buti asigar je ki bu ndigi kaji Pol, adi əgi-de do kadi rai ndigi lade. Adi ndune kadi dije ki gəri kal man tosi me man ti kate, awi ki do yangira ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndəge je isi do kagi ti je, do nusi bato ti je, uni gode. E be a, dije pəti awi tēgi do yangira ti ki kanji kadi

ne madi ra-de.

28

Pol me be ti ki Malti

¹Go tee ki ji tee ta yo ti nga ba j-o kadi to dar ki je ti ka kin na Malti. ²Dije ki isi do dar ti ka kin uwai-je ki røde ti ki ronal ki daw oo gae nja kare al. Rai por ki bo ngay adi j-a ta ti poti, tado ndi adi kul o ngay. ³Pol saa ngangira kadi n-buki poro ba, por ra adi li pi tee ti naa jie ti. ⁴Loki dije ki me be ti ooi li naa ji Pol ti ninga, ali-naa dande ti ai na: «Ki rojeti, dingam kin e nje tol dije. Be a, tee ta man ti aji ka, ta ki gangi la Luwa ndigi kadi a ki done taa al.» ⁵Nə Pol siya li ile me por ti, a ngon rœ ki nday ka to-e al. ⁶Dije poti nginai kadi ro Pol ti a se osi wati oy wa be. Nə loki nginai pi ne madi ra-e al, ali ai na: «Daw kam e yo.» ⁷Lo la ki bo ki do dar ti ka kin, ki tœ na Pibilusi, to kadi lo ti noo ngosi. Ə Pibilusi uwa-je ki rone ti maji ngay, adi-je kay ji to-n ndoje mita. ⁸Ninga baw Pibilusi to moy nangi: rœ tinga je, ndagi masi je. Ə Pol i taa aw inda jine doe ti adi inga ro nga. ⁹Go ti, ndagi nje moy je ki me be ti rai ingai Pol adi adi-de ro nga to. ¹⁰Dije asi gonje noo be. NGA ninga, loki kagi lo asi kadi j-aw ngata ba, adi-je ne je ki j-aw ki ndooe kadi ra saje do rabi mba ti.

Kaw Pol Rom ti

¹¹Ji ra nay mita noo be bay taa kadi j-ilə doje ki bato ki i Alagijandiri ti ki bari-e na Kasitor nim, Polusi nim. Bato kin, kagi lo kul man doe ti me be ti kin. ¹²Loki j-aw ji tee Sirakusi, j-isi ti noo ndo mita. ¹³Lo kin ti noo, j-i j-un kadi ba, j-aw ji tee Rajiyo. Lo ti go ti, nal ki i gin be ti ilə ngira kulə, ə ji ra ndo joo ba ji tee Pujol. ¹⁴Me be ti kin ə j-ingə ngakoje je ki daji-je adi ji ra ndo siri sade bay taa j-aw. E be ə j-aw-n ki njaje kadi ji tee-n Rom ti. ¹⁵Ngakoje je ki Rom ti ki ooi poyje, rai tilai kamje biti lo suki ti ki Apiyusi ki e lo kay kuso ne je ki mita. Loki Pol oo-de, ra oy Luwa, ə tal inga tagi. ¹⁶Go tee je Rom ti, adi ta rabi Pol kadi isi lo ləne ki asigar kare ki kadi inda kamne goe ti.

Pol ma naji la Jaju Kirisi Rom ti

¹⁷NDə mita go ti, Pol ba ki bo je la *Jipi je kadi rai ingai-e. Loki kawi-naa, Pol əl-de ə na: «NGakom je, m-ra ne madi m-asi-n ta

dije laje al nim, m-asi-n ta ne jibal be la kaje je al nim to. Nə Jipi je uwai-mi Jorijalam ti ilai-mi dangay ti ji Rom je ti. ¹⁸Go ta ti ki Rom je daji-mi, ingai ne madi ki asi kadi daw gangi-n ta koy dom ti al, adi ndigi kadi iyai-mi. ¹⁹Nə Jipi je adi al. Lo kin ti, e gu dom ti kadi m-daji ka no Sajar ti, ki kanji kadi m-inda-n ta do dije ti lam[☆]. ²⁰E mbata kin ə, m-daji kadi m-ingə səsi, m-əl səsi ta. Tado e ki mbata ne kində me do ti la *Isirayal ə m-to-n dangay ti kin.» ²¹Lo kin ti, Jipi je əli-e ai na: «J-ingə makitibi madi ki i Jude ti ki əl ta ki doi ti al, taa ngakoje je madi ki kadi rai əli-je ta je ki doi ti ə se bari toi majal ka goto to. ²²Nə ji ndigi kadi əl-je ta lai ki oji do buti ki i me ti kin adi j-o. Tado ji gar kadi ki lo je poti, dije adi ta la bu ti kin al.»

²³Be ə, oji-naa ndo ba rai ngay ingai Pol lo kise ti. Pol ila-de mbe kobe la Luwa. A do ndu-kun ti la *Moji ki nje kal ta ki ta Luwa ti, ma-n naji la Jaju. Taa sangi kadi n-buki-de gone ti oji do to Jaju to. Əli-naa ta si biti lo sol-de. ²⁴Dije madi ooi kadi ta ki əl-de e ta ki rojeti, na nje ki nungi mbati kadi mede to. ²⁵Lo ki i sanai-naa ki ndu kasi-naa al, Pol əl-de ə na: «Ta ki NDil Luwa əl bawsi je ki ta nje kal ta ki ta Luwa ti Ejay e ta ki rojeti.

²⁶NDil əl-e ə na:

“Aw inga dije kam ə əl-de ə na:

A oi ta ki mbisi, na a igari me al;

A igoi lo ki kamsi, na a oi lo al.

²⁷Tado ngamede ilə mii.

Bayi mbide je, ndami kamde je,

MBa kadi kamde oo lo al nim, mbide oo ta al nim.

MBa kadi n-gəri ne kare al, na tə n-ij n-tali røde gom ti adi m-aji-de[☆].”

²⁸Pol tal ila ti bay ə na: «Kadi igari taki, ta kaji la Luwa kin, ila-n adi dije ki ai Jipi je al. Ninga ai je a uri mbide kadi ooi.» ²⁹[Loki Pol əl ta kin ninga, Jipi je ii taa, awi ki ta ki naji-naa dande ti.] ³⁰Pol ra bal joo ta kasi-naa me kay ti ki uwə. Ninga dije poti ki rai rœ ti, uwə-de ki rone ti. ³¹Pol ila mbe kobe la Luwa nim, ndo dije ta ki do BaBe Jaju Kirisi ti ki me ki kare ki kanji kadi ne madi oge do nim to.

☆ 28:19 25.11 ☆ 28:27 26-27: Ejay 6.9-10

Makitibi ki Pol ndangi adi Rom je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi
Rom je

Bal ngay al go koy Jəju ti, ki kje lo koy ti, dije əli təkı Jipi je madi ki təli njé kun go Kirisi, tə Akilasi je ki Pirisil je kin, iləi ngirə kilə mbə Poy Ta ki Maji Rom ti. Rom ə e be bo ki e do made je ti dəkagilo kəbe ti la dije ki Rom ti. E be ə, lo ki Pol isi ilə mbə Poy Ta ki Maji Siri ti, ki Girəsi ti, njé kaw-naa je indəi ngirəde Rom ti ngata. Ngə ningə, təkı Luwə əl-n Pol kadi aw bitı ki dəbəy dənangi ti, Pol un ndune kadi n-aw Rom ti par al, nə kadi n-aw bitı Esipay ti. Ningə Pol aw mba ləne kin ə se aw al wa ka dəw gər. Nə kadi ində-n do mba ka kin dana, ndangi makitibi kin adi njé kaw-naa je madi ki isi kawi-naa me kəy ti la Akilasi əi ki Pirisil (1.7; 16.3-5).

Me makitibi ti ki Pol ndangi kin, ingə rəbi əl-n njé kaw-naa je ki Rom ti ay njay adi-de gəri kee nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə ta ki Pol əl-de ə nə: «Poy Ta ki Maji kin e təgi la Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne do Jipi je ti kəte, taa re tēē-n do dije ti ki əi Jipi je al» (1.16) kin, kaw do ta je pəti ki Pol əl dije ki dangi dangi naa ti.

Ta ki do kulə noji ti ki kadi to dan Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al ə e ta ki bo ngay ki rə dije ti ki dosay ki njé kun go Kirisi. Ningə ta kin j-ingə me makitibi je ti ki rangi ki Pol ndangi tə, tə makitibi ki ndangi adi Galati je be kin. Pol ər go rəbi ki Luwə aji-n dəw ki ra ra ka tae ti ə un mene ade, adi ay njay to (1.18; 8.39).

Go ti, Pol ilə jine do mbati ti ki dam Isirayəl je madi mbati Kirisi ngon kagi lo ki ndəy be. Əl təkı mbati Kirisi ləde kin a asi kadi ilə kagi nq ndigi ra ti la Luwə əl (9-11). Ningə ki basine kin, maji la Luwə ki təji ki rə dije ti ki əi Jipi je al kin, to kadi dije gəri təkı Luwə ər dəw ki ra kadi isi ki done taa kisi ki ta dangi mbata ti lie (12.1-15.13).

Pol təl ta makitibi ləne ki ta kaw mba lie ki bəy ti dənangi ti ki Rom nim ki ta kuwə ji-naa nim (15.14-16.27).

Dəw ki ilə rəne tidə makitibi kin maji, a oo ndigi ra la Luwə ki mba kaji gin dije pəti ki dənangi ti kin kadi e nq ki əti bəy ngay. Ningə a aw səde kadi əi ka awi nq Luwə ti ki ngame ki rəjeti, ki səbi kadi j-aw-n nq Luwə ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki bəə kilə la Jəju Kirisi ə m-ndangi ta kin m-adi səsi. Mi ki Luwə ər-m tə nje kaw kilə, ində-m ta dangi mba kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie. ² Poy Ta ki Maji ki Luwə ində ta njé kəl ta ki tae ti kəte, adi əli tae me makitibi ti lie ki ay njay[☆]. ³ E Poy Ta ki Maji ki oji do NGone ki oji-e gin ka ti la ngar Dabidi[☆]. ⁴ Adi e ʔaʔe ləje, Jəju Kirisi, ki Luwə un dəe taa tə NGonne, ki təgi la NDil Luwə, loki i-i-n taa dan njé koy je ti. ⁵ E ki takul Jəju Kirisi ə, Luwə ra-n səm maji adi m-təl-n nje kaw kilə lie mba kadi dije pəti ki dənangi ti ne, adi-e-n mede, təli rəde go ta ti lie kadi təe ʔa-n. ⁶ Səi ka səi mbə dije ti kin to. Səi dije ki Luwə ər səsi kadi səi dije la Jəju Kirisi.

⁷ Səi pəti ki isi Rom ti, ki Luwə ndigi səsi ə ər səsi tə dije ləne, kadi me-maji ki kisi-maje la Luwə ki Bawje əi ki ʔaʔe ləje Jəju Kirisi e səsi naa ti.

Pol ndigi ngay kadi n-aw n-oo njé kadi-me je ki Rom ti

⁸ Nq ki dosay, m-ra oyo Luwə ləm me to Jəju Kirisi ti ki mbata ti ləsi pəti. Tado dije əli ta ki do kadi-me ti ləsi ki do duniya ba pəti. ⁹ Luwə ki m-isi m-ra kilə bəə lie ki me ki kare, ki go rəbi kilə mbə Poy Ta ki Maji la NGone, asi kadi a ma naji ləm. E gər maji təkı m-isi m-əl ta ləsi ki dəkagilo je pəti. ¹⁰ Ningə m-isi m-dəje ki ndo je pəti, kadi re e ndigi lie ə, kadi adi-m ta rəbi adi m-aw-n rəsi ti. ¹¹ M-ndigi ngay kadi m-aw m-o səsi, m-adi səsi kadi-kare la NDil Luwə ki kadi ra səsi adi ingai me kadi-me ti ləsi. ¹² Taa, kisije naa ti, a ra kadi kadi-me ki kare ki j-awi, j-a j-iləi dīgəm me naa ti yo ki ne. ¹³ NGakom je ki done ki ki dīgəm, m-ndigi kadi igəri təkı, m-sangi rəbi ngay kadi m-aw rəsi ti, nə bitı bone ka m-ingə rəbi al. M-ndigi kadi m-aw, adi m-ingə kandi kilə rəsi ti təkı m-ingə-n rə ndəgi dije ti ki dənangi ti ne kin be to[☆]. ¹⁴ Səbi kadi m-ində kəmm go dije ti

☆ 1:2 Ejay 52.7; 61.1 ☆ 1:3 Mt 1.1 ☆ 1:13 Knjk 19.21

pəti, njé kəm tɛɛ je ki njé kəm tɛɛ al je, njé nɛ ɔr je ki njé nɛ ɔr al je. ¹⁵E mbata kin ə, m-ndigi ngay kadi m-aw m-ilə səsi mbɛ Poy Ta ki Maji, səi ki isi Rom ti tɔ. ¹⁶Tadɔ mi Pol, rɔm sol-m al kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji. Poy ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi aji dɔw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne dɔ *Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al. ¹⁷Ki rɔjeti, Poy Ta ki Maji tɔji rəbi ki Luwə tidə-n dije ki adi-e mede dije ti ləne. E ki go rəbi kadi-me təki makitibi lə Luwə əl-n ə nɔ: «Dəw ki Luwə tide dɔw ti ləne ki go rəbi kadi-me lie, a isi ki dɔne taa»[☆].

Majal lə dije ki əi Jipi je al

¹⁸Luwə isi dɔrɔ ti taa nu, tɔji wongi ləne dɔ dije ti ki njé ra majal, njé ra nɛ ki go rəbe ti al. Kilə rade je ki majal uti dɔ nɛ ki rɔjeti. ¹⁹Kilə ra Luwə tɔ ki taga wangi kadi dɔw ɔr. Luwə wa tɔji dije kilə rane ki taga. ²⁰Təki rɔjeti, lo kilə ngirə kində nɛ je ti nu, nɛ je ki tɔ rɔ Luwə ti, ki dɔw oo-de ki kəmne al, ki tɔge ki biti ki nɔ ti, ki kee Luwə, nɛ je kin toi ki taga me kilə rae ti kadi dɔw ɔr ki nɛ ɔr ki aw-n dɔne ti. Adi nɛ ki kadi me Luwə a sol-n dɔ dɔw ti goto. ²¹Dije ɔri Luwə maji, nə mbati kadi ɔsi kure nim, mbati təl ki oyo kade nim, təki sɔbi kadi raii. Tagade ur-de wale yo, nɛ ɔr ləde goto, adi iləi rɔde me lo ki ndul ti. ²²Ooi rɔde tɔ njé gosi je, nə təli mbə je. ²³Kadi ɔsi məkəsidi nangi nɔ Luwə ti ki nje koy al ningə, ɔsi məkəsidi nangi nɔ nɛ je ti ki dije rai-de tɔ bana kəm dije ti ki ndɔ madi ə a gotoi, təli-de yəl je ti, təli-de da je ti ki njade e sɔ, ki njé ki nje kagi nangi.

²⁴E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me nɛ ra je ti ki majal ki mede ndigi, adi iləi rɔsɔl dɔ rɔde ti əi je wa. ²⁵Uni nɛ ki rɔjeti lə Luwə mbəli nɛ ki ngom. Ningə ɔsi dɔde nangi nɔ nɛ je ti ki Luwə ində-de kin yo, ə iyəi Luwə ki nje kində nɛ je, ki kəsi-gon e lie biti ki nɔ ti kin. *Amen.

²⁶E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ngur dɔrɔ ti ki tɔ rɔsɔl. Nede je, iyəi ta sangi-naa lə dɔne ki dingəm ki go rəbe ti, ə təli nayi-naa ta sangi-naa ti ki go rəbe ti al. ²⁷Dingəm je ka iyəi taa sangi nede je, ə nayi-naa ta sangi-naa ti dande əi je wa. Rai nɛ ki kɔbi ki naa, adi ingəi nɛ kigə go kilə rade ki ur sɔde wale.

²⁸Loki mbati kadi n-ɔri rəbi lə Luwə, Luwə iyə-de adi uni rəbi ki go nɛ ɔr ti ləde ki rugi, ki asi kadi ɔr-de ta rəbi al. Lo kin ti, isi ta nɛ ra ti ki kadi dɔw ra al. ²⁹Nɛ ra ki dana al rɔsi mede, əi njé ra majal je, əi njé ra kəm-nda nɛ lə dije, əi njé me ndul je, jangi rɔsi mede, əi njé tɔl dije, əi njé kɔl, njé kədi dije, nɛ rade e ki go rəbe ti al, əi njé təti ta dɔ dije ti, ³⁰əi je wa isi əli ta ki majal dɔ-naa ti, əi njé bə je lə Luwə, njé ta ki tɔ, njé kun dɔde taa, njé kɔji rɔde, mɔr ta ləde pəti e dɔ majal ti ki ra, əi njé tɔ rɔ njé kɔji-de je, ³¹nɛ ɔr ləde goto, əi dije ki ooi tɔ mindide al, əi dije ki usi-de dɔ dɔw ti al, taa ooi kəm-to-ndoo lə dɔw al tɔ. ³²ɔri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi dije ki njé ra nɛ ki be kin, əi dije ki asi ta koy, nə toi ta ra ti par par. Ningə e əi je wa par ə rai al, nə dije ki rangi ki isi rai ka, ndigi sɔde dɔ ti tɔ.

2

Ta ki gangi lə Luwə

¹I ki isi gangi ta dɔ madi je ti, re ii-n nɔ nɔ ka, dɔw a iyə go kɔ adi al, tadɔ isi gangi ta dɔ dije ti ki njé ra nɛ je ki majal, nə kilə rai tɔ tɔ kilə rade be tɔ. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dɔ rɔi ti i wa. ²Ji ɔr maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki go rəbi ki dana, dɔ dije ti ki njé ra nɛ je ki majal ki be kin. ³Ngə i ki isi gangi ta dɔ dije ti ki njé ra nɛ je ki majal, ningə isi ra nɛ je ki isi rai ka kin tɔ kin, kadi o ə nɔ, i a goto me ta ki gangi ti lə Luwə, al. ⁴I, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti ɔl, ki kore me lie, ki kisi dɔ ti lie, ki kanji kadi igər təki, ra maji lie kin isi ɔsi kadi iyə rəbi nɛ rai je ki majal kɔ. ⁵Isi ta ra me ngə ti, imbat i kiyə rəbi nɛ ra ki majal kɔ. Lo kin ti, isi kaw wongi ki pangilae al dɔi ti, isi nginə-n ndɔ ki, Luwə ki nje gangi ta ki dana, a re-n kadi ɔji-n wongi ləne dɔ dije ti ki njé ra nɛ ki majal. ⁶Luwə ki nje kigə dɔw ki ra kirə kilə rae[☆]. ⁷Dije ki uwəi tɔgide ba me nɛ ra ti ki maji, isi sangii tɔɔa, ki kəsi-gon, ki isi sangi kadi n-oyi al, Luwə a adi-de kisi ki dɔ taa ki biti ki nɔ ti. ⁸Nə njé ki njé kur wale, njé tɔ rɔ ta ki rɔjeti, ə təli rɔde go nɛ ra ti ki dana al, Luwə a mbati-de, a adi wongi lie ki bo ɔsi dɔde ti. ⁹A adi me-kɔ ki ɔl a ra dije pəti ki njé ra majal. A ilə ngire dɔ *Jipi je ti bəy taa re-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al ti. ¹⁰Ningə dije

ki njé ra maji, Luwə a adi-de tɔba, ki kosi-gon, ki kisi-maje. A ilə ngire dɔ Jipi je ti bəy taa re-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al. ¹¹Tadɔ kɔr kəm naa goto rɔ Luwə ti. ¹²Dije ki əi Jipi je al ki rai majal ki kanji gər ndu-kun lə *Moji, a tuji ki go lo gər-e ti al wa kin tɔ, nə Jipi je ki gəri ndu-kun lə Moji bəti ə rai majal, ndu-kun a gangi ta dɔde ti tɔ. ¹³Ningə, e njé ki isi ooi ndu-kun mbide ti be par ba Luwə isi ɔr ta dɔde al, nə əi njé ki isi ooi, ə tɔli rɔde go ti ə, Luwə isi ɔr ta dɔde ti. ¹⁴Dije ki əi Jipi je al, ki gəri ndu-kun lə Moji al, nə isi rai ne ki ndu-kun daji, ki kanji gər kin, əi je wa əi ndu-kun ki nje gangi ta dɔ rɔde ti. ¹⁵Me lo ti kin, tɔji kadi, ne ki ndu-kun daji kadi dɔw ra kin, e ki ndangi ngamede ti. Ningə, mede ki isi uwə-de ki ta ka ma naji dɔ ta ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dɔ rɔde ti je, isi ɔr ta dɔ rɔde ti je kin ka ma naje tɔ. ¹⁶Ningə təkɔ mbe Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə, əl-n, e kin ə e ne ki a ra ne ndo ti ki Luwə a un Jəju Kirisi kadi a gangi-n ta dɔ ne je ti pəti ki dije bəyoi mede ti.

Jipi je ki ndu-kun lə Moji

¹⁷Ningə i ki isi bər rɔi Jipi, ki a dɔ ndu-kun ti ngə, rɔi isi nəl-i dɔ Luwə ti ləi; ¹⁸ki igər ne ki e ndigi lie maji, ndu-kun ndoi ne kadi ikɔti ne ki maji dan ki majal ti. ¹⁹I o rɔi maji ngay kadi asi kɔr njé kəm tɔ je ta rəbi, o rɔi kadi i kunji lə dije ki ai lo ki ndul ti, ²⁰i nje ndo ne njé ne gər al je, nje ndo ne ngan je ki du. I isi ra ne je kin be, mbata o kadi me ndu-kun ti, ingə ne gər, ki ta ki rɔjeti ngata. ²¹I isi indo ne dije, nə asi kadi indo rɔi i wa al, isi ilə mbe kadi dije bɔgi al, ə i wa isi bɔgi. ²²Isi əl dije kadi sangi-naa kaya ti al, nə i wa isi sangi dɔne je ki lo kaya ti, isi əl ta lə yo je ki ra majal, ə isi ikə ne me kəy ti lade. ²³Isi ira rɔnəl dɔ ndu-kun ti, nə isi al dɔe, adi imbati kosi-gon Luwə. ²⁴Lo kin ti, təkɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə, dije ki əi *Jipi je al isi əli ta ki mal dɔ Luwə ti mbata kilə rasi səi ki səi Jipi je☆.

²⁵Ningə kadi igəri maji təkɔ kijə mɔti e ne ki ndae to, loki dɔw isi təl rɔne go ndu-kun ti, nə loki itəl rɔi go ndu-kun ti al ə, səi ki dɔw ki ijə mɔtine al, asi-naa. ²⁶Kin ə dɔw ki ijə mɔtine al, təl rɔne go ndu-kun ti ə, Luwə a oo-e tə dɔw ki ijə mɔtine. ²⁷Dəwe ki ijə

mɔtine ki go darɔ ti al, nə təl rɔne go ndu-kun ti kin, a gangi ta dɔi ti. A gangi ta dɔi ti, i ki aw ki ndu-kun ki ndangi me ji ti, taa ijə mɔti tɔ, nə itəl rɔi go ndu-kun ti al kin. ²⁸Təkɔ rɔjeti, ke Jipi, e ba gidi ti taga ne al, taa kijə mɔti e me ndaji ki rɔ ti kin al tɔ, ²⁹nə ke Jipi ki rɔjeti e me ti kəy. Ningə kijə mɔti, e kijə mɔti ki ngame ti. E kijə mɔti ki i rɔ NDil Luwə ti, bi me ndu-kun ti ki ndangi al. Dəw ki ki ijə mɔtine, e dɔw ki ingə tɔji ki rɔ Luwə ti bi rɔ dije ti al.

3

Dəw ki dana goto

¹Ke Jipi, maje to ti, kijə mɔti, ndae to ti. ²Maje e ngay me ne je ti pəti, tadɔ, e *Jipi je ə Luwə ilə ta ləne jide ti kəte. ³Ə re ki madi je ai dɔ njade ti al ə, ka dɔ nja ti al lade a ra kadi Luwə yəti ndune al. ⁴Luwə a yəti ndune al jagi! Ningə sɔbi kadi Luwə e nje kəl ta ki rɔjeti, ə dije pəti əi njé kəl ta ki ngom, təkɔ ndangi me makitibi ti əi nə:

«Sɔbi kadi dije gəri ka dana ləi me ta kəli ti, A re awi kadi gangi ta dɔi ti ə,

Kadi ta uwəi al, kadi itɛɛ me ti☆.»

⁵Kin ə re majal ki j-isi ra, tɔji kadi Luwə e dɔw ki dana ə, dɔw oo ta ki kadi j-əl al. Kin ə re Luwə ingə tɔba me majal raje ti, ə a ngɔ ra sɔje wongi ə, e dɔw ki rɔjeti al. M-əl ta kin be ki go koe ti lə dɔw. ⁶Ningə kadi igəri təkɔ, Luwə e dɔw ki dana al, al jagi. Kin ə Luwə e dɔw ki dana al ə, a asi kadi gangi ta dɔ duniya ti al. ⁷Ningə kin ə, kadi me ta ngom ti ki isi tɛɛ tam ti, ta ki rɔjeti lə Luwə tɛɛ ki taga, kadi Luwə ingə-n tɔba ə, gine e ri ə kadi dɔw a gangi ta dɔm ti tə nje ra majal bəy ə? ⁸J-a j-əl ki kəte par j-ə nə: «Ji rai majal j-adi ne ki maji tɛɛ me ti.» Təkɔ dije madi indai ta dɔm ti əi nə: mi ə m-ə na ji ra majal kadi ne ki maji tɛɛ me ti ka kin be. Dijee ki əli ta kin asi ta kadi dɔw gangi ta koy dɔde ti.

⁹Ningə e ne ki kadi dɔw əl-n ə nə: je ki je Jipi je, j-itə ndəgi dije al. J-itə-de al, ningə j-əl ta dɔ ti ngata j-ə nə: Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, pəti, əi gin tɔgi ti lə majal. ¹⁰Təkɔ makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Dəw kare be ki kadi e dɔw ki dana goto.

¹¹Dəw kare be ki kadi gər ne goto, Dəw kare be ki kadi sangi Luwə goto.

¹²Pəti iyəi rəbi ki maji, ndəmi rəbi.

Dəw kare ki nje ra maji goto☆.

¹³Rəbi mindide to tə ɓe nin ki tae to tagira be,

NDonde e ndon kəl ta ki ngom,

NDa tade rosi ki kəngi li☆,

¹⁴Isi mani dije man ki to kəl tae al,

Tade ati kanana do dije ti☆.

¹⁵NJade e nja kay law ki lo təl nē ti,

¹⁶Lo ki dāi ti ɓa, do njade e nē ki tuji ki me-kə.

¹⁷Əi dije ki gəri rəbi lapiya al☆.

¹⁸Bəl Luwə ki ndəy goto mede ti☆.»

¹⁹Ji gər kadi nē je pəti ki ndu-kun əl, əl dije ki əi gin ndu-kun ti, mba kadi ta dəw madi tēg əl ta do rəe ti al, ə kadi dije pəti gəri go majal je ləde nō Luwə ti. ²⁰E mbata kin ə, dəw ki Luwə a tide dəw ti ləne ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti goto☆. MBata ndu-kun to mba kadi ɔji dije adi gəri nē ki ɓari-e majal.

Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka do nja ti lə Jəju Kirisi

²¹Ki ngosine kin, Luwə toji-je go rəbi ki tidə-n dije, dije ti ləne☆ ki kanji ndu-kun. Ningə e, ndu-kun lə Moji ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti mai naje. ²²Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka do nja ti lə Jəju Kirisi. Ta rəbi kin to mbata ti lə dije pəti ki adi mede Jəju Kirisi, tado dije pəti asi-naa. ²³Dije pəti əi njé ra majal je, adi tɔɓa lə Luwə nal-de.

²⁴Nə Luwə tidə-de dije ti ləne kare, ki kanji kadi ugəi nē madi. E ki go me-maji ti lie, me to Jəju Kirisi ti ki taa-de gin togi ti lə majal ilə-de taa. ²⁵E Jəju Kirisi ə, Luwə un-e tə nē kigə do majal, me məse ti ki ay, ki go rəbi ka do nja ti lie. Luwə ra be mba kadi toji-n nē ra ki dana ləne, mbata majal je ki dije rai-de kəte, tidə goe al, ²⁶dəkagilo kisi do ti lie. Luwə toji nē ra ki dana ləne dəkagilo ti ki ɓone, mba kadi e-n nje ka dana, taa kadi tidə-n dije ki indəi mede do me-maji ti lə Kirisi, dije ti ləne to. ²⁷Nē kare ki kadi dəw ində-n gunə goto, mbata nē ki Luwə a do ti, e təl rə go ndu-kun ti al, nə e kadi-me Jəju Kirisi. ²⁸Ji gər maji kadi Luwə tidə dəw, dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi, ɓi e ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti al. ²⁹Luwə

e Luwə lə *Jipi je par al. Ki rəjeti, e Luwə ləde par al, nə e Luwə lə ndəgi dije pəti to.

³⁰MBata Luwə e kare ɓa. E ə tidə Jipi je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim, a tidə ndəgi dije, dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim to. ³¹Loki j-adi meje Kirisi kin, toji kadi nda ndu-kun goto al. Lo kin ti, ji toji kadi ndae e ngay tə ke yo.

4

Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne

¹Kadi j-əl ta lə kaje *Abirakam ɓa, nē madi ki ingə ki go təge ti e wa goto. ²Kin ə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kilə rae je ə, asi kadi Abirakam a ində-n gunə wa, nə a ində gunə nō Luwə ti al. ³Tado, ta ki makitibi lə Luwə əl ə to kin: makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam adi mene Luwə, ə Luwə tide dəw ti ləne☆.» ⁴Ningə nē kare, dəw ki ra kilə ingə-n nē kigə go ji, nē ki ingə kin, ingə kare al, nə e nē ki ingə to kilə ti ki ra. ⁵Kin ə dəw ra kilə madi al, nə adi mene kadi Luwə e nje tidə dəw ki nje ra majal dəw ti ləne ə, Luwə a tide dəw ti ləne, ki go kadi-me Luwə ti. ⁶E be ə, *Dabidi un-n ndune ki taa əl-n ta lə maji ki i rə Luwə ti re ki do dəw ti. Adi e dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki kanji go kilə rae je.

⁷Dabidi ə nə: «Dije ki Luwə iyə nē rade je ki go ti al kə,

Luwə ɓər majal je ləde kə, əi njé maji-kur je.

⁸Dəw ki Luwə tidə majal lie dəe ti al e nje maji-kur☆.»

⁹Maji kin e mbata lə njé kijə mōti par al, nə e mbata lə njé kijə mōti al je to. Tado j-əl j-ə nə: Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kadi-me lie. ¹⁰Ə se nē kin ra nē dəkagilo ti ki ra wa? Se e kəte nō kijə mōti Abirakam ti ə se e go ti wa? Nē kin ra nē kəte nō ti, ɓi e go ti gogi al. ¹¹⁻¹²Ningə kijə mōti re go ti gogi tə ndaji, ki kadi toji təkɪ Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne, ki takul kadi-me ki adi mene, dəkagilo ti ki ijə-n mōtine al ɓəy. Lo kin ti, dije ki ijəi mōtide al ka Luwə tidə-de dije ti ləne nim, dije ki ijəi mōtide ka tidə-de dije ti ləne nim to. Ningə Abirakam təl ɓaw dije pəti ki ijəi mōtide al, ki adi mede, taa təl ɓaw dije ki ijəi mōtide to. Adi əi njé je ki uwəi kul kijə mōti par al, nə uni do

☆ 3:13 Pa je 5.10

☆ 3:14 Pa je 10.7

☆ 3:17 15-17: Ejay 59.7-8

☆ 3:18 Pa je 36.2

☆ 3:20 Pa je 143.2

☆ 3:21 1.17

☆ 4:3 kilə ngirə nē je 15.6

☆ 4:8 Pa je 32.1-2

☆ 4:11-12 kilə ngirə nē je 17.9-14

nja bawje Abirakam ki un, ə adi mene Luwə kəte nq kijə mətine ti kin[☆].

Luwə un mindine mbata ti lə dije pəti ki adi-e mede

¹³ Luwə un mindine adi *Abirakam ki dije ki gin koji ti lie təkī dənangi e ne nduwə ləde. Ningə e ki mbata təl 6a Abirakam təl rone go ndu-kun ti al, nə e ki mbata tidə ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Luwə[☆]. ¹⁴ Kin ə re ne nduwə kin e mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par ningə, nda kadi-me goto, taa kun mindi lə Luwə ka təl ne ki kəme goto tō. ¹⁵ Tado ndu-kun ə e nje re ki wongī lə Luwə. MBata lo ki ndu-kun goto ti, kal dō ndu-kun ka goto ti tō.

¹⁶ Lo kin ti, ne maji ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi dəw kin, dəw a ingə ki go rəbi kadi-me Luwə. Be mba kadi e ne kadi-kare ki Luwə adi, ki ndae to ti mbata lə dije pəti ki adi mede tə Abirakam be, 6i mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par al. Abirakam ki e bawje je dije pəti. ¹⁷ Makitibi lə Luwə əl ta dō Abirakam ti ə nə: «M-ra-i tə baw dije ngay ki dənangi ti ne[☆].» Abirakam e bawje ta kəm Luwə ti ki ade mene. Luwə ki nje kadi njé koy je 11 lo koy ti, ki nje kadi ne je ki kəte gotoi, toi. ¹⁸ Abirakam adi mene Luwə, adi təl baw dije ngay ki dənangi ti ne təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Gin dije ləi a bayi-naa tə mee je ki dərə ti be[☆].» Lo kin ti, ne ki kadi dəw ində mene dō ti goto, nə Abirakam aw ki kində me dō ti. ¹⁹ Abirakam aw ki 6al ki asi 6asi ki 6u kare, ningə gər kadi n-tōgi, tōgine goto, taa nene Sara ka e kuji tō, nə go lo kin al, adi mene kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra ne[☆]. ²⁰ Abirakam ilə kadi-me ləne kō al, taa mee tōsi dō kun mindi ti lə Luwə al tō. 1ngə tōgi tə kingə me kadi-me ti ləne, ilə-n tōji dō Luwə ti. ²¹ Ningə gər dōne ti maji ngay kadi ne ki Luwə un mindi kadi n-ra kin, aw ki tōgi kadi a ra-n. ²² E mbata kin ə, Luwə tide-n Abirakam dəw ti ki dana. ²³ Ningə lōki makitibi ə nə: «Luwə tidə Abirakam dəw ti ki dana,» kin, e ki mbata lə Abirakam ki karne par al. ²⁴ Nə e ta ki sōbi dōje tō. Je ki kadi Luwə a tidə-je dije ti ki dana, nə takul kadi-me ləje. J-adi meje Luwə ki 1 ki Bəbe

ləje Jəju dan njé koy je ti. ²⁵ Jəju ki Luwə un-e adi koy mbata majal je ləje[☆], ningə un-e dan njé koy je ti tēg sie mba kadi tidə-n-je dije ti ləne.

5

Kulə noji naa ti ki Luwə

¹ Loki Luwə tidə-je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me ləje, danje sie e ki lapiya ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi. ² E ki takul Jəju Kirisi, ki go rəbi kadi-me ə, j-ingə-n maji-kur lə Luwə. Maji-kur ki j-a me ti, j-isi ji ra rənəl, tado j-ində meje dō ti kadi j-a je gin tōba ti lə Luwə. ³ E ki bo ngay, me kō ti ka ji ra rənəl, tado ji gər kadi kō a re ki kore me, ⁴ ningə dəw ki nje kore mene, a a dō njane ti me ne je ti ki to, ə dəw ki nje ka dō nja ti, e dəw ki aw ki ne kində me dō ti, ⁵ ningə ne ki ində mene dō ti kin, a e ne ki ngom al. Tado Luwə tə-je biyō ti ki ndigi-naa ki ində ngameje ti ki go rəbi lə NDile ki adi-je. ⁶ Kirisi re oy mbata ti lə njé ra majal je, loki j-asi kadi ji ra ne madi ki dərōje al. Ningə oy ki dōkagilo ki Luwə wa 6ji. Dəw ki dana wa mindi ka, nga ngay kadi dəw a adi rone koy ti mbata lie. Re dum wa ningə, dəw ki nje ra ne ki maji, ə dəw made ki rangi, a uwə rone ba kadi oy mbata ti lie. ⁸ Lo kin ti, Luwə tōji-je ndigi ki ndigi-je ki taga adi j-o. Luwə adi Kirisi re oy mbata ti ləje, dōkagilo ti ki ji nay-n me majal ti ki ra 6əy. ⁹ Ningə, təkī 6asine, kadi rō koy ti lə Kirisi, təl-je dije ti ki dana ta kəm Luwə ti kin 6a, ki bo ngay 6əy, Kirisi a aji-je ta wongī ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kəte je njé 6ə je lə Luwə, nə e wa ilə-je noji naa ti səne ki go rəbi koy NGone. Təkī ilə-je noji naa ti ki rone, e wa a aji-je me kisi kəm ti lə NGone. ¹¹ Ningə e e kin par al, rōje nəl-je ngay ta kəm Luwə ti, mbata lə Bəbe ləje Jəju Kirisi ki un-e ilə-n-je noji naa ti ki rone.

Adam əi ki Kirisi

¹² E ki go rəbi lə dəw ki kare be ki e Adam, ə majal re-n dō duniya ti, ningə majal re-n ki koy, koy 6di dije pəti, tado dəw ki ra majal al goto, dije pəti rai majal[☆]. ¹³ Ningə, kəte taa kadi Luwə tēg ki dō ndu-kun adi *Mojī, majal ki ra to me duniya ti ne ngata, nə təkī e dōkagilo ti ki ndu-kun goto 6əy, Luwə tidə

☆ 4:13 kilə ngirə ne je 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18
ngirə ne je 15.5 ☆ 4:19 kilə ngirə ne je 17.1, 15-22

☆ 4:17 kilə ngirə ne je 17.5

☆ 4:18 kilə

☆ 4:25 Ejay 53.4-6

☆ 5:12 kilə ngirə ne

je 2.17; 3.6, 17-19

majal je ki dije isi rai al. ¹⁴Ne kare, yo o be do dije ti pæti, ila ngire do Adam ti biti tæe-n do Moji ti. Njé ki ali do ndu Luwæ al, tæki Adam al do ndu Luwæ kin be ka, yo o be dode ti. Adam e bana kæm dæw ki sœbi kadi a re. ¹⁵NGa ningæ, ne ki kadi dæw a oji-n majal la Adam ai ki kadi-kare me-maji la Luwæ kin naa ti goto. E ki rojeti kadi dije ngay oyi koy majal la dæw ki kare ki e Adam kin, na me-maji la Luwæ e ki bo ngay. Ningæ ne ki Luwæ adi kosi dije ngay kare, ki go ræbi la dæw kare be par, ki e Jæju Kirisi kin, ndae e ngay. ¹⁶Kadi kare la Luwæ ki adi kin, kande to ta dangi ki kandi majal la dæw ki kare ba kin. Majal la dæw ki kare kin, ndu ki osi do ti e ta ki gangi, na kadi-kare ki re go ne ra go ti al je ti ki ngay, kande e ta ki kær do ti. ¹⁷Kin æ re, ki ta ræbi la dæw ki kare be par, ki ta ræbi majal lie, yo o-n be do dije ti pæti ningæ, ki ta ræbi la Jæju Kirisi ki kare wa kin, j-a j-ingæ-n ne ki maji ngay ki ro Luwæ ti bæy. Dije pæti ki Luwæ adi-de maji-kur ki to mbar, ki kadi-kare kær ta do ti, a oï be ki takul Kirisi.

¹⁸NGa ningæ, tæki ki go ræbi majal la dæw ki kare ba ki e Adam, ta ki gangi osi-n do dije ti pæti ka kin æ, ki go ræbi ne ra ki dana la dæw ki kare ba, ki e Jæju Kirisi, dije pæti Luwæ a tidæ-de dije ti læne kadi isi ki dode taa biti ki no ti. ¹⁹Tæki, ki go ræbi tæl ro go ta ti al la dæw ki kare ba, dije pæti osi me majal ti ka kin æ, ki go ræbi tæl ro go ta ti la dæw ki kare ba, Luwæ a ær-n ta do kosi dije ti ngay to.

²⁰Loki ndu-kun tæe ba, majal oji-n naa ki do ti, na loki majal oji naa ti ba, me-maji la Luwæ to mbar mbar ti ti wa bæy. ²¹Tæki majal o-n be ki koy ka kin æ, me-maji la Luwæ o be ki kaji mba kadi dije isi ki dode taa biti ki no ti, ki takul Bæbe læje Jæju Kirisi to.

6

Koy me majal ti, æ kisi kæm ba me Kirisi ti

¹Ta ri æ kadi j-æli-naa me lo kin ti æ? Se kadi tæ ji nayi-naa ki lo ra majal ti kadi tæ me-maji la Luwæ to-n mbar mbar ki doje ti wa? ²Jagi, e be al. Tado j-æi dije ki j-oyi, ji gangi-naa ki majal, nga ra ban be æ kadi tæ ji tæli j-isi me majal ti bæy æ? ³Igæri maji kadi j-æi pæti ki ji rai batæm mbata ti la Jæju Kirisi, batæm kin toji kadi j-æi dije ki j-oyi naa ti ki Kirisi. ⁴Ki go ræbi la batæm kin, dibi-je naa ti sie, me koye ti. NGa ningæ, tæki Kirisi j-æ-n

taa dan njé koy je ti ki tægi ki æti bæl ngay la Bawje Luwæ ka kin æ, je ka j-isi ki doje taa kisi ki sigi to.

⁵Ningæ, kin æ re, j-indæ roje naa ti ki Kirisi tæki rojeti me koye ti æ, j-a j-ii taa lo koy ti, tæki j-æ-n lo koy ti kin be to. ⁶Kadi ji gær maji tæki, hal dæw ki to rojeti kate kin, e ki bæ-e kagi-dæsi ti ki Kirisi ngata, mba kadi tæ majal ki roje ti e ki tuji ko, kadi je-n gin tægi ti la majal al ngata. ⁷Tado dæw ki oy, majal o be dæe ti al ngata. ⁸Kin æ re j-oyi naa ti ki Kirisi æ, j-adi meje kadi j-a j-isi ki doje taa naa ti sie. ⁹Ji gær kadi Kirisi ki i taa dan njé koy je ti kin, tæl oy gogi al; koy aw ki tægi dæe ti al ngata. ¹⁰Kirisi ki oy, oy koy majal, ningæ e koy ki nja kare par, mbata majal je pæti. Ningæ ki bæasine kin, isi ki done taa mbata la Luwæ. ¹¹Be to æ, sæi ka, maji kadi oi rœsi tæ dije ki oyi koy majal, ningæ isi ki dæsi taa mbata la Luwæ, me njiyæ naa ti ki Kirisi.

¹²Maji kadi adi majal o be do rœsi ti al. Kadi itæli rœsi go ndigi ti la daro al. ¹³Adi ngon rœsi madi kare ra ne ki majal al, kadi tæl ne ra kilæ ki go ræbe ti al, al. Næ kadi uni rœsi ba pæti mbata kilæ la Luwæ, tæ dije ki ii taa dan njé koy je ti. Kadi darœsi ba pæti e mbata kilæ la Luwæ, kadi tæl ne ra kilæ ki dana. ¹⁴Lo kin ti, majal a o be dæsi ti al, tado sæi gin tægi ti la ndu-kun al, na me-maji la Luwæ æ e dæsi ti.

Gangi-naa ki majal mba tæl-n ro go ndu Luwæ ti

¹⁵Ta ri æ kadi j-æl do lo kin ti æ? Se j-a ji ra majal mbata ke ki je gin tægi ti la ndu-kun al, na je gin tægi ti la me-maji la Luwæ yo wa? Jagi, e be al. ¹⁶Igæri bæti kadi kin æ re un rœi kadi ira kilæ adi dæw madi bæ, itæl bææ la dæwe kin. Adi re uni rœsi kadi irai majal ningæ, sæi bææ la majal kadi aw sæsi koy ti, a re itæli rœsi go ndu Luwæ ti to ningæ, tæl ro go ti kin a aw sæsi me ne ra ti ki dana to. ¹⁷Ji ra oyo Luwæ mbata kate sæi bææ la majal, na ki ngosine kin, itæli rœsi ki me ki kare go ræbi ne ndo ti ki maji ki ingæi. ¹⁸Luwæ taa sæsi ji majal ti ila sæsi taa, adi itæli, sæi gin tægi ti la ne ra ki dana ngata. ¹⁹M-æl ta la bææ tæ ne ki majal æ se ne ra ki dana ai dije æ isi rai bææ læde be, mbata re e be al æ, kasi al læsi a ra kadi igæri me ta kin al. Tæki kate uni rœsi ba pæti indæi ta ne ti ki to nje, ki ne ra ki majal, ki a aw ki dæw kadi tæ ro Luwæ ka kin æ, maji kadi, ki ngosine kin, uni rœsi indæi ta ne ra ti

ki dana, ki a aw səsi adi ayi njay. ²⁰Dokagilo ti ki səi bəə lə majal kin, usi səsi do ne ra ti ki ki dana al. ²¹NGa ningə, e ri ə kadi a ingəi me ne ti kin bəy ə? Ne kin e ne ki mesi ole do ti ə adi səsi rəsəl, tado ta təl tae e koy. ²²Ningə ki ngəsine kin, təki Luwə taa-n səsi ilə səsi taa, adi itəli bəə kilə je lie, kilə rasi a aw səsi me kay njay ti, kadi ta təl tae ə ingəi kaji ki biti ki nq ti. ²³Tado ne kigə kirə majal e koy, ningə ne kadi ki Luwə adi-je kare e kaji ki biti ki nq ti, me njiyə naa ki Bəbe ləje Jəju Kiriši.

7

Nje kadi-me Kiriši e dəw ki e gin tōgi ti lə ndu-kun al

¹NGakom je ki konanm je, igəri maji kadi ta ki m-isi m-əl səsi kin, m-əl səsi tə dije ki gəri ndu-kun maji. Ningə ndu-kun aw ki tōgi do dəw ti loki dəw isi-n ki dōne taa bəy kin par. ²E be ə, dāne ki taa ngaw, ndu-kun dō-e naa ti ki ngawe, loki ngawe isi-n ki dōne taa bəy kin par. A kin ə re ngawe oy bə, ndu-kun ki dō-e naa ti ki ngawe kin e dōe ti al ngata. ³Re ngawe isi ki dōne taa bəy ə təl taa dīgəm ki rangi ningə, dije a ooi-e tə nje kuwə marim. A re ngawe oy bə, ndu-kun e dōe ti al ngata, adi re taa dīgəm ki rangi ka, dāw a oo-e tə nje kuwə marim al. ⁴Ne kin to be ki rōsi ti tō. Səi dije ki oyi naa ti ki Kiriši, me darə ti, igangi-naa ki ndu-kun, adi səi lə dəw ki rangi ngata. Dəwe kin e Kiriši ki nje ki dan njé koy je ti, mba kadi kilə raje e ya Luwə. ⁵Təki rojeti, dokagilo ti ki kəte j-isi ji ra-n ndigi lə darəje, ngur ne ra je ki majal, ki ndu-kun ndu-de ki taa, ədi rōne roje ti, adi ji ra ne ki aw səje ki koy ti. ⁶Nə ki ngəsine kin, ji goto gin ndu-kun ti, tado j-oy, ji gangi-naa ki ne ki kəte uwə-je dangay ti. Adi ji ra kilə gin tōgi ti ki sigi, ki e tōgi lə NDil Luwə, bi ji ra kilə gin tōgi ti ki kəte ki e tōgi lə ndu-kun ki ndangi kin al ngata.

⁷Ta kin mee nə ri ə? Tōji kadi ndu-kun e majal a? Jagi, ndu-kun e majal al, nə ke ə, e ndu-kun ə e nje kōji-m majal kadi m-gər-e. Kin ə re ndu-kun əl-m ə nə: «A ira kəm-nda al,» al ə, re m-a m-gər ne ki bəri-e kəm-nda al[☆]. ⁸Lo kin ti, majal ingə rəbi ki ndu-kun təl ade kin kadi ində-n kəm-nda je ki dangi dangi mem ti. Tado kin ə re ndu-kun goto ə, majal a təl ne ki koy kə. ⁹Kəte loki ndu-kun

goto bəy, m-isi kəm. Nə loki ndu-kun re, majal nga ə təl nje kisi kəm. ¹⁰Ningə mi, m-oy, adi ndu-kun ki kadi aw səm ki kaji ti ka kin, ki oji dām, təl aw səm koy ti yo. ¹¹Tado majal, ingə rəbi ki ndu-kun təl ade ka kin, adi ədi-m ki go rəbi lə ndu-kun, aw səm adi yo. ¹²Lo kin ti, ndu-kun ay njay, kun-ndu ay njay, e ne ki dana, e ne ki maji tō.

Dəw e gin tōgi ti lə majal

¹³*NDu-kun ki e ne ki maji, a təl kadi e rəbi kingə yo ləm al jagi. Ningə e majal ə e nje re ki yo dām ti, ki go rəbi lə ne ki maji, mba kadi tōji-n rōne ki taga, taa kadi tōji-n tōgine ki rojeti ki e majal tō, ki go rəbi lə kun-ndu. ¹⁴Ji gər kadi ndu-kun e ne lə NDil, nə mi, mi dəw ki me darə ti, ki majal ndogi-m. ¹⁵Təki rojeti, m-gər kəm ne je ki m-isi m-ra-de al. Ne ki m-ndigi ra kin ə, m-ra al, ningə ne ki nəl-m al kin taa m-ra tō. ¹⁶Kin ə re e ne wa ki m-ndigi ra al kin taa m-ra ningə, m-ndigi do ti ki ndu-kun kadi e ne ki maji. ¹⁷Lo kin ti, e mi bə m-isi ra ne al, nə e majal ki isi me rōm ti. ¹⁸Tado m-gər kadi me rōm ti ki e darə ki tō kin, ne ra ki maji a isi titi al. ¹⁹Tado m-ra ne ki maji ki m-ndigi ra kin al, ə ne ki majal ki m-ndigi ra al kin yo taa m-ra. ²⁰Kin ə, e ne ki m-ndigi ra al yo ə m-ra ningə, e mi bə m-isi ra al, nə e majal ki isi me rōm ti ə isi ra. ²¹M-gər ndu kin kadi e be ngata: loki mi, m-ndigi kadi m-ra ne ki maji bə, ne ki majal yo ə re to ta kəm ti kadi m-ra. ²²Mem ti korəki bə, m-ingə rōnəl me ndu-kun ti lə Luwə. ²³Nə m-gər me rōm ti kadi tōgi madi ki rangi isi nq, isi rō ki ndigi ra ki e bōm ti. Tōgi kin ra adi m-təl bəə lə majal ki isi me rōm ti. ²⁴⁻²⁵Ki ne gər ləm, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə, nə me darə ti ki tō, m-isi m-ra kilə bəə lə majal ki ində tōgine dām ti. Mi dəw ki nje kəm-to-ndoo, dəw ki kadi a taa-m ji darə ti ki e ne lə yo kin goto. Tōji e ki do Luwə ti ki aji-m ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kiriši!

8

Kisi ki do taa ki tōgi lə NDil Luwə

¹Ki basine kin, dije ki indəi rōde naa ti ki Kiriši, ta ki gangi goto dōde ti ngata. ²Tado tōgi lə NDil Luwə ki nje kadi dəw isi ki dōne taa me kində rō naa ti ki Kiriši, taa-je ilə-je taa ji tōgi ti lə majal ki tōgi lə koy. ³E ne ki

☆ 7:7 Tee ki taga 20.17; Dətarənom 5.21

ndu-kun læ *Moji asi kadi ra al, mbata daro ki to ra adi toge goto. Nə Luwə ra ne kin ki go rabi læ NGone wa, ade kadi or majal. Re ki daro ki titi-naa ki ya daw ki nje ra majal, gangi-n ta do majal ti ki aw ki togi do daro daw ti. ⁴ Luwə ra be mba kadi ndigi ra ki dana læ ndu-kun læ Moji tol tane doje ti, je ki j-isi njiyə ki go ndigi ti laje al, nə j-isi njiyə ki go ndigi ti læ NDil Luwə yo kin. ⁵ Təki rojeti, dije ki isi gin togi ti læ darode, isi rai ndigi læ darode, nə dije ki isi gin togi læ NDil Luwə, isi rai ndigi læ NDil Luwə to. ⁶ Ra ndigi læ daro, a aw ki daw be læ yo, nə ra ndigi læ NDil Luwə, a aw ki daw ade ingə kaji, a ade ingə lapiya. ⁷ Ra ndigi læ daro, e təl daw nje ba ti læ Luwə. Daw ki nje ra ndigi læ daro, e daw ki ilə done gin ndu-kun ti læ Luwə al, tado asi kadi a ra al. ⁸ Dije ki isi gin togi ti læ darode, asi kadi a rai ne ki nəl Luwə al. ⁹ Nga ningə səi je, isi gin togi ti læ darosi al, nə isi gin togi ti læ NDil Luwə. MBata NDil Luwə isi mesi ti. Re daw aw ki NDil Kirisi mene ti al ə, e daw læ Kirisi al. ¹⁰ Re Kirisi isi mesi ti ə, darosi kin a oy ə wa, mbata læ majal, nə NDil Luwə e kisi ki do taa ləsi, mbata səi dije ki Luwə tidə səsi dije ti ləne. ¹¹ A re NDil Luwə ki nje tēē ki Jəju dan njé koy je ti isi mesi ti ə, Luwə ki nje tēē ki Jəju dan njé koy je ti a adi darosi ki koy təl isi kəm ki takul NDile ki isi mesi ti.

¹² Lo kin ti, ngakom je ki dāne ki ki dingam, j-awi ki kirə doje ti, ningə e kirə læ daro kadi tə ji ra-n ndigi læ daro al. ¹³ Tado re isi ta ra ne ti ki go ndigi ti læ darosi ə a oyi. A re uni NDil Luwə, itoli kilə ra je læ darosi ba, a isi ki dosi taa to. ¹⁴ MBata dije pəti ki NDil Luwə isi or-de ta rabi ai NGan læ Luwə. ¹⁵ Tado NDil ki ingə-e, e NDil ki kadi ra səsi bəə ti al, taa e NDil ki kadi təl ində bəl mesi ti bəy al to. Nə e NDil ki nje ra səsi ngan koti ti. E ki ta rabi læ NDil kin ə j-isi ji bar-n ne ki nduje ki taa boy j-ə nə: «Aba, Bawje[☆].» ¹⁶ NDil wa kin ə e nje toji ndilje kadi gər təki je ngan læ Luwə. ¹⁷ Ə re je ngan læ Luwə ba, je ka j-a j-ingə ne maji je ki Luwə un ndune do ti kadi n-a n-adi dije ləne kin to. J-a j-ingə ne maji je kin naa ti ki Kirisi, mbata j-ingə kə naa ti sie, kadi je-n naa ti sie me toba ti lie.

Toba ki a re

¹⁸ M-gər maji kadi kə ki dokagilo ti ki bone kin asi naa ki toba ki Luwə a tēē ki dōe kadi

ji gər kin al. ¹⁹ Ne kində je pəti isi rəle, isi ngəmi dokagilo ki Luwə a toji-n toba læ ngan ləne. ²⁰ Tado ne kində je osi gin togi ti læ togi je ki ndade goto. E ki me ndigi lade wa al, nə e Luwə wa ə ndigi be kadi ai gin togi je ti kin. ²¹ Ningə isi indəi mede do ti to kadi ndo kare ə, a tēēi gin togi ti ki nje tuji-de ki uwə-de bəə ti kin. A tēēi gin ti kə mba kadi ingəi dode naa ti ki ngan læ Luwə, taa kadi ai me toba læ ngan læ Luwə to. ²² Ki basine kin, ji gər kadi ne kində je kin pəti isi timəi rusi rusi tə dāne ki ndoo ra-e be. ²³ Ningə e ne kində je par dərōde al, je ki j-ingə NDil Luwə tə ne ki dosay dan kadi-kare je ti Luwə ka, ji timəi rusi rusi to, j-isi ji nginə kadi Luwə təl-je ngane ti, kadi taa-je ilə-je taa. ²⁴ Tado Luwə aji-je, nə e kin j-isi ji ngəm tae tə ngəm bəy. Nga ningə, re daw oo ne ki isi ngəm tae ki kəmne ningə, e ne ki isi ngəm tae al ngata. Daw ki kadi oo ne ki kəmne, ə təl isi ngəm tae tə ngəm bəy goto. ²⁵ A re ji ngəm ta ne ki j-o ki kəmje al ningə, ji ngəm tae ki kore me. ²⁶ E be to ə, NDil Luwə isi re ra-n səje, me togi goto ti laje. Tado ji gər kəl ta ki Luwə təki səbi kadi j-əl-e-n al, nə NDil Luwə wa isi əl sie ta toje ti ki ndu ki daw asi gər me al. ²⁷ Ningə Luwə ki gər ngameje, gər ne ki NDil ndigi kadi əl-e, tado NDil isi əl ta ki Luwə, mbata maji læ dije læ Luwə, təki Luwə wa ndigi-n.

²⁸ Ji gər kadi ne je pəti rai ne mba kadi maji ki dije ki ndigi Luwə, adi e dije ki e wa bar-de ki go kəji ti ləne. ²⁹ MBata njé ki Luwə gər-de kəte, ə un ndune dode ti kadi toi tə NGone Kirisi be, mba kadi Kirisi e-n ngon ki ngatəgi læ kosi ngakəe je. ³⁰ Adi e njé ki Luwə kəti-de kəte, Luwə bar-de to, njé ki Luwə bar-de, or ta dode ti to, ningə njé ki or ta dode ti, adi-de toba to.

NDigi ki Luwə ndigi daw, e ndigi ki bo ngay

³¹ Ta ki kadi j-əl do lo ti kin goto. Re Luwə e səje ə, daw ki kadi a səi-je ta goto. ³² Luwə ki un kə do NGone ti wa kə al, nə un-e ile kə mbata ti laje pəti, a adi-je ne je pəti kare naa ti ki NGone. ³³ Daw ki kadi a ində ta do dije ti ki Luwə kəti-de goto, mbata e Luwə wa ə or ta dode ti. ³⁴ Daw ki kadi a gangi ta dode ti goto, mbata Kirisi e nje koy. Ki bo ngay, e ə i taa dan njé koy je ti, isi do ji kə Luwə ti, isi əl ta ki Luwə ki mbata laje. ³⁵ Daw ki asi

kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Kirisi ndigi-je kin goto. E kām-to-ndoo, ə se me-kə asi al, kində kām-ndoo, ə se 6o, ə se ndoo, ə se tuji, ə se koy, asi al. ³⁶ Makitibi lə Luwə əl ə nə:

«MBata lai,
Koy e kadije ti 6asi ki si je, kada je, ki lo sɔlo je.

Dije ooi-je tɔ da je ki dɔw isi aw sɔde lo tɔl-de ti be[☆].»

³⁷ Nə me ne je ti kin pəti, j-a ji təti ro ki tɔgi ki ngay ki nje ndigi-je adi-je. ³⁸ MBata m-gər maji, tək rojeti, kadi e koy al nim, e kisi ki dɔ taa al nim, e malayka je al nim, e tɔgi lə ndil je ki majal al nim, e ne ki 6one al nim, ne ki lo ti ti al nim, e tɔgi je ki me duniya ti al nim, ³⁹ e tɔgi je ki taa al nim, e ki nangi al nim, e ne kində madi al nim, ne madi kare ki kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Luwə ndigi-je kin goto. E ndigi ki ndigi-je ki go rəbi lə Bə6e ləje Jəju Kirisi kin.

9

Luwə kəti ngan Isirayəl je tɔ dije ləne

¹ Me kində ro naa ti ki Kirisi, ta ki m-aw tɔ m-əl kin e ta ki rojeti 6i e ta ngom al. NGa ningə, mem ki kəy wa ka, ki tɔgi lə NDil Luwə, ma naji dɔ ta ti kin kadi e ta ki rojeti.

² Me kə ki bo ngay ra-m, ningə mem to-m ki dɔ ndo je mbata ti ³ lə ngakom je ki gin koji ti ləm. M-ndigi kadi darəm wa, Luwə man-m, kadi m-gangi-naa ki Kirisi mbata maji ləde. ⁴ Adi e ngan *Isirayəl je, ki Luwə tɔl-de ngane ti, tɔji-de tɔ6a ləne adi gəri, un mindine adi-de, adi-de ndu-kun, adi isi kawi-naa nɔe ti, ilə ndune adi-de[☆], ⁵ taa əi gin koji ti lə kade je ki Luwə 6ar-de kəte. E əi je ə Kirisi tɔe gin koji ti ləde tɔ. Kirisi ki e dɔ nɔe je ti pəti. Maji kadi tɔji e dɔ Luwə ti ki dɔkagilo ki je ki dɔkagilo je[☆].

⁶ E kin tɔji kadi ndu Luwə tɔl ne ki ndae goto al. Təki rojeti, dije ki gin koji ti lə Isirayəl əi ngan Isirayəl je dɔrɔ al, ⁷ taa dije ki gin koji ti lə *Abirakam əi ngan tie je pəti al, tɔdɔ Luwə əl Abirakam ə nə: «E ki gin koji lə *Isaki ə i a ingə-n dije ki gin koji ti lai[☆].»

⁸ Ne kin tɔji kadi ngan ti Abirakam pəti ə əi ngan lə Luwə al, nə e ngan je ki oji-de ki go kun-ndu ti lə Luwə ki un adi Abirakam ə əi

ngane je ki rojeti. ⁹ MBata Luwə un ndune be ə nə: «Dɔkagiloe wa kin be ə, m-a m-re, ningə Sara a ingə ngon kare[☆].»

¹⁰ Lo kin ti, gine gangi al 6əy, Rəbeka ka e nɔo 6əy tɔ. E ki Isaki ki kare wa ka kin tɔ ə oji-n nga ndingə je ki joo. ¹¹ NGa ningə, kəte nɔ koji ngan je ti kin, loki rai ne ki maji ki ne ki majal al 6əy ə, Luwə kəti ki kare ki go me ndigi ti ləne mba kadi ndigi ra lie tɔl-n tane.

¹² Luwə kəti ngon kare ki go ndigi ti lə dɔw madi al, nə e ki go ndigi ti lie e Luwə ki 6ar-de, ə əl-n Rəbeka ə nə: «NGon ki ngatɔgi a ra 6əə lə e ki du[☆].» ¹³ Ta kin tɔe tək makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «M-ndigi *Jakob, ə m-mbati Esuwa[☆].»

¹⁴ Ta ki kadi j-əl dɔ lo kin ti goto, Luwə e nje ra ne ki dana, ne ra ki dana al goto rəe ti jagi. ¹⁵ Tɔdɔ əl *Moji ə nə: «M-a m-ra maji ki dɔw ki kadi m-ra sie maji, ə m-a m-o kām-to-ndoo lə dɔw ki kadi m-o kām-to-ndoo lie tɔ[☆].» ¹⁶ E kin e ki go ndigi ti lə dɔw madi al, taa e ki go kilə ti ki ra ngay al tɔ, nə e ki go ndigi ti lə Luwə ki nje koo kām-to-ndoo. ¹⁷ E be tɔ ə, Luwə əl-n ta ngar Parawo me makitibi ti ləne ə nə: «E mi wa ə m-ində-i lo kin ti mba kadi m-oji-n tɔgim ki rəi ti, ə kadi tɔm 6a-n ta dije ti pəti ki dɔnangi ti ne tɔ[☆].» ¹⁸ Lo kin ti, kadi ji gər tək Luwə oo kām-to-ndoo lə dɔw ki go me ge ti ləne, ə adi me dɔw nga ki go me ndigi ti ləne tɔ.

Wongi ki koo kām-to-ndoo lə Luwə

¹⁹ Dɔw madi a əl-m ə nə re Luwə ra ne ki mee ndigi ningə, se ra ban ə isi aw ki ta ki dije 6əy wa? Tɔdɔ dɔw ki kadi tɔ ro ndigi lie goto. ²⁰ Nə i dɔw kare par i nɔ ə kadi inaji ta Luwə ti ə? NGoo asi kadi a əl 6ane ə nə: «Mba ri ə ira-m adi m-to be,» wa al. ²¹ Nje kibə ngoo, asi kadi, ki wanji ki kare wa kin, ibə-n ngoo ki gate e ngay, ə ki wanji ki kare wa kin, ibə-n e ki gate e ngay al tɔ. ²² Lo kin ti, Luwə ndigi ngay kadi oji wongi ləne, ə adi dije gəri tɔge tɔ, nə ore mene ə tɔl ore 6əy dɔ dije ti ki asi tuji, kadi 6ungi wongi ləne dɔde ti, tuji-n-de kɔ. ²³ Nə, Luwə ndigi ngay tɔ kadi n-tɔji tɔ6a ləne ki ro dije ti ki asi koo kām-to-ndoo, ki ində dɔde dana kəte mba kadi isi səne me tɔ6a ti ləne. ²⁴ NGa ningə, dije kin e j-əi je ki Luwə 6ar-je. Bar-je dan

☆ 8:36 Pa je 44.23 ☆ 9:4 Tɔe ki taga 4.22; Dətərənəm 7.6; Oje 11.1 ☆ 9:5 Knj 2.29 ☆ 9:7 kilə ngirə ne je 21.12 ☆ 9:9 kilə ngirə ne je 18.10 ☆ 9:12 kilə ngirə ne je 25.23 ☆ 9:13 Malasi 1.2-3 ☆ 9:15 Tɔe ki taga 33.19 ☆ 9:17 Tɔe ki taga 9.16

*Jipi je ti par al, nā bar-je dan ndāgi dije ti ki ai Jipi je al tō. ²⁵ Ningā e ta ki Luwā wa əl me makitibi ti lə Oje ə nā:

«Dije ki kate ai dije ləm al,

M-bar-de dije ləm bone,

ə dije ki kate ai njé ndigi je ləm al,

M-bar-de njé ndigi je ləm bone[☆].

²⁶ NGa ningā, lo ti wa ki dije əli-de ti ai nā:

“Səi dije lə Luwə al” kin,

A bari-de ti, ngan lə Luwə ki nje kisi kəm ba[☆].»

²⁷ Ejay ilā mbē ki yane tō, əji-n dō ngan *Isirayəl je ə nā: «Kin ə re ngan Isirayəl je bayi-naa tō yangira ki ta ba ti be ka, e njé ki madi je par ə a ingəi kaji. ²⁸ Tado Bābe əl ə nā ta ləne n-a n-tol tae kadi osi taga rapi nim, kalangi ba nim tō donangi ti ne[☆].» ²⁹ Ningā e tō ko ta ki Ejay wa ka əl bəy ə nā:

«Kin ə re Bābe ki nje tōgi pəti,

tyə dije madi tō gin koji ləje əl ə,

Re j-a ji tō tō Sodom be,

Re j-a ji titi naa ki Gomor be[☆].»

Isirayəl ai ki kaji ki re ki go rəbi kadi-me Kirisi

³⁰ Ta ki kadi j-əl dō ta ti kin ə to kin: dije ki gəri Luwə əl, ki sangi rəbi kadi n-ai dije ki dana al, nā Luwə ər ta dode ti adi təli dije ki dana. Təli dije ki dana ki go rəbi kadi-me Kirisi. ³¹ NGa ningā, ngan *Isirayəl je ki sangi kadi n-ai dije ki dana ki go rəbi lə ndu-kun taa, tēgi lo ndu-kun ti ka kin al. ³² Tēgi loe ti al mbata ooi kadi e ne ki n-a n-ingəi ki rəbi kilə ki ra yo bi ki rəbi kində me dō ra maji ti lə Kirisi al. Lo kin ti, awi tōgi njade mbal ti, awi tō kosi. ³³ Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nā:

«Oi, me be bo ti ki Siyo,

M-ində mbal ki nje tigə dāw nōo,

E mbal ki nje tigə dāw kilə,

Nə dāw ki ade mene, ne a tule naa ti al[☆].»

10

Jipi je ki dije ki ai Jipi je al, Bāde e kare ba

¹ NGakom je, ne ki uwə mem ngay ki m-isi m-dəji Luwə mbata ti lə *Jipi je, e kadi ingəi kaji. ² Tado m-asi kadi m-ma naji ləde, təkī tingəi bil mbata ti lə Luwə, nā ke ə e tingə

ki ne gər goto me ti. ³ Təki rəjeti, gəri rəbi ki Luwə isi ər-n ta dō dije ti al, adi isi sangi rəbi kin ki dode ai je wa. Lo kin ti, ai je, gotoi dō rəbi ti ki Luwə isi ər-n ta dō dije ti. ⁴ Tado Kirisi ə e ta tōl ta ndu-kun, mba kadi dāw ki ade mene bā, Luwə ər ta dō dāwe ti.

Kaji to mbata dāw ki ra ki adi mene Bābe

⁵ *Moji wa əl ta əji-n dō kər ta dō ti ki go rəbi lə ndu-kun ə nā: «Dāw ki təl rone go ndu-kun bā, dāwe a aji ki rəbi lə ndu-kun ka kin[☆].» ⁶ Ningā ta ki əji dō kər ta dō ti ki rəbi kadi-me ə to kin: «Oti kadi əl mei ti ə nā: nā ə a aw dōrə ti wa?» Tado Kirisi i dōrə ti ə re. ⁷ Taa, nā ə a aw ko wa ka, əl be al tō, tado Kirisi i lo koy ti dan njé koy je ti. ⁸ Makitibi lə Luwə əl ə nā: «Ta lə Luwə e kadi ti bāsi, to tai ti kadi əl, e ngamei ti. E ta kin ə j-isi j-ilā mbēe[☆].» ⁹ Təki rəjeti, re ta tēgi tai ti təkī Jəju e Bābe, ə re adi ngamei kadi Luwə un-e taa dan njé koy je ti bā, a ingə kaji. ¹⁰ Tado kadi-me ki i ngame ti ə Luwə a ər ta dō dāw ti, ningā ta ki tēgi ta dāw ti ə a aji dāw tō.

¹¹ Tado makitibi lə Luwə əl ə nā: «Dāw ki ra ki ade mene, ne a tule naa ti al[☆].» ¹² Lo kin ti, dangi dangi goto dan *Jipi je ti ki dije ki ai Jipi je al. Pəti Bābe ki kare wa kin ə e Bābe ləde. E ki nje kadi ne maji dije pəti ki bāi tōe. ¹³ Tado makitibi lə Luwə əl ə nā: «Dāw ki ra ki bā tō Bābe a ingə kaji[☆].»

¹⁴ NGa ningā, kin ə dije adi-e mede al ə, lo kadi a bāi tōe goto, a kin ə dāw əl-de ta lie al ə, lo kadi a adi-e mede goto, a kin ə dāw ki nje kilə mbē ta lie goto ə, lo kadi a ooi ta lie goto tō. ¹⁵ A kin ə dije ki njé kaw kilə je gotoi ə, lo kadi dāw a ilā mbē ta lie goto tō. Makitibi lə Luwə əl ta dō ti be ə nā: «E ne ki to ronal ngay kadi dāw oo nja njé kilə mbē Poy Ta ki Maji[☆].» ¹⁶ Nə dije madi mbati təli rōde go Poy ta ti ki Maji. NGa ningā, Ejay dəji ta dō lo kin ti ə nā: «Bābe, dāw ki taa meje dō mbē ti ki j-ilā kin goto[☆].» ¹⁷ Ji gər təkī dāw a adi mene ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji ki oo, nga ningā, Poy Ta ki Maji kin, e mbē ta lə Kirisi. ¹⁸ Ə kadi m-dəji m-o se Jipi je ooi ta kin al biti wa? Ooi ta kin maji. Tado makitibi lə Luwə əl ta dō ti ə nā:

«NDu njé kilə mbē Poy Ta ki Maji aw ki dō be je pəti, taa, dije ki isi dōbəy lo je

☆ 9:25 Oje 2.25 ☆ 9:26 Oje 2.1 ☆ 9:28 27-28: Ejay 10.22-23 ☆ 9:29 Ejay 1.9 ☆ 9:33 Ejay 8.14-15

☆ 10:5 Ləbətiki 18.5 ☆ 10:8 6-8: Dətərənəm 9.4; 30.12-14 ☆ 10:11 Ejay 28.16 ☆ 10:13 Juwəl

3.5 ☆ 10:15 Ejay 52.7 ☆ 10:16 Ejay 53.1 ☆ 10:18 Pa je 19.5

ti ki donangi ti ne pəti ka, ta ki tade
ti osi mbide ti tə[☆]»

¹⁹ Ə kadi m-dəji m-o se nğan *Isirayəl je
gəri me ta ki 6a kin al wa? Moji əl ta ki ta
Luwə ti do lo kin ti ə nə:

«M-a m-adi jangi ra səsi do dije ti ki dəw gər
ginde al,

M-a m-adi wongi ra səsi ngay do dije ti ki əi
dije ki ne gər ləde goto[☆]»

²⁰ Ejay aw biti əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

«Dije ki sangi ka sangi-mi al, ingəi-mi,
M-təe ki dəm taga m-adi dije ki dəji-mi ne
madi al.»

²¹ Nə ki oji do nğan Isirayəl je, Moji ilə do
ti ə nə:

«NDə je pəti, m-ilə jim m-adi dije ki njé təl
rəde go ta ti al,

Dije ki njé tə rə[☆]»

11

Luwə mbati nğan Isirayəl je al

¹ M-dəji kadi m-o se Luwə mbati dije ləne
ki əi nğan *Isirayəl je kin wa? Jagi, Luwə
mbati nğan Isirayəl je al. MBata mi ki
dəm, mi ngon Isirayəl, mi gin koji ti lə
*Abirakam, me koji ti lə Bənjame. ² Luwə
mbati dije ləne al, əi dije ki kəti-de kəte
mari nu. Səi je, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə
ti Eli, əl me makitibi ti lə Luwə, səki-n do
nğan Isirayəl je rə Luwə ti kin, igəri maji.

³ Eli əl ə nə: «Baḡe, təl njé kəl ta je ki tai
ti pəti tigə, lo je ki dije isi iləi kadi-kare ti
adi-ni kin, budi-de nangi mur mur, e mi ki
karm par ə m-nay, ningə isi sangi kadi n-
təli-mi tə.» ⁴ Nə ta ki Luwə tur-e ti ə tə kin:
«M-ngəm dije dibi siri ta dangi, tə dije ləm,
ki əsi makəsidi nangi nō yo bal ti al[☆]» ⁵ Be
tə ə, dəkagilo ti ki bone, ngon buti nğan
Isirayəl je madi nayi-naa, kadi isi tə dije ki
Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne. ⁶ Luwə
kəti-de ki go me-maji ti ləne, 6i e ki go kilə
rade ti al. Re e be al ningə, me-maji lə Luwə
kin a e me-maji ki rəjeti al. ⁷ Me ta kin nə
ri ə? Mee nə ne ki nğan Isirayəl je sangi,
ingəi nee al, ningə e dije ki Luwə wa kəti-de
ə ingəi. Ba ndəge je, təl njé me nga je. ⁸ Njé
me nga je təkə makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Luwə adi angaləy o njum,
Adi kəmde oo lo al,
Ningə adi mbide bəy ndəngirə tə.

Ne kin ra ne biti bone[☆]»

⁹ Nga ningə *Dabidi ka əl ta do lo kin ti tə ə
nə:

«Kadi ne kuso rənəl ləde təl gum kuwə-de,
Kadi təl bandi ki kadi osi ti,
Kadi e rəbi kosi, kadi e kində kəji.

¹⁰ Kadi kəmde tə adi ooi lo al,

Adi kəi gidide ki dəkagilo je pəti[☆]»

¹¹ M-dəji kadi m-o se jigi ki tigə *Jipi je ilə-
de kin kadi a i i taa al biti wa? Jagi, a i i taa,
nə ki go rəbi lə ne ra ki go ti al ki rai, ə ndəgi
dije ingəi kəji. Ingəi kəji kadi jangi ra-n Jipi
je. ¹² Nga ningə, kin ə re ne ra ki go ti al lə
Jipi je ki rai, təl maji lə dije pəti ki donangi
ti ne, kin ə tə ləde təl maji lə dije ki əi Jipi je
al ningə, təji kadi re indəi rəde ta kəji ti ki
rə tīde 6a, maji ləde a tə mbar mbar.

Kəji lə dije ki əi Jipi je al

¹³ Səi ki səi *Jipi je al, təkə mi-n nje kaw
kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al, m-əl səsi kadi
igəri təkə m-piti kilə ki to jim ti. ¹⁴ M-piti
mba kadi se a əsi dije ki gin koji ti ləm adi
jangi ra-de, kadi tə ki madi je ingəi kəji wa.
¹⁵ Kin ə kər ki Luwə ər Jipi je gogi, e rəbi kulə
noji naa ti lə Luwə əi ki dije ki donangi ti ne
ningə, təlde ki rə Luwə ti gogi a e ne ki maje
e ngay. A e ki lo koy ti kaw lo kisi ki do taa
ti.

¹⁶ Ningə kin ə re dam mapa ki rai ki ko ki
dəsay e ya Luwə 6a, ndəgi mapa ba pəti e
yae tə, a kin ə ngirə kəgi e ya Luwə 6a, bajie
je əi ya Luwə tə. ¹⁷ Ningə *Isirayəl to tə kəgi
bini ki 6e be. Luwə gangi bajie je madi kə,
ə uni-ni i ki i gin koji lə Isirayəl al, ki i kəgi
bini ki wale, re tiyəi-ni tode ti dan ndəge je
ti, adi a do ngirə bini ti ki 6e, isi njibi bote tə.

¹⁸ Ningə i, e ne ki kadi ikidi-n baji kəgi je ki
gangi-de kə kin al. Kin ə ina kadi ikidi-de ə,
kadi mei ole do ti təkə e i ə a do ngirəde ti 6i
e ngirəde 6a a dōi ti al. ¹⁹ Dəmaj i, a əl ə nə:
«Gangi bajie je ə tiyəi-mi tode ti.» ²⁰ Ningə
e ki rəjeti kadi gangi-de mbata əi, ooi to ra
maji lə Kirisi al, 6a i, tiyəi-ni tode ti mbata
uwə kul ra maji lə Kirisi. Nə re e be ka, kadi
ində gui al, adi 6əl rai tə ra yo. ²¹ Tado kin ə,
kəgi ki 6e wa mindi ka Luwə gangi bajie je
ningə, kadi o roi maji nə i taa a iyəi al jagi.

²² Kadi igər təkə Luwə e nje ra maji ə kadi igər
təkə e dəw ki nga ngay tə. Luwə e dəw ki nga
ki rə dije ti ki osi, ə e dəw ki nje ra maji ki

☆ 10:19 Dətarənom 32.21 ☆ 10:21 Ejay 65.1-2
29.3; Ejay 6.10 ☆ 11:10 9-10: Pa je 69.23-24

☆ 11:4 3-4: 1 NGar je 19.10, 18 ☆ 11:8 Dətarənom

rɔi ti i tɔ. Nə ke ə, kadi a dɔ njai ti me ra maji ti lie kin. A re e be al ə, a gangi iləi kɔ tɔ baji kagi ki be kin be tɔ. ²³ Nga ningə, ki ɔji dɔ ngan Isirayəl je, kin ə iyəi ta me nga ləde ə, Luwə a təl kadi tiyə-de tode ti gogi mbata aw ki tɔgi kadi tiyə-n-de gogi. ²⁴ Kin ə i ki i baji kagi bini ki wale mindi, ə Luwə gangi re tiyəi ta kagi bini ti ki be ki e lo ləi al kin ningə, ngan Isirayəl je ki əi baji kagi bini ki be kin ɔa, Luwə a təl tiyə-de maji gogi lo tode ti.

Ta ki dɔ kaji ti lə ngan Isirayəl je

²⁵ NGakom je, m-ndigi kadi igəri gin ta lə Luwə ki to lo ɔɔyɔ ti kin, ɔi kadi isi day al. Be al ə a oi rɔsi tɔ njé gosi ki ngay. Ningə kadi igəri tɔki dam *Isirayəl je madi, mede a nga bitɔ kadi dije ki gəri Luwə al pəti, tɛɛi kaji ti. ²⁶ Lo kin ti nga ə yə Isirayəl je pəti a ingəi kaji tɔki makitibi lə Luwə əl-n ə nɔ:

«Nje taa dɔ dije a i Siyɔ ti ə a re,
A ɔr kal dɔ ta lə dije ki gin koji ti lə Jakobi kɔ.

²⁷ E kin ə e kun mindi ki a dɔɔ-je naa ti sɔde, Loki m-a m-ɔr majal ləde kɔ☆.»

²⁸ Kin ə ji gɔ mbati ki *Jipi je mbati Poy Ta ki Maji kin ɔa, j-a j-ə nɔ əi njé bə je lə Luwə. Ningə e kin ə e kaji ləsi. Nə re ji gɔ kɔti ki Luwə kɔti-de kin tɔ ɔa, j-a j-ə nɔ Luwə ndigi-de ɔəy mbata ti lə kade je tɔ. ²⁹ Tado Luwə adi dɔw ne ə təl taa jie ti al, taa ɔa dɔw ə təl tuwe al tɔ. ³⁰ Kəte mari, ali ta ta Luwə ti, nə ɔasine, Luwə oo kəm-to-ndoo ləsi, mbata kal ki Jipi je ali tae. ³¹ Be tɔ ə, əi ka ali tae ɔone, mba kadi Luwə oo-n kəm-to-ndoo ləsi. Lo kin ti nga ningə, əi ka Luwə a oo kəm-to-ndoo ləde tɔ. ³² Tado Luwə adi ta rəbi dije pəti alii dɔ ta, mba kadi ɔji-n-de me-maji ləne.

Tɔji ki dɔ Luwə ti

³³ Ki rɔjeti, nə kingə lə Luwə al dɔ lo, gosi, ki nə gər lie əti ɔəl ki dum! Dɔw ki kadi gər me ta ki gangi lie goto, dɔw ki kadi gər koji ra lie goto.

³⁴ E ə Makitibi lə Luwə əl-n ə nɔ:
«Dɔw ki gər ta ki me ʔaʔe ti goto,
Dɔw ki kadi ɔje ta goto☆.»

³⁵ «Taa dɔw ki kadi un nə adi Luwə kəte,
Kadi tɔ go ti ə Luwə ugə kire ka goto tɔ☆.»

³⁶ Tado e Luwə ə ində nə je pəti, nə je pəti toi ki takule, mbata ti lie. Kadi tɔɔa e lə Luwə ki dɔkagilo je ki dɔkagilo jel! *Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisi

¹ NGakom je, tɔki Luwə ɔji-n-je me-maji ləne ki taga adi ji gəri, m-ilə dingəm mesi ti kadi uni darɔsi wa tɔ kadi-kare ki kəm, indəi ta dangi tɔ nə ki nəl Luwə, adi-e. E kin ə e kəsi-gon Luwə ki rɔjeti ki kadi ɔsi gone.

² Ningə kadi uni go rəbi nə ra ki dije isi rai dɔkagilo ti ki ɔone kin al, nə kadi iyəi rɔsi adi nə gər ki sigi ki Luwə adi səsi kin, mbəl səsi. Lo kin ti, a gəri kəm nə ki e nə ki Luwə ndigi: adi e nə ki maji, nə ki nəl-e, nə ki go rəbe ti.

³ Ki takul kadi-kare ki Luwə adi-m, m-əl dɔw ki ra dansi ti kadi uni ta rɔsi ki al dɔ maji al, nə kadi oi ta rɔsi ki go rəbe ti, dɔw ki ra, ki go tɔgi kadi-me ti lie ki Luwə ade.

⁴ Darɔje e kare ba, nə ngan rɔje je əi dangi dangi. Ningə nə nə aw ki kilə ləne ki sɔbi done.

⁵ Be tɔ ə, ji bay, nə je kare ba je kində rɔ naa ti ki Kirisi. Je ki dɔje dɔje, nə je ngan rɔ-naa je. ⁶ Ningə, Luwə adi-je kadi-kare je ki dangi dangi ki go me-maji ti lie ki adi-n-je. Kin ə re e kadi-kare kəl ta ki tae ti ə adi ə, kadi ira-n kilə ki go kadi-me Kirisi ti. ⁷ Kin ə re dɔw madi aw ki kadi-kare ra kilə dan dije ti ə, kadi ra kile; kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare ndo nə dije ə, kadi ndo-de nə. ⁸ Kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare kilə dingəm me dije ti ə, kadi ilə dingəm mede ti; kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare kadi nə dije ə, kadi adi ki me-nda; kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare kər nɔ dije ə, kadi ɔr nɔde ki rɔ ki ti kati; kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare koo kəm-to-ndoo lə dije ə, kadi oo kəm-to-ndoo ləde ki rɔnəl.

⁹ Maji kadi ndigi-naa ki dansi ti e ndigi-naa ki rɔjeti. Ningə kadi ɔsi nə ki majal ngərangi, ə kadi uwəi go nə ra ki maji nga tɔ. ¹⁰ Maji kadi indigi-naa dansi ti ndigi-naa lə ngakona je. Ningə kadi dɔw ki ra sangi kadi n-e taa n-ɔuki madine je ti. ¹¹ Kadi sɔi dije ki njé ra kilə, ki dabi goto rɔsi ti, ə irai kilə lə ʔaʔe ki me ki kare tɔ. ¹² Ningə kadi irai rɔnəl dɔ nə ti ki isi ngəmi tae, kadi ɔrəi mesi dɔ kɔ ti, ə uwəi tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə tɔ. ¹³ Kadi irai ki ngakɔsi je me nə je ti

ki to røde, ə kadi uwəi mba je ki rōsi ti maje.
¹⁴Injangi dō dije ki nje kadi səsi kō; injangi dōde bi imani-de al. ¹⁵Irai rōnəl ki dije ki isi rai rōnəl, ə inq̄i ki dije ki isi nq̄i tō. ¹⁶Maji kadi ndusi osi go-naa ti. Isangi rəbi nē ra ki tōba al, nə kadi isangi rəbi nē ra ki dōe du. Ningə kadi oi rōsi tə njē gosi ki ngay al tō.

¹⁷Re dāw ra səsi majal ə, ugəi-e kirə majal ki ra səsi kin ki majal al. İndəi dō rōsi ti kadi irai maji ta kəm dije ti pəti. ¹⁸Kin ə re ta rəbi lapiya e rōsi ti, ə to kadi isangi ə, isangi adi lapiya to dānsi ti ki dije pəti. ¹⁹NGakom je, kadi səi je wa ugəi kirə majal ki dāw ra səsi al, nə iyq̄i wongi lə Luwə adi dōi dāwe. Tado Luwə əl me makitibi ti ləne ə nə: «Mi ə mi nje kigə kirə majal ki dāw ra ki madine.

Dəw ki ra nē ki majal ki madine,
 Mi ə m-a m-əje kəme to ti[☆]»

²⁰Luwə ilə dō ti bəy tō ə nə:
 «Re bō ra nje bə ləi ə, ade nē uso,
 Re kində ra-e ə, ade man ay.
 Re ira be ningə,

A to tə yal por ə oy buki dōe ti be[☆]»

²¹Adi majal dum dōi al, nə kadi idum dō majal ki maji ki ra.

13

Təl rō go ndu ti lə nje kōbe je

¹Kadi dāw ki ra ka təl rōne go ndu ti lə njē kōbe je ki isi dō be ti. Tado kōbe ki to ban ban ka e Luwə ə e nje kadi dāw, ningə njē ki isi dō be ti, e Luwə ə ində-de. ²E mbata kin ə, dāw ki ində gune ya nje kōbe ti, isi əsi ta ndu Luwə. Njē ki isi indəi gude ya nje kōbe je ti, isi ndōri ta ki gangi lə Luwə rəi ki dōde ti. ³Ningə, dije ki njē ra nē ki maji bə isi bəli njē kōbe je al, nə e dije ki njē ra nē ki majal ə isi bəli-de. Ə re ige kadi ibəl nje kōbe al bə, ira nē ki maji par ə a piti. ⁴Tado nje kōbe e dāw ki isi ra kilə adi Luwə mba kadi kilə rasi e kilə ra ki maji. A kin ə re isi ira nē ki majal bə, ibəl nje kōbe, mbata e kare bə aw ki nē kati al. Loki nje kōbe gangi ta dō dāw ti bə, isi ra kilə lə Luwə, əji wongi lie dō dāw ti ki nje ra nē ki majal ade gər. ⁵E mbata kin ə, maji ngay kadi dāw ilə dōne gin tōgi ti lə nje kōbe je. Ningə kadi ilə dōne gin tōgi ti mbata bəl wongi lə Luwə al, nə mbata mər ta ki maji ki me dāw ti ndigi kadi dāw ra be.

⁶E gine kin tō ə isi igəi la-mbə, tado dije ki isi taai la-mbə jisi ti, əi dije ki Luwə adi-de kilə kin kadi rai. ⁷Lo kin ti, maji kadi adi dāw ki ra nē ki səbi kadi adi-e. Adi la-mbə dāw ki səbi kadi adi-e la-mbə, adi nē ki gangi dāsi ti dāw ki səbi kadi adi-e, ibəli dāw ki səbi kadi ibəli-e, ə əsi gon dāw ki səbi kadi əsi gone tō.

NDigi-naa ki yo je ki ne je

⁸Adi kirə nē lə dāw madi to dāsi ti al. Kirə ki kadi to dāsi ti bə, kadi e kirə ndigi-naa ki kadi indigi-naa dānsi ti ki yo je ki ne je par. Tado dāw ki nje ndigi madine, e dāw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay. ⁹M-əl be, mbata ndu-kun je lə Luwə əl ə nə: «A uwə marim al, a təl dāw al, a bōgi al, a ndingə nē lə madi al.» Ningə ndu-kun je kin, ki ndəgi ndu-kun je ki rangi pəti, a ingə-de me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A ndigi dāw madi tə daroi i wa be» kin[☆]. ¹⁰Dəw ki nje ndigi dāw, a ra nē madi kare ki majal ki dāw madine al. Tado dāw ki nje ndigi madine, e dāw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay.

Kisi dō nja ti mba təl Kirisi

¹¹Igari dəkagilo ki j-isi ti ne kin maji, kadi e dəkagilo ki kadi indəli dō bi ti ngata. MBata dəkagilo ki kəte j-ilə-n ngirə kində meje dō ra maji ti lə Luwə kin, kaji e say səje bəy, nə ki basine kin, kaji e rəjeti bəsi ngata. ¹²Lo ki ndə nay ngay al ngata, lo ki ti e bəsi, ə maji kadi j-əsi nē ra je ki me til ti ngorəngi, ə adi j-oti nē rō je ki kadi ji rōi kada. ¹³Adi pa njiyəsəi e ki go rəbi ti ki maji, tə dije ki njē njiyə kada wangi. Kadi səi dije ki njē kuso nē kadi al nim, gō kay kasi al nim, kadi səi njē kaya ki ra al nim, njē koo maji rōde al nim, njē kəl ki njē ra jangi al nim. ¹⁴Maji kadi oti Bəbe Jəju Kirisi rōsi ti tə nē rō ləsi. Ningə kadi adi ndigi ra lə daro uwə mesəi al, nə tə i i irai majal ki e ndigi ra lie.

14

Kadi dāw gangi ta dō ngokone ti al

¹Dəw ki e tō me kadi-me Kirisi ti, maji kadi uwəi-e ki rōsi ti ki kanji kadi igangi ta dō nē ti ki to mee ti. ²Dəmajə dāw madi, aw ki kadi-me ki uso-n nē je pəti kare, ki kanji kadi mee uwe ki ta, ningə e ki nungə, ki kadi-me lie e ki tō, o mbi kam par tō. ³Lo kin ti,

☆ 12:19 Dətəranom 32.35 ☆ 12:20 Tər ta je 25.21-22 ☆ 13:9 Təg ki taga 20.13-17; Dətəranom 5.17-21; Ləbətiki 19.18

sobi kadi dæw ki nje kuso ne je pæti, kidi dæw ki nje kuso ne je madi al kin al, ningæ dæw ki nje kuso ne je madi al, maji kadi kidi dæw ki nje kuso ne je pæti al tɔ, tado e ka Luwæ uwe ki rone ti tɔ. ¹I nã æ kadi igangi ta do njé ra kilæ ti læ dæw ki rangi æ? Re uwæ rone ba ta kilæ ti æ se osi nangi ka, e kin e ta læ bæ. Ningæ a uwæ rone ba taa, tado Baæ aw ki tɔgi kadi ade uwæ-n rone ba.

⁵Dæw madi a æl æ nã ndo je madi itæ naa, æ dæw ki nungi a æ nã ndo je asi-naa pæti tɔ. Næ maji kadi dæw ki ra ka aw ki me ki kare do ndu ti lie ki a do ti. ⁶Dæw ki oo kadi ndo madi itæ ndægi ndo je madi kin, æl mba kosi-n gon Luwæ, æ dæw ki uso ne je pæti, uso kadi osi-n gon Luwæ tɔ, mbata ra oyo Luwæ do ti. Taa dæw ki uso ne je pæti al ka, ra mbata kosi-n gon Luwæ tɔ, tado ra oyo Luwæ do ti tɔ. ⁷Tæki rɔjeti, dæw ki danje ti ki kadi isi ki done taa kisi læne wa goto, taa dæw ki danje ti ki kadi oy koy læne wa ka goto tɔ. ⁸Re j-isi ki doje taa æ e mbata læ Baæ, a re j-oy æ j-oy mbata læ Baæ tɔ. Adi kin æ re e-n kisi ki do taa, æ se e-n koy ka, je ne læ Baæ. ⁹Tado Kirisi oy, j lo koy ti mba kadi e-n Ba njé koy je ki njé kisi kãm je. ¹⁰NGa j, ra ban æ isi ikidi ngokoi ta do ngokoi ti æ? Ra ban æ isi ikidi ngokoi æ? Kare kare pæti, j-a ji tɛɛi j-ai ta kãm Luwæ ti kadi a gangi ta doje ti. ¹¹Tado Baæ æl me Makitibi ti læne æ nã:
«Mi Baæ, tæki m-isi-n ki dãm taa, m-æl sæsi tæki:

Dije pæti a osi makæside nangi nɔm ti,

Dije pæti a ilæi tɔji dãm ti[☆]»

¹²Lo kin ti, dæw ki ra a idæ kør kilæ rane ki sobi done wa nɔ Luwæ ti.

¹³Adi ji taai kɔɔ ta gangi ta do-naa ti. Ningæ kadi isangi ræbi kadi ilæi jigi nɔ ngokosi ti al. Ilæi jigi adi tige ile, æ se aw sie adi osi me ne ki majal ti al. ¹⁴M-gær, to ay njay ki takul Baæ Jæju, tæki ne ki to nje goto. A re dæw madi oo kadi ne madi e ki to nje ba, to nje mbata ti læ dæwe wa kin. ¹⁵Re ituji me ngokoi mbata læ ne ki isi uso ningæ, isi njijæ ki go ræbi ndigi-naa ti al jagi. Igɔ rɔi maji, kadi ta læ ne kuso par æ adi dæw ki Kirisi oy mbata ti lie kin aw-n tuji ti al. ¹⁶Kadi ne ki e ne ki maji ki rɔsi ti, tæl ne ki kadi ndægi dije æli ta ki majal do ti al. ¹⁷Tado kɔbæ læ Luwæ e ta læ ne kuso ki ne kãt al, nã e ta læ ne ra ki dana, ta læ lapiya ki rɔnæl ki

NDil ki ay njay adi dæw. ¹⁸Dæw ki isi ra kilæ læ Kirisi ki go ræbe kin, e dæw ki nje ra ne ki næl Luwæ nim, dije ndigi ta lie nim tɔ.

¹⁹Adi ji sangi ræbi ki kadi re ki lapiya nim, ræbi ki kadi ji tɔgi naa ti me kadi-me ti nim.

²⁰Maji kadi ituji kilæ læ Luwæ mbata læ ne kuso al. E ki rɔjeti kadi ne kuso je pæti dæw a uso, nã e go ræbe ti al kadi dæw uso ne ki kadi tæl jigi tigæ ngokɔe ile me ne ki majal ti. ²¹Maje ki ngay, e kadi dæw uso da al nim, ay kasi al nim, kadi ra ne madi kare ki kadi tigæ ngokɔe ile al. ²²Kadi-me læi ki a do ti kin, ingæm tæ yai nɔ Luwæ ti. Maji-kur e do dæw ti ki me uwe ki ta do ræbi ti lie al. ²³Næ dæw ki me uwe ki ta do ne ti ki isi uso, ta ki gangi e doe ti, mbata e dæw ki kilæ rae e ki go kadi-me ti al. NGA ningæ, ji gær kadi ne je pæti ki dæw ra-de ki go kadi-me ti al, e majal.

15

Kadi dæw sangi ræbi ne ki kadi adi rɔnæl madine

¹J-oi ki j-awi ki tɔgi me NDil ti, maji kadi ji gæti njé je ki æi tɔ je, ki kanji sangi ræbi ne ki næl meje. ²Maji kadi dæw ki ra danje ti sangi kadi ra ne ki næl ngokone. Ra ne ki næl-e ki mba maji lie kadi tɔgi-n me ndil ti. ³Kirisi ki done, sangi ne ki næl rone al, nã tæki Makitibi læ Luwæ æl-n: «Næ taji je ki sobi kadi aw ki doi ti, tæl ki doe ti yo[☆]»
⁴NGa ningæ, ne je pæti ki ndangi me Makitibi ti dokagilo ti ki kæte kin, ndangi mba kadi tæ tæl ne ndo mbata ti læje. Makitibi ndo-je kadi kore me ki kuwæ tɔgi ba læje re ki kindæ me do ti. ⁵Maji kadi Luwæ ki nje re ki kore me ki kuwæ tɔgi ba ra adi tasi asi-naa maji tæki Jæju Kirisi ndigi-n. ⁶Lo kin ti, a ilæi tɔji do Luwæ ti ki e Baw Baæ læje Jæju Kirisi ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poy Ta ki Maji mbata læ dije pæti

⁷Uwæi naa rɔ naa ti yo je ne je tæki Kirisi uwæ-n sæsi rone ti kin be, mba kadi Luwæ ingæ-n tɔbæ. ⁸Tæki rɔjeti, m-æl sæsi, Kirisi tæl nje ra kilæ læ *Jipi je mba kadi tæl-n ta ndu-kun ki Luwæ un adi kade je. ⁹Taa re mba kadi dije ki æi Jipi je al, ilæi tɔji do Luwæ ti mbata me-maji lie, tæki Makitibi læ Luwæ æl-n æ:
«M-a m-piti dan gin be je ti ki dangi dangi, Taa m-a m-osi pa m-ilæ-n tɔji doi ti tɔ[☆]»

¹⁰Ningæ tæl æl bɔy æ nã:

«Səi gin be je ki dangi dangi, irai rənəl ki dije lə ʔaʔe».

¹¹ ʔəy tɔ:

«lɛi tɔji dɔ ʔaʔe ti, səi gin be je pəti, Osi pa, ipiti-e-n, səi gin dije pəti».

¹² Nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl tɔ ə nə:

«Dəw ki gin kɔji ti lə ʔəse kare a re, E ə a i taa kadi a ɔ be dɔ gin be je ti ki dangi dangi,

Ningə e tɔ ə gin be je kin a indəi mede dɔe ti».

¹³ Kadi Luwə ki e nje re ki nɛ kində me dɔ ti, adi rənəl, ki lapiya lie tɔ səsi biyɛ ti, me kadi-me ti. Ningə kadi tɔgi NDil Luwə adi kində me dɔ ti ləsi aw ki kəte kəte tɔ.

Kilə lə Pol

¹⁴ NGakom je, ki ɔji dosi, mi ki dɔm, m-gər maji, kadi mər ta ki maji rosi mesi, nɛ gər ki dum səsi goto, taa asi gaki kadi adi-naa ta kɔji yo je ki nɛ je tɔ. ¹⁵ Be ka, ki madi je, m-ndangi makitibi ki tɔge to m-adi səsi kadi m-ole-n mesi. Ningə m-ra be ɔji dɔ maji ki Luwə ra səm. ¹⁶ Luwə ra adi m-un rəm m-ilə kɔ mbata kilə lə ʔəju Kirisi ki rɔ dije ti ki əi *ʔipi je al. ində-m ta dangi kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lie, kadi dije ki əi ʔipi je al tɔli kadi-kare ki nəl Luwə, kadi-kare ki NDil Luwə e dɔ ti. ¹⁷ Asi kadi m-ində gum me tɔ ʔəju Kirisi ti ɔji-n dɔ kilə lə Luwə. ¹⁸ NGa ningə, re m-əl ta ɔa, m-əl ta dɔ nɛ ti kare ba par, adi e kun ki Kirisi un-m-ra-n kilə adi dije ki əi ʔipi je al tɔli rɔde gɔ ndue ti kin. Kirisi ra kilə ki ta ki tam ti nim, ki kilə ram nim, ¹⁹ taa ki tɔgi nɛ kɔji je, ki nɛ je ki əti ɔəl, ki tɔgi lə NDil Luwə. Be ə, i Jorijaləm ti biti tɛe-n ɛliri ti, m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lə Kirisi ki lo je pəti. ²⁰ Ningə m-ndigi ngay kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lo ki tɔ Kirisi ɔa ti al ɔəy par, mba kadi m-ində ngirə kilə ləm dɔ kilə ti ki dɔw madi ində ngire kəte al. ²¹ Loki m-ra be kin ɔa, m-ra təkɔi Makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dije ki dɔw ilə-de mbɛ ta lie al a ooi-e, ə dije ki ta lie osi mbide ti al, a gəri me ta kin tɔ».

Kɔji ra lə Pol

²² E kin ə e nɛ ki ɔgi-m ta rəbi ki dɔkagilo je pəti kadi m-aw rəsi ti. ²³ Nə ki ɔasine kin, m-aw ki lo madi ki kadi m-ra kilə ti gɔ lo je ti kin al ngata. E be ə, asi ɔəl ngay

ɔone, m-ndingə kadi m-aw rəsi ti. ²⁴ M-a m-aw dɔkagilo ti ki m-a m-aw-n ɛsipay ti. Tado, m-ində mem ti kadi kawm ə, m-a m-tɛɛ dosi ti kadi m-o səsi, ningə kadi irai səm adi m-aw m-tɛɛ titi. Nə ke ə, m-a m-o səsi kadi ngure ɔr dɔm ti ndəy ɔəy taa m-a m-gangi m-aw. ²⁵ Ningə ki ɔasine kin, m-isi m-aw Jorijaləm ti mba ra ki dije lə Luwə ki isi nu. ²⁶ Tado dije lə Luwə ki isi dɔnangi Masəduwan ti ki dɔnangi Akay ti uni ndude kawɔ nɛ kadi n-rai ki njɛ ndoo je ki dan dije ti lə Luwə ki isi Jorijaləm ti. ²⁷ Uni ndude rai nɛ kin, ningə e nɛ ki ɔobi kadi rai sɔde be wa. Tado kəte, dije ki əi *ʔipi je al ingəi nɛ maji ki gɔ NDil ti rɔde ti əi ki əi ʔipi je, ningə ɔasine ɔobi kadi dije ki əi ʔipi je al, rai ki ʔipi je ki nɛ ki e nɛ maji lə dərɔ ki tɔ jide ti tɔ. ²⁸ Be ə, re m-ra kilə kin gine gangi, adi m-ilə kande nɛ kaw kin ji dije ti lə Luwə ki Jorijaləm ɔa, m-a m-aw ɛsipay ti ki rəbi ki dosi ti. ²⁹ M-gər kadi kawm ki m-a m-aw ki rəsi ti, m-a m-aw ki njangi dɔ lə Kirisi ki tɔ mbar mbar.

³⁰ NGakom je, m-ilə dɔngəm mesi ti ki takul ʔaʔe ləje ʔəju Kirisi, ki takul ndigi-naa lə NDil Luwə, kadi indəi rəsi naa ti səm, iroi ki kəl ta ki Luwə mbata ti ləm. ³¹ Əli ta ki Luwə mba kadi taa-m ji njɛ me ngə je ti ki Jude, taa kadi tɔ kadi-kare ki m-a m-aw-n Jorijaləm kin ka, dije lə Luwə taai ki rənəl tɔ. ³² Lo kin ti, m-a m-aw m-tɛɛ rəsi ti ki rənəl, ningə re Luwə ndigi ɔa, m-a m-uwə-n kɔ rəm rəsi ti ndəy tɔ. ³³ Kadi Luwə ki nje kadi Lapiya e naa ti səsi pəti. *Amen!

16

Kuwə ji-naa

¹ M-ilə konanje Pəbe ki e dɔyakir dan njɛ kaw-naa je ti ki me ɔe ti ki ʔakire kin jisi ti. ² M-dəji səsi kadi uwəi-e ki rəsi ti me tɔ ʔaʔe ti, uwəi-e rəsi ti kuwə ki asi ta tɔ dɔw lə Luwə. Adi rəsi, irai sie me nɛ je ti pəti ki aw ki ndooe, tado e dənə ki ra ki dije ngay, taa mi wa ki dɔm ka ra səm tɔ. ³ Uwəi ji Pirisika əi ki Akilasi adi-mi, əi madi-kiləm je me kilə ti lə ʔəju Kirisi. ⁴ Əi je ə uni rɔde, iləi kɔ, ajii-mi. Ningə e mi ki karm ə m-ra-de oyo al, nə e njɛ kaw-naa je pəti, ki əi *ʔipi je al ə rai-de oyo. ⁵ Uwəi ji njɛ kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde adi-mi tɔ. Uwəi ji nje ndigi ləm Epaynəti adi-mi, e ə e dɔw ki dɔsay ki

adi mene Kirisi dɔnangi Aji ti. ⁶Uwəi ji Mari ki e dɔw ki ra kilə ngay mbata ti ləsi kin adi-mi. ⁷Uwəi ji nojim je Andronikusi əi ki Juniyasi ki əi madi dangay je ləm kin adi-mi. Əi njé kaw kilə je ki dije gəri gode maji ngay dan madide je ti, taa adi mede Kirisi nɔm ti wa ɓəy. ⁸Uwəi ji nje ndigi ləm me tɔ ʔaʔe ti Ampiliyatusi adi-mi. ⁹Uwəi ji madi-kiləje me kilə ti lə Kirisi, Urbə əi ki nje ndigi ləm ki ngay Isitasi adi-mi. ¹⁰Uwəi ji Apələsi ki e dɔw ki toji kadi ki adi mene Kirisi ki taga kin adi-mi. Uwəi ji dije ki me kəy ti lə Arisitobul adi-mi tɔ. ¹¹Uwəi ji nojim Erodiyo adi-mi, taa uwəi ji dije ki me kəy ti lə Narsisi ki adi mede ʔaʔe adi-mi tɔ. ¹²Uwəi ji Tirpən əi ki Tirpoji ki əi dɔne je ki rai kilə lə Luwə ngay kin adi-mi, taa uwəi ji konanm Pərsidi ki e dɔne ki ra kilə lə Luwə ngay tɔ kin adi-mi. ¹³Uwəi ji Rupusi[☆] ki e dɔw ki Luwə kote kin adi-mi, taa uwəi ji kɔe ki e kom tɔ kin adi-mi. ¹⁴Uwəi ji Asekirti nim, Piləgo nim, Ərməsi nim, Patirobasi nim, Ərməsi nim, ki ndəgi ngakoje je ki əi sɔde kin adi-mi. ¹⁵Uwəi ji Pilologi əi ki Juli adi-mi, uwəi ji Nəre əi ki konanne adi-mi, taa uwəi ji Olimpasi ki dije lə Luwə pəti ki əi sie adi-mi tɔ. ¹⁶Uwəi ji-naa kare kare ki kuwə-naa rɔ naa ti ki toji kadi səi ngakonaa je ki me Kirisi ti. *Njé kaw-naa je lə Kirisi pəti uwəi jisi.

Ta ki dɔbəy ti

¹⁷NGakom je, m-ilə dɔngəm mesi ti kadi indəi kəm-kədi dɔrəsi ɔji-n dɔ dije ki njé re ki gangi-naa dansi ti, ki nje ɓuki dije wale kadi tɔi rɔ nɛ ndo ki səi ingəi. Maji kadi ɔri rəsi rɔde ti kɔ. ¹⁸Tado kɔ dije ki be kin, isi rai kilə lə ʔaʔe ləje Kirisi al, nɔ isi rai kilə mba kandade yo. Ki kuji ta je ki tade ti, ki to-naa pe pe, ə isi ədi dije ki kəmdə tija dɔ nɛ ki majal ti al. ¹⁹Ki ɔji dəsi, dije pəti gəri təl rɔ go ta ti ləsi. Lo kin ti, m-ra rɔnəl ɔji-n dəsi. NGa ningə m-ndigi kadi kəmsi tija dɔ nɛ ki maji ti, ə kadi kəmsi ay njay kadi ɔri rəsi kɔ me nɛ ki majal ti. ²⁰Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rigiji dɔ *Satə gin njasi ti ɓasine. Maji kadi me-maji lə ʔaʔe ləje Jəju Kirisi e naa ti səi.

²¹Madi kiləm Timote[☆] uwə jisi, taa nojim je Lusiyusi nim, Jasɔ əi ki Sosipatər nim uwə jisi. ²²Ningə mi Tərtiyusi ki nje ndangi

makitibi lə Pol kin, m-uwə jisi me kində rɔ naa ti lə ʔaʔe. ²³Gayusi[☆] ki m-isi ɓe lie uwə jisi. Erasi[☆] ki e nje ngəm la ki me ɓe bo ti ki ne uwə jisi, taa ngokoje Kartusi ka uwə jisi tɔ. [²⁴Kadi me-maji lə ʔaʔe ləje Jəju Kirisi e naa ti səi pəti.]

Kilə toji ki dɔ ʔaʔe ti

²⁵Toji ki dɔ Luwə ti ki asi kadi adi səsi tɔgi ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki m-ilə səsi mbɛe. Ki rəbi lə Poy Ta ki Maji kin, Luwə tɛɛ ki dɔ nɛ ki to lo ɓɔyɔ ti lo kilə ngire ti nu, ²⁶nɔ ɓasine gine tɛɛ taga wangi kin. Gine tɛɛ ki taga wangi ki rɔ dije ti ki əi *Jipi je al, ki takul makitibi ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. NDangi ki go ndu ti lə Luwə ki nje kisi biti ki nɔ ti kadi dije ki əi Jipi je al adii mede Luwə, ə kadi təl rɔde go ndue ti. ²⁷Toji ki dɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e nje gosi, ki dɔkagilo ki dɔkagilo me tɔ Jəju Kirisi ti. *Amen!

☆ 16:13 Mk 15.21 ☆ 16:21 Knjk 16.1-3 ☆ 16:23 Knjk 19.29; 1Kɔr 1.14 ☆ 16:23 2Tim 4.20

Makitibi ki dōsay ki Pol ndangi adi Koreṭi je

Ta ki dō makitibi ti ki dōsay ki Pol ndangi adi Koreṭi je

Mba lə Pol ki kō joo ki mba kilə mbə Poy Ta ki Maji ki aw, aw tēg Koreṭi ti ki e bē bo kare ki dōnangi Girəsi ti. Lōki Pol aw tēg Koreṭi ti, isi ti nōo ra nay dōgi gide jijoo. Ningə njé kaw-naa je ki Pol ində ngirəde, əi dije ki əi Jipi je al, ki əi njé tō bə je al.

Koreṭi e bē bo ki nē kingə e ngay me ti ki takul toe kadi ba bo ti ki ra adi bato je rəi ngay titi. Njé ra gati je uwəi naa ti be, taa njé nē gər je ki dangi dangi ka əi ngay me ti tō. Nə nē kare ki majal, kaya ki ra rosi mee. Ra adi njé kaw-naa je ki əi ngə bəy kin, nē je ngay tilə-de naa ti. Lo kin ti, Pol ga ta ngay dode ti, tado lōki iyə-de ə aw lo ki rangi ti, nja naa ti naa ti, ingə poyde ki ade ronal al. E bē ə, ndangi-n makitibi ki asi sō bē adi-de. Makitibi je ki joo ə j-ingə-de me Kilə-mindi ti ki sigi ne kin, nə njé ki joo dəw gar lo ki tade ti al. Pol əl ta lade: ki kare me 1 Kor 5.9-13, ə e ki nungi me 2 Kor 2.3 tō. Ningə makitibi je ki joo ki j-ingə dan made je ti ne kin, Pol ndangi-de dōkagilo mba ti lie ki kō mitə ki mba kilə mbə Poy Ta ki Maji. Ki dōsay Pol ndange Epəji ti, ə e ki kō joo ndange Epəji ti wa tō ə se dōnangi Masəduwan ti wa bē.

Me makitibi ti ki dōsay kin, go ta kuwə ji-naa ti, ki kəl ta ki Luwə ki mbata maji lie ki ra (1.1-9), Pol dəji njé kaw-naa je ki Koreṭi ti kadi indəi nganggi gangi-naa ki to dande ti kin nim (1.10-4.21), kadi əsi kaya ki ra ngəranggi nim (5), kadi iyəi ta kaw ki ndu kasi-naa al ki dande ti nō njé gangi ta je ti ki gəri Luwə al kin nim tō (6.1-11). Pol təl a nōo əl-de bəy tō kadi gəri lo kində kəmde go darode ti ki e kəy kisi NDil Luwə kin tō (6.12-20). Ningə go ta kōji je ti kin, Pol tur ta je ti ki dangi dangi ki njé kaw-naa je dəji-me me makitibi ti ki iləi adi-e. Adi e ta ki əji dō:

Taa-naa (7);

Ta ki dō kuso da je ti ki awi nō kagi yo je ti, ki ta ki dō pa njiyade me nē je ti pəti ki aw naa ti ki yə Luwə al (8.1-11.1);

Ta ki dō njé kaw-naa je ti ki nē kuso lə Bəbē (11.2-34);

Ta ki dō kadi-kare je ti lə NDil Luwə (12-14);

Ki ta ki dō ki njé koy je lo koy ti (15).

Pol təl ta makitibi ləne ki poy ta je madi tō (ta ki dō nē kaw ti nim, ndigi ra je lə Pol nim...), kuwə ji-naa tō (16).

Me nē je ti pəti ki asi-naa al dan Koreṭi je ti kin, Pol əl-de təkī təl rō go ndu ti lə Kiriisi par ə a ra kadi nē je asi-naa. NGa ningə ndigi-naa ki rojeti lə ngakonnaa je ə e rəbi ki maji itə rəbi je pəti tō (13).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki Luwə bar-m, ki go me ndigi ti lie kadi mi nje kaw kilə lə Jəju Kiriisi, naa ti ki ngokoje Sositan[☆], ² j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi Koreṭi[☆] ti, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ər səsi me majal ti kō ki go rəbi kində rō naa ti ki Jəju Kiriisi, j-uwə jisi səi njé ki Luwə bar səsi tə dije ki kay njay ləne, j-uwə jisi səi dije pəti ki, me lo je ti ki dangi dangi, isi bəi tō Bəbē ləje Jəju Kiriisi, Bəbē ləsi ki Bəbē ləje. ³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbē Jəju Kiriisi e dōsi ti.

Ra maji lə Luwə me Kiriisi ti

⁴ M-ra oyo Luwə ləm ki ndo je ndo je ki mbata ləsi. M-ra-e oyo əji dō me-maji lie ki to dōsi ti me kində rō naa ti ki Jəju Kiriisi. ⁵ Tado me kində rō naa ti ki Kiriisi kin ə maji ur-n səsi me kuji ta ti ki me nē gər ti. ⁶ Naji ki ma ki dō Kiriisi ti e ki ma ki tōgi dansi ti, ⁷ adi kadi-kare madi kare ki du səsi goto. Isi ingəmi ndo ki Bəbē ləje Jəju Kiriisi a tēg-n hōy. ⁸ Kiriisi wa ki dōne a adi səsi tōgi kadi uwəi rōsi ba bitī dōbəy ndo ti. A adi uwəi rōsi ba mba kadi ndo təl-e bə səi ki ta dōsi ti al. ⁹ MBata Luwə ki nje bar səsi, ilə səsi naa ti ki NGone Jəju Kiriisi ki Bəbē ləje, e Luwə ki nje ka dō ndune ti. ¹⁰ NGakom je, m-ndəji səsi me tō Bəbē ti ləje Jəju Kiriisi kadi adi ndusi e naa ti. Adi gangi-naa goto dansi ti. Maji kadi adi tagasi je ki angalsi je e naa ti kare ba. ¹¹ Mba ri ə m-əl ta kin be wa? M-əl be mbata dije ki Kolowe ti əli-mi ta ki dōsi ti adi-m m-o. ¹² Ningə nē ki m-ge kadi m-əl səsi, m-o təkī dansi ti dəw madi ə nə: «Mi dəw lə Pol», ki nungi ə nə: «Mi dəw lə Apolosi[☆]», ki rangi ə nə: «Mi dəw lə Piyər»,

☆ 1:1 Knjk 18.17 ☆ 1:2 Knjk 18.1 ☆ 1:12 Knjk 18.24

ə e ki rangi bəy ə nə: «Mi lə Kirisi». ¹³ Ə se Kirisi e ki gangi rone dana wa? Se e Pol ə bəi-e dō kagi-dəsi ti mbata ləsi wa? Se rai səsi batəm me to Pol ti wa? ¹⁴ M-ra oyo Luwə təkī ra adi m-ra batəm dəw madi kare dansi ti al. Dije ki m-ra-de batəm e Kirisipusi[☆] ai ki Gayusi par. ¹⁵ Dəw madi kare ki a ə nə rai ne batəm me tōm ti goto. ¹⁶ Dije ki m-ra-de batəm bəy to 6a, e njé ki me kəy ti lə Isitəpanasi. Ki rangi to nōq ningə, m-o al ngata. ¹⁷ E ki mba kilə mbə Poy Ta ki Maji ə Kirisi ilə-m, 6i e ki mba ra batəm al. Kilə mbə Poy Ta ki Maji kin e ki gosi ta ki ta ti al. Re e ki gosi ta ki ta ti ningə, koy Kirisi dō kagi-dəsi ti a təl ne ki ndae goto.

Kirisi e tōgi ki tər lə Luwə

¹⁸ Mbə koy Kirisi dō kagi-dəsi ti e ta mbə ki rō dije ti ki isi awi tuji ti. Nə ki rōjeti je ki j-ingə kaji ningə e tōgi lə Luwə. ¹⁹ Makitibi lə Luwə ə nə: «M-a m-tuji tər lə njé tər je, ningə njé ne gər je, m-a m-ro ta ne gər lade kadi təl ne ki kare[☆].» ²⁰ Nje tər e ra be? Nje ndo ndu-kun e ra be? Nje naji ta e ra be? Tər lə dəw ki duniya ti ə yə Luwə təl-e ne ki mbə ti. ²¹ E be mbata tər ki dōnangi ti ne asi kadi aw ki dije adi gəri tər lə Luwə al. E be ə Luwə ndigi ngay kadi n-aji dije ki adi-e mede. Dije ki adi-e mede ki go rəbi kilə mbə Poy Ta ki Maji ki dəw oo ə to tə ta mbə yo. ²² *Jipi je daji kadi n-ooi ne kōji, Girəki je sangi tər to. ²³ Ki sōbi dōje ningə, j-ilə mbə Kirisi ki bəi-e dō kagi-dəsi ti. Mbə kin təl jigi tigə Jipi je, ə e ta mbə ki rō dije ti ki ai Jipi je al to. ²⁴ Nə ki rō dije ti ai Jipi je ki dije ki ai Jipi je al, ki Luwə bar-de ningə, mbə lə Kirisi kin e tōgi ki tər lə Luwə mbata ti lade. ²⁵ Tado ta mbə lə Luwə kin e tər ki itə tər lə dije, ə tōgi goto lə Luwə kin e tōgi ki itə tōgi lə dije.

²⁶ NGakom je, indəi kəmsi maji oi. Dansi ti ki Luwə bar səsi kin, njé tər je ki go darō ti ai ngay al, njé tōgi je ai ngay al, njé tōba je ai ngay al to. ²⁷ Ningə kadi igəri təkī Luwə kōti ne je ki njé tōgi al ki dōnangi ti ne mba kadi ilə-n rasol dō ne je ti ki njé tōgi. ²⁸ Luwə kōti ne je ki kəme goto, ne ki dije kidi-e dōnangi, ne je ki ai ne madi al, mba rō-n ta ne je ki dije ooi ndade. ²⁹ Be mba kadi dəw madi ində gunə nō Luwə ti al. ³⁰ E Luwə ə ilə səsi naa ti ki Kirisi. Kirisi ki bōne e tər ləje ki j rō

Luwə ti. E ə, ki go rəbi lie, Luwə rō-n ta dōje ti, adi j-ayi njay, ugə dōje ji majal ti. ³¹ E be təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki ge kində gunə ningə, maji kadi un 'Bəbe ə ində-n gunə[☆].»

2

Kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Pol

¹ NGakom je, loki m-aw dansi ti, m-ilə səsi mbə poy ta ki rōjeti lə Luwə, ki to lo bōyo ti, e ki ne gər ki al dōsi ə se ki tər ta ə m-ilə-n səsi mbə kin al. ² MBata loki mi dansi ti, ne ki rangi ki m-sangi goto. M-sangi kadi igəri Kirisi par kare ba. Adi e Kirisi ki bəi-e kagi-dəsi ti. ³ Loki mi dansi ti, mi me tōgi goto ti. M-əl səsi ta me dadi ti ki bəl. ⁴ Ne ki m-ndo səsi ki mbə Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi kin, e ki ta ne gər lə dəw al. E ki go kōji tōgi ti lə NDil Luwə. ⁵ Be mba kadi kadi-me ləsi ilə ngirəne dō ne gər ti lə dəw al, nə dō tōgi ti lə Luwə yo ta. ⁶ Ningə, je ka jī ndo njé kadi-me je ki tōgi gangi me ndil ti ki me tər to. Nə ke ə e tər lə dije ki dōnangi ti ne al. Ta e tər lə njé tōgi je ki dōnangi ti ne ki ndo madi ə a tuji kin al to. ⁷ J-ilə mbə tər lə Luwə. Tər ki kuti gide ki to lo bōyo ti. E tər ki Luwə ində dōe dana kəte nō kində duniya ti mbata tōba ləje. ⁸ Tər ki dəw kare ki dan njé tōgi je ti ki dōnangi ti ne ki gər goto. Re kəmdə tēē dō tər ti kin ə re a bəy 'Bəbe ki nje tōba kagi-dəsi ti al. ⁹ Ningə, təkī makitibi lə Luwə əl-n, e ne ki kəm dəw oo al, e ne ki mbi dəw oo al, e ne ki dəw ga mene ti al to. E ne ki Luwə ində dōe dana mbata ti lə dije ki ndigi-e[☆]. ¹⁰ NGA ningə, Luwə tēē ki dōe adi-je ki go rəbi lə NDil. MBata NDil oo gin ne je pəti. NDigi ra je lə Luwə ki to lo bōyo ti ka NDil oo. ¹¹ Ki oji dō dəw, dəw madi ki gər ne je ki to rō madine ti goto. E ndil ki to rō dəw ti kin par ə gər ne je ki to rəe ti. E be ə, yə Luwə ka to be to. NDil Luwə ki karne ba par ə gər ne je ki to rō Luwə ti. ¹² NGA ningə, ndil ki e meje ti je kin e NDil ki dōnangi ti ne al, nə e NDil ki j taa rō Luwə ti nu, mba kadi ji gər-n ne je ki Luwə adi-je ki go me-maji ti lie. ¹³ Ningə, j-əl tae ki rəbi ne gər lə dəw al, nə ki rəbi lə NDil. E be ə, j-isi j-ōr gin ne ki rōjeti lə NDil, j-adi dije ki go NDil ti. ¹⁴ Dəw ki aw ki NDil Luwə me ne ti al, asi kadi a ingə ne ki rōjeti ki j rō Luwə ti al. MBata

e NDil Luwə par kare ba ə adi dəw gər ne je ki rojēti kin. ¹⁵Dəw ki aw ki NDil Luwə mene ti asi gangi ta dō ne je ti pəti, ningə dəw ki rangi asi gangi ta dōe ti al. ¹⁶Makitibi əl ə nā: «Nā ə gər ta ga lə ʔabə wa? Se nā ə asi kəje ta wa[✠]?» Dəwe goto, nə je, j-aw ki taga lə Kirisi.

3

Gangi-naa ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreṭi

¹NGakom je, ki rojēti 6a, ta ki m-əl səsi kəte kin m-əl səsi tə dije ki go daro ti, tə dije ki əi ngan je ki du me kadi-me Kirisi ti. M-əl səsi ta tə dije ki go ndil ti al. ²E mbata kin ə, m-adi-n səsi ne kuso ki ngə al, m-adi səsi mba yo. Tado togisi asi kadi usoi ne ki ngə al. Biti bone wa kin ka asi kadi usoi ne ki ngə al. ³Asi al, tado səi dije ki go daro ti 6əy. Səi dije ki go daro ti, isi njiyə ki go daro ti. M-əl be mbata isi rai-naa ni je, isi gaki-naa je. ⁴Loki dəw madi ə nā ne dəw lə Pol, ningə ki nungi ə nā ne dəw lə Apolosi kin se e njiyə ki go daro ti al ə se e ri wa? ⁵Apolosi ki Pol əi nā je ə? Apolosi ki Pol əi 6əə kilə je lə Luwə. Əi 6əə kilə je ki go rəbi ləde ə adi mesi ʔabə. Dəw ki ra danje ti ra kilə ləne təkil Luwə ade-n. ⁶Mi m-dibi ko, Apolosi e nje ra man dō ti, ningə Luwə ə e nje ra kadi ibə. ⁷Nje mə ko ki nje ra man dō ti əi ne madi al. Dəw ki kadi tōe 6a dō ti e Luwə ki nje ra kadi tōgi. ⁸Nje dibe ki nje ra man dō ti asi-naa. Ningə dəw ki ra dande ti a ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə lie ki ra. ⁹MBata je madi-kilə je lənaa me kilə ti lə Luwə. Ningə səi, səi ndo lə Luwə, səi kəy kində je lie. ¹⁰Ki go me-maji ti lə Luwə ki ilə-n kilə ləne jim ti, m-ində ngirə kilə dansi ti tə nje kində ngirə kilə ki maji. Ningə ki basine kin dəw ki rangi ində ta jim. Ke ə, kadi dəw ki ində ta kilə kin 6a, ində kəmnə go kinde ti ki a ində maji. ¹¹Dəw a ində ngirə kilə kin rangi al ngata. NGirə kilə ka ə to ne ə e Jaju Kirisi par. ¹²NGa ningə re dəw ində ta kilə kin ki or, ə se arja, ə se ki mbal ki ndole, ində ki kagi, ə se burim wale, ə se ki kadi ne ka, a to ki taga. ¹³MBata ndo gangi ta ti ə, ne je pəti ginde a tē, ningə por a naa tōgi kilə je pəti kadi dije a oy maje ki maje al. ¹⁴Re kilə ki dəw ində dō ngire ti kin, ngə a taa ningə, 6a e ingə ne kigə go jine. ¹⁵A kin ə,

kilə kin por o-e to ningə, 6a e ingə ne kigə go jine al. Dəw kin a ingə kaji, nə e kaji ki a tē-n ta por ti jati jati. ¹⁶Səi 6a səi kəy kisi Luwə, nə igəri se igəri al wa? ¹⁷Re dəw tuji kəy kisi Luwə ningə, Luwə a tuje dəwe kin tō. MBata kəy lə Luwə ay njay, ningə səi ə, səi kəy kisi Luwə. ¹⁸Maji kadi dəw ndam ki rōne al. Kin ə re dansi ti, dəw madi oo rōne tə nje tər ki go taga ti ki dōnangi ti ne ningə, maji kadi dəwe kin təl rōne mbə ti. Təl rōne mbəti kadi tə ingə-n tər ki rojēti. ¹⁹Tado tər ki dōnangi ti ne Luwə oo kadi e dō majal. Be ə makitibi lə Luwə ə nā: «Luwə uwə njé tər je ki ta me ta ngom je ti ləde.» ²⁰Taa təl əl 6əy tō ə nā: «Luwə gər taga lə njé tər je, ningə oo kadi e ne madi al.» ²¹Səi kadi dəw madi un dije ində-n gune al, mbata ne je pəti e yasi. ²²E-n Pol, ə se Apolosi, ə se Piyər, ə se dōnangi, ə se kisi ki dō taa, ə se koy, ə se ne je ki bone ə se ki lo ti ti, ne je kin pəti e yasi. ²³Ningə səi, səi yə Kirisi, ə Kirisi e yə Luwə tō.

4

Kilə ra njé kaw kilə je

¹Ningə, maji kadi oi-je tə 6əə kilə je lə Kirisi. Oi-je tə njé ngəm ne je lə Luwə, ne ki rojēti ki to lo 6əyō ti. ²NGa ningə, ne ki 6a nje ne a ge rō nje ngəm ne ti, e ka dana par. ³Ki oji dōm, ta kadi səi, ə se njé gangi ta dō dije ti, igangi ta dōm ti ra-m 6əl al. Ta mi wa ki dōm, m-gangi ta dō rōm ti al tō. Tado m-ra ne ki majal al. ⁴Ningə, e kin ə a ra kadi mi dəw ki dana al. ʔabə wa ə a gangi ta dōm ti. ⁵MBata kin ə, maji kadi igangi ta dō dəw ti kəte nō dōkagiloe ti al. Ingəmi dōkagilo ki ʔabə a re ə, ne je ki toi lo 6əyō ti me til ti, a ilə kunji dōde ti kadi a toi taga wakisa ta kəm dije ti. Ningə a tē ki gin ndigi ra lə dəw ki ra ki to me ti. Lo kin ti, Luwə a ilə tōji dō dəw ti ki ra, ki go kilə rae ti. ⁶NGakom je, m-əl səsi ta ki go kuje je ki dangi dangi oji dō Apolosi nim, oji dōm mi wa nim, mba kadi indoi ne rōje ti. M-ra be mba kadi dəw ra yane adi al dō ndu ki makitibi lə Luwə əl kin al. MBa kadi uni dəw indəi gusi, indori-naa al. ⁷Se nā ə e nje ra kadi ito dangi dan dije ti wa? Se e Luwə ə e nje kadi ne je pəti ki aw-n kin al wa? NGa ə re e Luwə ə adi ne je pəti ki aw-n kin ningə, ra ban be ə isi ində-n gui tə ne ki e j wa ə ingə ki doroi be ə? ⁸Ki

basine kin, ingoi ne asi sasi ngata, sai njé ne kinga je. Kin isi oi be ki kanji kadi je sasi do ti. M-ndigi kadi e beko ki rjeti wa a oi be, adi j-o-n sasi. ⁹ Ninga, to taki je ki madi je ki njé kaw kilá je kin, Luwá inda-je go dije ti gogi be. Ji to ta dije ki gangi ta koy dode ti be. MBata Luwá iyá-je ji dije ti adi ji tál ne koo ta kám dije ti pèti. Ta kám malayka je ti ki ta kám dije ti. ¹⁰ Je, ji tál mba je mbata ti lã Kirisi, ninga sai, sai njé kám-kaa je me Kirisi ti. Je njé tãgi al, na sai, sai njé tãgi je. Je, dije isi kidi-je, ninga sai, dije isi buki sasi ti. ¹¹ Biti bone ka j-isi j-inga kô. Ne kusoje goto, man kayje goto, kibi kôje goto. Dije isi adi-je kô, j-ilã mbir mbir ki lo. ¹² Daroje je wa, ji ra kilã j-o rãgãgã taa j-ingã ne kusoje me ti[✱]. Dije taji-je ka, ji njangi dode, rai-je kô ka j-uwã tãgi je ba. ¹³ Òli ta je ki majal dõje ti ka, j-ilã dingãm me naa ti. Biti bone ka dije ooi-je ta si ki kosi kilã kô. Ooi-je ta to dije ki ndade goto.

¹⁴ M-ál sasi ta tã nganm je ki njé ndigi lãm. E ki mba kulã-n rãsol dõsi ti ba m-ndangi-n ta kin m-adi sasi al, na e ki mba kadi m-tẽẽ-n kãmsi maji dõ ne je ti. ¹⁵ Ninga, re njé kor nõi je ki me kadi-me Kirisi ti ai dibi kuti ka, bawsi ki go ndil ti e kare ba. MBata mi a mi bawsi ki nje kilã sasi mbẽ Poy Ta ki Maji lã Kirisi. ¹⁶ E be a, m-dãji sasi kadi oi go njam maji. ¹⁷ M-ilã Timote[✱] ki rãsi ti ki mbata ta kin. Timote ki e ngonm ki nje ndigi lãm, ngonm ki dana me ta ti lã Baãe. Timote a ole mesi dõ ne ndo ti lãm me kisi ki dõ taa ti ki Kirisi. Kuje ki m-isi m-ndo-n njé kaw-naa je ki lo je pèti. ¹⁸ Dije madi sii gidide, ooi taki m-a m-tãl tã m-tẽẽ rãsi gogi al ngata. ¹⁹ Nã re Luwã ndigi a dõkagilo ngay al par a m-a m-tẽẽ rãsi ti nõõ. Ningã dijeje ki njé si gidide kin, m-a m-o-n ta kalde par al, na m-o-n kilã ki tãgide asi ra tã. ²⁰ Tado kãbe lã Luwã e me ta ki kãl ti al, na e me tãgi ti. ²¹ E ri a indigi dana? Indigi kadi m-aw rãsi ti ki gól jim ti a se kadi m-aw ki ngame ki rãsi ki ndigi-naa, ki e ngame ki sol lãm lãm a.

5

Kaya ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreti

¹ Dije ali ki lo lo adi m-o taki kaya ki to kãl tãe al to dansi ti. Dije ki gari Luwã al ka, dãw ingã ko kaya ki be kin dande ti al. J-o kadi

dãw kare dansi ti isi sangi ne bawne[✱]. ² a sai, isi sii gidisi. Ne kin, e ne ki kadi a adi sasi ndingã rã. Ningã dãw ki be kin e dãw ki kadi a tuwã-e dansi ti kô. ³ Ki oji dãm, mi say sasi, na taki mi sasi naa ti me ndil ti, m-gangi ta dõ dãwe ti kin me to Jãju Kirisi ti. M-gangi ta dõ ti taki mi sasi naa ti be. ⁴ Ningã loki a kaw-naa a mi sasi naa ti me ndil ti, tãgi Baãe lãje Jãju a e naa ti sãje dõ ta ki gangi ti kin. ⁵ Dãw ki be kin, sãbi kadi iyã-e ji Satã ti kadi tuji darãe kô. *Satã tuji darãe kô kadi ndile ingã kaji ndo tãl Baãe Jãju ti. ⁶ Ne ki kadi isii gidisi, mi m-o al jagi. Se igãri al wa? ãm ki ndãye be ki dãw lãy-n nduji, a ra adi nduji i. ⁷ Sãbi kadi ãri ãm ki kãke dansi ti kô, mba kadi sai nduji ki lãy ki sigi. Sai nduji ki lãy ki sigi mbata ãm goto dansi ti. ãm ki kãke goto dansi ti, tado ngon batã ra nay taa kilã taa lãje e ki kijã minde. ⁸ Adi ji rai nay taa kilã taa kin ki ãm ki kãke al. Adi ji rai ki ãm majal al, adi ji rai ki ãm me ndul al. Nã adi ji rai ki nduji ki lãy ki ãm goto me ti, ki e nduji ki ay njay, ki rjeti. ⁹ Me makitibi ti ki m-ndangi kãte madi sasi kin, m-ál sasi kadi indolãi-naa ki dije ki njé ra kaya je al. ¹⁰ Ningã, m-ál be mbata lã dije pèti ki dõnangi ti ne ki njé ra kaya je, a se njé ra majal je, a se njé bogi je, a se njé kosi dode nangi nõ kagi yo je ti, al. Re e be ningã, a tẽẽi kô dande ti. ¹¹ Ne ki m-ál sasi, sãbi dõ dãw ki a na ne nje kadi-me, ningã isi ta ra kaya ti, isi ta ra mal la ti, isi ta kosi done nangi nõ kagi yo je ti, isi ta ne taji ti, isi ta ra go kasi ti, ki ta bogi ti. Dãw ki be kin a kadi indãi rãsi naa ti sie al. ¹² E ta lãm mi a kadi m-gangi ta dõ dije ti ki ai njé kadi-me je al, al. Ningã, e njé ki ai dan njé kaw-naa je ti a kadi a gangi ta dode ti. ¹³ Njé ki ai njé kadi-me je al, e Luwã a a gangi ta dode ti. Ituwã dãw ki nje me ndul dansi ti kô[✱].

6

Ta ki gangi ki dan njé kadi-me je ti

¹ Loka ta to dansi ti, sai ki adi mesi Jãju ningã, itãli uni awi nõ njé kãbe je ti ki gari Luwã al bãy tã. Itãri be ki mba ri wa ka dãw gãr al? Uni ta awi nõde ti, a iyã dije lã Luwã.

² Se igãri kadi dije ki kay njay lã Luwã a a gangi ta dõ dije ki dõnangi ti ne al wa? Kin a igãri kadi e sai je a a igangi ta dõ dije ti

✱ 4:12 Knjk 18.3; 20.34

✱ 4:17 Knjk 16.1

✱ 5:1 Lãbatiki 18.8; Dãtãrãnom 23.1

✱ 5:13 Dãtãrãnom

ki dɔnangi ti ne ningə, ra ban be ə asi kadi igangi ngan ta je ki majal be ki to dansi ti al ə? ³ Se igəri kadi e j-əi je ə j-a ji gangi ta do malayka je ti al wa? Ə kin ə e be ningə, ra ban be ə j-asi kadi ji gangi ngan ta je ki toi danje ti bone kin al ə? ⁴ Gine e ri ə, loki ngan ta je ki be kin toi dansi ti ningə, uni awi rɔ dije ti ki əi ne madi al dan njé kaw-naa je ti ə? ⁵ M-əl səsi ta kin be kadi rəsi səl səsi. Ningə, se dɔw madi kare be ki nje kəm-kadi, ki kadi gangi ta dan ngakone je ti ki njé kadi-me je goto biti wa? ⁶ Ə kadi ngakonaa je ki me Kirisi ti uni-naa awi nɔ dije ti ki gəri Luwə al! ⁷ Ki rɔjeti ɓa, kaw ə wa ki awi ki naa lo gangi ta ti kin, tɔji kasi al ləsi ki taga ngata. Se ra ban ə indigi kadi isi do ti ki njé ki rai səsi ne ki go rəbe ti al kin al wa? Se ra ban ə iyɔi adi tuji ne ləsi par al wa? ⁸ Ə, səi yo ta itəli isi rai ne ki go rəbe ti al, isi ɓogi ngakosi je ki me Kirisi ti. ⁹ Igəri kadi njé ra ne je ki go rəbe ti al, a oy kɔɓe lə Luwə al, ə se igəri al wa? Maji kadi ədi rəsi al, tado njé ra kaya je, ki njé ra yo je, ki njé kuwə marim je, ¹⁰ ki dingəm je ki njé sangi-naa je, ki njé ɓogi je, ki njé kəm-nda je, ki njé kasi ra je, ki njé taji ne je, ki njé taa ne lə dije do gu ti je, dije kin pəti a ooi kɔɓe lə Luwə al. ¹¹ Ne je kin ə e kilə ra dije madi dansi ti kəte. Nə ɓasine, səi dije ki Luwə togi səsi adi ayi njay, Luwə ində səsi ta dangi mbata ti lie, Luwə ɔr ta dɔsi ti ki to ʔaɓe ləje Jəju Kirisi, taa ki takul NDil ki kay njay to.

Darɔje e Kəy kisi NDil Luwə

¹² Dije madi əli əi nɔ: «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare.» E ki rɔjeti, «ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare,» nə ne je pəti maji səm dɔrɔ al. «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare.» Nə m-ndigi kadi ne madi aw ki tɔgi dom ti al. ¹³ Ne kuso e ki mbata me dɔw, ə me dɔw to mbata ne kuso tɔ, nə Luwə a tuji-de joo pu kɔ. Nə darɔ dɔw e mbata kaya al. Darɔ dɔw e mbata ʔaɓe, ningə ʔaɓe ka isi mbata dɔw tɔ. ¹⁴ Təki Luwə adi ʔaɓe j-i n taa lo koy ti ka kin ə, a adi je ka j-a j-i taa lo koy ti tɔ. A adi j-i taa lo koy ti ki takul tɔge.

¹⁵ Se igəri kadi darəsi je əi ngan rɔ Kirisi al wa? Se m-a m-un ngan rɔ Kirisi kadi m-təl-e ngan rɔ kaya dɔne ti wa? Jagi m-a m-ra be al. ¹⁶ Se igəri kadi dɔw ki ilə rone naa ti

ki kaya dɔne, tɔli darɔ ki kare ba sie al wa? Tado makitibi lə Luwə ə nɔ: «Dije ki joo kin a tɔli darɔ ki kare» ¹⁷ Nə, dɔw ki ilə rone naa ti ki ʔaɓe, e naa ti sie kare ba me ndil ti tɔ. ¹⁸ E mbata kin ə, kadi imbati kaya sangi dɔne je. Tado, ndəgi majal je ki dɔw rade, əi gidi rɔe ti tagane, nə dɔw ki isi sangi dɔne kaya ti, isi ra majal əsi-n ta rone e wa. ¹⁹ Se igəri kadi darəsi je e kəy kisi NDil Luwə al wa? NDil ki e mesi ti kin i rɔ Luwə ti, Luwə ə adi səsi. Darəsi e ya Luwə, ɓi e yəsi al. ²⁰ Maji kadi iləi tɔji do Luwə ti me darəsi ti, tado Luwə igə dɔsi ki gati ki ngay.

7

Ta ki dɔ taa-naa ti

¹ Ta ki ɔji do ta je madi ki əli-mi me makitibi ti ki indangi adi-mi. M-o maji ngay kadi dingəm tɛɛ kadi dɔne ti al. ² Nə mba kadi dɔw əsi me kaya ki ra ti al, maji kadi dingəm ki ra ka aw ki dɔne ləne ki ɔji dɔne, ə dɔne ki ra ka kadi aw ki dingəm ləne ki ɔji dɔne tɔ. ³ Maji kadi dingəm ki ra ka adi nene ne ki sobi kadi ade, ningə kadi dɔne ka adi ngawne ne ki sobi kadi ade tɔ. ⁴ MBata dɔne aw ki tɔgi do rone ti al, nə e ngawe ə aw ki tɔgi do ti. Be tɔ ə, dingəm ka aw ki tɔgi do rone ti al, nə e nee ə aw ki tɔgi do ti. ⁵ Maji kadi ɔgi-naa rəsi al. Re ɔgi-naa rəsi ningə, kadi e ki go mindisi ki əsi naa ti mba kadi uni rəsi əli ta ki Luwə. Ningə go ti ə, itəli awi naa ti gogi. Be mba kadi *Satə ingə rəbi na-n səsi al. ingə rəbi na səsi loki asi kuwə rəsi ngə al. ⁶ Ta ki m-əl səsi kin, e ndu ɓa m-adi səsi al, nə e go rəbi madi ə m-ɔji səsi. ⁷ M-ndigi ngay kadi dingəm je pəti toi tɔ mi be, nə ke ə, nə na ka aw ki kadi-kare ləne ki Luwə ade. *Kadi kare je əi dangi dangi: dɔw kare aw ki kadi-kare ne madi, ə e ki nungi aw ki kadi-kare ne ki rangi tɔ.

⁸ M-əl buwə je ki njé ngaw koy je, tɔki to maji ngay kadi isi dɔrɔde tɔ mi be. ⁹ Nə ke ə re, asi kadi uwai rɔde ngə al ɓa, maji kadi taai dɔne, ə se taai dingəm ki rangi. Tado, taa-naa e soti kadi dɔw ində gu do ngur darɔ ti.

¹⁰ Ki ɔji do dije ki taai-naa ki bəlme, maji kadi dɔne tɛɛ ji ngawne ti al. Ningə, ndu kin e mi ə m-un al, nə e ʔaɓe ə un. ¹¹ A re dɔne tɛɛ ji ngawne ti ɓa, a taa dingəm ki rangi al.

Re e be al to ningə, kadi təl aw ji ngawne ti gogi. Ə kadi dingəm ka tuwə nene al to¹².

¹²Ki oji do ndəgi dije ningə, e mi ə m-əl-de ta, bi e Baḃe al. M-əl kadi re, dingəm ki un mene adi Kirisi, aw ki dāne ki gər Kirisi al, ə dāne ka kin ndigi kadi n-isi sie ḃa, maji kadi tuwe al. ¹³Ə re dāne ki un mene adi Kirisi, aw ki dingəm ki gər Luwə al, ə dingəm ka kin ndigi kadi n-isi sie ka, maji kadi mbate al to. ¹⁴Tado, dingəm ki gər Luwə al a e ki kay njay ki takul nene. Ningə dāne ki gər Luwə al ka, a e ki kay njay ki takul ngawne to. Re e be al ningə, ngande je a əi ki kay njay al. Nə ki rəjeti, əi ki kay njay. ¹⁵A kin ə re, e ki gər Luwə al, ndigi mbati-naa ningə, ta rəbi to mbata ti lie. Tado goe ti kin, ne madi ki dōo nje kun mene kadi Kirisi naa ti ki nje gər Luwə al goto. Luwə ḃar səsi kadi isi ki naa ki lapiya. ¹⁶Dəw gər al, ki go rəbi kisi naa ti kin, do maji ə, i dāne a aji ngawi, ə se i dingəm a aji nei.

Ka do nja ti me ḃar ti ki Luwə ḃar dāw

¹⁷Kadi ne ra dāw ki ra e ki go kadi-kare ti lie. Kadi kare ki Baḃe ade ki go kise ti ki dōe taa, kəte taa kadi Luwə ḃar-e-n. E kin e ta ki m-ndangi madi njé kaw-naa je pəti. ¹⁸Kin ə re dāw madi ijə mōtine kəte taa kadi Luwə ḃar-e ningə, kadi təl ra rone tə nje kijə mōti al ḃəy be al. A kin ə re dāw madi ijə mōtine al ḃəy, ə Luwə ḃar-e ningə, kadi təl aw ijə mōtine al ngata. ¹⁹M-adi igəri taki kijə mōti e ne madi kare al. Taa kijə mōti al ka e ne madi al to. Ne ki sobi kində kəm go ti, e ngəm go ndu-kun je lə Luwə. ²⁰Maji kadi, nā nā ka isi me ji kisi ti ləne ki isi-n kəte taa kadi Luwə ḃar-e-n. ²¹Kin ə i ḃəə kəte taa kadi Luwə ḃari ə, kadi iga ta do kei ḃəə ti kin al. Re ta rəbi to mba kadi ər kulə ḃəə mindi ti mindi ka, maji kadi a me ḃəə ti wa kin ira-n kilə ki maji. ²²Tado ḃəə ki Baḃe ḃar-e, e dāw ki kulə ḃəə ər minde ti ngata, e dāw lə Baḃe. Be to ə, dāw ki e ḃa rone ki Luwə ḃar-e, təl ḃəə lə Kirisi. ²³Kadi igəri taki igəri dōsi ki gati ki ngay, ḃi kadi itəli ḃəə je lə dije al. ²⁴NGakom je, kadi nā nā ka, isi ki go ji kise ti ki isi-n kəte taa kadi Luwə ḃar-e-n.

Ta ki do dije ti ki taai-naa al ḃəy, ki njé ngaw koy je

²⁵Ki oji do dije ki taai-naa al ḃəy, m-ingə ndu madi rə Baḃe ti kadi m-adi-de al.

Ningə, m-a m-əl-de ta ki go koe ti ləm ki m-o. Mi ki Luwə o kəm-to-ndoo ləm, ə təl-m dāw ti ki asi kadi itaai mee.

²⁶Ne ki mi m-o maji ngay kadi dāw ra ə to kin: dəkagilo ki j-isi ti ne kin ə dingəm isi ki karne par ə, m-o kadi a e so-e ti, tado e dəkagilo ki nga ngay. ²⁷Be ə, re itaa dāne ngata ḃa maji kadi isi sie par. A kin ə re itaa dāne al ḃəy ə, isi par ḃi isangi rəbi taa dāne al. ²⁸Ningə, kin ə itaa dāne ə, e majal ə ira al. Taa re ngon ki mandi taa dingəm ka, e majal ə ra al to. Nə dije ki njé taa-naa a ingəi kə ki ndo je pəti me kisi ki do taa ti lade. E be ə, m-ndigi kadi uri me kə ti kin al.

²⁹NGakom je, ne ki kadi m-əl səsi ə to kin: dəkagilo ki nje ti nay ngay al ngata. Ə kadi kaw ki kəte nōo kam, njé taa dāne je toi tə dije ki taai dāne al be. ³⁰Kadi njé ki isi nōi-naa toi tə dije ki nōi-naa al be, kadi njé ki isi rai rənəl toi tə dije ki rai rənəl al be, kadi njé ki ndogi ne je toi tə dije ki awi ki ne madi al be, ³¹kadi njé ki isi maji ki ne kingə ki dōnangi ne ti toi tə dije ki isi maji al be. Tado dōnangi ki ne maji ki me ti ba pəti a gotoi.

³²Ningə, m-ndigi kadi isi ki kanji ta ki ga. Tado dāw ki taa dāne al ḃəy isi sol do kilə ti lə Baḃe. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl Baḃe. ³³Nə dāw ki taa dāne, isi sol mbata ne je ki dōnangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl nene yo to. Adi e dāw ki ta gae to joo. ³⁴Be to ə, dāne ki taa dingəm al, ə se ngon ki mandi ka toi be to. Isi soli mbata kilə lə Baḃe, kadi n-əi dije ki maji me darode ti nim, me ndilde ti nim. Nə dāne ki taa dingəm, isi sol mbata ne je ki dōnangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl ngawne yo to. ³⁵E ki mbata maji ləsi ə m-əl-n səsi ta kin ḃi e ki mba kadi m-əgi-n səsi do ne madi al. Ningə, m-ndigi kadi irai e ki go rəbe ti ki maji, mba kadi itijə rōsi kati me kində rə naa ti ki Baḃe, ḃi ki me ki joo al. ³⁶Kin ə re, dingəm uwa do ngon ki mandi ngata, ə oo kadi re n-taa-e al ə n-ra sie ne ki majal ḃa, maji kadi taai-naa par ḃi e majal al. ³⁷Nə kin ə re, go nongi ti, dāw un ndune kadi n-taa dāne al, kanji gu ki kində do ti, dāwe ra maji. Ra maji, loki uwə rone nga sangi dāne kin al. ³⁸E be ə, re dingəm uwə do ngon ki mandi ə taai-naa sie par ka maji. A kin ə re, təl iyə goe adi taai-naa al ə maji ngay ḃəy to.

³⁹Dəkagilo ki dingəm isi ki done taa ḃəy

ba, kadi dāne iyə ngawne al. Nə re ngawe oy ningə, kulə goto minde ti. Ta rəbi to kadi taa dingəm ki me ndigi. Nə ke ə kadi e dingəm ki me Kirisi ti taa. ⁴⁰Ningə, ki go koe ti ləm, m-o kadi re nje ngaw koy kin isi dāne ti par ə maji ngay. M-əl be mbata, mi ka m-gər kadi m-aw ki NDil Luwə mem ti to.

8

Ta do da ti ki gugi yo

¹Ki cji do da ti ki gugi yo ningə, m-o kadi j-əi pəti, j-əi njé nē gər təkī rojeti. Nə nē gər e nje re ki kōji rō. NDigi-naa ə yə e nje ra ki dāw kade tōgi me kadi-me ti lie. ²Re dāw madi oo rōne tə nje nē gər ningə, dāwe kin gər nē ki rojeti al bəy. ³Nə re dāw ndigi Luwə ningə, Luwə gər dāwe kin.

⁴Ə se kadi dāw uso da ki poli yo ə se kadi uso al wa? Ta ki kadi j-əl ən: Ji gər kadi yo madi kare goto dōnangi ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə e karne ba par ə isi nōo. ⁵Dije isi bari nē je madi dōrə ti, ə se dōnangi ti ne luwə je. Ə re, isi bari-de luwə je, ə adi luwə je ki baḃe je bayi-naa ka[☆], ⁶ki roje ti je ba, Luwə e karne ba ə isi nōo. Luwə ki Bawje, ki nje kində nē je pəti, ki j-isi ki dōje taa ki takule. Taa Baḃe e kare ba to. E ki go rəbi lie ə Luwə ində-n nē je pəti. Taa, j-isi ki dōje taa, ki go rəbi lie to.

⁷Nə dije ki nā je gəri ki be kin al. Ki madi je, rai yo je ki ndəe ndəe, adi ki bōne wa kin ka, loki isi usoi da ki poli yo ningə, usoi təkī e da lə yo je ki rojeti ka kin to. Taga ləde, tōge goto, adi ooi rōde tə dije ki to nje. ⁸E nē kuso ə e nje kaw səje rō Luwə ti al. Re j-usoi al ə, nē kare ki du-je goto; a re j-usoi ə, nē kare ki j-ingəi do made ti goto to. ⁹Re e be ka, kadi oi go rōsi maji. Oi go rōsi maji, kadi taa ki Kirisi taa səsi ilə səsi taa kin, təl rəbi ki kadi adii njé ki əi to je, tosii me majal ti al. ¹⁰Təki dāw ki tō, oo-i, i ki igər nē maji, isi uso nē kəy ra yo ti. Loki oo-i kin, se a ra kadi a aw ki kəte kəte me kuso da je ti ki Pəli yo al wa? ¹¹E be ə, ngokōje ki tō, ki Kirisi oy mbata lie kin, a tuji ki go rəbi nē gər lai. ¹²Majal ki isi irai osi ta ngakōsi je, isi irai adi do taga je ləde ki tōge goto kin, e majal ki isi irai indori Kirisi to. ¹³E be ə, re e ki mbata nē kuso ə kadi ngokom osi-n

me majal ti ba, m-a m-uso da al, mba kadi m-adi ngokom osi-n me majal ti al.

9

Nē ki sōbi kadi dāw ra ki nē ki sōbi kadi dāw ingə

¹M-ndəji səsi m-o se mi dāw dōrəm al wa? Se mi nje kaw kilə al wa? Se m-o Jəju ki Baḃe ləje ki kəm al wa? Se səi kandi kilə ləm me to Baḃe ti al wa? ²Re ndəgi dije ə ooi mi tə nje kaw kilə al ka, ki rōsi ti mi nje kaw kilə. Tado nē ki tōji kadi mi nje kaw kilə, e kində rō naa ti ləsi ki Kirisi kin.

³Ta ki kadi m-rō-n ki njé kində ta dōm ti ə to kin: ⁴Se sōbi kadi kilə ki j-isi ra kin, j-ingə nē loe ti j-uso al wa? ⁵Se sōbi kadi j-aw ki dāne madi tə neje təkī ndəgi njé kaw kilə je, ki ngakō Baḃe je, ki Piyər je isi rai al wa? ⁶Se sōbi dōje je ki Barnabasi[☆] par kadi tə ji ra kilə taa j-ingə nē j-uso wa? ⁷Əli-mi adi m-o, se ndə kare oi asigar ki ra kilə asigar ləne ki nē kingə lie e wa e nōo wa? Ə se nā ə ndor nju ningə uso kandi nē ndor ka kin al wa? Ə se nā ə ul bati je ningə ay mbade al wa?

⁸Ta kin m-əl ki go ta kəl dije ti par wa? *NDu-kun lə *Moji ka əl ta kin be to ə nə: ⁹«Dəw a do ndugidu ta mangi ti al, dokagilo ti ki a njiyə do ko ti mba kadi kande tēē[☆].» E mbata lə mangi je ki da wa kin ə Luwə aw-n ki ta ki ga kin wa? ¹⁰Se e mbata ti ləje je wa kin ə Luwə əl-n ta kin al wa? Təkī rojeti, e mbata ti ləje ə əl-n ta kin. Tado sōbi kadi dāw ki nje ndor, ində mene do ti təkī ndor kin n-a n-ingə nē loe ti. Taa kadi dāw ki nje kində ko gər təkī n-a ningə nē do jine. ¹¹Təkī ji dibi nē lə ndil dansi ti kin, e go ti al kadi ji tətī kande ki kadi maji ki darōje rōsi ti wa? ¹²Re dije madi ingəi nē kin ningə, ra ban be ə je kin bəy taa kadi j-a j-ingə al ə?

Re e be ka, j-ində tōgi kin dōsi ti al. J-ore meje do nē je ti pəti mba kadi j-ilə kagi nō poy ta ti ki maji kin al.

¹³Igəri maji kadi dije ki njé ra kilə me kəy ti lə Luwə, usoi nē ki me kəy ti lə Luwə. Igəri maji kadi njé kija nē masi kadi-kare je, usoi nē kadi-kare kin[☆]. ¹⁴Be to ə, dije ki njé kilə mbə Poy Ta ki Maji, Baḃe un ndune kadi ingəi nē kusode me kilə kilə mbə Poy Ta ti ki Maji kin[☆].

☆ 8:5 10.20-21 ☆ 9:6 Knj 9.27; 11.22-25, 30 ☆ 9:9 Dətarənom 25.4; 1Tim 5.18 ☆ 9:13 Ləbətiki

6.9, 19; Dətarənom 18.1-3 ☆ 9:14 Mt 10.10; Lk 10.7

¹⁵Nə mi, m-ində tōgi kin dō dāw ti al. M-ndangi ta kin mba kadi m-dāji-n go nē madi al tō. Re e koy ka, m-ndigi koy par. E nē rōnəl ləm, Dāw madi ki kadi a taa jīm ti goto. ¹⁶Ningə, Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbēe kin e nē ki kadi m-a m-ində-n gum al. E kilə ki isi dōm ti, sōbi kadi m-ra. Ningə kəm-to-ndoo e ləm, loki m-ilə mbē Poy Ta ki Maji kin al. ¹⁷Re e kilə ki m-ra ki dōm mi wa ɓa, sōbi kadi m-a m-ingə nē kigə go jīm. Nə tēki e kilə ki isi dōm ti kadi m-ra, m-ra tēki isi-n dōm ti kadi m-ra-n ka kin. ¹⁸Nē kigə go ji ləm e ri ə? Nē kigə go ji ləm e Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbē. M-ilə mbē ki kanji kadi m-ingə nē ki sōbi kadi m-ingə loe ti.

¹⁹Mi dāw dōrōm, mi ɓəə al. Nə be ka, m-ra rōm ɓəə ti lə dije pəti mba kadi m-ingə-n dije ngay m-adi Kirisi. ²⁰Loki mi dan *Jipi je ə, m-təl rōm Jipi ti mba kadi m-ingə-n Jipi je. Mi gin ndu-kun ti lə Moji al, nə loki mi dan dije ti ki əi gin ndu-kun ti lə Moji ə, m-ra rōm tə dāw ki e gin ndu-kun ti sādē mba kadi m-ingə-n-de. ²¹Re mi dan dije ti ki gəri ndu-kun lə Moji al ə, m-ra rōm tə dāw ki gər ndu-kun lə Moji al be mba kadi tə m-ingə-n-de. Nə ki rōjeti ɓa, mi gin ndu-kun ti lə Luwə, tādō m-təl rōm go ndu-kun ti lə Kirisi. ²²Re mi dan tō je ti ə, m-ra rōm tō ti mba kadi m-ingə-n tō je m-adi Kirisi. M-təl rōm nē je ti pəti rō dije ti pəti mba kadi tə dije madi ingəi kaji. ²³M-ra nē je kin pəti mbata ti lə Poy Ta ki Maji. M-ra mba kadi m-ingə-n nē maji ki əl tae tō.

²⁴Igəri kadi dije ki njé kay ngodi, pəti ayi-naa ngodi dō bangi ti, nə kare ba dandē ti par ə ingə nē kigə go njae, ə se igəri al? Maji kadi ayi-naa ngodi ki kuje ki kadi ingəi nē ngodi ləsi. ²⁵Njé kay ngodi je, lo na rō ti lādē, dāw ki ra ka ində dō rōne ti kadi tə n-ingə-n jōgi kōsi-gon. Ningə e jōgi kōsi-gon ki ndō madi ə a tuji, nə je, jōgi kōsi-gon ləje a tuji al ratata. ²⁶E be ə, mi m-isi m-ay ngodi, ningə, m-ay ngodi lə njé kəm tō je ki nōo be al. Taa m-isi m-rō tō, ningə rō ki m-isi m-rō, m-ɓir jīm m-ində-n nəl al tō. ²⁷M-isi m-ində dō darōm ti, kadi m-ułe gin tōgim ti. M-ułe gin tōgim ti mba kadi, mbē Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə kin, lo ti ə ɔri-mi kō al.

10

Nē kōji dō Isirayəl ti dilə lo ti

¹NGakom je, m-ndigi kadi igəri tēki kaje je pəti njiyāi gin kil ndi ti[☆], taa gangi dan ba bo tō[☆]. ²Luwə ra-de batəm me kil ndi ti nim, me ba bo ti nim, tādō indəi rōdē naa ti ki *Moji. ³Pəti, usoi nē kuso ki i dōrə ti[☆]. ⁴Taa əi pəti, ayi-naa man ki i dōrə ti tō. Ayi-naa man ki tēe me mbal ti ki i dōrə ti, ki isi dan gode[☆]. MBal ka kin e Kirisi. ⁵Be ka, ngay je dandē ti, kilə radē nəl Luwə al, adi oyi, nindē a dō-naa ti dilə lo ti. ⁶Nē je kin pəti rai nē be, mba kadi e nē ndo ləje. E nē ndo mbata ti ləje, mba kadi, ɓone ki majal ra-je tēki ra-n-de kəte kin be al ngata[☆]. ⁷Irai yo tēki dije madi dandē ti rai kin al. Makitibi lə Luwə əl ə nā: «Dije isi nangi usoi je ayi-naa je, ningə go ti, i taai ndami-naa[☆].» ⁸Iɓuki rōsi me kaya ti ki ra tēki dije madi dandē rai kin be al. Kaya ki ra kin ə adi dije dibi kuti joo gide e mitə oyi ndo kare ba be[☆]. ⁹Oti kadi ji nai Kirisi tēki njé ki madi dan kaje je ti nai-e-n, ə adi li je tōi-de tōli-de kin be al[☆]. ¹⁰Oti kadi ji ɓai ta tēki njé ki madi je dandē ti rai, adi malayka ki nje tuji dije, tō-n kode kin be al[☆]. ¹¹Nē je kin tēe dō kaje je ti be, mba kadi e nē ndo mbata ti ləje. Ningə, ndangi me makitibi ti be, mba kadi oji-je, je ki je ɓasi ki dōkagilo ki dōbəy ti. ¹²E be, dāw ki oo kadi n-a dō njane ti maji ningə, kadi ində kəm-kadi dō rōne ti. Ində kəm-kadi mba kadi osi me majal ti al.

¹³Nē na ki a tēe dōsi ti ki kadi a e nē na ki dāw asi kuwə tōgine ba me ti al goto. Ningə, Luwə ki nje ra nē ki dana, a iyə ta rəbi kadi nē na ki al dōsi tēe dōsi ti al tō. Dōkagilo ki nē na tēe dōsi ti ningə, a adi sasi tōgi kadi uwəi rōsi ba me ti. A ilə rəbi kadi itēe me ti kō.

Kadi njé kadi-me je rai madi-naa ki yo ki ra al

¹⁴E be ə, njé ndigi ləm, maji kadi ayi-naa say kadi yo ti ki ra. ¹⁵M-əl sasi ta tə njé tər je. Kadi sasi je wa indəi manji ta ki m-əl sasi kin oi. ¹⁶Loki j-isi j-ayi-naa man nju, ji rai oyo dō ti taa j-ayi-naa. Ə se e kin, e ra madi-naa dō məsi Kirisi ti al wa? Ə se mapa ki j-isi

☆ 10:1 Tēe ki taga 13.21-22; 14.19-20 ☆ 10:1 Tēe ki taga 14.22-29 ☆ 10:3 Tēe ki taga 16.35

☆ 10:4 Kōr Isirayəl je 20.8-11 ☆ 10:6 Kōr Isirayəl je 11.4 ☆ 10:7 Tēe ki taga 32.6 ☆ 10:8

Kōr Isirayəl je 25.1-18 ☆ 10:9 Kōr Isirayəl je 21.5-6 ☆ 10:10 Kōr Isirayəl je 17.6-14

ji lobi-naa danje ti j-usoi kin e madi-naa do daro Kirisi ti al wa¹⁷? ¹⁷ Be a, mapa e kare ba, ninga re ji bay ka, ji tali daro ki kare me mapa ti ki ji ra madi-naa do ti. ¹⁸ Oi ta la ngan *Isirayel je ki go daro ti: Nje ki usoi da je ki kija mindide kadi-kare ti kin, se rai me kasi-naa ki Luwa no dingiri ti ki adi kadi-kare titi kin al wa¹⁹? ¹⁹ Ta ki m-ndigi kadi m-al do lo kin ti a to kin: da ki pole-n yo a se yo wa ki done, se e ne madi wa? ²⁰ E ne madi al. Ninga, taki dije adi kadi-kare kin ndil je ki majal²¹, bi adi Luwa al²², m-ndigi kadi irai me kasi-naa ki ndil je ki majal al. ²¹ E go ti al kadi ayi-naa me kopi ti la Babe, ninga itali ayi-naa me kopi ti la ndil je ki majal bay to. Taa e go ti al kadi usoi naa ti ki Babe, a itali usoi ki ndil je ki majal bay to. ²² Se ji ndigi sangi ta Babe kadi jangi ra-e doje ti wa? a se togije ita ya Babe wa?

Kadi Luwa inga kosi-gon me ne je ti pati

²³ Dije madi ali ai na: «Ta rabi to mba kadi daw ra ne je pati ki mee ndigi kare.» E ki rojeti, «ta rabi to mba kadi daw ra ne je pati ki mee ndigi kare,» na ne je pati maji ki daw doro al. «Ta rabi to mba kadi daw ra ne je pati ki mee ndigi kare.» Na ne je pati a ra maji ki nje kaw-naa je al. ²⁴ Kadi daw madi dansi ti sangi maji la rone par al, na kadi sangi maji la ndage je to taa.

²⁵ Ne je pati ki dije isi gatii suki ti, kadi usoi ki kanji kadi mesi uwa sasi ki ta. ²⁶ Tado, donangi ki ne je ki me ti pati e ya Babe²⁷. ²⁷ Re daw ki nje kadi-me al, bar sasi ki ne kuso, a awi loe ti ninga, kadi usoi ne je pati ki adi sasi ki kanji daji gine, na ta mesi i uwa sasi ki ta do ti. ²⁸ A re daw madi al sasi a na e da ki gugi yo ninga, kadi usoi al. Usoi al mbata ti la daw ki al sasi, taa mbata la me kuwa ki ta to. ²⁹ Me kuwa ki ta ki m-al tae kin, e sai je al, na e me kuwa ki ta la daw ki nje kal ta kin. Ra ban be a, me kuwa ki ta la daw kin rangi par a ila kagi no ne ti ki ta rabi to kadi m-ra a? ³⁰ Re ne kuso to, a m-ra oyo do ti taa m-uso a, ra ban be a daw a al-m ta ki majal do ti a?

³¹ E be a, re e ne kuso a usoi, re e ne kay a ayi, a se ne ri ki irai, maji kadi irai adi Luwa inga kosi-gon me ti. ³² Maji kadi ne madi

kare me kilal rasi ti, tal jigi tige *Jipi je al nim, tige dije ki ai Jipi je al, al nim, taa tige nje kaw-naa je la Luwa al nim to. ³³ E mbata kin a, mi wa ki dom, m-inda togi do rom ti, kadi m-nal dije pati me ne ram je ti pati.

11

¹ Indaji-mi taki mi ka m-ndaji-n Kirisi be to.

Maji kadi dane ddo done dokagilo kaw-naa ti.

² M-ilal toji dasi ti, tado taa taa, mesi isi ole dom ti. M-ilal toji dasi ti bay to, tado ingami go ne je ki m-ndo sasi maji taki m-al-n sasi. ³ Ninga ne ki m-ndigi kadi igari a to kin: Kirisi e do dingam ti, dingam e do dane ti, ninga Luwa e do Kirisi ti to. ⁴ a re dingam ki ra, ki isi al ta ki Luwa, a se isi al ta ki ta Luwa ti ki done ki ddo ninga, ila rsol do daw ti ki isi doe ti. ⁵ A kin a re e dane ki ra ki isi al ta ki Luwa, a se al ta ki ta Luwa ki kanji do done ninga, ila rsol do ngawne ti to. Tado to taki ngisa done be. ⁶ Re dane ddo done al ninga, kadi ija done. A re e ne ki to rsol kadi dane ija done ninga, maji kadi ddo done. ⁷ E go ti al kadi dingam ddo done, tado e bana kam Luwa, taa e ne kosi-gon lie to⁸. Ninga dane e ne kosi-gon la dingam to. ⁹ E be, tado e dingam a Luwa or dam rae ra-n dane bi e dane ba Luwa or dam rae ra-n dingam al. ¹⁰ Ninga, Luwa ra dingam mbata ti la dane al, na e dane a Luwa ra-e mbata ti la dingam¹¹. ¹¹ E ki mbata kin a, kadi dane ddo done mbata *Malayka je. Do ki ddo, toji kadi dane e gin togi ti. ¹² Ninga, ki ta kam Babe ti, dane a isi ki kanji dingam al, taa dingam a isi ki kanji dane al nim to. ¹³ Tado Luwa or dane ro dingam ti, ninga dane a oji dingam to. Ba ne je pati i ro Luwa ti. ¹⁴ Ninga, sai je wa imari ta do ti oi se e go rabe ti kadi dane al ta ki Luwa ki kanji ddo done wa? ¹⁵ Se ji gari kadi e ne ki go rabe ti al kadi dingam aw ki bi do ki ngal al wa? ¹⁶ Na ki ro dane ti ba, yingad do ki ngal e ne kosi-gon mbata ti lie, tado Luwa ade yingad do ki ngal mba kadi e ne kuti doe. ¹⁷ A kin a re, daw madi naji ta ta kin ninga, kadi daw gar taki j-aw ki jibal rae ki rangi al. Je wa al nim, nje kaw-naa je la Luwa al nim to.

✠ 10:16 Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lk 22.19-20 ✠ 10:18 Labetiki 7.6, 15-16 ✠ 10:20 1Tim 4.1 ✠ 10:20 Dataronom 32.17 ✠ 10:26 Pa je 24.1 ✠ 11:7 kilal ngira ne je 1.26-27 ✠ 11:9 8-9: kilal ngira ne je 2.18-23

Nę kuso lə ʔaʔe

¹⁷M-aw ta m-ilə jim dō nę ti kare ki to kin. Ningə e nę ki m-a m-ilə-n tōji dōsi ti al. M-ilə tōji dōsi ti al, tado loki ikawi-naa ningə, nę je ki to ra al yo ə isi ta ti isi rai, ʔi irai nę ki kadi to səsi soti al. ¹⁸Nę kare, m-o kadi loki ikawi-naa ʔa, gangi-naa to dansi ti. Ningə, m-gər kadi ta je ki m-o kin, e ki rōjeti a to dan ti nōo. ¹⁹Maji kadi gangi-naa to dansi ti wa to taa. Tado gangi-naa kin ə, a ra kadi dije gəri, njé je ki əi dije lə Luwə tək i rōjeti dansi ti. ²⁰Ningə, loki ikawi-naa, e nę kuso lə ʔaʔe ʔa isi usoi al. ²¹E nę kuso lə ʔaʔe al tado, dokagilo kuso nę ti ʔa, ną ną ʔatirə ki ta nę kuso ti ləne ki i-n ʔe kadi uso. Ra adi njé ki ną je isi ki ʔo, ə njé ki nungi, kasi rade tō. ²²Ə se ta kəy je ləsi ki kadi isi ti usoi je ayi-naa je goto wa? Se e koo ʔa oi nda njé kaw-naa je lə Luwə al wa? Se irai be mba kadi iləi rōsol dō njé je ti ki nę lade goto wa? Ta ri ə kadi tə m-əl səsi me lo kin ti ə? Kadi m-ilə tōji dōsi ti a? Jagi, ki oji dō lo kin ningə, m-a m-ilə tōji dōsi ti al.

²³Tado nę ndo ki m-ingə rō ʔaʔe ti ə m-ndo səsi ə to kin: Me kondo ti ki kadi iləi ʔaʔe Jəju ji njé təl-e je ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dō ti, ²⁴uwə tət i naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nā: «E kin e darəm ki to mbata ti ləsi. Itaai usoi kadi mesi ole-n dōm ti.» ²⁵Go nę kuso ti, Jəju un kōpi kasi kandi nju, ra tək i ra-n kəte ka kin be ʔəy, ningə əl-de ə nā: «Kōpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti. Dokagilo je pəti ki a ayi-naa ningə, kadi mesi ole-n dōm ti.» ²⁶Ningə, dokagilo je pəti ki a usoi mapa kin, ə se a ayi-naa kōpi kin ʔa, iləi mbe koy ʔaʔe biti kadi re-n. ²⁷E mbata kin ə, dəw ki uso mapa ə se ay kōpi lə ʔaʔe ki kanji ndər gin rone ningə, aw ki ta dōne ti dō daro ʔaʔe ti ki dō məse ti. ²⁸Be ə, maji kadi dəw ki ra ndər gin rone kəte ʔəy taa uso daro ʔaʔe nim ay məse nim. ²⁹Tado dəw ki uso nim ay nim ki kanji gir ta mene ti kadi e daro ʔaʔe ningə, e wa ə isi ər ta ki gangi re-n done ti. ³⁰Nę kin ə ra adi njé moy je ki njé tōgi goto je əi ngay dansi ti. Ningə ki ngay je dansi ti oyi tō. ³¹Re j-əi je wa ji gangi ta dō rōjeti ningə, j-a-j-osi me ta ki gangi ti lə Luwə al. ³²Ningə, ki go rəbi lə ta ki gangi kin, Luwə ində-je oji-je mba kadi ta ki gangi osi dōje ti naa ti ki dije ki gəri Luwə al, al.

³³E be ə, ngakom je, loki ikawi-naa kadi usoi nę ningə, ingəmi-naa. ³⁴Re dəw madi

ʔo ra-e ə, maji kadi uso nę me kəy ti ləne. Be mba kadi kaw-naa ləsi ər ta ki gangi re-n dōsi ti al. Ki oji dō ndəgi ta je, ndo ki m-tęę dansi ti ə m-a m-ində dōe naa ti ʔəy.

12

Kadi kare lə NDil

¹Ki ngosine kin ngakom je, m-ge kadi igəri kadi-kare je ki dangi dangi lə NDil, ʔi kadi isi day dō ti al. ²Dokagilo ti ki igəri Luwə al ʔəy, injiyəi tə njé kəm tō je go yo je ti ki mbi ʔəy. ³E be ə, m-əl səsi kadi ay njay. Dəw kare ki NDil lə Luwə ər nōe ki a ə nā: «NDol e dō Jəju ti» goto. Ta dəw madi ki a ə nā: «Jəju e ʔaʔe» ki kanji kadi NDil ər nōe ka goto tō. ⁴*Kadi-kare je e dangi dangi nə NDil ki nje kadi-de e kare ba. ⁵Kilə ʔəy je to dangi dangi, nə ʔaʔe e kare ba. ⁶Kilə ra je to ta dangi dangi, nə ʔaʔe ki kare ba ə ində me njé ra-e ti pəti. ⁷Luwə adi kadi-kare ki go NDil ti daw ki ra mba kadi ra maji ki kosi dije pəti. ⁸E be ə, ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin, Luwə adi dəw madi kuji kəl ta ki kəm-kadi, ə adi ki nungi kuji kəl ta ki nę gər. ⁹Ki madi, Luwə ade kadi-me, ningə ki nungi ade kadi-kare nga njé moy je ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin. ¹⁰Adi ki madi, kadi-kare ra nę je ki əti ʔəl ʔəl; adi ki nungi, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti; ki nungi, kadi-kare kər nin NDil Luwə ki ndil je ki ngom naa ti; adi ki nungi, kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi; ningə adi ki nungi ʔəy, kadi-kare kər gin ta je ki dangi dangi tō. ¹¹Kadi-kare je wa pəti kin, e ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin ə Luwə adi-n dəw ki ra ki go me ndigi ti ləne.

¹²Tək i daro dəw e kare ba, nə aw ki ngan rōje je ngay, ngan rōje je ki ngay kin, re ʔəyi-naa tə ri ka, əi daro ki kare. Dije pəti ki indəi rode naa ti ki Kirisi ka toi be tō. ¹³Tado j-əi pəti, *Jipi je ki gin dije ki dangi dangi; ʔəy je ki dije ki əi ʔa rōde je; j-ingəi ʔatəm me NDil ti ki kare ba. Taa j-ayi-naa man me NDil ti ki kare wa kin tō. ¹⁴Daro dəw e ngon rōje ki kare ba al, nə e ngan rōje je ki dangi dangi. ¹⁵Kin ə re nja ə nā: «Mí ji al, adi mí ki kare dan ngan rō je ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər nja kō dan ngan rōje je ti al. ¹⁶Kin ə re mbi ə nā: «Mí kəm al, adi mí ki kare dan ngan rōje ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər mbi kō dan ngan rōje je ti al. ¹⁷Kin ə re daro pəti e kəm ə, dəw a oo ta ban ə? Kin ə re daro pəti e mbi ə, dəw a əti ʔəy

ne ban ə? ¹⁸ Ki rojeti, Luwə ində ngan roje je kare kare ki kilə ki sobi dode ki go ndigi ti lane. ¹⁹ Kin ə re ngan roje je pəti əi ngon ro ki kare ba ningə, dəw a əl ta lə daroje al. ²⁰ NGen roje je əi ngay nə daroje e kare ba. ²¹ Ningə lo kadi kəm əl ji ə nə: «M-gər-i al», goto; taa lo kadi də əl nja ə nə: «M-gər-i al», goto tə. ²² NGen roje je madi ki toi tə ne ki təgide goto be kin, awi ki ndade ngay. ²³ Ningə, ngan roje je ki j-oi-de tə ne madi al me roje ti kin ə, j-oi gode ngay. Ə njé ki j-oi-de tə ne ki maji kə tae al kin ə ji ngəmi-de maji tə. ²⁴ NGen roje je ki ingəi kəsi-gon, awi ki ndoo kəsi-gon al nga. Luwə ində-je ki ngan roje je ki dangi dangi, ningə ngan roje je ki kəsi-gon du-de, Luwə əsi gonde ngay. ²⁵ Luwə ra be mba kadi gangi-naa goto me darə ti. Ningə kadi ngan roje je ki dangi dangi indəi kəmdə go-naa ti pəti. ²⁶ Adi re ngon rə kare ingə kə ningə, ndəgi roje je pəti ingəi kə siə naa ti. A re ngon rə kare ingə kəsi-gon ningə, ndəgi roje je pəti ingəi kəsi-gon siə naa ti tə.

²⁷ NGəsiə səi nga rə Kirisi, ningə səi kare kare pəti, səi nga rə ki sobi dəsi. ²⁸ E be ə, dan njé kaw-naa je ti, Luwə ində njé kaw kilə je tə dije ki dəsəy də njé kaw-naa je ti; ki kə joo, ində njé kəl ta je ki tae ti; ki kə mitə, ində njé ndo ne je. Ningə go ti, Luwə adi kadi-kare je ki dangi dangi, adi e kadi-kare ra ne kəji je ki əti bəl bəl, ki kadi-kare nga njé moy je, ki kadi-kare ra ki njé kaw-naa je, ki kadi-kare kər nə dije, ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi. ²⁹ Pəti əi njé kaw kilə je al, pəti əi njé kəl ta ki ta Luwə ti al, pəti əi njé ndo ne je al, pəti əi njé ra ne kəji je ki əti bəl bəl al. ³⁰ Pəti awi ki kadi-kare nga njé moy je al, pəti awi ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi al, pəti əi njé kər gin ta je ki dangi dangi al. ³¹ Indəi təgi də rəsi ti kadi ingəi kadi-kare je ki ndade e ngay itə ndəge je, ningə m-a m-əji səsi rəbi ki maji ngay itə ne je pəti.

13

NDigi-naa

¹ Kin ə m-əl ndon ta lə dije ki dangi dangi, ə se ndon ta lə malayka je mindi ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə m-to tə ningə-kasi ki bə kəy kəy, ə se gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m-aw ki kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti, ə se kadi-kare gər gin ne je ki to lo bəyo ti

pəti tigə, ə se m-aw ki ne gər je pəti, ə se m-aw ki kadi-me ki təge e ngay asi kadi m-ər-n mbal lo kae ti kəte ka, re m-aw ki ndigi-naa al ə mi ne madi al. ³ Re m-adi ne kingə je ləm pəti njé ndoo je, re m-ilə rəm por mbata kingə-n təba ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə, ne kare ki m-a m-ingə me ti goto.

⁴ Dəw ki nje ndigi-naa aw ki kore me, e nje ra maji, e nje ra ta ne al, e nje təji rəne al, e nje kində gune al tə. ⁵ Nje ndigi-naa a ra ne ki to rəsəl al, a sa ne mbata maji lə rəne par al, a ra wongə kalangi al, taa a uwə dəw mene ti al tə. ⁶ Nje ndigi-naa a ra rənəl də ne ki go rəbe ti al, al, nə a ra rənəl də ne ki rəjeti yo. ⁷ Nje ndigi-naa e nje kiyə go majal kə, e nje ngəm go kadi-me, e nje kində me də ti, e nje kore mene də ne je ti pəti.

⁸ Kəl ta ki ta Luwə ti a goto ndə madi, kəl ta ki ndon ta je ki dangi dangi a goto ndə madi, gər gin ne je ki dangi dangi a goto ndə madi tə, nə ndigi-naa a to ratata. ⁹ Ningə, ne gər ləje asi-naa bərərə al, taa ta ki ta Luwə ti ki j-isi j-əl ka asi-naa bərərə al tə. ¹⁰ Loki nje kasi-naa pəti a tēgə hōy ningə, ne je pəti ki asi-naa al a gotoi.

¹¹ Loki mi ngon bəy, ta kəlm e ta kəl ngon ki du, gir ta ləm e gir ta lə ngon ki du, ə se kəji ta ləm e kəji ta lə ngon ki du. Nə loki m-təl dəw ki təgi, m-iyə ne ra lə ngon ki du kə. ¹² Ki bəne kin, j-isi j-oi ne je tə ne ki koo me kətirongi ti be, adi j-oi piti piti ba bəy, nə ndə madi a re nqə kadi j-a j-oi-e ki kəmje ja ja. Dəkagilo ti ki bəne m-gər ne je pəti al bəy, nə ndə madi a re nqə kadi m-a m-gər ay njay njay təki Luwə gər-m jeje kin be tə. ¹³ Ki bəne kin ne je ki mitə kin toi lo tode ti, adi e: kadi-me nim, kində me də ti nim, ndigi-naa nim tə, nə e ki bo ngay dande ti e ndigi-naa.

14

Kadi kare je ki dangi dangi ki Luwə adi njé kadi-me je

¹ Kəte nə ne je ti pəti, isai rəbi ndigi-naa ki rə ki tī kati. Ningə, kadi isai rəbi kadi-kare je ki go NDil ti tə. Ki bo toi, e kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti. ² Dəw ki isi əl ta ki ndon ta je ki rangi ki dije gəri al, isi əl ta ki dije al, nə isi əl ta ki Luwə, tado dəw ki gər də ta lie ki isi əl goto. E ki takul NDil Luwə ə isi əl-n ta ki to lo bəyo ti kin. ³ Ningə, dəw ki isi əl ta ki ta Luwə ti, isi əl ta ki dije mba kadi awi ki

kate kate me kadi-me ti lade. Isi ila dingam mede ti taa isi sol mede to. ⁴Daw ki nje kal ta je ki dangi ki daw gar doe al, isi mbusi rone e wa me kadi-me ti lene, na daw ki nje kal ta ki ta Luwa ti isi mbusi nja kosi nje kaw-naa je do kadi-me ti lade.

⁵M-ndigi kadi sai pati ali ndon ta je ki dangi dangi ki daw gar doe al, na ndigi lam ki ngay e ki mba kadi ali ta ki ta Luwa ti. Tado daw ki nje kal ta ki ta Luwa ti, e do daw ti ki nje kal ndon ta je ki rangi ki daw gar doe al. A re daw madi or me ta la nje kal ndon ta je ki dangi dangi ka kin adi kosi nje kaw-naa je kadi mbusi-n njade wa taa. ⁶NGakom je, kin a bone m-re rasi ti a m-al ta ki ndon ta je ki igari al ninga, maje e ri mbata ti lasi a? Kin a re ta lam ki m-al, tee ki do ne ki to lo boyo ti adi sasi al nim, adi sasi ne gar al nim, oji sasi ne ki a ra ne lo ti ti al nim, ta adi sasi ne ndo al nim to ninga, ne kare ki maji ki m-ra mbata ti lasi goto.

⁷E kae ti la ne kosi pa je ta nal je ki kande je ka kin be to. Kin a ndude ba dangi dangi maji al a, ra ban a daw a gar-n ndu nal ki ndu kande a? ⁸Kin a nje kol tabi kol adi ay njay al a, na a inda do rone dana kadi a aw ro a? ⁹Be to a, sai nje kal ndon ta je ki dangi dangi ki daw gar doe al ka itoi be to. Kin a ta ki ali, daw gar doe al a, ra ban be a a gar me a? A gar me al tado isi ali ta lasi me nal ti ko kare. ¹⁰Kadi igari taki ndon ta je ai ngay donangi ti ne. Ninga ta je ki dangi dangi kin pati, kor mede to noo. ¹¹Kin a re m-gar me ta ki daw a al-m al ninga, dawwe kin a oo-m to mba rone ti, a mi ka m-a m-o-e ti mba rom ti to. ¹²Be to a, taki isi sangi kadi-kare je ki go NDil ti, isangi ki ro ki ti kati, na ke a kadi e kadi-kare ki a mbusi nja kosi nje kaw-naa je taa.

¹³Ninga daw ki nje kal ndon ta je ki dangi dangi ki daw gar doe al kin, maji kadi daji Luwa kam-kadi kor gine kadi dije gari. ¹⁴MBata re m-al ta ki Luwa ki ndon ta je ki dangi dangi ki daw gar me al ba, me NDil ti mi ki Luwa, na ne gar lam ra kilal al. ¹⁵Ninga ne ki kadi m-ra a to kin: M-a m-al ta ki Luwa me ndil ti, na m-a m-al ta ki ne gar to. M-a m-osi pa me ndil ti, na m-a m-osi pa ki ne gar to. ¹⁶Kin a ira oyo Luwa me ndil ti par, ki kanji kadi daw ki isi mbo nje kaw-naa je ti oo do oyo ki isi ra Luwa kin ninga, ban be

a a ra «Amen» do ti a? ¹⁷Re ira oyo Luwa lai maji ngay ka, lo kadi ra maji ki daw ki isi mbo nje kaw-naa je ti goto.

¹⁸Ki takul Luwa a ya m-gar-n kal ndon ta je ki dangi dangi ki daw gar doe al mita sasi pati. ¹⁹Na no nje kaw-naa je ti a, m-ndigi kal ku ta je mi ki dije gari doe kadi m-ndo-n ne nje kaw-naa je, maji toy kadi m-al ta ngay ki ndon ta je ki daw gar doe al.

²⁰NGakom je, oti kadi ta kalsi to ta ta kal ngan je ki du be. Re oji do majal ninga, itoi ta ngan je ki du, na re oji do ta ki kal ba, maji kadi ta kalsi e ta kal dije ki togi gangi.

²¹NDangi me makitibi ti la Luwa ai na: «M-a m-al ta gin dije kin ki ndon ta ki mba, m-a m-ndum a ta mba je kadi m-al-n-de ta. Be ka, a ooi do ta lam al[☆].»

²²E be a kadi-kare kal ta ndon ta je ki dangi dangi ki daw oo doe al e ne kaji mbata dije ki gari Luwa al, bi e mbata nje kadi-me je al. Ninga, kadi-kare kal ta ki ta Luwa ti e ne kaji mbata nje kadi-me je bi e ki mbata dije ki gari Luwa al, al. ²³Kin a taki nje kaw-naa je pati kawi-naa, ninga ali ndon ta je ki dangi dangi ki daw gar doe al, a dije madi ki gari ta la Luwa maji al bay, a se nje ki adi mede Luwa al, rai lo kaw-naa ti kin a a bari sasi mba je al a? ²⁴Kin a re nje kadi-me je pati ali ta ki ta Luwa ti, a nje kadi-me al, a se daw ki gar ta la Luwa maji al bay ur kay ka, ta je ki ta Luwa ti ki dije pati ali kin a uwe ki ta, taa a ra kadi a gar taki n-e nje ra majal to. ²⁵Gir ta je ki mee ti a kujaji ki taga. Ninga a osi nangi no Luwa ti a na: «Ki rojeti, m-gar kadi Luwa e dansi ti ne.»

Maji kadi nje kadi-me je rai ne je ki rabe rabe lo kaw-naa je ti lade

²⁶NGakom je, ri je ri je a sobi ra lo kaw-naa je ti lasi a? Loki ikawi-naa, daw madi osi pa, daw madi ndo ne, daw madi or gin ne ki to lo boyo ti, daw madi al ndon ta je ki daw gar doe al, ninga daw madi ki rangi isi noo to nje mbal ta ka kin to. Kadi ne je kin pati mbisi nja nje kaw-naa je. ²⁷Re dije madi gei kal ndon ta je ki daw gar doe al ninga, sobi kadi ai joo al a mita be par taa. Ninga kadi ali ta ki go naa go naa, a kadi nje kor gin ta ka kin to to taa. ²⁸Re daw ki kadi or gin ta lade kin goto dan nje kaw-naa je ti ninga, maji kadi isi tade mba. Ali ta ki darode wa nim ki Luwa nim mede ti par. ²⁹Ki oji do nje kal ta

ki ta Luwə ti, sobi kadi dije joo ə se mitə wa əli ta dande ti, ningə ndəge je indəi manji ta ləde ooi. ³⁰Re Luwə əl ta ki dəw madi ki rangi dan njé kaw-naa je ti ningə, sobi kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte taa kəə ta kəl ta ti. ³¹MBata səi pəti, asi kadi əli ta ki ta Luwə ti ki go naa go naa kadi indoi-naa ne, iləi dingəm me naa ti. ³²NJé kəl ta je ki ta Luwə ti awi ki təgi do kadi-kare ti ki Luwə adi-de. ³³Tado Luwə e Luwə ki nje ra ne ki tae ale mbə al, nə e Luwə ki nje kadi dije isi ki naa ki lapiya.

³⁴Təki njé kaw-naa je isi rai dande ti lo je ti ki dangi dangi, maji kadi dāne je isi ki tade ki mbə dan njé kaw-naa je ti. Dəw adi-de ta rəbi kadi əli ta al. Ningə, kadi iləi dode gin təgi ti təki ndu-kun əl-n. ³⁵Re ne madi ki gəri gine ay njay al to ningə, kadi daji ngawde je me kəy ti. Tado e ne ki go rəbe ti al kadi dāne əl ta dan njé kaw-naa je ti. ³⁶E səi ə ta lə Luwə ilə ngirəne rəsi kəte a? Ə se e səi par ə re tēē dansi ti? ³⁷Re dəw madi gir mene ti kadi n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə se n-e nje kaw ki kadi-kare lə NDil ningə, maji kadi dāwe gər təki ne je ki m-ndangi m-adi səsi kin i rə Bəbe ti. ³⁸Re dəw madi mbati kadi gər ne je kin ningə, to taga kadi Luwə gər dāwe kin al to.

³⁹Be ə, ngakom je, isangi rəbi kadi əli ta ki ta Luwə ti, ningə oti kadi əgi do kəl ndon ta je ki dəw gər dāe al. ⁴⁰Nə ke ə kadi ne je pəti rai ne go rəbi ki dana.

15

Ta kɪ Jəju Kirisi lo koy ti

¹Ngakom je, m-ole mesi do Poy Ta ti ki Maji ki ndo ki m-ilə səsi mbəe kəte ka kin. E ta ki itaai ə uwəi goe səm biti bone. ²E Poy Ta ki Maji kin ə adi səsi kaji, loki uwəi goe səm təki ndo ki m-ilə-n səsi mbəe. Re e be al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare.

³Tado ne ndo ki dəsəy ki madi səsi e ne ndo ki mi wa ə m-taa. Adi e Kirisi ki oy mbata majal je ləje təki makitibi lə Luwə əl-n[☆]. ⁴Dibi-e ra ndo mitə ningə tēē lo koy ti təki ndangi me makitibi ti lə Luwə[☆]. ⁵Tēē hōy ki rə Piyər ti taa ki rə njé ndo je ti ki dəgi gide e joo tə[☆]. ⁶Go ti gogi ningə, tēē hōy ki

rə ngako je ti ki asi bu mi ki gide ki kawinaa. Dije ngay dan dije ti kin isi ki dode taa bəy. Ki madi je dande ti ə oyi. ⁷Go ti bəy, tēē hōy ki rə Jaki ti taa ki rə njé kaw kilə je ti pəti tə. ⁸Gode ti pəti ningə, tēē ki rəm ti hōy, mi ki mi ngon ki kər[☆]. ⁹Mi ki du dan njé kaw kilə je ti pəti, tado m-asi kadi dəw bər-m nje kaw kilə al. M-asi al, tado mi nje kadi kə njé kaw-naa je lə Luwə[☆]. ¹⁰Nə e ki takul me-maji lə Luwə ə m-təl-n dəw ki be kin bone. Ningə me-maji lie ki mbata ləm e ki ndangi al tə. Tado m-ra kilə m-itə ndəgi njé kaw kilə je pəti. Ke ə e mi ki dōm ə m-ra kilə kin al, nə e me-maji lə Luwə ə e səm. ¹¹E be ə, re e mi ə se ndəgi njé kaw kilə je ka, e Poy Ta ki Maji ki kare wa kin ə j-isi j-ilə səsi mbəe.

Ta kɪ njé koy je lo koy ti

¹²Je j-isi j-ilə mbəe kɪ Kirisi lo koy ti, ə dije madi dansi ti əi nə: «NJé koy je a iɪ lo koy ti al,» to kin e ta ki ban dana? ¹³Re njé koy je a iɪ lo koy ti al ningə, Kirisi ka iɪ lo koy ti al tə. ¹⁴Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, j-ilə mbəe ki ndangi, taa kadi-me ləsi ka e ki ndangi tə. ¹⁵Re e kɪ rəjeti, kadi njé koy je a iɪ lo koy ti al, ə je j-əl j-ə nə: «Luwə tēē kɪ Kirisi lo koy ti» ningə, lo kin ti, ji təl njé ma naji je ki ngom do Luwə ti. Tado Luwə tēē kɪ Kirisi lo koy ti al. ¹⁶Re njé koy je a iɪ lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tə. ¹⁷Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare, isi me majal ti ləsi ba bəy. ¹⁸Ningə njé je ki oyi me Kirisi ti ka tade ti tə. ¹⁹Re ne kində me do ti ləje ki j-adi-n meje Kirisi e mbata ne je ki bone par ningə, je njé kəm-to-ndoo ki ita ndəgi dije pəti.

²⁰Nə ke ə, Kirisi i taa dan njé koy je ti təki rəjeti. E kandi ki dəsəy lə njé je ki oyi.

²¹Ningə, təki e ki go rəbi lə dəw ki kare ə yo re-n do dije ti dənangi ti ka kin ə, ki go rəbi lə dəw ki kare, njé koy je a i taa lo koy ti tə. ²²Təki koy ər-n go dije ti pəti ki go rəbi lə Adam ka kin ə, dije pəti a təli kadi isi ki dode taa ki go rəbi lə Kirisi tə[☆]. ²³Ke ə, kɪ lo koy ti kin a e ki go loe go loe. Kirisi a i kəte tə kandi ki dəsəy, ningə dəkagilo təl-e ti, njé je ki adi-e mede a iɪ taai lo koy ti tə. ²⁴Go ne je ti kin pəti ningə dōbəy ne je a re. Kirisi

☆ 15:3 EJay 53.5-12 ☆ 15:4 Pa je 16.10; Oje 6.2 ☆ 15:5 Lk 24.34, 36; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Jg 20.19 ☆ 15:8 Knjk 9.3-6 ☆ 15:9 Knjk 8.3 ☆ 15:22 kilə ngirə ne je 3.17-19; Rm 5.12-21 ☆ 15:25 Pa je 110.1

a tuji koḃe je, ki togi koḃe je, ki togi ndil je ki majal, 6ay taa a təl ki koḃe adi Luwə ki Bawje. ²⁵Tado, sobi kadi Kirisi a o 6e biti kadi Luwə ilə njé 6ae je gin njae ti[☆]. ²⁶Ningə, nje 6a ki doḃay ti ki a tuje e koy. ²⁷Tado makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə ilə nje je pəti gin toge ti[☆].» Ningə kəl kə nə «nə je pəti əi gin toge ti» kin oji kadi Luwə e gin togi ti lə Kirisi to al. E Luwə ə ilə nje je pəti gin togi ti lə Kirisi. ²⁸Dokagilo ki nje je pəti əi gin togi ti lə Kirisi ningə, NGon wa ki done a ilə done gin togi ti lə Luwə ki nje kulə nje je pəti gin toge ti, mba kadi Luwə e nje je pəti me nje je ti pəti to.

²⁹Re e be al ningə, njé je ki adi isi rai-de batəm to njé koy je ti kin, rai be mbata kingə ri me ti ə? A ingəi ri me ti loki njé koy je a ii taa lo koy ti al? ³⁰Taa je wa ka, ki mba ri ə ki ndo je pəti j-ilə-n roje ji koy ti ə? ³¹Ki rojeti, ngakom je, ki ndo je kare kare pəti m-a ta koy ti. Ningə m-ingə rənəl ki takulsi ki mbata kində ro naa ti laje do kilə ti ki Jəju Kirisi, ki e ʔaḃe laje. ³²Me 6e bo ti ki Epəji, m-ro ki da je ki wale. Ningə re e ki go rəbi nje ra lə daro par ə, e ri ə m-a m-ingə me ti ə? Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, adi «j-usoi je j-ayi-naa je nə lo ti ə j-a j-oyi[☆].» ³³Ədi rosi al, «tndole-naa ki nje ra majal ə a təl nje ra majal to.» ³⁴Maji kadi itəli iməri ta ki maji, ə itaai kəə ta ra majal ti. MBata dije madi ngay dansi ti gəri Luwə al. M-əl ta kin be mba kadi adi səsi rəsəl.

Daro ki i lo koy ti

³⁵Dije madi a dəji ta əi nə se ki go rəbi ki ban 6a dije a ii lo koy ti wa? Ə se a ii ki daro ki ban wa? ³⁶I mbə dəw, kə ko ki idibi kin, re oy al ə, a ibə al to. ³⁷Ningə e daro nje wa ki idibi kin ə a bə al, nə e kande ki me ti. Domaji ə e kandi təy, ə se kandi nje madi ki rangi. ³⁸Luwə wa ade kadi ro ki go me ndigi ti ləne. Ningə kandi nje ki ra ra ka, Luwə ade kadi ro ki sobi doe.

³⁹Nje je ki njé kədi rəde pəti, darode to dangi dangi 6i titi-naa al. Daro dije to ta dangi, daro da je to ta dangi, daro yəl je to ta dangi, taa daro kanji je to ta dangi to. ⁴⁰Nje kində je ki dorə ti, ndolede e dangi taa nje kində je ki dənangi ti ne ndolede e ta dangi to. ⁴¹Kadi əsi ta dangi, nay nda ta dangi, taa mee je ndoyde to ta dangi to. Ningə daro

mee je wa kin ka ndoyde to dangi dangi 6ay to.

⁴²Be ə, ki lo koy ti lə njé koy je ka to be to. Daro dəw ki dibi e daro ki a ndum, nə daro ki a i lo koy ti e daro ki a ndum al. ⁴³Dibi-e tə daro ki dangi ti, nə a tē lo koy ti ki daro ki kəsi-gon. Dibi-e tə daro ki toge goto, nə a tē ki daro ki togi. ⁴⁴Dibi-e tə daro dəw, nə a tē lo koy ti ki daro ki go NDil ti. Təki daro ki go lo dəw ti to ka kin ə, daro ki go ndil ti ka to nqo to. ⁴⁵E be ə, makitibi lə Luwə ə nə: «Adam ki dəsəy e dəw ki nje kisi ki done taa[☆],» ningə Adam ki doḃay ti e NDil ki nje kadi dije kaji. ⁴⁶E Adam ki go NDil ti ə re kəte al, nə e e ki go daro ti ə re kəte, ningə e ki go NDil ti uti goe. ⁴⁷Adam ki dəsəy, e dəw ki dənangi ti ne, tado e bu dənangi ə Luwə ibə. Nə Adam ki ko joo i dorə ti taa ə re. ⁴⁸Be ə, dəw ki Luwə ra-e ki bu dənangi titi-naa ki nje kində je ki dənangi ti ne, ə dəw ki i dorə ti taa, titi-naa ki nje kində je ki dorə ti taa to. ⁴⁹Ningə, təki ji titi-naa ki dəw ki rai-e ki bu dənangi ka kin ə, j-a titi-naa ki e ki i dorə ti taa to.

⁵⁰NGakom je, m-əl səsi madi oi təki daro ki məsi əsi kadi a oo koḃe lə Luwə al, taa daro ki ndum əsi kadi tē lo ti ki dum ndum, al to. ⁵¹M-ge kadi igəri nje ki to lo 6oyo ti kin: J-əi pəti j-a-j-oyi al, nə j-əi pəti j-a mbəli roje. ⁵²Təbi ki doḃay ti a 6a ningə, tə bəl kəm ki kində sipi be par ə dije pəti a mbəli. Loki təbi a 6a ningə, njé koy je a ii ki ro ki a dum ndum, ningə je, j-a mbəli roje. ⁵³Tado sobi kadi ro ki ndum un ro ki dum ndum, taa ro ki koy kadi un ro ki dum koy nim to. ⁵⁴Loki ro ki ndum a un ro ki dum ndum, ə ro ki koy a un ro ki dum koy kin ningə, ta ki makitibi lə Luwə ə nə:

«Rə tətə yo ratata[☆]» kin a təl tane.

⁵⁵«I yo, tətə ro ləi e ra?

I yo, kangi e ra[☆]?»

⁵⁶Kəngi yo e majal, ningə togi majal e ndu-kun to. ⁵⁷Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji tətə ro ki takul ʔaḃe laje Jəju Kirisi.

⁵⁸Lo kin ti, ngakom je ki njé ndigi ləm, uwəi togisi ba, ai do njasi ti me kilə ti lə ʔaḃe ki kanji ko. Tado ko ki isi ingəi me kilə ti lə Luwə kin e kare ki ndangi al.

16

Nə kaw mbata njé kaw-naa je ki Jorijaləm

☆ 15:27 Pa je 8.7

☆ 15:32 Ejay 22.13

☆ 15:45 kilə ngirə nje je 2.7

☆ 15:54 Ejay 25.8

☆ 15:55 Oje

¹ Ki ɔ̃ji dɔ̃ nɛ kaw ki mbata lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti[☆], m-dəji səsi kadi irai təkɪ m-ɔ̃ji-n njé kaw-naa je ki dɔ̃nangi Galasi ti kin be tɔ. ² M-əl səsi kadi ndɔ̃ ki dɔ̃ kəte lə ndɔ̃ je ki siri pəti pəti, kadi dəw ki ra dansi ti, ɔ̃ nɛ me nɛ ti ləne ndəy ngəm dangi mbata kilə kin. Kadi ɔ̃r ki go tɔge ti ki Luwə ade-n. irai be mba kadi m-re ɔ̃y taa ikawi nɛ, al. ³ Ningə, dəkagilo ki m-a m-tɛɛ dansi ti ɔ̃a, m-a m-ilə ki dije ki səi je wa imbəti-de, Jorijaləm ti. M-a m-adi-de makitibi jide ti kadi awi ki kadi-kare je ləsi. ⁴ A kin ə re to kadi mi wa m-aw ki rəm ningə, a awi səm naa ti tɔ.

Kɔ̃ji kaw mba lə Pol

⁵ M-a m-tɛɛ rəsi ti nɔ̃ɔ̃ ki ta rəbi ki Masəduwan ti. Tado, m-a m-ində dɔ̃nangi ki Masəduwan gangi[☆]. ⁶ Dəməji ə, m-a m-ra ndɔ̃ je rəsi ti. Maji ə ɔ̃a ka a gangi dɔ̃m ti rəsi ti, kadi tə indəi-mi ta rəbi ti adi m-aw lo ki səbi kadi m-aw ti. ⁷ Kawm kin, m-ge kadi re Luwə ndigi səm dɔ̃ ti ningə, m-ra səsi ngan ndɔ̃ je ki asi tati. Kadi m-o səsi ki njam taa par al. ⁸ Ningə, m-a m-isi me ɔ̃e bo ti ki Epəji ratata dəkagilo Pətəkoti ti. ⁹ Njé ɔ̃a je ləm əi ngay Epəji ti, nə ta rəbi to tagira nɔ̃m ti wətəngi kadi m-ra-n kilə ləm[☆].

¹⁰ Re Timote re tɛɛ dansi ti ningə[☆], irai-e adi e ki rənəl dansi ti, tado e ka isi ra kilə lə ɔ̃a tə mi be tɔ. ¹¹ Kadi dəw madi kare dansi ti kide al. Ningə kadi indəi-e ta rəbi ti kadi re tɛɛ rəm ti ki maje. Tado m-isi m-ngəm-e ki ndəgi ngako je ki a əi sie. ¹² Ki ɔ̃ji dɔ̃ ngokoje Apolosi, m-ilə dɛngəm me ti ngay kadi aw rəsi ti, ində rəne naa ti ki ngakoje je ki isi awi ki rəsi ti, nə mee ndigi kaw ki ɔ̃asine ti kin al ɔ̃y[☆]. NDɔ̃ ki ingə rəbi ə a aw ɔ̃y.

Ta ki kɔ̃ji ki dɔ̃bəy ti ki kuwə ji-naa

¹³ ɪsi dəgi ti, ai dɔ̃ njasi ti me kadi-me ti ləsi, ai dɛngəm ə uwəi tɔgisi ba. ¹⁴ Maji kadi irai kilə je pəti me ndigi-naa ti.

¹⁵ NGakom je, m-gər kadi igəri ɪsitəpanasi ki dije ki me kəy ti lie maji[☆]. Əi dije ki dəsəy ki adi mede dɔ̃nangi ti ki Akay. Ningə, ki go me ndigi ti ləde, uni rəde kadi rai ki dije lə Luwə. Be ə, m-dəji səsi nɛ kare ɔ̃y. ¹⁶ Maji kadi, itəli rəsi go ta ti lə dije ki be kin, ə itəli

rəsi go ta ti lə dije ki indəi rəde ta kilə ti isi rai səde tɔ.

¹⁷ Rəm nəl-m ngay dɔ̃ re ti lə ɪsitəpanasi, ki Pørtunatusi, ki Akaykusi. Tado, rai nɛ je ngay adi-mi tosi ti. ¹⁸ Uwəi angalm indəi nangi təkɪ rai səsi ka kin be tɔ.

¹⁹ *Njé kaw-naa je ki dɔ̃nangi Aji ti uwəi jisi. Akila əi ki Pirisil[☆], naa ti ki njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde uwəi jisi ngay tɔ. ²⁰ NGakoje je pəti uwəi jisi. Maji kadi uwəi ji-naa mbɔsi ti ki rənəl.

²¹ Ningə, e mi Pol ə wa ə m-dangi ta kuwə ji kin ki jim. ²² Re dəw madi dansi ti ndigi Luwə al ningə, kadi Luwə man-e. «Marana ta», ɔ̃a re. ²³ Kadi me-maji lə ɔ̃a ɔ̃e Jəju e naa ti səsi. ²⁴ M-ndigi səsi kare kare pəti me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi.

☆ 16:1 Rm 15.25-26

☆ 16:5 Knjk 19.21

☆ 16:9 8-9: Knjk 19.8-10

☆ 16:10 4.17

☆ 16:12 Knjk 18.24

☆ 16:15 1.16

☆ 16:19 Knjk 18.2

Makitibi ki kō joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je

Ta ki dō makitibi ti ki kō joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je

Makitibi ti ki kō joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je kin, ta ki me ti tōji kadi dan Pol ɔi ki njé kaw-naa je ki Koreṭi ti maji boy al. Dije madi tuji me Pol ngay ki ta kælde je ki kilə rade je. Awi bitɪ ɔli təkɪ Pol aw ki tōgi ki kadi e-n nje kaw kilə lə Jəju Kirisi al. Lo kin ti, Pol ɔl ta ngay. Nə re Pol ɔl ta ngay mindi ka, tōji njé kadi-me je ki Koreṭi ti təkɪ n-ndigi-de wa kin nim, n-sangi rəbi kulə noji naa ti sɔde nim. E be ɔ, ɔl-n ta lə rone ki nəl-ne ngay loki poyde ki maji re tēg rone ti (7.5-15).

Go ta je ti ki ɔji dō nē je ki ngā ngā ki tēg dōe ti dōnangi Epəji ti (1.1-11), Pol ole me njé kadi-me je ki Koreṭi ti dō nē je ti ki to ki n-ingə rōde ti me kulə noji ti ki to dande ti n-ɔi sɔde je, ningə tōji nda kilə lə nje kaw kilə lə Jəju Kirisi adi-de gari tō. Pol ɔr-de gin nē ki n-ɔl-n-de ta je ki ngā ngā me makitibi ti ləne ki dōsay ki n-adi-de, ningə ɔl-de təkɪ n-ingə rōnəl go ti, mbata ta ki ngā ki n-ɔl-de, kandidate ki maji tēg go ti (1.12-7.16).

NGa ningə, ki ɔji dō nē kaw ki mba ra-n ki njé kadi-me je ki dōnangi Jude ti (8-9), Pol dōji Koreṭi je kadi ɔi njé ra maji, ningə ɔl-de ɔ nɔ: «ɪgəri ra maji lə 'Babe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje nē kingə, nə ra rone nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itali njé nē kingə je» (8.9).

Me ndəgi ta je ti ki re go ti (10-13), Pol təl ilə jine kəm dije ti ki njé kəl kə nə e asi kadi e nje kaw kilə al kin. Ba təl ta makitibi ləne ki ngon ta ki ndəy be ki ɔl ki mindi ki maji (13.11-13).

NDu Pol ki j-ingə me makitibi ti lie ne kin, isi sangi maji lə darone wa al, nə isi sangi kadi gəri təkɪ e tōgi ki Luwə wa ɔ ade ɔ isi ra-n kilə lie, ningə kadi taai Poy Ta ki Maji kin tə ta ki rōjeti nim, kadi gəri Kirisi tə 'Babe ləde nim tō.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngoko je Timote, j-uwə jisi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki isi

Koreṭi ti, taa j-uwə ji dije lə Luwə ki isi dōnangi ti ki Akay ti tae ba pəti tō[☆]. ² Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə ɔi ki 'Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə

³ J-ilə tōji dō Luwə ti ki Baw 'Babe ləje Jəju Kirisi. Bawje ki me-maji lie to mbar mbar, ki e Luwə ki nje səl me me nē je ti pəti. ⁴ E ɔ e nje səl me je dō kō je ti ki dangi dangi, mba kadi je ka ji səl me dije ki kō je ki dangi dangi tēg dode ti tō. Kadi ji səl mede ki me-səl ki j-ingə rōe ti. ⁵ Be tō ɔ, təkɪ j-ingə-n kō lə Kirisi ngay, Kirisi səl meje ngay tō. ⁶ Re j-isi j-ingə kō ɔa, e ki mba kadi mesi səl-n, taa e mbata kaji ləsi tō. Re me je səl ɔa, e ki mba kadi adi səsi me-səl tō. NGA ningə, me-səl kin a ra kadi tə uwəi tōgisi ba me kō ti təkɪ j-isi j-ingə kō kin be tō. ⁷ Lo kin ti, j-ində meje dōsi ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rōsi naa ti sɔje dō kō ti, isi indəi rōsi naa ti sɔje dō me-səl ti ki j-isi j-ingə tō.

⁸ NGakom je, ji ndigi kadi igəri go kō ki tēg dōje ti dōnangi Aji ti kin. Dije adi-je kō kadi ki dum kəl tae, e kō ki al dō singəje. Dəw ki ində mene dō ti kadi n-a n-isi ki done taa goto. ⁹ Je j-ində meje ti kadi je dije ki gangi ta koy dōje ti ngata. Ningə e be mba kadi j-uwə-n kul rōje je wa al, nə kadi j-uwə kul Luwə ki nje kadi njé koy je ii lo koy ti. ¹⁰ E e ɔ taa-je ta ko koy ti kin, ningə a nay ki lo taa-je tae ti. E ɔ j-ində meje dōe ti, kadi a taa-je ta ko koy ti kin ɔəy. ¹¹ Ningə, səi wa ka isi indəi rōsi ta ti tō, me kəl ta ti ki Luwə mbata ti ləje. Luwə a ra sɔje maji ki rəbi nē ki dije ngay dōji mbata ti ləje. Lo kin ti, maji kin a təl nē ra oyo lə dije ngay mbata ti ləje tō.

Pol yəti ndune ɔji dō kaw mba ləne

¹² Nē ki adi-je rōnəl, meje uwə-je ki ta al, ji gər kadi njiyəje dan dije ti ki gəri Luwə al, e ki hal ki səl ləm ləm, ki nē ra ki rōjeti ki j rō Luwə ti. Ningə e njiyə ki ji njiyə ki gosi lə dəw al, nə ki ra maji lə Luwə. Ki bo ngay, e ki pa njiyə kin ɔ ji njiyə-n ki rōsi ti. ¹³ Ta ki ji ndangi j-adi səsi kin, e ta madi ki rangi al, nə e nē ki itidəi ɔ igəri me wa kin par. NGA ningə, m-gər kadi a gəri me ay njay ɔəy. ¹⁴ Təkɪ igəri ndəy ngata kin, a igəri ay njay, ndo təl 'Babe Jəju ti ki j-a je nē rōnəl ləsi təkɪ a səi nē rōnəl ləje kin be tō. ¹⁵ Ki me

ki ti kati kin ə, m-ndigi kadi səi ə m-teə dosi ti kəte, kadi m-adi səsi ingai ra maji ki ko joo. ¹⁶NGa ningə kadi m-i dosi ti taa m-aw donangi Masəduwan ti, ə m-i Masəduwan ti 6a[☆], m-təl m-re dosi ti gogi 6ay kadi tə irai sām me nē ge je ti ləm kadi m-aw Jude ti. ¹⁷NDum ki m-un kin, m-un ki nōo be par al, taa ndigi ra je ləm e ki go mər ta ti lə dəw kadi tə m-əl m-ə nā «oyo» ə m-təl m-ə nā «jagi» al. ¹⁸Luwə asi kadi ma naji lām: ta je ki j-əl səsi e «oyo» nim «jagi» nim al. ¹⁹Tado Jəju Kirisi, NGon lə Luwə ki je ki Silasi je ki Timote je[☆] j-ilə səsi mbə ta lie kin e «oyo» nim «jagi» nim al. E dəw ki ta ki a ingə rōe ti e «oyo» par. ²⁰Ningə kun mindi je lə Luwə pəti, Kirisi ə e nje tōji-de ka nā «oyo» e ki rōjeti, taa e ki go rəbi lie tō ə j-isi j-əl-n j-ə nā «Amen», mba kulə-n tōji dō Luwə ti tō. ²¹Ningə e Luwə ə e nje kadi-je nim, səi je nim, tōgi me kində rō naa ti ki Kirisi. E ə mbəti-je ində-je ta dangi mbata ləne. ²²E e tō ə ində ndaji ləne rōje ti tō nē ləne, taa ində NDilne meje ti tō nē ki adi-je dō kəte dan nē maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

²³Mi m-dəji Luwə kadi gangi ta ndəm, re m-ngom: ningə e mba kadi m-tuji mesi al, ə m-təl m-re-n Koreti ti gogi al. ²⁴Ningə ji sangi rəbi kadi j-ində tōgi dosi ti kadi adi mesi al jagi, tado isi uwai tōgisi ba me kadi-me ti ne ngata. Nē ki j-isi ji sangi, e kində rō naa ti səsi dō kilə ti mba kadi ingai rōnəl.

2

¹Ki oji dām, m-o maji ngay kadi m-təl m-aw rōsi ti gogi al, nā tō m-tuji mesi. ²Tado re m-tuji mesi ə, dəw ki a adi-m rōnəl goto. Dəw ki a adi-m rōnəl 6a, e səi ka ki m-a m-tuji mesi ka kin par. ³Ningə, e gine kin ə, m-ndangi-n makitibi tō ndangi m-adi[☆] səsi kadi tə m-aw ki rōm al. M-aw ki rōm al nā tō dije ki kadi adi-mi rōnəl, tōli tuji mem tō tuji yo. M-gər maji ngay, ki oji dosi, kadi rōnəl ləm e rōnəl ləsi pəti. ⁴E ki me-kō ki ngay, ki me ki ur made, ki man nō ki tō kām ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə e ki mba kadi m-tuji-n mesi al, nā kadi igəri ndigi ki m-ndigi səsi.

Me Pol səl dō dəw ti ki nje tuji mee

⁵Re dəw madi e nje gin me ki tuji 6a, e mi ə tuji mem al, nā e səi pəti ə tuji mesi. Ki kadi j-əl j-adi al dō maji al 6a, tuji me dije madi dansi ti. ⁶Ningə ko dəw ki be kin, ta kosi je ki kaw-naa ki dōe ti wa kin ase naki. ⁷E be ə, ki 6asine kin, kadi adi mesi səl dōe ti, ə iləi dīgəm me ti, nā tō me tuji ki al dō maji i tōy dōe. ⁸Lo kin ti, m-dəji səsi kadi oji-e ndigi ki indigi-e adi gər. ⁹NGa ningə, gin ndangi ki m-ndangi makitibi m-adi səsi e kadi m-na mesi m-o se itəli rōsi go ta ti me nē je ti pəti wa. ¹⁰Loki mesi səl dō dəw ti ki ra nē ki majal, mi ka mem a səl dōe ti tō. NGa ningə, re mem səl, loki nē madi tō kadi mem səl dō ti 6a, e mbata ti ləsi ə mem səl-n ta kām Kirisi ti. ¹¹MBa kadi *Satə ingə ta rəbi dōje ti al, tado ji gəri ndigi ra je lie 6əti.

Me Pol a sururu

¹²Loki m-aw m-teə Tirowasi ti kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi, m-o kadi ʔabə tē tō rəbi pay adi-m, ¹³nā mem a sururu, tado m-ingə ngokom Titi al. E be ə, m-iyə njé kadi-me je, ə m-un ta rəbi kaw Masəduwan ti[☆].

Təti rō me kində rō naa ti ki Kirisi

¹⁴J-ilə tōji dō Luwə ki o-y-je ki dōkagilo je pəti adi-je me rō ti ki Kirisi təti kin. Luwə un-je ilə-n mbə lə Kirisi ki lo je pəti adi dije gəri-e tō nom kagi ki bayə əti maji ki sane ki lo lo be. ¹⁵Lo kin ti, ji tō tō nom kagi ki bayə əti maji, ki Kirisi un adi Luwə be. J-əti maji, mbata ti lə dije ki isi sangi kaji nim, mbata ti lə dije ki isi awi tuji ti nim tō. ¹⁶Ki rō dije madi ti, e bay yo ki isi aw sədə koy ti, nā ki rō njé ki nungi ti, e bay kaji ki isi aw sədə kaji ti tō. Ə se nā ə asi kadi ra kilə kin wa? ¹⁷Je ji tō tō ndəgi dije ngay ki isi uni ta lə Luwə tō nē ra gati kin al. J-əl ta ki rōjeti, ki i ro Luwə ti, ta kām Luwə ti me kində rō naa ti ki Kirisi.

3

ʔəə kilə je ki me kilə mindi ti ki sigi

¹Kadi m-dəji m-o se j-isi ji sangi kadi ji tōji rōje je wa ka 6ay wa? Se kadi ji ra tēki dije madi isi rai, ə isi taai makitibi lo ki rangi ti kadi ma naji dode ti ki rōsi ti je taai jisi ti awi ki lo ki rangi ti je kin be wa? ²Makitibi ki kadi ma naji dōje ti 6a, e darəsəi səi je wa. Səi

makitibi ki ndangi ngame je ti, ki dije pəti gəri nim isi tidəi nim. ³To ki taga kadi səi makitibi ki Kirisi ndangi adi-je jije ti, ilə-n-je. Kirisi ndangi ki man ndangi nē makitibi ti al, nə ndangi ki NDil Luwə ki nje kisi kəm ba; e makitibi ki ndangi dō mbal ti al, nə ndangi ngame dəw ti[☆].

⁴E kin ə e me je ki j-adi ta kəm Luwə ki takul Kirisi. ⁵Ningə j-a j-əl j-ə nə e ki tōgije je wa ə ji ra-n nē madi al, nə e ki tōgi ki j rō Luwə ti. ⁶E Luwə wa tō ə adi-je tōgi, adi ji təl-n njé ra kilə bəə je me kun mindi ti ki sigi. E kun mindi ki e gin *NDu-kun ti al, nə e gin NDil Luwə ti. Tado NDU-kun ki ndangi e nje re ki koy, nə NDil Luwə e nje re ki kaji.

⁷Kəte ndu-kun e ki ndangi ki ku ta je kare kare go-naa ti dō ba mbal ti, ba kunji Luwə unji dō ti. *Moji ki nje re ki ndu-kun ka kin, ta kəme o por wor wor, ki lo kadi ngan *Isirayəl je gōi ta kəme goto[☆]. Ningə ta kəme ki o por kin, unji dōkagilo ndəy be par ə gine a gangi. Ə re ra kilə ki NDU-kun ki nje re ki koy adi tōba be ningə, ⁸ra kilə ki NDil Luwə a əti bəl ki dum bəy. ⁹Re kilə lə NDU-kun ki a aw ki dije me ta ki gangi ti adi tōba ningə, kilə ki kadi Luwə tidə-n dije dije ti lane a adi tōba ki əti bəl ngay bəy. ¹⁰J-asi kadi j-əl j-ə nə, tōba ki dō kəte, tōge goto nō tōba ti ki bōne kin, ki e tōba ki itə e ki kəte səy. ¹¹Kin ə nē ki lo ti ə a ində də ə ingə tōba ningə, nē ki a to biti ki nō ti tōba lie a əti bəl ki dum. ¹²Nē ki j-isi ngəm tae kin ə ra adi j-aw ki me ki ti kati. ¹³Je ji ra təkī Moji ra-n kin al. Moji ki ilə kibi ta kəmne ti kadi ngan Isirayəl je ooi ta təl ta kunji ki lo ti ə a goto kin al[☆]. ¹⁴Nē gər lə ngan Isirayəl je goto, dōde bəy bəy. Ningə biti bōne kin ka, loki isi tidəi Kun mindi ki kəke ba, kibi kin to ba wa bəy. To ba, dəw un kəmde ti al, tado e ki kində rō naa ti ki Kirisi ə kibi kin a goto-n kō ta kəmde ti. ¹⁵Biti bōne kin ka, loki isi tidəi makitibi je ki Moji ndangi kin ə, kibi madi uti kəmde dō nē gər ti wa bəy. ¹⁶E ki go rəbi kadi-me Kirisi par ə kibi kin a goto-n ta kəm dəw ti[☆]. ¹⁷Tado Bəbe e NDil, ningə loki NDil Bəbe e titi, loe ti kin ə taa kiyə taa e titi to. ¹⁸Ningə j-əi pəti, kibi e ki goto kəmje ti kō, adi ji tōji tōba lə Bəbe rōje ti təkī kətirongi a tōji-n ndil dəw be. Lo kin ti, ji mbəl ji to tə

Bəbe wa be. Bəbe ki e NDil adi tōba lie unji dōje ti unji kunji ki əti bəl ki dō made ti, dō made ti.

4

Kirisi e naa ti ki njé kaw kilə je

¹Təki e kilə ki Luwə ə adi-je ki go me-maji ti lie, tōgije goto ta ti al. ²Je ji mbati nē ra ki lo bəyō ti, ki nē ki to rəsəl ki dije isi rai. Pa njiyəje e ki lo kədi kəm-naa ti al, taa ji mbir ta lə Luwə dam kare al tō. Loki ji tōji nē ki rojeti ki taga ba, ji sangi kadi ji taa me dije ta kəm Luwə ti tə taa yo. ³NGa ningə, re Poy Ta ki Maji ki j-isi j-ilə mbēe kin, to lo bəyō ti ba, to lo bəyō ti mbata lə dije ki isi awi tuji ti, ⁴mbata lə njé me nga je. Su ki nje kōbe dō dənangi ti nē, bəy angalde bəy, nē gər ləde goto, adi lo kadi ooi kunji Poy Ta ki Maji ki nje tōji tōba lə Kirisi kin goto. Kirisi ki e bana kəm Luwə wa. ⁵Təki rojeti, j-isi j-ilə mbēe rōje je wa al, nə e Jəju Kirisi ki Bəbe ə j-isi j-ilə mbēe. NGa ningə je wa je bəə ləsi mbata ti lə Jəju. ⁶Tado Luwə ki nje kəl ə nə: «Kadi kunji unji dan tīl ti[☆]» kin ə adi kunje unji ngameje ti, mba kadi ji gər-n kəti bəl lie ki unji pal kəm Kirisi ti kin.

⁷Ningə nē maji lə NDil kin, j-oti darōje ti ki tō ki to tə ngoo ki kibə ki nangi be kin. E be kadi to ay njay təkī tōgi ki əti bəl kin j rō Luwə ti bi j rōje ti je al. ⁸Kō je ki dangi dangi kawī-naa ki dōje ti, nə budi singə je al; meje gangi man, nə j-ore meje nga wa kin. ⁹Dije indəi kəmje ndoo, nə Luwə iyə-je kō al; tōti-je nangi, nə tōli-je al. ¹⁰Darōje isi oy kō koy lə Kirisi ki dōkagilo je pəti, mba kadi dije ooi təkī Kirisi isi kəm ba darōje ti. ¹¹Tado je ki j-isi ki dōje taa, j-isi ta koy ti ki dōkagilo je pəti mbata ti lə Kirisi. E be kadi dije ooi təkī Kirisi isi kəm ba darōje ti ki ndo madi ə a oy kin. ¹²Lo kin ti, je j-a je ta koy ti kadi tə səi isi kəm ba to.

¹³Təki e ndil kadi-me ki kare ba ə isi ra kilə meje ti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «E mbata kadi ki m-adi mem Luwə ə m-əl ta lie[☆]» Ningə je ka e mbata kadi ki j-adi meje Luwə ə j-əl ta lie to. ¹⁴Tado ji gər kadi, Luwə ki tēg ki Bəbe Jəju lo koy ti kin, a tēg səje lo koy ti ki Kirisi to. A tēg səje kadi ində je nim, səi je nim kadine ti. ¹⁵Nē je pəti ki tēg dōje ti e

☆ 3:3 Tēg ki taga 24.12; Jərəmi 31.33; Ejəkəl 11.19; 36.26 ☆ 3:7 Tēg ki taga 34.29 ☆ 3:13 Tēg ki taga 34.33 ☆ 3:16 Tēg ki taga 34.34 ☆ 4:6 kilə ngirə nē je 1.3 ☆ 4:13 Pa je 116.10

mbata maji ləsi. Ningə, lo kin ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki dō dije ti ki kate kate. Aw ki kate kate kadi tə dije ki njé kəl ta ki Luwə, rai-e-n oyo je, piti-e-n je, toi mbar mbar ki dō ti.

¹⁶E mbata kin ə, j-ingə-n tōgi par par. Re darəje ki koo ki kəm ne kin ə tōge isi təl ki gogi ka, ndilje isi ingə tōgi ki rangi ki ndo je ndo je. ¹⁷Tado kō je ki j-isi j-ingə-de bone kin, e kō ki dōkagilo lie e ndəy be par, taa ole kəl kare tō, loki j-un j-ində kadi tōba ti ki əti bəl, ki dōbəye goto ki a re go kō je ti kin. ¹⁸Nə ki j-isi j-ay ngōde, e nə ki dəw oo ki kəmne kin al, nə e nə ki dəw oo ki kəmne al yo. Nə ki dəw oo ki kəmne, ndəe e ngay al, nə nə ki dəw oo ki kəmne al, a to biti ki nō ti.

5

Darə ki sigi

¹Ji gər maji kadi re darəje ki je me ti donangi ti ne, ə ra rone tə kəy-lo be kin tuji ə, j-aw ki darə ki sigi ki e kəy ki Luwə ra adi-je me dərə ti nōo, ki e kəy ki dəw ra ki jine al. E kəy ki a to biti ki nō ti. ²Ningə ki basine kin, j-isi ji timə rusi rusi, ji ndigi ngay kadi j-aw j-ur me kəy ti ləje ki dərə ti kin. ³NGa ningə, re j-ur me kəy ti ki dərə ti ki sigi kin ə, dəw a oo-je ki rəje kare al. ⁴Tado kisije me darə ti, ki e kəy-lo kin, ji timə rusi rusi, nə al dō singəje. Ningə ji ndigi kadi j-ər rəje kō me darə ti kin al, nə ji ndigi kadi j-ilə darə ki dərə ti dō ti, kadi darə ki kəm dəbi jine dō darə ti ki kōy. ⁵Ningə e Luwə wa ə ində kadi ne je kin a rai nə be dōje ti. E e ə ində NDilne meje ti tə nə ki adi-je dō kate dan nə maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

⁶Lo kin ti, j-uwə tōgije ba ki dōkagilo je pəti. Ningə ji gər kadi loki je me darə ti ki donangi ti ne kin bəy ba, je gidi kəy ti ləje, səy ki Bəbə. ⁷Təki rojeti, e kadi-me Kirisi ə j-isi j-aw-n, bi e kəmje ba oo lo ə j-isi j-aw-n al. ⁸J-uwə tōgi je ba ə j-isi j-aw-n, ningə ji ndigi ngay kadi j-iyə darə kin, ə j-aw j-ində bə kadi Bəbə ti. ⁹NGa ningə, re j-isi-n me darə ti kin, ə se ji tuse j-iyə, nə ki uwə meje, e ta kadi ji nəl Bəbə. ¹⁰Tado sōbi kadi j-a ji tēg kare kare kadi j-a nō Kirisi ti, lo gangi ta ti lie. Dəw ki ra ka a ingə nə ki sōbi dōne, ki go kilə rae ti ki un darəne ra-n: ki re e-n kilə ki maji ə se kilə ki majal.

¹¹Gin nə ki kadi ji bəl-n Bəbə, ji gər maji, e ə j-isi sangi rəbi kadi ji buki-n dije goje ti. Luwə gər-je ay njay, ningə m-gər kadi səi je ka, ki kadi əli ta ki ngom al ba, igəri-mi ay njay tō. ¹²Ji ndigi kadi ji təl j-əl ta dō rəje ti rangi bəy taa kadi igəri-je, al, nə j-adi səsi ta rəbi kadi rəsi nəl səsi dōje ti. Lo kin ti, a ingəi ta ki kadi a turi dije ti ki isi indəi gude ki nə ra ki gidide ti ne kare, bi nə ra ki ngamede ti al kam. ¹³Re e rojeti kadi je dije ki dōje goto ba, e mbata ti lə Luwə ə dōje goto-n, a re je njé kəm-kaa je tō ba, e mbata ti ləsi ə je-n njé kəm-kaa je tō. ¹⁴Təki rojeti, ndigi-naa lə Kirisi o bə dōje ti, je ki ji gər təki dəw kare ba oy mbata ti lə dije pəti, adi dije pəti oyi kin. ¹⁵Oy mbata ti lə dije pəti, mba kadi dije ki isi ki dode taa, isi ki mbata ləde əi je wa al ngata, nə mbata ti lə dəw ki oy ə i lo kōy ti mbata ləde kin.

¹⁶NGa ningə, j-a j-o dəw ki go koo-e ti lə dəw al biti ngata. Re kate je, j-o Kirisi ki go koe ti lə dəw ka, ki basine kin, j-a j-o-e be al ratata ngata. ¹⁷Re dəw ində rone naa ti ki Kirisi ba, e nə kində ki sigi. Nə je ki kəke dāi kō, nə je ki rəe ti pəti, təli nə ki sigi. ¹⁸Ningə nə je kin pəti i rō Luwə ti, ki nje təl kulə-je noji naa ti səne, ki rəbi lə Kirisi. Luwə ki adi-je kilə kulə dije noji naa ti sie e wa. ¹⁹Tado e Luwə ə, ki rəbi lə Kirisi, ilə-n dije ki duniya ti, noji naa ti səne, ki kanji tidə majal je lade ki rai. NGa ningə, ində ta kulə noji naa ti taje ti kadi j-ilə mbəe.

²⁰Je dije ki Luwə ilə-je tə nje ra kilə to Kirisi ti. NGa ningə, Luwə un-je bar-n səsi ki rone ti. Me tō Kirisi ti, j-uwə njasi ba, iləi noji naa ti ki Luwə. ²¹Kirisi ki ra majal al, nə Luwə oy majal je ləje ki dōe ti. Oy ki dōe ti, mba kadi ki rəbi lie, Luwə tidə-n-je dije ti ləne.

6

¹Təki je j-ində rəje naa ti ki Luwə dō kilə ti, ji dāji səsi kadi ikidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin al. ²Tado Luwə wa ə lə nə: «Dōkagilo ti ki maji, m-o dō ndui, NDō ki e ndo kaji dije, m-re m-əsi sili.» NGa ningə, dōkagilo ki maji nga ə to kin, ndo kaji dije nga ə re kin[☆].

³Kadi tə kilə ki j-isi ra kin ta goto dō ti, ji sangi rəbi kadi ji tigə dəw madi jigə ti al. ⁴Nə ki j-isi sangi, ji sangi kadi ji toji me nə je ti

pəti, təkı rəjeti, je bəə kilə je lə Luwə. J-uwə təgije ba ə ji təl j-uwə bəy, me kə je ti, me kəm-to-ndoo ti, me bəl ti, ⁵gin kində ti lə dije, me dangay ti, ki me sulə ti ki dije suləi kosi je doje ti. Me kilə ti ki al də singəje, lo to bi goto, lo kuso nē goto, ka j-uwə təgije ba[☆]. ⁶Ji təji kadi je bəə kilə lə Luwə me kay njay ti, me gər Luwə ti, me kore me ti, me ra maji ti. NDil Luwə e səje naa ti, ji ndigi dije ndigi ki rəjeti. ⁷Ji təji kadi je bəə kilə lə Luwə me kilə mbə ta ti ki rəjeti, ki j-ilə ki təgi lə Luwə. Nē kati ləje, ki də rə ləje, e nē ra ki dana ta kam Luwə ti. ⁸Dije əsi gonje je, iləi rəsəl doje ti je, əli ta ki majal doje ti je, əli ta ki maji je. J-isi j-əl ta ki rəjeti kin ka ooi-je tə njē ngom je, ⁹gəri-je bəti, nə ooi-je tə dije ki gəri-de al be, j-a ji njiyə ki doje taa, nə ooi-je tə njē koy je. Uwəi-je dangay ti ki kanji təl-je, ¹⁰tuji meje ka rəje nəl-je par par. Je njē ndoo je, nə ji təl dije ngay njē nē kingə ti, to tə nē ki nē ləje goto be, nə ki rəjeti bə, nē kingə je pəti e yaje.

¹¹Səi dije ki Koreti ti, j-əl səsi ka kəm ta, ji tēe meje ki rəsi ti. ¹²Ji təji səsi ndigi ki ji ndigi səsi ki taga, nə e səi je ə itēgi mesi adi-je al. ¹³Lo kin ti, m-əl səsi ta təkı baw ngan je ə əl-n ngane je ta kin be. Ningə ji dəji səsi kadi səi ka, itēgi mesi adi-je təkı je ji tēe-n meje j-adi səsi ka kin be to.

Gangi naa ki majal

¹⁴Maji kadi iləi dəsi ki nqə be par gin jugi ti ki kare ba ki njē ki gəri Luwə al kam al. Nē ki rəjeti ki nē ki majal ə indəi rəde naa ti al; kunji əi ki til asi kadi ə indəi rəde naa ti al. ¹⁵Lo kadi Kirisi əi ki Su tade asi naa goto; dəw ki gər Luwə əi ki dəw ki gər Luwə al, nē ki ə uwəi-naa də ti goto. ¹⁶Nē ki ə ore kəy lə Luwə ki kagi yo je naa ti goto. Tado j-əi bə, j-əi kəy lə Luwə ki nje kisi kəm ba təkı Luwə wa əl-n ə nə:

«M-a m-ra bə dande ti, ə m-a m-njiyə səde naa ti,

M-a mi Luwə ləde, ə əi ə əi dije ləm to[☆].»

¹⁷E mbata kin ə, Bəbə əl-n ə nə:

«İgangi-naa ki dije ki gəri-mi al,
Ədi nē ki to nje al,

Ba mi m-a m-uwə səsi ki rəm ti[☆].»

¹⁸Bəbə ki nje təgi pəti əl bəy ə nə:

«M-a mi Bawsi, ə səi, ə səi ngan ləm ki dīngəm ki ki dāne[☆].»

7

¹Njē ndigi je ləm, təkı j-ingəi ndu-kun je ki Luwə un adi-je be kin, maji kadi j-əi je wa, j-ayi rəje njay də nē ti ki ə tuji darəje ki ndilje. Ningə adi j-indəi rəje ta dangi me bəl Luwə ti.

Rənəl lə Pol

²İndəi-je dan ursi ti! Dəw madi ki ji ra sie majal goto, dəw ki ji to ko nē lie goto, taa dəw ki j-əde ji taa nē lie ka goto to. ³Ningə m-əl ta kin be kadi m-gangi-n ta dəsi ti al, tado m-əl kəte ngata təkı j-ində səsi dan urje ti kadi re e koy ə koy, kaji ə kaji. ⁴M-ti mem kati ki rəsi ti, rəm nəl-m ngay dəsi ti. M-ingə təgi ngay, rənəl təi dəm, me-kə je ti ki j-ingə-de.

⁵Loki ji re ji tēe dənangi Masəduwan ti nu kin, lo kər kəə goto, j-ingə kə je ki dangi dangi, rə gə gidije, bəl rəsi meje. ⁶Nə Luwə ki nje kilə dīngəm me dije ti ki njē səl dəde, adi-je təgi ki rəbi re lə Titi. ⁷NGa ningə, e re lə Titi par ə adi-je təgi al, nə e təgi ki adi-e kin to ə adi-je təgi. Titi əl-je təkı indigi ngay kadi oi-mi, taa man nq re kəmsi ti nim, ta q mesi nim mbata ti ləm. Lo kin ti, m-ingə rənəl ngay də made ti bəy.

⁸Re makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kəte kin tuji mesi ka, m-ndingə rəm də ti al. Re m-ndingə rəm də ti bə, e mba koo ki m-o kadi tuji mesi dəkagilo madi ti[☆]. ⁹Ningə ki bəsi ne kin, rəm nəl-m mbata mesi ki tuji kin al, nə mba ke ki me tuji ləsi aw səsi adi iyəi rəbi nē ra ki majal kə. Mesi ki tuji kin ə e nē ki Luwə ndigi, adi-je j-əl təkı nē madi ki majal kare ki ji ra səsi goto. ¹⁰Tado me tuji ki nəl Luwə, re ki kiyə rəbi nē ra ki majal kə, mba kadi tēe ki dəw kaji ti, ki kanji kadi dəw ndingə rəne də mee ti ki tuji kin. Nə me tuji ki dəw iyə-n rəbi nē rane ki majal kə al, ə re ki koy. ¹¹Ki bəsi ne kin, səi je wa oi kandi me tuji ki nəl Luwə kin ki kəmsi. Ra adi itoi bi də rəsi ti al! İdəji me-səl ki rə tisi nim, indingəi rəsi ngay nim, bəl təl səsi nim, indigi ngay kadi oi-mi nim, ta q mesi mbata ləm nim, taa tasi e də dəw ti ki ra nē ki go rəbe ti al ka kin nim to. İtəji me nē je ti pəti təkı ta kin səi, igotoi me ti. ¹²NGa ningə, m-ndangi

☆ 6:5 Knjk 16.23; 19.29; 21.30

☆ 6:16 Ləbətiki 26.12; Ejəkəl 37.27

☆ 6:17 Ejay 52.11; Ejəkəl 20.34

☆ 6:18 2 Samiyəl 7.14; Ejay 43.6

☆ 7:8 2.3

makitibi kin m-adi sasi mbata læ daw ki ra ne ki go ræbe ti al kin al nim, taa mbata læ daw ki ne ki go ræbe ti al kin tuji me al nim to. Næ e mba kadi sæi je wa, oi tingæ ki itingæi bil mbata ti læje kin ki kamsi, ta kəm Luwæ ti. ¹³E kin æ e ne ki adi-je tægi. Ningæ j-ingæ tægi par al, næ j-ingæ rønæl ki bo ngay æ wa bøy to, loki j-o næl ki rø Titi næl-e mbata kuwæ ki sæi pæti uwæi angale indæi nangi me kalsi ti ki itoji. ¹⁴Kindæ ki m-un sasi m-indæn gum ki ræe ti kin, røm söl-m al. Tæ ka ki j-æl-n sasi ta ki røjeti ki ndo je, piti ki ji piti sasi nõ Titi ti toji rone ki taga kadi e ta ki røjeti. ¹⁵Lo kin ti, røe næl-e ngay bøy dosi ti, loki me ole dō tæl rø go ta ti læsi pæti, ki kuwæ ki uwæi-e ki røsi ti ki buki-naa ti ki bæl. ¹⁶Røm næl-m ngay adi m-indæ mem dosi ti me ne je ti pæti.

8

Kaw ne mba ra-n ki njé kadi-me je ki Jorijalæm

¹NGakom je, ji ndigi kadi igæri maji ki Luwæ ra ki njé kaw-naa je ki donangi Masæduwan ti kin. ²Ko je ki dangi dangi tæe dæde ti, næ be ka røde næl-de ki al dō maji, adi me ndoo ti læde ki ngay wa kin ka, adi ne maji je læde ngay ki me ki kare. ³M-ma naji læde dō ti tæki adi ki go tægide ti, ki madi je adi ki al dō tægide wa bøy. Ningæ e ki me ndigi læde wa æ adii. ⁴Dæji-je æ tæl dæji bøy, kadi j-adi-de ta ræbi kadi n-æi ka n-ilæi jide me ne kaw ti ki mbata læ dije læ Luwæ ki isi Jorijalæm ti kin to[☆]. ⁵Rai ne ki al dō e ki j-indæ meje dō ti kadi a rai. Uni røde wa adi Bafe kæte, ningæ go ti, uni adi-je to, ki go ndigi ti læ Luwæ. ⁶E mbata kin æ, j-ilæn dingæm me Titi ti kadi tæl aw tæl ta kilæ ne kaw ki mba ra maji kin, tæki ilæn ngire dansi ti ngata kin. ⁷NGa ningæ, tæki sæi njé ne ki to mbar me ne je ti pæti, adi e me kadi-me ti, me kuji kæl ta ti, me ne gær ti, me tingæ bil ti ki kanji to bi dō rø ti, ki me ndigi-naa ti ki ji toji sæsi ræbe, maji kadi itoji tæki kilæ ra maji kin e ne kingæ læsi ki awi mbar mbar to. ⁸Ningæ e ne ki m-indæ dosi ti ki tægi al; re m-æl sæsi ta tingæ bil læ madisi je ba, e mba kadi sæi, ojii ndigi-naa læsi ki røjeti adi dije gæri, me ne kaw ti kin. ⁹Tadō igæri ra maji læ Bafe læje Jæju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingæ, næ ra rone nje ndoo ti mbata læsi,

kadi me ndoo ti lie, sæi, itæli njé ne je. ¹⁰E ta ki go koe ti læm ki m-o æ m-æl dō ti. Ningæ e ta ki sæbi dosi wa maji, mbata sæi, æ sæi dije ki dōsæy ki irai kilæ kin. Sæi dije ki dōsæy me ra-e ti par al, næ sæi dije ki dōsæy me kundu ti ki mba ra-e. ¹¹Æ ki basine kin, maji kadi itæli ta kilæ kin, mba kadi, ki go tægisi ti, kilæ ki irai ngata nim, ndigi ra-e nim, isi naa ti lay. ¹²MBata, loki daw adi ne ki me ki kare, Luwæ taa ne lie ki adi kin ki go tæge ti ki me kæy ti, bi ne ki aw-n al par æ, Luwæ a indæ mene dō ti al. ¹³Ningæ e ta kadi ji ra sæsi kadi osi me ndoo ti al. Osi me ndoo ti kadi e so madisi je ti al, næ e ta kadi asi-naa yo. ¹⁴Ki basine kin, ki ne læsi ki to mbar kin, asi kadi a rai ki njé ki ne isi to røde, ningæ ndo ki ne læde a to mbar æ ne to røsi ba, a rai sæsi to. Lo kin ti æ a asi-naa, ¹⁵tæki makitibi læ Luwæ æl-n æ næ:

«Dæw ki oy ngay, dæw oo pa ne lie al, ningæ dæw ki oy ngay al, ne ki du-e goto[☆].»

Titi ki madine je madi awi Koreti ti

¹⁶J-ilæ toji dō Luwæ ti ki ra adi ta læsi to rø Titi tæki to-n røm kin be to. ¹⁷Titi ndigi ta ki j-indæ nege ti kadi tæl aw røsi ti. Ningæ kæte bøy taa ka, e wa ki dæne to røe ngay mbata læsi, adi e ki me ndigi lie e wa æ isi aw-n røsi ti. ¹⁸J-ilæ ngokøje kare j-adi aw sie. E ngokøje ki njé kaw-naa je ki dangi dangi æli ta lie maji oji-n dō kadi rø lie mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁹Bøy to, e daw ki njé kaw-naa je ki dangi dangi ilæi jide dæe ti kadi aw sæje mba ki mba kilæ ne kaw ki mbata ra maji kin. E kilæ ki j-adi roje ki mbae mba kadi to Bafe ingæ-n kosi-gon, taa kadi ji toji-n ndigi ra maji ki røsi meje kin to. ²⁰Ki oji dō la ki dije adi-je ngay kadi je æ j-indæ kəmje go kilæ ti ki kadi ra, j-indæ kəm-kædi dō ti kadi dije ooi-je tæ dije ki røjeti al, al. ²¹Ji sangi kadi ji ra ne ki næl Luwa par al, næ ji sangi kadi ji ra ne ki næl dije to. ²²Njé kaw ki røsi ti kin, j-ilæ ngokø je kare sæde nõ bøy. E daw ki nja ngay, ji næe, adi j-o tingæ bil lie. Ningæ ki basine kin, to røe ngay kadi n-e me kilæ ti kin to, mbata taa ki taa mesi. ²³Ningæ ki oji dō Titi, e madi njiyæ læm, taa e madi-kilam ki røsi ti to. Ba, ndæge je ki dani-e, æi ngan njé kilæ je læ njé kaw-naa je ki dangi dangi ki mba kadi Kirisi ingæ-n kosi-gon to. ²⁴Itoji dije kin adi gæri tæki indigi-de ndigi ki røjeti. Lo kin ti, njé

☆ 8:4 1-4: Rm 15.26 ☆ 8:15 Tæe ki taga 16.18

kaw-naa je ki dangi dangi a gəri təkı indigi-de ndigi ki rjeti, taa toji ki j-isi j-ilə dəsi ti ta kəmde ti kin ka e ki rjeti to.

9

Luwə ndigi dəw ki adi ne ki rənəl

¹Ki oji dō ne kaw ki kadi ji ra-n ki dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, kəm kadi m-ndangi ta dō ti m-adi səsi, m-o al. ²M-gər ndigi ra maji ki rōsi mesi kin, adi m-piti səsi ki taga ta kəm dije ti ki dōnangi Masəduwan ti[☆]. M-əl-de m-ə nə: «NGakoje je ki dōnangi Akay ti isi dō njade ti kal ne kal.» Ningə tingə bil ləsi kin ra adi njé kaw-naa je ngay ndəli. ³Lo kin ti, m-ilə ngakoje je ki rōsi ti kadi piti ki ji piti səsi oji-n dō lo kin, təl ne ki kare al. Ningə təkı m-əl-n, m-ndigi ngay kadi isi dō njasi ti təkı rjeti wa to. ⁴Tadō kin ə re dije ki dōnangi Masəduwan ti awi səm rōsi ti, ə isi dō njasi ti al ningə, je ki ji taa mesi kin, j-a təl dije ki rōde sol-de, nga ningə, rōsol ki bo ngay a e dəsi ti səi je wa. ⁵E mbata kin ə, m-o maji ngay kadi m-dəji ngakoje je madi kin kadi awi kəte nōm ti, rōsi ti, kadi kawi nja kadi-kare me ndigi ki uni ndusi dō ti kin. Loki e ki kōsi njae naa ti pəti ə dəw oo bə, a e ne kadi ki me ndigi, bi e ne ki dəw ində tōgi dō madine ti ə adi-n al. ⁶Ningə kadi igəri təkı:

«Dəw ki dibi ne ndəy be,
A təti ndəy be to;
Ə dəw ki dibi ne ngay,
Ə təti ngay to.»

⁷Kadi dəw ki ra adi ki go kōje ti ki oji mene ti, bi ki ndingə rō ə se ki tōgi madi ki kində dō ti al. Tadō Luwə ndigi dəw ki adi ki rənəl.

⁸Luwə aw ki tōgi kadi adi maji je ki dangi dangi ndogi səsi man ti. Lo kin ti, a awi ki ne je pəti ki kadi ra səsi ki dəkagilo je pəti. A to səsi mbar mbar kadi uni irai kilə je ki maji. ⁹Təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Kəy ne kingə ləne ki me ndigi adi njé ndoo je,

Ra maji lie to ki ndo je ndo je[☆]»

¹⁰Luwə ki nje kadi ko ne nje dibi ne ki nje kadi ne kuso dəw uso, a adi sasi ko ne ki to mbar mbar, taa a ra kadi tōgi to. Lo kin ti, ra maji ləsi a tēg ki dōne ki taga wangi. ¹¹NGa ningə a səi njé ne kingə je me ne je ti pəti, kadi irai maji ki me ndigi ləsi ki kəte kəte. Ningə a ra kadi dije ki a iləi jisi adi j-adi-de

kin, a təli ki oyo adi Luwə to. ¹²Kadi kare ləsi kin, a ra ki njé kadi-me je par al, nə a ra kadi dije təli ki oyo ngay adi Luwə to. ¹³Loki əi oi maji lə kilə kin bə, a iləi toji dō Luwə ti mbata təl ki itəli rōsi go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, imai naje ki taga kin, ki maji ki irai səde ə ikayı ne maji je ləsi adi-de nim adi ndəgi dije pəti nim kin to. ¹⁴A əli ta ki Luwə mbata ti ləsi, toji ndigi-naa ləde ki rōsi ti, oji-n dō maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki dəsi ti kin. ¹⁵Toji e ki dō Luwə ti mbata kadi-kare lie ki dəw oo gəe al kin.

10

Pol rō dō kilə ti ki to me jie ti

¹Dije əi nə mi Pol, loki m-o kəmsi bə m-ilə dōm nangi, a re mi say to ningə, m-un dōm taa, m-ra madi ngə səsi. Nə m-dəji səsi ki takul sol lom lom ki me-maji lə Kirisi, ²kadi irai-mi adi m-ra m-adi ngə səsi al, dəkagilo ti ki m-a m-re-n dansi ti. Tadō m-ində dōm ti kadi m-a m-ra m-adi ngə ki dije madi ki isi əli əi nə j-isi ji ra kilə lə dije kare kin. ³E ki rjeti kadi je dije, nə j-isi rō ko rō ki dije isi rōi-naa kin al. ⁴Nə rō je ki j-isi rō-n, e ne rō ki j rō dəw ti al, nə e ne rō ki tōge j rō Luwə ti, kadi tuji tōgi je ki ngə ngə. Ji tuji-n taga je lə dije ki e taga je ki go rəbe ti al, ⁵ji budi ne je pəti ki re ki kun dō taa ogi gər Luwə kō. J-a ji ra kadi mər ta je lə dije e mər ta ki kadi təl re səde go ndu ti lə Kirisi. ⁶NGa ningə, je bəsi kadi j-ində bə kal dije madi ki a təli rōde go ta ti al j-oji-de, ndo ti ki səi pəti a təli rōsi maji go ta ti.

⁷Igōi ne je ki to ta kəmsi ti ne kin! Re dəw madi gər tijəne ti kadi ne dəw lə Kirisi bə, səbi kadi ində ne kare kin dōne ti to: re e dəw lə Kirisi bə, je ka je dije lə Kirisi to. ⁸A re m-ra rənəl ki al dō lo ndəy, oji-n dō tōgi ki Bəbe adi-je mba kadi j-osi-n ginsi ki kəte, bi kadi ji tuji-n səsi al kin ka, rōm sol-m al. ⁹M-ndigi kadi dəw oo-m m-to tə dəw ki nje kadi səsi bəl me makitibi je ti ləm ki m-ndangi m-adi səsi kin al. ¹⁰Tadō dije madi əli əi nə: «Pol, re o makitibi je ki ndangi bə, e ta je ki ngə ngə, tōgide to, nə lo ki re ki rōne bə, dəw oo tōge al, taa ta kəle ka ndae goto to.»

¹¹Ningə kadi dəw ki əl ta kin gər done ti maji təkı, kae ti wa ki oo-n-je me makitibi ti ki j-isi say ji ndangi ka kin ə, re ji re ki rōje ka, kilə ki j-a ji ra a to be to.

¹²Təki rojeti ba, je j-asi-naa ki dije madi ki njé kun ta røde kin al, ə se j-a j-un roje j-oji kadide ti al. Ne kare, kun ki isi uni ndude əi je wa par ə rai kilə, isi goi lo ki røde wa par kin, ra adi ne gər ləde goto. ¹³NGa ningə, ki oji doje, j-a j-oji roje ki al dō loe al, nə j-a j-oji roje ki go gangi kilə ti ki Luwə adi-je ə adi j-aw biti ji tee-n rōsi ti kin. ¹⁴Tə kin ə re j-ə nə j-aw biti ji tee rōsi ti ə, ji toji roje ki al dō gangi loe al. Tado j-aw biti ji tee rōsi ti dōsay ki Poy Ta ki Maji lə Kirisi, təki rojeti. ¹⁵Lo kin ti, ji toji roje ki al dō gangi kilə ləje al, j-ində guje ki kilə lə dije ki rangi al. Nə j-ində meje ti kadi kadi-me ləsi a aw ki dō made ti, kadi j-ingə rəbi ji ra-n kilə je ki əti bəl ngay dansi ti. J-a ra ki go gange ti ki Luwə oji-je kadi ji ra. ¹⁶J-a j-ilə mbə Poy Ta ki Maji go nangi je ti ki say gidisi ti, ki kanji kadi ji toji roje ki kilə lə dije ki rangi ki rai gangi lo ti ləde ki səbi dode. ¹⁷Dəw ki ge kində gune ningə, maji kadi un Bəbe ə ində-n gune[☆]. ¹⁸E dəw ki Bəbe pite ə ndae to ti bi e dəw ki nje kun ta rone ba ndae to ti al.

11

Pol əi ki njé kaw kilə je ki njé ngom

¹Re asi kadi əsi ginm ndəy me dō majal ti ləm ningə, m-ə nə oyo əsi ginm bə! ²Jangi ra-m mbata ti ləsi, ningə e jangi ki i ro Luwə ti. M-uwə dōsi mbata ti lə dingəm kare ba be, ki e Kirisi, kadi tə m-tee səsi nge ti tə ngon ki mandi ki ay njay, ki gər ngaw al bəy. ³Nə m-bəl kadi ne gər ləsi, təl ne gər ki majal, kadi gangi dō ki idəoi-naa naa ti ki Kirisi maji, ə ai dana kin, naa ti. Gangi səsi naa ti, əsi səsi ngərəngi, təki Su ədi-n Awa ki ta ngom ləne kin be[☆]. ⁴Dəw madi ki rangi a i nqo kadi re ilə səsi mbə Jəju ki rangi ki e ki j-ilə səsi mbə kəte, a adi səsi ndil ki rangi ki e ki ingəi kəte kin, ə se a adi səsi Poy Ta ki Maji ki rangi ki e ki itaai kəte kin ka, a i kadi əsi gine ki togisi par. ⁵Ne kare, mi m-o ne ki njé kaw kilə je ki ooi røde təki ngay kin itəi-mi al. ⁶Dəmajə ə m-aw ki kuji kəl ta ngay al, nə ki oji dō ne gər ba, mi me ti nqo. E ne ki j-oji səsi taga wangi me ne je ti pəti ki rəbi je ki dangi dangi.

⁷Ningə kadi m-dəji səsi m-o se Poy Ta ki Maji lə Luwə ki mi wa m-ilə səsi mbəe ki dō ki kilə nangi kadi m-un dōsi taa, taa m-ilə

səsi mbəe kare ki kanji kingə ne loe kin, e ne ki loe ti al ə m-ra wa? ⁸M-taa ne ji njé kaw-naa je ti ki rangi, ki əi je ə rai səm bə m-ra-n kilə dansi ti. ⁹Dokagilo ti ki m-ii-n dansi ti, ə ne to-n rəm kin, dəw madi ki m-oy-e goto. E ngakoje je ki i j dənangi Masəduwan ti ə rai səm me ne je ti ki to rəm. Me ne je ti pəti, m-uwə togim ba kadi m-oy dəw madi al, ningə, m-a m-nay ki lo kuwə togim ba ti wa kin. ¹⁰M-əl wangi təki dəw madi ki kadi a əgi-m kində gum ki ta kin dənangi Akay ti goto. Ningə m-əl ki rəbi lə ta ki rojeti ki i ro Kirisi ti ə isi mem ti kin. ¹¹MBa ri ə m-əl ta kin be ə? M-əl be mbata e ndigi bə m-ndigi səsi al, al. Luwə gər maji kadi m-ndigi səsi!

¹²Ne ki m-ra kin, m-a m-nay ki lo ra ti ki nqom ti, kadi m-əgi-n dije madi kin rəbi. Dije ki isi sangi rəbi kadi indəi gude təki n-asi-naa səje. ¹³Ko dije kin əi njé kaw kilə je, ki njé ngom je, əi njé ra kilə je ki rojeti al, ki təli røde njé kaw kilə je ti lə Kirisi. ¹⁴Ningə e ne ki əti dəw bəl al, tado *Sata wa ki dōne ka isi təl rone malayka ti ki aw ki kunjji. ¹⁵E ne ki mba al, kadi njé ra kilə je lə Su təli røde njé ra kilə je ti lə Luwə ki rojeti. Nə a təli tade ki go kilə rade ti ki majal.

Kə je ki ingə Pol

¹⁶M-təl m-əl bəy, kadi dəw oo-m tə dəw ki dōe goto al. A re be al ningə, indigi kadi mi dəw ki dōm goto, kadi mi ka m-ində-n gum ndəy to, təki isi rai ki dije madi ki isi indəi gude, ə indigi səde kin be to. ¹⁷Ta ki m-aw tə m-əl kin, m-əl ki go ndigi ti lə Bəbe al, nə m-əl ki go dō majal ti ləm. Ningə m-gər kadi e ne ki asi kində gu. ¹⁸MBata dije ngay isi indəi gude ki go koe ti lə dəw, adi mi ka m-a m-ində gum to. ¹⁹Səi ki səi dije ki kəmsi ay njay, ə ki me ndigi ləsi wa, itəli isi əsi gin dije ki dode majal. ²⁰Əsi ginde adi isi rai səsi bəə ti, adi isi usoi səsi, adi isi taai ne jisi ti, ooi tosi al, buki jide kəmsi ti indəi səsi. ²¹M-əl ta kin ki rəsəl, ningə e ne ki toji kadi je dije ki togije goto. Lo kin ti, m-əl ta tə dəw ki dōe majal be: ne ki dije madi ooi tə ne kində gude, mi ka m-ində-n gum to. ²²Re əi nə n-əi Ebirə je ə? Mi ka mi Ebirə to. Re əi nə n-əi ngan *Isirayəl je ə? Mi ka mi koji Isirayəl to. Re əi nə n-əi ngan ka *Abirakam ə? Mi ka mi ngon ka Abirakam to. ²³Re əi nə n-əi njé kilə je lə Kirisi ə? M-a m-əl ta tə dəw ki dōe

☆ 10:17 jərəmi 9.23; 1Kor 1.31 ☆ 11:3 kilə ngirə ne je 3.1-6, 13

goto be m-a nā m-itā-de me ti say. Tado m-ra kilā m-itā-de nim, m-ra dangay m-itā-de nim, m-ingā kindā m-itā-de nim, mi ta yo ti basi basi ki dokagilo je pēti nim tō. ²⁴Asi nja mi, *Jipi je indāi-mi ta nday kuti mitā gide jikare[☆], ²⁵asi nja mitā, Rom je tindāi-mi ki gōl, dije tilāi-mi ki mbal nja kare kadi n-tōli-mi, man uwā-m nja mitā, m-ra kondō kare ki kada kare gin man ti[☆]. ²⁶Me kaw mba je ti lām ki ngay, asi kadi man mbo a uwā-m, asi kadi kaya je ki njē gangi rābi rai-mi, asi kadi ngakom Jipi je tēēi tam ti ā rai-mi, asi kadi njē gār Luwā al tēēi tam ti ā rai-mi, asi kadi me be bo ti, nē ki majal tēē dōm ti, asi kadi nē ra-m dilā lo ti, asi kadi ba uwā-m, asi kadi ngakom je, ki āi ngakom ki rōjeti al rai-mi[☆]. ²⁷M-ra kilā je madi ki m-o bāgāgā me ti, nē je ki ngā ingā-m; dokagilo je ngay bi ōdi kām al, bō ra-m nim, kindā ra-m nim, taa taa m-ingā nē kuso al, kul o-m, m-a ki rōm kare. ²⁸Ki kanji kāl nē je madi, nē ki uwā mem ki ndō je, m-mār ta dō njē kaw-naa je ti ki dangi dangi pēti. ²⁹Kin ā tōgi dāw madi goto ā, mi ka tōgim goto tō, kin ā dāw madi iyā rābi lā Kirisi ā, uso-m singām ti mur mur. ³⁰Kin ā re e ta kindā gu bā, m-indā gum ki tōgi goto lām. ³¹Ningā Luwā ki Baw Bābē Jaju, Luwā ki kasi-gon e dōe ti bitī ki nō ti, gār kadi m-āl ta ngom al. ³²Loki m-tēē Damasi ti, nje kōbe ki gin ngar Arētasi ti adi dije toi ta rābi je ti ki be bo ti kadi uwāi-mi. ³³Nā uni-mi me kare ti, tuyi-mi ki bole bōr adi m-i taa ki ngal ndogi bōr ki gāi gidi be bo m-osi nangi. E be ā m-tēē-n jie ti[☆].

12

Nē je ki Bābē adi Pol oo me ndil ti

¹Kindā gu e nē ki ndae goto, nā m-a m-nay ki lo kindā gum ti bāy. Ningā m-a m-āl ta dō nē je ti ki Bābē adi m-o me ndil ti ki nē je ki tēē ki dōe adi m-gār. ²M-gār dīngām kare ki nje kadi mene Kirisi, ki asi bāl dōgi gide sō bone, Luwā un-e awi sie bitī me dōra ti ki kō mitā. Ningā dīngām kin, Luwā un-e ki darōe wa kin be ā se e me ndil ti wa ka m-gār al, nā Luwā gār[☆]. ³M-gār kadi dīngām kin Luwā un-e, nā un-e ki darōe wa kin be ā se e me ndil ti wa ka m-gār al, nā Luwā gār bāti. ⁴Luwā un-e aw sie bitī kōbe ti lāne,

adi oo ta je ki dum kadi dāw āl ki tane. E ta je ki adi dāw madi ta rābi kadi tōl āl rangi al[☆]. ⁵M-a m-indā gum ki ōji dō dāwe kin, nā ki ōji dōm, m-a m-indā gum bā, m-indā me tōgi goto ti lām kin par. ⁶A re kadi m-indā gum ka, dāw a oo-m tō dāw ki dōe goto al, tado e ta ki rōjeti ā m-a m-āl. Nā m-mbati kindā gum, nā pane taa dāw oo-m tō dāw ki ngay ki al dō nē ki oo-m m-isi m-ra ā se oo tam ti. ⁷Ningā mba kadi m-indā gum ki nē koo me ndil ti ki āti bāl kin al, m-ingā mēti madi rōm ti. Nje kaw kilā lā *Satā kare ā ingā kilā kadi tō indā-m kadi m-indā gum al. ⁸Asi nja mitā, m-nō dō Bābē ti kadi ōr kō kin rōm ti kō. ⁹Nā Bābē āl-m ā nā: «Me-maji lām asi naki, tado m-isi m-ōji tōgim me tōgi goto ti lāi.» Adi m-a m-indā gum ki tōgi goto lām, kadi tōgi Kirisi e dōm ti. ¹⁰E mbata kin ā, tōgim goto ka m-ra rōnāl nim, dije taji-mi je, adi-mi me-kō je, indāi kām ndoo je, adi-mi kō je mbata ti lā Kirisi ka, m-ra rōnāl par, tado lōki tōgim goto kin bā, e ā m-ingā tōgi ti.

Me Pol osi nangi al mbata ti lā Koreti je

¹¹Basine m-tāl dāw ki dōe majal, ningā e sōi ā indāi tōgi dōm ti adi m-tāl nje dō majal. Sōi ā re a mai naji dōm ti, tado re mi nē madi al ka, nē ki njē kaw kilē je ki ngai ngay kam itāi-mi goto. ¹²Nē je ki tōji kadi mi nje kaw kilā rai nē dānsi ti adi oi. M-uwā tōgim ba me nē je ti ki ngā, m-ra nē kōji je, ki nē je ki āti bāl, ki tōgi je ta kamsi ti. ¹³E ri ā ndāgi njē kaw-naa je ki rangi ingāi itāi sōi ā? Nē kare ki m-gār bā, e kōy ki mi nē ki kōy dōsi ti al kin par. NGa ningā, kadi mesi sōl dōm ti ki ōji dō nē ki go ti al kin!

¹⁴Ki basine kin, njam e ta rābi ti kadi m-aw m-o sōi ki kō mitā[☆]. Ningā kawm ki m-a m-aw kam, m-a mi nē ki kōy dōsi ti al, tado e darōsi wa ā m-isi m-sangi, bi m-sangi nē kingā lāsi al. Tāki rōjeti, e baw ngan je ā a ngami nē kingā mbata ti lā ngande je, bi e ngan je bā a ngami nē kingā mbata ti lā bawde je al. ¹⁵Ningā ki ōji dōm, mi basi ngay kadi m-ra nē kō dōsi ti. Darōm ā wa bā pēti, mi basi ngay kadi m-ra kō mbata ti lāsi. M-gār kadi re m-ndigi sōi ngay be kin ā, sōi ā indigi-mi ngon ndigi al.

☆ 11:24 Dēterānom 25.3 ☆ 11:25 Knjk 16.22; 14.19

☆ 12:2 Knjk 9.30; 11.25; Gal 1.21 ☆ 12:4 3-4 Lk 23.43 18; 2Kor 13.2

☆ 11:26 Knjk 9.23; 14.5 ☆ 11:33 32-33: Knjk 9.23-25

☆ 12:14 Kawe ki dōsay tō e ki kō joo tō Knjk

¹⁶ Dije madi a əli əi nə e ki rəjeti kadi mi ne koy ki dosi ti al, nə a əli tək mi nje kadi kəm dije, m-tə səsi ki ta ngom m-taa-n ne ləsi. ¹⁷ Ə se dan dije ti ki m-ilə-de ki rəsi ti kin, dəw madi ki m-un girə dəe ti m-taa-n ne jisi ti e nqo wa? ¹⁸ M-dəji Titi m-ade aw dansi ti, ningə m-ilə ngokəje kare m-adi aw sie tō[☆]. Ə se Titi un girə taa-n ne madi jisi ti wa? Titi a un girə taa-n ne jisi ti al, tado je sədə je kin, je dije ki ndil ki kare ba ə isi or-je ta rəbi, taa j-isi j-un go rəbi ki kare ba tō.

¹⁹ Mari nu ba, isi oi ə nə j-isi ji sangi kadi j-or ta doje ti ki nqsi ti, nə jagi, e nq Luwə ti, me kində rə naa ti ki Kirisi ə j-isi j-əl-n ta. Ningə ne je kin pəti, e mba kadi əsi ginsi ki kəte me kadi-me ti ləsi. ²⁰ Təki rəjeti, m-bəl kadi loki m-aw m-tee dansi ti ba, m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al. Ə re m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al ba, ne ki m-a m-ra a nəl səsi al tō. M-bəl kadi m-aw ba, m-tər ta kəl-naa ti, ki ta jangi ki ra ti, ki ta wongi ti, ki ta ni ti, ki ne taji ti, ki ta kəl-naa ta ti, ki ta kəji rə ti, ki ta ne ra ki biriri ti. ²¹ M-bəl kadi kirem dansi ti me ndo je ti ki a re kin, Luwə ilə rəsəl dəm ti ta kəmsi ti. M-bəl kadi m-aw m-a ta nq ti mbata dije madi ngay ki kəte rai majal, nə iyə rəbe kə al, ə isi ta ne kəbi ti, ki ta sangi-naa kaya ti, ki ta ne ki to ra al ti ba.

13

Ta kəji ki dōbəy ti ki kuwə ji-naa

¹ E kaw ki kə mitə[☆] ngata ə m-a m-aw dansi ti am. NGa ningə, j-a j-o go ta lə dije ki rai majal tək makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Ta je pəti a e ki kun-ndu dō ti ki naji ki ma lə dije joo ə se mitə[☆]» ka kin. ² Lo kin ti, m-əl dije ki ndo ki rai majal kəte ki njé je ki rangi pəti, tək re m-təl m-aw dansi ti gogə ə, dəw ki m-a m-isi sie dō majal ti lie goto. Ningə ta kin e ta ki ndo ki m-əl kəte, kawm dansi ti ki kə joo kin ngata, nə ki bone mi say səsi kin ka, m-təl m-re dō ti bəy. ³ M-a m-isi səsi dō ti al, tado isi sangi kadi oi ne ki toji kadi Kirisi əl ta ki rəbi ki rəm ti. Kirisi ki, ki rəsi ti aw ki tōgi, isi əji tōgine dansi ti. ⁴ E ki rəjeti kadi dije bəi Kirisi kagi-dəsi ti mbata tōge ki goto, nə isi ki done taa ki tōgi lə Luwə. Be tō ə, je ka, tōgi je goto me kində rə naa ti ki

Kirisi, nə j-a j-isi ki doje taa, naa ti sie ki tōgi lə Luwə, ta kəm-naa ti.

⁵ Indəi manji rəsi səi je wa oi se isi njiyəi tə njé kadi-me je wa wa? A igəri kadi Kirisi e dansi ti nqo. A re be al ningə, asi kadi oi lo wa ki ai ti dana me kində manji rə ti ləsi kin al tō ən. ⁶ M-gər maji kadi a igəri tək je ji gər lo ki j-a titi. ⁷ J-əl ta ki Luwə kadi irai ne madi kare ki majal al. Ji sangi kadi j-əji tək je ə j-ingə me ti al, nə ji sangi kadi j-o səsi irai ne ki maji. Tək re tō tə ne ki je j-osi ti be ka, kadi j-o səsi irai ne ki maji. ⁸ Tado je j-aw ki tōgi madi ki kadi j-osi-n ta ta ki rəjeti al. J-aw ki tōgi ki kadi ji ra-n kilə ki rəjeti par. ⁹ Loki tōgije goto, nə səi tōgisi e ngay ba, j-ingə rənəl. Ningə ne ki j-isi dəji Luwə, e ta kadi itōgi ki kəte. ¹⁰ E mbata kin ə, mi say səsi ka, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi kadi tə re ndo ki m-tee dansi ti ba, m-ra madi nga səsi ki tōgi ki Bəbe adi-m kin al. Tōgi ki Luwə adi-m kadi m-osi-n ginsi kadi awi ki kəte yo, bi kadi m-tuji-n səsi al.

¹¹ Ki ne kin, ngakom je, maji kadi isi ki rənəl, awi ki kəte kəte, kadi iləi dīgəm me-naa ti, adi ndusi əsi go-naa ti, ə isi ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi dije ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

¹² Uwəi ji-naa kare kare pəti ki kuwə-naa rə ti. Njé kadi-me je pəti uwəi jisi.

¹³ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi, lə Luwə ki nje ndigi dije, ki lə NDil Luwə ki nje kuwə dije naa ti, e naa ti səsi pəti. Amen!

☆ 12:18 8.18 ☆ 13:1 12.14 ☆ 13:1 dətərənom 19.15; Mt 18.16; 1Tim 5.19; Eb 10.28

Makitibi ki Pol ndangi adi Galati je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Galati je

Bal bu mita kate no koji Jaju, dije ki bari-de Salti Gol je awi biti tegei Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti), ba uwai lo kisi isi ti noo. NGA ninga dije madi ki gin koji ti lade a bari-de Galati je. Galati je isi donangi ti ki e basi kadi be bo ti ki bone bari-e Akara.

Loki Pol aw mba lone ki ko joo mba kila mbe Poy Ta ki Maji a tee rade ti (Knjk 16.6), ki madi je adi mede Jaju Kirisi. MBA ki ko mita ka Pol aw tee rade ti bay to (Knjk 18.23).

Ne kare, go Pol ti, dije madi ki rangi awi tegei rade ti, ndoi-de kadi ai ki ai Jipi je al, a uni go Kirisi kin, maji kadi tali rade go ndu-kun ti la Jipi je, ki bo ngay, maji kadi ijai motide. Na Pol oo kadi e kin e ne ndo ki go rabe ti al. Re e be ba, ki go ndil ti, a ra kadi Galati je ki nje kun go Kirisi kin a tali ba la ndu-kun ki sobi do Jipi je. E be a, loki Pol, domaji a a isi Epaji ti, a oo kadi Galati je isi sangi kadi tali rade go ne ndo ti ki go rabe ti al kin ba, to rae ngay adi ndangi makitibi kin adi-de.

NGA ninga, kadi ta Pol tal-n ki Galati je, re sade do rabi ti ki rojeti, ila jine do ne je ti mita kadi gari:

al-de ta ki do rone ti e wa, adi e kadi ki tal adi mene Jaju Kirisi nim; ndu ki nje kaw-naa je ki Jorijalam adi-e taki e go rabe ti al kadi daw inda togi do nje kun go Kirisi ti ki ai Jipi je al kadi tali rade go ndu-kun ti la Jipi je nim; ndu kasi-naa al lade ai ki Piyar do tal ti ki Piyar ge tal rone go ndu ti lade ki adi kin nim. Pol al Galati je adi gari taki n-aw ki togi mba kila-n mbe Poy Ta ki Maji, ninga a do ti noo al-de taki e BaBe Jaju Kirisi wa a adi-ne togi kin, adi n-e nje kaw kila la Jaju Kirisi to (1-2).

A do ndu Luwa ti me Kila-mindi ti ki koke, al-n-de taki e ki rabi tal ro go ndu-kun ti ba daw a inga-n kaji al, na e ki go rabi kadi-me Jaju Kirisi a daw a inga-n kaji (3-4).

Pol tal ta ta lone ki daji ki daji-de kadi njiyoi ki me ndigi lade gin togi ti la NDil Luwa, tado e NDil Luwa a inda ne je ki sigi ki kadi daw ra adi nal Luwa (5-6).

Sobi kadi nje kaw-naa je ki ra, a se nje kun go Kirisi ki ra, oo do ndu kin, a un ra-n kila ki ngame ki kare, kadi tee gin ba la ti la ndu-kun je pati.

Kuwa ji-naa

¹Mi Pol ki nje kaw kila la Jaju Kirisi, ki nje kaw kila la Luwa ki Bawje ki adi Jaju Kirisi i taa dan nje koy je ti a m-ndangi makitibi kin. Ki rojeti, mi nje kaw kila ki go ndigi ti la dije al, taa ki takul daw madi al to. ²Je ki ngakom je pati ki ai sam naa ti ne, j-uwa jisi sai nje kaw-naa je ki isi donangi Galasi ti[☆].

³Ji daji kadi Bawje Luwa ai ki BaBe laje Jaju Kirisi adi me-maji ki kisi-maje lade e naa ti sasi. ⁴Jaju ki, e wa ila rone ko gangi-n doje mba kadi Luwa iya-n go majal je laje ko, kadi ta taa-n-je gin togi ti la majal ki donangi ti ne. Jaju Kirisi ra be mbata e go ndigi ti la Bawje Luwa. ⁵Kadi j-ilai toji do Luwa ti ki dokagilo je ki dokagilo je. *Amen!

Poy Ta ki Maji e kare ba

⁶E Luwa a bar sasi ki takul Kirisi ki ra sasi maji, nga ban be a, itali gidisi kalangi ba adie, a itali rasi go poy ta ti ki rangi yo a[☆]? E ne ki ati-m bal ngay. ⁷A oi taki Poy Ta ki Maji ki rangi to noo bay, na Poy Ta ki Maji ki rangi goto. E dije par a isi yati dosi ki ne ndo je lade ki rangi, mba kadi n-yatii gin Poy Ta ki Maji la Jaju Kirisi. ⁸Kin a re daw madi ki rangi, a se e-n je wa, a se malayka ki dora ti, re ila sasi mbe poy ta ki to ta dangi ki e ki j-ilai sasi mbe kin ninga, kadi daw kin Luwa man-e. ⁹Ta kin j-al sasi ngata, na m-tal m-re do ti ngosine kadi m-al sasi bay: re daw madi ila sasi mbe poy ta ki to ta dangi ki e ki ingai kin ninga, kadi daw kin Luwa man-e.

¹⁰Ninga ki ngosine kin, m-isi m-sangi kadi m-inga maji ro Luwa ti bi m-isi m-sangi kinga maji ro dije ti al. M-isi m-sangi kadi m-nal dije al. Re m-isi m-sangi kadi m-nal dije bay ninga, m-a mi nje ra kila ba la Kirisi al.

Poy Ta ki Maji ki i ro Kirisi ti

¹¹ M-əl səsi madi igəri ngakom je, təkı Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi mbəe kin e ta lə dəw al. ¹² Ningə e Jəju Kirişi ə tēē ki doe adi-m m-igər, bi e dəw madi ba adi-m al, taa e dəw madi ba ndo-m al tō.

¹³ M-gər kadi oi poy kilə ram je ki m-ra dəkagilo ti ki kəte mi-n me kuji ra nē ti lə Luwə, ki *Jipi je isi rai kin bəti. M-ində kəm njé kaw-naa je ndoo kində ki al dō maji, taa m-sangi kadi m-tuji-de kō tō. ¹⁴ Me kuji ra Luwə ti, ki Jipi je isi rai, m-ra yam madi əti bəl, itə ya madim Jipi je ki bəl koji-de e naa ti səm. M-ra m-itə-de tado m-tingə bil mbata nē jibəl bə lə kam je. ¹⁵ Nə Luwə ki ər-m ində-m ta dangi loki mi-n me kom ti bəy, bar-m ki go me-maji ti lie. ¹⁶ Ningə, loki Luwə oo maji, ə tēē ki dō NGonne adi-m, mba kadi m-ilə mbəe gin dije ki əi Jipi je al, m-aw m-taa ta kōji rō dəw madi ti al, ¹⁷ taa, m-aw Jorijaləm ti m-ingə njé je ki əi njé kaw kilə je ki kəte nōm ti al nim tō. Kalangi ba, m-i taa m-aw dōnangi Arabi ti, taa m-təl m-re Damasi ti. ¹⁸ Bal mitə go ti bəy taa, m-aw Jorijaləm ti kadi m-gər Piyər, m-isi rəe ti ndo dōgi gide e mi. ¹⁹ Ningə lo kin ti, m-o nje kaw kilə madi ki rangi al. Dəw ki m-o-e e Jaki ki ngokō Bəbe. ²⁰ Ki nō Luwə ti, ta ki m-ndangi m-adi səsi kin e ta ki rōjeti bi m-əl ta ngom al. ²¹ Go ti m-əti m-aw dōnangi Siri ti ki dōnangi Silisi ti. ²² Nə dəkagiloe ti kin, njé kaw-naa je lə Kirişi ki dōnangi Jude ti ooi darəm ki kənde al. ²³ Poy ta ləm par ə ooi ki ndu mbə əi nə: «Dəw ki kəte isi ində kəmje ndo ka, basine kin e wa nga ə a ilə mbə Poy Ta ki Maji ki kadi dije adi mede Kirişi, ki ndo ki ndigi kadi n-tuji kō ka.» ²⁴ Lo kin ti, iləi tōji dō Luwə ti mbata ləm.

2

Kingə-naa lə njé kaw kilə je Jorijaləm ti ¹ Bal dōgi gide e sō go ti, m-təl m-aw Jorijaləm ti gogi bəy. J-aw naa ti ki Barnabasi. Madi Titi aw səje naa ti tō. ² M-təl m-aw Jorijaləm ti gogi tado Luwə tēē ki dō adi-m kadi m-aw gogi. M-aw m-bar njé kōr nō njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti, ki dije ooi ta ləde, dam kare, m-ər-de gin Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə mbəe dan dije ti ki əi *Jipi je al. M-ər-de gine be mba kadi kilə je ki m-ra kəte ki

e ki nay kadi m-ra bəy kin e ki ndangi kare al. ³ Madi kiləm Titi ki e səm e Girəki, nə dəw madi ki ində gu doe ti kadi ija mōtine goto. ⁴ Ta lə kijə mōti, e ta lə ngakō je je ki ngom, ki rai uri danje ti ki go ngəy ə gei kadi tə Titi ija mōtine. Dəwe je kin rai uri danje ti kadi n-gəri gin taa kiya taa ləje ki Jəju Kirişi taa-je iya-je taa. NDigi kadi je bəə je gin ndu-kun ti. ⁵ Nə ngon dəkagilo ki ndəy be ka j-iyə j-adi-de kadi dumi dōje al. Be mba kadi ta ki rōjeti lə Poy Ta ki Maji kin to-n lo tone ti mbata ləsi. ⁶ Ningə dije ki əi njé kōr nō njé kaw-naa je, ki əi je ə əi dije ki ndəge je isi ooi ta ləde, usi-m dō ke ki boy ti ləde al. Tado Luwə oo dəw madi təkı e ki ngay itə made al. Ningə dije ka kin indəi gu dōm ti kadi m-ra nē madi ki rangi al tō. ⁷ Nə kare ki gəri, gəri kadi Luwə ə adi-m kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji dan dije ti ki əi Jipi je al. Adi-m təkı adi-n Piyər e nje kilə mbə Poy Ta ki Maji dan Jipi je ti ka kin be tō. ⁸ Luwə ində Piyər adi e nje kaw kilə rō Jipi je ti, ə ində-m adi mi nje kaw kilə rō dije ti ki əi Jipi je al tō. ⁹ Jaki nim, Piyər nim, Ja nim ə əi dije ki ndəge je ooi-de kadi əi tōgi njé kaw-naa je. Ningə əi je wa kin ka gəri kadi ki rōjeti, Luwə ə ilə kilə kin jim ti, ki go me-maji ti lie. E be ə, adi-je ji kōde adi j-uwə təkı ndude e naa ti səje kadi je j-aw rō dije ti ki əi Jipi je al ə əi je awi rō Jipi je ti tō. ¹⁰ Nə ki daji-je, e kində kəm go njé ndoo je ti. Ningə e kin e nē ki m-ində kəm go ti maji m-isi m-ra tō.

Pol ndangi Piyər me bə bo ti ki Atiyosi

¹¹ Loki Piyər re Atiyosi ti, ra nē ki go rəbe ti al, adi m-ndange ta kəm dije ti. ¹² M-ndange, tado, kəte nō kadi dije madi ki Jaki ilə-de rai tēē rōde ti, Piyər uso nē naa ti ki dije ki əi *Jipi je al. Nə loki dije kin rai tēē rōde ti, Piyər ər rōne gogi, mbati kuso nē ki dije ki uso səde nē kəte ka kin. MBati kuso səde nē, tado bəl njé kijə mōtide ki oo-de. ¹³ Ra adi njé kaw-naa je ki nā je ki əi Jipi je, ndaji Piyər me tula rō naa ti kin tō. Biti kadi Barnabasi wa ki dōne osi me hal kadi kəm-naa ti ləde ka kin tō. ¹⁴ Loki m-o kadi nē rade un go rəbi ki rōjeti lə Poy Ta ki Maji al, m-əl Piyər ta kəm dije pəti m-ə nə: «Re i ki i Jipi, iya nē ra Jipi je, ə ira nē lə Jipi je al, e go ti al kadi ində gu dō dije ti ki əi Jipi je al kadi rai

☆ 1:14 13-14: Knjk 8.3; 22.3-5; 26.9-11
2.9; Knjk 15.13 ☆ 2:1 Knjk 11.30; 15.2

☆ 1:16 15-16: Knjk 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18
☆ 2:4 1.7 ☆ 2:10 Knjk 11.29-30

☆ 1:18 Knjk 9.26-30 ☆ 1:19
2:11 Knjk 11.19-26

ne læ Jipi je.»¹⁵ J-ai ningə, j-ai Jipi koji be je, bi j-ai ndəgi dije ki njé ra majal je kam al.¹⁶ Ji gər kadi Luwə tidə dəw dəw ti ləne ki takul kadi-me Jəju Kirisi par, bi ki go rəbi ra go ndu-kun ti læ *Moji al. E be ə, je wa ka, j-un meje j-adi Jəju Kirisi mba kadi Luwə ər-n ta doje ti. Ɔr ta doje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi bi ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti læ Moji al. Tado dəw kare ki Luwə a ər ta dœ ti ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti læ Moji goto.¹⁷ Kin ə re, je Jipi je, ji sangi rəbi kadi Luwə ər-n ta doje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi ningə, toji kadi je njé ra majal je tə ndəgi dije ki ai Jipi je al be tə. Ə se e kin toji kadi Kirisi e nje ra kilə læ majal wa? Jagi e be al.¹⁸ Ningə, re m-təl m-aw go ndu-kun je ti ki m-iyə-de kə kəte kin bəy ə, mi wa m-toji kadi mi nje kal do ndu-kun.¹⁹ Ki oji do ndu-kun, m-oy koy ki e ndigi læ ndu-kun, mba kadi m-isi ki dəm taa mbata læ Luwə. Mi ki bə kagi-dəsi ti naa ti ki Kirisi.²⁰ Ningə kisi-m ki dəm taa, e mi ə m-isi ki dəm taa al, nə e Kirisi ə isi me darəm ti. Kisi-m ki dəm taa dəw ti, m-isi me kadi-me NGon Luwə ti. NGon Luwə ki ndigi-m ə adi rone mbata ləm.²¹ Ningə, m-ndigi kadi ra maji læ Luwə kin e ne ki kə kare al. Tado re e ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti læ Moji ə Luwə ər-n ta do dəw ti ningə, koy læ Kirisi e ne ki ndangi kare ba.

3

NDu-kun ki kadi-me

¹ Sai dije ki Galati, ti dəsi a dana al! Dəsi a dana al, tado j-ər səsi gin koy læ Kirisi do kagi-dəsi ti ay njay ta kəmsi ti adi oi, ə itəli adi dəw madi ki rangi re yəl səsi.² M-əl səsi ne kare madi igəri: E mbata Poy Ta ki Maji ki itaai, ə adi mesi kin, ə Luwə adi-n səsi NDil Luwə bi e mbata ra go ndu-kun ti læ *Moji al.³ Dəsi a dana al! Lo kilə ngire ti, uwəi kul NDil Luwə, ningə ki basine kin igəi kadi uwəi kul rəsi ngata.⁴ NGa kə ki ingəi bore be kin kadi e kare ki dangi a? A e go ti al kadi e kare ki ndangi.⁵ Luwə adi səsi NDil ne ki ay njay taa ra ne koji je ki əti bəl dānsi ti tə. Ə se ra be mbata təl ki itəli rəsi go ndu-kun ti læ Moji wa? Jagi e be al, ra mbata taa ki itaai Poy Ta ki Maji ki kadi-me.

Kadi-me læ Abirakam

⁶ E be ə, Luwə tidə-n *Abirakam dəw ti ləne, bəre-n dəw ki dana, mbata adi mene Luwə.⁷ Sobi kadi igəri maji təkī dije ki uni mede adi Kirisi ə ai ngan læ Abirakam ki rəjeti.⁸ *Makitibi læ Luwə əl ta bəl ngay kəte təkī dije ki ai *Jipi je al, Luwə a tidə-de dije ti ləne ki takul kadi-me ləde. Poy Ta ki Maji kin e ki kəl Abirakam təkī Luwə a njangi do dije pəti ki dənangi ti ne ki takule.⁹ E be ə, njé ki adi mede, Luwə a njangi dode təkī njangi-n do Abirakam ki adi mene be.

¹⁰ Dije pəti ki gai kadi Luwə a ər ta dode ti ki takul təl rə go ndu-kun ti læ *Moji, ndol e dode ti. NDol e dode ti, tado makitibi læ Luwə ə nə: «Dəw ki ra ki ində kəmnə go ndu-kun je ti pəti, ki e ki ndangi me makitibi ti læ Luwə kin ki dəkagilo je pəti al ningə, ndol e dœ ti.¹¹»¹¹ Ji gər maji kadi dəw ki Luwə a təl-e dəw ti ləne ki takul təl rə go ndu-kun ti goto. Tado makitibi læ Luwə ə nə: «Dəw ki adi mene Luwə ə e dəw ki dana, ningə ki takul kadi-me lie ə a isi-n ki done taa.¹²»¹² Ki rəjeti, ngirə ndu-kun e do kadi-me ti al, ai ne je ki dangi dangi. Makitibi læ Luwə ə nə: «Dəw ki ra go ndu-kun je ti bə a ingə kaji ki go rəbi təl rə go ti.¹³»¹³ Kirisi taa-je ilə-je taa ta ndol ti læ ndu-kun. Kirisi ər to je, un ndol ki doje ti ki done ti. MBata makitibi læ Luwə ə nə: «Dəw ki bəi-e do kagi-dəsi ti e dəw ki Luwə ndole.¹⁴»¹⁴ E be mba kadi njangi do ki Luwə un mindine kadi n-adi Abirakam kin, dije ki ai Jipi je al ka ingəi ki takul Jəju Kirisi, ə kadi ki go rəbi læ kadi-me, j-ingə NDil Luwə ki Luwə un ndune kadi n-adi-je.

NDu-kun ai ki kun mindi

¹⁵ NGakom je, m-a m-un ne kare ki j-isi j-oi ki ndo je pəti dənangi ti ne mba kadi m-əji-n səsi ne kin: loki dəw un mindine, ndangi me makitibi ti, dəw made ki rangi ki asi kadi tujji kilə mindi lie kin, ə se kadi ilə ne ki rangi do ti goto.¹⁶ Ningə kun mindi ki Luwə un adi *Abirakam, ki dəw ki gin koji ti lie ka e be tə. Makitibi læ Luwə ə nə: «Luwə un mindine adi dəw ki gin koji ti læ Abirakam,¹⁷» adi e dəw kare ba, ki e Jəju Kirisi, bi makitibi ə nə:

☆ 2:16 Rm 1.17; 3.20, 22; Pa je 143.2

☆ 3:6 kilə ngirə ne je 15.6; Rm 4.3

☆ 3:7 Rm 4.16

☆ 3:8 kilə

ngirə ne je 12.3 ☆ 3:10 Dətarənom 27.26

☆ 3:11 Abakuki 2.4

☆ 3:12 Ləbatiki 18.5; Rm

10.5 ☆ 3:13 Dətarənom 21.23 ☆ 3:16 kilə ngirə ne je 12.7

«Luwə un mindine adi dije ki gin koji ti lə Abirakam,» tə dije ki bayi-naa, al. ¹⁷Ne ki m-ge kadi m-əl ə to kin: Luwə un mindine adi Abirakam maji. Ningə asi ɓal ɓu so ki kuti mitə go ti ɓəy taa, ndu-kun re. *NDu-kun ki re go gogi kin ra tɔgi kadi tuji kun mindi ki Luwə un adi Abirakam kəte kin al. Re ndu-kun tuji kun mindi kin ningə, kun mindi lə Luwə a təl ne ki kə kare. ¹⁸Re Luwə adi ne dije ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti ningə, tɔji kadi e ki go kun mindi ti ə Luwə adi-n ne dije al. NGa je j-o kadi e ki go rəbi kun mindi ə Luwə adi maji-kur re-n də Abirakam ti tɔ.

Kilə lə ndu-kun

¹⁹Re e be ningə, se kilə ra ndu-kun ki Luwə adi *jipi je e ri wa? Luwə adi ndu-kun mba kadi ɓəri majal rade je ki isi rai ta kəm Luwə ti. *NDu-kun to be ki naa ti, biti kadi nginə-n dəw ki gin koji ti lə *Abirakam ki a re. Adi e dəw ki Luwə un ndune ade. Loki Luwə ndigi kadi ndu-kun, e malayka je ə Luwə ilə-n-de ki go rəbi lə dəw ki kare ki a mɓɔ Luwə ti ki dije kadi ilə-de noji naa ti[☆]. ²⁰Ningə nje ka mɓɔ dije ti kadi ilə-de noji naa ti, a a mɓɔ dije ti ki bayi-naa, nə Luwə e kare ba ɓi bay al. ²¹Ə se e kin oji kadi ndu-kun ɔsi ta kun mindi lə Luwə wa? Jagi ɔse ta al. Re ndu-kun madi to nɔɔ, asi kadi adi dije kaji ningə, m-ɓər kadi re ndu-kun a ɔr ta dɔ dije ti nɔ Luwə ti. Ke ə ndu-kun ki be kin goto. ²²Makitibi lə Luwə əl təkɪ dije pəti ki dɔnangi ti əi gin tɔgi ti lə majal. To be mba kadi kun mindi ki Luwə un adi dije ki adi-e mede, təl tane me kadi-me Kirisi ti.

²³Kəte taa kadi dəkagilo kadi-me Jəju Kirisi re, j-isi tə dangay je gin tɔgi ti lə ndu-kun. J-isi gin ti biti kadi Luwə tɛɛ ki dɔ kadi-me Jəju Kirisi adi-je. ²⁴Dəkagiloe ti kin ndu-kun to tə nje kində kəmne goje ti biti kadi Kirisi re-n. Lo kin ti nga ə Luwə ɔr-n ta dɔje ti ki takul kadi-me Kirisi. ²⁵Ningə loki dəkagilo kadi-me Kirisi re kin, je gin tɔgi ti lə ndu-kun ki kəte isi ində kəmne goje ti ka kin al ngata. ²⁶MBata səi pəti, səi ngan lə Luwə ki takul kadi-me Jəju Kirisi. ²⁷Səi pəti, rai səsi batəm lə Kirisi, adi itoi tə Kirisi wa be. ²⁸NGəsi, dangi dangi goto mɓɔ dije ti. Jipi ə se Girəki goto; ɓəə ə se dəw ki e ɓa rəne goto; dənə ə se dɪngəm goto. Pəti, səi kare ba me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi.

²⁹Re səi dije lə Jəju Kirisi ningə, səi gin koji lə Abirakam tɔ. A ingəi ne je pəti ki Luwə un ndune kadi n-adi Abirakam ki dije ki gin koji ti lie tɔ.

4

Njɛ kadi-me je əi ɓəə je al ngata

¹Ne ki kadi m-adi igəri ə to kin: NGon ki bawə iyə ne nduwə ade, e ə e ɓa ne kingə je pəti ki bawə iyə, nə loki nay ngon ɓəy, to ta dangi ki ɓəə al. ²To ta dangi al, tado e gin tɔgi ti lə njɛ kote je ki njɛ ngəm ne maji lie, biti kadi dəkagilo ki bawə oji asi ɓəy taa, a adi-e ne nduwə lie. ³J-əi ka to be tɔ. Loki ji ɓəri Jəju Kirisi al, j-əi ɓəə je gin tɔgi ti lə majal je ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne[☆]. ⁴Nə loki dəkagilo ki Luwə oji asi, Luwə ilə NGone adi re. NGon ki dənə oje gin ndu-kun ti lə *jipi je. ⁵Re mba kadi taa dɔ dije ki isi gin tɔgi ti lə ndu-kun, taa kadi tə təl-je ngan lə Luwə ti tɔ. ⁶Səi ngan lə Luwə ki rəjeti, be ə Luwə ilə-n NDil ngonne me je ti. NDil ki adi j-isi ɓəri Luwə Aba! ki kər me nə Bai[☆]. ⁷E be ə, i ɓəə al ngata, nə i ngon lə Luwə. Ə re i ngon lə Luwə ningə, Luwə a adi ne nduwə je pəti ki ngəm mbata lə nganne je ki go me-maji ti lie.

Pol ɓal kadi Galati je təli awi gin ndu-kun ti gogi

⁸Kəte, loki igəri Luwə al ɓəy, isi irai ɓəə lə luwə je ki dangi dangi, nə ki rəjeti ɓa, əi luwə je al. ⁹NGa ki ɓasine igəri Luwə, taa Luwə ɓər səsi tə yane je tɔ, ə igəi təl kaw gin ne je ti ki tɔgide goto, taa ndade ka goto ka kin ɓəy. Igei təl kaw ra ɓəə ləde ɓəy. ¹⁰Isi indəi kəmsi go ndɔ je madi ti, go nay je ti, go dəkagilo je ti, ki go ɓal je ti madi ɓəy! ¹¹M-ɓal kadi kilə ki m-ra dansi ti be kin to kare rəm ti ki ndangi.

¹²NGakom je, m-uwə njasi ki ngangɪ ti ba, itoi tə mi be, tado mi ka m-to tə səi be tɔ. Iɓəri maji, ne madi ki majal kare ki irai səm goto. ¹³Kadi mesi ole dɔ ti, təkɪ e ki go rəbi lə mɔy ə m-ilə-n səsi mɓɔ Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi dɔsay. ¹⁴Me rɔ to ti ləm, rəm maji kadi dəw oo ki kəmne al, adi re a kidi-mi je, injei-mi je, nə irai ne kin səm al. Uwəi-mi rəsi ti tə kuwə yo. Ningə Oi-mi tə malayka lə Luwə ə se Jəju Kirisi wa ki dənə be yo. ¹⁵Dəkagiloe ti kin rəsi nəl səsi ngay, nga

basine rønəl ka kin goto ngata. M-gər maji kadi dokagiloe ti kin re ingəi rəbi kadi ərī ka kamsi adi-mi ka re a ərī adi-mi. ¹⁶ Ningə bone m-təl nje bə ləsi mbata kəl ki m-əl səsi ta ki rəjeti. ¹⁷ Dije ki isi ədi səsi kin, rai ne tə ne ki ta ləsi to rəde ngay be, nə ki rəjeti, gir ta ləde e gir ta ki majal. İsi ndigi kadi n-gangi səsi naa ti səm, kadi n-awi səsi gode ti yo. ¹⁸ Ne ki m-o maji ngay, e ta kadi itingəi bil me ne ra je ti ki maji ki dokagilo je pəti. Dokagilo ki m-goto səsi ka maji kadi uwəi ne ra ki maji ba bi iyə tae al. ¹⁹ NGanm je, m-ingə kə ki rangi bəy ki mbata ləsi tə dāne ki nje ndoo be, bitı kadi itəli dije ki təgi gangi me ta ti lə Kirisi. ²⁰ M-ndigi ngay kadi mi səsi naa ti ki basine wa kin, kadi m-əl səsi ta ki ndu ki sobi kəl-n səsi ta. Tado m-gər ne wa ki kadi m-ra dana ki mbata ləsi, al.

Kun mindi je ki joo, Agar əi ki Sara

²¹ Səi ki indigi kadi isi gin təgi ti ki ndu-kun, təkı rəjeti, igəri me ta ki ndu-kun əl kin al. ²² Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam oji ngan je ki dingəm joo: ki kare, kəe e bəə ə ki nungi kəe e bəə al. Dāne ki bəə təe nə Agar, ə e ki e dāw dərone təe nə Sara to[☆].» ²³ NGon lə dāne ki bəə, oje təkı ojii ndəgi ngan je pəti ki dənangi ti, nə ngon lə dāne ki e dāw dərone, koje to ta dangi. Luwə un mindine adi kəte də koje ti[☆]. ²⁴ Me ta je ti kin Luwə oji-je ne kare kadi ji gər. Dāne je ki joo kin oji də kun mindi je joo ki Luwə un: Kun mindi ki də mbal Sinay ti e Agar ki a oji bəə je. ²⁵ Agar e mbal Sinay ki Arabi ti, to tə be bo ki Jorijaləm ki dokagilo ti ki bone kin be. To be, mbata Jorijaləm ki dije ki me ti pəti əi bəə je gin təgi ti lə ndu-kun. ²⁶ Nə Jorijaləm ki dərə ti, e bəə al. E ə e koje to. ²⁷ Makitibi lə Luwə ə nə: «İ kuji dāne, ira rənəl, i ki igər to ndoo ngon al, ur kəl rənəl. Mbata dāne ki ngawə mbate a aw ki ngan je ngay itə e ki isi ki ngawne[☆].» ²⁸ NGakom je, səi, itoi tə *Isaki ki *Abirakam oje ki go kun mindi ti ki Luwə un ade kin be. ²⁹ Dokagiloe ti kin, ngon ki oji-e tə ndəgi ngan je pəti ki dənangi ti adi kə e ki oji-e ki təgi lə NDil Luwə. Ko ne wa ki ra ne kin ə isi ra ne bone bəy. ³⁰ Ə se ta ri ə makitibi lə Luwə əl wa? Makitibi lə Luwə əl ə nə: «İtuwəi dāne ki bəə ki ngone kə, tado ngon lə dāne ki bəə a i tə kingə ne nduwə

naa ti ki ngon lə dāne ki e dāw dərone[☆].» ³¹ NGakom je, ki oji doje, j-əi ngan lə dāne ki bəə al, nə j-əi ngan lə dāne ki e dāw dərone yo taa.

5

Kirisi taa je iyə-je taa

¹ Kirisi taa-je iyə-je taa mba kadi j-əi ki taa ki yə taa ki də gangi. Ai də njasi ti, iyəi rəsi kadi dāw madi təl səsi bəə ti bəy al ngata. ² Oi maji, mi Pol m-əl səsi ta taga wangi. Re adi ijəi mətisi bəy ningə, Kirisi a təl ne ki kare ki rəsi ti. ³ M-ndər mbisi ki kə joo bəy, dāw ki ra ki adi ijəi mətə ningə, sobi kadi ində tane dām go ndu-kun je ti. ⁴ Səi dije pəti ki isi sangi kadi Luwə ər ta dəsi ti ki go rəbi lə ndu-kun, səi ki gangi naa ti ki Kirisi. A asi kingə ra maji lə Luwə al ratata. ⁵ Ki sobi doje, j-ində meje ti kadi Luwə a ər ta doje ti tado j-adi meje Jəju Kirisi. E kin ə j-isi ji nginə kadi NDil Luwə a adi-je me təge ti. ⁶ Re dāw madi ində rone naa ti ki Jəju Kirisi, ə ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dāwe kin adi mene, ningə kadi kadi-me kin aw sie adi ndigi dije. ⁷ Lo kilə ngire ti, irai kilə maji ki dum, ningə ki basine kin, dāw madi ilə kəgi nəsı ti, əgi səsi kadi itəli rəsi go ta ki rəjeti ka kin ngata. ⁸ Dəw ki əgi səsi rəbi kin e dāw ki Luwə ki bər səsi ile al. ⁹ Dije əli əi nə: «NGon əm ki ndəy be ra nduji ki ləy ba pəti adi i.» ¹⁰ Ki rəm ti, m-taa mesi me kində ro naa ti ki Bəbe. Ningə m-gər maji kadi səi ka iməri ta tə mi be to. Nə dāw ki yəti dəsi kin, re dāwe e-n nə nə ka Luwə a gangi ta dəe ti. ¹¹ NGakom je, ki sobi dām, re m-isi m-ilə mbə kadi, gər, dāw ijə mətine bəy taa Luwə ər ta dəe ti ningə, *jipi je a indəi kəmm ndoo al ngata. A indəi kəmm ndoo al, taa re koy lə Kirisi də kəgi-dəsi ti a e ne kəbi mbata ti lə dāw al to. ¹² Ki ro njé yəti dəsi ti, sobi kadi re a ərī gəmde wa par.

Kilə lə darə ki kilə lə NDil Luwə

¹³ Səi ngakom je, Luwə bər səsi mba kadi səi ki taa ki yə taa. Ə ə, kadi taa ki Luwə taa səsi iyə səsi taa kin, uni girə də ti irai ne lə darə təkı mesi ndigi al. Nə kadi irai kilə bəə adi-naa ki yo ki ne ki ndigi-naa. ¹⁴ MBata ndu-kun je pəti əsi dədə naa ti me ndu-kun

☆ 4:22 kilə ngirə ne je 16.15; 21.2

☆ 4:23 kilə ngirə ne je 17.16; Rm 9.7-9

☆ 4:27 Ejay 54.1

☆ 4:30 29-30: kilə ngirə ne je 21.9-10

☆ 5:14 Ləbətiki 19.18

ti ki kare ki ə nə: «A indigi dəw madi tə daroi i wa be» kin¹⁵. ¹⁵Re idoi-naa je, iribəi-naa je tə da je ki wale be ə, igoi rəsi maji, ta təl tae ə a tuji-naa. ¹⁶E be ə, m-əl səsi m-ə nə: t̃ỹəi NDil Luwə adi ər n̄osi ningə a rai ndigi lə daro al. ¹⁷NDigi ra je lə daro ka kin isi roi ki NDil Luwə, ningə NDil Luwə isi rə ki ndigi ra je lə daro t̄o. T̄ogi je ki joo kin isi r̄oi-naa dande ti, adi lo kadi irai n̄e ki mesi ndigi goto. ¹⁸Nə re NDil Luwə ər səsi ta rəbi ba, ndu-kun aw ki t̄ogi d̄osi ti al. ¹⁹Kilə ra je ki majal lə daro toi taga wangi: Adi e sangi-naa ki go rəbe ti al, ki n̄e ki to n̄j̄e, ki sangi-naa ki lo kaya ti, ²⁰ki k̄osi m̄ək̄asi nangi n̄o yo je ti, ki ra mb̄ali, ki kuwə-naa me ti, ki koo ta-naa al, ki janḡi, ki wonḡi, ki ni, ki ganḡi-naa, ki k̄or k̄əm-naa, ²¹ki k̄əm-nda, ki go kasi, ki kuso n̄e kadi, ki nd̄əgi koo kilə ra je ki be kin. M-nd̄əji səsi t̄əki m-əl-n̄ k̄əte: n̄j̄e ra n̄e je ki be kin a ooi k̄of̄e lə Luwə al.

²²Ningə, kilə ra lə NDil Luwə e: ndigi-naa, ki r̄on̄al, ki kisi-maje, ki kisi d̄o ti ki naa, ki me-maji, ki ra maji, ki ka dana, ²³ki s̄ol l̄om l̄om, ki kulə daro gin t̄ogi ti. *NDu-kun ̄osi ta kilə ra je kin al. ²⁴Dije p̄əti ki ̄ai ȳa Kirisi, t̄əti r̄o daro ki ndigi ra je lie p̄əti d̄o kagi-d̄əsi ti. ²⁵E NDil Luwə ə adi-je kisi ki d̄o taa, ə maji kadi j-adi NDil ər-je ta rəbi. ²⁶Maji kadi j-̄ai n̄j̄e kun d̄o taa al. S̄obi kadi j-adi-naa wonḡi al, taa kadi janḡi ra-je d̄o-naa ti al t̄o.

6

Kira ki naa yo ki n̄e

¹NGakom je, re uw̄ai dəw madi d̄o n̄e ra ti ki go ti al, maji kadi s̄ai ki awi ki NDil Luwə mesi ti, irai sie kadi t̄əl re d̄o rəbi ti ki maji. Nə ke ə kadi ̄oji-e ki mindi ki s̄ol l̄om taa. Ningə kadi dəw ki ra dansi ti oo r̄one maji, kadi ̄osi me ko n̄e na ti kin al. ²Irai kadi itaai n̄e ki k̄oy d̄o-naa ti. Re irai be ningə, a s̄ai n̄j̄e t̄əl r̄o go ta ti lə Kirisi. ³Re dəw madi ki ndae goto, oo r̄one kadi n̄e dəw ki nga ningə, d̄əwe kin isi ̄ədi r̄one. ⁴Kadi n̄a n̄a ka ind̄ə maji kilə rane oo. Re inḡə n̄e madi ki maji me ti ningə, kadi ra r̄on̄al d̄o kilə ti ki e wa ra ki kanji kadi un r̄one ind̄ə kadi nd̄əgi dije ti. ⁵Tad̄o n̄a n̄a ka a ta kilə je l̄əne ki ra.

⁶S̄obi kadi dəw ki n̄j̄e taa n̄e ndo ki i r̄o Luwə ti, k̄ay n̄e kinḡə je l̄əne p̄əti ki dəw ki n̄j̄e ndo-e n̄e. ⁷Dəw a mb̄ə ki Luwə al, ə ̄ədi r̄osi al. N̄e ki dəw d̄ibi a t̄əti kande. ⁸Kin ə re

dəw d̄ibi n̄e ki go daro ti ningə, kande ki a t̄əti e koy. A kin ə re dəw d̄ibi n̄e ki go NDil Luwə ti t̄o ningə, kande ki a t̄əti e kaji ki to ratata ki n̄o ti. ⁹Lo kin ti, maji kadi n̄e madi ər t̄oḡije ta ra maji ti al. Loki j-uw̄ai r̄oje ba ta ra-e ti ningə, j-a ji t̄əti kandi ki maji d̄okagiloe ti. ¹⁰E be ə, loki j-inḡai d̄okagilo ra maji ningə, maji kadi ji rai maji ki dije p̄əti. Ki bo ngay e n̄j̄e ki adi mede J̄aju Kirisi.

Ta ki d̄ob̄ay ti ki kuwə ji-naa

¹¹Oi n̄e ki m-ndangi m-adi səsi kin. E mi wa ə m-ndangi boy guri guri ki jim. ¹²̄Əi *J̄ipi je ki ndigi kadi n-n̄əli nd̄əge je ə ȳə isi ind̄əi gu d̄osi ti kadi ij̄ai m̄əti si. Rai be mba kadi dije adi-de k̄o mbata ta koy lə Kirisi d̄o kagi-d̄əsi ti al. ¹³̄Əi je wa ki n̄j̄e k̄ij̄ə m̄əti de kin, uni go ndu-kun je lə J̄ipi je ba p̄əti al. NDigi kadi s̄ai je ə ij̄ai m̄əti si kadi k̄ij̄ə m̄əti l̄əsi e n̄e kind̄ə gu l̄əde. ¹⁴Ningə mi, m-ind̄ə gum ki kagi-d̄əsi lə B̄ab̄e l̄əje J̄aju Kirisi, ̄bi m-ind̄ə gum ki n̄e ki ranḡi al. MBata ki takul koy lə J̄aju Kirisi d̄o kagi-d̄əsi ti, n̄e je ki d̄onangi ti ne t̄əli n̄e ki koy ki r̄om ti, ə mi m-t̄əl n̄e ki koy ki r̄o n̄e je ti ki d̄onangi ti ne t̄o. ¹⁵Ningə re dəw ij̄ə m̄əti ne, ə se ij̄ə m̄əti ne al ka, e n̄e ki ndae goto. N̄e ki bo ngay e ta kadi dəw t̄əl n̄e kind̄ə ki siḡi. ¹⁶Kadi kisi-maje ki me-maji lə Luwə e d̄o dije ti p̄əti ki uni go r̄əbi ki siḡi, ki dije p̄əti ki ̄ai dije lə Luwə.

¹⁷Kaw ki k̄əte n̄ōo kin, kadi dəw ra s̄əm n̄e ki k̄o al ngata. Tad̄o m-aw ki ndun̄ə d̄o je ki ̄oji go k̄o lə J̄aju r̄om ti. ¹⁸NGakom je, kadi me-maji lə B̄ab̄e l̄əje J̄aju Kirisi e naa ti səsi. *Amen.

Makitibi ki Pol ndangi adi Epəji je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi
Epəji je

Asi 6al kuti mi go koji Kirisi ti, kalangi ba, njé kaw-naa je indəi ngirəde ki lo lo donangi Aji ti ki du (6one 6ari-e Turki ki Aji ti). Njé kaw-naa je ki dangi dangi kin, kulə noji to dande ti ki yo je ki ne je. Ningə njé ki Epəji ti, ji kiside to soti itə madide je. Loki Pol aw mba ləne ki kə mitə mba kilə mbə Poy Ta ki Maji, tēg rəde ti, 6a ra 6al ki asi mitə me 6e bo ti ki Epəji ti (Knjk 19.1-20.1). Kin ə ji tidə Ep 3.1 əi ki 4.1 6a, j-a j-o kadi Pol to dangay ti ə ndangi makitibi kin. Ningə e mbata kin ə 6ari-e-n «makitibi ki ndange e dangay ti», orəi kadi e ki Pol ndangi adi Pilipi je nim, Pilamq nim, Kolosi je nim tə.

Nə ndo ki me makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je kin təji kadi e makitibi ki un dije ki ta tate ba, 6i e makitibi ki sobi do njé kaw-naa je gin kare par al. Kə ta ki boy ki to me ti, e ta lə kəji ra lə Luwə ki kadi kaw dije pəti ki dərə ti nim, donangi ti ne nim gin təgi ti lə NGar kare ba be ki e Jəju Kirisi (1.10).

Kadi j-ində manji makitibi ki Pol ndangi kin maji 6a, j-ingə kadi ngon ta ki ilə-n ngirə ta e ndəy be nim (1.1-2), ta ki təl-n tae e ndəy be nim tə (6.21-24). ʔa darə ngadan ta wa dəw a kəki gin joo:

Me kəy kəme ti ki dəsəy (1.3-3.21), Pol əl ta ki do nə ti ki əti 6əl ki Luwə ra adi-je ki rəbi lə Kirisi, 6a go ti, təl əl ta ki do kində rə naa ti adi goe ngal. Ningə ki ɔji do kində rə naa ti, Pol təji nə ki Luwə ra taa kadi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, təlīi dije ki kare ba, tə dije lie.

Me kəy kəme ti ki kə joo (4.1-6.20), Pol dəji Epəji je kadi pa njiyəde me kində rə naa ti kin təji taki əi dije ki koji sigi me kində rə naa ti ki Kirisi. NGa ningə sobi kadi pa njiyə ki maji re ki kilə ra ki maji dande ti, me kəy je ti ləde, ki rə njé kaw-naa je ti ki rangi, ki ki rə ndəgi dije ti pəti.

Kadi tə təji-n kində rə naa ti lə dije lə Luwə, Pol un nə asi gin mitə əl-n ta: un darə, adi e njé kaw-naa je ki Jəju Kirisi e jam dode; un kəy ki Jəju Kirisi e mbal ki do kume

ti; un dəne əi ki dīngəm, adi e njé kaw-naa je ki əi dəne lə Kirisi. Nə kare, j-o kadi ki kanji kində rə naa ti ki rəjeti ki ʔa6e, lo kadi kində rə naa ti ki rəjeti lə njé kun go Kirisi a to goto. E be ə, maji kadi kində rə naa ti ki rəjeti e naa ti ki ʔa6e Jəju Kirisi ki dəkagilo je pəti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə. M-ndangi makitibi kin m-ilə-n madi dije lə Luwə ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi me 6e ti ki Epəji ti. ² M-kəy kadi Luwə ki Baw je ki ʔa6e ləje Jəju Kirisi adi me maji ki kisi-maje ləde nay səsi.

Ra maji je ki Luwə isi adi-je ki takul Kirisi

³ Piti ki do Luwə ti ki Baw ʔa6e ləje Jəju Kirisi, ki adi-je maji-kur je, adi e nə maji je pəti ki adi-je ki go NDil ti, ki i dərə ti, ki takul kində rə naa ti ləje ki Kirisi. ⁴ Be ə, loki Luwə ra dərə ki donangi ki nə je ki me ti al 6əy ə, kəti je ki takul Kirisi ti tə dije ləne mba kadi j-ayi njay ki kanji ta madi doje ti ta kəme ti. Nə je kin təji kadi Luwə ndigi je. ⁵ Təki Luwə ndigi-n je ka kin ə, ində-n je kəte nə dəkagilo je ti, mba kadi ji təli ngane je ki takul Jəju Kirisi. Luwə ge kin be ki go me-maji ti lie. ⁶ Adi ji piti Luwə, mbata me-maji lie ki əti 6əl. Me-maji kin, adi-je kare ki takul NGone, ndigi ngone kin ngay. ⁷ Me Kirisi ti, ki takul məse ki ay do kagi-dəsi ti go koye ti, je ki taa kilə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kə tə. Be ə, Luwə ɔji-n je me maji ləne ki ngay. ⁸ Oyo, Luwə ɔji-je me-maji ləne kəji ki əti 6əl. Be ə, adi-n je tər ki nə gər ki ngay. ⁹ Ningə ki go ra maji ti lə Luwə ki ngay, adi j-ingəi kəji ta ra lie ki to lo 6əy ɔ ti. Kəji ta ra kin, ində doe naa ti kate kadi n-a ra ki takul Kirisi. ¹⁰ Kəji ta ra lə Luwə kin, e mba kadi kaw nə je ki dərə ti ki nə je ki donangi ti ne pəti, gin təgi ti lə nje kəbe ki kare ba ki e Kirisi. Nə kin, a ra nə dəkagilo ti ki Luwə wa ɔji.

¹¹ Luwə adi nə je pəti rai nə təki e wa ɔji-n ə se ndigi-n kəte. Be ə, kəti-n je kəte ki go kəji ta ra ti lie, adi ji təli dije lie ki go kində rə naa ti ləje ki Kirisi. Ningə adi-je nə ki un-n mindine mba kadi n-adi-je tə. ¹² Luwə ra be mba kadi j-osi pa j-iləi təji do kəti 6əl ti lie, Je je ki j-indəi me je do kirisi ti dəsəy.

¹³E me Kırısı ti to ə, səi ka, oi do ta ki rojeti, ki e Poy Ta ki Maji ki aji səi. Ningə go ti, adi mesı Kırısı, 6a Luwə ində ndunə ki səbi done rəsi ti. NDunə ka kin e NDil ki ay njay ki un-n mindine adi kəte do ti. ¹⁴NDil ki ay njay ki Luwə adi-je kin, təji kadi ja j-ingəi ndəgi ne maji je pəti ki Luwə a adi-je. Ne maji je kin ja j-ingəi pəti ndo ki Luwə a taa-je ilə-je taa ji majal ti ratata. Adi ji piti ndole lə Luwə ki əti 6əl.

Pol əl ta ki Luwə ki mbata lə njə kadi-me je ki Epəji ti.

¹⁵E ki mbata kin ə, mi ka loki m-o poy kadi me ləsi ki adi ʔaʔe Jəju, ki poy ndigi ləsi ki isi ndigi dije lə Luwə pəti, ¹⁶ndo ki m-o-n ta wa kin nu, m-iyə ta ra oyo Luwə ki mbata ləsi al me kəl ta ti je ləm ki m-isi m-əl si-e. M-isi m-6a təsi taa taa. ¹⁷M-dəji kadi Luwə lə ʔaʔe lə je Jəju Kırısı, Bawje ki nje təji, adi səi ki takul NDil ki ay njay, tər, ki gər gin ne ki to lo 6əyo ti, mba kadi igəri-e-n ay njay. ¹⁸M-dəje kadi tē angalsi, mba kadi asi gər ne kində me do ti ki adi səsi ki aw naa ti ki 6ar ki 6ar səsi. Taa a igəri ne je ki maji maji ki Luwə əl ta-e kadi n-a n-adi dije ləne. ¹⁹Ningə a igəri təgi ki əti 6əl itə təgi je pəti ki Luwə ɔji mbata ləje j-əi ki j-adi-e meje. Ningə təgi ka kin, Luwə ɔji ki taga me təgi ti ki əti 6əl. ²⁰Təgi ki əti 6əl kin, Luwə təji taga, dəkagilo ti ki adi Jəju i taa dan je koy je ti, ə ade isi do ji kəe ti me dərə ti. ²¹Ləe ti kin, Jəju e ki kində do njə kəbe je ti ba pəti, do təgi kəbe je ti ba pəti, a e do təgi je ti ba pəti, taa təe e do təje ti pəti to. E do ne kində je ti pəti mbata dəkagilo ki ngəsine kin par al, nə biti dəkagilo ti ki a re. ²²Oyo, Luwə ilə ne je pəti gin təgi ti lə Kırısı. Ləki inde do ne je ti pəti ningə, kəte ade e ki boy do njə kaw-naa je ti. ²³*NJə kaw-naa je toi tə ngan rəe je be. Kasi-naa bərərə lə Kırısı rəsi njə kaw-naa je ki dəkagilo je pəti. Ningə Kırısı ka, kasi-naa bərərə lə Luwə rose to.

2

Kaji e ki takul me-maji

¹Səi ki kəte, səi toi tə dije ki koy ki mbata majal je ləsi. ²Majal je ləsi kin ra adi mari go rəbi ne rasi je e go hal ne ra lə dije ki duniya ti, uni go ki bo lə təgi je lə ndil je ki majal ki me nəl ti. NDil ki majal kin ə, isi ra kilə ngəsine me dije ti ki njə kəsi ta Luwə. ³J-əi je ka, ndo ki mari j-əi mbə dije ti kin to. Adi

ji njəyəi ki go ndigi ti lə ngur darəje, j-isi ta ne ra ti ki kadi ji təli kon ndigi ra lə darəje, ki mar ta je ləje ki majal yo. Be ə ki go jibəl kisije ki dəje taa ti, ji toi tə ndəgi dije kin be, adi wongı lə Luwə e dəje ti to.

⁴Nə Luwə e nje koo kəm-to-ndoo ki əti 6əl, adi ndigi-je ngay. ⁵Be ə, j-əi je ki ndo ki j-əi dije ki koy ki takul majal je ləje kin, təl-je adi j-əi njə kisi ki dəje taa ki Kırısı. Oyo e ki takul me-maji lə Luwə ə ingəi kaji. ⁶Ki takul kində rə naa ti ləje ki Jəju Kırısı, Luwə adi j-i taa sie naa ti dan njə koy je ti, ə adi j-ɔi 6e naa ti sie me dərə ti to. ⁷Luwə ra be kadi ɔji-n kadi dije pəti gəri mbata ndo je ki a rəi, me-maji lie ki dəbəye goto, ki ɔji ki takul Jəju Kırısı ki go rəbi ra maji lie ki mbata ləje. ⁸E takul me-maji ki go rəbi lə kadi-me ə, ingəi kaji 6i e ki go təgisi ti al. Nə e Luwə ə adi səsi kaji kin kare. ⁹Kaji kin e ki takul kilə rasi madi ki maji al. E be al, mba kadi dəw madi ində-n gune al. ¹⁰Oyo, j-əi kilə ra ji Luwə. İndə-je ki go kində rə naa ti ləje ki Kırısı mbata kadi ji rai kilə je ki maji me kisi ki dəje taa ti. Ningə kilə je ka kin, e wa ində dəe naa ti kəte mba kadi ji rai-de.

Ke kare me Kırısı ti

¹¹Adi mesı ole do ti, təkı ndo ki kəte, səi Jipi koji je al, adi *Jipi je ki njə 6a rəde njə kijə mətide, ki e ne ki dije rai ki jide adi awi ki ndune rəde ti, 6ari səsi njə kijə mətide je al. ¹²Kadi mesı ole do ti təkı dəkagiloe ti kin, səi ki gangi-naa ti ki Kırısı. Səi mbə *İsırayəl je ti ki əi dije lə Luwə kin al. Səi gotoi me kilə mindi je ti ki Luwə ilə ki dije ləne kin. İsi me duniya ti ki kanji ne kində me do ti ə se ki kanji Luwə. ¹³Nə ngəsine, ki takul kində rə naa ti ləsi ki Jəju Kırısı ti, səi ki ndo ki mari səi say, itəli dije ki 6asi ki takul məsi kadi-kare lə Kırısı. ¹⁴Tado e Kırısı wa ə re ki kisi ki naa ki lapiya mbə je ti. E ə ra adi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al təli dije ki kare ba. Koye do kagi-dəsi ti ər bə ki to dande ti kəte kə. ¹⁵Jəju Kırısı təl ndu-kun je lə *Moji ki rəbi ra kile je, ne je ki kare ti. Ningə, un gin dije ki joo kin təl ində-n gin dije ki kare ki sigi ki go rəbi kində rə lade naa ti sie. Be ə, adi lapiya to-n mbəde ti. ¹⁶Ki takul koye do kagi-dəsi ti, Jəju ində gin dije ki joo kin naa ti adi təli darə ki kare. İlə-de noji naa ti ki Luwə. Ningə ki takul koye do kagi-dəsi ti, tuji-n ne ki ra adi əi njə bə je lə naa kin kə. ¹⁷Re ilə mbə Poy Ta ki Maji ki ɔji do lapiya

adi səi ki səi say, ta mbata lə njé je ki əi bəsi tə. ¹⁸E ki takul Jəju ə j-əi pəti ki j-əi, Jipi je ə se Jipi je al, j-asi kadi ji rəi ta kəm Luwə ti ki takul NDil ki ay njay ki kare ba wa kin.

¹⁹Be ə, səi ki səi Jipi je al ka, səi mba je al, ə se njé dirə ki njade taa al ngata. Nə ngosine, səi ngan njé be ki mbə dije ti lə Luwə. Səi ngan je ki me kəy ti lə Luwə. ²⁰Səi toi tə mbal je ki Luwə ində-n kəy be. Ningə ngirə kəy ka kin e ki kində do njé kaw kilə je ti ki əi njé kəl ta ki ta Luwə ti. Ba Kirisi wa ə e mbal ki e təgi kəy. ²¹E me kində rə naa ti ləje ki Kirisi ti ə, mbal ra kəy je kare kare uwəi-naa maji. Ningə kəy ka kin bo ki ta made ti ki kəte kəte mba kadi təl kəy ki ay njay me Bəbe ti. ²²E me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi ə, səi ki səi Jipi je al ka, indəi rəsi naa ti ki ndəgi dije lə Luwə kadi təl kəy ki Luwə isi me ti ki takul NDile.

3

Pol nje kilə mbə Poy Ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al

¹E ki mbata kin ə, mi Pol, m-isi m-əl ta ki Luwə. Mi dangay mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, mbata ləsi səi dije ki səi Jipi je al... ²M-gər maji kadi oi poy kilə bəə, ki go me-maji ti lə Luwə ilə jim ti, ki mbata maji ləsi. ³Luwə tēg ki də nē je ki to lo bəyo ti adi-m gər. E nē je kin ə m-ndangi ndəy m-ilə-n madi səsi. ⁴Loki itidəi makitibi ki m-ndangi m-ilə-n madi səsi kin ningə, səi wa a oi nē gər ki oji də Kirisi ki to lo bəyo ti, ki Luwə tēg ki dəe adi m-gər ay njay kin. ⁵Təki rəjeti, nē je ki Luwə tēg ki dəe adi njé kaw kilə je, ki njé kəl ta ki tae ki takul NDil ki ay njay ki ində-de ta dangi tə njé ra kilə ləne, tēg ki dəe be adi kaje je ki kəte al. ⁶Ningə nē ki to lo bəyo ti ka kin, ki takul kində rə naa ti lade ki Jəju Kirisi ə, dije ki əi Jipi je al, a ingəi nē maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-a-n-adi-de naa ti səje j-əi ki j-əi Jipi je. Taa, əi səje naa ti me darə ti ki kare, ningə kun mindi ki kare wa kin to ki mbata lade tə me Kirisi ti, ki takul Poy Ta ki Maji.

⁷M-təl nje ra kilə bəə lə Poy Ta ki Maji kin. E kin e kadi kare ki Luwə adi-m ki go me-maji lie ki takul kilə ra təge. ⁸Mi ki ndam goto təi njé kadi mede Kirisi pəti tigə. Ningə re e be ka, Luwə oo maji ngay kadi mi ə, ilə kilə kilə mbə nē gər ki əti bəl lə Kirisi jim ti mbata dije ki əi Jipi je al. E nē gər lə Kirisi

ki bo ki təy nē gər lə dije pəti tigə. ⁹Ningə m-ingə me-maji ki kadi m-toji-n dije pəti ay njay, se go rəbi ki ban ə, Luwə a təl-n ta nē ki un ndune də ti, ki to lo bəyo ti kin wa. Luwə ki nje ra nē je pəti, bəyo də nē kin ki dije ki dokagilo ti ki kəte. ¹⁰Ningə ngosine ki takul njé-kaw-naa je, njé kəbe je ki njé təgi je ki me nəl ti taa, asi kadi gəri nē gər lə Luwə. Nē gər kin, Luwə toji ki rəbi je ki dangi dangi. ¹¹Nē kin təl tane ki go koji ta ti lə Luwə ki to ki nəne ti. Koji ta ra ka kin, təl tae ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi. ¹²Me kində rə naa ti ləje ki Kirisi me kadi me ti ə, j-ingəi ta rəbi kadi ji ndotii ki rə Luwə ti ki me ki tı kati. ¹³E be ə, m-dəji səsi mba kadi təgi si or mbata lə kə je ki m-isi m-ingə ki mbata ləsi kin al. Nə kadi e gin kəsi-gon ləsi yo taa.

NDigi ki Kirisi ndigi je

¹⁴MBata kin ə, m-isi m-əsi məkəsim nangi nō Bawje ti ki dərə ti, ¹⁵ki takule ki karne ba ə, gin koji je pəti ki dərə ti ə se ki dənangi ti ne isi ki dəde taa. ¹⁶M-dəji Luwə kadi ki go maji-kur ti lie ki to mbar mbar ki go NDil ti ki ay njay, kadi adi səi njé kadi-me je itəgi gangi me ndilsi ti. ¹⁷Kadi Kirisi ra lo kisi ləne ngamesi ti ki takul kadi-me. Nē dəji ləm e mba kadi ndigi-naa ra səsi adi ngangı, ningə kadi gin si uwə nangi ngə me ndigi ti tə. ¹⁸Be ə, a asi kadi igəri ki ndəgi dije lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisi e ndigi ki əti bəl, ki dəw asi kadi a mbəji ngale je tate je kəbe je ki ngale ki taa je al ratata. ¹⁹Oyo, a asi kadi igəri ndigi lə Kirisi ki itə nē gər je pəti, ningə kadi Luwə wa rəsi səsi ki rəsi ki bətəte ləne.

²⁰Luwə aw ki təgi ki asi naki. Adi, loki ji dəji-e nē madi bə, ra təy nē ki ji dəji-e, ə se, e ki j-isi giri tə gir bəy. ²¹Kadi toji e dəe ti mbə njé kaw-naa je ti ki takul Jəju Kirisi, mbata dokagilo je pəti ki a rəi, ki də bəl je ki də bəl je. *Amen!

4

Ke darə ki kare me Kirisi ti

¹M-ilə dingəm mesi ti, mi ki mi dangay ki mbata lə Bəbe, kadi go rəbi kisi ki də taa ləsi asi ta bər ki Luwə bər səsi. ²Kadi awi ki sol də, ki hal ki sol ləm ləm, ki kore me, ə kadi isi də ti ki naa me ndigi-naa ti. ³Uwəi rəsi ngə kadi ingəmi go kesi kare me NDil ti, ki go rəbi lapiya ki də səsi naa ti. ⁴Darə e kare ba, taa NDil ki ay njay ka, e kare ba tə. E be

ə, Luwə ɓar səsi kadi awi ki ne kində me do ti ki kare ba to. ⁵Baɓe e kare ba, kadi-me e kare ba, taa batəm ka e kare ba to. ⁶Luwə e kare ba, ningə e ə, e Baw je pəti, taa e do ne je ti pəti, ra kilə ki takul dije pəti, ningə isi me ne je ti pəti to.

⁷Nə, dāw ki ra ra danje ti, ingə kadi-kare ra kilə ki sobi dāne, ki go kadi ti ki Jəju Kirisi ndingi kadi-n-je. ⁸E be ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Loki i aw me lo je ti ki taa nu, uwə dangay je,

Adi aw sàde kəmne ti,
Ningə adi kadi-kare dije.»

⁹Ningə kəl kə nə: «I aw me lo je ti ki taa», kin, to ay njay kadi kəte ɓəy taa kadi aw taa, Kirisi ur aw gɪn nangi ti, me lo je ti ki boo nu to. ¹⁰Nje kaw nangi wa kin ə, e nje kaw lo je ti ki taa gidi dora je ti to. Ne kin ra ne be mba kadi ne je pəti asi-naa bəɾəre me ti. ¹¹E ə adi kadi-kare dije, njé ki nā je adi əi njé kaw kilə je, njé ki nā je kadi əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, njé ki nā je kadi əi njé kilə mbə Poy Ta ki Maji, njé nā je kadi əi njé kul njé kaw-naa je, ningə kadi njé ki nā je əi njé ndo dije to. ¹²Ki go rəbi kin ə, ra adi dije lə Luwə a asi kadi rai kilə lie, mba daro Kirisi ki tɔgi ki kəte kəte. Daro Kirisi e njé kaw-naa je. ¹³Ki rəbi kin ə, j-əi pəti, j-a tɛgi ke kare me kadi-me ti, ki gər NGon Luwə ti. Ningə j-a təli dije ki tɔgi gangi ə j-asi-naa bəɾəre tə Kirisi be. ¹⁴Be ə, j-a to tə ngan je ki nəl ne ndo je ki ngom isi aw sàde ki yo je ki ne je be, tə bato ə pugi man ba isi ra-e be al ngam. Ningə dije ki njé kadi dije ki ta je ki ngom je ləde kin, a asi kadi toi-je pe pe taa ədi-je ki takul ne ndo je ləde ki ngom kin al to. ¹⁵Nə me kəl ta ki rɔjeti me ndigi-naa ti, j-a tɔgi me ne je ti pəti, biti kadi ji toi tə Kirisi wa be, e ki e ki boy ki do njé kaw-naa je ti. ¹⁶Me Kirisi ti ə daro ba pəti e ki rəti naa ti ki takul tɔgi lə ngirə ki ra. Loki ngon rə ki ra, ra kilə ləne maji ningə, a ra kadi daro ba pəti a tɔgi taa taa me ndigi naa ti.

Kisi ki do taa me Kirisi ti

¹⁷E be ə, m-əl səsi ta kin, ə m-təl m-re do ti ɓəy me to Baɓe ti. Oti kadi rəbi ne rasi to tə ya dije ki gəri Luwə al kam be, tado kilə rade e ki go gir ta je ti ləde ki ndae goto. ¹⁸Loki ndul ɔ be do gir ta ti ləde. Əi say kadi kisi ki do taa ti ki sigi ki Luwə adi. Təki rɔjeti, gəri al ki mbata me ngə ləde. ¹⁹Əi dije ki rai kaya

ka, rəde a səl-de do ti al. Dəgakilə je ləde pəti e kadi rai ne je ki majal. Be ə, ne rade ki dangi dangi ki to nje kin, dāwe je kin, nayji ki lo ra ti ki nɔde ti kanji kadi mede uwə-de ki ta do ti.

²⁰Nə səi je, e ki go rəbi je ki be kin ə, indoyi kadi igəri Kirisi al. ²¹Təki rɔjeti, səi ki səi njé kadi-me je, oi ta ki sobi dāe. Ningə, ndoi səsi ne je ki awi naa ti ki ta ki rɔjeti ki dāw a ingə rə Jəju ti. ²²Re e be ningə, sobi kadi imbati ne rasi je ki mari ki go lo kon dāw ti, ki ndigi ra je lie ki majal ki a aw ki dāw tuji ti. ²³Maji kadi iyəi adi NDil Luwə yəti mər ta ləsi. ²⁴Sobi kadi itəli dije ki sigi me ji kisisi ti. Dije ki Luwə ində-de ki go ndigi ti ləne, mba kadi kisi ki do taa ləsi e me ne ra ti ki dana, ki me ne ra ti ki ay njay ki e kandi ta ki rɔjeti.

²⁵MBata kin ə, kadi imbati kəl ta ki ngom, ə kadi dāw ki ra, əl ta ki rɔjeti madine, tado j-əi pəti j-əi ngan rə ki kare. ²⁶Re wongɪ ra səsi ə, kadi wongɪ kin aw səsi adi irai majal al. Oti kadi isi me wongɪ ti ba biti kadi kadi ur dosi ti. ²⁷Adi ta rəbi Su kadi na səsi al. ²⁸Kadi dāw ki e nje ɓogi kəte ə iyə ta ɓogi ləne, ningə kadi ra kilə ki jine mba kadi ingə-n ne ə ra-n ki dāw ki ne to rəe. ²⁹Kadi ta ki majal tɛgi tasi ti al. Nə kadi ta ki maji (ki a ra ki njé kadi-me je ki rangi) ə tɛgi ta si ti. Ta ki a ra maji ə se a ilə dingəm me njé ki rangi ti ki go ne ge je ti ləde. Ta ki be kin ə a ra maji ki dije ki njé koo do ta ləsi. ³⁰Oti kadi tuji me NDil Luwə ki Luwə adi səsi. NDil ki Luwə adi səsi kin ə a tɔji kadi ndo madi a re nɔ ki Luwə a taa səsi ilə səsi taa do majal ti ratata.

³¹Ōri hal je ki kati bangi pəti mesi ti kə, (tɪngəmi majal madi mesi ti al), ki kəl-naa, ki wongɪ, ki taji-naa, ki kəl-naa ki ndu ki taa, ki kuso ndil-naa. Ningə kadi hal ra majal madi goto mesi ti tə goto. ³²Kadi səi irai maji ə indigi-naa ngay ki yo ki ne. Ningə kadi iyəi go majal ki madisi je rai səsi kə təki Luwə iyə-n go majal je ləsi kə, me Kirisi ti be.

5

Kisi ki do taa me kunji ti

¹Səi ngan je ki Luwə ndigi səsi ə, maji kadi indaji-e. ²Maji kadi isi ki dosi taa me ndigi-naa ti, təki Kirisi ndigi-je ə adi rəne Luwə koy ti mbata ləje, tə kadi kare ə se ne məsi ki əti Luwə maji be. ³Səi ngan lə Luwə, be

ə, e go ti al, kadi ta kaya ki ra madi ki ne ki to nje ə se kəm-nda e ki kəl tae dansi ti al tə kəl al. ⁴E go ti al kadi ta je ki to nje ki ta ki to kəl al ki ta mənə ki to nje madi je tēē tasi ti. Nə kadi ta ki a tēē tasi ti, e ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵Maji kadi igəri ne je kin maji: njé ra kaya je nim, njé ra ne je ki to nje nim, njé ra kəm-nda ne je ki asi-naa ki yo ki ra nim kin, a əi mbə dije ti ki Kirisi əi ki Luwə a ɔi be dode ti kin al ratata. ⁶Kadi adi dəw madi əl səsi ta je ki ndade goto adi indəmi ta rəbi al. Tado e ki takul ne je ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re-n dō dije ti ki njé təl rəde go ta ti lie al. ⁷Indəi rəsi naa ti səde dō ne madi ti al. ⁸Təki rəjeti, ndō ki mari isi me lo ki ndul ti, nə ngosine, ki takul kində rə naa ti ləsi ki 'Babe, səi dije ki lo kunji ti ə maji kadi ne rasi e ne ra lə ngan je ki lo kunji ti. ⁹Tado kandi lo kunji e: ne ra je ki maji, ki ne ra je ki dana, ki ne ra je ki rəjeti. ¹⁰Təki səi ngan je ki lo kunji ti, maji kadi indəi tōgi dō rəsi ti mba kadi ɔri mbə ne ki nəl 'Babe ki ne ki nəl Luwə al naa ti. ¹¹Kadi ne madi ki ore səsi naa ti dō ne ra je ki majal ki lo ndul ti ki ndae goto kin al. Nə itēēi ki ginde taga tə tēē yo taa. ¹²Tado ne je ki ko dije kin isi rai lo ɔyo ti, e ne je ki to rəsəl ngay kadi dəw əl tae. ¹³Ningə loki e ki kər gin ne je ki isi rai ɓa, kilə radeje ki majal to taga ay njay njay. ¹⁴Tado ne je pəti ki ginde tēē lo kunji ti təl lo kunji. E be ə, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Indəl dō bi ti, i nje to bi,

I taa dan nje koy je ti,

Ə Kirisi a adi kunji ləne a unji dōi ti.»

¹⁵Kadi indəi kəm-kədi dō rəsi ti me ji kisi ki dō taa ti ləsi. Kadi ne rasi e ne ra lə dije ki njé tər je bi ne ra lə mbə je al. ¹⁶Dəkagilo ki j-isi ti kin e dəkagilo ki majal, ə kadi dəkagilo je pəti ki Luwə adi səsi ɓa, irai ne je ki maji taa taa bi adi dəkagilo kin man kare al. ¹⁷MBata kin ə, kadi itoi tə dije ki ku dode goto be al, nə kadi igəri ne ki 'Babe isi ngəm rəsi ti.

¹⁸Adi kasi ra səsi al, kəy kasi nju ki al dō maji a aw ki dəw kaya ki ra ti. Nə kadi irosi ki NDil ki ay njay yo ta. ¹⁹Maji kadi əli naa ta me pa je ti, osi pa je lə Luwə ki ndəgi pa je ki NDil adi səsi. Osi pa je kin iləi tōji dō 'Babe ti ki ngamesi ba pəti. ²⁰Maji kadi rai oyo Luwə ki Bawje ki dəkagilo je pəti, me ne je pəti me to 'Babe ti ləje Jəju Kirisi.

Kulə noji ki to mbə dənə je ti ki dingəm je

²¹Iləi dəsi gin tōgi ti lə nā ki yo ki ne, mbata koji ki kilə dō Kirisi ti ki awi. ²²Səi dənə je, kadi nā nā ilə dənə gin tōgi ti lə ngawne təkisi isi iləi dəsi gin tōgi ti lə 'Babe be. ²³Tado ngaw e ki boy dō dənə ti, təkisi Kirisi e ki boy dō njé kaw-naa je ti kin be tō. Kirisi e nje kaji njé kaw-naa je ki əi darəje. ²⁴Be ə, təkisi njé kaw-naa je iləi dode gin tōgi ti lə Kirisi ka kin ə, dənə je ka, kadi iləi dode gin tōgi ti lə ngawde je me ne je ti pəti tō.

²⁵Ningə səi ngaw dənə je, maji kadi nā nā ndigi nene təkisi Kirisi ndigi-n njé kaw-naa je ə adi rone koy ti ki mbata ləde kin be. ²⁶Adi rone koy ti mba kadi təl njé kaw-naa je dije ki asi ta kede dije ti lə Luwə, go tōgi ti ki tōgi-de ki man nim ki ta ləne nim tō. ²⁷Jəju ge kadi n-tēē ki njé kaw-naa je ta kəmne ti ki kəsi-gon ki əti ɓəl, ki kanji yoro nim, kadi ngirə rəde je tur ju ju al nim, kadi ne madi ki asi-naa al goto rəde ti nim tō. Ge kadi njé kaw-naa je ayi njay ki kanji ta madi dode ti. ²⁸Be tō ə, maji kadi ngaw dənə je ndigi nede je təkisi isi ndigi darəde əi je wa be. Dəw ki nje ndigi nene, ndigi darəne wa. ²⁹Təki rəjeti, dəw ki əsi rəne ta nja kare goto. Nə j-əi pəti j-uli-de ki ne kuso, ə j-indəi kəm je gode ti tə kində yo taa. E be ə, Kirisi isi ran ki njé kaw-naa je, ³⁰tado j-əi ngan darəje. ³¹MBata kin ə, dingəm a iyə-n me kəy lə bawne əi ki kəne, ningə tiyəi-naa ki nene, ɓa əi joo pu təl darə ki kare. ³²Ta ki rəjeti ki bo e ki ɔyo me ta ti kin, nə m-əl səsi kadi e ta ki ɔji dō Kirisi ki njé kaw-naa je. ³³Nə ta kin ɔji dəsi tō, kadi ngaw dənə ki ra ndigi nene tə darəne wa be, ɓa kadi dənə ilə koji dō ngawne ti tō.

6

Ta lə ngan je ki bawde je

¹NGan je, ki mbata kesi dije lə 'Babe, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə njé koji si je, tado e kilə ra ki maji. ²Osi ngən baw i əi ki ɔyi, tado e kin e ndu-kun ki kəte ki Luwə adi ki kun mindi dō ti. ³«Be kadi isi maji me duniya ti ningə ndoi a e ngay tō.»

⁴Ningə səi baw je, kadi adi wongi ngansi je ki takul kilə rasi je al tō, nə kadi ingəmi-de me ne ndo ti ki maji, ki me kində koji ti ki go ta ti lə 'Babe.

Ta lə ɓəə je ki ɓade je

⁵ Səi bəə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə bəsi je ki dənangi ti ne ki səl də, ki kilə koji də ti ki ngəme ki ay njay təkə e Kirisi wa ə, isi təli rəsi go ta ti lie be. ⁶ Oti kadi irai kilə ləsi dəkagilo ti ki dije indəi kəmdə gosi ti par, təkə isi irai kilə mba kadi ingəi maji ta kəm dije ti yo be. Nə maji kadi irai kilə tə bəə je lə Kirisi ki isi rai ndigi lə Luwə ki mede ki kare ba be. ⁷ Maji kadi irai kilə ki me ndigi, tə ne ki e kilə lə Bəbe wa ə isi rai be, bi e kilə lə dije al. ⁸ Tado igəri bəti təkə nā nā a ingə ne kingə go ji ləne rə Bəbe ti ki go maji ti ki ra, re e-n bəə ə se e dəw dərəne.

⁹ Səi ba bəə je, səi ka, kadi irai be to ki bəə je ləsi. Maji kadi iyəi ta kində-de bəl ti kə, ə kadi igəri təkə bəde nim, bəsi nim e kare ba, ə isi me dərə ti taa nu, bə kər kəm dije dana goto rəe ti.

Rə də kadi-me ti

¹⁰ Kadi ji təl-n ta ta je, maji kadi itəli dije ki njé təgi je ki takul kində rə naa ti ləsi ki Bəbe me təge ti ki ngay. ¹¹ Maji kadi əyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi ai dīgəm nə kədi-naa je ti lə su. ¹² Tado e dije ki awi ki darə ki məsi ə j-a ji rəi səde al, nə j-isi rəi ki ndil je ki majal ki njé təgi me lo je ti ki taa dərə ti, ki njé kəbe je, ki təgi kəbe je, ə se j-isi rəi ki nje kəbe dənangi ti ki e me lo ki ndul ti. ¹³ MBata kin ə, maji kadi əyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi lo ki ndə je majal rəi ningə, ai gərərə ba. Ningə kadi go rə ti bə, ai taa ba. ¹⁴ Maji kadi ai taa ba! Ningə kadi ta ki rəjeti ə idəi bədisi ti tə nda be, ə kadi ne ra ki dana to tə gindi ki kadi idəi gusi ti be. ¹⁵ Maji kadi ki langisi kaw kilə mbe Poy Ta ki Maji ki nje kadi lapiya, to tə sa kilə nja ti ləsi be. ¹⁶ Me ne je ti pəti, maji kadi uni kadi-me adi to tə də ləsi be, e ki takule ə a indəi ningə je lə nje bə ki tae isi tē por iləi kə. ¹⁷ Maji kadi itaai kaji ki Luwə adi-je iləi dəsi ti tə jəgi rə be, bə kadi uni ta lə Luwə ki NDil adi-je tə kiyə kasigar be. ¹⁸ Ne je kin pəti, idəi Luwə me kəl si-e ta ti. Əli si-e ta ki dəkagilo je pəti ki takul NDil ki ay njay. İrai ki kisi də nja ti, ə kadi inay ki lo ra-e ti par par. Əli ta ki Luwə ki mbata lə dije lə dije lie pəti. ¹⁹ Əli ta ki Luwə ki mbata ləm tə, mba kadi Luwə wa ində ta tam ti, mbata kadi m-ilə-n mbe də ne je ti ki kəte toi lo bəyo ti ə Poy Ta ki Maji tē ki doe kin, ki me ki tē kati. ²⁰ E ki mbata

Poy Ta ki Maji kin ə, m-taa-n to Kirisi m-to-n ki kulə gindi jim ti kəy dangay ti. Be ə, əli ta ki Luwə mba kadi m-əl ta ki me ki tē kati, təkə səbi kadi m-əli-n.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²¹ M-ndigi kadi igəri ne ki səbi dəm, ki ne m-isi m-ra. E be ə, Tisiki ki e ngokom ki nje ndigi ləm, ki nje ra kilə ki rəjeti me Bəbe ti, a əl səsi ne je pəti ki əji dəm. ²² E mbata kin ə, m-ile rəsi ti mba kadi igəri ji kisi je, ningə kadi ilə dīgəm mesi ti tə. ²³ Kadi Luwə ki Bawje ki Bəbe ləje Jəju kirisi adi ngəkoje je pəti, lapiya, ki ndigi-naa, naa ti ki kadi-me. ²⁴ Kadi me-maji lə Luwə e naa ti ki dije pəti ki njé ndigi Bəbe ləje Jəju Kirisi ki ndigi ki a yəti al. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilipi je

Pilipi e be bo ki dasay ki Eropi ti ki Pol ila mbe Poy Ta ki Maji titi. Pilipi e koki be madi kare ki Rom je isi titi, donangi Masaduwan ti. Ninga e kaw mba ti lie ki ko joo a Pol inda-n gin nje kaw-naa je ki Pilipi ti (Knjk 16.12-40). Ngan bal je go ti ba Pol ndangi makitibi ki mindi ki sol lom lom adi-de. Dokagiloe ti kin, Pol e dangay ti. Nje ki na je ai na e dangay ti Epaji ti, a nje ki nungi ai na e Sejare ti a se e Rom ti wa be to (Pilipi 1.7). Pol ra oyo Pilipi je mbata kadi-kare ki ilai Epapiroditi adi-e, dokagilo ti ki ne je to rae. Bay to, ila dingam mede ti kadi ai do njade ti ki ro Kirisi ti, taa kadi iyaji rode adi nje ki a njiyoi ki ne ndo ki ngom dan nje kaw-naa je kin adi-de al to.

Lo kilae ngira ta ti (1.1-11), Pol toji ronol ki oyo ki ra lane loki mee ole do nje kun go Kirisi ti ki isi Pilipi ti. Go ti, adi-de ngan poy ta je ki done ti adi-de ooi. Pol gar ta ki done ti ki lo ti ti al, na kindae ki inda rone naa ti ki Kirisi ra adi ti mene kati (1.12-26). Ila dingam me Pilipi je ti kadi ai do njade ti me kadi-me ti, taa kadi sangi rabi lapiya ki ro naa ti, ki rabi do sol, ki kilae ra ki maji ki i ro Jaju Kirisi ti (1.27-2.8). Bay taa kadi ndo madi a Pol ai ki Pilipi je a ooi-naa, Epapiroditi ki ngon nje kilae la Pilipi je ai ki Timote ki madi-kilae la Pol a rai kadi kulae noji ki dan Pol ti ki nje kaw-naa je ki Pilipi ti kin to lo tone ti (2.19-30).

Pol ndaji-de ki togine kadi indai kam-kadi do rode ti ki ro dije ti ki nje mbati rabi go Poy ta ti ki Maji ki rojeti. Daji nje kaw-naa je ki Pilipi ti kadi ndaji pa njiyane, kadi kamde e do njiya naa ti ki Kirisi, kadi toi ta Kirisi be (3). Pol tol ta makitibi lane ki ta kilae dingam me naa ti je ki dangi dangi, ki oyo ki ra to kuwa ji-naa to (4).

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je kin bari-e «makitibi ronol», tado e ko ta kin a i taa nu ila nangi rapi. Ronol kin e ta la ka do nja ti ki Kirisi. E Kirisi kin a pa kilae toji

do kilae rae ti e me 2.6-11 ti. E ne ki sai je wa a teji do ti lo tida makitibi ti kin to.

Kuwa ji-naa

¹E mi Pol, naa ti ki Timote, je ki je ba kilae je la Jaju Kirisi a ji ndangi makitibi kin j-adi sai dije la Luwa ki me kindae ro naa ti ki Kirisi, ki isi Pilipi ti[☆]. Makitibi kin sobi sasi, naa ti ki nje kor nosi je, ki diyakir je. ²Ninga kadi me-maji ki kisi-maje la Bawje Luwa ai ki Babe laje Jaju Kirisi e naa ti sasi.

Pol al ta ki Luwa mbata ti la nje kadi-me je ki Pilipi ti

³Dokagilo je pati ki mem ole dasi ti ba, m-ra oyo Luwa. ⁴Taa dokagilo je pati ki kadi m-al-n ta ki Luwa mbata ti lasi pati ba, m-al sie ki ronol to. ⁵Ronol lom e ki mbata ra ki irai sam me kilae kilae mbe Poy Ta ki Maji ti, lo kulae ngire ti nu biti bone[☆]. ⁶M-gar maji kadi Luwa ki inda ngira kilae ki maji mesi ti kin, a aw-n biti ta tol tae ti, ndo tol Jaju Kirisi ti. ⁷E go rabe ti kadi m-aw ki mar ta ki be kin ki mbata lasi pati, tado m-inda sai dan urm ti. Sai, indai rasi naa ti sam do maji ti ki Luwa ra sam. Indai rasi naa ti sam pati me keem dangay ti, ki me ro ti ki m-ro ki togim mbata Poy Ta ki Maji[☆]. ⁸Luwa asi kadi ma naji lom taki, sai pati m-ndigi sasi ndigi la Jaju Kirisi, m-or man do ti soti.

⁹NGa ninga, ne ki m-daji Luwa, e kadi ndigi-naa lasi i ki do made ti do made ti, naa ti ki ne gar ki rojeti ki me kor kam ne ki maji ki ne ki majal naa ti kadi ay njay. ¹⁰Lo kin ti, a gari go ne ki maji ki sobi ra. Ba a sai dije ki kay njay, ki ndo tol Kirisi ti, daw asi kadi a aw ki ta madi dasi ti al. ¹¹Ninga a sai dije ki ne ra ki dana, ki i ro Kirisi ti a to mbar mbar rasi ti, mbata toba ki toji la Luwa.

Poy Ta ki Maji aw ki kate kate

¹²Ngakom je, m-ndigi kadi igari taki ne ki tee dom ti kin ra adi Poy Ta ki Maji aw ki kate ta kaw yo. ¹³E be a, dije pati ki nje ra kilae ki nje kobe ki boy, ki ndagi dije, gari kadi e mbata kilae la Kirisi a m-to-n dangay ti. ¹⁴NGa ninga, tom dangay ti, ra adi ngakom je ngay, adi mede Babe, a ingai togi do made ti kadi ai ta la Luwa ki kanji bal. ¹⁵E ki rojeti kadi dije madi ilai mbe to Kirisi ki hal ta ki ra, ki angal ni, na dije ki na je, ilai mbee ki angal ki maji to. ¹⁶Dije ki awi ki angal ki maji

☆ 1:1 4.15; Knjk 16.12 ☆ 1:5 Knjk 16.13-15 ☆ 1:7 1.13

kin, rai kilā kin ki ndigi-naa. Ningə gəri kadi mi lo kin ti ne, m-isi m-rə mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁷NJe ki awi ki hal ta ki ra, isi ilāi mbə to Kirisi ki ndigi ra ki sōbi dāde. Ningə ne ki mede ti ki ɔsi-de adi isi ilāi mbə to Kirisi kin e ne ki dana al. Sangi kadi n-adi-mi kə do made ti, me dangay ti ki mi ti. ¹⁸Ningə re e ki me ki maji ə se e ki majal ə isi ilāi mbə to Kirisi ə, e kin dāw aw go ti al. M-gər kadi isi ilāi mbə to Kirisi, ningə m-ra rənəl do ti, ə m-nay ki lo ra rənəl do ti. ¹⁹Tado m-gər kadi e ne ki isi ra ne kadi ta təl tae ə m-ingə-n kaji. M-ingə-n kaji ki takul kəl ki isi əli ta ki Luwə mbata ti ləm nim, ki takul tōgi ki NDil Jəju Kirisi adi-m nim. ²⁰Ki oji go ne ki m-isi m-ngəm tae pərere, ki m-isi m-ində mem do ti, ne ki rəm a sol-m goto. M-ti mem kati kadi re e-n bōne ə se ndo je pəti, m-a m-toji ke ki bo lə Kirisi kadi dije ooi rəm ti. Re e-n me ka ki dōm taa ti ə se me koym ti. ²¹Ki rəm ti, kisi-m ki dōm taa e mbata lə Kirisi, ə koym e maji ləm to. ²²Ningə, re kisi-m ki dōm taa bəy, a adi-m ta rəbi kadi m-ra kilā madi ki to soti bə, lo kin ti, m-gər ne ki kadi m-koti al, se e kisi ki dō taa ə se e koy wa ka m-gər al. ²³Ne je joo isi ndōri-mi yāna: m-ndigi kadi m-tusi duniya kin m-iyə, ə m-aw m-isi kadi Kirisi ti. E kin ə e ne ki to soti ngay. ²⁴Ningə kisi-m dōnangi ti ne, ndae to ti ngay mbata ti ləsi. ²⁵NGa ningə, m-gər maji, tiyə-m ti kadi m-a m-isi dōnangi ti ne bəy, m-a mi kadisi ti ne pəti bəy mbata kaw kate ləsi, mbata rənəl ləsi me kadi-me ti. ²⁶Lo kin ti, loki m-təl m-teə dansi ti ə, ki ta kulm, a gəri kəm toji ki isi ilāi do Kirisi ti kin ay njay.

²⁷Nə ke ə, kadi pa njiyəsi e ki go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, mba kadi re m-re dansi ti, ə se mi say səsi ka, m-o ta ki dosi ti maji. Kadi m-o poysi təkə uwəi tōgisi ba me ndil ti ki kare, indəi rəsi naa ti, irəi ki me ki kare ki go meso ti ki adi do Poy ta ti ki Maji. ²⁸Ningə iyəi ta rəbi adi njé ta je ləsi ilāi bəl kare meso ti al. Loki iyəi ta rəbi adi ilāi bəl meso ti al, a to taga kadi əi dije ki uni rəbi ki kaw tuji ti, ə səi, uni rəbi kaji to. Ningə pəti, e ndigi lə Luwə kadi tə to be. ²⁹Tado ki oji do Kirisi, Luwə ra səsi maji adi adi-e meso par al, nə adi ingəi kə mbata ti lie to. ³⁰Ningə ki basine kin, səi ilāi rəsi me rə ti ki kəte m-isi m-rə ka kin to. Rə kin, bōne je kin ka m-isi ta ti

ne m-isi m-rə təkə igəri✠.

2

Kirisi təl rōne bəə kilā ti

¹Tə ka ki Kirisi ilə-n dīgəm meso ti, təkə ingəi tōgi me ndigi-naa ti, təkə NDil dōo-n səsi naa ti, təkə meso to-n dō-naa ti, isi oji maji ləsi ki rə naa ti, ²m-dəji səsi kadi adi-mi rənəl me kuwə-naa məsi ti ləsi kin. Adi ndigi-naa ki kare wa kin ə uwə meso, adi meso e kare, indəi rəsi naa ti. ³Irai ne madi kare ki hal ni ki ra al, taa hal kōji rə al to. Nə ki dō ki sol ləm, kadi dāw ki nungi oo madine təkə bo done ti. ⁴Kadi dāw madi sangi maji lə rōne wa par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je to taa. ⁵Kadi pa njiyəsi ki rə naa ti e pa njiyə dije ki njé kində rōde naa ti ki Kirisi.

⁶Kirisi ki, lo kilā ngire ti nu, re o ne je ki rəe ti pəti ə, e Luwə wa par, nə sangi kadi n-uwə maji rōne ki ji kasi ki n-asi-naa ki Luwə kin al.

⁷Or tōba kin done ti kə tə kər yo,

Ra rōne bəə kilā ti,

Təl rōne tə dāw ti,

Adi dije gəri-e me ne je ti pəti təkə e dāw.

⁸Ilə done nangi,

Təl rōne go ta ti biti oy-n,

Koy ki dō kagi-dəsi ti.

⁹E mbata kin ə, Luwə un-n dōe taa ade a ngaw,

Ade to ki e dō toje ti pəti.

¹⁰MBa kadi me to Jəju ti,

Ne kində je pəti ki dōrə ti,

Dōnangi ti, ki gin dōnangi ti,

ɔsi məkaside nangi nqə ti,

¹¹Ə kadi ta tēə ta dije ti pəti təkə Jəju Kirisi e Bəbe,

Kadi to Luwə ki Bawje bə-n✠.

Kilā lə njé kadi-me je me duniya ti

¹²NGakom je ki maji, tə ka ki irai go ndum ti ki ndo je ndo je, dōkagilo ki mi-n dansi ti, kadi irai ki dōkagilo ki oi-mi dansi ti par al, nə dōkagilo ki m-goto-n dansi ti ne wa kin ka, kadi irai kilā dō kaji ti ləsi ki bəl Luwə, ki dō ki sol. ¹³Tado Luwə wa ə ində ndigi ra meso ti nim, ɔsi səsi adi irai nim, ki go kōji ra ti lie. ¹⁴Irai ne je pəti ki kanji bə ta, ki kanji kol, ¹⁵mba kadi dāw aw ki ta madi dəsi ti al, kadi səi dije ki kay njay, kadi səi ngan lə Luwə ki ne ki majal ɔdi kadisi al, ə isi dan

dije ti ki rojeti al, dije ki kilä rade majal ki me duniya ti ne. Kadi unji tä por ki unji dö duniya ti¹⁵, ¹⁶loki a iläi-de mbë ta kaji. Lo kin ti, m-a m-un säsi kadi m-indä-n gum, ndo täl Kiriši ti. MBata m-ay ngodi ki röm to-m ki ndangi kare al. ¹⁷Re kadi mäsim osi nangi dö kilä ti ki m-ra, kadi ki m-un-n kadi-me läsi tä kadi-kare m-adi Luwä ba, m-ra rönäl, ningä kadi rönäl läm kin e rönäl läsi pëti. ¹⁸Ningä säi ka, kadi irai rönäl to, ba adi rönäl läsi e rönäl läm to.

Pol sangi kadi Timote ai ki Epapirioditi awi Pilipi ti

¹⁹M-gär döm ti maji kadi me tö 'Baë Jäju ti, nay ngay al kadi m-a m-ilä ki Timote rösi ti noo kadi re ki poysi adi-m kadi mi ka m-ingä-n tögi tö. ²⁰Timote ki karne ba par ä e döw ki aw ki mër ta läm, ta läsi uwä mee adi isi ga ta dösi ti. ²¹NDäge je pëti, ngodi ki mbata maji lä röde wa par ä uwä mede, bi ngodi lä Jäju Kiriši al. ²²Nä e, töji ki taga adi dije gäri-e tä ngon ki nje njiyë nja bawne ti. İndä röne ta kilä kilä mbë Poy Ta ki Maji ti sëm. ²³M-gär kadi e ä m-a ile ki rösi ti loki m-a m-o ta ki döm ti ay njay. ²⁴Taa m-gär döm ti maji, kadi-me tö 'Baë ti, dökgälo ngay al ä, daröm mi wa, m-a m-re kadi m-o säsi.

²⁵Ningä ki basine kin, m-o maji ngay kadi m-täl m-ilä ngokoje Epapirioditi, ki e madi-kiläm ki madi rö läm rösi ti gogi. E ki iläi-e kadi re ki nje je ki m-aw ki ndooe, kadi ra sëm²⁶. ²⁶Epapirioditi ndigi ngay kadi n-oo säsi pëti, ningä sangi ki rö tïne, mbata möy ra-e, adi oi tae. ²⁷Möy ra-e, ki koye e basi, nä Luwä oo käm-to-ndoo lie. Ningä e käm-to-ndoo lie par al, nä e käm-to-ndoo läm tö ä Luwä oo, mba kadi m-ingä me-kö ki rangi dö made ti böy al. ²⁸M-sangi kadi m-ile rösi ti gogi law, kadi re oi-e ba, ingäi rönäl, ä kadi mi ka mem osi-n ki nangi tö. ²⁹Lo kin ti, maji kadi uwäi-e ki rösi ti ki rönäl ngay, me tö 'Baë ti. Ko dije ki tä e be kin, söbi kadi ösi gonde. ³⁰Tado nay ndäy ba kadi ingä yo mbata kilä lä Kiriši. Un röne ilä kö, kadi re ra sëm tosi ti, me nje ti ki säi je wa asi kadi irai adi-mi al.

3

Räbi ka dana ki rojeti no Luwä ti

¹Ki basine kin ngakom je, maji kadi irai rönäl me kindä rö naa ti ki 'Baë. Ne ki a ögi-m kadi m-täl m-äl säsi ko ta ki kare ki m-äl säsi kate ngata kin goto. Ningä ki rösi ti ba, e ne ki maji säsi tä maji. ²Maji kadi indäi käm-kadi dö rösi ti ki rö dije ti ki rai röde tä bisi je be kam, ki rö dije ti ki äi njé ra kilä ki mede ki majal, ki rö dije ti ki njé koo möti ki kijä tä ne ki ngay. ³Një kijä möti je ki rojeti e j-äi je, tado j-isi ji rai kilä böä lä Luwä ki räbi lä NDile, röje näi-je ngay kadi j-indä röje naa ti ki Jäju Kiriši, ningä j-uwä kul röje al tö. ⁴Nä ki rojeti, m-aw ki ta ki asi kadi m-uwä-n kul röm. Kin ä döw madi oo kadi m-asi kuwä kul röne ba, mi m-asi kuwä kul röm m-itä döwe kin. ⁵Tjäi mötim ndo ki köjjoo lä ndo köji-m, mi ngon *Isirayäl, gän köji ti lä Bänjame, mi Ebirä ki me mäsi ti, ningä ki öji dö ndu-kun, mi me öuti ti lä *Parisi je. ⁶Ki öji dö tingä bil, mi nje kindä käm njé kaw-naa je ndoo, ki öji dö täl rö go ndu-kun ti, ta ki kadi döw indä döm ti goto⁷. ⁷Ngä ningä, ne je kin ki kate m-o-de tä ne ki ngay, basine m-o-de tä ne ki kö kare mbata ti lä Kiriši. ⁸M-o-de tä ne ki kö kare, loki m-un-de m-öji kadi ne maji ti ki äti bäl ki e gër ki m-gär Jäju Kiriši ki 'Baë läm. MBata ti lä Kiriši, m-iyä ne je pëti kö, m-o-de tä ne ki dö yibi kare. M-ra be mba kadi mi-n naa ti ki Kiriši, ⁹kadi mi me jie ti. Ningä kadi e ki takul ka ba m-a dana me *NDu-kun ti al, nä kadi e ki takul kilä ra Kiriši. Kadi e ki takul tidä ki Luwä tidä-m döw ti läne ki go räbi kadi-me Kiriši. ¹⁰Ne ki uwä mem, e ta kadi m-gär Kiriši, taa kadi m-gär tögi ki i lo koy ti. Ningä kadi m-ingä kö kö lie kin, ä kadi m-oy kö koy lie kin tö. ¹¹Be kadi tä re to ban ä, m-i-n taa lo koy ti, dan një koy je ti.

Kay ngodi söbi dö ne ki j-isi j-ay ngode

¹²Täki rojeti, ne ki m-isi m-ay ngodi ki mbae kin, m-indä jim dö ti al böy, taa mi döw ki mbuji girim al böy tö. M-nay ki lo kay ngodi ti mba kadi m-indä jim dö ti, tado mi wa ki döm, Jäju Kiriši indä jine döm ti. ¹³Ngakom je, m-gär kadi m-indä jim dö ne ti ki m-isi m-ay ngode ka kin al böy, ningä ne kare ki m-ra, mem oy dö ne je ti ki gom ti, m-indä tögi dö röm ti kadi jim ödi ne ki e nöm ti kin yo. ¹⁴M-ay ngodi söbi dö ne ki e nöm ti, kadi m-ingä ne baji ki Luwä bar-je

kadi adi-je dora ti ki go rabi la Kirisi. ¹⁵ J-ai ki ji tugi gangi me NDil ti, sobi kadi mar ta laje a nangi do lo ki m-al ta ti kin. Nga ninga, kin a re ne madi to, a ndusi asi-naa do ti al ba, Luwa a tee kamsi do ti. ¹⁶ Re e ri a ra ne ka, adi ji njiyai naa ti taki j-i nu biti ji tee ne kin. ¹⁷ NGakom je, maji kadi indaji-mi, a kadi indai kamsi go nja dije ti ki isi njiyai ki go lo njiyaje ti taki igari. ¹⁸ Tado ngay je, njiyade asi ta koy Kirisi do kagi-dasi ti. Ninga e ta ki m-al sasi ki dokagilo je pati, na m-tal m-al sasi bone bay, ki man no kam ti. ¹⁹ Ai dije ki ta tol tade e tuji, tado luwa lade e kandade, taa toba lade e me ne ti ki to ronal ti to. Ninga ne ki uwa mede, e ne ki donangi ti ne par. ²⁰ Na je ba, je ngan nje be je ki dora ti. Dora ki e lo ki j-isi ji ngina nje kaji-je, BaBe laje Jaju Kirisi kadi a i ti ta re inga-je. ²¹ Jaju a mbal daraje ki tuge goto, ki a oy kin, kadi tal to ta daraje ki ati bal kin be. A ra kilal kin ki tugi ki aw-n kadi uwa-n ne je pati gin togine ti.

4

¹ NGakom je ki nje ndigi lam, m-ndigi ngay kadi m-tal m-o sasi. Sai, sai ne ronal lam, sai jogi kasi-gon ki isi dom ti. Lo kin ti, nje ndigi lam, maji kadi uwai togisi ba ta kin be, injiyai naa ti ki BaBe.

Ta kaji mba kisi ki naa ki lapiya

² M-uwa nja Ebodi ai ki Setisi, m-daji-de kadi adi mede e kare me kindar naa ti ki BaBe. ³ Nga ninga i ki madi-kilam ki maji, m-daji kadi ira sade adi ndude asi go-naa ti, tado ai dane je ki indai rode naa ti sam, roi mbata Poy Ta ki Maji. Roi, naa ti ki Kilama je ki ndagi madi-kilam je ki rangi pati ki Luwa inda tode me makitibi kaji ti.

⁴ Irai ronal ki dokagilo je pati me njiya naa ti ki BaBe. M-tal m-al sasi bay, irai ronal!

⁵ Maji kadi dije pati gari ra maji lasi. BaBe a re basine. ⁶ Ninga, kadi adi mesi a sururu do ne madi ti al. Me ne je ti pati ki to rasi, maji kadi indai no Luwa ti, ali sie ta, inoi dwe ti, a irai-e oyo to. ⁷ Nga ninga, lapiya la Luwa ki ita ne gar la daw, a ngam ngamesi ki taga je lasi me kindar naa ti ki Jaju Kirisi.

⁸ Ki basine kin ngakom je, maji kadi ne je pati ki e ne ki rojeti, ne ki dije piti, ne ki e ne ki dana, ne ki ay njay, ne ki nal dije, ne ki dije asi-gone, ne ki toe ba, ne ki dije ilai taji

do ti, a kadi uwa mesi. ⁹ Ne ki m-ndo sasi, ne ki ingai rom ti, ne ki oi tam ti, ki ne ki oi rom ti, maji kadi uni irai kilal. Ninga Luwa ki nje kadi lapiya a e naa ti sasi.

Pol ra oyo Pilipi je mbata ne ki ilai adi-e

¹⁰ Rom nal-m ngay me kindar naa ti ki BaBe, loki m-o itaji ki taga bone taki mesi to dom ti. Mesi kin to dom ti be mari nu, na ta rabi ki kadi itajii-mi adi m-gar a ingai al. ¹¹ Nga ninga, m-al ta kin be mbata ne ki to rom, al jagi. Tado mi daw ki m-gar lo ra ronal do ne ti ki to jim ti. ¹² M-gar kisi me ndoo ti, taa m-gar kisi me ne kinga ti to. Me ne je ti pati, ki lo je pati, m-gar kisi me ndan ti ki me bo ti, me ne to mbar ti ki me ne to ro ti. ¹³ M-asi kadi m-doo urm me ne je ti pati ki takul Kirisi ki nje kadi-m tugi. ¹⁴ Nga ninga, e ne ki maji a irai kadi indai rasi naa ti sam do ko ti lam. ¹⁵ Sai Pilipi je, sai wa igari maji taki, lo kilal ngira kilal mbe Poy Ta ki Maji ti, loki m-aw kadi m-iyar donangi ki Masaduwan ti[☆], daw madi ki rangi ki kadi un ne adi-m to ne ti ki mi m-un m-adi kin goto. Daw ba, e sai je par. ¹⁶ Loki mi Tsaloniaki ti, ilai ki ne ki m-aw ki ndooe asi nja joo kare, irai sam[☆]. ¹⁷ Ninga e kadi-kare ba m-isi m-sangi jisi ti al, na m-isi m-sangi kadi kor ra maji lasi aw ki do made ti do made ti. ¹⁸ Ki basine kin, ne je ki m-aw ki ndooe ka m-inga pati to ngata. M-inga ki to mbar mbar rom ti, ne ki du-m goto loki Epapiroditi adi-m ne ki adi-e kadi adi-m kin. Ne ki adi-mi kin to ta kadi-kare ki baye ati maji, ki Luwa taa, kadi-kare ki nal-e. ¹⁹ Lo kin ti, Luwa a adi sasi ne je pati ki awi ki ndooe, ki go ne kinga ti lie ki ati bal ki go rabi la Jaju Kirisi. ²⁰ Ninga kadi kasi-gon e ki do to Luwa ti ki Bawje ki dokagilo je ki dokagilo je. *Amen!

Kuwa ji-naa ki dobay ti

²¹ Uwai ji nje kadi-me je pati me to Jaju ti adi-mi. NGakom je ki ai sam ne uwai jisi.

²² Taa nje kadi-me je pati uwai jisi to. Ki bo ngay e nje ki isi rai kilal me kay ti la nje kobe ki boy Sajar.

²³ Kadi me-maji la BaBe Jaju Kirisi e naa ti sasi pati. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Kolosi je

Kæte mari nu, Kolosi e 6e bo kare ki donangi Aji ti, ki a asi kulæ mætær 200, kaw ki lo kibi kadi ti læ 6e ki Epæji ti be. Basine kin 6ari-e Turki ngata. Re æ næ o maji 6a, a e 6e ki Pol indæ njane ti nja kare al. E madi-kilæ Pol kare ki tæe næ Epapirasi, ki e dæw ki Kolosi ti wa nõõ æ e dæw ki dæsay ki aw ki Poy Ta ki Maji me ti (Kol 1.7; 4.12).

Døkagiloe ti kin Pol e dangay ti (4.3; 10, 18), dæmaji æ a e Rom ti. æ Epapirasi re rø Pol ti ær-e poy njæ kaw-naa je ki Kolosi ti tæki ne ndo ki go ræbe ti al isi njiyæ dande ti nõõ ki tægine ngay. æl tæki njæ ndo næe je ka kin æli kadi dæw gær Luwæ æ ingæ kaji 6a, sæbi kadi aw nõ tægi je ti ki go ndil ti nim, kadi ilæ done gin næ jibæl 6e je ti madi tæ kijæ mæti je, kindæ kæm go kuji kuso næ je ti ki kuji kæy næ je ti. NGay al go poy ta ti kin 6a, nje kaw kilæ Pol ndangi makitibi adi njæ kadi-me je ki Kolosi ti, ole mede tæki kaji ki Luwæ adi-je ki takul Jæju Kirisi kin asi naki ngata. Makitibi kin, dæmaji æ a ilæ-n adi-de ki ræbi læ Tisiki æi ki Onajim (4.7, 9). J-a j-ingæ kæy kæm ta joo me ti:

Go ta kuwæ ji-naa ti, ki oyo ki ra Luwæ (1.1-14) me kæy kæm ta ti ki dæsay, Pol tæji Kirisi tæ nje kisi do næ je ti pæti. æl tæki Kirisi aw ki tægi do tægi je ki go ndil ti pæti, e ki karne ba æ e NGar do njæ kaw-naa je ti (1.15-2.3). Go ti 6a, Pol ndæji Kolosi je do næ ndo ti ki loe al ki dije madi isi njiyæi dande ti (2.4-25).

Me kæy kæm ta ti ki dæbæy ti, Pol ole me Kolosi je do næ ti ki e njiyæ me kisi ki do taa ki sigi, naa ti ki Kirisi, dan njæ kun go Kirisi je ti wa nim, dan dije ti ki me kæy je ti læje æ se dan dije ti ki me 6e ti ba pæti (3.1-4.6). Nje kaw kilæ Pol tæl ta ta læne ki ta je ki done ti wa, æl-n ta ndæy be do Tisiki ti nim do Onajim ti nim, taa ta kuwæ ji-naa ki e wa ndangi ki jine kin to (4.7-18).

Næ ndo je ki go ræbi ti al, toi dangi dangi ki døkagiloe, døkagiloe, næ næ kare ki njæ ndo næe je kin pæti isi sangi, e ta kadi njæ kun go Kirisi je soli me kadi mede Kirisi ti ki e

ki karne ba par æ aw ki tægi kin. E mbata kin æ, makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je kin, re isi tidæ 6a, a o kadi ta ki me ti sæbi do døkagilo ki je ti bone wa kin to. Makitibi kin a do Kirisi ti, tæje kadi aw ki tægi do tægi je ki go ndil ti pæti, kadi taa-n dije ki isi gin tægide ti ilæ-de taa.

Kuwæ ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilæ læ Jæju Kirisi ki go ndigi ti læ Luwæ, naa ti ki ngokoje Timote æ ji ndangi makitibi kin, ² j-adi sæi dije læ Luwæ ki isi me 6e ti ki Kolosi, sæi ngakoje je ki adi mesi Kirisi. Kadi Luwæ ki Bawje ra sæsi maji æ kadi adi sæsi lapiya to.

Pol ra oyo Luwæ mbata læ Kolosi je

³ Ji ra oyo Luwæ ki Baw Bæbe læje Jæju Kirisi, døkagilo je pæti ki j-isi j-æl sie ta ki mbata læsi. ⁴ Ji ra-e oyo tado j-o poy kadi-me læsi ki adi Jæju Kirisi, ki ndigi ki indigi dije pæti ki æi dije læ Luwæ. ⁵ Kadi-me æi ki ndigi-naa kin, ginde e do næ kindæ me do ti læsi ki Luwæ isi ngæm me dæra ti adi sæsi. Igæri næ kindæ me do ti kin ki takul kilæ mbe Poy Ta ki Maji ki e ta ki røjeti. ⁶ Poy Ta ki Maji kin aw biti tæe røsi ti. Nængæ asi dænangi ba pæti ki kandine, æ aw ki kæte kæte tæki to-n dansi ti kin be to, ilæ ngire me ndo ti wa ki oi poy ta ki æji do me-maji læ Luwæ, taa igæri me-maji kin tæ næ ki røjeti. ⁷ E Epapirasi, ki e madije ki ngay me kilæ ti æ ndo sæsi næ je kin. E dæw ki dana ki nje ra kilæ 6æ læ Kirisi dansi ti. ⁸ Nængæ æ æl-je ta do ndigi-naa ti ki NDil Luwæ adi sæsi.

Kæl ta ki Luwæ mbata ti læ Kolosi je

⁹ Be æ, je ka, ndo ti wa ki j-o-n poy ta læsi kin, j-iyæ ta kæl ta ki Luwæ ki mbata læsi al. Ji dæje kadi adi sæsi igæri ndigi lie maji ki takul gosi ki næ gær ki NDile adi sæsi. ¹⁰ Lo kin ti, pa njiyæsi a e pa njiyæ dije læ Bæbe ki næl-e me næ je ti pæti, a e pa njiyæ ki aw ki kæte kæte me kilæ ra ki maji ti, æ a itogi me gær Luwæ ti par par to. ¹¹ Ji dæji Luwæ kadi adi sæsi tægi me næ je ti pæti ki takul tæge ki æti 6æl, mba kadi uwæi tægis ba me næ je ti pæti, ki kisi do ti ki kore me to. ¹² Frai oyo Luwæ ki Bawje ki rønæl tæki adi sæsi asi kingæ næ nduwæ ki isi ngæm me bæko ti lie ki ndole, mbata dije ki æi yæe je. ¹³ E æ, ær-je gin tægi ti læ til, re sæje me bæko ti læ NGone ki nje ndigi lie. ¹⁴ Ki takul NGone kin æ, je-n ki taa kiyæ taa, nængæ

majal je laje e ki kiyə go kə to. ¹⁵NGon kin, e bana kəm Luwə ki dəw asi kə-e al. E NGon dar ne kində je pəti. ¹⁶Təki rəjeti, e ki takule ə Luwə ra-n ne je pəti ki me dərə ti nim, ki donangi ti ne nim to. Ne je ki dəw oo-de ki kəmne, ki ne je ki dəw oo-de ki kəmne al, re ən kəbe je, ki təgi je, ə se njé kəbe je ba pəti ka, e ki takule ə Luwə ra-n ne je kin pəti nim, ta e ki mbata lie nim to. ¹⁷Kirisi e nq ne kində je ti pəti. Ningə e ki takule ə, ne je pəti ki Luwə rade, ai ki dode taa to. ¹⁸Kirisi ə wa e ki bo do njé kaw-naa je ti, ki əi darəe. E wa ə e kilə ngirə ne, e dəw ki də kəte ki tēg dan njé koy je ti. Be mba kadi-me ne je ti pəti, e ki də kəte. ¹⁹Tado Luwə ge kadi ne je pəti ki rone ti asi-naa bərare rə Kirisi ti. ²⁰Ningə e ki takul Kirisi ə Luwə ndigi kadi dije pəti ki donangi ti ne iləi noji naa ti səne. E ki takul masi NGone ki ay do kagi-dasi ti kin ə, Luwə adi lapiya re-n donangi ti ne ə se dərə ti. ²¹Ningə səi je ki kəte ərri kagisi kə ta kəm Luwa ti, səi njé bə je lie ki mbata mar ta je ləsi, ki ne rasi je ki majal. ²²Nə ngosine Luwə iləi noji naa ti səsi ki takul darə Kirisi ki go rəbi koye, mba kadi ra adi tēgi ta kəm Bəbe ti tə dije ki ayi njay nim, ki kanji yoro nim, taa ki kanji ta madi dəsi ti nim to. ²³Ningə, maji kadi ai do njasi ti me kadi-me ti. Kadi-me kin ə e gin kəy ki ngə ki ai do ti, ki kanji kadi ne madi ər səsi aw səsi say ki ne kində me do ti ləsi ki Poy Ta ki Maji adi səsi kin. Poy Ta ki Maji ki e ki kilə mbə kadi dije pəti ki donangi ti ne kin. Ningə ə ə mi Pol mi nje ra kile.

Kə lə Pol mba njé kaw-naa je

²⁴NGosine, rəm nəl-m mbata kə je ki m-isi m-ingə mbata ləsi. Təki rəjeti, me rəm ti, ki mbata maji lə njé kaw-naa je ki əi darə Kirisi, m-təl ta kə je ki nay kadi Kirisi ingə.

²⁵Ki mbata njé kaw-naa je ə m-təl-n nje ra kilə bəə ləde. E Luwə ə ilə kilə kin jim ti mba kadi m-ra-n səsi. Kilə kin e kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə kin ba pəti madi səsi. ²⁶E ne ki to lo bəyo ti ki rə gin dije ti pəti ki dəkagilo je pəti, nə ngosine tēg ki doe adi dije ləne gəri. ²⁷Tado Luwə ndigi kadi gəri ne ki oji kadi ra ə e ne ki maji ki əti bəl kin. E ne ki kində doe dana mbata maji lə dije pəti. Ne ki to lo bəyo ti ki Luwə tēg ki doe e Kirisi ki isi mesi ti, ə adi igəri ay njay təki a səi me təba ti lə Luwə kin. ²⁸E Kirisi kin ə, j-isi j-ilə

mbə Poy Ta ki Maji lie ki rəbi ndər mbi dije pəti, ki rəbi ndo-de ne ki takul kəm-kadi ki Luwə adi-je. MBa kadi əi pəti təli dije ki təgi gangi me Kirisi ti. ²⁹MBata kin ə, m-isi m-ra-n kilə nim, m-isi rə-n nim, ki təgi Kirisi ki isi adi rone rəm ti.

2

¹Təki rəjeti m-ndigi ngay kadi igəri rə ki ngə ngay ki m-isi m-rə mbata ti ləsi, ki mbata lə Lawodise je, taa ki mbata ti lə ndəge je pəti ki ooi mi ki kəmde al kin to[☆]. ²Rə kin, m-rə kadi m-ilə-n dingəm mede ti, ə kadi indəi rəde naa ti kare ba me ndigi-naa ti, taa kadi ingəi ne gər ki a adi-de me ki ti kati, kadi gəri ne lə Luwə ki to lo bəyo ti, ki e Kirisi kin nim to. ³E rə Kirisi ti kin ə dəw a ingə gosi je ki ne gər je ti. ⁴M-əl ta kin be mba kadi dəw madi ədi səsi ki bəl ta ki tane ti al. ⁵E ki rəjeti, kadi darəm e say səsi, nə ndilm e naa ti səsi. Ningə rəm nəl-m ngay kadi m-o səsi, ai do njasi ti, taa uwəi təgisi ngə me kadi-me Kirisi ti to.

Ne je pəti e rə Kirisi ti

⁶NGa ningə, təki itaai Jəju Kirisi, ki Bəbe mesi ti, maji kadi injiyəi sie naa ti. ⁷Iləi ngirəsi rəe ti, ə adi kisi ki də taa ləsi e kəy ki indəi doe ti to. Ningə kadi ai do njasi ti me kadi-me ti ki go ne ndo ti ki ingəi, ə kadi irai oyo Luwə ki də-naa ti də-naa ti to. ⁸Indəi kəm-kadi də rəsi ti, kadi dəw madi ədi səsi ki ne gər ki ngom, ki ndae goto ki e ne gər lə dije ki donangi ti ne kin al. E ne gər ki ngire e do ne jibəl be ti lə dije ki də təgi ndil je ti ki majal ki donangi ti ne, bi e do Kirisi ti al[☆]. ⁹Tado ne je pəti ki rə Luwə ti, tade asi-naa bərare rə Kirisi ti. ¹⁰NGa ningə səi ingəi ne je pəti asi-naa rə Kirisi ti, ne ki du səsi goto. Kirisi ki e ki bo də təgi je ti, ki də njé kəbe je ti pəti.

¹¹E me kində rə naa ti ki Kirisi kin ə itəli dije ki njé kijə mətide. Ningə e kijə məti ki dəw bə ijə ki jine al, nə e kijə məti ki Kirisi wa ə ijə, mba kadi ər-n ngur darə ki isi aw səsi ki majal ti kin kə. ¹²Ki rəbi lə batəm ki irai, dibi səsi naa ti ki Kirisi, ningə uni səsi naa ti sie lo koy ti to tado adi mesi də təgi ti lə Luwə ki tēg sie dan njé koy je ti. ¹³Səi ki kəte, səi dije ki koy mbata majal je ləsi, səi dije ki səi *Jipi je al, ijəi mətisi al to, nə basine, Luwə təl adi isi kəm ba naa ti Kirisi.

Luwə iyə go majal je laje pəti kə. ¹⁴Luwə buji ne raje je ki to me makitibi, ki isi səki dəje, taa əsi-je ta ki go rəbi lə ndu-kun je kin kə; Luwə tuji-de kə ki go rəbi bə-de də kagi-dəsi ti. ¹⁵E be ə, Luwə ər-n təgi ndil je ki majal ki təgi ki isi ɔi bə kə[☆], ilə rəsəl dəde ti ta kəm dije ti, adi me njiyə tətə rə ti lə NGone, ki e Kirisi, əi je njiyəi tə dangay je. ¹⁶Lo kin ti, adi dəw madi gangi ta dəsi ti mbata ne kuso ə se ne kəy al, taa əji də ndo kə naye ə se ndo taa kəə lə Jipi je al. ¹⁷Ne je kin pəti əi ndil ne je ki a rəi, nə ne ki rəjeti, e daro Kirisi. ¹⁸Oti kadi adi dəw madi tal rə ki tətə ləsi kin yane ti. Adi e dije ki njé ra rəde njé də sol ti, isi əsi dəde nangi nə malayka je ti, əi dije ki njé koo ne ki koo me ni ti tə ne ki ngay. Əi dije ki tagade e taga ki a də dəw ti wa par, adi isi indəi gude. ¹⁹Dijee kin, mbati kuwə ki Kirisi ki e ə də kin. Nə təkə rəjeti, e ki takul Kirisi ki e də kin ə ngan rə je pəti ingəi ne ki kadi a ra səde. E ki takule ə tal je ki singə je isii ta naa ti isi rai kilə. Ningə e Luwə ə e nje ra kadi daro kin təgi. ²⁰Səi ki koy naa ti ki Kirisi, adi səi ki taa kiyə taa ji təgi ndil je ti ki majal ki me duniyə ti. NGa ra ban ə, to təkə ji kisisi ki dəsi taa, isi gin təgi ti lə ne je kin bəy be ə? MBa ri ə itəli rəsi gin ndu je ti ki ə nə: ²¹«Un ne kin al! Ɔdi ne kin tai ti al! adi ji Ɔdi ne kin al!» ²²Ne je kin pəti əi ne je ki a tuji kə go kilə ti ki dəw ra-n. Ningə əi ndu-kun je ki ne ndo je ki go ne gər ti lə dije. ²³Təki rəjeti, kun-ndu je kin, təkə o bə, e ne ki təji gosi, mbata təji rəbi ra Luwə lə dəw ki ra, rəbi sol də ki rəbi kində təgi də daro rə ti, nə kə ə e ndu-kun je ki ndade goto, toi mbata tol ngur daro par.

3

Kisi ki də taa ki sigi ki Kirisi

¹Təki uni səsi lo koy ti naa ti ki Kirisi, maji kadi isangi ne je ki taa dərə ti, ki e lo ki Kirisi isi ti, də ji kə Luwə ti kin[☆]. ²Iməri ta də ne je ti ki dərə ti, bi də ne je ti ki dənangi ti ne al. ³Tadə səi dije ki oyi, ningə kaji ləsi e ki bəyə naa ti ki Kirisi rə Luwə ti. ⁴Dəkagilo ki Kirisi ki e kisi ki də taa ləsi a tēē ningə, səi je ka a tēēi sie me təbə ti ki taa lo.

Kisi ki də taa ki kəte ki e ki bəne

⁵Maji kadi idibi ne je pəti ki dənangi ti ne, ki to rəsi ti: adi ə sangi-naa ki lo kaya ti, ki

ne ra ki to nje, ki ngur daro ki əti bəl, ki bə ne je ki majal, ki ra ta ne kingə, ki e yo ki ra. ⁶E ne je kin ə isi re ki wongi lə Luwə də dije ti ki njé tə-e rə. ⁷E kin ə, e pa njiyəsi je ki kəte, loki isi me majal ti bəy. ⁸Nə ngosine, maji kadi imbati ne je kin pəti, adi e wongi ki ra, ki ne ra ki də gu ti, ki me ndul, ki ne taji, ki ta je ki go rəbe ti al ki isi tēē tasi ti. ⁹Oti kadi əli-naa ta ngom. Tadə səi dije ki ɔri kəki dəw rəsi ti kə, ki kilə rae je ngata. ¹⁰Ningə ngosine iləi dəw ki sigi rəsi ti, dəw ki Luwə ki nje kində ne je isi təl-e ki sigi ti taa taa, kadi titi-naa sie, kadi tēē gər-e ti ki rəjeti. ¹¹Me kisi ki də ta ti ki sigi kin, kər kəm-naa goto, mbə dije ti ki əi *Jipi je ə se njé je ki əi Jipi je al, mbə njé kijə mətide ki njé kijə mətide al. Kəl kə nə mba ə se dəw ki kəm tēē al, goto, kəl kə nə bəə ə se dəw dərəne, goto. E Kirisi par ə e ne je pəti me ne je ti pəti.

¹²Səi dije ki Luwə mbəti səsi, səi dije lie ki ndigi səsi. E mbata kin ə, maji kadi awi ki koo kəm-to-ndoo lənaa rəsi ti, kadi səi njé ra maji, njé kilə də nangi, kadi səi dije ki sol ləm ləm, dije ki njé kore me. ¹³Maji kadi isi də ti ki naa. A re dəw madi aw ki ta ki to rəe də ngokəe ti ə, maji kadi iyəi go kə yo ki ne adi-naa, təkə Kirisi iyə-n go majal je ləsi kə kin be tə. ¹⁴Ne ki e də ne je ti pəti, e kadi ndigi-naa e kibi rəsi. E ə a ra kadi kində rə naa ti ləsi a e ki rəjeti. ¹⁵Kadi lapiya lə Kirisi ɔ bə ngamesi ti. E ki mbata lapiya kin ə Luwə bər-n səsi, kadi itəli daro ki kare. Ningə kadi səi njé ra oyo Luwə. ¹⁶Maji kadi ta lə Kirisi rəsi mesi. Ningə kadi indoi-naa ne je, indəji-naa je ki yo ki ne ki gosi ki ngay. NGa ningə, kadi osi pa, iləi təji də Luwə ti ki oyo ki ra me Pa je ti ki me makitibi ti lə Luwə, ki me pa kilə dingəm me naa ti, ki me pa je ti ki NDil Luwə adi səsi. ¹⁷Ne je pəti ki isi irai, ki ta je pəti ki isi əli, maji kadi e me tə Bəbe Jəju ti, nga ningə kadi irai oyo Luwə ki takule.

Kisi njé kadi-me je me kəy ti

¹⁸Səi dənə je ki njé ngaw, maji kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngawsi je təkə səbi kadi irai ta kəm Bəbe ti. ¹⁹Səi ngaw dənə je, maji kadi indigi nesi je. Adi rəsi ati səsi dode ti al. ²⁰Səi ngan je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə njé kojisi je me ne je ti pəti, tadə e ne ki nəl Bəbe. ²¹Ningə səi baw ngan je, oti kadi

irai adi wongi ra ngansi je, tado re e be ə, mede a tuji. ²²Səi bəə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə basi je ki dənangi ti ne kin. Ningə, oti kadi irai tə kilə kadi kəm-naa taga ne par kadi nəl dəw, nə kadi irai ki me ki kare, ki bəl NDil 'BaBe. ²³Kilə ki to ban ki isi irai ba, kadi irai ki me ki maji tə kilə lə 'BaBe ə isi irai, bi tə kilə lə dəw, al. ²⁴Ningə kadi igəri təkī 'BaBe a adi səsi ne maji ki ngəm mbata lə dije ləne kin, tə ne kigə go jisi. Tado 'BaBe ki rəjeti e Jəju Kiriši. ²⁵Ki rəjeti, dəw ki ra ne ki go rəbe ti al, a tətī kandi ne ra ki go ti al ləne kin, tado kər dəw dana goto rə Luwə ti.

4

¹Səi ki awi ki bəə je, maji kadi irai-de maji, ki go rəbi ki dana. Ningə kadi səi ka igəri təkī, awi ki Basi dora ti noo to.

Ta kəji ki dō kaw kilə ti

²Maji kadi uwəi təgisi ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi kəl ta ki Luwə ra adi isi dəgi ti, irai oyo Luwə ki dō-naa ti dō-naa ti. ³NGa ningə, əli ta ki Luwə ki mbata ləje to, kadi Luwə tēē ta rəbi noje ti kadi j-əl ta lie, kadi j-ilə-n mbē ne ki to lo bəyo ti oji dō Kiriši, ki m-to-n dangay ti kin. ⁴Əli ta ki Luwə kadi m-əl ta lə Kiriši kin ay njay, təkī səbi kadi m-əl-n. ⁵Maji kadi kəmsi ədi dō pa njiyəsi ti ki rə dije ti ki adi mede Kiriši, al. Ningə kadi dəkagilo ki Luwə adi səsi kin, irai kilə, bi adi man kə kare al. ⁶Maji kadi ta kəlsi e ta kəl ki maji ki dəkagilo je pəti, ki kadi dəw ingə ne ki to sie soti me ti. Kadi igəri lo kuji tur ta dije ti ki adi mede Kiriši, al.

⁷NGokom ki nje ndigī ləm, Tisiki a əl səsi ta je pəti ki dəm ti adi oi. Tisiki[☆] e nje kilə bəə ki a dō njane ti, taa e madi-kiləm me kilə ti lə 'BaBe nim to. ⁸NGa ningə, m-ilə sie be mba kadi adi səsi poyje adi oi nim, taa ki mba kadi ilə dīgəm mesi ti nim to. ⁹Onəjim[☆] ki e ngokoje ki dana, ki ji ndige ngay kin, a uwə sie rəbi. Onəjim e dəw rəsi. Əi ki Tisiki a əli səsi ne je pəti ki isi rai ne rəje ti ne adi oi.

Kuwə ji-naa ki dōbəy ti

¹⁰Madi dangay ləm Arisitarki[☆] uwə jisi, taa Marki[☆] ki ngonan Barnabasi[☆], ki ingəi ta kəji je ki oji dōe kin ka uwə jisi to. Re

aw tēē rəsi ti ba, kadi uwəi-e ki rəsi ti maji. ¹¹Jəju, ki isi bari-e Jusitusi uwə jisi to. MBə *Jipi je ti ki adi mede Kiriši kin, əi je kin par ə isi rai səm kilə ki oji kəbe lə Luwə ne. Əi je kin ə əi təgim ki ngay. ¹²Epapirasi[☆] ki e dəw ləsi uwə jisi to. Epapirasi e bəə kilə lə Jəju Kiriši, ki iyə ta rə al ki mbata ləsi, me kəl ta ti ki Luwə. Əl ta ki Luwə mba kadi ai dō njasi ti, kadi səi dije ki təgi gangi me NDil ti, taa kadi səi bəsi kadi irai ndigi ra je lə Luwə pəti to. ¹³M-ma naji lə Epapirasi təkī adi rəne ko ngay mbata ti ləsi, ki mbata lə njé kaw-naa je ki Lawodise ti nim, taa njé ki Iyerapolisi ti nim to. ¹⁴Madije ki ngay, Luki, ki e dəkitur əi ki Dəmasi uwəi jisi to[☆]. ¹⁵Uwəi ji ngakoje je ki Lawodise ti, naa ti ki Nimpa əi ki njé kaw-naa je me kəy ti lie adi-je to. ¹⁶Loki itidəi makitibi kin ningə, iləi adi njé kaw-naa je ki Lawodise ti ka tidəi to. NGA ningə e ki njé ki Lawodise ti a iləi adi səsi kin, səi ka itidəi to. ¹⁷Ningə kadi əli Arsipi[☆] adi ində kəmnə go kilə ti lə 'BaBe ki ingə kin, kadi ra kile maji. ¹⁸Ta kuwə ji kin e mi Pol ə wa ə m-ndangi. Kadi mesi oy dəm ti al, təkī m-to dangay ti ne. Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

[☆] 4:7 Knjk 20.4; Ep 6.21-22

[☆] 4:9 Plm 10-15

[☆] 4:10 Knjk 19.29; 27.2

[☆] 4:10 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39

[☆] 4:10 Knjk 9.27; 11.22, 30

[☆] 4:12 1.7

[☆] 4:14 2Tim 4.10, 11; Plm 24

[☆] 4:17 Plm 2

Makitibi ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Təsaloniki e 6e ki kəte e 6e bo ki isi də made je ti, go nangi ti ki Masəduwan ki dije ki Rom isi də ti. Masəduwan ki a ki jam də 6e ti ki Kirsisi, kaw ki lo kibə kadi ti be.

NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kə joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji kin ə, ətə Pilipi ti aw Təsaloniki, ində gin njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti. Nə lo kadi Pol isi Təsaloniki ti ndə ngay goto, tado Jipi je madi ki əsi-e ta. E be ə, ra adi Pol əi ki Silasi, tusi Təsaloniki iyəi, ə ətə law ba awi Bəre ti (Knjk 17.1-10). Dəkagilo ki rangi go ti nga 6a, Timote ki təl re Təsaloniki, aw ingə Pol Koreti ti, ade poy njé kaw-naa je ade oo (1Təsa 1.6). Lo kin ti ə, Pol a ndangi-n makitibi ki dəsəy kin, kaw ki 6al ti ki 51 je be go Jəju Kirsisi ti. Njé sangi gin makitibi je əli təkə makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je kin e makitibi ki ndange a e nə makitibi je ti ngay ki me Kilə-mindi ti ki Sigi.

Poy njé kaw-naa je ki Pol oo, ade rənəl ngay. Be ə, me makitibi ti ki Pol ndangi adi-de kin, ra oyo Luwə mbata njé kaw-naa je ki Təsaloniki ki təl nē ndaji ki maji mbata lə ndəgi njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti. Pol ole mede də kilə ti ki e wa ra dandə ti, ningə əl-de təkə n-ndigi ngay kadi n-təl n-oo-de tə (1.1-3.13). Pol ilə dingəm mede ti kadi uwəi təgide ba nim, kadi təgi ki kəte me njiyə naa ti ki Kirsisi nim (4.1-12).

Ta ki rangi, Pol əl-de ta ki də ta ti ki isi daji-naa əji-n də ki lo koy ti lə njé koy je, ki təl ki Kirsisi a təl tə re me təba ti (4.13-5.11). Pol təl ta makitibi ləne ki ndu je ki kadi njé kaw-naa je ai də ti to, ta kuwə ji-naa tə (5.12-28).

Makitibi ki Pol ndangi adi njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti kin, re ki me kosi nangi adi dije pəti ki isi daji rəde ta də dəkagilo ti ki dəbəy ti. Dije ki njé kun go Kirsisi ingəi me makitibi ti kin təkə əi dije ki əi me kunji ti ngata, ningə kilə lade e ta kadi tii mede kati,

mai naji lə Kirsisi dəkagilo ti ki əi dənangi ti ne bəy kin. NGa ningə, ki əji də ndə ki Kirsisi a re-n, dəw ki gər goto. Nə ta lade e kadi indəi mede ti təkə Kirsisi a re nqə, ə ndə ki tēə pati 6a, a indəi 6e naa ti sie (4.17).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote[☆], ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe lə Jəju Kirsisi, ki isi Təsaloniki ti[☆]. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə mbata kadi-me lə Təsaloniki je

² Ji ra oyo Luwə ki ndə je ndə je mbata ti ləsi pəti, loki j-isi j-əl ta ləsi Luwə taa taa, me kəl ta ti sie. ³ Ta kəm Luwə ti ki Bawje, meje isi ole də kadi-me ti ləsi ki isi kəm, ki ndigi-naa ləsi ti tingə bil, ki kuwə təgi ba me kində me də Bəbe ti ləje Jəju Kirsisi[☆]. ⁴ Tado ji gər maji kadi Luwə kəti səsi, səi ngakəje je ki ndigi səsi. ⁵ Təkə rəjeti, Poy Ta ki Maji ki j-ilə mbəe dānsi ti, e me ta ki kəl ti par al, nə e ki təgi, ki me ki kare ki NDil Luwə adi-je. Səi, igəri pa njiyəje ki ji njiyə-n dānsi ti mbata maji ləsi kin bəti. ⁶ Ningə səi je, indaji je nim, indaji Bəbe nim, tado itaai ta lə Luwə me kə je ti ki ngay. Itaai ki rənəl ki NDil Luwə adi səsi[☆]. ⁷ Lo kin ti, itəli nē ndaji mbata ti lə njé kadi-me je ki dənangi Masəduwan ti[☆] ki dənangi Akay ti[☆]. ⁸ Ka ta lə Bəbe 6a i rəsi ti, tēə dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti par al, nə poy kadi ki adi mesə Luwə kin sane ki lo je pəti. Sane sane ki j-aw ki ndoo kadi j-əl tae bəy taa al. ⁹ Dije kare kare əli ta ki dəje ti əji-n də kuwə ki uwəi-je ki rəsi ti, ki təl ki itəli gidisi adi kəgi yo je ləsi, ə itui kəmsi də Luwə ti ki rəjeti, ki nje kisi kəm ba, kadi irai 6əə lie kin. ¹⁰ Irāi 6əə lie, ingənəi ngone ki i dərə ti, ki un-e dan njé koy je ti taa. NGone Jəju ki nje taa je ta wongti ti ki a re.

2

Kilə ki Pol ra Təsaloniki ti

¹ NGakom je, səi je wa igəri maji kadi e kare ki ndangi ə j-aw-n rəsi ti al. ² Taa igəri maji bəy tə kadi kəte nə kawje ki rəsi ti, dije adi-je kə je taji-je je Pilipi ti, nə be ka Luwə

☆ 1:1 Knjk 15.22; 16.1 ☆ 1:1 Knjk 17.1-9; 1Təsa 2.1-2

☆ 1:3 1Kor 13.13

☆ 1:6 Knjk 17.5-9 ☆ 1:7

2Kor 1.16 ☆ 1:7 2Kor 1.1 ☆ 2:2 Knjk 16.19-24; 17.1-9

adi-je togi adi j-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji me ro je ti ki ngay[☆]. ³Təki rəjeti, ta lə Luwə ki j-isi j-ilə səsi mbəe, ngire e do ne ki go ti al ti al nim, e do rəbi ne ki ay njay al ti al nim, taa ji sangi rəbi kadi ji tə dəw madi al nim to. ⁴Ningə, e Luwə a oo-je kadi j-asi, ə ilə Poy Ta ki Maji jije ti kadi j-ilə mbəe. NGA ningə, j-ilə mbəe kilə ki kadi ji nəl-n dəw al, nə kadi nəl Luwə ki nje koo ngame dəw kore kore. ⁵Səi je wa igəri maji kadi ndo kare j-əl səsi ta ki ji to-n səsi pe pe al jagi, taa ji tə səsi ki taje kadi j-ingə-n ne madi jisi ti al nim to. Lo kin ti, Luwə asi kadi ma naji ləje. ⁶Ji sangi kadi dəw piti je al, ji sangi piti ləsi al nim, ji sangi piti lə dije madi ki rangi al nim to. ⁷Ningə ki rəjeti, ke je njé kaw kilə je lə Kirisi kin, asi kadi j-a j-ində-n togi dəsi ti, nə loki je dansi ti, ji təl ji sol lom lom. Ji ra roje tə kə ngan je ki isi ində kəmnə go ngane je ti, isi ngəm-de be. ⁸Ji ndigi səsi ndigi ki je-n bəsi kadi j-adi səsi Poy Ta ki Maji lə Luwə par al, nə je bəsi kadi j-un roje wa j-adi səsi. Səi, itəli ne ki gate e ngay ki roje ti.

⁹M-gər kadi mesi a ole do kə ti ki j-ingə me kilə ki ra ti ki do kə rogozo ti ləje. Ji ra kilə kondo je, kada je kadi ji təl ne ki oy do dəw madi ti dansi ti al. Ji ra be ə j-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə. ¹⁰Asi kadi imai naji ləje, taa Luwə ka asi kadi ma naji ləje to təki, pa njiyəje ki rosi ti səi ki adi mesi Kirisi, e pa njiyə ki ay njay, e pa njiyə ki dana, ne ki kadi dəw a ində-n ta doje ti goto. ¹¹Igəri kadi, kare, kare pəti, ji ra səsi təki baw ngan je a ra-n ngane je be. ¹²J-ilə dīgəm mesi ti, j-adi səsi togi, taa ji dəji səsi ki nja naa ti ki nja naa ti kadi pa njiyəsi e pa njiyə ki toji kadi səsi dije lə Luwə. Luwə ki bə səsi kadi indəi rosi naa ti səne do kəbe ti ki do təba ti ləne.

Kadi-me ki kə ki ingə dije ki Təsaloniki ti

¹³Gin ne ki j-isi ji ra-n oyo Luwə ki ndo je ndo je a to kin: loki j-ilə səsi mbə ta lə Luwə a osi mbisi ti, itaai ta kin ta lə dəw par kare al, nə itaai təki e-n ta lə Luwə təki rəjeti. Ningə ta kin isi ra kilə mesi ti səi ki adi mesi Kirisi. ¹⁴NGakom je, səi uni do nja njé kaw-naa je lə Luwə, ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi Jude ti. Ingəi kə ji ngakəsi je ti ki bə koji-si ti, ko kə ki əi je ingəi ji *Jipi je

ti[☆]. ¹⁵Jipi je ki təli Bəbe Jəju ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, taa je ka adi-je kə to. Kilə rade nəl Luwə al, ningə əi njé bə je lə dije pəti[☆]. ¹⁶J-ilə mbə Poy Ta ki Maji dije ki əi Jipi je al, kadi ingəi kaji, nə əgi-je. Ta təl tae ti, wongi lə Luwə osi dode ti.

Pol ndigi kadi n-təl n-aw Təsaloniki ti bəy

¹⁷NGakom je, ki oji doje, j-iyə səsi dokagilo ki ndəy be, ningə je say səsi, kəmjə ə oo naa al, nə meje e naa ti. Ji sangi ki rəti je kadi ji təl j-o səsi, tado j-aw ki bəsi ngay. ¹⁸E mbata kin ə, ji sangi kadi j-aw rosi ti, ningə mi Pol wa ki dəm, m-sangi rəbi nja ngay, nə *Satə ilə kagi noje ti. ¹⁹Ne ki e ne kində me do ti ləje, ne ronəl ləje, jəgi kəsi-gon ki j-a j-ində-n guje nə Bəbe Jəju ti ndo re ti e səi kin. ²⁰Təki rəjeti, səi ə səi ne təba ləje ki ne ronəl ləje.

3

Timote aw kilə Təsaloniki ti

¹J-asi kadi j-ore meje, ji nginə biti al, adi j-un nduje kadi j-isi ki karje ba Atan ti[☆], ²ə j-ilə ki ngokoje Timote, ki e madi-kiləje me kilə ti lə Luwə, oji-n do kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi, kadi adi səsi togi, ə ilə dīgəm mesi ti me kadi-me ti ləsi. ³E be mba kadi dəw madi dansi ti iyə rəne adi kə ki basine isi ingəi kin dum dəe al. Tado səi je wa igəri maji kadi e ne ki səbi doje kadi a ra-je. ⁴Dokagilo ki ndo ki je-n səsi bəy, j-əl səsi j-ə nə dije a indəi kəmjə ndoo, ningə e nee ka kin ə isi ra ne kin, adi e ne ki igəri maji. ⁵E mbata kin ə, tə ka ki m-asi kadi m-ore mem, m-nginə biti al, m-ilə Timote ki rosi ti kadi dəji ta do kadi-me ti ləsi oo. M-bəl kadi su ədi səsi, adi kə ləje təl ne ki kare roje ti.

⁶Ningə ki basine kin, Timote təl rosi ti re təc roje ti ne[☆], ə adi-je Poy Ta ki Maji ngay oji do kadi-me ləsi ki ndigi-naa ki to dansi ti adi j-o. Timote əl-je təki mesi to doje ti maji ngay ki ndo je pəti, taa əl-je bəy kadi indigi ngay kadi oi-je təki je ka j-isi sangi ngay kadi j-o-n səsi ka kin be to. ⁷Lo kin ti ngakom je, me ndingə ro je ti, ki me kə je ti ləje pəti, j-ingə togi rosi ti ki takul kadi-me ləsi. ⁸Ki basine kin, ji təl j-ingə togi kisi

☆ 2:14 Knjk 17.5-6

☆ 2:15 Knjk 9.23-29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

☆ 3:1 Knjk 17.15-16

☆ 3:6

kəm, tado uwəi təgisi ba me kində rə naa ti ki 'Baḃe. ⁹Ji gər nē wa ki kadi ji ra taa kadi ji ra-n oyo Luwə ngay mbata ti ləsi, oji dō rənəl ki adi j-ingə ta kəm Luwə ti kin, al. ¹⁰Kondō ki kada, j-isi ji dəji Luwə ki rətije kadi adi-je ta rəbi adi ji təl j-o-n səsi, ə kadi ji təl-n ta nē ki du səsi me kadi-me ti ləsi tō.

¹¹Kadi Luwə ki Bawje ə wa, əi ki 'Baḃe ləje Jəju Kiriši, tēgi ta rəbi ki kaw rəsi adi-je. ¹²Ningə kadi 'Baḃe ra adi ndigi-naa ki to dansi ti, ki ndigi ki isi indigi dije pəti kin aw ki kəte kəte, to tə ndigi ki je j-isi ji ndigi səsi kin be tō. ¹³Taa kadi Luwə adi səsi təgi ngamesi ti, kadi ndō ki 'Baḃe Jəju a re ki dije ləne ḃa, kadi ayi njay, ta goto dəsi ti nōo Luwə ti ki Bawje.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹NGakom je, dō ndəgi ta je ti, ji ndo səsi pa njiyə ki kadi injiyəi kadi nəl Luwə, ningə e pa njiyə ka kin tō ə isi injiyəi, nə ji təl ji dəji səsi ḃəy, taa j-ilə dīgəm mesi ti me tō 'Baḃe Jəju, kadi irai adi maji ki dō made ti ḃəy. ²Səi, igəri nē ndo ki i rə 'Baḃe Jəju ti ki j-adi səsi kin maji. ³Nē ki Luwə ndigi rəsi ti, e ta kadi ayi rəsi njay, ogi rəsi sangi-naa kaya ti. ⁴Kadi dəw ki ra dansi ti, gər lo kisi ki dənə ki go rəbi ki ay njay, ki adi kəsi-gon, ⁵ki kanji kadi ngur darə aw sie adi ra ko nē ki dije ki gəri Luwə al isi rai kin. ⁶Ki oji dō lo kin, kadi dəw madi ra majal ki ngokone ə se kadi əde al, tado dije ki njé ra nē ki be kin, ḃəe a uwə-de ki rə 'Baḃe ti, adi j-əl səsi kəte, ə ji təl j-əl ḃəy ngata. ⁷Tado Luwə ḃar-je kadi j-ayi njay, ḃi ḃar-je mba kadi ji sangi-naa kaya ti al. ⁸E be ə, dəw ki əsi nē ndo kin ngərəngi, e dəw ə əse ngərəngi al, nə e Luwə ə əse ngərəngi. Luwə wa ki nje kadi səsi NDilne kin.

⁹Ki oji dō ndigi ki kadi ngakonaa je ndigi-naa, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dō ti j-adi səsi al, tado səi je wa, Luwə oji səsi rəbi ndigi-naa dansi ti yo ki ne adi igəri. ¹⁰Ningə e ka tō ə isi oji ki rə ngakoje je ti pəti ki dənangi Masəduwan ti ki tae ba kin[☆], nə ngakom je, j-ilə dīgəm mesi ti kadi irai adi maji ki dō made ti wa ḃəy. ¹¹Kadi nē ki uwə mesi ngay, e kisi ki naa ki lapiya, kadi dəw ki ra dansi ti ore kəmne dō kilə je ti ləne, ningə

kadi irai kilə ki jisi səi je wa ə ingəi nē. ¹²Lo kin ti, dije ki əi njé kadi-me je al, a piti səsi me kilə rasi ti, ningə a awi ki ndoo nē madi ki to rəsi ji dəw madi ti al tō.

Njé koy je ki njé kisi kəm je ndō təl 'Baḃe ti

¹³NGakom je, ji ndigi kadi isi day dō ta ti ki dō njé koy je ti al. Kadi isi day, indingəi rəsi tə ndəgi dije ki awi ki nē kində me dō ti al kin al. ¹⁴Tə ka ki j-adi-n meje kadi Jəju oy, ə i lo koy ti ka kin ə, j-adi meje kadi njé ki oyi me kində rə naa ti ki Jəju, Luwə a un-de lo koy ti ki Jəju. ¹⁵Ningə ta ki kadi j-əl səsi ə to kin, e ta lə 'Baḃe. J-əi ki j-a j-isi kəm ba ndō təl 'Baḃe ti, j-a j-aw dərə ti nōo njé ki oyi ti al. ¹⁶Tado loki ndu nje kun dō malayka je, ki ndu təbi lə Luwə a ḃa ḃa, 'Baḃe wa a i dərə ti taa re, ningə dije ki adi mede Kiriši ki oyi, a i lo koy ti kəte, ¹⁷nga ningə go ti ḃa, j-əi ki j-isi ki dje taa ḃəy, Luwə a əy-je naa ti səde me kil ndi ti, kadi j-ingə 'Baḃe me nəl ti, ngadan lo ti. Lo kin ti, j-a j-isi naa ti ki 'Baḃe ki ndō je ndō je^{xx}. ¹⁸Maji kadi iləi dīgəm me-naa ti yo je ki ne je ki ta je kin.

5

Kisi dō nja ti nginə-n ndō təl 'Baḃe

¹NGakom je, ki oji dō dō kadi ki dəkagilo ki kadi nē je kin a rai nē, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dō ti j-adi səsi al. ²Səi je wa igəri maji ngay kadi ndō lə 'Baḃe a re tə nje ḃogi ki a re ḃogi ti kondō kin be. ³Loki dije a əli əi nə: «Lapiya to ngata, j-isi maji ngata!» kin ḃa, e ə tuji a tēg ibə-de nangi busi, təkəi ndoo ki a ra-n dənə ki nje səm kin be. Ningə dəw ki a asi kadi tēg ay ta nē ti kin goto. ⁴Nə səi ki səi ngakom je, isi me til ti ḃa nē kin a ibə-n səsi nangi busi tə nje ḃogi ki a re be al. ⁵Tado pəti, səi ngan je ki me kunji ti, səi ngan je ki kada. J-əi dije lə lo ki kondō al nim, j-əi dije lə til al nim tō. ⁶Ə adi ji toi ḃi tə ndəgi dije be al, adi j-isi kəm, j-adi kəmje aa. ⁷Njé to ḃi je, toi ḃi kondō, ə njé kay kasi je, kasi ra-de kondō tō. ⁸Nə j-əi ki j-əi dije lə lo ki kada, sobi kadi j-əi njé kəm-kaa je. Adi j-uni kadi-me əi ki ndigi-naa tə nda dō ḃədiḃe, ə kində me dō kaji ti tə jəgi taa nē kati dje ti tō. ⁹Tado Luwə ḃar-je mba kadi wongi lie ində-je al, nə mba kadi j-ingəi kaji ki go rəbi lə 'Baḃe ləje Jəju Kiriši. ¹⁰Kiriši ki

oy mbata ti ləje, mba kadi re j-isi kəm ba, ə se j-oy ka, ji təl j-ində ɓe naa ti sie. ¹¹E mbata kin ə, maji kadi iləi dɪngəm me-naa ti je, irai ki naa je kadi itɔgi me kadi-me ti ləsi, ki yo je ki ne je, təki isi irai ngata kin be.

Ta kɔji ki dɔbəy ti ki kuwə ji-naa

¹²NGakom je, ji dəji səsi kadi oi to dije ki isi rai kilə dansi ti, adi e njé ki isi indəi kəmde gosi ti ki go ndu Bəbe ti, isi ndəji səsi kin. ¹³Maji kadi itɔji-de ge ki igei ta ləde ki taga wangi ki ndigi-naa adi-de gəri, mbata kilə ki isi rai. Maji kadi isi ki naa ki lapiya dansi ti.

¹⁴NGakom je, ji dəji səsi kadi indəri mbi dije ki isi njiyəi biriri, iləi dɪngəm me njé ki mede tuji ti, ɔsi gin njé ki tɔgide goto, ə isi dɔ ti ki dije pəti. ¹⁵Kadi oi maji, kadi dəw madi igə kirə majal ki made ra sie ki majal al, nə kadi adi kəmsi e go maji ki ra ti ki ndə je pəti. İrai maji ki naa dansi ti səi je wa nim, ki rɔ dije ti pəti nim tɔ.

¹⁶Adi rəsi nəl səsi ki ndə je pəti, ¹⁷əli ta ki Luwə ki kanji kiya tae, ¹⁸irai-e oyo me nə je ti pəti. E kin ə e nə ki Luwə ge rəsi ti, səi ki indəi rəsi naa ti ki Jəju Kırısı.

¹⁹Ningə maji kadi, NDil Luwə ki isi mesi ti kin, ɔgi-e al, kadi ɔr səsi ta rəbi, ²⁰taa ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli ka, kadi ikidi al tɔ. ²¹Nə kadi indəi manji nə je pəti, ɓa uni ki maji dan ti. ²²ɔgi rəsi ra majal je ki dangi dangi.

²³Maji kadi Luwə wa ki nje kadi dije lapiya, ɔr səsi ki tae ba, ində səsi ta dangi mbata ti lie. Ningə kadi ngəm ndilsı, ki rəsi, ki darəsi, kadi ndə təl Bəbe Jəju Kırısı ti ə, awi ki ta dəsi ti al. ²⁴Luwə ki ɓar səsi a dɔ njane ti, adi e e wa ɓəy ə a ra nə je kin.

²⁵NGakom je, əli ta ki Luwə mbata ti ləje.

²⁶Uwəi ji ngakɔje je pəti ki kuwə-naa ki rɔ ti rututu.

²⁷M-dəji səsi me tɔ Bəbe Jəju Kırısı ti, kadi itidəi makitibi kin mbi ngakɔje je ti pəti.

²⁸Ningə kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kırısı e naa ti səsi pəti tɔ. Amen!

Makitibi ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Me makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi njé kaw-naa ki Təsaloniki ti kin, təl re də ta ti kare ki e təl ki Kirişi a təl tə re me təba ti ka kin 6əy. Tado ta kin nay ki lo tilə njé kaw-naa je naa ti 6əy. Dije madi əli əi nə Kirişi re ngata (2.2), ningə njé ki nungi əli əi nə dōbəy ndə e basi, adi kawi jide isi be par, mbati ra kilə (3.6-9). E be ə, Pol ndangi makitibi ki kə joo kin adi-de kadi ər-n nə ki go rəbe ti al ki isi njiyə dode ti, isi tilə-de naa ti kin, kə.

Nje kaw kilə Pol ilə ngirə makitibi ki ndangi kin ki oyo ki ra Luwə ɔji-n də kadi-me, ki ndigi-naa lə njé ndole go Kirişi ki to ki taga, taa dəji Luwə kadi adi-de kuwə tōgi ba me kilə ti ki adi rōde ki mbae kin tə (1.1-12). Go ta ti kin 6a, Pol re də kə ta ti wa ki ndangi-n makitibi ki e təl Kirişi ki a təl re me təba ti. Pol əl tək Kirişi a təl re kəte nō dəw madi ti ki ndoɔi ta ki e «nje majal» kin, al. E ki a ɔy dije kadi ilə-n rə dije lə Luwə, taa a ində gunə yə Kirişi ti to (2.1-12). ɔji-n də rə ki a re kin, maji ngay kadi njé kaw-naa lə Kirişi ai də njade ti me kadi-me ti, ningə kadi iyəi ta kəl ta ki Luwə al to (2.13-3.5). Wongi ra Pol də dije ti ki njé daw, ki uni girə də dōbəy ndə ti ki e basi, mbatii ra kilə kin. Pol toji-de maji lə kilə ki ra ki a ra kadi dəw təl nə ki kəy də dəw madine ti al (3.6-15), 6a təl ta makitibi ləne ki njangi də to, ta kuwə ji-naa tə (3.16-18).

Ta ki bo ngay ki Pol əl ə nə: «Re dəw madi ge ra kilə al 6a, kadi uso nə al tə» kin, ilə jine kəm dije ti ki njé kər nun nə je naa ti al, adi əi nə dōbəy ndə e basi, ningə mbati ra kilə ki e nə ki Luwə adi dəw kadi ra ki ndo je pəti ki isi-n ki dōne taa kin.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje, əi ki ʔaʔe ləje Jəju Kirişi, ki isi Təsaloniki ti[☆]. ² Kadi me-maji ki lapiya lə Luwə ki Bawje əi ki ʔaʔe ləje Jəju Kirişi e naa ti səsi.

☆ 1:1 1Təsa 1.1

Ta ki gangi ki a re ndo təl Jəju ti

³ NGakom je, səbi kadi ji ra oyo Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləsi. Ningə e go rəbe ti kadi ji ra be mbata kadi-me ləsi aw kəte ki tōgine ngay, taa səi pəti, ndigi-naa ki dansi ti ka j ki də made ti də made ti tə. ⁴ Ningə, e mbata kin ə, j-un səsi j-isi j-ində-n guje ki rə ndəgi njé kaw-naa je ti lə Luwə, ɔji-n də kuwə tōgi ba ki kadi-me ləsi me kində kəm-ndoo ti ki me kə ti ki tēg dəsi ti.

⁵ Kə je kin toji kadi Luwə e nje gangi ta ki dana, ningə a toji kadi səi dije ki asi ta kadi oi 6əkə lə Luwə ki isi ingəi kəe kin tə. ⁶ Təki rəjeti, Luwə e dəw ki dana, adi a adi kə dije ki njé kadi səsi kə kin tə, ⁷ ningə səi ki adi səsi kə, a ingəi lo kər kəə səje, loki ʔaʔe Jəju a tēg dərə hōy tə re ki malayka je ləne ki njé tōgi. ⁸ A re me por ti ki ɔ bilingi bilingi mba kadi adi kə dije ki gəri Luwə al, ki dije ki njé mbati Poy Ta ki Maji lie, e ki e ʔaʔe ləje Jəju. ⁹ Kə ki a ingə-de, e tuji ki dōbəye goto. A əi say ngay ta kəm ʔaʔe ti, ki gidi tōgi təba ti lie, ¹⁰ loki a re ndəe ti kin kadi dije lie iləi toji dōe ti, kadi dije pəti ki a adi-e mede piti-e. NGa ningə, səi ka a səi dande ti nōɔ to, mbata səi itaai naji ki ma ki ji ma dansi ti.

¹¹ E mbata kin ə, j-isi j-əl ta ki Luwə ki ndo je pəti mbata ti ləsi, kadi Luwə oo səsi tə dije ki asi ta kilə ki 6ar səsi ki mbae. Kadi Luwə ra səsi ki tōgine kadi ndigi ra maji ki to mesi ti kin təl tane maji ə kadi kadi-me ləsi isi kəm ba to. ¹² Lo kin ti, a iləi toji də ʔaʔe Jəju ti, ningə e a ilə toji dəsi ti to, ki go me-maji ti lə Luwə ləje əi sie, e ʔaʔe Jəju Kirişi.

2

Nə ki a ra nə kəte nō re ʔaʔe ti

¹ NGakom je, ki ɔji də re lə ʔaʔe Jəju Kirişi, ki doje ki a ɔsi-naa rəe ti, nə ki ji dəji səsi ə to kin: ² loki daw madi a əl səsi ta ə nə e ta ki j rə Luwə ti, ə se a əl səsi ə nə e ta ə se makitibi ki j roje ti ə nə: ndo lə ʔaʔe re ngata ə, adi ta kin yəti dəsi al nim, adi ra səsi 6əl al nim tə. ³ Adi dəw madi ədi səsi ki go rəbi madi al. Səbi kadi tə rə Luwə, ki e tə rə ki dōbəy ti kin dōe tēg, taa dəw ki nje tə rə Luwə ki e dəw ki tuji səbi dōe kin ka, dōe tēg taga 6əy to taa ndo kin a re. ⁴ Dəw ki nje tə rə kin a j kadi rə ki nə je pəti ki to Luwə 6a də ti, ə se nə ki dije isi ɔsi məkəside nangi nōe ti. Dəw

kin a aw biti kadi isi me kəy ti lə Luwə, a ə nə ne wa ə ne Luwə. ⁵M-gər kadi mesi a ole dō ti təkī ndo ki mi-n səsi naa ti bəy kin, m-əl səsi ta kin ngata. ⁶NGa ningə, ki bəsi ne kin, igəri ne ki uwə dəw ki nje tə rō Luwə ka kin nangi kadi tə dəkagiloe bəy taa a tēē ki dōne taga. ⁷Tadō tōgi ki majal ki nje tə rō Luwə isi ra kilə ne lo bəyō ti, nə nay kadi dəw ki uwə nje tə rō kin nangi iyə rəbi ade bəy taa, ⁸nje tə rō a tēē ki dōne taga. Ningə lo kin ti, Bəbē Jəju a to kəə ki tane ti tuje-n kō, a təl-e ne ki kō kare ti ki tōgi ki a re-n. ⁹Ki oji dō nje tə rō Luwə, e a re ki tōgi lə *Sata, a tēē ki tōgi je ki dangi dangi, a ra ne kōji je, ki ne mbəli je ki ngom. ¹⁰A ra ne je ki go rəbe ti al ki dangi dangi mba kadi-n kəm dije ki kadi a awi tuji ti. Dije ki kadi a awi tuji ti mbata mbati taa ne ki rojeti, mbati ndigi ne ki rojeti ki kadi a aji-de. ¹¹E mbata kin ə, Luwə ilə ki tōgi ki kadi ur sade wale, kadi adi mede ne ra ki ngom. ¹²Lo kin ti, ta ki gangi a oxi dō dije ti pəti ki mbati taa ta ki rojeti, ə ooi maji rōde me ne ra ki dana al ti yo kin.

Kuwə tōgi ba me kadi-me ti

¹³NGakom je ki njē ndigi lə Bəbē, ki oji dōje, sobi kadi ji nay ki lo ra oyo Luwə ti ki mbata ləsi, mbata Luwə mbəti səsi lo kilə ngire ti nu mba kadi ingəi kaji ki rəbi lə NDil ki təl-je dije ti lə Luwə nim, ki rəbi lə kadi-me ta ki rojeti nim tō. ¹⁴E mbata ne kin ə Luwə bəar-n səsi ki rəbi lə Poy Ta ki Maji ki j-ilə səsi mbəe, kadi ingəi kosi-gon lə Bəbē ləje Jəju Kirisi. ¹⁵E be ə, ngakom je, maji kadi ai dō njasi ti, ə kadi ingəmi ne ndo ki ji ndo səsi ki taje ə se ki makitibi ki ji ndangi j-adi səsi kin dōsi ti maji. ¹⁶Maji kadi Bəbē ləje Jəju Kirisi ə wa əi ki Luwə ki Bawje, ki ndigi-je, ə adi-je me-səl ki dōbəye goto, ki kində me dō ti ki maji, ki go rəbi me-maji lie kin, ¹⁷səl mesi, ə kadi adi səsi tōgi kadi irai maji me ne je ti pəti ki isi irai ki me ta je ti pəti ki isi əli.

3

Əli ta ki Luwə mbata ti ləje

¹NGakom je, ki kadi ji təl-n tae, ji dōji səsi kadi əli ta ki Luwə mbata ti ləje, kadi ta lə Bəbē sane aw law law ki lo je pəti, ə kadi ingə kosi-gon təkī ingə-n rəsi ti kin be tō. ²Əli ta ki Luwə bəy tō kadi taa-je ilə-je taa ji dije ti ki majal ki njē me ndul. Tadō e dije pəti bə awi ki kadi-me, al. ³Ningə Bəbē e

dəw ki a dō ndune ti, adi a adi səsi tōgi nim, a ngəm nje majal dōsi ti nim. ⁴Je ji taa mesi, me tō Bəbē ti kadi isi rai ne ki ji dōji səsi kadi irai, ningə isi ta ti isi irai ki kəte bəy tō. ⁵Maji kadi Bəbē adi mesi e ki dō ndigi Luwə ti nim ki dō kuwə tōgi ba ti ki Kirisi adi səsi kin nim tō.

Sobi kadi dəw ki ra ra kilə

⁶NGakom je, ji dōji səsi me tō Bəbē ti kadi oxi rəsi ngərəngi, kadi ngakoje je ti pəti ki isi njiyəi galala, təl rōde go ne ndo ti ki ji ndo səsi kin, al. ⁷Səi igəri rəbi ki kadi indaji-je maji. Ji njiyə dānsi ti tə njē dabi je al. ⁸Dəw madi ki ji dōje kadi adi-je ne kusoje goto. Kondō ki kada, ji ra kilə me kō ti ki me kō rəgogo ti, kadi je ne ki əy dō dəw madi ti dānsi ti al. ⁹Təkī rojeti, e ne ki sobi kadi j-ingə rəsi ti ə wa, bi sobi bə sobi dōje al, al. Nə ji ra be mba kadi je ne ndaji ki rəsi ti. ¹⁰Ji gər kadi loki je dānsi ti, j-adi səsi ndu kin, j-ə nə: re dəw madi ge ra kilə al bə, kadi uso ne al tō. ¹¹NGa ningə j-o kadi dije madi dānsi ti isi njiyəi galala, mbati ra kilə, ə ai ka kində rōde me ne je ti lə madide je yo. ¹²Ko dije kin, ji dōji-de, ə j-adi-de ta kōji me tō Bəbē Jəju Kirisi ti kadi ti rōde, rai kilə təkī dije isi rai, kadi ingəi ne kuso me ti, usoi. ¹³Ningə ki oji dōsi, ngakom je, kadi oxi al ta ra maji ti. ¹⁴Re dəw madi mbati təl rəne go ndu je ti ki j-adi səsi me makitibi ti kin bə, maji kadi oi dəwe kin maji, ə kadi dəw madi tēē kade ti al, adi rəe səl-e. ¹⁵NGa ningə, kadi oi-e tə nje bə ləsi al, nə kadi indəji-e tə ngokosi.

Ta je ki dōbəy ti

¹⁶M-dōji kadi Bəbē ki nje lapiya, e wa adi səsi lapiya ki dəkagilo je pəti, ki go rəbi je ki dangi dangi. Ningə kadi Bəbē e naa ti səsi pəti. ¹⁷Ta kuwə ji-naa kin, e mi Pol ə wa ə m-dangi ki jim. E be ə m-isi m-ində-n jim gin makitibi je ti ləm pəti; e ne ndangi ləm mi wa. ¹⁸Kadi me-maji lə Bəbē Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki dosay ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki do makitibi ti ki dosay ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi kin e makitibi ki dosay ki Pol ndangi adi Timote, loki Timote e-n do njé kaw-naa je ti ki Epəji. A ndangi makitibi kin go dangay ti ki dosay ki ra me be ti ki Rom. Timote e ngon ki qəe e Jipi ə bawe e Girəki to. Qə Timote təl nje kun go Kirisi, adi Timote ka təl nje kun go Kirisi to. NGA ningə, e kaw mba ti lə Pol ki qə joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi kin ə ingəi-naa ki Timote dosay me be ti ki Lisitir, donangi Aji ti ki du (bone kin bari-e Turki) (Knjk 16.1-3). Go kingə-naa ti ləde wa ki ingəi-naa kin 6a, Timote təl ki kare dan madi-kilə Pol je ti ki njé njiyə sie. Lo je ngay ki Pol aw ti, Timote e sie naa ti naa ti. Ki madi je, Pol iyə ngodi ki oji do njé kaw-naa je ki lo je ti ki dangi dangi jie ti. E be ə, təe ren nja ngay me makitibi ti lə Njé kaw kilə je (17.14-15; 18.5; 19.22) ə se me makitibi je ti ki Pol ndangi (1Kor 4.17; 16.10-11; Plp 2.19-24; 1Təsa 3.2-6). Makitibi je ki joo ki Pol ndangi adi Timote to, e ki ndangi adi Titi to kin, bari-de «makitibi lə 6əə kilə je», mbata əi makitibi je ki oji rəbi ra kilə 6əə lə Luwə, ə se rəbi kər nq njé kaw-naa je maji ngay.

Makitibi ki dosay kin əl ta do ne je ti mitə: Ne ki dosay, me makitibi ti kin, Pol ndər mbi njé kaw-naa je do ne ndo ti ki ngom nim, do pole ne ndo lə Jipi je ki ya njé gər Luwə al, naa ti ki ne ndo lə Kirisi.

Ne ki qə joo, makitibi kin toji rəbi ra kaw-naa nim, kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji nim, njiyə lə njé kər nq njé kaw-naa je nim to.

Ta təl ta ti, Pol adi ta kəji Timote oji do kilə 6əə ki Luwə ilə jie ti, taa ade gosi ki kadi gər-n lo kində kəmne go buti je ti ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti. Ne ki bo ngay, səbi kadi Timote e 6əə kilə ki maji lə Jəju Kirisi (4.6).

Makitibi ki Pol ndangi adi Timote kin, dəji njé kaw-naa je ki njé kər nqəe je kadi roi ro ki rəjeti ki ngire e do kilə toji

ti, ki kəsi məkəsi nangi nq Jəju Kirisi ti ki e nje taa dəje ji majal ti (2.3-6).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə ki Nje kaji-je, taa ki go ndigi ti lə Jəju Kirisi ki e ne kində me do ti ləje. ² Ə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi i Timote[☆] ki i ngonm ki rəjeti. I ngonm ki rəjeti ki go rəbi kadi-me ki adi mei Jəju Kirisi. M-uwə ji, ningə kadi me-maji ki koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e səi naa ti.

Ta do ne ndo ti ki ngom

³ Təki ndo ki m-əli, loki m-un ta rəbi ki donangi Masəduwan ti[☆], isi be bo Epəji ti nqə[☆]. Isi ti nqə mba kadi indər mbi dije madi ki njé ndo ne je ki ngom, kadi tai kəə ta ti. ⁴ Kadi ko dije ka kin tai kəə ta su je ti ki kidə ki kər gin noji[☆] ki gine gangi al, tado lo təl ta ne je kin pəti e gaki-naa par. A ra səje maji do kilə ti ki Luwə ilə jije ti, ki go rəbi kadi-me kin al. ⁵ NĐər mbi kin a re ki ndigi-naa ki ngame ti ki ay njay njay, ki me ki maji ki uwə dəw ki ta al, ki kadi-me ki rəjeti to. ⁶ Dije madi mbati go rəbi ta kəji ki maji kin ə təli nayi-naa ta ta ki maji ti ki ndae goto. ⁷ Rai rəde njé ndo dije ndu-kun ti lə Luwə, nə təki rəjeti, əi je wa ka gəri me ta ki isi əli al nim, taa gəri gin ne ndo ki isi ndoi ki togide kin al nim to.

⁸ Ji gər kadi ndu-kun lə Luwə e ndu-kun ki maji loki dəw gər lo ra-n kilə ki go rəbe ti. ⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: E dije ki njé ra ne ki dana ə ndu-kun re mbata ləde al, nə re mbata lə njé kadi dije qə, ki njé tə ro je, ki njé mbati Luwə, ki njé ra majal je, ki dije ki njé ra ne ki nəl Luwə al, ki njé ki ooi to Luwə tə ne ki ay njay al, ki njé təl bawde je ki qəde je. Re mba njé təl dije, ¹⁰ njé ra kaya je, ki dīgəm je ki njé sangi-naa, ki njé gati ki dije 6əə ti, ki njé ngom je, ki dije ki njé təti ta je. Re ki mbata lə dije pəti ki njé ra ne ki əsi ta ne ndo ki rəjeti lə Luwə. ¹¹ Ne ndo kin e ki go poy ta ti ki maji ki Luwə ilə jim ti. E Poy Ta ki Maji ki toji təba lə Luwə ki nje maji.

Me-maji lə Luwə mbata lə Pol

☆ 1:2 Knjk 16.1 ☆ 1:3 2Kor 1.16 ☆ 1:3 2Kor 1.8 ☆ 1:4 kilə ngirə ne je 4-5; 9-11

¹²M-ra oyo Baḅe Jəju Kiriṣi ki adi-m təgi kadi m-ra-n kilə lie. M-ra-e oyo mbata koo ki oo adi masi naki ə ilə kilə kin jim ti. ¹³Mi ki kəte mi nje kəl ta ki mal do to Luwə ti, mi nje kadi kə dije lie, ki nje taje. Nə Luwə, oo kəm-to-ndoo ləm, tado m-ra nje je kin pəti ki go gər-e ti al. M-ra-de tado m-adi mem al[☆].

¹⁴Baḅe laje, ki go me-maji ti lie ki to mbar mbar ki mbata ləm adi-m kadi-me ki ndigi-naa ki go rəbi kində rə naa ti ki Jəju Kiriṣi.

¹⁵Ta kin e ta ki rəjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare ba. Jəju Kiriṣi re donangi ti mba kaji njə ra majal je. Njə ra majal je kin, mi majal ləm itə-de pəti. ¹⁶Nə Luwə oo kəm-to-ndoo ləm. Ra be kadi Jəju Kiriṣi təji kisi do ti lie səm, mi ki majal ləm itə dije pəti. MBata kadi e nje ndaji lə dije ki a adi-e mede kadi ingəi kaji ki to biti ki nq ti.

¹⁷Kadi təji ki təḅa e

Lə NGar ki nje kisi ki dəkagilo ki dəkagilo,

Lə Luwə ki nje koy al,

Lə Luwə ki dum koo ki kəm,

Lə Luwə ki e karne ba e Luwə. Amen.*

Pol ilə dingəm me Timote ti

¹⁸NGonm Timote, ta kəji ki m-adi ə to kin: Ki go ta je ti ki njə kəl ta je ki ta Luwə ti əli doi ti kəte, m-ndigi kadi uwə ta je kin səm, iro-n rə ki maji. ¹⁹Iro rə ki maji, ki kadi-me ki maji ki uwə dəw ki ta al. Dije madi mbati kadi mede uwə-de ki ta, adi kadi-me ləde tuji. ²⁰Dan dije ti kin, Iməne əi ki Aləgijandir əi ti nq. M-ilə Iməne[☆] əi ki Aləgijandir[☆] ji Sata ti, kadi ndoi kəl ta ki mal do Luwə ti al ngata.

2

Nə ndo ki do kəl ta ti ki Luwə

¹Kəte nq nje je ti pəti, m-ndəji kadi dije kəyi nje Luwə, kadi əli sie ta, kadi nqi dəe ti, kadi rai-e oyo ki mbata lə dije pəti. ²Maji kadi əli ta ki Luwə ki mbata lə ngar je, ki njə kəḅe je pəti, kadi j-isi maji jəke me ḅe ti, me ḅəl Luwə ti, ki buki-naa ti. ³E kin ə e nje ki maji ki nəl Luwə laje ki Nje kaji-je. ⁴Tado Luwə laje ge kadi dije pəti ingəi kaji ə tēgi me gər ta ti ki rəjeti. ⁵Təki rəjeti Luwə e kare ba, taa Nje ka mbə dije ti ki Luwə e kare ba to. E dəw ki ɓari-e Jəju Kiriṣi. ⁶E ki re adi rəne koy ti mba kadi gangi-n do dije pəti. E

kin ə e naji ki ma ki Jəju ma do gangi lo ti ki Luwə əji. ⁷E ki mbata kin ə, Luwə ində-m nje kilə mbə ki nje kaw kilə. Ta ki m-əl kin e ta ki rəjeti ḅi e ta ngom al. Luwə ində-m mba kadi mi nje ndo ta ki əji do kadi-me ki ta ki rəjeti gin dije ki dangi dangi ki əi *Jipi je al.

Ta ki əji do dingəm je ki dāne je me kəy kaw-naa ti

⁸E be ə, m-ndigi kadi dingəm je əli ta ki Luwə ki lo je pəti ki ji ki kəy taa[☆] ki me ki ay njay, ki kanji ra wongi ki kanji gaki.

⁹Be to ə, maji kadi dāne je ka kibi kəde e ki go rəbi ti ki dana, kadi tuji me dəw al, ki ki ndəji ta al. Ningə kadi do ki ra ki ndəji ta, or ki gate e ngay, madi ki gate e ngay, ki kibi ki gate e ngay, e nje su rə ləde al. ¹⁰Nə kadi sui rəde ki kilə ra je ki maji ki təji kadi əi dāne je ki njə ra kilə ḅəə lə Luwə yo taa.

¹¹Dəkagilo nje ndo ti lə Luwə, maji kadi dāne isi jəke oo do nje ndo ki kanji kəl ta, ki kilə do gin təgi ti. ¹²Ḃəi taa, madi ta rəbi dāne kadi ndo nje dingəm al nim, kadi aw ki təgi dāe al nim, nə kadi isi jəke ki kanji kəl ta.

¹³MBata Adam ə Luwə ra-e kəte ḅəy taa ra Ebi. ¹⁴E Adam ə su əde al, nə e dāne ə su əde adi al do ndu Luwə[☆]. ¹⁵Be ka, dāne a əji ki go rəbi lə ngon ki kəji, təki re uwə təgine ba me kadi-me ti, me ndigi-naa ti, ki me kay njay ti, ki hal ki ndəji ta al.

3

Njə kər nq njə kaw-naa je

¹Ta ki m-aw to m-əl kam e ta ki rəjeti: Re dəw madi sangi kadi n-or nq njə kaw-naa je ningə, e kilə ki maji ə ndigi ra. ²Ningə səbi kadi dəw ki nje kər nq njə kaw-naa je e dəw ki ta goto dāe ti, e ngaw dāne ki kare ba, e dəw ki nje kuwə rəne gin təgine ti, e dəw ki nje gosi ta, e nje ra nje ki go rəbe ti, e dəw ki nje ra mba, ta səbi kadi e dəw ki asi ndo nje dije to. ³Səbi kadi e go kasi al nim, e dəw ki nje to rə al nim, nə e dəw ki səl ləm ləm, dəw ki nje ge kəl al. Taa kadi e nje ra ta la al to. ⁴Səbi kadi e dəw ki asi kində kəmne go me kəy ti ləne, ningə kadi ra adi nganne je əi njə təl rəde go ta ti ki njə buki-naa ti. ⁵Tado re dəw asi kində kəmne go me kəy ti ləne al ə, ra ban ə a ində kəmne maji go njə

☆ 1:13 Knjk 8.3; 9.4-5

* 1:17 Amen e ta Ebirə ki kər me nə e rəjeti, kadi e be! ☆ 1:20 2Tīm 2.17

☆ 1:20 2Tīm 4.14 ☆ 2:8 Tēgi ka taga 9.29; 1 NGar je 8.22 ☆ 2:14 kilə ngirə nje je 2.7-22; 3.1-6

kaw-naa je ti ə?. ⁶Sobi kadi e nje kadi-me ki sigi al, nə tə kəji rə aw sie adi osi me ta ki gangi ti təkə su osi-n me ti be. ⁷Sobi kadi dije ki njé kadi-me je al ka, əli ta ki maji dœe ti, mba kadi təl nə kidi al, ta kadi osi me gum ti lə su al tə.

Diyakir je

⁸*Diyakir je ka, sobi kadi əi dije ki njé ra ne ki rəjeti, sobi kadi əi dije ki njé kəl ta mindide joo al. A əi gə kasi je al, taa a əi njé ra ta ne kingə ki go rəbe ti al, al tə. ⁹Sobi kadi ngəmi ta lə Luwə ki tēē ki dœe me kadi-me ti kin ki ngame ki ay njay kanji kuwə-de ki ta. ¹⁰Kəte nq kilə ti, sobi kadi nai-de oi taa. Go na koo ti, re ne ki ilə bəngirə nœde ti goto ningə, asi kadi rai kilə diyakir kare.

¹¹Dəne je ki njé ra kilə diyakir ka, sobi kadi əi njé ra ne ki rəjeti tə. Sobi kadi əi njé kəl dije ta ndilde ti al, taa kadi əi dije ki asi kuwəi rœde gin tœgide ti tə. A əi dije ki dana me kilə ra je ti pəti.

¹²Sobi kadi diyakir je əi njé dəne ki kare, kadi əi dije ki indəi kœmde go ngande je ti, ki go me kəy ti lœde maji. ¹³MBata njé ki rai kilə diyakir maji, ingəi kœsi-gon, taa asi kadi əli ta ki tœgide dœ kadi ti ki, adi mede Jəju Kirisi tə.

Nə ki Luwə tēē ki dœe

¹⁴M-ində mem dœ ti kadi me ndœ je ti ki ngay al, m-a m-aw m-ingə-i. Nə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi, ¹⁵mba kadi re njam nay bəy ka, igər-n rəbi ra kilə ləi me kəy ti lə Luwə. Adi əi njé kaw-naa je lə Luwə ki nje kisi kəm ba. Təkə kagi ngadan kəy əi ki ngirə kəy əi tœgi kəy, be tə ə, njé kaw-naa je əi tœgi ne ndœ ki rəjeti lə Luwə.

¹⁶Nə ki Luwə tēē ki dœe e ne ki bo ngay ki dum maji,

Adi e Jəju Kirisi ki j-ade meje.

Ōji rœne tə dœw ki go darə ti,

Ningə, NDil Luwə bər-e dœw ki dana,

Malayka je ooi-e,

Dije ləi mbœ ki ōji dœe dan gin dije ti ki dangi dangi,

Dije adi-e mede ki lo je pəti dœnangi ti.

Luwə un-e aw sie dœrə ti me kœsi-gon ti.

4

Ta dœ njé ndœ ne je ti ki ngom

¹NDil Luwə əl ta ay njay təkə dœkagilo ki dœbœy ti, dije madi a iyəi go kadi-me lœde kœ, kadi oi ta lə ndil je ki ngom. Taa a taai ngirə

ne ndœ ki j rœ ndil je ti ki majal tə. ²Njé ndœ ne je ki ngom ki njé kadi kəm dije ki ta ki nda tade ne, ki mede uwə-de ki ta dœ majal ti al, a ədi-de kadi bœki-de wale. Njé ndœ ne ki ngom ka kin əi dije ki mər ta lœde e ki tuji. ³Ko dije ka kin ōgi kadi dije taai-naa, ta ōgi kadi dije usoi ne je madi. Nə Luwə ində ne kuso je pəti mba kadi dije ki adi-e mede ki gəri ta ki rəjeti, usoi ne je kin ki oyo ki ra. ⁴Ki rəjeti, ne je pəti ki Luwə rade əi ne je ki maji. Ne ki kadi dœw mbati goto. Kə ə kadi kuso-e e ki oyo ki ra Luwə. ⁵Tadœ ta lə Luwə, ki kəl ta ki Luwə təli ne je kin pəti ki kay njay ti.

⁶Loki re ər gin ne je kin ki taga adi ngakoi je ooi ningə, a j nje ra kilə bœə ki maji lə Jəju Kirisi. A ōji kadi j dœw ki ul rœi ki ta je ki go ndil ti, ki ne ndœ ki rəjeti ki ingə.

Pol ilə dingəm me Timote ti

⁷Maji kadi əsi su je ki kidə ki kəme goto ngərəngi. Əi su je ki əsi ta ta lə Luwə. Ində dœ rœi ti kadi isə me bœ Luwə ti. ⁸Kində dœ rœ ti mbata kingə ne me ti, tə ngœdi ki kay je be kin maje e nœœ, nə ke ə, e ngay al. Ne ra ki go ndu Luwə ti a ra maji ki dœw me ne je ti pəti. Tadœ a adi-je kaji ki dœnangi ti ne ki e ki dœrə ti. ⁹Ta kin e ta ki rəjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare. ¹⁰Rœje ki j-isi j-adi kœ, ki rœ ki j-isi j rœi, e ki mbata meje ki j-ində dœ Luwə ti ki nje kisi kəm ba. E ə e nje kaji dije pəti ki dœnangi ti ne, ki bo tœi, e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

¹¹E kin ə e ne ki kadi indəji dije ə indo-de tə.

Nə ndəji mbata njé kadi-me je

¹²Adi dœw madi kidi mba ke ki j basa al. Nə kadi j ne ndəji mbata njé kadi-me je, me ta kəli ti, me pa njiyəi ti, me ndigi-naa ti, me kadi-me ti, ki me kay njay ti.

¹³Kəte nq kadi m-re m-ingə-i ti, m-ndəji kadi ində rœi ta tidə makitibi ti lə Luwə nœ kosi je ti, ki ta kəji ta ti, ki ta ndœ dije ndu Luwə ti. ¹⁴Oti kadi ikidi kadi-kare ki Luwə adi ki go me-maji ti lie kin. Adi ki go rəbi lə njé kəl ta je ki tae ti, ki əli ta dœi ti, ki go rəbi lə ngatœgi je ki njé kœr nœ njé kaw-naa je, ki indəi jide dœi ti. ¹⁵Maji kadi ində rœi ta kilə ti kin ira ki me ki kare ba. İra be kadi dije ooi kaw ki kəte ləi taga ta kœmde ti. ¹⁶M-ndəji kadi kəmi ədi dœ rœi ti j wa, taa dœ ne ndœ ti ləi nim tə. Uwə tœgi ba me ti. Re ira be

ningə, a aji roi i wa taa a aji dije ki njé koo do nɛ ndo lai nim to.

5

Kal Timote ki ro njé kaw-naa je ti

¹Oti kadi indangi dɔw ki tɔgi ki tɔgi ngay, nɔ kadi əl-e ta ki ndui ki sɔl tɔ bawi ə isi əl sie ta be. Ningə ngan basa je ka, sɔbi kadi ira-de tɔ ngakɔi je ki me darɔ ti be tɔ. ²Ɔra ki dɔne je ki tɔgi tɔ kɔi je taa ngan mandi je tɔ konani je be tɔ. Ɔra nɛ je kin pɛti ki mɔr ta ki ay njay nɔde ti.

Njé ngaw koy je

³Maji kadi ində kəmi maji go njé ngaw koy je ti ki rɔjeti, ki dɔw ki nje ra sɔde goto.

⁴Re nje ngaw koy aw ki ngane je ə se ngan kane je nɔo ningə, sɔbi kadi, ngane je ə se ngan kae je ndoi nɛ ra ki go rəbi ti lə Luwə do nojide je ti. Sɔbide kadi ooi go njé kɔi-de je tɔki njé kɔi-de je ooi gode kɛte kin be tɔ. Tado nɛ ra ki be kin ə nɔl Luwə. ⁵Nje ngaw koy ki rɔjeti, e e ki dɔw ki nje ra sie goto, ki isi ki karne ba, ində mene do Luwə ti par. Dokagilo je pɛti, kondɔ ki kada, isi əl ta ki Luwə, dɔje kadi ra sɔne. ⁶Nə nje ngaw koy ki isi ta koo maji rone ti me kaya ti ki ra, re a-n ki done ta nɔo ka, e dɔw ki koy me ndil ti. ⁷Indo-de nɛ je kin be, mba kadi isi ki dɔde taa ki ta dɔde ti al. ⁸Re dɔw madi oo go nojine je al, ki bo tɔy, oo go dije ki me kɔy ti ləne al, e dɔw ki ilə kadi-me ləne kɔ. Dɔw ki gar Luwə al ka e sɔti ite bɔy.

⁹Onoi ndangi tɔ nje ngaw koy ki bɔle asi kuti mehe al nim, taa ki taa ngaw kare ba al nim, mbɔ njé je ti ki njé kaw-naa je isi ooi gode. ¹⁰Maji kadi dije gari-e oji go kilə rae ki maji. Maji kadi e dɔw ki kɛte e nje kɔti ngan je nim, nje ra mba je nim, nje togi nja dije ki kay njay lə Luwə nim[☆], e nje ra ki dije ki nɛ ki to tɛɛ dɔde ti nim. Taa e nje ra kilə je ki maji ki go rəbi je ki dangi dangi nim tɔ. ¹¹Onoi kadi indangi tɔ njé ngaw koy je ki rɔde to mbəl bɔy me makitibi ti. Indangi tɔde al tado loki bɔ taa dɔngəm ra-de ningə, a iyəi kadi rɔ lade mba kun go Kirisi kɔ, ə a taaɪ ngaw. ¹²Ra-e ki be kin a re ki ta ki gangi dɔde ti, tado naji ta kadi-me lade ki kɛte kɔ. ¹³Nɛ ki rangi bɔy a tɔli njé dabi je. Ningə kilə rade ki bo ngay e kilə lo mba ki ta kɔy lə dije par. Əi njé dabi je par al, nə indəi ta bɔa go

dabi ti, taa əi njé kində gəngi do ta ti lə dije tɔ. Nɛ ki lagide al ka, iləi tade me ti. Ningə ta kɔlde ka to biriri tɔ. ¹⁴E mbata kilə ra je ki be kin ə, sɔbi kadi njé ngaw koy je ki rɔde to mbəl bɔy taaɪ dɔngəm ki rangi. Kadi oji ngan je ə indəi kəmdə go me kɔy ti lade tɔ mba kadi nje bɔ ingə rəbi əl-n ta ki mal dɔje ti al. ¹⁵M-əl ta kin be mbata njé ngaw koy je ngay ki rɔde to mbəl bɔy iləi kadi-me lade kɔ ə uni go *Sata. ¹⁶Re nje kadi-me ki dɔne madi aw ki njé ngaw koy je me kɔy ti ləne nɔo ningə, sɔbi kadi e wa ngəm-de. Loki ra be ningə e nɛ kɔti ki ɔy ə un do njé kaw-naa je ti, kadi njé kaw-naa je rai ki njé ngaw koy je ki rɔjeti ki dɔw ki nje ra sɔde goto.

Njé kɔr nɔ njé kaw-naa je

¹⁷Maji kadi ngatɔgi je ki njé ra kilə maji dan njé kaw-naa je ti, ingəi kɔsi-gon ki nɛ kigə go ji ki asi ta kilə lade gidi joo. Ki bo tɔy, e njé je ki isi adi rɔde kɔ mba kɔji ta, ki ndo dije ta lə Luwə. ¹⁸Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: «Dəw a do ndugidu ta mangi ti al, dokagilo ti ki a njiyɔ do kɔ ti mba kadi kande tɛɛ.» Taa makitibi lə Luwə əl bɔy tɔ ə nɔ: «Maji kadi dɔw ki nje ra kilə ingə nɛ kigə go ji ki asi ta kilə ki ra[☆]» ¹⁹Re dɔw madi əl ta ki majal do ngatɔgi ti, ə dije joo ə se mitə mai naje al ningə, oti kadi indigi sie do ti. ²⁰Njé je ki rai majal, sɔbi kadi indangi-de ta kəm kosi je ti mba kadi ndage je bəli.

²¹M-ndaji ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti, taa ta kəm malayka je ti ki Luwə mbəti-de, kadi itəl rɔi go ta je ti ki m-əli. Itəl rɔi go ti ki kanji kun ki madi je ə kiyyə njé ki nungi, ki kanji kɔr kəm dije dana. ²²Nɛ ki sɔbi kadi igər ə to kin: Oti kadi ində ji do dɔw ti kalangi ba mba kadi təl nje ra kilə dan njé kaw-naa je ti. Maji kadi ində rɔi-naa ti ki dɔw do majal ti lie al. Ningə, i wa ay roi njay do majal ti.

²³NGa ningə, maji kadi ay man ki ndul wa kare ba par al, nə kadi ay kasi kandi nju ndəy ndəy mba kadi ra maji ki mɔy ki mei ti ki ra adi rɔi ta kati al ki dokagilo je pɛti kin. ²⁴Dije madi je gin majal lade to taga kɛte bɔy taa kadi ta ki gangi re dɔde ti. Nə njé ki nungi, majal lade to lo bɔyɔ ti bitɪ kadi ta ki gangi taa a ɔr ginde ndo ki gogɪ ti. ²⁵Kilə ra je ki maji ka to be tɔ. Yə njé ki madi to

☆ 5:10 Lk 7.44 ☆ 5:18 Dətərənɔm 25.4; 1Kɔr 9.9; Mt 10.10; Lk 10.7

taga pay pay. Ningə njé ki nungi, re yade to taga pay pay al ka, a toi lo ɓɔyɔ ti ratata al.

6

Ta do ɓaə je ti

¹Dije pəti ki adi mede ki ɓi ɓaə je, sɓi kadi iləi dode gin tɔgi ti lə ɓade je. Iləi dode gin tɔgi ti lə ɓade je mba kadi dəw əl ta ki mal do to Luwə ti al, taa do ne ndo ti ki ji ndo səsi kin al to. ²E go ti al kadi ɓaə je ki ɓade je adi mede Luwə, uni girə do ke ngakona me ta ti lə Luwə ə mbati kadi iləi dode gin tɔgi ti lə ɓade je. Kede ngakona me ta ti lə Luwə ka kin ə sɓi kadi rai kilə adi-de ki kəte nɔɔ ɓay, tado e ngakode je ki njé kadi-me je ə isi rai kilə adi-de.

Njé ne ndo je ki ngom ki ra ta ne kingə

³Ta ki m-aw tə m-əli kam, e ta ki sɓi kadi indo dije ə indəji-de kadi rai kile. Re dəw madi ndo dije ne ki rangi, ə iyə go rəbi ta ki rɔjeti lə 'Babe laje Jəju Kirisi, ki go rəbi ne ndo ki go kadi-me ti laje kin ningə, ⁴e dəw ki kun do ta təl-e, taa e dəw ki isi day to. Ne ki gər e ta ki naji ki to rəe ti tə moy. E nje sangi ta me ta ki naji ti do ta je ki ndade goto. Ningə lo kin ə, jangi je, ki gaki-naa je, ki taji-naa je, ki ta ki təti do-naa ti je tɛɛi ti. ⁵Ta ki naji ki gine gangi al, mɓo dije ti ki ku dode goto, ki ngon gir ta ki nday ki oji do ta ki rɔjeti goto dode ti, tɛɛ lo kin ti nɔɔ. Ningə məri kadi, kadi-me Luwə e rəbi kingə ne. ⁶Təki rɔjeti, kadi-me Luwə e ne kingə ki bo ngay, re dəw ra rənəl do ne ti ki to me jie ti. ⁷Təki ji re-n me duniya ti ki jije kare, be to ə j-a ji təl-n ki jije kare. ⁸E be ə, re j-ingəi ne kusoje ki kibi rɔje ningə, kadi ji ra rənəl do ti. ⁹Dije ki sangi kadi n-təli njé ne kingə ki ngay ki rəbi je ki dangi dangi, osi me gum ne na ti. Osi me gum ti ki go rəbi ra ta ne ki to mɓə, ki ki majal, ki aw ki dije me ne ti ki majal, ki me tuji ti. ¹⁰Tado ra ta la e ngirə majal je pəti. Njé ki madi uni rəde ba pəti indəi ta sangi la ti, adi ndəmi say go rəbi kadi-me ti. Ningə əi je wa adi kɔ ndiilde.

Rə ro ki maji

¹¹Nə i ki i dəw lə Luwə, ay gadi ne je ti kin ki rangi, sɓi kadi isa rəbi ne ra ki dana, ki ɓəl Luwə, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kore me, ki səl ləm. ¹²Iro ro ki maji ki oji do kadi-me, uwə kaji ki to ratata kin səm, tado Luwə

ɓari mba kadi igər ta kaji kin, dɔkagilo ti ki un ndui taa ima-n naji ki maji do ti nɔ kosi dije ti. ¹³M-ndəji ta kəm Luwə ti ki nje kində ne je pəti, taa ki nɔ Jəju Kirisi ki un ndune ki taa man naji ki rɔjeti nɔ Pəsi *Pilati ti[☆], ¹⁴kadi ingəm go ndu-kun ki ingə kin maji, me kay njay ti ki kanji ta madi dɔi ti biti kadi 'Babe Jəju Kirisi təl re-n. ¹⁵'Babe Jəju Kirisi a re dɔkagilo ti ki Luwə oji, Luwə ki nje maji-kur, ki e ki karne ba e ɓa rəne, E NGar lə ngar je ki 'Babe lə ɓaɓe je, ¹⁶E ki karne ba e nje koy al, tsi me kunji ti ki dəw asi kadi tɛɛ kadi ti al. Dəw kare ki dɔnangi ti ne ki oo-e ki kəmne goto.

Dəw ki asi koo-e goto.

Toɓa ki tɔgi ki to biti ki nɔ ti e yae! Amen!

Ta ki oji do njé ne kingə je

¹⁷Əl njé ne kingə je ki dɔnangi ti ne kadi indəi gude al. Əl-de kadi uwəi kul ne kingə je ki a tuji kin al, nə kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi-je ne je pəti ki to mbar mbar, jie oy al, mba kadi j-isi-n me rənəl ti. ¹⁸Əl-de kadi rai maji, kadi ne kingəde e kilə ra ki maji. Ningə kadi əi dije ki jide oy al, kadi kəki ne kingə je ləde ki dije ki rangi. ¹⁹Re rai be ningə, isi kawi ne maji je ləde indəi lo ngəm ne ti ki maji ki ngə mba ndo ki lo ti ti, kadi ingəi kaji ki rɔjeti.

Ta ki dɔɓay ti ki kuwə ji-naa

²⁰I Timote, sɓi kadi uwə go ndu Luwə kin səm. Osi rəi ka kadi ta je ti ki kəl ki ndae goto, ki osi ta ta lə Luwə, osi rəi ka kadi ta je ki naji ti ki go ne gər ti ki ngom ki dɔnangi ti ne. ²¹Dije madi uwəi kul ne gər kin, adi ndəmi go rəbi kadi-me ləde.

Kadi-me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

Makitibi ki kɔ̃ joo ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki kɔ̃ joo ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi ki kɔ̃ joo ki Pol ndangi adi Timote kin, ndange Rom ti, loki to-n ta kɔ̃ ti me kɔ̃ dangay ti (1.17; 2.9). E dɔkagilo ki madi-kilɔ̃ je lɔ̃ Pol tusi-e iyɔ̃-e (4.10, 16). Pol e ta tɔl ta kilɔ̃ ti lɔ̃ne (4.6), ɔ̃ ndangi makitibi adi madi-kilɔ̃ne ki ngay Timote, ade-n ngan nduje ki dɔbɔ̃y ti (1.2). Makitibi ki kɔ̃ joo ki Pol ndangi adi Timote kin a e dɔbɔ̃y makitibi lɔ̃ Pol ki ndangi.

Kilɔ̃ ngirɔ̃ ta ti, nje kaw kilɔ̃ Pol, ra oyo Luwɔ̃ mbata kadi-me ki ndigi-naa ki to me Timote ti. NGa ningɔ̃, ɔ̃ji-n dɔ̃ kɔ̃ ki a ingɔ̃ bɔ̃ɔ̃ kilɔ̃ je lɔ̃ Luwɔ̃ lo ti ti, ki rɔ̃ ki a ingɔ̃-de me kilɔ̃ kilɔ̃ mbɛ Poy Ta ki Maji ti lɔ̃ Kirisi, Pol ilɔ̃ dingɔ̃m me Timote ti kadi uwɔ̃ tɔ̃gine ba, rɔ̃ tɔ̃ asigar lɔ̃ Jɔ̃ju Kirisi ki a dɔ̃ njane ti (1.3-2.13). Dɔ̃je kadi ɔ̃si rɔ̃ne ngɔ̃rɔ̃ngi kadi dije ti ki njɛ ge ta ki maji ki ndae goto, ki njɛ tidɔ̃ ta je ki galala ki ɔ̃si ta Poy Ta ki Maji. Pol ndɔ̃ji Timote kadi oo dɔ̃ njane n-e Pol, ningɔ̃ kadi indɔ̃ kɔ̃me go nɛ ndo ti ki rɔ̃jeti ki n-ade (2.14-4.5). Ta tɔl ta ta ti, Pol ɔ̃l ta ki dɔ̃ rɔ̃ne ti ɔ̃ji-n dɔ̃ dɔkagilo ki ngɔ̃ ki e me ti, ningɔ̃ iyɔ̃ ta ra oyo 'Babe Luwɔ̃ ki isi indɔ̃ kɔ̃me gone ti me kɔ̃ je ti kin, al (4.6-22).

NJe kaw kilɔ̃ Pol rɔ̃ rɔ̃ ki maji mba ta lɔ̃ Luwɔ̃, biti tɔl tae (4.7). NGa ningɔ̃, ɔ̃bi kadi njɛ kadi mede Kirisi, rɔ̃i ko rɔ̃ lɔ̃ Pol kin, ki kanji bɔ̃l. Kadi rɔ̃i ki kadi-me, ki kore me, ki ndigi-naa, taa ki kuwɔ̃ tɔ̃gi ba tɔ̃.

Kuwɔ̃ ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilɔ̃ lɔ̃ Jɔ̃ju Kirisi ki go ndigi ti lɔ̃ Luwɔ̃. Kilɔ̃ ram e mba kadi m-ilɔ̃ mbɛ ta kaji ki Luwɔ̃ un ndune adi dɔ̃ ti ki takul kindɔ̃ rɔ̃ naa ti ki Jɔ̃ju Kirisi. ² M-ilɔ̃ ki makitibi kin madi j Timote[☆] ki j ngon ndigi lɔ̃m. M-uwɔ̃ jii ɔ̃ m-dɔ̃ji kadi me-maji ki koo kɔ̃m-to-ndoo ki kisi-maje lɔ̃ Luwɔ̃ ki Bawje ɔ̃i ki 'Babe lɔ̃je Jɔ̃ju Kirisi e sai naa ti.

Pol ra oyo Luwɔ̃

³ M-ra oyo Luwɔ̃ ki m-isi m-ra kilɔ̃ made ki ngɔ̃me ki ay njay tɔ̃ki kam je[☆] rai kɔ̃te

be tɔ̃. Kondo ki kada loki m-isi m-ɔ̃l ta ki Luwɔ̃ ningɔ̃, mem ole dɔ̃i ti. ⁴ Loki mem ole dɔ̃ nɔ̃ ti lɔ̃i[☆], bɔ̃ koo-j ra-m ngay mba kadi rɔ̃nɔ̃l lɔ̃m rosi. ⁵ Mem ole dɔ̃ kadi-me ti lɔ̃i ki rɔ̃jeti. Kadi-me kin j rɔ̃ kai Loyisi ti ki bɔ̃lme bɔ̃y taa to rɔ̃ kɔ̃i Enisi ti tɔ̃. M-badi al kadi kadi-me kin e ngɔ̃mei ti tɔ̃.

Pol dɔ̃ji Timote kadi ingɔ̃ kɔ̃ sɔ̃ne mbata Poy Ta ki Maji

⁶ MBata kin ɔ̃, m-ole mei dɔ̃ ta ti kin kadi indɔ̃ kɔ̃mi maji go kadi-kare ti lɔ̃ Luwɔ̃ ki ingɔ̃ ki go me-maji ti lie, loki m-indɔ̃ jim dɔ̃i ti. ⁷ Tɔ̃ki rɔ̃jeti, NDil ki kay njay ki Luwɔ̃ adi-je, e NDil bɔ̃l al, nɔ̃ e NDil ki rosi ki tɔ̃gi ki ndigi-naa. Taa e NDil kindɔ̃ dɔ̃ rɔ̃ ti tɔ̃. ⁸ Adi rɔ̃i sɔ̃li mba ma maji dɔ̃ 'Babe ti lɔ̃je al. Taa adi rɔ̃i sɔ̃li dɔ̃m ti, mi ki mi kay dangay ti mbata lie kin al tɔ̃. Nɔ̃ kadi ingɔ̃ kɔ̃ sɔ̃m mbata Poy Ta ki Maji ki go tɔ̃gi ti ki Luwɔ̃ adi. ⁹ Luwɔ̃ ki aji-je ɔ̃ bɔ̃r-je, mba kadi kisi ki dɔ̃ taa lɔ̃je e kisi ki dɔ̃ taa ki ay njay. Ra nɛ kin be mba kilɔ̃ raje je al, nɔ̃ e ki go ndigi ti ki go ki me-maji ti lie. Me-maji kin Luwɔ̃ adi-je me Jɔ̃ju Kirisi ti kɔ̃te bɔ̃y taa kadi indɔ̃ duniya. ¹⁰ Me-maji ka kin j-oi ki kɔ̃mje ngosine ki takul re lɔ̃ NJe kaji-je Jɔ̃ju Kirisi. E ɔ̃ tɔl koy nɛ ki kare ti. Ningɔ̃ ki takul Poy Ta ki Maji, ra adi ji gɔ̃ri kaji ki kisi kɔ̃m ba ay njay njay tɔ̃. ¹¹ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ɔ̃ Luwɔ̃ indɔ̃-m tɔ̃ nje kilɔ̃ mbɛ nim, nje kaw kilɔ̃ nim, taa ki nje ndo nɛ dije nim tɔ̃. ¹² E kin ɔ̃, e gin kingɔ̃ kɔ̃ lɔ̃m ki ngosine kin. Nɔ̃ rɔ̃m sɔ̃l-m dɔ̃ ti al. Tɔ̃ki rɔ̃jeti, m-gɔ̃r Luwɔ̃ ki m-indɔ̃ mem dɔ̃e ti kin bɔ̃ti. M-gɔ̃r maji kadi tɔ̃gi Luwɔ̃ asi naki kadi indɔ̃ kɔ̃mne go nɛ ti ki adi-m biti dɔ̃bɔ̃y ndo ti. ¹³ Nɛ ndo ki ingɔ̃ rɔ̃m ti, un tɔ̃ nɛ ndaji me kadi-me ti ki me ndigi-naa ti ki Jɔ̃ju Kirisi adi-je me kindɔ̃ rɔ̃ naa ti sie. ¹⁴ Ingɔ̃m go nɛ ndo ki adi-ni ki takul NDil Luwɔ̃ ki isi meje ti kin maji.

Kuwɔ̃ rɔ̃ ba lɔ̃ Onɔ̃sipɔ̃r

¹⁵ Igɔ̃r kadi njɛ ki dɔ̃nangi Aji ti mbati mi. Pijɔ̃l ɔ̃i ki Ermojɔ̃n ɔ̃i mbɔ̃de ti tɔ̃. ¹⁶ Ki ɔ̃ji dɔ̃ Onɔ̃sipɔ̃r, kadi ra maji lɔ̃ 'Babe e dɔ̃ me kay ti lie. Tɔ̃ki rɔ̃jeti, ilɔ̃ dingɔ̃m mem ti taa taa. Taa rɔ̃e sɔ̃l-e dɔ̃m ti me keem kɔ̃y dangay ti kin al tɔ̃. ¹⁷ Dɔkagilo ki tɛɛ Rom ti taa ɔ̃, sangi-m ki rɔ̃ ki ti kati kadi ingɔ̃-m. ¹⁸ M-koy

☆ 1:2 Knj 16.1 ☆ 1:3 Plp 3.4-5 ☆ 1:4 1Tim 1.3

‘Baŋe Jaju kadi adi ‘Baŋe Luwə oo kəm-to-ndoo lə Onəsipor ndo gangi ta ti. Taa j wa ki dsi, igər itə ndəgi dije pəti, kilə je pəti ki Onəsipor ra adi-m dənangi Epəji ti.

2

Nje rə lə Kirisi ki maji

¹I ngonm Timote, maji kadi uwə təgi ba me me-maji ti ki j-ingəi ki takul kində rə naa ti ki Kirisi kin. ²Ningə nē ndo ki ingə rəm ti ta kəm kosi dije ti, maji kadi indo dije ki dana ki asi naki kadi əi je ka, uni ndoi dije ki rangi kəte tō. ³Ingə kə səm tə nje rə ki maji lə Jaju Kirisi. ⁴Nje rə madi dan njé rə je ti ki ge kadi n-nəl ki bo ki dōne ti, ki ində rōne ta nē je ti ki rangi yo goto. ⁵Nje kay ngodi ki a ingə nē kingə go jine re ay ngodi ki go ndu-kun ti al goto. ⁶Nje ndor ki nje ra kilə ki tōgine ə a ra rōnəl do kandi ko ti kəte. ⁷Maji kadi imər ta do ta ti ki m-əli kin maji ningə, ‘Baŋe a adi tər kadi igər-n ndəgi nē je pəti tigə.

Adi mei ole də Jaju Kirisi ti

⁸Adi mei ole də Jaju Kirisi ti ki e gin ka ti lə *Dabidi, Jaju Kirisi ki j taa dan njé koy je ti ki go Poy Ta ti ki Maji ki m-isi m-ilə mbeə. ⁹E ki mbata Poy Ta ki Maji wa kin ə, m-isi m-ingə-n kə. Dooi-mi ki kulə gindi tə dəw ki nje təl dəw be. Nə ta lə Luwə dəw ki asi dō-e goto. ¹⁰Be ə, m-tigə tam njaki də nē je ti pəti mbata njé je ki Luwə mbəti-de, mba kadi əi je ka, ingəi kaji ki e me Jaju Kirisi ti, naa ti ki kōsi-gon ki ratata tō. ¹¹Ta ki m-a m-əl kam e ta ki rōjeti:

Re j-oyi naa ti ki Kirisi ə,
J-a j-isi kəm ba naa ti sie tō.

¹²Re j-uwəi tōgije ba sie ə,

J-a j-qi bə naa ti sie tō.

Re j-ə nə ji gəri-e al ə,

E ka ə nə n-gər-je al tō.

¹³Re je j-a dō njaje ti al ə,

E a dō njane ti.

Tadə a naji ta gər rōne al ratata.

Nje ra kilə ki rəe səl-e al

¹⁴Maji kadi inay ki lo kole mede dō ta je ti kin taa taa. Ki nō Luwə ti, əl-de ki tōgi mba kadi gaki-naa dō ku ta je ti ki ndade goto kin al. E kin a ra nē madi al, nə a tuji dije ki njé ko dōe tə tuji yo. ¹⁵Ində dō rōi ti kadi iteē nō

Luwə ti tə dəw ki asi, nje ra kilə ki rəe səl-e dō kilə ti lie al, ki ilə mbə Poy Ta ki Maji ki rōjeti lə Luwə ki go rəbe ti. ¹⁶Imbati ta ki naji je ki ndade goto ki əsi ta kadi-me. Təki rōjeti, njé je ki ta je ki be kin nəl-de, ndade ngal ki Luwə par par. ¹⁷Nē ndo lade tō tə dō bay ki aw ki kəte kəte kin be. Iməne[☆] əi ki Piləti əi mbə dije ti kin tō. ¹⁸Əi say kadi ta ti ki rōjeti. Ningə əli əi nə, njé koy je j taa lo koy ti ngata. E be ə, tuji ki kadi-me lə njé ki nā je. ¹⁹Be ka, ngirə kəy ki ngə ki Luwə ində isi lo kise ti. Luwə ndangi ta je kin dō ti ə nō: «‘Baŋe gər dije ki əi yəe je bəti, ningə maji kadi dəw ki ra ki ə nə n-e yə ‘Baŋe, kadi ay say kadi majal ti.» ²⁰Me kəy ki bo ti, dəw a ingə nē ra kilə je ki ra ki ə r ə se ki ningə kasi par al, nə a ingə njé ki madi je ki rai-de ki kagi ə se wanji tō. Njé je ki nā je, e ki mba ra kilə ndo madi je par. Njé je ki nungi, e ki mba ra kilə ki ndo je pəti tō. ²¹Re dəw madi ay rōne njay dō majal je ti kin ə, a tō tə nē ra kilə kōsi-gon, ki kində ta dangi, ki ndae tō ti mbata bae, ki kində dō dana mbata kilə je pəti ki maji.

Nje ra kilə lə ‘Baŋe

²²Maji kadi ər rōi kō me ngur darə ti ki dōkagilo basa ti. Isangi rəbi ra nē ki dana, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kisi ki naa maje, ki njé je ki isi əli ta ki ‘Baŋe ki me ki ay njay. ²³Imbati ta ki naji je ki tō mbə ki ndae goto. Ta ki naji je ki be kin a re ki gaki-naa. ²⁴Təki rōjeti, dəw ki nje ra kilə bəə kadi ‘Baŋe, e dəw ki a gaki dije al, nə e dəw ki a cji ndigi-naa ləne ki rō dije ti pəti nim, dəw ki asi ndo nē dije nim. A e dəw ki a isi dō ta ti tō. ²⁵Ki mindi ki səl lom ə a tur-n ta dije ki njé kōse ta. Dəmaji ə Luwə a ra adi tui kalde mba kadi tēēi me gər ta ki rōjeti ti, bə a təli uni angal ki maji gogi. ²⁶A tēēi me gum je ti lə su ki uwə-n-de dangay ti, gin tōgine ti mba kadi rai ndigi lie.

3

Nē je ki a rai nē dōbəy ndo je ti

¹Maji kadi igər təki me ndo je ki dōbəy ti, kagi lo je ki ngə a rəi. ²Dije a təli njé ra ta nē, njé ndigi la. A əi njé kində gude, njé kun dade taa, ki njé kəl ta ki mal dō tō Luwə ti. A əi njé təl rōde go ta ti lə njé koji-de je al. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə al tō. Taa a iləi

☆ 2:17 1Tim 1.20

koji do ne je ti la Luwa al to. ³Koo to daw a goto rode ti, koo kam-to-ndoo a goto rode ti, a ali ta ki rojeti al do-naa ti, pa njiyade a ale mba. A ai nje tol ne ki kanji koo kam-to-ndoo, taa a ai nje kosi ta ne ra ki maji to. ⁴A ai nje kun do-naa, nje ra ne ki do gu ti, kun do taa a tal-de nje kam to je ti. A ndigi ronol ki duniya ti ito Luwa. ⁵A oji gidi rode ti taki n-ai nje bal Luwa, na taki rojeti, naji ta gar togi kadi-me. Or roi ko kadi ko dije ti ki be kin. ⁶MBQ ko dije ti kin, a inga nje je ki isi uri me kay ti la dane je ki nje togi goto, uwai-de me gum je ti lade. Ai dane je ki majal dum dode, adi iyai rode adi ngur daro je ki dangi dangi. ⁷Isi ta ndo ne je ti ki dokagilo je pati, na lo kadi asi teji me gar ta ti ki rojeti goto ratata. ⁸Taki dokagilo ti ki kate, Janasi ai ki Jambirasi asi ta *Moji ka kin a[☆], nje je kin ka asi ta, ta ki rojeti to. Ai dije ki ne gar lade aw sade me ne ra ki majal ti yo, taa kadi-me lade ka, ndae goto to. ⁹Lo kaw kate lade ki ngay a goto, tado dije a gari ne rade je ki majal taki ndo je ti ki kate, dije garii ne ra je ki majal la Janasi ai ki Jambirasi ka kin be to.

Pol ndaji Timote kadi ngam go ne ndo ki inga rone ti

¹⁰Nai, inda kami o-m me ne je ti pati: me ne ndo ti lam, me pa njiyam ti, me koji ta ra je ti lam, me kadi-me ti lam, me kisi do ti lam, me ndigi-naa ti lam, taa me kuwa togi ba ti lam to. ¹¹Igar rabi ki dije indai kam-ndoo ki mbata Poy Ta ki Maji, ki ko je ki ngay ki m-inga me be bo ti ki Atiyosi, ki lkoniyom, taa me be ti ki Lisitir to[☆]. Taki rojeti m-inga ko ngay wa, na taa taa, Babe isi or-m me ne je ti kin ko. ¹²Ta ki rojeti, dije pati ki gei njiya me bal Luwa ti ki takul kindo ro naa ti lade ki Jaju Kirisi a ingai ko. ¹³Na dije ki nje me ndul, ki nje ndo te je a awi kate kate me majal ki ra ti par par. Me kil rade je ti, a adi ndagi dije taki ai je wa ka dije ki rangi adi-de be to. ¹⁴Na ki oji doi, maji kadi uwa go ne je pati ki indo a itaa to ne je ki rojeti kin sam. Tado igar dije ki inga ne ndo kin rode ti bati[☆]. ¹⁵Dokagilo ki ito ki dui ba bay a igar ta je ki ndangi ki ay njay la Luwa kin. Ta je kin a asi kadi-ni ne

gar ki rojeti, ki a tee sai kaji ti ki takul kadi-me Jaju Kirisi. ¹⁶Tado makitibi ki ndangi la Luwa pati, Luwa to NDilne ki ay njay sam ti. Ninga ndae to ti mba ndo ne daw, mba kadi oji daw adi mbati ne ra ki majal, mba kor daw ta rabi, taa mba ndo ne daw mba kadi pa njiye e go ndigi ti la Luwa to. ¹⁷E be mba kadi daw la Luwa e ki kasi naa barere me ne je ti, mba kadi ra-n kilä je pati ki maji.

4

Kila mbe Poy Ta ki Maji

¹E be a, ta kam Luwa ti ki ta kam Jaju Kirisi ti ki a gangi ta do dije ti ki isi ki dode taa a se nje koy je, ki mbata tol re lie a se kobe lie, ²m-daji kadi ila mbe Poy Ta ki Maji kin par par, dokagilo ti ki maji a se ki majal. Or dije ta rabi, ikol do hal ti ki majal, ila dingam me dije ti ki takul ne ndo lai, ki kisi do ti ki kanji kiyä tae. ³Tado dokagilo a re no kadi dije a mbati ne ndo ki rojeti, a a rai ne je ki go me ge je ti lade. A sangi nje ndo ne je ngay ki a gugi dode wuki mba kadi ndoi-de ne je ki mbide ndigi koo. ⁴A uti mbide do ta ti ki rojeti, a tali rode go su ki kidä ti yo. ⁵Na i, maji kadi inda do roi ti me ne je ti pati. Uwa roi ba me ko je ti. Maji kadi ira kilä kilä mbe Poy Ta ki Maji lai kin maji. Inda kami go ra kilä baa ti la Luwa maji to.

Pol tol ta ngodi

⁶Ki oji dom, dokagilo re kadi m-ila rom kadi-kare ti m-adi Luwa ngata. Dokagilo koy lam re nga. ⁷M-ro ro ki maji, m-tol ta ngodi lam, m-ngam go kadi-me lam. ⁸NGosine, ne kiga go ji nje tati ro je, adi e ne ra ki dana ki a to ratata isi ngam-m. Babe ki e nje gangi ta ki dana, a adi-m ndo dangi ta ti. A adi-m mi par al, na dije pati ki ndigi tal-e, a isi ngami ndoe karangi.

Poy ta je ki dobay ti

⁹M-daji kadi inda do roi ti, a re kalangi inga-m. ¹⁰Tado Damasi iya-m ko, a aw Tsaloniki ti, mbata ne maji je ki donangi ti, ki dokagilo ti ki bone uwa me. Kirasasi aw donangi Galasi ti. Ninga Titi aw Dalmasi ti to[☆]. ¹¹Luki ki karne ba par a e sam ne. Ire ki Marki kami ti adi-m tado a ra sam maji ngay me kilä baa ti ki e jim ti[☆]. ¹²M-ila Tsiki me

☆ 3:8 Tee ki taga 7.11, 22 ☆ 3:11 Knjk 13-14 ☆ 3:14 1.5; 2.2 ☆ 4:10 Kol 4.14; Plm 24; 2Kor 8.23; Gal 2.3; Tt 1.4 ☆ 4:11 Knjk 12.12, 25; Kol 4.10 ☆ 4:12 Knjk 20.4; Ep 6.21-22; Kol 4.7-8 ☆ 4:13 Knjk 20.6

be bo ti ki Epəji[☆]. ¹³ Dəkağilo ki a re ə, un kibi kul ləm ki m-iyə me kəy ti lə Karpusi, me be ti ki Tirowasi[☆] kin jii ti ire-n adi-m. Əy makitibi je ləm jii ti tō. Ki bo ngay, e makitibi nda je kin. ¹⁴ Aləgijandır[☆] ki kədi ko ne je adi-m kə ngay, nə Bəbe a ige ki go kilə rae ti. ¹⁵ I ka, maji kadi ində kəm-kədi dō rōi ti rəe ti tō, tado mbati ta je ləje ki təgine ngay. ¹⁶ NDō gangi ta ti ləm ki dəsəy, dəw kare ki re a gom ti goto, dije pəti iyəi mi kō. Ningə kadi Luwə tidə majal kin dode ti al. ¹⁷ Nə Bəbe e səm naa ti. E ə adi-m tōgi mba kadi m-ilə-n mbe Poy Ta ki Maji lie m-təl tae, mba kadi dije pəti ki əi *Jipi je al ooi dōe. Luwə ə ər-m kō ta bəl ti. ¹⁸ Bəbe a ər-m kō ta ne je ti ki majal pəti. Ningə a aji-m mbata kəbe lie ki dōrə ti tō. Təji e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen.

Kuwə ji-naa ki dōbəy ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika nim, Akila nim adi-m. Taa uwə ji dije ki me kəy ti lə Onəsipər tō[☆]. ²⁰ Erasi nay be bo Koreti ti. Tiropim e ki mōy adi m-iyə Mile ti[☆]. ²¹ Isangi rəbi kadi ire kəte nō nay kul ti. Ebulu, ki Pudəsi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngakō je je pəti uwəi jii.

²² Kadi Bəbe e səi, ningə kadi me-maji lie nay səsi pəti tō.

Makitibi ki Pol ndangi adi Titi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi
Titi ki Pol ndangi makitibi ade kin e Jipi
(Gal 2.1-3). Titi e ki kare dan madi-kilə Pol
je ti. E e ə ilə rone nangi ra adi Pol əi ki njé
kaw-naa je ki Korəti ti təli iləi noji naa ti
(2Kor 7.6-16). Pol ndangi makitibi kin adi
Titi loki Titi e dɔ dər ti ki Kirəti. Pol ade
kilə kadi ində kəmne go njiyə maji ti lə njé
kaw-naa je ki Kirəti ti (1.5).

Lo kilə ngirə ta ti, Pol əl Titi nɛ ki uwə
mee ə ndangi-n makitibi kin ade (1.1-4). Go
ti, əl-e nɛ je ki sobi kadi dɔw oo rɔ njé kər
nɔ njé kaw-naa je ti (1.5-16). Ta ki re go
ti, Pol adi Titi ta kɔji ɔji-n dɔ buti dije je ki
dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti, kadi
ində kəmne gode ti. Adi e dingəm je ki tɔgi,
ki dɔne je ki tɔgi, ki ngan basa je, ki ngan
mandi je ki sobi kadi dɔne je ki tɔgi a indəi
kəmde gode ti, ki bəə je (2.1-15). Go ta kɔji
ti, Pol ɔji Titi rəbi kilə lə njé kun go Kirisi
ki sobi kadi ɔji-de adi rai, kadi isi ki naa ki
lapiya ki kanji gangi-naa (3.1-11). Pol təl ta
ta ləne ki ngan ndu je ki kadi ra ki Titi me
kilə ti nim, ki ta kuwə ji-naa nim tɔ (3.12-
15).

Ta ki to me makitibi ti ki Pol ndangi adi
Titi kin, e ta ki un njé kaw-naa je pəti, bi e ta
ki dɔkagilo ti lə Titi par al. Ta dɔ kində-naa
dɔ kilə ti ki goe goe dɔ njé kaw-naa je ti, ə
se kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi
maji, ki ta ki dɔ pa njiyə njé kər nɔ njé kaw-
naa je ti, ki kilə ki sobi kadi njé kaw-naa je
wa rai kin, e ta ki sobi dɔ njé kaw-naa je pəti
ki lo je ti ki dangi dangi.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki bəə kilə lə Luwə, mi ki nje kaw
kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin.
Mi nje kaw kilə mba kadi dije ki Luwə mbəti-
de adi mede. Taa kadi m-ɔji-de kadi gəri
nɛ ki rɔjeti ki go ndu Luwə ti tɔ. ² Be mba
kadi indəi mede dɔ kaji ti ki biti ki nɔ ti, ki
Luwə ki nje ngom al, un mindine adi-je dɔ
ti kəte nɔ nɛ je ti pəti. ³ Luwə ɔji ta lə nɛ adi
dije gəri ki takul kiyə ki iyə jim ti kadi m-ilə

mbeə dɔkagilo ti ki e wa ɔji. M-ilə mbeə ki
go ndigi ti lie e ki Nje kaji-je.

⁴ M-ndangi makitibi kin m-adi i Titi[☆] ki i
ngonm ki rɔjeti. I ngonm ki rɔjeti me kadi-
me ti, ki je kare ba dɔ ti. Kadi me-maji ki
kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Jəju Kirisi ki
Nje kaji-je e səi naa ti.

Kilə ki kadi Titi ra me be ti ki Kirəti.

⁵ M-iyəi gogi dɔnangi ti ki Kirəti mba kadi
tə itəl ta kilə je ki nay. Ningə kadi ində
ngatɔgi je dɔ njé kaw-naa je ti me be bo je
ti kare kare pəti. Ində-de ki go kɔji ti ki ndɔ
ki m-ɔji. ⁶ Ningə sobi kadi dɔw ki ngatɔgi e
dɔw ki ta goto dɔe ti, e ngaw dɔne ki kare ba,
kadi e dɔw ki ngane je əi njé kadi-me je, ki
kadi dɔw ində ta dɔde ti ɔji dɔ hal ki majal ə
se dɔ ngə al. ⁷ Sobi kadi nje kər nɔ njé kaw-
naa je e dɔw ki ta goto dɔe ti, mbata e nje
ngəm nɛ lə Luwə. Kadi e nje tɔ rɔ al, e nje
wongi al, e go kasi al, e nje rɔ al, taa kadi e
nje ge nɛ ki go rəbi ti ki dana al, al tɔ. ⁸ Sobi
kadi e nje ra mba, kadi e nje ge nɛ ra ki maji,
e nje kəl ta ki go rəbe ti, e dɔw ki dana, e
dɔw ki ay njay, e nje kuwə rone gin tɔgine
ti. ⁹ Maji kadi uwə rone ngame ta ti ki rɔjeti,
ki aw naa ti ki nɛ ndo ki ingə. Lo kin ti, a asi
kadi ilə dingəm me ndəgi dije ti ki nɛ ndo ki
rɔjeti. Taa a asi kadi ɔji njé je ki isi ndoi nɛ
je ki rangi kadi gəri təkɔi ndəmi rəbi tɔ.

¹⁰ Dije ngay dan *Jipi je ti əi njé mbati təl
rɔde go ta ti ki rɔjeti, isi tidəi ta je ki biriri,
isi ədi dije ki ta ki ndae goto. ¹¹ Adi uti tade
dɔ ta je ti ləde. MBata tui dɔ dije me kəy
je ti ngay ki nɛ ndo ki kadi dɔw ndo al. Rai
be mba kadi ingəi nɛ kingə ki go rəbe ti al
ji dije ti. ¹² Dɔw kare dande ti, adi e nje kəl
ta ki tade ti əi je wa ə nɔ: «Dije ki Kirəti ti
əi njé kəl ta ki ngom ki ndo je pəti, əi da
je ki mande majal, əi njé ra ta mede, ki njé
dabi je.» ¹³ Ningə ta ki əl kin e ta ki rɔjeti,
ə maji kadi indangi-de ki rɔ tii, kadi əi njé
kadi-me je ki rɔjeti. ¹⁴ Bi kadi təli rɔde go
su je ki kida ti lə Jipi je ki go ndu-kun ti lə
dije ki njé mbati ta ki rɔjeti kam al. ¹⁵ Ki rɔ
dije ti ki ayi njay, nɛ je pəti ayi njay tɔ, nɔ
ki rɔ dije ti ki ayi njay al, ki dije ki njé kadi
mede al, nɛ ki ayi njay goto rɔde ti. Nɛ ki ayi
njay goto rɔde ti, tado nɛ gər ləde, ki mede
ki kadi uwə-de ki ta tuji. ¹⁶ Dije kin, əli tade

☆ 1:4 2Kor 8.23; Gal 2.3; 2Tim 4.10

ti tãki n-gãri Luwã, nã kilã rade naji ta gãr-e. Æi njé ra nẽ ki to nje, æi njé tã rã je, asi kadi rai nẽ madi kare ki maji, al.

2

Ta dõ dije ti ki tõi, ki ngan basa je ki mandí je, ki bõa je

¹Ningã ki sõi dõ, maji kadi indo nẽ ki aw naa ti ki nẽ ndo ki rojeti. ²Æl baw dingãm je kadi æi dije ki njé kuwã rãde gin tõiide ti, dije ki asi ta kõi-gon, dije ki njé ra nẽ ki go rãbe ti, dije ki awi ki kadi-me ki tõe to, kadi æi dije ki awi ki ndigi-naa mede ti, dije ki njé kore mede.

³Æl kõi dõne je kae ti wa kin be tã. Æl-de kadi pa njiyãde e pa njiyã dije ki ayi njay, kadi æi njé kãl ta ki majal dõ dije ti al, taa kadi æi go kasi je al tã. Ningã, kadi æi njé ndo nẽ ki maji. ⁴Maji kadi ndõi dõne je ki du kadi ndigi ngawde je ki ngande je. ⁵Kadi æi njé ra nẽ ki go rãbe ti, æi njé ngãm rãde, æi njé kindã kãnde go me kõi je ti lãde maji, æi dije ki maji, æi njé kilã dõde gin ngawde je ti. Re rai be ningã, dije a õli ta ki mal dõ ta ti lã Luwã al.

⁶Æl ngan basa je ki ngan mandí je tã, kadi awi ki hal ki maji me nẽ je ti põi. ⁷Ningã i wa ki dõ, sõi kadi i nẽ ndaji me nẽ ra je ti ki maji mbata ti lãde. Kadi nẽ ndo lãe e nẽ ndo ki tõi gangi ki ndam goto me ti. ⁸Kadi ta kõi e ta kõi ki ay njay, ki dãw asi kadi a æl yãne õsi-n kade al. Re ira be ningã, njé kõi-je ta a gari nẽ ki kadi rai al, kadi awi ki ta ki majal kare kadi õli dõje ti al.

⁹Æl bõa je kadi ilã dõde gin tõi ti lã bade je me nẽ je ti põi. Kadi bade je ingõi maji rãde ti. Kadi naji ta bade je ti al, ¹⁰taa kadi bõgi-de al tã. Kadi nayi-naa ki lo ka dana ti ki asi-naa bõrõre, kadi bade je adi-de mede. Be æ, me nẽ je ti põi, a adi-de kõi-gon dõ nẽ ndo ti lã Luwã ki nje kaji-je.

Me-maji lã Luwã

¹¹Luwã tõi me-maji lãne, ki e gin kaji lã dije põi ki taga wangi. ¹²Me-maji lã Luwã kin ndo-je kadi ji tusi nẽ ra ki go bæl Luwã ti al, ki ngur nẽ lã duniyã j-iyã kã. J-iyã kã mba kadi j-isi ki dõje taa dõkagilo ti ki bõne kin me njiyã ti ki go rãbi ti ki dana, ki tæl rã go ndu Luwã ti. ¹³Ji rai be taa kadi ji nginã maji ki j-indã meje dõ ti, kadi ji nginã ndo

ki Luwã lãje ki bo, ki nje kaji-je Jõju Kĩrisi a tõe-n me tõba ti lãne. ¹⁴Kĩrisi ki un rõne adi ki mbata lãje, mba kadi gangi-n dõje ta nẽ ra ti ki majal põi. Gangi dõje kadi ji tõi dije lie ki kay njay. Dije ki kay njay, ki tingõi bil me nẽ ra je ti ki maji. ¹⁵E kin æ, e nẽ ki kadi indo dije, kadi ilã-n dingãm mede ti. Tõi kãr nõ dije ki aw-n kin, kadi indangi-n-de ki rã ki ti kati. Ira adi dãw madi kidi al.

3

Pa njiyã njé kadi-me je

¹Ole me njé kadi-me je kadi ilã dõde gin tõi ti lã ngar je ki njé kõi je. Kadi tõi rãde go ta ti lãde, ningã kadi æi bõsi ta ra nẽ je ti ki maji maji põi. ²Æl-de kadi õli ta ki majal dõ dãw madi ti al, kadi æi njé ge kõi al, kadi æi njé kilã noji naa ti, kadi dije põi gari sol lãm lãm lãde tã. ³MBata je wa ka, kõe dõje goto, je njé tæl rã go ta ti al, ji ndãm rãbi, je gin tõi ti lã ngur darõ je, ki koo maji rã je ki dangi dangi. J-isi ta ra me ndul ti ki ta ndingã nẽ ti, dije mbati je, taa je wa ka ji mbati-naa tã. ⁴Nã loki Luwã ki nje kaji-je tõi maji ki ndigi lãne ki taga mbata ti lã dije kin æ j-ingõ-n kaji. ⁵Luwã aji-je ki go rãbi kilã raje je ki dana al, nã e ki go koo kãm-tondoo lie e wa. Aji-je ki ta rãbi lã man batãm kõi ki sigi, ki ta rãbi lã NDile ki tæl-je dije ki sigi ti[✠]. ⁶Luwã buki NDil ki kay njay kin dõje ti ki tae ba, ki takul Jõju Kĩrisi ki nje kaji-je. ⁷Luwã buki NDil ki kay njay dõje ti ki go me-maji lie, mba kadi õr-n ta dõje ti. Ær ta dõje ti kadi ji nginã-n kaji ki to biti ki nõ ti ki j-indã meje dõ ti.

⁸Ta kin æ e ta ki rojeti. Ningã m-ndigi kadi a dõ ti nga, mba kadi dije põi ki adi mede Luwã, indã rãde ta nẽ ra je ti ki maji maji. E kin æ e nẽ ki maji ki ndae to ti mbata lã dije põi. ⁹Ningã, ta ki naji-naa ti ki to mbã, ki kãr gin noji je, ki gangi-naa, ki kõi-naa dõ ndu-kun je ti kin, æi nẽ ki ndade goto, æ maji kadi õsi roi ngõrangi kã kadide ti[✠]. ¹⁰Dãw ki nje re ki gangi-naa dan njé kaw-naa je ti, maji kadi indõr mbie nja kare, indõr ki kõi joo, æ re õo ta lã al ningã, sõi kadi õse ngõrangi. ¹¹Igãr maji kadi dãw ki be kin, e dãw ki ndãm rãbi. Æ re nay ki lo ra majal ti ningã, isi gangi ta dõ rõne ti e wa.

Ta je ki dõbõy ti

¹²NDɔ ki m-a m-ilə Artəmasi ə se Tisiki[☆] wa, ə tɛɛ rɔi ti ɔa, kadi ɔ kalangi ire ingəm Nikopolisi ti. Tado m-ndigi kadi nay kul osi dɔm ti Nikopolisi. ¹³Maji kadi ində kəmi go Jənasi ti, ki nje gər rəbi gangi ta je əi ki Apolosi[☆] maji. İra səde dɔ rəbi mba ti ləde. İra səde kadi nɛ madi du-de al. ¹⁴Maji kadi dije ki əi dije ləje, ndoi kaw kəte me nɛ ra je ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki dije ki nɛ to rɔde. Ningə, kisi ki dɔ taa ləde a e kare ki ndangi al tɔ.

¹⁵Dije pəti ki əi səm naa ti ne uwəi jii. Uwə ji madije je, ki əi njé kadi-me je.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Piləmq

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi
Piləmq

Piləmq e dəw kare ki tõe 6a ki adi mene Jəju Kirisi. Ningə a e ki kare dan njé kaw-naa je ti ki Kolosi. Piləmq e madi Pol (1). Aw ki 6əə kare ki tõe nə Onəjim, ki tēē me kəy ti lie ay. Ningə dəw gər nē ki ra nē ə Onəjim ay-n al nim, taa dəw gər rəbi ki ingəi-naa ki Pol ki dəkagiloe ti nōō kin to dangay ti kin al nim to. Nē kare 6a, j-ingə kadi Onəjim təl nje kun go Kirisi. NGA ningə, Pol un ndune kadi n-ilə ki Onəjim rə Piləmq ti gogi. E be ə, ndangi-n makitibi kin ade kadi uwə Onəjim ki rone ti. Kadi oo-e tə 6əə al ngata, nə kadi oo-e tə ngokəe ki me kadi-me Kirisi ti.

Pol ilə ngirə makitibi lane ki ta kuwə ji Piləmq nim, kuwə ji njé ki isi me kəy ti lə Piləmq nim (1-3). ʼBa go ti, ra oyo Luwə mbata tingə bil lə Piləmq (4-7). Go oyo ki ra ti nga 6a Pol ində nē dəji ləne ki mbata lə Onəjim ki nō Piləmq ti, tado Pol ndigi kadi Onəjim təl aw rə bane ti gogi (8-22). Me ta kuwə ji-naa ti ki Pol təl-n ta makitibi ləne kin, tidə to dije ngay ki tode to me makitibi ti ki ndangi adi Kolosi je (Kol 4.10, 12, 14). J-a j-ingə to dəw tə Arsipi ki j-o tõe Plm 2 to Kol 4.17 to kin. Dəmaj i ə e darə Onəjim ə wa ə aw ki makitibi lə Kolosi je to e ki ya Piləmq to.

J-ingə me makitibi ti ki Pol ndangi adi Piləmq kin kadi əl-e ta ki mindi ki səl ləm ləm 6i ində tōgi doe ti al nim, taa maji tōgi ki Piləmq aw-n do Onəjim ti al nim to. Nē kare 6a, ole me Piləmq to, me dije pəti ki a tidəi makitibi kin to do ndigi-naa ti lə Kirisi ki a ra kadi ta ri ə to dan dije ti ka, a təli iləi noji naa ti me Kirisi ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki mi dangay ti mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokəe Timote, j-ilə ki makitibi kin j-uwə-n jii i Piləmq ki i madije ki ngay taa i madi-kilə je to[☆]. ² J-uwə ji konanje Apiya, taa Arsipi ki e madi rə ləje ki mbata lə Kirisi kin to[☆]. Ningə j-uwə ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləi i Piləmq to.

³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki ʼBəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

NDigi-naa ki kadi-me lə Piləmq

⁴ M-ra oyo Luwə ləm mbata dəkagilo je pəti ki m-isi m-əl sie ta ningə, mem ole dōi ti i Piləmq. ⁵ Tado m-o poyi kadi indigi ngan lə Luwə pəti. Ki oji do kadi-me ningə, adi mei ʼBəbe Jəju Kirisi to. ⁶ M-dəji Luwə kadi kində rə naa ti ləi səje do kadi-me ti tēē ki kandi nē ngay. Kadi-me kin a tōji kadi dije gəri kilə je pəti ki maji ki j-asi ra ki takul kində rə naa ti ləje ki Jəju Kirisi. ⁷ NGokom, m-ingə rənəl ki me-səl ngay ki mbata ndigi ləi, tado ngan lə Luwə ingəi me-səl ki go rəbi ndigi ləi kin.

Nē dəji lə Pol mbata Onəjim

⁸ E be ə, re m-ingə tōgi ji Kirisi ti mba kadi m-ojii nē ki sobi kadi ira ka, ⁹ m-ge kadi, ki takul ndigi-naa ki to danje ti kin, m-dəji nē tə dəji yo. Təki o-n, mi Pol mi ngatōgi, taa dəkagilo ti kin mi me kəy dangay ti mbata lə Jəju Kirisi, ¹⁰ m-dəji nē kare ki mbata ngonm ki me Kirisi ti Onəjim. NGəsine, m-təl bawə ki go ta ti lə Jəju me kəy dangay ti nē[☆]. ¹¹ Kəte e dəw ki ndae goto ta kəmi ti, nə ngəsine, təl dəw ki ndae to ti mbata ləje joo pu.

¹² M-təl m-ile ki rōi ti gogi, e ki e dəw rəm.

¹³ M-ge ngay kadi m-ngəm-e rəm ti ne mba kadi ra kilə adi-m toi ti, dəkagilo ti ki mi-n dangay ti ki mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju kin. ¹⁴ Nə m-ndigi ra nē madi ki kanji koo yai, al. Mər ta ləm e ki mba kadi ra maji ləi e ki go me ndigi ti ləi i wa, 6i e ki tōgi ti ki kində do ti al.

¹⁵ Dəmaj i ə, Onəjim gangi-naa səi dəkagilo ki ndəy be, mba kadi re inge gogi ningə, isi səi ratata. ¹⁶ A inge gogi tə 6əə al ngata. A o-e tə dəw ki gate e ngay itə 6əə. A e ngokəi ki nje ndigi ləi me Kirisi ti. M-ndige ngay, nə m-gər kadi ndigi ki a indige a itə yəm 6əy, ki go darə ti, ə se ki go rəbi ti lə Luwə.

¹⁷ E be ə, re o-m ta madi-kiləi ningə, uwe rōi ti tək i e mi wa ə uwə-m rōi ti be. ¹⁸ Re ra səi nē madi ki nəl-i al, ə se re aw ki ʼbangi ləi doe ti ka, ində dōm ti. ¹⁹ Mi Pol wa ə m-ndangi ta kin ki jim. M-a m-igə-i ʼbangi kin. Maji kadi igər tək i m-aw ki ʼbangi dōi ti, adi e darəi i wa. ²⁰ Oyo NGokom, m-dəji mba kadi ira kilə kin adi-m me to ʼBəbe ti. Ira adi mem səl me to Kirisi ti.

²¹ Məm ole dǫ tǫl rǫ go ta ti lǝi dǫkagilo ti ki m-isi m-ndangi-n makitibi kin m-adi. Ningǫ m-gǫr kadi a ira tǫki m-dǫji. Dǫmaji ǝ, a ira itǫ e ki m-dǫji kin bǫy. ²² Ningǫ m-dǫji mba kadi indǫ dǫ kǫy madi dana adi-m. Taddǫ m-indǫ mem dǫ ti kadi, kǫl ki isi ǝli ta ki Luwǫ ki mbata lǫm kin, a ra adi njǝ kǫǫe je a iyǝi mi taa adi sǝsi.

Kuwǫ ji-naa ki dǫbǫy ti

²³ Epapirasi uwǫ jisi. E sǝm naa ti kǫy dangay ti ne ki mbata lǫ Jǫju Kirisi[☆]. ²⁴ Madi kilǫm je, Marki[☆] ǝi ki Arisitarki[☆], taa Dǫmasi[☆] ǝi ki Luki[☆] uwǝi jisi tǫ.

²⁵ Kadi me-maji lǫ Bǫbe Jǫju Kirisi e naa ti sǝsi.

☆ 1:23 Kol 1.7; 4.12

☆ 1:24 Kol 4.14

☆ 1:24 2TİM 4.11

☆ 1:24 Knjk 19.29; 27.2; Kol 4.10

☆ 1:24 Kol 4.14; 2TİM 4.10

Makitibi ki ndangi adi Ebirə je

Ta ki do makitibi ti ki ndangi adi Ebirə je

Dəw ki ilə rone səl ləm ə tidə makitibi ki ndangi adi Ebirə je kin 6a, a oo kadi e makitibi ki dəw ndangi sobi do dəw ə se dije madi al, nə to tə mbə Poy Ta ki Maji ki kilə kam be par. E ta kuwə ji-naa ki ta təl ta ta ti kin par ə ra kadi dəw gər-n təkə e makitibi ki ndangi kadi dəw ə se dije madi. NGa ningə, e makitibi ki dəw gər nje ndange al nim, dəw gər dije wa bangi ki dəw ndangi adi-de kin al nim tō. Ne kare 6a, to tə ne ki nje ndangi makitibi ka kin isi Itali ti ə ndangi be (13.24). Ningə ndangi adi njé kun go Kirisi ki rə je ki dangi dangi isi re dode ti. Rə je ka kin ra adi dije madi isi sangi kadi iyəi ta kun go Kirisi. E be ə, nje ndangi makitibi, ndangi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai do njade ti, ningə taji-de kadi gəri təkə Kirisi ki isi uni goe kin e ki bo do dije pəti, ki do ne je ti pəti.

Lo kilə ngirə makitibi ti wa bəy 6a, nje ndangi makitibi əl təkə Luwə oji rone ki taga kadi dije gəri-e ki rəbi lə NGone Jəju Kirisi (1.1-3). To kadi dəw a gangi kəy kəm makitibi kin asi joo kare:

Kəy kəme ki dəsəy (1.4-10.18) ilə kagi do ke ki bo ti lə Kirisi. Kirisi e ki bo do njé kəl ta je ki ta Luwə ti par al (1.1-3), nə e ki bo do malayka je ti nim (1.4-2.18), do Moji əi ki Jojuwe ti nim (3.1-4.13). Kirisi e ki karne ba ə e NJe kijə ne məsi kadi-kare ki bo ngay me kun mindi ti ki sigi. Ningə e ki bo do ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti ki me kun mindi ti ki kəke (4.14-7.28). Məse ki ilə nja kare par ə təl-n ta ne pəti adi asinaa kin, itə məsi je pəti ki njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti iləi (8.1-10.18).

Kəy kəme ki kə joo (10.19-13.19) ilə dingəm me dije ti ki makitibi kin sobi dode, kadi uwəi tögide ba me njiyə go Kirisi ti (10.19-39). Lo kin ti noo, j-ingə ta lə njé kadi-me je ki me kun mindi ti ki kəke, ki to kadi njé kadi-me je ki bone ndaji-de (11). NGa ningə nje ndangi makitibi dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kadi adi kəmde e do

Jəju Kirisi ti, kadi tətə rə təkə Kirisi tətə-n be tō (12.1-11). Go ngan ta je madi ti, ki ndəji-naa (12.12-13.19), nje ndangi makitibi təl ta makitibi ləne ki njangi do nim, ki kuwə ji-naa nim (13.20-25).

Kadi tə dije ki a tidə makitibi kin ingəi tōgi me ne je ti ki ngə ki a tēē dode ti, nje ndangi makitibi kin a do ta je ti ki kadi adi tōgi par al, nə əl tō təkə kisi nje ndole go Kirisi dan dije ti ki gəri Kirisi al e ne ki ngə ngay. Nə re e be ka, sobi kadi njé kadi-me je goi Kirisi do kagi-dəsi ti, ə ai do njade ti, mai naji lie mbata kaji ki bitə ki nō ti ki to isi nginə dije ki njé təl rōde go ta ti lie kin.

Luwə əl ta dije ki takul NGonne

¹Dəkagilo ti ki kəte, Luwə əl ta ki kaje je nja bay bay, taa ki rəbi je ki dangi dangi tō ki takul njé kəl ta je ki tae ti. ²Ningə ki ngosine kin, dəkagilo ki dōbəy ti, Luwə əl-je ta ki takul NGonne. E ki takule ə Luwə ra-n dōrə ki dōnangi ki ne je pəti ki me ti, taa ade e 6a ne je pəti tō. ³Kunji ki əti bəl lə Luwə oji rone ki taga rə NGone ti. Ningə titi-naa ki darə Bawne wa ay njay njay. Ki takul ta lie ki aw ki tōgi, ra adi ne je toi lo tode ti me dōnangi ti ne. Loki ay dije njay do majal je ti lade ngata ningə, aw isi do ji kə Luwə ti ki nje tōgi ki əti bəl, me dōrə ti[☆]. ⁴Be ə, NGon Luwə e ki bo itə malayka je say. Taa Luwə ade tō ki e dode ti pəti tō.

NGon Luwə e do malayka je ti

⁵Malayka madi kare ki Luwə əl-e ta dan made je ti ə nə:

«[ə j̄ ngonm,
M-təl bawi me ndo ti ki bone» goto.

Taa, ta ki ə nə:

«M-a mi bawe,
ə e, a e ngonm» kin ka, tēē ta-e ti ki rə malayka ti madi al ratata tō[☆].

⁶Nə dəkagilo ti ki Luwə aw kadi ilə ngonne ki kare ba me dōnangi ti ningə, əl ə nə:

«Kadi malayka je ləm pəti əsi məkəsidi nangi nōe ti.»

⁷Luwə əl ta ki oji do malayka je ə nə:

«Malayka je rai kilə adi-mi tə nəl je be,
Taa tə ndon por je be tō[☆].»

⁸Ningə ki oji do ngonne, Luwə ə nə:

«[Luwə, a o bə ratata.

☆ 1:3 Paje 110.1 ☆ 1:5 Paje 2.7; 2 Samiyəl 7.14

☆ 1:7 6-7: Dətarənom 32.43; Pa je 104.4

Nē ra ki dana e gəl kəbe ki a ɔ-n be do dije ti lai.

⁹I nje ndigi nē ra ki dana, ə nje mbatı nē ra ki go ti al tō.

Be ə, i ki i Luwə, Luwə lai, kəti dan ngar madi je ti,

Ur yibi rənəl dōi ti[☆].

¹⁰Ningə təl əl bəy tō ə nə:

«E i Bəbe ə, lo kilə ngirə nē je ti, ira dənangi, Ningə dora e nē ra ji tō.

¹¹Nē je kin pəti a gotoi, nə i, a isi lo kisi ti ratata.

Dora ki dənangi a ngisi tə kibi be.

¹²A dole-de təkı dāw a dolə-n tuwə kam be, Oyo, a mbəli-de təkı dāw a mbəl-n kibi kam be.

Nə i, a mbəl al ratata.

Ningə a isi ki dōi taa, ki do bəl je, ki do bəl je[☆].

¹³Malayka madi kare dan malayka je ti lie ki Luwə əl-e ə nə:

«İre isi do ji kəm ti,

Biti kadi m-ilə njé ba je lai gin tōgi ti, goto.»

¹⁴Ki oji do malayka je, əi ndil je ki njé ra kilə kadi Luwə par. Luwə ilə-de mba kadi rai ki dije ki a aji-de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə əl je al

¹Be ə, maji kadi nē ndo je ki j-ingəi kin, adi ji rai ji ndami al, re ji rai ji ndamii ə, j-a ndami rəbi. ²Ji gər kadi ta ki ndo ki malayka je rəi əli kaje je e ta ki rəjeti[☆].

Ningə dije pəti ki njé kal do ndu kin nim, njé təl rōde go ti al nim, Luwə adi-de kində kəji ki səbi kadi ingəi. ³Təki rəjeti, j-əi wa ka j-a nali kində kəji lə Luwə kin al, re j-oi ta kaji ki əti bəl be kin tə nē ki kare. Ta kaji kin, Bəbe Jəju wa ə ilə mbeə dəsəy. Ningə njé je ki ooi ta-e ti, rəi mai naje adi-je, təkı e ta ki rəjeti.

⁴Luwə wa ki dōne ma naji do ta kəl-de ti kadi e ta ki rəjeti ki takul nē kəji je ki əti bəl nim, nē ra je ki dāw asi ra al nim, ki mbəli je ki ra ki rəbi je ki dangi dangi nim tō. Taa Luwə tōji nē ki rangi bəy, adi njé ma naji je ka kin, kadi-kare je ki dangi dangi ki go NDile ti, ki go ndigi ti lie.

Jəju oi mbata lə dije ki dənangi ti ne pəti

⁵J-isi j-əl ta do kisi ki do taa ti ki sigi ki a re. Ningə kisi ki do taa ki sigi ka kin, e malayka

je ə, Luwə a adi tōgi do ti al. ⁶Makitibi lə Luwə ə nə:

«I Luwə, nda dāw e ri ə kadi to rəi ki mbata lie be ə?

Ə se, ngon dāw e ri ə kadi ində kəmi goe ti be ə?

⁷Ra-e adi malayka je əi dāe ti mbata ngon dəkagilo ki ndəy be,

Ningə ilə jəgi piti ki kəsi-gon dāe ti.

⁸Əsi gone mba kadi ɔ be do nē kində je ti pəti[☆].

Loki Luwə ilə nē je pəti gin tōgi ti lə dāw, nē madi kare ki iyə taga goto. Ningə ki ngəsine kin, j-o kadi ɔ be do nē je ti pəti al bəy. ⁹Nə j-o Jəju ki kəte, malayka je itəi-e ki mba dəkagilo ndəy, ki mba kadi ki takul me-maji lə Luwə, ki ade oy mbata lə dije pəti. Ningə e ki tado kə ki koy ki Jəju ingə kin ə, Luwə ilə-n jəgi piti ki kəsi-gon dāe ti.

¹⁰Təki rəjeti, Luwə e nje ra nē je pəti, taa nē je pəti əi yəe je tō. Luwə təl Jəju dāw ki asi naa bərəre ti go rəbi kə je ki ingə, mba kadi dije ngay ki təli ngane je, indəi rōde naa ti sie do piti ti lie tō. Tado Jəju e njé kər nōde kaw səde kaji ti. ¹¹Ningə Jəju ki nje təl dije ki kasi-naa bərəre ti do majal je ti ləde, taa njé je ki təli-de ki kay njay ti ba pəti, Bawde e kare ba, adi e Luwə. Be ə, rə Jəju səl-e al kadi bər-de ngakone je. ¹²Jəju əl Luwə ə nə: «Ma m-əl ta ki oji dōi ngakom je,

Ta kəm kosi dije ti lai,

M-a m-osi pa m-ilə-n tōji dōi ti[☆]»

¹³Ningə əl bəy:

«M-a m-adi mem Luwə ba pəti, Bəy taa, m-a ne ki dije pəti ki Luwə adi-m-de,

Ki toi tə nganm je be[☆]»

¹⁴Təki dije ka kin awi ki darə ki məsi ka kin ə, Jəju wa ka, təl rōne dāw ti ki rəjeti tə əi be tō. Ra be mba kadi ki takul koye, su ki aw ki tōgi lə koy jine ti, təl nē ki kare. ¹⁵Jəju oy mba kadi taa dije ilə-de taa tō. Dije ki dəkagilo kisi ki do taa ləde pəti, isi tə bəə je me bəl koy ti. ¹⁶Təki rəjeti, Jəju re mba kadi ra ki malayka je al, nə re ki mba kadi ra ki dije ki gin kəji ti lə *Abirakam. ¹⁷E be ə, me nē je ti pəti, kadi to tə ngakone je be, mba kadi təl nje kija nē məsi kadi-kare ləde ki bo ki nje ndigi dije ki əti bəl, taa ki nje ka do njane ti njururu do kilə ti ki Luwə ade

☆ 1:9 8-9: Pa je 45.7-8 ☆ 1:12 10-12: Pa je 102.26-28
je 22.23 ☆ 2:13 Ejay 8.17

☆ 2:2 Knj 7.53 ☆ 2:8 6-8: Pa je 8.5-7 ☆ 2:12 Pa

tə. E ə, a bər majal lə dije nim, taa a ilə-de noji naa ti ki Luwə nim tə. ¹⁸Oyo, Jəju wa ki done ingə ne na nim, ingə kə nim tə. Be ə, ngəsine kin, asi kadi a ra ki njé je ki ne na je teēi dode ti.

3

Jəju e ki bo də Moji ti

¹NGakom je ki njé kadi-me je, səi ki Luwə bar səsi, maji kadi uri kəmsi ki də Jəju ti. E ə, Luwə ilə sie adi-je, mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. E ki takule ə, j-adi-n me je, ə j-isi j-əl ta də ti taga ta kəm dije ti. ²Təki rəjeti, Luwə kəti Jəju mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. A də njane ti ki rə Luwə ti ki nje mbəte, kadi ra kilə kin, təki ndə ki *Moji a-n də njane ti me kilə je ti pəti ki ra me kəy ti lə Luwə kin be tə[☆]. ³Təki rəjeti, Jəju asi ta piti ki itə yə Moji say təki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kosi-gon itə kəy kin be. ⁴Kəy ki aw ki nje kində ne al goto. NGA ningə nje ra ne je pəti e Luwə. ⁵Moji a də njane ti me kilə je ti pəti ki ndə ki ra me kəy ti lə Luwə. Nə ke ə e ngon nje kilə kare. Kilə lie e ki mba kadi əl dije ta əji də ne je ki Luwə a əl me ndə ti ki lo ti ti. ⁶Nə Kirisi a də njane ti tə NGon lə Luwə, ki Luwə un-e inde də kəy ti ləne. J-əi ə, j-əi kəy je lie, re j-uwəi təgi je ba, taa ji rai rənəl də ne kində me də ti ləje tə.

Kər kəə lə dije lə Luwə

⁷Maji kadi uri mbisi oi də ta ki NDil Luwə əl kin:

«Dəkagilo ki bəne kin, re oi ndu Luwə ningə,

⁸Oti kadi adi mesi nga təki ndə ki kasi je təi-mi rə kin be,

Dəkagilo ti ki nai mi me dilə lo ti.

⁹Oyo e dəkagilo ti ki kasi je indəi kadide səm ə nai mi,

Go bal ti ki kuti sə ti ki m-ra ne je m-adi oi ki kəmdə kin.

¹⁰E be ə, wong i ra-m ngay ki gin koji kin, Adi m-əl m-ə nə, mede nay ki lo ndəm ta rəbi ti.

Lo kadi gəri ne ki m-isi m-ngəm rəde ti goto.

¹¹Be ə, me wong i tə ləm, m-un-n mindim m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ki m-isi m-ra ki mbata ləde kam al ratata[☆].»

¹²Be ə, ngakom je, maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti, mba kadi dəw madi kare dansi ti aw ki me ki majal ə se me nga ki kadi aw sie adi təl gidine adi Luwə ki nje kisi kəm ba al. ¹³Təki bəne Luwə nay ki lo kəl səsi ta ti bəy kin, maji kadi iləi dīgəm me na ti ki ndə je kare kare pəti, dəkagilo ti ki isi oi də bar lie bəy kin. İrai be mba kadi majal ədi dəw kare dansi ti adi təl nje me nga al. ¹⁴Təki rəjeti, je ki kində rə naa ti ki Jəju Kirisi. Nə ke ə, kadi-me ki ndə ki j-adi-e, ə ji təli njé kadi-me je kin, kadi j-uwəi ba bit i ta təl ta ne je ti. ¹⁵Makitibi lə Luwə ə nə: «Dəkagilo ti ki bəne kin, re oi ndu Luwə ə, Oti kadi adi mesi nga təki ndə ki kasi je təi-n rə dilə lo ti kin be.»

¹⁶Se nə je ə, ooi ndu Luwə ə təli təi rə dilə lo ti wa? Əi njé je ki *Moji ər nğde ə teē səde me be ti ki Ejipi ti wa kin. ¹⁷Ə se njé je ki ra tə ə, wong i ra Luwə səde bal kuti sə wa? Wong i ra Luwə ki njé je ki rai majal ə ninde a də-naa ti bəisiri dilə lo kin. ¹⁸Ə se njé ki ra tə ə, Luwə ibi rone kadi a uri be kər kəə ti al ratata wa? E njé ki mbati kadi təli rəde goe ti kin[☆]. ¹⁹J-o kadi asi kur me be kər kəə ti lə Luwə al, tādə mbati kadi adi-e mede.

4

¹Be ə, təki dəkagilo kun mindi kur me be kər kəə ti lə Luwə nay bəy kin bə, maji kadi j-indəi kəm-kədi də rəje ti mba kadi dəw madi kare njəe nay gogi al. ²Tādə je ka, təki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi kaje je wa kin tə ə, iləi mbə kin adi je tə. Nə ke ə, Poy Ta ki Maji ki kaje je ooi kin, to tə ne ki kare rəde ti, mbata taai ki kadi-me al. ³Ningə je ki j-adi me je, j-a j-asi kadi j-ur me be kər kəə ti kin, təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Me wong i tə ləm, m-ibi rəm m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ləm al ratata[☆].»

NGA ningə, təki rəjeti, Luwə təl ta kilə ləne mari nu lo kilə ngirə dənangi ti. ⁴Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ta əji-n də ndə ki kə siri ə nə: «Luwə ər kəə me ndə ti ki kə siri də kilə je ti pəti ki ra[☆].» ⁵Makitibi lə Luwə əl bəy ə nə: «A uri me be kər kəə ti ləm ki m-isi m-ra ki mbata ləde kin al ratata[☆].»

⁶NJé je ki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi-de kəte, adi mede də ta ti ki Luwə əl-de al. Adi lo kadi a uri me be kər kəə ti lə Luwə kin

☆ 3:2 kər Isirayəl je 12.7

☆ 3:11 7-11: Pa je 95.7-11

☆ 3:18 16-18: kər Isirayəl je 14.1-35; Pa je

95.11 ☆ 4:3 Pa je 95.11

☆ 4:4 kilə ngirə ne je 2.2

☆ 4:5 Pa je 95.7-8

goto. Re to be ka, ta rabi to tagira b̄ay kadi njé ki rangi a uri ti. ⁷E be ə, Luwə ində dō ndo ki rangi dana, b̄ar-e ə nā: «NDō ki bone.» Luwə əl ta je kin b̄al ngay kate go ta je ti ki kaje je mbati tae ti. Əl ta je ka kin ki ta *Dabidi, me makitibi pa je ti lie ki ndangi kate ə nā:

«Bone kin ə, oi ndu Luwə ə,
Oti kadi adi mesi nga,» t̄aki m-əl-n sasi kate.

⁸T̄aki rojeti, re Jojuwe ər nō *Isirayəl je aw s̄ade me b̄e k̄or k̄əə ti lə Luwə ə, Luwə a əl ta lə ndo k̄or k̄əə ki rangi gogi al ngata[☆]. ⁹Be ə, ndo k̄or k̄əə ki rangi lə dije lə Luwə to nōo b̄ay. A e ndo k̄or k̄əə ki titi-naa ki ndo ki k̄o siri ki Luwə ər-n k̄əə kin be. ¹⁰Tado d̄aw ki ur lo k̄or k̄əə ti lə Luwə ə, a ər k̄əə dō kilə ti l̄ane, t̄aki Luwə ər-n k̄əə dō kilə ti l̄ane kin be to. ¹¹Be ə, maji kadi j-indai t̄ogi dō r̄oje ti mba kadi j-uri me b̄e k̄or k̄əə ti kin. Adi j-indai k̄am-kadi dō rojeti mba kadi d̄aw madi kare dan je ti t̄əl nje mbati ta ki ta Luwə ti adi osi t̄aki kaje je osi kate kin be al ngata.

¹²Ta lə Luwə e ta ki isi k̄am, aw ki t̄ogi ngay to. Tae ati it̄a kiyə kasigar ki ta kate e dam joo. Ta lə Luwə a ur rojeti maki maki. A aw ̄odi dan b̄angir̄ə je nu. Ningə ta r̄oje je ki r̄oti-naa, ki wuy d̄oje je ka aw ̄odi to. K̄oji ta ra je l̄aje ki maji, ki ki majal ki m̄ər ta je ki dō b̄angir̄ə je ti ka, ta lə Luwə t̄eḡ ki gine. ¹³N̄e kare ki mb̄o n̄e kind̄ə je ti lə Luwə ki b̄ayo r̄one ta k̄ame ti goto. N̄e je p̄ati naji r̄ode ta k̄ame ti ay njay njay. Ningə e nō Luwə ti to ə n̄a n̄a a ər gin kilə rane je.

J̄aju e nje kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare ki bo

¹⁴Adi j-uw̄ai kadi-me l̄aje ki j-̄ali ta dō ti nō dije ti taga kin ba, tado, t̄aki rojeti, j-awi ki nje kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare ki bo, ki nje t̄ogi ki aw bit̄i t̄eḡ lo kisi Luwə ti. Adi e J̄aju Kirisi ki NGon lə Luwə. ¹⁵N̄je kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare l̄aje ka kin, asi naki kadi inḡə k̄o s̄aje dō t̄ogi kasi al je ti l̄aje. T̄aki rojeti, e wa ka, nai-e me n̄e je ti p̄ati t̄a je be to. N̄ə ke ə, e osi me majal ti nja kare al. ¹⁶Adi j-̄oti b̄asi ki nō kimb̄ər k̄obe ti lə Luwə ki nje me-maji, ki me ki t̄i kati. Lo kin ti ə, Luwə a īȳə-n go majal je l̄aje k̄o nim, taa me-maji lie ka a nay s̄aje nim, mba kadi t̄a ra s̄aje d̄okagilo ti ki me je ge.

5

¹T̄aki rojeti, njé kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare je ki bo, kare kare p̄ati, Luwə ə mb̄ati-de dan dije ti. Ningə Luwə ind̄ə-de mba kadi rai kilə l̄ane mbata maji lə dije ka kin. Kilə l̄ade e mba kadi adi kadi-kare nim, taa īj̄ai n̄e m̄asi kadi-kare adi Luwə mbata majal je lə dije ki rai nim to. ²N̄je kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare ki bo wa ki d̄one ka, aw ki kasi al je l̄ane ngay to. Be to ə, a asi kadi ḡər ə ra ki dije ki nj̄e ra n̄e ki majal ki go me ndigi ti l̄ade al, adi nd̄ami ta r̄abi. ³E mba kasi al je lie ka kin ə, a il̄ə m̄asi kadi-kare adi Luwə mbata majal je l̄ane wa nim, taa ki mbata majal je lə dije nim to[☆]. ⁴Ra kilə kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare e k̄osi-gon, n̄ə ke ə d̄aw a ind̄ə r̄one ki dō r̄one mba kinḡə-n k̄osi-gon kin al. D̄aw a inḡə k̄osi-gon kin ki takul b̄ar ki Luwə b̄ar-e taa. N̄e kin ə ra, d̄okagilo ti ki b̄ari-n *Aro.

⁵E be ə, ȳa Kirisi ka to be to. E e wa ə adi r̄one t̄oba mba kadi n-t̄ali-n nje kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare ki bo ki it̄ə nd̄age je al. N̄ə inḡə ji Luwə ti ki əl-e ə n̄ə:

«[ə, ī ngonm,
fl̄ə nḡire bone, mi m-t̄əl Bawi.»

⁶Me Makitibi ti lə Luwə, loki rangi ti, Luwə əl b̄ay ə n̄ə:

«[nje kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare ki a isi ratata,
T̄ə M̄alsisad̄aki be[☆].»

⁷D̄okagilo ti ki J̄aju e d̄onangi ti ne b̄ay, əl ta ki Luwə ki r̄abi je ki dangi dangi, taa əl sie ta ki go kare ki s̄ol dō, ki ndune ki bo taa ki man nō k̄amne ti, Luwə ki asi kadi taa-e ta koy ti[☆]. Ningə Luwə oo dō ndue mbata kilə ki il̄ə d̄one gin t̄oge ti. ⁸T̄aki rojeti, E NGon Luwə wa, n̄ə ki go r̄abi k̄o je ti kin p̄ati, ndo kadi t̄əl r̄one go Luwə ti. ⁹Loki J̄aju t̄ol ta kilə je p̄ati ki ra mba kadi ra ngata ninḡə, J̄aju t̄əl r̄abi kaji ki a to ratata mbata dije p̄ati ki nj̄e t̄əl r̄ode goe ti. ¹⁰T̄aki rojeti, Luwə inde nje kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare ki bo t̄ə M̄alsisad̄aki be.

ND̄ər mbi dō kiȳə go r̄abi ki maji ti

¹¹N̄e je toi ngay kadi j-̄əl dō ta ti kin, n̄ə ke ə, lo kadi j-̄ər mee kadi ay njay dosi ti goto, tado nḡə s̄asi ngay kadi iḡəri me n̄e je kalangi. ¹²T̄aki rojeti, d̄okagilo ki rai me ta ti lə Luwə kin e ngay nga, adi maji kadi it̄ali nje ndo dije ndu Luwə ngata. N̄ə bit̄i bone

☆ 4:8 d̄ətar̄ən̄om 31.7; Jojuwe 22.4 ☆ 5:3 L̄əb̄ətiki 9.7 ☆ 5:6 5-6: Pa je 2.7; 110.4 ☆ 5:7 Mt 26.36-46; Mk 14.32-42; Lk 22.39-46

ka, iḡei kadi dije ki rangi ʔ ndoi səsi ne ʔji do ta lə Luwə ki indoi lo kilə ngire ti nu wa kin ʔəy. Iḡei mba tə ngan je ki kasi be ʔəy ʔi ne kuso lə ngatəgi je ki təge to ti al. ¹³Dəw ki nay ki lo kay mba kone ti e ngon ki kasi. Gər kəl ta do ne ti ki rəjeti al. ¹⁴NGata ningə, ne kuso ki təge to ti e ki mbata ngatəgi je. Tado ki go kilə je ti ki isi rai ki ndo je kare kare pəti me kisi ki do ta ti lade, asi kadi ʔri mbə ne ki maji ki ne majal naa ti.

6

¹E be ʔ, maji kadi j-ai do ne ndo ti ki ʔji do ta lə Kirisi ki j-ingəi lo kilə ngirə kadi-me ti ləje nu kin par par al. Adi j-awi ki kəte kəte me ne ndo je ti lə dije ki təgi gangi me kadi-me ti. Adi ji təli ji rəi do ne ndo je ti ki lo kilə ngire ti nu, tə ra ne je ki majal ki a awi ki dəw koy ti, ʔ se kiyə ta kadi-me kə kin al, ²taa kadi ji təli ji rəi do ne ndo je ti ki ʔji do ra dəw batəm je ki dangi dangi, ʔ se kində ji do dəw ti, ʔ se ki njə koy je lo koy ti, ʔ se ta ki gangi ki dəbəy ti kin al ngata tə. ³J-a ji ndoi-naa ne lə dije ki təgi gangi ngata, re Luwə adi-je ta rəbi.

⁴Adi j-uni tə ne ndo, ta lə njə je ki təli osi me pa njiyəde ti ki kəte: kəmdə e ki tēje ki takul kunji lə Luwə. Nai kadi-kare ki dərə ti ooi nim, taa ingəi NDil ki ay njay nim tə. ⁵NDigi Poy Ta ki Maji lə Luwə kadi e ta ki maji ngay, taa gəri ne ki ʔji do təgi je ki a rəi naa ti ki dəkagilo ki Luwə a ilə-n ngirə kəbe ki a re nim tə. ⁶Nə re e be ka, təli osi me pa njiyəde ti ki majal ki kəte kin gogi. Ko dije ka kin, lo kadi dəw a təl re sade ki nja joo bəy kadi yəti pa njiyəde goto. Təki rəjeti, ʔəi NGon lə Luwə do kagi-dəsi ti təkə rangi ʔəy. Ningə iləi rəsəl dəe ti ta kəm dije ti.

⁷Adi j-uni ne ndo ki do lo ndər ti, loki dənangi ay man ndi ki isi ʔdi ki dəkagilo je pəti, ʔ tēje ki kandi ki maji adi njə je ki ndəri ki mbata lade tə ningə, təji ki taga kadi Luwə njangi do lo ndər ka kin. ⁸Nə re dənangi ilə tone je ki kon je yo ningə, e dənangi ki ndae goto. Luwə a ndəle ʔ təl ta dənangi kin e kadi iləi por dəe ti par.

⁹NGakəje je ki njə ndigi je ləje, re j-əl ta kin be mindi ka, ji gər me je ti maji kadi səi, səi do rəbi ki maji ti. Do rəbi ki a tēje səsi kaji ti. ¹⁰Təki rəjeti, Luwə e nje ra ne ki dana ki dəkagilo je pəti. Adi mee a oy do ne ki maji

ti ki irai al. Irəi ki njə kadi-me madi je, ningə isi ta ra ti ne ʔəy. Ne ra je ki maji ki isi rai kin təji kadi indigi Luwə. ¹¹Nə ndigi ləje e mba kadi dəw ki ra dansi ti uwə təgine ba, ʔ nayi ki lo ra maji ti təkə isi rai kin bitə ndo ki dəbəy ti. Ningə a ingəi ne je pəti ki indəi mesi do ti. ¹²Ji ndigi kadi itəli njə dabi je al. Nə kadi indaji pa njiyə njə je ki adi mede Luwə ʔ awi ki kore me. Njə je kin ʔ, ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-adi-de.

Ne kində me do ti ki rəjeti

¹³Loki Luwə un mindine adi ^{*}Abirakam, dan go kun mindi ka kin ki kibi rə me tone ti wa. Təkə rəjeti, dəw ki rangi ki ite kadi ibi rone ki təe goto. ¹⁴Luwə ʔ nə: «M-a m-jangi doi təkə rəjeti, ʔ m-a m-adi gin kai je bayi-naa ʔ.» ¹⁵Abirakam ngəm go kun mindi lə Luwə ki kore me. Be ʔ, ingə-n ne ki Luwə un-n mindine ade. ¹⁶Loki dije ibi rəde ningə, ibi rəde ki tə dəw ki boy itə-de. Kibi rə ka kin a təji kadi ta je ki n-əli ʔi ta je ki rəjeti. Adi a ində gangi ta je ki tade asi-naa do ti al. ¹⁷Ningə Luwə ge təji njə je ki a ingəi ne maji je ki un-n mindine ka kin ki taga ay njay ʔəy, kadi ndu-kun je ləne a yəti al. Be ʔ, dan go kun mindi ləne ki kibi rə ʔəy. ¹⁸Kun mindi ʔi ki kibi rə ʔi ne je ki joo ki dəw a yəti-de al. Be ʔ me kun mindi ti ʔ se me kibi rə je ti lə Luwə kin, a ʔi taje ki ngom al ratata, adi ta je kin ilə dīgəm me je ti ngay, j-ʔi je ki j-iyəi ne je pəti mba kadi j-uwə ne kində me do ti, ki e ki kadi-je kin ba. ¹⁹Ne kində me do ti kin ra adi kisi ki do taa ləje to tə kəy ki kində do mbal ti be. E ne ki dəw a ʔadi do ti al nim, taa e ne ki ngə nim tə, ningə ində kibi gangi lo ki me kəy ti lə Luwə ki to dərə ti gangi, ʔ ur me lo ti ki ay njay njay itə made je. ²⁰E lo kin ʔ, Jəju ur ti kəte noje ti tə nje tēje ta rəbi noje ti. Jəju təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki ratata tə Məlsisədəki be.

7

Məlsisədəki nje kijə ne məsi kadi-kare

¹Məlsisədəki ka kin e ngar ki ʔe bo Salem ti, taa e nje kijə ne məsi kadi-kare lə Luwə ki e do ne je ti pəti tə. E ʔ ingə ^{*}Abirakam lo ki təl lo tətə rə ti ki tətə ngar je, ʔ njangi dəe tə. ²E ʔ, Abirakam ade ki kare me ne ki dəgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n ta rə ti. Ki do kəte, kər me tə ki nə Məlsisədəki e «ngar ki nje ra ne ki dana». Bay taa, Məlsisədəki e

✠ 6:14 kilə ngirə ne je 22.16-17

ngar ki be bo Salem ti to, kor me to ka kin na: «NGar ki nje lapiya[☆].» ³ Makitibi la Luwə əl ta la baw Məlsisədəki ə se ta la kəe al, nim taa əl ta la gin kae je al nim to. Bəy taa, əl ta do koje ti ə se do koye ti al ratata nim to. Titi-naa ki NGon la Luwə, ningə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ki dəkagilo je pəti.

⁴ Igəri maji kadi Məlsisədəki e dəw ki ndae e ngay. Be ə, kaje Abirakam wa ka, ade ki kare me ki dōgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n lo rə ti[☆]. ⁵ NGan *Isirayəl je, ki go ndu-kun ti la *Moji, e gu dode ti kadi adi ki kare me ki dōgi ti me ne je ti pəti ki ingai, dije ki əi gin koji ti la *Ləbi ki əi njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki əi ngəkəde je wa, tado əi je ka, əi gin ka ti la Abirakam to. ⁶ Məlsisədəki e gin koji ti la Ləbi al, nə Abirakam ade ne kare me ki dōgi ti me ne je pəti ki ingə. Adı Məlsisədəki njangi do Abirakam ki Luwə un mindine ade. ⁷ Ningə təkı rojeti, ngatōgi ə a njangi do ngon ki du. ⁸ Gin ka je la Ləbi ki njé taa ki kare me ki dōgi ti, me ne maji je ti ji ndəgi Isirayəl je ti, əi dije ki a oyi. Nə ki oji do Məlsisədəki, Makitibi la Luwə əl kadi e, isi kəm ba. ⁹ Ki dōbəy ti, ta ki kadi j-əl ən: dəkagilo ti ki Abirakam adi ki kare me ki dōgi ti me ne kingəne je ti pəti kin, Ləbi ki gin kae je əi njé taa ki kare me ki dōgi ti me ne je ti pəti kin ka, adi to. ¹⁰ Təkı rojeti, dəkagilo ti ki Məlsisədəki ingə-n Abirakam kin, oji Ləbi al bəy, nə ke ə, e məsi kane Abirakam ti ngata.

¹¹ Me ndu-kun ti la ngan Isirayəl je, e dije ki gin koji ti la Ləbi ə sobi kadi dije kotı-de tə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Əi njé kijə ne məsi kadi-kare je tə *Aro be. Nə rəbi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ləde to asi-naa bərərə al. Re e be al ə, dəw a sangı nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi tə Məlsisədəki be bəy al ngata. ¹² Nga ningə, re rəbi ra kilə la njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin ka ti la Ləbi yəti ningə, e go ti kadi ndu-kun ka yəti to. ¹³ Ningə Bəbe ləje ki ta je kin oji dōe, e gin ka ti la Ləbi al, nə e gin ka ti ki rangi. Ningə gin ka ti kin, dəw madi ki ra kilə tə nje kijə ne məsi kadi-kare do dingiri lo ti goto. ¹⁴ Dije pəti gəri kadi oji Bəbe ləje gin koji ti la Juda. Ningə ki oji do gin koji kin, Moji əl ta madi do ti al, loki əl ta ki oji do njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki titi-naa ki Məlsisədəki

¹⁵ NGəsine ne je toi ay njay nga. Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki e gin koji ti la *Ləbi al, ki to tə Məlsisədəki be re. ¹⁶ E təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki go rəbi koji ki darə ti al, nə ki go tōgi kisi ki do taa ti ki a to ratata. ¹⁷ Təkı rojeti, makitibi la Luwə əl ə nə:

«I nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata, Təkı ndo ki Məlsisədəki isi-n be.»

¹⁸ Be ə, kun-ndu je ki kəte, e ki buji ko mbata tōge goto, taa ndae ka goto to. ¹⁹ *NDu-kun je la *Moji asi kadi rai adi dije asi-naa bərərə ta kəm Luwə ti al. NGa ningə ne kində me do ti ki maji tōi ndu-kun je la Moji e ki kadi-je. Ningə ki takule j-asi kadi ji re ki rə Luwə ti. ²⁰ Ne ki rangi bəy, ne je kin pəti rai ne ki takul kibi rə la Luwə. Nə ndəge je tēgi njé kijə ne məsi kadi-kare ki kanji kun mindi la Luwə. ²¹ Nə ki oji do Jəju, Luwə un mindine, loki əl ə nə: «Mi Bəbe ma m-yəti ndum al, M-un mindim m-ə nə:

I nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata.»

²² Be ə, ki rəbi kibi rə la Luwə kin, ji tı meje kati kadi j-ingə kilə mindi ki sigi ki maji itə e ki kəte kin say ki takul Jəju.

²³ Ne ki rangi bəy, njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin koji ti la Ləbi bayı-naa. Nə ke ə, yo təl-de taa taa adi lo kadi rai kilə kijə ne məsi kadi-kare kin ratata goto. ²⁴ Nə Jəju e nje kisi ratata, ningə kilə kijə ne məsi kadi-kare lie a to ki nōne ti to. ²⁵ E be ə, Jəju asi kadi kaji ki ratata dije ki njé re ki rə Luwə ti ki takule. Təkı rojeti, e nje koy al adi a əl ta ki Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləde.

²⁶ Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki sobi kadi j-ingə. E ay njay nim, ra ne ki majal nja kare al nim, taa Luwə əse ngərəngi kadi njé ra majal je ti nim to. Ningə, un-e inde adi isi ngərəngi dōrə ti nu, do ne je ti pəti. ²⁷ Jəju to tə ndəgi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo kam al, adi e ne ki ndae goto rəe ti kadi iğə ne məsi ki ndo je kare kare pəti ki mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləne wa nim, taa mba kadi iyə-n go majal je la kosi dije pəti ko to. Jəju iğə ne məsi kadi-kare nja kare ba par ə asi naki. Adı e kadi-kare darəe wa ki adi do kəgi-dəsi ti kin. ²⁸ Tado ndu-kun la Moji ində jine do

dije ti madi ki kilə rade asi-naa al, tə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo. NGA ningə kun mindi lə Luwə ki re go ndu-kun ti, ində jine do NGone ti tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, e ki asi-naa bərərə ki nqne ti.

8

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

¹Ta ki bo ki kadi j-əl do ta ti kin ə to kin: J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki isi me dora ti, do ji kə lo kisi kəbe ti lə Luwə, ki tōge e do tōgi je ti pəti[☆]. ²Isi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ki bo ləne me kəy ki ay njay ti, adi e me kəy kaw-naa ti ki rōjeti ki e dora ti nu. E kəy ki Luwə wa ə ra bi e dije ə rai ki jide al.

³*NJé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, kilə ləde e mba kadi adi ne je Luwə nim, rəi ki kadi-kare məsi je nim tō. Be tō ə, e go rəbe ti kadi Jəju ka, aw ki ne kadi adi kadi-kare ti tō. ⁴Təki rōjeti, re Jəju e donangi ti ne ningə, a e nje kijə ne məsi kadi-kare al, tado njé kijə ne məsi kadi-kare je ki isi rai kilə kin ki go ndu-kun ti lə *Mojī, isi donangi ti ne ə bəlme ngata. ⁵NJé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin, isi rai kilə me kəy kaw-naa ti. Nə kəy kin e ndil kəy ki rōjeti ki tō dora ti. Təki rōjeti, loki Mojī ilə ngirə kadi ra kəy kibi, Luwə əl-e ə nə: «Ur mbi maji o-n do ta ki m-a m-əli kam: maji kadi ira kəy kibi kin təki ndo ki m-əjii do mbal ti[☆].» ⁶Nə ngosine, Jəju aw ki kilə ki ndae e ngay itə kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Adi e ə, e nje ka mbə lo ti ki mbata kilə mindi ki maji, ki ngire e ki kində do kun mindi ti ki maji tō.

Luwə adi mindi ne mbata kilə mindi ki sigi

⁷Təki rōjeti, re ne ki majal goto me kilə mindi ti ki kəte ə[☆], Luwə a re ki e ki rangi ki kə joo al. ⁸Nə, Luwə kəl ki dije ləne mbata majal je ki rai, ə nə:

«Oi ndo je a rai nqo,

Ki m-a m-ilə mindim kilə ki sigi,

Ki dije ki Isirayəl ti nim,

Ki dije ki Juda ti nim tō.

⁹Kilə-mindi kin, a to tə kilə mindi,

Ki ndo ki m-ilə ki kade je,

NDo ki m-uwə-n jide,

MBa kadi m-tē-n sədə donangi Ejipi ti kin al.

Lo kadi ay do njade ti səm me kilə mindi ti kin goto.

Be ə, mi Bəbe, m-a m-təl gidim madide tō.

¹⁰Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki m-a m-ilə

Ki dije ki Isirayəl ti go ndo je ti kin ə to kin:

M-a m-adi-de ne gər

MBa kadi gəri ndu-kun je ləm,

M-a m-ndangi ndu-kun je ka kin do bəngirəde ti.

M-a mi Luwə ləde,

Ə a əi dije ləm tō.

¹¹Dəw madi kare ki a aw

NDoo dəw ki me be ti ləne,

Ə se ngokone kadi gər-m goto,

Tado dije pəti,

ilə ngire do dije ki tōgi ti biti tē-n do ngan je ki du ti,

A gəri mi.

¹²M-a m-iyə go ra go ti al je ləde kə,

Mem a oy do majal je ti ləde ratata[☆].»

¹³Loki Luwə əl ta do kilə mindi ki sigi ti ningə, e kin oji kadi təl e ki kəte tə ne ki kəke ti. Ningə j-əi pəti ji gəri kadi re ne to kəki ningə nay ngay al kadi a goto.

9

Rəbi kəsi məkəsi nangi nq Luwə ti ki kəte

¹Kilə-mindi ki kəte ka, aw ki ndu-kun je ki tōji dije go rəbi kəsi məkəsi nangi nq Luwə ti, ə se aw ki lo kaw-naa ki donangi ti ne tō.

²Kəy kibi ki gangi mee joo e ki ra. Me kəy ti ki dosay, ki bari-e lo ki ay njay, lo kində lambi ki bajie e siri isi me ti. Taa tabilə ki mapa kadi-kare ki dije adi Luwə e do ti, isi ti nqo tō. ³Ningə kəy ki kə joo ki kibi gangi lo e ta ti, e lo ki bari-e lo ki ay njay ita ndəgi lo je. ⁴Lo kin ti ə dīgiri lo ki ra ki or e ti. Ningə do dīgiri ti ka kin ə, yibi ki baye əti mbi e ki kilə por do ti. Me lo ti ki kə joo ti ka kin tō ə, sanduki kilə mindi ki gide e ki ra ki or e ti. Me sanduki ti ka kin ə, ku madi ki man rosi mee e səm ti. Ku ka kin gide e ki ra ki or tō. Bəy taa, me sanduki ti ka kin ka, kagi tōsi lə Arq ki ibə mbine e me ti tō. Bəy taa, me sanduki ti wa ki kare kin ə, mbal je ki ndangi ta je ki oji do kilə mindi ti e me ti tō. ⁵Do sanduki ti ka kin ə, təli kagi je joo ki

☆ 8:1 Paje 110.1

☆ 8:5 Tēē ki taga 25.40

☆ 8:7 Tēē ki taga 24.3-8

☆ 8:12 Jərəmi 31.31-34

toi tə *Malayka je ki bari-de nə serube je, ki awi ki kosi-gon ngay indai-de do ti. Malayka je ka kin naji bagide do lo kadi-kare məsi ti ki oji go kiyə go majal je la dije kə. Nə ke ə, e dokagilo ki kadi dəw ər-n gin ta je kin pəti al bəy.

⁶Kəy kibi ka kin e ki gangi lo joo. *Njé kijə ne məsi kadi-kare je uri me kəy ti ki dəsəy ki ndo je kare kare pəti mba ra kilə ləde[✱]. ⁷Nə me kəy ti ki kə joo, nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki karne ba par ə, a ur ti nja kare me bal ti kare. Lo kin ti ə a re ki məsi da mba kadi adi Luwə kadi-kare ti kadi iyə-n go majal je la nje kijə ne məsi kare ki bo wa kin kə nim, taa yə ndəgi kosi dije ki rai ki go me ndigi ti ləde al nim to[✱]. ⁸NDil ki ay njay ndo-je ki takul ne je kin kadi dokagilo je pəti ki me kəy ki dəsəy kin to ningə, ta rəbi kur me lo ti ki ay njay njay itə made je kin e ki tēē al bəy. ⁹Nə kəji je kin əi ndil ne je ki dokagilo ti ki bəne. Kər me nə: kadi-kare je ki ne məsi je ki j-isi j-adi Luwə kin asi kadi rai adi me dəw ki nje ra kilə kadi Luwə kin asi-naa bərərə al. ¹⁰Təki rojeti, ne je kin əi ndu-kun je ki oji do ne kuso ə se ne kəy ki kuji ne ra je ki oji do kəy rə ki man par. Ne je kin əi kuji ne ra lə dije ki dənangi ti ne. NDade to ki mbata dokagilo ki ndəy be par, bitə dokagilo ti ki Luwə a ində-n gin ndu-kun je ki sigi.

Kirisi adi rone kadi-kare ti

¹¹Nə Kirisi re tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo mba kadi adi-je ne maji je ki toi ne ngata. Kirisi ur me kəy kibi ti ki bo ngay nim, asi-naa bərərə nim to. E kəy kibi ki dije ə rai ki jide al nim, taa e kəy ki goto dənangi ti ne nim to. ¹²Kirisi ur me kəy ti ki ay njay njay itə made je ka kin nja kare ba par. Ur me kəy ti ka kin ki məsi bal biyə ə se ki məsi ngan mangi je al, nə ki məsine wa. E ki rəbi kin ə, Kirisi gangi-n doje nja kare ba par ratata do majal je ti. ¹³Təki rojeti, ki go ne jibəl be ti, dije a təli bal biyə je ki ngan mangi je, ə a sikəi məsəde je ki bu ngon kə mangi ki kilə por do ti do dije ti ki rai majal[✱]. Rai ne je kin be mba kadi dije ka kin təli ki kay njay gogi ki go ne jibəl be ti. ¹⁴Re ne kin e ki rojeti kadi məsi da je awi ki togi ningə, məsi Kirisi, toge a itə məsi da je

səy ngay bəy. Nə Kirisi wa un rone adi Luwə tə ne kadi-kare ki ay njay ki togi lə NDil ki nje kisi ratata. Məse ka kin a togi ngameje adi ay njay mba kadi ji ra ne je ki majal ki a aw səje koy ti al. NGata ningə, j-a j-asi kadi j-a ra kilə j-adi Luwə ki nje kisi kəm ba.

Kilə-mindi ki sigi me məsi ti

¹⁵Be ə, Kirisi e nje ka mbo dije ti ki Luwə ki rəbi kilə mindi ki sigi. Mba kadi njé je ki Luwə bar-de ingəi ne nduwə ki a to ratata ki Luwə un-n mindine adi-de. Ne kin a ra ne, tado Kirisi oy ningə məse taa dije ilə-de taa ta ne je ti ki majal ki isi rai ne dokagilo ti ki əi gin togi ti lə kilə mindi ki kəte.

¹⁶J-ingə kadi re dəw ra makitibi kilə mindi ki oji do ləbi ne nduwə tone ti ningə, maji kadi dawə ka kin a oy bəy taa, noje je a ləbi-naa ne nduwə. ¹⁷Təki rojeti, re dəw e ki do ne taa bəy bə, nda makitibi kilə mindi ki oji do ne nduwə goto. Ləki dawə ka kin oy ngata ningə ndae to. ¹⁸Be to ə, kilə mindi ki kəte ka, lo kadi aw ki togi ra kilə kəte goto nq məsi ti ki ay. ¹⁹Ləki *Moji ər me ndu-kun je pəti təki ndangi-n me makitibi je ti ki mi nq kosi *Isirayəl je ti pəti ningə, un məsi ngan mangi je ki məsi bal bati je ki pote-de ki man jine ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngay ki bari-e nə ijopi. Baji kagi ka kin e ki bir gine ki kibi ki rai ki bəl bati je adi səl ləm ləm ə kər njir njir to. Ningə kagi ka kin ə, ilə me məsi ti bə sikə do makitibi je ti ki ndangi ndu-kun je me ti nim taa do kosi dije ti nim to. ²⁰Dokagilo sikə məsi ti, Moji ə nə: «E kin e məsi kilə mindi ki Luwə un ndune do ti adi səsi, kadi itəli rəsi go ti[✱].» ²¹Be to ə, sikə-n məsi ka kin do kəy kibi ti ki do ne ra kilə je ti pəti ki me ti to. ²²Təki rojeti, ki go ndu-kun ti, ne je ngay a təli ki kay njay ki takul məsi par. Ningə ki kanji məsi ki sikə, kiyə go majal je a goto to.

Kun rə kadi lə Kirisi ər majal je kə

²³Ne je ki titi-naa ki ne je ki rojeti ki dora ti pəti səbi kadi e ki təl-de ki kay njay ti ki rəbi kin. Ningə ki oji do ne je ki rojeti ki me dora ti wa ka, gei ne kadi-kare məsi ki maji itə məsi da je səy. ²⁴Təki rojeti, Kirisi ur me kəy kibi ti ki dije rai ki jide ki e ndil e ki rojeti ki me dora ti kin al. Nə e aw me dora ti, oji rone ta kəm Luwə ti, isi əl sie ta ki mbata ləje.

✱ 9:6 kər Isirayəl je 18.2-6

✱ 9:7 ləbətiki 16.2-34

✱ 9:13 ləbətiki 16.14-16; Kər Isirayəl

je 19.9-17 ✱ 9:20 19-20: Tēē ki taga 24.3-8

²⁵Jəju aw me dora ti mba kadi adi rone kadi-kare ti Luwə nja bay bay al. Nə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ur me kəy ti ki ay njay itə made je ka kin ki bal je kare kare pəti, ki məsi da je. ²⁶Re e be al ə, Kirisi a ingə kə nja bay bay lo kilə ngirə dora ki donangi ti nu. Nə təkı rəjeti, Kirisi re nja kare ba dokagilo ki dəbəy ti, mba kadi bər majal kə, ki takul darəe ki un adi Luwə ne məsi ti. ²⁷Ningə e ki kində do dana kəte, kadi dəw ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koye ti, Luwə a gangi ta dəe ti. ²⁸Be to ə, Kirisi adi rone nja kare ba par, mba kadi bər majal lə kosi dije. Ningə a oji rone ki kə joo bəy, nə ke ə, e ki mba bər majal al ngata, nə ki mba kadi aji njé je ki isi nginəi ndo təl-e.

10

Kirisi adi rone kadi-kare ti nja kare ba par

¹*NDu-kun je lə *Mojı əi ndil ne je ki rəjeti ki a rai, bi əi darə ne je wa al. Be ə, lo kadi ayi dije ki isi rai rə Luwə ti njay goto. Re ijai ne məsi kadi-kare ki bal je kare kare pəti ka loe goto. ²Re e be al ə, njé je ki isi ijai ne məsi kadi-kare adi Luwə kin, Luwə a iyə go majal je ləde kə pəti nja kare ba par. Lo kadi mede a ole do majal je ti ləde gogi bəy a goto. Ningə gin kijə ne məsi kadi-kare ka, a gangi to. ³Nə təkı rəjeti, ki rəbi kijə ne məsi wa kin ə, me dije ole-n do majal je ti ləde bal je kare kare pəti. ⁴Tadə məsi ngan mangi je ki məsi bal biyə je asi kadi bər majal je kə al.

⁵E be ə, loki Kirisi isi re me donangi ti, əl Luwə ə nə:

«İge ne məsi al nim, kadi-kare al nim to, Nə ibə darəm.

⁶İra rənəl do da je ti ki kilə por do ti do dingiri ti al nim,

Taa ne məsi mbata bər majal je ka nəl-i al nim to.

⁷Ningə m-əli m-ə nə:

Mi ne, m-re donangi ti kadi m-ra ndigi ləi, Təkı ndangi me makitibi ti ki kay njay oji-n dəm☆.»

⁸Ta ki dəsəy ki Kirisi əl ə to kin: «İge ne məsi al nim, kadi-kare al nim, da je ki kilə por do ti do dingiri lo ti al nim, taa ne məsi mbata bər majal je al nim to». NGA ke ə, ne məsi je kin pəti, e ki rade ki go ta je ti ki e ki ndangi ki go ndu-kun ti. ⁹Kirisi təl əl bəy

ə nə: «O, m-re donangi ti mba kadi m-ra go ndigi ləi». Kirisi buji ne məsi je ki kəte, ə un rone tə ne məsi ki sigi ində to ti. ¹⁰Jəju Kirisi ra ne ki Luwə ndigi. Be ə, adi rone kadi-kare ti, nja kare ba par, mba kadi taa-je ilə-je taa do majal ti.

¹¹Ningə njé kijə ne məsi kadi-kare je kare kare pəti, awi ki njade taa, ndo je kare kare pəti mba ra kilə ləde nə Luwə ti. Adi kadi-kare ne məsi ki kare wa kin ki dokagilo je pəti. Nə ne məsi kin asi bər majal je lə dije al ratata☆. ¹²Nə Kirisi, adi rone kadi-kare ti nja kare ba par mbata bər majal je, ə aw isi do ji kə Luwə ti ki nəne ti. ¹³NGəsi ne ki isi do ji kə Luwə ti, isi ngəm kadi Luwə ilə njé bə je lie gin njae ti tə kimbər kində nja be. ¹⁴Be ə, ki kul ne məsi ki kare wa kin, təl-i-n dije ki ay-de do majal ti ki kasi-naa bərəre ti ratata.

¹⁵NDil ki ay njay ka ma naje ay njay to, ningə ta ki dəsəy ki əl ə to kin:

¹⁶«Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki ma m-ilə səde,

Go ndo je ti kin ə to kin:

M-a m-ində ndu-kun je ləm do bəngirəde ti, M-a m-ndangi-de mede ti, me mər ta je ti ləde.»

¹⁷Ningə təl əl bəy ə nə:

«M-a m-adi mem ole do majal je ti ləde al nim, taa do kilə rade je ti ki go rəbe ti al al nim to☆.» ¹⁸NGa ningə loki majal je e ki kiyə go kə, nda ne məsi ki kadi dəw a ra bəy taa a bər-n majal goto.

Ji rai bəsi ki rə Luwə ti

¹⁹Be ə, ngakom je, ji gər kadi ta rəbi e ki tēē noje ti kadi j-ur lo ki ay njay njay itə made je ki takul məsi Jəju Kirisi ki ay. ²⁰Tēē ta rəbi ki sigi ki a to ratata ki takul kibi gangi lo ki ində gangi, adi e darəe wa ki adi ne məsi ti do kagi-dəsi ti. ²¹J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki e ki kinde do kəy ti lə Luwə. ²²Adi ji rai bəsi ki rə Luwə ti ki me ki rəjeti, ki kadi-me, ki badi al, ki me ki ay ki uwə-je ki ta al, ki rə ki togi ki man ki ay njay. ²³Adi j-ai do ne kində me do ti ki j-isi j-iləi mbe kin nga, tadə ne je ki Luwə un mindine kadi n-a ra n-adi-je, a ra təkı rəjeti. ²⁴Adi j-indəi kəm je go-naa ti yo je ki ne je, ki go rəbi kilə dingəm me naa ti mba kadi ji ndigi-naa nim, ji rai ne je ki maji nim to.

²⁵ Adi j-iyəi ta re lo kaw-naa je ti ləje təkī njé ki nā je isi rai be kin al. Nə adi j-iləi dingəm me naa ti yo je ki ne je, tado təkī oy, ndo re lə Bābe e bāsi.

²⁶ Ji gər ta ki rōjeti ə bəlme. Ningə, go gər ta ki rōjeti kin ə, ji ra majal ki go me ndigi ti ləje ə, kadi-kare məsi ki rangi ki a bər majal je ləje goto ngata. ²⁷ Nə kare ba ki nay ki mbata ləje, e ngəm ki rō dadi par par ta ki gangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a ɔ njé mbate je. ²⁸ Re dāw madi mbati kadi təl rōne go ndu-kun je ti ki *Mojī ndangi ə, a ingə yo ki kanji koo kəm-to-ndoo, re dije joo ə se mitə mai nāji dō mbati təl rō go ndu-kun je ti lie kin. ²⁹ Təkī rōjeti, dāw ki kidi NGon lə Luwə ə, a ingə kində koji ki ngə ngay bəy. Nə ki ra kin ɔji kadi ilə koji dō məsi kilə mindi ki taa-e ile taa dō majal ti kin al. Taji NDil ki ay njay ki ra-je adi ji gər me-maji lə Luwə.

³⁰ Təkī rōjeti, ji gər Luwə ki ə nā:

«Mi ə, mi nje dal bā nim, taa nje kadi nē dāw ki ra ra ki go kilə rae ti nim tō!

«Taa ilə dō ti bəy ə nā:

Bābe a gangi ta dō dije ti lāne☆.»

³¹ E nē ki əti bəl ngay kadi dāw osi me ta ki gangi ti ki ngə lə Luwə ki nje koy al.

³² Adi mesi ole dō nē ti ki ra nē kəte, dokagilo ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go ti par ə, ingəi kō ngay, nə kə ə uwəi tōgisi ba ta rō ti ki bo kin. ³³ Njé ki nā je dansi ti, dije taji-de je adi-de kō je ta kəm kosi dije ti. Ningə njé ki nungi əi bāsi mba kadi ɔsi gin njé je ki isi ingəi kō kō je kin. ³⁴ Təkī rōjeti, ingəi kō ki njé je ki əi kəy dangay ti. Taa ndigi ki rōnəl mba kadi dije taai nē maji je ləsi dō gu ti, tado igəri kadi awi ki nē je ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi sasi, ki nē je ki ndade itə nē maji je ləsi, taa a toi ratata tō. ³⁵ Oti kadi iyəi ta kadi-me ləsi, tado ki go rəbi kadi-me kin, a ingəi nē kigə go ji ki bo ngay. ³⁶ Maji kadi inayī ki lo kuwə tōgi ba ti, mba kadi irai nē ki Luwə ndigi ə ingəi nē ki un-n mindine mba kadi n-a ra.

³⁷ Təkī rōjeti, makitibi lə Luwə əl ə nā:

«Me dokagilo ki goji ngay ti, nay ngay al nga,

NJe re a re təkī rōjeti, a ɔr ndo aw-n kəte al.

³⁸ Ningə, Luwə ə nā, dāw ki nje ra nē ki dana ta kəmne ti,

A isi ki dōne taa ki takul kadi-me.

Nə re təl gogi me majal ti ə, rōm a nəl-m sie al☆.»

³⁹ Nə je, je dan dije ti ki njé təl gogi ki mba ti ta rōde al. Nə je mbō njé je ti ki adi mede, ə əi dō rəbi kaji ti kin.

11

Ta dō kadi-me ti lə kaje Isirayəl je

¹ Tado kadi-me Luwə, e kaw ki badi al dō nē kində me dō ti, taa e tiji me kati dō nē ki rōjeti ki dāw oo ki kəmne al tō. ² E ki takul kadi-me ləde ə, ngatōgi je ki kəte, me Luwə nəl-e dōde ti.

³ Ki takul kadi-me ə, ji gər-n kadi dōrə ki dōnangi ki nē je ki me ti, Luwə rade ki ta ki tane ti. Be ə, Luwə ra nē je ki j-o-de, ki takul nē je ki j-o-de al. ⁴ Ki takul kadi-me ə, Abəl adi-n kadi-kare Luwə. Kadi kare lie maji itə yā Kəy. Ki takul kadi-me lə Abəl ə, Luwə ndigi-n kadi-kare je lie, ə ma nāji lie kadi e dāw ki nje ra nē ki dana. Təkī rōjeti Abəl oy wa, nə ki takul kadi-me lie, nē je ki ra isi əli-je ta biti bōne☆.

⁵ Ki takul kadi-me ə Luwə un-n Enoki ki rōne ti ki kanji kadi oy. Lo kadi dāw inge goto, tado Luwə un-e aw sie rōne ti dōrə ti nu. Makitibi lə Luwə ə nā: «Kəte bəy taa kadi Luwə un-e aw sie dōrə ti, Enoki nəl Luwə☆.» ⁶ Dāw ki a nəl Luwə ki kanji kadi-me goto. Ningə dāw ki isi re bāsi ki rō Luwə ti, kadi gər mene ti maji təkī Luwə isi nō təkī rōjeti nim, taa isi igə go ji njé je ki isi sangi-e nim tō.

⁷ Ki takul kadi-me lə Nuwe ə, Luwə ndōr-n mbie dō nē je ti ki a rai nē, ki dije ooi ki kəmde al bəy. Nuwe mbati ta koji lə Luwə al, adi ra bato mba kadi aji-n rōne nim, aji-n gin dije ki me kəy ti lāne nim. Ki go rəbi təl rō go ta ti lə Nuwe kin ə, ndəl re-n dō dije ti ki dōnangi ti. Ningə ki takul kadi-me lie ə, Luwə tide-n dāw ti ki nje ra nē ki dana☆.

⁸ Ki takul kadi-me lə *Abirakam ə, loki Luwə bār-e ningə, ndigi tae ti. Abirakam ndigi ta bār ti lə Luwə ə i taa osi dō rəbi ti ə aw me bē ti ki gər nja kare al, ki un ndune kadi n-a n-ade nē nduwə ti. ⁹ Ki takul kadi-me ə, i aw isi-n tō bē dōnangi ti ki Luwə un ndune kadi n-a n-ade. Abirakam aw isi gin kəy kibi ti naa ti ki *Isaki əi ki *Jakobi.

☆ 10:30 Dətarənom 32.35 ☆ 10:38 Abakuki 2.3-4 ☆ 11:4 kilə ngirə nē je 4.3-10 ☆ 11:5 kilə ngirə nē je 5.24 ☆ 11:7 kilə ngirə nē je 6.13-22 ☆ 11:9 8-9: kilə ngirə nē je 12.1-5; 23.4; 35.12, 27

Əi je ka, əi njé kingə nə nduwə wa ki kare ki Luwə un-n ndune adi Abirakam kin tō[✠].
¹⁰ Abirakam ngəm kadi n-isi me be bo ti ki ngire nga maji, ki Luwə wa mər ta dō rəbi ra-e ti kəte bəy taa, ində be bo ka kin ki darəne wa tō.

¹¹ Ki takul kadi-me lə Sara ki e kuji dāne tō ə, dəkagilo ti ki biğə yipi ə bəlme ka, Luwə ade tōgi ade oji ngon, tado badi al kadi Luwə a ra nə ki un-n mindine kadi na ra. ¹² E be ə, ki takul dəw ki kare wa ki biğə yipi adi ndəe nay ngay al dənangi ti wa kin ə, gin koji ki bayi-naa tə mee je ki dōrə ti ə se yangira ki ta ba ti ki dum tidə kōrde, tēgi ti.

¹³ Dije pəti ki adi mede Luwə ka kin oyi ki kanji kadi ingəi nə maji je ki Luwə un-n ndune kadi n-a n-adi-de ka kin. Nə ke ə, ooi nə je ki ndo ki a rai nə nim, rai rənəl dō ti ngay nim tō. Ningə gəri maji kadi n-əi mba je ki njé njiyə mba dənangi ti ne. ¹⁴ Njé 6ar rōde mba je ki njé njiyə mba je dənangi ti kin, oji ki taga ay njay kadi isi sangi be ki sobi dode təkī rōjeti. ¹⁵ Giri ta dō be ti ki tēgi me ti kin al, tado re giri dō ti ə, nə ki a ogi-de kadi təli awi me ti gogi goto. ¹⁶ Təkī rōjeti, isi sangi be ki sobi dode ki maji itə be ki tēgi me ti, adi e be ki dōrə ti. E be ə, rō Luwə səl-e al kadi 6ari-e Luwə ləde, be ə, ində dō be bo madi dana ki mbata lade.

¹⁷ Ki takul kadi-me lə Abirakam ə, Luwə ge kadi n-a n-oo nə ki Abirakam a ra, adi dəje kadi adi Isaki nə masi ti. Be ə, Abirakam e basi kadi adi ngonne ki kare ba wa kin. Nə je kin rai nə go kun ti ki Luwə un-n mindine ade-n kin[✠]. ¹⁸ Təkī rōjeti Luwə əl-e ə nō:
 «E ki takul Isaki ə, a ingə-n gin koji ləi ki m-un mindim madi[✠].»

¹⁹ Abirakam əl təkī Luwə asi naki kadi a ndəl Isaki lo koy ti. E be ə, Luwə təl ki ngone ade, tə nə ki Isaki oy ə ndəl lo koy ti be.

²⁰ Ki takul kadi-me ə, Isaki tōri-n ndune dō Jakobi ti əi ki Esuwa oji dō ji kiside ki lo ti ti.

²¹ Ki takul kadi-me ə, Jakobi, loki e basi kadi oy, tōr ndune dō ngan je ti lə Jisəpi kare kare pəti. Ində tōgine dō kagi tōsi ti ləne, əsi-n məkəsine nangi nō Luwə ti. ²² Ki takul kadi-me ə, loki Jisəpi e basi kadi oy, əl ta dō tēgi ti ki ngan *Isirayəl je a tēgi dənangi Ejipi ti kō. Ningə adi ngan Isirayəl je ndu je ki oji dō singə ninne[✠].

²³ Ki takul kadi-me lə nje koji *Mojī je ə, bəyoi-e-n nay mitə go ndo koje ti. Nje koje je ooi kadi ngon ka kin kurə ngay. Be ə, bəli mbati ra go ndu-kun ti lə ngar al. ²⁴ Ki takul kadi-me lə Moji ə, loki tōgi gangi nga ningə, mbati kadi dije gəri-e tə ngon koji Parawō ki dāne. ²⁵ Moji oo maji ngay ta kəmne ti kadi n-ingə kō naa ti ki dije lə Luwə, itə kadi n-isi me-maji ti dan majal ki ra ti, mbata ngon dəkagilo ki ndəy be. ²⁶ Moji oo kadi dije kidi-e tə Kirisi be, e nə ki ndae tō ti ngay itə nə maji je ki Ejipi ti, tado ur kəmne dō nə kiğə go ji je ti ki a ingə me ndo je ti ki a re. ²⁷ Ki takul kadi-me ə, Moji əti-n me be ti ki Ejipi ti kō, ki kanji kadi bəl wongī lə ngar. Ningə kəme e kəte dō rəbi ti ləne tə nə ki oo Luwə ki dum koo ki kəm kin, ki kəmne be. ²⁸ Ki takul kadi-me Luwə ə, Moji ində-n ndo ki a 6ari-e nə Paki, ə adi Isirayəl je səkəi məsi ta kəy je ti lade, mba kadi malayka ki nje tuji ngan dər je ki Ejipi ti, tuji ngan dər je lə Isirayəl je al.

²⁹ Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, gangi ba kasi tə dənangi ki tuti kurim be. ʔa, loki dije ki Ejipi ti nai kadi n-irai tə Isirayəl je be ningə, man ba ka kin, tibi dode pinim. ³⁰ Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, loki njiyəi gugi dō ndogi bər ki dō be bo Jəriko ti ndo siri ningə, ndogi bər ka kin budi nangi mur mur. ³¹ Ki takul kadi-me ə, Rakabi ki e kaya dāne ingə yo təkī njé kōsi ta Luwə ingəi kin, al, tado uwə njé kində manji be je ki rone ti maje.

³² Ningə ta ki kadi m-əl nay ngay bəy, nə dəkagilo asi-m al kadi m-əl kidi ta je ki oji dō Jədiyo je, ki Baraki je, ki Jəpiti je, ki *Dabidi je, ki Samiyəl je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti je.

³³ Ki takul kadi ki dije kin adi mede Luwə ə, təti rō gin dije ki rangi je, gangi ta ki dana je, ingəi nə je ki Luwə un-n mindine adi-de je, taa adi bəl je təli da je ki tōgide goto ti nim tō. ³⁴ Tōli por je ki kōde əti bəl adi oyi bəm bəm nim, tēgi ta koy ti lə kiyə kasigar ki dije gei tōlii-de nim tō. Taa me tōgi goto ti je lade ki ngay, ingəi tōgi ki al dō maji. Dəkagilo rō je ti, təli go rō je ki əti bəl, adi indəi ngodi nja njé rō je ti ki mba. ³⁵ Ki takul kadi ki dāne je madi adi mede Luwə kin ə, ingəi dije je lade ki oyi ə ndəli.

Ningə njé ki nja je mbati kiya tae, adi dije

✠ 11:17 kilə ngirə nə je 22.1-14 ✠ 11:18 kilə ngirə nə je 21.12 ✠ 11:22 kilə ngirə nə je 50.24-25; Tēgi ki taga 13.19

adi-de kọ biti tee-n koy dọde ti. Rai be mba kadi ingai tee lo koy ti ki dọbay ti ki maji ita e ki taji-naa ti ne kin. ³⁶Njé ki madi je teli ne kogi je, tindai-de ki nday je. Toi njé ki nungi ki kulá gindi, a buki-de kay dangay ti. ³⁷Tilai-de ki gaji mbal je teli-de je, tijai-de ki si gangi-de dana joo je, teli-de ki kiyá kasigar je. Njé ki na je ilai lo ta gangi gangi, ninga kibi kade je e ngira biya je a se ngira bati je. Ne je pati nal-de. Adi-de kọ ngay nim, taa rai-de majal ki eti bal nim to. ³⁸Dije ka kin ai dije ki maji ngay, na ke a dije ki donangi ti ne ooi-de ta dije ki ndade goto be. Adi toi ta dije ki ro tuwa-de be lade be adi njiyai ki dilá lo je, ki do mbal je, awi ki bole mbal ti je, ki bole be ti je.

³⁹Ɔi je pati Luwá ma naji lade maji ki takul kadi-me lade, na ke a, ingai ne je ki Luwá un-n mindine adi-de kin al bay. ⁴⁰Taki rojeti, Luwá inda do ne madi ki maji toi dana ki mbata laje. E be a, lo kadi Luwá tal-de ki kasi-naa bərəre ti ki kanji je kate goto.

12

Kuwá togi ba me ngodi ti

¹J-ai je ka, taki njé ma naji do kadi-me ti laje gai gidije wuki ka kin a, adi ji mbati ne je pati ki a ɔgi-je koti kate. Ki bo toi adi ji mbati majal ki isi bindi je bindi bindi kin. Adi j-ayi-naa ngodi ki kuwá togi ba me na-naa kay ngodi ti ki to no je ti kin. ²Adi j-uri kamje do Jaju ti, ki e nje kindá gin kadi-me laje, taa e nje ra-e kadi asi-naa bərəre to kin. NDigi kadi oy do kagi-dasi ti ki kanji kadi tur go rɔsɔl ki ko koy je ki be kin a re-n. Taki rojeti, oo rɔnɔl ki a inga kate. Be a, ngosine kin isi do ji kọ Luwá ti ki isi do kimbər ngar ti lane.

³Oyo, adi mesi ole do Jaju ti, ki dije ki njé ra majal je adi-e kọ ki eti bal, na oo ta ne ki kare. Jaju ra be mba kadi iygi rɔsi adi me tuji je taai togisi al. ⁴Me ro ti ləsi ki isi rɔi ki majal ki ra, uwai togisi ba me ro ti biti adi tee koy dasi ti al bay. ⁵Mesi oi do ta kọji ti ki Luwá adi sasi ki to me makitibi je ti ki ay njay, ta ta kọji ki baw ngon adi ngonne ki a na:

«NGonm, oti kadi ikidi kindá kọji ki Luwá isi inda-i ɔji,

Ninga, loki kol sai a, adi or togi al.

☆ 12:6 Ƨar ta je 3.11-12

⁶Daw ki Luwá ndige, a ɔje ne je ki ra majal ade oo ki kindá kọji,

Ninga dije pati ki Luwá gar-de ta ngane je, inda-de ki nday to☆.»

⁷E ki mba kadi kamsi tee do ne ra je ti ki majal ki isi rai, a isi ingai kọ. Luwá ra sasi ta ngane je be. Tado e ne ki go rabe ti kadi baw ngon ɔji ngonne ne je ki majal ki isi ra.

⁸Luwá isi inda nganne je pati ɔji-de, re inda sasi ɔji sasi al ninga, ɔji kadi sai nganne je ki rojeti al, na sai ngan la daw ki rangi yo. ⁹Adi meje ole do bawje je ki go daro ti ki donangi ti ne, ki indai-je ɔji-je, a j-isi teli roje go ta ti je lade mbata kindá ki indai-je ɔji-je. Be a, maji kadi ji teli roje go Bawje ki dora ti ki ita bawje je ki donangi ti bay, mba kadi j-ingai kaji. ¹⁰Bawje je indai-je ɔji-je ki mbata ngon dokagilo ki ndikiri ba par, ki go koo ti ki oi maji ta kamde ti. Na Luwá inda-je ɔji-je ki mbata maji laje ki rojeti. Ge kadi ji teli dije ki ayi njay ta e be to. ¹¹Taki rojeti, taji-naa ti ne, kindá kọji a adi daw rɔnɔl al, a re ki me tuji yo. Na me ndo je ki rangi ti, njé je ki njé tal rɔde go ti, a teli dije ki nje ra ne ki dana nim, dije ki nje kisi ki lapiya nim to.

¹²E be a, maji kadi imbati kadi sai dije ki njé togi goto je, a kadi teli dije ki nje togi je. ¹³Maji kadi uni go rabi ki a njururu, mba kadi njé mati je toi do rabi ti al, na kadi ingai ro nga.

Kisi ki do ta ki maji la nje kadi-me

¹⁴Maji kadi indai togi do rasi ti mba kadi isi ki lapiya ki dije pati. Ninga kadi kisi ki do ta ləsi e me ne ra ti ki ay njay. Re injiyai me ne ra ti ki ay njay al a, daw madi ki a oo Luwá goto. ¹⁵Indai kam-kadi do rasi ti, kadi daw madi dansi ti tu gidine adi me-maji la Luwá kin al. Kadi daw madi kare dansi ti tal to ta kagi ki ati ki mane majal, ki a togi ninga, a tuji dije ngay ki manne ki majal kin be al. ¹⁶Kadi daw madi kare dansi ti e nje ra kaya al. Taa kadi daw madi kare dansi ti e nje kidi ne je ki kor kindá ta dangi mbata Luwá al. Oti kadi irai ta Esuwa ki, un ke ngon ki ngatogi lane ndogi-n ne kuso ki nja kare par kin al. ¹⁷Igari ɔati kadi-me ndo je ti ki rangi go ne ti ki ra kin, ge kadi n-inga njangi do ji bawne ti, na loe goto. Esuwa sa rabi ki man no kamne ti mba kadi n-aw ki bawne kadi yati kọji ta ra lane, na loe goto.

13

¹⁸ Irāi basi kadi ne madi ti ki dāw asi kodi, t̄a mbal Sinay ki tinge to t̄a por ki o bilim bilim, ə se kil ndi ki ndul kururu, ə se lo ki ndul, ə se nəl ki ilə ki t̄agine, ¹⁹ ə se ndu t̄abi, ə se ndu ta madi, al. Lōki *Isirayəl je ooi dō ndu kin ningə, d̄aji kadi n-ooi ta ki rangi kare dō made ti gogi al ngata. ²⁰ T̄aki rojeti, t̄ogi Isirayəl je asi kadi rai go ndu-kun ti ki Luwə adi-de ə n̄a: «D̄aw ki ra ra, d̄aw ə se da, ki ɔdi mbal ə, a til̄ai-e ki ḡaji mbal t̄oli-e[✠],» kin al. ²¹ Ne ki oi ət̄i b̄al ngay adi *Moj̄i ə n̄a: «B̄al ra-m ngay adi m-dadi[✠],»

²² Nə s̄ai ir̄ai b̄a, ir̄ai basi ki r̄o mbal *Siyo ti, taa ki r̄o b̄e bo ti l̄a Luwə ki nje kisi k̄am ba ti. E Jorijal̄am ki d̄or̄a ti, lōki malayka je d̄ibi bay bay isi rai r̄on̄al ti. ²³ S̄ai ir̄ai basi ki lo kaw-naa ti l̄a n̄j̄e je ki toi t̄a ngan je ki ngat̄ogi je l̄a Luwə, ki t̄ode e ki ndangi me d̄or̄a ti. S̄ai ir̄ai basi ki r̄o Luwə ti ki nje gangi ta dō dije ti p̄ati. Taa ir̄ai ki r̄o dije ti ki n̄j̄e ra ne ki dana ki ndo ki k̄ate oyi, ki t̄oli asi-naa b̄ar̄are t̄aki Luwə ge. ²⁴ S̄ai ir̄ai basi ki r̄o J̄aju ti ki b̄uki m̄asine mba kadi t̄al-n je ki kay njay ti. E nje ka mb̄o dije ti ki Luwə ki mbata kil̄a mindi ki sigi ki Luwə il̄a s̄aje. Ningə m̄ase ki b̄uki ka kin əl ta ki t̄agine it̄a ȳa Ab̄el.

²⁵ Ind̄ai k̄am-k̄adi dō r̄osi ti, Oti kadi im̄bati koo dō ta l̄a nje k̄al s̄asi tal̄ Isirayəl je ki d̄okagilo ti ki k̄ate, mbati koo dō ta l̄a Moj̄i ki nje k̄al-de ta d̄onangi ti ne, kind̄a k̄oji nal-de al. Ningə j-əi je, Luwə ki isi me d̄or̄a ti nu ə isi əl-je ta. Re ji t̄ali gidije ta ta ti lie ə, kind̄a k̄oji a ɔdi-je kodi ki rojeti! ²⁶ Luwə ki d̄okagilo ti ki k̄ate ndue ȳaki d̄onangi ka kin ə, un ndune d̄okagilo ti ki b̄one b̄ay ə n̄a: «NJa kare b̄ay ma ȳaki d̄onangi b̄ay, n̄a ke ə, a e d̄onangi par al, d̄or̄a ka ma ȳake t̄o[✠],» ²⁷ Ku ta ki ə n̄a: «NJa kare b̄ay» kin ɔji kadi ne je ki Luwə ind̄a-de kin a tuji-de p̄ati k̄o mba kadi gotoi. Ningə ne je ki dum tuji par ə a nayi.

²⁸ Ningə j-əi je, k̄oḃe ki j-inḡai e k̄oḃe ki d̄aw ki a asi tuw̄a-je me ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kil̄a j-adi-e ki go r̄abi ti ki n̄al-e, ki t̄aji ki kil̄a d̄oe ti ki b̄al. ²⁹ T̄aki rojeti, Luwə l̄aje e por ki nje ro ne je.

Kil̄a dinḡam me naa ti ki dangi dangi

¹ Maji kadi inaȳi ki lo ndigi-naa ti ki yo je ki ne je t̄a ngakonaa je be. ² Adi mesi oy dō kuwə mba je ki r̄osi ti al. Tado n̄j̄e ki madi je, lo kuwə mba je ti kin ə, uw̄ai malayka je ki r̄ode ti kanji kadi ḡari go[✠]. ³ Adi mesi ole dō dije ti ki toi k̄ay dangay ti, t̄a ne ki s̄ai je wa ka, s̄ai dangay je naa ti s̄ade be t̄o. Adi mesi ole dō n̄j̄e je ti ki dije adi-de k̄o, t̄a ne ki s̄ai je wa ə dije isi rai s̄asi majal be.

⁴ Maji kadi taa-naa inḡa k̄oji ki kil̄a dō ti r̄o dije p̄ati. Ningə kadi n̄j̄e taa-naa je, dinḡam ki d̄ane nḡami r̄ode mbata l̄a naa. Tado Luwə a gangi ta dō n̄j̄e ra kaya je ti ki n̄j̄e kuwə marim ti. ⁵ Me kisi ki dō ta ti l̄asi, oti kadi irai ta la ki al dō maji. Ir̄ai r̄on̄al dō ne ti ki awi jisi ti. Tado Luwə wa, ə n̄a:

«Jagi, m-a m-iȳə-i k̄o al ratata[✠],»

⁶ E be ə, j-a j-asi kadi j-əli ta ki me ki t̄i kati j-əi n̄a:

«B̄aḃe e nje ra s̄am,

Ne ki a ra-m b̄al goto,

Ne ki d̄aw a ra s̄am goto[✠]!»

⁷ Adi mesi ole dō n̄j̄e k̄or̄ n̄osi ti je ki əli s̄asi ta l̄a Luwə k̄ate. Inaȳi ki lo m̄ar ta dō ji kiside ki d̄ode taa ti bit̄i koyde ti, ə ind̄aji kadi-me l̄ade. ⁸ J̄aju Kirisi a ȳati al ratata, isi lo kisine ti, d̄okagilo ti ki k̄ate ti nu nim, d̄okagilo ti ki b̄one ti nim, taa d̄okagilo je ti ki a re nim t̄o. ⁹ Oti kadi ne ndo je ki mba ki dangi dangi ədi s̄asi adi it̄oi dō r̄abi ti ki maji. Ne ki a maji, e kadi me-maji l̄a Luwə ə il̄a dinḡam mesi ti b̄i e ndu-kun je ki ɔji dō ne kuso, ki a il̄a dinḡam mesi ti al kin al. Tado ndu-kun je kin, n̄j̄e je ki isi nj̄iȳai go ti, ne ki ra s̄ade maji me ti n̄oḃo goto.

¹⁰ *N̄j̄e kij̄ə ne m̄asi kadi-kare je ki rai kil̄a me k̄ay ti l̄a Luwə ki rai ki kibi, awi ki t̄ogi kadi usoi ne ki e ki kil̄a dō dingiri lo kadi-kare ti l̄aje kin al. ¹¹ T̄aki rojeti, ki bo l̄a n̄j̄e kij̄ə ne m̄asi kadi-kare je, re ki m̄asi da je lo ti ki ay njay it̄a nd̄age je, mba kadi adi kadi-kare kiyȳə go majal l̄a dije k̄o. Nə dar̄o nin da je e ki kil̄a por dō ti gidi b̄e ti. ¹² Be ə, J̄aju

✠ 12:20 T̄ee ki taga 19.12-13 ✠ 12:21 D̄at̄ar̄enom 9.19 ✠ 12:26 Aje 2.6 ✠ 13:2 Kil̄a ngir̄a ne je 18.1-8; 19.1-3 ✠ 13:5 D̄at̄ar̄enom 31.6, 8; Jojuwe 1.5 ✠ 13:6 Pa je 118.6 ✠ 13:12 J̄a 19.17, 20

ka, oy gidi ʒe bo Jorijaləm ti, mba kadi bər-
n majal lə dije kə ki məsine[☆]. ¹³ Adi j-awi j-
ingəi-e gidi ʒe ti, ə adi ji ndigi kadi dije kidi-
je tə e be. ¹⁴ Tado dənangi ti ne j-awi ki ʒe
ləje ki kadi j-isi ti ratata al. Be ə, j-isi sangi
kadi j-ingə e ki a re lo ti ti. ¹⁵ Ki rəbi lə Jəju
Kirisī, adi j-iləi toji də Luwə ti ki dəkagilo je
pəti, tə nə məsi be, adi e kadi-kare pa je ki
tegi taje ti, ə gəri-e kadi e ʒaʒe. ¹⁶ Adi mesi
ole də ra nə je ki maji ti taa taa, ə maji kadi
ikayi nə maji je ləsi ki madisi je tə. Tado
kadi-kare je ki be kin ə, maji ta kəm Luwə
ti.

¹⁷ Maji kadi itəli rəsi go njé kər nqsi je ti, ə
iləi dəsi gin togi ti ləde. İsi indəi kəmdə gosi
ti ki dəkagilo je pəti, tado Luwə a dəji-de
kadi oji-e go kində ki isi indəi kəmdə gosi ti
kin kade oo. Be ə, re itəli rəsi gode ti ningə,
a rai kilə ləde ki rənəl. Re e be al ə, a rai kilə
ləde ki ʒa ta, adi nə ki a ra səsi maji me ti
nqo goto.

¹⁸ Əli ta ki Luwə ki mbata ləje. Ji gər ay
njay kadi meje uwə-je ki ta də nə madi ti al.
Təki rəjeti, ndigi ləje e kadi pa njiyəje maji
ki dəkagilo je pəti. ¹⁹ M-dəji səsi ki ngamem
ba pəti kadi əli ta ki Luwə ki mba kadi m-təl
m-re dansi ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji-naa

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jəju Kirisī
i taa dan njé koy je ti ki go rəbi məsi kilə
mindi ki a to ratata. Kirisī ki e ʒaʒe ləje, e
ki e nje kul ba ti je ki bo. ²¹ Kadi Luwə ka kin
ra adi asi rai kilə ki maji par par, mba kadi
irai ndigi lie. Kadi ində kilə ra ki nəl-e meje
ti ki takul Jəju Kirisī. Ningə kadi dije piti-e
ki dəkagilo je, ki dəkagilo je! *Amen!

²² NGakom je, m-dəji səsi kadi itaai ta kilə
dingəm me naa ti kin ki kisi də ti. Təki
rəjeti, makitibi ləm ki m-ndangi m-ilə-n m-
adi səsi wa ka, ngal ngay al tə. ²³ M-ge kadi
m-əl səsi madi igəri təki ngoko je ki me
kadi-me ti Timote tege kəy dangay ti[☆]. Re re
kalangi ingə-m ə, m-a m-aw sie naa ti kadi
m-o səsi.

²⁴ İrai lapiya njé kər nqsi je, ki njé kaw-naa
je pəti. *Njé kaw-naa je ki dənangi İtali ti ka
uwəi jisi tə.

²⁵ Kadi me-maji lə Luwə e səsi naa ti pəti.

Makitibi ki Jaki ndangi

Ta ki do makitibi ti ki Jaki ndangi

Makitibi ki Jaki ndangi kin, ta je ki oſi go-naa go-naa me ti e ta je ki kadi or ta rabi dije la Luwa ki sanai-naa ki lo je poti ki donangi ti ne (1.1). E ta ki toge e ngay, ninga Jaki un ne je ki dije ooi ki kamde ne ki kadi re al-nde ta a ra kilā rōde ti maji kin a ndangi-n makitibi adi njé kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi. NDangi makitibi adi-de, ilā-n jine do pa njiyade ti ki majal ki rō-naa ti ai je wa a se ki rō dije ti ki gari Kirisi al.

Ne ki dosay, Jaki al ta la gosi ki e ne ki i ro Luwa ti a sobi kadi e ki daji ki kadi-me (1.2-8). Go ti, al ta ki do ndoo ti ai ki ne kinga, ta ki do ne ki nga ti ai ki ne na la su, ta ki do njiya ki rojeti go Luwa ti, ki kadi daw a oo kande me kilā ki ra ti (1.9-27). Go ta je ti kin, Jaki al ta ki togine ngay do gangi-naa ti ki to dan njé kaw-naa je ti (2.1-13), bay taa kadi tal re do ta ti ki ra rone ta ko ta ki me makitibi ti lie kin be, adi e ta la kadi-me ki kadi njiya naa ti ki ra kile (2.14-26). Go ti, Jaki un ne je ngay toji-n ndonje ki isi ra majal je ki ati bal (3.1-12). Ninga tal re al ta ki do gosi ti ki rojeti (3.13-18). Jaki ndor mbi dije ki njé re ki gangi-naa, dije ki ne ra ki donangi ti ne nal-de ngay, dije ki isi ii do rōde ba gangi ta do madide je ti, taa ilā jine kam njé ne kinga ti ki isi rai njé ra kilā je lade bāa ti to (4.1-5.6). Ta tal ta ta ti, Jaki daji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi ai dije ki njé kore mede, kadi ai njé kuwā togide ba me kal ta ti ki Luwa, kadi ai njé ra ki naa me kilā ti la NDil (5.7-20).

Ta ki makitibi la Jaki al njé kun go Kirisi ne kin, e ta ki ay njay, tado kun go Kirisi e ta kadi daw al a na: «Oyo m-adi mem Poy Ta ki Maji la Jaju» tane ti ne be par al, na kadi toji me pa njiyane ti ki taga adi dije ooi. Re toji ki taga adi dije ooi ninga, e kin e go rabe ti, tado «kadi-me ki kile goto e kadi-me ki koy» (2.26).

Kuwā ji-naa

☆ 1:11 Tee ki taga 40.6-7

¹ Mi Jaki, ki nje kilā bāa la Luwa ai ki Bābe Jaju Kirisi, a m-ndangi makitibi kin madi sai gin ka la *Isirayal ki dogi gide e joo ki isanai-naa donangi ti ki tae ba. Ne ki dosay m-uwa jisi.

Kuwā togi ba me ne na je ti

² NGakom je, loki ne na je ki dangi dangi teeɗi dōsi ti ninga, maji kadi irai rōnal ngay do ti. ³ Tado sai je wa igari bati, loki kadi-me Luwa lāsi, toge ita togi ne na je kin ninga, a ra kadi uwai togisi ba. ⁴ Ninga maji kadi kuwā togi ba lāsi, tal tane maji, mba kadi sai dije ki kasi-naa bārare, kadi ne ki majal ilā bal rōsi ti al, taa kadi ne kare ka du sasi al to.

⁵ Re daw kare dansi ti, kam-kadi du-e ninga, kadi koy Luwa, a Luwa a ade. Tado Luwa e nje kadi dije poti ne kare ki ngo, ki me-nda, ki kanji ndor mbi daw. ⁶ Ninga kadi dawē kin koy ki me joo al, na ki kadi-me taa. Tado daw ki nje me joo, to ta pulum man, ki nal un-e, isi aw sie ki yo je ki ne je be. ⁷ Kadi daw ki be kin gar mene ti, taki a inga ne madi kare ro Luwa ti al. ⁸ Tado e nje me joo, gar rabi ne rane al.

Nje ndoo ki nje ne kinga

⁹ Maji kadi i ngokom ki nje kadi-me ki i nje ndoo, ira rōnal do kun ti ki Luwa un dai taa. ¹⁰ Be to a, kadi i nje kadi-me ki i nje ne kinga, ira rōnal do sal ti ki Luwa sal dai to. Tado nje ne kinga a jore ta puti kam be. ¹¹ Loki kadi oſi ki togine ninga, kam ndole, pute jore adi maji lie goto, be to a nje ne kinga a goto-n ta ne je ti lie ki isi ra☆.

Ne na je

¹² Daw ki uwā togine ba me ne na ti, e nje rōnal. Tado loki dum do ne na je poti ninga, a inga jogi kaji ki Luwa un mindine kadi n-adi dije ki ndigi-e. ¹³ Loki ne na tee do daw ti ninga, kadi a na: «E Luwa a na-m al, tado majal asi na Luwa al, taa Luwa wa a na daw al to.» ¹⁴ Taki ne na tee do daw ti ninga, e kam-nda lie e wa a ade, or-e aw sie me ti. ¹⁵ NGata ninga kam-nda i sam taki dane i sam be, ba oji majal, nga ninga loki majal togi gangi ba tee koy. ¹⁶ NGakom je ki njé ndigi lom, kadi adi rōsi ki ta je ki ngom, al. ¹⁷ Ne kadi ki maji ki kadi-kare ki asi-naa, ii ro Luwa ti ki nje ra kunji je ki dora ti. Luwa mbal rone al, taa kam ndile a yoti rone, taki

kəm ndil a yəti-n rone ki go kadi be kin al tō. ¹⁸E ki go me ndigi lie wa, ə oji-n-je koji ki sigi ki ta ki rōjeti. Oji-je koji ki sigi mba kadi j-əi nē kində je ki dōsəy dan nē kində je ti lie.

Koo dō ta ə ra go ti

¹⁹NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi oi ta ki m-a m-əl səsi kam maji: kadi dāw i langisi oo dō ta, nə kadi əl ta kalangi al, taa ra wongi kalangi al tō. ²⁰Tadō wongi lə dāw a ra nē ki dana nō Luwə ti al. ²¹Gin nē kin ə, kadi imbati nē ra je ki to nje, ki kilə ra je ki majal al dō, ki re ki go me ndul. Ningə itaai ta lə Luwə ki dibi mesi ti, ki dō ki səl ləm, tadō e ta ki asi kaji səsi.

²²Ta lə Luwə kin kadi oy mbisi ti par al, nə kadi oy ɓa itəli rōsi go ti taa. Loki isi ta koo dō ti tə koo par ningə, e kadi ə isi ədi rōsi səi wa. ²³Tadō re dāw oo dō ta, ə ra go ti al ningə, to tə dāw ki gō ta kəmne me kōtirongi ti be. ²⁴Loki gō rōne ə ɔti aw ningə, ta naa ti nōq par ə me oy dō rōe ti ki kəte oo. ²⁵Nə dāw ki ndər gin ndu-kun lə Luwə ki asi naa bərərə ki taa-je ilə-je taa, ki isi uwa rōne ba me ti, ɓi ra rōnəl dō ko dāe ti par, adi me oy dō ti al, nə ra go ti, dāwe kin a ingə maji-kur me kilə ti pəti ki a ra.

²⁶Loki dāw madi oo rōne tə nje kun go Luwə, nə asi kuwə ndonne gin tōgine ti al ningə, isi ədi rōne tə kadi, kun go Luwə lie e nē ki kəme goto. ²⁷M-əl səsi kadi igəri tēki kun go Luwə ki maji ki ki rōjeti ki Luwə ki Bawje ndigi, e koo go ngan kal je ki njé ngaw koy je me kō je ti, ki isi tēg dāde ti, ki kōsi rō ngərəngi kadi nē je ti ki to nje ki dōnangi ti ne.

2

Kər kəm naa dana e majal

¹NGakom je, səi ki adi mesi ʔaɓe Jəju Kirisi ki tōji e lie, sobi kadi kər kəm-naa goto dansi ti, tadō e nē ki uwa-naa ki kadi-me al. ²Tə kin ə ɓone, dāw ki nje nē kingə kare, ilə kibi ki ndole maji rōne ti, ki ningə ki ra ki ɔr jine ti, re lo kaw-naa ti ləsi. Ningə dāw ki nje ndoo, ki ilə ngisi kibi rōne ti, re lo kaw-naa ti ka kin tō. ³Loki iləi kəmsi oi nje kilə kibi ki ndole ningə, iɓuki-e ti ə ɓli-e əi nə: «fre, isi nangi lo ki maji ti kin.» Ningə əli nje ndoo əi nə: «I a ki taa nōq» ə se «tsi njam ti nanga ne be.» ⁴Təki isi rai be ningə, se oi kadi e kər

ə isi ɔri kəm-naa dana dansi ti, ə isi təli njé gangi ta dō dije ti ki koji ta je ləsi ki majal al wa?

⁵NGakom je ki njé ndigi ləm, uri mbisi oi ta kin: Se oi kadi Luwə mbəti njé ndoo je ki dōnangi ti ne mba kadi təli njé nē kingə je, ki go kadi ki adi mede Jəju Kirisi, al wa? MBəti-de kadi ingəi kōɓe ki Luwə un mindine adi dije ki ndigi-e. «Ningə səi je isi kidi-de. Se njé nē kingə je ka kin ə isi adi səsi kō al wa? Taa isi awi səsi nō njé gangi ta je ti tō al wa? ⁷E əi je wa kin ə isi əli ta ki majal dō tō ti ki maji ki Luwə ində dōsi ti kin.

⁸Təki rōjeti, re itəli ta ndu-kun lə Luwə ki itə ndəge je ki ndangi me makitibi ti ə nə: «A indigi dāw madi tə darɔi i wa be,» kin ningə, irai go rəbe ti. ⁹Nə re irai ki go kər kəm-naa dana ti ningə, e majal ə isi rai, ndu-kun lə Luwə uwa səsi ki ta tə njé kal dō ta je.

¹⁰MBata re dāw təl rōne go ndu-kun je ti lə Luwə pəti, nə al dō ndu-kun ki kare ningə, təl nje kal dō ndu-kun je pəti. ¹¹Tadō nje kəl kə nə: «A uwa marim al,» ka kin ə əl ə nə: «A təl dāw al tō.» Ə re uwa marim al, nə itəl dāw ningə ital nje kal dō ta¹². ¹²Gine kin ə, kadi ta kəlsi je, ki nē rasi je, tōji kadi səi dije ki sobi kadi a gangi ta dōsi ti ki ndu-kun ki nje taa kilə taa. ¹³Tadō dāw ki nje koo kəm-to-ndoo lə dije al, Luwə a oo kəm-to-ndoo lie ndō gangi ta ti al tō. Ningə koo kəm-to-ndoo e nē ki uti dō ta ki gangi.

Kadi-me Luwə ki kanji ra kile e ki koy

¹⁴NGakom je, loki dāw madi ə nə n-e n-aw ki kadi-me, ningə tōji kadi-me Luwə ləne, ki kilə ki ra, al, se maje e ri wa? Maje goto. Kadi-me Luwə ki be kin asi kaje al. ¹⁵Tə kin ə ɓone, ngokoje ki dīngəm ə se ki dāne awi ki rōde kare, taa asi kingə nē kusode ki ndō je pəti al tō. ¹⁶Ningə dāw madi dansi ti əl-de ə nə: «Awi ki maje, kadi rōsi tīngə rututu, ə usoi nē mesi dan.» Ki kanji kadi adi-de nē ki kadi ra sade, se maje e ri wa? ¹⁷Kadi-me Luwə ka to be tō, re tōji rōne me kilə ki ra ti al ningə, e nē ki koy.

¹⁸Dāw madi ə nə: «I aw ki kadi-me Luwə, ə mi m-aw ki kilə je ki ra tō.» ʔa m-a m-əl-e m-ə nə: «Maji kadi oji-m kadi-me Luwə ləi ki kanji kilə je ki ra adi-m m-o, ə mi m-a m-oji kadi-me Luwə ləm ki kilə je ki m-ra m-adi

oo tɔ.»¹⁹ I adi mei tæki Luwə e kare ba al wa? E ne ki maji, ningə kadi igər tæki ndil je ki majal ka gəri-e be tɔ. Bəl radɛ adi dadi nge ti.²⁰ I dæw ki doi goto, indigi kadi igər se e ki mba ri ə kadi-me ki kile goto a ra ne kare al wa? ²¹ Se oo kaje *Abirakam ki Luwə ɔr ta dɔe ti ki takul kilə rae je, mbata ndigi kadi n-tol ngonne *Isaki dɔ dingiri kadi-kare ti lə Luwə, n-ade kadi-kare ti kin al wa? ²² OO, kadi-me Luwə lie awi naa ti ki kilə rae je. Kilə rae je tɔli ta kadi-me Luwə lie adi asi naa bərərə. ²³ E be ə tɔl-n ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: «Abirakam adi mene Luwə, loki Luwə oo kadi-me lie ningə tide tɔ dæw ki dana.» Adi ɓar-e madine[☆].
²⁴ Oi ne maji, tæki Luwə ɔr ta dɔ dæw ti ki takul kilə rae je, ɓi e ki takul kadi-me lie par kare ba al.

²⁵ Adi mesi ole dɔ Rakabi ti ki e kaya dæne kin. Rakabi uwə njé kilə je lə *Isirayəl rone ti, ningə ra sɛde adi tɛɛi uni ræbi ki rangi ayi-naa awi. E ki mbata kilə rae kin ə Luwə ɔr-n ta dɔe ti[☆].

²⁶ Be ə, tæki j-o-n kadi darɔ ki kɛə goto ti e ki koy ka kin ə, kadi-me Luwə ki kile goto ka e ki koy tɔ.

3

Kadi njé ndo ne dije ooi go ndonde

¹ NGakom je, kadi dije ngay dansi ti, ɓuki-naa me ndo ne dije ti al, tado igəri maji kadi Luwə a gangi ta ki nga ngay dɔje ti itə ndəge je, j-ai ki j-ai njé ndo ne dije. ² J-ai pəti ji rai majal ki go ræbi je ki dangi dangi. Re dæw madi ra majal me ta kəlne ti al bitɪ ningə, e dæw ki tɔgi gangi me ta kəlne ti, asi kuwə rone ba pəti gin tɔgine ti. ³ Re j-iləi jam ta sində je ti mba kadi tɔli rɔde go ndigi ti ləje ningə, j-awi ki tɔgi dɔ rɔde ti ba pəti tɔ. ⁴ Oi ne kare to ne ki ɔji dɔ bato je: re bato bo-n tə ri, ə nəl ki bo ɔse-n ki tɔgine tə ri ka, ki ngon ngande ki ndəy wa kin ə nje kuwə ngandi bato, a aw-n ki bato lo ti ki mee ndigi kaw sie ti. ⁵ E be ə, ndon dæw ka to be tɔ. E ngon rɔ ki ndəy ba, nə ɔji rone kadi n-asi ra ne je ki to ɓəl. Tæki oi, ngon por ki ndəy be par asi kadi ɔ ku ki bo inde nangi rapi be. ⁶ E be tɔ ə, ndon dæw ka to tɔ por be tɔ. E ə e lo ki majal isi ti dan ngan rɔje je ti, ningə un majal ində-n ngan rɔje ba pəti. Isi ində por

ki j lo kingə kɔ ti dɔ ndo kisi ki dɔ taa ti lə dæw.

⁷ Dæw asi kuwə gin da je ki dangi dangi pəti ki me mu ti, ki gin yəl je, ki gin da je ki njé kagi nangi, ki gin da je ki isi me ba ti, gin tɔgine ti. ⁸ Nə ndon je, dæw kare ki asi kuwe gin tɔgine ti goto. E ne ki nje tuji lo ki dum kuwe nangi gin tɔgi ti. NDonje rosi ki kangi ne ki nje tɔl dæw bətəte. ⁹ Ki ndonje ə j-isi j-ilə-n tɔji dɔ Bəbe ti ki Bawje, ningə ki ndonje ki kare wa ka kin ə ji tɔl j-isi ji man-n dije ki Luwə ində-de adi titi-naa sie kin tɔ[☆]. ¹⁰ Taje ki kare wa kin ə isi ilə tɔji dɔ Luwə ti, ningə taje ki kare wa ka kin ə isi man dije tɔ. NGakom je, ɓɔbi kadi irai be al. ¹¹ Se man ki nəl əi ki man ki ati a tɛɛi naa ti ta bole ti ki kare wa? Jagi a tɛɛi ta bole ti ki kare al. ¹² NGakom je, kagi mbay-kote asi kadi andi siyɔ al, taa kagi mati asi kadi andi mbay-kote al tɔ. Re e be al ningə, e be tɔ ə ta bole ki man ki kati isi tɛɛ ti, man ki nəl asi kadi a tɛɛ ti al.

Kəm kadi ki dɔnangi ti ki kəm-kadi ki dɔra ti

¹³ Dæw ki ə nə ne nje kəm-kadi ki nje ne gər dansi ti ningə, maji kadi tɔji kəm-kadi ki ne gər ləne me pa njiyɔ ti ki maji, ki dɔ ki sol lɔm. ¹⁴ Nə kin ə re, ni ki ati bangi ki hal jangi e mesi ti ningə, indəi gusi əi nə səi njé kəm-kadi, kare al, taa kadi əli ta ki ngom ɔsi ta, ta ki rɔjeti al tɔ. ¹⁵ Tado kə kəm-kadi ki be kin, e kəm-kadi ki dɔnangi ti ne, e kəm-kadi lə dæw, e lə su, ɓi e kəm-kadi ki j rɔ Luwə ti al. ¹⁶ Ningə loki ni ki jangi əi ti, ne ra ki go ræbe ti al, ki ko ne ra je ki majal pəti əi ti noo tɔ. ¹⁷ Nə dæw ki aw ki kəm-kadi ki j rɔ Luwə ti, dɔ kəte, e dæw ki ay njay, e nje re ki lapiya, e dæw ki sol lɔm, e nje kilə dije noji naa ti, e nje koo kəm-to-ndoo, isi tɛɛ ki kandi ki maji maji, gangi-naa goto rɔe ti, ta kadi kəm-naa ka goto rɔe ti tɔ. ¹⁸ Dije ki njé sangi ræbi lapiya, isi rai kile tɔ ko ne ə isi dibi gəi gidide be, ningə kande ki a təti e ne ra ki dana.

4

Dæw ki ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay e nje kəsi ta Luwə

¹ NGakom je, rɔ-naa je, ki kəl-naa je ki dansi ti kin tɛɛi ki ra? Loki tɛɛi sɛm ti, e me

☆ 2:23 kilə ngirə ne je 15.6; Ejay 41.8 ☆ 2:25 Jojuwe 2.1-21 ☆ 3:9 kilə ngirə ne je 1.26-27

ngur daro je ti ki rōsi ti, ki isi rōi-naa. ²Isi rai kām-nda ne je, nā asi kingai al, ninga isi tōli dije, isi ndingai ne, nā lo kadi ingai goto, lo kin ti, itōli njé kol-naa ki njé rō-naa. Ikoyi ne, a ingai al, tado igari koy Luwā al. ³Ɖ re ikoyi ne Luwā ka, adi sai al, tado ne koy lasi e ne koy ki majal, isi koyi ne Luwā kadi re ingai ninga, itindai ti ko do koo maji ro ti la daro. ⁴Sai njé kuwā marim! Maji kadi igari tēki daw ki ne je ki donangi ti ne uwā me ngay, e nje kōsi ta Luwā. Re daw madi, ne je ki donangi ti ne uwā me ngay ninga, isi ra rōne nje ba ti la Luwā. ⁵M-əl kadi igari tēki, ta la Luwā ki to me makitibi ti e kare ki ndangi al. Makitibi la Luwā əl ə nā: «Jangi ra Luwā ngay do NDil ti ki inde meje ti.» ⁶Nā me-maji ki adi-je, e ne ki bo ngay ita ne je pēti. Tado makitibi la Luwā əl ə nā: «Luwā t̃a ro dije ki nje kun dode taa, ə adi me-maji lāne e ki dije ki njé sol dode tō[☆].» ⁷E be ə, kadi isoli dōsi gin tōgi ti la Luwā, itai ro su, ə su a ay ko say kadisi ti. ⁸Irāi ngosi ro Luwā ti, ə Luwā a re ngosi rōsi ti tō. Sai njé ra majal je, itogi jisi adi ay njay; sai njé me joo, ɔri majal mesi ti ko. ⁹Maji kadi igari tēki sai njé kām-to-ndoo, uwai ndo rōsi, ə inoi ki man kamsi; kadi kogi lasi tēl nō, kadi rōnəl lasi tēl ndoo ki kuwā. ¹⁰Sobi kadi isoli dōsi nō Luwā ti ə Luwā a un dōsi taa.

Kadi daw gangi ta do ngokone ti al

¹¹NGakom je, sobi kadi əli ta ki majal dō-naa ti al, daw ki isi əl ta ki majal do ngokone ti, ə se isi gangi ta doe ti ninga, e ndu-kun la Luwā ə isi əl ta ki majal do ti nim, isi gangi ta do ti nim. Ninga re isi igangi ta do ndu-kun ti la Luwā 6a, i nje tēl rōi go ndu-kun ti al, nā i nje gangi ta do ti yo. ¹²Ji gār tēki Luwā ki karne ba par ə e nje kadi ndu-kun ki nje gangi ta. E ki karne ba ə aw ki tōgi kadi aji-n daw nim tuji-n daw nim tō. NGA i, i nā ə kadi igangi ta do ngokoi ti ə?

Koji ta ra

¹³Oi do ta lām maji, sai ki njé kēl kē nā: «Bone ə se lo ti ə j-a j-aw me 6e bo ti ki be, j-a ji ra 6al kare me ti, j-a ji ra gati, j-inga-n la.» ¹⁴Əli yasi be, ə igari ne kare ki a ra ne me ndo ti ki lo ti ti do kisi ki do taa ti lasi al tō. Itoi tē sa ki su luy luy adi o-e, ninga njaba par ə goto kin be[☆]. ¹⁵Ta ki re a əli ə to kin: «Tēki re ƁaƁe ndigi, ə j-isi ki doje taa ə, j-a ji

ra ne ki yo, j-a ji ra ne ki ne.» ¹⁶Nā ngosine, isi oji rōsi me ndigi ra ti lasi ki dōsi. Koji ro ki be kin e koji ro ki majal. ¹⁷Re daw gār rēbi ra maji 6ati, nā mbati ra ninga, dāwe kin e nje ra majal.

5

Ko ki a re do njé ne kinga je ti

¹Sai ki sai njé ne kinga! Maji kadi inoi ki ndusi ki bo, mbata ko je ki a rēi dōsi ti. ²Ne kinga je lasi ndumi ko, yo je ɔi kibi je lasi. ³Ɖr je ki la je lasi noi mikiri mikiri, ninga nōde ki mikiri a ma naji ɔsi-n sasi ta. A ɔ darosi tē por be. ƭmbōi ne kinga je ki naa ti naa ti, dōkagilo ki je ti, ki e dōkagilo ki dōbāy ti. ⁴Dije ki njé ra kilā me ndor ti lasi, ɔgi-de ne kigə go ji lade, adi noi, ndu nōde aw ratata tēē mbi Luwā ti ki NJe tōgi pēti. ⁵Kisisi donangi ti ne, isi lo ki ndole ti, isi usoi je ayi-naa je me maji ti. ƭboi mbul mbul, itoi tē da je ki uli-de adi a ngəmi ndo tōl-de be. ⁶Dije ki rai ne madi al, igangi ta dode ti, itōli-de, nā tēi sasi ro al.

Kore me ngina-n kire ƁaƁe

⁷NGakom je, sobi kadi orai mesi biti, kadi ƁaƁe re-n. Oi nje ndor, a ngina kandi ne ki maji ngay ki a tēē donangi ti, ki kore me do ti nga. A ore mene biti kadi ndi binā ədi, ndi ki dōbāy ti ədi, 6ay taa kadi ijə ko lāne. ⁸Be tō ə, sai je ka, kadi orai mesi, uwai tōgisi ba, tado ƁaƁe e 6asi.

⁹NGakom je, i6ai ta do-naa ti al, mba kadi Luwā gangi-n ta dōsi ti al. Nje gangi ta a ta rēbi ti. ¹⁰Sobi kadi oi go nja njé kēl ta je ki ta Luwā ki kate nu kin maji. Oi go njade tē ne ndaji lasi, go rēbi ko ti ki go rēbi kore me ti. ¹¹J-əl ta do njé kuwā tōgide ba me ko je ti j-ə nā əi njé rōnəl. Adi mesi ole do kuwā tōgi ba ti la Jobi dan ko je ti pēti ki tēē doe ti. Igari kadi go ti gogi, Luwā ade inga maji, tado Luwā e nje me-maji ki ngay, ki nje koo kām-to-ndoo[☆].

¹²NGakom je, ne ki bo ngay ki kadi igari ə to kin: sobi kadi ibi rōsi al, se e ki ndi, se e goji ki kuso, se e kibi ro madi ki rangi. Re e oyo ə əi nā oyo, re e jagi ə əi nā jagi tō par, mba kadi osi me ta ki gangi ti la Luwā al.

¹³Re, daw madi dansi ti, ingə ko ə, kadi nō do Luwā ti. A re rōe nəl-e ə, kadi osi pa ilə-n toji do Luwā ti. ¹⁴Re, daw madi dansi

☆ 4:6 tər ta je 3.34 ☆ 4:14 13-14: tər ta je 27.1

☆ 5:11 Jobi 1.20-22; 2.10; 42.10-17

ti, rɔe to-e ə, kadi ɓar ngatɔgi je lə njé kaw-naa je, kadi nɔi dɔ Luwə mbata ti lie ki yibi ki kɔy-n rɔe me tɔ ʔaʔe ti. ¹⁵ Kəl ta ki Luwə ki kadi-me a aji dɔw ki nje rɔ to, ʔaʔe a un-e taa, ningə re ra majal madi ka, Luwə a iyə go majal je lie kɔ. ¹⁶ Be ə, kadi itəri ndusi dɔ majal je ti ləsi ki rɔ-naa ti. Ningə əli ta ki Luwə mbata lənaa, kadi ingəi rɔ nga dɔ rɔ to je ti ləsi. Kəl ta ki Luwə lə dɔw ki dana, tɔge e ngay. ¹⁷ Oi Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti e dɔw tɔ je be tɔ, nə kɔy Luwə ki rɔ tɔne kadi ndi ədi al, ningə ndi ədi dɔnangi ti al ɓal mitə ki nay mehe tɔ. ¹⁸ ʔa, təl kɔy Luwə gogi təki sigi, ə yə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi ti gogi, adi dɔnangi tɛɛ ki kandi nɛ je[☆].

Dɔbɔy ta

¹⁹ NGakom je, təki re dɔw madi dansi ti ndəm go rəbi ki rɔjeti, ur wale, ə dɔw madi ki rangi ɔr-e təl re sie go rəbi ti ki dana gogi ningə, ²⁰ kadi igəri təki dɔw ki təl ki nje ra majal dɔ rəbi ti ki ndəm re sie go rəbi ti ki dana kin, a aji nje ra majal ta koy ti. Ningə Luwə a iyə go majal je lə nje ra majal ka kin pəti kɔ tɔ. Amen!

Makitibi ki dəsəy ki Piyər ndangi

Ta ki dō makitibi ti ki dəsəy ki Piyər ndangi

Makitibi ki dəsəy kin Piyər ndangi adi njé kun go Kirisi ki sanəi-naa ki lo je ki dangi dangi dənangi Aji ti ki du (bone bari-e Turki). Njé kaw-naa je ki dije kin əi dande ti, əi njé kaw-naa je ki Pol əi ki madi-kiləne je indəi ginde. Dəmaji ə Piyər a isi Rom ti ə ndangi-n makitibi kin. Rom ki Piyər ində tōe nə Babilon (5.13). Ta ki Piyər əl oji dō dije ki ndangi makitibi adi-de kin toji kadi dije ki əi njé kun go Kirisi al ki gəi gidide, isi kidi-de nim, isi indəi ta je ki majal dōde ti nim, taa isi sangi kadi n-adi kō darōde nim tō. Ningə e mbata kin ə nje kaw kilə Piyər ndangi makitibi, ilə-n dingəm mede ti kadi adi kənde e dō Bədə Jəju Kirisi ti ki isi ingəi kō lie kin.

Me kəl ta ti ki Luwə ki re go ta kuwə ji-naa ti, Piyər ole mede dō rəbi ti ki Luwə aji-n-de, taa adi-de ne kində me dō ti ki bo ngay ki takul koy Kirisi ki kje lo koy ti tō (1.3-12). Piyər ilə dingəm mede ti nim, kadi isi dō njade ti nim, dəji-de kadi pa njiyəde ay njay me kində rō naa ti ki Kirisi nim (1.13-2.10). Dəji-de tō kadi ooi ne je ki tēē dō Kirisi ti, ningə əi je kadi toji təkəi ai dō njade ti me ta ti lie ki rəbi kilə rade je nim, ki rəbi kuwə tōgi ba me ne je ti ki ngə ki a tēē dōde ti nim. Piyər adi-de ta kōji je ngay dō kilə je ti ki sōbi dōde kadi rai dan dije ti me bē ti ləde, dō kulə noji ti ki kadi tō dan bəə je ti ki bade je, dō buki-naa ti ki kadi tō dan ne-naa je ti ki ngaw-naa je, dō ji kisi ki naa ti lə kosi njé kaw-naa je, ki dō pa njiyəde ti ki rō njé kun go Kirisi al je ti (2.11-4.19). Lo kaye ti ki 5, Piyər adi-de ngan ndu je madi ki oji dō ngatōgi je (njé kōr nō njé kaw-naa je) nim, basa je ki mandi je nim, taa njé kadi-me je pəti nim tō, kadi pəti, ai dō njade ti me kō ti ki isi tēē dōde ti. Piyər tōl ta makitibi ləne ki ta kuwə ji-naa.

Kin ə Piyər dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi re e kō ki ban ə tēē dōde ti ka kadi uwəi rōde ba me kadi-me ti bə, e

mbata naji ki ma ki sōbi kadi mai dənangi ti ne. Sōbi kadi ji kiside ki dōde taa, ki pa njiyəde, ki kilə rade pəti ilə mbe kilə je ki əti bəl ki Luwə ra-de (2.9), kadi tō dije ki njé kun go Kirisi al, gəri kilə rade ki maji ngay ki isi rai, ə kadi iləi tōji dō Luwə ti ndo ti ki a re-n tō (2.12).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Piyər ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, m-ndangi makitibi kin madi səi je ki Luwə mbəti səsi, ki isanəi-naa, adi isi tō mba je dənangi je ti ki Pō, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Bawje mbəti səsi kəte, ki go ndigi ra ti ləne, kadi səi dije lie ki takul NDile, kadi itəli rəsi go Jəju ti, ə kadi məse tōgi səsi adi ayi njay[☆]. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə tō mbar mbar ki dəsi ti.

Ra oyo Luwə tado kaji ki tēē dōe ki takul Jəju Kirisi

³ Tōji ki dō Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi, tado me-maji lie ki ngay ki oji-n-je kōji ki sigi, ki go rəbi ki Jəju Kirisi dan njé koy je ti. Lo kin ti, j-aw ki ne kində me dō ti ki to ratata, tado j-aw ki ne maji je ki Luwə ngəm dōrə ti mbata ləje. E ne ki a ndum al nim, a uwə yoro al nim, taa ndolee a goto al nim tō. ⁵ Ne je kin Luwə ngəm-de dōrə ti mbata ləsi səi je ki tōge isi ngəm səi ki takul kadi-me, mbata kaji, adi e kaji ki e bəsi kadi dōe a tēē ndo ki dōbəy ti. ⁶ E kin ə isi adi səsi rənəl, loki ne na je ki dangi dangi ki dōkagilo ndəy be adi me-kō ra səsi. ⁷ Or ki e ne ki a tuji ka, nai-e me por ti kadi ooi-e. Be tō ə, ne na je ka kin isi nai kadi-me Luwə ləsi ki gate itə or, kadi ooi se e ki rōjeti wa. Re e ki rōjeti ningə, a ingəi piti, ki tōba, ki kəsi-gon loki Jəju Kirisi a tēē hōy. ⁸ Jəju ki oi-e ki kəmsi al, nə indigi-e, oi-e al bəy, nə adi-e mesi. Ningə isi rai rənəl, adi e rənəl ki bo ngay, dum kəl tae. ⁹ Tado ingəi ne ki adi mesi ki dōe, adi e kaji rəsi. ¹⁰ Ki oji dō kaji kin, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ndəri gine, taa dəji ta dō ti ngay tō. Adi e njé kəl ta je ki ta Luwə ti dō kadi-kare ti ki Luwə ində dōe dana kəte adi səsi. ¹¹ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti sangi kadi n-gəri se dōkagilo ki ra ə ne je kin a rai ne, ə ne je ki ban ə a rai ne dōkagiloe ti ki NDil Kirisi oji-de wa? Tado NDil Kirisi ki mede ti tōji-de dōkagilo

☆ 1:2 Tēē ki taga 24.3-8; Ləbətiki 16.14-15 ☆

1:11 Pa je 22; Ejay 53; Lk 24.25-26

kin kəte, loki əl ta do kə je ki Kirisi a ingə ki toji ki a re go kə ti[☆]. ¹² Luwə adi nje kəl ta ki tae ti gəri tək, mbe ki n-ində tade ti kin e ki mba maji lade əi je wa al, nə e ki mba maji ləsi ə iləi mbe kin. NGəsinə nje kilə mbe Poy Ta ki Maji iləi səsi mbe kin ki takul təgi lə NDil Luwə ki Luwə ilə sie adi i dərə ti re. Mbe kin, malayka je ki dədə ka sangi kadi n-gəri gine to.

Kində me do ti ki a ge ne ra ki ay njay

¹³ Tado kin ə, kadi adi tagasi isi kəm, adi kəmsi ay njay kadi ər mbe ne ki maji ki ne ki majal naa ti. Kadi kində me do ti ləsi ba pəti e do kadi-kare ti ki Luwə a adi səsi, loki Jəju Kirisi a tēe həy. ¹⁴ Sobi kadi səi nje təl rə go ta ti lə Luwə, bi uni go ngur darə ki kəte isi ndər səsi, loki isi day do rəsi ti bəy kin al. ¹⁵ Ningə, tək, Luwə ki bar səsi e nje Kay Njay ka kin ə, səi je ka, kadi ayi njay me pa njiyəsi je ti pəti to. ¹⁶ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «A səi dije ki kay njay, tado mi ki Kay Njay[☆].» ¹⁷ Re me kəl ta je ti ləsi ki Luwə, isi bəri-e Bawsi, e ki e Luwə ki nje gangi ta do dəw ti ki ra ki go kilə rae ti bi, or kəm dəw dana al ningə, maji kadi ne rasi e ki go bəl Luwə ti, dəkagilo ti ki isi tə mba je dənangi ti ne kin. ¹⁸ Ningə igəri maji tək e ki la ə se or ki əi ne je ki a tuji kin ə Luwə igə-n dəsi me ne ra je ti ki majal, ki kasi je iyəi adi səsi kin al. ¹⁹ Nə e ki məsi Kirisi ki gate dum ndogi, ə Luwə igə-n dəsi. Kirisi ki e tə ngon bati ki ne madi ra-e al, ta ne ki majal əde al to. ²⁰ Luwə mbəte, ində dəe dana kəte nq kilə ngirə duniya ti nu ki mbata kadi-kare kin, ningə tēe ki dəkagilo ti ki dōbəy ti, mbata maji ləsi. ²¹ E ki takul Kirisi ə, uni mesi adi Luwə, ki tēe sie dan nje koy je ti, ə ade tōba, mba kadi kadi-me, ki kində me do ti ləsi e ki do Luwə ti.

Njiyə lə ngan lə Luwə me ndigi-naa ti

²² Tək ayi rəsi njay, ki go rəbi təl rə go ta ti ki rojeti, mba kadi indigi ngakəsi je ki me Kirisi ti, ki kanji kadi kəm-naa, sobi kadi indigi-naa dansi ti, ki yo ki ne, ki me ki kay njay. ²³ Koji ki oji səsi sigi, e ki ta rəbi lə bawsi je ki nje koy kin al, nə e ki takul ne dibi ki a oy al, ki takul ta koy al ki a to ratata. ²⁴ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Dije pəti toi tə mbi kam be, Ningə majide pəti, to tə puti kam be to. Kam ndole, pute jore,

²⁵ Nə ta lə Bəbe to lo tone ti ratata ki nq ti[☆].»
Ta kin e Poy Ta ki Maji ki iləi səsi mbe.

2

MBal koy al ki dije ki kay njay

¹ Sobi kadi mbati ne ra je ki majal pəti, ki ta je ki ngom, ki kədi kəm-naa, ki jang, ki kəl-naa ta ndil-naa ti. ² Adi bo ta lə Luwə ra səsi, tək bo mba a ra-n ngan je ki kasi be. E mba ki go ndil ti, e mba ki ay njay kadi ra səsi adi itəgi, itēe kaji ti. ³ Tək makitibi lə Luwə əl-n: «Inai Bəbe ki rəsi adi oi maje ki ngay[☆].» ⁴ Irəi ki rə Bəbe ti ki e mbal ki isi kəm ba ki dije mbati-e tə ne ki majal, nə Luwə mbəte tado gate e ngay ki rəe ti. ⁵ Səi je ka, səi mbal je ki isi kəm ba. Kadi əsi rəsi ki naa ti kadi itəli kəy lə Luwə ki go ndil ti, kadi səi buti nje kija məsi mba kija ne məsi kadi-kare ki go ndil ti nəl Luwə ki takul Jəju Kirisi. ⁶ Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Oi m-mbəti mbal ki gate e ngay, m-inde be bo *Siyo ti. E mbal ki do kum lo ti. Dəw ki un mene ade ə ne ki rəsəl e tēe dəe ti al[☆].» ⁷ MBal kin e mbal ki gate e ngay rəsi ti səi je ki uni mesi adi-e. Nə ki rə dije ti ki uni mede adi-e al, e mbal ki nje ra kəy je mbati, ki təl mbal ki do kum kəy ti. E mbal ki nje tigə dəw jigi ti ki nje kadi dəw əsi[☆]. ⁸ Tigəi-e jigi ti əsi tado mbati kun mede kadi ta ki rojeti. Ningə e ne ki sobi kadi a re dədə be[☆]. ⁹ Nə səi je, səi gin dije ki mbəti, səi nje kija ne məsi je lə NGar, səi gin dije ki kay njay, səi dije ki Luwə ində səsi do jine mba kadi iləi mbe kilə je ki əti bəl ki ra. E ki bar səsi lo ki ndul tēe səsi lo kunji ti ləne ki ay njay njay[☆]. ¹⁰ Səi ki kəte səi dije lə Luwə al, nə ngəsinə səi dije lie, səi ki kəte ingəi koo kəm-to-ndoo lə Luwə al, nə ngəsinə ingəi koo kəm-to-ndoo lie[☆].

Kisi nje kadi-me dan dije ti ki gəri Luwə al

¹¹ NGakom je ki nje ndigi ləm, tək səi mba je ki isi dənangi ti tə be ləsi al, m-ilə dīgəmə mesi ti kadi mbati ngur ne ra lə darə ki to

☆ 1:16 Ləbətiki 19.2 ☆ 1:25 Ejay 40.6-8 ☆ 2:3 Paje 34.9 ☆ 2:6 Ejay 34.9 ☆ 2:7 Paje 118.22 ☆ 2:8 Ejay 8.14 ☆ 2:9 Tēe ki taga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Dətarənom 4.20; 7.6 ☆ 2:10 Oje 1.6, 9; 2.1, 23, 25

rəsi ti, isi rə ki rəsi ki me ti. ¹²Səbi kadi awi ki hal ki maji dan dije ti ki uni mede al, mba kadi re isi tətə ta dosi ti tə njé ra majal je ka, ooi kilə rasi je ki maji ningə iləi təji do Luwə ti ndo ti ki a re. ¹³Ki mbata lə Luwə, səbi kadi iləi dosi gin təgi ti lə dije pəti ki isi do kəbe ti, adi e ngar ki bo ki isi do kəbe ti pəti, ¹⁴ki njé kəbe je ki gine ti, ki ində-de mba kadi indəi njé ra ne je ki majal əji-de, ə əsi gon njé ra ne je ki maji. ¹⁵Tado e ndigi lə Luwə kadi irai ne ki maji uti ta ta ki kəl ki do day ti lə dije ki mbə. ¹⁶Kadi kilə rasi e kilə ra dije ki taa kiyə taa, ningə kadi taa kiyə taa ləsi təl ne kuti do majal al, nə kadi kilə rasi e kilə ra bəə kilə je lə Luwə. ¹⁷Kadi əsi gon dije pəti, indigi ngakəsi je ki njé kadi-me je, awi ki bəl Luwə mesi ti, əsi gon ngar.

Bəə je ki njé kadi-me

¹⁸Səi bəə kilə je, kadi iləi dosi gin təgi ti lə bəsi je ki bəl ki rəjeti. Kadi iləi dosi gin təgi ti lə njé ki kalde maji ki səl ləm ləm par al, nə kadi iləi dosi gin təgi ti lə njé ki kalde nga to. ¹⁹Tado e ne ki maji kadi, ki takul bəl Luwə, dəw uwə mene ngə me kə je ti ki ingə ki kanji kadi ra ne madi ki majal. ²⁰Loki indəi səsi kində ne ra ki majal, ə uwəi mesi nga ə, se təbə ri ə to ti nəq wa? Nə kin ə re e ne ra ki maji ki isi rai ə re ki kə dosi ti, ə uwəi mesi ngame ti ningə, e ne ki maji ki ta kəm Luwə ti. ²¹E ki mbata kin ə Luwə bə-r n səsi, tado Kiri si e wa ki dənə ingə kə mbata ləsi. Ningə iyə ne kəji kin adi səsi mba kadi tə uni do njəe. ²²Kiri si ki ra majal al, taa ta ki ngom tēē tae ti nja kare al to. ²³Loki dije taji-e, təl taji-de gəgi al; loki dije adi-e kə, təl tə-de rə al. Nə iyə rəne ji Luwə ti ki nje gangi ta ki dana. ²⁴Kiri si ki əy majal je ləje done ti do kagi-dəsi ti mba kadi j-oy do majal ti ə j-isi ki dəje taa mbata ne ra ki dana. E ki takul ndunə do je lie ə ingəi rə nga. ²⁵Tado kəte itoi tə bati je ki ndəmi rəbi be[☆], nə ngəsi ne, itəli ki rə nje kul-si ti ki nje ngəm dərəsi ti gəgi.

3

Ta ki əji do dənə je ki ngawde je me kəy ti

¹Be to ə, səi dənə je, səbi kadi iləi dosi gin təgi ti lə ngawsi je, mba kadi re njé ki nə je dande ti mbati taa ta lə Luwə ka, ingəi-de

adi Luwə ki takul pa njiyəsi, ki kanji kadi əli-de ta. ²Tado isi ooi ne rasi je ki to ay njay ki buki ki isi buki-de ti. ³Səbi kadi mandi ki ra ləsi e ki gidi rə ti taga ne al. Adi e do ki kuwə ki ndəji ta, ki ningə je ki ra ki rə, ki kibi je ki gatide e ngay. ⁴Səbi kadi mandi ki ra ləsi e ki ngame ti kəy, ki e mandi ki a tuji al ki hal ki səl ləm ləm, ki kisi-maje ki e ne ki gate e ngay ta kəm Luwə ti. ⁵E be ə, dənə je ki kay njay ki kəte nu, ki indəi mede do Luwə ti rai mandi, iləi dəde gin təgi ti lə ngawde je. ⁶J-o dənə kare tə Sara ki təl rəne go ta ti lə *Abirakam adi bə-r e bəne. NGəsi ne itəli ngane je, təkə re irai ne ra ki maji, ki kanji kadi ne madi kare ra səsi bəl. ⁷Be ə, səi ngaw dənə je ka səbi kadi isi ki nesi je, indəi kəmsi gode ti maji, tado əi dije ki təgide goto. Əsi gonde tado a ingəi kadi-kare kisi ki do taa lə Luwə naa ti səsi. Irəi be mba kadi ne madi kare əgi səsi ta rəbi kəl ta ki Luwə al.

Rəbi ndigi-naa lə ngakonaa je

⁸Ta təl ta ti, səbi kadi səi pəti, mər ta ləsi e kare, ta ki ga ləsi e kare, kadi indigi-naa tə ngakonaa je, kadi səi njé koo kəmtə-ndoo lənaa, ki njé do səl. ⁹Səbi kadi ugəi kərə majal ki majal al, ta kərə ne taji ki ne taji al to. Səbi kadi səi njé njangi do yo taa, tado e kin ə e ne ki Luwə bə-r səsi ki mbəe. Luwə bə-r səsi mba kadi ingəi njangi do ki un mindine kadi n-adi səsi.

¹⁰Ningə ne ki makitibi lə Luwə əl ə to kin: «Dəw ki ge kadi n-isi ki dənə taa maji, ə n-oo maji ndənə je ki dənangi ti ne bə, Səbi kadi ngəm ndonə do kəl ta ti ki majal, ə ngəm tane do kəl ta ngom ti to.

¹¹Kadi əsi rəne ngərəngi kadi majal ti ə ra ne ki maji,

Kadi sangi kisi-maje ə uwə rəne ba me ti.

¹²Tado kəm Bəbe e do dije ti ki dana, Taa mbie to tagira kadi oo-n do ta ki isi əli sie to,

Nə isi əsi ta njé ra ne je ki majal[☆].»

Kuwə təgi ba me kəy ti

¹³Nə ə a ra səsi majal, loki itəi rəsi kati me ra maji ti ə? ¹⁴Re dije adi səsi kə mbata ne ra ki dana ki irai ningə, səi njé rənal, ə kadi ifəli-de al, ta kadi mər ta ləsi aw ki yo je ne je al. ¹⁵Nə kadi əsi gon Kiri si ki e Bəbe mesi ti. Kadi səi bəsi ki dəkəgilo je pəti kadi dəw ki ra ki dəji səsi gin kində me do ti ləsi bə

əli-e. ¹⁶Ningə kadi əli-de ki mindi ki səl ləm, ki buki-naa ti. Kadi awi ki me kuwə ki ta ki ay njay, mba kadi re isi təti ta dəsi ti tə njə ra majal je be ka, njə kəl ta je ki majal do ne ra ti ki maji ki isi rai kin, rəde səl-de. ¹⁷Re e kin ə ndigi lə Luwə ningə, kingə kə mbata ne ra ki maji e soti itə ne ra ki majal.

Jəju Kirisi ingə kə mbata lə dije pəti

¹⁸Tadə Kirisi e wa ingə kə nja kare ba ki nq ti mbata majal je lə dije. E ki e dəw ki dana, nə ingə kə mbata lə njə ra ne ki dana al, mba kadi re səsi rə Luwə ti. Təli-e me darəe ti, nə NDil ki kay njay təl təse ndəl adi isi ki dənə taa. ¹⁹E ki tōgi NDil ka kin ə aw-n bit i ilə-n mbe Poy Ta ki Maji ndil dije ki isi dangay ti koo. ²⁰Adi e ndil dije ki ndə ki kəte taji rə Luwə, loki isi-n səde do ti dəkagilo ti ki Nuwe isi ra-n bato. Me batoo ti kin, kər dije ndəy ba, adi dije jijoo par ə awi ti ə aji ki takul man ki un-de ki taa[☆]. ²¹Man kin oji do batəm ki isi aji səsi ngosine. E mbata kər yoro je ki rə dəw ti kə al, nə e kun rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ki ay njay. Aji səsi ki takul ki Jəju Kirisi lo koy ti. ²²I lo koy ti aw darə ti, isi do ji kə Luwə ti, o be do malayka je, ki ndəgi ne kində je ki go ndil ti ki awi ki kəbe, ki tōgi.

4

Gangi-naa ki majal

¹Təki Kirisi ingə-n kə me darəne ti, səi je ka kadi awi ki mər ta kin mesi ti tə ne kati ləsi. Tadə dəw ki ingə kə me darəne ti e dəw ki goto me majal ti ki ra ngata. ²Goto me ti mba kadi ndəgi ndə je ki nay nqə ti, kisi ki do taa lie e ki go ndigi ti lə Luwə bi ki ndigi ti lə daro al. ³Adi asi be, dəkagilo ngay isi ta ne ra ti ki majal tə dije ki gəri Luwə al be. İrai majal me kaya ti, me ngur darə ti, me kasi ra ti, me kuso ki kay kadi ti, ki me yo ki ra ti ki to ra al. ⁴Njə kun mede kadi Luwə al, ooi kadi e ne ki go ti al kadi imbati buki rəsi me ne ra ti ki majal ki al do lo kin səde, ə yə isi taji səsi. ⁵Nə a ər i gin ne rade ki majal nq Luwə ti ki e bəsi kadi a gangi ta do njə kisi ki dode taa ki njə koy je ba pəti. ⁶E mbata kin ə njə koy je ka iləi-de mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə mba kadi go ta ki gangi ti ki Luwə gangi dode ti tə dije pəti, kadi isi ki dode taa

ki takul NDil təki Luwə wa isi-n ki dənə taa be.

Maji kadi njə kaw-naa je isi kəm

⁷Dəbəy ne je pəti e bəsi, ə kadi isi ki kəm-kadi ki kəm ki ay njay mba kadi əli ta ki Luwə. ⁸Ningə kəte nq ne je ti pəti, kadi indigi-naa ndigi ki tingə bil dansi ti yo ki ne. Tadə ndigi-naa uti do kosi majal je[☆]. ⁹Səbi kadi uwəi-naa ki rə-naa ti me kəy ti je lənaa ki yo ki ne, ki kanji bə ta. ¹⁰Təki dəw ki ra dansi ti taa-n kadi-kare ki Luwə ade, səbi kadi uni irai kilə mbata maji lə ndəge je, tə dije ki njə ngəm ne ki maji, adi e njə ngəm kadi-kare je ki dangi dangi lə Luwə. ¹¹Re dəw isi əl ta ningə, kadi əl ta ki ta Luwə ti, re dəw isi ra kilə bəə ningə, kadi ra ki tōgi ki Luwə ade, mba kadi Luwə ingə təbə me ne je ti pəti ki takul Jəju Kirisi ki təbə ki tōgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen.

¹²NGakom je ki njə ndigi ləm, re ne na ki nga ngay tēə dəsi ti ka, kadi əti səsi bəl adi oy tə ne ki mba al. ¹³Nə kadi irai rənəl yo tadə kə ki ingə Kirisi, ə isi ingəi sie, mba kadi tə səi me rənəl ti ki bo ngay, ndə ti ki a re me təbə ti ləne. ¹⁴Re dije taji səsi mbata lə Kirisi ningə, səi njə rənəl, tadə NDil təbə, ki e NDil Luwə isi dəsi ti. ¹⁵Səbi kadi dəw madi dansi ti ingə kə ki be kin al, adi e kə təl dəw, ə se kə bəgi, ə se kə ne ra ki majal, ə se kə kində rə ta ti lə dije. ¹⁶Nə re ingə kə mba kee nje kun go Kirisi ningə, kadi rəe səl-e al, kadi ilə tōji do Luwə ti tə kilə mbata tə Kirisi ki bə dəe ti. ¹⁷Tadə e dəkagilo kadi ta ki gangi ilə ngirəne, ningə a ilə ngirə do dije ti lə Luwə. NGA kin ə re a ilə ngirəne doje ti ningə, dije ki njə mbati təl rəde go Poy ta ti ki Maji lə Luwə kam dəbəyde a to ban ə? ¹⁸Makitibi lə Luwə ə nə: «Re nga ki dəw ki dana ngay bəy taa kadi ingə kaji ningə, dəw ki nje me ndul ki nje ra majal, se yəe a to ban wa^{☆?}» ¹⁹Be ə, kadi njə ki isi ingəi kə ki go ndigi ti lə Luwə, iyəi rəde ji Nje kində ne je ti, ki e nje ka dana, ə nayi-naa ki lo me-maji ki ra ti.

5

Kilə lə nje kər nq njə kaw-naa je

¹Ki ngosine kin, m-ilə dingəm me ngatəgi je ti ki isi dansi ti. Mi ki mi ngatəgi madide, ki m-o lo kə je ki ingə Kirisi ki kəm, mi, m-a mi lo təbə ti ki dəe a tēə tə. ²Kadi uli

☆ 3:20 kilə ngirə ne je 6.1-7.24 ☆ 4:8 tər ta je 10.12; Jk 5.20 ☆ 4:18 tər ta je 11.31

njé kaw-naa je tə bati je ki Luwə ilə-de jisi ti. Kadi uli-de ki go kində dō ti al, nə ki go me ndigi ti təkī Luwə ndigi-n. Uli-de mba kingə-n la al, nə kadi e ki kadi rō ki tingə bil. ³Kadi irai ngar dō njé ti ki Luwə ilə-de gin jisi ti kin al, nə kadi səi nē ndaji mbata ti lade yo taa. ⁴Ningə loki NJe kul bati je ki bo a ində lo tēg həy 6a, a ingəi jəgi tō6a ki ndolee a goto al. ⁵Be tō ə, səi ngan je, səbi kadi iləi dosi gin tōgi ti lə ngatōgi je. Ningə səi je pəti, kadi dō səl to dansi ti ki rō-naa ti. Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tə rō dije ki njé kun dode taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl dō». ⁶Səbi kadi isəli dosi gin tōgi ji Luwə ti ki NJe tōgi, kadi tə un dosi taa dəkagiloe ti ki oji. ⁷Ōri taga je ləsi ifuki dō Luwə ti, tado e ə isi ində kəmnə gosi ti. ⁸Səbi kadi isi dō njasi ti ki kəm ki kay njay, tado nje bə ləsi, nje majal a njiyə ki lo, nq tə bəl ki a sangi dəw kadi tə n-ribe be. ⁹Ai dō njasi ti ngame kadi-me Luwə ti ləsi, itəi-e rō. Tado igəri bəti, ngakəsi je ki njé kadi-me je pəti ki donangi ti, isi ingəi ko kə ki isi ingəi kin tō. ¹⁰A ingəi kə dəkagilo ndəy be, nə Luwə ki me-maji pəti e lie, ki 6ar səsi ki me tō6a ti ləne ki dəbəye goto, ki takul Kirişi, a təl ində səsi maji gogi, a adi ngirəsi ngə, a adi səsi tōgi, ta a adi ai dō njasi ti ba tō. ¹¹Kadi tōgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Dəbəy ta ki kuwə ji-naa

¹²NGon makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kin, nje ra səm kadi m-ndangi e Silbə (Silasi)[☆], ki m-o-e tə ngokojə ki a dana. M-ndangi m-adi səsi kadi m-ilə-n dingəm mesi ti, ə m-oji səsi m-adi igəri təkī e me-maji ki rəjeti lə Luwə ə uni rəsi adi ki mbae. ¹³*Njé kaw-naa je ki *Babilon ti, ki əi njé ki Luwə mbəti-de, uwəi jisi, taa ngonm Marki[☆] ka uwə jisi tō. ¹⁴M-dəji səsi kadi uwəi ji-naa kuwə ji ki tōji ndigi lə ngakona je. Ningə kadi kisi-maje lə Luwə e səsi naa ti, səi pəti ki səi lə Kirişi.

☆ 5:5 tər ta je 3.34

☆ 5:12 Knjk 15.22, 40

☆ 5:13 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39

Makitibi ki kə joə ki Piyər ndangi

Ta ki də makitibi ti ki kə joə ki Piyər ndangi

Dije ki Piyər ndangi makitibi kin adi-de, əi njé kun go Kirişi wa ba pəti (1.1). NGA ningə, ne ki bo ngay ki uwə me Piyər, e rə ki dije ki njé kilə lo ki ne ndo ki əsi ta Poy Ta ki Maji ki rəjeti. Dijee kin turi dan njé kaw-naa je ti, ra adi pa njiyə njé kaw-naa je to biriri. Ne kare ba ki a ra kadi dəw a dumn-de, e ta kadi dəw gər Luwə əi ki Jəju Kirişi gər ki rəjeti, təki njé ki ooi Kirişi ki kəmdə nim, ooi ne ndo lie ki mbide nim, əlii tae.

Go ta kuwə ji-naa ti (1.1-2), Piyər a də hal ti ki kadi nje kun go Kirişi aw-n me pa njiyəne ti nim, a də təl rə go ndu Luwə ti nim, təki njé ki ooi Kirişi ki kəmdə əlii tae (1.3-21). Ningə go ti, Piyər əl ta ki təgine ngay, ər-n gin njé kilə lo ki ne ndo ki ngom (2.1-22). Əl ta də ne kare ti ki to ta dangi me ne ndo ti ləde lo kəye ti ki 3, əji-n də mbə ki isi mbai ki dije ki njé nginə təl Kirişi. MBəi səde əi nə dəw oo Kirişi ki a təl re al. Ningə də ta ti ləde kin, Piyər əl ə nə kin ə re Kirişi təl law al bə, əji də kore me lə Luwə ki iyə dəkagilo adi dije ngay kadi əli ta də rəde ti ingəəi kaji.

Njé kilə lo ki ne ndo je ki ngom kin toi ki dəkagilo je pəti, adi ta ki Piyər ndangi me makitibi ti ləne ki kə joə kin, e ta ki təge to ki dəkagilo je pəti. Piyər ilə dingəm me njé kadi-me je ti kadi awi ki kəte kəte me gər Bəbe ti, bə kadi iyəi rəde adi dəw buki-de wale ki ne ndo je ki kəme goto kin al.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Simə Piyər ki nje ra kilə bəə, ki nje kaw kilə lə Jəju Kirişi ə m-ndangi makitibi kin. M-ndangi makitibi kin m-ilə-n madi səi njé je ki, ki go rəbi ne ra ki dana lə Luwə, ə se Nje kaji-je Kirişi, ingəi kadi-me ki maji ngay tə yəje be. ² Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti, ki go rəbi gər ki igəri Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirişi təki rəjeti kin.

Bar ki Luwə bə-je ki kəti ki kəti-je

³ Me təgi Luwə ti kin ə, Bəbe adi-n-je ne je pəti ki j-awi ki ndooe mbata kisi ki də taa ləje me bəl Luwə ti. Təki rəjeti, ra adi ji gər-e e ki bə-je mba kadi je naa ti sie də kəsi-gon ti lie ki kilə rae ki maji. ⁴ E be ə, adi-je ne maji je ki ndoləi ngay taa ki ndade e ngay to ki un-n mindine, mba kadi loki ingəi-de bə, a asi kadi aji rəsi ta ngur ne je ti ki njé tuji dije ki dənangi ti ne. Ningə a indəi rəsi naa ti ki Luwə də ji kise ti ki go kee Luwə ti. ⁵ Ki mbata kin ə, irai ki təgisi ba pəti kadi də kadi-me ti ləsi, iləi pa njiyə ki maji də ti, ningə də pa njiyə ki maji ti, iləi gər Luwə ki rəjeti də ti. ⁶ Də gər Luwə ki rəjeti, maji kadi iləi kində də rəsi ti də ti, də kində də rəsi ti, iləi kuwə təgi ba me ne na je ti də ti, ningə də kuwə təgi ba me ne na ti, iləi ne ra ki go lo bəl Luwə ti də ti. ⁷ Də ne ra ki go bəl Luwə ti, maji kadi iləi ndigi ngakoje je də ti, ningə iləi ndigi-naa də ndigi dije pəti də ti. ⁸ Re awi ki hal je kin mesi ti ngay, ə re təgi ki kəte kəte ningə, Luwə a adi səsi təgi me kilə ki ra ti. Ba a asi kadi awi ki kəte kəte me gər Bəbe ti ləje Jəju Kirişi. ⁹ Nə re dəw madi aw ki hal je kin rəne ti al ə, lo kadi a oo lo ay njay goto. Ba a to tə dəw ki nje kəm tə be. Mee oy də ti kadi Luwə təgi majal je lie ki isi me ti kəte kin kə. ¹⁰ E be ə ngakom je, uwəi təgisi ba mba kadi irai adi bə ki Luwə bə səsi ki kəti ki kəti səsi kin to tə ne ndam al. Re irai be ningə, ne ki a ra ne kadi a osi me majal ti a goto. ¹¹ Be ə, ta rəbi kəbe ki a to ratata, a tē tati pay pay nəsi ti, adi e kəbe lə Bəbe ləje ə se Nje kaji-je Jəju Kirişi.

¹² MBata kin ə, m-a m-ole mesi də ne je ti kin taa taa. Təki rəjeti igəri-de adi ingangi me ta ki rəjeti ki itaai kin ki bəlme ngata. ¹³ Nə m-o kadi e ne ki go rəbe ti kadi m-ole mesi də ne je ti kin taa taa kadi isi kəm ba ki dəkagilo je pəti, ki mi-n ki dom taa dənangi ti ne bəy. ¹⁴ M-gər kadi dəkagilo koym nay bəsi. Bəbe ləje Jəju Kirişi wa ə tē ki dəe adi-m gər. ¹⁵ M-a m-ində təgi də rəm ti ki rəbi je ki dangi dangi mba kadi re go koym ti ka, asi kadi oləi mesi də ne je ti kin par par.

Ta lə dije ki njé koo təji lə Kirişi

¹⁶ Təki rəjeti, loki j-adi igəri ta lə re me təgi ti lə Bəbe ləje Jəju Kirişi, j-ində ngirəje də su je ti ki kida ki maji maji lə dije kəm ə, j-əl-n səsi ta je kin al. Nə j-o ndole ki əti bəl ki kəm je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Bawje ade kəsi-gon nim, taa ilə təji dəe ti nim to, dəkagilo ti ki

Luwə ki aw ki piti kə əti bəl ade oo ndu ta ə nə: «E kam e NGonn, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m doe ti ngay.»¹⁸ Ningə je wa j-o do ndu ki i dora ti kin ki mbije, loki je naa ti ki Jəju do mbal ki ay njay ti[☆].

¹⁹ Bəy taa, j-aw ki ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki asi kadi j-ində ngirə je do ti nga. Maji kadi uri mbisi go ta ti kin maji. Təki rojeti, ta kin to tə por lambi ki unji lo ki ndul kururu ti be. Unji ratata kadi kunji lə kadi re. Ningə kadi kunji lə Kirisi unji ngamesi, təki me ki ta gin lo ti, adi lo unji-n do donangi ti kin be.

²⁰ Kəte nq ne je ti pəti, maji kadi igəri ta kin ay njay: dəw madi kare ki asi kadi or me ta ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki ne gər ləne ki səbi done goto.²¹ Təki rojeti, njé kəl ta je ki Luwə ti ki əli, əli ki go ndigi ti lə dəw al. Nə e NDil ki ay njay ə səi dije adi əli ta ki ta Luwə ti.

2

Njé ndo ne je ki ngom

¹ Dokagilo ti ki kəte ka, njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti əi dan ngan *Isirayəl je ti nqo; be tə ə, njé ndo ne je ki ngom a tēgi dānsi ti tō. A rəi ki ne ndo je ki ngom dan dije ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki-de kə, ningə a mbati Bəde ki nje taa dode ji majal ti. Lo kin ti, a ndəri tuji ki a re ta ji naa ti ne ki dode ti. ² Dije ngay a uni gode me kaya je ti ləde, ningə kilə rade a ra adi dije a indəi njade do ne ki rojeti, ibəi nangi. ³ Ki mbata ra ta la ləde ki ngay, a ədi səsi ki taje ki tade ti kadi taai ne maji je ləsi jisi ti. Ningə dokagilo ti ki mari nu bəy ə, Luwə ində do ta ki gangi ləde naa ti taa tuji a ibə-de nangi busi tō. ⁴ Təki rojeti, malayka je ki rai majal kəte, Luwə iyə-de kare ki kanji gangi ta dode ti al, nə buki-de lo kingə kə ti ki əti bəl. Də-de ki kulə gindi me lo ki ndul kururu ti. Ningə lo kin ti ə, isi ngəm-de ti mba ngəm-n ndo gangi ta. ⁵ Taa Luwə iyə dije ki kəte ki kanji gangi ta dode ti al tō. Be ə adi man kə ki əti bəl re tuji dije ki majal ki rosi dānangi. Nə ke ə, aji Nuwe ki ilə mbe ne ra ki dana, taa aji dije ki rangi ki me kəy ti lie siri tō[☆]. ⁶ Luwə gangi ta koy də bə bo je ti ki Sodom ki Gomor, ningə tuji-de ki por

ki ro-de raki raki adi təli bu por. Ne kin to tə ne ndo ki a re də dije ti ki njé bəl Luwə al[☆]. ⁷ Nə aji Loti ki nje ra ne ki dana, ki to rəe ngay ki mbata hal njé sangi-naa kaya ti ki osi dō ta ti je ki njé təl dije ki me bə bo je ti kin[☆]. ⁸ Dokagilo ti ki Loti ki nje ra ne ki dana ka kin isi-n dande ti, oo ne je ki isi rai ki ta je ki isi əli, kada je ki kondə je, adi me tuji mbata hal kilə rade ki to lo ra ti al. ⁹ Bə ə, Bəbe asi kadi taa dije ki njé bəl-e ilə-de taa dokagilo kə je ti. Ningə asi kadi ngəm dije ki njé ra ne ki majal mba kadi ində oji-de ndo gangi ta ti tō. ¹⁰ Ki bo ngay, a gangi ta dō njé je ti ki njé təl rəde go ngur darəde ti ki go ji kiside ti yo, ə kidi təgi kəbe ki dana lə Luwə. Əi dije ki njé kuwə kul rəde, ningə ne ində ta ki nga tade ti, adi bəli al kadi əli ta je ki mal dō ne kində je ti lə Luwə ki isi dora tə ne piti je lie. ¹¹ Nə malayka je wa ki təgide itə təgi njé ndo ne je ki ngom say kin ka gangi ta dode al nim, taa taji-de nq Bəbe ti al nim tō. ¹² NGA ningə dije ka kin rai ta da je ki wale, ki ku dode goto be, ki oji-de mba kadi e ki kuwə-de ə kaw təl-de par. Əli ta ki mal dō ne je ti ki gəri-de al. Luwə a tuji-de təki dije isi tōli da je kam be. ¹³ Kilə rade je ki majal ki isi rai wa kin ə a təl ne kiga go jide. Əi dije ki nəl-de ngay kadi ooi maji rəde dan kadi nda ti. Kiside ta ne kuso je ti səsi, loki isi ədi səsi ki ngan ta je ki tade ti kin e ne ki to nje, e ne ki to rəsol.

¹⁴ Re ə nə igə kəmde bə, bə sangi-naa kaya ti ə rosi mede. Bə ra majal to mede ti par par, isi buki dije ki təgide ki go ndil ti goto, wale. Mər ta je ləde e də rəbi kingə la ti ki go rəbe ti al ki dokagilo je pəti. Əi dije ki ndəl lə Luwə e dode ti. ¹⁵ Loki tusi rəbi ki rojeti iyəi ka kin bə, uri wale, uni rəbi ki go Balam ti ki ngon lə Bewor. Balam ki nəl-e ngay kadi taa la ra-n majal, ¹⁶ nə Luwə kəl sie ki mbata majal lie ki ra. Bə ə ngon kə koro ki e da, əl ta al, nə əl ta gangi-n nje kəl ta ki ta Luwə ti Balam, də kilə ra ti ki mbə lie[☆]. ¹⁷ Dijee kin toi tə man ki ij kam be, toi tə kil ndi ki nəl ndor-e aw sie kam be. Luwə ində dō lo ki ndul kururu dana mbata ti ləde. ¹⁸ Əli ta je ngay ki kəme goto ki dō-naa ti. Uni kilə rade je ki go koo ngur darə ti, ədii dije ki ta ji naa ti ne bəy, tēgi pati pati ta kuwə madi ti

☆ 1:18 17-18: Mt 17.1-5; Mk 9.2-7; Lk 9.28-35

☆ 2:5 kilə ngirə ne je 6.1-7.24

☆ 2:6 kilə ngirə ne je

19.24 ☆ 2:7 kilə ngirə ne je 19.1-16

☆ 2:16 kər Isirayəl je 22.4-35

ki dije ki njé njiyā njiyā ki go rābe ti al. ¹⁹ Əli-de təkī e rābi kingə də, nga ningə əi je wa əi bəə je lə ngur darə ki isi tuji-de kə yo. Tado dəw ki ra ka e bəə lə nē ki uwe gin təgine ti. ²⁰ Ki ɔji dō dije ki tēgi kə gin nē ra je ti ki to nje ki dənangi ti ne ki go rābi gər Bābe ləje ki e Nje kaji-je Jəju Kirisi kin, re təlī awi ilāi dōde gin nē je ti kin gogi bəy, adi ɔi bē dōde ti bā, ji kiside ki gogi ne kin a majal ngay itə e ki kəte bəy. ²¹ Tado e soti ngay mbata ti ləde kadi gəri rābi nē ra ki rəjeti al, kadi gəri bəy taa təlī tusi ndu-kun ki ay njay ki ingəi kin iyəi. ²² Ningə nē ki tēg dōde ti kin e ta ki rəjeti ki to me tər ta ti ki ə nā: «Bisi təl aw ta tōmɔ ti ləne gogi[☆],» ə se «Kəsongi, tēg ki lo ndogi man ti be par ə təl aw rogi bər ti gogi.»

3

Bābe Jəju Kirisi a təl re

¹ Njé ndigi je ləm ki ngay, e kin e makitibi ki kə joo ngata ə m-ndangi m-adi səsi kin. Ningə me makitibi ti ki joo ki m-ndangi m-adi səsi kin, m-sangi kadi m-ole mesi dō mər ta ti ki maji ki nē ndo je. ² M-dəji səsi kadi adi mesi ole dō ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki əi dije ki dana əli kəte kin nim, taa dō ndu-kun ti lə Bābe ləje, Nje kaji-je, ki njé kaw kilə je adi səsi kin nim tō. ³ Nē ki dəsəy, maji kadi indəi dəsi ti maji təkī me ndo je ti ki dōbəy ti ə, a ɔi dije ki kilə rade e kilə mbə ki naa par ki a tēgi kadi mbəi səsi. A rai nē je ki go ndigi ti lə darəde, ⁴ ningə ə əli əi nā: «E əl ə əl ə nā n-a n-re a? NGa a ra ban tōy ə j-o-e əl ə? Ka je je ɔyi mari nu ba, nə nē je pəti toi təkī toi lo kilə ngirəde ti nu wa kin bā ə toi kin!» ⁵ Lo kin ti, gəri bəti, nə mbati kadi gəri təkī e Luwə ə ində dərə əi ki dənangi ki ta ki tane ti mari nu ba. Luwə gangi dənangi naa ti ki man, ningə adi dənangi tēg a dangi dan man ti. ⁶ Bā e be tō ə, ndo ki Luwə tuji-n dije ki kəte kə ki man kə ki bo ngay[☆]. ⁷ NGa ningə ki ɔji dō dərə əi ki dənangi ki bōne kin, ta lə Luwə ki kare wa kin əl təkī Luwə indəde adi isi nginəi por ki kadi a ɔ-de. Toi isi nginəi ndo gangi ta ki kadi Luwə a tuji-n dije ki njé mbati təl rəde go ndue ti. ⁸ NGa ningə nē kare ki kadi səri njé ndigi je ləm indəi dəsi ti maji, e kadi igəri təkī ki rə Bābe ti, ndo kare tō tə bəl ki dibi, ə bəl ki dibi tō tə ndo

ki kare be tō. ⁹ Bābe ɔy lo kəji ndigi ra ti ləne, təkī dije madi gai kin al. E kisi ə isi dō ti səsi, tado ndigi kadi dəw madi tuji al, nə kadi dije pəti ingəi dəkagilo kadi iyəi rābi njiyāde je ki majal kə. ¹⁰ NDə lə Bābe a re təkī nje bōgi a re-n kam be. Ningə ndəe ti kin, dərə a goto kə ki təgi ki to bəl ngay. Nē kində je ki dərə ti por a ro-de kə, ningə dənangi ki nē je ki dije rai-de me ti kin, Luwə a gangi ta dōde ti tō. ¹¹ E be ə, təkī nē je kin pəti a gotoi, səri kadi səri a səri dije ki toi ban ə? A səri dije ki pa njiyəsi e dana, dije ki njé bəl Luwə. ¹² Səri kadi a ingəmi ndo lə Luwə, ningə kadi isangi rābi kadi re kalangi. NDəe ti kin, e ndo ki por a ɔ dərə ro-e raki, ningə nē kində je ki dərə ti a ləi me por ti jipi tō. ¹³ J-əi je bā, təkī Luwə un-n ndune adi-je, j-a ji nginəi ta dərə ki sigi əi ki dənangi ki sigi[☆] ki kadi nē ra ki rəjeti a ɔ bē me ti.

¹⁴ E mbata kin ə, njé ndigi je ləm, me nginə ta ndo re Bābe ti kin, maji kadi indəi təgi dō rəsi ti kadi səri dije ki kay njay, dije ki ta goto dōde ti nō Luwə ti, kadi lapiya e dansi ti sie. ¹⁵ Maji kadi igəri təkī kisi dō ti lə Bābe kin adi səri dəkagilo kadi ingəi kaji. Ningə e ko ta wa kin tō ə ngokoje, nje ndigi ləje Pol ndangi-n makitibi adi səri ki gosi ki Luwə ade. ¹⁶ Ningə e wa kin tō ə e ta ki ndangi me makitibi je ti lie pəti, loki əl ta ki dō ta je ti ki m-əl kin. Ta je lie ki madi, lo gər mee nga ngay, adi dije ki isi day, dije ki ai dō njade ti me kadi-me ti al, mbiri me ta lie təkī mbirri ndəgi ta je ki me makitibi ti lə Luwə ka kin be tō. Ra-e ki be kin a re ki tuji dō darəde ti əi je wa.

Ta kəji ki dōbəy ti

¹⁷ Ki ɔji dəsi, səri njé ndigi je ləm ki ngay, m-ndəji səsi ngata. Ningə maji kadi adi kəmsi ədi dō rəsi ti, ɔi adi dije ki njé mbati təl rəde go ndu Luwə ti, ki uri wale kam, ndəri səri gode ti, ki ta ngom je ləde, adi iyəi dō rəbi ki maji ki ai ti kin kə al. ¹⁸ Nē ki kadi irai, e ta kadi awi ki kəte kəte me nē ra ti ki nəl Bābe ləje Jəju Kirisi ki e nje kaji-je, ki me gər-e ti. Ningə kadi dije ilāi təji dōe ti, bōne ki lo ti, biti ki nō ti! *Amen!

☆ 2:22 tər ta je 26.11 ☆ 3:6 5-6: kilə ngirə nē je 1.6-9; 7.11 ☆ 3:13 Ejay 65.17; 66.22

Makitibi ki dɔsay ki Ja ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Ja ndangi Dɔw inda to Ja dɔ makitibi ti kin al, nɔ njé ki kɛte gari maji kadi makitibi je mita e Ja a ndangi-de. E ki dɔsay kin ɔji-je ne madi kare dɔ dije ti ki nje ndangi makitibi ndangi adi-de al. Ne kare ki ɓa, nje ndangi makitibi toji ndaji ne je madi ki rɔ njé kaw-naa je ti ki makitibi kin sobi dɔde adi j-o. Njé kaw-naae je kin, njé ki ɔli ɔi nɔ n-ai njé ra kilɔ lɔ Luwɔ, ki ndami rabi kadi-me Kirisi rai-de majal ki ne ndo je ki ngom. Rai-de majal taki j-o-n rɔ njé kaw-naa je ti lɔ Kirisi ngay go koy Kirisi ti. E mbata kin a, nje ndangi makitibi ila jine dɔ ne je ti joo me makitibi ti lane:

Kilɔ dingam me dije ti ki ndangi makitibi adi-de kadi njiyɔi me kindɔ rɔ naa ti ki rojeti ki Luwɔ nim ki NGone Jaju Kirisi nim. Ninga e ne ki sobi kadi a toji me ndigi-naa ti dande ti.

Rɔ ki ne ndo ki go rabe ti al ki a nɔ donangi ki je me ti kin e donangi ki rosi ki majal bi Kirisi ki e NGon lɔ Luwɔ asi kadi a tal rone dɔw ti re me ti al. Njé ndo ne je ki ngom kin ɔli taki Jaju ki donangi ti ne e dangi ki Kirisi ki e dɔw ki Luwɔ mbate. ɔli ɔi na Kirisi e dɔw ki me ndil ti par bi dɔw a oo-e al. Taa tali ɔli ɓay to taki re dɔw gar Luwɔ ki rabi ne gar lane, ɓa inga kaji par ngata, bi e ta kadi go ti a dije ndigi-naa je, rai ne ki go rabe ti wa taa al ngata. Ninga ɔi je kin ɔi ne ndo je ki go rabe ti al ki ila kagi nɔ Poy ta ti ki Maji, a kadi e ki rɔ sɔde.

Nje ndangi makitibi ila ngira ta lane ki ne ki uwɔ mee ki e kadi togi njé kadi-me je me kindɔ rɔ naa ti ki sobi kadi indai-naa ti ki Luwɔ nim ki Jaju Kirisi nim kin, taa me kindɔ rɔ naa ti dande ti nim to (1.1-4). Lo kin ti, sobi kadi ai dana me naji ki ma ti ki njé ki ooi Kirisi ki kamde nim, ooi ta lie ki mbide nim mai kin. Nje ndangi makitibi daji njé ki dangi makitibi kin adi-de kadi njiyɔi me kunji ti, tado Luwɔ e kunji. Ninga e mbata kin a, sobi kadi rai kilɔ ki ndu-kun ki dɔ ndigi-naa ti (1.5-2.17). Go ti,

nje ndangi makitibi al taki njé ta rɔ Kirisi ki togide ngay a ii taa, ninga ɔi njé ngom je ki a naji taki Jaju e Kirisi ki Luwɔ mbate kin al (2.18-29). Ba a nɔɔ ole mede dɔ ti taki njiyɔ me ne ra je ti ki rojeti, me ndigi-naa ti yo je ki ne je, ki me ka dɔ nja ti ki Jaju Kirisi kin a e ne je ki toji kadi je ngan lɔ Luwɔ taki rojeti (3.1-24). Go ti, nje ndangi makitibi toji-de rabi kor kam ne ki rojeti al ki ne ki rojeti naa ti, ɓa tal re dɔ ko ta ti ki dɔ ndigi-naa ti ka kin ɓay. ɔl-de taki ke dɔw lɔ Luwɔ e ndigi-naa, tado Luwɔ e nje ndigi dije (4.7-21). Ja tal ta makitibi lane ki kilɔ ji dɔ ne ti ki ɓari-e kadi-me ki nje tati rɔ, taa tal re dɔ ngongi ta je ti madi to (5.1-21).

Makitibi kin e makitibi ki ila jine dɔ rabi njiyɔ ki Kirisi ti adi ay njay. Adi togi njé kun go Kirisi me mar ta je ti lade, taa ra sɔde kadi ɔsi ne ndo ki go rabe ti al ki a ur ki dɔw wale kin ngarangi nim, ila dingam mede ti kadi gari lo dɔ rɔde naa ti ki Jaju nim, ki ndigi-naa nim to.

Ta Kaji

¹Ne ki e lo kilɔ ngira ne je ti[☆], ne ki j-o ki mbije, ne ki j-o ki kamje, ne ki ji go kori kori, ne ki jije ɔdi, e ta kaji ki biti ki nɔ ti. ²Kaji kin ɔdi rone adi j-o-e ki kamje; ji ma naji lie. Ninga e mbata kin a, j-isi j-ilɔ sasi mbe kaji ki kate e kadi Bawje Luwɔ ti, ɓa go ti, e ki tee ki dɔe kadi-je. ³Ne ki j-o ki kamje nim, j-o ki mbije nim, a sai ka j-ilɔ sasi mbee to. Lo kin ti, a indai rosi naa ti saje dɔ me kasi-naa ti ki j-aw-n ki Bawje Luwɔ nim, ki NGone Jaju Kirisi nim kin. ⁴Ninga ji ndangi makitibi kin j-adi sasi kadi ronɔl laje asi-naa tapi.

Njiyɔ me kunji ti

⁵Luwɔ e kunji, ngon til ki nday be ka goto rɔe ti, ninga e kin a e ta kilɔ mbe ki j-inga ta Jaju Kirisi ti a je j-ilɔ sasi mbee. ⁶Kin a re j-ali j-ai nɔ meje e naa ti ki Luwɔ, ninga j-ai nɔ ji njiyɔi me til ti ɓay a, j-ai njé ngom je, ne ki rojeti goto raje ti. ⁷A re ji njiyɔi me kunji ti taki Luwɔ wa e-n me kunji kin be ɓa, me je e naa ti ki naa nim, taa masi Jaju ki NGone togi majal je laje pɔti ko to.

⁸Kin a re j-ali j-ai nɔ ji rai majal al a, j-isi j-adi raje j-ai je wa, taa ne ki rojeti goto raje ti to. ⁹Nɔ re ji tee taje dɔ majal je ti laje a, Luwɔ ki e dɔw ki yati ndune al nim, e dɔw

☆ 1:1 Ja 1.1

ki dana nim kin a iyə go majal je ləje kə, taa a bər ra go ti al je ləje pəti kə tə. ¹⁰ A kin ə re j-əli j-əi nə j-əi njé ra majal je al ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta lie ka goto meje ti to.

2

Kirisi, nje ra səje

¹NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mba kadi osi me majal ti al. A kin ə re dāw madi osi me majal ti ə, j-awi ki nje naji ta dəje ti ki isi kadi Bawje ti nq, adi e Jəju Kirisi, ki e dāw ki dana. ²Tadə e e ə un rəne ilə kə adi koy mbata majal je ləje. Ningə e mbata majal je ləje par al, nə mbata majal je lə dije pəti ki dānangi ti ne.

Təl rə go ndu-kun ti ki bo ngay, ki e ndigi-naa

³Re ji təl rəje go ndu-kun je ti ba, j-asi kadi j-əli ki me ki ti kati tək i jəri Luwə. ⁴Dəw ki əl ə nə: «M-gər Luwə», nə təl rəne go ndu-kun je ti lie al, dəwe kin e nje ngom, ta ki rojeti goto rəe ti. ⁵Nə re dāw təl rəne go ndu Luwə ti ba, ndigi Luwə adi asi-naa tapi. Lo kin ti, j-a ji gəri ki me ki ti kati kadi meje e naa ti ki Luwə. ⁶Dəw ki əl ə nə mene e naa ti ki Luwə ba, sobi kadi dəwe kin njiyə tək i ndə ki Jəju njiyə-n kin be.

⁷Madim je, njé ndigi je ləm ki ngay, e ndu-kun ki sigi ba m-ndangi m-adi səsi al, nə e ndu-kun ki to mari nu, ki ingəi lo kilə ngirə kində nje ti nu wa kin[☆]. Ndu kune ki to mari nu kin, e ta wa ki osi mbisi ti kəte nu kin. ⁸Nə m-təl m-əl bəy to m-ə nə e ndu-kun ki sigi ə m-ndangi m-adi səsi. Ningə kee ki rojeti, dāw oo ki rə Kirisi ti nim ki rəsi ti nim, tadə til də kə, adi kunji ki rojeti ngata ə isi unji.

⁹Dəw ki ə nə n-isi n-njiyə me kunji ti, nə a də ti nqə isi əsi ngokone ta ba, dəwe kin e me til ti ta bəy. ¹⁰Dəw ki ndigi ngokone, e me kunji ti, nje madi kare ki to rəe ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹Nə dāw ki isi əsi ta ngokone, e me til ti; isi njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al, tadə til dibi kəme ti.

Kəsi rə ngərangi ki nje ra je ki dānangi ti ne

¹²NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə majal je ləsi e ki kiyə go kə ki takul Jəju Kirisi. ¹³Njé koji-m je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə igəri dāw ki e

kəte lo kilə ngirə nje je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə itəti rə nje majal.

¹⁴NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə igəri dāw ki e Bawje. Njé koji-m je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadə igəri dāw ki e kəte lo kilə ngirə nje je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadə təgisi e ngay, ta lə Luwə uwə lo kisi mesi adi itəti rə nje majal. ¹⁵Adi nje ra je ki majal ki dānangi ti ne kin uwə mesi al, taa adi mər ta je ki dānangi ti ne uwə mesi al nim tə. Kin ə re nje ra je ki dānangi ti ne uwə me dāw ə, dəwe kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶Tadə, nje ra je ki majal ki dānangi ki əi: ngur ra ndigi lə darə, ki kəm-nda, ki kində gu ki nje kingə je ki dānangi ti ne kin, nje je kin pəti ii rə Bawje Luwə ti al, nə ii dānangi ti ne. ¹⁷NGa ningə dānangi ki ngur nje ra je ki majal ki me ti kin pəti a dai, nə dāw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə a isi ki dāne taa biti ki nq ti.

¹⁸NGanm je, j-əi dābəy ndə ti ngata. Ningə əli adi oi tək i nje tə rə Kirisi a re, nga ningə ki basine kin, dije ngay ki njé tə rə Kirisi a njiyəi ne. Lo kin ti, ji gər kadi je dābəy ndə ti ngata. ¹⁹Əi dije ki tēje danje ti ne ə awi, nə ke ə əi dije ləje ki rojeti al. Kin ə re əi dije ləje ki rojeti ə re a isi səje ne. Nə tusi-je iyəi-je be ə awi, kadi tōji ki taga tək i dāw kare dandə ti ki e dāw ləje ki rojeti goto.

²⁰Səi ba, ingəi NDil Luwə ki Kirisi adi səsi, ə ra adi igəri nje ki rojeti. ²¹NGa ningə, kin ə m-ndangi makitibi m-adi səsi ba, e mbata gər ba igəri nje ki rojeti al al, nə e mbata gər ki igəri nje ki rojeti ka kin ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə igəri maji kadi nje ki ngom a tēje me nje ki rojeti al tə. ²²Nə ə e nje ngom ə? Nje ngom e dāw ki nje kəl kə nə: «Jəju e Kirisi al» kin. Nje tə rə Kirisi e dāw ki mbati Baw NGon əi ki NGon. ²³NGa ningə, dāw ki mbati NGon, dəwe kin uwə Baw NGon ki rəne ti al jagi tə.

²⁴Səi je ba, maji kadi ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə nje je ti nu kin maji. Kin ə re ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə nje je ti nu kin maji ba, mesi a e naa ti kare ba ki NGon nim ki Bawə nim. ²⁵Ningə kun mindi ki Kirisi un adi-je e kaji ki biti ki nq ti.

☆ 2:7 Ja 13.34

²⁶ Ne ki m-a do ti ngay ə m-ndangi-n makitibi kin m-adi səsi e ta lə dije ki isi sangi kadi n-buki səsi wale kin. ²⁷ NGA ningə səi, NDil Luwə ki Kirisi adi səsi kin isi mesi ti, adi awi ki ndoo kadi dāw ndo səsi ne al. Ki rojeti, NDil Luwə ndo səsi ne je pəti, ningə ndo səsi ne ki rojeti bi ndo səsi ngom al. E mbata kin ə, kadi irai ne ki ndo səsi, adi mesi e naa ti ki Kirisi.

²⁸ Oyo, nganm je, adi mesi e naa ti ki Kirisi, mba kadi ji ti meje kati lo ki a tēē hōy, taa kadi j-ilə dōje nangi ki rōsōl nōe ti, ndo ree ti al tō.

²⁹ Təki igəri kadi Kirisi e dāw ki dana, maji kadi indəi dōsi ti tō təki dāw ki nje ra ne ki dana e ngon lə Luwə.

3

¹ Oi ndigi ki əti bəl ki Bawje Luwə ndigi-je kin! NDigi-je ndigi ki bār-n-je ngane je. Ningə j-əi ngane je təki rojeti wa ka tō! Kin ə re dije ki gei ne je ki dōnangi ti ne ngay gəri-je al ə, tōji kadi gəri Luwə. ² Njé ndigi je ləm ki ngay, ki basine kin j-əi ngan lə Luwə, nə ne ki j-a ji təl lo ti ti, to lo bōyo ti bōy. Ningə ne kare, ji gər kadi ndo ki Kirisi a tēē hōy bā, j-a ji to titi-naa sie, tado j-a j-o darōe wa təki rojeti. ³ NGA ningə, dije pəti ki awi ki kində me ki be kin dō Kirisi ti bā, a əgi rōde ra majal təki Kirisi wa tēē kadi majal ti al kin be.

⁴ Dəw ki ra ki ra majal, əsi ta ndu-kun lə Luwə, tado majal ki ra e tə rō ndu-kun lə Luwə. ⁵ Igəri maji kadi Kirisi re mba kər majal je ləje, ningə e, dāw oo majal rōe ti al. ⁶ Lo kin ti, dāw ki a dō Kirisi ti, e dāw ki a nay ki lo ra majal ti al, nə dāw ki nay ki lo ra majal ti, e dāw ki oo Kirisi al nim, gər-e al nim tō.

⁷ NGanm je, indəi kəm-kədi dō rōsi ti, adi dāw ədi səsi al. Kin ə re dāw ra ne dana bā, e dāw ki dana təki Kirisi e-n dāw ki dana kin be tō. ⁸ Dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dāw lə su, tado su e nje ra majal lo kilə ngirə ne je ti nu. Ningə kire NGon lə Luwə e ki mba kadi tuji kilə rae je.

⁹ Dəw ki təl rōne ngon Luwə ti, e dāw ki a iyə ta majal ki ra, tado tōgi ki i rō Luwə ti e rōe ti. Asi kadi a nay ki lo ra majal ti al, tado Luwə e Bawe. ¹⁰ Rəbi ki kadi dāw a gər-n ngon lə Luwə ay njay dan ngan lə su ti ə to

kin: dāw ki mbati ra ne ki dana nim, mbati ndigi ngokone nim e dāw lə Luwə al.

NDigi-naa

¹¹ MBē ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je[☆].

¹² Ningə kadi irai təki Kay ra-n kin al. Kay e dāw lə nje majal ə təl ngokone. Ningə e mbata ri ə təl-n ngokone ə? Təl-e mbata kilə rae e Kay majal, nə kilə ra ngokōe e kilə ra ki dana[☆].

¹³ NGakom je, kin ə re dije ki ne ki dōnangi ti ne nəl-de ngay ədi ta lasi al ə, adi əti səsi bəl al. ¹⁴ J-əi, ji gəri kadi ji tēē me koy ti j-uri me kaji ti, tado ji ndigi ngakoje je. E be tado dāw ki ndigi ngokone al, e dāw ki isi gin tōgi ti lə koy. ¹⁵ Dəw ki me majal ki ngokōe e dāw ki nje təl dije. NGA ningə igəri maji kadi dāw ki nje təl dije, kaji ki biti ki nō ti goto rōe ti. ¹⁶ Ne ki kadi ji gər-n ne ki bari-e ndigi-naa ə to kin: Jəju Kirisi un rone ilə kō mbata ləje, e be ə, je ka maji kadi j-un rōje j-ilə kō mbata ti lə ngakoje je tō. ¹⁷ Ne kare, kin ə re dāw aw ki ne kingə je ki dōnangi ti ne, ə oo ngokone me ndoo ti, nə uti kəmne dōe ti ningə, ndigi Luwə to ra be rōe ti ə? ¹⁸ NGakom je, adi ji ndigi-naa ki bəl ta je ki taje ti ne par al, nə adi ji ndigi-naa ki kilə ji kadi-naa, me ne ra ti ki rojeti. ¹⁹ Lo kin ti, j-a ji gəri kadi j-əi dije lə ta ki rojeti, ngata ningə, ta kəm Luwə ti, j-a j-iləi meje nangi. ²⁰ Təki rojeti, re meje uwə-je ki ta ka, ji gər kadi Luwə itə meje taa, gər ne je pəti tō. ²¹ Njé ndigi je ləm ki ngay, kin ə re meje gangi ta dōje ti al ə, j-a j-əl ta ki Luwə ki me ki ti kati. ²² Ne je pəti ki ji dōje, j-a j-ingə rōe ti, tado ji təl rōje go ndu-kun je ti lie nim, ji ra ne je ki nəl-e nim.

²³ NGA ningə, ndu ki un adi-je ə to kin: e ta kadi j-ađe meje ki tō NGone Jəju Kirisi, taa kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je təki Kirisi adi-n-je ndune[☆]. ²⁴ Dəw ki ngəm ndu-kun je kin, e dāw ki a dō Luwə ti nim, Luwə isi mee ti nim tō. Ne ki kadi ji gər-n təki Luwə isi meje ti, e ki takul NDilə ki adi-je.

4

Gər NDil Luwə ki ndil ki majal

¹ Njé ndigi je ləm, dije ki isi əli əi nə n-awi ki ndil mede ti kin itaai mede pəti al, nə kadi nai-de oi bōy taa se NDil ki awi e NDil ki i rō Luwə ti wa. Tado njé ngom je

☆ 3:11 Ja 13.34 ☆ 3:12 kilə ngirə ne je 4.1-8

☆ 3:23 Ja 13.34; 15.12; 17

ngay ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, sanəi-naa donangi ti ne. ²Dəw ki ra ki gər kadi Jəju Kirisi təl rone dəw ti aw ki NDil Luwə mene ti, ningə e kin ə e rəbi ki kadi igərii NDil Luwə. ³Ningə dəw ki mbati kadi gər təkə Jəju Kirisi təl rone dəw ti, aw ki NDil Luwə mene ti al, nə e ndil nje bə lə Kirisi yo ə aw-n mene ti. Əli adi oi ki mbisi təkə nje bə lə Kirisi a re, ningə ki basine kin, re e donangi ti ne ngata.

⁴Səi nganm je, səi dije lə Luwə, ningə səi itətə rə dije ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti kin, tado NDil ki awi mesi ti itə ndil ki isi me dije ti ki njé kədi ta lə Luwə al. ⁵Njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ka kin əi me ne ra ti ki əsi ta Luwə, taa ta kəl-de ka e ta kəl ki əsi ta Luwə to. E mbata kin ə dije ki njé kədi ta lə Luwə al ooi ta lade maji ngay. ⁶NGa ningə, j-əi, j-əi dije lə Luwə adi dəw ki gər Luwə ba a oo ta ləje, nə dəw ki e dəw lə Luwə al, a oo ta ləje al. Lo kin ti, j-a ji gəri NDil ki rəjeti ki ndil ki ngom.

NDigi-naa i rə Luwə ti

⁷Njé ndigi je ləm ki ngay, adi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je, tado ndigi-naa i rə Luwə ti. Dəw ki nje ndigi madine e ngon lə Luwə, taa e dəw ki gər Luwə to. ⁸Nə dəw ki ndigi madine al, gər Luwə al, tado Luwə e dəw ki nje ndigi dije. ⁹Oi təji ki Luwə təji-je ndigi ki ndigi-je kin: Luwə ilə NGonne ki kare ba be donangi ti ne kadi təkə go rəbi lie ba j-isi-n ki dəje taa. ¹⁰E je ba ji ndigi Luwə al, nə e e ə ndigi-je, ə ilə NGonne ki un rone ilə kə kadi-kare ti mbata kigə-n do majal je ləje.

¹¹Njé ndigi je ləm ki ngay, kin ə Luwə ndigi-je be ningə, sobi kadi j-əi ka ji ndigi-naa ki yo je ki ne je to. ¹²Dəw ki oo Luwə ki kəmne goto, nə kin ə ji ndigi-naa ki yo je ki ne je ba, Luwə isi meje ti, ningə ndigi dije lie təji rone ki taga rəje ti to.

¹³Ne ki a ra kadi ji gəri-n təkə j-isi me Luwə ti nim Luwə isi meje ti nim e NDile ki adi-je. ¹⁴NGa ningə, je j-o ki kəmje nim, ji ma naje nim təkə Bawje Luwə ilə ki NGone kadi aji dije ki donangi ti ne. ¹⁵Kin ə re dəw gər kadi Jəju e ngon Luwə ə, Luwə isi mee ti nim, e isi me Luwə ti nim. ¹⁶Ba j-əi, ji gəri maji nim, j-adi meje nim təkə Luwə ndigi-je. Luwə e nje ndigi dije, adi dəw ki njiyə me ndigi-naa ti, Luwə e mee ti nim, e e me

Luwə ti nim to. ¹⁷Kin ə re ji ndigi-naa j-adi osi rəbə pay ba, j-a ji tji meje kati ndo gangi ta ti. J-a ji tji meje kati tado ji kisi ki do taa ləje donangi ti ne to tə ya Kirisi be to. ¹⁸Bəl goto me ndigi-naa ti, ndigi-naa ki rəjeti or bəl kə. Bəl e ne ki təji kində kəji ki kadi a re, ningə dəw ki nje bəl e dəw ki ndigi-naa goto rəe ti.

¹⁹J-əi ba, ji ndigi-naa tado e Luwə ə ndigi-je kəte. ²⁰Kin ə re dəw madi əl ə nə: «M-ndigi Luwə», ningə təl əsi ta ngokone ə, e dəw ki nje ngom kare. Kin ə re ngokoi ki o-e ki kəmi ne kin indige al ə, Luwə ki o-e ki kəmi al kin əsi kadi a indige al. ²¹*NDu-kun ki j-ingə rə Luwə ti əl ə nə: «Dəw ki ndigi Luwə ba, sobi kadi ndigi ngokone to.»

5

Kadi-me NGon Luwə e ngirə ndigi-naa

¹Dəw ki adi mene kadi Jəju e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon lə Luwə. NGA ningə, dəw ki ndigi baw ngon, ndigi ngone ki oje to. ²Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kilə ki ndu-kun je lie ningə, lo kin ti ə j-a ji gəri-n təkə ji ndigi ngane je. ³Tado ndigi Luwə e ta kadi ji ngami go ndu-kun lie. Ningə ndu-kun je lie əy al to, mbata ngan lə Luwə pəti tətə rə ndigi ra ki donangi ti ne. Ningə ne ki ji tətə-n rə ndigi ra ki donangi ti ne e kadi-me ləje. ⁴Nə ə asi kadi tətə rə ndigi ra ki donangi ti ne ə? Dəwe ba e dəw ki adi mene kadi Jəju e ngon Luwə kin par.

Naji ki ma ki do Jəju ti

⁵E Jəju Kirisi ə re donangi ti ne ki man batəm lane nim ki məsi koyne nim. Re ki man par al, nə re ki man əi ki məsi. Ningə NDil ə e nje ma naji, mbata NDil e ta ki rəjeti. ⁷Ba ki ne kin, njé ma naji je əi mitə, ⁸adi e NDil Luwə nim, man nim, taa məsi nim to. Ningə ne je ki mitə kin ndude e naa ti. ⁹Ji taa naji ki ma lə dije maji, nə naji ki ma lə Luwə təge e ngay wa bəy to; ningə e naji ki ma ki ma do NGonne ti. ¹⁰Dəw ki adi mene NGon Luwə aw ki naji ki ma kin mene ti, nə dəw ki taa ta lə Luwə al, r-a-e nje ngom ti, tado taa naji ki ma ki Luwə ma do NGonne ti kin al.

Kaji ki biti ki nqə ti

¹¹Naji ki ma ki kadi ji gəri maji e kaji ki biti ki nqə ti ki Luwə adi-je kin. Ningə e kaji

ki adi-je ki takul NGone. ¹²Dəw ki e me NGon ti ingə kaji, nə dəw ki e me NGon ti al, kaji lie goto. ¹³NGa ningə, ki ne kin, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, səi ki adi mesi NGon Luwə, kadi igəri təki ingəi kaji ki biti ki nɔ ti.

Kəl ta ki Luwə mbata lə njé ra majal je

¹⁴Kin ə re ji dəji Luwə nə ki go ndigi ti lie ə, a oo dɔ nduje, ningə lo kin ti, j-a ji ti meje kati. ¹⁵Təki ji gər kadi oo dɔ nduje, ji ti meje kati kadi j-a j-ingə nə ki ji dəje tɔ.

¹⁶Kin ə dəw madi oo ngokone me majal ti ki asi kadi tɛɛ koy ə, maji kadi əl ta ki Luwə ə Luwə a aje. E dije ki majal je ləde a tɛɛ koy al ə ta kin səbi dɔde. Ta kare, majal madi e nɔɔ a tɛɛ ki koy, ningə e ko majal ki be kin ɓa m-dəji səsi kadi əli ta ki Luwə dɔ ti al. ¹⁷Nə ra ki go ti al pəti e majal, nə majal pəti ɓa tɛɛ koy al. ¹⁸Ji gər kadi dije ki əi ngan lə Luwə, a nayi-naa ki lo ra majal ti al, tado NGon lə Luwə ngəm dɔde, nje majal asi ra səde nə madi al. ¹⁹Ji gər kadi je dije lə Luwə, nə dɔnangi ba pəti e gin tɔgi ti lə nje majal. ²⁰Ji gər ɓəy tɔ kadi NGon lə Luwə re, adi-je nə gər ki kadi ji gər-n Luwə ki rɔjeti. Ningə je, j-ində rɔje naa ti ki Luwə ki rɔjeti ki takul NGone Jəju Kiriisi. E ə e Luwə ki rɔjeti, e ə e kaji ki biti ki nɔ ti.

²¹NGanm je, ɔgi rəsi kun go kagi yo je.

Makitibi ki kə joo ki Ja ndangi

Ta ki də makitibi ti ki kə joo ki Ja ndangi
Nje ndangi makitibi kin ɓa rəne ə nə n-
e «NGatəgi». Ningə ta kəle təji kadi e dəw
ki aw ki ngon təgi madi də dije ti ki ndangi
makitibi adi-de kin. NDangi ta adi «Dəne ki
Luwə mbəte nim adi ngane je nim». Ningə
Dəne əi ki ngane je kin, ki rəjeti ɓa, əi njé
kaw-naa je ki lo madi ti (1).

Flə dɪngəm mede ti kadi njiyəi me ta ki
rəjeti ki me ndigi-naa ti (1-6); taa ndəji-de
kadi indəi kəm-kədi də rəde ti ki rə dije ti
ki njé ndo ne ki go rəbe ti al təkɪ əl-n me
makitibi ti ki dəsəy kin be tə (7-11). Nje
ndangi makitibi təl ta makitibi ləne ki ta
kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dəde ti,
taa əl-de ta kuwə ji-naa lə njé kaw-naa je ki
e səde indəi tae ti tə (12-13).

Təkɪ əl-n me makitibi ti ki dəsəy, dəji
dije ki ndangi makitibi kin adi-de kadi indəi
kəm-kədi də rəde ti nim, kadi uwəi təgide
ba me kadi-me ti ki rəjeti nim tə.

Kuwə ji-naa

¹ Mi NGatəgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi
makitibi kin madi j Dəne ki Luwə mbəti, taa
madi ngani je ki səi səde je, m-ndigi səsi
ndigi ki rəjeti. Ningə e mi par ɓa m-ndigi
səsi al, nə e dije pəti ki gəri ne ki rəjeti ə
ndigi səsi. ² Ji ndigi səsi mbata ne ki rəjeti
uwə meje, ningə e ne ki a to meje ti ki ndə
je ndə je. ³ Ba ji dəji kadi me-maji, ki koo
kəm-to-ndoo, ki lapiya lə Bawje Luwə əi ki
NGone Jəju Kirisi e səsi naa kadi isi me ne ra
ki rəjeti ki me ndigi-naa ti.

Ne ra ki rəjeti əi ki ndigi-naa

⁴ Rəm nəl-m ki dum bitɪ kadi m-o təkɪ
ngani je madi isi njiyəi də rəbi ti ki rəjeti,
təkɪ Bawje Luwə dəji-n-je. ⁵ Ningə ki ɓasine
kin, Dəne ki nje ndigi ləm, ne ki m-dəji, e ta
kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je. E ndu-kun
ki sigi ɓa m-adi al, nə e ndu-kun ki j-ingəi lo
kilə ngire ti nu wa kin[☆]. ⁶ NDigi-naa e njiyə
go ndu-kun ti lə Luwə. NGA ningə, ndu-kun
ki osi mbisi ti lo kilə ngire ti nu, e ta kadi
injiyəi me ndigi-naa ti.

⁷ Njé kədi dije kilə-de kə ngay sanəi-naa ki
lo pəti dənangi ti ne, ningə mbati kadi n-əli
təkɪ Jəju Kirisi təl dəw təkɪ rəjeti. Lo kin ti a
oi dəw ki nje ngom, ki nje tə rə Kirisi. ⁸ Indəi
kəm-kədi də rəsi ti səi je wa, mba kadi kandi
kilə rasi nay kə kare al, nə kadi ingəi ne kigə
go jisi ki asi loe ti bərəre. ⁹ Ningə dəw ki a də
njane ti me ne ndo ti ki oji də Kirisi al, nə tə
a dam kare yo, e dəw ki ne madi ki də-e
naa ti ki Luwə goto. Dəw ki a də njane ti me
ne ndo ti ki oji də Kirisi, e dəw ki dəsəi-naa
naa ti ki Luwə nim ki NGone nim. ¹⁰ Kin ə re
dəw madi re rəsi ti ki ne ki rangi ɓi ki ne ndo
kin al ɓa, uwəi-e ki rəsi ti al nim, uwəi jie al
nim. ¹¹ Tədə re uwəi jie ɓa, irai madi-naa sie
də kilə rae ti ki majal.

Ta ki dəbəy ti

¹² M-aw ki ne je ngay ɓəy kadi m-əl səsi,
nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi
ne me makitibi ti al. Tədə m-ində mem ti
kadi m-a m-aw rəsi ti kadi m-əl səsi ta ki
tam, kadi tə rənəl ləje osi taga pay. ¹³ Dije
ki dan njé kaw-naa je ti ki ne, ki əi dije ki
Luwə mbəte uwəi jii.

☆ 1:5 Jə 13.34; 15.12, 17

Makitibi ki kō mitā ki Jā ndangi

Ta ki dō makitibi ti ki kō mitā ki Jā ndangi

Makitibi kin ka e «NGatōgi» ā ndangi tō (3 Jā 1; 2 Jā 1), ningā ndangi adi Gayusi. Ji gār nē madi kare dō Gayusi ti kin al, nā nē kare ā, nje ndangi makitibi tōje kadi e dāw ki ā dō njane ti me nē ki rōjeti. Hale e dangi ki hal Diyotirābi ki e dāw kare ki aw ki hal ki ngā dan njē kaw-naa je ti. Diyotirābi āl ta lā «NGatōgi» majal nim, taa e dāw ki uwā mba je ki rōne ti al nim tō.

Nje ndangi makitibi piti Gayusi maji ngay oji dō ka dō nja ti lie nim oji dō maji ki isi ra ki njē kadi-me je nim tō (1-8). NGatōgi nō rōne oji dō hal Diyotirābi (9-10), nā āl ta lā nje kun go Kirisi madi ki tōe nā Dəmetirusi maji ngay, tōki e dāw ki kile rae maji (11-12). Go ti ā, āl ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dōde ti, taa āl-de ta kuwā ji-naa lā made je ki indāi tae ti tō (13-15).

Tōki j-o-n me makitibi ti ne, ji gəri kadi ra mba ki kuwā ngakoje je ki rōje ti e nē madi ki tōji ndigi-naa nim, tōji ka dō nja ti me nē ki rōjeti nim tō.

Kuwā ji-naa

¹ Mi NGatōgi lā njē kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi i nje ndigi lām ki ngay Gayusi, ki m-ndigi ndigi ki rōjeti. ² Madim ki ngay, m-ndingā kadi nē je pēti ki rōi ti awi maji ki kōte kōte. M-dāji kadi darōi e ki lapiya tōki ndili e-n ki lapiya kin be tō.

Gayusi e nje ra nē ki maji

³ Tōki rōjeti, rōm nāl-m ngay, tado ngakoje je ki rōi tēgi ne, mai nāji dō nē ki rōjeti ki ooi rōi ti. Āli ta dō njiyā ti ki isi njiyā me nē ki rōjeti. ⁴ Nē ki adi-m rōnāl ngay e ta kadi m-o tōki nganm je isi njiyāi dō rōbi ti ki rōjeti. ⁵ Madim ki ngay, isi tōji ka dō nja ti lāi me kindā ti ki isi indā kāmī go ngakoje je ti, ki āi mba je wa āy. ⁶ NGakoje je kin, mai nāji ndigi ki indigi-de kin ki ta kām njē kaw naa je ti. Kadi inay ki lo ra ti sādē ra ki asi ta tō Luwā kadi uni ta mba lādē ki kōte. ⁷ E ki mbata tō Kirisi ā osii dō rōbi ti ki kanji taa nē ji dije ti ki gəri Luwā al. ⁸ J-āi ā, sōbi

kadi j-osi gin dije ki be kin, mba kadi j-indāi rōje naa ti sādē dō kilā kilā mbē nē ki rōjeti ki isi rai.

Hal Diyotirābi

⁹ M-ndangi ngon makitibi m-adi njē kaw-naa je, nā Diyotirābi ki e dāw ki ge kadi n-e taa n-isi dō dije ti ra kilā ki ta lām al. ¹⁰ E mbata kin ā, ndō ki m-a m-tē rōsi ti ā, m-a m-āl kilā rae ki majal kin ki taga, e ki isi indā dōje lo ti ki ta je ki majal. Ningā nē kare ki to ngay, e wa mbati kuwā ngakoje je ki mba ki rōne ti, taa dije ki ndigi kadi n-uwāi-de ki rōde ti ka ōgi-de dōe tō. Dije ki uwāi ngakoje je ki rōde ti ā, e tuwā-de kō dan njē kaw-naa je ti. ¹¹ Nje ndigi lām ki ngay, indāji majal ki ra al, nā kadi indāji maji ki ra. Dāw ki nje ra maji e dāw lā Luwā, nā dāw ki nje ra majal e dāw ki gār Luwā al.

¹² Re e Dəmetirusi ā, e dije pēti ā mai nāji ki maji dōe ti. Nē ra ki rōjeti ki i rō Luwā ti, ki isi tāl rōne go ti wa kin ka ma nāji lie. Taa je wa ka ji ma nāji lie tō. Ningā igār kadi nāji ki ma lāje e nāji ki ma ki rōjeti.

¹³ M-aw ki nē je ngay kadi tō m-āli, nā m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi nē ki kagi ndangi nē al. ¹⁴ Tado m-indā mām ti kadi kagi lo ngay al ā j-a j-o-naa, kadi j-āl-naa ta ki taje. ¹⁵ M-dāji kadi isi ki lapiya. Madije je ki ne uwāi jii. Ningā kadi uwā ji madije je ki nōō kare kare adi-je tō.

Makitibi ki Judi ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Judi ndangi
Makitibi la Judi kin, ndangi adi njé kaw-
naa je ki lo madi ti gin kare be par al, nɔ
ndangi adi dije pɛti ki njé kun go Kirisi.
Ta ki me makitibi ti kin aw naa ti basi ki
makitibi ki kɔ joo ki Piyar ndangi (2Pi. 2).
Makitibi la Judi ai ki Makitibi ki kɔ joo la
Piyar joo pu roi ki dije ki njé ndo nɛ ki majal.
Dije kin dɔw a gar-de ki rabi kaya rade.

Go kilɔ ngirɔ ta ti (1-2), nje ndangi
makitibi ilɔ jine ki togine kɛm njé njiyɔ taa
ki nɛ ndo ki ngom ti, ki turi dan njé kaw-naa
je ti, ɓa ɔl-de adi gari tɔki ta ki gangi ki bo
to isi ngɛm-de noɔ (3-16). Ngɔ ningɔ, dam
ti la njé kadi-me je ɓa, Judi daji-de kadi ai
dɔ njade ti me kadi-me ti (17-23). Go ti, tɔl
ta makitibi lɛne ki kilɔ toji dɔ Luwɔ ti ki e
ki karne ba par ɔ e Luwɔ. Luwɔ ki e nje kaji
dije ki go rabi la Jaju Kirisi (24-25).

Kin ɔ re makitibi kin tɛɛ ki gin togi ta ki
ngom ki e nɛ ki dɔw a maji al ɓa, ilɔ jine maji
ngay dɔ togi ti ai ki nɛ kindɔ me dɔ ti ki njé
kun go Kirisi ingɔi ki rɔ Luwɔ ti, me tɔ Jaju
Kirisi ti ki rabi la Ndil Luwɔ kin (20-21).

Kuwɔ ji-naa

¹ Mi Judi, ɓɛɛ kilɔ la Jaju Kirisi, ki mi
ngokɔ Jaki[✠], ɔ m-ndangi makitibi kin m-adi
sɛi ki Luwɔ ɓar sɛi, ki Bawje Luwɔ ndigi
sɛi, ki Jaju Kirisi ngɛm sɛi tɔ nɛ lɛne kin.
² Ningɔ kadi koo kɛm-to-ndoo, ki lapiya, ki
ndigi-naa la Luwɔ to mbar mbar ki dɔsi ti.

Njé ndo nɛ je ki ngom

³ Njé ndigi je lɛm ki ngay, m-ndingɔ ngay
kɔte kadi m-ndangi makitibi madi sɛi oji
dɔ kaji ki j-ai kare ba dɔ ti kin. Ningɔ ki
ɓasine kin, e togi madi ki isi dɔm ti kadi
m-ndangi makitibi kin m-adi sɛi, m-ilɔ-n
dingɛm mesi ti kadi irɔi dɔ kadi-me ti ki
Luwɔ adi dije lɛne nja kare ba par goe gangi
kin. ⁴ M-ɔl be mbata dije madi ki ta ki gangi
ki dɔde ti e ki ndangi me makitibi ti la Luwɔ

kate nu kin, turi dansi ti, isi mbiri ta me-
maji la Luwɔ kin, tɔli-e ta ra kaya ti lɔde, taa
mbati dɔw ki e karne ba ɔ e Nje kun dɔje, ki
e ɓaɓe laje Jaju Kirisi kin tɔ.

⁵ M-gar kadi igari nɛ je pɛti maji, nɔ m-
ndigi kadi m-ole mesi dɔ ti tɔki, loki ɓaɓe
tɛɛ ki dije lɛne ɓe ɓɛɛ ti Ejipi ti, go ti, tɔ
ko njé je ki rai rɔde tɔ njé me ngɔ je[✠].
⁶ Ningɔ m-ndigi kadi m-ole mesi dɔ ti ɓay
tɔki, malayka je ki ai dɔ togi ti ki Luwɔ adi-
de kin al, nɔ mbati lo kiside, Luwɔ uwɔ-de
dangay ti lo ti ki koo, dɔɔ-de ki kulɔ gindi ki
kadi a toi biti ki nɔ ti, mbata ta ki gangi ki
boy ki a re. ⁷ E be tɔ ɔ, Sodom ki Gomɔr[✠] ki
ɓe je ki gai gidide, ki uni rɔde ilɔi me kaya
ki ra ti, kae ti la malayka je wa ka kin tɔ, adi
sangi-naa ki lo sangi ti al kin, Luwɔ uwɔ-de
dangay ti me por ti ki a to biti ki nɔ ti. Ningɔ
e kin e ndaji-naa ki to mbata la dije pɛti.

⁸ E be ɔ, njé ndo nɛ je ki ngom ka kin, me
dɔ majal ti lɔde, buri ki rɔde, kidi togi la
Luwɔ, taji malayka je ki ai nɛ piti je. ⁹ Nɛ
kare, Misɔl ki nje kun dɔ malayka je[✠], loki
isi naji-naa ta ti ki su, isi kɔli-naa dɔ nin
Moji ti kin ka[✠], sangi kadi n-gangi ta madi
tɔ nɛ taji dɔe ti al, nɔ ta ki ɔl ɓa, ɔl ɔ nɔ:
«Kadi ɓaɓe indɔi oji[✠].» ¹⁰ Nɔ dije ki njé ndo
nɛ ki ngom kin, nɛ ki gari-e al ka taji-e, ngɔ
ningɔ, nɛ gar ki ojii-de tɔ ya da je be par kin
ɓa, e nɛ ki kadi tuji-de tɔ tuji yo. ¹¹ Tuji e
dɔde ti, tado uni rabi la Kay[✠]; mbata la la
ɔ uri wale tɔ Balam[✠] be; tuji tado taji rɔ tɔ
Kore[✠] ai ki dije lɛne be. ¹² Kiside sɛi ta nɛ
kuso ti la ngakona je, ra adi nɛ kuso lɛsi tɔl
nɛ ki to nje. Usoi je ayi-naa je adi asi-de ki
kanji rɔsɔl, goi ta tide ai je wa. Toi tɔ kil ndi
ki nɔl ɔr-e aw sie adi lo kadi adi goto kin be,
toi tɔ kagi je ki nay kandidate ti ka andi al, adi
loki dɔw ɔr-de ki ngirɔde ba kɔ ɓa, tɔli oyi
koy ki kɔ joo kin be. ¹³ Naji kilɔ rade je ki
to rɔsɔl ki taga tɔ pungi ba ki ɓuki pulumne
ngangi ba ti kin be. Taa toi tɔ mee je ki gari
lo kawde al, ki lo ki ndul kururu to mbata
lɔde biti ki nɔ ti kin be.

¹⁴ E ai je ɔ nje kɔl ta ki ta Luwɔ ti Enoki[✠] ki
e kaje ki nje kɔ siri go Adam ti ndo ndil dɔde
ti ɔ nɔ: «Oi, ɓaɓe a re ki malayka je dibi kuti

✠ 1:1 Mt 13.55; Mk 6.3 ✠ 1:5 Tɛɛ ki taga 12.51; Kɔr Isirayɔl je 14.29-30 ✠ 1:7 kilɔ ngirɔ nɛ je ki
19.1-25 ✠ 1:9 1Tɔsa 4.16; Daniyɔl 10.13, 21; 12.1; Ntd 12.7 ✠ 1:9 Dɔtɔrɛnom 34.6 ✠ 1:9
14-15 ✠ 1:11 kilɔ ngirɔ nɛ je 4.3-8 ✠ 1:11 Kɔr Isirayɔl je 22.1-35 ✠ 1:11 Kɔr Isirayɔl je
16.1-35 ✠ 1:14 kilɔ ngirɔ nɛ je 5.18, 21-24

bay bay, ¹⁵ kadi gangi ta ki bo do dije ti pəti. A uwə njé ra majal je pəti dangay ti ɔji-n do kilə rade je ki majal pəti ki rai ɔsii ta Luwə, taa ɔji-n do ta je ki to kəl al pəti ki əli do Luwə ti to.» ¹⁶ Əi dije ki rənəl ləde goto, isi ɓai ta ki dəkagilo je pəti. Rai ne je ki mede ndigi, ta ki isi tɛɛ tade ti e rə ki kɔji, ningə re o-de isi toi dəw pe pe kin ɓa, e kadi ingəi ne ki to soti ki darode rə dawe ti kin.

Ta kɔji ki rə njé ndole go Kiriisi ti

¹⁷ Ngə ningə, ki ɔji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi mesi ole do ta ti ki njé kaw kilə je lə ʔaɓe ləje Jəju Kiriisi əli səsi kəte nu kin. ¹⁸ Əli səsi əi nə: «Dəkagilo ki dɔbəy ti ə a ingəi dije ki a ibəi səsi kogii nim, a njiyəi ki go ndigi ra ti ki majal ki mede ti nim to.» ¹⁹ Kadi igəri, e əi je ə əi njé re ki gangi-naa. Ningə mər ta je ləde e mər ki go daro ti, ɓi e mər ta ki j rə NDil Luwə ti al. ²⁰ Nə səi, njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi ngirə kisi ki do taa ləsi e do kadi-me ti ki rɔjeti ləsi kin. Əli ta ki Luwə ki tɔgi NDile. ²¹ Ningə kadi uwəi tɔgisi ba me ndigi ti ki Luwə ndigi-je. Uwəi tɔgisi ba inginəi ta ʔaɓe ləje Jəju Kiriisi ki me me-maji ti lie, a adi səsi kaji ki biti ki nɔ ti kin. ²² Njé ki mede isi təsi, maji kadi oi kəm-to-ndoo ləde. ²³ Aji-de ki rəbi nagi ta por ti taa. Njé ki rangi ɓəy, maji kadi oi kəm-to-ndoo ləde, nga ningə oi rəsi maji kadi ilati rəsi ki kilə rade je ki majal kin al, nə kadi ɔsi kilə rade je ki majal ngərangi. ɔsi ngərangi, biti kadi kibi rəde ki kilə ki go daro ti təl-e ne ki to nje ti kin ka kadi ɔsi ngərangi ɓəy.

Kilə tɔji do Luwə ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kilə tɔji e ki do Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə, e ki asi kadi ngəm səsi adi ɔsi me majal ti al, e ki kadi a ra adi itɛgi rəi me kunje ti ki rənəl ki kanji yoro, e ki aji-je ki rəbi lə ʔaɓe ləje Jəju Kiriisi kin. Ningə kadi tɔɓa, ki kəti ɓəl, ki tɔgi, ki kɔɓe, e lie, dəkagilo ti ki də, ki dəkagilo ki ɓone, ki dəkagilo ki a re biti ki nɔ ti! *Amen.

Makitibi Ne ki tee ki doe

Ta ki do makitibi Ne ki tee ki doe ti

To ki «Apokalipisi» ki j-ingə me makitibi ti e ta Girəki ki kor mee ki ta Nanginda nə «Ne ki tee ki doe». Ningə e Ja ki e ki kare dan njé kaw kilə je ti ki dągi gide joo ə Bəbe Jəju Kirisi tee ki do ne je ki rəjeti ki to lo ɓoyo ti ade ndangi (1.1-2).

Ja ndangi Makitibi kin a e basi ki ɓal ki ɓu kare go koji Kirisi ti be. NGA ningə, e dəkagilo ti ki nje kəbe ko bo ki Rom ti ndigi kadi dije ɔsi makəsidi nangi nɔne ti ta yo madi be. Njé kun go Kirisi ki mbati kasi makəsidi nangi nge ti, adi-de kə ngay. Be ə, uwəi Ja awi iləi-e dangay ti do dər ti ki Patimosi, mbata lə Poy Ta ki Maji ki ilə mbece. NDangi makitibi kin adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki ɓari-e Aji ji du (ɓone ɓari-e Turki).

Njé kun go Kirisi ingai kə mbata gər ki gəri kadi Bəbe ləde e kare ba ə e Jəju Kirisi. E be ə, me kə ti kin, Ja ndangi makitibi adide, ilə-n dɔngəm mede ti kadi ai do njade ti. Me makitibi ti ki Ja ndangi kin, ne ki əl tae ngay me ti e ne je ki oo me ndil ti, ki ndaji ne je ki toji ne je ki to ki kəme kəme. E ndaji ne je ki to me makitibi kun mindi ti ki kəke nɔq. Je dəkagilo ti ki togi je ki majal isi ɔdi rəde, nə Jəju Kirisi ki e Bəbe a re kadi a budi-de mur mur.

Lo kilə ngirə ta ti, Ja əl ta ki do rəne ti tə nje kaw kilə lə Kirisi ki nje ki lo koy ti (1.1-8).

Ne ki dəsəy, Ja toji ne koo me ndil ti lie ki dəsəy ki Jəju əl-e ta me ti kadi ndangi adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki ɓari-e Aji ki du (1.9-3.22).

Go ti, Ja əl ta lə kun ki uni-e awi sie dərə ti adi oo ne je ki dangi dangi ɔsi gonaa me ndil ti. OO ne kində je ki me dərə ti ki isi ɔsi kurə Luwə əi ki Jəju Kirisi (4-5); oo makitibi ki ne kuwe je ki siri (6.1-8.1); oo təbi je ki siri (8.2-11.19); oo dirago əi ki da je ki joo (12.1-13.18); oo NGon bati əi ki dije ki kigə dəde ki dibi ɓu ki dibi kuti ki dibi ɔ do ti (144.000), taa ta ki gangi ki a re ki malayka əl ta do ti to (14.1-20); oo

kəpi je ki siri ki a rəi ki wongi lə Luwə (15.1-16.21); oo tuji ki a ɔsi do Babilon ti, ki rə a təti da, ki nje kəl ta ngom kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki rə ki a təti su (17.1-20.10); taa oo dərə ki sigi, ki dɔnangi ki sigi, ki Jorijaləm ki sigi to (21.1-22.5).

Makitibi Ne ki tee ki doe təl tane ki ndu ki ndəji ki nga ngay ki Kirisi, Nje ki lo koy ti ndəji, ki ndue ki un ə nə: «M-a m-re ɓasine» (22.6-21). E makitibi ki ra rəne tə makitibi ki nga ngay ə se to ɓəl wa be. NGA ningə Ja ndangi mba kadi ilə-n ɓəl me njé kadi-me je ti al, nə ndangi kadi ilə-n dɔngəm mede ti dəkagilo je ti ki nga. Ne je ki koo me ndil ti kin toji kilə ki Kirisi ra mbata maji lə dije lie ki njé ndole goe.

¹ Makitibi kin e ne ki to lo ɓoyo ti ki Jəju Kirisi tee ki doe. Ningə e Luwə ə ade kadi toji ɓəə kilə je ləne, kadi gəri ne ki a ra ne basi. E be ə, Jəju Kirisi ilə ki malayka ləne kare adi aw tee ki doe adi ɓəə kilə lie Ja gər.

² Ja ma naji do ne je ti pəti ki oo kin tək i e ta lə Luwə, tək i e ta ki rəjeti ki Jəju Kirisi tee ki doe.

³ Maji-kur e do dəw ti ki tidə makitibi kin, ki do dije ti ki njé koo do ta je ki tee ta Luwə ti kin, ə təl rəde go ti. Tado dəkagilo ki ne je kin a rai ne e basi.

Ta ki ɔbi do njé kaw naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti

⁴ Mi Ja, ə m-ndangi makitibi m-adi səi njé kaw naa je ki siri ki isi dɔnangi Aji ti[☆].

M-dəji kadi Luwə ki isi nɔq ɓone, ki isi mari nu, ki e nje re nim, kadi ndil je ki siri ki ai nɔ kimbər ngar ti lie nim, ⁵ taa kadi Jəju Kirisi ki e nje ma naji ki rəjeti, ki e dəw ki dəsəy ki i dan njé koy je ti, ki e Ngar lə ngar je ki dɔnangi ti ne kin nim, pəti kadi mede madi ləde ki lapiya ləde e səsi naa ti.

Jəju Kirisi ndigi-je, ə taa-je gin togi ti lə majal ki məsine, ⁶ ɔr-je ində ta dangi tə ngar je, təl-je njé kijə ne məsi kadi-kare ti mba kadi ji ra kilə j-adi Luwə ki Bawne. M-dəji kadi toji ki togi e lie ki do ɓal je ki do ɓal je, *Amen!

⁷ Oi-e, isi re me kil ndi ti,

Dije pəti a ooi-e ki kəmde[☆],

Njé wa ki njé kasi kade ki ningə kin ka a ooi-e ki kəmde,

☆ 1:4 2Kor 1.8 ☆ 1:7 Daniyəl 7.13; Jakari 12.10

Gin ka je ki dangi dangi ki donangi ne a noi ndoo mbata lie.

Oyo, Amen!

⁸BaBe Luwā ə nā: «Mi Alpa ki Omega, nje kisi nōo bone, nje kisi mari nu, ki nje re, mi nje kisi do tōgi je ti pōti.»

Jg oo Kirisi me ndil ti

⁹Mi ngokosi Jg, ki mi sasi naa ti me kō ti, mi dansi ti səi ki Luwā indā səsi tē ngar je, mi m-uwā tōgim ba səsi me kindā rō-naa ti ki Kirisi. Dije ilāi-mi dangay ti dō dər ti ki Patimosi ki mbata ta lə Luwā ki m-ilā mbēe, taa ki mbata naji ki ma ki m-ma dō ta ki rōjeti ki Jəju Kirisi tēe ki dōe. ¹⁰NDōe ti kin, e ndo lə 'BaBe, 6a NDil re ur dōm ti, adi m-o ndu ta madi tēe gom ti ki tōgine tē ndu tēbi be, ¹¹əl-m ə nā: «Nē ki o kin, indangi me makitibi ti, 6a go ti, ilā-n adi njé kaw naa je ki siri, adi e Epəji, ki Isimir, ki Pərgam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladəlpi, ki Lawodise.»

¹²Lo kin ti, m-yəti rōm kadi m-o dāw ə wa ki a əl-m ta kin 6a, m-o lambi je, ki rai-de ki ər əi siri. ¹³Ningə dan lambi je ti ka kin, dāw madi ki to tē *NGon dāw be isi ti nōo. ilā kibi ngal rōne ti, 6a dō kadine ki kulā ki rai ki ər. ¹⁴Dōe je, ki bisi dōe je, ndai bal bal tē buy, ə se bu wa be. Ka kəme ndoy tē por be. ¹⁵Njae je toi tē andi ki ndole, ki kodi o kam be, 6a ndue 6a tē pungi ba kam be tō[☆]. ¹⁶Uwā mee je siri ji kone ti, ningə kiyə kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim, tēe tae ti. Kəme unji tē kadi ki dan kada kam be. ¹⁷Loki m-o-e 6a, m-osi njae ti tē dāw ki oy, m-to. Nə indā ji kone dōm ti ə nā: «İbəl al, mi ki dōsəy, ə mi ki dōbəy ti tō[☆], ¹⁸mi nje kisi kəm ba, m-oy, nə m-təl m-isi kəm ba, kadi m-isi biti ki dō 6al je, dō 6al je. M-aw ki lakəle lə koy ki lo ki koo jim ti. ¹⁹Ningə, kadi indangi nē ki o, nē ki isi ra nē basine, ki nē ki a ra nē go ti gogi. ²⁰NGa ningə, ki oji dō mee je ki siri ki o ji kom ti, ki lambi je ki siri ki rai-de ki ər, kər mede ə to kin: mee je ki siri, əi malayka je lə njé kaw naa je ki siri, ningə lambi je ki siri, əi njé kaw naa je ki siri tō.»

2

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw-naa je ki Epəji ti

☆ 1:15 13-15: Daniyəl 7.9, 13; 10.5-6

☆ 1:17 16-17: Ejay 44.6; 48.12; 49.2; Eb 4.12

☆ 2:7 kilā ngirə nē

¹Nje kuwā mee je ki siri ji kone ti, nje njiyə dan lambi je ti siri ki rai-de ki ər əl-m mi Jg ə nā: «İndangi makitibi kin adi malayka lə njé kaw naa je ki Epəji ti, əl-e tēki nje kuwā mee je ki siri ji kone ti, nje njiyə dan lambi je ti siri ki rai-de ki ər əl ə nā: ²M-gər nē ra je ləi, m-gər kilā rai, ki kuwā tōgi ba ləi. M-gər kadi j ilā bandi ta naa ti ki njé me majal je al. Dije madi ki isi bari rōde njé kaw kilā je, nə əi njé kaw kilā je al kin, j ina-de adi igər-de tē njé ngom je. ³J nje kuwā tōgi ba, ingə kō mbata ləm, nə be ka, iyə tae al. ⁴NGa ningə, nē kare ki m-aw-n səi ki ta, e ta lə kiyə ki iyə ta ndigi ki indigi-m kəte kin kō. ⁵Ə adi mei ole dō lo ki osi ti, iyə pa njiyəi ki basine kin kō, ə itəl ire dō njai ti ki kəte gogi. Re iyə pa njiyəi ki basine kin kō al ə, m-a m-re kadi m-ər lambi ləi lo kise ti kin kō. ⁶Ningə ki basine kin, nē kare ki m-o maji, roi ti, imbati kilā ra Nikolayiti je, tēki mi m-mbati-n kilā rade ka kin be tō. ⁷NGa ningə, dāw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwā əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tēti rō, m-a m-ade uso kandi kadi koy al ki a me 6e rōnəl ti lə Luwā[☆].»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Isimir ti

⁸«Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Isimir ti: Ta ki dāw ki dōsəy, ki e dāw ki dōbəy ti tō, dāw ki oy nə təl isi kəm ba, əl me ti ə to kin: ⁹M-gər kō ləi ki ndoo ləi, nə ki rōjeti, j njé nē kingə. Taa m-gər ta je ki majal ki njé ki bari rōde əi nə n-əi *Jipi je, nə ki rōjeti, əi Jipi je al, isi əli dōi ti: əi njé kaw-naa je lə *Sata. ¹⁰A ingə kō, nə maji kadi ibəl al. Su a buki dije madi dansi ti dangay ti kadi na-n tōgisi, a ingəi kō asi ndō dōgi, nə ai dō njasi ti biti koy, ə m-a m-adi səsi jōgi tēti rō, ki e kaji ki biti ki nō ti.

¹¹«Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwā əl njé kaw-naa je kin maji!

«Dəw ki nje tēti rō, koy ki nje kō joo a tēe kade ti al.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Pərgam ti

¹²«Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Pərgam ti: Ta ki dāw ki nje koti kiyə kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta

kate e dam joo nim to, əl me ti ə to kin: ¹³M-gər lo ki isi ti kin; e lo ki *Satə ɔ be titi, nə be ka, biti ɔne, i uwə rəi rəm ti adi nga, inaji ndui al. Dəkağilo wa ki ndo ki tɔli ɔə kila ləm ki rɔjeti, Atipasi, lo ti wa ki Satə isi ti kin ka, inaji ndui al. ¹⁴Ningə, nə kare ki m-aw səi ki ta do ti, e ta la dije lai madi ki uwəi go nə ndo ki to tə ya Balam be nga kin. Balam ki nje kɔji ngar Balaki kadi iyə gum uwə-n ngan *Isirayəl je ki rəbi kuso da ki pəli yo je nim, sangi-naa kaya ti nim[☆]. ¹⁵E be to ə, i ka aw ki dije ki njé kuwə go nə ndo la Nikolayiti je nɔɔ to. ¹⁶ɔ kadi iyə pa njiyəi kɔ. A re e be al ə, m-a m-re ɔasine kadi m-rɔ ki dije kin ki kiyə kasigar ki tɛɛ tam ti kin.

¹⁷«Dəw ki aw ki mbine ɔa, kadi oo-n do ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

«Dəw ki nje tətɔ rɔ, m-a m-ade man ki e nə kuso ki ɔɔyɔ lɔki, m-a m-ade kɔsi mbal ki nda, ki e ki ndangi to ti ki sigi[☆] ki e to ki dəw gər al titi. Dəw ki mbal kin ɔdi jie par ə gər to kin.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Tiyatir ti

¹⁸«Makitibi kin indangi adi malayka la njé kaw naa je ki Tiyatir ti: Ta ki dəw ki kə kəme ndoy tə por be, taa njəe je toi tə andi ki ndole, ki kodi o kam be, əl me ti ə to kin: ¹⁹M-gər nə rai je, ki ndigi-naa ki to rəi ti, ki kadi-me lai, ki ra kila kadi dije, ki kuwə tɔgi ba lai. Nə rai je ki gogi nə maji al do ki kəte je. ²⁰Nə nə kare ki m-aw səi ki ta do ti, e kiyə ki iyə Jəjabəl, ki ə nə n-e dəne ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin, adi isi ɔuki ɔə kila je ləm wale: isi ɔsi-de ki me kaya ki ra ti, ki me kuso da ti ki pəli yo. ²¹M-iyə dəkağilo m-ade kadi iyə-n pa njiyəne kɔ, nə mbati kiyə rəbi kaya ki ra. ²²E be ə, m-a m-ile nangi do tirə rɔ kɔ ti, naa ti ki njé sange kaya ti je. A re iyəi ta pa njiyəde je ki majal kin kɔ wa taa, tə m-iyə ta nə ki m-ɔji kadi m-ra səde kin. ²³M-a m-adi ngane je oyi. ʔa, lo kin ti, njé kaw naa je pəti a gəri kadi mi dəw ki m-gər mər ta je, ki ndigi ra je la dije. Dəw ki ra dansi ti, m-a m-ra-e ki go kila rae ti[☆]. ²⁴NGa ningə, səi ndəgi njé kaw-naa je ki Tiyatir ti, ki uwəi go nə ndo ki ngom kin, al, taa indoi nə ki əi je ɔari-e “nə ɔɔyɔ kaki la Satə” kin al to, m-əl səsi kadi igəri təki m-a m-ində

nə koy madi ki rangi dosi ti al ngata. ²⁵NGa ningə, nə kare ɔa, maji kadi, nə ki ai do ti kin, uwəi ba, biti kadi m-re.

²⁶«Dəw ki nje tətɔ rɔ, dəw ki uwə go kila je ləm biti dɔbəy ti, m-a m-ade tɔgi kɔɔe do gin dije ti ki dangi dangi. ²⁷A ɔ-de ɔe ki gol gindi, a to-n dode təki dəw a to-n ngoo wanji kin be. ²⁸E be ə, mi wa ka m-ingə-n tɔgi ki rɔ Bai ti. Taa m-a m-ade mee ki nje kibə ta gin lo ti to[☆].

²⁹«Dəw ki aw ki mbine ɔa, kadi oo-n do ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

3

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Sardi ti

¹«Makitibi kin indangi adi malayka la njé kaw naa je ki Sardi ti: Ta ki nje ndil je ki siri la Luwə ki mee je ki siri əl me ti ə to kin: M-gər kila rai je: ira rəi adi dije ooi-ni tə dəw ki isi kəm, nə ki rɔjeti ɔa, i dəw ki koy. ²Isi kəm do rəi ti, adi tɔgi ndəge je ki isi oyi, tado m-o kila rai kare ki asi naa ta kəm Luwə ti goto. ³Adi mei ole do nə ndo ti ki ingə je, o dɔe je kin, ningə kadi a do njai ti ə iyə pa njiyəi ki majal kɔ. Kin ə re indəl do ɔi ti al ə, m-a m-re m-uwə-i nangi busi tə nje ɔogi be ki kanji kadi igər do kade. ⁴NGa ningə, dije madi je dani ti Sardi nɔɔ wa, lati nə ki majal kibi je ti lade al. A iləi kibi ki nda rɔde ti kadi dani-mi, tado əi dije ki asi. ⁵Dije ki njé tətɔ rɔ, a iləi kibi ki nda rɔde ti, ningə m-a m-buji tade kɔ me makitibi kaji ti al. M-a m-gər-de tə dije ləm ta kəm Bai ti ki ta kəm malayka je ti lie. ⁶Dəw ki aw ki mbine ɔa, kadi oo-n do ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Piladəlpi ti

⁷«Makitibi kin indangi adi malayka la njé kaw naa je ki Piladəlpi: Ta ki nje kay njay, dəw ki rɔjeti, e ki uwə lakəle la *Dabidi jine ti, e ki uwə tɛɛ ə dəw asi kuti al, e ki uwə uti ə dəw asi tɛɛ al, əl me ti ə to kin: ⁸M-gər kile rai; m-gər kadi tɔgi e ngay al, nə ingəm ta ləm maji, inaji ndui al. NGa ningə, ki ne kin, m-tɛɛ ta kəy nɔi ti, ki dəw ki asi kadi uti goto. ⁹Ningə nə ki m-a m-ra ki dije ki njé kaw-naa ki to *Satə, ki əi njé ngom je,

☆ 2:14 Kɔr Isirayəl je 31:16; Kɔr Isirayəl je 22-24 ☆ 2:17 Tɛɛ ki taga 16.14-15, 33-34; Ejay 65.15 ☆ 2:23 Pa je 7.10; 62.13; Jərami 17.10 ☆ 2:28 26-28: Pa je 2.8-9; Kɔr Isirayəl je 24.17

ki əi nə n-əi *Jipi je, nə əi Jipi je ki rəjeti al ə to kin. M-a m-ində tōgi dōde ti kadi rai əsi dōde nangi nōi ti. Lo kin ti, a gəri kadi m-ndigi. ¹⁰Təki ingəm-n ndu ki m-adi kadi uwə-n tōgi ba, mi ka m-a m-ngəm-i dōkagilo kō ti ki a re dō dije ti ki dōnangi ti ne pəti kadi na-de kin to. ¹¹M-a m-re bəsi, ə uwə nē ki to ji ti kin nga, kadi dāw madi taa nē kigə go ji ləi al.

¹²«Dəw ki nje tətī rō, m-a m-ra-e tə kagi ngadan kəy me kəy ti lə Luwə ləm, ningə a tēē taga al ratata. M-a m-inda tō Luwə ləm nīm tō bə bo lie ki e Jorijaləm ki sigi kin nīm dōe ti. Jorijaləm ki j dōrə ti rō Luwə ti ləm, re ur nangi. Taa m-a m-ində tōm ki sigi dōe ti tō.

¹³«Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Lawodise ti

¹⁴«Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw-naa je ki Lawodise: Ta ki dāw ki e *Amen, dāw ki nje ma naji ki a dō ndune ti, dāw ki rəjeti ki e dō nē kində je ti lə Luwə pəti, əl me ti ə to kin: ¹⁵M-gər kile rai; m-gər kadi isol al nīm, itingə al nīm. Kin ə re isol al 6a, re a tingə! ¹⁶Nə ki ne kin, isol al nīm, itingə al nīm, ilala, adi m-a m-tōm-gi kō. ¹⁷I əl ə nə j nje nē kingə, ira gati ingə-n nē ngay, aw ki ndoo nē madi al. NGa ningə, kei nje kəm-to-ndoo, kei dangiti, nē ləi goto, a ki rōi kare, kəmi oo lo al kin ə, o al. ¹⁸E be ə, m-adi ta kōji kadi ire indogi sēm or ki por ndir-e maji kin kadi indu-n, kadi indogi sēm kibi ki nda uti-n dō ka ki rō kare ləi kin kadi rōi sol-i al, ə kadi indogi nē kilə kəm ti ilə kəmi ti kadi kəmi oo lo maji gogi. ¹⁹Dije pəti ki m-ndigi-de, m-ndangi-de ə m-inde-de m-ōji-de. Maji kadi itingə bil, ə iyə rəbi njiyōi ki majal kō. ²⁰O maji, mi m-a ta kəy ti, m-ində ta kəy. Re dāw oo dō ndum ə tēē ta kəy 6a, m-a m-ur kəy goe ti, m-a m-uso sie nīm e a uso sēm nīm.

²¹«Dəw ki nje tətī rō, m-a m-ade isi sēm dō kimbər ngar ti ləm, təki mi m-tətī rō ə m-aw m-isi ki Bai dō kimbər ngar ti lie kin be tō. ²²Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

4

Kilə toji dō Luwə ti me dōrə ti

¹Go nē je ti kin 6a, m-o nē ki rangi me ndil ti 6əy: m-o ta rəbi tēē dōrə ti, ningə ndu dāw ki əl-m ta kəte ka kin, təl 6a tə təbi be əl-m ə nə: «Ire taa nē, ə m-a m-tōji nē ki a ra nē lo ti ti m-adi o.» ²Ta naa ti nōo, NDil Luwə tətī-m uwə-m aw sēm dōrə ti. Ningə yə, m-o kimbər ngar tēē isi, 6a dāw madi isi dō kimbər ngar ti ka kin. ³Dəwe ndole tə mbal je ki bari-de jasipi ki sarduwan kin be. NGabirəndi ki kunje to tə mbal əmerodi be unji gə kidi kimbər ngar ka kin. ⁴Ningə kimbər je kuti joo gide sō isi gəi gidi kimbər ngar ka kin, 6a ngatōgi je kuti joo gide sō ki əy kibi ki nda isi dō kimbər je ti ki kuti joo gide sō ka kin, iləi jōgi kōsi-gon ki rai ki or dōde ti. ⁵Kunji je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je tēēi kimbər ngar ti. Lambi je siri oī ta kəm NGar ti, adi əi ndil je lə Luwə ki siri. ⁶Nō kimbər ngar ti, nē madi ki titi-naa ki man ba ki ay njay njay tə bər be a titi.

Nē je ki njé kisi kəm əi sō, kəmde rosi rōde ki kəte je ki gogi je, isi dana nō kimbər ngar ti nīm, gəi gide nīm. ⁷Nē ki nje kisi kəm ki dōsəy titi-naa ki 6ol, e ki kō joo titi-naa ki ngon baw mangi, e ki kō mitə, ta kəme to tə ta kəm dāw be, ningə e ki kō sō, to tə soro ki isi nal be tō. ⁸Nē je ki njé kisi kəm kin, ki kare aw ki bagine mehe mehe, 6a kəme rosi lo dō bage ti je gin bage ti je. Kondō je ki kada je isi ta kōsi pa ti əi nə: NJe kay njay, nje kay njay, nje kay njay e ʔabə Luwə ki aw ki tōgi dō nē je ti pəti. E ki isi mari nu, isi 6one, e ki a re. ⁹Dōkagilo je pəti ki nē je ki njé kisi kəm ki sō ka kin osi pa, iləi tōji dō nje kisi dō kimbər ngar ti, nje kisi biti ki nō ti, əsi kure, rai-e oyo 6a, ¹⁰*NGatōgi je ki kuti joo gide sō əsi məkəside nangi nō nje kisi dō kimbər ngar ti, əsi gon nje kisi biti ki nō ti, 6uki jōgi kōsi-gon je ləde nō NGar ti ningə əli-e əi nə: ¹¹ʔabə Luwə ləje, j əsi kadi dije iləi tōji dōi ti, əsi kurəi, taa əsi kingə tōgi to, tado j ə ira nē je pəti, nē je ki koo ki kəm kin toi ki go ndigi ti ləi.

5

Makitibi lə NGon bati

¹M-o makitibi ki kuu gidi-naa ti to da ji kō nje kisi dō kimbər ngar ti. E makitibi ki ndangi nē me ti je gidi ti je, ningə uwəi lo siri ki nē kuwə makitibi je. ²M-o malayka ki nje tōgi kare un ndune ki taa ə nə: «Nə ə əsi kadi rəy nē kuwə makitibi je ə tēē makitibi

kin ə?» ³Nə ki me dərā ti, ki dənangi ti ə se gin dənangi ti, dəw ki asi kadi tēg makitibi kin, ə se kadi ilə kəmne me ti goto. ⁴Lo kin ti, m-nō ngay, tado dəw asi kingə dəw ki asi kadi tēg makitibi kin ə ilə kəmne me ti al. ⁵Ba dəw kare dan ngatōgi je ti əl-m ə nā: «Inō al, o bōl nda ki gin koji ti lə Juda, dəw ki tēg gin *Dabidi ti, ki tətī rō, e asi kadi rəy ne kuwə makitibi je ki siri ə tēg makitibi kin.»

⁶Lo kin ti nōg, m-o NGon bati a taa dana nō kimbər ngar ti, ningə ne je ki njé kisi kəm ki so ki ngatōgi je ki kuti joo gide so gəi gide. NGon bati ka kin to tə ne ki dəw ijə minde be. Gaje je əi siri, taa kəme je əi siri tō, tə ndil je ki siri lə Luwə ki ilə-de ki dənangi ba pəti. ⁷NGon bati isi re bəsi ki rō nje kisi dō kimbər ngar ti kadi taa makitibi jie ti. ⁸Ta naa ti nōg, ne je ki njé kisi kəm ba ki so ki ngatōgi je ki kuti joo gide so əsi məkəsīde nangi nō NGon bati ti. Dəw ki ra uwə kənde ki kəpi je ki rai ki ər ki nduji kagi ki əti maji jine ti. Ne je kin əi ta je ki dije lə Luwə isi əli ki Luwə. ⁹Njé kisi kəm ba ki so ki ngatōgi je ki kuti joo gide so, osi pa ki sigi əli əi nā:

«I asi kadi un makitibi,
Ə irəy ne kuwe je.

Tado dije tōli-ni, i igangi dō gin koji je ki dangi dangi,

NDon ta je ki dangi dangi,

Dije ki dangi dangi,

Gin be je ki dangi dangi ki məsi, adi Luwə.

¹⁰Gin dije ki dangi dangi kin,

İndə-de ta dangi tə ngar je,

İtəl-de nje kijə ne məsi kadi-kare ti mbata lə Luwə ləje,

Ningə əi je ɔi be dənangi ti ne[☆]»

¹¹Lo kin ti, m-gō lo 6a, m-o ndu kosi malayka je ngay, ki əi dibi kutide dibi kutide[☆], gəi gidi kimbər ngar, ki ne je ki njé kisi kəm ba, ki ngatōgi je. ¹²Ningə uni ndude ki taa əli əi nā:

«NGon bati ki dije tōli-e,

Asi kadi ingə tōgi, ki ne kingə, ki gosi, ki ngangi, ki kəsi-gon, ki tō6a, ki kilə tōji!»

¹³Taa m-o ndu ne kində je pəti ki dərā ti, ki dənangi ti, gin dənangi ti, ki me ba bo ti osi pa əi nā:

«Kilə tōji, ki kəsi kurə, ki tō6a, ki tōgi,

E lə nje kisi dō kimbər ngar ti əi ki NGon bati bitī ki nō tī!»

¹⁴Lo kin ti nōg be, ne je ki njé kisi kəm ba ki so əli əi nā: «Amen!» Ba ngatōgi je əsi məkəsīde nangi nō nje kisi dō kimbər ngar ti əi ki ngon bati, əsi gonde.

6

NGon bati əi ki ne kuwə makitibi je mehe

¹M-o NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki dosay lə ne kuwə makitibi je ki siri ər, ningə m-o ndu ne ki nje kisi kəm ba ki dosay dan ne je ki njé kisi kəm ba ti ki so un ndune ki taa, ndue 6a tə ndangi ndi be ə nā: «İrel!»

²M-gō lo, ningə m-o sində kare ki nda. Nje kale uwə kagi kunduru jine ti, adi-e jōgi kəsi-gon. E dəw ki tətī rō ngata, nə aw tə tətī rō ki rangi 6əy. ³Loki NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kō joo ər ningə, m-o ndu ne ki nje kisi kəm ba ki kō joo əl ə nā: «İrel!»

⁴Lo kin ti, sində ki rangi, ki kər tə por be tēg re. Nje kale aw ki tōgi kadi ər-n lapiya dənangi ti kō, kadi dije tōli-naa dande ti. Adi-e kiya kasigar ki ngal.

⁵Loki NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kō mītə ər ningə, m-o ndu ne ki nje kisi kəm ba ki kō mītə əl ə nā: «İrel!» Ə m-gō lo ningə, m-o sində kare ki ndul. Nje kale uwə ne mbōji ne jine ti. ⁶Ningə m-o ndu ta madi i ki dan njé kisi kəm ti ki so ə nā: «Gəme ngon ngo mbōji ne kare be par e lo kilə ti ki ndo kare, ə ərji ngon ngo mbōji ne mītə be par e lo kilə ti ki ndo kare tō; nə kadi ituji yibi əi ki kasi kandi nju al.» ⁷Loki NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kō so ər ningə, m-o ndu ne ki nje isi kəm ba ki kō so əl ə nā: «İrel!»

⁸Ə m-gō lo ningə, m-o sində kare ki bəle to tə mbi kəm be. Nje kale təe nə «Yo», 6a lo ki koo isi njiyə goe ti. Adi-de tōgi dō dam dənangi ti ki kare me ki so ti kadi tuji dije ki me ti ki rō je, ki 6o je, ki moy tō ko dije ki da je ki majal ki dənangi ti ne. ⁹Go ti, loki NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kō mi ər ningə yə, m-o ndil dije ki ndo ki tōli-de ə ai gin dingiri kadi-kare ti lə Luwə. Əi dije ki tōli-de mbata ta lə Luwə ki ai dō ti, mai naje. ¹⁰Dije ka kin uni ndude ki taa, əli ta ki tōgide əi nā: «Bə6e, i ki i nje kay njay, i ki i dəw ki rojeti, a ngəm bitī dəkagilo ti ki ra taa a gangi ta dō dije ti ki dənangi ti, ɔi-n dō məsi je ki buki kō ə?» ¹¹Ba lo kin ti nōg, adi dəw ki ra kibi ngal ki nda, ningə dəji-de

☆ 5:10 Pa je 33.3; 98.1; Eja 42.10 ☆ 5:11 Daniyəl 7.10

kadi oräi mede ndäy bəy, bitı kadi tə ndəgi ngakode je, ki madi-kiləde je, ki nayi-naa nogo, kadi tə a tölı-de tə əi je be kin, kərde re dō made ti, təl tae bəy taa. ¹²Ningə m-o NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kō mehe or, bə dōnangi yəki yəki ki əti bəl ngay. Kadi təl ndul kururu tə kibi sirə be, ə nay ba pu təl to tə məsi be tō. ¹³Mee je i dōrə ti tosi ki nangi tə kandi mbay-kote ki mbuji al bəy, ə nəl gange ki nangi kin be. ¹⁴Dōrə a goto kō tə tuwə ki dāw a kuu gidi-naa ti kin be; ningə mbal je, ki dō dər je a ndui rōde kō. ¹⁵NGar je ki dōnangi ti ne, ki njé tōbə je, ki bo je lə asigar je, ki njé ne kingə je, ki njé tōgi je, ki ndagi dije pəti, bəə je ki dije ki kare, a ayi-naa kadi bəyoi rōde bole lo je ti ki gidi mbal je ti ki təti. ¹⁶A əli mbal bo je ki mbal je ki təti əi nā: «Htosi dōje ti, i bəyoi-je say ta kəm nje kisi dō kimbər ngar ti, ki ta wongi ti lə NGon bati». ¹⁷Tadō ndō wongi ki bo re ngata, dāw ki asi kadi ə nā mi ə m-a am goto». »

7

Dije ki 144.000 ki Luwə ində mbō ləne nōde ti

¹Go ne je ti kin, m-o malayka je sō ai taa dō kum dōnangi ti ki sō. *Malayka je ka kin uwəi nəl je ki sō ki dōnangi ti ne kadi tə iləi dōnangi ti al nim, dō ba ti al nim, taa dō kagi je ti al nim tō. ²M-təl m-o malayka madi ki rangi bəy i ki lo kibə kadi ti be, uwə mbō lə Luwə ki nje kisi kəm ba jine ti. Ningə un ndune ki taa əl malayka je ki sō ki ingəi tōgi kadi adi kō ne kində je ki dōnangi ti ne ki me ba ti ə nā: ³«Oti kadi adi kō ne kində je ki dōnangi ti, ə se me ba ti, ə se dō kagi je ti, bitı kadi j-ində mbō nō bəə kilə je ti lə Luwə bəy taa.» ⁴Adi-mi kor dije ki e ki kində mbō lə Luwə nōde ti əi dije dibi bu kare ki dibi kuti sō ki dibi sō dō ti, gin koji je ti lə ngan *Isirayəl je pəti. ⁵Adi e: gin koji ti lə Juda, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Rubə, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Gadi, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁶gin koji ti lə Asər, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Nəpətali, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Manase, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁷gin koji ti lə Siməyo, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə *Ləbi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Isakar, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁸gin koji

ti lə Jabılō, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Jisəpi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Bənjame, dije dibi kuti ki dibi joo.

Gin dije ki dangi dangi

⁹Go ti, m-go lo bə, m-o kosi dije ki əti bəl ngay ki dāw asi kadi tidə kərde al. Əi dije ki gin bə je ti ki dangi dangi, gin koji je ti ki dangi dangi, gin dije ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. Dije kin ai nō kimbər ngar ti, ki nō NGon bati ti, ai ki kibi ngal ki nda nda rōde ti, taa uwəi baji tan je jide ti tō. ¹⁰Ningə uni ndude ki taa əli əi nā: «Kaji i rō Luwə ti ləje ki e nje kisi dō kimbər ngar ti əi ki NGon bati.» ¹¹*Malayka je pəti ləi-naa gəi gidi kimbər ngar, ki ngatōgi je ki ne je ki njé kisi kəm ba je, osi ki ta kəmde nangi nō kimbər ngar ti, osi kurə Luwə, ¹²əli əi nā: «Amen! Kilə tōji, ki tōbə, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kəsi-gon, ki tōgi, ki ngangi e lə Luwə ləde ki dōkagilo ki dōkagilo, bitı ki nō ti! *Amen!» ¹³Lo kin ti nogo, ki kare dan ngatōgi je ti un ta əl-m ə nā: «Dije ki əi kibi ngal je ki nda nda kin əi nā je ə? Ə i ra be ə rai ə?» ¹⁴Ə m-ile ti m-ə nā: «Bəbə, i igər maji!» Bə əl-m ə nā: «Əi dije ki tēgi me kində kəm-ndoo ti ki bo. Əi togi kibi ngal je ləde, togi adi nda me məsi NGon bati ti. ¹⁵E mbata kin ə, uwəi rōde ai nō kimbər ti lə Luwə, əsi kure kondə je kada je me kəy ti lie. Bə nje kisi dō kimbər ngar ti a dəbi bagine dōde ti gin kay kisine ti. ¹⁶Bo a ra-de al ratata, kində man a ra-de al ratata, taa por kadi ə se kunji ne madi a ndabi-de al ratata tō, ¹⁷tadō NGon bati ki nje ka dadan lo ti nō kimbər ngar ti a e nje kul-de, kadi a aw səde lo man ti ki maji kadi ayi-naa. Luwə a bor man nō lay lay kəmde ti». »

8

Nə kuwə makitibi ki kō siri

¹Loki NGon bati or ne kuwə makitibi ki kō siri, lo ki dōrə ti təl to ndingi asi ngan kadi dō mitə. ²Ningə m-o malayka je ki siri ai ta kəm Luwə ti, adi adi-de təbi siri.

³Malayka madi kare re ilə rōne a kadi dingiri ti, uwə bay por ki nduji kagi ki əti maji e me ti jine ti. E bay ki rai-e ki or, ningə adi-e nduji kagi je ngay ki əti maji, kadi aw-n ki ta je ki dije lə Luwə isi əli ki Luwə. Aw-n dō dingiri or ti ki a nō kimbər ngar ti. «Ba sa

✠ 6:16 Oje 10.8; Lk 23.30

✠ 6:17 Juwəl 2.11; Soponi 2.2-3

✠ 7:17 Ejay 25.8; 49.10; Pa je 23.1-2; Ejəköl

nduji kagi ki ɔti maji su ji malayka ti ta kəm Luwə ti aw ki taa ki ta je ki dije lə Luwə isi ɔli ki Luwə. ⁵Ningə go ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki ɔti maji e me ti ka kin, buki por dingiri rosi, ɓa igə ilə ki dɔnangi ti, par ɔ ta naa ti nɔɔ, ndangi ndi je, ki ndu dije, ki təl ndi je tɛɛi, taa dɔnangi yəki tɔ.

Təbi je ki so ki dɔsəy

⁶*Malayka je ki siri ki uwai təbi je ki siri jide ti indai dɔ rɔde dana kadi kɔli-de.

⁷Malayka ki dɔsəy kɔl təbi ləne ɓa, kɔsi, ki por ki pole-naa ki məsi ɔ ɔdi ki dɔnangi ti. Ningə lo kin ti nɔɔ be, dam dɔnangi ki kare me ki mitə ti ɔ por, kagi kare me ki mitə ti ɔ por, taa mbi kam kare me ki mitə ti ɔ por tɔ.

⁸Malayka ki kɔ joo kɔl təbi ləne ɓa, nɛ madi ki boy tə mbal ki a taa be, ɔ por, ɓingə ɔsi me ba ti, adi dam ba ki kare me ki mitə ti təl məsi. ⁹Nɛ kində je ki kare me ki mitə ti me ba ti oyi, taa bato kare me ki mitə ti tuji tɔ.

¹⁰Malayka ki kɔ mitə kɔl təbi ləne ɓa, kəkirə mee kare ki ɔ tɔ por be, i dɔrə ti ɔsi nangi dɔ ki kare me ki mitə ti lə mbo je ki wol man je. ¹¹Tɔ mee ka kin nɛ «nɛ ki ati.» Ki kare me ki mitə ti lə man je tɔli ati kanana, ningə dije ngay ki ayi-naa man je kin oyi tɔ, tado təl ki tɔli ati kanana.

¹²Malayka ki kɔ sɔ kɔl təbi ləne ɓa, dam kadi ki kare me ki mitə nim, dam nay ki kare me ki mitə ti nim, taa mee je ki kare me ki mitə ti ingəi kində adi lo kadi damde ki kare me ki mitə ti unji goto. Dam lo ki kada kare me ki mitə ti nim, dam lo ki kondɔ kare me ki mitə ti nim, kunji goto dɔde ti[☆].

¹³M-təl m-go lo ɓəy ningə, m-o soro kare ki nal taa say dan nəl ti un ndune taa ki tɔgine ɔ nɔ: «Kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo a e dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne, loki ndəgi malayka je ki nayi-naa mitə kin a kɔli təbi lade.»

9

Təbi ki kɔ mi ɓa

¹Malayka ki kɔ mi kɔl təbi ləne ɓa, m-o mee kare i dɔrə ti ɔsi dɔnangi ti. Adi mee ka kin lakəle ta lo ki koo. ²Tɛɛ ta lo ki koo ningə, sa por su ti tɛɛ ki taga tɔ sa por ki me pur ti ki boy be. Sa ka kin uti kəm kadi ɔi ki

dɔrə. ³Bəti je tɛɛi me sa por ti ka kin, sanəi-naa dɔnangi ti. ɔi bəti je ki adi-de tɔgi ki to tɔ ya ni be. ⁴ɔgi-de kadi adi kɔ wale je, ki kam je, ki kagi je, nɔ kadi adi kɔ dije ki awi ki mbo lə Luwə nɔde ti al kin par. ⁵Adi-de ta rəbi kadi tɔli dije kin al, nɔ kadi adi-de kɔ ngay tɔ kadi yo par asi nay mi. ⁶Dokagiloe ti kin, dije a sangi koy, nɔ a ingəi koy al. A ndigi kadi n-oyi, nɔ koy a ay say kɔ kadide ti.

⁷Bəte je kin, toi tɔ sində je ki dɔw dɔw nɛ rɔ rɔde ti, adi ɔi ɓasi lo kaw rɔ ti kin be. Nɛ je ki dɔde ti toi tɔ jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr be, ningə ta kəmde to tɔ ta kəm dije be tɔ.

⁸Bj dɔde to tɔ bj dɔ dɔne je be, ɓa ngangide to tɔ ngangi ɓɔl be tɔ. ⁹Ningə toi tɔ nɛ ki dɔw ilə nɛ rɔ ki ki gindi nɔ gude ti be, ɓa ka bagide ɓa tɔ ka pusi rɔ je ki sində je bay bay ndori-de ki ngodi dɔde sɔbi lo rɔ kin be[☆].

¹⁰Ta mongide ati tɔ ta mongi ni be, ningə e mongide ti kin ɔ awi ki tɔgi ki kadi adii kɔ dije nay mi titi. ¹¹Awi ki malayka ki dɔ lo ki koo ti tɔ ngar dɔde ti. Tɔ ngar lade ka kin nɔ «Abidɔ» ki ta ebirə, ɔ «Apoliyɔ» ki ta girəki tɔ. Kɔr me tɔ kin nɔ «Nje tuji lo». ¹²Kɔ ki dɔsəy dɔ ngata, ningə nay kɔ je ki rangi joo kadi rəi go ti ɓəy.

¹³Malayka ki kɔ mehe kɔl təbi ləne, ningə m-o ndu dɔw madi i dingiri ti ki rai ki ɔr ki isi nɔ Luwə ti, i dɔ kume je ti ki sɔ re. ¹⁴ɓa ndu ka kin ɔl malayka ki kɔ mehe ki uwə təbi jine ti ɔ nɔ: «Iyɔ malayka je ki sɔ ki dɔɔi-de ki sən dɔ ba Epirati ti kin taa.» ¹⁵Ningə iyɔ malayka je ki sɔ ka kin taa. ɔi malayka je ki isi dɔ njade ti mbata dɔ kadi wa kin, me ndo ti wa kin, me nay ti wa kin, ki me ɓal ti wa kin tɔ, kadi tɔ tuji dije ki kare me ki mitə ti kɔ, dɔnangi ti ba pəti. ¹⁶Adi-mi kɔr asigar je lade ki awi ki sində ɔi miliyɔ ɓu joo. ¹⁷NGa ningə yə, m-o sində je ki njé kal-de je me ndil ti: awi ki nɛ rɔ kuti dɔ nɔ gude ki kɔr tɔ por be, to tɔ ɓal dɔrə be, taa to tɔ ɓal kadi-man sində be tɔ. Dɔ sində je ka kin to tɔ dɔ ɓɔl be, ningə por je, ki sa je, ki nɛ je ki njé taa por ki tɔgide je tɛɛ tade ti. ¹⁸E ki nɛ tuji lo je ki mitə, ki ɔi por je, ki sa je, ki nɛ je ki njé taa por ki tɔgide je, ki tɛɛi tade ti kin ɔ kɔ dije ki kare me ki mitə ti dɔnangi ti ba pəti a tɔ-n. ¹⁹Tado tɔgi sində je e tade ti nim mongide ti nim tɔ. Mongide

☆ 8:12 10-12: Ejay 14.12; Jərəmi 9.14; Tɛɛ ki taga 10.21-23 ☆ 9:9 Juwəl 2.4-5; 1.6

to tã li be, ningã ta mongide to tã dõ nẽ be kadi adii kọ dije. ²⁰NGa ningã, ki ọji dõ ndãgi dije pãti ki tẽgi ta yo ti lã nẽ je ki njẽ tuji lo kin 6a, mbati kadi iyã ta kaw nõ kagi yo je ti ki ẽi nẽ je ki rai-de ki jide. Nayi-naa ki lo kosi makaside nangi nõ ndil je ti ki majal, ki nõ kagi yo je ti ki rai-de ki ọr je, ki la je, ki ningã-kasi je, ki gagi mbal je ẽ se ki kagi je ki asi koo lo al nim, asi koo dõ ta al nim, taa asi njiyã al nim tã kin. ²¹Taa iyã ta tãl dije al nim, ta ra kimã al nim, ta kuwã marim al nim, ta bõgi al nim tã.

10

Malayka ẽi ki ngon makitibi

¹Go ti, m-o malayka ki rangi kare ki nje tãgi i dõrã ti risi ki donangi ti. Kil ndi tibi dõ, taa ngabirãndi isi dõ ti tã jãgi ngar be, 6a ta kãme ọsi tã kadi be tã, ningã njãe je toi tã bar por be. ²Uwã ngon makitibi jine ti, indã nja kone dõ ba ti, ẽ indã nja gãlne donangi ti tã. ³Un ndune ki taa ki tãgine, nõ ta bõl be, ningã go ndue ti, ndangi ndi siri 6a. ⁴Ɖ loki m-aw kadi m-ndangi ndude me makitibi ti 6a, m-o ndu ta madi ki i dõrã ti ẽl-m ẽ nã: «Ingãm ndu ta lã ndangi ndi je kin mei ti, 6i indangi me makitibi ti al.»

⁵Lo kin ti, malayka ki m-o-e, njãe kare e dõ ba ti, ẽ e ki nungi e donangi ti ka kin, un ji kone ilã ki dõrã ti, ⁶ningã un mindine ki tã Luwã ki nje kisi biti ki nõ ti, ki nje kindã dõrã, ki donangi, ki ba bo, ki nẽ je ki mede ti ẽ nã: «Dokagilo ki rangi kadi dãw a iyã adi man goto ngata. ⁷NDõ ki malayka ki kọ siri a ilã ngirã kadi kól tãbi lãne kin 6a, Luwã a tãl ta ndigi ra lãne ki to lo bõyo ti, tãki ẽl-n tãe bãã kilã je lãne ki ẽi njẽ kál ta je ki tãe ti☆.»

⁸NDu dãw ki kãte m-o i ki dõrã ti ka kin tãl ẽl-m ta ki rangi bãy ẽ nã: «Aw itaa ngon makitibi ki tẽgi mee kin ji malayka ti ki indã njane kare dõ ba ti ẽ indã ki nungi donangi ti kin.» ⁹M-aw basi ki rã malayka ti ka kin, m-dãje kadi adi-m ngon makitibi ningã, ilã-m ti ẽ nã: «Itaa uso, a ati kanana kandai ti, nã a nãl tai ti tã tãji be.» ¹⁰M-taa ngon makitibi ka kin ji malayka ti m-uso, ningã nãl tam ti tã tãji be, nã loki m-tibi mem ti 6a, ati kandam ti kanana. ¹¹Ningã go ti ẽli-mi ẽi nã: «Maji kadi ẽl ta ki ta Luwã ti ki ẽl ọji-n dõ nẽ je ki a ra gin dije ki dangi dangi, ki gin

bẽ je ti dangi dangi, ki ndon ta je ti ki dangi dangi, ki ngar je ngay, kin bãy.»

11

Njẽ ma nãji je ki joo

¹Dãw adi-m gakira ki to titi-naa ki kagi mbõji nẽ be, ningã ẽl-m ẽ nã: «I taa imbõji kãy lã Luwã nim, dingiri nim, taa itidã dije ki njẽ kosi makaside nangi nõ Luwã ti me kãy ti kin tã. ²Nã ta mba lo ki taga nẽ 6a, kadi iyã dam kare, imbõji al, tãdõ e lo ki e ki kadi dije ki gãri Luwã al, ki a tuji ki bẽ bo ki ay njay lã Luwã asi nay kuti sã gide joo. ³Ningã mi m-a m-ilã ki njẽ ma nãji je lãm ki joo ki kibi kuwã ndoo rode ti kadi ẽli dije ta ki ta Luwã ti ndõ dibi ki 6u joo ki kuti mehẽ (1260).»

⁴Njẽ ma nãji je ki joo ẽi kagi bini ki joo, ki lambi je ki joo ki ai ta kãm Ba donangi ti. ⁵Kin ẽ rẽ dãw madi ge kadi n-ra sãde nẽ ki majal ẽ, por a tẽgi tãde ti kadi tuji njẽ bã je lãde kin kã. E bẽ ẽ, dãw ki ge kadi n-ra sãde majal a ingã-n yo oy. «Njẽ ma nãji je kin awi ki tãgi kadi uti ta dõrã kadi ndi ẽdi al, dokagilo ti ki a ẽli dije ta ki ta Luwã ti kin. Awi ki tãgi kadi tãlii man ki ndul mãsi ti, taa kadi adi kọ je ki dangi dangi dije ki donangi ti nẽ, ki dokagilo ki ra ki mede ndigi tã.

⁷Nã loki a mai nãji lãde gine gangi ningã, da ki a tẽgi koo a ilã-de rã, a tãti-de rã, a tãl-de. ⁸Ninde a a ta mba lo ti, lo ti ki ndõ ki bãi Bãde kagi-dãsi ti titi, me bẽ bo ti. E bẽ bo ki a bari-e ki tã ki ndõi ndil dõ ti ẽi nã Sodom ki Ejipi. ⁹Dije ki dangi dangi, ki gin koji ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin bẽ je ki dangi dangi a rãi kadi gõi nĩnde ndõ mitã ki nusi, ningã a ọgi kadi dãw dibi-de. ¹⁰Rã dije ki donangi ti nẽ a nãl-de ngay mbata koy ki oyii kin. A rai rãnãl ngay, a mbãli-naa kadi-kare je, tãdõ njẽ kál ta ki ta Luwã ti ki joo kin adi-de kọ ki al dõ maji.

¹¹Nã go ndõ je ti ki mitã ki nusi kin 6a, kãgi ki i rã Luwã ti rẽ ur mede ti, adi iĩ isi taa. Lo kin ti, dije ki kãte a gõi-de ka kin, bãl tãl-de. ¹²Ningã ooi ndu dãw madi ki 6a ki tãgine ngay i dõrã ti ẽ nã: «Itãi taa nẽl» Ba iĩ, awi ki dõrã ti me kil ndi ti, ta kãm njẽ bã je ti lãde ki isi gõi gode. ¹³Taa naa ti nõõ, donangi yãki yãki ki ẽti bãl, adi dam bẽ bo ki kare me ki dõgi ti budi nangi mur mur. Ko dije dibi siri tã me ti. NDãgi dije ki isi

☆ 10:7 Tẽgi ki taga 20.11; Dãtãrãnom 32.40; Daniyãl 12.7; Amosi 3.7

ki dāde taa, mede gangi man adi ilāi toji do Luwā ti ki nje kisi dora ti.

¹⁴Tuji ki kō joo dā, ningā e ki kō mitā a re nōo basi.

Tābi ki kō siri

¹⁵Malayka ki kō siri kōl tābi lāne ningā, ndu dije 6a ki tōgi ngay dora ti a nā: «Kōbe ki dō dōnangi ti e ya Bābe lāje ai ki Kirisi ki e wa mbāte kin ngata. A o 6e ki dō 6al je ki dō 6al je.» ¹⁶Ningā ngatōgi je ki kuti joo gide sō ki isi dō kimbār ti, osi ki ta kāmde nangi nō Luwā ti, ilāi toji dōe ti ¹⁷ai nā:

«Bābe Luwā ki nje tōgi pōti,
I ki isi nōo 6one, i ki isi nōo mari nu,
J-ilā toji dōi ti mbata un kilā kōti 6al lāi ki jii ti,

Indā-n gin kōbe lāi.

¹⁸Gin 6e je ki dangi dangi i jōi ki wongi,
Nā ki 6asine kin, e wongi lāi ngata a isi toji rōne.

Dōkagilo gangi ta dō njē koy je ti re ngata,
Dōkagilo ki kadi igā-n dō nja 6āā kilā je lāi,
Ki ai njē kōl ta je ki tai ti re ngata,
Dōkagilo kigā dō nja dije lāi,
Ki njē kaw ki 6al NDili mede ti,
Ki du je ki ki tōgi je, re ngata.
E dōkagilo ki kadi ituji-n dije ki njē tuji dōnangi.»

¹⁹Go ti, me dora ti, ta kāy lā Luwā tēē,
adi sanduki kun mindi isi ki taga. Lo kin ti,
ndi tōl je, ndangi nē je, ndu dije 6a ki taa,
dōnangi yōki, taa ndi kōsi ki āti 6āl ādi tō.

12

Dāne ai ki da ki 6ari-e dirago

¹Nē kōji madi ki āti 6āl tēē dora ti. Ningā e dāne ki kadi uti dō rōe tā kibi ti, 6a nay isi gin njāe ti. Mee je kuti gide joo a indāi rōde naa ti tā jōgi kōsi-gon isi dōe ti. ²Dāne ka kin naye ngay al kadi oji ngon, a loki to ndoo ra-e 6a, un ndune ki taa nō. ³Nē kōji madi ki rangi 6āy tēē dora ti. Ningā e kākira da madi ki 6ari-e dirago, kār tā por be a tēē a. Dōe e siri, a gaje e dōgi tō, ningā jōgi kōsi-gon isi dōe je ti ka kin kare kare. ⁴Un mongine 6a, itā-n me je ki kare me ki mitā ti dora ti 6uki-de ki dōnangi ti. Re a ta dāne ti ki aw tā oji ngon ka kin kadi tā re oji ngon taa 6a, n-ribā ngon n-uso-e. ⁵Dāne oji ngon ki dingām ki kadi tā a isi dō gin 6e je ti pōti ki dōnangi ti ne, a o-de 6e ki kōbe lie a ngā tā gindi be. E mbata kin a, loki oji ngon taa par a,

uni ngon ka kin awi sie kadi Luwā ti, kadi kimbār ngar ti lie. ⁶NGa ningā dāne taa ay yāne aw dilā lo ti ki e lo ki Luwā indā dō lo madi dana titi kadi tā isi ti adi tā ngāmi-e ki nē kuso asi ndō dibi ki 6u joo ki kuti mehe (1260).

⁷Lo kin ti, rō i dora ti. Misāl ai ki malayka je lāne rōi ki da ki 6ari-e dirago ka kin. Dirago ka ai ki malayka je lāne i sādē ki rō tō, ⁸nā rō tōte. Lo lādē ai ki malayka je lāne goto dora ti ngata. ⁹Ōsi kākira dirago ilāi-e nangi. E ki e 6igā li ki 6ari-e su je ki *Sata je, e ki e nje kadi dije pōti ki dōnangi ti ne. Ōsi-e ilāi nangi, naa ti ki malayka je ki goe ti.

¹⁰Lo kin ti, m-o ndu dāw madi 6a ki tōgine a nā: «Dōkagilo kaji re ngata, dōkagilo kadi Luwā oji tōgine re ngata, dōkagilo kōbe lie re ngata. E dōkagilo ki tōgi e ji Kirisi ti ngata. Tādō dāw ki nje kindā ta dō ngakōje je ti ka ōsi-e dora ti ilāi-e dōnangi ti. E ki nje kindā ta dōde ti kondō je ki kada je nō Luwā ti lāje. ¹¹Nā ai je tōti-e rō ki takul masi NGon batī nim, ki takul ta lā Luwā ki mai naje nim. Bāli rōde al, ai 6asi ngay kadi ndigi koy. ¹²E mbata kin a,
Maji kadi i dora ira rōnāl,
ā sōi ki isi me dora ti ka irai rōnāl tō!
NGa ningā i dōnangi, sōi ki ba bo, tuji e lāsi,
Tādō su risi nangi ki rōsi ti nōo,
Wongi tōl-e,
MBata gār kadi dōkagilo lāne nay ngay al ngata.»

¹³Loki dirago oo kadi ōsi-ne ilāi-ne nangi 6a, or ngōdi ki go dāne ti ki nje kōji ngon ki dingām ka kin. ¹⁴Nā adi dāne ibā bagine joo tā bagī kākira soro be, kadi i jōi-n aw osi lo ti ki Luwā indā dōe dana ade dilā lo ti, kadi tā ngāmi-e ki nē kuso asi 6āl mitā ki nusi, say, kadi li ndāti kade al. ¹⁵Lo kin ti, li ilā man tane tā man ba be ki go dāne ti nōo kadi tā tōgi man ka kin inde aw sie. ¹⁶Nā dōnangi re rō lā dāne, tēē tane tibi-n ndāe man ki li tōmō ka kin yiki. ¹⁷Lo kin ti, wongi tōl dirago dō dāne ti, adi aw rō dō gin kōji ti lie, ki ai njē tōl rōde go ndu Luwā ti, njē ka dana dō nē ki rojeti ki Jaju tēē ki dōe ki taga.

¹⁸Go ti, aw ilā rōne a ta ba bo ti.

13

Da je ki joo

¹M-o da madi kare ki gaje e dōgi, a dōe e siri tēē me ba bo ti. Jōgi kōsi-gon isi ta

gaje je ti kare kare, ningə tɔ kəl ta ki mal dɔ Luwə ti ə isi jam dɔe je ti tɔ. ²Da ki m-o-e ka kin tɔ titi-naa ki kaga be, ningə njae je toi tɔ nja da ki bari-e ursi kin be, ɓa tae tɔ tɔ ta ɓɔl be tɔ. Dirago təl ki tɔgine, ki kimbər ngar ləne, ki tɔgi kɔɓe ki ətɪ ɓəl ade. ³Jam dɔe kare tɔ tɔ nɛ ki ingə dɔ ki asi koy be, nə ɓasine dɔ ka kin idi ngata. Lo kin ti, dije ki dɔnangi ti ne pəti, kilə ra da kin ətɪ-de ɓəl, adi uni goe. ⁴Ɔsi məkəsɪde nangi nɔ dirago ti, tado təl ki kɔɓe adi da ka kin. Ningə ɔsi məkəsɪde nangi nɔ da ti tɔ əi nɔ: «Nə ə asi kɔji rɔne kadi da ti kin ə? Nə ə asi kadi rɔ sie ə?»

⁵Adi ta rəbi da kadi tɛɛ tane əl-n ta je ki ngə ngə ki ta je ki mal dɔ tɔ Luwə ti. Ningə ingə ta rəbi kadi ra-n ndigi ləne nay kuti sɔ gide joo (42). ⁶Flə rɔne əl ta je ki mal dɔ Luwə ti, taje je, taji lo kise je, taa taji dije pəti ki isi dɔrɔ ti tɔ. ⁷Adi-e ta rəbi kadi rɔ-n ki dije lə Luwə kadi tətɪ-de rɔ, taa adi-e tɔgi dɔ gin kɔji je ti ki dangi dangi, ki gin dije ti ki dangi dangi, kin gin ndon ta je ti ki dangi dangi, ki gin ɓe je ti ki dangi dangi[☆]. ⁸Dije pəti ki dɔnangi ti ne ɔsi məkəsɪde nangi nɔe ti. Adi əi dije ki lo kilə ngirə dɔrɔ ti ki dɔnangi ti nu, ə tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti al. Dəw ndangi tɔde me makitibi kaji ti lə NGon bati ki dije tɔli-e kin al.

⁹«Dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki m-aw tɔ m-əl kin maji: ¹⁰Dəw ki sɔbi dangay ɓa, a aw dangay ti; dəw ki sɔbi tuji ki kiyə kasigar ɓa, a tuji ki kiyə kasigar tɔ. Ningə e dɔ kadi ki kadi dije lə Luwə uwəi tɔgide ɓa, ə kadi awi ki kadi-me tɔ.»

¹¹Go ti, m-o da madi ki rangi tɛɛ nanga. Gaje e joo tɔ gaji ngon bati be, ningə əl ta tɔ dirago be tɔ. ¹²Da ka kin ra kilə ki tɔgi da ki dɔsay pəti ta kame ti. Ɓa ində tɔgi dɔ dije ti adi ɔsi məkəsɪde nangi nɔ da ti ki dɔsay ki ingə dɔ ki asi koy, nə dɔ ka kin təl idi kin. ¹³Da ki kɔ joo kin ra nɛ kɔji je ki ətɪ ɓəl. Aw bitɪ ra adi por i dɔrɔ ti, risi dɔnangi ti, ta kəm dije ti pəti. ¹⁴Ədi dije ki dɔnangi ti ne ɓuki-de wale ki nɛ kɔji je ki adi-e kadi ra ta kəm da ti ki dɔsay. Ɔsi-de kadi tɔ tɔli kagi yo madi ɔsii gon da ki ingə dɔ kiyə kasigar ə təl aji gogi kin. ¹⁵Da ki kɔ joo ingə tɔgi kadi ra adi kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsay kin təl nɛ ki isi kəm, mba kadi tɔ əl ta, ə adi tɔli dije pəti ki a mbati kɔsi məkəsɪde nangi nɔ kagi yo

kɔsi-gon da ki dɔsay ti. ¹⁶Da ki kɔ joo ində tɔgi dɔ dije ti pəti, ngan je ki dije ki tɔgi, njé nɛ kingə je ki njé ndoo je, dije ki kare ki ɓəə je, kadi taai ndaji ji kɔde ti al ə ji gəlde ti. ¹⁷Kin ə re dəw aw ki ndaji tɔ da kin ə se kɔr nɛ je ki tɔji tɔe al ɓa, a asi kadi ndogi nɛ al nim, gati-n al nim tɔ.

¹⁸E dɔkagilo kəm-kədi. Dəw ki aw ki nɛ gər, a asi kadi gər me kɔr nɛ ki ɔji dɔ da kin, tado e kɔr nɛ ki tɔji dəw madi. Kɔr nɛ ka kin e kɔr nɛ ki ɓu mehe ki kuti mehe gide mehe (666).

14

NGon bati əi ki dije ki kigə dɔde

¹M-go lo ɓəy, ɓa m-o NGon bati a taa dɔ mbal ^{*}Siyɔ ti, ningə dije dibi ɓu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000) ki awi ki tɔe nim, tɔ Bawe Luwə nim, ki ndangi nati nɔde ti əi sie. ²M-o ka nɛ madi ɓa i ki dɔrɔ ti tɔ ka man ɓa ki isi lo kam be, ɓa tɔ ka ndi ki ndangi nɛ ki tɔgine ngay kam be. Ka nɛ ki ɓa ə m-o kin, ɓa tɔ ka kundi je ə dije a indəi be. ³Ningə kɔsi dije kin pəti osi pa ki sigi nɔ kimbər ngar ti, ki nɔ nɛ je ti ki njé kisi kəm ki sɔ, ki nɔ ngatagi je ti. Dəw ki asi kadi ndo pa kin goto. Dəw ɓa, e dije ki dibi ɓu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000), ki əi dije ki əi ki kigə dɔde dɔnangi ti kin pər. ⁴Əi dije ki lati rode ki majal sangi dɔne je al, tado gəri dɔne al. Uni go NGon bati lo je pəti ki aw ti. Əi dije ki e ki kigə dɔde dan dije ti ki dɔnangi ti ne tɔ kandi nɛ ki dɔsay ki kun kadi Luwə nim kadi NGon bati nim. ⁵Əi dije ki dəw oo ta ki ngom tade ti al. Ta ki kadi dəw ində dɔde ti goto.

Malayka je iləi mbɛ ta ki gangi ki a re

⁶Go ti, m-o malayka kare ki nal dan nəl ti taa say ngay. Poy Ta ki Maji ki bitɪ ki nɔ ti e jie ti kadi ilə mbi dije ti ki isi dɔnangi ti ne, adi e gin ɓe je ki dangi dangi, ki gin kɔji je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin dije ki dangi dangi. ⁷Malayka ka kin un ndune ki taa ə nɔ: «Fləi ɔsi gin tɔgi ti lə Luwə, ə iləi tɔji dɔe ti, tado dɔkagilo ta ki gangi lie re ngata. Ɔsi məkəsisi nangi nɔ nje ra dɔrɔ ki dɔnangi ti, nje ra ɓa ɓo ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibə ti.»

⁸Malayka ki rangi ɓəy un go e ki kəte ka kin ningə əl ə nɔ: «Ɔsi ngata, ɔsi ngata,

[☆] 13:7 5-7: Daniyəl 7.8, 25; 11.36; 7.21

*Babilon ki e 6e ki boy. E ki adi gin 6e je pəti kasi kaya ki ra ləne ki əti bəl adi-de ayi-naa.» ⁹Malayka ki rangi bəy ki kə mitə un gode ningə əl ə nə: «Dəw ki əsi məkəsine nangi nō da ti, ki nō kagi yo ti lie, ə taa ndaji nōne ti, ə se jine ti 6a, ¹⁰e ka a ay kasi wongi lə Luwə ki kanji kilə man ti ki Luwə a buki me kəpi wongi ti ləne kin tə. Ko dije ki be kin a ingəi kə ta kəm malayka je ti ki kay njay ki ta kəm NGon bati ti. A ingəi kə kin me por ti ki me nē ti ki o por rigi rigi. ¹¹Sa por ki nje kadi-de kə kin a su taa ki dō bəl je, dō bəl je. Ningə kondo ki kada, lo kadi dije ki njé kəsi məkəsine nangi nō da ti ki nō kagi yo ti lie, ə taai ndaji nōde ti ə se jide ti kin a əri kəə goto. ¹²E dokagilo ki kadi dije ki əi ya Luwə, ki njé ngəm ndu-kun lə Luwə, ki njé kadi mede Kirisi, uwəi tōgide ba.»

¹³Go ti m-o dō ndu madi i dōrə ti əl-m ə nə: «İndangi ta kin ə nə: Njé maji-kur je ə əi dije ki isi oyi me ndō ti ki bone me kilə ti lə Bəbe. NDil Luwə əl ə nə: əi njé maji-kur je tado uwəi kə rōde dō kə je ti ləde, ningə kilə rade je ki maji ki rai a ndole gode.»

Ta ki gangi ki dō dije ti ki dōnangi ti ne

¹⁴M-go lo 6a m-o kil ndi ki nda, ningə dəw ki titi-naa ki *NGon dəw isi dō ti. Jəgi ngar ki ra ki ər isi doe ti, ningə uwə ngorongi ki tae ati jine ti. ¹⁵Malayka madi ki rangi tēē me kəy ti lə Luwə, ningə un ndune taa ki tōgine əl nje kisi dō kil ndi ti ə nə: «İlə ngorongi ləi ijə-n ko, tado kə ki dōnangi ti mbuji asi kijə ngata.» ¹⁶Ba lo kin ti, nje kisi dō kil ndi ti ilə ngorongi ləne ijə-n ko je ki dōnangi ti ne.

¹⁷Go ti, malayka ki rangi bəy tēē me kəy ti lə Luwə, dōrə, ti ki ngorongi ki ati ngay jine ti tə.

¹⁸Go ti, malayka ki rangi bəy ki aw ki tōgi dō por ti, tēē ki dō dingiri ti, 6a un ndune ki taa ki tōgine ngay əl nje kuwə ngorongi jine ti ə nə: «İlə ngorongi ləi ijə-n dō nju je ki dōnangi ti kin, tado kande je mbuji ngata.» ¹⁹Ə malayka ilə ngorongi ləne dōnangi ti ijə-n dō nju je ki dōnangi ti, ningə bi ilə me 6e mbore kandi nju ti, ki e 6e ki boy ki wongi lə Luwə e me ti. ²⁰MBisəi kandi nju ka kin me 6e mbore kandi nju ti, gidi 6e bo ti gogi, ningə məsi lo tēē me 6e mbore kandi ndu

ti ka kin ki taga, i biti ədi ta sində je taa, 6a ngale asi kulə mətər 6u mitə kare.

15

Malayka je ki siri ki nē tuji lo je ki dōbəy ti e jide ti

¹M-o nē kəji madi ki rangi ki bo, to əti bəl dōrə ti. *Malayka je siri uwəi nē tuji lo je siri tə jide ti. Əi dōbəy nē tuji lo je, tado e əi ə wongi lə Luwə a təl-n tane.

²Go ti, m-o man ba ki to tə bər be, pole naa ki por. Ningə dō man ti ka kin, njé tətəi rə da, ki kagi yo lie, ki kər nē ki tōji təe, uwəi kənde lə Luwə jide ti. ³Osi pa lə *Moji ki 6əə kilə lə Luwə, ki pa lə NGon bati əi nə: «Bəbe Luwə ki nje kisi dō tōgi je ti pəti, Kilə rai je bo ngay, əti bəl ki dum! İ NGar dō gin 6e je ti pəti,

Kəji ra je ləi e kəji ra ki dana, e ki rəjeti[☆].

⁴İ Bəbe, nə ə asi kadi bəl ndili al ə?

Nə ə a mbati kilə tōji dōi ti ə?

Tado i ki kari ba ə i dəw ki ay njay, Gin 6e je pəti a rəi kadi əsi məkəsine nangi nōi ti.

Tado kilə rai je ki dana toi ki taga ta kəmdə ti[☆]».

⁵Go ti, m-o ta kəy lə Luwə ki kəy kibi kulə noji lə Luwə e me ti, tēē tane dōrə ti.

⁶Malayka je siri ki uwəi nē tuji lo je ki siri jide ti tēēi, me kəy ti lə Luwə ki taga. Əi kibi lə ki nda, nda ki əti bəl, ningə dōəi rōde ki nda ər. ⁷Ki kare dan nē je ti ki njé kisi kəm ki sō adi malayka je ki siri kəpi je ki rai-de ki ər siri, tə kəpi je ki wongi lə Luwə ki nje kisi bitə ki nō ti, rosi. ⁸Sa rosi kəy lə Luwə tə nē ki tōji tōba ki tōgi lə Luwə. Dəw asi kadi ur me kəy ti lə Luwə al bitə kadi nē tuji lo je ki siri ki malayka je ki siri uwəi jide ti kin tōli ta kilə ləde bəy taa.

16

Kəpi wongi je lə Luwə ki əi siri

¹M-o ndu ta madi ki tēē ki tōgine me kəy ti lə Luwə, əl malayka je ki siri ə nə: «Awī mbəli kəpi wongi lə Luwə ki siri dōnangi ti.» ²Malayka ki dəsəy aw mbəl kəpi ləne dōnangi ti. Lo kin ti nōq, dō bay ki əti bəl, ki to ngay osi dō dije ti ki njé kaw ki ndaji lə da nīm, kəsi məkəsine nangi nō kagi yo ti lie nīm.

☆ 15:3 Tēē ki taga 15.1 ☆ 15:4 Jərəmi 10.7; Pa je 86.9

³Malayka ki kɔ̄ joo mbəl kɔ̄pi ləne dɔ ba ti, adi man təl to tə məsi dəw ki oy be. Lo kin ti, nɛ je pəti ki ɔ̄di rɔde ki isi me ba ti oyi.

⁴Malayka ki kɔ̄ mitə mbəl kɔ̄pi ləne dɔ man mbo je ti, ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibə ti, adi təli məsi. ⁵Ba m-o ndu malayka ki aw ki tɔgi dɔ man je ti əl ə nə: «I Nje kay njay, i ki isi ɓone, i ki isi mari nu. I itaji be təkɪ i nje gangi ta ki dana. ⁶Tadɔ əi je ɓuki məsi dije ləi ki məsi njé kəl ta je ki tai ti kɔ, ə adi-de məsi wa ka tɔ kadi ayi-naa. Asi ta kadi nɛ kin ra-de be wa.» ⁷Ningə go ti, m-o ndu ta madi i ki dɔ dingiri ti əl ə nə: «Oyo, ʔabɛ ki Nje kisi dɔ tɔgi je ti pəti, ta ki gangi ləi e ta ki gangi ki rɔjeti nim, e ta ki gangi ki dana nim.»

⁸Malayka ki kɔ̄ sɔ mbəl kɔ̄pi ləne dɔ kadi ti, ade tɔgi kadi ɓuki-n porne dɔ dije ti kadi ɔ̄-de. ⁹Ba lo kin ti, kunji kadi ki dum kəl tae ɔ̄ dije. Dije kin əli ta ki mal dɔ Luwə ti ki aw ki tɔgi dɔ nɛ tuji lo je ti kin, ə mbati kiyə pa njiyəde je ki majal kɔ̄ ə kulə-n tɔji dɔ Luwə ti.

¹⁰Malayka ki kɔ̄ mi mbəl kɔ̄pi ləne dɔ kimɓər ngar ti lə da, adi kɔ̄be lie təl lo ki ndul kururu. Dije ingəi kɔ̄, usoi ngangide mur mur. ¹¹Nə be ka, mbati kiyə rəbi kilə rade je ki majal kɔ̄, əli ta ki mal dɔ Luwə ti ki dɔrɔ̄ ti, par par, mbata kɔ̄ ki isi ingəi, ki mbata lə dɔ bay ki rɔde ti.

¹²Malayka ki kɔ̄ mehe mbəl kɔ̄pi ləne dɔ ba ti ki ɓari-e Epirati. Ba ka kin ii ə iyə lo kadi ngar ki nje kɪ lo kibə kadi ti dɔ ti. ¹³Go ti, m-o ndil je ki majal mitə ki toi tə kaa je be, tɛɛi ta dirago ti nim, ta da ti nim, ta nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti nim tɔ. ¹⁴Əi ndil je lə su ki njé ra nɛ kɔji je. Ningə awi rɔ ngar je ti ki dɔnangi ti ne pəti, kawɪ-de mbata rɔ ki a re ndɔ ki bo ti lə Luwə ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pəti.

¹⁵Ningə ʔabɛ əl ə nə: «Oi, m-a m-re tə nje ɓogi be. Nje rɔnəl ə e dəw ki isi kəm, taa ngəm kibi je ləne maji tɔ, kadi tə dəw oo-e ki rɔe kare ɓa rɔe a sɔle-n al.»

¹⁶NDil je ki majal kawɪ ngar je ka kin lo ti madi ki ɓari-e ki ta Ebirə nə Armagədo✠.

¹⁷Malayka ki kɔ̄ siri mbəl kɔ̄pi ləne dan nəl ti, ningə ndu dəw ɓa me kəy ti lə Luwə, i ki lo kisi kimɓər ngar ti, əl ə nə: «Gin nɛ je gangi ngata!» ¹⁸Lo kin ti, nɛ je ɔ̄di rɔde,

adi e təl ndi je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je, taa dɔnangi yəki yəki ki əti ɓəl ngay tɔ. Lo kilə ngirə kisi ki dɔ taa ti lə dije nu kin, dəw oo kɔ̄ dɔnangi ki yəki be kin nja kare al ɓəy. ¹⁹Kəkirə ɓe bo gangi rɔne dana mitə, ningə ɓe bo je ki me ɓe je ti ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne budi ki nangi. Me Luwə ooi dɔ ɓe bo *Babilon ti al, Luwə ade ay kɔ̄pi, ki kasi wongi lie ki nga ngay isi ole me ti. ²⁰Dɔ dər je pəti ayi-naa, adi dəw oo mbal je al. ²¹Kəkirə kɔ̄si je ki ɔyi tə mbal bo be ii taa tosi dɔ dije ti. Dije əli ta ki mal dɔ Luwə ti ɔji-n dɔ kəkirə kɔ̄si je ki njé tuji lo, tadɔ tuji lo tuji ki əti ɓəl ngay.

17

Ta ki gangi ki dɔ dɛne ti ki nje kaya ki dum

¹Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwəi kɔ̄pi je ki siri jide ti re əl-m ə nə: «fre, m-a m-tɔji ta ki gangi ki a re dɔ dɛne ti ki nje kaya ki dum, ki isi kadi man ba je ti kin, m-adi o. ²NGar je ki dɔnangi ti ne ɓuki rɔde ta sange lo kaya ti, ningə kɔ̄si dije ki dɔnangi ti ne ayi-naa kasi kaya lie adi rade tɔ✠.»

³Be ə, NDil un-m aw səm dilə lo ti. Ningə m-o dɛne kare isi dɔ da ti ki kər pir pir, ki tɔ je ki əl ta ki mal dɔ Luwə ti rɔsi rɔe. Da ka kin dɔe e siri ə gaje je e dɔgi tɔ. ⁴Dɛne ɔ kibi je ki ndole, ki kər pir pir, ningə, ningə ɔr je, ki ningə ki gate e ngay je, ki madi-kɔ̄si je, rɔsi rɔe. Uwə kɔ̄pi ki rai ki ɔr, ki nɛ je ki tɔ koo al, ki nɛ ra kaya je lie ki tɔ nje rɔsi mee. ⁵Nɛ ki isi nati nɔe ti, e nɛ ki ndangi əi nə: «Babilon ki boy, kɔ̄ kaya dɛne je, ki ɓa nɛ ra je ki tɔ koo al ki dɔnangi ti ne.» ⁶M-o kadi dɛne ka kin məsi dije lə Luwə ra-e kasi ti. Adi e məsi dije ki toli-de mbata kede njé ma naji lə Kirisi. Loki m-o-e, e nɛ madi ki əti-m ɓəl. ⁷Ə malayka əl-m ə nə: «Ra ban ə əti ɓəl ə? M-a m-ɔr-i gin nɛ ki tɔ lo ɓɔyɔ ti ɔji dɔ dɛne əi ki da ki dɔe e siri ə gaje je ə dɔgi, ki ɔti dɛne gidine ti kin. ⁸Da ki o-e kin kəte e nɔɔ, nə ɓasine goto ngata. A tɛɛ koo kadi aw tuji ti. NGa ningə, dije ki dɔnangi ti ne ki lo kilə ngirə dɔrɔ̄ ki dɔnangi ti nu, tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti al kin, loki ooi da kin ɓa, a əti-de ɓəl, tadɔ kəte e nɔɔ, nə ɓasine goto, ningə a təl tə re gogi.

✠ 16:16 Njé gangi ta je 5.19; 2 NGar je 23.29 ✠ 17:2 1-2: jərəmi 51.7, 13; Ejay 23.17

⁹ «E dokagilo kəm tēg ki dokagilo kaw ki gosi. Də da ki siri əi mbal je ki siri ki dāne isi do ti. Taa əi ngar je ki siri to. ¹⁰ Njé ki mi osi, e ki kə mehe isi do kimbər ngar ti dokagilo ti ki j-a-n ne kin, ningə e ki kə siri re al bəy. NDə ki a re bə, a isi do kimbər ngar ti dokagilo ki ndəy be par. ¹¹ Da ki kəte e nōg, ə basine goto kin, e wa ə e ngar ki kə jijoo. E ki kare dan ngar je ti ki siri, ningə isi aw ki tuji ti. ¹² Gaji da ki dōgi ki o, əi ngar je ki dōgi ki isi do kimbər ngar ti al bəy, nə a ingəi tōgi kadi oī bē kadi-kare be ki da. ¹³ Mər ta ləde əi ki dōgi kin pəti e kare ba, adi e ta kadi uni tōgide ki kōbē ləde rai kilə adi da. ¹⁴ A rəi ki NGon bati, nə NGon bati a təti-de rə, tado e Bəbe lə bəbe je, e NGar lə ngar je. NGA ningə njé ki bəri-de, njé ki mbəti-de, ki njé ka do njade ti, a təti rə sie to.»

¹⁵ Malayka təl əl-m bəy ə nə: «Man je ki o-de lo ki kaya dāne isi ti kin, əi gin dije ki dangi dangi, əi kosi dije ki dangi dangi, əi gin bē je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. ¹⁶ Gaji da je ki dōgi ki o-de, ki darə da wa, a osi ta kaya dāne, a rəyi kibi je ki rəe ti kadi a ki rəne kare. A usoi dae taa a adi por o-e to. ¹⁷ Tado Luwə ində ndigi ra ləne mede ti kadi rai go ti. Tade a e naa ti kare ba kadi uni tōgi kōbē ləde rai kilə adi da, biti kadi ta je ki ta Luwə ti tōli tade.

¹⁸ «NGa ningə, dāne ki o-e, e bē bo ki boy ki isi do ngar je ti ki dōnangi ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go ti, m-o malayka madi ki rangi i dōra ti risi ki nangi. Aw ki tōgi ki bo, ningə kunje unji, taa dōnangi pəti. ² Malayka ka kin un ndune ki taa əl ə nə: «Babilon osi, *Babilon osi, Babilon ki boy osi; ningə ki basine kin, təl lo kisi ndil je lə su, ki lo bəy rə lə ndil je ki majal pəti. E e ə yəl je pəti ki toi nje, ki da je ki njé ra nē ki to koo al, rai tə lo bē ləde. ³ Tado gin bē je pəti ayi-naa kasi kaya ki ra lie ki dum kin. NGar je ki dōnangi ti ne sangi-e kaya ti, ningə njé ra gati je ki dōnangi ti ne, ndui ki mandi ki ra lie ki dum kəl tae kin.»

⁴ Go ti, m-o ndu ta madi ki i dōra ti əl ə nə: «Tēgi kə me bē bo ti kin səi dije ləm, nə tə i i indəi rəsi naa ti sie do majal rae je ti, kadi tə tuji ki a re dōe ti kin ingə səsi sie. ⁵ Tado

majal rae je oji-naa, awi biti tēgi rə Luwə ti, adi me Luwə ole do nē rae je ti ki majal. ⁶ Irai sie nē ki ndə ki e ra ki dije kin to. Irai sie be nja joo. Me kəpi ki buki kasi je ti adi dije ayi-naa kin ə, i buki ti nja joo adi-e ay to. ⁷ Kae ti wa ki rəe nəl-e-n me rə ki tōji ti nim, oo-n maji rəne nim ka kin ə, maji kadi adi-e ingə kə je, ndingə ndoo je to. MBata əl mene ti ə nə: «M-isi do kimbər ngar ti tə ngar, ningə mi nje ngaw koy al, tado m-a m-uwə ndoo yo al ratata.» ⁸ E mbata kin ə, nē tuji lo je ki toi isi ngəmi-e kin a buki-naa dōe ti pəti ndə kare ba. Adi e koy, ki kuwə ndoo yo, ki bə bo, ningə por a o-e to. Tado Bəbe Luwə ki gangi ta dōe ti e Nje tōgi.»

⁹ Lo kin ti, ngar je ki njé sange kaya ti, ki njé koo maji rəde sie, a nōi je, a uwəi ndoo yoe, loki a ooi sa por ki o-e su ki taa. ¹⁰ A ai say, mbata bəli kə ki isi inge kin, ningə a əli əi nə:

«Kə ri ə to be əl kə ri ə to be əl

I Babilon, bē bo ki boy, ki nje tōgi!

Kadi kadi-kare ba be par ə ta ki gangi osi doi ti be a?»

¹¹ Njé njiyə ra gati dōnangi ti ne, nōi ki mbata lie nim, uwəi ndoo yoe nim to, tado dəw kare ka ndogi səde nē gati je ləde al.

¹² Nē gati je, ki or je, ki la je, ki mbal ki gate e ngay je, ki madi-kosi je, ki lə je, ki kibi ki kər pīr pīr je, ki kibi je ki ndoy, ki kagi je ki bayde əti maji je, ki nē je ki rai-de ki ngangi kadi je, ki kagi je ki gatide e ngay je, ki ningə kasi je, ki gindi je, ki nē je təli mbal je ki ndole, ¹³ ki kadi kagi ndir təy je, ki yibi kagi je ki əti maji, ki nom kagi je ki əti maji, ki nduji kagi je ki əti maji, ki kasi, ki yibi, ki nduji, ki gəme je, ki mangi je, ki bati je, ki sində je, ki pusi rə je, ki bəə je, ki dangay je. ¹⁴ Kandi kagi ki ndili ndigi kuso ka ay say kadi ti. Nē kingə je lai ki nē koo maji rə je lai təli nē ki tuji kə, ningə dəw a ingə-de gogi al ratata. ¹⁵ Njé ra gati je ki rai gati kəte me bē ti kin ingəəi nē, osi rəde ngarəngi, tado bəli kə je ki isi inge kin. Nōi, uwəi ndoo yoe, ¹⁶ ningə əli əi nə: «Kə ri ə to be əl kə ri ə to do bē bo ti kin be əl! E ki kəte ə kibi lə, ki kibi ki kər pīr pīr, ki kər njir njir, ki or je, ki ningə ki gate e ngay je, ki madi-kosi je, rəsi rəe. ¹⁷ Nə kəm kadi ki kare wa par ə nē kingə je kin pəti gotoi kəl!»

☆ 18:8 4-8: 4: Ejay 48.20; Jərami 50.8; 51.6, 45; 5: Kilə ngirə nē je 18.20-21; 6: Pa je 137.8; Jərami 50.29; 7-8: Ejay 47.7-9

Njé kuwə ngandi bato je, ki dije ki me bato ti, ki njé ra kilə dō bato ti, ki njé ra gati dō ba ti, ɔsi rōde ngərangi, ¹⁸ningə loki ooi sa pore ki isi su ɓa, əli əi nā: «Dəw oo ɓe bo ki ətī ɓəl tə ɓe bo kin be al ɓəyl!» ¹⁹Ɔyi ba bur ki dode ti, ningə nɔi, uwəi ndoo yoe, uni ndude ki taa əli əi nā: «Kɔ ri ə to be ə! kɔ ri ə to dō ɓe bo ti kin be ə! E nɛ kingə je lie ə dije pəti ki awi ki bato je dō ba ti isi ingəi. Nə kəm kadi ki kare wa par ə nɛ kingə je kin pəti gətoi kəl!»

²⁰I dora, ira rənəl dō tuji ti ki inge kin! Səi dije lə Luwə, ki njé kaw kilə je, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, irai rənəl, tado ta ki Luwə gangi dōe ti kin, e səi je ə Luwə gangi ta adi səsi.

²¹Lo kin ti nɔo, malayka ki nje tɔgi kare un mbal ki to tə kəkirə mbal kusi ko be, ige ile ba, ningə əl ə nā: «E ki ka tɔgi kin ə, a igəi Babilon, ɓe bo ki boy kin kadi iləi-e kə, kadi dāw a oo-e gogi al ratata. ²²Dəw a oo ndu kənde je, ki njé kosi pa je, ki njé kəl nal je, ki njé kəl təbi je, ɓe ləi gogi al ratata. Dəw a ingə kodi ra nɛ madi, ə se a oo ndu mbal kusi kə al ratata. ²³Dəw a oo por lambi ɔ ɓe ləi al, taa dāw a oo ndu njé taa-naa sigi al tɔ, tado njé ra gati je ləi ə ətī njé tɔba je ki ətī ɓəl dənangi ti ne, taa ki mbəli ki ra ləi ə, ifuki-n gin dije ki dangi dangi ki dənangi ti ne kə.»

²⁴E Babilon ti ə məsi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ki masi dije lə Luwə, ki masi dije pəti ki tijəi mindide dənangi ti ne, ay titi.

19

Pa təti rə ki ɓa me dora ti

¹Go nɛ je ti kin ɓa, m-o dō ndu ki ɓa tə ndu kosi dije ki ngay be dora ti ə nā: «Aleluya! Kaji, ki tɔba, ki tɔgi e yə Luwə ləje. ²Ta ki gangi lie e ta ki gangi ki rɔjeti, e ta ki gangi ki dana, tado gangi ta dō kaya dāne ti ki tuji lo ki dənangi ti ne ki kaya ki ra ləne. Luwə ade igə kirə tɔl ki tɔl ɓəə kilə je lie.» ³Ningə təli əli ɓəy əi nā: «Aleluya! Tɔji ki dō ɓəbe ti! Sa por ɓe bo su ki dō ɓəl je, ki dō ɓəl je!» ⁴*NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ, ki nɛ je ki njé kisi kəm ki sɔ, ɔsi məkəsidi nangi nɔ Luwə ti ki Nje kisi dō kimbər ngar ti, ɔsi kure, ningə əli əi nā: «Amen! Aleluya! Tɔji ki dō ɓəbe ti!»

Lo taa-naa lə NGon bati

⁵Go ti, m-o ndu ta madi i ki dō kimbər ngar ti be əl ə nā: «təli tɔji dō Luwə ti ləje,

səi pəti ki səi ɓəə kilə je lie, səi ki səi njé ɓəl-e je, səi ngan je ki dije ki tɔgi.» ⁶Ningə m-o dō ndu ki ɓa tə ndu kosi dije ki ngay be. NDu ka kin ɓa tə ka man ba ki isi lo be, taa ɓa tə ka ndangi ndi ki ɓa ki tɔgine ngay kam be tɔ, ə nā: «Aleluya! təli tɔji dō ɓəbe ti, tado Luwə ləje ki Nje tɔgi pəti ində ngirə kɔɓe ləne. ⁷Adi ji rai rənəl, ji tɔlɔi kole ə j-iləi tɔji dōe ti, tado dəkagilo taa-naa lə NGon bati re ngata, ningə dāne lie ka isi dō njane ti tɔ. ⁸Adi-e kibi ki ndole ngay ki rai ki kulə lə.» Kibi lə ki əli tae, tɔji kilə ra je ki dana lə dije lə Luwə.

⁹Malayka kare əl-m ə nā: «tɔndangi ta ə nā: Njé je ki ɓari-de lo taa-naa ti lə NGon bati əi njé rənəl je.» Ningə ilə ti ɓəy ə nā: «E kin ə e ta je ki rɔjeti lə Luwə.»

¹⁰M-osi nangi njae ti kadi m-ɔsi kure, nə əl-m ə nā: «O rəi kadi ira nɛ kin! Mi ɓəə kilə tə i je ki ngakɔi je ki ai dō njade ti me nɛ ki rɔjeti ki Kirisi tɛɛ ki dōe, kin be tɔ. E Luwə ə sɔbi kadi ɔsi kure!» Tado nɛ ki rɔjeti ki Kirisi tɛɛ ki dōe kin ə, adi dije kosi əli ta ki ta Luwə ti.

Rə ki təti lə Kirisi ki e dāw ki Luwə mbəte

¹¹Go ti, m-o dora tɛɛ tane, ningə sində ki nda ə tɛɛ a. Dəw ki nje kale, tɔe nə Nje ka dana nɛm, Dəw ki rɔjeti nɛm. E Nje gangi ta, ki Nje rə rə ki dana. ¹²Ka kəme je tɛɛi por bilim bilim, ningə nɛ je ki ndole ndole isi dōe ti ngay tə jɔgi kosi-gon, taa tɔ ki ndangi dōe ti e tɔ ki e ki karne ba par ə gər tɔ. ¹³Ɔ kibi ngal ki masi rosi, ningə tɔe nə «Ta lə Luwə.» ¹⁴Asigar je ki dora ti uni goe, isi dō sində je ti ki nda, ningə ɔi kibi lə ki nda, ki nɛ ki majal ɔde al. ¹⁵Kiyə kasigar ki tae ati soy soy, ki sɔbi dō tigə-n gin ɓe je ki dangi dangi tɛɛ tae ti. Ɔ ɓe dō dije ti ki dənangi ti ne ki tɔgi ki ngə tə gindi be. Njiya dō nju ti, tal-e mbasi mbasi me ɓe mbore kandi nju ti, ki kasi wongi lə Luwə ki Nje tɔgi pəti e me ti. ¹⁶NDangi tɔ kare kibi ti lie nɛm, njae ti nɛm əi nā: «NGar lə ngar je, ɓəbe lə ɓəbe je.»

¹⁷Go ti, m-o malayka kare a taa me kadi ti. Un ndune ki taa ki tɔgine, əl yəl je pəti ki isi nali dan nəl ti say ə nā: «təli, ikawi-naa ki mbata nɛ kuso ki bo lə Luwə! ¹⁸təli usoi da ngar je, ki da ki bo je lə asigar je, ki da asigar je wa, ki da sində je ki njé kal-de je, da dije pəti, dije ki kare je, ki ɓəə je, ngan je, ki dije ki tɔgi je.»

¹⁹Go ti, m-o da ki m-əl ta lie kəte, ki ngar je ki dōnangi ti ne, ki asigar je lade, kawinaa mba kadi roi ki nje kisi dō sində ti əi ki asigar je ləne. ²⁰Lo kin ti, uwəi da ka kin dangay ti, naa ti ki nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. Nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ne kōji je ləne ta kəm da ti, buki-n dije ki njé kaw ki ndaji lə da rəde ti nim, əsi makəsīde nangi nō kagi yo ti lie nim, wale. Uwəi-de, buki-de joo pu kəm ba me dilə por ti, ki e por ne ki nje kō rigi rigi. ²¹Kiyə kasigar ki tēē ta nje kisi dō sində ti təl asigar je lade pəti, adi yəl je pəti usoi dade ndani.

20

Bal ki dibi kare

¹Go ti, m-o malayka kare ki i dōrə ti risi ki nangi, uwə lakəle ta wol be ki dōbəye goto nim, sən ki boy ngay nim jine ti. ²Uwə dirago, 6igə li, ki e su ki bari-e *Sata, dō-e ki sən ka kin kadi to 6al dibi kare. ³Malayka un-e ile wol be ti ki dōbəye goto, uti tae ki lakəle, ər ne tae ti landangt, kadi tə ingə rəbi buki-n dije wale al, bitī kadi gin 6al ki dibi kare gangi. Go ti 6a, sobi kadi iyəi-e taa ngon dəkagilo ki ndəy be.

⁴Go ti, m-o kimbər ngar je isi, 6a adi njé kisi dō ti tōgi kadi gangii ta. Ningə m-o ndil dije ki ndo ki gangi dode ki kiyə mbata ma naji lə Kirisi, ki ma naji ta lə Luwə kin to, taa njé ki mbati kosi makəsīde nangi nō da ti nim, nō kagi yo ti lie nim, adi əi dije ki taai ndaji lə da nōde ti al nim, jide ti al nim kin. Dije kin təlī isi ki dode taa gogi, ningə a 6i 6e ki Kirisi 6al dibi kare. ⁵NDəgi njé koy je 6a, a təlī isi ki dode taa gogi al, bitī kadi 6al ki dibi kare kin gine gangi 6əy taa. Lo kin ti, e ki taa ki dōsəy lə njé koy je lo koy ti. ⁶Njé ke me ki taa ti ki dōsəy lo koy ti kin əi njé maji-kur, əi dije lə Luwə. Koy ki nje kō joo aw ki tōgi dode ti al. A əi njé kijə məsi kadi-kare lə Luwə əi ki Kirisi, ningə a 6i 6e naa ti ki Kirisi 6al dibi kare.

Rə tətī Sata

⁷Loki 6al ki dibi kare a asi 6a, a 6ri *Sata kay dangay ti lie, ⁸ningə a aw kadi adi gin 6e je ki dangi dangi ki dō kum dōnangi ki so, adi e Gogi ki Magogi[☆]. A əsi njade naa ti kadi aw ro-n. Bayi-naa tə yangira ki ta ba

bo ti be. ⁹Uni lo ki dōnangi ti ki ta tate, iləinaa gəi gidi lo kisi dije lə Luwə ki 6e bo ki Luwə ndige, nə por a i dōrə ti kadi osi dode ti 6-de. ¹⁰NGa ningə, su ki e nje kadi-de, a uni-e kadi iləi-e dilə por ti, me ne ti ki nje kō por rigi rigi, go da ti əi ki nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. Lo kin ti, a ingəi kō ki dum kəl tae, kondə je ki kada je, ki dō 6al je ki dō 6al je.

Ta ki gangi ki dōbəy ti

¹¹Go ti, m-o kimbər ngar ki bo ki nda, ki dəw ki nje kisi dō ti. Dōrə əi ki dōnangi ayi-naa kō ta kəme ti, ki kadi dəw a oo-de gogi al ratata. ¹²Ba m-o njé koy je, dije ki tōgi ki ngan je ki du, ai taa nō kimbər ngar ti ka kin. Lo kin ti, makitibi je əi ki tēē. Makitibi madi ki rangi kare e ki tēē, ningə e makitibi kaji. Njé koy je ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai. E ta ki gangi ki go lo ta ti ki ndangii me makitibi ti. ¹³Ba bo təl ki njé koy je ki oyi mee ti adi gogi. Koy ki lo ki koo təlī ki njé koy je ki ngami-de adi gogi. Ba dije pəti ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai. ¹⁴Oyi koy əi ki lo ki koo buki-de dilə por ti. Dilə por kin ə e koy ki nje kō joo. ¹⁵NGa ningə dəw ki tōe e ki ndangi me makitibi kaji ti al, a iləi-e dilə por ti kin to.

21

Dōrə ki sigi ki dōnangi ki sigi

¹M-o dōrə ki sigi əi ki dōnangi ki sigi, tado dōrə ki kōke əi ki dōnangi ki kōke gotoi kō, taa ba bo ka goto to. ²Ningə m-o 6e bo ki ay njay, adi e Jorijaləm ki sigi əi dōrə ti ro Luwə ti, tə dāne ki ra mandi maji isi-n dō njane ti isi nginə ngawne kam be. ³Ba m-o ndu ta madi i ki dō kimbər ngar ti, əl ta ki tōgine ə nə: «Oi lo kisi Luwə ə re isi dan dije ti kin. Luwə a isi dande ti, ningə əi je a əi dije lie. A isi dande ti tə Luwə lade. ⁴A bər man nō lay lay kəmde ti. Koy a goto, ndingə ndoo yo a goto, nō kuwə ndoo a goto, kō a goto, tado dōrə ki dōnangi ki kōke ki ne je ki me ti gotoi kō.»

⁵Lo kin ti nōq be, nje kisi dō kimbər ngar ti əl ə nə: «Ki 6asine kin, m-ra ne je pəti təkī sigi ngata.» Ningə təl əl-m ə nə: «İndangi ne je kin, tado ta je ləm e ta je ki rəjeti, e ka kəm ta.» Ba ilə dō ti 6əy ə nə: «Gin ta gangi ngata! Mi Alpa ki Omega, lo kilə ngirə ne

ki lo tɔl ta nɛ. Dɔw ki kində ra-e ə, m-a m-ade man ki ngire e dɔ kaji ti kade ay kare. ⁷Ningə dɔw ki nje tɔti rɔ, m-a m-ade kadi-kare kin: mi m-a mi Luwə lie, ə e a e ngonm tɔ. ⁸NGa ningə, njé me ndul je, ki njé naji ndude, ki njé ra nɛ je ki to ra al, ki njé tɔl dije, ki njé ra kaya je, ki njé ra mbəli je, ki njé kaw nɔ kagi yo je ti, ki njé ngom je, pəti, lo lade e me dila por ti, ki e por ki ɔ rigi rigi. Lo kin ə, e koy ki nje kɔ joo.»

Jorijaləm ki sigi

⁹Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwəi kɔpi je ki siri ki rosi ki nɛ tuji lo je ki siri ki dɔbəy ti jide ti, re əl-m ta ə nɔ: «tre, m-a m-toji nje nongi lə NGon bati, adi e dɔne lie m-adi o-e.»

¹⁰NDil tɔti-m uwə-m, ɓa malayka aw sɛm taa dɔ mbal ti ki boy, ngal, ningə toji-m ɓe bo ki ay njay, adi e Jorijaləm ki i dɔra ti rɔ Luwə ti, risi nangi. ¹¹Tɔɓa lə Luwə unji dɔe ti. Kunje to tɔ kunji mbal ki gate e ngay kin be, ndoy tɔ kunji mbal ki ɓari-e jasipi kin be, taa dɔw oo lo me ti tɔ bər be tɔ. ¹²NDogi bər ki gə gide ndəə nim, ngal nim. Ta kəy kur me ti e dɔgi gide joo. Ningə malayka je dɔgi gide joo ngəmi ta kəy je ki dɔgi gide joo ka kin. ʼBa ndangi tɔ gin koji lə ngan *Isirayəl je ki dɔgi gide joo, kare kare, ta kəy je ti ki dɔgi gide joo. ¹³Kaw ki lo kibə kadi ti ta kəy e mitə, lo kur kadi ti ta kəy e mitə, jam dɔ ɓe ti ta kəy e mitə, gin ɓe ti ta kəy e mitə tɔ. ¹⁴NDogi bər ki gə gidi kəy, ngire e ki kində dɔ mbal je ti dɔgi gide joo, ki tɔ njé kaw kilə je ki dɔgi gide joo lə NGon bati e ki ndangi titi, kare kare.

¹⁵Malayka ki nje kəl-m ta ka kin uwə nɛ mbɔji nɛ jine ti, adi e gakira ki rai-e ki ɔr mba mbɔji-n ɓe bo, ki ta kəye je, ki ndogi bər ki gə gide. ¹⁶ʼBe bo kin dame je ki sɔ asi-naa, adi ngale asi-naa ki tate. Malayka mbɔji ɓe bo ka kin ki gakira ləne, asi kun nja dɔw dibi kuti gide joo (12.000). MBɔji ngale nim, tate nim, kawe ki taa nim, asi-naa. ¹⁷MBɔji ndogi bər ki gə gidi ɓe bo ka kin ɓa, ra ngal ji dɔw tɛɛ kosile ti ɓu ki kuti sɔ gide sɔ, tɔ nɛ mbɔji nɛ ki dije isi rai kilə. ¹⁸Nɛ je ki indəai ndogi bər ka kin e mbal ki ɓari-e jasipi, ningə ɓe bo wa e ki kinde ki ɔr dɔrɔe, adi ndoy tɔ bər be. ¹⁹Gin ndogi bər ki gə gidi ɓe bo ka kin e ki ra rɔe ki mbal

je ki dangi dangi ki gate e ngay, kadi ndole. Gine ki dɔsɔy e ki ra ki mbal ki ɓari-e jasipi, ki kɔ joo e ki ra ki mbal ki ɓari-e sapir, ki kɔ mitə e ki ra ki mbal ki ndoy, ki ɓari-e agati, ki kɔ sɔ e ki ra ki mbal ki ɓari-e emərodi, ²⁰ki kɔ mi e ki ra ki mbal ki ɓari-e onisi, ki kɔ mehe e ki ra ki mbal ki ɓari-e sarduwan, ki kɔ siri e ki ra ki mbal ki ɓari-e kirijoliti, ki kɔ jijoo e ki ra ki mbal ki ɓari-e bəril, ki kɔ jikare e ki ra ki mbal ki ɓari-e topaji, ki kɔ dɔgi e ki ra ki mbal ki ɓari-e kirijopiraji, ki kɔ dɔgi gide kare e ki ra ki mbal ki ɓari-e yaseti, ki kɔ dɔgi gide joo e ki ra ki mbal ki ɓari-e ametisiti. ²¹Ta kəy je ki dɔgi gide joo lə ndogi bər, e madi-kəsi je dɔgi gide joo tɔ. Ningə ta ndogi ki ra e ki ra ki madi-kəsi kare par ki dɔne. Ta mbalo ki ɓe bo ti e ki ra ki ɔr ki dɔrɔe, adi dɔw oo lo me ti tɔ bər be. ²²Dɔw oo kəy lə Luwə me ɓe bo ti kin al. Kəy ɓa, e ʼBaɓe Luwə wa ki nje tɔgi pəti tɔ, NGon bati tɔ par. ²³ʼBe bo ka kin aw ki ndoo kadi ə se nay ki kadi oo-n lo al jagi, tado kunji Luwə unji dɔe ti, ningə NGon bati e lambi ki kadi oo-n lo. ²⁴Gin ɓe je ki dangi dangi njiyɔi kunje ti, ə ngar je ki dɔndangi ti ne rai ki nɛ kingə je lade me ti tɔ. ²⁵Ta kəy je ki kur me ɓe bo ti kin a ai tagira ba ki ndo je pəti, dɔw a uti-de al, tado lo a ndul me ɓe ti kin al. ²⁶NGa ningə, dije a rai ki nɛ kingə je ki nɛ tɔɓa je lə gin ɓe je ki dangi dangi me ti. ²⁷Nɛ madi kare ki to nje a ur me ti al, taa dɔw ki nje ra nɛ je ki to koo al, ki nje ngom a ur me ti al tɔ. E dije ki tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti lə NGon bati par ə a uri me ti☆.

22

¹Malayka toji-m man ba kaji, ki ndoy tɔ bər be ki isi ibə ki tɔgine lo kisi Luwə ti əi ki NGon bati. ²NGa ningə, dana ngadan ɓe bo ti, ki dan ba ji man ti ki tɔ joo, kagi kaji ki tɛɛ ki kandine nja dɔgi gide joo me ɓal ti ki kare a nɔɔ. Nay kare ə tɛɛ ki kandine, nay kare ə tɛɛ ki kandine, ɓa mbie e ki kaji gin ɓe je ki dangi dangi tɔ. ³Nɛ madi ki kadi tɔ Luwə a man-e goto.

Kimbər ngar kisi Luwə əi ki NGon bati a e me ɓe bo ti, ningə ɓəə kilə je lə Luwə a awi nɔe ti kadi tɔ əsi kure. ⁴A ooi ta kəme, ningə tɔe a e ki ndangi nati nɔde ti. ⁵Lo ki ndul a goto, dɔw a aw ki ndoo kunji lambi al nim, kunji kadi al nim, tado ʼBaɓe Luwə a

☆ 21:27 23-27: Ejay 60.19-20; 60.3-5; 60.11; 52.1; Ejəkəl 44.9

buki kunjine dade ti, ningə a ɔi be ki dɔ bal je ki dɔ bal je.

Re Jəju Kirisi

⁶Go ti, malayka əl-m ə nə: «Ta je kin e ta je ki rɔjeti, e ka kəm ta. Ningə ʔaʔe Luwə ki nje kadi gosi njé kəl ta je ki tae ti, ilə ki malayka ləne kadi tɔji ʔəə kilə je ləne nɛ je ki a rai nɛ ʔasi adi-de ɣəri.»

⁷Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re ʔasine, ningə dəw ki nje ngəm go ta je ki tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin e nje rənəl.»

⁸Mi ʔa, m-o nɛ je kin ki kəm nim, ki mbim nim. Ningə go ko-e ti ki m-o ki kəm je, ki mbim je, m-osi nangi nja malayka ti ki tɔji-m nɛ je ka kin kadi m-osi kure. *Nə e əl-m ə nə: «Onoi kadi ira nɛ kin. Mi ʔəə kilə tə i je, tə ngakɔi njé kəl ta je ki ta Luwə ti je, ki dije ʔəti ki njé ngəm go ta je ki me makitibi ti kin maji, be tɔ. E Luwə ə ʔəbi kadi ʔasi kure.»

¹⁰Ningə ilə ti ʔəy ə nə: «Ta je ki tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin, onoi kadi iʔɔyɔ adi to, tado dɔkagilo ki kadi nɛ je kin a rai nɛ e ʔasi ngata.» ¹¹NGa ningə kadi dəw ki nje ra majal, nay ki lo ra majal ti ləne, ə dəw ki nje ra nɛ je ki to ra al, nay ki lo ra-e ti tɔ; ningə dəw ki nje ra nɛ ki maji, nay ki lo ra nɛ ki maji ti, ə dəw ki ay njay, nay ki lo kay rone njay ti tɔ.

¹²Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re ʔasine! M-a m-re ki nɛ kigə go ji kadi m-adi dəw ki ra ki go kilə ti ki ra. ¹³Mi Alpa ki Omega, mi ki Dəʔay ki ki Dəʔəy ti, mi Lo kilə ngirə nɛ ki Lo tɔl ta nɛ[☆].»

¹⁴NJé rənəl je ə əi dije ki njé togi kibi je ləde kadi tə ingəi ta rəbi kuso kandi kagi koy al, ə kadi uri ki ta kay me ʔe bo ti. ¹⁵Ningə kadi dije ki njé ra kilə lə bisi je, awi gidi ʔe bo ti, naa ti ki dije ki njé mbəli, ki dije ki njé sangi-naa kaya ti, ki dije ki njé tɔl dije, ki dije ki njé kaw nɔ kagi yo je ti, ki dije ki ngom nəl-de ki njé kəl ta ki ngom.

¹⁶«Mi Jəju, m-ilə ki malayka ləm kadi ma naji nɛ je ki rɔjeti kin ki rɔ njé kaw-naa je ti. Mi dəw ki gin koji ti lə *Dabidi, mi NGawnde ki nje kibi gin lo ti.»

¹⁷NDil Luwə əi ki dənə ki nje ngaw əli əi nə: «trel!»

ə kadi dəw ki oo dɔ ndu ta je kin ə nə: «trel!»

Kadi dəw ki kində man ra-e, re, ə kadi dəw ki ge kay man kaji, ingə kare ki kanji ndogi tɔ.

Tɔl ta ta

¹⁸Mi ʔa m-ilə ndum dɔ ta je ti ki tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin be: Dəw ki ilə nɛ madi dɔ ti, Luwə a ʔuki tuji je ki e ki kəl tae me makitibi ti kin dɔ kɔ ti lie. ¹⁹A re dəw ɔr nɛ madi me ta je ti ki tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin tɔʔa, Luwə a ɔr nɛ maji ki ʔəbi dəe kɔ me kagi koy al ti nim, me ʔe bo ti ki ay njay nim. Adi e kagi koy al əi ki ʔe bo ki ay njay ki e ki kəl ta ləde me makitibi ti kin[☆]. ²⁰Ningə dəw ki nje kaw ki ndu dɔ ta je ti kin təkɛ e ta je ki rɔjeti əl ə nə: «Oyo, m-a m-re ʔasine.»

Amen! İre, ʔaʔe Jəju! ²¹Kadi me-maji lə ʔaʔe Jəju e ʔasi naa ti ʔəti.

☆ 22:13 12-13: Ejay 40.10; 62.11; Pa je 28.4; Jərami 17.10

☆ 22:19 ʔətarənom 4.2; 13.1